

ชุดอารยธรรม ตะวันออก

**Introduction to
Oriental
Civilizations**

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ภาค ๔ (ต่อ)-๕

จ้านงค์ ทองประเสริฐ

แปลจาก

Sources of Japanese Tradition

edited by Wm. Theodore de Bary

ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๕ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๖ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ราคาเล่มละ ๓๐๐.๐๐ บาท

ราชบัณฑิตยสถาน

ในพระบรมมหาราชวัง ถนนหน้าพระลาน กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐ ๒๒๒๑ ๕๕๔๖, ๐ ๒๒๒๑ ๕๕๒๒, ๐ ๒๒๒๒ ๐๑๕๕, ๐ ๒๒๒๒ ๖๑๕๕

โทรสาร ๐ ๒๒๒๑ ๕๕๔๖, ๐ ๒๒๒๑ ๖๗๒๖, ๐ ๒๒๒๔ ๙๙๑๐

<http://www.royin.go.th>

E-mail: ripub@royin.go.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น ภาค ๔ (ต่อ) - ๕. - - พิมพ์ครั้งที่ ๒ - กรุงเทพฯ :

ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖

๕๕๗ หน้า

๑. ญี่ปุ่น - - ความเป็นอยู่และประเพณี. I. จำนวนคำทองประเสริฐ, ผู้แปล.

II. ราชบัณฑิตยสถาน. III. ชื่อเรื่อง.

๓๙๐.๐๙๕๒

ISBN 974-9588-03-7

แบบปก : อาคม คงทน

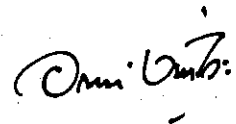
พิมพ์ที่ : สหมิตรพรินต์ ๕๔/๕ หมู่ ๑๐ ซอยวัดพระเงิน ถนนตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี

บางใหญ่ นนทบุรี ๑๑๑๔๐ โทร. ๐ ๒๙๐๓ ๘๒๕๗-๘

คำนำ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

หนังสือ “ปอเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น” ซึ่งราชบัณฑิตยสถานได้มอบให้ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประเภทปรัชญา สาขาวิชาตรรกศาสตร์ แปลและเรียบเรียงจากหนังสือ Sources of Japanese Tradition ฉบับของ Columbia University Press และราชบัณฑิตยสถานได้ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ นั้น ได้จำหน่ายหมดไปนานแล้ว ราชบัณฑิตยสถานพิจารณาเห็นว่า หนังสือชุดนี้ยังมีผู้เรียกร้องให้จัดพิมพ์ใหม่ เพราะเป็นหนังสือที่มีคุณค่าในการศึกษาขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของประเทศเพื่อนบ้านที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยอยู่มาก จึงได้ติดต่อกับมูลนิธิธิดาเอเชียเพื่อเจรจาขออนุญาตจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ดังที่ได้เคยปฏิบัติมาแล้วในครั้งก่อน ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิธิดาเอเชียเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ราชบัณฑิตยสถานได้ตีพิมพ์เนื้อหาตามต้นฉบับเดิมทุกประการ และได้แยกพิมพ์ออกเป็น ๒ เล่ม เพื่อให้หนังสือมีขนาดใกล้เคียงกันและเข้าชุดกับ “ปอเกิดลัทธิประเพณีจีน” และ “ปอเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย” ที่ได้จัดพิมพ์ไปแล้ว



(ศาสตราจารย์ นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ)

นายกษัตริย์ราชบัณฑิตยสถาน

ราชบัณฑิตยสถาน

๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๖

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(๑)
บทที่ ๒๐ : ไชยกุลกับประชาธิปไตยแห่งบวรอยุธยาในญี่ปุ่น	๕๑๙
บทที่ ๒๑ : ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓	๕๔๒
บทที่ ๒๒ : การฟื้นฟูศาสนาชินโต	๕๘๕
บทที่ ๒๓ : นักปราชญ์ยุคโตกูงาวะสมัยต่อมา	๖๓๙
ภาค ๕ : ประเทศญี่ปุ่นกับตะวันตก	๖๘๑
บทที่ ๒๔ : การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ	๖๘๕
บทที่ ๒๕ : รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)	๗๔๐
บทที่ ๒๖ : กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกที่กำลังไหลทะลักเข้ามา	๘๓๗
บทที่ ๒๗ : ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง	๘๘๔
บทที่ ๒๘ : ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น	๙๓๗
บทที่ ๒๙ : ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่	๙๘๒
ภาคผนวก ๑	
ลำดับศักราชหรือรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น	๑๐๕๓
ภาคผนวก ๒	
ลำดับ พ.ศ. / ค.ศ. ในศักราชญี่ปุ่น	๑๐๖๓
ดรรชนี	๑๐๗๒

บทที่ ๒๐

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

คำว่า ไฮกุ ซึ่งอาจเป็นโคลงแบบที่สั้นที่สุดนี้เป็นแบบวรรณกรรมเชิงกวีที่เด่นชัดที่ญี่ปุ่นได้ให้แก่มานานทั้งนี้เพราะ ไฮกุ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีผลอย่างยิ่งใหญ่ทั้งๆ ที่ใช้ถ้อยคำน้อยที่สุด ทั้งๆ ที่ ไฮกุ ใช้ถ้อยคำน้อยอย่างเหลือเกิน คือ ไฮกุ ประกอบด้วยคำเพียง ๑๗ พยางค์ ถึงกระนั้นชาวญี่ปุ่นก็มักถือว่าบทร้อยกรอง ไฮกุ เป็นบทร้อยกรองที่สำคัญที่สุดที่เกิดขึ้นในประเทศของตน และเป็นที่สนอกสนใจของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง และถึงกับบางทีทางฝ่ายอสังคตประเทศก็ยังเลียนแบบไปใช้เลย บทร้อยกรอง ไฮกุ ก็คล้ายๆ กับบล็อกพิมพ์ที่ทำด้วยไม้ของญี่ปุ่นนั่นเอง คือเรียกร้องความสนใจได้ทั่วไป บางทีส่วนใหญ่อาจเป็นเพราะ ไฮกุ มิได้อวดอ้างความสำคัญของตนนั้นเองก็ได้

ไฮกุ ยังมีความสำคัญอีกประการหนึ่งในประวัติศาสตร์วรรณกรรมและสังคมของญี่ปุ่น คือ เป็นแบบบทโคลงที่วิวัฒนาการขึ้นเพื่อสามัญชน อันนับว่าตรงข้ามกับบทร้อยกรองของญี่ปุ่นแบบอื่นๆ ซึ่งมีรูปและประเพณีเป็นแบบผู้ดี

และที่มักจะต้องมียบทร้อยกรองที่แต่งโดยประชาชนในญี่ปุ่นที่ไม่มีการศึกษาอยู่เสมอ เราอาจพบตัวอย่างบทกลอนหยาบๆ ที่เกือบจะไม่มี ความหมายอะไรในหนังสือสมัยแรกสุดที่ยังมีเหลืออยู่คือเรื่อง บันทึกเรื่องราวต่างๆ ในสมัยโบราณ (โคอิชิ พ.ศ. ๑๖๕๕) บางบทก็แต่งขึ้นเกี่ยวกับเรื่องการประกอบพิธีรีตองอย่างในตัวอย่างข้างล่างนี้ (ความจริงเป็นบทร้อยกรองในสมัยหลังๆ) ว่า :

อะยิเมะ โอะ โอะ โอะ โอะ

อะยิเมะ! โอ! โอ! โอ! โอ!

โอเกะ อะยิเมะ โอะ โอะ โอะ โอ

เข้าไปซิ! อะยิเมะ! โอ! โอ! โอ! โอ!

นักมานุษยวิทยาคงจะพบสิ่งที่น่าสนใจอยู่ในบทร้อยกรองนั้นมากกว่านักศึกษาวิชา ร้อยกรองเป็นแน่ แม้แต่ในบรรดาบทเพลงต่างๆ แห่งหนังสือเรื่อง บันทึกเรื่องราวต่างๆ ในสมัยโบราณ เราก็อาจพบคุณภาพทางด้านวรรณกรรมกระจัดกระจายอยู่ที่โน้นบ้าง และในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ได้มีการรวบรวมวรรณบุษปรีทยาแห่งบทร้อยกรองของญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกและอาจเป็นครั้งที่สำคัญที่สุดขึ้น โดยให้ชื่อหนังสือที่ว่า มะเนียวชิวิ มีความแตกต่าง

๕๒๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กันอย่างน่าทึ่งในระหว่างบทร้อยกรอง มะเนียวซิวกับบทเพลงที่เก็บรวบรวมไว้ในหนังสือ *บันทึกเรื่องต่างๆ ในสมัยโบราณ* แม้แต่บทร้อยกรองที่อ้างว่าเป็นของคนโบราณก็มีความสละสลวยที่ตามปกติไม่มีอยู่ในบทเพลงเหล่านั้น และบทร้อยกรองที่แต่งขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๔ เองก็มีอำนาจและความเป็นผู้ดีที่ไม่ค่อยมีที่ใดในญี่ปุ่นเสมอเหมือน ไม่เป็นการยากลำบากอะไรเกินไปนักที่จะพิจารณาว่าข้อนี้เป็นไปได้อย่างไร พร้อมๆ กับการตั้งเมืองหลวงที่ถาวรขึ้นที่เมืองนารา (พ.ศ. ๑๒๕๓) นั้น ชีวิตที่วุ่นวายและประณีตจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในญี่ปุ่นอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนเลย ในบรรดาความสัมฤทธิ์ผลเท่าที่จำเป็นของพรราราชสำนัก บางทีในเรื่องการเลียนแบบการใช้ภาษาจีนนั้นก็คือความสามารถในการเขียนบทร้อยกรอง ส่วนที่มีน้ำหนักมากแห่งบทร้อยกรองในหนังสือ *มะเนียวซิว* ก็อยู่ที่ข้อเท็จจริงที่บรรดาภคิตรีย์และสมาชิกในราชสำนักเป็นผู้แต่งขึ้น แม้บทร้อยกรองที่ไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่งก็รวมอยู่ในหนังสือเล่มนี้ด้วย ความจริงผู้แต่งบางคนเป็นพวกชาวไร่ชาวนาอย่างเห็นได้ชัดๆ ที่เดียว

อย่างไรก็ดี ก่อนหน้าที่จะมีการแต่งบทร้อยกรองที่เหมาะสมสำหรับวรรณบุษปวริยาที่ราชสำนักเป็นผู้อุปถัมภ์ไม่นานนัก หนังสือเล่มนี้ก็กลายเป็นหนังสือที่ยากเกินไปสำหรับพวกสมัครเล่นที่ไม่มีกฏเกณฑ์ ข้อนี้มิใช่เป็นเพราะกฏเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับวิชาฉันทลักษณ์มีมากเกินไป แบบบทร้อยกรองมาตรฐาน คือ *วะกะ* มีเพียง ๓๑ พยางค์เท่านั้น โดยจัดเป็น ๕ บรรทัด บรรทัดหนึ่งๆ ก็มี ๕, ๗, ๕, ๗ และ ๗ พยางค์ตามลำดับ โดยมีได้มีคำสัมผัสหรือรสชาติดอะไรใดๆ ก็อาจแต่งบทร้อยกรอง *วะกะ* ได้ แต่ก็ถือกันว่าไม่มีอะไรน่าสนใจ นอกจากจะแสดงถึงความช้าชองในการแต่งบทร้อยกรองที่ปฏิบัติกันมาแต่อดีต เทคนิคที่เขียนบทร้อยกรองก็ได้รับการวิวัฒนาการ ซึ่งอาจถือว่ามีลักษณะเป็นแบบที่ “เผ็ดร้อนรุนแรง” ได้มีการยอมรับเฉพาะหัวเรื่องต่างๆ ที่จำกัดจำนวนว่าเหมาะสมกับบทร้อยกรอง และข้อนี้หมายถึงว่า มีบทร้อยกรองนับจำนวนไม่ถ้วนที่แต่งเกี่ยวกับเรื่องที่คุณนิยมกันมาก เช่น เรื่องดอกซากุระบ้าง หรือเรื่องดวงจันทร์ในฤดูสารทบาง ซึ่งมักจะมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยในด้านถ้อยคำสำนวนหรือมโนภาพในระหว่างบทร้อยกรองบทหนึ่งกับการเลียนแบบบทร้อยกรองนั้นอย่างที่น่าพึงพอใจในศตวรรษต่อมา บทร้อยกรองในหนังสือ *มะเนียวซิว* มีเรื่องราวมากมายรวมทั้งเรื่องสามัญชนคนธรรมดาบางคนก็มี ดังเช่น :

มือของข้าพเจ้าแตกเพราะการดำข้าว -

คืนนี้เขาก็จะจับมือข้าพเจ้าอีก พลังก็ถอนหายใจ

ข้าแต่เจ้าบ้านผู้หน่อม่น้อยของข้าพเจ้า!

ใหญ่กับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๒๑

ในสมัยต่อมาพวกกวีซึ่งชอบเขียนบทร้อยกรองในเชิงพิศวาสเกี่ยวกับแขนเสื้อที่ชุ่มด้วยน้ำตาเห็นว่าหัวเรื่องต่างๆ ในทำนอง เช่น *มือที่แตก* เป็นหัวเรื่องที่ไม่งดงามและออกจะโพรไป ด้วยซ้ำ แม้ว่ายังคงมีการแสดงความเคารพต่อความรู้สึกที่ไม่เอาอย่างใครแต่ปากอยู่บ้าง แต่โดยทั่วๆ ไปแล้วก็มีความหมายมากกว่าสืลอย่างใหม่สำหรับกฎเกณฑ์ทางด้านกวีที่คุ้นเคยกัน บางอย่างอยู่บ้างเท่านั้น ตามทัศนะของ *ฟูจิوارะ โนะ เทอิกะ* (พ.ศ. ๑๗๐๕-๑๗๘๔) ซึ่งเป็นผู้บันดาลให้เกิดความวิเศษในเชิงกวีที่ลือชื่อ เห็นว่าพวกกวีจะต้องเปลี่ยนแปลงงานชิ้นสำคัญๆ ของกวีรุ่นก่อนๆ และจำกัดตัวอยู่กับการใช้คำศัพท์ต่างๆ อย่างเดียวกัน ท่านมักร่วมศึกษาบทร้อยกรองเก่าๆ อยู่เป็นนิจ และสมาชิกต่างๆ แห่งราชสำนักก็มักจะใช้เวลาส่วนมากศึกษาบทร้อยกรองเก่าๆ กันอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงเพื่อใช้ในการแต่งบทร้อยกรองใหม่ๆ ที่มีค่าต่อวรรณบุษปรีทยาที่ว่าความรู้เกี่ยวกับบทร้อยกรองเก่าๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นจะทิ้งไม่ได้เท่านั้น ราชสำนักที่มีไต่กล่าวพาดพิงถึงหรือที่มีได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับบทร้อยกรองแบบกลอนสดในอารมณ์ที่เหมาะสมย่อมไม่ได้รับการยกย่องเช่นกัน

เราอาจเห็นว่า บทร้อยกรองแบบนี้สามารถจะรุ่งเรืองได้ดีที่สุดในสังคมที่มีภารกิจอื่นๆ เพียงเล็กน้อยครองอยู่ก่อน การศึกษาอย่างลำบากยากเข็ญเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นตามที่เทอิกะแนะนำไว้นั้น พวกทหาร ชาวไร่ชาวนา และชาวบ้านก็อาจศึกษาได้และนับตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หรือ ๑๘ เป็นต้นมา พวกกวีจากชนชั้นต่างๆ เหล่านี้ก็ได้เริ่มแสดงตนไม่เฉพาะใน *วะกะ* แบบคลาสสิกเท่านั้น แต่ทั่วไปในบทร้อยกรองแบบที่ช่วยกันต่อ (*เรงะ*) ด้วย เมื่อย้อนถอยหลังไปจนถึงสมัยหนังสือ *บันทึกรื่องราวต่างๆ ในสมัยโบราณ* แล้ว ก็เกิดมีบทร้อยกรองแบบช่วยกันต่อเบื้องต้นขึ้น นั่นคือ *วะกะ* หนึ่ง ซึ่งใช้คนแต่งสองคน คือ คนแรกแต่ง ๓ บรรทัดแรก (หรือ ๕, ๗ และ ๕ พยางค์) ส่วนคนที่สอง “ต่อ” บรรทัดที่เหลือ (หรือ ๗ และ ๗ พยางค์) เพื่อทำให้เกิด *วะกะ* แบบธรรมดาขึ้น ในสมัยที่บทร้อยกรองแบบนี้เป็นที่นิยมกันมากในราชสำนักซึ่งทำให้บทร้อยกรองนี้พัฒนาเป็นบทโคลงกลอนยาวๆ ที่มี “ที่ต่อ” หลายแห่ง โดยมีกวีสามคนหรือมากกว่านั้นช่วยกันแต่งในเวลาที่มีการชุมนุมกันเป็นกรณีพิเศษ (*แบบต่อกลอนสดของเรา-ผู้แปล*)

เมื่อพวกขามูโรกลับไปยังแคว้นแคว้นของตนหลังจากที่เข้ามารับใช้อยู่ในเมืองหลวงครบตามกำหนดแล้ว พวกเขาก็ต้องเร้าใจคนทั้งหลายให้สนใจในเรื่องการประชุมช่วยกันต่อบทกลอนกว้างขวางยิ่งขึ้น การที่การต่อกลอนสดเป็นที่สนอกสนใจของประชาชนเป็นพิเศษนี้บางทีจะเป็นคุณสมบัติของประชาคมอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจทำให้พวกขามูโรกลุ่มย่อยๆ พวกพ่อค้า หรือชาวไร่ชาวนาที่มีชีวิตอยู่ในชนบทอย่างโดดเดี่ยวมีความสุขสนุกสนานรื่นเริงกันเหนียวแน่นได้

๕๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กฎเกณฑ์ว่าด้วยการต่อบทกลอนที่ราชสำนักได้ร่างขึ้น และถ่ายทอดไปยังชนบทต่างๆ นั้น นับว่าสับสนล้นดี แต่ก็นับว่าเป็นกฎเกณฑ์ของเกมกีฬาอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ภาคีทางด้านกวีแบบ นิยามธรรมที่ถือการพิจารณาทางด้านสุนทรียภาพล้วนๆ เป็นหลัก ดังนั้นเขาจึงอาจสร้างจินตภาพถึงประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ตะโกนบอกให้ชายผู้หนึ่งที่พยายามพูดถึงดอกซากุระบานก่อนที่จะต่อ “กลอนสด” ให้จบ นิ่งลงเสีย ดังที่มิกิกล่าวถึงอยู่ในหนังสือว่าด้วยกฎเกณฑ์ ข้อนี้ นับว่าเป็นเรื่องที่แตกต่างกันไปจากการรู้วรรณบุษปวีทยาแห่งบทร้อยกรองตั้งโหลอย่างขึ้นใจจนสามารถพบการพูดถึงอย่างหนึ่ง และง่ายต่อการที่จะเห็นว่า ทำไมกลอนสดจึงได้รับความนิยมจากประชาชนตามหัวบ้านหัวเมืองต่างๆ อย่างมากมายด้วย

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘ กับ ๑๙ ได้มีการดอกลอนสดที่แตกต่างกันที่สำคัญๆ อยู่ ๒ อย่าง อย่างแรก คือการดอกลอนสดในราชสำนัก-ซึ่งเป็นแบบผู้ดีที่ละเมียดละไม ไพเราะ และเศร้าๆ กับ อย่างที่สอง การดอกลอนสดตามชนบทเป็นแบบแก่ๆ พื้นๆ และออกจะหยาบโลนอยู่บ้าง เพียงแต่ว่าการแต่งบทกลอนสดแบบนี้ดำเนินไปตามแบบของบทกลอนทุกประการ กลอนสดแบบแรกกลายเป็นศิลปะที่สำคัญอย่างหนึ่ง และบ่อยทีเดียวที่มีความงามไม่มีใครเสมอเหมือน ซึ่งนับว่าเป็นความงามที่เนื่องมาจากการรวมเอาความงามที่เกิดในจินตภาพของกวีหลาย ๆ คนเข้าด้วยกัน แม้จะมีแบบฟอร์มต่างกัน เนื้อหาของกลอนสดก็เป็นอย่างเดียวกันกับ ะกะ โดยเฉพาะหลังจากที่ฝ่าย “ที่เคร่งเครียดเอาจริงเอาจัง” มีชัยชนะเหนือฝ่าย “ที่ชอบสนุกสนาน” แล้ว

แต่กลอนสดแบบในชนบทก็มีความสำคัญเป็นพิเศษในสมัยกลางที่มีวัฒนธรรมแบบกระจายออกไปจากเมืองหลวง เช่น เรื่องราวที่เขียนขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๓ ได้เล่าว่าแม้ในหมู่บ้านที่นับว่าเคราะห์ร้ายที่สุด เสียงของประชาชนที่แต่งบทกลอนที่มีที่ต่อกันถึง ๑,๐๐๐ หรือบางทีก็ถึง ๑๐,๐๐๐ แห่ง ดังก้องหูของนักท่องเที่ยวที่สัญจรไปมา ซึ่งบ่งให้เห็นว่าในสมัยอดีดกลอนสดแบบนี้ได้รับความนิยมยกย่องจากประชาชนเพียงใด ตามวัดวาอารามต่างๆ มากมายหลายแห่งที่เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้มีการชุมนุมกันแต่งกลอนสด โดยมีพวกขามูไร ชาวไร่ชาวนา และชาวบ้านเข้าร่วมด้วยเสมอ บางทีการมารวมชุมนุมกันเช่นนั้นก็ทำหน้าที่อย่างอื่นนอกเหนือไปจากการชุมนุมกันแต่งกลอนสดอีกด้วย นั่นก็คือ อย่างน้อยที่สุดก็เป็นทัศนะแนวการปกครองระบบโชกุนมุโระมาจิซึ่งได้พยายามห้ามชุมนุมกันเพื่อแต่งกลอนสดเป็นครั้งคราว ทั้งนี้ เพราะเกรงว่าการชุมนุมเช่นนั้นอาจเป็นการร่วมชุมนุมกันของฝ่ายที่มีจิตใจกระด้างกระเดื่องต่อแผ่นดินก็ได้

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๒๓

อาจารย์สอนการแต่งกลอนสดที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือท่านโชจิ (พ.ศ. ๑๙๖๔-๒๐๔๕) ซึ่งมาจากสังคมชั้นต่ำสุด แม้ว่าในที่สุดท่านจะก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้บันดาลในเรื่องรสนิยมทางกวีก็เกือบเสมอด้วยเทอิกะซึ่งเป็นบุคคลรุ่นก่อนท่าน และท่านได้รับความสนับสนุนจากพวกผู้ดี แต่ก็ยังคงมีการกระทบกระทั่งกันที่สำคัญระหว่างศิลปะของโชจิกับกลอนสดของสามัญชนอยู่ งานที่สำคัญๆ ของโชจิมีได้แต่ในราชสำนัก แต่ทว่าแต่งขึ้นในส่วนต่างๆ ของประเทศที่ท่านได้รับการต้อนรับจากประชาชนทุกชั้น

การแต่งกลอนสดที่ประชาชนนิยมกันมากหาได้เป็นตัวแทนการคิดปฏิบัติต่อประเพณีการแต่งบทร้อยกรองของพวกผู้ดีไม่ หากเป็นแบบธรรมดาสามัญที่ประชาชนที่มีได้รับการแนะนำสั่งสอนก็อาจแต่งได้ ทั้งนี้ เพราะการแต่งกลอนสดแบบนี้ทำให้พวกเขามีโอกาสที่จะร่วมกันแต่งในฐานะเป็นเกมกีฬาสนุกอย่างหนึ่งที่มีกฎข้อบังคับบอกไว้อย่างชัดเจน ระดับแห่งคุณภาพเชิงกวีดูเหมือนจะยังคงต่ำอยู่ แต่ข้อนี้ก็มิได้ทำให้ความกระตือรือร้นของผู้เข้าร่วมแต่งเพลาลงเลย และกลอนสดที่นิยมกันทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่เนื่องมาจากการใช้ถ้อยคำภาษาปากสมัยใหม่นั้นยังคงมีชีวิตชีวาอยู่ ทั้งๆ ที่การแต่งกลอนสดแบบในราชสำนักได้สูญไปหมดแล้ว ทั้งนี้ เกือบจะกล่าวได้ว่าเพราะความสละสลวย และความบริสุทธิ์แห่งการเขียนนี่เองที่ทำให้กลอนสดของโชจินี้ได้บรรลุถึงความยิ่งใหญ่ กวีส่วนใหญ่อาจกล่าวถึงคุณค่าถาวรภายในกรอบแห่งกลอนสดในราชสำนักที่ถอดแบบมาเพียงเล็กน้อยด้วยการย้ายความสูงส่งทางด้านวัฒนธรรมจากพวกผู้ดีและพวกขุนนางใครคนสำคัญๆ (ซึ่งได้ดูตกลิ้นวัฒนธรรมผู้ดี โดยทางตำราที่มีอยู่แพร่หลาย) มายังชนชั้นพ่อค้าพานิชในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ นี้เอง จึงได้เกิดมีการปฏิบัติอย่างแท้จริงขึ้นในการแต่งกลอนสด ทั้งนี้ จากพวกชนชั้นที่รุ่งเรืองขึ้นมาใหม่ที่มีความกระหายอย่างแรงกล้าในอันที่จะมีกิจกรรมทางวรรณคดีแบบที่เป็นของพวกเขาเองอย่างจริงจังขึ้นมา

บทร้อยกรองชนิดที่เหมาะสมแก่สังคมที่ชอบรื่นเริงบันเทิงใจ เปลี่ยนแปลงง่าย มากกว่าที่จะเป็นแบบโพร่ๆ ซึ่งชนชั้นพ่อค้ามีอำนาจครอบงำนั้นเรียกว่า ไฮไก คำว่า ไฮไก นี้อาจแปลว่า “ขบขัน” “สบายใจ” หรือ “เสรี” ก็ได้ และใช้ในความหมายที่ตรงข้ามกับ วะกะ ที่ต้องเคร่งครัดตามแบบและกลอนสดซึ่งเป็นเรื่องเคร่งเครียดจริงจัง ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ยามาซากิ โชกัน (พ.ศ. ๒๐๐๘?-๒๐๙๖?) ได้เป็นผู้บุกเบิกในการนำเอาภาษาที่คุ้นหูและมนโณคติเกี่ยวกับบทกลอนที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมาใช้ในการแต่งเรื่องธรรมชาติให้มีศิลปะมากยิ่งขึ้น โชกันได้รวบรวมวรรณบุษปรีทยาชื่อ ประมวลกลอนสดที่หายาๆ (Collection of Canine Linked-Verse) ขึ้น คำว่า “หายาๆ” ป่งถึงลักษณะของบทร้อยกรองชั้นต่ำ และบางทีก็หายาคายหรือหายาโบลนด้วย “การตอบบทกลอน” คู่หนึ่งที่มีชื่อจากหนังสือประมวลกลอนสด

๕๒๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่หายาบ ๆ ที่ผู้สนับสนุน *ไฮไก* ที่มีสำนวนละเอียดละไมในสมัยหลังได้ประณามในฐานะที่ปฏิเสธ
เรื่องบุตรจะต้องมีความกตัญญูต่อบิดา มารดา มีข้อความว่า :

นิงานิงาชิกุ โมะ

ชม, มันช่างชมชื่น

โอคาชิกะริเกริ

แถมยังตลกขบขันอีกด้วย

ข้อความนี้มีผู้แต่งเสริมต่อว่า :

วะระะ โอยะ โนะ

แม่เมื่อ

ชินรุ โทกิ นิ โมะ

บิดาของข้าพเจ้านอนตาย

เฮะ วะ โคกิเตะ

ข้าพเจ้าก็เดินผายลมไป

“การต่อ” แบบนี้นับว่ามีรสนิยมที่น่าสังเวชมาก แต่ก็ผสมผสานกับอารมณ์แห่ง
บทกลอนตอนแรกได้อย่างฉลาด และในบางแง่ก็มีอัจฉริยภาพแห่งบทร้อยกรองแบบ *ไฮไก*
อยู่ด้วย โดยแสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างตรงกันข้ามระหว่างชีวิตของมนุษย์ในขณะ
ที่สำคัญที่เคร่งครัดที่สุดกับการกระทำหายาบ ๆ ซึ่งอาจติดตามมาโดยไม่เจตนา

การต่อบทกลอนแบบ *ไฮไก* ซึ่งเป็นแบบใหม่นั้นนับว่าได้รับความนิยมจากบรรดา
ที่เหนื่อยหน่ายต่อศัพทานุกรมเก่าๆ และจินตภาพแห่งบทกลอนที่ตอกกันขึ้นในราชสำนัก แต่
ปฏิกิริยาที่มีต่อเสรีธรรมอย่างล้นเหลือแห่งการแสดงออก ซึ่งมีพบอยู่ในประมวลกลอนสดที่
หายาบคายของโชกัณมิได้มีอยู่นานนัก **มัตสึนางะ เทอิโดกุ** (พ.ศ. ๒๑๑๔-๒๑๙๖) ได้นำขบวน
การใหม่ในบทร้อยกรองแบบ *ไฮไก* ซึ่งพยายามจะยกระดับศิลปะของ *ไฮไก* ให้สูงขึ้น โดยคง
รักษาเสรีภาพในการใช้ภาษาไว้อย่างเดิม เทอิโดกุได้รวบรวมประมวล *ไฮไก* ซึ่งแตกต่างจาก
ประมวลบทกลอนที่ช่วยกันต่อแบบเก่าๆ เพียงเล็กน้อย สิ่งที่ทำให้เห็นว่าบทกลอนที่ช่วยกัน
ต่อของเทอิโดกุเป็นแบบ *ไฮไก* ก็คือการที่ท่านใช้คำศัพท์ต่างๆ ที่ได้มาจากสามัญชน หรือจาก
คนจีน ซึ่งผิดแผกไปจากบทกลอนที่ช่วยกันต่อในราชสำนัก ซึ่งจำกัดอยู่เฉพาะการใช้ภาษา
ญี่ปุ่นเก่าๆ และแท้ว เท่านั้น ดังนั้น เทอิโดกุจึงมีความเห็นว่า ถ้าหากบทร้อยกรองมีคำต่างๆ
เช่น “ตบ” หรือ “ความมีเป็น” แทนที่จะใช้คำว่า “ดี” หรือ “ชีวิต” แล้ว ก็นับว่าเป็น *ไฮไก*
แม้ว่าหัวเรื่องจะถูกนำมาใช้กันอย่างพร่ำเพรื่อจนน่าเบื่อ เช่น แสงจันทร์ และดอกซากุระบาน
ดังในบทกลอนที่ช่วยกันแต่งในราชสำนักก็ตาม

ดูเหมือนว่าชะตาของบทร้อยกรองแบบ *ไฮไก* ใหม่จะเป็นแบบบทร้อยกรองที่แต่ง
ต่อกันแบบสมัยแรกๆ พร้อมกับมีความฉลาดอย่างใหญ่หลวงพัฒนาอยู่ในระหว่างงานของกวี

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๒๕

อาชีพกบงานของสามัญชน ไฮโก ได้รับความช่วยเหลือจากปฏิกิริยาอันห้าวหาญของสำนักตันริน และบะโซ (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๒๒๗) กวีที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งได้เป็นผู้ทำให้ ไฮโก กลายเป็นความภาคภูมิใจของประชาชนญี่ปุ่น สำนักตันรินได้ยืนยันว่าไม่จำเป็นอะไรเลยที่จะต้องทำให้ภาษาของบทร้อยกรอง ไฮโก เป็นภาษาสมัยใหม่ แต่มโนคติจะต้องใหม่ การที่ ไฮโก ของตันรินมีความสนใจต่ออารมณ์ซับซ้อนเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ แห่งการดำรงชีวิตประจำวันนั้น ได้รับความนิยมนิยมชมชอบจากชาวญี่ปุ่นทุกชั้นทุกเพศทุกวัยมาก บรรดาครูบาอาจารย์ของสำนักเทโอดุ ซึ่งเห็นว่าพวกลูกศิษย์กำลังทอดทิ้งตนไปหาสำนักใหม่ โดยประกาศว่า ไฮโก ของตาริน คำนวณวิถีทางอันศักดิ์สิทธิ์ของงานร้อยกรอง ซึ่งกำลังขึ้นชมนิยมอยู่กับพรของเทพเจ้าและพระพุทธรเจ้า และแม้ว่าการที่ตันรินไม่เกี่ยวข้องจะก่อให้เกิดอันตรายต่อความอยู่ดีกินดีของประชาชาติก็ตาม ตัวอย่างเช่น พวกเขาได้ชี้ให้ดูบทกลอนของตันรินบทหนึ่ง ซึ่งพรรณนาให้มองเห็นภาพพระพุทธรเจ้าในห้องน้ำ (privy) โดยทรงตกเป็นเหยื่อของโรคท้องร่วง พวกกวีตันรินในเวลาที่สำคัญแสดงถึงการที่ตนหลุดพ้นจากมโนคติดั้งเดิมเกี่ยวกับบทกลอนที่แต่งต่อกันมักจะพูดเกินความจริงมากไปดังในตัวอย่างดังกล่าวมาแล้ว บทกลอนแบบตันรินอาจแต่งได้รวดเร็วโดยใช้กวีหลายๆ คนช่วยกันแต่งหรืออาจโดยอาศัยบุคคลที่มีความสามารถพิเศษเพียงคนเดียวแต่งก็ได้ ทั้งนี้ เพราะบทกลอนแบบนี้มิได้ยืนยันว่าจะต้องมีพยางค์เท่าจำนวนสำหรับการต่อที่กำหนดให้ ดังนั้น จึงพ้นจากข้อจำกัดตามแบบฟอร์มแบบ สุดท้ายจริงๆ เราอาจสร้างจินตภาพเอาไว้ว่าบทกลอนเหล่านั้นส่วนใหญ่มีคุณภาพเลวมาก การที่ตันรินยืนยันถึงเรื่องความทันสมัยย่อมหมายความว่า บทกลอนของพวกกวีตันรินถ้าหากว่าเข้าใจไม่ได้จริงๆ แล้วก็มักจะกลายเป็นบทกลอนที่ทันสมัยอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี ข้ออ้างต่างๆ ที่อ้างถึงชีวิตและวรรณคดี ซึ่งในสมัยนั้นทำให้บทกลอนแบบตันริน ได้รับความนิยมนั้นในที่สุดก็หมายถึงความหลงลืมของตน

บะโซนี่เองที่ได้เห็นปัญหาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ขัดแย้งกับเสรีภาพอย่างชัดเจนที่สุด และได้แก้ปัญหานั้น โดยการยืนยันว่าบทร้อยกรองแห่งสำนักของท่านมีทั้งความเปลี่ยนแปลงและความถาวร ท่านเห็นว่าความเปลี่ยนแปลงหรือความใหม่ความแปลกเป็นสาระสำคัญของบทร้อยกรอง ไฮโก และสิ่งหนึ่งที่สามารถทำให้บทร้อยกรองแบบ ไฮโก พ้นจากการกลายเป็นสิ่งที่หมดความหมายได้ทันเวลาดูจะกะหรือบทกลอนที่แต่งต่อกันตามแบบสัจนิยมกวีญี่ปุ่นได้รับการอบรมสั่งสอนให้เลียนแบบลายลักษณ์ของกวีรุ่นก่อนๆ อยู่หลายร้อยปี บะโซได้ประกาศว่า ใน ไฮโก ย่อมไม่มีผู้มาก่อนเลย บางทีปรัชญาเกี่ยวกับบทร้อยกรองของท่านจะได้รับการสรุปไว้เป็นอย่างดีที่สุดในคำแนะนำที่ท่านให้แก่ศิษย์คนหนึ่งว่า “จงอย่าพยายามเดิน

๕๒๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ตามรอยเท้าของคนเก่าๆ จงแสวงหาสิ่งที่คนเก่าๆ ได้แสวงหามาแล้ว!” ในข้อความนี้ เราก็ได้ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดแห่งหลักการสองอย่างเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงและความถาวร บะโชได้พูดเราใจศิษย์ไม่ให้เลียนแบบ แต่พร้อมกันนั้นก็ให้คงเก็บวัตถุประสงคื์ที่ถาวรแห่งบท ร้อยกรองไว้ในใจแทนที่จะทำให้ความสามารถพิเศษของเขาต้องเสียไปที่ละเล็กละน้อยเพราะเรื่อง ชีประติวซึ่งเป็นที่โปรดปรานของพวกเขาที่แต่งบทกลอนแบบดันรินมาก

บะโชเริ่มต้นชีวิตด้วยการเป็นชาмуไร แต่ได้สละเอกลิทธิทั้งหมดในคราวที่ท่านหันมา มีอาชีพเป็นครูสอนการแต่งบทร้อยกรองแบบ *ไฮไก* ท่านดำรงชีวิตอยู่อย่างสามัญชน และไม่มีอะไรจะทำไม่ว่าจะเกี่ยวกับราชสำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิในเมืองเกียวโต หรือสำนักของ โชกุนในเมืองเอโดะ (โตเกียว) ก็ตาม บะโชผัดกับโชจิ และกวีที่มีชื่อเสียงอื่นๆ อีกมากมาย คือ มิได้บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ทั้งๆ ที่ตัวท่านเองก็แต่งตัวคล้ายพระและในบางครั้งก็ ทำตัวคล้ายพระก็ตาม ท่านชอบทำตัวเองให้เหมือนคางคาว คือ “เป็นพระก็ไม่ใช่ คฤหัสถ์ ก็ไม่เชิง หรือนกก็ไม่ใช่ หนูก็ไม่เชิง แต่เป็นอะไรบางอย่างที่อยู่ในระหว่างพระกับฆราวาส หรือระหว่างนกกับหนูนั้น” ลูกศิษย์ของท่านมีฐานะหรือวิถีชีวิตทุกแบบนับตั้งแต่ชาмуไรและ พ่อค้าที่มั่งคั่งลงมาจนกระทั่งถึงชาวไร่ชาวนาที่ยากจน แต่พวกที่ท่านแสดงให้เห็นว่าท่านรักมากที่สุดก็คือพวกอาชญากรกับพวกขอลาโทษ คุณสมบัติทางด้านประชาธิปไตยแห่งสำนักของท่าน เป็นแบบขบวนการ *ไฮไก* อย่างสิ้นเชิง และบางส่วนก็อธิบายถึงเหตุผลที่ว่าทำไมบทร้อยกรอง แบบ *ไฮไก* จึงมีผู้นิยมชมชอบทั่วไปทุกหนทุกแห่ง การที่บะโชเดินทางท่องเที่ยวไปรอบๆ เกาะ ญี่ปุ่น แม้ว่าตามปกติจะเต็มไปด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทำให้ต้องประสบความยากลำบาก และ แม้อาจไม่เป็นที่พึงพอใจ แต่ก็มิอะไรบางอย่างที่ถือว่า เป็นความก้าวหน้าอย่างมีชัยชนะเหนือ เหตุการณ์เหล่านั้น ไม่ว่าจะไปที่ไหน บะโชเป็นต้องพบกวีสมัครเล่นที่ขอร้องให้ท่านร่วมวงใน การตอบบทกลอนแบบ *ไฮไก* เป็นสายโซ่ทีเดียว แม้ชายผู้ที่นำมาของบะโชข้ามทุ่งนา ก็ทำให้ท่าน ต้องประหลาดใจ เพราะเขาขอให้ท่านแต่งโคลงให้

บะโชมีชื่อเสียงทั้งในด้านการแต่งบทกลอนต่อต้านแบบ *ไฮไก* และ *ฮอกกุ ฮอกกุ* เดิมหมายถึงบทกลอนที่เป็นอาร์มภบทการแต่งกลอนสดต่อกันแบบธรรมดาๆ นี่เอง และแม้ว่า *ฮอกกุ* จะคงรักษาอำนาจที่ซ่อนเร้นแห่งการที่จะทำหน้าที่รับใช้เป็นผู้ข้อข้อแรก แต่ก็ได้พัฒนา เป็นแบบอิสระและสมบูรณ์ ซึ่งบัดนี้โดยทั่วๆ ไปเรียกกันว่า *ไฮกุ ไฮกุ* ของบะโชมีขอบเขตของ เรื่องกว้างขวางมาก ไม่มีอะไรเลยที่จะเป็นสิ่งธรรมดาเกินไปสำหรับที่ท่านจะปฏิบัติ และก็ไม่มีความอะไรที่จะวิเศษวิโสจนเกินไปเช่นกัน ในตอนแรกๆ ที่ท่านหันมาจับอาชีพนี้ บะโชเก่งใน เทคนิคการแต่งบทร้อยกรองแบบดันรินมากและท่านก็ยังคงวิสัยความสามารถที่จะแต่งคำเพราะๆ

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๒๗

ได้เสมอในเมื่อท่านเลือกจะทำเช่นนั้น แต่ท่านมีชื่อเสียงที่สุด เพราะบทร้อยกรองที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจอย่างอบอุ่น และการทำให้เป็นเอกลักษณ์กับสายตาของธรรมชาติและชีวิตมนุษย์ น้ำที่กระเด็นขึ้นมาเป็นเนื่องจากการที่กบกระโดดลงไปน้อ การเห็นลิงหนาวสั่นอยู่ท่ามกลางสายฝนในฤดูหนาว หรือการเห็นตึกแตกเกาะอยู่ใต้หมวกเหล็กที่ทำด้วยทองแดงของนักรบที่ตายไปนานแล้ว หรือการเห็นคนแจวเรือสุบยาคล่องท่ามกลางสายลมเฉื่อยในฤดูวสันต์-แต่ละภาพได้กลายเป็นดุจโลกเล็กๆ (microcosm) ในบทร้อยกรองของท่าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีโลกแห่งจักรวาล (macrocosm) ซึ่งเป็นมโนภาพเกี่ยวกับความจริงสากลจากรายละเอียดที่เป็นสาระดละสำคัญอย่างหนึ่ง ความต่อเนื่องกันระหว่างศิลปะ ไฮกุ ของบะโชกับพระพุทธศาสนานิกายเซน นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสังเกตเป็นพิเศษมากที่สุด

บทร้อยกรองที่ดีที่สุดของบะโชที่มีอยู่มากมายนั้น ท่านแต่งในระหว่างที่ท่านเดินทาง การเดินทางที่ท่านถือว่าสำคัญที่สุดก็คือการเดินทางไปทางภาคเหนือของญี่ปุ่น ดังที่ท่านพรรณนาไว้ในหนังสือเรื่อง ถนนสายแคบๆ แห่งโอคุ กวีหลายคนก่อนหน้าบะโชได้เดินทางไปดูดอกซากุระที่ภูเขาโยชิโนะ และสถานที่ที่มีชื่อเสียงอื่นๆ ในอาณาบริเวณกรุงเกียวโต แต่มันก็คงหลงเหลือให้บะโชได้ชื่นชมยินดีภาคเหนืออีกครั้งประเทศที่ได้ถูกละเลยเพราะไม่มีใครเหลียวแล ความงามแห่งสถานที่ต่างๆ ที่ถูกลืมเพียงอย่างเดียวก็ดึงดูดจิตใจของท่านได้มากกว่าความสวยงามของนครต่างๆ และมันกระตุ้นใจให้ท่านกระหายที่จะท่องเที่ยวไปอยู่เรื่อยๆ บะโชถึงแก่กรรมในระหว่างที่เดินทางดังที่ครั้งหนึ่งตัวท่านเองได้พยากรณ์ไว้ บทร้อยกรองชิ้นสุดท้ายของท่านมีอยู่ว่า

ทะบิ นิ ยะมิเตะะ

ได้รับผลมาจากการเดินทาง

ยุเมะ ะ คะระโนะ ะ

ความฝันของข้าพเจ้าผ่านทุ่งนาที่ร่วงโรย

คะกะมะวะรุ

ยังท่องเที่ยวไปอยู่

ในบรรดาบุคคลที่เป็นทายาทคนสำคัญของบะโชนั้น อิซซะ (พ.ศ. ๒๓๐๖-๒๓๗๑) นับว่าเป็นบุคคลดั้งเดิมที่สุดและน่ารักที่สุดคนหนึ่ง อิซซะ ไม่เหมือนโชจิ ซึ่งก้าวขึ้นมาจากชนชั้นที่ต่ำสุด จนกระทั่งทางราชการยอมรับว่าเป็นกวีชั้นแนวหน้าของชาติ หรือบะโชซึ่งทิ้งตำแหน่งชาмуไรไปใช้ชีวิตตามที่ท่านเลือกเอา อิซซะคงเป็นชาวไร่ชาวนาอยู่ตลอดชีวิต เพราะอิซซะเอง พวกกวีชาวไร่ที่ไม่ปรากฏนามหลายชั่วอายุคน ในที่สุดก็พบเสียงที่แท้จริงของตน อิซซะก็คล้ายๆ ท่านเหล่านั้น นอกจากอย่างเดียว คือความเป็นอัจฉริยะของท่าน ท่านได้เขียนเกี่ยวกับนกกระจอก กบ ยุง ตัวหมัด แมงมุม และชาวไร่ชาวนาด้วยสำนวนง่ายๆ อย่างที่สุด

๕๒๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

และก่อให้เกิดอารมณ์ได้มากจริงๆ ทุกคนพอจะเข้าใจอิชชะได้ และโดยเหตุที่บทร้อยกรองของท่านมาจากแหล่งที่แท้จริงสองแหล่งด้วยกัน คือ หัวใจกับธรรมชาติ จึงไม่น่าแปลกประหลาดอะไรที่บทร้อยกรองของท่านได้เป็นที่ชอบบอชอบใจของประชาชนชาวญี่ปุ่นมาก เพราะอิชชะนี้เองประชาธิปไตยในการแต่งบทร้อยกรองจึงได้บรรลุถึงซึ่งความเป็นสากล

ยะเซะงะเอะรุ

กบที่มีแต่หนังหุ้มกระดูก

มะเกะรุ นะ อิชชะ

อย่าเลิก!

โคะโกะ นิ อะริ

อิชชะอยู่ที่นี้

ชาวไร่ชาวนาญี่ปุ่นมักจะไม่เป็นกวีไม่ว่าจะในทางใดทั้งสิ้น มีคำพูดที่เป็นธรรมดาสามัญอยู่บทหนึ่งในหมู่ชาวไร่ชาวนาก็คือว่า “ทำงานในทุ่งนาดีกว่าเขียนบทกวี” (ชิ โอะ ชิคุรุ โยะริ ทะ โอะ ชิคุระ) แต่สิ่งที่ท้อที่บ้าน (คือคำพูดของชาวไร่ชาวนา-ผู้แปล) นี้เตือนใจให้เราระลึกได้ว่าความต้องการอาหารซึ่งเป็นความต้องการทางร่างกายมาก่อนความพอใจทางสุนทรียภาพ ซึ่งคงจะมีความหมายเพียงเล็กน้อยในหมู่ประชาชนที่มีไหวพริบที่จะแก้ไขให้ถูกต้องได้น้อยกว่าชาวญี่ปุ่น ทุกวันนี้ ในวันปีใหม่ สามัญชนที่ต่ำต้อยหลายพันคนยังคงตอบสนองคำเชื้อเชิญของสมเด็จพระจักรพรรดิเพื่อเสนอบทร้อยกรอง (วะกะ) ในหัวเรื่องที่พระองค์ทรงเลือกสำหรับปีนั้น ในระหว่างงานนักขัตฤกษ์ทะนะบะตะ พวกเด็กสาวๆ ยังคงเขียนบทร้อยกรองในเรือกลไฟลำเล็กๆ และอาบบทร้อยกรองนั้นติดไว้ที่ต้นไม้ที่เขียวสดส่งความคิดถึงไปยังคนรักของตน และหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับก็จะมีที่ว่างส่วนหนึ่งสำหรับบทร้อยกรอง ไฮกุ บางที่ญี่ปุ่นจะเป็นเพียงประเทศเดียวในโลกที่อาจเรียกบทร้อยกรองว่าเป็นเครื่องหย่อนอารมณ์ (pastime) แห่งชาติได้

มัตสึโอะ บะโซ

ประตูบ้านที่ทำอย่างหยาบ ๆ

คำพูดอวยพรแต่เดียวโรคุ ซึ่งกำลังเดินทางกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของตน^๑

(จากหนังสือ บะโซ บุนชู, ของ เอเบะระ, หน้า ๑๗๔-๑๗๖)

เมื่อฤดูสารทปีกลายนี้ ข้าพเจ้าได้พบเขาโดยบังเอิญ และรู้สึกเสียอกเสียใจมากที่

^๑โมริกาวะ เคียวโรคุ (พ.ศ. ๒๒๐๙-๒๒๕๔) ซามูไรจากฮิโกเนะ เป็นศิษย์คนโปรดผู้หนึ่งของบะโซ

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๒๙

ต้องจากกัน วันหนึ่งเมื่อเวลาที่จะจากกันได้มาถึง เขาได้มาเคาะประตูกระท่อมข้าพเจ้า และเราก็สนทนากันอย่างเจี๊ยบๆ อยู่ตลอดวัน

เขาเป็นคนที่มีความสามารถมากเป็นพิเศษ เขาชอบทั้งการวาดเขียนและการแต่งบทร้อยกรองแบบ ไฮไก คราวหนึ่งข้าพเจ้าลองถามเขาว่าทำไมเขาจึงชอบวาด เขาก็ตอบว่า เพราะเขาชอบเขียนบทร้อยกรอง เมื่อถามว่า “ทำไมท่านจึงชอบการเขียนบทร้อยกรอง?” เขาก็ตอบว่า “เพราะข้าพเจ้าชอบวาด” เขาศึกษาสิ่งทั้งสองนี้ด้วยวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน โดยเหตุที่มีผู้กล่าวว่า เป็นเรื่องที่น่าละอายที่สุภาพบุรุษจะทำงานหลายๆ อย่าง^๒ จึงเป็นที่น่าชื่นชมยินดีที่เขาเอาศิลปะสองอย่างมาใช้ทำประโยชน์อย่างเดียวกัน

ในเวลาวาดภาพ เขาก็เป็นครูตัวเขาเอง ในเวลาแต่งบทร้อยกรอง เขาก็สอนตัวเขา และเขาก็เป็นลูกศิษย์ตัวเขาเอง ภาพที่ครูของข้าพเจ้าวาดไว้เปี่ยมไปด้วยความล้าลึกแห่งเจตนาธรรม และทำด้วยความซื่อซื่ออย่างประหลาด จนกระทั่งข้าพเจ้าไม่อาจเข้าถึงความล้าลึกที่ลึกกลับของภาพเหล่านั้นเลย

เมื่อเราแยกทางกัน ข้าพเจ้าพูดกับเขาว่า “บทร้อยกรองของข้าพเจ้าก็คล้ายกับเตาไฟในฤดูร้อน หรือเหมือนพัดในฤดูหนาว เพราะมันเป็นแบบที่ตรงข้ามกับรสนิยมของประชาชนและมิได้มีการนำมาใช้ทางภาคปฏิบัติเลย แต่ก็มีอยู่มากเหมือนกันที่มีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในบทร้อยกรองของโทชินาริและไซเงียว” ที่ถูกทอดทิ้ง จักรพรรดิโทะกะ^๓ ผู้ทรงสละราชสมบัติแล้วมิได้ทรงรับสั่งถึงบทกวีของบรรดาภริยาเหล่านั้นว่า มีความจริงที่เจือด้วยความทุกข์บ้างเลยหรือ? จงเอาความเข้มแข็งจากพระราชดำรัสของพระองค์มาใช้และจงดำเนินไปตามวิถีทางแห่งบทร้อยกรองที่แคบๆ อย่างมั่นคง จงอย่าดำเนินตามรอยเท้าของคนแก่ จงแสวงหาสิ่งที่คนแก่แสวงหา นั่นคือสิ่งที่ คุไก เขียนไว้ และก็เป็นบทร้อยกรอง ไฮไก ที่แท้จริงด้วย เมื่อกล่าวคำเหล่านี้แล้วข้าพเจ้าก็ยกโคมขึ้น ส่องให้เขาดูด้านนอกของประตูบ้านนอกที่ทำอย่างหยาบๆ ตรงที่ที่เราจากกันนั้น

ฤดูร้อน (พ.ศ. ๒๒๓๖)

^๒ ในคัมภีร์ลุนฮั้วมีข้อความอยู่ว่า “เหมาะแล้วหรือที่สุภาพบุรุษจะทำงานหลายๆ อย่าง? ไม่เหมาะเลย เขาไม่มีความจำเป็นจะต้องทำงานทั้งหลายเลย”

^๓ ฟุจิواره โนะ โทชินาริ (หรือซุนเซอิ) (พ.ศ. ๑๖๕๗-๑๗๔๗) กับพระไซเงียว (พ.ศ. ๑๖๖๑-๑๗๓๓) กวียุคหลังๆ พร้อมกับไซอิ นับว่าเป็นกวีรุ่นแรกๆ ที่ปะปนประเพณีที่สุด

^๔ จักรพรรดิ โง-โทะกะ (พ.ศ. ๑๗๒๓-๑๗๘๒) ทรงเป็นจักรพรรดิที่เป็นกวีเอกองค์หนึ่งของญี่ปุ่น

๕๓๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เคียวไร

คำที่สนทนากับปะโซ

ความสั้นๆ และความง่าย ๆ แห่งบทร้อยกรอง *ไฮกุ* ซึ่งมี ๑๗ พยางค์ด้วยกันนี้ ทำให้เป็นที่นิยมแต่งกันอย่างกว้างขวางทั่วประเทศญี่ปุ่น เฉพาะคนที่พูดจาไม่ชัดเจนจริงๆ เท่านั้นจึงจะไม่สามารถแต่งบทร้อยกรองปากเปล่า (คือต่อกันแบบกลอนสด-ผู้แปล) ได้อย่างไรก็ดี *ไฮกุ* ซึ่งอยู่ในมือของครูบาอาจารย์ ที่ไกลจากการที่จะเป็นตัวแทนปฏิกิริยาที่มีต่อภาพธรรมชาติที่มองเห็นซึ่งมิได้เตรียมตัวเตรียมใจไว้อีก่อน ตามปรกติแล้วเป็นบทร้อยกรองแบบที่มีโน้มน้าสูงมาก โดยต้องการให้อนุโลมเข้ากับหลักการทางด้านสุนทรียศาสตร์ที่แท้จริง บะโซมิชื่อเสียงมิใช่เฉพาะในฐานะที่เป็นกวี *ไฮกุ* ที่ยอดเยี่ยมเท่านั้น แต่ยังมีชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้แปลความหมายทฤษฎี *ไฮกุ* ได้ดีที่สุดอีกด้วย คำที่ท่านได้สนทนากับ เคียวไร (พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๔๗) ซึ่งเป็นศิษย์ของท่านนั้นมีตัวอย่างดี ๆ เกี่ยวกับทักษะเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของท่านอยู่มาก คำสนทนานั้นบางตอนก็ได้นำมาแปลไว้ข้างล่างนี้ด้วยแล้ว

วิธีที่เคียวไรใช้ในการสาธิตแสดงโฉมหน้าแห่งความเห็น “ของอาจารย์” ก็คือการแต่งบทร้อยกรองจะเป็นแบบ *ไฮไก* หรือ “บทร้อยกรองแบบที่สอง” (วะกิ) ที่มี ๑๔ พยางค์ก็ได้ แล้วรายงานสิ่งที่ “อาจารย์” พูดถึงไว้ สิ่งที่บรรณาธิการดึงไว้ก็โดยตั้งใจจะช่วยเหลือบายจุดพิเศษต่างๆ ให้แจ่มแจ้งขึ้น

(จากหนังสือ *เคียวไรโซ เฮียวไก* ของ อิวาตะ, หน้า ๑๔-๖๗)

อุดมคติประการหนึ่งของ *ไฮกุ* ก็คือแต่ละคำจะต้องเป็นคำที่จำเป็นและไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ต้องสงสัยเลยว่านี่เป็นผลิตผลแห่งการที่บทร้อยกรองแบบ *ไฮกุ* มีแบบฟอร์มสั้นๆ ในข้อความต่อไปนี้ ผู้วิจารณ์ได้เสนอแนะว่า คำต่าง ๆ ที่บะโซนำมาใช้ในบทร้อยกรองนั้นอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้

ยุกุ ฮะรุ โวะ

โอมิ โนะ ฮิโตะโตะ

โอะชิมิเกรุ

ฤดูร้อนที่กำลังจากไป

พร้อมกับคนทั้งหลายแห่งโอมิ

ข้าพเจ้าจึงได้เศร้าโศกเสียใจ

บะโซ

อาจารย์ได้กล่าวว่า “โซฮะกุ ได้วิจารณ์บทร้อยกรองนี้โดยอาศัยเหตุผลที่ว่า ข้าพเจ้าอาจพูดว่า ทัมบะ แทนที่จะว่า โอมิ หรือพูดว่า ‘ปีที่กำลังจากไป’ แทนที่จะใช้คำว่า ‘ฤดูร้อนที่กำลังจากไป’ การวิพากษ์วิจารณ์นี้ทำให้ท่านรู้สึกกระตือรือร้นอะไรบ้าง?”

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๓๑

เคียวไรตอบว่า “การวิพากษ์วิจารณ์ของโชชะกุผิดเป้าหมายอย่างเด็ดขาด จะมีอะไรที่ธรรมดาสามัญยิ่งไปกว่าการต้องเสียชื่อเสียงถึงการจากไปของฤดูวสันต์ในเมื่อน้ำของทะเลสาบโอมิมีหมอกปกคลุมอย่างมีเสน่ห์อีกเล่า? อนึ่ง นับว่าเหมาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่อยู่ใกล้ทะเลสาบจะเขียนบทร้อยกรองสักบทหนึ่ง”

อาจารย์กล่าวว่า “ถูกแล้ว กวีในสมัยโบราณรักฤดูวสันต์ในแว่นแคว้นของเขาเกือบเท่าๆ กับรักฤดูวสันต์ในเมืองหลวงทีเดียว”

เคียวไรซึ่งซาบซึ้งต่อวาทะของอาจารย์ได้กล่าวสลับไปว่า “ถ้าหากท่านอาจารย์อยู่ที่โอมิตอนจะสิ้นปี ทำไมท่านอาจารย์จึงจะเศร้าโศกเสียใจต่อการจากไปของฤดูวสันต์ด้วยเล่า? หรือถ้าท่านอาจารย์อยู่ที่ทัมบะในตอนปลายฤดูวสันต์ ท่านก็คงไม่มีความรู้สึกเช่นนั้นอย่างแน่นอน ในบทร้อยกรองของคนที่ได้รับการชื่นชมจริงๆ เพราะเห็นธรรมชาตินั้นมีความจริงอะไรอยู่เล่า!”

อาจารย์ตอบว่า “เคียวไร ท่านเป็นบุคคลที่ข้าพเจ้าจะพูดถึงเรื่องบทร้อยกรองด้วยได้”

เคียวไรมีความพอใจมาก (หน้า ๑๔)

.....

พวกกวี ไฮกุ โดยเฉพาะสำนักต่างๆ ก่อนสมัยบะโช มักจะบกพร่องในด้านการรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำให้เหมาะสม บทร้อยกรองของคะเกอิ แม้ว่า ณ ที่นี้จะถูกบะโชวิพากษ์วิจารณ์ แต่ก็อาจเป็นที่สนใจของนักอ่านสมัยใหม่มากกว่าที่เป็นที่สนใจของเคียวไรก็ได้

โคะระชิ นิ

ดวงจันทร์สองวันจะ

ฟูชิกะ โนะ ซึกิ โนะ

ถูกพัดไปจากท้องฟ้า

ฟูกิจิรุ คะ

โดยลมในฤดูวสันต์ไหม?

คะเกอิ

โคะระชิ โนะ

(ดวงจันทร์) ถูกลมหนาวเก็บรักษา

จินิ โมะ โอะโตะสะนะ

ให้พ้นจากการตกลงมาสู่ภาคพื้น-

ซิงะระ คะ นะ

ฝนตกปรอยๆ

เคียวไร

๕๓๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เคียวไรกล่าวว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกวาทร้อยกรองของคะเกอิดีกว่าของข้าพเจ้ามาก เพราะถูกถามว่าถ้าหากดวงจันทร์ ‘ถูกพัดจากท้องฟ้า’ คะเกอิจึงได้กล่าวถึงพระจันทร์สองวันอย่างชาญฉลาด” บทร้อยกรองของคะเกอิถูกสร้างขึ้นมารอบๆ คำว่า “ดวงจันทร์สองวัน” นี้เอง เมื่อเอาจำคำว่า “ดวงจันทร์สองวัน” ออกไปเสีย ก็จะไม่มียะไรเหลือสำหรับบทร้อยกรองอยู่เลย ไม่ปรากฏว่าท่านใช้อะไรเป็นหลักในการเขียนบทร้อยกรอง มันจึงได้วิเศษจริงๆ ไปเสียหมด” (หน้า ๑๙)

คิโยตะกิ ยะ

น้ำตกที่ใสแจ้ว !

นะมิ นิ จิริ นะกิ

ในคลื่นที่ปราศจากมลทิน

นัดสึ โนะ ชิกิ

ดวงจันทร์ในฤดูร้อน

บะโซ

วันหนึ่งเมื่ออาจารย์นอนป่วยอยู่ที่เมืองโอซากา ท่านได้เรียกข้าพเจ้าไปบอกว่า “บทร้อยกรองนี้เหมือนบทร้อยกรองที่ข้าพเจ้าได้แต่งไว้ที่บ้านของโอะโนะเมะเมื่อไม่นานมานี้ว่า

ชิรางิคุ โนะ

ดอกเบญจมาศขาว

เมะ นิ ทะเดเตะ มิรุ

แม้เมื่อถูกยกขึ้นมาดู

จิริ โมะ นะชิ

ก็ยังคงปราศจากมลทินอยู่

บะโซ

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้เปลี่ยนบทว่า ‘น้ำตกที่ใสแจ้ว’ เป็น :

คิโยตะกิ ยะ

น้ำตกที่ใสแจ้ว !

นะมิ นิ จิริโกมุ

กระจัดกระจายอยู่ในคลื่น

อะโอมัตสึบะ

เข็มสนสีน้ำเงิน

บะโซ

การร่างบทร้อยกรองเดิมอย่างหยาบๆ คงจะต้องทำที่บ้านของยะเมอิ โปรดทำลายมันเสีย” แต่มันสายเกินแก้เสียแล้ว เพราะบทร้อยกรองนั้นได้ปรากฏว่ามีอยู่ในประมวลบทร้อยกรอง

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๓๓

ต่าง ๆ หลายแห่งด้วยกันเรียบร้อยแล้ว

ตัวอย่างที่จะสาธิตแสดงว่าทั้ง ๆ ที่เป็นครูบาอาจารย์ แต่บะโซก็รู้สึกเจ็บปวดรวดร้าวไปกับบทร้อยกรองทุก ๆ บท (หน้า ๒๒)

.....

เรื่อง “เสี้ยวคลุ้มของลิง” (ซารุมิโนะ) นับว่าเป็นประมวลบทร้อยกรองที่บะโซและสมาชิกในสำนักเดียวกันช่วยกันเขียนไว้ ตีพิมพ์ออกมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๔ ในข้อความที่คัดมาต่อไปนี้ บะโซได้รับความกระทบกระเทือนเพราะคำว่า “นกเล็ก ๆ แห่งอะกาชิ” ทั้งนี้เพราะมีผู้พูดถึงบทร้อยกรองอีกบทหนึ่งด้วยความเมตตากรณา

โอโมะกะชิ ยะ

ถือหางเสือเรือซี!

อะกาชิ โนะ โตะมะริ

นั่นไง, ใกล้ฝั่งอะกาชิ

โสะโตโตะจิสุ

นกเล็ก ๆ เอ้ย!

คะเกอิ

บทร้อยกรองบทนี้ได้รับการพิจารณา เพราะมีรวมอยู่ในหนังสือเรื่อง **เสี้ยวคลุ้มของลิง** เคียวไรกล่าวว่า “มันช่างเหมือนกับบทร้อยกรองของอาจารย์ที่ว่า

โนะ โวะ โยโกะ นิ

ข้ามทุ่งนา

อุมะ ฮิกิมุเกะ โยะ

หันหัวม้า-

โสะโตโตะจิสุ

นกเล็ก ๆ เอ้ย

บะโซ

จึงไม่ควรรวมบทร้อยกรองนี้เข้าไว้ด้วย”

อาจารย์กล่าวว่า “ข้อความที่ว่า ‘นกเล็ก ๆ ของอะกาชิ’ นั้น หาได้เป็นจินตภาพที่เลวไม่”

เคียวไรตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่ทราบเรื่อง ‘นกเล็ก ๆ’ แต่บทร้อยกรองเพียงเอาเรือมาใช้แทนม้า มิได้แสดงถึงความคิดริเริ่มเลย”

อาจารย์ได้ติงว่า “เรามีได้คิดถึงประโยชน์อะไรในการสร้างมโนภาพเกี่ยวกับบทร้อยกรองเลย แต่ท่านอาจจะรวมมโนภาพไว้ โดยจะถือนกเล็ก ๆ ของอะกาชิเป็นหลักหรือไม่ก็ได้” ในที่สุดเราก็ไม่รวมเข้าไว้ (หน้า ๒๕)

.....

๕๓๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

บทร้อยกรองของเคียวไรได้ถูกแปลความหมายว่าเป็นบทร้อยกรองที่ชอบอ้างถึงตัวเอง ซึ่งแม้จะแก้กัฏ แต่ก็มีคุณสมบัติพิเศษน้อยกว่าลูกศิษย์ส่วนมากของบะโช “ซึ่งเป็นพวกรุ่นหลัง” ปัญหาที่จะต้องปฏิบัติ ณ ที่นี้ ก็คือว่า บทร้อยกรองนี้อาจเต็มไปด้วยอารมณ์อย่างเปิดเผยมากเกินไปก็ได้

ฟุรุมะอิ ยะ

ท่าทีเหล่านั้นช่างน่าทึ่งจริงๆ!

ชิโมซะ นิ นะโอะรุ

ข้าพเจ้าทำให้ตรง บนชั้นที่ต่ำกว่า

โคโสะ โนะ อิโนะ

ตุ๊กตาปีกลาย

เคียวไร

ข้าพเจ้าเขียนร้อยกรองบทนี้ เพราะมันมีความหมายพิเศษสำหรับข้าพเจ้า เฉพาะในบรรทัดแรก ตอนแรกข้าพเจ้าได้ลงใส่ “หมวกในราชสำนักเก่าๆ” หรือ “เสื้อกระดาช” แต่มันไม่ได้ทั้งจินตนาการใดๆ ไว้ให้เลย และกล่าวถึงเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวของตุ๊กตาชนิดที่ทำให้ความคิดซึ่งเป็นพื้นฐานต้องมืดมนไป อีกประการหนึ่ง ข้อความที่เปล่งออกมาว่า “ช่างน่าสงสารจริงๆ!” หรือ “ช่างเคราะห์ร้ายจริงๆ!” ช่างเป็นข้อความที่แสดงว่าอ่อนแอมากไป เมื่อได้เขียนข้อความบรรทัดแรกซึ่งเป็นการเปิดฉากจบแล้ว ข้าพเจ้าก็ถามอาจารย์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านตอบว่า “ถ้าเธอเขียนกรอนที่จะเอาหัวใจของเธอใส่ลงในบรรทัดแรกจริงๆ แล้ว เธอก็ควรกล่าวอะไรบางอย่าง ดังเช่นข้อความว่า ‘อา! โลกมนุษย์!’ ของชินโดกูบัง ข้อความที่ว่า ‘ท่าทีเหล่านั้นช่างน่าทึ่งจริงๆ!’ ของเธอไม่ถูกต้องนัก แต่มันก็จะถูกต้อง” (หน้า ๒๘)

.....

อิงะเป็นสถานที่อยู่ดั้งเดิมของบะโช และท่านมีความสนใจในตัวกวีทั้งหลายในเมืองอิงะเป็นพิเศษ

ทะ โนะ เฮริ โนะ

ตามชายทุ่งนา

มะเมะ ชิไท ยุกุ

ไปตามต้นถั่ว

โสะทะรุ คะ นะ

แมงหิ่งห้อยบินไป

บันโก

บทร้อยกรองบทนี้เดิมเป็นบทร้อยกรองที่บอนโจแต่งขึ้น แล้วอาจารย์ของท่านได้แก้ไข ในขณะที่เรากำลังรวบรวมหนังสือชื่อ *เสี้ยวความสุขของลิง* บอนโจได้กล่าวว่า “ร้อยกรอง

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๓๕

บทนี้ไม่มีอะไรที่จะต้องแนะนำเป็นพิเศษเลย ไปเลยเถอะ”

เคียวไรตอบว่า “แสงสว่างของหิ่งห้อยทั้งหลายที่บินไปตามต้นถั่วสายทุ่งนา ย่อมปลุกราตรีที่มีดมิดให้ตื่นขึ้นมาได้” แต่คำพูดนี้มีได้ทำให้บ่อนโจตระหนักอึ้งขึ้นมาเลย

อาจารย์กล่าวว่า “ถ้าหากบ่อนโจทึงมันเสีย ข้าพเจ้าก็จะเก็บมันขึ้นมา! บังเอิญโชคดีที่กวีคนหนึ่งของเมืองอิงะมีบทร้อยกรองที่คล้ายคลึงกับนี้บทหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าอาจแก้ไขให้เป็นบทร้อยกรองนี้ได้” ดังนั้น ในที่สุดบทร้อยกรองนั้นก็เป็นบทร้อยกรองของบันโกไป (หน้า ๒๙)

ศิลปะการแต่งบทร้อยกรอง ไฮกุ จากอุบัติการณ์เล็กๆ น้อยๆ

คิระเรทะรุ

ถูกแทงตาย!

ยูเมะ วะ มะโกะโตะ คะ

ความฝันของข้าพเจ้าเป็นจริงไหม?

โนมิ โนะ อะโตะ

เครื่องหมายแห่งตัวหมัด

คิกากุ

เคียวไรกล่าวว่า “คิกากุเป็นนักประพันธ์ที่เฉลียวฉลาดจริงๆ ใครเล่าที่คิดจะเขียนบทร้อยกรองขึ้นมาเพียงเพราะถูกหมัดกัดเท่านั้น?”

อาจารย์ตอบว่า “ท่านกล่าวถูกต้องแล้ว เขาเป็นเจ้าชายเทิกะ แห่ง ไฮกุ เขาเกี่ยวข้องกับกวีการนำเอาสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่สลักสำคัญอะไรมาพูดในวิถีทางที่ทราบดีอย่างที่สุด” ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการวิพากษ์วิจารณ์นี้ได้พรรณาศิลปะของคิกากุไว้อย่างละเอียดลออมาก (หน้า ๓๕)

.....

โอโตะโดอิ วะ

เมื่อวานขึ้นนี้

อะโนะ ยะมะ โคเอตสึ

ข้าพเจ้าได้ข้ามเขาสูงนั้นไป-

ยะนะซะกะริ

พร้อมด้วยดอกซากุระที่บ้านเดิมที่

เคียวไร

ข้าพเจ้าได้เขียนบทร้อยกรองนี้ขึ้นมาสองหรือสามปี ก่อนที่จะได้มีการรวบรวมหนังสือชื่อ เลือคลุมของลิง ขึ้น ตอนนั้นอาจารย์ได้บอกข้าพเจ้าว่า “ครูสงสัยว่าตอนนี้จะมีใครสักคนหนึ่งชอบใจบทร้อยกรองนี้บ้างหรือไม่หนอ ท่านจะต้องคอยไปอีกปีหรือสองปี” ต่อมา

๕๓๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ท่านได้เขียนเล่าเรื่องการเดินทางไปเมืองโยชิโนะกับโทโกกุให้ข้าพเจ้าทราบ ว่า “บัดนี้จิตของข้าพเจ้าได้ตกอยู่ในมนตร์สะกดของบทร้อยกรองบทหนึ่งเกี่ยวกับดอกซากุระบานที่เมืองโยชิโนะแล้ว และบัดนี้ก็ถูกบทร้อยกรองอีกบทหนึ่งสะกดเอาไว้ บทร้อยกรองแต่ละบทได้พรรณนาถึงกลิ่นดอกซากุระไว้อย่างสมบูรณ์ จนกระทั่งตัวข้าพเจ้าเองมิได้เขียนบทร้อยกรองที่เมืองโยชิโนะแม้แต่บทเดียว ทุกสิ่งที่ข้าพเจ้าได้ทำอยู่ทุกวันในขณะที่อยู่ที่นั่น ก็คือท่องบทร้อยกรองของท่านที่ว่า ‘เมื่อวานขึ้นนี้ข้าพเจ้าได้ข้ามเขาภูนั้นไป’ ” บทร้อยกรองนั้นเมื่อต่อมาข้าพเจ้าได้อ่านให้คนอื่น ๆ ฟัง ก็มีผู้ให้ร้องต้อนรับด้วยความยินดี อาจารย์รู้ได้อย่างไรว่า บทร้อยกรองนี้คงจะเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในปีหรือสองปีข้างหน้า? ข้าพเจ้าไม่เคยใฝ่ฝันถึงมาก่อนเลย (หน้า ๓๖)

.....

บะโซเปรียบตัวเองเสมือนเปิดป่าที่ตกใจกลัวอย่างมากในขณะที่บินไป เดาไฟของชาวประมงมิได้มีเพียงจิ้งหรีดเท่านั้น แต่ทว่ามีกิ้งอยู่ด้วย

ยะมุ คะริ โนะ

เปิดป่าที่ไม่สบาย

โยะชะมุ นิ โอจิเตะ

ตายเพราะความหนาวในยามเย็น

ทะบิโนะ คะ นะ

เหล่านี้คือที่พักพิงของคนเดินทาง

บะโซ

อะมะ โนะ ยะ วะ

กระท่อมของชาวประมง-

โคเอบิ นิ มะยิรุ

ผสมกับกิ้งตัวเล็ก ๆ (และ)

อิโตะโตะ คะ นะ

จิ้งหรีดบ้าง!

บะโซ

ในขณะที่เรากำลังรวบรวมหนังสือ *เสี้ยวของสิ่ง* นั้น เราได้ถูกขอร้องให้เลือกเอาบทร้อยกรองบทหนึ่งในสองบทนี้เป็นบทส่งท้าย บอนโจกล่าว ว่า “บทที่ว่าด้วยเปิดป่าที่ไม่สบายนั้นดี แต่บทที่ว่าด้วยจิ้งหรีดผสมกิ้งตัวเล็ก ๆ นั้นมีลักษณะการอันสดชื่นที่ทำให้บทนี้สำคัญเป็นเด่นจริงๆ”

เคียวไรตอบว่า “บทร้อยกรองที่ว่าด้วยกิ้งไม่ใช่เป็นเรื่องปรกติธรรมดา แต่ข้าพเจ้าก็ได้คิดถึงฉากในกระท่อมของชาวประมงที่ข้าพเจ้าสามารถเขียนเองได้ ส่วนบทร้อยกรองที่

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๓๗

ว่าด้วยเปิดป่าน้ำเสียงประเสริฐเหลือเกิน ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ละเอียดละไมจริงๆ จนทำให้ข้าพเจ้าประหลาดใจว่าใครๆ จะสามารถเข้าใจบทร้อยกรองนี้ได้อย่างไร

หลังจากที่ได้อภิปรายกันมาพอสมควรแล้ว ในที่สุด เราก็ขออนุญาตเอาไว้ในบทส่งท้ายทั้งสองบทนั้นแหละ ต่อมาอาจารย์ได้พูดพลางหัวเราะพลางว่า “ดูเหมือนพวกท่านจะถกเถียงกับตัวเองในความคิดที่ว่า ปืดที่ไม่สบายกับกึ่งเล็กๆ มีคุณค่าเสมอกัน” (หน้า ๓๗-๓๘)

ในความพยายามที่จะทำให้บทร้อยกรอง ไฮกุ เป็นเชิงเสนอแนะมากเท่าที่จะเป็นไปได้ จึงมักใช้ภาษาที่กำกวมด้วยความระมัดระวังมาก แต่ ณ ที่นี้ บะโชได้พบความหมายอย่างหนึ่งในบทร้อยกรองของเคียวไรซึ่งผู้ประพันธ์มิได้คิดถึงเลย

อิวะซะนะ ยะ

ปลายสุดของดินปนกรวดทราย

โคโกะ นิ โมะ ฮิโตะริ

ณ ที่นี้มีอยู่บางคน

ชิกิ โน คิวกุ

(ผู้เป็น) แยกของดวงจันทร์

เคียวไร

เคียวไรกล่าวว่า “ซาโดคิดว่าบรรทัดสุดท้ายควรเป็น ‘สิงแห่งดวงจันทร์’ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าบรรทัดสุดท้ายควรเป็น ‘แยก’ จะเหมาะสมกว่า”

อาจารย์ถามว่า “เขาจะสามารถเสนอแนะคำเช่น ‘สิง’ ได้อย่างไร? เวลาที่ท่านเขียนบทร้อยกรองบทนี้ ท่านมีอะไรอยู่ในใจหรือ?”

เคียวไรตอบว่า “คืนหนึ่ง ในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังเดินอยู่บนภูเขาดูโดยอาศัยแสงจันทร์ ในฤดูเก็บเกี่ยวเพื่อแต่งบทร้อยกรองไปพร้อมๆ กับที่เดินไปนั้น ข้าพเจ้าสังเกตเห็นกวีอีกคนหนึ่งยืนอยู่ข้างๆ ดินปนทราย”

อาจารย์กล่าวว่า “บทร้อยกรองนั้นจะน่าสนใจมากขึ้นอีกสักเพียงใด ถ้าหากข้อความที่ว่า ‘ณ ที่นี้มีอยู่บางคน ผู้เป็นแยกของดวงจันทร์’ ท่านหมายถึงตัวท่านเอง ท่านจะต้องเป็นบุคคลหรือเป็นเหตุแห่งบทร้อยกรองนั้น” (หน้า ๓๙-๔๐)

๕๓๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ซิโมเกียวเป็นอำเภอที่สงบมากอำเภอหนึ่งของเมืองเกียวโต

ซิโมเกียว ยะ

ซิโมเกียว!

ยุกิ ซิมุ อุเอะ โนะ

บนหิมะที่เป็นกองสูง

โยะ โนะ อะเมะ

ฝนตกกลางคืน

บอนโจ

ตอนแรกร้อยกรองบทนี้ขาดข้อความบรรทัดแรกไปบรรทัดหนึ่ง และทุกๆ คน นับแต่อาจารย์ลงมาได้พยายามคิดถึงข้อความบรรทัดนั้น ในที่สุดอาจารย์ก็ยุติด้วยข้อความตามบรรทัดบน บอนโจก็ยอมรับ แต่ดูเหมือนจะยังไม่พอใจอยู่ดี อาจารย์จึงกล่าวว่า “บอนโจ ทำไมเธอไม่คิดหาข้อความบรรทัดแรกที่ดีกว่านี้เล่า? ถ้าหากเธอคิด ครูจะไม่เขียน *ไซกุ* อีกบทหนึ่งเลย!”

เคียวไรตอบว่า “ใครๆ ก็อาจเห็นว่าข้อความบรรทัดนั้นดีเพียงพออยู่แล้ว แต่ไม่เป็นการง่ายเลยที่จะพอใจว่าไม่มีข้อความบรรทัดใดจะดีกว่านี้อีกแล้ว ถ้าหากสมาชิกของสำนักกวีอื่นๆ บางคนได้ทราบข้อความที่ครูพูด พวกเขาคงคิดว่าครูมีความเชื่อมั่นในตัวเองอย่างน่าเย้ยหยัน และพวกเขาก็คงแต่งคำร้อยกรองที่เป็นบรรทัดแรกขึ้นมาอีกมากมาย แต่ข้อความที่พวกเขาเห็นว่าดี เราอาจเห็นว่าไม่ดีอย่างน่าหัวเราะเยาะก็ได้” (หน้า ๕๓)

.....

ความแตกต่างกันในเรื่องต่างๆ นับว่าเหมาะสมกับ ะกะ ที่เป็นคลาสสิก และ *ไซกุ*

อิโนซึชิ โนะ

นั่นคือทาง

นะะ นิ ยุกุ คะตะ ยะ

ที่หมู่ป่าท่องเที่ยวไปยังถ้ำของมันหรือ?

อะกะ โนะ ซึกิ

ดวงจันทร์ยามรุ่งอรุณ

เคียวไร

เมื่อข้าพเจ้าถามอาจารย์ว่าท่านคิดอะไรเกี่ยวกับร้อยกรองบทนี้บ้างไหม ท่านได้ตรัสตรงๆ โดยมิได้กล่าวว่า บทร้อยกรองนั้นดีหรือเลวเลย ข้าพเจ้าคิดผิดไปว่า แม้ท่านจะเป็นอาจารย์ ท่านก็คงไม่ทราบว่านายพรานได้รอให้หมู่กลับถ้ำของมันในตอนรุ่งอรุณอย่างไร และข้าพเจ้าได้อธิบายให้อาจารย์ฟังเสียอย่างละเอียดลออ แล้วอาจารย์ก็กล่าวว่า

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๓๙

“ความสนใจต่อภาพนั้นเป็นที่คุ้นต่อพวกกวีในสมัยโบราณเหมือนกัน นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงมี ะกะ ที่ว่า :

อะเกนุ โตะ เตะ	บัดนี้ก็ได้รุ่งอรุณแล้ว
โนะเบะ โยริ ยะมะ นิ	ลมจากพันธุ์ไม้ที่มีใบสามแฉก (clover)
อิรุ ชิกะ โนะ	ได้ทำให้ร้องรอย
อะโตะ ฟูกิโอะกุรุ	ของกวางที่กลับ
โอจิ โนะ อุวะกะเซะ	จากทุ่งนาไปหาภูเขาหายไป

เมื่อเราจะปฏิบัติต่อเรื่องหนึ่ง แม้ภายในกรอบแห่ง ะกะ ที่อ่อนช้อยก็ดูเหมือนว่าจะไม่เป็นจุดประสงค์ในการที่จะให้การอธิบายที่ยืดเยื้อน่าเบื่อมากอย่างร้อยแก้วมีอยู่ภายในขอบเขตแห่ง ไฮกุ เหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงหยุดคิดถึงอยู่ชั่วขณะหนึ่งก็คือว่า บทร้อยกรองดูเหมือนจะมีอะไรน่าสนใจมากกว่า และข้าพเจ้าก็รู้สึกประหลาดใจที่ถ้าหากข้าพเจ้าจะทำอะไรบางอย่างกับบทร้อยกรองนั้นได้ แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าจะไม่มีหวัง” (หน้า ๔๔-๔๕)

เคียวไรกล่าวถึงบะโชตามตัวหนังสือเกินไป

ยูซุสึมิ	ความหนาวเยือกในยามเย็น__
เซนกิ โอโกะชิเตะ	ข้าพเจ้ารู้สึกปวดบั้นเอว
คะเอริเกริ	แล้วเลยกลับบ้าน

เคียวไร

ในตอนแรกที่ข้าพเจ้าศึกษา ไฮกุ ข้าพเจ้าได้ถามอาจารย์ถึงวิธีเขียนบทร้อยกรองแบบเปิดเผย อาจารย์ได้ตอบว่า “จะต้องเขียนให้หนักแน่นและแจ่มแจ้ง” เพื่อเป็นการทดสอบวิสัยความสามารถของตัวเอง ข้าพเจ้าจึงได้แต่งบทร้อยกรองข้างบนนั้นขึ้นมา เมื่อข้าพเจ้าขอความเห็นจากอาจารย์ ท่านก็หัวเราะใหญ่และกล่าวว่า “เธอยังไม่มีมโนคติอะไรเลย!” (หน้า ๔๔)

๕๔๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความสำคัญแห่งการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมแก่ฤดูกาลแห่ง ไซกุ จริงๆ

อุเมะ นิ ซุสึเมะ โนะ

ในต้นพุทราฝรั่ง (พลัม) นกนางแอ่น

เอตะ โนะ เฮียกุ นะริ

ได้จับกันเป็นกลุ่มๆ ตามกิ่งต่างๆ

จนนับไม่ถ้วน

เคียวไร

นี่เป็น “บทร้อยกรองชั้นสอง” ที่แต่งเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ อาจารย์ได้ยื่นในขณะที่ท่านพักผ่อนอยู่ที่ฟูกะวะ ท่านได้ตั้งว่า “ดอกพุทราเป็นภาพที่แลเห็นในเดือนนี้ เคียวไร ทำไมเธอจึงผิดพลาดในการใช้จินตภาพนั้นในบทร้อยกรองเนื่องในวันขึ้นปีใหม่เล่า?” (หน้า ๖๒)

.....

เดตจิ ะะ นินะอุ

น้ำที่ผู้ฝึกงาน

มิชิ โคโอะชิเกริ

กำลังนำไปได้ตกลง

บอนโจ

ตอนแรกบอนโจใช้คำว่า “อุจจาระที่ชนไปทิ้งในเวลากลางวัน” บอนโจถามว่า “เขายอมให้พูดถึงอุจจาระและปัสสาวะในบทร้อยกรองกันด้วยหรือ?”

อาจารย์ตอบว่า “ท่านไม่ต้องหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงสิ่งเหล่านั้นดอก แต่ท่านก็ไม่ควรใช้เกินกว่าสองครั้งต่อบทร้อยกรองร้อยบท และจะเป็นการดีมากทีเดียวที่จะไม่พูดถึงมันเสียเลย”

บอนโจจึงได้เปลี่ยนคำนั้นมาเป็น “น้ำ” (หน้า ๖๔)

ในเวลาที่ต้องการความคมคายในจินตภาพแห่ง ไซกุ

ชิมะ โยะบุ คิอิ โนะ

ไก่อไฟที่ร้องเรียกหาคู่

มิ โวะ โอะโซ ชุรุ

ยอมขยับร่างของมันป้อนเข้าหา

เคียวไร

ตอนแรกบทร้อยกรองนี้ว่า “ไก่อไฟที่ร้องเรียกหาเพื่อนได้ร้องเสียงระงมไปหมด” อาจารย์กล่าวว่า “เคียวไร, เธอออกจะไม่ทราบเกี่ยวกับบทร้อยกรองเอามากๆ ถึงขนาดนั้น

ไฮกุกับประชาธิปไตยแห่งบทร้อยกรองในญี่ปุ่น

๕๕๑

เขี้ยวหรือ ? บทร้อยกรองควรมีรูปร่าง ถ้าหากเธอล่าวถึงสิ่งอย่างเดียวกันในวิถีทางที่ครูแนะนำ
บทร้อยกรองของเธอก็จะมีรูปร่าง” (หน้า ๖๕)

.....

เทคนิคของบะโซในเรื่องการแต่งบทร้อยกรองแบบช่วยกันต่อได้มีสาธิตแสดงไว้แล้ว: โดย
การปลูกให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้นเพราะการที่ต้นซากุระกำลังออกดอก ท่านได้ให้ภาพที่น่า
ตื่นเต้นแห่งการที่ฤดูวสันต์ได้มาถึงป่าทึบ

คุโรมิเตะ ทะกะกิ น้ำกลั้วและสูง

คะชิ โนะ คิ โนะ โมะริ ป่าไม้ไผ่

ชะกุ ฮะนะ นิ เข้าและออก

จิอิซากิ มอน โวะ โดยทางประตูเล็ก ๆ

เดดสึ อิริดสึ ไปหาดอกซากุระ

บะโซ

เมื่อได้รับบทร้อยกรองบทแรกแล้ว ข้าพเจ้าก็คิดว่า ช่างเป็นการยากเย็นจริงๆ ที่จะ
เพิ่มบทร้อยกรองเกี่ยวกับดอกซากุระบานเข้าไปสักบทหนึ่ง โดยที่มีได้ทำให้จินตภาพเกี่ยวกับ
ป่าโอ๊คสูญหายไป เมื่อข้าพเจ้าขอให้อาจารย์เพิ่มบทร้อยกรองสักบทหนึ่ง นี่คือนิยามที่ท่านเพิ่มละ
(หน้า ๖๗).

บทที่ ๒๑

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

เมื่อญี่ปุ่นย่างเข้าสู่สมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ นั้น การปกครองระบบโชกุนโตกูงาวะก็มีอายุได้ร้อยปีแล้ว พร้อมๆ กับที่มีอำนาจและเอกสิทธิ์ที่มั่นคง และนโยบายการบังคับใช้สันติภาพก็ได้ประสบผลสำเร็จอย่างงดงามนี้เอง ประเทศญี่ปุ่นก็กำลังย่างเข้าสู่ขั้นที่มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมซึ่งทำให้งิจกรรมทางด้านพุทธปัญญาและความริเริ่มเพื่อพัฒนาชาติได้รับแรงกระตุ้นอย่างไม่เคยเกิดมีอยู่ในประวัติศาสตร์อันยาวนานของญี่ปุ่นมาก่อนเลย ทั้ง ๆ ที่การปกครองระบบโชกุนจะยึดมั่นอยู่ในนโยบายแยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เหตุการณ์ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ที่ผ่านมามีทำให้ญี่ปุ่นต้องเอาอย่าง (ตะวันตก) นั้น ได้ประทับใจโลกใหม่ที่ใหญ่กว่าลงในจิตใจของชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากอย่างยากที่จะลบออกได้ ซึ่งในโลกใหม่ที่กว้างขวางกว่านี้ ตะวันตกได้แสดงบทบาทอันสำคัญอยู่ พร้อมกันนั้นโครงการสอนของทางราชการที่ถือปรัชญาของจูสี ซึ่งได้แผ่อิทธิพลไปทั่วประเทศเป็นเวลาเกือบร้อยปีเป็นหลักนั้นก็ได้ช่วยให้เด็กนักเรียนทั้งหลายได้ศึกษากันโดยทั่วถึง แต่บางทีก็มีใช้ตามแนวที่ผู้อุปถัมภ์โตกูงาวะได้คาดการณ์ล่วงหน้าไว้ อนึ่ง ในเมืองท่าและเมืองต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ปราสาทของพวกเจ้าขุนมูลนาย พวกชนชั้นพ่อค้าที่กำลังรุ่งเรืองขึ้นมาแต่ถูกจำกัดขอบเขตเพราะขาดโอกาสที่จะไปทำการค้าในดินแดนโพ้นทะเล ก็มีแนวโน้มที่จะพัฒนาหาทางออกใหม่ๆ ให้แก่พลังงานและความสามารถพิเศษอยู่ที่บ้านเกิดเมืองนอนของตน พวกพ่อค้าในฐานะที่เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์แก่บุคคลต่างๆ เช่น นักแต่งนวนิยายชื่อ ซาซากุ กวีชื่อ บะโซ และผู้เขียนบทละครชื่อ จิกามัตสึ ได้ช่วยให้เกิดมีศิลปะแบบต่างๆ ที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย อันแสดงออกซึ่งความมั่งคั่งและวัฒนธรรมของประชาชนที่มีทวีมากยิ่งขึ้น ในบางตัวอย่างพวกพ่อค้า เหล่านี้และเมืองต่างๆ ของพวกเขาที่เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วก็ได้ให้ความช่วยเหลือในด้านวัตถุเพื่อพัฒนานักคิดและนักศึกษาที่เป็นอิสระแก่ตัว

พัฒนาการที่ก่อให้เกิดยุคใหม่ขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งในประเทศญี่ปุ่นสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ อันเต็มไปด้วยความสงบสุขนั้น ก็คือการที่พวกบัณฑิตของทางราชการคณะหนึ่งซึ่งวนอยู่กับวิธีการใหม่ๆ ที่คล้ายคลึงกับที่ทำกันอยู่ในตะวันตกสมัยนั้นได้ประสบผลสำเร็จในการสร้างปฏิทินแบบใหม่ขึ้น นับว่าเป็นความฝันอันหวานชื่นของ โยชิมุเนะ (พ.ศ. ๒๒๒๗-๒๒๕๔)

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๔๓

ในอันที่จะทำปฏิทินที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์แก่หอดูดาวที่ท่านเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ และความพอใจอันใหญ่หลวงนั้นได้แสดงออกมาในการประกาศชื่อศักราชใหม่ว่า *ไฮเรกิ* หรือ *ศักราชปฏิทินอันมีค่า* ยิ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๔ ท่านได้มีความพึงพอใจมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะหมายถึงว่า ญีปุ่นมิต้องพึ่งพาอาศัยเงินในสิ่งที่ถือกันว่าเงินมีหน้าที่ในการสร้างปฏิทินที่เกือบจะถือกันว่าเป็นความลับอีกต่อไปแล้ว

ความรู้สึกว่ามีอิสระในด้านวัฒนธรรมที่ได้ถูกปลุกขึ้นมาใหม่ได้มีผลสะท้อนไปไกลมาก โดยเหตุที่พุทธศตวรรษที่ ๒๓ ได้ทำให้ความต้องการด้านความคิดที่เป็นอิสระและโดยเฉพาะความคิดทางด้านวิชาการที่ได้หว่านลงไปเมื่อศตวรรษก่อนรุ่งเรืองเต็มที่ และพร้อมกับความคิดนี้ก็ได้เกิดมีความคิดทั้งในด้านนิยมเหตุผลและที่เป็นแบบชาตินิยมเจริญอย่างมั่นคงควบคู่มาด้วย แนวโน้มอย่างหลังนี้ได้เกี่ยวพันอยู่กับแผนกอื่นๆ ด้วย เราสามารถให้ตัวอย่างลัทธิเหตุผลนิยมที่กำลังรุ่งเรืองขึ้นมาในยุคนี้ได้เพียงสองสามตัวอย่างเท่านั้น คนหนึ่งคือ *โทมินางะ นากาโมโด* (พ.ศ. ๒๒๕๘-๒๒๘๙) ซึ่งเป็นบุตรของพ่อค้าชาวเมืองโอซากา ซึ่งชื่อของเขาได้ไปสัมพันธ์กับวิธีการดั้งเดิมแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ อีกคนหนึ่งคือ *มิอูระ ไบเอน* (พ.ศ. ๒๒๖๖-๒๓๓๒) ซึ่งเป็นแพทย์ในชนบทที่เกาะกิวซังซึ่งมิได้มีข้อมูลพันอยู่กับเจ้าขุนมูลนายใดๆ ไบเอนได้ดำเนินตามปรีชาประเพณีของ *โคบะระ เอเกเกน* ซึ่งเป็นชายชาวชนบทในเกาะกิวซังอีกผู้หนึ่ง ผู้ได้นำเอาเจตนารมณ์ของจูสีในเรื่องการวิจัยทางด้านวัตถุวิสัยไปใช้ในด้านธรรมชาติที่เปิดเผย โดยถือว่าการศึกษาเรื่องมนุษย์และเรื่องธรรมชาติเป็นเรื่องเดียวกัน ไบเอนก้าวไปไกลยิ่งกว่านั้น จนถึงขั้นยืนยันว่า เราไม่สามารถจะเข้าใจมนุษย์ได้นอกจากจะอาศัยธรรมชาติเท่านั้น และเราจะสามารถเข้าใจธรรมชาติได้ ถ้าหากมนุษย์จะเปลื้องตัวเองออกจากทัศนคติที่ว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางเสียได้ ตัวแทนคนที่สามก็คือ *โคโซ เซอิเรีย* (พ.ศ. ๒๒๙๘-๒๓๖๐) ซึ่งเกิดที่ชายทะเลญี่ปุ่นและมาจากตระกูลนักรบที่มีฐานะดี แต่ได้สละตำแหน่งทายาทของตนเสีย แล้วมาเป็นครูอยู่ในหมู่พวกพ่อค้าและชาวไร่ชาวนา ท่านได้ให้เหตุผลเห็นชอบกับการศึกษากฎหมายต่างๆ ที่ควบคุมพฤติกรรมทางด้านสังคมและเศรษฐกิจอย่างจริงจัง แต่ไม่เห็นด้วยกับการที่ผู้นับถือลัทธิขงจื้อตามปรีชาประเพณีจะเข้าถึงสังคมโดยอาศัยจริยศาสตร์แบบแคบๆ

ในบุคคลทั้งสามดังกล่าวมานี้ ไม่มีใครเลยที่จะมีอิทธิพลอย่างมากมายในระหว่างที่ตนมีชีวิตอยู่ และไม่มีใครเลยที่ถือกันว่าเป็นตัวแทนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ทั้งหมด ถือกันว่า ทั้งสามท่านนี้เป็นสมุฏฐานแห่งความปั่นป่วนทางด้านพุทธปัญญาที่คุกคามว่าจะทำลายข้อจำกัดที่แคบๆ ทั้งหลายลงในที่สุด ซึ่งขอบเขตเหล่านี้แหละที่พวกโตกุภาวะกับพวกที่

ปริกษาซึ่งนับถือลัทธิขงจื้อใหม่ได้หาวิธีที่จะทำให้ความคิดของชาวญี่ปุ่นให้อยู่ในขอบเขตจำกัด นับว่าเป็นความจริงที่ว่า แนวโน้มที่จะให้มีความคิดที่เป็นอิสระมากยิ่งขึ้นซึ่งได้พุ่งขึ้นอย่าง มั่นคงตลอดพุทธศตวรรษที่ ๒๓ นี้ ส่วนหนึ่งได้ชะงักงันไปเพราะประกาศกฤษฎีกาของระบบ โชกุนที่ออกมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๓ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นการห้ามการศึกษาที่นอกกรอบนอกรอย (Heterodox Studies) อย่างไรก็ดี ข้อเท็จจริงที่ว่า การห้ามเช่นนั้นมิได้รู้สึกกันว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความจำเป็นที่รีบด่วน ซึ่งย่อมบ่งถึงเนื้อหาที่จิตซึ่งเป็นอิสระมีความกระปรี้กระเปร่า และ ชัดเจนแจ่มใสในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ อยู่ในตัว

อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะหันมาหากรณีเรื่องความคิดอิสระที่น่าทึ่งยิ่งนี้ เราจะทำให้ดีที่สุดได้อันที่จะเผ่าสังเกตดูว่าในตัวท่าน อะไร สะกุเซกิ ผู้เป็นบัณฑิตและรัฐบุรุษเป็นที่ยอมรับ นับถือกันอย่างกว้างขวางนั้น ความโน้มเอียงไปในทางนิยมเหตุผลของท่านได้รับแรงกระตุ้น อย่างมากมายจากภายในตำแหน่งต่างๆ แห่งลัทธิขงจื้อ ออร์ทอดอกซ์อย่างไรบ้าง ข้อนี้จะทำ หน้าที่รับใช้ในฐานะเป็นผู้เตือนใจให้ระลึกถึงข้อเท็จจริง ซึ่งบางทีก็หายไป ในเมื่อมาสัมพันธ์ กับการปฏิบัติต่อระบบออร์ทอดอกซ์ของจูสีที่กำลังรุนแรงขึ้นทุกทีว่า อารมณ์เชิงนิยมเหตุผลของ จิตนี้ได้เป็นหนี่ลัทธิขงจื้อใหม่ที่หาทางจะเข้าแทนที่มากกว่าที่จะเป็นหนี่อิทธิพลแห่งความคิด แบบญี่ปุ่นแบบใดแบบหนึ่ง ลัทธิขงจื้อใหม่เองก็อำนวยความสะดวกที่ช่วยให้พวกสานุศิษย์ของ ลัทธินี้ได้รับเสรีภาพทางพุทธิปัญญาเหมือนกัน

ลัทธิขงจื้อที่ทันสมัยมากของ อะไร สะกุเซกิ

อะไร สะกุเซกิ (พ.ศ. ๒๒๐๐-๒๒๖๘) ซึ่งครอบครัวของท่านได้ตกต่ำลงอย่าง มากมายตามเหตุการณ์นั้น นับว่าเป็นผู้มีอิสระพอที่จะบอกปิดข้อเสนอให้แต่งงานกับครอบครัว ที่มั่งคั่งได้ถึงสองครั้ง และมีจิตใจสูงส่งพอที่จะบอกปิดตำแหน่งที่จะทำให้ตนรุ่มรวย เพื่อให้ ตำแหน่งนั้นแก่ผู้ที่เคยเป็นเพื่อนร่วมชั้นกันมาก่อน และเขาต้องการตำแหน่งนี้มากกว่าท่าน ท่านอะไร สะกุเซกิ ซึ่งมีจิตใจผ่องใส และมีรูปร่างน่าทึ่ง (กล่าวกันว่าท่านมีดวงตาที่วาวคล้าย ฟ้าแลบ และมีหนวดแข็งอย่างกับหอก) นั้นในที่สุดก็พุ่งขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูงส่งในสำนักของโชกุน ดอนแรกก็ในฐานะมนตรีที่ปรึกษาของอิเอโนบุซึ่งเป็นโชกุนคนที่ ๖ แล้วต่อมาก็เป็นที่ปรึกษา ของอิเอซิง โชกุนคนต่อมา ท่านอะไร สะกุเซกิ เป็นหัวหน้าคณะบุคคลที่มีฐานะเป็นเสมือน สถาปนิกผู้ร่างนโยบายของรัฐบาล และทำให้ชะบาชิพ้นจากหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษาชั้นสุดท้ายของ พวกโดกุงาวะในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรมลงได้ชั่วคราว แต่อิเอซิงถึงอสัญกรรม

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๕๕

เสียแต่เยาว์วัยเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๘ (อายุได้ ๘ ปี) เมื่อโยชิมุเนะได้เป็นโชกุนคนที่ ๘ ท่านอะไร สะกุเซกิก็ถูกปลดจากตำแหน่ง เพื่อเอาตำแหน่งนั้นมาให้แก่มุโระ คิวโซ เป็นพวกอนุรักษนิยม

ในระหว่างเวลา ๖ ปีที่ท่านครองอำนาจอยู่ คือนับแต่ พ.ศ. ๒๒๕๒ ถึง พ.ศ. ๒๒๕๘ นั้น ท่านอะไร สะกุเซกิ ได้สร้างตัวเองให้เป็นผู้มีชื่อเสียงขึ้นมาในฐานะเป็นรัฐบุรุษผู้พยายามนำระเบียบ และความรู้สึกบางอย่างเข้ามาสู่การบริหารบ้านเมืองของโดงุวะระ ความสัมฤทธิ์ผลที่สำคัญประการหนึ่งของท่านก็คือ การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายมูลฐานแห่งการปกครองระบบโชกุน กฎหมายเกี่ยวกับการปกครองครอบครัวทหาร (บุเกะ ฮัตโต) อย่างมีระบบ เพื่อให้กฎหมายเหล่านั้นใช้สับัดสำนวนน้อยลง และปฏิบัติได้จริง ๆ มากขึ้น (ดู บทที่ ๑๕) ความสัมฤทธิ์ผลอีกประการหนึ่ง ก็คือการปฏิรูปเงินตราซึ่งในการบริหารของ ซินาโยชิ ก่อนหน้านั้น ได้ทำให้เงินตรามีค่าตกต่ำลงมาก พร้อมกันนั้นท่านก็ได้จัดตั้งระบบการทำงานงบประมาณและการบัญชี เพื่อทำให้ความวุ่นวายเดือดร้อนในด้านการคลังของโดงุวะระกลับมีระเบียบขึ้นเป็นครั้งแรก ประการสุดท้ายเพื่อที่จะทำให้เงินตรามีเสถียรภาพ ท่านได้พยายามที่จะหยุดยั้งการที่ทองคำและเงินต้องหลั่งไหลออกนอกประเทศ ซึ่งท่านเห็นว่าสืบเนื่องมาจากการค้าขายที่เมืองนางาซากิซึ่งญี่ปุ่นเป็นฝ่ายซื้ออย่างเดียว แต่การแก้ปัญหาของท่านสะกุเซกิมิได้ทำให้ญี่ปุ่นพ้นจากการจำกัดขอบเขตนโยบายแบบอยู่อย่างโดดเดี่ยวที่ตนกำหนดขึ้นเอง ซึ่งจะเป็นเหตุให้พัฒนาการส่งสินค้าออกไปซึ่งจะทำให้ได้คู่กับสินค้าเข้าที่ส่งมาจากจีนและเนเธอร์แลนด์ ท่านเห็นชอบที่จะให้มีการควบคุมการค้าที่เมืองนางาซากิให้เข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อจำกัดปริมาณของสินค้าและป้องกันการค้าเหล้าเถื่อน โดยยึดมั่นอยู่กับนโยบายขัดขวาง ตั้งระเบียบและผูกขาดการค้ากับต่างประเทศตามแบบ จีน-ซงจื้อ (Sino-Confucian) อย่างเคร่งครัด

อย่างไรก็ดี ในหมู่นักปราชญ์ที่นับถือลัทธิซงจื้อในประเทศญี่ปุ่นซึ่งตั้งตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวและมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ นั้น สะกุเซกิเกือบจะเป็นบุคคลผู้เดียวที่มีความรู้สึกว่าการประเทศของท่านได้ถูกเรียกร้องให้ออกไปแสดงบทบาทในโลกกว้างแล้ว สะกุเซกิซึ่งเจริญล้ำหน้าข้าราชการในระบบโชกุนอื่นๆ ทั้งปวง ได้ตระหนักใจเป็นอย่างดีว่าในการที่จะเกี่ยวข้องกับต่างประเทศนั้น จะต้องถือว่าญี่ปุ่นเป็นรัฐอธิปไตยเพียงรัฐเดียว และว่าความขัดแย้งกันในเรื่องอำนาจหน้าที่ระหว่างระบบโชกุนที่เมืองเอโดะกับราชสำนักสมเด็จพระจักรพรรดิที่เกียวโต ซึ่งยังแก้มัดกันนั้นจะต้องหาทางยุติกันให้ได้ไมโดยวิธีใดก็วิธีหนึ่ง พร้อมกันนั้น สะกุเซกิในฐานะที่เป็นผู้นับถือลัทธิซงจื้ออย่างเต็มที่ เชื่อว่าระเบียบทางสังคมและอำนาจหน้าที่ทางการเมืองขึ้นอยู่กับระบบการปกครองที่มีอำนาจลดหลั่นกันลงมาตามที่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนแล้ว และขึ้นอยู่กับระบบการปฏิบัติทางสังคมและทางด้านพิธีรีตองที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอัน

๕๔๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สะท้อนให้เห็นระเบียบการปกครองที่มีอำนาจลดหลั่นกันลงมานั้น เพื่อที่จะให้บรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นนั้นในประเทศญี่ปุ่น ท่านจึงได้เสนอว่า ทายาทของระบบโชกุนจะต้องอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงในราชสำนัก และว่าการปฏิบัติพิธีต้องทั้งปวงที่เมืองเอโดะนั้น ก็จะต้องทำให้สอดคล้องกันกับแบบที่ปฏิบัติกันอยู่ในกรุงเกียวโตด้วย อนึ่ง ท่านได้ยุติปัญหาที่หยาบหยาบอย่างน้อยที่สุดก็เป็นการชั่วคราวว่า : ราชทูตชาวต่างประเทศจะเรียกโชกุนในวิถีทางใดเล่าที่จะเป็นการระบุให้เห็นว่าโชกุนเป็นผู้ปกครองประเทศญี่ปุ่น “อย่างแท้จริง” โดยที่จะไม่เป็นการทำทลายต่ออำนาจการปกครองเพียงในนามของสมเด็จพระจักรพรรดิ? สะกุเซกิได้แนะนำให้ใช้คำว่า “กษัตริย์” (โอ) ซึ่งในภาษาจีนใช้หมายถึงผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นอิสระ ซึ่งยอมรับในความเป็นอธิราชของสมเด็จพระจักรพรรดิ (และซึ่งมักจะแปลว่า เจ้าชาย เสมอ) แต่ก็มีคามหมายถึงอำนาจหน้าที่ทางด้านศีลธรรมทั้งปวงที่สัมพันธ์กับกษัตริย์ผู้เป็นนักปราชญ์ในสมัยโบราณ

นับว่าเป็นการขัดแย้งกันอยู่ในตัวประการหนึ่งแห่งลัทธิซังโจใหม่ในญี่ปุ่นในข้อที่ว่า โดยเหตุที่ลัทธิซังโจใหม่ได้รื้อให้เกิดลัทธิชาตินิยม เพราะลัทธินี้ได้เน้นให้มีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ และให้เป็นศัตรูต่อพวกอนารยชน ในหมู่ผู้ที่ยึดมั่นอยู่ในลัทธิซังโจใหม่ที่สามารถยิ่งขึ้นไปอีกนั้น ความโน้มเอียงนี้ได้ถูกลบล้างโดยข้อเท็จจริงที่ว่า พวกเขาพอใจกับสิ่งที่เป็นเงิน (ความจริงข้อนี้เท่ากับเป็นการคัดค้านพวกที่นับถือลัทธิซังโจใหม่นั้นเอง เพราะพวกที่นับถือลัทธิชินโตที่มีใจแคบมากกว่าได้ใช้พิสูจน์ให้เห็นว่า พวกนั้นไม่มีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองบ้านเมือง) เหตุการณ์นี้ได้จำกัดเขตให้มีความกลัวชาวต่างประเทศขึ้นในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่นที่นับถือลัทธิซังโจ และทำให้พวกเขาแตกต่างไปจากชาวจีนผู้เป็นเพื่อนร่วมคณะซึ่งลัทธิถือชาตินิยมเป็นสิ่งสำคัญของชาวจีนเหล่านั้นมิได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะเหตุที่มีความพอใจใจวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งเช่นวัฒนธรรมญี่ปุ่นเลย ตรงนี้แหละที่กรณีของท่านอะไร สะกุเซกิได้แสดงภาพออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด เพราะในฐานะที่เป็นนักปราชญ์ ท่านได้สร้างเจตนารมณ์และความใจกว้างแบบที่เกี่ยวกับทุกชาติในโลกให้เป็นแบบฉบับขึ้นมา พร้อมกับการตั้งโยชิมุเนะ ซึ่งเป็นผู้มีหัวถอยหลังเข้าคลองอย่างแข็งขันและมีศรัทธาเฉพาะในนโยบายแบ่งแยกราชสำนักและการอยู่โดดเดี่ยวแบบใจคอคับแคบตามแบบโตกูงาวะที่ถือกันมานานแล้วขึ้นเป็นโชกุนนี้เอง ท่านสะกุเซกิก็ถูกบีบบังคับให้ลาออก และได้ใช้ชีวิตที่เหลือให้หมดไปด้วยการลืมเรื่องการเมืองต่างๆ เสีย สำหรับบุคคลที่มีพลังงานและความขยันขันแข็งอย่างมหาศาลนั้น การถูกบีบบังคับให้เกียจคร้านเช่นนั้นอาจทำให้เกิดความหายนะอย่างใหญ่หลวงได้ แต่สำหรับตัวท่านสะกุเซกิเองแล้ว กลับทำให้ท่านได้มีโอกาสศึกษาและเขียนหนังสืออันเป็นเหตุทำให้ท่านได้เป็นนักปราชญ์

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๔๗

ชั้นแนวหน้าคนหนึ่ง ดังที่ผลงานที่ท่านได้รวบรวมไว้ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนแล้ว ท่านได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ไว้มากมายเช่นเรื่องภาษา (มีทั้งภาษาเกาหลี ภาษาจีน และแม้กระทั่งภาษาดัตช์ เช่นเดียวกับภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นภาษาของท่านเอง) โบราณคดีเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ (รวมทั้งหมู่เกาะริวกิว ดินแดนของพวกไอนุ และยุโรปด้วย) และการศึกษาทางสังคมวิทยาในส่วนที่เกี่ยวกับช่างฝีมือ ศิลปิน ตัวละครบนเวที ฯลฯ และที่เกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจและศาสนา ในด้านประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาที่ท่านสนใจมากนั้น ท่านได้สร้างอภีธานุกรมภูมิศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์ของอาณาจักรเจ้าขุนมูลนายต่างๆ ขึ้นเป็นเล่มแรก ท่านได้เขียนหนังสือ “อันกัมปู : บทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมือง” (โดกุชิ-โยรอน) ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือที่ลือชื่อในด้านทัศนะเชิงวิวัฒนิยม หนังสือเรื่อง การเข้าใจประวัติศาสตร์สมัยโบราณ (โคชิ-ซึเอ) ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยที่เรียกว่า “เทียยุค” โดยยึดมานุษยศาสตร์เชิงเหตุผลนิยมเป็นหลัก และหนังสืออัตชีวประวัติที่ไม่สมบูรณ์ของท่านเอง ชื่อ โอริทะกุ ชิยะโนะกิ

จดหมายฉบับหนึ่งที่ท่านมีไปถึงบรรดาศิษย์ของท่านได้ระบุไว้ว่า ในบั้นปลายแห่งชีวิตวัยชรา นั้น ท่านสะกุกะกิสนใจในการเขียนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นขึ้นมาใหม่ซึ่งนับว่าแตกต่างจากหนังสือ “ประวัติศาสตร์ทั่วไปเกี่ยวกับประเทศของเรา” (ฮอนโจ-ซัง) ของ สะยาชิ หรือหนังสือประวัติศาสตร์ของมิตสึกิซึ่งต่อมาเรียกกันว่า “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ยิ่งใหญ่” (ได-นิฮอน-ชิ) ท่านสะกุกะกิเห็นว่าผลงานของสะยาชิไม่มีอะไรที่มากยิ่งไปกว่าการรวบรวมบันทึกการบริหารบ้านเมืองตามแบบพงศาวดาร ซึ่งละม้ายคล้ายคลึงกับพงศาวดารแห่งชีวิตของญี่ปุ่นสมัยแรกๆ ๖ เล่มเลย หนังสือเล่มนั้นขาดความพร้อมเพรียงแห่งองค์ประกอบต่างๆ ในประวัติศาสตร์ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด หนังสือประวัติศาสตร์ของมิตสึกิยังไม่จบบริบูรณ์ แต่ก็แจ้งให้ทราบกันทั่วไปอย่างแพร่หลาย หนังสือนี้เข้าใจประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นว่าเป็นการปกครองอย่างอิสระ พร้อมกับมีมโนคติที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง ซึ่งแสดงออกอย่างชัดแจ้งทั้งในการจัดและในด้านเนื้อหา เพื่อที่จะเริ่มต้นมโนภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นของท่านเอง ท่านสะกุกะกิจึงได้เริ่มต้นเขียนบทความทางด้านประวัติศาสตร์ออกมาเป็นชุด โดยใช้ชื่อว่า “ปัญหาประวัติศาสตร์” (ชิเงิ) โดยเน้นถึงความพร้อมมูลแห่งองค์ประกอบต่างๆ มากมายในการที่จะเขียนประวัติศาสตร์ และยังให้ทัศนะเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในโครงร่างทั่วๆ ไปแห่งเอเชียตะวันออก และในที่สุดก็ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับโลกไว้บ้าง แต่ออกจะโศครายไปหน่อยที่บทความเหล่านี้ได้สูญหายไปหมด นอกจากมีอยู่เพียงสองสามเรื่องที่พบอยู่ในบทความปกิณกะที่ได้รวบรวมขึ้นหลังจากที่ท่านได้ถึงแก่กรรมแล้ว

อะไร สะกุเซกิ

การเข้าถึงประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นแบบวิพากษ์วิจารณ์

ในจดหมายที่มีไปถึงซากุระ โดงัน ฉบับนี้ ท่านอะไร สะกุเซกิได้อภิปรายถึงจุดมุ่งหมายของท่านในฐานะที่เป็นนักประวัติศาสตร์ เรื่องการที่ท่านไม่ชอบใจที่บรรดานักประวัติศาสตร์มีใต้อยอมรับเรื่องราวต่างๆ ที่ถือกันมาตามปรัมปราประเพณีโดยมิได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ และเรื่องความต้องการที่จะทำการค้นคว้าวิจัยทางด้านวัตถุวิสัย ทั้งท่านยังได้สะท้อนให้เห็นภาพอาชีพที่เปิดเผยและผลที่เกิดขึ้นภายหลังการประกอบอาชีพนั้นของท่านด้วย

(จากหนังสือ อะไร สะกุเซกิ เซนซุ เล่ม ๕, หน้า ๕๑๗-๕๒๐)

นับว่าเป็นความกรุณาที่ท่านได้ถามเกี่ยวกับข้อเขียนของข้าพเจ้า...เฉพาะหนังสือเรื่อง “การเข้าใจประวัติศาสตร์สมัยโบราณ” (โกชิ-ฮิโตะ) นั้น นับว่าได้รับความสนใจจากสามัญชนคนธรรมดาทั่วไปเพียงเล็กน้อย แต่ก็ดูคล้ายๆ กันจะเป็นการทำให้ประชาชนรู้สึกประหลาดใจ และเราให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยมากกว่า นี่นับว่าเป็นการแปลความหมายเทวยุคสมัยใหม่เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้เขียนไว้เพียงฉบับเดียว และแล้วก็ถูกนำไปยังคณะ หนังสือเรื่อง “คู่มือการปกครองแบบต่างๆ” (เคอิเซอิ-เทนเรอิ) เป็นการรวบรวมบทความซึ่งอาจเก็บไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่งโดยมิได้มีความเดือดร้อนใดๆ ที่จะเกิดเพราะเรื่องนี้เลย ในเร็ววันนี้แหละข้าพเจ้าจะลงนัดดูชื่อว่าจะมีสักกี่หน้า ถ้าหากข้าพเจ้าจำได้ถูกต้องละก็ หนังสือชุดนี้มี ๑๒ เล่ม หนังสือเรื่อง “นโยบายและการกระทำของรัฐบาล” ที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมไว้ ส่วนหนึ่งข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นมาเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินของตนเอง แม้จะสูญหายไป ก็ไม่ทำให้ข้าพเจ้าต้องเสียตายมากนัก เมื่อข้าพเจ้าได้เขียนเรื่องซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเองจบแล้ว เมื่อปีกลายนี้ข้าพเจ้าก็เริ่มเขียนเกี่ยวกับจุดต่างๆ ที่อาจเป็นปัญหาถกเถียงกันได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แห่งชาติของเราโดยให้ชื่อเรื่องว่า “ปัญหาประวัติศาสตร์” (ชิจิ) โดยเขียนออกมาในรูปแบบถาม-ตอบ เมื่อตอนต้นฤดูหนาวที่แล้ว ข้าพเจ้าสามารถอภิปรายถึงเรื่องราวต่างๆ ในสองบทของหนังสือ นิชองจิ ในเรื่องเทวยุค และบทหนึ่งๆ ในหนังสือ คุยฮองจิ และ โคอิกิ รวมเป็นหนังสือถึงสามบท เท่าที่เรื่องราวต่างๆ เหล่านั้นสอดคล้องต้องกันหรือขัดแย้งกัน ข้าพเจ้าตัดปัญหาปลีกย่อยต่างๆ ออกไปหมด อภิปรายเฉพาะประเด็นที่สำคัญๆ เท่านั้น ในบรรดาหนังสือทั้งสามเล่ม เล่มหนึ่งเป็นการพิจารณาหนังสือเรื่อง “คุยฮองจิ” “โคอิกิ” และ “นิชองจิ” โดยทั่วๆ ไป ไปพร้อมๆ กับหนังสือพงศาวดารแห่งชาติอีกหกเล่ม และในอีกสองเล่มได้พูดถึงปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับเทวยุคข้าพเจ้าหวังว่า หนังสือเหล่านี้จะอธิบายถึงฐานะของข้าพเจ้าใน

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๔๙

ตอนที่ข้าพเจ้าเขียนหนังสือเรื่อง “ความเข้าใจประวัติศาสตร์โบราณ” (โคชี-ซี) ได้อย่างแจ่มแจ้ง...เมื่อเขียนเรื่องทวยศจบแล้ว ข้าพเจ้าก็เขียนถึงรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิทั้งหลาย แต่เพราะข้าพเจ้าล้มป่วยลง ข้าพเจ้าต้องใช้เวลาามากขึ้นกว่าเดิมจึงสามารถเขียนให้จบลงได้ ถ้าหากข้าพเจ้าหายจากเจ็บไข้ได้ป่วยและแข็งแรงพอที่จะทำงานได้อย่างเดิมละก็ ข้าพเจ้าก็หวังว่าคงจะจบส่วนต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือ นีฮองจิ ได้ ทั้งๆ ที่ในปัจจุบันนี้สุขภาพของข้าพเจ้าจะยังไม่สู้ดีนักก็ตาม

ข้าพเจ้าได้เคยหวังมานานแล้วว่าประวัติศาสตร์ประเทศของเราที่ทำกันที่เมืองมิโตะนั้นคงจะแก้ไขข้อบกพร่องในพงศาวดารแห่งชาติให้ถูกต้องขึ้น แต่เมื่อได้ติดต่อกับคณะเจ้าหน้าที่ผู้เป็นกรรมการชำระประวัติศาสตร์ที่เมืองมิโตะแล้ว ข้าพเจ้าก็พบว่า คณะกรรมการได้ปล่อยเหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยโบราณทั้งปวงดังที่มีพรรณนาอยู่ในหนังสือ “นีฮองจิ” “โชกุ นีฮองจิ” และในหนังสือพงศาวดารอื่นๆ ไว้อย่างเดิมโดยมิได้แต่ต้องอะไรเลย ถ้าหากเป็นเช่นนั้นจริงละก็ ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของญี่ปุ่น เท่าที่ข้าพเจ้าเห็นและเท่าที่ข้าพเจ้าอาจมีความลำเอียงอยู่ นั่น ก็คงจะถูกปล่อยทิ้งไว้โดยมิได้มีใครเขียนเลย

นับว่าเป็นความจริงที่ว่าแหล่งข้อมูลที่เป็นภาษาญี่ปุ่นในยุคนี้หาไม่ค่อยได้เลย แต่ในประวัติศาสตร์จีนที่เริ่มด้วยหนังสือ ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นสมัยหลัง เป็นต้นมา ก็มีเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับประเทศของเราและได้ให้เรื่องราวที่ถูกต้องเชื่อถือได้ไว้มาก แต่ข้อนี้ถือกันว่าเป็นเรื่องที่เป็นทำนองเหลวว่าเสียเป็นส่วนใหญ่ และเป็นการพูดที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงซึ่งได้มาจากแหล่งข้อมูลต่างประเทศ จึงได้ละเลยโดยมิได้พิจารณาพิเคราะห์หรือศึกษาเลย อีกประการหนึ่ง แคว้นต่างๆ ของเกาหลีที่เป็นของพวกฮั่นสามแคว้นก็เป็นอาณาจักรโพ้นทะเลของประเทศเรามาตั้งสี่ร้อยปีแล้ว และบันทึกต่างๆ ของแคว้นเหล่านั้นก็มักจะยืนยันหรือทำให้ข่าวสารของเราสมบูรณ์ขึ้น แต่เราก็ได้เพิกเฉยเสียเช่นกัน ดังนั้น นักประวัติศาสตร์เมืองมิโตะจึงต้องพึ่งพาอาศัย หนังสือพงศาวดาร ไม่มีอะไรอื่นเลยนอกจาก หนังสือพงศาวดาร เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้น ประวัติศาสตร์แห่งประเทศของเราจึงหันกลับไปหาเรื่องความฝันที่บอกกันในเวลาที่ฝันนั้นเอง ถ้าหากคนแก่คนเฒ่าประสบความสำเร็จเพียงในเรื่องการรวบรวมการอภิปรายไปจนถึงอวสานของหนังสือ นีฮองจิ เท่านั้นแหละ หนังสือ ปัญหาประวัติศาสตร์ ของเขาก็จะทำหน้าที่เป็นบันทึกข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ทีเดียว อย่างไรก็ตาม ส่วนการที่หนังสือเล่มนี้จะสำเร็จง่ายตายแต่ไหนเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับเจตจำนงของฟ้า ในตอนที่ยังเป็นเด็ก ข้าพเจ้าอาจเข้าใจเรื่องโครงการแล้วแต่ยังไม่มีวิสัยความสามารถที่จะปฏิบัติตามโครงการนั้นได้ในวัยกลางคน ความรับผิดชอบในราชการทำให้ข้าพเจ้าไม่มีเวลาว่างเลย และในวัยชรา เมื่อข้าพเจ้ามีเวลาว่างพอ จิตของข้าพเจ้า

๕๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ก็หมดความกระปรี้กระเปร่าเสียแล้ว และทุกสิ่งทุกอย่างก็ดูจะขัดขวางความหวังของข้าพเจ้าไปเสียหมด

ส่วนเรื่องประวัติศาสตร์จีนและลัทธิขงจื้อนั้น มีหนังสือที่จะให้ศึกษาออกจะมากเกินไปเสียด้วยซ้ำ แต่ในประเทศญี่ปุ่นไม่มีหนังสือที่จะให้การตรวจสอบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เชิงวิพากษ์วิจารณ์และทำหน้าที่สนองความมุ่งหมายทางภาคปฏิบัติในการปกครองเลย สถานะแห่งการเขียนประวัติศาสตร์ช่างน่าสลดใจเสียเหลือเกินจนถึงกับทำให้ข้าพเจ้ามีความมุมานะที่จะทำอะไรบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่เหตุการณ์ต่างๆ ก็ดูเหมือนจะทำให้ความหวังที่จะประสบความสำเร็จต้องมลายหายไปจนหมดสิ้น อาจมีบางสิ่งบางอย่างสัมฤทธิ์ผลได้ ถ้าหากเราจะเชิญนักปราชญ์อื่นๆ มาร่วมมือในโครงการนี้ แต่ในวัยชรา ข้าพเจ้าไม่อยากจะทำเช่นนั้น เมื่อปีกลายนี้ก็บังเอิญเมืองมิโตะได้ส่งข่าวสารมาว่าจ้างข้าพเจ้าให้ทำงานนี้ แต่ข้าพเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าหมดความกระตือรือร้นเสียแล้ว โดยเพิ่มเติมว่ามันอาจไม่เป็นผลดีแก่พวกเขา และแก่ตัวข้าพเจ้าเองด้วย...

ตามปรกติธรรมดาแล้ว มนุษย์เราอยากให้คนทั้งหลายรู้ว่า ตนเป็นนักปราชญ์และเป็นผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในทางที่ต้งาม แต่โดยเหตุที่ชื่อเสียงในด้านความเป็นนักปราชญ์ของข้าพเจ้าได้ไปถึงเมืองจีน เกาหลี หมู่เกาะริวกิว และแม้กระทั่งฮอลแลนด์แล้ว แยกจากประเทศต่างๆ เหล่านี้จึงได้มาถาถามถึงวิธีทำงานของข้าพเจ้า และการที่พวกเขาสนใจในตัวข้าพเจ้าก็เป็นสาเหตุประการหนึ่งแห่งความโชคร้ายของข้าพเจ้า เมื่อคำนึงถึงวัยชราของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็ต้องพิจารณาถึงวิธีที่ลูกหลานของข้าพเจ้าอาจจะต้องได้รับความเดือดร้อนจากข้อนี้ บัดนี้ข้าพเจ้าก็ได้พยายามที่จะอยู่ให้ห่างจากไฟแก๊สมาเป็นเวลา ๗ หรือ ๘ ปีแล้ว และมีผู้บอกข้าพเจ้าว่า ผู้ที่ติชมข้าพเจ้ามีจำนวนลดลง เพราะเหตุผลต่างๆ เหล่านี้เอง ข้าพเจ้าจึงลึกลงใจอยู่มากทีเดียวในการที่จะยอมให้ชื่อเขียนของข้าพเจ้าออกสู่สายตาประชาชน ด้วยน้ำใสใจจริงแล้ว ข้าพเจ้ามั่นใจในพินิจของคนที่ทั้งหลายในรุ่นร้อยหรือสองร้อยปีหลังจากที่ข้าพเจ้าตายไปแล้ว

ความเชื่อถือโชคลางเกี่ยวกับชื่อศักราช

ในประเทศต่างๆ ในเอเชียบูรพา การเลือกชื่อศักราชให้สอดคล้องต้องกันกับการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดินั้นนับว่ามีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะถือกันว่า ชื่อศักราชเหล่านี้เป็น “นิมิตหมายของกาลเวลา” ชะบาชิ โฮโก เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการที่ได้รับตำแหน่งสืบทอดทางสายเลือดได้อ้างถึงเจ้าหน่อกษัตริย์จีนสมัยราชวงศ์หมิง ที่ประสบความสำเร็จ

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๕๑

ในความพยายามที่จะประกาศว่าตัวอักษรจีนที่มีความหมายว่า ถูกต้อง หรือ จริง นั้นเป็นคำที่ต้องห้าม (taboo) โดยให้เหตุผลว่า คำนั้นได้นำโชคร้ายมาสู่ผู้ปกครองบ้านเมืองที่ล่วงลับไปแล้วที่ทรงนำมาใช้ ข้อความที่คัดมาจากหนังสืออัตชีวประวัติของท่านอะไร สะกุกะกินี้ได้ให้เหตุผลในนามของลัทธิเหตุผลนิยมตามแบบขงจื้อคัดค้านการตีความหมายตามแบบที่ถือโชคลาง

(จากหนังสือ อะไร สะกุกะกิ เซนชู, เล่ม ๓ หน้า ๑๒๗-๑๓๐)

นับว่าเป็นความจริงที่ว่าชาวจีนสมัยราชวงศ์หมิงได้ยืนยันในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกชื่อศักราชว่า เพราะฉะนั้นเคราะห์ร้ายเป็นโชคร้ายของศักราชเหล่านั้นที่มีเครื่องหมายภาพ โช (ซึ่งหมายความว่า ถูกต้อง, จริง) อยู่ในการออกแบบของตน จึงควรห้ามใช้เครื่องหมายภาพแสดงความหมาย (ideograph) เสีย ความจริงการให้เหตุผลอย่างเดียวกันนี้ก็มีปรากฏอยู่ในผลงานของคนอื่นๆ นอกเหนือไปจากบุคคลที่โนบูอัส (โฮโก) ได้อ้างถึง อย่างไรก็ดี นี่มิได้เป็นตัวแทนการคิดของสุภาพบุรุษที่แท้จริงคนหนึ่ง^๑ ไม่ว่าบ้านเมืองจะรุ่งเรืองขึ้นหรือเสื่อมทรามลงไปก็ตาม ไม่ว่าผู้ปกครองบ้านเมืองจะทรงมีพระชนมายุยืนนานหรือจะทรงมีพระชนม์สั้นก็ตาม จะต้องขึ้นอยู่กับเจตจำนงของฟ้าหรือการกระทำของมนุษย์ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง โชคดีหรือโชคร้ายมิได้มาจากการใช้คำต่างๆ ที่พิถีพิถันโดยเฉพาะในนามของศักราชเลย...

ชื่อศักราชมิได้แตกต่างไปจากการออกแบบเพื่อใช้แทนเดือนเลย...ถ้าหากการใช้เครื่องหมายภาพแสดงความหมาย โช ในศักราชหนึ่งจะทำนายว่าจะเคราะห์ร้าย การใช้เครื่องหมายภาพแสดงความหมายในชื่อเดือนก็ควรจะต้องทำนายว่าจะเคราะห์ร้ายไปด้วย แต่นับตั้งแต่สมัยนัปราชญ์โบราณมาจนถึงสมัยของเราเองนี้ เรารู้จักเดือนแรกของปีว่า เดือนโช ขงจื้อซึ่งพูดถึง “การเริ่มต้นสัปดาห์” ใน คัมภีร์บันทึกเหตุการณ์ฤดูวสันต์และฤดูสารท ได้อ้างถึงเดือน โช ว่าเป็นการเริ่มต้นของปี ถ้าหากว่าเครื่องหมายภาพแสดงความหมาย โช เป็นคำที่ไม่เป็นมงคลจริงละก็ ย่อมไม่มีปีที่เป็นมงคลใดๆ เลย เพราะทุกๆ ปีของทุกๆ ราชวงศ์นับตั้งแต่สมัยขงจื้อมา เริ่มต้นด้วยเดือน โช ทั้งนั้น ข้อนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่คนทั้งปวงแล้ว แต่ถ้าหากใครก็ตามเห็นว่า การให้เหตุผลของข้าพเจ้าเป็นเรื่องไม่สลักสำคัญอะไรละก็ ข้าพเจ้าก็ควรจะได้รับบอกแล้วว่าทำไมเครื่องหมายภาพแสดงความหมาย โช จึงเป็นคำที่ไม่เป็นมงคลในชื่อศักราช แต่กลับมิได้เป็นคำที่ไม่เป็นมงคลในชื่อเดือนด้วยเล่า...

^๑ นั่นคือ บุคคลที่มีความรู้สึกประทับใจในด้านศีลธรรมซึ่งมิได้ใช้ต่างๆ ในเวลาอธิบายถึงความล้มเหลวและโชคร้ายของตน

นับตั้งแต่ได้นำเอาชื่อศักราชมาใช้ในประเทศของเรา ถ้าหากเราจะพิจารณาอย่างใกล้ชิดแล้ว อาจเห็นได้ว่า เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดไม่ว่าจะในศักราชใดก็ตามย่อมมีทั้งที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล ไม่ว่าจะเป็นชื่อตัวอักษรอะไรในชื่อศักราชก็ตาม แต่ละตัวอักษรก็ก่อให้เกิดโชคร้ายเคราะห์ร้ายอยู่ตลอดเวลาเสมอไป เหตุผลก็คือว่าเพราะชื่อศักราชทั้งของจีนและญี่ปุ่นได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการปรากฏนิมิตจากฟ้าหรือความหายนะที่เกิดบนพื้นแผ่นดิน เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง และโรคระบาด ดังนั้น จึงไม่มีเครื่องหมายภาพแสดงความหมายใดๆ ที่นำเอามาใช้ในชื่อศักราชจะพ้นจากการที่จะต้องประสบกับเคราะห์ร้ายอย่างสิ้นเชิงเลย ถ้าหากชื่อได้นำเอาโชคร้ายมาให้ละก็ คงจะเป็นการดีที่สุดที่เราจะหันกลับไปหาประเพณีโบราณที่ไม่ใช้อะไรเลย แต่ว่าแม้ในสมัยโบราณที่สุดเมื่อยังไม่ได้ใช้ชื่อศักราชไม่ว่าจะเป็นในเมืองจีนหรือในญี่ปุ่นก็ตาม แคว้นต่างๆ ก็รุ่งเรืองขึ้นมาแล้วก็เสื่อมโทรมลง และผู้ปกครองบ้านเมืองก็มีพระชนมายุยืนนานบ้างหรือสิ้นพระชนม์เร็วบ้างเป็นมาอย่างนี้ศักราชแล้วก็ศักราชเล่า อนึ่งข้าพเจ้าได้พบคนหลายคนจากอิตาลี ฮอลแลนด์ และประเทศอื่นๆ ซึ่งกล่าวว่า มีเพียงสองหรือสามประเทศเท่านั้นที่ใช้ชื่อศักราช และว่าประเทศต่างๆ ที่เหลือไม่มีใครใช้เลย นี่ว่ากันนับตั้งแต่สร้างโลกมาตั้งหลายพันหลายหมื่นปีแล้วทีเดียว ในช่วงระยะเวลาสี่สิบปีที่ผ่านมา มีเพียงไม่กี่ประเทศในยุโรปที่พ้นจากความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ (กลียุค) ที่เนื่องมาจากการตายของบุคคลผู้ที่ปกครองบ้านเมืองและการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกัน พวกเขาบอกว่าในฤดูหนาวที่แล้วและฤดูร้อนนี้ ก็มีผู้คนล้มตายในการสงครามเสียมากมายก่ายกอง ท่านจะให้เหตุผลอย่างไรเกี่ยวกับความหายนะเช่นนั้น? ถึงแม้จะไม่ใช้ชื่อศักราช ความเสื่อมและการทำลายล้างก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในเมื่อฟ้าได้มีโองการมาเช่นนั้น หรือในเมื่อมนุษย์ทั้งหลายไม่ประพฤติตนให้เหมาะสม

ระเบียบข้อบังคับเรื่องการขนส่งทางเรือและการค้าที่เมืองนางาซากิ

ในหนังสืออัตชีวประวัติชื่อ โอริทาคุ ชิบาโนกิ ของท่านสะกุเซกิ ได้ให้เรื่องราวเกี่ยวกับมาตรการต่างๆ ที่ท่านเสนอแนะเพื่อควบคุมการขนส่งทางเรือ และสินค้าที่บรรทุกในเรือที่เมืองนางาซากิอย่างกวัดขั่น ทั้งนี้ ก็เพื่อกำจัดการค้าขายเหล้าเถื่อนและการลักลอบเอาทองคำและเงินออกจากญี่ปุ่นให้หมดไป นโยบายจำกัดอย่างเข้มงวดกวัดขั่นของท่าน ณ ที่นี้เป็นแบบฉบับการกิจตามปริมปราประเพณีแบบจีน-ซังจื้อ เพื่อที่จะควบคุมการเศรษฐกิจ โดยวิธีการยอมสูญเสียการที่จะขยายการเศรษฐกิจออกไป

(จากหนังสือ อะไร สะกุเซกิ เซนซุ, เล่ม ๓, หน้า ๑๖๖-๑๖๘)

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๕๓

ในเดือนนี้ ฤดูร้อนของปีนี้ได้มีการขอความเห็นคณะกรรมการท่าเรือและข้าราชการในชนบทอื่นๆ แห่งเมืองนางาซากิในเรื่องการขาดแคลนเหรียญทองแดงที่ใช้ในการค้าขายกับต่างประเทศ โดยเหตุที่ไม่มีอะไรจะมีค่าพอที่ทางการจะนำมาใช้ในรายงานที่พวกเขาเขียนขึ้นเสนอ เขาจึงได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าเป็นผู้เขียนและเสนอระเบียบข้อบังคับที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วตามแนวที่พวกเขาได้เสนอแนะในระหว่างการปกครองของโชกุนคนก่อน (อิเอโนบุ ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๒๕๕) ระเบียบข้อบังคับเหล่านี้ ซึ่งข้าพเจ้าได้ร่างขึ้นนั้นมี ๒๑๑ มาตรา เป็นกระดาดประมาณ ๘ ม้วน ...

ข้าพเจ้าจะไม่พูดอะไรเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนสมัยการปกครองของโชกุนสมัยปัจจุบันนี้ ใน พ.ศ. ๒๑๔๔ มิได้มีระเบียบข้อบังคับใดๆ เกี่ยวกับเรือต่างดาวที่เข้ามาค้าขายในประเทศนี้ ตอนนี้เป็นเวลาที่จีนสมัยราชวงศ์หมิงได้ห้ามการค้าขายโพ้นทะเลอย่างกวัดจัน โดยเฉพาะในระหว่างศักราช หวานหลี่ (พ.ศ. ๒๑๑๖-๒๑๖๓) ดังนั้นเราจึงไม่เห็นเรือสินค้าจีนดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้เลย^๒ มีแต่เรือชาวตะวันตกเท่านั้นที่มาทอดสมออยู่ที่เมืองนางาซากิในตอนต้นศักราชคันเออิ (พ.ศ. ๒๑๖๗-๒๑๘๗) เมื่อได้ออกระเบียบให้เรือชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายที่เมืองนางาซากิแล้ว เรือของพวกเขาที่ดัดซึก็ยังคงมาทอดสมอที่เมืองฮิราโดะในแคว้นชิเซนอยู่ ปลายศักราชคันเออิ เรือดัดซึจึงเริ่มมาทอดสมอที่เมืองนางาซากิ^๓ มีพวกเจ้านายและพ่อค้าบางคนเท่านั้นที่ขอตราสีแดงเข้ม^๔ และได้ส่งเรือสินค้าไปค้าขายในต่างประเทศ แต่การเผชิญภัยเหล่านี้ได้ถูกระงับเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๗ ในระหว่างนี้ ไม่มีระเบียบข้อบังคับใด เช่น เกี่ยวกับจำนวนเรือต่างประเทศที่มาที่นี่ หรือปริมาณสินค้าที่อนุญาต ใน พ.ศ. ๒๒๒๘ จึงได้มีระเบียบข้อบังคับใช้เป็นครั้งแรกว่า ควรกำหนดการค้ากับเงินแค่เงิน ๖,๐๐๐ คัน^๕ และกับดัตช์แค่ทองคำ ๕๐,๐๐๐ เรียว^๖ แล้วใน พ.ศ. ๒๒๓๑ ได้กำหนดจำนวนเรือสินค้าของจีนไว้แค่ ๗๐ ลำ ข้อนี้ก็เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าจำนวนเรือของจีนที่มาถึงญี่ปุ่นมีจำนวนถึง ๒๐๐ ลำ ทั้งนี้เพราะในประเทศจีน ในรัชสมัยจักรพรรดิคังสี ได้ทรงยกเลิกการจำกัดขอบเขตเรื่องการค้า

^๒ ความจริงการห้ามนี้มีได้บังเกิดผลทั่วไปหมด มีเรือจีนบางลำยังมาจอดที่ท่าเรือของญี่ปุ่นอยู่ ท่านอะไร ไม่ได้รับการบอกเล่าที่ถูกต้องเกี่ยวกับเหตุการณ์ในกลางสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ดังนั้น คำพูดของท่านบางทีก็คลาดเคลื่อนไปบ้างและอาจทำให้เข้าใจผิดได้

^๓ ความจริงชาวดัตช์ได้ไปทอดสมอที่เมืองนางาซากิมาก่อน แต่ในตอนนั้นได้ถูกจำกัดให้ใช้เฉพาะท่าเรือแห่งนี้เพียงแห่งเดียวเท่านั้น

^๔ พวกที่ได้รับอำนาจหน้าที่ให้ค้าขายกับต่างประเทศได้ จะได้รับสิทธิบัตรมีตราสีม่วงของโชกุนประทับอยู่

^๕ เงิน ๑ คัน หนักประมาณ ๘ ๑/๒ ปอนด์

^๖ ในสมัยนี้ทองคำ ๑ เรียว ประมาณหยาบๆ เท่ากับ ๑ ออนซ์

โดยเหตุที่เป็นไปได้ที่ภายหลัง พ.ศ. ๒๒๓๘ จะใช้ทองแดงเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนเพิ่มขึ้นจากเงิน จึงได้อนุญาตให้เรือจีนเข้ามาค้าขายในญี่ปุ่นภายหลัง พ.ศ. ๒๒๔๑ เพิ่มได้อีกสิบลำ ดังนั้น จำนวนเรือสินค้าจีนจึงเพิ่มขึ้นเป็น ๘๐ ลำ และปริมาณสินค้าจีนได้รับอนุญาตให้เพิ่มขึ้นเป็นทองแดง ๒,๐๐๐ คัน นอกเหนือไปจากที่ได้อนุญาตเป็นเงินไว้แล้ว โดยเหตุที่ได้มีกำหนดจำนวนเรือสินค้าของจีนไว้ตายตัว เรือทั้งปวงที่เกินจำนวนที่กำหนดไว้จึงเรียกว่า สินค้าที่จะต้องส่งกลับบ้าน และไม่ยอมอนุญาตให้ขายได้ อีกประการหนึ่ง โดยเหตุที่เรือแม้ภายในจำนวนที่กำหนดให้ค้าขายได้นั้นก็กำหนดไว้เพียง ๑๖๐ คันต่อเรือลำหนึ่ง ตามระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการจำกัดการค้าขาย จึงได้มีเรือเป็นจำนวนมากที่ต้องแล่นกลับแบบมือเปล่าโดยไม่ได้อะไรเลย ทั้งๆ ที่ได้นำสินค้าเข้ามาอย่างมากมาย ทั้งๆ ที่ต้องเดินทางมาแต่แดนไกล หรือทั้งๆ ที่ต้องเผชิญกับอันตรายอย่างใหญ่หลวงเพียงใดก็ตาม ดังนั้น พวกเขากิจพยายามจัดการกับสินค้าของพวกเขาไม่ว่าจะในลักษณะการใดๆ ก็ตามเท่าที่พวกเขาจะสามารถทำได้ แม้ว่าจะต้องเป็นการเสี่ยงต่อการละเมิดกฎหมายบ้างก็ตาม สำหรับพวกพ่อค้าของเรา พวกเขาก็หาวิธีที่จะซื้อ สินค้าที่จะต้องส่งกลับบ้าน จะในลักษณะการใดๆ ก็ตามเท่าที่อาจเป็นไปได้ ทั้งนี้ เพราะการซื้อสินค้าที่ถูกต้องตามกฎหมายต้องเสียค่าธรรมเนียมสูง ต้องเสียค่าส่วยมาก แต่ได้กำไรน้อย ดังนั้น ปริมาณสินค้าที่ผิดกฎหมายจึงทวีมากขึ้นทุกปี (การค้าขายและสินค้าผิดกฎหมายนี้เรียกกันต่างๆ เช่น สินค้าภายนอก บ้าง การค้าขายโดยผ่านนายหน้า บ้าง สินค้าที่ฉวยโอกาส บ้าง การค้าแบบฉวยโอกาส บ้าง)

ในระหว่างสมัยโชกุนคนสุดท้าย สำนักงานคณะกรรมการท่าเรือในเมืองนางาซากิ ได้ถูกสั่งให้หาปริมาณของทองคำ เงิน และทองแดง ที่ใช้ในเมืองนางาซากิเพื่อค้าขายกับต่างประเทศ บันทึกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๔๔-๒๑๙๐ นับเป็นเวลาถึง ๔๖ ปี ได้หายไปในช่วงเวลา ๖๐ ปีต่อมา คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๙๑-๒๒๕๑ ปรากฏว่าทองคำ ๒,๓๙๗,๖๐๐ เรียว และเงิน ๓๗๔,๒๒๙ คัน ได้หลั่งไหลออกนอกประเทศ สำหรับทองแดงนั้นในช่วงเวลา ๖๑ ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๐๕ ขึ้นไป ไม่มีข้อมูลอยู่เลย แต่ในช่วงเวลา ๔๔ ปี นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๖ ถึง พ.ศ. ๒๒๕๐ ปรากฏว่าทองแดงได้หลั่งไหลออกนอกประเทศรวมถึง ๑,๑๑๔,๔๙๘,๗๐๐ แคนทรี^๗ (คิน) ตัวเลขเหล่านี้ ซึ่งได้มาจากบันทึกของคณะกรรมการท่าเรือที่เมืองนางาซากิ ซึ่งเป็นตัวแทนการค้าแห่งเมืองนางาซากิเพียงแห่งเดียวเท่านั้น แต่การค้ามิได้จำกัดขอบเขตอยู่แค่เมืองนางาซากิเท่านั้น ดังที่ได้มีกล่าวถึงในที่อื่น ปรากฏว่าเรือสินค้าต่างประเทศที่จอดอยู่

^๗ ชิงจิน หนักประมาณ ๑ ๒ ปอนด์

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๕๕

ณ เมืองท่าต่างๆ เพื่อค้าขาย เช่นเดียวกับที่เรือของเราไปค้าขายยังท่าเรือต่างๆ ในต่างประเทศ ฉะนั้น ดังนั้น เราจึงไม่สามารถจะประมาณปริมาณสินค้าที่ส่งไปขายในต่างประเทศเช่นที่ประเทศเกาหลีโดยผ่านซีชีมาหรือที่หมู่เกาะริวกิวโดยผ่านซัดสิมาได้

ถ้าหากการประมาณนั้นถือเอารายงานของคณะกรรมการที่เมืองนางาซากิ ที่ว่าญี่ปุ่น ได้สูญเสียทองคำและเงินเป็นจำนวนมหาศาลให้แก่ต่างประเทศในช่วงระยะเวลา ๑๐๗ ปี นับตั้งแต่ศักราช เคอิโจ (พ.ศ. ๒๑๓๙-๒๑๕๘) มาเป็นหลัก และถ้าหากเอาตัวเลขนั้นมาเทียบกับจำนวนทองคำและเงินที่เราเอามาทำเป็นเหรียญกระษาปณ์ใช้ในประเทศของเราในช่วงระยะเวลาเดียวกันแล้ว ก็คงจะเป็นการระบุถึงว่าญี่ปุ่นได้สูญเสียทองคำไป ๑ ใน ๔ และสูญเสียเงินไป ๓ ใน ๔ (ของทั้งหมดที่มีอยู่) ที่เดียว ในอัตรานี้ถึงหนึ่งของทองคำจะต้องสูญเสียไปในอีกหนึ่งร้อยปีต่อมา ส่วนเงินที่จะเอามาใช้ในประเทศของเราก็จะสูญเสียไปจนหมดสิ้นก่อนที่จะถึงร้อยปีอย่างแน่นอน ส่วนทองแดงก็ขาดแคลนไม่เฉพาะในการที่จะสนองความต้องการที่จะทำการค้ากับต่างประเทศในขณะนี้เท่านั้น แต่จะรวมไปถึงการใช้จ่ายประจำปีของประเทศด้วย ดังนั้น ท้องพระคลังที่เก็บของที่มีค่าถาวรไว้ ซึ่งประเทศของเราได้ผลิตขึ้นมาจึงได้ถูกดึงเอาไปใช้แลกเปลี่ยนกับของแปลกประหลาดที่มีค่าเป็นเงิน ซึ่งส่งมาจากประเทศที่อยู่ห่างไกล เราจะต้องตระหนักให้ดีว่าการทำการตกลงในเชิงการค้าเช่นนั้นนับว่าเป็นการทำลายผลประโยชน์และศักดิ์ศรีแห่งชาติของเรา ถ้าหากการจ่ายให้ต่างประเทศเป็นการจำเป็นสำหรับการซื้อขายและหนังสือละก็ ควรจะคำนึงถึงความต้องการยาและหนังสือในประเทศของเราในเวลานั้นและการผลิตยาและหนังสือประจำปีในประเทศอื่นๆ และควรจำกัดขอบเขตการจ่ายเงินประจำปีเพื่อการผลิตยาและหนังสือเช่นนั้นขึ้นที่เมืองนางาซากิ ซีชีมาและซัดสิมาเสีย ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเข้าใจวัตถุประสงค์ในการจำกัดปริมาณทองคำ เงิน และทองแดงที่จะใช้เพื่อการค้าขายกับชาวต่างประเทศที่เมืองนางาซากิเป็นประจำปีได้ ถ้าหากได้มีการจำกัดเช่นนั้นจริง การค้าของเถื่อนส่วนบุคคลก็จะมีอยู่ต่อไปโดยไม่อาจจะยับยั้งได้ นอกเสียจากว่าจำนวนเรือและสินค้าในเรือแต่ละลำจะถูกจัดให้เป็นระเบียบก่อนเท่านั้น เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอเสนอแนะว่า ควรจะประมาณการผลิตทองคำ เงิน และทองแดงที่ได้เป็นประจำปีของเรา และปริมาณของทองคำ เงิน และทองแดงที่หลังไหลไปสู่ต่างประเทศ แล้วจึงกำหนดขอบเขตการใช้ทองคำ เงิน และทองแดงเพื่อการค้ากับต่างประเทศให้ตายตัวเป็นปีๆ ไป ควรจะได้เก็บบันทึกจำนวนเรือต่างประเทศที่มาถึงประเทศนี้และปริมาณสินค้าที่เรือเหล่านั้นนำเข้ามา และควรจำกัดจำนวนเรือและปริมาณสินค้าให้ตายตัวลงไป ถ้าหากเราซื้อสินค้าเหล่านั้นไว้ทั้งหมด เราก็จะไม่ต้องสูญเสียทรัพย์สินสมบัติแห่งชาติไปกับการค้าที่ผิดกฎหมายเหมือนอย่างในอดีต ทั้งชาว

๕๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ต่างประเทศก็จะไม่ฝ่าฝืนกฎหมายแห่งประเทศของเราอีกต่อไป ศักดิ์ศรีแห่งประเทศชาติของเราก็จะแผ่ซอร์ไปไกลและความมั่งคั่งแห่งชาติของเราก็จะพิสูจน์ให้เห็นว่าเพียงพออยู่ตลอดกาลทุกเมื่อ

ลัทธิสัมพัทธ์ทางประวัติศาสตร์ของโทมินางะ นากาโมโตะ

โอซากาซึ่งเป็นเมืองเกิดของ โทมินางะ นากาโมโตะ (พ.ศ. ๒๒๕๘-๒๒๘๙) มีอะไรบางอย่างเกี่ยวกับชื่อเสียงในเรื่องอิสรภาพและความคิดริเริ่มที่เป็นปัจเจก ตอนปลายสมัยกลางก็ที่เมืองโอซากานี้แหละที่องค์การพุทธศาสนาที่มีหัวรุนแรงได้ยืนยันความเป็นอิสระของตนโดยการต่อต้านการโจมตีของโนบุ나가เป็นเวลาเกือบสิบปี ดังนั้น เมืองโอซากาจึงได้มีความภาคภูมิใจที่ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์บัญชาการสำหรับอิเดโยชิผู้มีความทะเยอทะยานในสมัยที่ท่านมีอำนาจที่สุด และภายหลังที่อิเดโยะสุได้รับชัยชนะแล้วโอซากาก็เป็นเมืองแรกที่ได้รับขดเชยโซคทางด้านเศรษฐกิจ ได้รับอำนาจให้ปกครองตนเองจากเจ้านายพวกโตกูงาวะและได้เป็นผู้นำในการพัฒนาวัฒนธรรมของพวกชนชั้นกลางใหม่ ณ ที่นี้เองที่โซกาคุได้เขียนนวนิยายขึ้นหลายเรื่อง โดยมีเรื่องเพศและเงินเป็นสาระสำคัญของเรื่อง และ ณ ที่นี้แหละที่บทละครของจิคามัตสึพร้อมกับความรักสามเส้าและอัตวิสัยบาตรกรรมได้ทำให้โรงละครทั้งหลายมีคนเข้าชมเต็มไปหมด ใน พ.ศ. ๒๒๖๙ ณ เมืองโอซากานี้เอง ที่โซคุนโยชิมูเนะได้พบโอกาสที่จะเริ่มต้นตั้งศูนย์กลางการศึกษาแบบขงจื้อขึ้น พร้อมกับได้รับความสนับสนุนในด้านการเงินจากพวกพ่อค้าในเมืองนั้น และจากศูนย์กลางใหม่แห่งนี้เอง ที่บุตรแห่งพ่อค้าที่ประกอบบริสาทกิจเช่นนั้นคนหนึ่งได้โจมตีฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อต้านที่น่าสะพรึงกลัวจากทุกทิศทุกทางด้วยตนเอง ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้สำรวจตรวจตราอดีตให้ถึถ้วนั่นเอง

โทมินางะซึ่งได้ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้เพียง ๓๑ ปี หลังจากที่ต้องเจ็บป่วยเรื้อรังมานาน และได้ทรุดหนักลงเพราะการถูกรบกวนและเพราะความยากจนนั้นมิได้มีชีวิตอยู่เพื่อเขียนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นให้สมบูรณ์ตามที่ได้ตั้งใจไว้เลย ปรากฏว่าข้อเขียนของท่านส่วนใหญ่ได้สูญหายไปหมด ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติห้าม พ.ศ. ๒๓๓๓ (Prohibition Act of 1790) ซึ่งตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้จัดหนังสือออกเป็นประเภทที่ไม่ลงรอยกันกับประเภทอันตราย แต่นับว่าโชคดีที่หนังสือที่สำคัญของท่านสองชิ้นคือ หนังสือเรื่อง การสำรวจพระพุทธศาสนาในแง่ประวัติศาสตร์ (ชัตชิโย โคโอะ) กับเรื่อง บัญญัติของคนโบราณ (โอกินะโนะฟุมิ) ได้รักษาอะไรบางอย่างไว้ให้เราเกี่ยวกับวิธีการทางประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิม หนังสือ

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๕๗

อีกเล่มหนึ่งซึ่งบัดนี้ได้สูญไปแล้วคือ เรื่อง ความผิดพลาดของปรัชญาเมธีสมัยคลาสสิก (เซปเปอ) นั้นดูเหมือนจะเป็นการตรวจสอบความคิดของชาวจีนในสมัยก่อนราชวงศ์ฉิน ตามแบบการวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่าหนังสือนี้เป็นงานชิ้นหนึ่งที่พูดแบบขวานผ่าซากตรงไปตรงมา และเป็นทำนองทำทายนั่นนับว่ามีความจริงอยู่ เพราะมันได้เริ่มต้นทำให้ก่อนหินคือการรบกวนคอยประหลาดประหลาดทำนองลึกลับมาข้างท่าน ก่อนที่ท่านจะมีอายุครบ ๒๐ ปีด้วยซ้ำ หนังสือนี้ไม่เพียงทำให้ท่านต้องถูกล้อออกจากโรงเรียนในลัทธิขงจื้อที่บิดาของท่านได้ช่วยสร้างขึ้นมาก่อน แต่ทว่ายังบีบบังคับให้ชายหนุ่มผู้นี้ต้องออกจากบ้านบิดาบังเกิดเกล้าไปอีกด้วย หลังจากนั้นท่านก็จัดการกับตัวเองด้วยการดำรงชีวิตอย่างอดคั่งอยู่ที่วัดในนิกายเซนแห่งอูยิ ทำหน้าที่เป็นคนพิสูจนอักษร พระไตรปิฎกที่เพิ่งแก้ไขเสร็จใหม่ ๆ ข้อนี้ทำให้ท่านได้มีโอกาสทดสอบวิธีการทางประวัติศาสตร์และการวิพากษ์วิจารณ์ทางด้านตำราในเรื่องพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งมีผลพล้อออกมาเป็นหนังสือเรื่อง การสำรวจพระพุทธศาสนาในแง่ประวัติศาสตร์ ในระยะนั้นมีนิกายต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาถึง ๑๓ นิกาย และยังมีนิกายย่อยๆ (อนุนิกาย) อีก ๖๓ นิกายกระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศ และโดยเหตุที่การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ของโทมินางะมิได้ทิ้งให้นิกายใดไม่ได้รับอันตรายเลย จึงได้ก่อให้เกิดความโกรธแค้นมาก โทมินางะมิได้เขียนไว้ในบทที่ ๒ ของหนังสือ การสำรวจพระพุทธศาสนาในแง่ประวัติศาสตร์ ว่า “การลุกฮือขึ้นของนิกายต่างๆ ก็เนื่องมาจากทุกๆ คนได้ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อ ความก้าวหน้า นั่นเอง” “นับว่าเป็นความพยายามในอันที่จะส่งเสริมการสอนบางอย่างโดยแต่ละคนจะต้องเสียสละให้มากยิ่งขึ้น มิฉะนั้นแล้วศาสนาจะแพร่หลายไปไม่ได้ ในอดีตก็เช่นเดียวกับในปัจจุบัน คือเป็นเรื่องธรรมดาที่ศาสนาจะพัฒนาไปในวิถีทางนี้ แต่พวกนักศึกษาในสมัยหลังๆ เห็นว่าศาสนาทั้งปวงเมื่อว่าโดยรากเหง้าแล้วก็เป็นอย่างเดียวกันหมด ทั้งนี้ เป็นเพราะเราจะพบว่าศาสนาจะมีอยู่ในเวลาที่มีการถ่ายทอดในระยะต่อมา โดยมีคำหนึ่งถึงว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่และการปฏิรูปเลย” ในอีกแห่งหนึ่ง (ในข้อความวรรค ๔ แห่ง คัมภีร์) โทมินางะมิกล่าวว่า ในศาสนาที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์ทั้งปวง อำนาจหน้าที่ของผู้ที่ให้กำเนิดศาสนาย่อมได้รับความสนใจจากบรรดาสาธุศิษย์ผู้หาทางที่จะทำตนให้รุ่งเรืองหรือก้าวหน้าไปยิ่งกว่าบรรพบุรุษนั้นเป็นกฎ ไม่มีข้อยกเว้นใดๆ ทั้งสิ้น และในการศึกษาศาสนาก็ถือว่าเป็นเหตุผลที่ว่าการวิพากษ์วิจารณ์ทางด้านประวัติศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น ไม่เป็นการยากลำบากอะไรเลยที่ในเรื่องนี้จะเห็นการขยายวิธีการวิพากษ์วิจารณ์ทางด้านเหตุผลที่โอจิวโซไรได้พูดสนับสนุนเพื่อใช้ในการศึกษาลัทธิขงจื้อไปยังสำนักความคิดอื่นๆ

สำหรับบรรทัดฐานทางด้านตำรา โทมินางะมิได้ให้ “สิ่งต่างๆ” ๓ สิ่ง และ “ชนิด

ต่างๆ” ๕ ชนิด ท่านได้เขียนไว้ว่า “วิธีการศึกษาของข้าพเจ้าเน้นหนักไปที่สิ่งต่างๆ สามสิ่งที
อาจเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์โดยอาศัยการบรรยายของมนุษย์นี้เอง” “ตราบเท่าที่เขาเข้าใจโดย
อาศัยสิ่งต่างๆ ทั้งสามสิ่งนี้ ก็ย่อมไม่มีการบรรยายใดๆ ที่จะท้าทายการเข้าใจที่แจ่มแจ้งได้”
ประการแรก คำบรรยายย่อมมีบุคคลอยู่เบื้องหลังและโดยเหตุที่คนคนหนึ่งหรือคนกลุ่มหนึ่ง
ย่อมแตกต่างจากอีกคนหนึ่งหรือจากอีกกลุ่มหนึ่งฉนั้นโต การบรรยายก็ย่อมมีแตกต่างกันฉนั้น
โทมินางะได้แสดงให้เห็นภาพในเรื่องนี้ โดยแสดงให้เห็นวิธีที่การใช้คำต่างๆ ในคัมภีร์ต่างๆ
ทางพระพุทธศาสนาย่อมสะท้อนให้เห็นความแตกต่างกันในด้านภาษาและทัศนะของนัก
ประพันธ์ต่างๆ และแสดงให้เห็นว่าภาษาและทัศนะเหล่านั้นมิได้มาจากแหล่งเดิมเดียวกันเลย
ประการที่สอง คำบรรยายย่อมสัมพันธ์กับกาลเวลา และโดยเหตุที่แต่ละยุคแต่ละสมัยย่อมมี
คุณลักษณะของตนเองโดยเฉพาะ ดังนั้น คำบรรยายของมนุษย์ย่อมมีส่วนที่จะเกิดจากคุณ-
ลักษณะเหล่านั้นด้วย ประการที่สาม คำบรรยายมี “ประเภท” ต่างๆ กันอยู่หลายประเภท
โทมินางะมิได้อธิบายชนิดหรือประเภทเหล่านั้นไว้อย่างครบถ้วน แต่ดูเหมือนว่าชนิดหรือประเภท
เหล่านี้มีการอ้างอิงถึงวิธีทางต่างๆ เป็นการเฉพาะๆ ซึ่งในวิธีทางเหล่านี้ คำสอนหรือความจริง
ที่แตกต่างกันได้รับการพัฒนาหรือแก้ไขต่อไปโดยน้ำมือของคนอื่นๆ ประการแรก ได้มีการ
ยืนยันหรือการขยายออกไป ประการที่สอง ก็คือการลงความเห็น ประการที่สาม ก็คือความ
เป็นปฏิกิริยาหรือขัดแย้งกัน ประการที่สี่ ก็คือการสลัดกันหรือการกลับที่กัน และ ประการที่ห้า
ก็คือการเปลี่ยนรูปหรือการแก้ไขใหม่

คำที่โทมินางะใช้แทนประเภทต่างๆ เหล่านี้เป็นพวกคำอุปมาอุปไมยและแนะนำความ
เคลื่อนไหวของน้ำที่ฝั่งทะเลว่าเป็นคลื่นที่หนุนขึ้นมาแล้วก็พุ่งไปข้างหน้า ขยายตัวออกไป กระทบ
ชายฝั่ง แดกกระจาย ชำระล้างฝั่ง แล้วก็ไหลกลับไป แต่ตัวอย่างที่ท่านให้นั้นล้วนเอามาจาก
คำสอนทางพระพุทธศาสนา และความสำคัญที่แท้จริงแห่งตัวอย่างเหล่านั้นมักจะไม่ค่อยแจ่ม
ชัดนัก ประการแรกเมื่อพุทธศาสนิกชนกล่าวว่า พระศากยมุนีบุคคลในประวัติศาสตร์ได้บรรลุ
ความเป็นพระพุทธเจ้า นั้นเป็นเรื่องของการยืนยันหรือการขยายออกไป ประการที่สอง ที่
กล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงต่างก็มีความเป็นพุทธะอยู่ด้วยกันทั้งนั้นเป็นการลงความเห็น
(ความหมายเดิมของคำว่า ตถาคต ที่ใช้หมายถึงพระพุทธเจ้า ก็คือ พระองค์ทรงมาแล้วเหมือน
อย่างนั้น อย่างไรก็ตาม สำหรับอภิปรัชญาได้มีพรรณนาไว้ในสังกัถวาทสูตรว่า เป็นบ่อเกิด
ของความดีและความชั่ว และในปรัชญาปารมิตาสูตราบเห็นว่ สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงนับตั้งแต่
สัตว์ในสวรรค์จนถึงสัตว์นรก ก็รวมอยู่ในอภิปรัชญาของพระตถาคต) ประการที่สาม
การกล่าวว่า ธรรมกายของพระพุทธเจ้ามิได้อยู่ต่างหากจากโลกของกิเลส หรือว่าในอภิปรัชญา-

วิญญาณของพระตถาคต พระตถาคตก็อยู่ในท่ามกลางแห่งกิเลสทั้งปวงในมนุษย์โลกนั้นเป็นเรื่องที่เป็นปฏิปักษ์กันหรือในตัวอย่างนี้ บางทีก็ขัดแย้งกันอยู่ในตัว (นั่นคือ ในฐานะเป็นปรมาตมสถ พระตถาคตย่อมอยู่เหนือความดีและความชั่ว แต่ในฐานะเป็นความสมบูรณ์แห่งบุญ ความเป็นพระตถาคตก็ย่อมดำเนินการจากการทำให้กิเลสสงบระงับลง) *ประการที่สี่* การใช้ข้อความว่า “ตามรอยศตโค้งของตนเอง” แปลความหมายของคำภาษาสันสกฤตว่า “ปรวารณ” เป็นการกลับกัน (ข้อความว่า “ตามรอยศตโค้งของตนเอง” เดิมมีความหมายไปในทางไม่ดี คือ หมายถึงการขาดความอดกลั้น ความข่มใจ ในที่นี้หมายถึงไปในทางดี นั่นคือหมายถึงการกระทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติที่แท้จริงของตนไปในทันทีทันใด) *ประการที่ห้า* ที่ว่าสมาธิของคนในวรรณะศูทร เดิมถือว่าขาดพุทธภาวะ ในฐานะที่เป็นสัตว์ที่มีชีวิตซึ่งมีวิสัยสมารถที่จะเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจจึงควรมีเชื่อแห่งพุทธภาวะด้วยนั้นนับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือการเปลี่ยนรูป (คือการแก้ไขหรือการเปลี่ยนรูปโมคติ ที่ว่าด้วยความมีพุทธภาวะแฝงอยู่ ในฐานะที่มาจากการมีความเป็นตัวตนทางด้านจิตใจมากกว่าจากฐานะของตนในหมู่มนุษย์) ดังนั้น โทมินางะจึงแสดงวิธีที่พระพุทธศาสนาได้วิวัฒนาการตามกาลเวลาออกไปเป็นสำนัก นิกาย และอนุนิกายต่างๆ โดยอาศัยการช่วยเหลือของแต่ละบุคคลในสายแห่งพัฒนาการที่อาจเป็นไปได้แบบต่างๆ

ในหนังสือเรื่อง *บทบัญญัติ* ของท่านโทมินางะได้พยายามที่จะสังเคราะห์การแปลความหมายเชิงประวัติศาสตร์แห่งศาสนาที่มีอยู่ในขณะนั้นสามศาสนาด้วยกัน คือ ศาสนาฮินโด ศาสนาพุทธ และศาสนาขงจื้อ เป็นแบบวัฒนธรรมด้านจริยศาสตร์ซึ่งท่านเรียกว่า *มะโกะโตะโนะ โอชิเอะ* หรือ ศาสนาแห่งข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง หนังสือนี้ได้เก็บรักษาไว้ในรูปต้นฉบับเดิมอยู่เป็นเวลานาน มีการคัดลอกออกมาบ้างก็เพียงไม่กี่สำเนา และไม่ค่อยมีใครสนใจสนใจนัก จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๖๖ เมื่อศาสตราจารย์โนโด โคนัน แห่งมหาวิทยาลัยอิมพีเรียลที่เมืองเกียวโตได้ถ่ายแบบไว้เพื่อแจกจ่ายให้แก่พวกเพื่อนฝูงทั้งหลาย ดร. อะเนซากิ มะซาฮารุ เจ้าหน้าที่วิชาประวัติศาสตร์ศาสนาของญี่ปุ่นชั้นแนวหน้าในสมัยใหม่ และผู้ประพันธ์หนังสือ *การวิพากษ์วิจารณ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาในด้านประวัติศาสตร์* (บุกเกียว เซอิเดน ชิรอน) เห็นว่า โทมินางะ นากาโมโดเป็นเหมือนดอกบัวที่อยู่ในบึงเพราะอำนาจทางด้านวิพากษ์วิจารณ์และความรู้อันกว้างขวางในเรื่องประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรม ซึ่งท่านแสดงอยู่ในสมัยที่ความรู้สึกทางด้านประวัติศาสตร์เกือบจะไม่มีเหลืออยู่ในการศึกษาศาสนาแล้ว

โทมินางะ นากาโมโต

บทบัญญัติของคนแก่

เมื่อได้รู้ความเป็นศัตรูตัวฉกาจให้เกิดแก่ศาสนาต่างๆ ที่ตั้งมั่นแล้วเพราะทัศนะที่ไม่เป็นออร์ทอดอกซ์ของท่านแล้ว โทมินางะก็พบว่านี่เป็นความฉลาดรอบคอบที่จะเป็นตัวแทนงานสั้นๆ นี้ในฐานะเป็นการแสดงออกซึ่งความเห็นของคนแก่ซึ่งไม่ปรากฏนามคนหนึ่งมากกว่าที่จะเป็นในนามตัวท่านเอง อย่างไรก็ตามก็ได้ก่อให้เกิดการสรุปปรัชญาของท่านเองและการวิพากษ์วิจารณ์คำสอนที่ตั้งมั่นแล้วอย่างสะดวกสบาย

(จากหนังสือ นิซอน ชูริน โชโซ, เล่ม ๖, “โอกินะ โนะฟุมิ”, หน้า ๑-๑๔)

ข้อเขียนนี้เป็นผลงานของคนแก่ผู้หนึ่ง และเพื่อนคนหนึ่งได้ให้ข้าพเจ้ายืมมา ทั้งๆ ที่มีข้อเท็จจริงอยู่ว่าคุณนี้เป็นยุคเสื่อม แต่ก็ปรากฏว่าผู้ประพันธ์เป็นคนแก่ที่เฉลียวฉลาด เขาผู้นั้นแยกตัวมาจากคำสอนของศาสนาทั้งสาม คือ พระพุทธศาสนา ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต แล้วสนับสนุนสิ่งที่เขาเรียกว่า วิถีทางแห่งสังฆธรรม ความจริงข้าพเจ้าก็เห็นว่าถ้าเขาประพฤติตัวสอดคล้องต้องกับสิ่งที่ชายแก่ผู้นั้นกล่าวแล้ว เขาก็คงไม่ทำความผิดใดๆ ในชีวิตเลย และข้าพเจ้าเมื่อเห็นด้วยกับคำสอนของชายแก่ผู้นั้นแล้วก็ได้ถามเพื่อนข้าพเจ้าว่าชายแก่ผู้นั้นชื่ออะไร เพื่อนบอกข้าพเจ้าว่า เขาเองก็ไม่ทราบเหมือนกัน และก็ไม่มีทางที่จะหาชายแก่ผู้นั้นพบด้วย ชายแก่ผู้นั้นคงจะต้องเป็นเหมือนคนเหล่านั้นในสมัยโบราณที่เลือกดำรงชีวิตอยู่อย่างคลุมเครือซึ่งจะทำให้เขามีเสรีภาพในอันที่จะพูดตามที่เขาคิด ข้าพเจ้าซึ่งปรารถนาจะรักษาหนังสือนี้ไว้คงเป็นคำสอนสำหรับครอบครัวยุคข้าพเจ้าเองและถ่ายทอดให้ผู้อื่นต่อไปจึงได้คัดลอกใหม่ตั้งแต่ต้นจนจบ

เกมมอน ๓ (พ.ศ. ๒๒๘๑) : เดือน ๑๑ บัน โนะ นากาโมโต

๑. ในโลกทุกวันนี้ มีศาสนาอยู่สามศาสนาด้วยกัน คือ พระพุทธศาสนา ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต บางคนคิดว่า ศาสนาทั้งสามนั้นเป็นตัวแทนประเทศต่างๆ สามประเทศ คือ ประเทศอินเดีย ประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่น แต่บางคนเห็นว่า เมื่อว่าโดยสาระสำคัญแล้ว ศาสนาทั้งสามนี้เป็นศาสนาหนึ่ง หรือมีแก่นนั้นแล้วก็พิพาทกันด้วยเรื่องความถูกและความผิดของแต่ละศาสนา อย่างไรก็ตาม วิถีทางที่เราอาจเรียกว่าวิถีทางที่เหนือวิถีทางทั้งปวงนั้นแตกต่างจากวิถีทางเหล่านี้ และสิ่งที่คำสอนแต่ละศาสนาเหล่านี้เรียกว่า วิถีทาง ก็หาได้สอดคล้องต้องกันกับวิถีทางแห่งสังฆธรรมไม่ เหตุผลก็มีอยู่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นวิถีทางแห่งอินเดีย และศาสนาขงจื้อเป็นวิถีทางแห่งจีน แต่เพราะศาสนาทั้งสองนี้เป็นคำสอน

พิเศษสำหรับประเทศอินเดียและจีน จึงหาใช้วิถีทางของญี่ปุ่นไม่ ชินโตเป็นวิถีทางของญี่ปุ่น แต่เพราะว่าแตกต่างกันไปตามกาลเวลา จึงมิได้เป็นวิถีทางของคนสมัยปัจจุบัน บางคนอาจคิดว่าวิถีทางย่อมจะต้องเป็นวิถีทางอยู่เสมอ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติและกาลเวลา แต่วิถีทางจะได้ชื่อว่าเป็นวิถีทางก็เพราะเป็นวิถีทางที่เราสามารถนำเอามาประพฤติปฏิบัติตามได้ และวิถีทางที่ไม่สามารถปฏิบัติตามได้หาได้ชื่อว่า เป็นวิถีทางที่แท้ไม่ ดังนั้นวิถีทางที่ศาสนาทั้งสามสอนไว้ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงมิใช่วิถีทางที่จะสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติในญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้ได้เลย

.....

๖. แล้วอะไรเล่าคือวิถีทางแห่งสัจธรรมที่สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ในประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้? ขอตอบง่าย ๆ ดังนี้ : จงวางตัวให้เป็นปกติในทุกๆ สิ่งที่ท่านทำ จงพิจารณางานที่มีความสำคัญขั้นสูงสุดของทุกวันนี้ จงทำจิตใจให้ตรง จงวางตัวให้เหมาะสม จงระมัดระวังถ้อยคำ จงมีความเคารพทั้งในกิริยาการและความสัมพันธ์กับผู้อื่น จงเอาใจใส่และให้เกียรติบิดามารดาของตน

[หมายเหตุของคนที่แก้อ้างถึง (พระสูตรทางพระพุทธศาสนา) รุกโกไฮเกียว ที่ได้กล่าวถึงสัมพันธภาพ ๕ ประการของมนุษย์ ผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อก็ถือว่า สัมพันธภาพมีความสำคัญเช่นกัน และโองการของศาสนาชินโตก็กล่าวถึงสิ่งทั้งห้านี้ด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งสามนี้นับว่าจำเป็นต่อศาสนาทั้งสามฉันใด ก็จำเป็นต่อวิถีทางแห่งสัจธรรมฉันนั้น]

ถ้าหากท่านมีนายสักคนหนึ่ง จงรับใช้นายให้ดี ถ้าท่านมีบุตร ก็จงให้การศึกษากับบุตรให้ดี ถ้าหากท่านมีผู้รับใช้ ก็จงจัดการกับเขาให้ดี ถ้าท่านมีพี่ชาย ก็จงเคารพเขา ถ้าท่านมีน้องชาย ก็จงเห็นอกเห็นใจเขา จงปฏิบัติต่อคนแก่ด้วยความระมัดระวัง จงมีความเมตตา กรุณาต่อคนหนุ่ม อย่าลืมบรรพบุรุษของท่าน จงมีสติในสิ่งที่จะทำให้คนในครอบครัวมีความกลมเกลียวกัน เมื่อคบหาสมาคมกับคนทั้งหลาย ก็จงมีความจริงใจต่อเขาจริงๆ อย่าหมกมุ่นอยู่ในความสุขสำราญที่เลวร้าย จงเคารพผู้ที่อยู่ในฐานะที่สูงกว่า แต่อย่าดูถูกเหยียดหยามคนที่โง่เขลา สิ่งใดที่ท่านไม่ปรารถนาจะปฏิบัติต่อตนเองก็จงอย่าปฏิบัติสิ่งนั้นต่อผู้อื่น อย่าเป็นคนหยาบคาย อย่าเป็นคนสะเพร่า อย่าเป็นคนดื้อดึงหรือด้นทุรัง จงอย่าเป็นคนขี้อ หรือเป็นคนใจร้อน แม้จะโกรธ ก็อย่าโกรธให้มากนัก เมื่อมีความสุข ก็จงอยู่ในขอบเขต ท่านอาจหาความสุขในชีวิตได้ แต่จงอย่าหมกมุ่นอยู่ในกามารมณ์ อย่าได้เสียอกเสียใจเสียจนขาดสติ ไม่ว่าท่านจะมีเพียงพหรือไม่มีก็ตาม จงยอมรับโชคชะตาของตัวเองว่าเป็นโชคคิและสันโดษอยู่กับ

๕๖๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โชคชะดานั้น สิ่งทั้งหลายที่ท่านไม่ควรถือเอา แม้อะไรเหมือนจะไม่สำคัญอะไรเลย แต่ก็จงอย่าถือเอาเป็นอันขาด เมื่อถึงคราวที่จะให้ก็ไม่ควรลังเลใจที่จะทำเช่นนั้น แม้ว่ามันจะหมายถึงว่าท่านจะต้องให้ทั้งหมด แม้แต่ประเทศของท่านก็ตาม ในเรื่องคุณภาพแห่งอาหารและเครื่องนุ่งห่มของท่านก็ขอให้สอดคล้องต้องกันกับสถานะในชีวิตของท่าน และจงหลีกเลี่ยงความสุร่ยสุร่าย อย่าเป็นคนขี้เหนียว อย่าลักขโมยใครเขา อย่าโกหก อย่าขาดสติเพราะกิเลสตัณหา ในการดื่มสุราก็ดื่มพอสัณฐานประมาณ อย่าฆ่าสิ่งที่มีได้ทำอันตรายต่อมนุษย์ จงระมัดระวังในการบริโภคอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกาย อยากรับประทานสิ่งเลวๆ อยากรับประทานมากจนเกินไป

[ชายแก่มีหมายเหตุไว้แห่งหนึ่งว่า : ในโยคศาสตร์ (ทางพระพุทธศาสนา) ได้ให้รายชื่อกรณีแห่งการตายในเวลาที่ไม่ว่าสมควรไว้ในความตาย ๔ ชนิด เช่น : (๑) รับประทานมากเกินไป (๒) รับประทานไม่เป็นเวลา (๓) อาหารยังไม่ทันย่อยก็รับประทานเข้าไปอีก และอื่นๆ *คัมภีร์ลุนยื้อ* ของขงจื้อก็กล่าวว่า ไม่ควรรับประทานอาหารให้ผิดสัดส่วน หรือผิดเวลา หรือมากเกินไป เขาเหล่านั้นล้วนมีความเห็นแจ้งในวิถีทางแห่งสังฆธรรมทั้งสิ้น]

ในเวลาว่าง จงศึกษาศิลปะการปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น จงพยายามทำตัวให้มีความรู้ดียิ่งขึ้น

[หมายเหตุของคนแก่มืออยู่ว่า : *คัมภีร์ลุนยื้อ* สอนว่า เมื่อเรามีพลังงานเหลืออยู่ เขาก็ควรศึกษาศิลปะที่เรียบง่าย *คัมภีร์ วินัย* (ทางพระพุทธศาสนา) ก็กล่าวได้ว่า เพื่อที่จะเข้าใจระเบียบและการค่อยๆ เปลี่ยนแปลง เขาควรจะศึกษาประวัติศาสตร์ ภูมิคุ้มกันได้รับอนุญาตให้ศึกษาวิชาเลขคณิตด้วย เหล่านี้ล้วนสอดคล้องต้องกันกับวิถีทางแห่งสังฆธรรมด้วยเช่นกัน]

การเขียนด้วยตัวอักษรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การใช้ภาษาพื้นเมืองที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การรับประทานอาหารที่เรารับประทานกันอยู่ในปัจจุบัน การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่เรานิยมแต่งกันในปัจจุบัน การใช้เครื่องมือเครื่องมือนี่เขาใช้กันอยู่ในปัจจุบัน การอาศัยอยู่ในบ้านแบบปัจจุบัน การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน การปะปนอยู่กับประชาชนในปัจจุบัน การไม่ทำสิ่งที่ชั่ว การทำสิ่งที่ดี...นั่นคือวิถีทางแห่งสังฆธรรม

(สิ่งทั้งปวงนี้ได้มีพูดถึงในข้อเขียนทางลัทธิขงจื้อและพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว และไม่จำเป็นต้องสร้างจุดประสงค์ขึ้นมาใหม่เป็นพิเศษ แต่คนเก่ากำลังเสนอมนคติเหล่านี้ดุจดังว่าเป็นอะไรบางอย่างที่ใหม่สำหรับตัวเขาเอง ดังเช่นชักจูงประชาชนไม่ให้คำนึงถึงสิ่งทั้งปวงที่ไม่มีประโยชน์และให้ตรงแนวไปหาวิถีทางแห่งสังฆธรรม วัตถุประสงค์ของท่านนับว่าควร

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๖๓

แก่การยกย่องโดยแท้)

.....

๘. ที่ว่าเป็นการยากที่จะประดิษฐ์ระบบการสอนใดๆ ที่อาจทำได้โดยมีต้องมีวิถีทางแห่งสังฆธรรมนั้น เราอาจเก็บเอาได้จากข้อเท็จจริงที่ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนศีล ๕ และความดี ๑๐ ประการ ทางเรียก โสภ โกรธ และหลง ว่าเป็นยาพิษทั้ง ๓ และทรงประกาศความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา และการรับใช้ครูบาอาจารย์ด้วยความภักดี ว่าเป็นหนึ่งในคุณธรรม ๓ อย่างที่ว่า “การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ๑ การทำความดีทั้งปวง ๑ และการชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ๑” นี่เป็นสารัตถะแห่งคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งปวง”

แม้ขงจื๊อก็พูดถึงเรื่อง ความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา ความมีภราดรภาพ ความจงรักภักดี และความอดทน ขงจื๊อได้สอนในเรื่องความจงรักภักดี และการเสียสละด้วยความเคารพ ท่านเรียก ปัญญา มนุษยธรรม และความกล้าหาญว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญ ๓ ประการ ทั้งยังได้เน้นในเรื่องการข่มใจไม่ให้โกรธ การข่มกิเลส การแก้ไขความเห็นผิดและทำความเข้าใจให้ถูกอีกด้วย ขงจื๊อได้กล่าวว่า “คนที่มีตำแหน่งสูงๆ มักจะทำอะไรด้วยการขังใจก่อน (หรืออย่างมีสติ) ส่วนคนที่เป็นชั้นผู้น้อยมักจะหน้าซื่อใจคด”

ประชาชนที่นับถือศาสนาซินโดกิสอนเรื่องความสะอาด ความง่าย ๆ และความซื่อสัตย์ด้วยเหมือนกัน

นี่คือสิ่งทั้งปวงที่สอดคล้องต้องกันกับวิถีทางแห่งสังฆธรรมที่ได้แสดงออกมาดีแล้วและตรงเป้าหมาย แต่ละอย่างก็เหมือนกันอย่างอื่น ๆ トラบเท่าที่ผู้ที่นับถือศาสนาทั้งสามดำรงชีวิตอยู่ตามความเชื่อถือของตน โดยมีได้มีอคติหรือความริษยาแก่กัน มิได้ปล่อยตัวให้ตกอยู่ในอำนาจแห่งคำสอนที่แปลกๆ และเป็นภายนอก หากอยู่ในสังคมของมนุษย์จนตลอดชีวิต แล้วพวกเขาก็ถือว่าเจริญรอยตามวิถีทางแห่งสังฆธรรม

(ในตอนก่อน คนแก่นั้นได้แสดงมโนคติที่สำคัญของตนออกมา แต่มิได้หมายความว่าเขาจะละเลยต่อศาสนาทั้งสามนั้นเสียอย่างสิ้นเชิง เขาเพียงต้องการให้ทุกๆ คนดำเนินตามวิถีทางแห่งสังฆธรรมด้วยเท่านั้น)

แต่ตรงจุดนี้แหละที่ชายแก่นั้นมีทฤษฎีของตัวเอง เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว ก็เป็นกฎที่ว่าคนทั้งปวงที่เริ่มต้นการสอนสิ่งที่พวกเขาเรียกว่าวิถีทางที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ได้อุทธธรรมาต่อเจ้าหน้าที่ของผู้ให้กำเนิดศาสนาอย่างไม่มีทางเลี้ยว แต่พร้อม

๕๖๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กันนั้น ก็พยายามไปให้ไกลยิ่งกว่าที่บรรพบุรุษได้ไปมาแล้ว อย่างไรก็ตาม คนชั้นหลังๆ ได้ละเลยเพิกเฉยต่อข้อเท็จจริงนี้ จึงทำให้เกิดความยุ่งยากสับสนเป็นอย่างมาก

.....

โทมินางะดำเนินการอธิบายถึงวิธีที่คำสอนของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนาในศาสนาต่างๆ ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากเจ้าหน้าที่สมัยก่อน แต่พร้อมกันนั้น ก็มีปฏิกิริยาต่อต้านหรือความพยายามที่จะขึ้นหน้าบรรพบุรุษที่ถัดไปของตนด้วย คำสอนเหล่านี้แทนที่จะเป็นตัวแทนการเปิดเผยจากอดีตอย่างบริสุทธิ์และไม่มีอะไรมาแตะต้อง กลับกลายเป็นผลิตผลแห่งพัฒนาการอย่างมากมายในเงื้อมมือของมนุษย์จริงๆ วิวัฒนาการแบบเดียวกันนี้ได้ถูกระบุว่าเพื่อปรีชาประเพณีตามแบบลัทธิขงจื๊อ ในที่สุดเขาก็ยึดมั่นในศาสนาชินโต

๑๒. สำหรับศาสนาชินโตแล้ว ก็คือสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นสมัยกลางสวมใส่เครื่องแต่งกายตามปรีชาประเพณีโบราณแห่งเทวยุค และเรียกว่าวิถีทางของญี่ปุ่นนั่นเอง ทั้งนี้โดยพยายามที่จะทำให้ดีกว่าศาสนาขงจื๊อและพระพุทธศาสนาเช่นในสมัยท่านอากาสุระในอินเดีย หรือพันธุในประเทศจีน มิได้มีคำสอนที่กำหนดแน่นอนลงไปว่าเป็นพระพุทธศาสนาและศาสนาขงจื๊อเลย สิ่งที่ต้องมารู้กันว่าเป็นพระพุทธศาสนาและศาสนาขงจื๊อนั้น เป็นการสร้างสรรค์มนุษย์ในสมัยต่อๆ มาที่เต็มไปด้วยความมุ่งหมายและมีความตั้งใจทั้งสิ้นในวิถีทางอย่างเดียวกันนั้นแหละ จึงไม่ควรจะมีสิ่งใดๆ ทำนองอย่าง เช่น ศาสนาชินโตในเทวยุคเลย สิ่งแรกที่ศาสนาชินโตสอน ก็คือการสังเคราะห์ ซึ่งเรียกกันว่าศาสนาชินโตทวินิยม (Dual Shinto) ซึ่งเป็นการเอาศาสนาขงจื๊อกับพระพุทธศาสนามาผสมเข้าด้วยกันตามใจชอบเพื่อให้เหมาะกับกาลเวลา แล้วสิ่งที่ติดตามศาสนาชินโตมา ก็คือสิ่งที่เรียกกันว่า “ฮอนยาคุ เอนจิ” ซึ่งถือว่าเทพของชินโตเป็นการสำแดงองค์เทพเจ้าและพระพุทธเจ้าของชาวอินเดียออกมาเป็นญี่ปุ่นนั่นเอง นี่เป็นความพยายามในส่วนของผู้ทศศาสนิกชนที่มีความอัจฉริยภาพ ในการที่ศาสนาชินโตได้รุ่งเรืองขึ้นมาเป็นที่นิยมนับถือกันอย่างแพร่หลายซึ่งในด้านภายนอกก็สอนศาสนาชินโต แต่ภายในนั้นต้องการจับชินโตมามอบให้พระพุทธศาสนา แล้วก็มาถึงศาสนาชินโตในอีกรูปหนึ่งซึ่งเรียกว่า ยูอิ-ฮิดสึ (แหล่งเดิมแห่งเดียวและเพียงแหล่งเดียวเท่านั้น) นับว่าเป็นความพยายามที่จะให้อยู่เหนือศาสนาขงจื๊อและพระพุทธศาสนา และเพื่อประกาศว่าศาสนาชินโตเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์ และไม่มีศาสนาใดเสมอเหมือน ทั้งสามนี้ได้ปรากฏตัวขึ้นมาในสมัยกลาง ศาสนาชินโตแบบใหม่ที่ได้ปรากฏตัวออกมาเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ นั้นชื่อว่า โอโดชินโต หรือชินโตแห่งวิถีทางของกษัตริย์ ลัทธินี้สอนว่า ชินโตมิได้มีวิถีทางใดวิถีทางหนึ่ง

โดยเฉพาะของตัว และว่าวิถีทางแห่งกษัตริย์เป็นวิถีทางของเทพเจ้าทั้งหลาย ทั้งยังมีศาสนาซินโดอิกแบบหนึ่งซึ่งข้างนอกเป็นซินโด แต่ภายในเป็นเอกลักษณ์กับศาสนาขงจื้อ ในคำสอนเหล่านี้ไม่มีคำสอนใดเลยที่มีอยู่ในความโบราณสมัยทวยศ ลัทธิเหล่านี้เกิดมาอย่างง่าย ๆ จากคนที่แต่ละคนต่อสู้ดิ้นรนเพื่อที่ตนจะได้ล้าหน้าล้าตาผู้อื่น ส่วนประชาชนที่โง่เขลาของโลกซึ่งไม่รู้แจ้งในข้อนี้ก็ยอมเชื่อลัทธิใดลัทธิหนึ่งว่าเป็นวิถีทางที่ถูกต้อง โดยถือว่าพวกเขาเองเข้าเป็นฝักฝ่ายแห่งคำสอนนี้หรือคำสอนนั้น และเริ่มต้นความคิดที่เป็นปฏิกิริยากันอย่างรุนแรง สำหรับวิถีทางแห่งการคิดของชายแก่ผู้นั้นแล้ว นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสงสารและน่าหัวเราะเยาะเสียจริงๆ

.....

๑๕. ความเลวแห่งศาสนาขงจื้อก็คือ วาทศิลป์ วาทศิลป์ก็คือสิ่งที่เราเรียกว่า ศิลปะแห่งการพูดนั่นเอง จีนเป็นประเทศที่มีความชื่นชมยินดีในเรื่องวาทศิลป์นี้มาก ในคำสอนเรื่องวิถีทางและในการศึกษาของมนุษย์ ถ้าหากเขาไม่มีความสามารถในการพูดเสียแล้ว ก็จะไม่มีการที่จะเชื่อเขาหรือติดตามเขาเลย ตัวอย่างเช่น คำว่า พิธีรีตอง (ริ) เดิมหมายถึงพิธีรีตองครั้งสำคัญๆ ๔ ครั้งในชีวิต คือตอนที่บรรลุนิติภาวะ ๑ ตอนแต่งงาน ๑ ตอนไว้ทุกข์ ๑ และตอนที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ๑ แต่ดังที่ท่านก็ทราบอยู่แล้ว เดียวนี้เขาพูดกันถึงสิ่งที่เป็นพิธีรีตองของคนในฐานะที่เป็นบุตรที่จะต้องปฏิบัติตามมารดา สิ่งที่เป็นพิธีรีตองของคนในฐานะที่เป็นประชากรจะต้องปฏิบัติตามกษัตริย์ของตน พวกเขากล่าวถึงพิธีรีตองที่เกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ พวกเขากล่าวถึงพิธีรีตองในเมื่อคำนึงถึงการดู การฟัง การพูด และการกระทำ พวกเขายังได้ยืนยันด้วยว่า พิธีรีตองเกิดสืบเนื่องมาจากการแบ่งฟ้าและดิน และรวมเอาจักรวาลเข้าไว้จนหมดสิ้น อีกตัวอย่างหนึ่งเกี่ยวกับดนตรี (งะกุ) เดิมคำว่า งะกุ หมายถึงการได้รับความอภิรมย์จากดนตรีที่เกิดจากเสียงฆ้องและกลอง แต่แล้วพวกเขาก็เริ่มกล่าวว่าไม่จำเป็นจะต้องจำกัดดนตรีเพียงแค่ฆ้องและกลองเท่านั้น พวกเขากล่าวว่า ดนตรีเป็นความกลมกลืนแห่งฟ้าและดิน ท่านอาจมองเห็นวิถีทางที่พวกเขาพูด อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือคำที่ใช้แทน นักปราชญ์ ซึ่งเดิมหมายถึงผู้มีสติปัญญา พวกเขาค่อยๆ ขยายมันออกไปจนถึงจุดที่นักปราชญ์เป็นมนุษย์แบบที่สูงที่สุด สามารถแม้กระทั่งจะแสดงอภินิหารได้ ดังนั้น เราจึงทราบว่าเมื่อขงจื้อพูดถึงมนุษยธรรม เลิงจื่อ (Tseng Tzu) ก็พูดถึงมนุษยธรรมและความชอบธรรม จื่อซื่อ (Tzu Ssu) พูดถึงความจริงใจ เม่งจื่อพูดถึงธรรมชาติ ๔ ประการของมนุษย์ หนังสือเรื่อง ความกตัญญูตวกเวที่ต่อบิดามารดา กล่าวถึงความกตัญญูตวกเวที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดา หนังสือเรื่อง การศึกษาที่ยิ่งใหญ่ พูดถึง (สิ่งที่ผู้มีอำนาจ) รักและเกลียด คัมภีร์เรื่องการเปลี่ยนแปลง กล่าวถึงฟ้าและดิน...ทั้งหมดนี้เป็นเพียงวิถีทางแห่งการเสนอสิ่งที่ธรรมดาสามัญ

๕๖๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่สุดในชีวิตด้วยศิลปะการพูดที่จับใจ เพื่อทำให้ประชาชนสนใจและปฏิบัติตาม วาทศิลป์ของจีนก็คล้ายๆ เวทมนตร์ของอินเดีย และไม่มีอะไรในสองอย่างนั้นที่จำเป็นสำหรับญี่ปุ่นโดยเฉพาะเลย

(ณ ที่นี้ชายแก่ผู้นั้นได้กล่าวถึง “สิ่งที่ธรรมดาสามัญที่สุดในชีวิต” แต่เขาก็รู้อยู่เต็มอกว่าวิถีทางย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นๆ ทั้งหมด และว่าบางสิ่งบางอย่างก็ยากเกินไปที่จะอธิบายและถ่ายทอดได้ ดังนั้นท่านจึงจะต้องไม่ถูกชักนำไปในทางที่ผิดๆ เพราะสิ่งที่เขากล่าว หรือจะต้องไม่พลาดที่จะยึดถือความหมายที่ถูกต้องของเขา)

๑๖. ความไม่ดีของศาสนาชินโต ก็คือความลับ สิ่งที่สำคัญในสวรรค์ การถ่ายทอดลับๆ และเป็นส่วนตัว ดังนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างจึงถูกเก็บไว้ภายใต้ผ้าคลุมคือความลับ การปิดบังสิ่งทั้งหลายย่อมนำไปสู่การโกหกและการลักขโมย เวทมนตร์และวาทศิลป์เป็นสิ่งที่น่าสนใจดูหรือฟัง—ดังนั้นจึงมีความตึงเครียดเหมือนกัน แต่ความเลวของศาสนาชินโตนั้นเป็นความเลวชนิดต่ำสุด ในสมัยโบราณประชาชนเป็นคนง่ายๆ และดังนั้นความลับก็อาจสงวนไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษา แต่โลกสมัยทุกวันนี้เป็นโลกที่ไม่บริสุทธิ์ ซึ่งในโลกนี้ประชาชนเป็นจำนวนมากชอบโกหกและลักขโมยจนติดเป็นนิสัย และนับว่าเป็นสิ่งที่น่าเสียดายที่ครูบาอาจารย์ในศาสนาชินโตจะต้องปฏิบัติในวิถีทางทำนองที่คอยให้ความคุ้มครองและพิทักษ์รักษาความชั่วช้าเหล่านั้นไว้ แม้ในสิ่งที่ต่ำต้อยเช่นละครโน และพิธีดื่มน้ำชา เราก็พบว่าเลียนแบบศาสนาชินโตทั้งสิ้นที่คิดวิธีการถ่ายทอดอย่างลับๆ การทำให้เป็นของแท้จริงและการกำหนดราคาตายตัวสำหรับการที่จะถ่ายทอด ความลับ เหล่านี้ ทั้งนี้ ก็เพราะความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวนั่นเอง นับว่าเป็นสิ่งที่น่าเศร้าใจจริงๆ ถ้าหากท่านถามหาเหตุผลที่พวกเขาคิดหาวิธีการปฏิบัติเช่นนั้น คำตอบของพวกเขาก็คือว่า นักเรียนของพวกเขายังมีอินทรีย์ไม่แก่กล้าพอ และยังไม่เคยทดลอง และจึงยังอนุญาตให้เรียนมากนักไม่ได้ ซึ่งฟังดูก็มีเหตุผลพอเชื่อถือหรือฟังได้ แต่คำสอนใดๆ ที่เก็บไว้เป็นความลับและยากที่จะเข้าถึง และแล้วก็ถูกเก็บไว้เป็นความลับเพื่อให้ได้ราคานั้นไม่อาจถือว่าสอดคล้องกับวิถีทางแห่งสัจธรรมได้

การแสวงหาภาวะเชิงวัตถุวิสัยของมิอุระ ไบเอน

มิอุระ ไบเอน (พ.ศ. ๒๒๖๖-๒๓๓๒) เป็นบุตรของนายแพทย์ประจำหมู่บ้านในมณฑลทกิว ซึ่งเป็นเกาะทางทิศใต้ของประเทศ ท่านได้ประกอบอาชีพเจริญรอยตามบิดา และไม่ยอมรับคำเชื่อเชิญให้ไปรับราชการอยู่กับเจ้าขุนมูลนายใดๆ ทั้งสิ้น อย่างไรก็ดี ท่านก็ได้

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๖๗

รับการรับรองอย่างกว้างขวางจากภายนอกชนบทที่ท่านอยู่ ประการแรกในฐานะเป็นสุภาพบุรุษที่แท้จริงและเป็นทายาทที่สืบสายจากบิดาที่มีคุณค่ายิ่งในฐานะเป็นผู้สอนภาษาจีนและสอนกวีนิพนธ์ และประการสุดท้ายในฐานะเป็นผู้สนับสนุนลัทธิเหตุผลนิยมใหม่อย่างกล้าหาญ ปรัชญาใหม่ที่ท่านได้เริ่มต้นในบทความที่เด่นมากสามเรื่องด้วยกัน คือ “คำบรรยายอภิปรัชญา” (เกงโง ตามศัพท์แปลว่า การพูดที่ลึกซึ้ง) “คำบรรยายเรื่องสิ่งปรากฏอย่างชัดเจนจากข้อพิสูจน์ที่ได้ทำมาแล้ว” (เฮอโง ตามศัพท์แปลว่า การพูดเรื่อย ๆ ไป) และ “คำบรรยายเรื่องศีลธรรม” (คังโง ตามศัพท์แปลว่า การพูดอย่างอวดดี) มิฉะนั้นได้เขียนหนังสือแนะแนวทางการเมืองชื่อ เฮอโงะ โฮยิ ซึ่งกล่าวกันว่าเจ้าขุนมูลนายแห่งแคว้นกิวชิวซึ่งเป็นผู้รับหนังสือนี้ได้ให้ราคาสูงมาก สุดท้ายท่านได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการเศรษฐกิจ ชื่อ บ่อเกิดแห่งราคา (คะเงน) ขึ้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นหนังสือที่มีผู้สนใจกันมากในยุโรป ทั้งนี้ เพราะทัศนะของมิอูระในเรื่องเงินตราละม้ายคล้ายคลึงกับความเห็นของบุคคลที่เกิดร่วมสมัยเดียวกันกับท่าน คือ อาดัม สมิธ (เกิดปีเดียวกัน) มาก และเพราะการวิเคราะห์เรื่องการหมุนเวียนของเงินที่ใช้ไม่ได้ เป็นอย่างเดียวกับกฎของ เกรแฮม (Gresham) ในบรรดาผลงานอื่นๆ ที่มีมิอูระเขียนไว้จนจบก็มีการสร้างแผนการร่วมกันเพื่อทำให้หมู่บ้านของท่านปลอดภัยในยามฉุกเฉินรวมอยู่ด้วย เล่ากันว่าเมื่อท่านเขียน คำบรรยายเรื่องอภิปรัชญา ใหม่เป็นครั้งที่ ๓๐ จบ และยังคงมีความลังเลใจอยู่เพราะผู้พิมพ์เพื่อการค้ายังไม่เห็นว่าเป็นหนังสือที่จะขายในท้องตลาดได้ เพื่อนบ้านของท่านซึ่งส่วนมากเป็นชาวไร่ชาวนาที่ต้องทำงานหนักและมีความมั่งคั่งได้ร่วมมือกันรวบรวมเงินจัดพิมพ์ขึ้น

มีเหตุผลบางประการที่จะเชื่อว่าก่อนที่มิอูระถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ นั้น นายกรัฐมนตรีในระบบโชกุน (ชื่อ มัตสึไดระ สะดาโนบุ : พ.ศ. ๒๓๐๑-๒๓๗๒) ได้พิจารณารับความคิดที่จะเอามิอูระมาทำราชการ แต่ต่อมาไม่นาน คือใน พ.ศ. ๒๓๓๓ สะดาโนบุก็เป็นผู้เซ็นกฎหมายห้าม (Act of Prohibition) ที่ลือชื่อซึ่งเป็นการนำเอาสิ่งที่พวกนิยมปรัมาประเพณีผู้มีความจงรักภักดีเร่งเข้ามาใช้ในราชสำนัก ซึ่งพวกนี้เห็นว่าความยึดมั่นอยู่กับปรัชญาที่แท้ของจูสี มิอูระมิได้เป็นผู้ที่จะถูกรังควานโดยตรง ทั้งนี้ เพราะท่านถึงกรรมก่อนที่กฎหมายฉบับนี้จะออกมาเป็นเวลาถึงหนึ่งปี แต่ปรัชญาใหม่ของท่านก็ได้รับความกระทบกระเทือนมาก ทั้งนี้ เพราะกฎหมายห้ามฉบับนั้นทำให้พวกนักศึกษาทั้งหลายหมดโอกาสที่จะได้ศึกษาระบบใหม่นี้ ซึ่งจำต้องใช้เวลาดูตรวจสอบนาน และต้องตรวจด้วยความรอบคอบมาก ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากบ่อเกิดแห่งความคิดของมิอูระและการที่ท่านเอาคำใหม่ ๆ มาใช้เต็มไปหมดนั่นเอง จึงมีนักศึกษาเพียงไม่กี่คนที่มีความรู้ด้านคณิตศาสตร์และดาราศาสตร์พอที่จะตาม

๕๖๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความคิดของมิอุระทัน

ลักษณะที่สำคัญเป็นเด่นแห่งปรัชญาของมิอุระ ก็คือการที่ท่านตีจากระบบความคิดที่เป็นปรัมปราทั้งปวงอย่างเด็ดขาด แม้แต่ทัศนะเรื่อง หยิน-หยาง ของลัทธิขงจื๊อ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันมาเป็นเวลานานแล้ว ก็ยังขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์แบบค้นคว้าของท่านเช่นกันว่า :

“ประชาชนกล่าวว่า ไฟเป็นหยาง และดั่งนั้นไฟจึงร้อน น้ำเป็นหยิน เพราะฉะนั้นน้ำจึงเย็น แต่ข้าพเจ้าถามตัวเองว่า ทำไมสิ่งที่เป็นหยางจึงร้อนและทำไมสิ่งที่เป็นหยินจึงเย็น อนึ่งประชาชนกล่าวว่าสิ่งที่เป็นหยางเบาและลอยขึ้นเบื้องบน ส่วนสิ่งที่เป็นหยินหนักและตกลงเบื้องล่าง ความคิดของคนทั้งหลายส่วนมากก็หยุดลงตรงนั้นเอง แต่ความสงสัยของข้าพเจ้าขึ้นสูงกว่าจุดนั้นมาก ทำไมสิ่งที่มีสีดำคู่หนึ่งบนหน้าผากจึงมองเห็น ทำไมรูคูหนึ่งทีศิระจึงได้ยิน? ทำไมตาจึงไม่ได้ยิน ทำไมหูจึงมองไม่เห็นเล่า? เมื่อประชาชนส่วนใหญ่มาถึงจุดนี้พวกเขาก็จะเลยมั่นเสีย แต่ข้าพเจ้าไม่อาจทั้งปัญหานี้ไว้ตามลำพังได้... ปัญหานี้อ้างอิงไปถึงปัญหาที่จะต้องถามเจ้าหน้าที่ในอดีต และเมื่อพวกเขาพบหนังสือเล่มหนึ่งที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ พวกเขา ก็จะยอมรับตามที่หนังสือให้คำตอบไว้ ข้าพเจ้าไม่อาจปล่อยให้ตัวเองตระหนกไปตามนั้นอย่างสิ้นเชิงได้ เมื่อพวกเขาอภิปรายถกเถียงกันด้วยเรื่องโลกตามธรรมชาติ พวกเขาจะถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อนและว่ากันอย่างผิดๆ ฏุกๆ (hit-or-miss) เมื่อพวกเขาพูดถึงเรื่องชีวิตและความตาย พวกเขาจะพูดในลักษณะการที่โง่ๆ และคลุมเครือ แม้ว่าประจักษ์พยานของพวกเขาจะไร้สาระ และการให้เหตุผลจะเป็นแบบน้ำท่วมทุ่ง แต่ข้อนี้ก็มิได้ทำให้ประชาชนทั้งหลายต้องเดือดร้อนเลย แต่ข้าพเจ้าก็ยังไม่อาจพอใจได้อยู่ดี ข้าพเจ้ายังคงเอาเรื่องเหล่านั้นมาพิจารณาใหม่และหาทางพิสูจน์อยู่ต่อไปอีก”

มิอุระเห็นว่าแหล่งสุดท้ายแห่งความรู้มิใช่ปรัมปราประเพณี หรือข้อเขียนของมนุษย์แต่อย่างใดเลย หากแต่อยู่ที่ธรรมชาติและตัวมนุษย์เองต่างหาก ถ้าหากเขาต้องการทัศนะเกี่ยวกับจักรวาลที่ถูกต้องละก็ เขาจะต้องทดสอบสิ่งที่เขาเชื่อว่าเป็นสวรรค์ที่แท้จริงในสวรรค์ และทดสอบสิ่งที่เขาเชื่อว่าเป็นคนที่แท้จริงในสวรรค์ และทดสอบสิ่งที่เขาเชื่อว่าเป็นคนที่แท้จริงในตัวคน เพราะฉะนั้นผู้ที่อ่านหนังสือจะต้องตรวจสอบสิ่งที่ตนอ่านโดยดูหนังสือคือธรรมชาติ ถ้าธรรมชาติยืนยันว่าเป็นอย่างนั้น เขาก็อาจยอมรับได้ แต่ถ้าหากธรรมชาติไม่ยืนยันตามนั้นละก็ อย่าได้ยอมรับเลย

ดังที่เราได้เห็นมาแล้วในหนังสือเรื่อง ความสงสัยที่น่าเศร้าใจ ท่านโคเบระ เอกเกน ได้ตั้งปัญหาถามลัทธิทวินิยมแห่งหลักการและพลังวัตถุอันเป็นมูลฐานของจูสี มิอุระได้ดำเนิน

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๖๕

การถามปัญหาเกี่ยวกับระบบที่แท้จริงของจูลี ในคำนำหนังสือเรื่อง *คำบรรยายอภิปรัชญา*ของท่าน มิอุระกล่าวว่า “นับตั้งแต่สมัยที่เป็นเด็กมาแล้วที่ข้าพเจ้าได้ตั้งปัญหาถามเกี่ยวกับว่าข้าพเจ้าจะวางมือลงบนอะไร รอบๆ ตัวข้าพเจ้า มีประชาชนอธิบายสิ่งทั้งหลายจนหนวกหูไปหมด แต่สิ่งที่พวกเขาพูดล้วนแต่ไร้สาระและทำลายต่อการทดสอบทั้งนั้น...ตามปกติพวกเขาพร้อมที่จะประณามพวกที่ไม่มีสิ่งที่พวกเขามี และรังเกียจพวกที่ไม่ทำตามมาตรฐานของตนเอง ดังนั้น พวกเขาจึงมาถึงบทสรุปบางอย่างเอา อย่างง่าย ๆ ทั้งๆ ที่ข้าพเจ้ายังมีความสงสัยอยู่”

แม้ว่ามิอุระจะมีความสงสัยอย่างแรงกล้าต่อปรัมปราประเพณี สัจนิยม การเรียนหนังสือ และแม้อำนาจหน้าที่เยี่ยงบัณฑิต แต่ท่านก็มีใช่เป็นพวกที่ชอบทำลาย (nihilist) ความจริงท่านเป็นพวกที่มีความเห็นตระหนักรู้โดยตลอดที่ปฏิเสธความเห็นเรื่องศูนย์ตาของสิ่งทั้งหลายตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านเชื่อว่า จักรวาลซึ่งรวมทั้งอวกาศด้วย เป็นความแท้จริงซึ่งไม่มีที่สิ้นสุดอย่างหนึ่ง ท่านมีความเห็นว่า **ไม่มีสิ่งในท่านเองเป็นความดับสูญอย่างสมบูรณ์ใด ๆ เลย แม้ความตายก็มีได้เป็นอะไรนอกไปจากความเปลี่ยนแปลงทางอินทรีย์** ในแง่นี้ มิอุระเข้ามาใกล้ตำแหน่งของอีโต ยินไซแล้ว เพราะทั้งสองท่านนี้มีความเห็นว่า จักรวาลเป็นพลังงานพลวัตหรือเป็นพลังชีวิต ซึ่งไม่มีการเริ่มต้นและสิ้นสุด

มิอุระซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเกาะกิวชิวได้ตกอยู่ในอิทธิพลวิทยาการของตะวันตกที่ทำเรื่อนางาซากิและได้ประดิษฐ์เครื่องมือที่มีรูปกลมหรืออย่างไข่ (Spheroid) ทางด้านดาราศาสตร์เพื่อใช้เองได้เมื่ออายุ ๑๘ ปี ท่านเป็นเพื่อนตาย และเป็นผู้ที่นับถือ อาซาตะ โงริว (พ.ศ. ๒๒๗๗-๒๓๔๒) ซึ่งมีอายุน้อยกว่าท่านมาก แต่ทว่าเป็นนักคำนวณและนักดาราศาสตร์ที่ล้ำหน้าเพื่อนในยุคเดียวกันด้วยใจจริง เมื่อเหตุผลที่พอจะเชื่อได้ว่า การที่ท่านยืนยันว่าธรรมชาติมีมาก่อนหน้ามนุษย์นั้นเกิดมาจากความประทับใจอย่างลึกซึ้งที่ดาราศาสตร์ตะวันตกมีต่อท่าน แต่จิตที่ชอบตั้งปัญหาของท่านได้พาท่านไปเกินขอบเขตการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ ทั้งนี้ ก็เพื่อสร้างระบบอภิปรัชญา ซึ่งท่านเรียกว่าการศึกษา *โยริ* ซึ่งเราอาจเข้าใจว่าเป็นระบบแห่งระเบียบตามธรรมชาติ หรือ “ตรรกศาสตร์แห่งสิ่งทั้งหลาย” ขึ้น

“วิธีทางที่พอเข้าใจได้เกี่ยวกับการเข้าใจฟ้าและดิน (ธรรมชาติ) ก็คือการศึกษาตรรกศาสตร์แห่งสิ่งทั้งหลายนั่นเอง และสารัตถะสำคัญแห่งตรรกศาสตร์นี้ก็คือว่าทวิจรรย์ว่าด้วยบทค้านและบทสังเคราะห์ซึ่งทำให้ขจัดอคติหรือความลำเอียงให้หมดไปได้ และพิสูจน์ทุกสิ่งทุกอย่างโดยอาศัยพยานหลักฐานที่ประจักษ์ การขจัดอคติหรือความลำเอียงให้หมดไปหมายความว่า การปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากการนึกล่วงหน้าอยู่ก่อนแล้ว แต่เมื่อคำนึงถึง

การพิสูจน์โดยอาศัยพยานหลักฐานที่ประจักษ์ เราจะต้องยอมรับว่า พยานหลักฐานที่ประจักษ์นั้นบางทีก็นำไปในทางที่ผิดๆ ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ดูเหมือนว่ามันโคจรไปทางตะวันตก แต่ความจริงแล้ว มันโคจรไปทางตะวันออก น้ำปรากฏเหมือนเป็นศัตรูของไฟ แต่ไฟก็มาจากน้ำ วิธีทางของฟ้าและดินก็คือหยินและหยาง และหยินกับหยางก็เป็นสิ่งที่คัดค้านกัน เพราะหยินและหยางเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกัน มันจึงได้ก่อให้เกิดเป็นเอกภาพหรือการสังเคราะห์ และดังนั้นก็กลายเป็นฟ้าและดิน (ธรรมชาติ) เพราะหยินและหยางเป็นตัวแทนเอกภาพ โดยอาศัยความขัดแย้งกันนี้เอง ถ้าหากเราจะเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของหยินและหยางแล้ว เราก็จะต้องเห็นว่าหยินและหยางถูกต้องว่า หยินและหยางได้เอกลักษณ์มาจากการขัดแย้งกัน ดังนั้น (ในศัพท์ทางคำนวณ) เราอาจพูดถึงหลักการทางตรรกศาสตร์ (โยริ) ว่า : หนึ่งย่อมมีสองอยู่ในตัว และสองย่อมนำไปสู่หนึ่ง สำหรับสองแล้วความแตกต่างกันย่อมมีอยู่ โดยจะทำหน้าที่เป็นพื้นฐานแห่งสัมพันธภาพทางตรรกศาสตร์ (โยริ) สำหรับหนึ่งแล้ว การรวมกันย่อมมีอยู่ซึ่งอยู่เหนือความต่างกัน บทค้านและบทสังเคราะห์ย่อมเป็นหลักการทางวาทวิจารณ์ เพราะเราศึกษาตรรกศาสตร์แห่งสิ่งทั้งหลาย (โยริ) ซึ่งปราศจากสิ่งนี้เสียแล้ว ย่อมไม่มีวิธีใดๆ ที่จะเข้าใจหยินและหยางได้ เมื่อไม่มีวิธีใดที่จะเข้าใจหยินและหยางได้ แม้เราจะมีความรู้ที่กว้างขวางที่สุด มีประสบการณ์มากที่สุด มีสติปัญญาเฉียบแหลมที่สุด และมีญาณทัศนะที่ลึกซึ้งที่สุด เราก็คงไม่มีวิสัยสามารถที่จะเห็นภายในโครงสร้างของจักรวาลอยู่ดี ดังนั้น ตรรกศาสตร์ (โยริ) นี้ จึงเป็นดุจกุญแจที่จะไขเปิดประตูสวรรค์ให้”

ณ ที่นี้เราอาจเห็นได้ว่า มิฮูระได้อาคำ โยริ มาใช้กับความรู้ลึกที่เกี่ยวของกันอยู่มากมาย แต่เดิมนั้นมีความหมายไปในทางพุทธศาสนาตร์ โย หมายถึงความว่าง กิ่ง และ ริ (หลักการ) เดิมหมายถึง ลายไผ่ มิฮูระถือว่าทุกๆ สิ่งย่อมมีเหตุผลและระเบียบ เช่นเดียวกับเค้าโครงภายนอกของต้นไม้ย่อมถูกสำแดงให้ปรากฏที่กิ่งของมัน และเค้าโครงภายในย่อมแสดงให้ปรากฏในลายไผ่แห่งไม้ อเนกทั้งทั้งหลายย่อมเกิดจากลำต้นเดียว แต่ลายไผ่แห่งกิ่งไม้แต่ละกิ่งย่อมแสดงถึงความมันเป็นเอกภาพกับต้นไม้มันทั้งหมด ข้อนี้ฉันทิ จักรวาลก็คงแบ่งหรือเพิ่มพูนอยู่เรื่อยๆ ฉะนั้น แม้ว่ารูปฟอร์มต่างๆ ที่ผลิตขึ้นมาจะมีอยู่มากมาย แต่ก็เป็นอย่างเดียวกันในธรรมชาติ เพราะมิฮูระเห็นว่า ปรัชญาก็คือการศึกษาวาทวิจารณ์ของการที่หนึ่งกลายเป็นสอง (มากมาย) และการที่สองกลายเป็นหนึ่งในอาณาจักรแห่งความมีเป็นทั้งปวง ดังนั้น วาทวิจารณ์ของมิฮูระจึงมิได้เป็นเพียงแบบตรรกศาสตร์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ทว่ายังเป็นแบบภวนิยม ดังเช่นวาทวิจารณ์ของเฮกเลอีกด้วย นับว่าเป็นลักษณะที่เป็นสาระตตะสำคัญแห่งความแท้จริงที่ว่าทุกๆ สิ่งย่อมมีบทค้านของมัน หนึ่งจะต้องไม่คงเป็น

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๗๑

หนึ่งอยู่เรื่อยไป และเมื่อมีสอง เอกลักษณะของสองก็ย่อมปรากฏ ตรรกศาสตร์แห่งสิ่งทั้งหลายนี้เราจะต้องนำมาให้เหตุผลในแง่หนึ่ง และเอามาทดสอบในอีกแง่หนึ่ง นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมมีอะไรจึงรู้สึกว่าคุณจะต้องเขียน “คำบรรยายเรื่องอภิปราย” ใหม่กว่า ๓๐ ครั้ง โดยตรวจสอบ แล้วก็แก้ไขใหม่อยู่จนตลอดชีวิต

มิอระ ไบเอน

การนึกล่วงหน้าอยู่ก่อนแล้วของมนุษย์

(จากจดหมายฉบับหนึ่งถึงทางะ โปญ, เซนชู, เล่ม ๒, หน้า ๘๓-๘๔)

ข้าพเจ้าได้รับจดหมายของท่านที่สอบถามเรื่องราวทวิจรรย์ของธรรมชาติแล้ว โดยเหตุที่ฟ้าและดิน (ธรรมชาติ) เป็นที่อยู่ถาวรของมนุษยชาติ จึงจัดอยู่ในพวกสิ่งทั้งหลายที่นักศึกษาทั้งหลายจะต้องศึกษากันก่อนเป็นอันดับแรก วิชาดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวิชาคำนวณระบบสุริยะ มีความถูกต้องแน่นอนมากยิ่งขึ้น ข้อนี้ต้องขอขอบใจที่ได้มีการนำเอาวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศของเรา แต่วิทยาศาสตร์นั้นเกี่ยวกับสิ่งทั้งปวง เฉพาะในเรื่องตรรกศาสตร์ (โยริ) เกี่ยวกับฟ้าและดินแล้ว ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็นนักปราชญ์คนใดที่ควรนับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้เลย

โลกนั้นนับว่ากว้างพอดู และกาลเวลาก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปไม่มีที่สิ้นสุด คนเป็นจำนวนมากมายสุดศณานับได้พยายามย่อยและแก้ปัญหานี้ อยู่ แม้ฟ้าและดินจะดูเหมือนว่าเรียบๆ ทั้งวันทั้งคืน แต่ก็ไม่มีใครที่ประสบความสำเร็จในการพิจารณาเห็นฟ้าและดินอย่างถูกต้องเลยทำไมเล่า?

ข้าพเจ้าคิดว่า ข้อนี้เป็นเพราะว่า ความอยากรู้อยากเห็นและความประหลาดใจได้ยุติการที่จะถูกทำให้เคลื่อนไหวแล้วนับตั้งแต่วันที่เราก่อตัวซึ่งเป็นเวลาที่เราไม่ทราบอะไรเลยนั้นเราก็กลายเป็นมีความคุ้นเคยกับการเห็น การได้ยิน และการสัมผัสในวิถีทางนั้นๆ ซึ่งเราได้พัฒนานิสัยซึ่งได้กลายเป็นมือคึดความลำเอียงเข้าข้างตนเอง และทำให้ความรู้สึกอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ต้องตายไปตามกาลเวลาโดยไม่รู้สึกตัว ความลำเอียงเหล่านี้เป็นตัวแทนความที่จิตซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า วิญญาณ มีความยึดมั่นอยู่ตลอดไป ตราบเท่าที่นิสัยที่เราได้มาในภายหลังนี้ยังไม่ถูกทำลายลง เราก็ไม่อาจหวังที่จะให้จิตทำหน้าที่เท่าที่มันควร จะเป็นได้

ที่ว่าพระอานนท์ เคยเกิดเป็นลิงในอดีตชาติ และไม่สามารถจัดนิสัยเหมือนลิงของตนให้หมดไปได้^๔ นั้น ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นนิยายที่น่าสนใจเรื่องหนึ่ง โดยเหตุที่มนุษย์เป็นผู้คิดและตัดสินใจด้วยจิตของมนุษย์เอง จึงช่วยไม่ได้ที่เขาจะทำความชอบใจหรือความพอใจแบบมนุษย์ นักคิดที่มีสติปัญญาทั้งในสมัยโบราณและปัจจุบันได้เคยตกเป็นเหยื่อแห่งนิสัยของจิต (วิญญาณ) นี้ และทำทุกสิ่งทุกอย่างในสวรรค์และโลกด้วยความเห็นแห่งมนุษยชาติ ดังนั้นจึงมิได้รับภาพที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย

มนุษย์เดินด้วยเท้าและทำงานด้วยมือ เฉพาะในหมู่มนุษย์แล้ว การเดินและการทำงานมี วิญญาณ ที่ทำให้มือและเท้าทำงานประสานกัน เมื่อมนุษย์เห็นงูซึ่งไม่มีเท้าหรือเห็นปลาซึ่งไม่มีมือ พวกเขา ก็คิดไปในทำนองว่า สัตว์เหล่านั้นเป็นสัตว์ที่ไม่เข้าท่าเข้าทางอะไรเลย แต่ก็มิพาซึ่งไม่มีเท้า แต่ก็ยังโคจรไปรอบๆ ทั้งวันทั้งคืนได้ และมีการสร้างสรรค์แห่งธรรมชาติซึ่งไม่มีมือ แต่ก็ยังทำดอกไม้ให้บาน นำเด็กๆ มาสู่โลก และสร้างปลาและนกได้ จากทัศนะแบบมานุษยรูปเทพนิยม (anthropomorphic) นี้ การหมิ่นเยวของดวงอาทิตย์และภาวะสร้างสรรค์ของธรรมชาติก็ควรเป็นเรื่องที่น่ารู้หน้าเห็น แต่ก็ไม่มีใครที่เฝ้าดูด้วยความประหลาดใจเลย ประชาชนที่คุ้นเคยอยู่กับภาพเหล่านี้ทุกเช้าเย็นมักจะมองผ่านไปโดยไม่รู้สึกว่าจะแปลกประหลาดอะไรเลย

เมื่อว่าจากทัศนะเชิงวัตถุวิสัยแล้ว ธรรมชาติก็เป็นวัตถุอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับน้ำและไฟเหมือนกัน หญ้าและต้นไม้ นกและสัตว์ทั้งหลายต่างก็เป็นวัตถุด้วยกันทั้งนั้น แม้แต่ตัวเราเองคือมนุษย์ทั้งปวงก็เป็นวัตถุด้วยเช่นกัน ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงเป็นอย่างนี้ แต่เพราะนิสัยแบบมานุษยรูปเทพนิยมของเขานี้เอง มนุษย์จึงมองสิ่งอื่นๆ โดยใช้ตัวเองเป็นหลัก ข้อนี้จึงเป็นการใช้ตัวเองเป็นเครื่องกำหนดที่เกือบจะหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ดังนั้น ลักษณะการอันแปลกของมนุษย์ก็คือการดูสิ่งทั้งหลายอย่างมนุษย์ ตัวอย่างเช่น หนังสือภาพสำหรับเด็กเรื่อง “การหมั้นของกระด่าย” หรือ “สัตว์ประหลาดกับผี” หนูไม่เคยได้รับการเอาใจใส่ในฐานะเป็นหนูในรูปร่างที่แท้จริงของมันเลย เรากลับทำให้มันมีรูปร่างอย่างมนุษย์ไปหมด เจ้าบ่าวปรากฏในหนังสือในเครื่องแต่งกายที่จะเข้าพิธีวิวาห์พร้อมกับมีดาบคู่ ส่วนเจ้าสาวมีเครื่องแต่งกายยาวและหมวกทำด้วยฝ้ายที่ขาวดุจหิมะ ถูกห้ามไปในเกี่ยว

^๔ พระอานนท์เป็นพระอนุชาเรียงพี่เรียงน้องและเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งสามารถกำหนดจดจำพระพุทธรูปได้หมด พระสูตรทั้งปวงจะเริ่มต้นด้วยคำว่า “เอวมเม สุต” “ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้” จากนั้นลัทธิที่สามารถสาธยายได้แบบคำต่อคำนี้เอง พระอานนท์จึงเป็นที่รู้จักว่า (ว่องไว) เหมือนลิง

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๗๓

โดยมีคนเดินเท้าและองค์กรก้นหุ้มแวล้อม ในหนังสือเรื่อง “สัตว์ประหลาดกับผี” ไม่พบกรณีใดๆ ที่ร่วมจะกลายเป็นโครงบดชาไปได้ หรือจะพบว่าไม่กวาดกลายเป็นดังเลย แต่สัตว์ประหลาดและผีทั้งหลายทั้งปวงมีตามีจมูก มีมือและมีเท้าด้วย ซึ่งทำให้ดูคล้ายๆ เป็นสมาชิกของครอบครัวมนุษย์ไป ภาพ “ปรินิพพาน”^๔ ซึ่งเป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีย่อมเป็นตัวแทนพระยานาคในรูปมนุษย์ที่สวมใส่เครื่องแต่งกายอย่างกษัตริย์ สิ่งที่น่าให้เห็นว่ามนุษย์ผู้นั้นเป็นพระยานาคก็คือหมวกแบบคนดับเพลิงที่เขาสวมอยู่ จินตนาการนี้เองที่ทำให้สวรรค์เป็นที่อยู่ของเทพเจ้าผู้สูงสุด และทำให้โลกเต็มไปด้วยเทพแห่งลมและสายฟ้า เทพเหล่านั้นแม้จะมีรูปร่างประหลาด แต่ก็เดินไปด้วยเท้า และทำงานด้วยมือ ลมถูกจับใส่ไว้ในถุง สายฟ้าถูกตีบนกลอง ถ้าหากเป็นถุงที่แท้จริง จะทำได้อย่างไร? และจะต้องมีหนังที่จะใช้ชึงกลอง ถ้าหากเราจะมีจินตนาการเช่นนั้นต่อไปอีก ดวงอาทิตย์ก็จะไม่สามารถโคจรไปได้ นอกจากว่าจะมีเท้าเท่านั้น และธรรมชาติก็จะเป็นสิ่งที่ทำงานไม่ได้ นอกจากจะมีมือเท่านั้น

ขอให้เราใช้ตัวอย่างที่เราคุ้นเคยกว่านั้นบ้าง : สัตว์ทั้งหลายย่อมมีเพศ คือ เพศชายและเพศหญิง แต่พืชไม่มีเพศ เมื่อไม่มีเพศ ตามหลักแล้วสัตว์ทั้งหลายก็จะไม่ทำให้เกิดพืชพันธุ์ต่อไป แต่ตามกฎแล้ว พืชซึ่งไม่มีเพศก็ไม่มีควมอยากลำบากใดๆ ในการที่จะทำให้เกิดพืชพันธุ์ต่อไปเลย ดังนั้น กฎในแง่หนึ่งจะเอาไปใช้กับในอีกแง่หนึ่งหาได้ไม่

อีกตัวอย่างหนึ่ง : ถ้าหากไฟเต็มไปด้วยเจตจำนง มันก็จะเริ่มคิดเกี่ยวกับน้ำ ถ้ามถึงวิธีที่น้ำจะลุกไหม้หรือแห้งไป ให้เหตุผลส่วนใหญ่จากสิ่งที่ไฟมี แต่น้ำไม่มี หรือในอีกนัยหนึ่ง ถ้าหากน้ำซึ่งเต็มไปด้วยเจตจำนง ต้องการให้ไฟมีสิ่งที่น้ำมีก็จะเป็นที่ประจักษ์ว่าไม่มีอะไรที่มีประโยชน์จะเป็นผลขึ้นมาเลย แม้ว่าเราจะใช้เวลาแก้ปัญหานี้ไปจนตลอดชั่วชีวิตก็ตาม

การศึกษาธรรมชาติที่ไม่น่าสนใจ

(จากจดหมายฉบับหนึ่งถึงอะซาดะ โงริว, เซนชู, เล่ม ๒, หน้า ๗๕๖-๗๕๘)

จากประจักษ์เห็นหมอกแดดในยามเย็นลอยอยู่ระหว่างท้องฟ้าสีน้ำเงินแก่กับน้ำสีฟ้า ดวงอาทิตย์ค่อยอัสดง สีทองของมันค่อยๆ เปลี่ยนเป็นสีแสด ส่วนความรุ่งโรจน์ที่เลื่อนหายไปอย่างรวดเร็วของดวงอาทิตย์ได้ทอดไปยังเมฆและสะท้อนแสงอยู่ในคลื่น ในทันใดนั้นลมเฉื่อยๆ ก็พัดมาจากเหนือแล้วหายไปโน่นปาสนเบื้องหน้า มีเสียงคล้ายฝนไล่ช้าง หรือคล้าย

^๔ ภาพจากที่แสดงถึงสัตว์ทั้งหลายในโลกที่มาประชุมกันเพื่อเป็นประจักษ์พยานในการที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ-ปรินิพพาน

๕๗๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

นักฟิสิกส์ร้องเรียกหาผู้ของมัน

ที่บ้าน ข้าพเจ้าซึ่งหนุ่มหมอน้อยได้คิดถึงฉากที่ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกชื่นชมยินดีและประหลาดใจ มันเป็นฉากที่ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่แท้จริงพอดูทีเดียว แต่พร้อมกันนั้นมันก็ห่างจากความเป็นจริงด้วย และข้าพเจ้าก็คิดถึงคำพูดของปรัชญาเมธีและนักปราชญ์ทั้งหลายเหล่านั้นที่มีข้อเขียนมากมาย ขนาดที่โคซึ่งลากข้อเขียนนั้นไปถึงกับเหงื่อไหลไคลย้อยทีเดียว และห้องสมุดก็เต็มไปด้วยหนังสือที่มีอยู่มากอย่างล้นเหลือ มันไม่ได้รับความดลบันดาลใจจากฉากต่างๆ มากมายในยามอาทิตย์อัสดงที่มองเห็นได้จากปะรำซึ่งเร้าความรู้สึกและทำให้ปรัชญาเมธีเหล่านั้นมีความสุขสดชื่นบ้างดอกหรือ? เราทราบว่เหล่า “สาเก” (ซาเกะ) “ซู” “โมโร” และ “อาเมะสาเก” (อาเมะซาเกะ) ล้วนแต่ทำด้วยข้าวทั้งนั้น มันมิได้กลั่นจากข้าวเองดอก แต่ในแต่ละกรณี ก็ได้เอาธรรมชาติของข้าวมาปรับใช้ให้เหมาะกับรสนิยมและรสชาติ (ที่ผู้กลั่นมีอยู่) ในใจ

นักปราชญ์จีนเป็นกษัตริย์ในสมัยโบราณที่ปกครองประชาชนได้ดี พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักบวชที่ทรงชำนาญในด้านการควบคุมจิตใจ ดังนั้นหนังสือจินตกรรมนิพนธ์แบบฉบับของนักปราชญ์ทั้งหลายจึงมีหลักการต่างๆ สำหรับใช้ปกครองคน และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ก็เปิดเผยความลับในการควบคุมจิตใจ คัมภีร์พวกหนึ่งเกิดจากภารกิจสำหรับโลกแห่งมนุษย์ซึ่งดำเนินการจากสิ่งที่เลวไปหาสิ่งที่เลวกว่า และอีกพวกหนึ่งดำเนินการจากความเมตตากรุณาต่อมหาชนซึ่งกำลังจมอยู่ในกิเลส พวกเขาซึ่งมีความรู้สึกห่วงใยและกังวลอย่างบิดาห่วงบุตรจึงได้แสวงหาวิธีที่จะให้ความคุ้มครองประชาชนในสมัยของเขาพ้นจากการทำลายตัวเองที่ชาวจีนในสมัยโบราณได้ใช้สติกกลมและเครื่องดวงที่ทำด้วยหยกเพื่อตรวจสอบทางด้านดาราศาสตร์นั้นนับว่าเป็นความจริง แต่วัตถุประสงค์ก็เพื่อทำปฏิทินให้แก่ประชาชนนั่นเอง พุทธศาสนิกชนมักจะอ้างถึงภพชน-โลก^{๑๐} แต่มันก็ไม่มากไปกว่าการสร้างสรรค์ทางด้านจิตใจของเขาเอง ได้มีครูโรงเรียนบางคนที่ได้ประสบปัญหา (เกี่ยวกับโลกตามธรรมชาติ) โดยบังเอิญ แต่ก็ไม่เอาใจใส่โดยถือว่าเป็นปัญหาที่เคลือบคลุมและห่างไกล มิใช่ปัญหาที่สลักสำคัญอะไร แม้บางครั้งจะปรากฏมีพวกวิมตินิยมที่ชอบสงสัยอยู่บ้าง แต่ในที่สุดพวกเขาก็พัวพันอยู่กับข้อคิดเห็นตามปรัมปราประเพณีหนึ่งไปหมด กลายเป็นเชลยอยู่ในคุกตะรางของมนุษย์ และไม่เคยแทรกเข้าไปถึงหัวใจของสิ่งทั้งหลายได้เลย

บัดนี้จักรวาลได้ให้ที่กำบังแก่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง และมนุษย์ก็เป็นเพียงหนึ่งของ

^{๑๐} คำทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพหรือโลกแห่งสิ่งที่ไม่มีชีวิต

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๗๕

สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นเท่านั้นเอง โดยเหตุที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงได้เกิดมีเป็นขึ้นมา มันจึงมีธรรมชาติที่แตกต่างกันจนนับไม่ถ้วน แม้ว่าพวกเด็กจะได้รับการบำรุงโดยวิธีอย่างเดียวกัน แต่ก็ไม่สามารถเป็นอย่างบิดามารดาได้ ไฟไม่อาจเป็นอย่างน้ำได้ เจ้าของที่ดิน (ธรรมชาติ) ย่อมให้สิ่งที่ชาวไร่ชาวนา (มนุษย์) ครอบครอง แต่เจ้าของที่ดินก็ไม่ใช่ชาวนา และชาวนาก็ไม่ใช่เจ้าของที่ดิน แต่ละคนมีลักษณะและวิสัยสามารถต่างกัน...เพราะฉะนั้น เพื่อที่จะได้รู้โลกแห่งสวรรค์ (ธรรมชาติ) มนุษย์จะต้องทั้งผลประโยชน์ของตนไว้ก่อน ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้เข้าไปสู่โลกแห่งสวรรค์ เพื่อที่จะได้รู้สิ่งทั้งหลาย มนุษย์จะต้องปล่อยวางผลประโยชน์ของตนเองก่อน แล้วจึงเข้าไปสู่โลกของวัตถุ โดยวิธีนี้เท่านั้นที่ความหวังทางด้านพุทธิปัญญาของเขาจะเข้าใจฟ้าและดิน และเข้าใจสิ่งทั้งปวงได้ ภาวะทั้งหลายทั้งปวงมีอยู่ร่วมกันกับเรา และเราก็เป็นเพียงหนึ่งในบรรดาภาวะทั้งหลายเหล่านั้น ความรู้แจ้งว่าสวรรค์เป็นสากล ส่วนมนุษย์เป็นปัจเจกนั้นจะต้องเป็นจุดตั้งต้น สำหรับการอภิปรายเรื่องมนุษยชาติทั้งปวง นี่คือนิสัยที่ข้าพเจ้าเรียกว่าการเปิดหน้าต่างโลกของมนุษย์ เหตุผลที่วามมนุษย์ยังคงอยู่ในความมืดมนเกี่ยวกับเรื่องจักรวาลก็คือว่า พวกมนุษย์ทั้งหลายซึ่งยังคงยึดมั่นอยู่ในโลกของมนุษย์ได้พิจารณาตำแหน่งฐานะของตนเองว่ามีศักดิ์ศรีสูงสุด และเห็นว่าสติปัญญาของตนประเสริฐสุด การมองฟ้าและดินในทางนี้ หรือการศึกษาเรื่องการสร้างสรรค์และวัตถุต่าง ๆ มากมายแห่งการสร้างสรรค์นั้นด้วยทัศนคตินี้ ก็จะเป็นแบบเดียวกับผู้ที่กลั้นเหล้า “สาเก” (ซาเกะ) “ชู” “โมโร” และ “อาเมสาเก” (อาเมซาเกะ) ที่พิจารณาเห็นข้าวเฉาะในภาษาของรสนิยมและรสชาติฉะนั้น

ในการที่จะเข้าใจจักรวาลนั้น ความรู้นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด แต่ทราบเท่าที่นักศึกษายังเข้าสู่เรื่องการสร้างสรรค์โดยมิได้เปิดหน้าต่างแห่งโลกของมนุษย์ และยืนกรานในอันที่จะมีความรู้สึกพึงพอใจในความสำคัญและสติปัญญาของตนเองแล้ว การเข้าสู่เรื่องการสร้างสรรค์ของพวกเขา ก็จะเป็นการก่อให้เกิดความเข้าใจผิดเช่นเดียวกับดวงลึลในนัยน์ต่าย่อมทำให้เกิดเป็นเงาขึ้นบนสิ่งที่เขาเห็นฉะนั้น ภารกิจเพื่อโลกและความเมตตากรุณาต่อมหาชน เป็นสิ่งที่ก่อปรไปด้วยความรู้สึกที่ตึงาม แต่การศึกษาเรื่องการสร้างสรรค์ในภาษาของมนุษย์นั้นมิได้เป็นการนำไปสู่ความรู้ที่แท้จริงเลย พวกที่ชาวโลกประกาศว่าเป็นผู้นำในด้านความคิดและการกระทำถือว่า มนุษยชาติและเหตุจูงใจของมนุษย์เป็นมูลฐานแห่งการคิดของพวกเขา และเป็นการเก็งเพื่อที่จะสร้างมาตรฐานให้แก่สิ่งที่ควรเชื่อถือและควรกระทำ แต่จิตของมนุษย์ก็คล้ายๆ หน้าของมนุษย์นั้นแหละ พวกเขาชอบสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนกัน แต่ละคนย่อมพิจารณาเห็นสิ่งที่เขาได้บรรลุถึงเป็นสิ่งที่ถูก ไม่ว่าจะเป็นการเปิดเผยจากฟ้าหรือเป็นความจริง

ที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณกาลหรือไม่ก็ตาม และคิดว่าพวกที่ไม่ยอมรับมาตรฐานนี้ ควรจะถูกกำจัดให้หมดไป เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีความตระหนักใจว่า ไม่มีความจริงหรือ ตรรกศาสตร์ (โยริ) ที่มีระบบใดๆ นอกจากสิ่งที่ทำให้คนสามารถเข้าใจจักรวาลโดยไม่ต้อง มาตั้งมาตรฐานที่เข้าใจกันโดยอาศัยภาษาแห่งมนุษยชาติหรือเหตุจูงใจของมนุษย์เลย...

ในจดหมายที่ท่านเขียนถึงข้าพเจ้าเมื่อปีกลายนี้ ท่านได้กล่าวถึงอะไรบางอย่างตาม ความเป็นจริงว่าในเวลาที่เราสังเกตดูสิ่งหนึ่ง จิตของเราจะต้องไม่ตกอยู่ในที่คลุมขัง ถ้าหาก จิตตกอยู่ในข้อผูกพัน จิตก็จะกวาดวัตถุเข้าไปสู่ที่ที่กักขัง คือความลำเอียงของมันเองด้วย ความ กังวลห่วงใยฉันทมิตรของท่านก็จริงจึงเสียจนทำให้ข้าพเจ้าต้องกระเทือนใจอย่างลึกลับที่สุด แต่ ข้าพเจ้าได้อธิบายเรื่องนี้โดยอาศัยวิธีเข้าใจตรรกศาสตร์แห่งสิ่งทั้งหลาย (โยริ) ของข้าพเจ้าเอง สมมุติว่า พอดีจะหาบทอันได้ แต่หาบทคำไม่ได้ อย่างน้อยที่สุดก็ชั่วระยะหนึ่งที่เราจะต้อง ตั้งสมมุติฐานเพื่ออะไรบางอย่าง ถ้าหากสมมุติฐานนั้นไม่เป็นที่ถูกอกถูกใจอย่างลึกซึ้ง แล้วก็ จะต้องตั้งสมมุติฐานเพื่อบางอย่างใหม่อีก ถ้าหากยังไม่เป็นที่ถูกใจอีก ก็จำเป็นจะต้องตั้ง สมมุติฐานใหม่อีก ดังนั้น ก็จำเป็นต้องทดลองบทหนึ่งแล้วก็อีกบทหนึ่งเรื่อยๆ ไปจนกว่าจะ บรรลุถึงความจริง ก็เช่นเดียวกับในกรณีของวงกลมนั่นเอง ถ้าหากบทคำที่แท้จริงของวงกลมคือ เส้นตรงมิได้ถูกเป้าหมาย ก็จะต้องใช้สี่เหลี่ยมจัตุรัสจนกว่าจะถึงเวลาที่เส้นตรงถูกเป้าหมายใน ที่สุด หรือดังในกรณีของดวงอาทิตย์ ถ้าบทคำที่แท้จริงของเรามีได้ถูกเป้าหมาย ก็จะต้อง ลองเอาดวงจันทร์มาใช้เป็นสมมุติฐาน จนกว่าเงาสุดท้ายจะถูกเป้าหมาย ตรรกศาสตร์ว่าด้วย สิ่งทั้งหลาย (โยริ) นั้น เราไม่เคยศึกษากันมาก่อนเลย และความพยายามของข้าพเจ้าตาม ลำพังที่ทำมาตั้ง ๕๐ ปี ก็ยังไม่ถึงขนาดที่จะพบบทคำในทุกๆ กรณี ดังนั้นในหนังสือเรื่อง คำบรรยายอภิปราย ของข้าพเจ้า จะพบเจตจำนงที่แท้และที่เป็นสมมุติฐานอยู่เคียงคู่กัน ท่านจะทำให้ข้าพเจ้าพอใจมากที่สุดก็โดยการนำอำนาจทางวิพากษ์วิจารณ์จิตที่เปรี๊ยะปราด ของท่านมาใช้ในหนังสือนี้เท่านั้น

โคโซ เซอิเกี่ยวกับกฎเศรษฐศาสตร์

โคโซ เซอิเรียว (พ.ศ. ๒๒๙๘-๒๓๖๐) เกิดในครอบครัวนักบวชที่มีฐานะดีพอสมควร เป็นบุตรคนโตที่สละมรดกทั้งปวงที่เขาได้รับให้แก่ห้องชายหมดเมื่อถูกเรียกตัวไปเป็นเลขานุการ และเป็นครูสอนครอบครัวตระกูลโดงาวะครอบครัวหนึ่งในสามครอบครัว ท่านก็ลาออกจาก ตำแหน่งนี้โดยอ้างเหตุผลว่าสุขภาพไม่ดี ดังนั้น ท่านจึงเป็นอิสระจากพันธกรณีหรือความรับ

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๗๗

ผิดชอบใดๆ และได้ใช้ชีวิตส่วนใหญ่เป็นผู้เดินทางไปทั่วประเทศ การที่ท่านมิได้แต่งงานนั้น มีใช่เพราะท่านมีความตระหนักรู้แบบนักบวชเลย แต่เป็นเพราะท่านรักอิสระมากกว่า ในหนังสือบอกอดีตชีวิตอย่างคร่าวๆ ในตอนท้ายหนังสือเรื่อง *บทเรียนจากอดีต (เคอิกอดัน)* ท่านได้เขียนไว้ว่า : “หลังจากที่ข้าพเจ้าได้ลาออกจากตำแหน่งแล้ว ข้าพเจ้าได้ไปเยือนเมือง เอจิโงะในปีหนึ่ง ปีต่อมาข้าพเจ้าก็เดินทางไปยังเมืองคางะ และอยู่ที่นั่นกว่าหนึ่งปี และได้เป็น ภูเขาทาเตะเพื่อทำให้สุขภาพดี หลังจากนั้นข้าพเจ้าก็ไปเยือนกรุงเกียวโตสองครั้ง และได้เดินทางไปยังมณฑลภาคตะวันออก (จากเมืองเอโดะถึงเกียวโต) ไปกลับถึงสิบครั้ง ข้าพเจ้าได้เดินทางไปยังเมืองคิซึซึ่งอยู่ห่างไกลสองครั้ง แล้วก็ไปเยือนฝั่งทะเลทางทิศพายัพโดยทางทะเลญี่ปุ่น รวมสถานที่ต่างๆ ที่ข้าพเจ้าไปเยือนพักอยู่นานบ้าง ชั่วระยะเวลาราวนั้นบ้าง เกือบ ๔๐ แห่ง และได้เป็นภูเขาสองสามร้อยลูก ข้าพเจ้าไม่เคยมีภรรยา ไม่เคยใช้เงินเพื่อนางบำเรอ ไม่เคยมีบุตร... เมื่อมีอายุได้ ๕๔ ปี ข้าพเจ้าก็มีโชคดีพอไม่ถึงขนาดจะต้องอดตายและมีเสรีภาพพอที่จะเขียนอะไรก็ได้ที่ข้าพเจ้าอยากเขียน ข้าพเจ้าซึ่งมิได้มีความรู้สึกที่เป็นอกุศล ไม่มีพันธกรณีต่อบุคคลใด ๆ มีความรู้สึกว่าวิถีชีวิตของข้าพเจ้ามีความสุขสบายมากทีเดียว”

เพราะเหตุที่ท่านได้ท่องเที่ยวไปทั่วประเทศญี่ปุ่น ไคโอ เซอิริวจึงได้มีโอกาสสนทนากับพวกชาวไร่ชาวนา คนขายของและพ่อค้า โดยเน้นให้เห็นว่า สังคมมนุษย์อยู่บนเสาสองเสา คือแรงงานกับการแลกเปลี่ยนสินค้า เมื่อว่าโดยมูลฐานแล้ว สังคมมีลักษณะเป็นสังคมทางเศรษฐกิจ และหลักการแรกแห่งการปกครองก็คือกฎดุลยภาพทางเศรษฐกิจ ความทุกข์ยากและความวิบัติย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น นอกเสียจากว่าที่สุดทั้งสองนี้จะมาพบกันเท่านั้น เพื่อที่จะได้บรรลุถึงดุลยภาพแห่งสินค้าและความต้องการนี้ก็ควรที่จะกำหนดจำนวนชนชั้นที่มีได้ก่อให้เกิดผลผลิตเช่นพวกพระทางพระพุทธศาสนา บัณฑิตในลัทธิขงจื้อ และนักรบที่สืบสายมาตามกรรมพันธุ์ให้แน่นอนลงไป สองพวกแรกไม่ควรยอมให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น ความจริงอยากจะทำจัดให้หมดไปเสียด้วยซ้ำ ส่วนพวกชนชั้นนักรบก็ควรจะให้พวกเขาทำงานฝีมือและอุตสาหกรรมในบ้าน เพราะว่าเป็นกฎแห่งฟ้าที่ทุกคนควรจะต้องทำงาน นับว่าเป็นเรื่องที่ไม่ดีปรกติธรรมดาที่จะทักท้วงเอาว่านักรบที่เป็นชนชั้นปกครองย่อมได้รับการยกเว้นจากกฎเศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานนี้ เพราะนักเหตุผลนิยมทางเศรษฐกิจผู้ที่มีความเห็นนี้ นักรบเองก็เป็นสินค้ามนุษย์ที่ขายให้แก่พวกเจ้าขุนมูลนาย การบริการของพวกเจ้าขุนมูลนายเมื่อว่าโดยมูลฐานแล้วก็เป็นการจัดธุรกิจอย่างหนึ่ง การแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นกลไกดั้งเดิมเพื่อการธำรงรักษาสังคมไว้ แต่นับว่าเคราะห์ร้ายอยู่ที่ชนชั้นปกครองไม่มีความปรารถนาที่จะยอมรับกลไกแห่งสังคมที่เป็นขั้นมูลฐานนี้เลย และสมาชิกของสังคมนี้ก็ถูกประณามว่ามีชีวิตอย่างยากจน

แบบสิ้นเนื้อประดาตัวอย่างที่สุด

นักเหตุผลนิยมและพ่อค้าผู้นี้ มีความเชื่อในกฎเกณฑ์ต่างๆ แห่งกฎหมายแทนที่จะเชื่อในกฎเกณฑ์แห่งกฎที่ทำอะไรตามอำเภอใจของมนุษย์ ท่านเขียนไว้ว่า “การกระทำให้สอดคล้องกันกับกฎของฟ้าอย่างเคร่งครัด โดยจำกัดความปรารถนาที่จะทำตามอำเภอใจของตนให้หมดไปอย่างสิ้นเชิงนับว่าเป็นเคล็ดลับที่จะนำความสุขมาให้และที่จะขจัดต้นความชั่วแต่ในด้านประมวลกฎหมายแล้ว ไคโฮได้ประกาศสนับสนุนให้มีกฎหมายน้อยที่สุด แต่ให้มีการบังคับใช้กฎหมายนั้นให้มากที่สุด ประมวลกฎหมายที่มีรายละเอียดมากและยาวเยิ่นเย้อทั้งวิธีที่จะบังคับใช้อย่างคลุมเครือนั้นมักจะก่อให้เกิดผลสำเร็จสมดังความมุ่งหมายเลย โดยวิธีนี้ ไคโฮก็ปฏิบัติตนเป็นกลางระหว่างตำแหน่งของผู้نبีลลัทธิขงจื้อกับนักนิติธรรมนิยมที่ขัดแย้งกันตามประเพณี คือท่านเห็นพ้องกับลัทธิขงจื้อที่ว่าควรมีระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายมากเกินไปเป็นการทำตนให้พ่ายแพ้ และเห็นพ้องกับพวกนิติธรรมนิยมที่ว่า อำนาจหน้าที่อันดีจะต้องอยู่ที่กฎหมายมากกว่าจะอยู่ที่ผู้ปกครองบ้านเมืองแต่ละคน ดังนั้น การที่ท่านเห็นว่ากฎหมายเป็นสิ่งสากล และอยู่เหนือการพิจารณาที่เห็นแก่ส่วนบุคคลทั้งปวงจึงสะท้อนให้เห็นความเชื่อถือทั่วไปในระบบกฎหมายชาติที่มีอยู่ทั่วในจักรวาลนี้ คือในโลกทางการเมืองและการเศรษฐกิจเช่นเดียวกับในโลกทางกายภาพหรือทางศีลธรรม

ข้อเท็จจริงที่ว่าไคโฮเข้าใจระเบียบตามธรรมชาตินี้ในลักษณะที่เป็นแบบลัทธิขงจื้อใหม่ว่าเป็น “หลักการ (เหตุผล หรือกฎ) แห่งฟ้าและดิน” นั้นย่อมเป็นการเสนอแนะว่า แม้แต่นักเหตุผลนิยมชาวญี่ปุ่นที่เป็นอิสระอย่างที่สุดก็ยังเป็นหนี้การสร้างมโนภาพจักรวาลที่มีระเบียบอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งแห่งมรดกที่เป็นแบบขงจื้อใหม่อยู่ แต่ในกรณีของไคโฮก็ดูจะเดียวกับในกรณีของมิอุระ ไบเอน คือ ทำที่ทางศีลธรรมของสิ่งทั้งหลาย (หรือระเบียบทางศีลธรรมดังที่มนุษย์เข้าใจกันนั้น) มีความสำคัญน้อยกว่าความที่สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นไม่อาจเข้าใจได้ในภาษาวิทยาศาสตร์ ไคโฮเห็นว่า “นักปราชญ์ก็คือผู้ที่เข้าใจกฎของธรรมชาติ ผู้รักชาติวิถีทางของฟ้าและดินและสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงไว้ในใจ โดยเหตุที่ท่านรู้คุณภาพของดินและธรรมชาติของตนไม้ ต้นไม้ที่ท่านปลูกจึงมีโอกาสนะจะหยั่งรากได้มากกว่า” ดังนั้นสติปัญญาต่างหากทำให้คุณธรรมไม่ ที่ทำให้คนเราเป็นนักปราชญ์หรือนักบุญจริง ๆ ไคโฮเห็นว่าบุคคลสำคัญๆ ที่ตั้งนิกายต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาขึ้นในญี่ปุ่น เช่น ท่านคุไก ท่านชินแรน และท่านนิจิเรน ล้วนประสบความสำเร็จอย่างง่าย ๆ เพราะสติปัญญาของท่านอยู่เหนือสติปัญญาของพวกที่นับถือลัทธิขงจื้อในสมัยเดียวกัน

ไคโฮ เซอิเรียว

กฎแห่งจักรวาล : การจัดธุรกิจการค้า

ข้อความต่อไปนี้คัดมาจากหนังสือเรื่อง *บทเรียนจากอดีต (เคอิโกดัน)* ซึ่งเป็นการสรุปความคิดทางด้านการเศรษฐกิจของไคโฮ ซึ่งเขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖ ชื่อเรื่องตามที่ท่านอธิบายไว้ในบรรทัดแรกๆ ของหนังสือนั้น หมายความว่า “การเอาอดีตมาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน การพิจารณาสิ่งที่ประเสริฐสุดของอดีต แล้วเอามาใช้ในปัจจุบัน” ในที่อีกแห่งหนึ่งท่านได้เขียนไว้ว่า “ไม่ควรจะทำการศึกษาเพียงเพื่อให้ได้เรื่องราวเกี่ยวกับอดีตอย่างละเอียดเลย” “การศึกษาควรจะแสวงหาเรื่องราวเกี่ยวกับธุรกิจในปัจจุบันนี้โดยละเอียด” การที่ไคโฮใช้การเรียนแบบดั้งเดิมของตัวเองย่อมแสดงให้เห็นภาพเป็นอย่างดีในเวลาที่ท่านอ้างถึงเมื่อง้อในข้อความตอนต่อไป แม้ลีลาในการเขียนจะสาธิตแสดงว่าท่านเป็นอิสระจากการปฏิบัติตามลัทธินิยมและความเป็นอิสระของจิต ไคโฮซึ่งไม่ปรารถนาจะอ้างคำพูดของนักปราชญ์แบบคำต่อคำ จึงได้ถอดความออกมาและขยายความออกไปอีกจนเกือบจะเป็นภาษาชาวตลาดเอาทีเดียว

(จากหนังสือ *ไคโฮ เซอิเรียว* ชู, เคอิโกดัน, หน้า ๑๑-๓๗)

นับว่าเป็นสิ่งที่น่าขบขันที่ชนชั้นผู้ดีและชนชั้นทหารในประเทศญี่ปุ่นจะดูถูกดูหมิ่นผลกำไร หรือที่พวกเขาจะกล่าวว่าพวกเขาดูหมิ่นผลกำไร เมื่อคนเราไม่ดูหมิ่นผลกำไรเราก็เรียกเขาว่าเป็นคนเลว เพราะนั่นเป็นการปฏิบัติที่เป็นไปในทางตรงข้ามกับการปฏิบัติในสมัยนั้นในประเทศจีนก็เป็นอย่างเดียวกันนั่นเอง ผู้ที่ฉลาดในการหาทำไรเรียกว่านักธุรกิจที่หัวแหลมหรือชื่อที่เลวๆ อื่นๆ บางชื่อ แต่ถ้ามองการเก็บภาษีจากบุคคลที่อยู่ภายใต้อำนาจของท่าน จะต้องเป็นนักธุรกิจที่หัวแหลมละก็ หนังสือ *จาริตพิธิของโจว* ก็ย่อมเป็นหนังสือของนักธุรกิจที่หัวแหลมด้วย และถ้ามองการให้ประชาชนยืมข้าวและเงินและถือเอาประโยชน์จากประชาชนเหล่านั้นจะต้องเป็นนักธุรกิจที่หัวแหลมละก็ โจวเองก็ชื่อว่านักธุรกิจที่หัวแหลมด้วย ขอให้เราพูดถึงเรื่องต่างๆ ไปเกี่ยวกับเรื่องนี้ก่อนเถิด แล้วจึงค่อยพูดถึงรากเหง้าของมัน และตรวจสอบมันอย่างใกล้ชิด

แล้วมันเป็นสิ่งชนิดใดเล่าในเมื่อเดิมผู้ปกครองบ้านเมืองได้มอบทุ่งนาให้แก่ประชาชน แล้วเก็บเอาข้าวไปจากประชาชน? ถ้าเราเพียงยอมรับหลักการธรรมชาติที่เป็นเหตุให้ทำอย่างนี้ละก็ เราก็จะเข้าใจมันได้อย่างสมบูรณ์ ทุ่งนา ภูเขา ทะเล ทองคำ ข้าว และทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ระหว่างฟ้ากับดิน ล้วนแต่เป็นสินค้าหรือสิ่งที่จะซื้อขายกันทั้งนั้น การรู้เรื่องข้าวจากทุ่งนาก็ไม่แตกต่างไปจากการรู้เรื่องกำไรจากทองคำเลย การรู้เรื่องไม้สักจากแผ่นดินที่อยู่ตามภูเขา

การรู้เรื่องปลาและเกลือจากทะเลและการรู้เรื่องกำไรจากทองคำและข้าวล้นเป็นหลักการธรรมชาติของฟ้าและดินทั้งสิ้น ถ้าหากเขาปล่อยให้ทุ่งนาไม่มีการเพาะปลูก ก็จะไม่มียะไรเกิดขึ้นในนา ถ้าเขาปล่อยให้ทองคำไว้โดยมิได้อามาใช้ประโยชน์ ก็จะไม่มียะไรที่สร้างขึ้นมาจากทองคำ แต่ถ้าเขาให้ประชาชนเข้าทุ่งนา และเก็บเอาผลประโยชน์ (ภาษี) หนึ่งในสิบที่ได้จากทุ่งนานั้น แล้วเขาก็จะได้กำไรร้อยละ ๑๐... และที่การรู้เรื่องกำไรจะเร็วหรือช้านั้นก็ต้องว่ากันเป็นกรณีๆ ไป ดังนั้นอัตราผลประโยชน์หรือดอกเบี้ยจึงควรแตกต่างกันออกไป ภาษีที่นาและภาษีที่ดินบนภูเขามีสภาพแห่งผลประโยชน์เป็นอย่างเดียวกัน คือเก็บภาษีตามสินค้าที่ได้ให้ยืมไป สินค้าเช่นนั้นก็คือสิ่งต่างๆ ที่จะต้องเสียภาษีนั่นเอง นี่มิได้เป็นวิสาหกิจที่เด็ดขาดลงไปหรืออะไร ในทำนองนั้นเลย หากเป็นเพียงหลักการธรรมชาติแห่งฟ้าและดินเท่านั้นเอง

ป่อเควย (Po Kuei) เป็นเศรษฐกรในสมัยโบราณ ท่านได้พูดกับเม่งจื๊อว่า : “ข้าพเจ้าจะเก็บ ๑ ใน ๒๐ ส่วนของผลผลิตเป็นภาษีที่ดิน” ท่านได้คุยโอ้อวดว่าโดยเหตุที่รัฐได้มั่งคั่งขึ้นมา แม้จะเก็บภาษีเพียงน้อยนิดแค่นั้นก็เพียงพอแก่ความต้องการของรัฐแล้ว

เม่งจื๊อตอบว่า : “ท่านควรจะเก็บภาษี ๑ ใน ๑๐ จะเหมาะกว่า การเก็บภาษี ๑ ใน ๒๐ เป็นวิถีทางของพวกกอนารยชน แต่พวกกอนารยชนไม่มีป้อมค่าย ไม่มีปราสาทราชวัง ไม่มีจารีตพิธีหรือการดนตรี ดังนั้น แม้จะเก็บภาษีเพียงเล็กน้อยก็เพียงพอแก่ความต้องการของบ้านเมืองแล้ว แต่เมืองจีนมีวิถีชีวิตที่โอ้อ่า ดังนั้น จึงต้องเก็บภาษี ๑ ใน ๑๐”... นับตั้งแต่โบราณกาลมา ได้มีผู้กล่าวกันว่า สัมพันธภาพระหว่างเจ้านายกับประชาราษฎร์ เป็นไปตามวิถีทางของท้องตลาด^{๑๑} พวกลูกจ้างที่คอยรับใช้ก็จะได้ค่าจ้าง และลูกจ้างนั้นจะได้ข้าวก็โดยเอาความสามารถของตัวเองไปขายให้แก่นายจ้าง นายจ้างเป็นผู้ซื้อและลูกจ้างเป็นผู้ขาย มันก็เป็นเพียงการดำเนินงานธุรกิจอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง แต่การดำเนินงานธุรกิจเป็นสิ่งที่ดี มิใช่เป็นสิ่งที่เลวเลย เมื่อมีผู้กล่าวว่า การดำเนินงานธุรกิจมิใช่สิ่งทั้งหลายที่ผู้ที่มีอำนาจเหนือจะเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยนั้น นับว่าเป็นการเข้าใจผิดซึ่งเนื่องมาจากการที่ทุกๆ คนได้กลืนกินมโนคติทั้งหมดที่ว่าขงจื้อถูกเรื่องผลกำไร ลัทธิที่ทำตัวเป็นกาฝาก และแรงงานที่ต้องเสียไปเปล่าๆ ก็เป็นผลลัพธ์ที่เนื่องมาจากข้อคิดเห็นที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับผู้อยู่ในอำนาจ หาได้เป็นความสัมพันธ์อย่างการซื้อขายไม่...

จักรวาลประกอบด้วยกฎจักรวาล (หลักการ วิ) การซื้อ การขาย และการให้ผล

^{๑๑} อ้างถึงหนังสือชื่อ ซื่อจี้, บทที่ ๘๑ ซึ่งมีข้อความว่า “สัมพันธภาพในชาดีย่อมเป็นไปตามวิถีทางของตลาด คือถ้าเจ้านายมีอำนาจ ข้าพเจ้าก็จะดีดสอยห้อยตามไป แต่ถ้าหากเจ้านายหมดอำนาจ ข้าพเจ้าก็จะผลจากเขาไป”

ลัทธิเหตุผลนิยมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓

๕๘๑

ประโยชน์นับว่าเป็นส่วนทั้งหมดของกฎจักรวาล เพื่อที่จะทำประเทศชาติให้มั่นคงอุดมสมบูรณ์ ชนชั้นปกครองก็ควรหันเข้าหากฎจักรวาล... ชนชั้นปกครองเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีสินค้าที่รู้จักกันว่าประเทศชาติ พวกเจ้าขุนมูลนายก็เป็นพวกที่รุ่มรวยมีสินค้าที่เรียกกันว่า แคว้นเจ้าขุนมูลนาย พวกเขาได้ให้ประชาชนยืมสินค้าเหล่านี้ และเป็นอยู่โดยอาศัยผลประโยชน์ที่ได้จากสินค้าเหล่านั้น พวกเสนาบดีทั้งหลาย ก็คือพวกที่ขายสติปัญญาความสามารถของตนให้แก่ผู้ปกครองบ้านเมือง และดำรงชีวิตอยู่ด้วยค่าจ้างที่ผู้ปกครองบ้านเมืองจ่ายให้ พวกรับจ้างแบกหาม ก็คือพวกที่ได้ค่าจ้างจากแรงงานของตนที่ทำอยู่ตามท้องถนน ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้อะไรบางอย่างมาดื่มหรือเคี้ยวกิน พวกเขาทั้งปวงดำรงชีวิตอยู่ในวิถีทางเดียวกันนั่นเอง...

เอกภาพแห่งกฎหมายและการลงโทษก็เป็นกฎแห่งจักรวาลอย่างหนึ่งเหมือนกัน... ในเมืองจีนสมัยโบราณ เมื่อได้ตัดสินลงโทษประหารชีวิตแล้ว ก็จะรายงานการลงโทษนั้นไปให้พระมหากษัตริย์ทรงทราบ แล้วพระมหากษัตริย์ก็จะทรงขอให้รอการประหาร ๓ ครั้ง แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายราชทัณฑ์จะไม่ฟังคำขอนั้น และจะดำเนินการเพื่อประหารชีวิตต่อไป การตอบแทนผู้ที่ก่ออาชญากรรมหนักด้วยการลงโทษอย่างหนักนั้น เป็นเรื่องวิชาเลขคณิตด้านธุรกิจที่ง่าย ๆ อย่างหนึ่ง การที่จะต้องมีการลงโทษถึงขั้นประหารชีวิตทั้งๆ ที่พระมหากษัตริย์จะทรงขอให้เลื่อนการประหารก็ตามนั้นนับว่าเป็นข้อพิสูจน์ที่ว่า กฎหมายย่อมสูงส่งกว่าเจตจำนงของผู้ปกครองบ้านเมือง และว่าคณิตศาสตร์ธุรกิจสำคัญกว่าเจตจำนงของพระมหากษัตริย์มากทีเดียว (หน้า ๑๑-๑๔)

.....

นักรับหัวเราะเมื่อมีผู้บอกว่า กษัตริย์แห่งประเทศฮอลแลนด์ทรงประกอบการค้า แต่ตัวเขาเองก็เป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายสินค้า นับว่าเป็นกฎของจักรวาลที่ว่า เขาจะต้องขายเพื่อจะได้ซื้อและไม่จำเป็นต้องหัวเราะเยาะสิ่งใดๆ เลย (หน้า ๓๗)

การห้ามศึกษาลัทธิที่นอกกริตนอกรอย

กฤษฎีกาคันเซอ

กฤษฎีกาฉบับนี้ซึ่งออกเมื่อ พ.ศ. ๑๓๓๓ ในระหว่างสมัยที่มดสีโระ สะดาโนบุ ปกครองได้ยืนยันอย่างแข็งขันถึงการที่ระบบโชกุนให้การสนับสนุนคำสอนของจูสีที่ถือกันมาตามปรัมปราประเพณี แต่เมื่อว่าในด้านแบบฟอร์มแล้ว ก็เป็นเพียงคำสั่งที่มีไปยังหัวหน้า

สำนักชะยาซึซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมด้านการศึกษาลึบๆ มาเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อจัดคำสอนที่นอกรีตนอกรอยในสำนักของตนเองและในโรงเรียนของทางราชการอื่นๆ ให้หมดไป อีกห้าปีต่อมา ก็ได้มีคำสั่งอีกฉบับหนึ่งที่ยื่นออกมาเพื่อบังคับใช้แก่โรงเรียนของทางราชการต่างๆ ที่พวกเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายเป็นผู้ดำรงรักษา ผลที่สำคัญแห่งกฎหมายเหล่านี้ ก็เพื่อไม่ให้มีการโฆษณาทัศนะที่นอกรีตนอกรอยอย่างเปิดเผย โดยมีได้มีการบีบบังคับโรงเรียนต่างๆ ที่สอนกันเป็นส่วนบุคคลอย่างจริงจังเลย พวกเราเห็นว่า มาตราการเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น ผู้เตือนให้ระลึกถึงการเข้มงวดกวดขันที่จำกัดขอบเขตกิจกรรมและอิทธิพลของพวกนักคิดอิสระ เช่นเดียวกับเป็นการชี้ให้เห็นการที่พวกผู้นำในระบบโชกุนตกทอดใจเพราะความแพร่หลายแห่งความคิดของพวกที่มีความเห็นไม่ลงรอยกัน

(จากหนังสือ ซูชิ กะกุซะ, ของ อิโนอุเอะ, หน้า ๕๒๒-๕๒๓)

คำสอนของจูสึได้รับความเชื่อถืออย่างเต็มที่จากบรรดาโชกุนทั้งหลายสืบๆ มานับ ตั้งแต่ศักราชเคอิโจ (พ.ศ. ๒๑๓๙-๒๑๕๕ คือนับตั้งแต่ระบบการปกครองแบบโชกุนเป็นต้นมา) และครอบครัวของท่านได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่สนับสนุนและอธิบายคำสอนนี้มาหลายชั่วอายุคนแล้ว เพราะฉะนั้นจึงหวังกันว่า ควรจะได้ดำเนินการศึกษาที่ถูกต้องตามแบบแผนโดยไม่ชักช้า และท่านจะต้องฝึกฝนพวกลูกศิษย์ให้สอดคล้องต้องกันกับการศึกษานี้ อย่างไรก็ดีตาม ต่อมาก็ได้มีทฤษฎีใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย คำสอนที่นอกรีตนอกรอยกลับได้รับความนิยม นับถือกันมาก และมาตรฐานทางสังคมก็เสียไป ความจริงโดยเหตุที่ได้ชี้ให้เห็นความเสื่อมอย่างเด็ดขาดในการศึกษาที่ถูกต้องตามแบบแผน ข้อนี้จึงเป็นเรื่องที่น่าเศร้าและน่าห่วงใย อย่างที่สุด แม้ในหมู่พวกลูกศิษย์ของท่านเอง เราก็คงทราบมาเสมอเป็นครั้งคราวว่ามีความ คิดไม่บริสุทธิ์และไม่ถูกต้องนัก ดังนั้น เพื่อที่จะให้นักเรียนที่วิทยาลัยชงจื่อปฏิบัติตามระเบียบ วินัยอย่างเคร่งครัด เราจึงให้ชิบะโนะ อิโกะสุเกะ กับ โอคาตะ เซอิซุเกะ เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องเหล่านี้ และเราขอร้องให้ท่านปรึกษาปัญหานี้กับเขาทั้งสองนั้น ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้ห้าม พวกลูกศิษย์ของท่านศึกษาคำสอนที่นอกรีตนอกรอย โดยเฉพาะในโรงเรียนของท่านเองเท่านั้น แต่ทว่าในโรงเรียนอื่นๆ ด้วย ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านตรวจตราดูให้ดี เพื่อที่จะได้มีการสอน เฉพาะลัทธิที่ถูกต้องตามแบบแผนเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะนั่นเป็นมูลฐานแห่งการที่จะฝึกฝนคน เข้ารับราชการ

เหตุผลในเรื่องกฎหมายคันเซอิ

(จดหมายที่ นิชิยามะ เซสโซ มีไปถึง อะกามัตสึ โชชู)

ดังที่ต้นฉบับเดิมของกฤษฎีการะบุไว้ว่า ได้แต่งตั้งบุคคลขึ้นมาสองคน เพื่อให้ทำหน้าที่รับประกันว่าจะทำประกาศห้ามโรงเรียนต่างๆ โดยเฉพาะ บางที่อาจเป็นเพราะทัศนะเสรีของชะบาซิ คิมโป ซึ่งตอนนั้นเป็นหัวหน้าสำนักก็ได้ตั้งใจให้เกิดความเชื่อมั่นว่าตนพร้อมที่จะเอานโยบายใหม่มาบังคับใช้ด้วยความเต็มใจและอย่างกล้าหาญเลย บุคคลผู้หนึ่งในบรรดาบุคคลต่างๆ เหล่านี้ ก็คือ ชิเบโนะ ฮิโกะสุเกะ ซึ่งกลายเป็นเครื่องมือในการประกาศใช้กฤษฎีกานั้นเอง ก็ได้รับอิทธิพลจากความคิดเห็นของนิชิยามะ เซสไซ ผู้ที่เดิมสังกัดอยู่ในสำนักของโอจิวิ โซไร เมื่อเพื่อนคนหนึ่งของเพื่อนชิเบโนะส่งจดหมายไปถึงเขาประท้วงการที่เขามีทัศนะอันแคบๆ แห่งลัทธิขงจื้อแบบดั้งเดิมนี้ ในที่สุด นิชิยามะก็ได้รับมอบความไว้วางใจให้ร่างคำตอบ ในคำตอบนี้ได้เป็นที่ปรากฏชัดว่า เป้าหมายเดิมแห่งการประกาศห้าม ก็คือพวกสำนักศิษย์แห่งการศึกษาแบบโบราณที่โอจิวิและฮิโด ยินโซได้พรรณนาไว้อย่างละเอียด และคำสอนที่เป็นอยู่อย่างเดียวกับของสำนักหวางยางมิ่งนั่นเอง เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าการที่คำสอนเหล่านี้ได้เป็นที่นิยมนับถือกันอย่างแพร่หลายนั้นได้ขึ้นไปถึงจุดที่คำสอนเหล่านี้ได้ทำทำคุกคามว่าจะข่มรัศมีแห่งลัทธิคำสอนที่แท้จริงลงอย่างสิ้นเชิง

(จากหนังสือ นิฮอน ยูริน โซโซ เล่ม ๓, คันทซึ อิงะกุ-คิน คันทเกอิ มอนโย, หน้า ๖)

นับตั้งแต่ราชวงศ์โจวถึงซึ่งความหายนะเป็นต้นมา การดำเนินการศึกษาได้เสื่อมลง และพวกมิจฉาทิฐิได้เกิดขึ้นมากมาย หยางจูได้สนับสนุนผลประโยชน์ส่วนตัวและมีความขงโจงสยในเรื่องความชอบธรรม ม่อจื๊อสนับสนุนความรักสากลที่แผ่ไปยังสัตว์ทั้งปวง และมีความขงโจงสยในเรื่องมนุษยธรรม แต่ทั้งสองท่านต่างก็พูดถึงเรื่องมนุษยธรรมและความชอบธรรม แต่เข้าใจในเรื่องที่ตนพูดผิดไปหมด เม่งจื๊อพูดถึงบุคคลทั้งสองนั้นว่าเป็นผู้บิดเบือนผู้ซึ่งไม่ยอมรับรู้ (สิทธิในการเรียกร้องของ) กษัตริย์ และ (ความรักที่ธรรมดาสามัญที่มีต่อ) บิดา ได้ขัดขวางมนุษยธรรมและความชอบธรรม อันยั่วได้ถวายเป็นการแค้นแค้นเม่งจื๊อ พลังกล่าวว่า คุณความดีของเม่งจื๊อ (ในการแสดงพวกที่เป็นมิจฉาทิฐิเหล่านี้ให้ปรากฏ) นั้นมิได้ยิ่งหย่อนไปกว่าที่ (กษัตริย์ผู้ทรงเป็นปราชญ์ คือ) ยิวได้ทรงทำไว้แล้วเลย

หลูเซียจฉาน ซึ่งมี “ความรู้แจ้งฉบับพลัน” กับหวางยางมิ่งซึ่งมี “ความรู้ที่ดี” ได้พูดกันถึงเรื่องปรีชาญาณของนักปราชญ์ แต่ก็พูดผิดๆ นักปราชญ์แห่งราชวงศ์ซ่งและราชวงศ์หมิงได้เปิดเผยตนเองว่า เป็นผู้นับถือลัทธิขงจื้ออย่างเปิดเผย แต่ในภายโนแล้วเป็นพุทธศาสนิกชนและเป็นผู้ทำลายกฎเกณฑ์ทางด้านศีลธรรม...

แล้วสำหรับฮิโด กับ โอจิวิ ผู้ซึ่งคัดค้านปริมปราประเพณีแห่ง “การศึกษาที่ยิ่งใหญ่” และ “ทางสายกลาง” ว่าตรงข้ามกับ (ลัทธิคำสอน) ดั้งเดิมของขงจื้อเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้

และกล่าววาทจาสบประมาทจื้อซือ เม่งจื้อ เฉิง และ จู โดยกล่าวว่า บุคคลเหล่านี้ขัดแย้งกับวิถีทางของนักปราชญ์แล้ว จะยิ่งหนักไปกว่านั้นสักแค่ไหนหนอ! บุคคลเหล่านั้นซึ่งมีข้อโต้แย้งที่ทำให้ผู้ฟังหลงเห็นตามไปด้วยได้และมีโวหารการพูดจับบอจับใจผู้ฟังได้ล่อลวงพวกลูกศิษย์ ในขณะที่สร้างทำเป็นพูดว่าเพื่อ “การศึกษาในสมัยโบราณ” นั้น พวกเขาก็เร้าขายลัทธิคำสอนที่เป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวง พวกเขาช่างเป็นคนเล็กๆ อะไรเช่นนั้น! ... นับตั้งแต่สมัยของอิโดและโอจิวิมา พวกนักปราชญ์ระดับที่สองในลัทธิขงจื้อ ได้เขียนแบบเอาอย่างท่านทั้งสองนั้น แต่ละคนจองหองและหยิ่งโส ได้ยื่นกรณการแปลความหมายคัมภีร์จินตกรวินพนธ์แบบฉบับอย่างผิดๆ ของตน และกล่าวสบประมาทสำนักเงิงจู บัดนี้พวกเขาหลายร้อยคนแข่งขันกันตั้งสำนักของตนเองขึ้น ซึ่งในสำนักเหล่านี้พวกเขาจะให้อรรถาธิบายคำสอนใหม่ๆ ในนามแปลกๆ ว่า “การศึกษาสัมัยโบราณ” อย่างละเอียดลออ

ท่านได้กล่าวไว้ว่า : “มีวิธีอ่านคัมภีร์และศึกษาวิถีทางแบบต่างๆ กันมากมายหลายแบบ แต่สิ่งที่พวกเขาทั้งปวงเคารพและเชื่อถือก็คือคำสอนของขงจื้อ คำสอนเหล่านี้ ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าเรื่องที่บุตรจะต้องมีความกตัญญูต่อบิดามารดา เรื่องหน้าที่ที่น้องชายจะต้องปฏิบัติต่อพี่ชาย เรื่องความจงรักภักดี ความซื่อสัตย์ (การศึกษา) คัมภีร์คิตคาถา และ คัมภีร์ประวัติศาสตร์ เรื่องพิธีรีตองและดนตรี เรื่องการปกครองบ้านเมือง และการทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าหากทำได้เช่นนั้นละก็ทำไมเขาจึงจะต้องเอาผู้ที่นับถือศาสนาขงจื้อสมัยราชวงศ์ซ่งเท่านั้นเป็นพื้นฐานของเขาด้วย? ผู้ที่ใช้หนังสืออรรถาธิบายสมัยราชวงศ์ฮั่นและราชวงศ์ถังหรือผู้ประพฤติตามคำสอนของหวางยางมิ่ง หรือเอาคำสอนของสำนักโฮริภาวะ (ของอิโด) หรือของโอจิวิโซไรมาใช้ หรือเลือกเอาจากการแปลความหมายของสำนักต่างๆ ที่มีอยู่มากมายที่จะไม่มีผลทำให้วิถีทาง (เต๋า) ต้องเสียหาย” แต่ถ้าหากว่าเป็นอย่างที่ท่านกล่าว ผู้ที่ศึกษาวิถีทางของนักปราชญ์ก็ไม่จำเป็นจะต้องมีการแนะนำที่ถูกต้อง และศิลปะการสอนก็คงไม่มีอะไรที่จะต้องปฏิบัติต่อความประพฤติของชีวิตที่ธรรมดาสามัญแน่ ข้าพเจ้าเชื่อว่าพวกนักเรียนของท่านคงจะเข้าใจเป็นอย่างดีว่า พระพุทธศาสนาและศาสนาเต๋าเป็นมิจฉาทิฐิ และเป็นลัทธิคำสอนที่ผิดๆ ทั้งนี้เพราะผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาและศาสนาเต๋านั้นได้กล่าวอย่างเปิดเผยถึงสิ่งที่แต่ละศาสนาเห็นว่าเป็นวิถีทางและธรรมชาติที่เป็นมิจฉาทิฐิแห่งคำสอนของพวกเขาก็เป็นที่ปรากฏชัดอยู่ดั่งๆ แล้ว แต่พวกที่นับถือศาสนาขงจื้อที่โง่เง่าเต๋าดุ่นเหล่านี้ได้ขอร้องให้เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับคัมภีร์จินตกรวินพนธ์แบบฉบับ และหนังสืออรรถาธิบายทำให้ความเชื่อถือนีติๆ ของพวกเขาเองเจริญก้าวหน้าออกไป ดังนั้น สิ่งที่ดีก็คงยังปรากฏเป็นถูก ทำให้ตาและหูของมนุษย์ทั้งหลายต้องมีมลทินและทำให้โลกต้องยุ่งเหยิงเป็นอย่างมาก.

บทที่ ๒๒

การฟื้นฟูศาสนาซินโต

การฟื้นฟูศาสนาซินโตซึ่งดำเนินการเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกใดๆ เลยว่า เป็นการทำศาสนาที่เกือบจะตายอยู่แล้วให้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ นับว่าเป็นความจริงที่ว่าในช่วงระยะเวลาหลายร้อยปีที่พระพุทธศาสนาและศาสนาขงจื้อมีอิทธิพลเป็นเด่นเหนือศาสนาซินโตนั้นได้แสดงให้เห็นความมีชีวิตชีวาทางด้านพุทธปรัชญาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และแม้แต่ผู้ปกป้องศาสนาซินโตที่มีความกระตือรือร้นที่สุดในเวลาที่ขัดแย้งกับระบบความคิดที่มีระเบียบเรียบร้อยเป็นอย่างมากเหล่านี้ ก็ได้ถูกบีบบังคับให้ต้องน้อมนำเอาแก่นคติของศาสนาเหล่านั้นไปใช้ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวในระดับที่มีมูลฐานมากกว่าแล้ว ขนบธรรมเนียมพื้นบ้านพื้นเมืองก็ยังคงมีบทบาทอยู่ในชีวิตจิตใจของประชาชนอยู่ ในเกือบทุกๆ ประเทศมาได้ดำเนินชีวิตอยู่รอบๆ ศาลเจ้าในศาสนาซินโต ๒ อย่างด้วยกัน คืออย่างหนึ่งเป็นตัวแทนบรรพบุรุษของตระกูลที่สำคัญที่สุดในชนบทแต่ละแห่ง และอีกอย่างหนึ่งเป็นตัวแทนผู้สร้างสรรค์หรือผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินในตอนแรกๆ ทั้งยังมีศาลเจ้าตามจุดต่างๆ ที่มีภาพภูมิประเทศสวยงามตามธรรมชาติ บนยอดเขา ตามฝั่งแม่น้ำ หรือทะเลสาบ ในเกือบทุกๆ ภูมิภาค ศาลเจ้าเหล่านั้นมักจะถูกปลูมะเมาะไม้สูงๆ ล้อมรอบ มีที่พอกที่แสวงหาความสนใจและทำการแข่งขันในเวลาที่มีงานนักขัตฤกษ์ได้ ตามศาลเจ้าเหล่านี้จะมีพระผู้ดำเนินชีวิตแบบคฤหัสถ์ (lay priests : หมายถึงพระที่มีครอบครัวได้อย่างคฤหัสถ์-ผู้แปล) หรือบางทีก็เป็นนักบวชสตรีทำหน้าที่บริการในเวลาที่มีงานนักขัตฤกษ์ ภายใต้การนำของนักบวชเหล่านี้ ศาลเจ้าก็จะเจริญรุ่งเรืองในเมื่อประเทศที่อุปถัมภ์ศาลเจ้าเหล่านั้นเจริญรุ่งเรือง ตามข้อเท็จจริงแล้วศาลเจ้าในศาสนาซินโตในฐานะที่เป็นเป้าสายตาหรือความสนใจของแต่ละชนบทจึงถือว่าเป็นมาตรการวัดถึงความมั่งคั่งของประชคมทั้งในด้านการเศรษฐกิจและวัฒนธรรม จะมีการแข่งขันกันอย่างสนุกสนานร่าเริงในหมู่พวกคนหนุ่มๆ สาวๆ ของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในเวลาที่มีงานนักขัตฤกษ์ต่างๆ พวกเขาจะแข่งขันกันเพื่อแสดงความเข้มแข็ง และแสดงให้เห็นความขำขันขำฉาว ในบรรดาสิ่งต่างๆ ที่นำมาแสดงนั้นก็คือบทร้อยกรองของชาวบ้านที่ชวนไว้วางใจฝ่าผนังของศาลเจ้าโดยมีกรอบระบายสี ดังนั้น ถ้าไม่มีลัทธิคำสอนหรือลัทธิศาสนาที่สอนอย่างชัดเจน ศาลเจ้าในศาสนาซินโตก็จะเป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งความหยิ่งยโสของประชคมที่จะมีอำนาจยึดเหนี่ยวหัวใจของประชาชนได้ตามฤดูกาลเท่านั้น

ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่า นักศึกษาบางคนที่มีเอกลักษณ์อย่างใกล้ชิดที่สุดต่อการตั้งระบบคำสอนที่แท้จริงของลัทธิขงจื๊อใหม่ในสมัยที่โดงุวะปกครองประเทศที่ได้นำเอาผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงใหม่ไปใช้ในศาสนาชินโต แม้จะต่อต้านพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง แต่ผู้ที่นับถือลัทธิขงจื๊อใหม่เหล่านี้ก็ได้เป็นศัตรูที่ฉกาจฉกรรจ์ต่อศาสนาเลย และจะเห็นแบบการบูชาที่ทำกันมาเป็นปรัมปราประเพณีซึ่งมิได้ทำลายคุณค่าทางด้านสังคมของศาสนาขงจื๊อโดยตรง ถ้าหากการฟื้นฟูนี้ในที่สุดจะนำไปสู่การปฏิเสธทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นจีนตามแบบลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง และนำไปสู่การมีปฏิกริยาที่มีอำนาจต่อความโน้มเอียงไปในทางเหตุผลนิยมที่ลัทธิขงจื๊อใหม่ได้อบรมมาละก็ ชื่อว่าเป็นหนัต่อลัทธิขงจื๊อใหม่มากที่สุดทีเดียว โดยเฉพาะในตอนแรกเกิดขบวนการนี้ได้รับแรงเร้าจากลัทธินิยมปรัมปราประเพณี ลัทธิที่ถือประวัติศาสตร์เป็นหลัก และการเคารพต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของลัทธิขงจื๊อใหม่ และยิ่งลัทธิชินโดกลายเป็นขบวนการที่มุ่งตรงต่อจุดหมายปลายทางที่เป็นแบบชาตินิยมมากเพียงใด ก็จะถอนคุณค่าทางจริยศาสตร์และทางการเมืองที่ลัทธิขงจื๊อได้นำเข้าไปให้แก่ชาวญี่ปุ่นมากขึ้นเพียงนั้น ดังนั้นในที่สุด ทั้งๆ ที่มีการปฏิเสธคำสอนที่เป็นต่างด้าวอย่างอีกทีกครึกโครม แต่การฟื้นฟูศาสนาชินโตก็ได้ก่อให้เกิดการแปลงชาติจริยศาสตร์ในลัทธิขงจื๊อในดินแดนของผู้ที่นำเอาลัทธิขงจื๊อมาใช้อย่างเห็นได้ชัดทีเดียว

บางที่ความต้องการศาสนาชินโตที่ปัจจุบันทันด่วนที่สุด ถ้าหากว่าจะกลายเป็นศาสนาประจำชาติที่แท้จริงมากกว่าจะเป็นเพียงการเอาจารีตประเพณีพื้นบ้านพื้นเมืองต่างๆ มารวมเข้าด้วยกันแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นปรัชญาที่ได้พัฒนาอย่างเต็มที่แล้วน้อยกว่าที่จะเป็นเพียงคัมภีร์มูลฐานชุดหนึ่งเท่านั้น ศาสนาชินโตซึ่งในตอนแรกๆ ไม่มีภาษาเขียนที่จะใช้แสดงลัทธิคำสอนของตนนั้นได้ขาดตำรับตำราที่เป็นคัมภีร์ซึ่งพอจะเทียบได้กับคัมภีร์จินตกวีนิพนธ์แบบฉบับของจีน หรือพระไตรปิฎกทางพระพุทธศาสนาได้ ตามข้อเท็จจริงแล้วในสมัยกลาง ผู้ที่นับถือศาสนาชินโตบางพวกตระหนักถึงความขาดแคลนนี้ดีพอจึงได้สร้างคัมภีร์ปลอมขึ้นเป็นรูปคัมภีร์ชินโต ๕ เล่ม ดังนั้น ณ ที่นี้จึงเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อทางด้านเหตุผลสำหรับบุคคลเช่น คะตะ อะชิมะมาโระ (พ.ศ. ๒๒๑๒-๒๒๗๙) ซึ่งเป็นพระประเภทที่มีครอบครัวอยู่ที่วิหารอินะริ ในเมืองเกียวโต ท่านผู้นี้ได้รับอิทธิพลจาก โอจิว โซไร ซึ่งเป็นตัวอย่างในการเรียกร้องให้มีการตรวจสอบคัมภีร์จินตกวีนิพนธ์แบบฉบับของจีนเสียใหม่ คะตะได้อ่านวนบุคคลผู้เป็นหน่อเนื้อเชื้อไขของตระกูลโดงุวะคนหนึ่งให้สนับสนุนเรื่องการศึกษาวรรณคดีโบราณของญี่ปุ่นเอง ซึ่งท่านเรียกว่า “การศึกษาแห่งชาติ” ใหม่ นี่แหละที่เป็นการเริ่มต้นฟื้นฟูศาสนาชินโตขึ้นมาใหม่และนำไปสู่ผลลัพธ์ที่แผ่ไพศาล ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จึงได้ถือกันว่าขบวนการ

การศึกษาแห่งชาติเป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกแห่งชาติของญี่ปุ่นอย่างแท้จริง โดยมีได้มีวัฒนธรรมต่างด้าวมาแปดเปื้อนให้เป็นมลทินเลย ในฐานะที่เป็นคัมภีร์ ก็อ้างไม่เพียงเป็นบทสวดอ่อนหวานของศาสนาซินโตที่มีมาแต่โบราณเท่านั้น แต่ยังเป็นการรวบรวมบทร้อยกรองของญี่ปุ่นสมัยแรกๆ ซึ่งรวมทั้งวรรณบุษปวิทยาฉบับแรกที่เรียกกันว่า มะเนียวชิว และ โคยิกิ ซึ่งถือว่าเป็นบันทึกเหตุการณ์ที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่นอีกด้วย

ขบวนการการศึกษาแห่งชาติได้เน้นถึงความสำคัญแห่งวรรณคดีของญี่ปุ่นเอง แต่โดยเหตุที่อิทธิพลแห่งวัฒนธรรมจีนซึ่งรวมทั้งลัทธิขงจื้อด้วย ได้มาถึงญี่ปุ่นโดยผ่านทางเกาหลีตั้งแต่สมัยแรกๆ แล้ว และโดยเหตุที่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ได้แผ่ไปทั่วเกาะต่างๆ เหล่านี้ หลังจากที่ได้เดินทางข้ามทวีปมาแล้ว พวกผู้นำแห่งขบวนการนี้จึงประสบความยากลำบากในอันที่จะหาสิ่งใดๆ ที่พวกเขาจะอ้างว่ามีอยู่ในวรรณกรรมสมัยแรกๆ ของเขาเองทั้งหมด อย่างดีที่สุดที่พวกเขาสามารถทำได้ก็คือคร่ำครวญถึงการขาดการศึกษาวรรณกรรมของตนเองในด้านประวัติศาสตร์ คะโมะ มะบุจิ (พ.ศ. ๒๒๔๐-๒๓๑๒) ซึ่งเป็นนักปราชญ์คนแรกที่มีความสำคัญแห่งชาติในขบวนการนี้ได้ยืนยันว่า บทร้อยกรองมะเนียวชิว ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ และก่อนหน้านั้นไม่มีอิทธิพลต่างด้าวอยู่เลย และนับว่าเป็นตัวแทนการแสดงออกซึ่งความรู้สึกแห่งชาติของญี่ปุ่นในรูปแบบฟอร์มที่ไม่เสียหายอย่างแท้จริง คะโมะ มะบุจิได้ยืนยันว่า บทร้อยกรองแห่งวรรณบุษปวิทยาฉบับแรกเป็นบทร้อยกรองที่เป็นไปตามธรรมชาติ แข็งกร้าว เป็นแบบผู้ชาย และไม่มีมารยาใดๆ “บทร้อยกรองเหล่านั้นเป็นการแสดงออกซึ่งมรดกแต่โบราณกาลของเราตามธรรมชาติ เป็นเสียงแห่งดินแดนอันเป็นทิพย์ของเรา” มะบุจิได้เริ่มแต่งบทร้อยกรองของท่านเองในแบบ มะเนียวชิว และได้ประสบความสำเร็จอย่างน่าทึ่งทีเดียวและได้เชื้อเชิญให้ผู้อื่นๆ (รวมทั้งผู้แต่งโคลงกลอนเป็นจำนวนมากที่มีอยู่มากมายในญี่ปุ่น) ให้เอาอย่างท่าน ข้อนี้ได้เรียกร้องความสนใจโดยทางบทร้อยกรองที่พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ามีความมากเพราะมันซาบซึ้งเข้าไปในจิตใจของผู้ฟังที่เป็นชาวญี่ปุ่น อันนับว่าข้ามพ้นเครื่องกีดขวางทางด้านพุทธปัญญาหรือชนชั้นได้หมด และการที่ประชาชนให้ความร่วมมือเชิงสร้างสรรค์ในขบวนการนี้ได้ทำให้ประชาชนยอมรับนับถืออย่างเต็มอกเต็มใจมากกว่าที่คัมภีร์และประวัติศาสตร์จะได้รับเสียอีก

อย่างไรก็ดี ขบวนการทางศาสนาที่มีอยู่ตลอดเวลาแล้วนั้นต้องการอำนาจหน้าที่ทางด้านคัมภีร์มากกว่าที่วรรณกรรม มะเนียวชิว จะอำนวยให้ได้ โคยิกิ ซึ่งเป็นบันทึกเหตุการณ์เล่มแรกของญี่ปุ่น แม้ว่าจะได้รวบรวมขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๕๕ แต่ก็ได้ถูกละเลยมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากถือว่า นิฮองจิ ซึ่งเป็นพงศาวดารของทางราชการมีความสำคัญมากกว่านั่นเอง

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่โคยิกิ ถูกกละเลยก็เพราะคัมภีร์เล่มนี้อ่านเข้าใจยากมาก โมะโตะโอริโนรินางะ (พ.ศ. ๒๒๗๓-๒๓๔๔) ผู้นำคนสำคัญคนที่สองในการฟื้นฟูศาสนาชินโตต้องใช้ความพยายามอย่างไม่ลดละเป็นเวลากว่า ๓๐ ปีในอันที่จะทำให้หนังสือ โคยิกิ นี้เป็นคัมภีร์มูลฐานแห่งขบวนการนี้ได้ แต่ดั่งที่ฉบับภาษาอังกฤษของแชมเบอร์เลน (Chamberlain) ได้สาธิตแสดงไว้ หนังสือ โคยิกิ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยนิยายแปลกๆ และบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวงศ์ตระกูลของครอบครัวที่ปกครองบ้านเมืองหรือคนอื่น ๆ ที่ใกล้ชิดกับครอบครัวที่ปกครองบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยเรื่องสั้นๆ ซึ่งบางเรื่องผู้แปลต้องยืมเอาคำละตินมาใช้อย่างระมัดระวังมากในคัมภีร์เช่นนั้น มีอาหารสำหรับความคิด หรือการจรรโลงใจสำหรับดวงวิญญาณอยู่น้อยมาก แม้โมะโตะโอริจะรับรองข้อเท็จจริงนี้หลังจากที่ได้ทุ่มเทแรงงานทั้งหมดแล้ว แต่ท่านก็ยังไม่ยอมแพ้อยู่ดี แทนที่จะยอมแพ้ ท่านกลับพยายามที่จะป้องกันไม่ให้เกิดมีปัญหาลักษณะนี้ขึ้น โดยการใช้เหตุผลว่า อย่างไรก็ตาม สิ่งทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับเทพและเทพีทั้งหลายย่อมอยู่พ้นวิสัยที่มนุษย์จะเข้าใจได้ แต่ในหนังสือ โคยิกิ ท่านก็ได้พบธาตุมูลดั้งเดิมบางอย่าง เช่น การชี้แจงเรื่องการบูชาดวงอาทิตย์ที่แสดงออกมาด้วยการบูชาสุริยเทพี และการทำให้ชีพจรชีวิตที่ใช้ทะกะมิ-มุสึบิ (ความกระปรี้กระเปร่า) และ คะมิ-มุสึบิ (ความอุดมสมบูรณ์) ในศาลเจ้าของชินโตสมัยแรกเป็นสัญลักษณ์ที่ประเสริฐขึ้นมา โมะโตะโอริมีความเห็นว่า การบูชาแต่เดิมซึ่งท่านเรียกว่าเป็นความรู้สึกที่บริสุทธิ์และเป็นเองตามธรรมชาติมีความหมายในชีวิตของมนุษย์มากกว่าในระบบปรัชญาหรือในคำสั่งทางด้านศีลธรรมเสียอีก การย้ายการเน้นจากด้านเหตุผลและศีลธรรมไปหาด้านอารมณ์แห่งธรรมชาติของมนุษย์ นับว่าเป็นลักษณะแห่งการที่โมะโตะโอริเข้าสู่การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมญี่ปุ่นทั้งสิ้น ซึ่งในการนี้ท่านพยายามแสดงถึงสิ่งที่เป็นญี่ปุ่นจริงๆ และสิ่งที่มีอย่างอื่นมาเจือปน ดังนั้น คนทั้งหลายจึงรู้จักท่านเป็นพิเศษ เพราะการที่ท่านยกย่องหนังสือเรื่อง การผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ ว่าเป็นงานชิ้นสำคัญแห่งลักษณะการอันมีความรู้สึกไวของมนุษย์ และยกย่องหนังสือ ประมวลร้อยกรองโบราณและปัจจุบันฉบับใหม่ (ชินโกกินชิว) ที่รวบรวมขึ้นโดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากสมเด็จพระจักรพรรดิเมื่อ พ.ศ. ๑๗๔๘ ว่าเป็นวรรณบุษปวิทยาที่ดีที่สุด เพราะหนังสือเล่มนี้ได้เต็มไปด้วยความรู้สึกที่ลึกซึ้งมาก

จนกระทั่งสมัยโมะโตะโอริ หนังสือเรื่อง การผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ ซึ่งเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย จึงได้ถูกพุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นตัวแทนเพื่อวัตถุประสงค์ในการโฆษณาเผยแผ่ศาสนาในฐานะเป็นวรรณกรรมที่มีเรื่องราวสืบเนื่องมาจาก สัทธรรมบุนทริกสูตร และที่ผู้นับถือศาสนาขงจื้อถือว่าเป็นชีวประวัติฝ่ายสตรี ซึ่งนับว่าเป็นคู่กับชีวประวัติใน

หนังสือประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของชื่อหมาเฉียน โมโตะโอริได้ทำให้การอ้างของพุทธศาสนิกชน และผู้นับถือศาสนาขงจื้อต้องขายหน้า ทั้งนี้โดยท่านชี้ให้เห็นว่า หนังสือเรื่อง *การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ* มิได้มีลัทธิคำสอนทางศาสนาพัวพันอยู่ หรือมีการเอาศาสนามาสร้างรูปเรื่องให้เป็นแบบประวัติศาสตร์เลย แทนที่จะเป็นดังนั้น กลับเป็นการพรรณนาชีวิตของมนุษย์ที่เต็มไปด้วยการใช้อารมณ์ และเป็นการแสดงออกซึ่งธรรมชาติและชีวิตในแง่หนึ่ง ซึ่งทำให้คนใจระริกไปได้อย่างลึกซึ้งที่สุด ซึ่งโมโตะโอริเรียกว่า *โมะโนะ โนะ อะวะระ* เราจะเห็นได้ว่า ถ้อยคำที่ท่านใช้แทนท่าทีของชีวิตที่อ่อนไหวต่ออารมณ์ได้ง่ายเช่นนั้น นับว่าเป็นการแสดงออกที่ธรรมดาสามัญในวรรณกรรมสมัยแรกๆ และตั้งแต่นั้นมาก็กลายเป็นคำสามัญที่เป็นกุญแจในศัพทานุกรมแห่งการวิพากษ์วิจารณ์วรรณกรรมของญี่ปุ่น โดยการเรียกหนังสือเรื่อง *การผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ* ว่าเป็นการแสดงออกซึ่งชีวิตของมนุษย์ในแง่ที่อ่อนไหวต่ออารมณ์ได้ง่ายซึ่งที่นับว่าเป็นแบบคลาสสิกนี้โมโตะโอริไม่เพียงแต่จะกำหนดขอบเขตปริมปราประเพณีที่เป็นคลาสสิกอย่างที่ไม่เป็นอิสระจากปริมปราประเพณีของจีนและอินเดียเท่านั้น แต่ท่านยังอ้างว่าหนังสือซึ่งเป็นงานชิ้นสำคัญเล่มนี้ เป็นคัมภีร์เล่มหนึ่งของขบวนการศึกษาแห่งชาติอีกด้วย

เมื่อท่านแสดงว่าท่านชอบหนังสือ *ประมวลบทร้อยกรองสมัยโบราณและสมัยใหม่ ชุดใหม่* ว่าเป็นหนังสือที่ดีที่สุดในบรรดาบทร้อยกรองของญี่ปุ่นนั้น โมโตะโอริมิได้หมายความว่า จะทำให้หนังสือ *มะเนียวซิว* ซึ่งมะบุจิอาจารย์ของท่านเคารพนับถือมากต้องด้อยคุณค่าลงเลย ทั้งท่านก็มีได้กล่าวคำใดๆ ที่จะทำให้วรรณบุษปวิทยาเล่มที่สองคือหนังสือ *ประมวลบทร้อยกรองสมัยโบราณและสมัยใหม่ ชุดใหม่* ซึ่งได้จัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๔๔๘ ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือที่นิยมกันอย่างแพร่หลายเหนือวรรณบุษปวิทยาของทางราชการทั้งปวงต้องเสียหายเลย ท่านเพียงขยายขอบเขตแห่งบทร้อยกรองที่คนทั้งหลายชอบกันมากออกไปรวมถึงบทร้อยกรองสมัยหลังๆ อันแสดงให้เห็นว่าท่านมีความพอกพองใจกว้างขวางมากเท่านั้นเอง ในฐานะที่เป็นเรื่องของความยุติธรรมที่ธรรมดาสามัญ เราก็จะต้องยอมรับว่าในด้านลีลาและโดยเฉพาะด้านอารมณ์ที่ลึกซึ้งแล้ว หนังสือ *ประมวลบทร้อยกรองสมัยโบราณและสมัยใหม่* อยู่เหนือวรรณบุษปวิทยาอื่นๆ ทั้งปวงเพราะหนังสือเล่มนี้มีบทร้อยกรองของพวกที่เป็นประจักษ์พยานเห็นความเปลี่ยนแปลงที่นางวงงที่สุดในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น นั่นคือความหายนะของพวกผู้ดีในราชสำนักและพวกผู้ดีตระกูลฟูจิوارهก่อนที่ชนชั้นทหารรุ่งเรืองมีอำนาจขึ้นมา

พวกที่ชอบวิพากษ์วิจารณ์ที่ไม่เป็นมิตรของโมโตะโอริได้พูดทำให้เข้าใจว่าที่โมโตะโอริได้ศึกษาเรื่องการศึกษาแห่งชาติก็เพราะการศึกษาเรื่องนี้จะทำให้ได้โอกาสที่จะมีผู้รับรองได้

๕๙๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ง่ายกว่าการศึกษาลัทธิขงจื๊อที่มีขอบเขตกว้างขวาง แต่ข้อนี้ดูเหมือนจะไม่ถูกต้องนัก งานของโมะโตะโอริได้เป็นตัวแทนการสืบทอดแห่งการฟื้นฟูศาสนาชินโตที่บุคคลต่างๆ เช่น คะโมะมะบุจิไตรีเริ่มไว้ และเป็นตัวแทนปฏิกิริยาอย่างรุนแรงต่อลัทธิขงจื๊อที่แพร่หลายอยู่ในญี่ปุ่นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ทั้งนี้ งานของนักปราชญ์แห่งการศึกษาแห่งชาติสมัยแรกได้ทำให้โมะโตะโอริอุทิศชีวิตให้แก่การศึกษาดาราศาสตร์กวีนิพนธ์แบบฉบับของญี่ปุ่นอยู่เป็นเวลาหลายปี เช่นเดียวกับที่กิจกรรมที่แตกต่างกันมากของพวกที่นับถือลัทธิขงจื๊อ (ซึ่งบางคนก็พยายามใช้เหตุผลชี้ให้เห็นว่าเทพนิยายของศาสนาชินโตเป็นเรื่องเหลวไหล) ได้ทำให้ท่านแสวงหาที่พึ่งในลัทธิที่ไม่นิยมเหตุผล (irrationalism) ที่ยิ่งยวดชนิดหนึ่ง ท่านได้จัดการกับเรื่องราวหรือเหตุผลทั้งสองอย่างนั้นทั้งนี้ก็เพื่อจะได้บรรลุถึงท่าทีแห่งอารมณ์ของชาวญี่ปุ่นบางประการดังที่มีเปิดเผยอยู่ในวรรณกรรม และในการบูชาที่นิยมทำกันอยู่อย่างแพร่หลายซึ่งลัทธิขงจื๊อไม่เคยพอกพองใจเลย การที่ชาวญี่ปุ่นรักบทร้อยกรองมากกว่าโคลงฉันทกาศยกลอนที่เป็นไปในเชิงสั่งสอน และการที่ชาวญี่ปุ่นมีการสะท้อนภาพที่นุ่มนวลต่อการเลื่อนหายไ้อย่างรวดเร็วแห่งความงามมากกว่าที่จะเก็งหรือเดาในเรื่องธรรมชาติของความดีความชั่วนั้นไม่เพียงโมะโตะโอริจะแสดงหลักฐานเท่านั้น แต่ยังได้ยกย่องฐานะที่เป็นการสาธิตแสดงถึงความไม่พอเพียงแห่งลัทธิเหตุผลนิยมอีกด้วย แต่เรื่องนี้ก็ยังคงเหลือไว้ให้บุคคลสมัยต่อๆ มา ซึ่งมีความลึกลับใจน้อยกว่าโมะโตะโอริที่จะเอาความไม่มีเหตุผลกับการศึกษาแห่งชาติมารวมกันเป็นเครื่องมือแห่งลัทธิเหตุผลนิยมแบบคลั่งคลั่งขึ้น

คะตะ อะชิมะมาโระ

การอ้อนวอนให้ตั้งโรงเรียนการศึกษาแห่งชาติขึ้น

จดหมายเหตุความทรงจำที่เสนอต่อ โขกุน โยชิมุเนะ เมื่อพ.ศ. ๒๒๗๑ โดยมีได้ต่อสู้เพื่อเอาชนะสำนักขงจื๊อใหม่ออร์ทอดอกซ์นี้ได้เรียกร้องให้เกิดความสนใจในอันที่จะสร้างโรงเรียน ซึ่งอาจจะช่วยวรรณกรรมปรัมปราของญี่ปุ่นให้พ้นจากความหลงลืมได้ ศักดิ์ศรีแห่งการศึกษาภาษาจีนซึ่งไม่มีปัญหาอะไรในสมัยนั้นได้ถูกพิสูจน์ในรูปจดหมายเหตุความทรงจำจริงๆ คือในลีลาการเขียนหนังสือจีนแบบคลาสสิกที่หรูหราจริงๆ ซึ่งเต็มไปด้วยการกล่าวอ้างถึงหนังสือจินตกวีนิพนธ์แบบฉบับของจีนที่ออกจะมีดมน ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่ห่างไกลจากภาษาและวรรณกรรมพื้นเมืองที่คะตะปรารถนาจะฟื้นฟูมากที่สุด ที่นับว่าสำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือการที่ท่านได้นำเอาลัทธิขงจื๊อใหม่มาดัดแปลงเป็นหลักการเพื่อวัตถุประสงค์ของท่านเอง ดังนั้นท่านจึงได้นำเอาคำขวัญแห่งการฟื้นฟูลัทธิขงจื๊อในสมัยราชวงศ์ซ่งที่ว่า “จงฟื้นฟูระเบียบ (หรือ เฒ่า)

การฟื้นฟูศาสนาฮินดู

๕๔๑

โบราณ” (จีนว่า ฟุกู ญี่ปุ่นว่า ฟุกโก) มาใช้เพื่อแสดงหลักฐานลัทธิคลาสสิกใหม่ของญี่ปุ่นชนิดหนึ่ง แต่ในจิตใจของคัตสึแล้ว ก็เป็นที่แจ่มแจ้งว่า การศึกษาหนังสือจินตกรีนินพันธ์แบบฉบับเหล่านี้จะต้องมีลักษณะเป็นวรรณกรรมและภาษาศาสตร์ เพราะเราจะค้นหาวิถีทางโบราณให้พบก็โดยการค้นคว้าวิจัยทางตำราเท่านั้น

บังเอิญนับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องตั้งข้อสังเกตถึงวิธีที่คัมภีร์นี้สะท้อนให้เห็นทัศนะที่แพร่หลายอยู่ในขณะนั้นที่ว่าความจงรักภักดีต่อโชกุนและต่อสมเด็จพระจักรพรรดิจะต้องคู่กันไป ไม่มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์หรืออำนาจหน้าที่ใดๆ ดังดังที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เลย

(จากหนังสือ คัตสึ เซนซุ เล่ม ๑, หน้า ๑-๖)

ข้าพเจ้าขอประทานกราบเรียนมายังฯพณฯ ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง เพื่อขอได้โปรดตั้งโรงเรียนการศึกษาแห่งชาติขึ้น ควรมิควรประการใดแล้วแต่จะโปรด

โตกูงาวะ อิเอะยะสุ เกิดในแคว้นมิกาว่า และต่อมาไม่นานก็ประสบความสำเร็จในการบังคับบัญชาได้เสียต่างๆ เพื่อนำสันติสุขมาสู่ประเทศชาติ คนทั้งปวงเป็นดุจหญ้าที่ต้องแรงลม ใครเล่าจะล้าหน้าเขา? ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการที่ท่านได้ปรับปรุงประเทศใหม่ได้นำไปสู่การตั้งโคขุนกัน^๑ ซึ่งได้เจริญรุ่งเรืองต่อมานั้น แล้วยังมีอะไรที่จะต้องเพิ่มเติมอีกเล่า?

ผู้ปกครองบ้านเมืองที่มีปรีชาสามารถได้ขึ้นครองอำนาจสืบต่อกันเรื่อยมา และการดำเนินการในด้านการส่งเสริมวรรณกรรมก็ได้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นเรื่อยๆ และมีแสงโชติช่วงขยายขอบเขตไกลออกไปทุกที ศิลปะทางด้านการทหารก็สมบูรณ์ยิ่งกว่าแต่ก่อน พวกเขาช่างประเสริฐและประสบความสำเร็จมากกระไรเช่นนั้น ความรักของบรรดาผู้ปกครองเมืองคามะคุระ ที่มีต่อลักษณะการอันมีสติไม่มัวเมาอันพอจะเอามาเทียบกับเรื่องนี้ได้ไหม? เราจะสามารถพูดถึงการที่ตระกูลมุโระมาจิเคาฟต์อรรถคดีในวันเดียวกันได้ไหม? เพื่อให้เหมาะกับยุคที่มีความสงบสุขอย่างมากมายนี้ สวรรค์จึงได้ส่งผู้ปกครองบ้านเมืองที่มีใจกว้างและเป็นคนดี^๒ มาให้ประเทศชาติได้เห็นระเบียบข้อบังคับที่ละมุนละม่อมซึ่งเกิดจากพรสวรรค์ชั้นในของผู้ปกครองบ้านเมืองนั้น ไม่มีเลยที่คนที่มีความสามารถจะไม่ถูกเอามาใช้ในราชการ ราชสำนักเต็มไปด้วย

^๑ สำนักศึกษาลัทธิขงจื๊อใหม่ ฮะยาชิซึ่งเป็นของทางราชการ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๓ โดย โชกุน อิเอมัตสึได้มอบที่ดินที่เมืองเอโดะให้

^๒ คือโชกุน โยชิมูเนะ (พ.ศ. ๒๒๒๗-๒๒๔๔)

๕๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คนที่เที่ยงธรรม ในเบื้องต้นเขาเคารพสมเด็จพระจักรพรรดิ และอุทิศตัวเองเพื่อให้การปกครองมีประสิทธิภาพโดยมิได้มีการไปปดมดเท็จเลย ในเบื้องล่างของเขาก็เอื้อเอ็นดูบรรดาไฉ่เมียวที่ได้นำเครื่องบรรณาการมาให้ เพราะเหตุที่นโยบายของเขาสมบูรณ์และเขามีเวลาร่างเพื่อการติดตามเรื่องอื่นๆ เขาจึงได้หันจิตใจไปหาการศึกษาแบบเก่าๆ ถ้าคำสอนในการศึกษาแบบเก่าๆ นั้นยังไม่สมบูรณ์ เขาก็จะศึกษาเรื่องการปกครองของคนเก่าๆ อย่างลึกซึ้ง เขาจะซื้อหนังสือชนิดที่หายากด้วยทองคำเป็นพันๆ ลิ้ม นักปราชญ์ผู้หลักแหลมของชาติซึ่งเจริญรอยตามอย่างเขาก็จะแสวงหาหนังสือที่หายากและที่คนลืมกันหมดแล้วมาอ่าน แยกบ้านแยกเมืองซึ่งมีความรู้ความสามารถสูงผิดปรกติธรรมดาจากทั่วทุกมุมโลกก็จะมาเยือนราชสำนักเต็มไปหมด...

บัดนี้ทุกหนทุกแห่งได้มีการศึกษาลัทธิขงจื้อ และการสอนพระพุทธศาสนาที่รุ่งเรืองมากขึ้นทุกวัน คำว่า *มนุษย์ธรรม* และ *ความชอบธรรม* ได้กลายเป็นคำที่พูดกันทุกบ้านเรือนไปแล้ว แม้แต่ทหารเลวและพวกทาสก็รู้ว่า *คัมภีร์คิตคาถา* หมายความว่าอะไร ในทุกๆ ครอบครัว เขาจะอ่านพระสูตรต่างๆ กัน พวกคนชนของและสาวใช้ที่ล้างถ้วยชามก็สามารถถกเถียงในเรื่อง “ศูนยตา” ได้ การครองชีวิตของประชาชนได้รับประโยชน์ก้าวหน้าไปมาก แต่การศึกษาแห่งชาติของเราค่อยๆ หายไปไม่ได้มากขึ้นทุกที ที่ดินที่ใช้ทำการเพาะปลูกก็ได้ถูกละทิ้งมากขึ้น และทรัพย์สมบัติก็ไต่ร่อยหรอไป เพราะเอาไปถวายแก่พระพุทธศาสนาเสียหมด แต่ที่นับว่าน่าเศร้าใจอย่างที่สุดก็คือว่า คำสอนของสมเด็จพระจักรพรรดิผู้จัดมาจากสรวงสวรรค์ของเรากำลังเลือนหายไปทุกที ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งกว่าปีที่แล้วๆ มาทุกปี การศึกษาของญี่ปุ่นกำลังตกอยู่ในความหายนะและเหลือเพียงหนึ่งในสิบของที่เคยศึกษามาก่อนเท่านั้น หนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวกับกฎหมายก็กำลังสูญหายไปหมด มีใครบ้างไหมที่ถามถึงการศึกษาหาความรู้ในเรื่องการศึกษาเก่าๆ? วิถีทางแห่งวะกะ (บทร่ายกรอง) กำลังถูกลืมเลือนไปทุกที อะไรเล่าที่จะสามารถชดเชยความละเมียดละไมอย่างที่สุดแห่งลีลาแบบเก่าๆ ให้กลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาได้?

เดี๋ยวนี้พวกที่นับถือศาสนาชินโตทั้งปวงได้ปฏิบัติตามทฤษฎีหยินหยาง หรือทฤษฎีเกี่ยวกับธาตุ ๕ หมดแล้ว” พวกที่พิจารณาอะกะ ก็มีแนวโน้มที่จะเอาการอธิบายของนิกายเทนได หรือเกี่ยวกับระเบียบวินัย ๔ ประการแห่งการร่ายกรองของจีนมาใช้ทั้งดุ้น ถ้าหากนักปราชญ์เหล่านี้มิได้เป็นปากของพวกที่นับถือศาสนาขงจื้อในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่งละก็ พวกเขาก็เป็นสิ่งที่ไหลซึมออกมาจากกรรมณฑลและวิชรณฑลอย่างแน่นอน ถ้าหากข้อเขียน

^๖ เซ็น สำนักยามาซากิ อันไซ เป็นต้น

การฟื้นฟูศาสนาชินโต

๕๕๓

ของเขามีได้เป็นสิ่งที่ผสมผสานกัน ที่ประกอบด้วยทฤษฎีที่ไร้สาระและการทะเลาะในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ แบบโง่ๆ ละก็ ย่อมเป็นลักษณะการที่ประหลาดผิดปรกติที่ปราศจากพื้นฐานหรือความคิดพวกเขาพูดถึง สิ่งที่ลึกลับ และ ปรัมปราประเพณี แต่ในบรรดาปรัมปราประเพณีของนักปราชญ์แต่ปางก่อนนั้น พวกเขามีความรู้บ้างไหม? พวกเขาพูดถึง สิ่งที่ลึกลับ และ ความหมายที่เคลือบคลุม คนในสมัยเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ช่างหลงกลวงมากเสียจริง!

นับตั้งแต่สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นหนุ่มเป็นต้นมา ข้าพเจ้าได้เที่ยวไปโดยมิได้หลับนอน หรือได้รับประทานอาหารเลย ทั้งนี้ก็เพื่อต่อสู้กับความคิดที่นอกกริดนกรอยเช่นนั้น เมื่อข้าพเจ้าโตเป็นหนุ่มฉกรรจ์ ข้าพเจ้าพยายามศึกษาเล่าเรียนและคิดคำนึงโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยเพื่อที่จะฟื้นฟูวิถีทางโบราณขึ้นมาใหม่ บัดนี้ถ้าหากข้าพเจ้าไม่ปลุกตัวข้าพเจ้าเองขึ้นมา และไม่พยายามอธิบายว่าอะไรถูกอะไรผิดแล้วต่อไปก็จะปรากฏว่าประชาชนจะทำให้เรื่องความผิดความถูกสับสนไปหมด เพราะหูของเขาจะถูกปิดไม่ให้ได้ฟังและหัวใจของเขาจะปิดหมด ถ้าหากข้าพเจ้าพยายามติดตัวออกหาก ข้อเขียนเก่าๆ ก็จะกลายเป็นเรื่องมีดมนและคลุมเครือไปหมด ถ้าหากข้าพเจ้าพยายามติดตามเรื่อง ข้าพเจ้าก็จะพบว่าข้าพเจ้าแก่ และเหน็ดเหนื่อยเพียงใด ในภาวะที่เกิดมีความสงสัยนี้ ข้าพเจ้าก็จะไม่สามารถตัดสินใจอะไรได้ ไม่แน่ว่าข้าพเจ้าจะไม่ได้ทำสิ่งที่ควรจะทำ

ฯพณฯ ที่เคารพ ข้าพเจ้าขอเรียนด้วยความเคารพว่า ข้าพเจ้าได้รับที่ดินในที่ที่สงบเงียบแห่งหนึ่งในเมืองเกียวโด ซึ่งข้าพเจ้าสามารถจะเปิดโรงเรียนเพื่อการศึกษาเรื่องที่ดินของสมเด็จพระจักรพรรดิ (Imperial land) ได้ นับตั้งแต่เป็นหนุ่มมาแล้วที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมข้อเขียนที่ลึกลับและที่คลุมเครือ และนับตั้งแต่เริ่มแก่ตัวมาก็ได้แก้ไขบันทึกและเหตุการณ์เก่าๆ เสียมากมาย ข้าพเจ้าขอเสนอให้เก็บบันทึกต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ ณ โรงเรียนแห่งนี้เพื่อจะได้เอาไว้ใช้ศึกษาค้นคว้าในอนาคต คงจะต้องมีบุคคลต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ที่ห่างไกลซึ่งประสบความยากลำบากในการที่จะได้หนังสือเช่นนั้น ทั้งจะต้องมีนักปราชญ์เป็นจำนวนมากในหมู่บ้านเล็กๆ ที่ถูกทอดทิ้ง ซึ่งไม่สามารถรู้แจ้งความทะเยอทะยานของตนในอันที่จะศึกษาคัมภีร์คลาสสิกของญี่ปุ่น เราควรจะให้ยืมตำราต่างๆ ที่จำเป็นไปทั่วประเทศและทำให้นักศึกษาทั้งหลายอ่านตำราเหล่านั้นออก การคุ้นเคยกับตำราเพียงเล่มเดียวย่อมทำให้เขาทราบถึงความพิลาสลุ่มจ่มของกษัตริย์เป็นจำนวนมาก การศึกษาเรื่องโบราณอย่างละเอียดลออ อาจทำให้ประชาชนพ้นจากความทุกข์สุดศดณานับได้ ถ้าหากมีโชคดีมาก เกิดมีคนที่มีสติปัญญาความสามารถผิดปรกติธรรมดาบางคนขึ้นมา วิถีทางของเจ้าชายโทเนริ^๔ ก็จะไม่สูญสลายไป ถ้าหาก

^๔ผู้รวบรวม "น็องงิ" (พงศาวดารญี่ปุ่น) สันพระชนม์ พ.ศ. ๑๖๗๘

๕๔๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มีคนที่ทำให้รัตนชาติ คือ ร้อยกรองสุกใสขึ้นมา คำสอนของคองกิโนะโมะโตะ ฮิโตะมาโระ^๕ ก็จะเฟื่องฟูขึ้นมาอีก ถ้าหากประวัติศาสตร์ทหารวงศ์แจ่มแจ้ง ก็จะช่วยข้าราชการทำประชาชนให้ดีขึ้นได้ไม่น้อยเลย ถ้าหากกฎหมายสามรัชกาล^๖ ได้มีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ ข้อนี้ก็จะเป็นการพิสูจน์ถึงผลประโยชน์อย่างมหาศาลแห่งศักดิ์ศรี และความมั่นคงถาวรของชาติ หนังสือมะเนียวชิว เป็น (ชื่อจริง ของตะวันออกและ)^๗ สารัตถะสำคัญบริสุทธิแห่งอารมณ์แห่งชาติของเรา ผู้ที่ได้ศึกษา มะเนียวชิว ก็จะไม่ถูกสบประมาทว่าเป็นผู้โง่เขลาเบาปัญญา หนังสือโคกินชิว นับว่าเป็นดอกไม้ที่งามที่สุดแห่งวรรณบุษปวิทยา ผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับหนังสือ โคกินชิว ก็จะถูกดูหมิ่นเป็นผู้ไม่เหมาะสมที่จะเจรจาด้วย

โรงเรียนแห่งแรกที่ตั้งขึ้นในประเทศของเราคือที่ราชสำนักโอมิ^๘ คำสอนเรื่องแรกเกี่ยวกับวิถีทางแห่งอักษรศาสตร์ได้เริ่มต้นในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิซางะ ตระกูลสูงาวาระ และโอเอะ^๙ ได้มีวิทยาการสำหรับศึกษาเล่าเรียน ตระกูลมินาโมะโตะ ฟุจิوارะ ทะจิบานะ และวะเกะ ต่างก็เจริญรอยตาม ที่ตะไซฟูในเกาะกิวชิวก็มีโรงเรียนอยู่แห่งหนึ่ง ที่อาชิกางะและคะนะซะวะก็ได้ดำเนินการศึกษาสืบต่อไป แต่พวกเขาเหล่านั้นได้สอนประวัติศาสตร์จีนและจินตกวีนิพนธ์ที่เป็นแบบฉบับของจีนในโรงเรียนต่างๆ เหล่านี้ และแม้ในโรงเรียนสำหรับพวกราชตระกูลก็สอนเรื่องต่างๆ เหล่านี้ด้วย นานาถ, นักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อสมัยโบราณช่างโง่เขลาเสียจริงที่ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับการศึกษาของญี่ปุ่นในราชสำนักแม้แต่เรื่องเดียว นำเจ็บใจในความโง่เขลาของพวกนักปราชญ์ในสมัยหลังเสียจริง ใครเล่าที่อดจะคร่ำครวญถึงการทำลายการศึกษาในสมัยโบราณไม่ได้? นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมการสอนของชาวต่างประเทศจึงแพร่หลายไปทั่ว และเขาจะพบคนเหล่านั้นสนทนาปราศรัยกันตามถนนหนทางและพูดซุบซิบกันตามมุมถนนต่างๆ นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมคำสอนของเราจึงได้เสื่อมทรามลง คำสอนที่มีด่าได้แพร่หลายออกไป โดยฉวยโอกาสในตอนที่เราอ่อนแอ...

ข้าพเจ้าเป็นคนที่โง่เขลาอย่างที่สุดคนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะอ้างตัวว่ารู้อะไรเล่า? ถ้าหากจะมีอะไรสักอย่างหนึ่งที่ข้าพเจ้ากล้าอ้างว่าตัวข้าพเจ้าคุ้นเคยเป็นอย่างดี นั่นก็คือการอธิบายคำต่างๆ มีการสร้างมโนภาพผิดๆ เกี่ยวกับลายลักษณ์อักษรแห่งชาติของเราอยู่มากมายหลายอย่างด้วยกัน ข้อเท็จจริงว่าดูเหมือนจะยังมีประชาชนบางคนที่เข้าใจลายลักษณ์อักษรเหล่านั้น

^๕ กริที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่ง “มะเนียวชิว”

^๖ ประมวลกฎหมายในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิโคไนน์ โจกัน และเอ็ง

^๗ ข้อความในวงเล็บมีอยู่ในฉบับร่างคร่าวๆ ของหนังสือเรียนฉบับนี้ แต่จะตัดออกไป ที่เอามาใส่ไว้ก็เพราะเห็นว่าน่าสนใจ

^๘ ท่าเลที่ตั้งราชสำนักในระหว่างรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเท็นจิ อยู่ใกล้ๆ เมืองโอดสึในปัจจุบัน

^๙ ตระกูลต่อไปนี้ เป็นตระกูลที่สำคัญที่ได้ศึกษาวรรณกรรมสืบต่อกันมาทั้งหมด

ในทุกวันนี้ อาจเป็นเพราะว่าหนังสือเหล่านั้นยังเหลือรอดมาอยู่ มีคำอธิบายศัพท์ภาษาญี่ปุ่นเก่าๆ อยู่เพียงไม่กี่คำเลย ข้อเท็จจริงที่ว่าเรามีไดอินชื่อใครๆ ที่มีความเข้าใจในศัพท์ต่างๆ เหล่านั้นอย่างทะลุปรุโปร่งนั้นคงจะต้องเป็นเพราะว่ามีเอกสารน้อยและมีคนไม่เพียงพอนั่นเอง นับตั้งแต่ได้มีการสอนแบบเก่าๆ มากี่เป็นเวลหลายร้อยปีมาแล้ว มีหนังสือที่ไม่มีสาระอะไรอยู่เพียง ๓ หรือ ๔ เล่มเท่านั้นที่ได้ให้คำอธิบายศัพท์ต่างๆ และหนังสือเหล่านี้แข่งขันกันในการอ้างว่าเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ โดยอ้างทฤษฎีใหม่ๆ และแปลกๆ ขึ้นมาสนับสนุนข้ออ้างของตน หนังสือเช่นนั้นนับว่าเป็นหนังสือที่ไม่ลึกซึ้งอะไรเลย พวกเขาจะหวังเพื่อบรรลุถึงความหมายที่แท้จริงได้อย่างไร? ถ้าเราไม่เข้าใจศัพท์เก่าๆ ความหมายเก่าๆ ก็ย่อมจะไม่แจ่มแจ้ง ถ้าหากความหมายเก่าๆ ไม่แจ่มแจ้ง การศึกษาเก่าๆ ก็จะกลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาไม่ได้ วิถีทางของกษัตริย์องค์ก่อนๆ กำลังจะหายไป มโนคติของนักปราชญ์สมัยโบราณได้ถูกละเลยเกือบหมดแล้ว ถ้าหากเราไม่สามารถสอนเรื่องภาษาศาสตร์ได้ ความสูญเสียจะต้องมีไม่น้อยเลย เราจะต้องอุทิศตัวเราให้แก่โครงการนี้ ข้าพเจ้าได้อุทิศผลงานชีวิตทั้งหมดของข้าพเจ้าเพื่อศึกษาคำเก่าๆ ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า การศึกษาของญี่ปุ่นจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมทรามลงนั้นขึ้นอยู่กับว่า พวกฯ จะรับโครงการของข้าพเจ้าหรือไม่ ข้าพเจ้าขอร้องให้ พวกฯ ได้ให้ความสนใจและพิจารณาโครงการนี้ด้วยดีเถิด

ทาสของท่านชื่อ คะตะ ขอเสนอโครงการนี้มาด้วยความเคารพนับถือยิ่ง

คะโมะ มะบุจิ

การศึกษามโนคติของชาติ

คะโมะ มะบุจิ ไม่เหมือน คะตะ อะชิมะมาโระ ซึ่งได้เสนอคำร้องเรียนให้สร้างโรงเรียนเพื่อการศึกษาแห่งชาติเป็นภาษาจีนที่ไพละ คะโมะ มะบุจิได้เขียนหนังสือเรื่องนี้ขึ้นเป็นภาษาญี่ปุ่นเกือบจะล้วนๆ ท่านได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๘ แม้หนังสือนี้จะเป็นการโจมตีความคิดของจีน โดยเฉพาะลัทธิขงจื้อ แต่ส่วนใหญ่ก็เข้าใจกันด้วยการใช้ถ้อยคำในลัทธิเต๋า และมีอ้างถึงเล่าจื๊อทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอยู่มากมายหลายแห่ง คำสอนแบบสัทชญาณของลัทธิเต๋าที่เป็นเชิงต่อต้านพุทธปัญญาก็เพื่อพิสูจน์ว่าเป็นที่ถูกอกถูกใจพวกนักศึกษาศาสนาซินโดสมัยหลังๆ และในหนังสือของคะโมะ มะบุจิ นี้ มีอยู่หลายตัวอย่างที่เราพบการให้เหตุผลที่ฮิระตะ อัดสึดะเนะและคนอื่นๆ ได้ออกเสียงเห็นด้วย แม้ในเรื่องที่ออกจะขาดความพอเหมาะพอควรอยู่มากก็ตาม

(จากหนังสือ เฮไก ไดชิโซ เซนซุ, เล่ม ๔๔, หน้า ๒-๑๐ ; ตูหนังสือเรื่อง Monumenta Nipponica

ของ Dumoulin, เล่ม ๒, หน้า ๑๖๕-๑๘๒ เทียบเคียง)

บางคนพูดกับข้าพเจ้าว่า “ข้าพเจ้าไม่สนใจต่อเรื่องที่ไม่สลักสำคัญอะไร อย่างเช่น บทร้อยกรองของญี่ปุ่นเลย สิ่งที่ข้าพเจ้าสนใจ ก็คือวิถีทางการปกครองชาติของจีนต่างหาก”

ข้าพเจ้าได้แต่ยิ้ม ไม่ได้โต้ตอบอะไร ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าได้พบคนเดียวกันนี้แหละ เขาก็ถามว่า “ดูเหมือนท่านจะมีความคิดเห็นในทุกๆ เรื่องนี่นา-ทำไมเมื่อข้าพเจ้าพูดกับท่าน ท่านจึงได้แต่ยิ้มเท่านั้นเล่า?”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ท่านหมายถึงเมื่อท่านพูดเกี่ยวกับคำสอนของขงจื๊อที่เป็นจีนหรืออะไรก็ตามที่ท่านเรียกมันกระนั้นหรือ? ก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ที่ทำให้หัวใจของฟ้าและดินลดลงมาเป็นอะไรบางอย่างที่ไม่สลักสำคัญอะไร”

พอพูดมาถึงตรงนี้ เขาก็โกรธทีเดียว (และถามว่า) “ท่านกล่าวพูดว่าวิถีทางที่ยิ่งใหญ่ของเราไม่สลักสำคัญเสียหรือ?”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ข้าพเจ้าสนใจที่จะฟังว่า การศึกษาลัทธิขงจื๊อของจีนนั้นได้ช่วยให้การปกครองประเทศประสบความสำเร็จหรือไม่ต่างหาก” เขาได้อ้าง เอียว ชุน เสีย หยิน โจว และคนอื่นๆ อีกเป็นตัวอย่าง ข้าพเจ้าถามว่าไม่มีตัวอย่างสมัยหลังๆ บ้างหรือ เขาก็บอกว่าไม่มีเลย

ข้าพเจ้าก็พูดถึงเรื่องนี้ต่อไป ที่นี้โดยถามว่าปรัมปราประเพณีจีนได้ย้อนหลังไปไกลแค่ไหน เขาได้ตอบว่า นับตั้งแต่สมัยเอียวมาจนถึงปัจจุบันนี้ก็เป็นเวลาหลายพันปีแล้ว ข้าพเจ้าจึงถามเขาว่า “แล้วทำไมวิถีทางของเอียวจึงสืบมาเพียงแค่ว่า และหลังจากนั้นก็สิ้นสุดลงด้วยเล่า? ข้าพเจ้าเชื่อว่า เป็นเพราะท่านจำกัดตัวเองให้อย่างเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาหลายพันปีแล้วว่าคุณเหมือนจะเป็นวิถีทางที่ดี แต่ก็เพียงนิยายปรัมปราเก่าๆ เท่านั้นเอง มันจะต้องมีอะไรที่ยิ่งไปกว่ามโนคติที่น่าจะถูกต้องเช่นนั้นสำหรับที่จะใช้บริหารประเทศแน่ๆ!”

เมื่อข้าพเจ้าพูดถึงตอนนี้ เขาก็ยิ่งโกรธหนักยิ่งขึ้นไปอีก และได้พูดอวดอ้างถึงเรื่องเก่าๆ อีก ข้าพเจ้ากล่าวว่า “ท่านมีอคติเกินไป ท่านพูดว่า เอียวยุกราชบัลลังก์ให้แก่ขุนซึ่งเป็นคนเลวๆ ผู้นั้นหรือ? ขอนั้นฟังดูคล้ายกับว่าจะเป็นสิ่งที่ดั่งามแก่บ้านเมือง แต่ท่านนั้นเป็นลัทธิที่เรานี้ในญี่ปุ่นหลีกเลี่ยงกัน เพราะ “ดีเกินไป”^{๑๐} ในเมืองจีนก็มีพวกคนสารเลวผู้ที่ไม่ยอมยุกราชบัลลังก์ให้แก่ใครจะโผล่ขึ้นมาไม่ว่าจากที่ไหนแล้วปลงพระชนม์กษัตริย์ของตนแล้วยึดครองบ้านเมืองอยู่ด้วยเหมือนกัน นั่นคือสิ่งที่เราพบว่า “ชั่วเกินไป” และควรจะหลีกเลี่ยง

^{๑๐} คือบางอย่างแม้จะเป็นสิ่งที่ดี แต่ก็อาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่ดีก็ได้

การฟื้นฟูศาสนาซินโต

๕๙๗

พอๆ กัน ดังนั้นสิ่งที่ตึงเกินไปก็อาจนำไปสู่สิ่งที่ขั้วเกินไปได้เหมือนกัน (คะโมะได้อ้างตัวอย่างอื่นๆ ทำนองนั้นในประวัติศาสตร์จีนอีกมากมาย)

“สิ่งทั้งหลายในเมืองจีนก็ทวีความกาฬอลหม่านมากยิ่งขึ้นทุกที แม้ในรัชสมัยจักรพรรดิเหวินแห่งราชวงศ์ฮั่น ก็ดูเหมือนว่าการปกครองที่ดีจะขาดจังหวะไปชั่วระยะเวลาอันสั้นระยะหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะสมเด็จพระจักรพรรดิทรงยึดมั่นอยู่ในคำสอนที่เล่าจื๊อกล่าวไว้ดังที่ท่านอาจเห็นได้ เมื่อไรก็ตามที่ปัจเจกชนที่เกิดในตระกูลต่ำปลงชีวิตเจ้านายของตนและอ้างตัวเองเป็นจักรพรรดิ ทุกๆ คนก็ก้มหัวให้และรับใช้คนเหี้ยมโหดนั้นด้วยการเชื่อฟังเป็นอย่างดี ข้อนั้นมิใช่สิ่งที่เลวร้ายที่สุดเลย แม้คนจีนจะถือว่าต่างประเทศทั้งหมดเป็น *อนารยะ* แต่เมื่อใครก็ตามจากประเทศ *อนารยะ* ประเทศใดประเทศหนึ่งได้เป็นจักรพรรดิขึ้นมา คนจีนทั้งหลายทั้งปวงก็จะหมอบกราบอยู่ตรงเบื้องพระพักตร์ของจักรพรรดิพระองค์นั้น แล้วท่านจะ ไม่พูดหรือว่า การถือว่าคนอื่นเป็น *อนารยะ* นั้นเชื่อถือไม่ได้ มันมิใช่คำที่เราจะเอามาใช้อย่างสะดวกได้เลย

“ดังนั้น ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าประเทศของพวกเขาได้แตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อยเพราะความเดือดร้อน และไม่เคยได้รับการปกครองที่ดีมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว แต่พวกเขาก็คิดว่าพวกเขาสามารถนำวิถีทางของขงจื๊อมาอธิบายหลักการการปกครองโลกทั้งมวลได้ ที่จริงเมื่อเขาได้ยินคนเหล่านั้นพูดโดยตลอดแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะต้องพูดอีก : ใครก็ตามอาจยึดถือในคำสอนของพวกเขาได้รวดเร็ว เพราะคำสอนเหล่านั้นมีแต่การเล่นสำบัดสำนวนเท่านั้น สิ่งที่พวกเขาถือว่ามีค่ามากที่สุดและยืนยันนั้นนับว่าเป็นการสถาปนาและธำรงรักษาการปกครองที่ดีไว้ ดูเหมือนทุกๆ คนในเมืองจีนจะมีความเห็นสอดคล้องต้องกันในเรื่องนี้ แต่ความจริงแล้วความเชื่อถือในข้อนี้มิได้ลึกซึ้งอะไรนัก เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า คนเป็นจำนวนมากที่ยินยอมเห็นพ้องด้วยมิได้ยินยอมเห็นพ้องด้วยใจจริงเลย เมื่อคราวที่นำเอาหลักการเหล่านี้เข้ามาใช้ในประเทศนี้ก็ยังมีผู้กล่าวว่าที่เมืองจีนมีระบบการปกครองที่ดีก็เพราะการนำเอาหลักการเหล่านี้มาดัดแปลงใช้นั่นเอง นี่นับว่าเป็นการกล่าวเท็จอย่างสิ้นเชิง ข้าพเจ้าภาวนาขอให้ส่งใครสักคนหนึ่งที่ยึดมั่นอยู่กับความเชื่อถือนี้ออกไปเมืองจีนสักหน่อยเถิด เขาคงจะเป็นดุจดั่งอูเรซิมะ ทะโร^{๑๐} เมื่อตอนที่กลับมาถึงบ้าน คือพบว่า เขาช่างโง่เขลาอะไรเช่นนั้น!

^{๑๐} วีรบุรุษแห่งเทพนิยายของญี่ปุ่น ซึ่งกลับมายังหมู่บ้านหลังจากที่ได้ไปเผชิญภัยอยู่ในปราสาทของมังกรเป็นเวลานาน จึงได้รู้ว่าตัวเองต้องเสียเวลาอยู่ในปราสาทนั้นเป็นเวลาหลายปี และตัวเขาเองก็กลายเป็นคนแก่ไปเช่นเดียวกับ ริป ฟาน วินเคิล (Rip Van Winkle)

“ในสมัยโบราณญี่ปุ่นมีการปกครองที่สอดคล้องต้องกันกับกฎธรรมชาติของฟ้าและดิน ไม่เคยมีการตามใจใดๆ ในการอธิบายด้วยเหตุผลเล็กๆ น้อยๆ เช่นนั้นจุดดั่งในเมืองจีนเลย แต่ในทันทีที่คำสอนเหล่านี้ถูกถ่ายทอดจากต่างประเทศมายังที่นี่แล้ว คำสอนเหล่านี้ก็แพร่หลาย ไปอย่างรวดเร็ว เพราะคนเก่าๆ ที่เป็นอยู่ง่าย ๆ ถือว่าคำสอนเหล่านั้นเป็นสัจธรรม ในประเทศ ญี่ปุ่นนับย้อนหลังกลับไปหาอดีตที่ไกลโพ้นเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนมาแล้วที่ทราบกันดีว่ามีแต่ ความรุ่งเรือง แต่เมื่อได้มีผู้นำเอาคำสอนในลัทธิขงจื๊อมาเผยแพร่ในประเทศนี้ไม่ก่อนไปกว่า รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเทมมุ^{๑๒} ก็ได้เกิดการจลาจลครั้งใหญ่ขึ้น ต่อมาที่เมืองนารา ปราสาท ราชวัง เครื่องแต่งกาย และพิธีรีตองก็เปลี่ยนเป็นแบบจีนๆ ไปหมด และทุกสิ่งทุกอย่างก็มีความ อ่อนช้อยแบบพื้นๆ แต่ว่าในส่วนลึกแล้วลักษณะการอันเป็นการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจและความ ไม่ซื่อสัตย์ก็มีแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

“ลัทธิขงจื๊อทำคนให้เป็นคนมีเล่ห์กระเท่ห์ฉลาดแกมโกง และสอนให้คนบูชาผู้ปกครอง บ้านเมืองมากเกินไป จนทั้งประเทศได้แต่ความคิดแบบของคนใช้มา ต่อมาก็ถึงคราวที่สมเด็จพระ จักรพรรดิได้ถูกเนรเทศไปอยู่เกาะด้วยความดูถูกดูหมิ่น เรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นมาก็เพราะ บ้านเมืองได้ติดเชื้อมโนคติของจีนมานั่นเอง ประชาชนพูดถึงพระพุทธศาสนาในแง่ร้าย แต่โดย เหตุที่พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่ทำให้คนเป็นคนโง่ พระพุทธศาสนาจึงมิได้เป็นตัวแทน ความชั่วที่ร้ายแรงอะไร ที่สำคัญก็คือว่าบรรดาผู้ปกครองบ้านเมืองจะมั่งคั่งสมบูรณ์ไม่ได้นอก เสียจากว่าประชาชนจะโง่เขลาเท่านั้น^{๑๓}

“ตามธรรมดาจะมีการสร้างถนนขึ้นมาก็ต่อเมื่อประชาชนอยู่ในป่าหรือทุ่งนาที่ไม่ได้ ทำการเพาะปลูกฉันทใด วิถีทางแห่งเทวยุคก็ยึดมั่นอยู่ในญี่ปุ่นตามธรรมชาติฉันทนั้น เพราะเหตุ ที่เป็นวิถีทางพื้นบ้านพื้นเมืองเดิม จึงทำให้สมเด็จพระจักรพรรดิของเราทรงมีความมั่งคั่งทวีย ิ่งขึ้น แต่คำสอนในลัทธิขงจื๊อมิเพียงทำให้เมืองจีนตกอยู่ในความกาหลงหล่มามันครั้งแล้วครั้งเล่า เท่านั้น แต่บัดนี้ยังทำให้ญี่ปุ่นต้องตกอยู่ในสถานะเช่นเดียวกันอีกด้วย แต่ก็ยังมีคนเป็นจำนวน มากที่ไม่ทราบข้อเท็จจริงนี้จึงเคารพนับถือลัทธิขงจื๊อ และคิดว่าลัทธิขงจื๊อเป็นวิถีทางที่จะใช้ ปกครองประเทศได้ นี่เป็นทัศนคติที่น่าสังเวชมากอย่างหนึ่ง

“บทร้อยกรองของญี่ปุ่นมีหัวใจมนุษย์เป็นข้อใหญ่ใจความซึ่งอาจดูเสมือนว่าเอามา

^{๑๒} สมเด็จพระจักรพรรดิเทมมุ (พ.ศ. ๑๑๗๔-๑๒๒๔) ขึ้นครองราชสมบัติหลังจากที่ได้ทรงต่อสู้กับเจ้าชายโอดโมะ ผู้ได้รับแต่งตั้งให้ครองราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระจักรพรรดิเท็นจิ

^{๑๓} ตามหลักการของลัทธิเต๋าที่ว่าความรู้ย่อมนำไปสู่ความโง่และความทะเยอทะยาน ความเป็นผู้มีเล่ห์กระเท่ห์ ฉลาดแกมโกง และลักษณะการที่ชอบต่อสู้ช่วงชิงอำนาจ

ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้เลย และดูเหมือนถูกทอดทิ้งไว้โดยที่ยังมิได้แต่งให้ตี แต่ถ้าหากใครทราบเรื่องราวร้อยกรองดี เขาก็จะเข้าใจเหตุผลที่ทำให้มีระเบียบและความกาหลอลหม่นขึ้นในโลกโดยไม่ต้องอธิบายเลย พวกเขาเชื่อว่าตัวขงจื้อเองก็มีได้ปฏิเสธร้อยกรอง เพียงแต่ถือว่า *คัมภีร์สี่คัมภีร์* เป็นประธานของหนังสือจินตกรรมนิพนธ์แบบฉบับทั้งหลายเท่านั้น สิ่งทั้งหลายที่เอามาอธิบายตามทฤษฎีนั้นเป็นเสมือนสิ่งที่ตายแล้ว ผู้ที่ดำเนินการร่วมกันกับฟ้าและดินได้ตามธรรมชาติย่อมเชื่อว่ามีชีวิตอยู่และกระปรี้กระเปร่า ข้าพเจ้ามิได้หมายที่จะกล่าวว่ามันเป็นมโนคติที่เลวในการที่จะมีความรู้ทั่วๆ ไปเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง แต่ทว่านับเป็นการผิดพลาดที่ธรรมดาสามัญสำหรับมนุษย์ในอันที่จะโน้มเอียงไปในทิศทางนั้นมากจนเกินไป จึงได้มีคำแนะนำว่าไม่ควรยึดมั่นอยู่กับสิ่งทั้งหลายที่ครั้งหนึ่งเขาได้เรียนมาให้แน่นแฟ้นเกินไป แม้บทกวีของญี่ปุ่นบางบทก็มีความปรารถนาหลากหลายเป็นสาระอยู่ บทกวีทั้งหลายมิได้บ่อนทำลายหัวใจของผู้อ่าน แทนที่จะเป็นการบ่อนทำลาย บทกวีกลับทำให้หัวใจของผู้ผู้อ่านอ่อนโยนยิ่งขึ้น และเข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมากขึ้น

“ในการปกครองบ้านเมือง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นจีนๆ ก็ไม่มีประโยชน์อะไรในกรณีที่ต้องประสบกับภาวะฉุกเฉินขึ้นมา ในสถานการณ์เช่นนั้น บางคนก็จะเสนอสิ่งทั้งหลายที่ฉลาดและจริงขึ้นมา ในทำนองเดียวกัน พวกหมอก็มักจะศึกษาและเชี่ยวชาญในตำราภาษาจีน แต่พวกเขาจะมีได้บำบัดโรคภัยไข้เจ็บใดๆ เลย อนึ่ง ทยูกยาทั้งหลายที่ได้ส่งเข้ามาสู่ประเทศนี้โดยไม่มีเหตุผลหรือความรู้ทางทฤษฎีใดๆ อยู่เบื้องหลังย่อมเยี่ยงยารักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวงอย่างไม่มีทางจะผิดได้เลย นับว่าเป็นการดีที่มีคนอุทิศตัวให้แก่สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ไม่เป็นการฉลาดเลยที่จะเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นเครื่องกังวลใจ ข้าพเจ้าปรารถนาจะแสดงให้ประชาชนทราบถึงสิ่งที่ดีในประเทศของเราสักครั้งหนึ่ง ข้อเท็จจริงที่ว่านักศึกษาในลัทธิขงจื้อรู้เรื่องการปกครองเพียงเล็กน้อยนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัด ซึ่งจะเห็นได้จากในเวลาที่ปล่อยให้พวกนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อปกครองบ้านเมือง มักจะเกิดความกาหลอลหม่นขึ้นในเมืองจีนอยู่บ่อยๆ ...

“นับว่าเป็นนิสัยที่เลวอีกประการหนึ่งของคนจีนในอันที่จะทำให้มนุษย์ทั้งหลายแตกต่างจากสัตว์ดิรัจฉาน โดยการยกย่องตนว่าเป็นมนุษย์และดูถูกเหยียดหยามสัตว์ทั้งหลายที่เหลือซึ่งก็คล้ายๆ กับที่พวกเขาชอบเหยียดประเทศทั้งหลายทั้งปวงเป็น *อนารยะ* หรือ *ป่าเถื่อน* ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่มีความหมายอะไรฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่างฟ้ากับดินมิได้เป็นแมลงซึ่งมีอยู่มากมายดอกหรือ? ทำไมจึงถือว่ามนุษย์เท่านั้นเป็นสัตว์ที่มีค่า? สำหรับมนุษย์มีอะไรเป็นข้อยกเว้นด้วยหรือ? ในเมืองจีน เขายกย่องมนุษย์ในฐานะเป็น “วิญญาณ

๖๐๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ของสิ่งทั้งปวง” หรืออะไรบางอย่างที่คล้ายๆ อย่างนั้นแหละ แต่ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจว่าทำไมจึงไม่เรียกมนุษย์ว่า “เป็นสิ่งที่ชั่วร้ายที่สุดเหนือสิ่งทั้งปวง” เล่า? ข้อนี้ข้าพเจ้าหมายความว่า ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์มิได้เปลี่ยนแปลง นก สัตว์ร้าย ปลา และพืชทั้งหมดต่างก็เป็นเหมือนที่บินได้เคยเป็นมาแล้วในอดีตทั้งหมด แต่โดยเหตุที่มนุษย์ทั้งหลายตัดสินใจอะไรโดยมิได้ใคร่ครวญให้ดีว่า ความรู้คงจะเป็นประโยชน์แก่เขา อารมณ์ชั่ววูบทุกชนิดจึงได้เกิดขึ้นมาในหมู่มนุษย์และในที่สุดก็ทำให้โลกต้องตกอยู่ในความกาฬอลหม่าน แม้ในเวลาที่พักผ่อนชิวๆ ยืนอยู่กับการปกครองที่เต็มไปด้วยสันติสุข มนุษย์ทั้งหลายก็หลอกลวงกันเอง จะเป็นที่น่าอับอายกว่านี้มากถ้าหากว่าในโลกนี้จะมีคนที่มีความรู้เพียงคนหนึ่งหรือสองคน แต่เมื่อคนทุกคนต่างก็มีความรู้เหมือนกันหมด ความวุ่นวายที่น่าสะพรึงกลัวก็ย่อมจะเกิดตามมา และในที่สุด ความรู้ก็จะไม่มีประโยชน์อะไร ถ้าหากเขามองดูตาของนกหรือสัตว์อะไรสักตัวหนึ่งแล้ว เขาคงจะพูดว่า “มนุษย์นั้นชั่วร้าย ไม่ควรที่ใครจะเจริญรอยตามวิถีทางของเขาเลย”

.....

ประชาชนทั้งหลายยังได้บอกข้าพเจ้าด้วยว่า “ในประเทศนี้ไม่มีลายลักษณ์อักษรเลย และเพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ตัวอักษรของจีน จากข้อเท็จจริงนี้ ท่านก็อาจทราบสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับความสำคัญที่เกี่ยวข้องกันในประเทศของเราได้”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องสาธยายว่าเมืองจีนเป็นเมืองที่มีความยุ่งยากเดือดร้อนชั่วร้ายเพียงไร จะขอยกตัวอย่างสักตัวอย่างหนึ่ง คือเรื่องการเขียนตัวหนังสือเป็นภาพ บางคนบอกว่าที่ใช้กันเป็นปกติธรรมดาที่มีอยู่ประมาณ ๓๘,๐๐๐ คำ... ชื่อสถานที่และชื่อพืชแต่ละอย่าง ล้วนมีตัวหนังสือของตนโดยเฉพาะ เพราะไม่มีทางที่จะใช้วิธีอื่น นอกจากจะออกแบบตัวหนังสือไปตามสถานที่หรือพืชนั้นๆ โดยเฉพาะ ใครก็ตามที่แม้จะอุทิศตัวเองเพื่อศึกษาเรื่องนี้อย่างเอาจริงเอาจังจะสามารถเรียนตัวหนังสือที่มากมายก่ายกองเหล่านี้ได้หมดไหม? บางทีประชาชนก็เขียนตัวหนังสือผิดๆ จากชั่วอายุหนึ่งไปยังอีกชั่วอายุหนึ่ง แม้ตัวหนังสือเองก็เปลี่ยนไป ช่างเป็นเรื่องน่ารำคาญเสียจริง! ต้องเสียเวลาสักเพียงใด! และเดือดร้อนสักเพียงใด! ส่วนในประเทศอินเดียอักษรเพียง ๕๐ ตัวก็พอที่จะเขียนหนังสือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มากกว่า ๕,๐๐๐ เล่ม ความรู้เกี่ยวกับตัวอักษรเพียง ๕๐ ตัวก็สามารถทำให้เขารู้และถ่ายทอดคำพูดทั้งในอดีตและปัจจุบันได้จนนับไม่ถ้วน นี่เป็นเพียงเรื่องการเขียนหนังสือที่เป็นเรื่องง่ายๆ เรื่องหนึ่งเท่านั้น เสีย ๕๐ เสียงเป็นเสียงของฟ้าและดิน และคำต่างๆ

การฟื้นฟูศาสนาซินโต

๖๐๑

ที่เกิดจากเสียงเหล่านั้นตามธรรมดาแล้วก็แตกต่างจากตัวอักษรจีน ไม่ว่าจะมีการเขียนแบบใดที่เราเคยมีมาแต่เดิมก็ตาม แต่นับตั้งแต่ได้นำเอาอักษรจีนมาใช้ ทำให้เราต้องอยู่อยู่กับการเขียนผิดๆ อยู่มาก บัดนี้เราได้รักษาไว้เฉพาะคำเก่าๆ เท่านั้น หาได้รักษาการเขียนคำเก่าๆ เหล่านั้นไว้ไม่ คำต่างๆ เหล่านี้มีได้เป็นเอกลักษณ์กับเสียง ๕๐ เสียงของอินเดียนเลย...แต่เสียง ๕๐ เสียงก็พอเพียงที่จะแปลงคำทั้งปวงออกมาโดยมีต้องมาราคาญกับตัวหนังสือเหล่านั้นเลย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าในประเทศฮอลแลนด์เขาใช้อักษรเพียง ๒๕ ตัวเท่านั้น ในประเทศเราไม่ควรจะมีอักษรเพียง ๕๐ ตัว จดหมายที่ใช้กันอยู่ในประเทศทั้งปวงโดยทั่วๆ ไปแล้วเป็นอย่างเดียวกัน นอกจากในเมืองจีนที่ได้ประดิษฐ์ระบบที่นำราคาญขึ้นมาเท่านั้น...ความเห็นที่ว่าตัวอักษรทั้งหลายเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นไม่น่าที่จะเอามาอภิปรายกันอีกต่อไป”

.....

ในสมัยโบราณนั้นเราทราบอะไรเกี่ยวกับเมืองจีนเล่า? เพราะคนจีนสมัยต่อมาได้ประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้น จะต้องมีผลสืบมาว่าในประเทศญี่ปุ่นเราจะต้องสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาด้วยหรือ? ในสิ่งที่จิตของมนุษย์ได้ประดิษฐ์ขึ้นมา นั้น คงจะต้องมีข้อผิดพลาดอยู่มาก เมื่อเราดูสิ่งทั้งหลายที่นักปราชญ์ในเมืองจีนได้บันทึกไว้ เราก็จะเห็นว่าบ้านเมืองไม่เคยได้รับประโยชน์จากวิถีทางใดๆ นอกจากวิถีทางนั้นจะสอดคล้องต้องกันกับฟ้าและดินเลย เพราะฉะนั้นวาทะของเล่าจื๊อที่ได้มาจากเจตจำนงของฟ้าและดินจึงได้สอดคล้องต้องกันกับวิถีทางที่ถูกต้องของบ้านเมือง ในสมัยโบราณเมืองจีนเป็นประเทศที่เหมาะสมอยู่ประเทศหนึ่ง เมื่อมีสิ่งทั้งหลายอยู่เพียงไม่กี่สิ่ง หัวใจก็มีแต่ความจริงใจ และไม่มีความต้องการคำสอนที่ยากๆ เลย สิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะดำเนินไปอย่างเป็นที่น่าพึงพอใจโดยไม่ต้องสอน ทั้งนี้ เพราะคนทั้งหลายมีความซื่อสัตย์ นับว่าเป็นความจริงที่ว่าโดยเหตุที่หัวใจของคนทั้งหลายเป็นต่างๆ กัน (คือหนาหนาจิตตัง) จึงมักจะมีความชั่วร้ายบางอย่างอยู่ในจิตใจเสมอ แต่ความชั่วร้ายเองก็ไม่สามารถซ่อนอยู่ในหัวใจที่ซื่อสัตย์ได้ ถ้าหากความชั่วร้ายมิได้มีซ่อนอยู่ในหัวใจ มันก็จะไม่พัฒนาเข้าไปในสิ่งทั้งหลายอย่างรุนแรงเลย แต่จะคงอยู่ไม่มากไปกว่าชั่วขณะหนึ่งเลย ดังนั้นในสมัยโบราณ แม้บ้านเมืองจะได้ปราศจากคำสอนของคนดีเสียโดยสิ้นเชิง คำสอนเพียงไม่มากนักก็นับว่าเพียงพอแล้ว อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่เมืองจีนเป็นประเทศแห่งความเป็นผู้มีหัวใจคดในช่องอกในกระดูกจึงไม่มีคำสอนที่ลึกซึ้งใดๆ ที่จะสามารถเก็บความชั่วร้ายภายในให้พ้นจากการท่วมท้นประเทศได้ ไม่ว่าที่ปรากฏออกมาผิวๆ จะเป็นอย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีประชาชนที่ซื่อสัตย์สุจริตอยู่เสมอ ดราบเท่าที่เราพิจารณาปฏิบัติตามคำสอนสองสามข้ออย่างระมัดระวัง และเราทำงานสอดคล้องต้องกันกับเจตจำนงของฟ้าและดินแล้ว ประเทศ

๖๐๒

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ของเราก็คงจะอุดมสมบูรณ์โดยมีต้องมีคำสอนพิเศษใดๆ เลย อย่างไรก็ดี ลัทธิคำสอนของจีนก็ได้ถูกนำมาและทำหัวใจของคนทั้งหลายให้เสื่อมเสียแล้ว แม้คำสอนเหล่านี้จะลงท้ายคล้ายคลึงกับคำสอนของเมืองจีนเอง แต่ก็เป็นการสอนชนิดที่ได้ยินในตอนเช้าหรือตกเย็นก็ลืมหมด (เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา) ในสมัยโบราณบ้านเมืองของเรามีได้เหมือนอย่างนั้น บ้านเมืองเราเชื่อฟังกฎแห่งฟ้าและดิน สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ และพสกนิกรเป็นดวงดาวทั้งหลาย ถ้าหากประชาชนซึ่งเป็นเสมือนดวงดาวคุ้มครองดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ พวกเขาก็จะไม่ซ่อนดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ดุจดั่งในปัจจุบันนี้ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวทั้งหลายอยู่ในสวรรค์เสมอฉันใด ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ กล่าวคือสมเด็จพระจักรพรรดิและพสกนิกรของพระองค์ กล่าวคือ ดวงดาวก็มีอยู่โดยมิได้เปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่สมัยโบราณมา และปกครองโลกโดยยุติธรรมฉันนั้น อย่างไรก็ดี คนโกงบางคนก็ยังปรากฏตัวอยู่ และผลลัพธ์ก็คือสมเด็จพระจักรพรรดิก็ทรงเสื่อมอำนาจลง และพสกนิกรของพระองค์ก็น้อยลง หนังสือชื่อ *ยุคแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย* เป็นแหล่งที่ข้าพเจ้าได้ความรู้เรื่องนี้มา การที่ค้นพบหนังสือนี้ ข้าพเจ้าควรตรวจสอบถ้อยคำและความคิดต่างๆ ในบทร้อยกรองโบราณอย่างระมัดระวังและก็จะเข้าใจข้อเขียนที่เก่าที่สุดได้อย่างแจ่มแจ้ง

โมะโตะโอริ โนรินางะ

ปริมปราประเพณีที่แท้จริงเกี่ยวกับสุริยเทพี

ข้อความนี้คัดมาจากหนังสือเรื่อง *กล่องหรีที่มีค่า (ทะมะ คุชิเงะ)* ของ โมะโตะโอริ เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ก็คือ เพื่อ “สาว” ขมวดผม คือ ความสับสนทางพุทธิปัญญาออกนั่นเอง ในหนังสือนี้ โมะโตะโอริได้สนับสนุนเรื่องราวตามปริมปราประเพณีเกี่ยวกับการสร้างโลกของเทพเจ้าด้วยข้อความที่ง่าย แต่ไม่สละสลวยนัก ทั้งนี้โดยปฏิเสธประวัติการสร้างโลกตามแบบเหตุผลของจีน สุริยเทพีเป็นสากลเทพี และเป็นเทพีประจำชาติ และพระนางทรงโปรดปรานญี่ปุ่นเป็นพิเศษ และทรงนำทางชาวญี่ปุ่นไปสู่จุดหมายปลายทางพิเศษ

(จากหนังสือ *โมะโตะโอริ โนรินางะ* เซนซุ เล่ม ๖, หน้า ๓-๖)

วิถีทางที่แท้หนึ่งและเป็นวิถีทางอย่างเดียวกันในทุกประเทศและทั่วทั้งฟ้าและดิน แต่วิถีทางนี้ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างถูกต้องก็เฉพาะในดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเราเท่านั้น การถ่ายทอดวิถีทางในต่างประเทศทั้งปวงได้สูญหายไปหมดนับตั้งแต่สมัยโบราณแต่เริ่มแรกแล้ว และได้มีการให้อรรถาธิบายเรื่องวิถีทางต่างๆ ไว้มากมาย แต่ละ

ประเทศต่างก็ถือว่าวิถีทางของตนเท่านั้นเป็นวิถีทางที่ถูกต้อง แต่วิถีทางทั้งหลายของต่างประเทศนั้นมิได้เป็นวิถีทางที่ถูกต้องดั้งเดิมเช่นเดียวกับกิ่งปลายของต้นไม้ย่อมเป็นอย่างเดียวกับรากของมันฉะนั้น วิถีทางเหล่านั้นอาจคล้ายคลึงกับวิถีทางที่ถูกต้องตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้าง แต่เพราะสัจธรรมดั้งเดิมได้ถูกทำให้ผันแปรไปตามกาลเวลา จึงยากที่จะทำวิถีทางทั้งหลายให้เหมือนกับวิถีทางที่ถูกต้องดั้งเดิมได้ ขอให้ข้าพเจ้าได้พูดถึงว่าวิถีทางดั้งเดิมคืออะไรสักหน่อยเถิด ประการแรกจะต้องเข้าใจหลักการสากลของโลกก่อน หลักการก็มีอยู่ว่า ไฟาและดิน เทพทั้งปวง และปรากฏการณ์ทั้งมวลล้วนแต่เกิดมีขึ้นมาเพราะเจตนารมณ์เชิงสร้างสรรค์ของเทพสององค์ คือ เทพทะกะมิ-มุสึบิ กับ เทพคะมิ-มุสึบิ การบังเกิดแห่งมนุษยชาติทั้งปวงในทุกยุคทุกสมัยก็ดี ความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งหลาย และสสารทั้งปวงก็ดี ล้วนแต่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมาจากเจตนารมณ์เชิงสร้างสรรค์นั้นทั้งสิ้น ภาวะสร้างสรรค์เดิมแห่งเทพผู้สร้างมานี้แหละที่เป็นสาเหตุทำให้เทพอิซานางิ และเทพอิซานามิสร้างแผ่นดิน สร้างปรากฏการณ์ทุกชนิด และสร้างเทพและเทพีอีกมากมายขึ้นมาในตอนเริ่มต้นเทวยุค เจตนารมณ์แห่งภาวะสร้างสรรค์นี้ (มุสึบิ ตามตัวอักษรแปลว่า การรวมกัน) นับว่าเป็นการกระทำของเทวะที่นับว่าอัศจรรย์ยิ่ง ซึ่งเหตุผลในเรื่องนี้อยู่พ้นวิสัยที่สติปัญญาของมนุษย์จะเข้าใจได้

แต่ในต่างประเทศที่วิถีทางที่ถูกต้องนี้ยังมิได้รับการถ่ายทอด การกระทำแห่งภาวะสร้างสรรค์ของเทวะนี้ยังไม่มีใครทราบ มนุษย์ทั้งหลายในประเทศเหล่านั้นพยายามอธิบายหลักการของไฟาและดินและปรากฏการณ์ทั้งปวง โดยอาศัยทฤษฎีต่างๆ เช่น ทฤษฎีหยินและหยาง อักษรที่มีหกขีดแห่งหนังสือว่าด้วยความเปลี่ยนแปลง และเรื่องธาตุ ๕ เป็นต้น แต่ทั้งหมดนี้เป็นทฤษฎีที่ก่อให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมาซึ่งล้วนเกิดจากสิ่งที่สติปัญญาของมนุษย์สมมุติขึ้น และปัญหาเหล่านี้ก็มีได้เป็นตัวแทนหลักการที่ถูกต้องอย่างฉลาดเลย

เทพอิซานางิ ซึ่งเศร้าโศกอย่างสุดซึ่งต่อการจากไปแห่งเทพีของตน ได้เดินทางติดตามหานางไปจนถึงพิภพมัจจุราช เมื่อกลับขึ้นมายังโลกเบื้องบน เทพอิซานางิก็ได้อาบน้ำที่อะซะฮิวะระในอ่าวทะจิเบะนะในซึกุชิ เพื่อที่จะชำระล้างตนเองให้บริสุทธิ์จากมลทินโทษที่ติดมาจากพิภพมัจจุราช และในขณะที่ชำระร่างกายตนเองให้สะอาดอยู่นั้น พระองค์ก็ทรงให้กำเนิดเทพีอะมะเตระสุ เทพีอะมะเตระสุนี้แหละที่ได้รับเทวโองการจากเทพบิดรให้มาปกครองโลกสวรรค์ในภายหลัง เทพีอะมะเตระสุก็มีไขโครอื่นไปจากดวงอาทิตย์ในปากฟ้า ซึ่งส่องแสงอันสว่างไสวมายังโลกในทุกวันนี้เลย แล้วก็ได้ส่งเจ้าชายองค์หนึ่งของเทพีอะมะเตระสุจากปากฟ้ามายังอาณาจักรกลางแห่งอะชิชะระ ในโองการที่เทพีได้ให้แก่เจ้าชายในคราวนั้นมีข้อความว่าราชวงศ์ของเจ้าชายควรจะต้องมีอายุเท่ากับไฟาและดิน โองการนี้แหละที่เป็นบ่อเกิดและมูลฐาน

๖๐๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

แห่งวิถีทางจริงๆ ดังนั้นหลักการของโลกทั้งปวง และวิถีทางของมนุษยชาติจึงเป็นตัวแทนเทวยุคในชั้นต่างๆ เพราะฉะนั้นผู้ที่หาทางที่จะทราบวิถีทางที่ถูกต้องจะต้องสนใจต่อเทวยุคชั้นต่างๆ และศึกษาความจริงต่างๆ เกี่ยวกับความเป็น โฉมหน้าแห่งชั้นต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกทำให้เป็นบุคลาธิษฐานขึ้นมาในปรัมปราประเพณีโบราณแห่งเทวยุค ไม่มีใครทราบดอกว่าปรัมปราประเพณีโบราณเหล่านี้ เริ่มต้นมาจากใคร แต่ก็ได้มีการถ่ายทอดกันทางปากสืบๆ มานับตั้งแต่สมัยแรกสุดแล้ว และปรัมปราประเพณีเหล่านี้ก็อ้างถึงเรื่องราวต่างๆ ซึ่งได้มีจดบันทึกไว้ในหนังสือโคยิกิ และนิฮองจิ แล้ว เรื่องราวต่างๆ ที่ได้จดบันทึกไว้ในคัมภีร์ทั้งสองเล่มนี้ชัดเจนแจ่มแจ้งดี และไม่ทำให้เกิดมีความสงสัยใดๆ เลย ผู้ที่ตีความคัมภีร์เหล่านี้ในสมัยหลังๆ ได้สร้างสูตรต่างๆ ที่ยากจะเข้าใจได้ขึ้นมาและได้ให้อธิบายทฤษฎีต่างๆ ที่ไม่มีมูลฐานที่แท้จริงใดๆ เลย บางคนยังไปติดอกติดใจลัทธิคำสอนต่างชาติ และมีได้มีศรัทธาในสิ่งที่น่าอัศจรรย์ทั้งหลายแห่งเทวยุคเลย พวกเขาซึ่งไม่สามารถจะเข้าใจว่าความจริงบนโลกมีอยู่ในวิวัฒนาการแห่งเทวยุค จึงไม่สามารถเข้าใจความหมายที่แท้จริงแห่งปรัมปราประเพณีโบราณของเรา โดยเหตุที่คนพวกนี้ถือเรื่องความเข้มแข็งมั่นคงแห่งความเชื่อถือของต่างด้าวเป็นหลักในพินิจของตน จึงมักจะตีความหมายเอาตามใจชอบและบิดเบือนสิ่งที่เขาเผชิญหน้าซึ่งไม่สอดคล้องต้องกันกับคำสอนต่างด้าวไปตามอำเภอใจ ดังนั้น พวกเขาจึงกล่าวว่า ดินแดนสวรรค์ชั้นสูงนั้นหมายถึงเมืองหลวงของสมเด็จพระจักรพรรดิ หากได้หมายถึงสวรรค์ไม่ และว่าสุริยเทพก็มีได้เป็นเทพหรือมีได้เป็นดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงอยู่ในสรวงสวรรค์ หากเป็นบุคคลในโลกและเป็นบรรพชนของชาตินั้นเอง เหล่านี้นับว่าเป็นการตีความเอาตามอำเภอใจโดยหวังจะแสดงให้เห็นว่าอุดมการณ์ต่างด้าวนั้นเลอเลิศจนเกินความจริง โดยวิธีนี้ปรัมปราประเพณีโบราณจึงถูกทำให้กลายเป็นเรื่องแคบๆ และซ้ำซ้อนไป และทำให้ปรัมปราประเพณีโบราณต้องสูญเสียลักษณะดั้งเดิมและเข้าใจได้ไป

ฟ้าและดินเป็นหนึ่งในระหว่างฟ้ากับดินหาได้มีอะไรมาเป็นเครื่องกีดกันไม่ ดินแดนสวรรค์ชั้นสูงก็คือดินแดนสวรรค์ชั้นสูงที่ครอบคลุมประเทศทั้งปวงในโลก และสุริยเทพที่ครองราชสมบัติอยู่ในสวรรค์นั่นเอง ดังนั้น สุริยเทพจึงได้สาดแสงมายังทุกมุมของฟ้าและดินและตลอดเวลา โดยมีได้มีอะไรเสมอเหมือนเลย มิได้มีสักประเทศหนึ่งในโลกที่มีได้รับแสงสว่างที่มีคุณประโยชน์ของพระนางเลย และถ้าหากมิได้รับความกรุณาจากพระนางแล้ว ก็จะไม่มีความใดจะดำรงอยู่ได้แม้เพียงวันเดียวหรือชั่วโมงเดียวเลย เทพนี้ทรงเป็นความยิ่งใหญ่ (สง่า) เหนือความยิ่งใหญ่ (สง่า) ทั้งปวง แต่ต่างประเทศทั้งหลายที่ได้สูญเสียปรัมปราประเพณีโบราณสมัยเทวยุคแล้วย่อมไม่ทราบความหมายแห่งการเคารพเทพนี้ โดยอาศัยการ

เดาแห่งสติปัญญาของมนุษย์เท่านั้นที่พวกเขาเรียกดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ว่าเจตภูตแห่ง
 หยางและหยิน ในประเทศจีนและประเทศอื่นๆ มีผู้บูชา เทพจักรพรรดิ ว่าเป็นเทพผู้สูงสุด
 ในประเทศอื่นๆ ก็มีสิ่งที่เคารพบูชาอื่นๆ อีก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิถีทางของตน แต่คำสอนของ
 ประเทศเหล่านั้น บ้างก็ถือการอนุমানตามแบบตรรกศาสตร์เป็นหลัก และบ้างก็ใช้ความเห็น
 ตามใจชอบเป็นเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม คำสอนเหล่านั้นเป็นเพียงการออกแบบของมนุษย์เท่านั้นเอง
 และ เทพกษัตริย์ หรือ เทววิถี มิได้มีอยู่จริงๆ เลย สิ่งต่างประเทศเคารพบูชา เช่น ภาวะที่
 มิได้มีอยู่ และการไม่เข้าใจในพระมหากุณยาของสุริยเทพพื้นนั้น นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจอย่างยิ่ง
 แต่เพราะการแจกจ่ายพิเศษแห่งดินแดนของสมเด็จพระจักรพรรดิของเรานี้เอง ปริมปรา
 ประเพณีโบราณแห่งเทวยุคจึงได้ถูกถ่ายทอดมายังประเทศของเราอย่างถูกต้องและแจ่มแจ้ง
 โดยบอกให้เราทราบถึงกำเนิดของเทพผู้ยิ่งใหญ่ และเหตุผลที่พระนางนารัก คำว่า “การแจก
 จ่ายพิเศษแห่งดินแดนของสมเด็จพระจักรพรรดิของเรา” หมายความว่าที่ดินของเราเป็นที่ดิน
 พื้นดินเดิมของอะมะเดระสุ ซึ่งทรงส่องแสงของพระนางมายังประเทศทั้งปวงในทะเลทั้งสี่
 ดังนั้น ประเทศของเราจึงเป็นบ่อเกิดและเป็นแหล่งกำเนิดแห่งประเทศอื่นๆ ทุกประเทศ และ
 ในทุกๆ เรื่อง ประเทศของเราย่อมดีกว่าประเทศอื่นๆ ทั้งปวง คงเป็นไปได้ที่จะทำบัญชี
 บอกรายชื่อผลิตผลทั้งปวงที่ประเทศของเราดีกว่าประเทศอื่นๆ ทั้งปวง แต่ที่นับว่าล้าหน้า
 เพื่อนก็คือข้าวที่ช่วยประทังชีวิตของมนุษย์ไว้ได้ สำหรับมนุษย์แล้วไม่มีผลิตผลใดที่สำคัญยิ่งไป
 กว่าข้าวเลย ข้าวในประเทศเราไม่มีข้าวในต่างประเทศใดๆ จะเสมอเหมือนซึ่งจากข้อนี้จะทำให้
 เห็นข้อเท็จจริงที่ว่าทำไมผลิตผลอื่นๆ ของเราจึงสูงส่งกว่าของประเทศอื่นๆ ด้วย ผู้ที่เกิดใน
 ประเทศนี้ได้คุ้นเคยกับข้าวมานานแล้ว และได้ทักท้วงข้าวโดยมิได้ทราบถึงความประเสริฐของ
 มันเลย พวกเขาอาจชื่นชมยินดีกับข้าวที่ประเสริฐเช่นนั้นทั้งกลางวันกลางคืนด้วยความพอก
 พอใจเพราะพวกเขาโชคดีที่ได้เกิดในประเทศนี้ นี่เป็นเรื่องที่พวกเขาควรจะขอบคุณทวยเทพที่
 ประทานแสงสว่างของเรา แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าพวกเขาจะได้คำนึงถึงข้อนี้เลย

เชื้อสายของสมเด็จพระจักรพรรดิประเทศเราซึ่งส่องแสงมายังโลกนี้ นับว่าเป็น
 ตัวแทนอนุชนที่สืบสายมาจากสุริยเทพี และเชื้อสายแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิได้ถูกกำหนด
 จุดหมายปลายทางให้ปกครองบ้านเมืองให้สอดคล้องต้องกันกับโองการของสุริยเทพีที่ให้
 ปกครองโลก “ให้สอดคล้องต้องกันกับฟ้าและดินตลอดไปเป็นนิรันดร์” นับเป็นเวลา
 หลายกัปหลายกัลป์ จนกว่าจะถึงวาระสุดท้ายแห่งกาลเวลาและดราพบเท่าที่จักรวาลยังมีอยู่
 นั่นคือมูลฐานที่แท้จริงแห่งวิถีทางของเรา ที่ว่าประวัติศาสตร์ของเรามีได้หันเหไปจากคำสั่งสอน
 แห่งโองการสวรรค์นั้นย่อมเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าปริมปราประเพณีโบราณของเรานั้นไม่อาจ

๖๐๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่ใครจะทำให้ตกต่ำเสื่อมโทรมได้ ทั้งเราอาจเห็นได้ว่าทำไมต่างประเทศจึงไม่สามารถแข่งขันกับเราได้ และเราอาจทราบว่าการแจกจ่ายพิเศษแห่งดินแดนของสมเด็จพระจักรพรรดิของเรามาความว่ากระไรด้วย ต่างประเทศทั้งหลายได้ให้บรรดาอธิบายวิถีทางของตน ตกลงว่าวิถีทางของเขาเท่านั้นที่ถูกต้อง แต่สายราชวงศ์ของประเทศเหล่านั้นซึ่งเป็นมูลฐานแห่งความมั่งคั่งของตนมิได้สืบเนื่องกันเลย สายราชวงศ์เปลี่ยนอยู่เรื่อยๆ และไม่ค่อยจะบริสุทธิ์ ดังนั้นเราจึงอาจคาดคะเนหรือเดาว่าในทุกๆ สิ่งที่พวกเขาพูดก็ย่อมมีความผิด และไม่มูลฐานใดๆ ในข้อเท็จจริงสำหรับพวกเขาเลย

อำนาจประหลาด

ข้อความตอนนี้ได้อธิบายถึงว่าเหตุผลของมนุษย์นั้นไม่เพียงพอที่จะทำให้เข้าใจการสำแดงอำนาจประหลาดๆ ของทวยเทพทั้งหลายได้ และเยาะเย้ยคำกล่าวอ้างของลัทธิขงจื้อที่ว่าได้หาคำตอบปัญหาต่างๆ อย่างอย่างมีเหตุผลได้ ข้อความตอนนี้อาจมาจากหนังสือเรื่องต้นท้ายายม่อม (คูลีมานะ) (Arrowroot) ที่ตั้งชื่อเช่นนี้ก็เพราะพืชชนิดนี้เลื้อยไปตามพื้นดินและให้ดอกสวยงามมากและให้แป้งที่บำรุงกำลัง ซึ่งถ้าหากเอามาทำให้บูดแล้ว จะก่อให้เกิดเป็นเมรัยที่กระตุ้นความรู้สึกได้เป็นอย่างดี โมะโตะโอริได้เสนอแนะว่า มโนคติของตนนั้นแม้จะเป็นแบบง่ายๆ และมีได้ไ้อวดอะไร แต่ก็นับว่าเป็นอาหารใจและเครื่องกระตุ้นความคิด บทสนทนานี้ได้เขียนขึ้นเพื่อโต้ตอบในกรณีที่ยังค้างคา ทัดสึมาโระ (ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๓๓๔) ผู้นับถือลัทธิขงจื้อได้โจมตีการฟื้นฟูศาสนาชินโต

(จากหนังสือ โมะโตะโอริ โนรินางะ เซนชู เล่ม ๕, หน้า ๔๕๕-๔๖๒)

ข้อค้าน : ท่านเป็นผู้ที่ตื้อดิ่งในการที่ยืนยันว่าสุริยเทพีทรงเป็นดวงอาทิตย์ในสวรรค์ ถ้าหากข้อนี้เป็นดังนั้นจริง ก่อนที่สุริยเทพีจะอุบัติขึ้นมาความมืดตลอดกาลก็จะต้องปกคลุมทั่วไปทุกหนทุกแห่งละซิ ดวงอาทิตย์จะต้องอยู่ในสวรรค์นับตั้งแต่เริ่มมีจักรวาล (ก่อนที่จะเกิดสุริยเทพี) แล้ว

โมะโตะโอริ : ประการแรก ข้าพเจ้าไม่เข้าใจเหตุผลที่ว่า ทำไมท่านจึงกล่าวว่าข้าพเจ้าเป็นคนตื้อดิ่ง ที่ว่าสุริยเทพีทรงเป็นดวงอาทิตย์ในสวรรค์ก็ปรากฏแจ่มแจ้งอยู่ในบันทึกของหนังสือ โคโยกิ และ นิฮองจิ แล้ว ถ้าหากเรื่องนี้อยู่พ้นความสงสัยใดๆ แล้ว บุคคลที่คัดค้านนั้นมิได้เป็นบุคคลที่ตื้อดิ่งดอกหรือ? สุริยเทพีนี้ทรงส่องแสงมายังปลายสุดแห่งจักรวาลทุกด้านเลย แต่ในตอนเริ่มต้นสุริยเทพีได้ทรงปรากฏพระองค์ในดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเราก่อนเพื่อน และในฐานะที่เป็นเทวภคัตริย์ของสายวงศ์สมเด็จพระจักรพรรดิ

นั่นคือแห่งดินแดนของสมเด็จพระจักรพรรดิ พระนางจึงทรงปกครองเหนือทะเลทั้งสี่อย่าง เด็ดขาดมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เมื่อสุริยเทพนี้ซ่อนพระองค์อยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งในสวรรค์โดยปิด ประตูหมด ความมืดก็เข้าครอบคลุमทุกประเทศในโลก ที่ท่านถามว่าทำไมความมืดจึงมิได้ ครอบงำทุกหนทุกแห่งก่อนที่พระนางจะอุบัติขึ้นมานั้น เป็นปัญหาที่เด็กๆ ก็อาจตอบได้เป็น อย่างดี เมื่อท่านถามปัญหาที่อาจเกิดจากความสงสัยอย่างของเด็กๆ ด้วยการยืนยันเช่นนั้น แล้ว ก็ดูเหมือนท่านเป็นเด็กจริงๆ แต่จุดนี้ก็ย่อมเป็นการพิสูจน์ว่าสิ่งที่บังเกิดขึ้นในทวยศสมัย โบราณนั้นเป็นข้อเท็จจริง หาได้เป็นการประดิษฐ์ขึ้นมาไม่ บางคนก็กล่าวว่าบันทึกทั้งหลาย เป็นการประดิษฐ์ขึ้นของกษัตริย์ในสมัยต่อๆ มา แต่ใครเล่าจะประดิษฐ์สิ่งที่เหลือเชื่อที่ไม่ ลึกซึ้งอย่างนั้นได้? นี่เป็นจุดที่ท่านควรจะสะท้อนให้เห็นภาพอย่างจริงๆ จังๆ

การกระทำของทวยเทพนั้นการให้เหตุผลของสามัญชนไม่อาจที่จะวัดได้ สถิติปัญญา ของมนุษย์ไม่ว่าจะเฉลียวฉลาดเพียงใดก็ตาม ก็ย่อมมีขอบเขตจำกัด สถิติปัญญาของมนุษย์นั้น น้อยนัก และอะไรที่อยู่เหนือขอบเขตของมันแล้ว มันก็ไม่สามารถรู้ได้ การกระทำของทวยเทพ นั้นตรงไปตรงมา ที่ว่าการกระทำของทวยเทพปรากฏว่าไม่ลึกซึ้งและไม่ถูกต้องนั้น เนื่อง มาจากมนุษย์เราสามารถรู้อะไรได้อ่างจำกัด สำหรับจิตของมนุษย์แล้ว การกระทำ เหล่านี้ปรากฏว่าห่างไกลมาก ไม่อาจเข้าถึงได้และยากจะเข้าใจและเชื่อถือได้ ส่วนคำสอน ของจีนอยู่ในขอบเขตที่สถิติปัญญาของมนุษย์จะเข้าถึงได้ ดังนั้น สำหรับจิตของผู้ฟังแล้ว คำสอน เหล่านี้คุ้นหูคุ้นตาซึ่งพอจะเข้าใจและเชื่อถือได้ง่าย โดยเหตุที่ชาวจีนเชื่อว่าปัญญาของ นักปราชญ์ (คือขงจื้อ) สามารถจะเข้าใจความจริงทั้งปวงของจักรวาล และแห่งปรากฏการณ์ ทั้งหลายของจักรวาลได้จึงได้อวดอ้างปัญญาของนักปราชญ์ (ขงจื้อ) และยืนยันว่าพวกเขา ทราบสิ่งที่จิตของพวกเขาไม่สามารถจะรู้ได้จริงๆ ทั้งๆ ที่จิตของพวกเขาเล็กและมีขอบเขต จำกัดก็ตาม แต่พร้อมกันนั้น พวกเขาก็ไม่ยอมเชื่อในเรื่องความลึกลับของสัจธรรมที่เชื่อกันว่า ไม่สามารถจะทราบได้ ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง พวกเขาจึงสรุปว่า ไม่มีเหตุผล ข้อนี้ฟังดูก็รู้สึกว่ ฉลาด แต่ตรงกันข้าม กลับแสดงถึงว่าพวกเขามีสถิติปัญญาเพียงเล็กน้อย ถ้าหากผู้คัดค้าน ข้างเจ้าจะทำให้ตัวเขาพ้นจากนิสัยเช่นนั้นและพิจารณาดูอย่างจริงจังแล้ว ความสงสัยดังที่เขา ได้แสดงออกมานั้นก็คงจะหมดไป

ขอให้ระลึกไว้ว่าเมื่อเทพอิชานางิเดินทางไปยังดินแดนที่อยู่ใต้โลก พระองค์ทรง ถือแสงสว่างไปด้วย ทั้งนี้เพราะที่นั่นมืด แต่เมื่อพระองค์ทรงอยู่ในโลกที่แท้จริงพระองค์มิได้ทรง ถือแสงสว่างไว้เลย โลกเบื้องล่างมืดก็เพราะมันจะต้องมืด โลกที่แท้จริงสว่างไสวก็เพราะมัน จะต้องสว่างไสว ดังนั้นจึงมีแสงสว่างในโลกที่แท้จริงก่อนที่จะสุริยเทพจะอุบัติขึ้นมา แม้เหตุผล

๖๐๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่ว่าทำไมมันจึงเป็นเช่นนั้นเราไม่อาจจะหยั่งทราบได้ก็ตาม ในหนังสืออธิบายคัมภีร์
 นิชองจิ มีอ้างถึงมนุษย์ที่มีแสงโชติช่วงแห่งสมัยที่สร้างโลก ผู้ซึ่งมีแสงสว่าง (รัศมี) แม้ชาน
 ไปรอบตัว แต่ข้ออ้างเหล่านี้ได้มาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีกรกล่าวถึงเทพที่มี
 รัศมีสุกใส แต่นี่เป็นเทพผู้ชั่วร้าย และกรณีของเทพองค์นี้จึงไม่อาจถือเป็นแบบฉบับได้ นอกจาก
 คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ไม่มีปรัมปราประเพณีใดๆ ที่เกี่ยวกับเทพที่มีแสงสว่างเลย
 และดังนั้นเราก็ไม่มีทางที่จะทราบว่ามีแสงสว่างอะไรที่ทำให้มีแสงรุ่งโรจน์ แต่ก็สันนิษฐานว่ามี
 แสงสว่างเพื่อเหตุผล ซึ่งเกินที่สติปัญญาของมนุษย์จะเข้าถึงได้ แล้วทำไมเมื่อสุริยเทพทรงซ่อน
 พระองค์อยู่เบื้องหลังประตูถ้ำ ความมืดจึงแผ่คลุมไปทั่วเล่า? ข้อนี้ก็สืบเนื่องมาจากว่า ได้
 พิจารณาตัดสินมาก่อนแล้วว่า พร้อมกับการอุบัติของสุริยเทพี อนาคตทั้งมวลแห่งจักรวาลควร
 มาอยู่ภายในแสงสว่างอันช่วงโชติของพระนางและว่านับแต่นั้นมาถ้าหากไม่มีแสงสว่างอันช่วงโชติ
 ของพระนางก็ไม่ควรมีแสงสว่างอื่นใด นี่ก็เป็นความจริงที่ลึกลับไม่สามารถจะทราบได้ เช่น
 เดียวกับในกรณีที่เราขนาดตาได้เสด็จลงมาจากสวรรค์ ซึ่งหลังจากนั้น การติดต่อระหว่างฟ้า
 กับดินก็ตกอยู่ในฐานะที่ตึงเครียดมาก มีสิ่งแปลกประหลาดและลึกลับอยู่มากมายที่เกิดขึ้นใน
 สมัยเทวยุคซึ่งเราจะต้องยอมรับในวิถีทางเดียวกันนั่นเอง คนสมัยโบราณไม่เคยพยายามที่
 จะให้เหตุผลเกี่ยวกับการกระทำของทวยเทพด้วยสติปัญญาของตนเองเลย แล้วประชาชนสมัย
 ต่อๆ มาซึ่งได้รับอิทธิพลจากจีนก็เลยพลอยติดอยู่กับลัทธิเหตุผลนิยมไปด้วย ประชาชนเช่นนั้น
 ปรากฏว่า จะเป็นคนฉลาดๆ อยู่ แต่ความจริงแล้วในเรื่องราวเกี่ยวกับที่พวกเขามีความสงสัย
 เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเทวยุค ซึ่งนับว่าแตกต่างจากที่เกิดขึ้นในมนุษย์มากทีเดียว ข้อ
 เท็จจริงก็มีอยู่ว่า ตามความเป็นจริงแล้ว แม้สิ่งทั้งหลายในสมัยยุคของมนุษย์จะแปลกประหลาด
 แต่เพราะเหตุที่เราเคยชินกับรูปฟอร์มของมันและเราอยู่ในท่ามกลางสิ่งเหล่านั้น เราจึงมองไม่
 เห็นคุณสมบัติที่ประหลาดๆ ของมันเลย ตัวอย่างเช่น จงพิจารณาวิธีที่จักรวาลนี้ดำเนินไปซี
 โลกลอยอยู่ในท้องฟ้าหรือว่ายืดติดอยู่กับอะไรบางอย่าง? จะในตัวอย่างเช่นใดก็ตาม นับว่า
 เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดอย่างหนึ่ง สมมุติว่าโลกติดอยู่กับอะไรบางอย่าง จะมีอะไรอยู่ภายใต้
 โลกที่คอยค้ำจุนโลกบ้างไหม? นี่คือการบางอย่างที่ไม่อาจเข้าใจได้ ดังนั้นในเมืองจีน แม้จะมี
 ทฤษฎีต่างๆ มากมาย แต่ทฤษฎีเหล่านั้นทั้งปวงก็จบลงที่ความแปลกประหลาดทั้งนั้น ใน
 บรรดาทฤษฎีต่างๆ เหล่านั้น ทฤษฎีที่เรียกว่าทฤษฎีสากลกล่าวว่า โลกกลม และโลกได้รับ
 การพัฒนาอยู่ในอวกาศและแขวนอยู่ในท้องฟ้า ฟังดูเหมือนว่า การให้เหตุผลนี้พอฟังได้ แต่ก็
 ธรรมดาๆ นี่แหละบอกเราว่า ทั้งๆ ที่ในท้องฟ้าจะเต็มไปด้วยอีเทอร์ แผ่นดินนี้และมหาสมุทร
 อันกว้างใหญ่ย่อมไม่อาจห้อยอยู่และไม่อาจเคลื่อนไหวในท้องฟ้าได้ ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงไม่มี

อะไรยิ่งไปกว่าการแสดงความสามารถประหลาดออกมาเลย อีกทฤษฎีหนึ่งกล่าวว่า อวกาศประกอบด้วยอีเทอร์เท่านั้น และว่าอวกาศไม่มีรูปฟอร์มของตนเองเลย ข้อนี้ฟังดูเหมือนว่าพอจะไปได้ แต่ถ้าหากอีเทอร์มีอยู่เต็มอวกาศภายนอกแล้ว จะมีขอบเขตที่มันจะขยายออกไปหรือไม่? ถ้าหากอวกาศไม่มีขอบเขต ก็ไม่มีวิถีทางใดๆ ที่จะพิจารณาตัดสินเส้นรอบวงหรือศูนย์กลางของมัน หรือว่าโลกตั้งอยู่ตรงไหนในอวกาศ โลกไม่อาจหลุดออกจากตรงศูนย์กลางที่ปราศจากการเคลื่อนไหวใดๆ ของอวกาศ อนึ่ง ถ้าหากการขยายออกของอีเทอร์มีขอบเขตจำกัดแล้ว โลกก็จะต้องมีรูปร่างกลม ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับจุดที่แน่นอน ซึ่งมันจะทำให้ตัวมันให้ควบแน่นเข้า ณ จุดนี้เอง แล้วก็จะมีความต่อไปอีกว่า ณ ตรงนั้นอะไรเล่าเป็นเหตุทำให้มันควบแน่น? ดังนั้นเราก็จะเห็นว่า ทฤษฎีนี้ก็เป็นการแสดงความสามารถและประหลาดออกมาเช่นกัน

มนุษย์ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ในจักรวาลที่แปลกประหลาดและมหัศจรรย์เช่นนี้มิได้รู้สึกประหลาดใจเกี่ยวกับความลึกลับของจักรวาลเลย แต่รู้สึกประหลาดใจต่อความมหัศจรรย์ของเทวยุคเพียงเท่านั้น จึงกล่าวว่าไม่มีเหตุผลใดๆ สำหรับสิ่งที่ประหลาดมหัศจรรย์เหล่านั้น ถ้าหากข้อนี้มิได้เป็นสิ่งที่ไร้ความหมายแล้วละก็ แล้วมันเป็นอะไรกันเล่า?

จงพิจารณาร่างกายมนุษย์ดูซิ : มันมีตาสำหรับดู มีหูสำหรับฟัง มีปากสำหรับพูด มีเท้าสำหรับเดิน มีมือไว้ทำสิ่งต่างๆ นับเป็นพันๆ สิ่ง เหล่านี้มีไว้เป็นสิ่งที่แปลกประหลาดจริงๆ ดอกหรือ? นกและแมลงทั้งหลายบินอยู่ในท้องฟ้า พืชและต้นไม้ทั้งหลายผลิดอกและออกผล เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ประหลาดมหัศจรรย์ทั้งนั้น เมื่อสิ่งที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิดเปลี่ยนไปเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกนึกคิด เช่น นกและแมลง หรือเมื่อสุนัขจิ้งจอกและอีเห็นกลายรูปเป็นมนุษย์ มันมิได้เป็นสิ่งที่ประหลาดที่สุดเหนือสิ่งที่ประหลาดทั้งหลายดอกหรือ? ดังนั้น จักรวาลและสิ่งทั้งปวงในจักรวาลถ้าหากพิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว ล้วนแต่ประหลาดและอัศจรรย์ทั้งนั้น ไม่มียกเว้นเลยแม้แต่อย่างเดียว แม้แต่นักปราชญ์ก็ยังไม่สามารถจะอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ได้ ดังนั้นเราจึงจำต้องยอมรับว่า สติปัญญาของมนุษย์นั้นมีจำกัดและน้อยมาก แต่การกระทำของทวยเทพนั้นไม่มีขอบเขตจำกัดและประหลาดมาก แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าขบขันที่ว่า มีประชาชนที่เคารพและเชื่อในนักปราชญ์ผู้นี้ดูจ่ว่า เป็นบุคคลที่รู้ความจริงทุกสิ่งทุกอย่างของจักรวาลและปรากฏการณ์ต่างๆ ของจักรวาลหมด ในเมื่อความจริงแล้วเขาอธิบายได้เฉพาะสิ่งต่างๆ ภายในขอบเขตแห่งสติปัญญาของเขาเท่านั้นเอง

การเริ่มต้นของจักรวาลที่เป็นสิ่งประหลาดมหัศจรรย์มากเช่นนั้น และการเริ่มต้นแห่ง

๖๑๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ปรากฏการณ์ของจักรวาลทั้งปวงคงจะต้องประหลาดมหัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นขึ้นไปอีก ชาวจีนเอา หยินและหยางมาอธิบายเรื่องนี้ แต่พวกเขาก็ไม่อาจอธิบายว่าทำไมหยินและหยางจึงได้ปฏิบัติ การในลักษณะการเช่นนั้น ซึ่งก็เท่ากับเพิ่มความประหลาดมหัศจรรย์ให้แก่การเริ่มต้นของ จักรวาลให้มากยิ่งขึ้นนั่นเอง หรือเราอาจกล่าวว่าจักรวาลไม่มีการเริ่มต้น มันคงจะประหลาด มหัศจรรย์หนักยิ่งขึ้นไปอีก ถ้าหากผู้ที่ค้านข้าพเจ้าจะพิจารณาดูสิ่งทั้งหลายดังกล่าวแล้วให้ดี ความสงสัยของเขาก็คงจะหมดไปเอง ถ้าหากเขายังไม่อาจทำลายความสงสัยให้หมดไปได้ ข้าพเจ้า ก็จะอ้างตัวอย่างที่ใกล้เคียงขึ้นไปอีก พวกหนูและพวกสัตว์สี่เท้าเล็กๆ ที่ชอบอยู่ตามต้นไม้ (martens) อาจมองเห็นอะไรต่ออะไรในที่มืดได้พอๆ กับในที่สว่าง สัตว์เหล่านั้นอาศัยแสงสว่าง ชนิดใดเล่าจึงมองเห็น? ทั้งยังมีพวกนกที่มองเห็นสิ่งทั้งหลายในที่มืดได้ดี แต่ในเวลากลางวัน (กลับ) มองไม่เห็น สิ่งทั้งหลายทำนองนั้นไม่อาจอธิบายได้โดยอาศัยการให้เหตุผลธรรมดาๆ เลย ผู้ค้านข้าพเจ้าได้กล่าวว่าไม่มีเหตุผลใดๆ ที่แสงสว่างจะมีอยู่ในทวยศ แต่เขาจะสามารถ กล่าวได้ไหมว่า มีเหตุผลอยู่อย่างหนึ่งที่แสงสว่างเช่นนั้นมิได้มีอยู่? ท่านจะตอบว่ากระไร? แม้ ในกรณีนกและสัตว์ชั้นต่ำก็ยังมีเหตุผลที่อยู่นอกเหนือเหตุผลเลย แล้วยังมีความจำเป็นใดๆ ที่ กล่าวถึงบรรพบุรุษของสมเด็จพระจักรพรรดิของเราในตอนเริ่มต้นจักรวาลอยู่อีกหรือ?

ความคลาดเคลื่อนแห่งลัทธิเหตุผลนิยม

(จากเรื่อง *คุสึมะนะ* ในหนังสือ *โมะโตะโอริ* โนรินางะ เซนชู เล่ม ๕, หน้า ๔๖๓-๔๖๖)

ข้อค้าน : นักปราชญ์ (โมะโตะโอริ) ปฏิบัติต่อประเทศนี้ดุจดังว่าประเทศนี้แตกต่าง จากประเทศอื่นๆ อย่างนั้นแหละ

โมะโตะโอริ : ในตอนท้ายของหนังสือ ผู้คัดค้านยังได้กล่าวไว้ด้วยว่า ข้าพเจ้าต้องการ “เอาประเทศของข้าพเจ้าไปไว้นอกจักรวาล” ข้าพเจ้าไม่สามารถเข้าใจได้ว่าเขาหมายถึงอะไร แต่ข้าพเจ้าคาดคะเนเอาจากสิ่งที่เขาพูดก่อนและภายหลังที่ว่า เขากำลังวิพากษ์วิจารณ์ข้าพเจ้า เพราะคำพูดของข้าพเจ้าที่ว่าสุริยเทพซึ่งเป็นดวงอาทิตย์ในสรวงสวรรค์เกิดในประเทศเรา...

ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวซ้ำรายละเอียดของทฤษฎีที่ว่า สุริยเทพเป็นดวงอาทิตย์ ในสรวงสวรรค์ และว่าพระองค์เกิดในประเทศเราอีก แต่เพราะขาดการถ่ายทอดข้อเท็จจริงนี้ ในดินแดนต่างประเทศอย่างถูกต้อง คนทั้งหลายในต่างประเทศจึงไม่ทราบถึงกำเนิดของ ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ (ในประเทศจีน) พวกเขามีทฤษฎีว่า ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ เป็นนัยน์ตาของพันกุ (Pan Ku) ซึ่งนับว่าเป็นส่วนอันเล็กน้อยแห่งปฐมปราประเพณีโบราณที่

ถูกต้อง แต่ในประเทศจีนซึ่งทุกคนติดอยู่กับการอ้างเหตุผลที่ผิดๆ การตีความหมายเช่นนั้น จึงถือกันว่าเป็นเรื่องประหลาดอัศจรรย์ และไม่มีใครแยแส แทนที่จะเป็นเช่นนั้น พวกเขาประกาศด้วยการนึกเอาเองว่าดวงอาทิตย์และดวงจันทร์เป็นเจตภูตของหยินและหยาง ทฤษฎีเรื่องนัยน์ตาของพันกุเป็นตัวอย่างแห่งการถ่ายทอดและการที่ในต่างประเทศได้แก้ไขปรัมปรา ประเพณีที่ว่าสุริยเทพีเกิดจากการล้างพระเนตรของเทพธิดานางิซึน นับว่าเป็นเพียงเรื่องปลุกย้อยที่ยังเหลืออยู่เท่านั้นเอง แต่ก็ยิ่งดีกว่าทฤษฎีที่ตั้งขึ้นแบบต่างๆ เอา

ขอยกปัญหาที่ว่าอะไรจะดีกว่ากันไว้เสียชั่วระยะหนึ่งก่อน ขอให้เราชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างทัศนะของจีนกับทัศนะของญี่ปุ่นเสียก่อน ชาวจีนมีความเห็นว่า ทัศนะของญี่ปุ่นนั้นผิด และชาวญี่ปุ่นก็มีความเห็นว่า ทัศนะของจีนนั้นผิดเช่นกัน แต่ผู้คัดค้านข้าพเจ้าอ้างเฉพาะทัศนะของจีนเท่านั้น และพยายามทำทัศนะของจีนให้เป็นสากล ถึงขนาดปฏิเสธความเก่าแก่แห่งดินแดนของสมเด็จพระจักรพรรดิของเราทีเดียว ข้อนี้ได้แสดงว่ามีความลำเอียงและทำตามอำเภอใจดอกหรือ สำหรับเรื่องนี้ เขาอาจตอบว่าจักรวาลเป็นหนึ่ง ว่าไม่มีความแตกต่างใดๆ ในระหว่างทัศนะของจีนกับของญี่ปุ่น และว่าในการพยายามที่จะก่อให้เกิดความแตกต่างกันเช่นนั้นมีความลำเอียงอยู่นิดหน่อย อย่างไรก็ตามในการอ้างเฉพาะทัศนะของจีนเท่านั้น และแสดงความสงสัยในเรื่องความเก่าแก่แห่งดินแดนของสมเด็จพระจักรพรรดิของเรานั้น ตัวเขาเองก็ก่อให้เกิดความแตกต่างกันเช่นนั้น และลำเอียงไปทางประเทศจีน...แม้หากจะไม่มี ความแตกต่างใดๆ ในระหว่างประเทศทั้งหลาย ก็คงจะเป็นการถูกต้องที่ประเทศต่างๆ ของโลก ซึ่งแต่ละประเทศต่างก็มีปรัมปราประเพณีและทัศนะของตนเองจะยืนยันทัศนะของตนตาม ปรัมปราประเพณีของตนเอง โดยเฉพาะดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเราพิเศษเหนือ ดินแดนต่างๆ ที่เหลือของโลกในฐานะที่มีการถ่ายทอดวิถีทางโบราณนี้ได้ถูกต้องซึ่งเป็นวิถีทาง ที่มหาเทพได้ประทานแสงสว่างมายังโลกทั้งปวง นับว่าเป็นความประสงค์ร้ายที่ทรยศทีเดียว ที่พูดเราให้เราเฉยเมยต่อการถ่ายทอดนั้น เพราะเห็นแก่ทัศนะต่างด้าวที่ไม่มีความหมายอะไร ที่ยืนยันว่าการถ่ายทอดในสมัยโบราณของเราเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดและเป็นเรื่องที่ประดิษฐ์ขึ้นทั้งนั้น...

อีกประการหนึ่ง การที่เขายืนยันว่าข้าพเจ้าอธิบายว่าดวงอาทิตย์เป็นอะไรบางอย่าง ที่แตกต่างไปจากดวงอาทิตย์ของประเทศอื่นๆ นั้น นับว่าเป็นคำพูดที่น่าขบขันเสียจริง ถ้า ข้าพเจ้ากล่าวว่า สุริยเทพีเกิดในประเทศของเราและส่องแสงไปยังประเทศอื่นๆ ทั้งปวงนั้น ดวงอาทิตย์ในประเทศอื่นๆ จะแตกต่างกันได้อย่างไร?... อนึ่ง เขาได้กล่าวว่า ทวยเทพใน สรวงสวรรค์ถือว่าสิ่งทั้งปวงเท่าเทียมกัน และประทานพรให้แก่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงโดยมิได้

๖๑๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ลำเอียงเลย ข้อนั้นย่อมเป็นดังนั้นแน่ๆ และดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเรายังเป็นดินแดนที่เทพีอะมะเตระสุเกิด และที่อนุชนของพระองค์ได้ปกครองอย่างสิทธิขาดอีกด้วย ดังนั้นประเทศของเราจึงสูงส่งกว่าประเทศอื่นๆ ทั้งปวง และไม่อาจถือว่าเป็นอย่างเดียวกันได้

ข้อค้าน : นักปราชญ์ คือ ขงจื๊อนั้น ประชาชนหลายสิบล้านถือว่าเป็นตัวสวรรค์เองทีเดียว

โมะโตะโอรุ : ข้อเท็จจริงนี้ย่อมสาธิตแสดงให้เห็นว่า ชาวจีนราชวงศ์แล้วราชวงศ์เล่า ได้ถูกนักปราชญ์ผู้ซึ่งไม่สมควรจะได้รับการยกย่องจริงๆ หลอกหลวงเอาแล้ว ถ้าหากจะถือว่าการที่มีคนเป็นจำนวนมากเคารพบูชาเป็นเครื่องหมายแห่งความยิ่งใหญ่แล้ว เราก็อาจกล่าวได้ว่า ชินแรนซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดนิกายอีกโกจะต้องสูงส่งกว่านักปราชญ์ (ขงจื๊อ) เพราะสมัยทุกวันนี้ผู้ที่นับถือนิกายอีกโกเคารพนับถือผู้ให้กำเนิดนิกายอย่างซาบซึ้งยิ่งกว่าที่ผู้นับถือลัทธิขงจื๊อเคารพนับถือขงจื๊อเสียอีก...

นักปราชญ์ทั้งหลายจะสูงส่งกว่าประชาชนอื่นๆ ก็เฉพาะในด้านความฉลาดเท่านั้น ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่านักปราชญ์เหล่านั้นเป็นคนหลอกหลวงทั้งสิ้น ในหมู่พวกเขาเหล่านั้น คนที่ควรได้รับการดำเนินรอยตามที่สุด ก็คือขงจื๊อ ขงจื๊อเป็นบุคคลที่เคารพนับถือของราชวงศ์โจว เพราะขงจื๊อเกิดในสมัยราชวงศ์โจว ที่ว่าขงจื๊อเศร้าโศกเสียใจในเรื่องความหลอกหลวง และความไม่มีระเบียบข้อบังคับของพวกเจ้าขุนมูลนายนั้นเป็นสิ่งที่ควรแก่การยกย่อง แต่เมื่อก่อนที่พวกที่นับถือนิกายขงจื๊อนับถือว่าเป็นนักปราชญ์ในชั้นเดียวกับขงจื๊อนั้น นับว่าแตกต่างออกไปมากทั้งๆ ที่ยอมรับราชวิถี แต่เมื่อก่อนก็พุดปลุกใจให้ทำการปฏิบัติในทุกหนทุกแห่งที่ท่านไปถึง เมื่อก่อนจึงเป็นบุคคลที่ชั่วร้ายไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าดังและหวูเลย^{๑๔}

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความชั่ว

โมะโตะโอรุมีความเห็นว่า ข้อบกพร่องที่เป็นพื้นฐานแห่งศาสนาขงจื๊อและพระพุทธศาสนาอันน้อยที่มีความพยายามที่จะอยู่เหนือความชั่ว ความตาย และความทุกข์ของมนุษย์ โดยการให้เหตุผลอย่างละเอียดลออ โมะโตะโอรุกล่าวว่า เหล่านี้แหละ คือ ข้อเท็จจริงที่เป็นมูลฐานแห่งความมีเป็นของมนุษย์ที่เราจะต้องเผชิญกับความแท้จริงที่สมบูรณ์ของมันทุกอย่าง

(จากเรื่อง ทะมะ คุชิเงะ ในหนังสือ โมะโตะโอรุ ในรินางะ เซนชู, เล่ม ๖, หน้า ๙-๑๑)

^{๑๔} ตาม “หนังสือว่าด้วยเอกสารต่างๆ” ของลัทธิขงจื๊อ กล่าวว่า ดังและหวูเป็นผู้สถาปนาราชวงศ์ซางและราชวงศ์โจว ซึ่งยืนยันว่ากษัตริย์ที่พวกเขาโค่นจากอำนาจนั้นได้สูญเสียโอกาสสวรรค์เพราะมีความประพฤติผิด

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มีชีวิต ทั้งเล็กและใหญ่ การที่สิ่งทั้งปวงมีอยู่ในจักรวาลแม้กระทั่งตัวมนุษย์เองและการกระทำของเขานั้นล้วนเนื่องมาจากเจตภูตแห่งทวยเทพ และการที่เจตภูตแห่งทวยเทพควบคุมสิ่งทั้งหลายนั้นเอง เมื่อว่าโดยทั่วไปแล้ว ก็มีทวยเทพต่างๆ มากมายหลายชนิดด้วยกัน คือมีทั้งที่ประเสริฐ เลว ดี ชั่ว ถูก และผิด ดังนั้นจึงมีผลว่าสิ่งทั้งหลายที่มีชีวิตมิใช่ว่าจะโชคดีและดีเสมอไป สิ่งทั้งหลายถูกผสมด้วยสิ่งที่เลวและสิ่งที่มีเคราะห์ร้าย สงครามล้างแค้นมักเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเสมอ และเหตุการณ์ทั้งหลายที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อโลกหรือต่อมนุษยชาติก็ได้เกิดขึ้น ไม่บ่อยนักดอกที่โชคดีหรือโชคร้ายจะตกแก่บุคคลในแบบที่ตรงข้ามกับหลักการแห่งความยุติธรรม สิ่งเหล่านั้นเป็นการกระทำของเทพที่ชั่วร้าย เทพที่ชั่วร้ายก็คือเทพที่ทำความชั่วทุกถวนกระบวนความ ได้รับความตลใจจากเจตภูตของเทพมะงะสึบิซึ่งเกิดมาจากความแปดเปื้อนแห่งพิภพมัจจุราช ซึ่งเทพอิซานางิได้ทรงชำระล้างพระองค์ให้หมดจดแล้วเมื่อเทพที่ชั่วร้ายเช่นนั้นรุ่งเรืองขึ้นมา และไม่มีใครทำให้กลัวเกรงได้ มีอยู่หลายครั้งที่แม้แต่อำนาจคุ้มครองของทวยเทพที่อานุวยแสงสว่างให้ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่เพียงพอที่จะทำให้เทพที่ชั่วร้ายเหล่านั้นกลัวเกรง ข้อนี้นับถือว่าเป็นความจริงมานับตั้งแต่สมัยทวยยุคแล้ว

ทำไมจึงว่า ชีวิตมิได้ประกอบด้วยสิ่งที่ดีและถูกแต่อย่างเดียว และทำไมสิ่งที่ไม่ดีและชั่วจึงจำเป็นต้องมีส่วนร่วมอยู่กับชีวิตด้วยเล่า? ณ ที่นี้มีเหตุผลที่เป็นมูลฐานอยู่ประการหนึ่งที่กำหนดตายตัวไว้ในทวยยุคและได้มีบันทึกไว้ในหนังสือ โคยิกิ และ นิฮงงิ อย่างไรก็ตามก็ดี ดูออกจะเป็นเรื่องยาวยากที่จะนำมาเล่าไว้ ณ ที่นี้ให้ละเอียดล่อได้ แต่ก็ควรจะพูดสักคำหรือสองคำเกี่ยวกับเรื่องความแปดเปื้อนแห่งพิภพมัจจุราช พิภพมัจจุราชอยู่ใต้ดินตรงที่สุดของโลก ดังนั้นจึงมีผู้เรียกพิภพมัจจุราชว่า “ดินแดนที่ต่ำ” (baseland) หรือ “ดินแดนใต้ดิน” (netherland) เป็นดินแดนที่สกปรกและชั่วร้ายอย่างที่สุด เป็นดินแดนที่คนตายจะต้องไปเกิด ในตอนเริ่มต้นหลังจากที่สิ้นพระชนม์แล้ว เทพอิซานามิก็ได้ไปที่พิภพมัจจุราชนั้น แล้วบริโภคลูกที่ปรุงเป็นอาหารแล้วของดินแดนนั้นชื่อ โยโมสึเฮงูอิ ซึ่งทำให้พระนางมีมลทิน เพราะความแปดเปื้อนนั่นเอง จึงไม่ปรากฏว่าพระนางได้เสด็จกลับสู่โลกเบื้องบนอีกเลย และในไม่ช้าก็กลายเป็นเทพแห่งความชั่วช้าและคดโกงไป โดยเหตุที่ความแปดเปื้อนนี้นั้นแหละที่ทำให้เกิด มะงะสึบิ จึงควรตระหนักใจไว้ว่า เราควรจะหลีกเลี่ยงความแปดเปื้อนนี้นั้นเพื่อทำให้ชีวิตบริสุทธิ์อยู่เสมอ

ที่นี้ในเรื่องชีวิต ทุกๆ คนไม่ว่าจะประเสริฐหรือต่ำต้อย ดีหรือชั่วต่างก็จะต้องไปสู่พิภพมัจจุราชในตอนที่ยายุขัยด้วยกันทั้งนั้น ข้อนี้นับว่าเป็นสิ่งที่น่าเศร้าใจจริงๆ อาจดูเหมือนว่าเป็นคำพูดที่น่าเบื่ออย่างที่สุด และไม่มีมูลฐานทางตรรกศาสตร์เลย แต่ดูเหมือนจะมาจากปริมปราประเพณีที่ยึดถือกันมาตั้งแต่สมัยทวยยุค คือ เป็นปริมปราประเพณีที่

๖๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มีความจริงแปลกๆ ที่ฝืนความเข้าใจของสามัญชนทั้งหลายอยู่ ในต่างประเทศ ได้มีผู้ตั้งลัทธิต่างๆ ขึ้นมากมายเพื่ออธิบายเหตุผลเกี่ยวกับชีวิตและความตายของมนุษย์ แต่ลัทธิความเห็นเหล่านี้เป็นเพียงการเก็งเอาของมนุษย์ หรือเป็นอุบายที่สร้างขึ้นมาจากความเฉลียวฉลาดเพื่อให้มนุษย์ที่เชื่ออย่างสนใจเท่านั้นเอง ลัทธิเหล่านี้ฟังดูเหมือนจะมีเหตุผลพอจะเชื่อถือได้ แต่ความจริงแล้วเป็นการปลอมแปลงขึ้นทั้งนั้น โดยทั่วไปแล้ว การอธิบายที่มนุษย์คิดขึ้นเองก็ดูเหมือนจะมีเหตุผลพอที่จะเชื่อถือได้พออยู่แล้ว ซึ่งนับว่าผิดจากความจริงที่ถ่ายทอดมาจากสมัยโบราณซึ่งฟังดูแล้วดีนั้น และไม่มีเหตุผลเสียเลย แต่สติปัญญาของมนุษย์มีขอบเขตจำกัดและมีอยู่มากหลายสิ่งที่ยากจะหยั่งถึง ดังนั้น บุคคลที่ไม่ทราบว่ามีปรัมปราประเพณีที่ดั้นๆ และฟังดูน่าหัวเราะเหล่านี้มีความจริงที่แปลกประหลาดและลึกซึ้งจริงๆ นั้น ยังคงมีความสงสัยเกี่ยวกับปรัมปราประเพณีเหล่านั้นอยู่ และพร้อมกันนั้นก็เชื่อในเรื่องที่ปลอมแปลงขึ้นมา ซึ่งดูคล้ายว่าจะมีเหตุผลพอจะเชื่อถือได้ ข้อนี้ นับว่าเป็นคำสั่งให้เชื่อในจิตของตนเองมากกว่าในข้อเท็จจริง ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่น่าหัวเราะจริง ๆ

เมื่อตายแล้ว มนุษย์เราย่อมละทุกสิ่งทุกอย่าง คือ ภรรยา (สามี) บุตร ญาติและมิตรสหาย บ้านเรือนและทรัพย์สินเงินทองไว้เบื้องหลัง และจากโลกที่เขารู้จักนี้ไปเป็นนิรันดร์ เขาจำเป็นจะต้องไปยังพิภพจักรวาลที่เลอะเทอะเปรอะเปื้อนนั่น อันนับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ทำให้ความตายเป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าที่สุดเหนือเหตุการณ์ทั้งปวง แต่ลัทธิคำสอนต่างด้าวบางลัทธิสอนว่า เราไม่ควรถือว่าความตายเป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าจนเกินไป แต่บางพวกก็ยืนยันว่า การกระทำและท่าทีแห่งจิตของเขาในชีวิตนี้อาจเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์หลังจากที่เขาตายไปแล้วได้ คำอธิบายเหล่านี้นับว่าพอเข้าใจได้และละเอียดมากจนทำให้ประชาชนหลงคิดเอาว่า คำอธิบายเหล่านี้เป็นความจริง ในทันทีที่ศรัทธาได้ตั้งมั่นอยู่ในลัทธิความเชื่อถือเหล่านี้แล้ว ก็ย่อมถือว่าความเศร้าโศกเพราะความตายเป็นเพียงการถือโชคลางไป พวกที่มีความเชื่อถือเหล่านั้นได้สารภาพว่ารู้สึกละอายที่จะต้องไปเกี่ยวข้องกับความตาย และพวกเขาก็พยายามที่จะไม่เป็นคนที่เชื่อถือโชคลาง หรือมีอารมณ์อ่อนไหวไปตามคำอธิบาย เรื่องความตายนั่น บางคนเขียนบทร้อยกรองที่เพียงเมื่อตอนใกล้จะตายเพื่อแสดงความรู้สึกที่ตนเกิดมีความรู้แจ้งอย่างสูงสุดออกมา เหล่านี้ล้วนเป็นคำหลอกลวงอย่างใหญ่หลวงที่ตรงข้ามกับความรู้สึกของมนุษย์และความจริงที่เป็นพื้นฐานทั้งสิ้น จงอย่ายินดีต่อเหตุการณ์ที่น่ายินดี จงอย่าเสียใจต่อเหตุการณ์ที่น่าเสียใจ จงอย่าแสดงความประหลาดใจต่อเหตุการณ์ที่น่าประหลาดใจ ถ้าจะพูดสั้น ๆ ก็คือ จงพิจารณาดูเหตุการณ์เหล่านั้นโดยปัญญาอันแนบคาย อย่าได้หวั่นไหวไปกับเหตุการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้น เหล่านี้ล้วนเป็นการหลอกลวงและความผิดแบบต่างด้าวทั้งสิ้น

นับว่าตรงข้ามกับธรรมชาติของมนุษย์และข้าพเจ้ารู้สึกขยะแขยงอย่างที่สุด โดยเฉพาะความตายย่อมเป็นและควรจะเป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าใจ แม้แต่เทพอิชานาจิผู้ทรงสร้างแผ่นดินและสิ่งทั้งปวงที่เกิดบนแผ่นดิน และเป็นบุคคลแรกที่ชีวิตีชีวิตในโลกนี้ก็ยิ่งร้องไห้ร้องไห้ด้วยความเศร้าโศกเสียใจคล้ายเด็ก ๆ ในเมื่อชายาของพระองค์ (คือ อิชานามิ-ผู้แปล) ได้สิ้นพระชนม์ลง และเพราะความปรารถนาในตัวพระนาง พระองค์จึงได้เสด็จตามไปจนถึงพิภพมัจจุราช นั่นคือการแสดงออกซึ่งธรรมชาติและอารมณ์ที่แท้จริงของมนุษย์ ความจริงต้องการให้คนต้องปฏิบัติในทำนองเดียวกันนั้น

ในสมัยโบราณก่อนที่จะเกิดความยุ่งยากสับสนเพราะนำเอาลัทธิคำสอนต่างดาวเข้ามานั้น มนุษย์เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มนุษย์มิได้ปล่อยตัวให้ถูกหลอกเพราะการสร้าง การสร้างทฤษฎีต่างๆ ที่ไร้จุดหมายเกี่ยวกับว่าเมื่อตายแล้วเขาจะไปไหน เขาเพียงเชื่อในความจริงที่ว่าเมื่อตายแล้ว เขาคงจะไปสู่พิภพมัจจุราช และความตายจะทำให้เขาต้องร้องไห้ร้องไห้เพราะความเสียอกเสียใจ ที่นี้เรื่องนี้อาจไม่ได้ช่วยในเรื่องการปกครองอะไรเลย แต่ก็ช่วยให้เข้าใจความจริงสัมพัทธ์แห่งวิถีทางของสมเด็จพระจักรพรรดิของเรา และความจริงสัมพัทธ์ของต่างประเทศได้

ในดินแดนต่างดาวซึ่งไม่มีใครทราบว่าการบังเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ ที่ชั่วร้าย และคดโกงนั้น เป็นผลที่เกิดจากการกระทำของพวกทวยเทพที่ชั่วร้าย จึงได้พยายามอธิบายเรื่องโชครชะตาของมนุษย์ทั้งที่ดี ชั่ว และที่ไม่สมควร โดยใช้ลัทธิคำสอนเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันเรื่องกรรมสนองกรรม (พระพุทธศาสนา) เป็นหลัก แล้วพวกเขาก็เลิกคิดถึงปัญหาเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางของมนุษย์ โดยกล่าวว่านั่นเป็นโองการของฟ้าหรือวิถีของฟ้า (ลัทธิขงจื้อ) ต่างหาก ลัทธิคำสอนเรื่องความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันและเรื่องกรรมสนองกรรมดังที่กล่าวมานั้นได้สร้างขึ้นมาก็เพราะเห็นแก่ความสะดวก (ในการอธิบาย) และไม่มีคุณค่าควรแก่การพิจารณาอย่างจริงจังเลย ลัทธิคำสอนเรื่องโองการของฟ้า หรือวิถีของฟ้าก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าเป็นการแก้ตัวที่บุคคลต่างๆ ในประเทศจีนสมัยโบราณ เช่น ถังและหวู ทรงสร้างขึ้นเพื่อแสดงเหตุผลในการที่คนทรยศได้โค่นอำนาจกษัตริย์ลงแล้ว ก็ยึดอำนาจในบ้านเมืองต่างๆ ที่ไม่มีสาเหตุที่จะแก้ตัวใดๆ อยู่เลย ถ้าหากมีโองการแห่งฟ้าหรือวิถีของฟ้าอยู่แล้ว ก็ไม่สมควรจะมีสิ่งที่ไม่ถูกต้องใดๆ ในความสัมพันธ์กับโองการแห่งฟ้าและวิถีของฟ้าเลย แต่ก็มีสิ่งที่ไม่ถูกต้องอยู่มากมายจริงๆ^{๑๕} ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเล่า?

^{๑๕} นั่นคือ บุคคลที่มีคุณความดี เช่น ป้อฮัและซุฉี ได้คัดค้านเรื่องการชิงราชสมบัตินี้

๖๑๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความดีความชั่วในหนังสือนิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ

ก่อนที่โมะโตะโอรุจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับขบวนการชินโตใหม่นั้น ท่านได้อุทิศตัวให้แก่ การศึกษาวรรณกรรมญี่ปุ่น การตีความหมายวรรณกรรมญี่ปุ่นนี้เองเท่ากับการวางพื้นฐาน ให้แก่ความคิดในระยะต่อมาของท่านมาก ข้อความที่จะคัดลอกมาแสดงต่อไปนี้นี้ได้มาจาก หนังสือชื่อ ทะมะ โนะ โอะรุชิ ของท่าน ซึ่งเป็นการศึกษา นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชาย เคนจิ ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิ นวนิยายที่ท่านอ่านโดยอาศัยแสงสว่าง “สมัยใหม่” อย่างน่า ประหลาดก็มีอยู่ว่า : นวนิยายเรื่องนี้เป็นการบินตกประสบการณ์ของมนุษย์เท่าที่เราพบ ไม่ จำเป็นที่จะต้องเป็นอย่างที่เราปรารถนาจะให้มันเป็นเลย เพียงความพอใจในชีวิตที่เต็มไปด้วย อารมณ์ของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริงนี้เองที่ทำให้ หนังสือ นิยายเรื่องการผจญภัยของ เจ้าชายเคนจิ เป็นหนังสือที่แสดงเจตนาอารมณ์ของญี่ปุ่นที่นับว่าสำคัญที่สุดเล่มหนึ่ง และทำให้ ได้ถูกเผยแจ้ที่จะไขไปสู่ทุกสิ่งทุกอย่างที่นับว่าจริงที่สุดและดีที่สุดในชีวิตแห่งชาติของญี่ปุ่น

(จากหนังสือ โมะโตะโอรุ โอรินางะ เซนซุ เล่ม ๗, หน้า ๔๗๒-๔๘๔)

ได้มีการตีความกันมากมายเกี่ยวกับปีที่มัตสึโตะประสงค์ให้สร้างนิยายเรื่องนี้ขึ้น แต่ การตีความทั้งหมดนี้มีเพียงถือเอาลักษณะของนวนิยายเองเป็นหลักเท่านั้น แต่ทว่าถือเอา นวนิยายที่เห็นได้จากทัศนะแห่งงานของลัทธิซิงจีโอและพระพุทธศาสนาเป็นหลักมากกว่า และ ดังนั้นจึงมิได้เป็นตัวแทนมัตสึโตะที่แท้จริงของผู้ประพันธ์เลย การที่จะยึดเอาความละม้าย คล้ายคลึงกันตามโอกาสในอารมณ์ หรือโอกาสที่มีมโนคติสอดคล้องกันกับคัมภีร์ในลัทธิซิงจีโอ และพระพุทธศาสนา และดำเนินการเพื่อนำเอาลักษณะของนิยายทั้งหมดมาใช้เป็นประโยชน์ ทั่วๆ ไปนั้นรับประกันอะไรไม่ได้ ความรู้สึกที่มีต่อหนังสือนิยายเล่มนี้โดยทั่วๆ ไปแล้วแตกต่าง ไปจากความรู้สึกที่มีต่อหนังสือที่หนักไปในการทางสั่งสอนมาก (หน้า ๔๗๒)

.....

ความดี ความชั่ว ดังที่มีพบอยู่ในหนังสือนิยายเล่มนี้ได้สอดคล้องต้องกันกับความดี ความชั่วที่พบอยู่ในข้อเขียนในศาสนาซิงจีโอและในพระพุทธศาสนาเลย... ความดีความชั่วได้ ขยายไปยังทุกอาณาจักร แม้สำหรับมนุษย์เองความดีความชั่วก็ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดอยู่แค่ ความคิดและความประพฤติของเขาเท่านั้น ฐานะและตำแหน่งบ่งถึงความดีและความชั่ว ดังนั้น เราจึงถือว่าพวกผู้ดีเป็นคนดี พวกต่ำต้อยเป็นคนเลว ในหนังสือ “นิยายเรื่องการผจญภัยของ เจ้าชายเคนจิ” ได้พูดถึงบุคคลที่มีตำแหน่งสูงว่าเป็นคนดี แต่ในการเจรจากันนั้น ก็มีข้อความ ต่างๆ เช่น มีตระกูลดี และมีฐานะดีหรือเลว เป็นต้น ดังนั้นเราจึงพูดถึงลักษณะแห่งหน้าคน

ว่าดีหรือเลว หนึ่ง ความเป็นผู้มีอายุยืน ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ล้วนเป็นสิ่งที่ดีทั้งสิ้น ส่วน ความเป็นผู้มีอายุสั้น ความยากจน ความผิดหวัง การสูญเสียพัสดุสิ่งของ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความวิบัติ ล้วนเป็นสิ่งที่ชั่วทั้งสิ้น นอกจากโฉมหน้าที่ดีและชั่วของมนุษย์แล้ว ก็ยังมีความดีความชั่วในสิ่งต่างๆ เช่น ในเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ บ้านที่อยู่ และความจริงก็คือ ในสิ่งทั้งปวงอีกด้วย ดังนั้น จึงมิใช่ชีวิตเฉพาะในอาณาจักรจิตวิทยาและศีลธรรมเท่านั้นที่เราพบความดีความชั่ว หนึ่ง ความดีความชั่วมิใช่สิ่งที่ตายตัว ความดีความชั่วย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและตามเหตุการณ์ ตัวอย่างเช่น ลูกศร ถ้าหากมันแทรกเข้าไปในเป้าได้ก็ถือว่าดี ส่วนเกราะจะถือว่าดีก็ต่อเมื่อลูกศรไม่สามารถเข้าเป้าเข้าไปได้ ในฤดูร้อน ความเย็นดี ส่วนในฤดูหนาว ความร้อนดี สำหรับมนุษย์ที่เดินไปตามถนนในเวลากลางคืนนั้น ความมืดไม่ดี แต่สำหรับในเวลาที่ต้องการจะซ่อนตัว แสงจันทร์ไม่ดี สิ่งทั้งหลายทั้งปวงอาจดีหรือเลวก็ในทำนองเดียวกันนั้นแหละ ดังนั้น ความดีและความชั่วในจิตของมนุษย์และในการกระทำของเขาอาจไม่ขัดแย้งกันดังที่ดูเหมือนว่ามันจะเป็นเช่นนั้นเลย ความดีความชั่วแตกต่างกันไปตามลัทธิคำสอนที่ตนนับถือ สิ่งที่ลัทธิขงจื้อเห็นว่าดี พระพุทธศาสนาอาจเห็นว่าไม่ดี และสิ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่าดี ลัทธิขงจื้ออาจเห็นว่าเลวก็ได้ ในทำนองเดียวกันการอ้างถึงความดีความชั่วในหนังสือ “นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ” นั้นอาจไม่สอดคล้องต้องกันกับความคิดเห็นเกี่ยวกับความดีความชั่วของศาสนาขงจื้อหรือพระพุทธศาสนาก็ได้ แล้วอะไรเล่าคือความดีความชั่วในอาณาจักรแห่งจิตวิทยาและจริยศาสตร์ของมนุษย์ตามที่ปรากฏในหนังสือ นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ เล่า? เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว ผู้ที่รู้ความหมายของความทุกข์แห่งความมีเป็นของมนุษย์ คือผู้ที่เห็นอกเห็นใจและมีความกลมกลืนกับความรู้สึกของมนุษย์นั้นถือว่าเป็นคนดี และผู้ที่ไม่เห็นความทุกข์แห่งความมีเป็นของมนุษย์นั้น คือผู้ที่ไม่เห็นอกเห็นใจ และไม่มีความกลมกลืนกับความรู้สึกของมนุษย์นั้น ถือว่าเป็นคนชั่ว เมื่อพูดในแง่นี้ ความดีความชั่วในหนังสือ นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ อาจไม่ปรากฏว่าแตกต่างจากความดีความชั่วในลัทธิขงจื้อหรือในพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษเลย อย่างไรก็ตาม ถ้าหากจะพิจารณาอย่างใกล้ชิดแล้วก็จะสังเกตเห็นว่า มีจุดที่แตกต่างกันอยู่มากมาย เช่น ในข้อความเกี่ยวกับความมีหรือความไม่มีความกลมกลืนกันกับความรู้สึกของมนุษย์เป็นต้น หนังสือ นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ เสนอแม้กระทั่งความดีความชั่วด้วยถ้อยคำที่สุภาพและเรียบๆ มาก ผิดจากลักษณะการที่รุนแรง เป็นแบบบังคับ และเต็มไปด้วยเหตุผลแห่งข้อเขียนในลัทธิขงจื้อมาก

โดยเหตุที่นวนิยายทั้งหลายมีคำสอนเกี่ยวกับความหมายแห่งธรรมชาติแห่งความมี

๖๑๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เป็นของมนุษย์เป็นจุดมุ่งหมาย ในการวางโครงการเรื่องนวนิยายเหล่านั้น จึงได้มีอยู่หลายจุดที่นับว่าตรงข้ามกับคำสอนในลัทธิขงจื้อและพระพุทธศาสนา มาก ทั้งนี้ก็เพราะในบรรดาความรู้สึกต่าง ๆ แห่งการที่มนุษย์มีปฏิกิริยาต่อสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นดีหรือเลว ถูกหรือผิดก็ตาม จะต้องมีความรู้สึกต่าง ๆ ที่ตรงข้ามกับเหตุผล แม้อาจจะไม่ถูกต้องอยู่บ้างก็ตาม ความรู้สึกของมนุษย์มิได้เป็นไปตามการบงการของจิตเสมอไป ความรู้สึกย่อมเกิดแก่มนุษย์แม้จะทำความเสียหายให้แก่ตนเองโดยไม่รู้สึกตัวก็ตาม และยากที่จะควบคุมได้ ดังเช่นในกรณีเจ้าชายเคนจิ การที่พระองค์ทรงสนพระทัยและทรงนัดพบกับอูดสึเซมิ โอโอะโระสึกิโกะ และชายาฟูยิตสึโอะนั้นล้วนเป็นการกระทำที่ทางศาสนาขงจื้อและพระพุทธศาสนาถือว่าเลวทราม และผิดศีลธรรมมาก จึงเป็นการยากที่จะเรียกเจ้าชายเคนจิว่าเป็นคนดี ทั้งๆ ที่เจ้าชายเคนจิจะทรงมีคุณสมบัติที่ดีๆ อื่นๆ อยู่มากมายก็ตาม แต่หนังสือ นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ มิได้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำที่เลวทรามและผิดศีลธรรมของพระองค์เลย แต่ทว่าเป็นการเล่าทบทวนถึงการที่พระองค์ทรงเข้าพระทัยถึงความทุกข์แห่งการมีชีวิตอยู่อย่างลึกซึ้ง และเป็นตัวแทนพระองค์ในฐานะเป็นคนดีที่รวมเอาสิ่งที่ดี ๆ ทั้งหมดในตัวมนุษย์เข้าไว้ในตัวพระองค์...

เพราะเหตุผลดังกล่าวมานั่นเอง หนังสือ นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ จึงมิได้ถือการกระทำผิดของเจ้าชายเคนจิว่าเป็นความดีเลย ธรรมชาติที่เลวร้ายแห่งการกระทำของพระองค์เป็นสิ่งที่ประจักษ์และไม่จำเป็นจะต้องนำมากล่าวในที่นี้อีก อนึ่ง มีข้อเขียนชนิดหนึ่งที่มีการพิจารณาความชั่วทำนองนั้นเป็นวัตถุประสงค์ ซึ่งตามข้อเท็จจริงแล้วข้อเขียนเช่นนั้นมิได้อยู่เพียงไม่กี่เรื่องเลย และดังนั้นเรื่องที่น่ารังเกียจเรื่องหนึ่งจึงไม่จำเป็นจะต้องนำมาใช้เรื่องวัตถุประสงค์เช่นนั้น หนังสือนวนิยายย่อมมิใช่พุทธวิธีที่สอนคนให้รู้วิธีปกครองบ้านเมืองหรือทำให้บ้านหรือความประพฤติของเขาเป็นระเบียบเรียบร้อยเลย มันเป็นเพียงนิยายที่เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ที่จากไปและมิได้ปฏิญาณว่าจะนำเอาปัญหาเรื่องความดีความชั่วทั้งปวงขึ้นมามีพิจารณาเลย และซึ่งอาศัยอยู่ที่ความดีงามของผู้ที่เข้าใจในเรื่องความทุกข์แห่งความมีความอยู่ของมนุษย์ วัตถุประสงค์แห่ง นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ อาจคล้ายๆ กับบุคคลที่รักดอกบัวจะต้องรวบรวมและเก็บน้ำที่เต็มไปด้วยโคลนและไม่สะอาดไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อปลูกบัวและเก็บดอกบัวนั่นเอง โคลนที่ไม่บริสุทธิ์ คือเรื่องรักๆ ใคร่ๆ ที่ผิดกฎหมายจารีตประเพณีที่พรรณนาไว้ในหนังสือ นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเคนจิ มิได้มีเพื่อวัตถุประสงค์จะให้เป็นที่น่านิยมชมชอบเลย แต่ทว่าเพื่อหล่อเลี้ยงดอกไม้ คือความเข้าใจความทุกข์แห่งความมีอยู่ของมนุษย์ต่างหาก ความประพฤติของเจ้าชายเคนจิก็คล้ายๆ ดอกบัว

การฟื้นฟูศาสนาฮินโต

๖๑๙

ทั้งงามและมีกลิ่นหอม แต่ทว่ามียากที่ยังลงไปในปีอกตมที่สกปรกฉะนั้น แต่หนังสือ นียาย เรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ มิได้อาศัยอยู่ที่ความไม่บริสุทธิ์ของน้ำ หากอาศัยอยู่กับบุคคลที่มีความเมตตากรุณาเห็นอกเห็นใจ และผู้ที่เข้าใจในเรื่องความทุกข์แห่งความมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ และถือเอาความรู้สึกเหล่านี้เป็นมูลฐานของคนดี (หน้า ๔๘๖-๔๘๘)

ความรักกับบทร้อยกรอง

ในข้อความที่คัดมาจากหนังสือรุ่นแรกๆ ชื่อ เซกิโย ชิซุกุเน (แปลแบบเอาความ ก็คือ : ข้อสังเกตต่างๆ ที่ได้จากการฝึกงานในระยะยาวมาจนกระทั่งถึงร้อยกรอง) นี้ โมะโตะ-โอริได้ประกาศต้อนรับบทร้อยกรองของญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นการแสดงออกซึ่งอารมณ์อันลึกซึ้งที่สุดของมนุษย์ในทันทีทันใด และแสดงเหตุผลที่งานร้อยกรองนี้ทำทลายคัมภีร์ที่สอนให้ระงับอารมณ์ของลัทธิขงจื๊อ เมื่อว่าโดยคุณลักษณะแล้ว โมะโตะโอริก็ยอมรับในด้านคุณค่าแห่งบทร้อยกรองไม่ว่าจะในสมัยแรกๆ หรือในสมัยต่อมาก็ตาม ซึ่งถูกต้องตามหลักเกณฑ์นี้ ส่วนที่ปรึกษาของท่านชื่อ คะโมะ มะบุจิ มีความเห็นว่า ในบทร้อยกรองทั้งปวงที่แต่งภายหลัง มะเนียวซิว นั้น อิทธิพลของจีนได้ทำให้จิตใจของชาวญี่ปุ่นเสื่อมทรามลงไปมาก

(จากหนังสือ โมะโตะโอริ ในริวระ เฮนชู เล่ม ๖, หน้า ๕๒๔-๕๒๕)

ถาม : ทำไมในโลกนี้จึงมีบทกวีที่เป็นไปในเชิงสังวาสมากนักเล่า?

ตอบ : เราได้พบบทกวีเชิงสังวาสที่เก่าที่สุดในหนังสือ โคอิกิ และ นิฮองจิ แต่วรรณบุษปรีทยาต่าง ๆ ของแต่ละราชวงศ์มีความเด่นในเรื่องบทร้อยกรองเชิงสังวาสจำนวนมากที่ตนมีอยู่โดยเฉพาะในหนังสือ มะเนียวซิว มีอยู่หลายตอน...ที่อุทิศหน้ากระดาษให้แก่บทร้อยกรองเชิงสังวาส... แม้ใน คัมภีร์คิตคาถา ของจีน เพลงรักก็นับว่าเป็นเด่นกว่าเพื่อน ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเล่า? ทั้งนี้ก็เพราะว่าความรักย่อมทำให้หัวใจคนเราริ้นรนเด่นอย่างลึกซึ้งและต้องการหาทางออกในรูปบทกวีมากกว่าอารมณ์อื่นใดทั้งสิ้น เพราะรักกับบทร้อยกรองเชิงสังวาสนี้เอง เราจึงต้องส่ายตาดูข้อความบรรทัดต่างๆ ที่จะแสดงอารมณ์ของมนุษย์ออกมาได้อย่างลึกซึ้ง

ถาม : เมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้วดูเหมือนมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับความรักอยู่ตลอดไปไม่มากนัก แต่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จส่วนบุคคลและความต้องการทรัพย์สินเงินทองมากกว่า ซึ่งในเรื่องนี้แหละจะปรากฏว่าเขาถูกดูถูกกลั่นแกล้งอย่างเต็มที่และอย่างไม่มีเหตุผลอะไรเลย ทำไมจึงมิได้มีบทร้อยกรองที่แสดงออกซึ่งอารมณ์ต่างๆ เหล่านี้บ้างเล่า?

ตอบ : ในระหว่างอารมณ์กับราคีเลสนั้นมีข้อแตกต่างกันอยู่ประการหนึ่ง ความ

รู้สึกที่เป็นไปต่างๆ นานาแห่งหัวใจของมนุษย์ล้วนเป็นอาเวหรืออารมณ์ทั้งนั้น แต่ความรู้สึกที่แสวงหาอะไรบางอย่างไม่ในทางใดก็ทางหนึ่งนั้นเป็นราคกิเลส ทั้งอารมณ์กับราคกิเลสทั้งสองนี้เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันมิได้ โดยทั่วๆ ไปแล้วราคกิเลสก็เป็นอารมณ์ชนิดหนึ่ง เฉพาะความรู้สึกต่างๆ เช่น ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความเศร้า ความโศก และความเสียใจ เราเรียกว่าอารมณ์โดยเฉพาะ แต่ทราบเท่าที่ยังเกี่ยวข้องกับบทร้อยกรองอยู่ บทร้อยกรองก็ย่อมมาจากอารมณ์เท่านั้น ข้อนี้เป็นเพราะว่าอารมณ์อ่อนไหวต่อสิ่งต่างๆ ได้มากกว่า และเต็มไปด้วยความเมตตาสงสารลึกซึ้งกว่า ราคกิเลสจะถูกดูดกลืนก็เฉพาะในเวลาที่ต้องการสิ่งทั้งหลาย ราคกิเลสมิได้ทำให้คนเคลื่อนไหวอย่างลึกซึ้งหรืออย่างสนิหสนมเลย ดังนั้นราคกิเลสจึงไม่มีวิสัยสามารถที่จะทำให้เกิดน้ำตาในเวลาที่จะเห็นดอกไม้หรือเวลาได้ยินเสียงนกร้องเพลงเลย ความปรารถนาที่จะให้ได้สมบัติพิสดารเป็นตัวอย่างในเรื่องของราคกิเลส ราคกิเลสเป็นแขกแปลกหน้าของการเข้าใจความทุกข์แห่งความมีชีวิตที่ไม่อาจทำให้บทร้อยกรองหลั่งไหลออกมาได้เลย แม้ว่าความรักจะเกิดมาจากราคกิเลส แต่ความรักก็เป็นอารมณ์ที่ล้าลึกที่ไม่มีสิ่งที่มีชีวิตใดๆ จะหลีกเลี่ยงได้ และโดยเหตุที่มนุษย์มีวิสัยสามารถสูงสุดในอันที่จะเข้าใจความหมายแห่งความทุกข์ของการมีชีวิตได้ มนุษย์นี้แหละจึงเป็นผู้ที่จะถูกอารมณ์รักทำให้หัวโนได้มากที่สุด จนบางทีก็สุดแสนจะทนได้ ภายนอกความรักซึ่งมีความเข้าใจความทุกข์แห่งความมีชีวิตนั้นย่อมมีบทร้อยกรอง และในเมื่อบทร้อยกรองได้กลายเป็นการปฏิบัติเพื่อชมอารมณ์ในสมัยต่อๆ มา ทั้งนี้เพราะเราถือว่า อารมณ์มีความลึกซึ้งน้อยกว่าราคกิเลสซึ่งเป็นนิมิตแห่งหัวใจที่อ่อนแอ และดังนั้นก็เป็นนิมิตแห่งสิ่งที่เต็มไปด้วยความละอาย บทร้อยกรองเท่านั้นที่คงเจตนาอารมณ์เก่าๆ และคงแสดงออกซึ่งอารมณ์ที่แท้จริงแห่งหัวใจของมนุษย์ออกมาอย่างซื่อสัตย์และไม่มีการเสกสรรค์ปั้นแต่งใดๆ อยู่ตลอดมา ทั้งบทร้อยกรองก็มิได้รู้สึกกว่าถูกบังคับให้ต้องขอขมาในลักษณะการอย่างที่เป็นผู้หญิงหรืออย่างซี้ซัปลาเลย ในสมัยต่อๆ มา เพื่อที่จะทำให้บทร้อยกรองมีเสน่ห์ดึงดูดใจคนมากขึ้น กวีทั้งหลายจึงได้เน้นให้ระมัดระวังในเรื่องความทุกข์แห่งการมีชีวิตอยู่ และให้หันไปต่อต้านราคกิเลส ราคกิเลสเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะต่อเรื่องร้อยกรอง ดังนั้นบทร้อยกรองเช่นบทร้อยกรองที่ยกย่องเหล่าซึ่งมีอยู่ในหนังสือ มะเนียวซิว เล่มที่ ๓ และซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดาสามัญในบทร้อยกรองของจีนนั้นถึงหากจะไม่น่ารังเกียจแต่ก็ไม่มีอะไรที่น่าสนใจเลย บทร้อยกรองเหล่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดอารมณ์รักหรือทำให้น่าสนใจอะไรเลย ทั้งนี้ เพราะว่าเขาถือว่าราคกิเลสเป็นมลทิน และไม่นำไปสู่อารมณ์ที่งดงาม แล้วทำไมเล่าในประเทศอื่นๆ (หมายถึงประเทศจีน) จึงถือว่าความรู้สึกแห่งอารมณ์เป็นสิ่งที่น่าละอาย ราคกิเลสที่ต่ำช้ากลับถือว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมยินดีเล่า?

ถาม : ในหนังสือของจีน คือ คัมภีร์จารีตพิธี กล่าวว่า ความรักเป็นรากกิเลสที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ อารมณ์ที่เกี่ยวกับการสมรสสำคัญมาก เพราะมันเป็นความรู้สึกของสามีที่มีต่อภรรยา และของภรรยาที่มีต่อสามี และข้อนี้ก็เป็นอย่างที่มันควรจะเป็นนั่นแหละ แต่ความรักในบทร้อยกรองมิได้จำกัดอยู่เฉพาะความรักระหว่างสามีกับภรรยาเท่านั้น ชายที่อยู่ในห้องของตนตามลำพังคิดถึงหญิงที่บิดามารดาของเขาไม่ยอมรับ (เป็นลูกสะใภ้) ชายอีกคนหนึ่งขณะที่กำลังกอดจูบลูบคลำหญิงอยู่ในห้องนอนย่อมมอบความรักของตนให้แก่หญิงที่หมั้นอยู่กับชายอีกคนหนึ่งได้ ความประพฤตินั้นถือว่าเป็นการไม่เคารพในสิทธิของผู้อื่น และน่าบัดสีบัดเถลิงมาก แต่ก็ยังถือว่าเป็นตัวอย่างแห่งความรักที่ประเสริฐอยู่อีก ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเล่า?

ตอบ : ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า หัวใจของมนุษย์มีความรู้สึกไวต่อความรัก ไม่มีใครดอกที่จะหลีกเลี่ยงความรักพ้นในทันทีที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความรัก หรือกระวนกระวายใจเพราะความรัก ทั้งคนฉลาดและคนโง่ จะประพฤติอย่างไม่ฉลาดโดยมิได้คำนึงถึงตัวเองอยู่บ่อยๆ และลงเอยด้วยการสูญเสียอำนาจควบคุมบ้านเมือง และทำให้ร่างกายและชื่อเสียงของตนต้องเสื่อมเสีย นั้นนับว่าเป็นกรณีในตัวอย่างต่างๆ ในอดีตซึ่งมีจำนวนมากจนนับไม่ถ้วน และในปัจจุบันก็เช่นกัน และเรื่องนี้จะเกิดโดยมิได้คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่าทุกๆ คนรู้อยู่เต็มอกว่าความประพฤตินั้นเลวทราม และว่าเขาจะต้องระมัดระวังตัวไม่ให้ต้องตกอยู่ในความลุ่มหลง แต่คนทั้งปวงจะเป็นนักปราชญ์ไปหมดก็หาไม่ มิเพียงในเรื่องความรักเท่านั้น แต่ทว่าในเรื่องความคิดและความประพฤติประจำวันด้วยที่คนดีมิได้มีอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่งเสมอไป ความจริงแล้วคนชั่วต่างหากที่มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งเสมอ ในบรรดาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในชีวิตความรักเป็นสิ่งที่ปราบไถ่ยากที่สุดทั้งๆ ที่ได้ใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะควบคุมมันไว้ก็ตาม และมนุษย์แม้จะมีปัญญาแจ้งว่าความประพฤติที่ตรงข้ามกับการบงการแห่งจิตของตนนั้น นับว่าชั่วช้าก็ควบคุมมันไม่ได้ สำหรับเรื่องนี้มีตัวอย่างอยู่มากมาย ภายในหัวใจที่คนอื่น ๆ มิได้สังเกตเห็น ก็อาจมีความคิดคำนึงที่ฟุ้งซ่านสำหรับคนบางคน ทั้งๆ ที่ภายนอกจะปรากฏว่าเขาเป็นคนสุขุมอยู่มากและแถมว่ากล่าวผู้อื่นให้ระมัดระวังในเรื่องความรักอยู่ก็ตาม ถ้าหากเขาจะค้นหาจนถึงกันถึงแห่งหัวใจของเขาแล้วก็ไปไม่ได้ ที่จะไม่พบความรักอยู่ที่กันถึงแห่งหัวใจนั้น โดยเฉพาะความรักชนิดที่มนุษย์ห้าม และแม้จะพยายามดุจดังจะกำราบความรักให้อยู่หมัด แต่ก็จะมีเฉพาะความเศร้าใจโหดเหี้ยมและความมีนงเท่านั้นอยู่ในหัวใจของเขา โดยเหตุที่ความรักเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผลดังกล่าวมานั้น บทร้อยกรองที่เป็นเชิงสังวาสที่เกิดในโอกาสเช่นนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าเวทนาเป็นพิเศษ ทั้งเป็นเรื่องธรรมดาๆ ที่ว่าควรจะมีบทร้อยกรองเชิงสังวาส

๖๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่แนะนำในเรื่องความไม่ถูกต้องเหมาะสมและเรื่องการไม่เคารพในสิทธิของผู้อื่นมาก ๆ ถ้าหากเป็นเช่นนั้น บทร้อยกรองย่อมดำเนินไปตามหลักการว่าด้วยความทุกข์แห่งความมีชีวิตอยู่และความพยายามในอันที่จะแสดงออกมาโดยมิได้มีการตกแต่งทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ชั่วเลย วัตถุประสงค์ของบทร้อยกรองมิใช่เป็นการเลือกและขัดแย้งเพื่อหัวใจที่ดีหรือชั่วเลย การแนะนำให้ต่อต้านและตรวจสอบความชั่วเป็นหน้าที่ของผู้ที่ปกครองบ้านเมืองและผู้ที่ยืนสอนประชาชนต่างหาก ทั้งๆ ที่ควรดัดเตือนให้คัดค้านความรักแบบตื้นตื้นอย่างแข็งขัน แต่ก็หาใช่หน้าที่ที่บทร้อยกรองจะต้องรับผิดชอบในการสอนระเบียบวินัยเช่นนั้นไม่ วัตถุประสงค์ของบทร้อยกรองแตกต่างออกไป คือ บทร้อยกรองมีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงออกซึ่งความรู้สึกในอันที่จะระมัดระวังความปดรั่วแห่งชีวิตของมนุษย์และไม่ควรใช้มูลฐานอื่นใดเป็นเครื่องพิจารณาตัดสิน ข้อนี้มีได้หมายความว่า บทร้อยกรองสรรเสริญความประพฤติที่ชั่วช้า หรือระบุว่าความชั่วนั้นแหละคือความดี บทร้อยกรองเพียงกล่าวยืนยันว่าบทกลอนในฐานะเป็นสื่อกลางที่ใช้แสดงอารมณ์ออกมาเป็นสิ่งที่น่าชมเชย วรรณกรรมทุกแบบรวมทั้งนวนิยายด้วยนั้น ควรที่เราจะพิจารณาและพึงพอใจในแง่นี้ และควรทำความพยายามเพื่อยึดมั่นในเจตนารมณ์แห่งวัตถุประสงค์ของตน เพราะในการอ้างถึงต่อไปนั้น ข้าพเจ้าได้สาธยายจุดนี้อย่างแยกๆ กัน และได้ศึกษาเรื่อง นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ อย่างละเอียดยิ่ง ทั้งนี้รวมทั้งข้อความที่คัดมาจากทุกๆ บท และหมายเหตุที่อธิบายความทุกแห่งด้วย จากนิยายเรื่องนี้ เรา ก็จะเข้าใจเจตนารมณ์ของบทร้อยกรองได้

ถาม : บทร้อยกรองของจีนและวรรณคดีของจีนแบบอื่นๆ มีค่อยพูดถึงเรื่องความรักมากนัก แต่วรรณกรรมของเราเต็มไปด้วยเรื่องรักๆ ใคร่ๆ รวมทั้งด้วยอย่างความประพฤติที่ไม่เคารพในสิทธิของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องอยู่กับทั้งคนชั้นสูงและคนชั้นต่ำ ทั้งยังไม่มีใครประณามความประพฤตินี้ว่าชั่วร้ายเลย ทั้งนี้เพราะว่าคนทั้งหลายมีรสนิยมชอบสิ่งไม่สลักสำคัญและที่หนักไปในทางช่วยวนกามารมณ์อยู่ในลักษณะนิสัยประจำชาติของเราอยู่ใช่ไหม?

ตอบ : ความชอบใจหรือพอใจที่จะรักของมนุษย์ในบัดนี้ก็เป็นอย่างเดียวกับที่ได้เคยเป็นมาแล้วในอดีตนั่นเอง และ ณ ที่นี้ก็เป็นอย่างเดียวกับในที่อื่นๆ การตรวจสอบเรื่องราวในประวัติศาสตร์จีนระบุว่าประเทศจีนมีส่วนในเรื่องที่ไม่เคารพในสิทธิของผู้อื่นมากกว่าในประเทศเราเสียอีก อย่างไรก็ตาม ถ้าถือตามประเพณีแล้วชาวจีนถือว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงขึ้นอยู่กับการพิณิจัยที่ก่อปรไปด้วยศีลธรรมที่น่าเบื่อหน่ายนานมากโดยเฉพาะพวกที่ต่อไปจะเป็นบัณฑิตได้พิจารณาตัดสินว่าเรื่องรักๆ ใคร่ๆ เป็นสิ่งที่ควรแก่การถูกเหยียดหยาม และเป็นสิ่งที่เลวทรามต่ำช้า บทร้อยกรองของจีนก็ขึ้นอยู่กับแนวโน้มแห่งชาติได้อย่างเดียวกันนี้เหมือนกัน

การฟื้นฟูศาสนาซินโด

๖๒๓

บทร้อยกรองของจีนมีรสนิยมเพื่อให้เกิดน้ำใจที่กล้าหาญแบบลูกผู้ชายเท่านั้น และมีได้กล่าวถึงอารมณ์ที่อ่อนแอแบบผู้หญิง และโฉมหน้าแห่งความรักที่เป็นบาปซึ่งเขาถือว่าน่าอายเลย บทร้อยกรองของจีนในโฉมหน้านี้ นับว่าเป็นการปรากฏในภายนอกที่ได้รับความนิยมเอามาประดับประดาไว้ และมีได้เป็นการเปิดเผยหัวใจของมนุษย์อย่างแท้จริงเลย แต่ในสมัยต่อมา พวกที่ชอบอ่านบทร้อยกรองเช่นนั้นได้ยอมรับโดยมิได้ศึกษาว่าเป็นการแสดงออกซึ่งสถานการณ์ที่แท้จริงอย่างจริงจังเลย นับว่าเป็นเรื่องที่น่าขบขันที่จะเชื่อถือตามมูลฐานนี้ที่ว่าประชาชนในประเทศนั้นมีความรู้สึกไวต่ออารมณ์รักน้อยกว่าประชาชนในประเทศอื่นๆ

เมื่อกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว คนในบ้านเมืองของเราเป็นคนใจกว้างและมีได้เป็นพวกที่สามารถมองเห็นหรือเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ดีหรือชอบวิพากษ์วิจารณ์เลย พวกเขามีได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาทที่ทำให้ต้องเดือดร้อนและแบบยืนการกรานจะเอาชนะให้ได้ในเรื่องความดีหรือชั่วในตัวคนเลย แทนที่จะเป็นเช่นนั้น พวกเขาได้ถ่ายทอดสิ่งต่างๆ เป็นคำพูดและลายลักษณ์อักษรโดยมิได้มีการเสกสรรค์ปั้นแต่งเลย ข้อนี้เป็นความจริง โดยเฉพาะเรื่องบทร้อยกรองและนวนิยายของเราซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงออกซึ่งภาวะที่ไวต่อความรู้สึกในเรื่องความมีอยู่ของมนุษย์ เป็นการเปิดเผยความรู้สึกต่างๆ ของมนุษย์ในเรื่องความรักแบบเรียบๆ แต่ตรงไปตรงมา

อนึ่ง ประวัติศาสตร์แห่งชาติของเราที่เขียนตามแบบของจีนมิได้แสดงให้เห็นความแตกต่างพิเศษใดๆ ไปจากประวัติศาสตร์จีนที่เราลอกแบบมาเลย นับว่าเป็นความบกพร่องที่เราได้ละเลยกับประวัติศาสตร์แห่งชาติ (ของเรา) เหล่านี้ และไม่ดูสิ่งที่เขียนไว้ในประวัติศาสตร์เหล่านั้นให้ทะลุปรุโปร่งเหมือนดังในประวัติศาสตร์จีนที่เราลอกแบบมา หรือที่ได้ดัดสินประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นโดยถือเอาบทร้อยกรองและนวนิยายอย่างเดียวนั้นเป็นมูลฐานในฐานะที่อ่อนไหวต่ออารมณ์รักง่ายเป็นพิเศษ แม้แต่หนังสือ “หุยจื่อ” ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์จีนที่ไม่อาจเชื่อถือได้ทุกเรื่อง ก็กล่าวว่า ชาวญี่ปุ่นมิใช่บุคคลที่ชอบสว่างละเมิดในสิทธิทางเพศเลย ในเมืองจีนก็มีคนชั่วช้าสားเลว ไม่เฉพาะในเรื่องความรักเท่านั้น แต่ทว่าแม้ในสิ่งต่างๆ ทั้งปวงด้วยอยู่มากมาย คนจีนได้เตือนให้ระมัดระวังความชั่วอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ยังมีคนชั่วอยู่มากมายอยู่ดี ทั้งนี้ก็เพราะบ้านเมืองไม่ดี ส่วนในประเทศเรา ความประพฤติของคนมิใช่ว่าจะน่าชมเชยหรือน่าตำหนิตเดียวนจนเกินไป เราจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อย่างสุขุมและตรงไปตรงมา ดังนั้น ในประเทศของเราจึงมิได้มีคนชั่วมากนัก และข้อนี้ก็เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า บ้านเมืองของเราเป็นดินแดนแห่งทวยเทพนั่นเอง

ถาม : ภิกษุสงฆ์ไม่ควรเข้าไปข้องแวะกับเรื่องรักๆ ใคร่ๆ แต่บทร้อยกรองก็ยังไม่

๖๒๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ห้ามภิกษุสงฆ์ในเรื่องนี้ ความจริงมีบทกลอนในเชิงสังวาสอยู่มากมายที่พระได้เขียนไว้ในวรรณบุษปรีทยาเกี่ยวกับราชวงศ์ และแม้ทุกวันนี้ก็ยังคงเขียนบทกลอนเชิงสังวาสอยู่อย่างเสรีทำไมจึงเป็นอย่างนั้นเล่า?

ตอบ : ทุกคนทราบเป็นอย่างดีแล้วว่า พระพุทธองค์ทรงเตือนภิกษุทั้งหลายไม่ให้ข้องแวะกับราคกิเลสที่เป็นการลวงละเมิดในสิทธิของผู้อื่นอย่างเข้มงวดกวดขัน และนั่นเป็นเรื่องที่ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายจะต้องสังวรระวังให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ แม้ในทุกวันนี้ก็ถือว่า การที่พระเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องรักๆ ใคร่ๆ เป็นสิ่งที่น่าเศร้าใจอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามการพิจารณาตัดสินการกระทำเช่นนั้นว่าถูกต้องตามศีลธรรมหรือไม่นั้นขอให้เป็นเรื่องของพระภิกษุสงฆ์ท่านว่ากันเองเถิด บทร้อยกรองเป็นสิ่งที่แปลกอย่างหนึ่ง บทร้อยกรองมิได้พยายามที่จะละเมิดคำสอนของขงจื้อและของพระพุทธเจ้า หรือมองข้ามการพินิจจยทางด้านศีลธรรมเลย วัดอุประสงค์แห่งบทร้อยกรองเพียงแสดงภาวะที่ไหวตัวต่อความมีอยู่ของมนุษย์เท่านั้น และมีวิธีการที่จะแสดงอารมณ์ที่ท่วมทับหัวใจอยู่ สำหรับภิกษุสงฆ์ที่ละโลกเข้าสู่สังฆมณฑล นับว่าเป็นการสมควรที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด และจะต้องไม่ประพฤติดลวงละเมิดในสิทธิของผู้อื่นแม้แต่น้อย ข้อนี้นับว่าจริงเฉพาะในด้านพฤติกรรมภายนอกของพระเท่านั้นซึ่งพระภิกษุเหล่านั้นจะต้องยึดถือปฏิบัติให้เข้มงวดกวดขันที่สุด แต่อารมณ์เยี่ยงมนุษย์ของพระภิกษุมิได้แตกต่างไปจากอารมณ์ของคฤหัสถ์เพียงเพราะเหตุที่ท่านเป็นพระเลย เพราะพระภิกษุทั้งหลายจะเป็นอวตารของพระพุทธเจ้าและของพระโพธิสัตว์ก็หาไม่ หรือภิกษุเหล่านั้นซึ่งยังไม่ตรัสรู้ย่อมไม่สามารถที่จะขจัดตนเองให้พ้นจากกิเลสแห่งชีวิตทางโลกก็อย่างสิ้นเชิง อารมณ์รักเหมาะที่จะยับยั้งอยู่ในหัวใจของท่าน แต่ข้อนี้ก็เป็นอย่างที่มันควรจะเป็นนั่นแหละ ไม่มีอะไรที่น่าละอายหรือควรแก่การตำหนิเลย พวกพระอาจตกอยู่ในห้วงแห่งความรัก และทำอะไรขาดตกบกพร่องอย่างที่ท่านไม่ควรจะทำเลย แต่สิ่งเช่นนั้นย่อมเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอยู่เป็นปกติแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเห็นถึงบทบัญญัติในเรื่องนี้ก็เพราะมันเป็นความอ่อนแอโดยทั่วๆ ไป และเป็นสิ่งที่เหมาะที่จะนำประชาชนออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง เพราะประชาชนมักเชื่อว่าพระภิกษุทั้งหลายก็ดูคล้ายๆ พระพุทธเจ้านั่นแหละ และพวกพระองค์เองแล้วก็มักจะสร้างทำตนให้เป็นเหมือนพระพุทธเจ้า ข้อนี้นับว่าเป็นบาปหนัก ข้าพเจ้าจะขอยกนิยายเกี่ยวกับผู้บริสุทธิ์ท่านหนึ่งเพื่ออธิบายจิตวิธานั้น ผู้บริสุทธิ์นั้นซึ่งเห็นใบไม้ในฤดูสารทเดือนที่กำลังอยู่ในสภาพที่สวยงามที่สุด ก็คิดว่าใบไม้เหล่านั้นสวยงาม แต่เมื่อพบหญิงสาวที่มีเสน่ห์ดึงดูดตาดึงดูดใจตามถนนท่านผู้บริสุทธิ์นั้นก็เดินผ่านไปโดยมิได้เหลียวไปดูเธอเลย ขอจงคิดถึงพฤติกรรมของผู้บริสุทธิ์นั้นในสองโอกาสนี้เถิด ใบไม้ในฤดูสารทที่มีสีแดงมิได้เป็นสิ่งที่มีความหมายของโลกนี้

น้อยไปกว่าหญิงสาวที่สวยงามเลย และดังนั้นท่านผู้บริสุทธิ์นั้นจึงได้ควรสนใจสิ่งทั้งสองนั้น แต่ความดึงดูดใจเช่นนั้นก็เป็นเพียงชั่วขณะ ผิดกับความมีเสน่ห์ของหญิงสาวซึ่งมีวิสัยสามารถพิเศษที่จะเกาะกุมหัวใจของมนุษย์และขัดขวางการบรรลุถึงซึ่งวิมุติความพ้นทุกข์ในชาติหน้า ดังนั้นภิกษุอาจชื่นชมยินดีไปไม่ แต่ก็ไม่ควรเลือบตามองไปทางผู้หญิงมากนัก เพราะฉะนั้นความประพฤติของภิกษุก็จะถูกต้อง แต่การพูดว่ามันเป็นความจริงใจและออกมาจากกันบึ้งของหัวใจนั้นคงเป็นการไปตมตเท็จอย่างเด่นชัดทีเดียว ถ้าหากไปไม่ที่มีสีแดงมีเสน่ห์ที่จำกัฏและมิได้รับการหัวใจของมนุษย์สักซึ่งเท่าเสน่ห์ของหญิงสาวซึ่งไม่มีขอบเขตจำกัฏและที่ล่อลวงหัวใจมนุษย์ละก็จะต้องขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ว่าหัวใจมนุษย์ที่พอใจต่อเสน่ห์อันจำกัฏของไปไม่ที่มีสีแดงย่อมจะพอใจในเสน่ห์อันไม่จำกัฏของหญิงอย่างช่วยไม่ได้ เปรียบเสมือนถ้าไม่มีทองคำ ๑,๐๐๐ ออนซ์ ทองคำ ๑๐๐ ออนซ์ ก็ย่อมเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ซ่อนนั้นนับว่าไม่สมเหตุผลผลเลย ถ้าหากหญิงสาวที่สวยงามไม่ทำให้หัวใจของเขาดองหวนไหวแม้แต่หน่อยแล้ว เขาก็ย่อมเป็นพระพุทธรูปโดยแท้ มิฉะนั้นเขาก็ย่อมมีวิสัยสามารถทางอารมณ์ด้อยกว่านกและแมลง และอาจเทียบได้กับหินและต้นไม้ซึ่งไม่มีความรู้สึกด้วยซ้ำไป โดยเหตุที่ภิกษุไม่มีภรรยาและจะต้องควบคุมราคกิเลสที่ทำให้จิตใจของท่านต้องเคร่งเครียดและไขว่เขวอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้เกิดมีผลออกมาว่าบทกลอนเชิงสังวาสของท่านแสดงความรู้สึกรักได้มากกว่าบทกลอนเชิงสังวาสของคฤหัสถ์ มีเรื่องสั้นเก่า ๆ อยู่เรื่องหนึ่งที่กล่าวว่า สมภารองค์หนึ่งของวัดซึ่ง คราวหนึ่งได้รับอนุญาตให้สัมผัสมือของนางสนมคนหนึ่งในขณะที่แต่งบทกลอนบทหนึ่งชื่อ *ตะ-มะสะปะกิ* (ข้าวฟ่างไม้กวาด คือต้นไซ้ทำไม้กวาด) นั้นนับว่าเป็นอุบัติเหตุที่น่าเวทนาที่สุดเรื่องหนึ่ง และเป็นอุบัติเหตุที่เหมาะสมกับความรู้สึกของพระ การหาทางระบายความคิดที่ไม่อยู่ในโอวาทที่อัดอั้นอยู่ในใจมาเป็นเวลานานแล้วลงไปในบทร้อยกรองนั้น นับว่าสอดคล้องกันกับเจตนารมณ์ที่จะ “เปิดหัวใจ” และ “สารภาพ” อย่างนั้นมีใช่หรือ? อย่างไรก็ดี トラบเท่าที่บทร้อยกรองเป็นบทร้อยกรองอยู่ ก็ไม่จำเป็นจะต้องมีระเบียบข้อบังคับใดๆ เลย

อิระตะ อัดลีตานะ

ถ้าหาก โมะโคโอร โนรินางะ ได้รับเกียรติเป็นผู้สร้างการศึกษาแห่งชาติให้เป็นหัวเรื่องที่มีค่าควรแก่การสนใจของนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง และทำให้ศาสนาซินโดที่ไม่มีระเบียบเรียบร้อยเป็นส่วนใหญ่มีหลักในการเขียนคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ละก็ **อิระตะ อัดลีตานะ** (พ.ศ. ๒๓๑๙-๒๓๘๖) นี่แหละที่เป็นผู้ยืนยันว่าศาสนาซินโดเป็นเด่นเหนือศาสนาอื่นๆ และสำนักศึกษาสาขาต่างๆ ทั้งปวง การเอาการศึกษาที่แท้จริงกับความคลั่งศาสนาแบบที่

๖๒๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

บ่อยครั้งที่เดียวที่ไม่มีเหตุผลมารวมกันอย่างแปลกประหลาดได้สร้างความเป็นนักปราชญ์แบบ มีหัวชาตินิยมรุนแรงจนเกินไปซึ่งก่อให้เกิดผลทางด้านอารมณ์ที่ทรงอำนาจขึ้นในหมู่ประชาชน ชาวญี่ปุ่นแก่ฮิระตะ

เราทราบเรื่องราวแห่งชีวิตของฮิระตะในตอนแรกๆ น้อยมาก ท่านได้ออกจากบ้าน ทางภาคเหนือของญี่ปุ่นเมื่ออายุได้ ๑๙ ปี และเดินทางไปยังเมืองเอโด ที่เมืองเอโด่นั้นท่าน ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นคนใช้ชนิดหาเข้ากินค่ำ ใน พ.ศ. ๒๓๔๔ เมื่อมีอายุได้ ๒๕ ปี ท่าน ได้เกิดมีความสนใจในเรื่องการศึกษาแห่งชาติ แต่เพราะเข้าไปเพียงสองสามเดือนเท่านั้นเอง ท่านเลยไม่ได้พบโมะโตะโอรุซึ่งถึงแก่กรรมในตอนต้นปีนั้นเอง เพราะการที่โมะโตะโอรุมีความ รู้สึกเกี่ยวกับจินดกวีนิพนธ์แบบฉบับของญี่ปุ่นนั้นเองทำให้ฮิระตะมีความรู้สึกถูกเหยียดหยาม และเกลียดชังพระพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อซึ่งขยายอิทธิพลไปยังสิ่งทั้งปวงที่เป็นต่างตัวอยู่ บ่อยๆ โมะโตะโอรุได้แสวงหาวิธีที่จะพิสูจน์ว่ามีที่สำหรับศาสนาชินโตอยู่ที่หนึ่ง บัดนี้ฮิระตะได้ ยืนยันว่าไม่มีที่ว่างเพื่ออะไรอีกเลย แต่ท่านได้ขยายเขตแดนของศาสนาชินโตไปรวมเอาความรู้ แบบอื่นๆ ไว้เกือบทั้งหมด

โฉมหน้าที่ผิดปรกติธรรมดาอย่างที่สุดประการหนึ่งแห่งลัทธิคำสอนของฮิระตะ ก็คือ มีการศึกษาและมโนคติแบบตะวันตกอยู่ในลัทธิคำสอนนั้น แม้ฮิระตะจะรู้สึกเดือดร้อนใจที่ต้อง ดำว่าชาติต่างๆ ในอัสตงคตประเทศในเมื่อเกิดมีความจำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ว่าญี่ปุ่นเป็นชาติที่ ประเสริฐสุดไม่มีชาติใดเสมอเหมือน บางครั้งท่านก็แสดงความชอบอกชอบใจวิทยาศาสตร์ และแม้แต่เทววิทยาของตะวันตกอย่างไม่ลื้มจะเต็มใจนัก ตัวท่านเองเป็นนายแพทย์และศึกษา ตำราแพทย์ของชาวตะวันตกที่แปลออกมาเป็นภาษาญี่ปุ่น ท่านได้ไปติดเสน่ห์ของสิ่งที่ท่านทราบว่า ในวิชาดาราศาสตร์ของตะวันตกอย่างน้อยที่สุดส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะวิชาดาราศาสตร์นั้นมีความ สัมพันธ์กับประวัติการสร้างโลกของศาสนาชินโต ดังนั้นท่านจึงต้อนรับทฤษฎีโคเปอร์นิคัส^{๑๖} ที่กล่าวว่าทฤษฎีที่ยืนยันปรัมาประเพณีโบราณของญี่ปุ่นที่สรรเสริญความสำคัญของดวงอาทิตย์

เพราะความอยากรู้อยากเห็นอย่างที่สุดนี้เอง ฮิระตะจึงได้ขอยืมหนังสือตำราดาราศาสตร์ ทางด้านเทววิทยาของคริสต์ศาสนามาอ่านอยู่บ่อยๆ หนังสือประเภทนั้นญี่ปุ่นเคยห้ามนำเข้าไป เป็นเวลาเกือบ ๒๐๐ ปี แต่ฮิระตะมีวิธีที่หาหนังสือประเภทนั้นที่พวกมิชชันนารีคาทอลิกใน กรุงปักกิ่งเขียนเป็นภาษาจีนมาได้อย่างน้อยสามฉบับ ในบทความฉบับแรกๆ (แต่ไม่เคยตีพิมพ์)

F.P.

^{๑๖}โคเปอร์นิคัส (Copernicus : พ.ศ. ๒๐๑๖-๒๐๔๖) ชาวโปแลนด์เป็นเจ้าของทฤษฎีที่ว่าดาวพระเคราะห์และโลก หมุนรอบดวงอาทิตย์... ผู้แปล

การฟื้นฟูศาสนาซินโด

๖๒๗

ท่านได้ดัดแปลงแก้ไขการให้เหตุผลที่พระในนิกายเยซูอิตชื่อ มัตเตโอริจิ เขียนขยายความ เพื่อสนับสนุนคริสต์ศาสนาต่อต้านลัทธิขงจื้อเล็กน้อยในวิถีทางที่การให้เหตุผลเหล่านั้นจะทำให้ศาสนาซินโดเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุด นับว่าเป็นตัวอย่างที่น่าพิศวงแห่งการที่ท่านดัดสินใจหาทางทำให้ศาสนาซินโดมั่นคงโดยวิถีทางเท่าที่จะสามารถทำได้

แต่ก็มีเรื่องที่จะต้องโต้แย้งกันว่าคริสต์ศาสนาคงมีอยู่ในเทววิทยาของฮิระตะตอนที่ได้วิวัฒนาการครั้งสุดท้ายแล้วมากน้อยแค่ไหนเพียงใด ความสำคัญของพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสร้างโลก (ในกรณีนี้ ได้แก่ ทะกะมิ-มุสุบี) ดูเหมือนจะได้รับอิทธิพลมาจากคริสต์ศาสนา เพราะฮิระตะได้ยืนยันถึงความแท้จริงแห่งโลกหน้าสำหรับผู้ที่ทำบุญกุศล ผิดจากอาณาจักรแห่งความแปดเปื้อนที่มีตมมน ที่โอะโตะโอริเห็นว่าเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษย์ทั้งปวง ทั้งฮิระตะยังได้ยืมเอาคำสอนจากศาสนาขงจื้อ ศาสนาเต๋าและแม้แต่พระพุทธศาสนา (ที่ท่านเองเกลียด) ไปใช้ในเมื่อจำเป็นจะต้องได้รับอาวุธเพิ่มเติมในเวลาที่ต้องทำสงครามเพื่อศาสนาซินโด

บ่อยครั้งที่เดียวที่ความกระตือรือร้นของฮิระตะมีมากจนล่วงล้ำเขตความเป็นผู้มีเหตุผลและแม้แต่ความซื่อสัตย์ไป ท่านได้ถามพวกคนโก่งที่อ้างว่าได้ไปเยือนดวงจันทร์หรืออยู่ในท่ามกลางเทพยดาแห่งภูเขาอย่างเอาจริงเอาจัง และจะบันทึกไว้ด้วยความพอใจ ถ้าหากข้อความของคนเหล่านั้นยืนยันว่าลัทธิคำสอนของศาสนาซินโดนั้นถูกต้อง ท่านได้ประกาศว่าชาวญี่ปุ่นมีสายลักษณะอักษรก่อนที่จะนำสายลักษณะอักษรมาจากเมืองจีนเสียอีก และได้เอาตัวหนังสือที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นพยัญชนะเกาหลีสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มาอ้างเป็นหลักฐานข้อเท็จจริงที่ว่า พงศาวดารญี่ปุ่นสมัยโบราณมิได้กล่าวถึงเรื่องน้ำท่วมโลก ดังที่มีอยู่ดาษดื่นในคัมภีร์ไบเบิลนั้นได้ทำให้ฮิระตะยืนยันว่าข้อนี้เป็นการพิสูจน์ว่าประเทศญี่ปุ่นตั้งสูงกว่าประเทศที่ถูกน้ำท่วมทั้งปวง ตัวอย่างเหล่านี้ และตัวอย่างอื่นๆ อีกมากมายทำให้เราต้องประหลาดใจว่าท่านมีความไม่ซื่อสัตย์ทางด้านพหุวิทยาหรือเพียงแต่หูเบามากไปสักหน่อยเท่านั้น

ข้อเขียนของฮิระตะกลายเป็นอาวุธที่ทรงพลังในการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเราให้เกิดความรู้สึกเป็นชาติในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่น เพราะความที่ชาวญี่ปุ่นเป็นคนง่าย ๆ (และ) สนใจต่อสิ่งที่ดูเหมือนจะเห็นประจักษ์ชัดและใกล้ชิดกับสามัญชน และโดยทางคุณค่าที่สูงส่งที่อยู่ในนิสัยที่ขอบแสดงอารมณ์ที่แท้จริงนี้เอง คำสอนในศาสนาซินโดใหม่จึงได้สมาชิกผู้เลื่อมใสมากมายในหมู่บุคคลที่ไม่หวั่นไหว เพราะลัทธิคำสอนที่ละเอียดลออหรือซับซ้อนมากกว่ามโนคติที่ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกในหมู่ประชาชาติต่างๆ เพราะดวงอาทิตย์ขึ้นและส่องแสงบนญี่ปุ่นก่อนเพื่อนนั้นดูเหมือนจะทำให้เรารู้สึกประหลาดใจมาก แต่ไม่ต้องสงสัยเลยว่าได้ทำให้จิตใจของพวกชาวไร่ชาวนาที่บริสุทธิ์ในญี่ปุ่นสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ดีขึ้น จิตใจของพวก

๖๒๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ชาวเกาหลีมีความคุ้นเคยกับดวงอาทิตย์มากกว่าประชาชนอื่นๆ ในโลก ข้อคิดเห็นที่ชื่อของฮิระตะนี้และข้อคิดเห็นอื่นๆ ซึ่งมีผู้ฟังเป็นจำนวนมากเห็นคล้อยตามนั้นจะเห็นได้จากการที่มโนคติเหล่านี้มีบทบาทชั้นนำในการฟื้นฟูและในขบวนการบารักขาคิของญี่ปุ่นสมัยใหม่ในโอกาสต่อมา

ฮิระตะ อัตสึตานะ

เรื่องการศึกษาของญี่ปุ่น

ข้อความนี้และอีกสามตอนต่อไปนั้น คัดมาจากหนังสือเรื่อง *สรุปวิถีทางโบราณ* (โคะโด ไทอิ, พ.ศ. ๒๓๕๔) ของฮิระตะ

(จากหนังสือ *ฮิระตะ อัตสึตานะ เซนชู*, เล่ม ๑, หน้า ๕-๗)

โดยทั่วๆ ไปประชาชนพูดถึง “การศึกษา” ดูดั่งว่าการศึกษาทั้งปวงเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันหมด แต่ตามความเป็นจริงแล้ว การศึกษามีแตกต่างกันออกไปมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดก็ถือเอาระเบียบวินัยเฉพาะอย่างหนึ่งเป็นสำคัญ การศึกษาของญี่ปุ่นอาจแบ่งออกไปได้เป็น ๗ หรือ ๘ ประเภท ประเภทที่สำคัญที่สุดก็คือศาสนาชินโตซึ่งเป็นวิถีทางของเทพเจ้าทั้งหลาย เราอาจกล่าวถึงการศึกษาบทร้อยกรอง การศึกษาประมวลกฎหมาย การศึกษาหนังสือเรื่อง *นิยายแห่งอิเสะ* หรือ *นิยายเรื่องการผจญภัยของเจ้าชายเกนจิ* ซึ่งเป็นหนังสือที่นักศึกษาบางคนมีความสนใจมากเป็นพิเศษ และการศึกษาประวัติศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ในรัชกาลต่างๆ ที่สืบเนื่องกันของสมเด็จพระจักรพรรดิ ระเบียบวินัยต่างๆ เหล่านี้อาจแบ่งย่อยออกเป็นกลุ่มเล็กๆ ต่อไปได้อีก การศึกษาของจีนที่นักศึกษาในศาสนาขงจื้ออุทิศตนให้นั้นก็มีส่วนของตนเอง และพระพุทธศาสนาก็แบ่งออกเป็นนิกายต่างๆ ในการศึกษาวิชาดาราศาสตร์และภูมิศาสตร์ที่เรียกกันว่า *รังงากุ* ซึ่งเป็นการศึกษาของฮอลแลนด์ และในด้านการแพทย์ ก็มีสำนักต่างๆ ทั้งที่เป็นแบบปรัมปราและแบบดัดจริตด้วยเช่นกัน เราอาจเห็นว่ามีวิธีการศึกษาแบบต่างๆ อยู่มากมายหลายวิธีด้วยกัน

ถ้าหากจะมีผู้ถามว่าการศึกษาแบบไหนที่นับว่าสำคัญที่สุด เราก็ต้องตอบว่าไม่มีการศึกษาใดๆ ที่จะเสมอด้วยการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นเลย ทั้งๆ ที่คำตอบนี้อาจจะดูเหมือนจะค่อนข้างอวดดีอยู่บ้างก็ตาม นับว่าเป็นการง่ายที่จะเห็นว่าทำไมข้อนี้จึงเป็นความจริง ผู้ที่นับถือลัทธิขงจื้อย่อมศึกษาคัมภีร์ทั้ง ๔ และคัมภีร์จินตกวีนิพนธ์แบบฉบับทั้ง ๕ หรือคัมภีร์จินตกวีนิพนธ์แบบฉบับทั้ง ๑๓ และหนังสืออื่นๆ ในทำนองนั้น พวกเขาซึ่งเพียงอ่านหนังสือ

การฟื้นฟูศาสนาซินโต

๖๒๙

เหล่านี้อย่างลวกๆ พอเป็นพิธี และศึกษาวิธีแต่งร้อยแก้วและร้อยกรองเป็นภาษาจีนเสียหน่อย ก็จะมีคุณสมบัติเป็นนักศึกษาในลัทธิซิงจื้อได้แล้ว เป็นความจริงที่ว่าไม่เป็นการยากเย็นอะไรเลยที่จะอ่านหนังสือที่มีจำนวนจำกัดเช่นนั้น และที่จะให้ได้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการแต่งเรื่องภาษาจีนที่พวกเขาได้อยู่ และข้อนี้ยังเป็นระดับทั่วๆ ไปของผู้ที่สอบผ่านเป็นนักปราชญ์ลัทธิซิงจื้อได้

เมื่อเปรียบเทียบกับพวกบัณฑิตในลัทธิซิงจื้อแล้ว ภิกษุในพระพุทธศาสนาก็นับว่ามี ความรู้กว้างขวางกว่ามาก เพราะภิกษุในพระพุทธศาสนาจะต้องอ่านคัมภีร์มากกว่า ๕,๐๐๐ เล่ม ซึ่งนับว่ามีจำนวนมากพอที่จะบรรจุใส่ลงได้อย่างน้อยก็เจ็ดลังสำหรับบรรทุกหลังม้าที่ แข็งแรงตัวหนึ่งทีเดียว แม้จะสันนิษฐานว่าภิกษุเหล่านั้นจะมีได้อ่านหนังสือเหล่านั้นทั้งหมด ถึงจะอ่านเพียง ๑ ใน ๑๐ เท่านั้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความมากกว่าที่บัณฑิตในลัทธิซิงจื้อ อ่านอย่างน้อยที่สุดก็สองเท่า อีกประการหนึ่ง เรามิได้ถือว่าเป็นข้อเสียหยาอะไร ถ้าบัณฑิต ในลัทธิซิงจื้อจะไม่อ่านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งตามปกติก็ไม่อ่านอยู่แล้ว นอกจากจะมี ข้อยกเว้นอยู่บ้างแต่ก็น้อยมาก แต่พระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะต้องศึกษาคัมภีร์ในลัทธิ ซิงจื้อมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ทั้งนี้ก็เพื่อศึกษาอักษรจีน และพวกเขาก็สามารถเขียนบทร้อยแก้ว และร้อยกรองภาษาจีนได้เช่นเดียวกับพวกบัณฑิตในลัทธิซิงจื้อเหมือนกัน

ดังนั้น การศึกษาของพุทธศาสนิกชนจึงมีขอบข่ายกว้างกว่าการศึกษาของพวกที่ นับถือลัทธิซิงจื้อ แต่การศึกษาของญี่ปุ่นมีขอบข่ายกว้างกว่านั้นอีก เราได้เอากการศึกษาแบบ ต่างๆ ทั้งปวง รวมทั้งลัทธิซิงจื้อและพระพุทธศาสนาด้วยมารวมไว้ในการศึกษาของญี่ปุ่นเช่น เดียวกับที่แม่น้ำสายต่างๆ ไหลลงสู่ทะเล ซึ่ง ณ ทะเลนี้เองที่น้ำทั้งหลายมารวมกัน แต่ เพราะลักษณะการอันแตกต่างกันและจำนวนแห่งการศึกษาของญี่ปุ่นที่มีส่วนที่แตกต่างกัน อยู่มาก ประชาชนจึงมักรู้สึกงุนงงและเลยไม่เห็นค่าของการศึกษา เพราะฉะนั้นถ้าหากเราไม่ สามารถชี้ให้เห็นความแตกต่างกันแห่งธาตุมูลต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการรวมความรู้อย่างขนาน ใหญ่แล้ว ความล้าเลศแห่งวิถีทางที่แท้จริงก็ยังคงมีตมอยู่ต่อไป... เราจะต้องคำนึงถึง เรื่องต่างๆ เช่นนั้นเพื่อจะได้เข้าใจในคุณค่าแห่งวิถีทางที่บริสุทธิ์และขอบธรรมของญี่ปุ่น ชาว ญี่ปุ่นควรศึกษาความรู้ชนิดต่างๆ ทุกชนิด แม้ว่าความรู้นั้นจะเป็นของต่างชาติก็ตาม ทั้งนี้ก็ เพื่อจะได้สามารถคัดเลือกเอาลักษณะที่ดีๆ แห่งการศึกษาแต่ละแบบมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ ชาติของเรา เราอาจพูดถึงไม่เฉพาะการศึกษาแบบจีนเท่านั้น แต่อาจพูดถึงแม้การศึกษาแบบ อินเดียและแบบดัตช์ด้วยว่าเป็นการศึกษาของญี่ปุ่นได้อย่างถูกต้อง : ชาวญี่ปุ่นทั้งปวงที่หมกมุ่น อยู่กับการศึกษาของต่างประเทศนั้นควรจะเข้าใจข้อเท็จจริงนี้

๖๓๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ดินแดนแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย

(จากเรื่อง โคะโด ไทอิ ในหนังสือ อิระตะ อัดสึดาเนะ เซนชู, เล่ม ๑, หน้า ๒๒-๒๓)

ประชาชนทั่วโลกอ้างถึงประเทศญี่ปุ่นว่าเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้าและเรียกพวกเราว่าเป็นอนุชนที่สืบเชื้อสายมาจากทวยเทพ ความจริงก็เป็นอย่างที่เราพูดกันนั้นแหละ ประเทศของเราในฐานะเป็นเครื่องหมายแสดงความโปรดปรานเป็นพิเศษจากทวยเทพในสรวงสวรรค์นั้นก็เกิดจากทวยเทพเหล่านั้นนั่นเอง และดังนั้นในระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศต่างๆ ทั่วโลกจึงมีความแตกต่างกันอย่างมากมายเหมือนกับจะเป็นการทำนายให้เปรียบเทียบประเทศของเราเป็นประเทศที่งามสง่าและประเสริฐ เป็นดินแดนแห่งเทพเจ้าทั้งหลายที่อยู่นอกเหนือความสงสัยใดๆ ทั้งสิ้น และนับแต่พวกเราลงไปจนถึงชายหญิงที่ต่ำต้อยที่สุดล้วนเป็นผู้ที่สืบสายมาจากทวยเทพทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีประชาชนเป็นจำนวนมากที่ไม่เข้าใจเหตุผลว่าทำไมญี่ปุ่นจึงเป็นดินแดนแห่งทวยเทพและพวกเราจึงเป็นผู้ที่สืบสายมาจากทวยเทพเหล่านั้น... ข้อนี้มิได้เป็นเรื่องที่น่าเศร้าดอกหรือ? ชาวญี่ปุ่นแตกต่างจากและสูงส่งกว่าประชาชนของจีน อินเดีย รัสเซีย ฮอลแลนด์ สยาม กัมพูชา และทุกประเทศในโลก และพวกเราเห็นว่าการเรียกประเทศของเราว่าดินแดนแห่งทวยเทพทั้งหลายมิได้เป็นการโอ้อวดอะไรเลย ทวยเทพทั้งหลายนี้แหละที่ก่อให้เกิดประเทศต่างๆ ทั้งปวงทั่วโลกในตอนที่เราสร้างโลก และทวยเทพเหล่านี้ก็เกิดในประเทศญี่ปุ่นทั้งนั้นโดยมิได้มียกเว้นเลย ดังนั้นญี่ปุ่นจึงเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของทวยเทพทั้งหลาย และนั่นคือเหตุผลที่เราเรียกประเทศของเราว่าดินแดนของเทพเจ้าทั้งหลาย นี่เป็นเรื่องความเชื่อถือสากล และอยู่นอกเหนือการพิพาทใดๆ ทั้งสิ้น แม้ในประเทศต่างๆ ที่ปรัมปราประเพณีโบราณของเรายังมิได้ถ่ายทอดไปถึงประชาชนทั้งหลายก็ยอมรับประเทศญี่ปุ่นว่าเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้าเพราะรัศมีอันโชติช่วงในตัวเองก็เกิดจากประเทศของเรานั้นเอง ในสมัยโบราณเมื่อเกาหลียังแบ่งออกเป็นสามอาณาจักรนั้น ได้มีผู้รายงานไปที่นั่นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่รุ่งโรจน์มั่งคั่งและประเสริฐเพียงไร และเพราะเหตุที่ญี่ปุ่นอยู่ทางทิศตะวันออกของเกาหลี พวกเขาจึงพูดถึงญี่ปุ่นด้วยความเกรงกลัวและเคารพว่า “ทางทิศตะวันออกเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้า เรียกว่า ดินแดนแห่งอาทิตย์อุทัย” คำพูดประโยชนี้ได้แพร่ไปทั่วโลก และทุกวันนี้ประชาชนทุกหนทุกแห่งพูดถึงญี่ปุ่นว่าเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้าโดยมิได้คำนึงถึงว่าพวกเขาราบถึงสาเหตุว่าข้อนี้จริงหรือไม่เลย

พระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างโลก

(จากเรื่อง โคะโด ไทอิ ในหนังสือ อิระตะ อัดสึดาเนะ เซนชู, เล่ม ๑, หน้า ๒๗-๒๘)

ถ้าหากเราจะตรวจสอบบ่อเกิดของชื่อ มิ-มุสึบิ ที่ตั้งให้แก่เทพสององค์ ก็จะเป็นที่แจ่มแจ้งจากข้อเท็จจริงที่ได้บันทึกไว้ในหนังสือบันทึกเหตุการณ์ประจำปีสมัยเทวยุคที่ว่าชื่อนั้นเกิดจากอำนาจสร้างสรรค์ที่มหัศจรรย์ของเทพทั้งสองนั้น ทั้งเรายังได้รับรายงานจากการประกาศที่แท้จริงของเทพแห่งดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ว่า จะต้องให้เกียรติแก่ทะกะกะมิ-มุสึบิว่าเป็นผู้สร้างฟ้าและดิน ว่าเทพทะกะกะมิ-มุสึบิ^{๑๗} เป็นเทพที่มีอำนาจหาใครเปรียบมิได้ และว่าไม่ต้องสงสัยเลยว่าเทพทะกะกะมิ-มุสึบิสถิตอยู่ในสวรรค์และปกครองโลก นักศึกษาทั้งหลายซึ่งมีจิตใจถูกการศึกษาแบบจีนและแบบอินเดียทำลาย (เช่นเดียวกับประชาชนที่แสดงความไม่เชื่อถือที่ไม่เป็นมงคลออกมาเพราะความโง่เขลา) ย่อมไม่เข้าใจว่าข้อเท็จจริงแห่งกำเนิดของตนเองเนื่องมาจากอำนาจสร้างสรรค์ของเทพองค์นี้โดยตรง ทั้งๆ ที่ธรรมชาติแห่งความจริงเหล่านี้ก็ชัดเจนแจ่มแจ้งอยู่แล้ว) พวกเขาต่างก็ยืนยันว่าตนมีความสงสัยคลางแคลงใจอยู่ และประกาศว่าความจริงเก่าๆ นั้นเป็นเพียงนิยายที่เป็นพิเศษสำหรับญี่ปุ่น ซึ่งพวกเขาไม่ยอมเชื่อ แต่ความจริงเหล่านี้ไม่มีทางที่จะจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะญี่ปุ่นเลย ในประเทศอื่นๆ อีกมากมายก็เชื่อกันว่า ชื่อของมนุษย์และสิ่งอื่นๆ ทั้งปวงเป็นหนี้ความเป็นของตนอยู่กับอำนาจแห่งเทพองค์นี้

เพื่อเป็นการพิสูจน์ในเรื่องนี้ เราอาจอ้างปริมปราประเพณีต่างๆ ของต่างประเทศได้ในนิยายจีนสมัยโบราณซึ่งอ้างถึงเทพองค์นี้ว่าช่างดีหรือเที่ยงดีนั้น ได้มีบันทึกไว้ว่าช่างดีหรือเที่ยงดีประทับอยู่ในสวรรค์และทรงปกครองโลก และว่าพระองค์ทรงเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา นอกจากนั้น นิยายนั้นยังได้กล่าวว่าช่างดีนี้แหละที่ได้ทรงหว่านหลักการที่แท้จริง เช่น มนุษยธรรม ความชอบธรรม มรรยาทอันดีงาม และสติปัญญา ลงในหัวใจของมนุษย์ นิยายเรื่องนี้ได้มีการพิทักษ์รักษาไว้ในผลงานสมัยโบราณในรูปต่างๆ เช่น คัมภีร์คิตคาถา คัมภีร์เอกสาร และ คัมภีร์ลุ่นยื้อ ที่คนทั้งปวงอาจเห็นได้ง่ายๆ ว่าใครจะเป็นผู้ลำบากในการที่จะอ่านอย่างใดก็ดี โดยเหตุที่ชาวจีนมีอารมณ์ที่ไม่น่านับถือเลย นักปราชญ์ที่ขอบิดเบียนความจริงบางคนก็ยืนยันว่านิยายโบราณเป็นเพียงนิยายเปรียบเทียบกับเท่านั้นและทฤษฎีอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าได้พูดถึงเรื่องนี้อย่างละเอียดไว้ในที่อื่นแล้ว^{๑๘}

^{๑๗} ตามปกติอิระตะมิได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างเทพ “มุสึบิ” ทั้งสอง คือ ทะกะกะมิ-มุสึบิ กับ คะมิ-มุสึบิ เลย แต่มีแนวโน้มไปในทางที่จะถือว่าเทพทั้งสองนั้น เป็นโฉมหน้าสองโฉมหน้าของเทพองค์เดียว

^{๑๘} ในหนังสือเรื่อง “การอธิบายเกี่ยวกับเรื่องเทพเจ้าทั้งหลายใหม่” (คิฮิน อินรอน พ.ศ. ๒๓๔๔) ซึ่งเป็นงานชิ้นสำคัญที่สุดของอิระตะ

๖๓๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในนิยายอินเดียสมัยโบราณเรียกเทพมุสึบิว่าพระพรหมผู้สร้างโลก ในเทพนิยายนั้น เขาได้พรรณนาไว้ว่าประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และยังได้กล่าวว่าพระองค์ทรงปกครองโลก และว่าพระองค์ทรงสร้างฟ้าและดิน มนุษย์และสิ่งทั้งปวง ปรัมปราประเพณีที่เก่าที่สุดกล่าวว่า ไม่มีเทพใดจะศักดิ์สิทธิ์เท่าพระองค์เลย แต่ในสมัยต่อมาบุรุษผู้หนึ่งชื่อพระศากยมุนีได้ปรากฏว่าเป็นผู้ประดิษฐ์สิ่งที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา คือศาสนาที่เหมาะสมกับรสนิยมของตนเอง เขาหลอกคนทั้งหลายด้วยอำนาจที่เรียกกันว่าปาฏิหาริย์ ซึ่งความจริงก็คือคาถาอาคมอย่างหนึ่ง นั่นเอง ความเห็นที่ผิดๆ ได้แผ่ไปว่าพระพุทธเจ้าศักดิ์สิทธิ์กว่าพระพรหม และแม้พวกที่คงแก่เรียนทั้งหลายก็ยังถูกหลอกเพราะการพูดโกหกปกกลมนั้น เดียวนี้ในอินเดียไม่มีผู้รู้ความจริง เหลืออยู่อีกเลยแม้แต่คนเดียว

ห่างไกลจากอินเดียไปทางทิศตะวันตกก็มีประเทศอื่นๆ อีกมากมายหลายประเทศ ในแต่ละประเทศเหล่านั้นก็มีปรัมปราประเพณีเกี่ยวกับเทพแห่งสวรรค์ผู้ทรงสร้างฟ้าและดิน มนุษย์และสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เรื่องนี้อาจทราบได้จากการอ่านหนังสือที่ชาวตะวันตกเขียนไว้

ดังนั้นในประเทศทั้งปวง ต่างก็เชื่อกันว่ามีปรัมปราประเพณีเกี่ยวกับเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ในสรวงสวรรค์และผู้ทรงสร้างสิ่งทั้งปวง บางทีปรัมปราประเพณีเหล่านี้ก็ถูกบิดเบือนไปจากของเดิม แต่เมื่อเราตรวจสอบดู ปรัมปราประเพณีเหล่านี้ก็อำนวยความสะดวกให้ซึ่งข้อพิสูจน์ให้เห็นความถูกต้องแท้จริงแห่งปรัมปราประเพณีโบราณของดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิมีทวยเทพต่างๆ อยู่มากมาย แต่เทพองค์นี้แหละที่ทรงสถิตอยู่ ณ ท่ามกลางของทวยเทพทั้งหลาย และเป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์เหนือเทพอื่นๆ ทั้งปวง.

การศึกษาของดัตช์

(จากเรื่อง โคะโด โทอิ ในหนังสือ ฮิระตะ อัดสึดามะ เซนชู เล่ม ๑, หน้า ๕๓)

คนในประเทศต่างๆ ในยุโรปได้แล่นเรือไปรอบโลกโดยไม่ยอมรับนับถือในเรื่องเขตแดนใดๆ ตามอำเภอใจ ในฮอลแลนด์ ซึ่งเป็นประเทศหนึ่งในทวีปยุโรป (แม้จะเป็นประเทศเล็กๆ) ก็ยังเห็นว่าวิชาดาราศาสตร์และภูมิศาสตร์เป็นวิชาที่สำคัญที่สุดที่ควรจะต้องศึกษา เพราะถ้าหากกับตันเรือไม่ชำนาญในศาสตร์เหล่านี้แล้ว เขาก็ไม่อาจแล่นเรือไปยังส่วนต่างๆ ของโลกดังใจปรารถนาได้ นอกจากนั้น ชาวดัตช์ก็มีลักษณะแห่งชาติอันวิเศษในการวิจัยเรื่องต่างๆ ด้วยความอดทนอย่างยิ่งจนกว่าจะบรรลุถึงกันบึงของมัน เพราะเห็นแก่การวิจัยค้นคว้า เช่นนั้นนั่นเอง พวกเขาจึงได้ประดิษฐ์เครื่องมือสำรวจต่างๆ เช่น กล้องส่องทางไกล กล้องส่อง

การฟื้นฟูศาสนาซินโต

๖๓๓

ดูดวงอาทิตย์โดยไม่ให้เสียสายตา เพื่อใช้ตรวจดูดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวทั้งหลายขึ้น พวกเขาได้ประดิษฐ์เครื่องมืออื่นๆ เพื่อให้รู้ว่าดวงดาวทั้งหลายมีขนาดเท่าใด และอยู่ห่างจากโลกเท่าใด อาจต้องใช้เวลา ๕ หรือ ๑๐ ปี หรือบางทีก็ตลอดชีวิต กว่าที่งานค้นคว้าวิจัยนั้น จะสำเร็จบริบูรณ์ ถ้าหากปัญหานั้นไม่อาจแก้ได้ในชั่วชีวิตหนึ่ง นักปราชญ์ทั้งหลายก็จะเขียนสิ่งต่าง ๆ ที่เขาได้ค้นพบไว้และปล่อยให้พวกลูกหลาน และสานุศิษย์ได้ค้นคว้าต่อไป แม้ว่าจะต้องกินเวลาหลายชั่วอายุคนก็ตาม

โดยอาศัยเครื่องมือวิทยาศาสตร์เหล่านี้แหละที่ชาวตะวันตกได้พยายามพิจารณาตัดสินคุณสมบัติของสิ่งทั้งหลาย ฮอลแลนด์ไม่เหมือนเมืองจีน คือเป็นประเทศที่รุ่งเรือง ที่พวกเขาไม่ต้องพึ่งพาอาศัยการคาดคะเนอย่างผิวเผินเลย เมื่อชาวตะวันตกถึงปัญหาที่พวกเขาไม่อาจเข้าใจได้ ไม่ว่าพวกเขาจะไตร่ตรองเรื่องเหล่านั้นมากน้อยเพียงใดก็ตาม พวกเขาจะกล่าวว่าสิ่งเหล่านี้ อยู่พ้นวิสัยที่มนุษย์จะรู้ได้ ปัญหาเหล่านี้เป็นเรื่องของ “Gutto” (คือพระผู้เป็นเจ้า-God) และว่าปัญหาเหล่านี้จะเข้าใจได้ก็โดยอาศัยทิพยอำนาจเท่านั้น ดังนั้นพวกตะวันตกจึงไม่เคยใช้การคาดคะเนอย่างโง่เขลาเลย สิ่งที่พวกเขาค้นพบซึ่งเป็นผลลัพธ์แห่งความพยายามของมนุษย์หลายร้อยคนที่ศึกษาปัญหาทางวิทยาศาสตร์ตั้งพันหรือสองพันปีได้ถูกนำมารวมไว้ในหนังสือที่ได้นำมาให้ญี่ปุ่น ข้าพเจ้าได้เห็นหนังสือเหล่านั้นและนั่นคือวิธีที่ข้าพเจ้าบังเอิญสามารถเขียนเกี่ยวกับหนังสือเหล่านั้นได้

จริยศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยโบราณ

ในหนังสือเรื่อง การอภิปรายเรื่องหนังสือจีนอย่างเคื่องคั่น (เซอิเซกิ ไกรอน ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕๓) ของท่านนั้นส่วนใหญ่ ฮิระตะได้ประณามนักปราชญ์ในลัทธิขงจื๊อ เช่น ตะไซ ยูนิ ซึ่งอ้างว่าจีนสูงส่งกว่าประเทศอื่นๆ

(จากหนังสือ ฮิระตะ อัดสิดาเนะ เซนชู เล่ม ๑, หน้า ๔๖-๔๗)

ขอให้ข้าพเจ้าได้ให้เหตุผลต่อจากที่นักปราชญ์แห่งการศึกษาของจีนได้กล่าวไว้สักหน่อยเถิด ประการแรก เราอาจอ้างตะไซ ยูนิ ซึ่งเขียนไว้ในหนังสือ เบนโดไซ ว่า “ในประเทศญี่ปุ่นเดิมไม่มีสิ่งในทำนองวิถิต่างเลย เพื่อเป็นการพิสูจน์เรื่องนี้ ก็มีข้อเท็จจริงอยู่ว่า ไม่มีคำญี่ปุ่นที่เป็นคำพื้นเมืองที่ใช้แทนมโนภาพแห่งมนุษยธรรม ความชอบธรรม มรรยาทอันดีงาม ดนตรี ความกตัญญูตเวทีที่บุตรมีต่อบิดามารดา และความรักฉันทมิตรภาพเลย จะต้องมีความญี่ปุ่นสักคำหนึ่งเพื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในญี่ปุ่นแต่เดิมมาบ้างซี และการที่ไม่มีคำเช่นนั้น

๖๓๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ก็เท่ากับเป็นการพิสูจน์ว่าญี่ปุ่นไม่มีมโนภาพเช่นนั้นด้วย”

ความเห็นนี้แม้จะรุนแรง แต่ก็มิได้จำกัดวงอยู่เฉพาะนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อนี้โดยเฉพาะ ที่ยิ่งไปกว่านี้ก็คือคนที่อวดว่าเป็นนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อและนักปราชญ์อื่นๆ ที่ลำเอียงเข้าข้างสิ่งต่างๆ ที่เป็นจีนๆ จะตืออกดีใจเป็นล้นพ้น และที่หลงใหลไปกับมโนคติที่ว่าจีนมีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องวิถีทาง และประกาศว่าในประเทศญี่ปุ่นสมัยโบราณไม่มีคำสอนเหมือนอย่างของจีนเลย ไม่ว่าเขาจะสุขความชื่นเคื่องให้ญี่ปุ่นมากเพียงไรก็ตาม ทั้งหมดที่พวกเขายืนยันก็ล้วนบกพร่องทั้งสิ้น มนุษยธรรม ความชอบธรรม ความกตัญญูต่อบิดามารดา และคุณธรรมอื่นๆ ที่เหลือล้วนเป็นหลักการที่ควบคุมความประพฤติที่เหมาะสมของมนุษย์ทั้งสิ้น ถ้าหากเรารักษาหลักการเหล่านั้นไว้โดยอัตโนมัติและมีได้ล่วงละเมิดเลย ก็ไม่เห็นจำเป็นต้องสอนหลักการเหล่านั้นเลย ถ้าหากหลักการเหล่านั้นเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติที่คงที่ ยังจำเป็นจะมี “วิถีทาง” ด้วยหรือ?...

ชาวญี่ปุ่นในสมัยโบราณทั้งปวงล้วนปฏิบัติสิ่งที่ชาวจีนเรียกว่า มนุษยธรรม ความชอบธรรม คุณธรรมที่สำคัญทั้ง ๕ และคุณธรรมอื่นๆ ที่เหลืออย่างถูกต้องอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ต้องการตั้งชื่อให้แก่คุณธรรมเหล่านั้นหรือสอนเรื่องคุณธรรมเหล่านั้นเลย ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะตั้งอะไรขึ้นมาเป็นวิถีทางเป็นกรณีพิเศษ นี่คือคุณสมบัติที่เป็นญี่ปุ่นแท้ๆ ของประเทศญี่ปุ่น และนี่แหละที่ทำให้เราอาจแลเห็นตัวอย่างที่เลิศลอยแห่งการที่ประเทศญี่ปุ่นสูงส่งกว่าประเทศอื่นๆ ทุกประเทศในโลก ในประเทศจีน ดังที่ข้าพเจ้ามีโอกาสดูถึงอยู่บ่อยๆ นั้นมีประเพณีที่ชั่วร้ายมาตั้งแต่ต้นหลายอย่างด้วยกัน และพฤติกรรมของมนุษย์ที่ห่างไกลจากการเป็นความประพฤติที่เหมาะสม นั้นนับว่าเป็นการกระทำที่ไม่เคารพในสิทธิของใคร นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมในสมัยโบราณจึงได้มีนักปราชญ์ที่เกิดมาเพื่อแนะนำสั่งสอนชาวจีนมากมายเหลือเกิน... จากข้อนี้ เราอาจเห็นได้ว่าข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศญี่ปุ่นสมัยโบราณไม่มีวิถีทางนั้น นับว่าเป็นลักษณะสำคัญของชาติที่ควรยกย่องอย่างที่สุด และว่าเป็นเรื่องที่น่าอัปยศขายหน้ามากสำหรับประเทศที่จะต้องประดิษฐ์คิดค้นวิถีทางเพื่อแนะนำประชาชน

ศิลปะการแพทย์

ในหนังสือ ชิซุ โนะ อิวะยะ (พ.ศ. ๒๓๕๔) อิระดะได้สรุปเรื่องการแพทย์ของตะวันตกที่รู้จักกันในญี่ปุ่นพร้อมกับให้ข้อสังเกตทั่วไปในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการแพทย์

การฟื้นฟูศาสนาซินโต

๖๓๕

กับศาสนาซินโตไว้เป็นอย่างดี ในข้อความที่จะคิดมาต่อไปนี้ ฮิระตะได้อภิปรายถึงเหตุผลที่ ศิลปะการแพทย์มิได้พัฒนาอยู่ในประเทศญี่ปุ่นอย่างเป็นอิสระ

(จากหนังสือ ฮิระตะ อัดสึดะเนะ เซนชู เล่ม ๑, หน้า ๒๒)

ศิลปะการแพทย์ แม้จะนำจากต่างประเทศมาสู่ประเทศญี่ปุ่นก็ตาม แต่เดิมก็ปรากฏว่าทวยเทพที่สำคัญ ของเราเองเป็นผู้สอนให้แก่ต่างประเทศเหล่านั้น ต่อมา เพราะเกิดมีความต้องการพิเศษขึ้น ศิลปะนี้จึงได้ถูกนำมาปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในประเทศญี่ปุ่น และแม้เราอาจพูดว่าครั้งหนึ่งได้เคยมีแหล่งกำเนิดมาจากต่างประเทศ แต่เราก็ไม่มีพันธกรณีที่ จะไม่ชอบศิลปะการแพทย์เพราะเหตุผลนั้นเลย อย่างไรก็ตามนับว่าเป็นความจริงที่ว่าศิลปะ การแพทย์ได้พัฒนาอยู่ในประเทศจีนมากที่สุดทีเดียว ทั้งนี้ก็โดยอาศัยวิถีทางแห่งปฏิกิริยาตาม ปกติธรรมดาที่มีต่อโรคภัยไข้เจ็บที่แพร่หลายออกไปและซึ่งเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงอันเป็น ผลเนื่องมาจากลักษณะที่ชั่วร้ายของประเทศนั่นเอง การที่ศาสนาขงจื้อและและพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำสอนที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนอย่างยิ่งแพร่หลายอยู่ในญี่ปุ่นตั้งแต่ตอนกลางๆ สมัย โบราณนั้นได้ทำให้จิตใจของคนเลวลงและสับสนยิ่งขึ้น และผลที่เกิดจากการที่มีผู้เลื่อมใสใน ศาสนาทั้งสองนี้ทวีมากยิ่งขึ้นนั้นได้ก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ที่มาคอยรบกวนรังควานอยู่ โรคภัย ไข้เจ็บต่างๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาแต่โบราณกาลก็มีแพร่หลายไปทั่ว วิธีรักษาตามแบบจีนเหมาะ แก่การที่จะบำบัดโรคภัยไข้เจ็บเหล่านั้นได้เป็นอย่างดีและดังนั้นในปัจจุบันนี้ก็คงนำมาใช้กันอยู่ โดยทั่ว ๆ ไป ในประเทศทั้งหลายที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม รัฐบาลจะตรากฎหมายที่รุนแรงไว้ลงโทษ ฉันทัด เมื่อได้พบโรคภัยไข้เจ็บที่เป็นอันตรายอย่างร้ายแรงขึ้นเป็นครั้งแรก ประชาชนที่ชำนาญ ในด้านการแพทย์ก็จะปรากฏตัวออกมาปราบโรคไข้เจ็บเหล่านั้น ในประเทศต่างๆ ที่มีนายแพทย์ มากๆ ก็มีโรคภัยไข้เจ็บที่ร้ายแรงถึงตายมากเช่นกันและเมื่อนายแพทย์มีความสามารถยิ่งขึ้น โรคภัยไข้เจ็บก็รักษาหายยิ่งขึ้นพอสมควร

ชีวิตหลังจากที่ตายแล้ว

หนังสือของฮิระตะส่วนมากเต็มไปด้วยการยกย่องโมะโตะโอรุ โนรินางะอย่างมากมาย แต่ในหนังสือเรื่อง *เสาแห่งวิญญาณ (ทะมะ โนะ มิสะฮิระ พ.ศ. ๒๓๕๕)* ฮิระตะมีความเห็น ขัดแย้งกับทัศนะของโมะโตะโอรุที่ว่าวิญญาณของคนตายจะไปสู่โยมิ (*ยมโลก-ผู้แปล*) อันเป็น ภูมิแห่งการลงโทษที่มีมิติด้วยกันทั้งสิ้น มีผู้เห็นว่าฮิระตะไม่เหมือนโมะโตะโอรุ คือไม่มี ศรัทธาในพระมหากษัตริย์ของพระอมิตาเบสเลย และว่าดังนั้นฮิระตะจึงหลับตาแลเห็นโลกหน้า ของศาสนาซินโตว่าสบายกว่าที่โมะโตะโอรุได้พรรณนาไว้

๖๓๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(จากหนังสือ *ฮิระตะ อัดสึตวานะ* เซนซุ, เล่ม ๒, หน้า ๗๓-๗๕, ๗๗-๗๘, ๘๑-๘๕, ๘๘, ๙๐-๙๑)

เรื่องราวเกี่ยวกับโลกหน้านั้นสับสนเสียจนกระทั่งเป็นเรื่องธรรมดาที่เรื่องเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความมึนงงไปหมด แม้แต่อารมณ์ของเราก็นึกความสับสนนี้ไปไม่พ้น ทศนะของท่านที่ว่าทั้งเทวดา และมนุษย์ ทั้งที่ดีและชั่วต่างก็จะไปสู่ดินแดนแห่งโยมิหลังจากตายแล้วนั้น นับว่าเป็นความเห็นผิด ทั้งนี้ส่วนใหญ่เนื่องมาจากท่านตรวจสอบประจักษ์พยานต่างๆ ไม่เพียงพอนั่นเอง... ทศนะที่ว่าหลังจากที่ตายแล้วดวงวิญญาณของคนเราจะไปสู่โยมินั้น เป็นส่วนหนึ่งแห่งปรัมปราประเพณีที่นำมาจากต่างประเทศเข้ามาสู่ญี่ปุ่นโดยมิได้มีการพิสูจน์ว่าเรื่องอย่างนี้ในสมัยโบราณของเรามีบ้างหรือไม่...

บางคนถามข้าพเจ้าในเรื่องนี้ว่า “ในพงศาวดารอิชิโมะ มีเรื่องราวเกี่ยวกับถ้ำที่เรียกว่าช่องแห่งโยมิอยู่ ใครก็ตามที่ฝันว่าตนกำลังลงไปสู่ถ้ำนี้จะต้องตายอย่างแน่ๆ ข้อนี้มิได้เป็นการพิสูจน์ว่าเจตภูตของคนตายได้ไปยังโยมิตอกหรือ?”

ข้าพเจ้าตอบเขาว่า “เมื่อคนเราตาย ซากศพของเขาก็เหี้ยนคลุ้มจนทำอะไรไม่ได้เลย และเขาก็จะตกอยู่ในอำนาจของโยมิ ดังนั้น ความฝันจึงเป็นนิมิตบอกว่าหลังจากตายแล้ว ร่างกายก็จะถูกฝังในแผ่นดิน มันมิได้เป็นนิมิตที่ว่าดวงวิญญาณกำลังจะไปสู่โยมิเลย... ข้อพิสูจน์ที่ว่าดวงวิญญาณของคนไม่ได้ไปสู่โยมิทั้งหมด อาจค้นพบได้ไม่เฉพาะในข้อเท็จจริงที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่จากสมัยทวยยุคเท่านั้น แต่ทว่าจากการตรวจสอบเวลาคนเกิดว่าเกิดมาได้อย่างไร และเมื่อตายไปแล้ว อะไรเล่าที่เกิดขึ้นมาจริงๆ มนุษย์เราเป็นหนี้ชีวิตตนอยู่กับบิดามารดา แต่ว่าการที่เขาถูกสร้างขึ้นมานั้นก็เนื่องมาจากอำนาจสร้างสรรค์ที่ประหลาดมหัศจรรย์เป็นปาฏิหาริย์ของทวยเทพทั้งหลายผู้เอาดินน้ำลมไฟมาสร้างเป็นมนุษย์ขึ้นมา และใส่ดวงวิญญาณเข้าไปในตัวเขา ทำให้เขามีชีวิตขึ้นมาต่างหาก หลังจากที่มีมนุษย์ได้ตายลง น้ำและดินในตัวเขาก็กลายเป็นซากศพของเขาที่เหลืออยู่เบื้องหลัง แต่ดวงวิญญาณจะออกร่างไปพร้อมกับลมและไฟ ข้อนี้เป็นเพราะไฟและลมเป็นของท้องฟ้า เช่นเดียวกับดินและน้ำเป็นของพื้นดินฉะนั้น (ฮิระตะ ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า : ข้อนี้นับว่าเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ว่าทำไมเราจึงทราบว่าดวงวิญญาณของมนุษย์ทั้งปวงมิได้ไปสู่โยมิ โดยเหตุที่เทพมูสึบิเป็นผู้ประทานดวงวิญญาณให้แก่มนุษย์ ก็เป็นธรรมดาที่ดวงวิญญาณจะต้องกลับไปสู่สวรรค์ แต่ข้าพเจ้ายังไม่พบประจักษ์พยานเชิงบวก หรือปรัมปราประเพณีใดๆ ที่จะพิสูจน์ว่าข้อนี้เป็นความจริงสำหรับมนุษย์ทั้งปวงเลย ...

มีประชาชนที่อ้างว่าหลังจากที่ตายไปหลายวันแล้ว เขาก็กลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาได้อีก และได้พรรณารื่องสวรรค์และนรกไว้ แต่ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินใครอ้างว่าได้ไปโยมิและเห็นโยมิเลย ครั้งหนึ่งมีหญิงคนหนึ่งซึ่งกล่าวว่าเธอได้ไปเยี่ยมสวรรค์และนรกมา ข้าพเจ้าได้

ประกอบยาให้เธอและตรวจสอบเธอเป็นส่วนตัว ข้าพเจ้าได้พบว่าความจริงเธอถูกคำพูดที่พูดกันในหมู่พุทธศาสนิกชนบางพวกหลอกลวงเอา...

นิยายเก่าๆ ที่ว่าดวงวิญญาณไปสู่อิโนะนั้นไม่มีใครพิสูจน์ได้เลย แต่ก็อาจมีผู้ถามว่า แล้วหลังจากที่ตายไปแล้วดวงวิญญาณของชาวญี่ปุ่นไปไหนเล่า? เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากความมุ่งหมายของนิยายโบราณและจากตัวอย่างสมัยใหม่ว่าดวงวิญญาณเหล่านั้นยังคงอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเป็นนิรันดร์ และจะทำหน้าที่รับใช้อยู่ในอาณาจักรของคนตายที่มีโอกุโนชิ-โนะ-คะมิ เป็นผู้ปกครองดูแล อาณาจักรคนตายนี้มีได้อยู่ที่ใดที่หนึ่งในโลกที่มองเห็นได้โดยเฉพาะ แต่ทว่าเป็นอาณาจักรแห่งความมืดและแยกออกจากโลกในปัจจุบันนี้ซึ่งเรามองไม่เห็น... การกระทำของมนุษย์ทั้งหลายจะสามารถมองเห็นได้จากอาณาจักรของคนตายนี้ แต่จากโลกที่มองเห็นได้นี้ เราไม่สามารถมองเห็นอาณาจักรแห่งความมืดนี้ได้เลย... แต่ความมืดเป็นเพียงคำเปรียบเทียบกับเท่านั้น เราไม่ควรสร้างจินตภาพผิดๆ ว่าอาณาจักรนี้ไม่มีแสงสว่าง อาณาจักรแห่งความมืดนี้มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่ชนิดต่างๆ คล้ายกับในโลกที่มองเห็นได้นี้เหมือนกัน เราอาจหาข้อพิสูจน์นี้ได้ในเรื่องราวต่างๆ ที่มีอยู่ในหนังสือญี่ปุ่นและหนังสือจีน ซึ่งในหนังสือเหล่านั้นจะมีบุคคลที่มีชีวิตอยู่กลับมาเล่าเรื่องอาณาจักรของคนตายให้ฟังอยู่เป็นครั้งคราว นักปราชญ์ที่เห็นว่าตนสำคัญบางคนอาจสรุปเอาว่าอาณาจักรแห่งคนตายไม่มีเพียงเพราะเรามองไม่เห็น แต่ข้อนี้นับว่าเป็นความโง่งมอย่างยิ่ง

ประชาชนในโลกนี้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนและไม่่ว่าจะทำงานอะไร ถ้าหากตายแล้วจะต้องไปสู่อาณาจักรแห่งความมืดด้วยกันสิ้น แม้ดวงวิญญาณของพวกเขาจะกลายเป็นทวยเทพมีความประเสริฐ คุณธรรมและความแข็งแรงแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล พวกที่มีอำนาจมากก็จะมีวิสัยสามารถในการกระทำไม่น้อยไปกว่าทวยเทพในสมัยทวยยุคเลย และมีได้แตกต่างไปจากทวยเทพเหล่านั้นในด้านอำนาจที่จะบอกเหตุการณ์ในอนาคตให้แก่มนุษย์ทั้งหลาย...

หลังจากที่ตายแล้ว ดวงวิญญาณก็จะสละร่างไปและอยู่ในหลุมฝังศพ อันนับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ได้รับการพิสูจน์ถึงเรื่องราวแห่งอุบัติการณ์ที่มหัศจรรย์ที่เจตภูตทั้งหลายก่อให้เกิดในสุสานทั้งในบ่อเกิดที่เป็นทั้งของจีนและของญี่ปุ่นทั้งสมัยโบราณและสมัยปัจจุบัน สถานที่ที่ดวงวิญญาณจะไปพักหลังจากที่ตายไปแล้วปรากฏว่า เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาแก่ประชาชนทั้งปวงในทุกกาลสมัย แต่ในประเทศญี่ปุ่นเราได้อภิปรายปัญหานี้เพราะอิทธิพลของต่างด้าวต่างชาติชาวญี่ปุ่นสมัยโบราณไม่เคยคิดคำนึงถึงเรื่องเช่นนั้นเลย... บางคนกล่าวว่าดวงวิญญาณไปสู่อาณาจักรที่สกลปรกแห่งโยมิ แต่ไม่มีประจักษ์พยานแม้แต่หนึ่งที่จะบอกว่าข้อนี้เป็นความจริงเลย อาจารย์ของข้าพเจ้านับว่ามีความผิดพลาดโดยมิได้ตั้งอกตั้งใจเลย เมื่อท่านกล่าวว่าดวง

๖๓๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

วิญญาณได้ไป ณ ที่นั้น ดวงวิญญาณของท่านเองก็ได้ไปยังโยมิ ข้าพเจ้า อัสตานะได้พิจารณาตัดสินอย่างเด็ดขาดแล้วว่า ดวงวิญญาณของท่านอยู่ ณ แห่งหนตำบลใด ดวงวิญญาณของท่านอยู่ในความสงบเยียบท่ามกลางดวงวิญญาณของนักปราชญ์ในสมัยอดีตที่ไปคอยเฝ้าปฏิบัติท่านอยู่ ดวงวิญญาณเหล่านั้นได้เขียนบทร้อยกรองและบทความ และได้ศึกษาข้อบกพร่องในคำสอนของตนกันใหม่...

สถานที่ที่ดวงวิญญาณแห่งอาจารย์ของข้าพเจ้าสิงสถิตอยู่ก็คือภูเขาอะมะมุโระ... ท่านอยู่ที่นั่นในตอนที่ท่านมีชีวิตอยู่และกำหนดเอาภูเขาสูงนี้เป็นที่พำนักนั้รณตรของท่านแล้ว เรายังจะสงสัยว่าดวงวิญญาณของท่านอยู่ ณ ที่นั้นหรือไม่อยู่อีกหรือ? เราจะสร้างจินตภาพว่าดวงวิญญาณนั้นได้ไปสู่ดินแดนที่สปรกแห่งโยมิได้อย่างไรกัน?

บทที่ ๒๓

นักปฏิรูปยุคโตกรุงวาระสมัยต่อมา

ในทัศนะที่เกี่ยวกับความพยายามแห่งระบบโซกุนในอันที่จะทำให้ความคิดและการอภิปรายทั้งปวงอยู่ภายในขอบเขตตามที่ได้กำหนดไว้บางประการนั้น เราอาจเข้าใจได้ ถ้าหากชาวญี่ปุ่นจะได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจสถานการณ์ที่แท้จริงในตอนกลางสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เพียงเล็กน้อย และแสดงให้เห็นว่ามีแนวโน้มไปในทางที่จะพูดถึงสถานการณ์นั้นเพียงนิดหน่อย แต่ทั้งๆ ที่ใน พ.ศ. ๒๓๓๓ จะมีการห้ามสอนที่นอกกริตนกรอย ทั้งๆ ที่มีการจำกัดขอบเขตในด้านการติดต่อทางด้านพุทธิปัญญากับตะวันตก และทั้งๆ ที่ถ้าหากใครวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐบาลโดยตรงจะต้องมีโทษก็ตาม แต่ก็มีคามปั่นป่วนทางด้านพุทธิปัญญาและความคิดเห็นที่แตกแยกกันในปัญหาต่างๆ ที่โตกรุงวาระได้เลือกเพื่อทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ หรือได้พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่สามารถที่จะพบได้อยู่บ้าง เพราะมี *เรือไม่ปรากฏสัญชาติ* ของตะวันตกมาปรากฏตัวในน่านน้ำของญี่ปุ่นบ่อยขึ้นทุกที และเพราะสถานะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำลงทุกทีได้สำแดงตัวให้ปรากฏในการทำให้ทั้งพวกชาวไร่ชาวนาและพวกชามูโรยากจนลงทุกที ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ การที่ประชาชนได้แสดงความไม่พอใจออกมาจึงได้ทวีมากขึ้นทุกที เรื่องนี้นับว่าเป็นความจริงโดยเฉพาะทางภาคเหนือของญี่ปุ่นซึ่งเป็นดินแดนที่เกรงกลัวกันว่ารัสเซียจะขยายอาณาเขตเข้ามา และรู้ลึกว่ามีความเดือดร้อนทางด้านการเศรษฐกิจมาก

บางทีสิ่งที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับนักปฏิรูปทั้งสามที่เราจะได้พิจารณา ณ ที่นี้ก็คือว่าการที่พวกเขาต้องตอบสนองการทำลายของยุคใหม่ที่สะท้อนให้เห็นอดีตของตนเองมากทีเดียว ดังนั้นในสองกรณีนี้ เราจึงพบความตึงตังใจที่จะศึกษาจากตะวันตกอย่างจริงจังอยู่บ้างในข้อที่ว่า เรื่องนี้จะเป็นไปได้ก็โดยอาศัยการติดต่อกับพวกดัตช์ในเมืองนางาซากิบวกกับลัทธิชาตินิยมที่รุนแรงที่เกิดขึ้นทั่วไปในยุคโตกรุงวาระ ในอีกกรณีหนึ่ง เราก็พบว่ามีความพยายามที่จริงจังและอย่างเจ้าความคิดในอันที่จะเผชิญกับปัญหาต่างๆ ทางด้านการเกษตรอันสัมพันธ์กับท่าที่ตามปริมปราประเพณีทั้งมวลในด้านศาสนาและจริยศาสตร์ ในแง่นี้ เรามีบางที่บอกล่วงหน้าว่าจะมีการประนีประนอมและการดัดแปลงแก้ไขที่จะมีในยุคแห่งการทำบ้านเมืองให้ทันสมัยในวงกว้างซึ่งนับว่าเป็นไปอย่างรวดเร็วต่อไป

ตัวอย่างแบบฉบับของมนุษย์ในอนาคตซึ่งทำข้างหนึ่งอยู่ในโลกเก่าและทำอีกข้างหนึ่ง

๖๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อยู่ในโลกใหม่นี้ก็คือ ฮอนดา โตชิเอกิ จากมณฑลทางะทางชายทะเลฝั่งตะวันตกของญี่ปุ่น ในฐานะเป็นนักคณิตศาสตร์ กับตันเรือ และนักปราชญ์ ฮอนดาได้หมกมุ่นอยู่กับการทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมั่นคง และทำให้ญี่ปุ่นเอาตัวรอดอยู่ได้ในโลกแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมที่ขยายตัวออกไปทุกที อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ ซาโต โนบูฮิโร จากมณฑลเคียวทงทางภาคเหนือ ซึ่งได้รับมรดกที่ผิดปรกติธรรมดาในข้อที่ว่า ท่านเป็นตัวแทนอนุชนรุ่นที่ ๕ แห่งครอบครัวของผู้ที่มีความชำนาญในด้านพืชไร่ และการทำเหมืองในภาคเหนือของญี่ปุ่น ซาโตซึ่งเป็นนักเรียนวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกที่มีความกระตือรือร้นในด้านการศึกษาและเป็นนักชาตินิยมที่มีหัวรุนแรง ในปีต่อมา มาได้สร้างโครงการที่สมบูรณ์เกี่ยวกับการปรับปรุงบ้านเมืองใหม่ให้เป็นไปตามแนวที่จะรวบอำนาจเข้าไว้ในบุคคลคนเดียวหรือพรรคเดียว ตัวอย่างที่สาม ก็คือ นิโนมิยะ ซอนโดกุ ซึ่งเป็นเด็กทองนาที่ยากจนจากแผ่นดินที่อยู่ลึกจากฝั่งทะเลหรือฝั่งแม่น้ำเข้าไปของมณฑลเอโด ผู้ซึ่งอาศัยความเพียรพยายามส่วนตัวอย่างขมกเข้มน และการทดลอง ได้พยายามยกฐานะการเกษตรขึ้นถึงจุดที่จะไม่ต้องอาศัยความเมตตาการุณาของธรรมชาติอีกต่อไป และโดยการทำเช่นนั้นก็เชื่อว่าท่านได้ยกฐานะแรงงานของมนุษย์ขึ้นสู่ศักดิ์ศรีแห่งจาริตประเพณีทางศาสนาอย่างใหม่

ฮอนดา โตชิเอกิกับการค้นพบยุโรป

การปกครองของระบบโชกุนโตกูงาวะที่ทำให้บ้านเมืองประสบซึ่งสันติสุขอันยาวนานนั้นนับว่าเป็นความกรุณาต่อการติดตามแสวงหาทางด้านพุทธปัญญาแบบสงบๆ หลายอย่าง ซึ่งอย่างหนึ่งก็ได้แก่คณิตศาสตร์ ตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ กล่าวกันว่า เซกิ โกวะ (พ.ศ. ๒๑๘๕-๒๒๕๑) ได้ประสบปัญหาทางคณิตศาสตร์ที่เกี่ยวกับแคลคูลัสแบบอินดิกราลและดิฟเฟอเรนเชียลและการแก้ปัญหาด่างๆ เหล่านั้น พร้อมๆ กับนิวตันและไลบ์นิซซ์ทีเดียว โดยเหตุที่การปกครองระบอบโชกุนในสมัยนั้นเกี่ยวข้องกับกฎปฏิบัติและการเตรียมทำแผนที่ประเทศญี่ปุ่นใหม่ จึงมีความต้องการบุคคลที่ฝึกฝนมาในด้านคณิตศาสตร์โดยเฉพาะอย่างแท้จริง กระแสแห่งลัทธิที่ถือว่าการบำรุงการเศรษฐกิจของชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการค้ากับต่างประเทศมีความสำคัญกว่าผลประโยชน์ของท้องถิ่นหรือบุคคล เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องหาทางบำรุงประเทศชาติโดยตั้งกำแพงภาษีบ้าง พยายามให้สินค้าออกมากกว่าสินค้าเข้าบ้างนั้นกำลังเอ่อสูงขึ้น การเน้นถึงเรื่องการเดินทางเรือก็ได้ช่วยให้การศึกษาในด้านนี้เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายเช่นกัน สาณูศิษย์ของเซกิได้เปิดโรงเรียนต่างๆ ขึ้นที่นั่นบ้างที่โน้นบ้างตามเมืองสำคัญๆ และตามอาณาจักรของพวกเจ้าขุนมูลนาย ผู้เขียนชีวประวัติของฮอนดา

นักปฏิรูปยุคโด่งวาระสมัยต่อมา

๖๔๑

กล่าวว่า เมื่อซอนดาอายุได้ ๑๘ ปีท่านได้เดินทางไปยังเมืองเอโดเพื่อศึกษาคณิตศาสตร์กับอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งในสมัยนั้น การศึกษาของท่านก้าวหน้าไปไกลมาก พอท่านมีอายุได้ ๒๔ ปี ท่านก็สามารถเปิดโรงเรียนของท่านเองได้ และได้เป็นที่รู้จักกันว่าท่านเป็นนักคณิตศาสตร์ชั้นหนึ่งในสมัยนั้น

ซอนดาไม่พอใจต่อระบบคณิตศาสตร์แบบของญี่ปุ่นเอง ท่านจึงได้ตัดสินใจศึกษาภาษาดัตช์ ด้วยหวังว่าความรู้ในด้านภาษาดัตช์นี้จะเปิดเผยความลับเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ของตะวันตกให้แก่ท่านได้ ชาวญี่ปุ่นคนอื่นๆ ในสมัยของท่านก็ศึกษาภาษาดัตช์เพื่อจะได้อ่านตำราแพทย์ ดาราศาสตร์ และยุทธศาสตร์ได้ นับว่าเป็นความจริงที่บุคคลที่มีจิตใจที่ดีที่สุดในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ กำลังหันไปหาตะวันตกเพื่อที่จะได้รับฟังข่าวคราวใหม่ๆ และหาการแนะนำใหม่ๆ ในเมื่อการทำให้ประเทศต้องอยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยวทำให้มีความอึดอัดใจทวียิ่งขึ้นทุกที การที่พวกเขาเลือกศึกษาภาษาดัตช์มากกว่าที่จะศึกษาภาษาตะวันตกอื่นใดนั้นก็เพราะมีข้อเท็จจริงอยู่ว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๘๒ เป็นต้นมาพวกดัตช์นับว่าเป็นชาวยุโรปพวกเดียวเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้พำนักอยู่ในญี่ปุ่นได้ และสถานการณืการค้าของพวกดัตช์ที่เมืองนางาซากินั้นเองที่ชาวญี่ปุ่นหนุ่มๆ เป็นจำนวนมากมุ่งที่จะไปแสวงหาความรู้ ตอนนั้นยังไม่มีหนังสือพจนานุกรมที่ดีพอ และความยากลำบากที่มະรุมมะตุ้มผู้ที่จะเป็นนักปราชญ์เกี่ยวกับภาษาดัตช์ก็มีอยู่มากมาย แต่ทว่าโดยอาศัยการพิจารณาตัดสินและการใช้พลังงานอย่างมากมานี้เอง นักศึกษาบางคนก็สามารถรู้ภาษาดัตช์ได้เป็นอย่างดี จนถึงขั้นสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญ ในอีกหลายด้านด้วยกัน บุคคลตัวอย่างต่างๆ แบบนี้แหละที่ช่วยทำให้ญี่ปุ่นสามารถปรับตัวเข้ากับเทคนิคของตะวันตกในสมัยต่อมา มาได้อย่างน่าอัศจรรย์

การที่ซอนดามีความสนใจในวิชาคณิตศาสตร์ของดัตช์นั้น ต่อมาทำให้ท่านสนใจที่จะศึกษาวิชาดาราศาสตร์ นาวิกศาสตร์ และศาสตร์อื่นๆ ที่สัมพันธ์กับคณิตศาสตร์อย่างใกล้ชิด และจากวิชาต่างๆ เหล่านี้เอง ที่ทำให้ซอนดามองเห็นความสำคัญของการเดินเรือและการค้ามากยิ่งขึ้น (ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความรู้ในวิชานาวิกศาสตร์ด้วย) ท่านตระหนักใจเป็นอย่างดีว่า เศรษฐกิจของญี่ปุ่นยังทรุดอยู่ และโดยการเลืกวางตัวอยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยวเท่านั้นที่จะทำให้ญี่ปุ่นบรรลุถึงซึ่งความยิ่งใหญ่ได้ หนังสือของท่านจึงเต็มไปด้วยโครงการและการแนะนำที่เพียบไปด้วยความทะเยอทะยานซึ่งในโครงการเหล่านั้นท่านได้หาวิธีที่จะเอาความรู้ใหม่ๆ จากตะวันตกมาใช้ด้วย

ไม่ว่าเรื่องที่ท่านเลือกเขียนจะมีเนื้อหาแตกต่างกันเพียงใดหรือไม่นั้นไม่ถือเป็นสำคัญ ถ้ามีโอกาสซอนดาไม่เคยพลาดในอันที่จะใช้หรือแสดงความรู้ทางคณิตศาสตร์ของท่านออกมาเลย

๖๔๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในบางกรณี การที่ท่านชอบสร้างปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นกฎเกณฑ์แบบคณิตศาสตร์ พร้อมกับการที่ท่านไม่คำนึงถึงความประณีตแห่งภาษาร้อยแก้วนี้เอง ทำให้ผู้อ่านหนังสือของท่านยากที่จะเข้าใจความได้ และบางทีก็ทำให้รู้สึกว่าคุณน่าเบื่อหน่ายเพราะท่านชอบเอาสถิติมาใส่ไว้อย่างมากมาย ซึ่งบ่อยครั้งที่ตัวเลขสถิติเหล่านั้นไม่จำเป็นอะไรเลย ทั้งนี้ก็เพียงเพื่อขยายบทสรุปของท่านให้มากออกไปและทำให้ผู้อ่านงงงวยเท่านั้นเอง แต่ก็นับว่าเป็นความจริงเช่นกันที่ว่าหลายครั้งที่เดียวที่การคำนวณซึ่งต้องใช้แรงงานอย่างมากมายของท่านได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่สำคัญ ขึ้นมา เช่น บทสรุปของท่านเกี่ยวกับการเกิดของประชากรมีความสัมพันธ์กับอาหารที่จะนำมาสนองซึ่งนับว่าสอดคล้องต้องกันกับบทสรุปของมัลธัส (Malthus) ชาวอังกฤษที่เกิดร่วมสมัยเดียวกันกับท่าน

โครงการสำคัญของฮอนดะที่จะต้องปฏิบัติซึ่งได้กำหนดไว้ในหนังสือของท่านชื่อ *โครงการลับเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง* มุ่งอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า “ความต้องการบริเวณ ๔ ประการ” ของญี่ปุ่น คือ ดินปืน ๑ โลหะ ๑ การเดินเรือ ๑ และการพัฒนาดินแดนโพ้นทะเล ๑ ฮอนดะสนใจในเรื่องดินปืนในเบื้องต้นก็เพื่อจะได้นำมาใช้ในการระเบิดทางน้ำสายใหม่ ส่วนหนึ่งแห่งโครงการของท่านนี้ก็เพื่อทำให้การขนส่งภายในประเทศดีขึ้น มากกว่าเพื่อที่จะใช้ประโยชน์ในการสงคราม ส่วนเรื่องโลหะนั้น ท่านอ้างถึงทั้งโลหะที่มีค่า ซึ่งในด้านการค้านี้ท่านแสวงหาเพื่อดึงดูดประเทศญี่ปุ่น และโลหะชั้นเลวที่ท่านสนับสนุนให้อามาใช้แทนไม้ ทั้งนี้ก็เพื่อแก้ปัญหาที่ว่าไม้ผุพังได้และติดไฟง่ายให้น้อยลง ทิศนะเรื่องการเดินเรือและการพัฒนาดินแดนโพ้นทะเลเลื่อมอยู่ในสายลักษณะอักษรแล้ว

ฮอนดะมีความสนใจในเรื่องต่างๆ เช่น โครงการทั่วๆ ไปเกี่ยวกับการขยายประเทศญี่ปุ่น และปัญหาเกี่ยวกับชีวิตประจำวันที่เผชิญหน้าพวกที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในอาณานิคมที่เสนอไว้เกือบจะพอๆ กัน ในทุกเรื่องท่านได้พยายามที่จะทำตัวเองให้เสมอดันเสมอปลายโดยอาศัยสิ่งที่ท่านเข้าใจว่าเป็นคำบงการเกี่ยวกับประโยชน์ด้านภาคปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ท่านชอบให้ยกเลิกการใช้อักษรจีนที่เขียนยากในการเขียนภาษาญี่ปุ่น และเอาอักษรของตะวันตกมาใช้แทนมากกว่า ท่านได้ประณามการเอาภูเขาที่ไม่มีใครบอกได้ว่าอยู่ที่ไหน (นิรนาม) มาใช้เพื่อทำให้จิตใจอ่อนไหว (แบบอิมเพรสชันนิสต์) ซึ่งมักจะพบเสมอๆ ในภาพวาดของญี่ปุ่น และยกย่องภาพวาดแบบเรียลลิสต์ของดัตช์มากกว่า ซึ่งท่านคิดว่าจะใช้ประโยชน์ในด้านวิชาครูได้ดีกว่าแบบอิมเพรสชันนิสต์ ท่านหวังว่าโดยการนำเอาศาสตร์ของตะวันตกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ญี่ปุ่นก็อาจตื่นจากที่ได้หลับไหลมาเป็นเวลานานแล้วและกลายเป็น “อังกฤษแห่งบูรพทิศ” ได้ ท่านได้เขียนไว้ว่า :

“ญี่ปุ่นจะกลายเป็นชาติที่เกรียงไกรที่สุดในโลกได้อย่างไร? ญี่ปุ่นควรจะ
ได้รับประโยชน์จากศิลปะแห่งอารยธรรมที่ตนได้เรียนมาในระหว่าง ๑,๕๐๐ ปี
ที่ผ่านมา นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิยิมมุแล้ว ญี่ปุ่นควรจะย้าย
เมืองหลวงไปอยู่ที่เกาะคัมชัตคา (Kamchatka) (ซึ่งตั้งอยู่ที่ละติจูด ๕๑ องศาเหนือ
เช่นเดียวกับกรุงลอนดอน เพื่อที่จะได้มีภูมิอากาศคล้ายคลึงกัน) ญี่ปุ่นควรจะ
สร้างที่มั่นที่สำคัญขึ้นแห่งหนึ่งที่เกาะแซกาลิน (Saghalien)... พอเมืองต่าง ๆ ได้
เกิดขึ้นในเกาะแซกาลินและเกาะคัมชัตคา กำลังภายในก็จะพาไปสู่การพัฒนา
เกาะต่าง ๆ ทางใต้ได้เองตามธรรมชาติและความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ของภูมิภาค
เหล่านี้ซึ่งกำลังทวีมากขึ้นก็จะทำให้เกิดฐานะของรัฐบาลญี่ปุ่นสูงขึ้น แล้วก็
จะนำไปสู่การได้มาซึ่งเกาะต่าง ๆ ของอเมริกัน ซึ่งเป็นดินแดนของญี่ปุ่นอย่าง
ชัด ๆ”

ลัทธิจักรวรรดินิยมที่พูดแบบขวานผ่าซากนี้ได้แสดงออกมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๑ ซึ่งเป็นสมัยที่ญี่ปุ่นมีกฎหมายห้ามละทิ้งประเทศ มีคนที่หนีรอดมาจากเรือแตกหรือที่ถูกไล่ออกจากหมู่คณะเพียงสองสามคนเท่านั้นที่ได้เคยไปเหยียบชายฝั่งของต่างประเทศ มีอยู่หลายจุดที่เดียวที่โครงการของฮอนดาดาอาจดูเหมือนจะหยาบ ๆ อยู่มาก และคราวที่ท่านสันนิษฐานว่า ภูมิอากาศของคัมชัตคาจะต้องเป็นเหมือนภูมิอากาศที่กรุงลอนดอนนั้นท่านอาจทำให้เรายึดได้
อย่างไรก็ดี แม้ในตัวอย่างเช่นนั้น ท่านก็ทำให้เราพอใจ เพราะการที่ท่านใช้ความรู้ของตะวันตก
อย่างห้าวหาญในอันที่จะพยายามช่วยให้ประเทศญี่ปุ่นพ้นจากความเฉื่อยชาทางด้านการ
เศรษฐกิจที่ท่านรู้สึกเศร้าสลดใจได้เหมือนกัน แม้ว่าบางครั้งจะเป็นการถกเถียงอยู่บ้างก็ตาม

ฮอนดา โตชิอะกิ

โครงการลับเกี่ยวกับการจัดประเทศญี่ปุ่น

การเดินทางเรือ

(จากเรื่อง ญี่ปุ่นค้นพบยุโรป, ของ Keene, หน้า ๑๖๖-๑๗๐)

คำว่า *การเดินทางเรือ* ข้าพเจ้าหมายถึงการขนส่งผลิตภัณฑ์และการค้าขายผลิตภัณฑ์
ทั้งหมดของประเทศโดยทางเรือที่รัฐบาลเป็นเจ้าของ และการบรรเทาความหิวและความหนาว
ของประชาชนทั้งปวง โดยอาศัยเครื่องมือต่าง ๆ เหล่านี้สิ่งสิ่งที่ประชาชนต้องการไปให้ยัง
ภูมิภาคต่าง ๆ แต่ละแห่ง การเดินทางเรือและการค้ากับต่างประเทศนับว่าเป็นความรับผิดชอบของ
ผู้ปกครองบ้านเมือง ไม่ควรปล่อยให้เป็นเรื่องของพวกเขาพ่อค้า ถ้าหากปล่อยความรับผิดชอบให้

๖๔๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อยู่ในกำมือของพวกพ่อค้าโดยสิ้นเชิงแล้ว พวกพ่อค้าก็จะทำตามที่ความโลภและวัตถุนิยมที่ชั่วร้ายของพวกเขาส่งให้การให้ทำซึ่งจะทำให้ราคาสินค้าทั่วประเทศต้องยุ่งเหยิง แล้วราคาสินค้าก็จะขึ้นๆ ลงๆ อย่างมาก และพวกชาวไร่ชาวนาก็จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความยากลำบาก ถ้าหากเราสามารถแก้ไขสถานการณ์นี้ได้โดยการใช้เรือที่เป็นของรัฐบาลเพื่อการขนส่งและการค้าราคาสินค้าก็จะมีเสถียรภาพและก็จะทำให้ชาวไร่ชาวนาเบาอกเบาใจได้มาก

แต่ถ้าหากตราบไต่ที่ยังไม่มีเรือที่รัฐบาลเป็นเจ้าของและพวกพ่อค้ายังคงควบคุมการขนส่งและการค้าอยู่ ภาวะทางด้านการเศรษฐกิจของพวกชาวนาและพวกชาวไร่ชาวนาก็มีแต่จะเลวร้ายลงไปทุกที ในปีที่มีการเก็บเกี่ยวข้าวไม่ได้ผลดี และประชาชนต้องอดอยากตายนั่น พวกชาวไร่ชาวนาจะต้องสูญเสียไปมากกว่าชนชั้นอื่นๆ ทุ่งไร้ทุ่งนา ก็จะถูกทอดทิ้ง และการผลิตอาหารก็จะมีปริมาณน้อยลงทุกที และประเทศชาติก็จะมีอาหารไม่เพียงพอ และจะมีความทุกข์ยากทวีมากขึ้น แล้วประชาชนก็จะต้องดิ้นรนมากขึ้นและจะมีอาชญากรรมที่ถูกจับมาลงโทษเป็นจำนวนมากมาย โดยวิธีนี้พลเมืองของประเทศก็จะลดจำนวนลง โดยเหตุที่พลเมืองเป็นสมบัติที่สำคัญที่สุดของประเทศ จึงไม่ควรที่จะให้พลเมืองต้องสูญเสียไปแม้แต่คนเดียว เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นโชคร้ายอย่างที่สุดที่จะตัดสินลงโทษใครสักคนจนถึงขั้นประหารชีวิต นับว่าเป็นความผิดของผู้ปกครองบ้านเมืองโดยแท้ ถ้าหากว่าชีวิตของประชากรจะจะต้องสูญเสียไปโดยวิธีนี้แม้แต่เพียงคนเดียว

ความลำบากยากแค้นและอาชญากรรมต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นในหมู่สามัญชนทั้งปวงนั้น เป็นผลที่เกิดเนื่องมาจากการที่ประชาชนทั้งหลายไม่มีความสุขสบาย และมีความแค้นเคืองในการที่ราคาสินค้าขึ้นๆ ลงๆ อยู่เรื่อยๆ การที่สินค้ามีราคาขึ้นๆ ลงๆ อยู่เรื่อยๆ ก็เพราะการขนส่งทางทะเลมีไม่เพียงพอ ซึ่งเรื่องนี้ก็เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองควบคุมเรือไม่ได้เลย และรัฐบาลก็มิได้ให้บริการในเรื่องนี้ด้วย เราไม่อาจประมาณได้ว่าข้อนี้เป็นเหตุทำให้อำนาจอิทธิพลของผู้ปกครองบ้านเมืองต้องสูญเสียไปมากเพียงใด บัดนี้การขนส่งและการค้าเป็นธุรกิจของพวกพ่อค้าไปหมดแล้ว ในระบบนี้ย่อมไม่มีอะไรที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างผลประโยชน์ของพ่อค้ากับหน้าที่ของผู้ปกครองบ้านเมืองได้โดยวิธีการพัฒนาเทคนิคในการขนส่งทางเรือ ก็อาจทำให้เป็นไปได้ที่จะทำให้ราคาสินค้าทั่วประเทศเท่ากันหมด ดังนั้นก็เชื่อว่าได้ช่วยเหลือทั้งพวกชาวนาและพวกชาวไร่ชาวนา การผลิตอาหารก็จะทวีมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก็จะเป็นเหตุทำให้ประเทศชาติมั่นคงได้

นับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่จะเลี้ยงดูประชาชนทั้งหลายพันคนที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ๆ ด้วยอาหารที่จะใช้แรงงานของพวกกุลิโนเข้ามา หรือใช้สัตว์เป็นพาหนะบรรทุกเข้ามา ถ้าหากเราไม่ใช้เรือบรรทุกเข้ามาละก็ ประชากรก็คงจะต้องหิวโหยกันต่อไป แต่เมื่อพวกพ่อค้า

นักปฏิรูปยุคโด่งวาระสมัยต่อมา

๖๔๕

ควบคุมการขนส่งทางเรือดุจดังในกรณีปัจจุบันนี้เสียหมดแล้ว ในที่สุดก็จะนำไปสู่ความวิบัติ เราจะต้องเปลี่ยนแปลงเรื่องนี้ให้จงได้ (หน้า ๑๖๖-๑๖๗)

.....

บัดนี้ทางโตเมียวก็เลิกจ่ายเงินค่าจ้างที่เป็นมูลฐานให้แก่พวกบิรารของดอนหมดแล้ว บุคคลเหล่านี้ได้ถูกโตเมียวยึดทรัพย์สินสมบัติไว้ครึ่งหนึ่ง จึงเกลียดชังพวกโตเมียวมากจนกระทั่งเป็นไปไม่ได้ที่จะเก็บเอาความชื่นเคืองใจที่ค่อยๆ สะสมมาเป็นเวลานานไว้ต่อไปได้ ในที่สุดพวกเขาก็จะทิ้งวงศ์ตระกูลไปเป็นโจรผู้ร้าย พวกเขาท่องเที่ยวไปทั่วบ้านทั่วเมืองโดยไม่เกรงกลัวกฎหมาย ร่วมกับชาวพื้นเมืองที่อยู่ตามชายฝั่งวางแผนการดำเนินอาชีพเป็นโจรสลัด โดยเหตุที่พวกเขาเหล่านั้นยึดมั่นอยู่กับอาชีพเป็นโจรผู้ร้ายมากยิ่งขึ้น เราจึงเห็นว่าได้มีแนวโน้มไปในทางที่จะหันกลับไปหาสมัยโบราณมากยิ่งขึ้น^๑

บรรดาเรือต่างๆ ที่ในตอนนี้อยู่อยู่กับการขนส่งนั้นก็มิได้ออกจากน่านน้ำชายฝั่งเพื่อขายโฉมหน้าออกทะเลเลย เรือเหล่านี้ได้แต่แล่นเลียบชายฝั่ง และเดินเรือโดยใช้ภูเขาหรือเกาะภายในวิสัยที่สายตาสายตาจะมองเห็นได้เท่านั้นเป็นเครื่องหมาย แต่บางทีก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องออกสู่ท้องทะเล ทั้งนี้เพราะถูกลมพัดพาไปหรือไม่ก็เพราะหลงทาง และเมื่อเรือเหล่านี้ออกไปไกลจากเครื่องหมายที่ตนคุ้นเคยจนกระทั่งมองไม่เห็นเครื่องหมายนั้นอีกต่อไป มันก็จะล่องลอยไปตามบุญตามกรรมโดยไม่ทราบว่าจะนอนอยู่ ณ แห่งหนตำบลไหน ข้อนี้ก็เป็นเรื่องมาจากพวกเขาไม่มีความรู้ในเรื่องดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์ และเพราะพวกเขาไม่มีกฎข้อบังคับเกี่ยวกับการเดินเรือนั่นเอง จึงปรากฏว่าแต่ละปีเรือที่ได้สูญหายไปเพราะเหตุดังกล่าวนี้จึงมีจำนวนสุดคณานับ ข้อนี้มิเป็นเพียงตัวแทนการสูญเสียผลิตผลประจำปีซึ่งมีจำนวนมากมายมหาศาลเท่านั้น แต่ยังต้องสูญเสียสิ่งของที่มีค่าอย่างมากมายอีกด้วย ถ้าหากเราได้พัฒนาวិธีการเดินเรือให้ดีขึ้น ก็คงทำให้การสูญเสียข้าวปลาอาหารในท้องทะเลลดปริมาณลงอย่างแน่นอน ดังนั้นก็ชื่อว่าช่วยรักษาข้าวปลาอาหารให้ปลอดภัยมากที่สุด ข้อนี้มิเพียงจะทำให้ประเทศชาติมั่งคั่งขึ้นเท่านั้น แต่คงจะช่วยทำให้ราคาข้าวและผลิตผลอื่นๆ ทั่วประเทศญี่ปุ่นมีเสถียรภาพด้วย ประชาชนซึ่งพบว่าพวกตนได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกันโดยมิได้คำนึงถึงอาชีพ และเห็นว่าวิธีการปกครองนั้นยุติธรรมดีแล้วก็คงจะไม่เก็บเอาความไม่พอใจใส่ไว้ในอกอีกต่อไป พวกเขา คงจะพากันแปลงเสียงภวนาอันวอนขอให้ผู้ปกครองบ้านเมืองมีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์พร้อมกันไปหมดโดยวิธีการช่วยชีวิตพสกนิกรให้ปลอดภัย ซึ่งมีฉะนั้นแล้วพวกเขาจะต้องสูญเสีย

^๑หมายถึงพวก บะซัน คือโจรสลัดญี่ปุ่นที่มีกำลังเข้มแข็งที่สุดในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

๖๔๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ชีวิตไปในท้องทะเลทุกๆ ปีนั้น ก็จะทำให้เราสามารถแก้หน้าความละอายที่เราได้รับในอดีตได้ และจะทำให้ต่างชาติไม่ทราบถึงจุดอ่อนของเราในเรื่องสถาบันต่างๆ ของญี่ปุ่นจากพวกกลาสีเรือชาวญี่ปุ่นที่เรืออัปปางแล้วไปตกค้างอยู่ที่ชายฝั่งทะเลของประเทศเหล่านั้น เพราะผลประโยชน์เหล่านี้และผลประโยชน์อื่นๆ อีกมากมายที่จะได้รับเนื่องมาจากการขนส่งสินค้าทางทะเลนี้เอง ข้าพเจ้าจึงถือว่าการเดินเรือเป็นความต้องการอย่างรีบด่วนประการที่สาม (หน้า ๑๖๘-๑๗๐)

การทำให้เป็นอาณานิคม

(จากเรื่อง ญี่ปุ่นค้นพบยุโรป, ของ Keene, หน้า ๑๗๐-๑๗๔)

ถ้าหากสามารถเอาหมู่เกาะต่างๆ ที่อยู่ใกล้ประเทศญี่ปุ่นมาเป็นอาณานิคมได้ พวกเขาก็คงทำหมู่เกาะเหล่านั้นให้เป็นพื้นที่ที่นำร่ำรวยได้มากที่สุด โดยการทำให้หมู่เกาะต่างๆ มาเป็นอาณานิคมได้เช่นนั้น ก็จะได้เกาะต่างๆ มาไว้ในครอบครองอีกมากมาย รวบรวม ๖๐ เกาะหรืออาจมากกว่านั้น ซึ่งเกาะเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะใช้เป็นฐานทัพหรือที่ตั้งกองทหารของญี่ปุ่นได้เท่านั้น แต่ยังจะผลิตแร่ธาตุต่างๆ พืชพรรณธัญญาหาร ผลไม้ และผลิตภัณฑ์อื่นๆ ได้อย่างมากมายทีเดียว ซึ่งจะทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งเกรียงไกรยิ่งขึ้นอีกมาก ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า พวกข้าราชการที่เป็นเสมือนฟันเฟืองของรัฐ (run-of-the-mill) คงจะคิดว่าการทำเกาะเหล่านั้นให้เป็นอาณานิคม รังแต่จะทำให้ผู้ปกครองบ้านเมืองต้องลุ่มจุ่ม และอย่างน้อยที่สุดเจ้าหน้าที่ทั้งหลายก็คงไม่เห็นด้วยที่จะเอาเงินของรัฐไปใช้จ่ายในการพัฒนาทุ่งไร่ทุ่งนา นี่คือวิถีทางที่พวกที่มีจิตใจแบบพื้น ๆ มักจะมีปฏิกิริยาต่อการนี้

ในการที่จะเอาเขตแดนใดๆ มาเป็นอาณานิคมนั้น ก็จะต้องปฏิบัติตามระเบียบดังต่อไปนี้: **ประการแรก** จะต้องส่งเรือเดินทะเลไปเพื่อหาที่ตั้งของเกาะที่เราจะยึดเป็นอาณานิคมให้ได้แน่นอนเสียก่อน และจะต้องวัดขนาดของเกาะด้วยว่ามีขนาดกว้างยาวเท่าใด จะต้องวิจัยผลิตผลตามธรรมชาติของเกาะนั้น และประมาณจำนวนประชากรชาวพื้นเมืองในเกาะเหล่านั้นด้วย แล้วเมื่อทราบว่ถ้าหากเอาเกาะเหล่านั้นมาเป็นอาณานิคมได้แล้ว ควรจะแบ่งออกเป็นสักกี่จังหวัด ต่อจากนั้นจึงจะเริ่มดำเนินงานกันอย่างจริงจังได้ ถ้าหากประชาชนชาวพื้นเมืองยังอาศัยอยู่ในถ้ำก็จะต้องสอนให้พวกเขารู้จักทำบ้านเรือนอยู่อาศัย ควรจะสร้างบ้านให้บุคคลที่เป็นหัวหน้าเผ่า พวกชาวพื้นเมืองที่ไม่มีเครื่องมือใช้ไม้สอย ก็ควรจะให้เขาไปให้พวกเขา โดยการช่วยเหลือชาวพื้นเมืองและให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่พวกเขาปรารถนา ก็จะทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกรักและอยู่ในโอวาทของเราตราบจนบุตรมีความรักต่อบิดามารดาของตนจะนั้น ข้อนี้เรียกว่า

นักปฏิรูปยุคโดกุงวะสมัยต่อมา

๖๔๗

เป็นความจริง แม้เราจะเห็นว่าพวกเขาเป็นอนารยชนคนป่าเถื่อน แต่พวกเขาก็จะต้องมีความรักเราเช่นเดียวกับที่เรารักเขา เพราะว่าพวกเขาก็มีความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ เหมือนกัน

วิธีทางที่จะหาเงินมาชดเชยค่าใช้จ่ายที่จะต้องสิ้นเปลืองไปในการทำเกาะทั้งหลาย ให้เป็นอาณานิคมนั้นอยู่ที่การนำเอาผลิตผลธรรมชาติของเกาะนั้นบรรทุกเรือมายังประเทศญี่ปุ่น การค้าขายนับว่าเป็นเครื่องหมายบอกถึงการเริ่มต้นการชดเชยค่าใช้จ่ายที่จะต้องสิ้นเปลืองไป ในการนี้ แม้แต่พวกอนารยชนทั้งหลายก็มีได้หวังจะขออะไรจากเราและมีได้หวังจะให้อะไรเรา เป็นการตอบแทน ผลผลิตที่พวกเขาให้ก็ถือว่าเป็นตัวแทนการเสียภาษีอากรนั่นเอง โดยเหตุที่ เกาะทุก ๆ เกาะเต็มไปด้วยป่าไม้ ก็คงจะต้องมีสิ่งที่มีค่าบางอย่างอยู่ในไม้ทั้งหลายที่เราอาจหาได้จากหมู่เกาะเหล่านั้น แม้ว่าจะมีอีกตั้งหลายปีติดต่อกันก็ตาม คุณค่าของผลิตผลต่าง ๆ นอกจากไม้ทั้งหลายแล้ว ก็คงจะมีอยู่อีกมากมายที่สุดที่จะคำนวณได้ นับว่าเป็นภาระของพ่อเมือง (ruler-father) ที่จะบัญชาและให้การศึกษาแก่ชาวพื้นเมืองในลักษณะการที่จะไม่มีใครแม้แต่คนเดียวในพวกเขาจะต้องเสียเวลาไปโดยไม่ได้ประโยชน์อะไรแม้แต่วันเดียว ขอยุติเรื่องนี้ไว้สักครู่ หนึ่งก่อน ข้อนี้นับว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญยิ่งของรัฐประการหนึ่ง

ณ จุดนี้แหละที่เราจะต้องอภิปรายกันถึงพื้นฐานแห่งการที่จะทำดินแดนต่าง ๆ ให้เป็น อาณานิคม อันได้แก่วิชาดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์เสียก่อน ในประเทศญี่ปุ่น ศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่มีใครรู้อย่างเต็มที่เลย และมีอยู่เพียงไม่กี่คนที่เข้าใจถึงความสำคัญของศาสตร์ เหล่านั้น แม้ในประเทศจีน นับตั้งแต่พวกชาวยุโรปได้มาถึงเมืองจีนเมื่อราวกลางพุทธศตวรรษ ที่ ๒๓ เป็นต้นมา ก็เข้าใจหลักการต่างๆ ของดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์แต่เพียงผิวเผิน เท่านั้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโครงการทำหมู่เกาะต่างๆ ให้เป็นอาณานิคมนี้ ถ้าหากว่าเรือแล่น ข้ามทะเลไปโดยมิได้เอาหลักการแห่งวิชาดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์มาใช้แล้ว ก็ไม่มีวิธีทาง ใดๆ ที่จะบอกได้ว่า การเดินทางทางทะเลง่ายกว่าเดินทางทางบกมากแค่ไหนเพียงใด หนังสือ ที่บรรจุกฎธรรมชาติที่อยู่เบื้องหลังหลักการเหล่านี้ ชื่อ Schatkamer^๒ ซึ่งเป็นผลงานของชาว ยุโรปเล่มหนึ่งจากละติจูดของเกาะใดเกาะหนึ่งโดยเฉพาะ อาจทำให้เขาทราบว่ามีอากาศของ เกาะนั้นตลอดทั้งปีคล้ายอะไร หรือถ้ามิได้ไปเยือนเกาะนั้นจริงๆ เขาก็อาจพยากรณ์ได้ในวิธี ทางนี้แหละว่า ภูมิอากาศอย่างนั้นจะทำให้เกาะนั้นอุดมสมบูรณ์หรือไม่ ข้อนี้เรามั่นใจว่าอาจ

^๒ บางทีอาจได้แก่หนังสือชื่อ Schatkamer of te Konst der Stuur-Lieden โดย Klaas de Vries, ซึ่งเป็นหนังสือคู่มือ นักเดินเรือ ตีพิมพ์ในฮอลแลนด์หลายครั้งหลายหน ในประเทศญี่ปุ่นมีผู้รู้จักหนังสือเล่มนี้ก่อนที่ญี่ปุ่นจะเปิดประเทศรับชาว ต่างประเทศด้วยซ้ำไป

๖๔๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ทำได้ เราจะต้องไม่เชื่อนิยายโกหกทั้งหลาย

กุญแจที่จะไขไปสู่การทำหมู่เกาะเหล่านั้นให้เป็นอาณานิคมก็คือการสร้างระบบที่มีโครงการระยะยาวเพื่อจะได้ทราบถึงผลได้และผลเสียในอนาคต โดยการเข้าใจและส่งเสริมจารีตประเพณีที่ตึงตัวของชาวเมือง และจัดประเพณีเลวๆ ให้หมดไป ก็อาจทำให้พวกเขารักษามิธรรมของมนุษย์ไว้ได้ จะต้องไม่ยอมให้พวกเขาเสื่อมบุณคุณของผู้ปกครองบ้านเมืองซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นที่เต็มไปด้วยความโอ้อวมอารี นี่คือนโยบายเกี่ยวกับการทำหมู่เกาะต่างๆ ให้เป็นอาณานิคม แต่ญี่ปุ่นจะต้องยึดมั่นอยู่ในนิสัยเลวๆ แห่งการเลียนแบบวิธีการเก่าๆ ที่จีนเคยใช้ มีข้าราชการเพียงไม่กี่คนที่มีความรู้ในเรื่องดาราศาสตร์หรือคณิตศาสตร์จริงๆ และเพราะการที่พวกเขาไม่รู้ว่าจะเมื่อใดจึงจะมีการพูดถึงการเอาดินแดนทางเหนือมาเป็นอาณานิคมดังที่มักปรากฏบ่อยๆ จึงทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้ตามโครงการเลย นับว่าเป็นโชคร้ายของญี่ปุ่นที่พวกข้าราชการถูกนิทานเกี่ยวกับประเทศใหญ่ๆ เหล่านี้ที่แต่งขึ้นอย่างโจ่งๆ พาออกนอกกลุ่มนอกทาง จึงทำให้เชื่อว่าประเทศเหล่านั้นสูงส่งกว่าญี่ปุ่นมาก และดังนั้นจึงมิได้ฉวยโอกาสเพื่อการเสี่ยงที่จะทำให้ญี่ปุ่นได้รับประโยชน์ นี่เป็นเรื่องที่น่าเศร้าเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะได้มีข้าราชการชาวรัสเซียมาอยู่ในหมู่เกาะที่มีชาวไอนุอาศัยอยู่ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐๘ แล้ว ชาวรัสเซียได้แสดงให้เห็นน้ำอดน้ำทนในความพยายามที่จะทำให้หมู่เกาะเหล่านั้นตกเป็นอาณานิคมของตน ซึ่งทำให้สามารถเอาหมู่เกาะคูริล (Kurile) ๑๘ หรือ ๑๙ เกาะ และเกาะคัมซัตคาซึ่งเป็นเกาะใหญ่ไปเป็นอาณานิคมของตนได้แล้ว ชาวรัสเซียได้สร้างป้อมค่ายไว้ในที่ต่างๆ หลายแห่ง และได้ตั้งการบริหารราชการส่วนกลางขึ้น คณะบุคคลผู้บริหารงานก็เปลี่ยนตัวกันอยู่เรื่อยเป็นระยะๆ ทั้งยังปกครองชาวพื้นเมืองด้วยความเมตตากรุณาอีกด้วย ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่าชาวพื้นเมืองมีความเชื่อถือในข้าราชการรัสเซียเหล่านั้นดุจดังว่าเป็นบิดามารดาของตนทีเดียว

อนึ่ง ในประเทศญี่ปุ่น ยังมิได้นำเอาระบบนี้มาใช้เลย ได้มีการห้ามนำวิทยุ ๕ ชนิด หรือเครื่องมือที่มีคม ซึ่งสำหรับใช้ในการสร้างบ้านเรือนนอกนอกประเทศ ห้ามสอนภาษาญี่ปุ่นให้แก่ชาวพื้นเมือง ข้อห้ามต่างๆ เหล่านี้เกิดเนื่องมาจากข้อห้ามอื่นๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย นับว่าเป็นระบบที่น่าสลดใจที่สุดระบบหนึ่งในอันที่จะทำให้พวกอนารยชนคงเป็นอนารยชนสืบไปเป็นนิรันดร์ โดยเหตุที่ชาวรัสเซียได้ใช้ระบบส่งคนในปกครองของตนไปปะปนอยู่ในหมู่ชาวพื้นเมือง ทั้งนี้ก็โดยหวังจะให้ชาวไอนุเห็นพวกข้าราชการชาวรัสเซียเป็นดุจเทพเจ้าแล้วจะได้บูชาตน (หน้า ๑๗๐-๑๗๒)

.....

นักปฏิรูปยุคโตกุงวะสมัยต่อมา

๖๔๙

เมื่อได้ยึดหมู่เกาะเอโซะ (Ezo) เป็นอาณานิคมได้แล้ว พวกรัสเซียก็จะทำหมู่เกาะเหล่านั้นให้เป็นพื้นที่ที่มีค่าซึ่งจะอำนวยผลผลิตให้แก่รัสเซียมากกว่าที่ญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้ผลิตได้หลายเท่าทีเดียว แม้ว่าจะมีหมู่เกาะทั้งทางตะวันออกและทางตะวันตกอยู่อีกมากมาย ซึ่งควรจะอยู่ในความครอบครองของญี่ปุ่น แต่ในตอนนั้นข้าพเจ้าจะไม่อภิปรายถึงเกาะเหล่านั้นละ ในระยะเวลาอันสำคัญเมื่อรัสเซียได้ยึดครองหมู่เกาะเอโซะแล้วนี้ เราก็ต้องเผชิญกับภาวะฉุกเฉินอย่างหนึ่งทั้งๆ ที่เราก็ดูกอยู่ในภาวะฉุกเฉินอีกอย่างหนึ่งอยู่แล้ว ทั้งนี้ เมื่อญี่ปุ่นไม่มีระบบใดๆ ที่จะทำหมู่เกาะต่างๆ ที่อยู่ในปกครองของตนให้เป็นอาณานิคม ก็ไม่มีวิถีทางใดๆ ที่จะบอกว่าหมู่เกาะเหล่านั้นจะถูกประเทศต่างด้าวยึดครองหรือยังอยู่อย่างปลอดภัย ขณะนี้มีไช้ขณะที่เราควรจะละเลยเพิกเฉยอยู่ต่อไปแล้ว การที่มหาอำนาจต่างด้าวยึดครองหมู่เกาะเหล่านั้นอาจนำไปสู่การทำลายอำนาจป้องกันแห่งชาติของเราลงได้ พร้อมๆ กับการสร้างระบบการทำหมู่เกาะต่างๆ ให้เป็นอาณานิคมนี้ก็จะทำให้ความรู้เกี่ยวกับการเดินเรือพัฒนาอยู่ในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่นด้วยเป็นธรรมดา แต่ถ้าหากยังเห็นว่าการเดินเรือ การขนส่งสินค้าทางเรือ และการค้าเป็นอาชีพของพ่อค้าอยู่ละก็ ชาวพื้นเมืองของเกาะที่อยู่ในครอบครองของเราที่จะต้องการอารยธรรมอยู่เรื่อยไปเป็นนิรันดร์ ข้อเท็จจริงที่ว่าชาวไอนุดำรงชีวิตอยู่ในสถานะแห่งความเป็นอนารยชนนั้น รัสเซียถือว่าเป็นการอำนวยโอกาสอันดีงามที่ตนจะอุทิศพลังงานของตนให้แก่การทำหมู่เกาะเหล่านั้นให้เป็นอาณานิคม ซึ่งนับว่าเป็นการกระทำที่ถูกกาลเทศะทีเดียว การขาดระบบการทำหมู่เกาะต่างๆ ให้เป็นอาณานิคม ทำให้ญี่ปุ่นไม่มีโอกาสที่จะปกครองเกาะนั้น และยังหมายความว่า ประชาชนชาวพื้นเมืองมิได้คำนึงถึงคุณค่าความดีของผู้ปกครองประเทศญี่ปุ่นเลย เพราะความมั่งคั่งนี้เอง ชาวพื้นเมืองเหล่านั้นจึงได้กลายเป็นพลเมืองในสังกัดรัสเซียไปหมดอย่างรวดเร็ว

การทำหมู่เกาะต่าง ๆ ให้เป็นอาณานิคมนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากจนกระทั่งข้าพเจ้าเรียกการกระทำนั้นว่าเป็นความต้องการที่จำเป็นประการที่ ๔ (หน้า ๑๗๘)

ซาโต โนบูชิโรกับลัทธิชาตินิยมที่รวบอำนาจไว้ในคนคนเดียว

ซาโต โนบูชิโร (พ.ศ. ๒๓๑๒-๒๓๙๓) ก็คล้ายๆ ฮอนดะ โตซึกะกิ คือเป็นคนภาคเหนือจากประเทศด้านที่หันหน้าลงทะเลญี่ปุ่น บ้านเกิดเมืองนอนของท่านก็คือแคว้นเดวะ ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนเดียวกับ ฮิระตะ อัดสึดะเนะ ผู้นำถือลัทธิชินโดใหม่ ที่มีหัวรุนแรง มีอยู่ ๒ อย่างที่นับว่าวิเศษสุดในจิตใจของซาโต โนบูชิโร *ประการแรก* ก็คือการกู้ฐานะทางเศรษฐกิจ

๖๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ของประเทศเพื่อทำให้ประเทศหลุดพ้นจากความยากจนและความมอดอยาก และ อีกประการหนึ่ง ก็คือ การสร้างกำลังทางทหารของญี่ปุ่นเพื่อเผชิญกับ “เรือที่ไม่ปรากฏสัญชาติ” หรือ “เรือลึกลับ” (Black Ships) ของตะวันตกซึ่งมักจะมาปรากฏในน่านน้ำญี่ปุ่นเสมอ สำหรับซาโตแล้วก็คล้ายกับฮอนดะและคนอื่นๆ อีกสองสามคนนั่นแหละ นั่นคือการสร้างชีวิตแห่งชาติขึ้นมาใหม่อย่างจริงจัง ดูเหมือนจะถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างรีบด่วน ความจริงไม่มีนักคิดของญี่ปุ่นแม้แต่ในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ที่จะมีโครงการปฏิรูปที่สมบูรณ์กว่าและละเอียดกว่าที่ซาโตได้ทำไว้เลย หนังสือ “บันทึกความทรงจำเกี่ยวกับเรื่องการควบคุมทางสังคมที่ลับเฉพาะ (ฮูอิโต ฮิโรกุ)” ของท่านได้บรรจุโครงการการสร้างชาติทางด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมไว้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นผลแห่งชีวิตที่มีเสรีภาพและมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเป็นอิสระที่มีช่วงเวลาอันยาวนาน และผลแห่งการศึกษาอย่างกว้างขวางและการฝึกฝนเป็นพิเศษดังเช่นที่คนอีกสองสามคนได้ชื่นชมยินดีในสมัยของท่าน

นอกจากความมีพื้นฐานที่มั่นคงในวัฒนธรรมจีน ซึ่งเป็นธรรมดาสามัญสำหรับนักคิดชั้นแนวหน้าแห่งยุคโดงูวาระสมัยหลังแล้ว ซาโตก็มีประสบการณ์และการทดลองอย่างมากมายในด้านเกษตรกรรม การทำพืชสวน (horticulture) การป่าไม้ และการเหมืองแร่ที่บุคคลในตระกูลของท่านได้สั่งสมเพิ่มพูนมาถึง ๕ ชั่วอายุคนแล้ว ในห้าชั่วอายุคนนั้น โดยเฉพาะบิดาและปู่ของท่านได้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญพิเศษอย่างแท้จริง และจากบิดาและปู่เอง ที่ทำให้ซาโตมีความรู้เชี่ยวชาญในด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเป็นพิเศษ ซึ่งได้ก่อให้เกิดเป็นมูลฐานแห่งโครงการสร้างชาติทางด้านเศรษฐกิจของท่านขึ้น มรดกที่โนบุฮิโรเพิ่มให้แก่ตระกูลนี้ก็คือ การศึกษาภาษาดัตช์อย่างกว้างขวาง ซึ่งโนบุฮิโรเห็นว่าเป็นประตูทองที่จะนำไปสู่ความรู้ในด้านคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ นาวิกศาสตร์ และเรื่องปืนใหญ่ของตะวันตก การที่ความรู้เกี่ยวกับดาราศาสตร์ของตะวันตกเป็นที่ประทับใจท่านมากนั้นได้มีปรากฏอยู่ใน บทความเรื่องการสร้างสรรคและการปลูกฝัง (โยโซ ไคกุ-รอน) และการใช้ตำราของดัตช์ทำให้ท่านสามารถเขียนหนังสือ ประวัติศาสตร์สังเขปของมหาอำนาจตะวันตก (เฮอิโย เรกโกกุ-ชิเรียกุ) นอกจากนั้น ท่านยังได้เขียนเรื่องการสำรวจทะเลทั่วๆ ไป และหนังสือคู่มือการยิงปืนใหญ่อีกหลายเล่ม ซาโตยังได้อ้างว่าได้ทำการทดลองรถยนต์ที่ขับเคลื่อนด้วยไฟ และในเรื่องการระเบิดชนิดใหม่ การศึกษาสิ่งต่างๆ เหล่านี้แหละที่กระตุ้นให้ท่านเขียนหนังสือเกี่ยวกับการปรับปรุงประเทศในด้านกองทัพบกและกองทัพเรือใหม่ และให้ท่านพัฒนาโครงการสร้างสภาพโลกตามแบบจักรวรรดินิยมขึ้น

ซาโตไม่พอใจในความรู้ที่ได้จากหนังสือ และได้ฉวยโอกาสทุกครั้งในอันที่จะเดินทาง

นักปราชญ์ยุคโดกูงาวะสมัยต่อมา

๖๕๑

ไปให้ทั่วประเทศ จากดินแดนของพวกเขาไอนุทางตะวันออกเฉียงเหนือไปยังเกาะกิวชูทางตะวันตกเฉียงใต้ การแผ่ลัทธิเกิดดินแดนที่ปกครองโดยระบบเจ้าขุนมูลนายเป็นส่วนตัว ซึ่งมีอยู่ในหนังสือเรื่อง *แผ่นดินกับภูมิอากาศ (โซโกกุ ฟุโตะกิ)* ของท่านนั้นนับว่าเป็นแหล่งข่าวสารทางด้านภูมิศาสตร์ชิ้นหนึ่งที่นับว่าสำคัญมาก

ดังนั้นเราจึงอาจพิจารณาเห็นว่าซาโตเป็นตัวแทนที่มีค่ามากแห่งสายสัมพันธ์ทางด้านเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยมในด้านความคิดยุคโดกูงาวะ แนวโน้มที่นับว่าสำคัญอีกประการหนึ่งในยุคนี้ ก็คือลัทธิชาตินิยม ซึ่งซาโตก็เป็นตัวแทนด้วยพอๆ กันหรืออาจจะยิ่งกว่าลัทธิเหตุผลนิยมและลัทธิประจักษ์นิยมด้วยซ้ำไป ซาโตซึ่งไม่มีพันธะอะไรที่จะต้องมีความจงรักภักดีตามระบบเจ้าขุนมูลนายนั้นมีแนวโน้มไปในทางที่จะคิดถึงชาติแบบรวมๆ โดยมิได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของอาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่งโดยเฉพาะเลย ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องน่าประหลาดอะไรที่ในปีหลังๆ ท่านได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฮิระตะ อัดสึดะเนะ ซึ่งเป็นผู้นำลัทธิชินโตใหม่และมีหัวชาตินิยมรุนแรง ซาโตซึ่งมีความรู้ในวิชาดาราศาสตร์ของตะวันตกเป็นอย่างดี ได้สันนิษฐานว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางแห่งเอกภาพของเรา และดังนั้นญี่ปุ่นซึ่งมีสุริยเทพเป็นเทพบรรพสตรีจึงจำเป็นต้องเป็นประเทศที่มีอำนาจอธิปไตยเหนือโลกทั้งสิ้น ต่อมาซาโตได้อ้างว่า คัมภีร์ *โคยิกิ* ซึ่งเป็นบันทึกเหตุการณ์ที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น นับเป็นหนังสือที่เปิดเผยเรื่องราวที่แท้จริงเล่มหนึ่ง ในหนังสือ *โคยิกิ* นั้น เราได้พบความจริงเกี่ยวกับเทพเจ้าซึ่งเป็นไตรภาคี (triple godhead) คือ เทพเจ้าผู้มีอำนาจสูงสุดและศูนย์กลางของสวรรค์ (*อะเมโนะมิกะกะ-นุชิ*) ๑ เจตภูตที่สูงส่งแห่งพลังชีวิต (*ทะกะมิ-มุสึบี*) ๑ และเจตภูตที่สูงส่งแห่งความอุดมสมบูรณ์ (*คะมิ-มุสึบี*) ๑ ซาโตเห็นว่าความจริงอันสูงสุดในอาณาจักรแห่งธรรมชาติทั้งสาม (คือ *ฟ้า ดิน และมนุษย์ชาติ*) เป็นกฎว่าด้วยพลังชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ และกฎแห่งพลังชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสร้างให้เป็นบุคลาธิษฐานขึ้นมาเป็นเทพเจ้าสององค์ในสามองค์นั้นได้ดำรงอยู่ในรูปของสุริยเทพตลอดไปเป็นนิรันดร์ ในฐานะผู้มีอำนาจอธิปไตยเหนือระบบสุริยะ และเป็นบรรพชนของผู้ปกครองบ้านเมืองซึ่งเป็นเทวะแห่งดินแดนแห่งเทวะ ซาโตเห็นว่ากฎว่าด้วยพลังชีวิตและความอุดมสมบูรณ์นี้แหละที่จะต้องเป็นมูลฐานแห่งการสร้างชาติใหม่ทั้งในด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมทั้งมวล

โครงการฟื้นฟูบ้านเมืองของซาโตอาศัยสิ่งที่ท่านเรียกว่า “**สิ่งที่เป็นสาระสำคัญ ๓ อย่างและสิ่งที่จำเป็น ๖ อย่าง**” รัฐที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ความสนับสนุนหลักการดังกล่าวมาแล้วจำต้องมีกระทรวงศึกษาธิการ (*เคียวกะ-ได*) กระทรวงการศาสนา (*ชินยิ-ได*) ๑ และกระทรวงยุติธรรม ๑ ในเรื่องกระทรวงการศาสนามีสิ่งที่น่าสังเกตว่า ซาโตเห็นว่าเทพและเทพี

๖๕๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ทั้งหลายในเทพสถานแห่งชาติ ได้แก่เทพที่ได้แสดงนิมิตบอกเทววิถีแห่งพลังชีวิตและความ
อุดมสมบูรณ์ให้ และเป็นผู้ที่ได้รับการประดิษฐานไว้ในเทพสถานเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างแห่ง
การแสดงความรักภักดีและการอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่หลักการณ์

อย่างไรก็ดี ชาวโตได้นับอย่างมากถึงความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นหน้าที่ชั้น
มูลฐานแห่งรัฐ กระทรวงศึกษาธิการรวมถึงกรมการศึกษาและมหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งมี
สิทธิที่จะเลือกทำหลักสูตรได้อย่างอิสระที่จะเลือกครูบาอาจารย์ และทำหน้าที่ที่จำเป็นอื่น ๆ
โดยมิต้องมีบุคคลภายนอกเข้ามาก้าวก่ายเลย มหาวิทยาลัยควรมีแผนกหลัก ๆ อยู่ ๑๐ แผนก
คือ แผนกปรัชญา ๑ ศาสนา ๑ สถาบันทางสังคม ๑ นาฏศิลป์ ๑ กฎหมาย ๑ การทหาร ๑
แพทยศาสตร์ ๑ ดาราศาสตร์ ๑ ภูมิศาสตร์ ๑ และภาษาต่างประเทศ ๑ ข้าราชการทุกคน
ควรจะจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการควรมีโรงเรียนประจำ
จังหวัดต่าง ๆ อยู่ในปกครอง อำเภอที่สามารถผลิตข้าวได้ถึง ๒๐,๐๐๐ โคก ก็ควรมี
โรงเรียนได้หนึ่งโรง โรงเรียนเหล่านี้จะต้องรับเด็กทุกคนที่มีอายุครบ ๘ ขวบเข้าเรียนโดย
ไม่ต้องคำนึงถึงว่าเด็กเหล่านั้นมีฐานะในทางสังคมเป็นอย่างไร แล้วโรงเรียนประจำ
จังหวัดก็มีอำนาจที่จะตั้งสถาบันบรรเทาทุกข์ทั่ว ๆ ไป สุขศาลาที่ให้บริการยาฟรี ๔ แห่ง
สถานที่รับเลี้ยงเด็กจน ๆ ๖ แห่ง สนามเด็กเล่น ๔๐ แห่ง และโรงเรียนอนุบาล ๒๐ แห่ง ผล
ประโยชน์ที่เกิดจากการศึกษาซึ่งรัฐเป็นผู้จ่ายเงินนั้นจะต้องไปถึงสมาชิกทุกคนของสังคม

ในสามกระทรวงนี้ มุ่งองค์การบริหารอยู่ ๖ องค์การด้วยกันคือ :

(๑) องค์การธุรกิจมูลฐาน (ฮอนยิ-ฟู) คำว่า ธุรกิจมูลฐานนี้ ชาวโตหมายถึง
เกษตรกรรม

(๒) องค์การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ (ไคมตสึ-ฟู) ซึ่งมีการป่าไม้และการ
เหมืองแร่รวมอยู่ด้วย

(๓) องค์การก่อสร้างและหัตถกรรม

(๔) องค์การพาณิชย์และการคลัง ซึ่งจะควบคุมการแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งปวงโดย
ทางสำนักงานควบคุมราคาในท้องถิ่นต่างๆ (เฮอียุนกัน) และจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนในด้าน
การเงินของรัฐซึ่งทำหน้าที่หาทุนเพื่อการใช้จ่ายของรัฐทุกชนิดและกิจการเกี่ยวกับการบรรเทา
ทุกข์ทั้งปวง (ชาวโตยืนยันว่าหน้าที่ต่างๆ เหล่านี้จะต้องอยู่ในอำนาจของข้าราชการพลเรือนที่ได้
ฝึกฝนมาเป็นอย่างดีแล้ว ไม่ใช่อยู่มือของพ่อค้า)

(๕) องค์การทหารบก ซึ่งมีอำนาจควบคุมแรงงานชนิดที่ไม่ชำนาญอย่างสิ้นเชิง โดยมีสำนักงานตั้งอยู่ในอำเภอที่มีความสำคัญในการป้องกันประเทศชาติ และ

(๖) องค์การทหารเรือ ซึ่งควบคุมท่าเรือทางทะเล ทางน้ำ และหมู่เกาะต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงอันนับว่าเป็นสาระสำคัญในด้านการป้องกันประเทศ ชาโตคิดว่าชาวประมงและพวกที่ชอบท่องเที่ยวไปในทะเลจะต้องอยู่ในสังกัดองค์การทหารเรือพร้อมกับกำลังป้องกันชายทะเล ๑๖ กอง ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ ๓,๒๐๐ คน และมีกำลังป้องกันภายนอกอีก ๗๒ กอง ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ ๓๕,๐๐๐ คน

ประชากรทั้งหมดจะต้องอยู่ในอำนาจขององค์การรัฐบาลเหล่านี้ไม่องค์การใดก็องค์การหนึ่ง และแบ่งออกเป็น ๘ ชั้นตามสายงาน

ชาโตเห็นว่าการที่ประเทศชาติจะรอดพ้นจากอันตรายที่เนื่องมาจากความยากจนอย่างแท้จริงนั้นไม่มีทางเป็นไปได้เลย ถ้าหากประชาชนชาวญี่ปุ่นยังถูกกำหนดให้อยู่เฉพาะในหมู่เกาะที่เป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนเท่านั้น กฎว่าด้วยพลังชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ต้องการให้ชาติก้าวหน้าต่อไป และแพร่ขยายไปทั่วโลก โลกย่อมเป็นหนึ่งใน และจะถูกปกครองโดยหลักการธรรมดาสามัญเกี่ยวกับการผลิตและการสร้าง นับว่าเป็นจุดหมายปลายทางของญี่ปุ่นและเป็นหน้าที่ของชาวญี่ปุ่นทั้งหมดในอันที่จะผลิตและสร้างชาติเช่นนั้น เพื่อว่าจะได้กลายเป็นชาติแรกของโลก

ชาโต โนบูฮิโร

คำนำหนังสือเรื่อง “สารัตถะสำคัญของเศรษฐศาสตร์” (เคอิไซ โยโรเกกุ)

แนวโน้มแห่งความคิดของชาโตที่หันเหไปในทางประจักษ์นิยมได้ปรากฏอยู่ในคำนำหนังสือเล่มนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปในทำนองเป็นอัตชีวประวัติ แม้ว่านักประวัติศาสตร์สมัยเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้จะมีความเคลงใจสงสัยว่าที่ชาโตได้ทุ่มเทความมานะพยายามให้แก่การพัฒนาเกษตรกรรม การเหมืองแร่ และหัตถกรรมในด้านเทคนิคดังที่ท่านอ้างถึง ณ ที่นี้ ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า อย่างน้อยที่สุดท่านก็ถือว่าความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ เหล่านี้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มพูนความรู้ทางประจักษ์นิยมอย่างมีระบบและคงเส้นคงวา โดยเหตุที่ชาโตได้สนับสนุน การเฝ้าสังเกตด้วยตนเองโดยตรง เรื่องราวของท่านส่วนใหญ่จึงเป็นการเล่าถึงการที่ท่านและบิดาของท่าน “ท่องเที่ยวไปเรียนนอกสถานที่” ทั่วประเทศญี่ปุ่น เพื่อศึกษาภูมิประเทศและ

๖๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของภูมิภาคต่างๆ ในที่สุดท่านก็เลิว่าท่านได้ทวีความสนใจและใช้เงินส่วนใหญ่ไปในเรื่องการป้องกันประเทศในด้านการทหาร

(จากหนังสือ เคอิโซ ไทเดน, เล่ม ๑๔, หน้า ๑๗๔-๑๗๕)

ตระกูลของข้าพเจ้าได้อาศัยอยู่ในอำเภอโอกาจิ จังหวัดเดวะมาหลายชั่วอายุคนแล้ว โดยมีทรัพย์สินสมบัติที่เป็นมรดกตกทอดอยู่ที่นั่น หลังจากที่ได้สูญเสียทรัพย์สินสมบัติอันเนื่องมาจากความวุ่นวายเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๓^๖ แล้ว ตระกูลของท่านก็ได้หันมาประกอบอาชีพทางด้านเป็นหมอรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ในสมัยต่อมาปู่ของท่านชื่อ ฟุไม-เคน ได้เห็นประชาชนนับจำนวนหมื่นๆ ต้องกลายเป็นบุคคลที่ไร้เคหสถานบ้านช่อง เพราะได้กลับเกิดมีทุกข์ภัยขึ้นมามากหลายครั้งหลายหน และที่ตายเพราะความอดอยากก็มีเป็นจำนวนมาก ท่านรู้สึกเศร้าสลดใจมากและคิดว่า “อาชีพหมอนั้น ถ้าหากไม่สามารถช่วยมวลชนได้ก็นับว่ามีความสำคัญน้อยมาก เราควรจะหาทางช่วยประชาชนให้พ้นจากความเดือดร้อนทุกข์ยากเพราะความหนาวและความหิวโหยในเวลาที่บ้านเมืองตกอยู่ในความยากจนและในยามวิบัตินี้เถิด” ดังนั้นท่านจึงเริ่มสนใจในวิชาเศรษฐศาสตร์ ตอนแรกก็ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการจัดการในด้านการเกษตรก่อน ต่อมาก็ในเรื่องการทำเหมือง การผลิตสินค้าต่างๆ และการปรับปรุงวิธีการผลิตสินค้าให้ดีขึ้น เพราะปรารถนาที่จะปรับปรุงการผลิตสินค้าให้ดีขึ้นนี้เอง ท่านจึงได้เดินทางไปยังจังหวัดต่างๆ อย่างทั่วถึง ไปพบปะสังสรรค์กับพวกผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ และขอคำแนะนำจากบรรดาพวก สกัตหิน พวกช่างเพชรพลอย พวกผู้จัดการเหมืองแร่ พวกกรรมกรถ่านหิน พวกเจ้าของเดาเผอิฐ เสาปูน พวกทำอิฐ พวกชาวประมง พวกผู้ทำบังเหียนม้า พวกผู้ทำกระดาด พวกทอผ้า พวกย้อมผ้า พวกช่างก่ออิฐ พวกช่างเหล็ก พวกช่างทำเครื่องทองแดง พวกแกะสลักไม้ พวกคนเลื่อยไม้ พวกทำหัวลูกศร พวกช่างลงรัก พวกช่างหนัง พวกอาจารย์สอนวิธีทำน้ำชา พวกกลั่นสุราเมรัย พวกผู้เชี่ยวชาญในการทำลูกอม และพวกที่ทำเครื่องตีผสมผลไม้ ท่านได้ไต่ถามหลักการ เกี่ยวกับการค้าเป็นรายข้อๆ ไปทีเดียว

นอกจากนั้นท่านยังได้เดินทางไปตามภูเขาลำเนาไพรที่ทุรกันดารและตามหุบเขาที่ห่างไกล ต้องข้ามแม่น้ำ ข้ามบึง ข้ามทะเลสาบ และสำรวจเหมืองทองคำและบ่อน้ำมัน หลังจากที่ได้ค้นคว้าวิจัยอย่างหนักโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยมาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปี และได้ทั้งร่ำรวยไว้เกือบทุกหนทุกแห่งในประเทศแล้ว ท่านก็ได้ถึงแก่กรรมที่เหมืองทองแดงอะนิ ในอำเภออะกิตะ จังหวัดเดวะ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๕ ในบรรดาหนังสือที่ท่านได้เขียนไว้นั้น หนังสือเรื่อง

^๖ปีที่ศัตรูของอิเอยะสุได้ประสบความสำเร็จที่เซกิงะฮะระ

นักปฎิรูปยุคโตกรุงวาระสมัยต่อมา

๖๕๕

ทรัพยากรธรรมชาติเล่มใหม่ (ไคโกกุ ชินโซ) ซึ่งมีอยู่ ๑๒ บท และหนังสือเรื่อง ความลับเกี่ยวกับการหาสายแร่ (ซันโซ ฮิโรกุ) ซึ่งมีอยู่ ๒ บท หนังสือเรื่องทรัพยากรธรรมชาติเล่มใหม่ได้อธิบายถึงหลักการต่างๆ แห่งวิชาเศรษฐศาสตร์ และความลับเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และหนังสือเล่มนี้ได้ก่อให้เกิดเป็นมูลฐานแห่งโครงการการศึกษาแห่งครอบครัวของเรา ถ้าจะพูดอย่างสั้นๆ แล้ว ก็ต้องพูดว่า หนังสือนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะอภิปรายถึงวิธีที่จะพัฒนาที่ดินของเรา ซึ่งตกอยู่ในสถานะดึกดำบรรพ์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุดที่จะทำให้ประเทศชาติของเรามั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ได้คล้ายๆ โครงการต่างๆ ที่เสนอให้พัฒนาโอโนแลนด์ (ฮกไกโด) ฉะนั้นหนังสือเล่มนี้ได้ตรวจสอบสิ่งที่เป็นปัจเจกต่างๆ แห่งภูมิประเทศ การใช้มาตรการต่างๆ และการทำเครื่องหมายเขตแดนและพรรณนาถึงเทคนิคต่างๆ ส่วนหนังสือเรื่อง ความลับเกี่ยวกับการหาสายแร่ ได้อธิบายถึงลักษณะภูมิประเทศ (physiognomy) แห่งภูเขาที่มีทองคำ เงิน ทองแดง เหล็ก ดีบุก ตะกั่ว ชินนะบาร์ (cinnabar) ปรอท หยก เพชร พลอย เวอร์ดิกริส (verdigris : สนิมเขียวของทองแดง) กำมะถัน และสารส้ม ทั้งยังบอกถึงวิธีที่จะตรวจสอบว่ามีทองคำ เงิน หรือโลหะอื่นๆ ในภูเขา หรือไม้ไผ่โดยดูรูปร่าง สี และคุณสมบัติของดินและหินที่ภูเขานั้นๆ ต่อไปก็อภิปรายถึงวิธีหาสายแร่ และวิธีพิจารณาตัดสินลำดับสายแร่โลหะต่างๆ อย่างมีเหตุผล และโดยเหตุที่หนังสือนี้เกี่ยวข้องกับชนิดและปริมาณของโลหะที่มีอยู่ โดยประมาณเอาไว้ว่าอาจพบได้ในระยะสูงเท่าใดหรือลึกเท่าใด และบอกด้วยว่าในการขุดค้นนั้น จะต้องประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนเพียงใด ดังนั้นจึงทำให้สามารถที่จะคำนวณได้ล่วงหน้าว่าภูเขาแต่ละลูกๆ นั้นจะเหมาะสมแก่การทำเหมืองและจะประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหนเพียงใดด้วย นอกจากนั้นหนังสือนี้ยังอาศัยการพิจารณาภูมิประเทศตามธรรมชาติแนะแนวถึงความมีอยู่ และเรื่องสายน้ำบนภูเขาและใต้ภูเขา และชี้ให้เห็นความลับแห่งการทำอุโมงค์เพื่อทำให้หลุมต่างๆ แห่งอยู่เสมอด้วย เพราะฉะนั้นจึงนับว่าหนังสือเล่มนี้มีค่าต่อวิศวกรรมเหมืองแร่ผู้รักษาความลับของหนังสือนี้อย่างใกล้ชิดชนิดที่จะประมาณมิได้ทีเดียว โดยเหตุที่การศึกษาเรื่องภูมิประเทศแห่งภูเขานี้ได้มีอยู่ในอดีตเฉพาะในนามเท่านั้นหาได้มีอยู่จริง ๆ ไม่ จึงได้มีตัวอย่างนายเหมืองเป็นจำนวนมากที่พยายามอดอ้างลม ๆ แล้ง ๆ ทุกชนิด หลอกลวงให้ประชาชนหลงเชื่อจนกระทั่งต้องล้มละลายไปตาม ๆ กัน ปู่ข้าพเจ้าซึ่งมีความแค้นเคืองในเรื่องนี้จึงได้ใช้เวลากว่า ๔๐ ปีศึกษาอย่างละเอียดลออเพื่อเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น แล้วท่านก็ได้ให้บรรดาพวกพ้องเพื่อนฝูงของท่านดู ผลจากการที่ท่านศึกษานี้เองภูมิประเทศแห่งภูเขาจึงได้กลายเป็นศาสตร์ขึ้นมาศาสตร์หนึ่ง ซึ่งอำนวยความสะดวกแก่นักศึกษาจะพึงพาอาศัยได้ ทุกวันนี้พวกที่สอนวิชาว่าด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาในเมืองเดวะ มัตสึ อิโยะ

๖๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ทะยิมะ และอิวะมิ ส่วนใหญ่ล้วนเป็นสานุศิษย์ของปู่ข้าพเจ้าแทบทั้งสิ้น

เมื่อฟูไม-เคน(ปู่ข้าพเจ้า)ยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้สั่งให้บิดาข้าพเจ้าชื่อคาเมอิ-คะพัฒนา และปรับปรุงเศรษฐกิจและศาสตร์ว่าด้วยทรัพยากรธรรมชาติให้ดีขึ้น ซึ่งบิดาข้าพเจ้าก็ได้ปฏิบัติตามเมื่อปู่ข้าพเจ้าได้ถึงแก่กรรมแล้ว บิดาข้าพเจ้าก็เดินทางไปทั่วประเทศ เพื่อศึกษาเรื่องนี้เป็นเวลากว่า ๔๐ ปี และท่านได้เขียนหนังสือชื่อ *ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากร* กับ *คำบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์* รวม ๑๓ บท เรื่อง *ภูมิประเทศที่เป็นภูเขา*, *มีภาพประกอบ ๑ บท* และเรื่อง *การจัดทำเหมืองแร่ ๒ บท* ในฤดูวสันต์ ศักราชเทมเมอิ ปีที่ ๑ (พ.ศ. ๒๓๒๔) เมื่อบิดาข้าพเจ้าเดินทางไปยังเกาะมัตสึมะเอะ ข้าพเจ้าก็ได้ติดตามไปยังดินแดนของพวกไอนุด้วย ข้าพเจ้าอยู่ที่เกาะมัตสึมะเอะเป็นเวลาหนึ่งปี เพื่อดูดินแดนแห่งนี้ด้วยตาตนเอง ได้ศึกษาภูมิอากาศและตรวจดูผลผลิตต่างๆ ของดินแดนแห่งนั้น ในฤดูวสันต์แห่งศักราชเทมเมอิที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๒๕) เราก็ข้ามจากเกาะมัตสึมะเอะไปยังเกาะซังรุ จากนั้นเราก็เดินทางท่องเที่ยวไปยังนัมบุ เซนได โซมะ และแถบชายฝั่งทะเลทั้งสิ้นแห่งมัตสึ ฤดูสารทปีนั้นเราก็กลับมายังเซนได โดยผ่านทางนิฮอน-มัตสึ และฟูกูชิมะอีก และข้ามทางที่ตัดผ่านชื่อ โคยะสุโอะเอะ ไป ตอนปลายปี เราก็กลับมารับปีใหม่ที่อะคิตะ บ้านเกิดของเรา ในฤดูวสันต์แห่งศักราชเทมเมอิ ปีที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๒๖) เราก็จากบ้านไปยังเมืองเงินที่ชินโย และในฤดูร้อนปีนั้นเองเราก็กินทางท่องเที่ยวไปยังเมืองเดวะ ปีนภูเขาโจไก ภูเขาทสึซัน ภูเขาฮะงุโระ และภูเขาฮายามะ เราได้ตรวจดูลักษณะที่สำคัญตามธรรมชาติและผลผลิตแห่งแคว้นปกครอง (fiefs) โซโน โมะงะมิ ยามะงาตะ คะมิยะมะ และโยะเนะซะวะ ฤดูสารทนั้น เราก็กินทางไปถึงเมืองไอซึ (Aizu) ได้ได้ภูเขาอิอิเดะและภูเขาบันได และได้เดินทางรอบทะเลสาบอินะชิโระ ในเมืองไอซึนั้น ไม่ว่าเราจะไปที่ไหน เราก็กินตรวจดูดินและผลผลิตทุกแห่ง ในเดือนตุลาคมปีนั้นเราก็กินผ่านช่องเขาฮิเดะมะไป ถึงอำเภอนะสึ จังหวัดชิมตะสึเกะ เราได้ได้ภูเขาทะกะซะระ และพักอยู่ที่เมืองทองคำซึ่งตั้งอยู่ที่เชิงเขาทะกะซะระนั้นเป็นเวลาหลายวัน ณ ที่นี้บิดาข้าพเจ้าได้สอนวิธีเพาะเห็ดให้แก่ชาวพื้นเมือง ปลายปีนั้นเราก็กินไปถึงเมืองนิกโก และต้อนรับวันปีใหม่ที่หมู่บ้านคุยิระ ซึ่ง สระบุะชิโค-โนะ-คะมิ ศิษย์ของบิดาข้าพเจ้ามีนิवासสถานอยู่ที่นั่น

ในตอนต้นๆ ฤดูวสันต์แห่งศักราชเทมเมอิ ปีที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๒๗) เราได้เดินทางด้วยเท้าข้ามภูเขาและตรวจสอบผลผลิตธรรมชาติของเทือกเขาและหุบเขาเมืองนิกโก เริ่มตั้งแต่ภูเขาคุโรคะมิก่อนเพื่อน แล้วเราก็กินออกจากเมืองสระบุะชิ และเดินทางมุ่งไปยังเมืองทองแดงแห่งเมืองอะชิโอะ ซึ่ง ณ ที่นั่นก็มีลูกศิษย์แห่งบิดาและปู่ข้าพเจ้าอยู่หลายคน บิดาข้าพเจ้าไปเยือนสถานที่แห่งนี้ก็เพื่อตรวจดูวิธีสกัดเงินออกจากทองแดง และเป็นการตอบสนองคำเชื้อเชิญ

นักปฏิรูปยุคโด่งวาระสมัยต่อมา

๖๕๗

ของชาวชนบทแห่งนิตะโมะโตะผู้ปรารถนาจะพัฒนาเมืองแรให้ดีขึ้น ผลที่ได้ (สินแร่) จากเหมืองแร่ทองแดงนิตะโมะโตะในระยะเวลาเมื่อไม่กี่ปีมานี้ นับว่ามีปริมาณน้อยมาก และเหมืองก็มีรายได้ตกลงอย่างมากมาย บิดาข้าพเจ้าพักอยู่ที่นั่นกว่าร้อยวัน ในท่ามกลางความร้อนของฤดูร้อนที่กำลังลดลงนั้น บิดาข้าพเจ้าก็เกิดเป็นบิดาขึ้นมา แม้จะใช้ยารักษา แต่ก็ไร้ผล ท่านได้ถึงแก่กรรมที่โรงเดียมแห่งหนึ่งเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคมนั่นเอง

ขณะที่ท่านนอนอยู่บนเตียงก่อนจะตายนั้น ท่านได้แนะนำข้าพเจ้าว่า เมื่อท่านตายแล้ว ถ้าข้าพเจ้ากลับไปยังภูมิลำเนาเดิมของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็คงมีชีวิตอยู่คล้ายๆ กับเป็นพืชชนิดหนึ่ง และความเป็นปราชญ์ที่ข้าพเจ้าได้รับมาจากแรงงานและความเหนื่อยยากของบิดาและปู่ข้าพเจ้า เป็นเวลาถึงสองชั่วอายุคนก็คงจะต้องสูญสิ้นไปหมดโดยไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ท่านกล่าวว่า “แม้ลูกจะเป็นเด็กหนุ่ม แต่ลูกก็มีแววฉลาด พ่ออยากให้ลูกไปที่เมืองเอโดะ ศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ และศาสตร์ว่าด้วยทรัพยากรธรรมชาติกับครูที่สามารถสักคนหนึ่ง จงดำเนินการเพื่อทำให้ความปรารถนาของพ่อและปู่เจ้ารุ่งเรืองขึ้นมาโดยการประกอบอาชีพสืบต่อปู่และพ่อไป และทำศาสตร์นี้ให้สมบูรณ์”

ตอนนั้นข้าพเจ้ามีอายุได้ ๑๖ ปี และข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรดี แต่ข้าพเจ้าก็เชื่อฟังคำสั่งของบิดา และได้ไปยังเมืองเอโดะ เพื่อไปเป็นศิษย์ของ อาจารย์ฮุตะงะวะ เก็นซุอิ หรือ ไคเอน ข้าพเจ้าได้ฟังคำบรรยายเรื่องประวัติศาสตร์ธรรมชาติทั้งในด้านพรรณนาโวหาร และในด้านประโยชน์ ข้าพเจ้าได้รับการฝึกฝนในด้านการอ่านและการแปลภาษาดัตช์ และข้าพเจ้าได้ศึกษาวิชาดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ คณิตศาสตร์ และการสำรวจจากอาจารย์ อิโนอุเอะ จู หรือ บุปิ-เอน และจากเพื่อนชื่อ คิมุระ โทโซ

แล้วข้าพเจ้าก็ได้แบกตะกร้าเดินทางท่องเที่ยวไปทั่วประเทศ ข้าพเจ้าได้ไปยังเมืองต่างๆ ตลอดจนเทือกเขาและหุบเหวที่ทุรกันดารเพื่อแสวงหาพืชและผลิตภัณฑ์ต่างๆ และเดินทางด้วยเท้าไปยังจังหวัดต่าง ๆ กว่า ๖๐ จังหวัด นอกจากวิชาเศรษฐศาสตร์และวิชาว่าด้วยทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ข้าพเจ้าก็ยังสามารถได้รับการฝึกฝนในวิชายุทธศาสตร์ เช่น การทำกระาะ การทำคันธนูและลูกศร และการใช้ปืนใหญ่ และดอกไม้เพลิง ในศักราชบุนกะปีที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๔๙) ข้าพเจ้าได้กลับมายังเมืองหลวงภาคตะวันออกและได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ถนนยะนะจิ ในจังหวัดเคียวบะชิ

พ.ศ. ๒๓๕๑ ข้าพเจ้าได้ไปยังจังหวัดอะวะ ความสนใจของข้าพเจ้าส่วนใหญ่พุ่งไปที่ดอกไม้เพลิง และการประดิษฐ์ต่างๆ อีกมากมาย ที่เมืองอะวะนี้แหละที่ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือชื่อ ประวัติการสำรวจประชาชาติภาคตะวันออก รวม ๒ บท เรื่อง ความเห็นในเรื่อง

๖๕๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ยุทธศาสตร์ที่แท้จริงของข้าพเจ้า รวม ๗ บท [ในศักราชญี่ปุ่นเฮอิ ปีที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๖๔) ได้ขยายออกไปเป็น ๑๓ บท และเปลี่ยนชื่อเป็น *ความเห็นในเรื่องยุทธศาสตร์ของข้าพเจ้า*] ทั้งข้าพเจ้ายังได้ศึกษาหลักการต่างๆ เกี่ยวกับการใช้กระสุนดินดำทางด้านคณิตศาสตร์ และได้เขียนหนังสือชื่อ *ทฤษฎีเกี่ยวกับปืนไฟ* รวม ๒ บท ในเมืองอะวะนี่แหละที่ข้าพเจ้าได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับอาวุธใหม่ๆ ที่ข้าพเจ้าได้ประดิษฐ์ขึ้นมาด้วยตนเอง เพื่อใช้ในด้านการทหาร การป้องกันชายฝั่ง และในยุทธนาวี และได้เขียนหนังสือเรื่อง *วิธีใช้ปืนไฟสามแบบ* ขึ้นรวม ๓ บท อนึ่ง หลังจากที่ได้ศึกษาเรื่องราวต่างๆ ในด้านการทหารด้วยความบากบั่นแล้ว ข้าพเจ้าก็ประสบความสำเร็จในการเอาอาวุธปืนมาใช้ในการรุกรบ้าง และข้าพเจ้าได้สร้างเรือลำหนึ่งที่ขับเคลื่อนด้วยอำนาจไฟ และสร้างลูกปืนที่มีอำนาจมหัศจรรย์ขึ้นสองชนิดซึ่งข้าพเจ้าเรียกว่า *สายฟ้าใหม่* และ *กระดิ่งสีม่วง-ทอง* โดยวิธีนี้ข้าพเจ้าก็สามารถทำให้โครงการป้องกันประเทศชาติทางด้านชายฝั่งทะเลสำเร็จลุล่วงไปได้โดยสมบูรณ์

พ.ศ. ๒๓๕๒ ข้าพเจ้าได้จากเมืองอะวะ กลับมายังเมืองเอโดะ แต่ในปีต่อมา ข้าพเจ้าก็จากเมืองเอโดะไปอยู่ที่หมู่บ้านมะเมสึเกะ ในจังหวัดชิโมะสะ ที่ข้าพเจ้าต้องโยกย้ายบ่อยๆ นี้ก็เพราะในระหว่างที่ข้าพเจ้าอยู่ที่เมืองอะวะ ข้าพเจ้ากลายเป็นคนมีชื่อเสียงโด่งดังขึ้นมาเหมือนพลูในฐานะเป็นผู้สร้างประดิษฐกรรมที่เกี่ยวกับการป้องกันชายทะเล และพวกข้าราชการในเมืองต่างๆ และบุคคลผู้อยากรู้อยากเห็นอื่นๆ อีกมากมายได้หลั่งไหลเข้ามาในบ้านข้าพเจ้าวันละมาก ๆ ทำให้หน้าประตูบ้านข้าพเจ้ามีรถราแออัดไปหมด ภรรยาข้าพเจ้าเกรงว่าจะเกิดภัยมืดเพราะความมีชื่อเสียง เพราะข้าพเจ้าเป็นเหมือน โรนิน คือ ซามูไรที่ไม่มีเจ้านาย หรือไม่มีพลอกคอ จึงได้รับเร้าให้ข้าพเจ้าหนีไปอยู่เสียในที่อื่น

นับตั้งแต่ข้าพเจ้าปลีกตัวออกมาแล้ว ข้าพเจ้าก็สนใจในสำนักคิดที่เรียกว่าวิถีทางโบราณของญี่ปุ่น ซึ่งอิระตะ อัดสึดะเนะ ชาวเมืองเดวะให้ความสนใจสนทนุอยู่ เมื่อข้าพเจ้าได้ศึกษาปรัมปราประเพณีเกี่ยวกับเทพเจ้าบนฟ้าและเทพเจ้าบนดินของเราอย่างพิถีพิถะระห์แล้ว ความบริสุทธิ์แห่งมูลกำเนิดของเรา การสำแดงวัตถุประสงค์แห่งชาติของเราให้ปรากฏ และหลักการต่างๆ เกี่ยวกับการค่อยๆ ทำสิ่งทั้งหลายทั้งปวงบนผิวโลกให้ดีขึ้น ก็ได้ปรากฏแจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้า ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงสามารถทำให้โครงการศึกษาแห่งตระกูลของข้าพเจ้าสำเร็จสมบูรณ์ลงด้วยดี

เมื่อข้าพเจ้าใช้ หนังสือเรื่อง *ทรัพยากรธรรมชาติ* ของปู่ และเรื่อง *การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ* ของบิดาข้าพเจ้าเป็นหลัก ผสมกับสิ่งที่ข้าพเจ้าได้รับมาจากการศึกษาค้นคว้า

นักปราชญ์ยุคโตกุภาวะสมัยต่อมา

๖๕๕

ที่ข้าพเจ้าทำอยู่ตลอดเวลา ทำให้ข้าพเจ้าสามารถรวบรวมหลักการและทฤษฎีต่าง ๆ แห่งการศึกษาของตระกูลข้าพเจ้าไว้ในหนังสือต่อไปนี้คือ บทความเรื่องการสร้างสรรค์และการเก็บเกี่ยวรวม ๓ บท เรื่อง เสาเชื่อมสวรรค์ รวม ๓ บท และ เรื่อง เศรษฐศาสตร์ย่อ รวม ๘๐ บท บัดนี้ร่างคร่าว ๆ ของหนังสือเหล่านี้ก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว และเมื่อได้ทำการพิสูจน์อักษรแล้ว มันก็จะกลายเป็นมรดกของตระกูลที่ตระกูลได้มอบไว้เพื่อจะทำให้ลูกหลานของข้าพเจ้ามีความมั่นใจสืบไป

ข้อความต่อไปนี้คัดมาจากหนังสือเรื่อง “คำถาม-คำตอบเกี่ยวกับการฟื้นฟูระเบียบเก่า ๆ ขึ้นมาใหม่” (ฟูกโก-โฮ มอนโด-โฮ) ได้ขยายเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของซาโตที่มีมาก่อนให้ยาวออกไป ในฐานะที่ท่านเป็นที่ปรึกษาทางด้านเศรษฐกิจ การทหาร และทางด้านเทคนิคของพวกเจ้าขุนมูลนายต่าง ๆ

(จากหนังสือ เคอิโซ ไทเคน, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๔-๔๕)

ในตอนเริ่มต้นศักราชคันซึ (พ.ศ. ๒๓๓๒-๒๓๔๔) ข้าพเจ้าได้พบปะเจ้าเมืองชิยามะ (Tsuyama) ข้าพเจ้าได้สนทนากับเขาถึงวิธีที่จะทำให้บ้านเมืองของเขามั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ และข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือเรื่องการปฏิรูปให้เขาเรื่องหนึ่งมี ๒ เล่ม ต่อมาในระหว่างที่ข้าพเจ้าไปเยือนจังหวัดคะสึสะ (Kazusa) ข้าพเจ้าได้สนทนาเรื่องการจับปลากับพวกชาวพื้นเมืองแห่งฝั่งทะเลเมืองชิยามะ และได้บอกวิธีทางที่จะคงรักษาเศรษฐกิจกรมการประมงให้ ในตอนต้นศักราชบุนกะ (พ.ศ. ๒๓๔๗-๒๓๖๑) ข้าพเจ้าได้เป็นที่ปรึกษาของข้าราชการชั้นหัวหน้าใหญ่ชื่อชูโด แห่งเมืองอะวะ และเมื่อไปเยือนเมืองโตะชิมะ ข้าพเจ้าได้เข้าร่วมในการอภิปรายเกี่ยวกับการป้องกันชายฝั่งทะเล และได้เขียนหนังสือเรื่อง ทฤษฎีแห่งปืนไฟ รวม ๒ บท เรื่อง วิธีการใช้ปืนไฟ ๓ บท และ ประวัติศาสตร์ย่อของฮัตตังคตประเทศ รวม ๓ บท นอกจากนั้น ข้าพเจ้าก็ได้สนทนาเรื่องการทำให้โลกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้เขียนหนังสือเรื่อง การควบคุมมหาสมุทร เป็นหนังสือ ๕๐ บท ได้ช่วยเหลือปืนใหญ่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงต้องอยู่ที่เมืองอะวะเป็นเวลาถึง ๓ ปี แล้วข้าพเจ้าก็ไปยังเมืองโอะวะริ และพักอยู่ที่นั่นหนึ่งปี เขียนหนังสือเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ รวม ๗ บท ด้วยกัน ปีต่อมาข้าพเจ้าก็กลับมายังหมู่บ้านซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิม และได้ช่วยตระกูลซาดาเกะ เปิดสายการเดินเรือในมหาสมุทรแปซิฟิกเพื่อขนถ่ายผลิตภัณฑ์จากอะกิตะไปยังเมืองเอโดะ ปีรุ่งขึ้นข้าพเจ้าก็ไปยังเมืองเอโดะและพักอยู่ที่นากาบะชิ เมื่อข้าพเจ้าเขียนหนังสือเรื่อง วิธีปกครองซัดสึมะ ในนามของอิโงะ หัวหน้าข้าราชการในเมืองซัดสึมะ ซึ่งเป็นศิษย์ข้าพเจ้านั้น เจ้าเมืองซัดสึมะซึ่งได้อ่านบันทึกความเห็นนั้นแล้วรู้สึกชอบใจมากได้ให้ ยามาโมโต ริเฮอิ กับ ทานากะ ชิจิเฮอิ นำเงินรางวัลมาให้ข้าพเจ้า ต่อมาข้าพเจ้าก็ไป

๖๖๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พบท่านเจ้าเมืองยังจนของท่านที่ทากานางะ ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงความเคารพ และพักอยู่ที่บ้านของหัวหน้าข้าราชการชื่ออิโงว่าสึบวัน เพราะเหตุที่ท่านได้ถามข้าพเจ้าในปัญหาที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมด้วยความกระตือรือร้นมากนี้เอง ต่อมาข้าพเจ้าจึงได้เขียนหนังสือเรื่องปัญหาด้านเกษตรกรรมขึ้น รวม ๑๐ บท และได้มอบให้ท่านไว้สำเนาหนึ่ง ท่านเจ้าเมืองชอบบอกขอบใจมาก และได้มอบหมูตัวผู้ ๓ ตัว ตัวเมีย ๓ ตัว ให้เป็นของขวัญแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้มอบให้ศิษย์คนหนึ่งชื่อโอเดะ กิเฮอิ เป็นผู้ดูแลหมูเหล่านั้น มันได้มีลูกเพิ่มขึ้นอีกมากมายหลายเท่าตัว ต่อมาข้าพเจ้าก็ไปพักอยู่ที่โตซึตะนิ ทางภาคใต้ของชิโมสะ ณ ที่นั้นข้าพเจ้าได้บรรยายเรื่องเศรษฐกิจและเกษตรกรรม และเริ่มปรับปรุงแก้ไขงานด้านการเกษตรที่บรรพบุรุษของข้าพเจ้าได้เขียนไว้เสียใหม่

ปัญหาประชากร

การที่ประชากรญี่ปุ่นได้ทวีจำนวนขึ้นอย่างมากภายในสมัยที่บ้านเมืองอยู่ในความสงบภายใต้การปกครองของตระกูลโทกูงาวะ ได้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมา ก็คือว่าในจำนวนประชากรที่มีอยู่มากมายนั้น มีไม่กี่คนเลยที่คิดว่าการที่มีประชากรมาก ๆ นี่เป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจ ซาโตซึ่งรู้สึกว่าการที่ประชากรได้เพิ่มขึ้นนั้นนับว่าเป็นไปตามกฎธรรมชาติและเจตนารมณ์แห่งภาวะสร้างสรรค์ของเทวะได้เรียกร้องให้นำเอาทรัพยากรของญี่ปุ่นมาใช้ให้เต็มที่และเพิ่มการผลิตอาหารให้มากขึ้น ท่านคัดค้านการจำกัดอัตราการเกิดหรือการฆ่าเด็กทารก ข้อความต่อไปนี้ได้มาจากหนังสือเรื่อง *สาระสำคัญของเศรษฐกิจศาสตร์* (เคอิไซ โยโระกุ)

(จากหนังสือ เคอิไซ โทเคน, เล่มที่ ๑๘, หน้า ๔๓๓-๔๓๔)

นับตั้งแต่ยุคกลางมาทีเดียวที่การแนะนำในด้านการเกษตรในจังหวัดต่างๆ ได้เสื่อมลง ไม่มีการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญการเกษตรเพื่อศึกษาและช่วยเหลือประชาชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นทั้ง ๆ ที่เราก็มีความงามแห่งประเทศของเรา และมีที่ดินอันอุดมสมบูรณ์อยู่มาก แต่การไม่รู้จักรที่ดินอันอุดมสมบูรณ์และการขาดความพยายามใหม่ ๆ ในด้านการเพาะปลูกจึงทำให้มีความขาดแคลนผลผลิต ทำให้ไม่มีข้าวปลาอาหารพอที่จะเลี้ยงประชาชนของประเทศ และมีเสื้อผ้าไม่พอที่จะให้ประชาชนได้สวมใส่ จึงก่อให้เกิดความยากลำบากในด้านการเลี้ยงดูเด็ก และดังนั้นก็ทำให้เกิดมีการแอบฆ่าเด็กทารกอย่างลับ ๆ โดยเฉพาะการกระทำเช่นนี้ได้มีแพร่หลายอยู่ในภูมิภาคทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก ทั้งได้แพร่หลายอยู่ในภูมิภาคแถบทะเลในเกาะชิโกกุ และเกาะกิวชู แต่ ณ สถานที่

เหล่านั้น เขาได้ฆ่าเด็กเสียก่อนที่เด็กจะมีโอกาสโผล่มาดูโลก (คือทำให้แท้งหรือรีดลูก-ผู้แปล) ดังนั้นจึงทำให้ดูเหมือนว่าไม่มีการฆ่าเด็กทารก สถานที่แห่งหนึ่งที่ดูเหมือนจะมีการฆ่าเด็กทารกน้อยมากก็คือ เอจิโงะ แต่ในเมืองนี้มีการขายเด็กผู้หญิงที่อายุเกิน ๗ หรือ ๘ ขวบให้ไปเป็นโสเภณีในจังหวัดอื่นๆ มากทีเดียว ความจริงการขายเด็กผู้หญิงให้ไปเป็นโสเภณีนับว่าเป็น “ผลิตผลพิเศษ” ชนิดหนึ่งของเอจิโงะภาคเหนือ บางคนก็เห็นว่าการกระทำอย่างนี้ผิดหลักมนุษยธรรม แต่การคิดเช่นนั้นนับว่าผิดอย่างมากทีเดียว เพราะยังนับว่ามีความเมตตากรุณา มากกว่าการทำแท้ง การรีดลูก หรือการฆ่าเด็กทารกมากนัก มีผู้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า นับเป็นเวลานานมาแล้วที่ในเอเชียกลาง มีประเทศใหญ่อยู่ประเทศหนึ่งที่กษัตริย์ได้ฆ่าเด็กปีละ ๓,๓๐๐ คน เพื่อเอาตับของเด็กเหล่านั้นมาทำยาบำรุงไตเพื่อกระตุ้นการมารมณ ไม่มีใครดอกที่ได้รับทราบข่าวนี้แล้วจะไม่รู้สึกดกตະลังและตกอกตกใจ เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบในตอนแรก ข้าพเจ้าก็ตกตະลังมากเหมือนกัน แต่ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าได้พิจารณาเรื่องนี้อย่างพินิจพิเคราะห์แล้ว ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่ ถ้าการที่พระราชาทรงฆ่าเด็กปีละ ๓,๓๐๐ คนเป็นเรื่องที่ไร้มนุษยธรรมแล้ว การฆ่าเด็กที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปในทุกวันนี้ มิเป็นการกระทำที่ป่าเถื่อนหรือ เฉพาะในมัตสึและเดวะเท่านั้นจำนวนเด็กที่ถูกฆ่าก็ปีละกว่า ๖๐,๐๐๐ หรือ ๗๐,๐๐๐ คนเสียแล้ว และข้าพเจ้าก็ยังไม่ได้ทราบว่าใครเสียใจต่อสถานการณ์นี้เลย อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าเห็นว่านี่เป็นสถานะของสิ่งที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก... การฆ่าเด็กที่มีแพร่หลายอยู่ทั่วไปทุกจังหวัดนั้นจะถือว่าบิดามารดาเป็นผู้ไม่มีมนุษยธรรม ไม่มีเมตตากรุณาหาได้ไม่ ในการวิเคราะห้ขั้นสุดท้าย ก็จะต้องถือว่ากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองขาดความเมตตากรุณา เพราะไม่สนพระทัยต่อหน้าที่ของพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นผู้มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยสวรรค์ ในอันที่จะช่วยเหลือประชาชน แต่มิได้ทรงศึกษาศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ทรงแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตร และไม่ทรงดำเนินการตามโครงการเกษตรกรรมอันจะเป็นเหตุส่งเสริมกำลังใจให้ชาวไร่ชาวนาทำไร่ทำนาให้มากที่สุดและดีที่สุด ภายใต้การปกครองของกษัตริย์เช่นนี้ ทำให้การเกษตรกรรมได้ผลน้อย และสถานะของที่ดินนับวันแต่จะเลวลงอยู่เรื่อยๆ มนุษยชาติเป็นบุตรที่รักยิ่งของสวรรค์ ถ้าหากกษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองไม่ทรงสั่งสอนวิธีที่จะรับใช้สวรรค์ และยอมให้ฆ่าเด็กได้ปีละตั้งหลาย ๆ หมื่นคน ปีแล้วก็ปีเล่า ใครเล่าจะทราบว่สวรรค์จะไม่ทำอะไร? ถ้าหากความเป็นไปของบ้านเมืองยังคงเป็นเช่นนี้สืบไป การที่จะถูกสวรรค์ลงโทษนั้นย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะฉะนั้นผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องนำเอาวิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงความอุดมสมบูรณ์แห่งชาติมาใช้ให้ได้

๖๖๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

การปกครองที่มีอำนาจเด็ดขาด

โครงการที่จะควบคุมและเอาทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์มาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างจริงจัง ซึ่งมีอยู่ในหนังสือเรื่อง *บันทึกลับเรื่องการควบคุมสังคม* (ซูอิโด ฮิโรกุ) ของซาโตดูเหมือนจะเป็นแบบสมัยใหม่จนน่ากลัว และนับว่าเป็นหนังสืออุดมคติทางสังคมของซงจื่อ และการปกครองแบบรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางอย่างของจีนที่ได้พัฒนาเต็มที่แล้วมากที่สุด ณ ที่นี้ซาโตได้ขยายและปรับปรุงให้ใช้ได้กับสิ่งที่สังคมของท่านต้องการซึ่งมีอยู่อย่างสลับซับซ้อน ทั้งนี้ก็เพื่อให้การพัฒนาทางด้านเทคนิคได้ผลอย่างเต็มที่ แม้ว่าท่านจะคาดการณ์ล่วงหน้าว่า จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาจากตะวันตก แต่ซาโตก็ถือว่าการปฏิรูปทางการเมืองนี้ เป็นการทำให้อุดมคติเกี่ยวกับสังคมที่มีระเบียบอย่างมีเหตุผลในจักรวาล ซึ่งมีกฎธรรมชาติ เป็นผู้ปกครอง (ของจีน) สมัยโบราณเต็มเปี่ยม ได้มีอยู่ในหนังสือเรื่อง *การฟื้นฟูระเบียบโบราณ* (ฟูกะโกะ-โฮ) ของท่าน เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔ การที่คิดว่าข้อนี้จะสอดคล้องต้องกันกับกฎสวรรค์และพระผู้เป็นเจ้าตามปรัมปราประเพณีในศาสนาชินโตนั้น มีปรากฏชัดอยู่ในข้อเขียนอื่นๆ ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

ข้อความที่คัดมาตอนนี้เกี่ยวกับตัวแทนที่สำคัญ ของรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลได้ตั้งให้เป็น ผู้ควบคุมชีวิตทางด้านการเศรษฐกิจของชาติโดยเหตุที่อาจเกี่ยวข้องกับการจัดการเกี่ยวกับระบบ ๔ ชั้น และการปกครองแบบทหารในสมัยของท่านเสียใหม่ให้สมบูรณ์แบบ ซาโตจึงถือว่า แผนการนี้เป็นแผนการส่วนตัวและเป็นแผนการลับมากกว่าที่จะถือว่าเป็นนโยบายหลักของ สมัยโตกูงาวะอย่างเปิดเผย

(จากหนังสือ *เคอิไซ โทเดิน*, เล่ม ๑๘, หน้า ๖๓๕-๖๓๖)

หากกระทรวงควรจะได้แก่ กระทรวงธุรกิจพื้นฐาน^๔ ๑ กระทรวงพัฒนาการ ๑ กระทรวงยุติธรรม ๑ กระทรวงการคลัง ๑ กระทรวงการทหารบก ๑ และ กระทรวงการทหารเรือ ๑ ระบบนี้คล้ายกับสำนักงานใหญ่ทั้งหกของรัฐบาลสมัยราชวงศ์โจว และคล้ายกรมทั้งหกของราชวงศ์ถังในประเทศจีน แต่ระบบของราชวงศ์โจวและราชวงศ์ถังปกครองประชาชน โดยแบ่งประชาชนออกเป็น ๔ ชั้น คือ **ชนชั้นปกครอง** ๑ **ชาวนา** ๑ **ช่างฝีมือ** ๑ และ **พ่อค้า** ๑ หลังจากที่ต้องคิดอย่างหนักแล้ว ข้าพเจ้าก็สรุปได้ว่า ในระบบที่แบ่งชนเป็นสี่ชั้นนั้น ก็มีบางเรื่องที่มีได้อยู่ในความควบคุมของรัฐบาลอย่างได้ผล และจึงไม่อาจพัฒนาการอุตสาหกรรมให้ได้ผลเต็มที่ ได้ โดยวิธีนี้ทำให้เราปล่อยปลະละเลยทรัพยากรบางอย่างที่ธรรมชาติได้ประทานให้แก่เรา

^๔ คือ กระทรวงเกษตร ซึ่งตามประเพณีถือกันว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ

เพื่อที่จะสนับสนุนรัฐบาล “เพื่อรับใช้สวรรค์” เราควรจะปฏิบัติโดยถืออาชีพของประชาชนทั้งปวงเป็นมูลฐาน เราอาจแบ่งประชาชนเหล่านี้ออกเป็นกลุ่มต่างๆ โดยถือเอาหน้าที่ที่คล้ายๆ กันเป็นหลัก การอุตสาหกรรมของประเทศควรแบ่งออกเป็น ๘ พวก คือ การเพาะปลูกพืช ๑ การป่าไม้ ๑ การเหมืองแร่ ๑ การหัตถกรรม ๑ การพาณิชย์ ๑ การอาชีพที่ไม่ชำนาญงาน ๑ การขนถ่ายสินค้าทางเรือ ๑ และ การประมง ๑ เมื่อได้จัดประเภทประชาชนออกเป็น ๘ พวกแล้ว ก็ควรที่จะกำหนดหน้าที่ให้สังกัดอยู่ในกระทรวงทั้งหกตามความเหมาะสม แต่ละบุคคลควรกำหนดให้ประกอบอาชีพอย่างเดียว และให้ทำงานในอาชีพของตนด้วยความขยันหมั่นเพียร ควรมีกฎหมายห้ามบุคคลละทิ้งอาชีพเดิมไปประกอบอาชีพใหม่อย่างเด็ดขาด พวกที่ทำหน้าที่เพาะปลูกพืชควรกำหนดหน้าที่ให้สังกัดอยู่ในกระทรวงธุรกิจพื้นฐาน (กระทรวงเกษตร) พวกทำป่าไม้และทำเหมืองแร่ควรกำหนดให้สังกัดกระทรวงพัฒนาการ พวกช่างฝีมือควรกำหนดให้สังกัดกระทรวงหัตถกรรม พวกพ่อค้าควรกำหนดให้สังกัดกระทรวงการคลัง พวกกรรมกรที่ไม่ชำนาญงานควรกำหนดให้สังกัดกระทรวงการทหารบก และพวกที่อยู่เรือและชาวประมงควรกำหนดให้สังกัดกระทรวงการทหารเรือ ดังนั้นกระทรวงทั้งหกก็จะได้อาใจใส่ดูแลประชาชนพวกต่างๆ ที่อยู่สังกัดของตน แนะนำให้พวกเขาได้ศึกษาในเรื่องอาชีพของตน และทำให้พวกเขาทุ่มเทความสนใจในการประกอบอาชีพอย่างเอาจริงเอาจังและตลอดไป โดยไม่ปล่อยปละละเลยในหน้าที่การงานและให้ทำงานจนสุดความสามารถ ถ้าหากทำได้โดยวิธีนี้ เมื่อกาลเวลาผ่านไปเป็นเดือนเป็นปี การอุตสาหกรรมแต่ละประเภทก็จะมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์แบบในตัว ทำให้มีผลประโยชน์เพิ่มพูนอยู่เรื่อยๆ และอย่างมั่นคง อันจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้ประเทศชาติมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ขึ้นมาได้

ถ้าหากแบ่งประชาชนออกเป็น ๘ ชั้น เพื่อให้เหมาะกับวัตถุประสงค์ในด้านการปกครอง ดังในระบบของราชวงศ์โจวและราชวงศ์ถังละก็ แม้การแบ่งเช่นนั้นจะชัดเจนแจ่มแจ้ง แต่ในภาคปฏิบัติจะก่อให้เกิดความสับสนโดยมีפקต้องสงสัยที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะชนชั้นปกครองเอาตัวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับงานบริหารของรัฐบาลและการป้องกันประเทศชาติอย่างผูกขาด เลยไม่ได้สนใจในเรื่องการผลิตสินค้าทั้งจากบนบกและจากทะเลเลย และจะปลงภาระในการผลิตเพื่อประเทศชาติทั้งสิ้นให้แก่ชนอีก ๓ ชั้น คือ พวกชาวไร่ชาวนา ช่างฝีมือ และพวกพ่อค้า พวกพ่อค้าซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยที่ต้องประกอบการอุตสาหกรรมมากมายหลายชนิด ก็จะต้องทำหน้าที่บางอย่างของพวกชาวไร่ชาวนา พวกทำป่าไม้ พวกช่างฝีมือ และพวกชาวประมงด้วยการค้าแต่ละอย่างจะไม่มีใครควบคุมกันเป็นส่วนใหญ่ และดังนั้นจึงไม่สามารถจะพัฒนาความชำนาญและความเฉลียวฉลาดใดๆ ขึ้นมาได้เลย ผลกำไรก็จะได้ลดน้อยลงทุกปี ประชาชน

๖๖๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

บางคนก็ต้องโอนธุรกิจการงานของตนให้แก่คนอื่น จะต้องสูญเสียบ้านช่องหมดเนื้อปราตาตัว พวกที่สิ้นเนื้อปราตาตัวไม่มีบ้านอยู่ก็จะมีจำนวนทวีขึ้นเรื่อยๆ และในที่สุดก็จะนำความเสื่อมมาสู่ประเทศชาติ นี่นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างที่สุด ที่จำจะต้องคิดและวิจัยกันอย่างหนักทีเดียว

อีกประการหนึ่ง เมื่อได้แบ่งประชาชนออกเป็น ๘ พวกแล้ว แต่ละกลุ่มก็ควรให้อยู่แยกกัน อย่าอนุญาตให้อยู่รวมกัน ดังที่ (รัฐบุรุษจีนในสมัยโบราณ) ชื่อ กวนจง แห่งแคว้นฉี ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว ถ้าหากปฏิบัติตามระบบนี้ ประชาชนก็จะเรียนเรื่องการค้าตั้งแต่ยังอยู่ในวัยรุ่น และแม้จะไม่เคยได้รับการอบรมสั่งสอนอย่างมีพิธีรีตองมาก่อน พวกเขาก็จะคุ้นเคยกับเรื่องการค้าได้เอง และดังนั้น พวกผู้ชำนาญพิเศษก็จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นธรรมดา

การสร้างสรรคและการปลูกฝัง (โยโซ ไคกุ รอน)

การศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์และด้านเทคนิคของซาโตที่ดำเนินไปเรื่อยๆ ด้วยเจตนารมณ์ในเชิงเหตุผลนิยม และประจักษ์นิยมนั้นก็โดยท่านได้อุทิศชีวิตจิตใจเพื่อเพิ่มพูนผลผลิต และทำสินค้าทั้งหลายให้มีประโยชน์นั่นเอง ในสมัยต่อมา เพราะตกอยู่ในอิทธิพลของ **ฮิระตะ อัดสึดะเนะ** ลัทธิเหตุผลนิยมของซาโตจึงได้ผสมกับลัทธิว่าด้วยพลังชีวิต (vitalism) ของ **ชินโด บัตสึซาโต** ได้เห็นภาวะการผลิตและการใช้เทคนิคเปลี่ยนรูปธรรมชาติตามระเบียบของธรรมชาติโดยปริยาย ความจริงซาโตเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นมีมูลฐานทางอภิปรัชญาอยู่ในทวยเทพ ดึกดำบรรพ์ในเจตภูตแห่งพลังชีวิตและในเจตภูตแห่งความอุดมสมบูรณ์

(จากหนังสือ *เคอิโซ ไทเคน*, เล่ม ๑๔, หน้า ๑๐๖-๑๐๘)

สำหรับผู้ปกครองบ้านเมืองที่พยายามใช้วิธีการทุกอย่างเท่าที่มีอยู่ในอำนาจของตนเพื่อการเกษตร รวมทั้งการศึกษากฎธรรมชาติ ดาราศาสตร์ การสำรวจแผ่นดินและทะเล การพิจารณากำหนดละติจูดและลองจิจูด การตรวจสอบภูมิอากาศ การแยกประเภทธรรมชาติของดิน การแก้ไขไร่นาใหม่ การกำหนดเส้นเขตแดนให้ถูกต้อง การซ่อมแซมคลองชลประทาน การสร้างและซ่อมแซมเขื่อน การเตรียมเผชิญกับฝนแล้งและฝนตกหนัก การคราดไถด้วยความระมัดระวังอย่างที่สุด และการเพาะปลูกด้วยความขยันขันแข็งแล้ว นับว่าเป็นวิถีทางที่จะทำให้เจตจำนงในการสร้างสรรคของสวรรค์ดำเนินไปได้และช่วยเหลือในด้านการเก็บเกี่ยวเอาธรรมชาติมาใช้ เหล่านี้คือสิ่งที่เราเรียกว่ากฎว่าด้วยการจัดการด้านเกษตรกรรม ๑๓ ข้อ

ถ้าหากว่ามีการปฏิบัติตามกฎว่าด้วยการจัดการด้านเกษตรกรรมทั้ง ๑๓ ข้ออย่างมีมโนธรรมแล้ว สิ่งทั้งปวงก็คงจะมีผลผลิตออกมามากมายทีเดียว แล้วเราก็อาจเอาผลผลิต

นักปฏิรูปยุคโตกรุงวาระสมัยต่อมา

๖๖๕

เหล่านี้มาไว้ภายใต้การควบคุมของระบบการแบ่งปันปันส่วนได้ โดยวิธีนี้สินค้าและความมั่งคั่งของประเทศก็จะพอกพูนยิ่งขึ้น และก็จะเป็นการเปิดทางเพื่อทำประเทศต่างๆ ของโลกให้มีอารยธรรมขึ้นมาได้ ถ้าหากเราพยายามสอนประชาชนให้รู้จักปรับใช้สวรรค์ ประชาชนที่มีชีวิตอยู่ทั้งปวงก็จะชื่นชมยินดีต่อผลประโยชน์ที่ได้รับจากการปกครองที่เต็มไปด้วยคุณความดีนั้น ความเป็นผู้เชี่ยวชาญในการจัดการด้านการเกษตร ๑ การนำผลผลิตทั้งปวงมาไว้ในกำมือเพียงแห่งเดียว ๑ และความพยายามเผยแพร่การศึกษา ๑ เหล่านี้คือสิ่งที่เราเรียกว่าสาระสำคัญ ๓ ประการของเศรษฐศาสตร์

เมื่อผู้นำประเทศดำเนินการตามสิ่งที่เป็นสาระสำคัญ ๓ ประการเหล่านี้ให้ได้ผลเป็นที่พึงพอใจแล้ว ผลผลิตก็จะเพิ่มพูนขึ้นมามากมาย เงินทองและความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ก็จะไหลมาเทมา ประเทศชาติก็จะมั่งคั่งทั่วกันหมด ประชาชนทั้งปวงก็จะรุ่มรวยและมีความสุข จะไม่มีใครรู้จักความทุกข์ที่เนื่องมาจากความยากจนอีกต่อไป แล้วการที่มีครอบครัวใหญ่จะทำให้ต้องเดือดร้อนอะไร? แล้วก็จะมิได้สนับสนุนให้มีการสอนถึงเรื่องการที่สวรรค์มีเมตตาปราณีมากยิ่งขึ้น และประเพณีชั่วๆ เกี่ยวกับการฆ่าเด็กทารกก็จะหมดไป โดยวิธีนี้เท่านั้นที่จะทำให้ความสามารถได้รับการส่งเสริมให้มีมากยิ่งขึ้น การป้องกันด้านการทหารจะสมบูรณ์ และกฎหมายก็จะสามารถเอามาบังคับใช้ได้ เพราะฉะนั้นถ้าหากรัฐบาลมีมโนธรรมในด้านนี้ ความดีในภายในของมนุษย์ทั้งปวงก็จะยืนยันตัวเอง การทำความชั่วที่รุนแรงก็จะค่อยๆ ลดลง ศีลธรรมจะค่อยๆ ดีขึ้น และจำนวนประชากรก็จะเพิ่ม ขึ้นอย่างมากมาย...

ขอให้เราได้ตรวจสอบรายงานประจำปีในสมัยทศวรรษด้วยความเคารพเถิด ก่อนจะได้สร้างสวรรค์และโลกขึ้นมานั้น ได้มีเทพเจ้า ๓ องค์ คือ เทพเจ้าแห่งศูนย์กลางสวรรค์ ๑ เทพเจ้าแห่งพลังชีวิต ๑ และ เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ๑ เทพเจ้าทั้งสามองค์นี้เป็นแหล่งกำเนิดแห่งการสร้างสรรคทั้งปวง

โครงการลับว่าด้วยการที่จะทำให้โลกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (คอนโด ฮีชะกุ)

ในฐานะเป็นการโหมโรงโครงการเกี่ยวกับจักรวรรดิโลกของท่าน ซาโดได้ปฏิบัติตามสารของเรื่องดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ การทำให้เทพนิยายเกี่ยวกับการสร้างโลกของชินโตลงรอยกับจักรวาลวิทยาตามแบบธรรมชาตินิยมของจีนที่ได้ลงรอยกันเป็นอย่างดีอยู่ในหนังสือ

๖๖๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

นียงจิ แล้ว ณ ที่นี้มโนคติที่สำคัญ ก็คือ สวรรค์ (เทน) ที่รวมธรรมชาติและเทวะเข้าไว้ด้วย ดังนั้นเจตจำนงของบรรดาเทพในศาสนาชินโตจึงเป็นเอกลักษณ์กับกฎธรรมชาติ (กฎสวรรค์) ของจีนและของตะวันตก

การที่ญี่ปุ่นปกครองโลกจะเป็นผลลัพธ์ที่สืบเนื่องมาจาก (๑) ความโปรดปรานของเทวะ ในรูปความก้าวหน้าทางด้านภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติ (๒) วิสัยสามารที่จะจัดการกับทรัพยากรของโลกอย่างมีเหตุผล และ (๓) เจตภูตแห่งเทวะในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่น เหล่านี้ นับว่าเป็นจุดสายใยทางด้านศีลธรรมอันสูงส่งของชาวญี่ปุ่นซึ่งเพียงพอที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงได้ เสี่ยงกองแห่งการให้เหตุผลเหล่านี้ เพิ่งมาได้ยินจากพวกนักการทหารชาวญี่ปุ่นผู้ให้เหตุผลในเรื่อง “เจตนารมณ์” ของญี่ปุ่น เพื่อเป็นการปล้ำล้างหรือขัดเชยวัตถุของตะวันตกที่มีมากกว่าเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้เอง

(จากหนังสือ เคอิโซ ไทเดน, เล่ม ๑๘, หน้า ๕๖๗-๕๖๙)

ดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเราได้เกิดมีมาตั้งแต่ตอนเริ่มต้นของโลก และนับว่าเป็นรากและมูลฐานแห่งประเทศอื่นๆ ทั้งปวงของโลก ดังนั้น ถ้าหากเราละมัดระวังรากให้ดี โลกทั้งปวงก็จะกลายเป็นจังหวัดและประเทศของสมเด็จพระจักรพรรดิของเรา และบรรดาหัวหน้าและผู้ปกครองประเทศต่างๆ ก็จะกลายเป็นอำมาตย์และบริวารแห่งดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเรา ตามคัมภีร์ต่างๆ แห่งเทวยุค เทพบรรพบุรุษ คือ อิชานางิและอิชานามิ ได้ทรงสอนซูซาโนะโอะ (เทพผู้หุนหันพลันแล่น) ว่า “การปกครองของเราแผ่ไปไกลสุดหล้าฟ้าเขียว” และดังนั้นเราจึงทราบว่าการที่จะอธิบายคำสอนเกี่ยวกับการผลิตและการสร้างของเทวะให้แจ่มแจ้ง และทำให้ประชาชนชาวโลกมีความสุขนั้นนับว่าเป็นหลักการและคณะทูตถ้วนแห่งประเทศ (เทวเทศ) ของเรามาตั้งแต่ต้นแล้ว หนังสือชุดแรกๆ ของข้าพเจ้า คือหนังสือเรื่องเศรษฐกิจศาสตร์ย่อ (เคอิโซ ไทเดน) และ คำไคร่งแห่งกฎสวรรค์ (เทนเกอิ โยโรกุ) ได้ตรวจสอบคำสอนว่าด้วยการสร้างสรรค์โดยมีเทวประสงค์ที่จะรวมโลกทั้งสิ้นให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีสันติ

การทำประชาชนชาวโลกให้พันทุกซ์ นับว่าเป็นภาระหนัก ซึ่งประการแรกจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และสถานะแห่งธุรกิจในประเทศต่างๆ ของโลกอย่างแจ่มแจ้งเสียก่อน ถ้าหากไม่ใช้มาตรการเพื่อทำให้ภารกิจที่แท้จริงมีความกลมกลืนกับเจตจำนงของสวรรค์แล้ว เราก็คงไม่อาจทำให้หลักการและคำสอนเกี่ยวกับการผลิตและการสร้างสรรค์บังเกิดผลได้ ดังนั้น การศึกษาภูมิศาสตร์จึงนับว่าจำเป็นมาก

นักปราชญ์ยุคใดที่จะมา

๖๖๗

ที่นี้ขอให้เราตรวจสอบสถานการณ์แห่งประเทศของเราโดยอาศัยภูมิศาสตร์แห่งประเทศทั้งหลายของโลกดูบ้าง ประเทศเราตั้งอยู่ระหว่างละติจูด ๓๐° เหนือ กับ ๔๕° เหนือ ภูมิอากาศพอสบาย ที่ดินมีปุ๋ยอุดมสมบูรณ์ และมีใช้ว่าจะไม่มีพืชชนิดต่างๆ ที่จะทำให้เกิดภัยได้เป็นจำนวนมาก ประเทศของเราซึ่งอยู่ติดกับทะเลทั้งสี่ด้าน จึงนับว่ามีความสะดวกสบายในการขนส่งทางทะเลอย่างที่ไม่มียประเทศใดในโลกเสมอเหมือน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ก็วิเศษสูงส่งเหนือประชาชนในประเทศอื่นๆ ในด้านความกล้าหาญ และในด้านความเอจรงใจจริง ความจริงแล้วประชาชนเหล่านี้มีวิสัยสามารถอย่างเต็มที่ในอันที่จะถือบังเหียนของโลก จากความเข้มแข็งนี้เอง เขาเหล่านั้นจึงสามารถที่จะบัญชาโลกในทุกทิศทุกทางได้ และโดยอาศัยความภาคภูมิใจที่มีต่อดินแดนสมเด็จพระจักรพรรดิอันน่าเกรงขามนี้เอง พวกเขาก็สามารถที่จะทำให้พวกอนารยชนที่ไม่มีความสำคัญอะไรยอมสยบได้ และรวมโลกภายใต้การควบคุมของเขาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โอ, พรของพระเจ้าผู้สร้างดินแดนสมเด็จพระจักรพรรดิของเราช่างหาขอบเขตมิได้เลย!

อย่างไรก็ดี แม้ในดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิ โดยเหตุที่พระราชนัดดาทรงสืบสายมาจากสวรรค์ บรรดาผู้ปกครองบ้านเมืองทั้งหลายจึงไม่เชื่อฟังกฎและคำสอนต่างๆ แห่งเทวยุค กษัตริย์เหล่านั้นทรงปล่อยวันคืนให้ล่วงไปด้วยการหมกมุ่นอยู่ในความสุขสำราญ ความเกียจคร้าน ความสุรุ่ยสุร่ายอันไม่มีขอบเขตเป็นเวลาหลายปี ปล่อยให้หัวใจหล่มหลงอยู่ในพวกอิสตรีที่มีแต่ความสวยงาม แทนที่จะชอบผู้หญิงที่กล้าหาญ และดังนั้นก็เท่ากับเป็นการบั่นทอนอายุของตนให้สั้นลง บรรดาผู้ปกครองบ้านเมืองเหล่านั้นได้ละเลยหน้าที่ที่ตนพึงปฏิบัติในด้านงานอุตสาหกรรมและการเศรษฐกิจของประเทศชาติ กลับหันไปยุ่งอยู่กับภารกิจต่างๆ ที่ไร้สาระ สามีภรรยาที่ไม่ปรองดองกัน ทำให้ครอบครัวไม่มีความสุข พวกพี่ๆ น้องๆ ก็ทะเลาะกันเอง และญาติพี่น้องก็ฆ่าฟันกันเอง อันเป็นผลทำให้รัฐและสังคมต้องเสื่อมทรามลง ผู้ปกครองบ้านเมืองมิได้ทำตัวให้สมกับเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ประชาชนก็มิได้ปฏิบัติตนให้สมกับเป็นประชาชน แผนการที่โง่เขลา และสุญนะ-ฮิโกเนะได้เริ่มต้นไว้ก็ถูกทอดทิ้งและแผนการปกครองแห่งชาติก็คงตกอยู่ในสถานะที่เสื่อมลงเป็นเวลานานทีเดียว ดังนั้นไสยศาสตร์และคำสอนของพระพุทธเจ้าก็กลายเป็นที่นิยมกันในสมัยนั้น และไม่มีใครรู้คำสอนที่แท้จริงของคนโบราณเหลืออยู่เลย มวลชนผู้โง่เขลาเบาปัญญาของยุคที่เต็มไปด้วยความทุจริตนี้ เมื่อได้รับทราบถึงความใหญ่โตมหึมาของประเทศจีนและอินเดียในด้านหนึ่ง มองเห็นความเล็กแห่งดินแดนสวรรค์ของตนและความอ่อนแอแห่งอำนาจของตนอีกด้านหนึ่ง ก็หัวเราะเสียจนตัวสั่นตัวงอ เมื่อได้ยินข้าพเจ้าให้เหตุผลเกี่ยวกับการจะทำให้โลกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยบอก

๖๖๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าขาดความรู้สึกที่เกี่ยวกับส่วนภูมิภาค พวกเขามีได้คำนึงถึงว่าสวรรค์ได้บันดาลให้ประเทศเราเป็นผู้บัญชาการประชาชาติทั้งปวงเลย...

เมื่อดูภูมิศาสตร์จะเห็นว่าดินแดนแห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเราเป็นแกนกลางของประเทศอื่นๆ ในโลกจริงๆ เหตุการณ์ตามธรรมชาติสนับสนุนให้มีการส่งกองทหารจากประเทศของเราไปพิชิตประเทศอื่นๆ แทนที่จะปล่อยให้กองทหารจากต่างประเทศมาพิชิตประเทศของเรา เหตุผลที่ว่ากองทหารจากประเทศของเราจะไปพิชิตประเทศอื่นนั้น ง่ายกว่าการที่กองทหารจากต่างประเทศจะมาพิชิตประเทศของเรานั้นมีดังนี้ ในบรรดาประเทศต่างๆ ของโลกในปัจจุบันนี้ ไม่มีประเทศใดที่จะเอามาเทียบได้กับประเทศจีนในด้านมีเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล ในด้านความอุดมสมบูรณ์ด้วยผลิตผลต่างๆ และในด้านความภาคภูมิใจในด้านการทหาร แม้ว่าประเทศจีนจะเป็นประเทศเพื่อนบ้านของเราและอยู่ใกล้เรามาก แต่ก็ไม่มีทางใด ๆ ที่จีนจะทำให้เราต้องได้รับความเดือดร้อน แม้ว่าจีนอาจพยายามที่จะพิชิตเราด้วยทรัพยากรทั้งหมดในประเทศของตนก็ตาม ถ้าหากจะมีผู้ที่กดขี่ประชาชนผู้ไม่พริ้งพริ้วต่อภัยอันตรายใดๆ กล้าส่งกองทัพใหญ่มาโจมตีเรา ดังเช่นกุบไล (ช่าน) ของพวกมองโกลผู้ป่าเถื่อนซึ่งได้เกณฑ์กำลังคนทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศยกมารุกรานเรา แต่พวกเราในเทวเทศ (ประเทศแห่งเทพเจ้า) ก็หาเกรงกลัวไม่ ตรงข้าม พวกเราจะทำความพิณาศยยับยั้งให้แก่ประเทศจีนเสียด้วยซ้ำไป จีนอาจทำความพยายามเป็นครั้งที่ ๒ แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรเราได้เลย แต่ถ้าหากประเทศของเราพยายามที่จะพิชิตจีนด้วยเจตนารมณ์ที่แน่วแน่และด้วยระเบียบวินัยอันดีแล้ว ประเทศจีนก็คงจะยอยยับเป็นผุยผงคล้ายบ้านที่ทำด้วยทรายภายในเวลา ๕ ถึง ๗ ปี เป็นแน่แท้ ข้อนี้ก็เพราะว่า ค่าใช้จ่ายในการที่เราจะส่งกองทหารไปพิชิตจีนนั้นน้อยมาก ส่วนค่าใช้จ่ายในการที่จีนจะส่งกองทหารมารุกรานเรานั้นมีมากมายจนจีนทำไม่ได้ อนึ่ง ประชาชนของจีนก็คงรู้สึกเหน็ดเหนื่อยที่จะต้องวิ่งจากที่สดด้านหนึ่งของประเทศไปยังที่สุดของประเทศอีกด้านหนึ่งโดยไม่รู้จักหยุดหย่อน ดังนั้นในการที่ญี่ปุ่นจะพยายามที่จะเปิดประเทศอื่นๆ นั้น ชั้นแรกญี่ปุ่นจะต้องกลืนจีนให้ได้เสียก่อน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ประเทศจีนแม้จะมีกำลังเกรียงไกรเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถต่อต้านประเทศเราได้ จะป่วยกล่าวไปยถึงประเทศอื่นๆ เล่า ทั้งนี้ก็เพราะความกรุณาของธรรมชาติที่ให้ประเทศญี่ปุ่นตั้งอยู่ในฐานะที่สามารถจะรวมประเทศต่างๆ ในโลกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เพราะฉะนั้นในหนังสือนี้ข้าพเจ้าจึงพยายามที่จะอธิบายถึงวิธีที่จะปราบจีนให้อยู่ในอำนาจได้ เมื่อเรารวมจีนเข้าไว้ในอาณาจักรของเราได้แล้ว ประเทศต่างๆ ในเอเชียกลาง พม่า อินเดีย และประเทศอื่นๆ ที่พูดภาษาต่างๆ กันและมีเครื่องแต่งกายต่างๆ กัน

นักปฏิรูปยุคโด่งวาระสมัยต่อมา

๖๖๙

ซึ่งยอมแพ้ต่อคุณธรรมของเราและเกรงกลัวอำนาจของเราก็จะกัมทัวหมอบราบคาบแก้วคอย
รับใช้เรา

นิโนมิยะ ซอนโตกุ : นักปฏิรูปชาวนากับการวางแผนร่วมมือกัน

ฟูยิ โนะ ชิระยุกิ ะ	หิมะสีขาวบนภูเขาฟูยิ
อะซาชิ นิ โทเกอร์	ละลายอยู่ในแสงแดดยามเช้า
โทเกะเตะะ นะงะระะเตะะ	ละลายแล้วก็ไหลลง
มิชิมะ นิ โอะจิรุ	สู่เมืองมิชิมะ
มิชิมะ โยะโรซุ โนะ	พวกโสเภณีในเมืองมิชิมะ
เคโซ โนะ มิชิ	ได้อามาผสมกับเครื่องแต่งหน้าของเธอ

นิโนมิยะ ซอนโตกุ (พ.ศ. ๒๓๓๐-๒๓๙๙) ผู้เจริญเติบโตมาในแถบใกล้ๆ ภูเขาฟูยิ จะต้องครวญเพลงที่มีผู้นิยมร้องกันอย่างแพร่หลายนี้เป็นบางโอกาส และอาจรำพึงถึงเพลงนี้ว่า มันหมายความว่าอะไร หิมะสีขาวนี้สวยงามมากเมื่อยามแลดู แต่มันจะมีประโยชน์ต่อมนุษย์ก็ต่อเมื่อมันได้ละลายและไหลลงมายังเชิงภูเขาที่มีผู้คนอาศัยอยู่เท่านั้น ชาวญี่ปุ่นมักพูดถึง “กิจกรรมใต้ดินของน้ำ” (จิกะซุอิเงียว) ในฐานะเป็นอุปมาอุปไมย เพื่อให้บริการที่ลบล้างตัวเองแก่ชีวิตมนุษย์ระดับที่ต่ำสุด และบริการตลอดชีวิตของซอนโตกุ ก็มีลักษณะที่คล้ายๆ กับบริการของน้ำนั่นแหละ ท่านไม่ต้องการเป็นข้าราชการ ท่านมิได้บำเพ็ญหิตประโยชน์ในฐานะที่ปรึกษาทางการเมือง ซอนโตกุซึ่งเริ่มต้นชีวิตด้วยการเป็นคนขุดดิน มักจะอยู่ตามลำพังเสมอแต่พร้อมกันนั้น ท่านก็ได้ทำให้ชีวิตของพวกชาวไร่ชาวนากระตือรือร้นทั้งนี้ก็โดยการสอนและการปฏิบัติตามลัทธิคำสอนที่พอจะสรุปเป็นเรื่องราว ได้สักสองสามเรื่องดังนี้ คือ : ประการแรก แรงงานที่ต้องใช้กำลังหรือใช้มือ นับว่าเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่นับว่ามีค่าที่สุด เพราะทำให้แรงงานเชิงสร้างสรรค์ของเทพเจ้าทั้งหลายเป็นผลออกมา ประการที่สอง ภูฏาด้วยการเจียในธรรมชาติต้องการเศรษฐกิจกรมการเกษตรที่วางแผนแล้วชนิดหนึ่ง อันจะเป็นเหตุทำให้กันบางสิ่งบางอย่างที่ได้จากการเก็บเกี่ยวที่ดีให้พ้นจากกระแสน้ำในปีที่เลวร้าย ประการที่สาม ชีวิตชาวนา โดยแก่นแท้แล้วเป็นชีวิตแบบประชาคมและความสำเร็จของชีวิตแบบนี้ขึ้นอยู่กับ

๖๗๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กิจกรรมร่วมกันโดยไม่เห็นแก่ตัวในองค์การหนึ่ง ซึ่งการประหยัดของสมาชิกบางคนอาจนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของสมาชิกคนอื่น ๆ ได้ และ ประการสุดท้าย เราจะต้องเข้าใจว่าชีวิตมนุษย์เป็นการกระทำที่สืบเนื่องแห่งการขอบคุณฟ้า ดิน และมนุษย์

ลัทธินี้และการใช้แรงงานชนิดที่ไม่รู้จักเหน็ดรู้จักเหนื่อยของนิโอมิยะ ซอนโดกุ เพื่อช่วยให้เพื่อนชาวไร่ชาวนาทั้งหลายพ้นจากความปรวนแปรของธรรมชาติ ทำให้ท่านได้รับสมญานามว่า “นักปราชญ์ชาวไร่ชาวนาของญี่ปุ่น” รูปของซอนโดกุที่สลักด้วยงาช้างซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายนั้น นับว่าเป็นตัวแทนท่านในฐานะเป็นคนหนุ่มที่ทำงานหนักและสุภาพน่ารัก ซึ่งมีใบหน้ายิ้มละไมอย่างเป็นสุขอยู่เสมอ แต่ภาพสลักด้วยไม้ที่เก็บไว้ในบ้านท่าน และภาพวาดซึ่งบัดนี้อยู่ที่ศาลเจ้าโนโอมิยะเมืองโอตะวะระเป็นตัวแทนท่านในฐานะเป็นบุคคลที่มีร่างกายแข็งแรง และมีลักษณะท่าทางหยาบกร้าน มีหน้าตาแสดงว่าเป็นคนที่มีการตัดสินใจเด็ดเดี่ยว นี่เป็นบุคคลที่เขาได้สร้างศาลเจ้าไว้ให้หลายแห่งในฐานะเป็นเทวดาผู้พิทักษ์รักษาตามชนบทต่างๆ รอบๆ กรุงโตเกียวสมัยใหม่

ถ้ามองดูแต่เพียงผิวเผินอาจเห็นว่ายากที่จะทำให้ความรู้สึกกตัญญูต่อธรรมชาติอันลึกซึ้งของนิโอมิยะ สอดคล้องกับการที่ท่านเน้นอยู่เรื่อยๆ ถึงความต้องการที่จะวางแผนการต่อต้านความปรวนแปรของธรรมชาติ แต่ในความรู้สึกของท่านแล้ว การที่ธรรมชาติดูเหมือนจะหาความเป็นไปได้ที่สม่ำเสมอได้นั้นมิได้เป็นไปตามผลการหรือเปลี่ยนไปตามอารมณ์โดยหาความแน่นอนมิได้เลย ความจริงความวิบัติตามธรรมชาตินั้นเกิดขึ้นมาโดยมิได้คำนึงถึงความปรารถนาที่รับด้านของมนุษย์เลย แต่ความวิบัติเหล่านั้นก็นับว่าเป็นโฉมหน้าต่างๆ แห่งระเบียบธรรมชาติที่ไร้ความเมตตาซึ่งในที่สุดก็ทำงานเพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติ ทำให้มนุษย์ได้มีส่วนร่วมด้วยเหมือนกัน มนุษย์ไม่อาจช่วยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ที่เกิดจากการเลี้ยงชีวิตที่ขัดสนจนยากโดยการร้องตะโกนด่าทอธรรมชาติเลย เขาจะต้องพร้อมที่จะเข้าใจเงื่อนไขต่างๆ ที่ธรรมชาติได้กำหนดไว้ และนำมาพิจารณาหาเหตุผลในการวางแผนชีวิต สิ่งที่น่าปรารถนาที่นับว่าสำคัญที่สุดประการแรกก็คือ ความซื่อสัตย์ (ชิเซอิ) ซึ่งนิโอมิยะหมายถึงไม่เพียงเฉพาะการยอมรับกฎและระเบียบในด้านมนุษยสัมพันธ์เท่านั้น แต่รวมถึงการยอมรับระเบียบของธรรมชาติอย่างหมดหัวใจด้วย และสิ่งหนึ่งที่จะต้องยอมรับเป็นกฎแห่งเอกภาพก็คือความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานมนุษย์ การทำงานหนักเป็นเพียงส่วนแห่งระเบียบธรรมชาติเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์ขึ้น ดวงอาทิตย์ตก และการหมุนเวียนเปลี่ยนไปของฤดูกาลเหมือนกัน ทุกๆ ปี ทุกๆ เดือน ทุกๆ วัน และทุกๆ ชั่วโมงย่อมมีค่าต่อการที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์ก้าวหน้าอย่างที่จะคำนวณมิได้ทีเดียว เพราะฉะนั้น เราจะเกียจคร้านอยู่ไม่ได้ ครั้งหนึ่งนิโอมิยะกล่าวว่า

นักปฎิรูปยุคโตกุงวะระสมัยต่อมา

๖๗๑

“รากเง้าแห่งความดีก็มีอยู่ในแรงงานนั่นเอง และความสูญเสียความดีก็เนื่องมาจากความเกียจคร้านนั่นเอง”

ทั้งแรงงานยังทำมนุษย์ให้เป็นอย่างที่เป็นอยู่ในบัดนี้อีกด้วย เพราะอารยธรรมและความก้าวหน้าของมนุษย์ก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าความสัมฤทธิ์ผลแห่งแรงงานของมนุษย์ที่พอกพูนอยู่เรื่อยๆ เลย ชาตินิโงะเองก็คือสิ่งที่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคนได้สร้างขึ้นมาจากน้ำพักน้ำแรงของตนด้วยความทรหดอดทน นิโงะมิยะได้แสดงความคิดนี้ไว้ในบทร้อยกรอง ที่แสดงถึงกระแสแห่งมโนภาพแบบชินโดใหม่ที่กำลังไหลขึ้นเมื่อกกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ว่า

ฟุรุ มิจิ นิ

ทางที่มีผู้บุกมาแล้ว

ชิโมะรุ โคะ โนะ สะ โวะ

มีใบไม้ที่หล่นลงมาปกคลุมอยู่

คะกิวะเกะเตะะ

จงเขี่ยมันออกไป

อะมะเตะระสุ คะมิ โนะ

และจงดูรอยพระบาท

อะชิอะโตะ โวะ มิรุ

แห่งสุริยเทพี

คำสอนของนิโงะมิยะในส่วนภาคปฏิบัติ ก็มีอยู่ในระบบการวางแผนการเศรษฐกิจของท่านเองด้วยเหมือนกัน พวกเขาชาวไร่ชาวนามักจะรู้สึกเหมือนไม่ยินดีในร้ายหรือบางทีก็โหดร้ายต่อธรรมชาติ ในปีที่มีการเก็บเกี่ยวไม่ได้ผลดี พวกที่รู้สึกเจ็บช้ำน้ำใจมากที่สุด ก็คือพวกที่ต้องดำรงชีวิตอยู่แบบอดมื้อกินมื้อ มีชีวิตเป็นไปแบบมีอาหารพออย่าได้ไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น การที่จะแก้ปัญหาให้แก่บุคคลเหล่านี้ ก็คือจะต้องคิดและวางแผนการในระยะยาว หรือพูดอีกอย่างหนึ่งที่ว่า มนุษย์จะต้องดูสิ่งทั้งหลายในวิถีทางเดียวกับที่ธรรมชาติดู และสถิติที่ถือกฎร้ายเฉลี่ยเป็นหลักก็คือสิ่งที่ช่วยทำให้เขาทำอย่างนี้ได้ ดังนั้น นิโงะมิยะจึงได้ปลุกใจพวกเขาชาวไร่ชาวนาให้รวบรวมสถิติพืชพรรณธัญญาหารที่เขาเก็บได้ในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมาหรือนานกว่านั้น โดยอาศัยวิธีนี้ พวกเขา ก็พอจะประเมินรายได้เฉลี่ยรายปีของพวกเขาได้ค่อนข้างแน่นอน และจัดสรรการใช้จ่ายของตนให้เหมาะสมแก่รายได้ ส่วนใหญ่ของงานที่นิโงะมิยะรวบรวมไว้ อันเป็นหนังสือถึง ๓๖ เล่มนั้น ท่านได้บันทึกเกี่ยวกับงบประมาณหรือสูตรต่างๆ (ชิโอะกิ) ที่ท่านได้ทำให้แก่ปัจเจกบุคคลต่างๆ แก่ประชาคมตามชนบท แก่อาณาจักรพวกเจ้าขุนมูลนาย และแม้กระทั่งระบบการปกครองแบบโชกุนเป็นส่วนใหญ่ บางทีจะเป็นตัวแทนการศึกษาเรื่องราวแต่ละรายหรือแต่ละบุคคลเกี่ยวกับปัญหาของพวกเขาชาวไร่ชาวนาที่ละเอียดที่สุด และเป็นตัวแทนการแก้ปัญหาภาคปฏิบัติที่ใกล้ชิดที่สุดซึ่งในสมัยโตกุงวะระก็ได้เคยพยายามแก้มาแล้ว

๖๗/๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

แต่ระบบการวางแผนและการจัดทำงานประมาณของนิโนมิยะนั้นมิได้เกิดขึ้นเพราะความต้องการส่วนบุคคลที่ริบส่วนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องมึเงื่อนไขที่แน่นอนในอันที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะอนุชนชั้นลูกหลานต่อไปด้วย ปัจจุบันบุคคลย่อมมีส่วนร่วมในชีวิตของประชาคมและผลประโยชน์ที่บรรพบุรุษอำนวยความสะดวก เขาก็จะต้องอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลทั่วๆ ไปฉนั้น โดยเหตุที่สวัสดิภาพของแต่ละบุคคลเนื่องอยู่กับสวัสดิภาพของประชาคม ทุกข์ของคนหนึ่ง ถ้าหากไม่ได้รับการช่วยเหลือในเวลาเดือดร้อน ในที่สุดก็จะมีผลสะท้อนมายังชีวิตของบุคคลอื่นๆ และทำให้ความก้าวหน้าของคนทั้งปวงต้องหยุดชะงักลง เครื่องหมายแห่งประชาคมที่เจริญ ก็คือเงื่อนไขที่ประชาคมสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือแก่กันและกัน ในประชาคมชาวไร่ชาวนา เงื่อนไขนี้จะมาในรูปองค์การเครดิตอาสาสมัคร (voluntary credit union) นิโนมิยะได้ตั้งชื่อให้แก่สมาคมต่างๆ เหล่านี้ที่ท่านเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นว่า “สมาคมทดแทนคุณ” (Society for Repayment of Virtue) ดังนั้นก็เท่ากับเป็นการยอมรับว่าแต่ละคนต่างก็เป็นที่เพื่อนร่วมชาติและบรรพชนในฐานะที่เขาเหล่านั้นได้อำนวยให้ซึ่งสวัสดิภาพแก่บุคคลทั่วไป

ถ้าหากจะมีอะไรบางอย่างที่มีกำเนิดอยู่ในคำสอนของนิโนมิยะแล้ว นั่นก็คือการกำหนดแผนการระยะยาวและการช่วยเหลือกันในประชาคมชาวไร่ชาวนา เหล่านี้ไม่มีอะไรเลยที่เป็นการอำนวยความสะดวกที่ไม่สลักสำคัญ ดังที่ชาวตะวันตกอาจตระหนัก ถ้าหากเขาพิจารณาเห็นว่าสถานที่เลวร้ายแห่งเกษตรกรรมในประเทศต่างๆ ทางฝ่ายตะวันออกยังเรียกร้องให้มีการวางแผน การประกอบวิสาหกิจร่วมกัน และการให้เครดิตเงินไปทำไร่นาในระยะสั้น ที่นิโนมิยะพยายามส่งเสริมอยู่ แต่การที่นิโนมิยะสนับสนุนเทคนิคเช่นนั้นมิเพียงอธิบายถึงความสำเร็จแห่งขบวนการของท่าน หรือความตั้งใจมิรู้เลือนที่ท่านได้ทำให้แก่พวกชาวไร่ชาวนาญี่ปุ่นเท่านั้น เราจะต้องยอมรับว่า นิโนมิยะเป็นเสมือนผู้นำทางศาสนา ทั้งๆ ที่ตัวท่านเองก็ได้เห็นว่าตนมีญาณพิเศษ หรือความจรรโลงใจอะไรเลย หรือมิได้เห็นว่าตนมีการศึกษาสูงพอที่จะทำให้ประชาชนเคารพนับถือเลย นิโนมิยะมิได้มีการศึกษาดตามแบบฉบับเลย และถ้าใครได้อ่านเรื่องราวในชีวิตของท่านแล้ว จะรู้สึกประทับใจเพราะข้อเท็จจริงที่ว่า ท่านจะได้มาจากการอ่านก็เฉพาะสิ่งที่ท่านได้ศึกษามันจากชีวิตจริงเรียบร้อยแล้วเท่านั้น ความคิดของท่านมิได้ยึดถือเครื่องหมายแห่งปริมปราประเพณีที่ตั้งมั่นแล้วใดๆ และดูเหมือนจะดูดซึมเอามาจากจารีตประเพณีที่มีอยู่ในขณะนั้นที่ให้อำนวยให้ท่านประสบความสำเร็จสมดังความมุ่งหมายเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น คราวหนึ่งท่านจึงกล่าวว่า คำสอนของท่านก็หนึ่งเป็นศาสนาชินโต เสียวหนึ่งเป็นพระพุทธศาสนา และอีกเสียวหนึ่งเป็นลัทธิขงจื้อ การที่คำสอนของท่านรวมเอา

ลักษณะท่าทีที่ปฏิบัติตามได้มากที่สุดแห่งลัทธิศาสนาเหล่านี้เข้าด้วยกันจึงมองเห็นได้ไม่ยาก คือ การเน้นในเรื่องความซื่อสัตย์หรือความจริงใจ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งในลัทธิขงจื๊อ และเป็นสิ่งที่พวกนักถือลัทธิชินโตใหม่ถือว่ามีความสำคัญยิ่ง ๆ เกือบทั้งหมด ในระบบความคิดที่ยากจนข้นแค้นของตน การเน้นในเรื่องการขอบคุณ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญทั้งในพระพุทธศาสนา นิกายสุขาวดี และในศาสนาชินโต การสอนให้บำเพ็ญหิโตประโยชน์อย่างมีระเบียบที่นิจิเรนเรียกร้อง ในนามของลัทธิธรรมบุณทริก และประชาชาติ และข้อสุดท้าย ก็คือการพึ่งตัวเองที่นิกายเซนได้พร่ำสอนสาวกของตน ที่นับว่าสำคัญที่สุด ก็คือนิโนมิยะจะต้องแสดงให้พวกชาวไร่ชาวนาที่ยากจนเห็นว่า ความคิดเหล่านี้ ถ้านำมาปฏิบัติได้จะก่อให้เกิดผลมากมาย ในขณะที่ผู้อื่นพูดและเขียนเกี่ยวกับพวกชาวไร่ชาวนานั้น นิโนมิยะได้ทำงานช่วยเหลือพวกชาวไร่ชาวนา ความสัมฤทธิ์ผลในการที่ท่านได้ช่วยประชาคมต่างๆ มากมายให้พ้นจากความยากจนและความหายนะ ด้วยการเริ่มต้นจากซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องไวกว่าสติปัญญาแบบชาวบ้าน และความตั้งใจที่จะทำงานหนักนี้ได้กลายเป็นความจริงใจเพื่อบุคคลอื่นๆ อีกมากมายรุ่นหลังท่านซึ่งพวกเขาได้ร่วมกันแก้ปัญหาด้วยเจตนารมณ์ที่จะพึ่งตัวเอง แต่ทว่าไม่เห็นแก่ตัว

นิโนมิยะ ขอนโตกุ

การทดแทนคุณ

นิโนมิยะได้อุทิศชีวิตจิตใจส่วนใหญ่ให้แก่การหาวิธีที่จะเอาคำสอนของท่านมาใช้ในภาคปฏิบัติให้ได้มากกว่าที่จะเขียนเกี่ยวกับคำสอนเหล่านั้น แม้ว่างานที่ท่านได้รวบรวมไว้จะมีถึง ๓๖ เล่ม แต่ส่วนใหญ่ก็เต็มไปด้วยการวิเคราะห์อย่างละเอียดลออ และการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของอาณาจักรเจ้าขุนมูลนายต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อถือโดยทั่ว ๆ ไปของท่านนั้นเราจะต้องอ้างอิงถึงเรื่องราวต่างๆ ที่ลูกศิษย์ของท่านได้บันทึกข้อความที่ตนได้สนทนากับท่านไว้หรือไม่ก็ต้องอ้างอิงถึงคำขวัญหรือสูตรต่างๆ ที่ท่านเห็นว่ามีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ความคิดของท่านให้กระจายไปในหมู่ประชาชนที่มีการศึกษาน้อยเช่นเดียวกับท่าน การใช้ตัวอักษรจีนในการตั้งกำหนดกฎเกณฑ์ดั้งเดิมนั้นได้ประสบผลสำเร็จเป็นพิเศษ คือทำให้เกิดความคมนาคม และการเปรียบเทียบที่ประณีต ซึ่งส่วนใหญ่ได้สูญเสียไปในเวลาแปล

โดยอาศัยการงดเว้นต่อไปนี้ก็เกิดสาระแห่งการที่มนุษย์จะต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และสังคม และพันธกรณีที่เขาจะต้องใช้หนี้ธรรมชาติและสังคมนั้น

๖๗๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(จากเรื่อง ไฮโดคุ-คุน ๔ ในหนังสือ นิโนมิยะ ซอนโดกุ โอ เซนชู, เซอิคัตสึ เกนริ เฮน, หน้า ๓๐๔)

ต้นกำเนิดแห่งบิดาและมารดาขึ้นอยู่กับเจตจำนงของฟ้าและดิน

ต้นกำเนิดแห่งร่างกายมนุษย์ขึ้นอยู่กับการที่บิดามารดาให้กำเนิดและเลี้ยงดู

การมีลูกหลานสืบเนื่องกันลงมาขึ้นอยู่กับความห่วงใยอย่างจริงใจของสามีและภรรยา

ความมั่งคั่งและตำแหน่งฐานะของบิดามารดาขึ้นอยู่กับแรงงานและความสำเร็จแห่งบรรพบุรุษของบิดามารดานั่นเอง

ความมั่งคั่งและตำแหน่งฐานะของลูกและหลานขึ้นอยู่กับแรงงานและความพยายามของเราเอง

ความเจริญเติบโต และการเลี้ยงรักษาตัวเราขึ้นอยู่กับ ๓ สิ่ง คือ : อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย

สิ่งที่จำเป็น ๓ อย่าง คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ขึ้นอยู่กับ (ผลิตภัณฑ์แห่ง) ไร่นา และป่าไม้

(ผลิตภัณฑ์ของ) ไร่นา และป่าไม้ ขึ้นอยู่กับแรงงานและการเพาะปลูกของประชาชน

อาหารและเครื่องนุ่งห่มปีนี้ขึ้นอยู่กับผลิตภัณฑ์เมื่อปีกลาย

อาหารและเครื่องนุ่งห่มปีหน้าขึ้นอยู่กับการใช้ความพยายามอย่างหนักในปีนี้

เราจะต้องระลึกถึงการทดแทนคุณทั้งปีที่ผ่านมาถึงและปีที่ผ่านมาไปแล้ว

การปฏิบัติเพื่อทดแทนคุณ

(จากเรื่อง ฟุกุชิมะสะเอะ, ไฮโดคุงะกุ ในกิ ๘, ในหนังสือ นิโนมิยะ ซอนโดกุ โอ เซนชู, เล่ม ๓๖, หน้า ๘๖๔-๘๖๕)

คำสอนเรื่องการทดแทนคุณเป็นคำสอนภาคปฏิบัติ ในการปฏิบัติเพื่อทดแทนคุณนี้มีสิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ การใช้แรงงาน ๑ ความมัธยัสถ์ ๑ และ การบริจาค ๑ การใช้แรงงาน หมายความว่า การประกอบอาชีพด้วยความขยันขันแข็ง ความมัธยัสถ์ หมายความว่า การคำนึงถึงรายได้ในครอบครัวให้ดี และดำรงชีวิตอยู่ไม่เกินรายได้ การบริจาค หมายความว่า การร่วมบริจาค ๕ แบบ ตามวิธีการของตนเอง ทั้งสามอย่างนี้ ข้าพเจ้าเรียกว่า “หน้าที่ทั้ง ๓” แห่งสำนักของข้าพเจ้า หน้าที่ทั้งสามนี้ก็คล้ายชาหยั่งที่มีสามขา ซึ่งจำเป็น

ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ถ้าหากขาดไปเพียงขาใดขาหนึ่ง มันก็จะล้ม เช่นเดียวกับการไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้ครบทั้ง ๓ อย่างก็ย่อมไม่เชื่อว่าจะทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ผู้ที่อาจประกอบอาชีพของตนอย่างขยันขันแข็ง แต่ถ้าหากเขาไม่มัลย์สตร์ แรงงานนั้นก็สูญเสียไปเปล่า ๆ ผู้ที่มีความมัลย์สตร์ แต่ถ้าหากเขาไม่ทำงานด้วยความขยันขันแข็ง เขาก็จะไม่สามารถผลิตอะไรขึ้นมาได้ และเขาก็จะรู้สึกว่าได้ทำผิดต่อฟ้าและดิน ประการสุดท้าย แม้ว่าเขาจะทำงานด้วยความขยันขันแข็งและมีความมัลย์สตร์ ถ้าเขาไม่ให้สิ่งของแก่ใคร ๆ เลย เขาก็จะขาดมนุษยธรรม และอาจตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ การที่เรามีความขยันขันแข็งและมีความมัลย์สตร์ก็เพื่อที่จะได้มีอะไรบริจาคให้แก่ผู้อื่นบ้างเท่านั้นเอง

วิถีทางของธรรมชาติ

โฉมหน้าที่นับว่าสำคัญที่สุดประการหนึ่งแห่งคำสอนของนิโอมียะ ก็คือว่าท่านได้เน้นถึงการทำความดี (gift) ของธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด โดยมีได้เสนอแนะทางใด ๆ ที่มนุษย์ควรแสวงหาวิธีที่จะเป็นเด่นเหนือธรรมชาติหรือเพื่อเอาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เลย ดังนั้นจึงนับว่าท่านตรงข้ามกับ ซาโต โนบูอิโร คือท่านมิได้คิดในแง่ของความก้าวหน้าทางด้านเทคนิค คิดแต่จะทำแผนการของธรรมชาติเองให้บริบูรณ์โดยอาศัยการจัดการอย่างมีเหตุผลและความวิริยะอุตสาหะของมนุษย์เพียงอย่างเดียว นิโอมียะซึ่งมีความเป็นนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรน้อยกว่าซาโต แต่เป็นนักปฏิรูปทางศีลธรรมหรือทางศาสนา มากกว่านี้มีศรัทธาในเรื่องความพยายามด้วยความสมัครใจของปัจเจกบุคคล แทนที่จะมีศรัทธาในเรื่องการควบคุมของรัฐ

(จากเรื่อง ฮันเงียว ฮิเซน ดัน ในหนังสือ นิโอมียะ ซอนโดกุ, โอ เซนชู, เล่ม ๑, หน้า ๙๕๑-๙๕๒)

ทีนี้ก็มาถึงบุคคลที่กินข้าวเพื่อเลี้ยงร่างกายและดำรงรักษาชีวิตบ้าง สิ่งที่ดีที่สุดที่เขาควรจะทำก็คือการเพาะปลูกข้าว เวลานี้การทำนาเป็นไปตามฤดูกาล การหว่านข้าวเริ่มเมื่อปลายฤดูวสันต์ (ฤดูใบไม้ผลิ) การถอนกล้าไปดำ การขุดดิน การให้ปุ๋ย และการดูแลรักษาชนิดอื่นๆ จะต้องทำในฤดูร้อน เมื่อข้าวสุกในฤดูสารท (ฤดูใบไม้ร่วง) ก็จะต้องเก็บเกี่ยวให้เสร็จก่อนที่ฤดูหนาวจะย่างมาถึง เมื่อนวดข้าวเสร็จแล้ว ก็ควรแบ่งข้าวออกเป็นส่วนๆ เพื่อจะได้พอแก่การบริโภคตลอดทั้งปี ไม่ให้ฟุ่มเฟือยมากในวันนี้ แล้วไปขาดแคลนในวันข้างหน้า นี่นับว่าเป็นวิธีที่จะได้ข้าวมาบริโภคที่เร็วที่สุด แม้บางคนอาจเห็นว่าเป็นกรรมวิธีที่ใช้เวลานานเกินไป ข้าพเจ้าก็ขอสรุปประกันว่า ไม่มีวิถีทางที่เหมาะสมอื่นใดที่จะทำให้ประชาชนมีข้าวบริโภคอีกเลย

๖๗๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ถ้าท่านทำงานอย่างขยันขันแข็ง และรับภารกิจอันสำคัญนี้ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตแล้ว ท่านก็จะพ้นจากความหิวและความอดตายไปทุกชั่วอายุคนทีเดียว อย่าได้ถามหาทางลัดใดๆ เลย ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายนั้น สวรรค์มีวิถีทางตามธรรมชาติของตนเองในอันที่จะทำสิ่งต่างๆ และวิธีการที่เหมาะสมที่จะทำให้ได้ข้าวมาบริโภคก็คือการทำนาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในการทำนาก็มีวิธีการที่เหมาะสมที่เกี่ยวข้องกับการหว่านข้าวอยู่เช่นกัน จงจำไว้ว่าต้นข้าวไม่เคยผลิตต้นข้าวขึ้นมาเลย และเมล็ดข้าวก็ไม่เคยผลิตเมล็ดข้าวขึ้นมาด้วย เมล็ดข้าวจะต้องผลิตต้นข้าวขึ้นมาก่อน แล้วต้นข้าวนั้นจึงจะผลิตเมล็ดข้าวออกมาอีกทอดหนึ่ง นับตั้งแต่มีการสร้างโลกมาก็มีกรรมวิธีในการเปลี่ยนรูปและถ่ายทอดนี้เรื่อยมาไม่มีที่สิ้นสุด^๕

ขอให้แรงงานของเรานำผลประโยชน์

มาสู่คนทั้งปวงเท่าเทียมกัน

ซึ่งจะทำให้คนทั้งปวงซึ่งเป็นเสมือนคนเดียวกันบรรลุถึงซึ่งพุทธภาวะ

และไปบังเกิดในสุคติ

“ยาเม็ด” แห่งศาสนาทั้งสาม

(จากเรื่อง พุทฺธิมี มะสะอะ, นิโอมิยะ โอ ชะวะ ในหนังสือ นิโอมิยะ ซอนโดกุ โอ เซนชู, เล่ม ๓๖, หน้า ๘๒๐-๘๒๓)

ครั้งหนึ่งนิโอมิยะผู้สูงอายุได้กล่าวว่า “ข้าพเจ้าได้ใคร่ครวญเกี่ยวกับศาสนาชินโตมาเป็นเวลานานทีเดียว...อะไรคือสิ่งที่ศาสนาชินโตเรียกว่าวิถีทาง อะไรคือคุณความดีของวิถีทาง และอะไรคือความบกพร่องของวิถีทาง จะได้ใคร่ครวญถึงลัทธิขงจื้อว่าคำสอนของลัทธิขงจื้อเกิดจากอะไร อะไรคือคุณความดีและความบกพร่องของลัทธิขงจื้อ และได้ไตร่ตรองเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาว่านิกายต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่เพื่อประโยชน์อะไร และอะไรคือคุณความดีและความบกพร่องของพระพุทธศาสนา และดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้เขียนบทร้อยกรองขึ้นบทหนึ่งว่า

^๕ ความคิดเรื่องการถ่ายทอดนี้ ทำให้จิตของผู้ประพันธ์ไปนึกถึงคำสอนเรื่องสิ่งทั้งหลายมีการพึ่งพาอาศัยกัน และกันของนิกายเคงอน และทำให้นึกถึงการปรับเรื่องนี้ให้เข้ากับคำสอนเรื่อง การภาวนาเนรมิตอยู่เรื่อย ๆ ของพวกที่นับถือพระอมิตาพุทธเจ้าในนิกายสุขาวดี ซึ่งในลัทธินั้นถือว่า ฤทธกรรมของแต่ละบุคคลสามารถช่วยคนทั้งปวงให้พ้นทุกข์ได้ ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้นิโอมิยะเพิ่มบทร้อยกรองต่อไปนี้ลงไป โดยปรับสาระอย่างเดียวกันนั้นให้เข้ากับคำสอนเรื่องคุณค่าอันสูงสุดแห่งแรงงานของมนุษย์ในวิถีทางนี้และที่ท่านอ้างว่า ท่านเป็นผู้สังเคราะห์ศาสนาต่างๆ ที่มีอยู่ในเวลานั้นเข้าด้วยกัน

โยะ โนะ นะกะ วะ	สิ่งทั้งหลายในโลกนี้
สุเตะ อะชิโรจิ โนะ	คล้ายกับความยาว
ทะกะ - คุระเบะ	ของลำไม้ไผ่
โซะระะ โคะระะ โทะโมะ นิ	เพื่อใช้ทำเครื่องดักปลา
นะงะชิ มียิกะชิ	ลำนี้ก็ยาวไป ลำนั้นก็สั้นไป

“นั่นแหละคือสิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่พอใจศาสนาเหล่านั้น ขอให้ข้าพเจ้าได้พูดถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของแต่ละศาสนาบ้าง ศาสนาชินโตเป็นวิถีทางที่จะอำนวยให้ซึ่งพื้นฐานของประเทศ ลัทธิขงจื้อเป็นวิถีทางที่จะอำนวยให้ซึ่งวิธีการปกครองประเทศ และพระพุทธศาสนาเป็นวิถีทางที่จะอำนวยให้ซึ่งวิถีทางแห่งจิตใจของผู้ปกครองประเทศ ข้าพเจ้าซึ่งมีความระมัดระวังในเรื่องการนึกเอาที่เลิศลอยไม่ยิ่งไปกว่าความจริงที่ต่ำต้อยได้พยายามที่จะสกัดเอาสาระสำคัญของแต่ละศาสนาเหล่านั้นออกมา คำว่า *สาระสำคัญ* นี้ ข้าพเจ้าหมายถึงความสำคัญที่คำสอนเหล่านั้นมีต่อมนุษยชาติ ข้าพเจ้าซึ่งคัดเลือกเอาเฉพาะสิ่งที่สำคัญและคัดเอาสิ่งที่ไม่สำคัญออกไป ก็ได้คำสอนที่ดีที่สุดต่อมนุษยชาติ ซึ่งข้าพเจ้าเรียกว่า คำสอนเรื่อง *การทดแทนคุณ* ทั้งข้าพเจ้ายังเรียกคำสอนเรื่องนี้ว่า ‘*ยาเม็ดที่บรรจุนิยามสำคัญของศาสนาชินโต ลัทธิขงจื้อ และพระพุทธศาสนา*’ อีกด้วย”...

คิมิงะสะ เฮียวตะยู ได้ถามถึงส่วนสัดต่าง ๆ แห่งโบสถ์ *ยาเม็ด* นี้ และนิโอมิยะผู้สูงอายุได้ตอบว่า “ศาสนาชินโต ๑ ข้อ ลัทธิขงจื้อ และพระพุทธศาสนาอย่างละครึ่งข้อ”

แล้วก็มีคนหนึ่งได้เขียนรูปวงกลมขึ้นวงหนึ่ง ครึ่งหนึ่งของวงกลมทำเครื่องหมายบอกไว้ว่า เป็นศาสนาชินโต อีกแต่ละเส้นก็ปิดฉากลัทธิขงจื้อ และพระพุทธศาสนาไว้ตามลำดับ แล้วเขาก็ถามว่า “คล้ายๆ อย่างนี้ใช่มั้ย?” ท่านผู้สูงอายุผู้นั้นยิ้มตอบว่า “ท่านจะไม่สามารถพบยาเช่นนั้นในที่ใดเลย ในเมื่อยาจริง ๆ นั้น ส่วนผสมต่างๆ ได้ผสมกลมกลืนกันอย่างสนิทจนไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ มิฉะนั้นแล้ว ยานั่นก็จะมีรสชาติไม่ดีในเวลาที่อยู่ในปาก และรู้สึกไม่ดีเวลาที่อยู่ในท้องเป็นแน่” (หน้า ๘๒๒-๘๒๓)

.....

๖๗๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ชายผู้สูงอายุนั้นกล่าวว่า “พวกพุทธศาสนิกชนกล่าวว่า ชีวิตนี้เป็นของชั่วคราว และชีวิตในชาติหน้าเท่านั้นที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม เรามีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา ภรรยา และบุตรธิดาของเรา แม้เราจะสามารถสละโลกนี้ โดยทิ้งครูบาอาจารย์ บิดามารดา ภรรยา และบุตรไป ชีวิตทางด้านร่างกายของเราก็คงยังดำเนินอยู่ต่อไป และตราบดีที่ชีวิตทางด้านร่างกายของเรายังเป็นไปอยู่ เราก็มองอาจดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากอาหารและเครื่องนุ่งห่มอยู่ตราบนั้น ในโลกนี้ ท่านไม่อาจข้ามแม่น้ำหรือทะเลโดยไม่ต้องเสียค่าโดยสารเรือดอก ดังนั้นไซ้จึงได้เขียนไว้ในบทกวีของเขาว่า

สุเตะ ฮะเตเตะ

เมื่อได้สละทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว

มิ ะ นะกิ โมะโนะ โตะ

ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีได้เป็นอยู่จริง ๆ เลย

โอะโมะเอะโตะโมะ

และเมื่อหิมะยังตกอยู่

ยุกิ โนะ ฟุรุ ฮิ ะ

ข้าพเจ้าก็ทราบว่

สะมุคุ โคะโสะ อะระ

มันช่างหนาวเสียจริง!” (หน้า ๘๒๐)

สมาคมเพื่อทดแทนคุณ

สมาคมนี้ ฟุกุซิมิ มะสะเอะ ซึ่งเป็นศิษย์ชั้นนำคนหนึ่งของนิโนมิยะได้จัดตั้งขึ้นเพื่อสืบทอดงานของอาจารย์ และในที่สุดก็แพร่หลายไปทั่วประเทศญี่ปุ่น ข้อความเกี่ยวกับการจัดตั้งและกิจกรรมต่างๆ ของสมาคมได้เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

(จากเรื่อง นักปราชญ์ชาวไร่ชาวนาของญี่ปุ่น ของ โยชิโมะโตะ, หน้า ๒๒๗-๒๓๑)

“ผู้ที่ปรารถนาจะขอบคุณสวรรค์ โดยการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้ที่ปรารถนาจะปฏิรูปหมู่บ้านในชนบทต่างๆ เพื่อช่วยเหลือคนยากคนจน ผู้ที่ปรารถนาจะหว่านพืชแห่งความดี ที่จะทำให้พวกเขาชื่นชมยินดีกับดอกที่น่ารักและผลที่ล้ำเลิศของมัน โสโตะกุสะ ประกอบด้วยบุคคลเช่นนี้แหละ” ฟุกุซิมิ มะสะเอะ ศิษย์คนสำคัญของซอนโดกุได้เขียนไว้อย่างนี้

โสโตะกุสะ (สมาคมเพื่อทดแทนคุณ) นี้ ฟุกุซิมิเป็นผู้ก่อตั้งขึ้นตามคำแนะนำสั่งสอนของซอนโดกุ และ โสโตะกุสะ นี้ประกอบด้วยสมาคมกลาง และสาขาอีกมากมายที่ได้แพร่หลายไปทั่วประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (องค์การกลางยึดมั่นอยู่ในหลักการแห่งสำนักโสโตะกุของซอนโดกุ หรืออย่างที่เรียกกันว่า โสโตะกุ ยะกุโซ ซึ่งซอนโดกุได้พูดถึงว่า “เจตนารมณ์แห่ง

นักปฏิกุญญคโตกุงวาระสมัยต่อมา

๖๗๙

สำนักโฮโตะกุนั้น ถ้าจะวาดเป็นภาพแล้ว ก็คงคล้ายเทพผู้ประเสริฐที่ส่องแสงอันศักดิ์สิทธิ์ และเปี่ยมไปด้วยความเมตตาและกรุณาต่อประชาชนทั่วไป ไม่มีรูปอื่นใดจะเหมาะสมกับเนื้อหา ของโฮโตะกุนะกุโซ เลย”)

วัตถุประสงค์ของ โฮโตะกุนะ ก็เพื่อช่วยคนยากจนและช่วยให้เขาสมัครสมานสามัคคีกันเพื่อช่วยเหลือกันและกัน **ประการแรก** ก็โดยการเปิดหัวใจของพวกเขาและพัฒนาความดีเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอในหมู่พวกเขา และ **ประการที่สอง** ก็โดยช่วยเหลือพวกเขาหักล้างทางพง ทำให้การชลประทานและถนนหนทางดีขึ้น ซ่อมสะพาน และฝังแม่น้ำ และโดยทั่วไปก็ทำสิ่งทั้งปวงที่จะเป็นประโยชน์แก่คนยากจน การนี้จะเริ่มต้นด้วยการช่วยเหลือคนที่ยากจนที่สุดก่อน และเราใจและให้รางวัลแก่คนดี หน้าที่ของสมาคมกลางก็จะต้องให้ความช่วยเหลือในด้านการเงิน และให้คำแนะนำแก่สาขาต่างๆ ของสมาคม สมาชิกของสมาคมที่มีฐานะดีก็จะบริจาคเงินทองและบำเพ็ญหิตประโยชน์เพื่อแสดงความกตัญญูต่อสวรรค์ โดยการช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติ โดยไม่หวังผลตอบแทนในทางวัตถุเลย

สมาคมสาขาทั้งหลายประกอบด้วยคนที่มีฐานะยากจนกว่าสมาชิกของสมาคมกลาง เขาจะต้องเสียค่าบำรุงเรียกว่า **นิกกะ-เซิน** “เงินค่าบำรุงรายวัน” โดยจะกันเงินส่วนหนึ่งจากรายได้ประจำไว้ให้ทุกวัน หรือจากผลผลิตที่ได้จากแรงงานส่วนเกิน ถ้าหากลำบากในการจ่ายให้สมาคมเป็นรายวัน จะรวมให้เป็นรายเดือนก็ได้ เงินที่พวกคนจนให้เป็นค่าบำรุงเช่นนั้น รวมกับเงินที่ได้จากสมาคมกลาง ก็จะก่อให้เกิดเป็นเงินทุนที่สมาชิกของสมาคมอาจนำไปลงทุนในงานวิสาหกิจที่มีการผลิตที่ดีได้ เช่น ในการปรับปรุงการค้าหรือการอุตสาหกรรมของตนให้ดีขึ้นโดยไม่มีการคิดดอกเบี้ยเลย ทั้งนี้เพราะสมาคมมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่มีความจำเป็นจะต้องใช้เงิน ครึ่งหนึ่งซอนโตกูได้เปรียบเทียบคุณความดีจากการให้กู้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ยเสมอด้วยดวงอาทิตย์ “เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น อุตสาหกรรมก็ตื่นตาม ข้าราชการก็จะปฏิบัติหน้าที่ของตน พวกชาวไร่ชาวนาก็จะขุดดินจะไถไถนา พวกพ่อค้าก็จะค้าขาย และคนทั้งปวงก็จะทำงานตามที่ตนรับจ้างมา ซึ่งมีอย่างต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อให้กู้เงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย พวกชาวนาที่นั่งอยู่เฉย ๆ เพราะไม่รู้จะทำอะไรเนื่องจากขาดเครื่องมือเครื่องมือ ก็จะเริ่มทำไร่ทำนา พวกพ่อค้าที่นอนหลับอยู่ เพราะไม่มีเงินซื้อสินค้าก็จะลุกขึ้นเปิดร้านเปิดรวงใหม่ คนอ่อนแอก็จะกลายเป็นคนแข็งแรง และคนยากจนก็จะกลายเป็นคนมั่งมี พระอาทิตย์จะขึ้นและตกทุกวัน ต้นข้าวก็จะงอกงาม ต้นไม้ก็จะออกดอกออกช่อ ผลไม้ก็จะสุก และเมื่อพระอาทิตย์หมุนไปได้ ๓๖๕ รอบ มนุษย์ก็จะประสบความสำเร็จสมดังปรารถนาคุณความดีที่เกิดจากการให้กู้เงินโดยไม่คิดดอกเบี้ยมีมากมายเช่นนี้แหละ... คือ

๖๘๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ชาวไร่ชาวนาและพ่อค้าก็มั่งคั่ง และคนที่เกียจคร้านก็จะกลายเป็นคนที่ขยันขันแข็ง

เซินซุกิน หรือ “เงินอันเป็นเชื้อแห่งความดี” (Seed-of-goodness Money) เป็นเงินทุนที่ก่อเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา เพราะการบริจาคของสมาชิกเป็นครั้งคราว และนำมาใช้ในเรื่องการบริจาคทานและการอำนวยความสะดวกประโยชน์ให้แก่ประชาชนทั่วไปในกรณีต่างๆ ข้อความต่อไปนี้ที่คัดมาจากสมุดเงินสตก่าว ของสาขาแห่งหนึ่ง ระบุถึงแหล่งแห่งการใช้จ่ายเงินไปในกรณีเช่นนั้น

การบริจาคเซินซุกิน

เยน เซน

- ๓ ๐ เงินที่เก็บไว้ได้จากการประหยัดค่าใช้จ่ายในงานพิธีมงคลสมรสพวกลูกๆ ของผู้บริจาค
- ๙ ๕๐ เงินที่ได้จากการขายเสื้อผ้าที่ไม่จำเป็นในครอบครัวของผู้บริจาค
- ๕ ๐ ส่วนแบ่งจากผลกำไรที่ได้จากการเลี้ยงหมู
- ๒ ๐ เงินที่ได้จากการขายต้นไม้ ๓ ต้นที่ปลูกไว้เพื่อวัตถุประสงค์นี้เมื่อ ๕ ปีมาแล้ว
- ๑ ๒๕ เงินที่เก็บไว้โดยการประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง
- ๐ ๗๕ เงินที่เก็บไว้โดยการเลิกดื่มเหล้าสาเก (ชาเกะ)
- ๐ ๓๗ เงินที่ได้จากการขายกลองยาสูบและเส้นยาสูบ, ผู้บริจาคเลิกสูบบุหรี่
- ๐ ๒๕ เงินที่ได้จากการฟันเชือกในเวลากลางคืน
- ๐ ๖๕ เงินที่ได้จากการขายปิ่นปักผมที่ทำด้วยเงิน

ไฮโตะกุซะ เป็นสมาคมสินเชื่อสหกรณ์ (Cooperative Credit Society) ที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ทางด้านศีลธรรมที่สูงส่งมากจริงๆ และได้พิสูจน์ให้เห็นว่า เป็นคุณประโยชน์ต่อประชาชนชั้นที่ยากจนอย่างมหาศาลทีเดียว องค์การของสมาคมนี้ในปัจจุบัน มิได้เป็นเหมือนในตอนเริ่มต้นคือได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้างไม่มากนักน้อยทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและตามความต้องการของท้องถิ่นต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป แต่ในด้านเจตนารมณ์และในด้านหลักการทั่วๆ ไปแล้ว ยังคงเดิมเหมือนในตอนเริ่มต้นนั่นเอง.

.....

ภาค ๕

ประเทศญี่ปุ่นกับตะวันตก

การปกครองระบบโชกุน โดกุงาวะ

พ.ศ.

- ๒๓๖๘ ไอชะวะ เซอิชิไซ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๐๖) ตั้งข้อเสนอใหม่ (ชินรอน)
- ๒๓๙๖ นายพลเรือเปอร์รี่มาสำรวจญี่ปุ่น
- ๒๓๙๗ นายพลเรือเปอร์รี่กลับมาอีกและประนีประนอมกันในเรื่องสนธิสัญญา
คานะงาวะ; โยชิตะ โซอินซึ่งได้รับกำลังใจจากซากุมะ โซซัน พยายาม
แอบโดยสารเรือไปสหรัฐอเมริกา
- ๒๓๙๙ ทาวน์เซนต์ ฮาร์ริส เอกอัครราชทูตอเมริกันประจำญี่ปุ่นคนแรกได้มาถึง;
นิโนมิยะ ซอนโดกุ (พ.ศ. ๒๓๓๐-๒๓๙๙) นักปฏิรูปศาสนา
- ๒๔๐๑ สนธิสัญญาการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่น
- ๒๔๐๒ โยชิตะ โซอินถูกประหารชีวิต
- ๒๔๐๓ คณะทูตญี่ปุ่นชุดแรกไปสหรัฐอเมริกา
- ๒๔๐๖ บริติชระดมยิงเมืองคะงิซึมา เป็นการโต้ตอบการที่ญี่ปุ่นได้แอนตี้
ชาวต่างประเทศอย่างรุนแรง
- ๒๔๑๐ เคอิกิซึ่งเป็นโชกุนคนสุดท้ายของยุคโดกุงาวะลาออกจากตำแหน่ง

๖๘๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ยุคสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ

พ.ศ.

- ๒๔๑๑ การฟื้นฟูในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ; การปฏิญาณว่าจะยึดมั่นในรัฐธรรมนูญ; โรงเรียนของฟูกุซะวะ ยูกิจิ ได้รับการรับรองฐานะเป็น เคอิโอ-กิกู
- ๒๔๑๔ มีพระบรมราชโองการยกเลิกอาณาจักรเจ้าขุนมูลนายทั้งหมด
- ๒๔๑๕ ระเบียบการเกณฑ์ทหาร
- ๒๔๑๖ ได้วาทะกันในเรื่องการใช้กำลัง “เปิด” ประเทศเกาหลี; ยกเลิกพระบรมราชโองการ ที่ห้ามเผยแพร่คริสต์ศาสนา
- ๒๔๒๐ เกิดกบฏซังซี
- ๒๔๒๔ โอคุมะมีบันทึกทูตเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระจักรพรรดิทูลขอให้มีสภาผู้แทนราษฎร สมเด็จพระจักรพรรดิทรงสัญญาว่าจะให้มีสภาผู้แทนราษฎรใน พ.ศ. ๒๔๓๓
- ๒๔๒๔ ฟูกุซะวะ ยูกิจิได้ตั้ง ยียิ ซิมโป ซึน
- ๒๔๒๘ มีคณะเสนาบดีเป็นครั้งแรก
- ๒๔๓๒ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมจิ
- ๒๔๓๓ เปิดประชุมรัฐสภา (Diet) เป็นครั้งแรก; พระบรมราชโองการในเรื่องการศึกษา
- ๒๔๓๗-๒๔๓๘ สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น
- ๒๔๔๓ มีพระบรมราชโองการตั้งเงื่อนไขให้เสนาบดีฝ่ายการสงครามและกองทัพอากาศเป็นนายพล หรือนายพลเรืออยู่ในบัญชีนายทหารประจำการ (active list); พวกนักมวยก่อการจลาจล

ประเทศญี่ปุ่นกับตะวันตก

๖๘๓

- ๒๔๔๕ สัมพันธไมตรีระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น
- ๒๔๔๗-๒๔๔๘ สงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น
- ๒๔๕๓ ญี่ปุ่นผนวกเกาหลีเข้าไว้ในดินแดนของตน; โคโตะกุ ซูซูกิถูกกล่าวหาว่าวางแผนการปลงพระชนม์สมเด็จพระจักรพรรดิ

ยุคโตโฮ

พ.ศ.

- ๒๔๕๕ สมเด็จพระจักรพรรดิเมย์สวรคต
- ๒๔๕๗-๒๔๖๑ สงครามโลกครั้งแรก
- ๒๔๕๘ ข้อเรียกร้อง ๒๑ ประการ
- ๒๔๖๑ การเดินทางไปสำรวจไซบีเรีย : มีคณะเสนาบดีระบบพรรคครั้งแรก (ฮะระ ทากาชิ เป็นอัครมหาเสนาบดี)
- ๒๔๖๔ ฮะระ ทากาชิถูกลอบฆ่า

ยุคโชวะ

พ.ศ.

- ๒๔๖๘ การยอมให้ชายหญิงที่บรรลุนิติภาวะแล้วทั่วไปมีสิทธิในการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งผู้แทนเข้านั่งในรัฐสภา
- ๒๔๗๓ สนธิสัญญาทางนาวีที่กรุงลอนดอน
- ๒๔๗๔ เกิด “อุบัติเหตุการณ์” แมนจูเรีย
- ๒๔๗๕ ก่อตั้งแมนจูเกา
- ๒๔๗๘ พวกฝ่ายขวาพยายามทำรัฐประหาร (๒๖ กุมภาพันธ์)

บทที่ ๒๔

การไต่वाทะเลื่อง

การอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

หลัง พ.ศ. ๒๒๘๒ มา ได้มีเรือของรัสเซียมาปรากฏในน่านน้ำของญี่ปุ่นบ่อยขึ้น พวกกองสอดแนม (waifs) ได้รายงานข่าวมายังญี่ปุ่นว่าพวกรัสเซียได้ตั้งโรงเรียนการเดินเรือขึ้นที่เมืองอิร์คุตสค์^๑ (Irkutsk) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๗ และได้ตั้งแผนกภาษาญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๑ รัฐบาลรัสเซียมิใช่รัฐบาลเดียวเท่านั้นที่ได้ใช้ความพยายามอยู่ตลอดมาที่จะเปิดประตูของญี่ปุ่นที่ปิดอยู่ พ.ศ. ๒๓๕๑ เรือ “ฟีตัน” (Phaeton) ของอังกฤษได้ปฏิบัติต่อพวกโชกุนด้วยความเหยียดหยามโดยการถืออำนาจแล่นเรือเข้ามายังเมืองท่าทางซาคิ และผู้อำนวยการท่าเรือถึงกับต้องทำอธิริบาตกรรมอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความอับอายขายหน้านั้น ในสมัยที่นายพลเรือเปอร์รีแห่งสหรัฐอเมริกาได้นำเรือรบมาถึงอ่าวอูระระใกล้เมืองหลวงของโชกุน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ เพื่อบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประตูบ้านเพื่อการเดินเรือและการค้าขาย เป็นสมัยที่ญี่ปุ่นตกอยู่ในความยุ่งยากมาก่อนแล้ว ตอนที่นายพลเรือเปอร์รีนำเรือมาบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประตูบ้านนี้เป็นเวลาเพียง ๕ ปี หลังจากที่สหรัฐอเมริกาได้ผนวกเอามลรัฐแคลิฟอร์เนียมารวมไว้เป็นของตนเท่านั้นเอง ระบบโชกุนที่ป้องกันตนเองไม่ได้จึงไม่มีทางเลือก นอกจากจะต้องยอมรับสนธิสัญญาที่กำหนดเงื่อนไขให้เปิดเมืองท่าขึ้นสองแห่ง ข้อนี้นับว่าเป็นการพลิกนโยบายของระบบโชกุนที่ไม่ยอมรับชาวต่างด้าวซึ่งมีมานานแล้วลงได้อย่างสิ้นเชิง และยั่วให้เกิดความวุ่นวายตั้งแต่เหนือจดใต้ของประเทศทีเดียว ความไม่พอใจและความพยายามที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งทวีขึ้นเรื่อยๆ ได้ชี้ให้เห็นความล้มเหลวของการปกครองระบบโชกุนที่กำลังอ่อนแออยู่อย่างไม่มีอะไรผิดพลาดเลย นับตั้งแต่ได้มีการโต้คารมกันอย่างดุเดือดในเรื่องการจะเปิดประตูรับต่างประเทศหรือไม่เป็นต้นมา ก็ได้เกิดมีทัศนะที่สำคัญๆ รวม ๓ ทัศนะด้วยกัน คือ *กลุ่มแรก* ได้แก่พวกครูแห่งสำนักมิโคะ ซึ่งมีเจ้านะริอะกิเป็นหัวหน้าและมีฟูจิยะ โดโกะ กับ โอซะวะ เซอิชิโซ พุดแทนได้อย่างจับอกจับใจ ได้เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นกลุ่มที่สนับสนุน “การเคารพ (หมายถึง “การฟื้นฟู”) สมเด็จพระจักรพรรดิ และการขับชาวต่างด้าวออกไป”

^๑เมืองสำคัญเมืองหนึ่งในภูมิภาคทางภาคใต้ของไซบีเรีย อยู่ใกล้ทะเลสาบไบคาล (Baikal) ในเอเชียกลางที่เป็นส่วนของรัสเซีย ... ผู้แปล

๖๘๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(ซอนโน-โยอิ) กลุ่มที่สอง ได้แก่กลุ่มที่มีลักษณะดีมากกว่ากลุ่มแรก ได้สนับสนุน “การรวมอำนาจฝ่ายพลเรือน (ราชสำนักกรุงโตเกียว) กับอำนาจฝ่ายทหาร (สำนักโชกุน ที่เมืองเอโด) เข้าด้วยกัน” (โคบุ กัตไต) ทั้งนี้ก็เพื่อให้ประเทศชาติมีความเข้มแข็งในด้านการเมือง ส่วนในด้านวัฒนธรรม กลุ่มนี้เรียกร้องให้นำเอาวิทยาศาสตร์ และศิลปะของตะวันตกมาใช้ แต่พร้อมกันนั้นก็ให้รักษาริยศาสตร์ของตะวันออกไว้ด้วย โฆษกที่สำคัญที่สุดของทัศนะนี้ ก็คือ ซากุมา โขซัน (พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๔๐๗) ซึ่งต่อมาได้ตกเป็นเหยื่อฆาตกรรมด้วยน้ำมือของนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามคนหนึ่ง ซึ่งได้ริเริ่มตั้งนโยบายของระบบโชกุนเกี่ยวกับการเปิดประเทศเพื่อศึกษาเทคนิคของตะวันตกซึ่งนับว่าจำเป็นต่อการป้องกันประเทศ ยังมีอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็น กลุ่มที่สาม กลุ่มนี้เชื่อว่าความรุดตันของชาติคงจะมีได้มาจากเพียงการนำเทคนิคหรือกลยุทธ์บางอย่างมาใช้เท่านั้น แต่ทว่าจะต้องมาจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชีวิตแห่งชาติเสียใหม่อย่างสิ้นเชิง โดยอาศัยระบบการศึกษาที่ถืออารยธรรม และวิทยาศาสตร์ของตะวันตกเป็นหลัก กลุ่มนี้ถือว่าบรรดาหัวหน้า เช่น สุงิตะ เกมปะกุ และทาคาโนะ โจเออิ เป็นบรรพบุรุษของตน ใน ๕๐ ปีแรกแห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พุทธะวะ ยุกิจิ นับว่าเป็นผู้นำและโฆษกที่ดีที่สุดท่านมีคำขวัญอยู่ว่า “อิสรภาพ และการเคารพตัวเอง” (โตะกูริตสึ ยีซอน)

สำนักมิโตะสมัยหลัง

“จงเคารพสมเด็จพระจักรพรรดิ จงขับพวกป่าเถื่อนออกไป”

สำนักมิโตะตั้งที่เราได้ทราบมาแล้วว่า โตกุงะวะ มิตสึกุนิ ได้ตั้งขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เพื่อรวบรวมประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นฉบับที่ถือว่าเป็นทางราชการขึ้น แต่หนังสือเล่มนี้ในสมัยที่มิตสึกุนิยังมีชีวิตอยู่ก็คงเป็นเพียงฉบับร่างคร่าวๆ เบื้องต้นเท่านั้น และความจริงยังไม่เป็นรูปเป็นร่างที่สมบูรณ์เลย เพิ่งจะมาเป็นรูปเป็นร่างสมบูรณ์เมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นี้เอง พร้อมกันนั้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ตระกูลโตกุงะวะ สาขามิโตะได้มีอิทธิพลขึ้นอย่างมั่นคง ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากเอกลักษณ์ที่ได้รับในฐานะที่เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์โครงการหนึ่งที่มีพวกบัณฑิตที่เด่นๆ มีชื่อเสียงร่วมอยู่มาก โชคในทางการเมืองของตระกูลโตกุงะวะ สาขามิโตะก็รุ่งเรืองขึ้น โดยเฉพาะหลังจากที่นะริอะกิได้เป็นผู้นำของตระกูล และบุตรของท่านได้รับการเสนอชื่อเข้าแข่งขันเพื่อรับเลือกเป็นโชกุนเพราะทายาทในตระกูลโตกุงะวะสายตรงไม่มี แต่อำนาจทางการเมืองของมิโตะที่กำลังรุ่งโรจน์ขึ้นมานั้นนับว่าได้สืบเนื่องมาจากลัทธิคำสอนที่ง่าย ๆ และทรงพลังที่พวกครูชั้นนำในสำนักของตนได้เผยแพร่

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๖๘๗

ออกไปไม่น้อยเลย คำสอนเหล่านี้ได้กลายเป็นคำขวัญที่ก่อให้เกิดความตื่นเต้นกันทั่วไปว่า “ซินโดกับขงจื้อเป็นอย่างเดียวกัน” (ซินยุ-ฟุหนี) “(การฝึกฝน) ทางอักษรศาสตร์และทางทหารมิใช่ว่าจะเข้ากันไม่ได้” (บูมบู-ฟุจิ) และ “ความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิและความจงรักภักดีต่อบิดามารดา มีสาระเป็นอย่างเดียวกัน” (จูโก-อิปปอน)

ที่นี้ก็ถึงโครงการที่ได้ออกแบบให้สอดคล้องต้องกันและรวมเอาธาตุมูลหลักๆ ทางศาสนา ทางพุทธปัญญา และทางการเมืองในประเทศเข้าด้วยกันเพื่อต่อต้านการบีบบังคับจากภายนอก แต่บุคคลเหล่านี้จะตอบปัญหาที่สำคัญมากในขณะนั้นที่ว่า “เราจะจัดการอย่างไรกับชาวต่างประเทศ?” ได้อย่างไร เพื่อที่จะเข้าใจคำตอบปัญหานี้ เราจะต้องพิจารณาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นตั้งแต่บุคคลต่างๆ ในตระกูลมิโตะเองทำอยู่ในเวลาที่รวบรวมหนังสือ “ได-นิฮอน-ชิ” ขึ้นเสียก่อน สำนักงานของโชกุนที่ตระกูลโตกูงาวะครองอยู่ เกิดขึ้นมาจากการปราบปรามพวกไอฮู ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “อนารยชนทางเหนือ” ไว้ในอำนาจได้ พวกแม่ทัพที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงแต่งตั้งให้ทำการณรงค์เพื่อปราบปรามพวกอนารยชนเหล่านี้ได้สมญานามว่า “จอมพลผู้พิชิตอนารยชน” (เฮอิ-อิ ไต โชกุน) ดังนั้นต่อมาจึงเรียกสั้นๆ ว่า “จอมพล” (โชกุน) เดิมโชกุนมีหน้าที่ปราบปรามพวกอนารยชนเท่านั้น แต่พวกโตกูงาวะไม่สามารถที่จะรับผิดชอบงานในด้านนี้ได้ โชกุนซึ่งได้ยอมตามข้อเรียกร้องของพวกอนารยชนจากอเมริกาจึงได้ละทิ้งความซื่อสัตย์ของตน และยึดอำนาจการปกครองเอาไว้ ในสถานะเช่นนี้ตระกูลโตกูงาวะ สาขามิโตะ ซึ่งเป็นตระกูลหนึ่งในสามตระกูลที่ได้รับแต่งตั้งให้รักษามลประโยชน์ของราชสำนัก จึงอยู่ในตำแหน่งผู้นำที่ถูกต้องในอันที่จะกู้สถานการณ์ให้ดีขึ้น วิธีแก้ตามที่ไอชะวะ เซอิชิไซ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๐๖) และฟูยิตะ โตโกะ (พ.ศ. ๒๓๔๙-๒๓๙๘) ได้เริ่มทำไว้ ก็คือจะต้องปฏิบัติต่ออนารยชนพวกใหม่น้อย่างเข้มแข็งและเฉียบขาดเช่นเดียวกับที่ได้ปฏิบัติต่อพวกอนารยชนสมัยแรกๆ นั้นแหละ

ในหนังสือเรื่อง *ข้อเสนอใหม่* (ชินรอน) ของท่านไอชะวะ ได้ตั้งประเด็นขึ้นในรูปนี้ว่า “ในการที่จะป้องกันประเทศชาติโดยอาศัยการเตรียมพร้อมทางด้านกำลังรบนั้น ก่อนอื่นเราจะต้องตัดสินใจว่าจะใช้นโยบายเพื่อสันติหรือเพื่อการสงคราม ถ้ายังมีความลังเลในเรื่องนี้อยู่แล้วไซ้ ประชาชนก็จะเฉยเมย (เพราะ) ไม่รู้ว่าจะหันไปทางไหน ขวัญของประชาชนก็จะเสื่อมลง ในเมื่อทุกๆ คนหวังว่าจะได้รับสันติ ซึ่งไม่สามารถปรากฏเป็นความจริงขึ้นมาได้ พวกที่มีสติปัญญาก็ไม่สามารถจะวางโครงการใดๆ ได้ ผู้ที่กล้าหาญก็จะไม่สามารถรักษาความโกรธแค้นของตนให้พลุ่งขึ้นมาได้ ดังนั้น ก็เท่ากับเราปล่อยให้ข้าศึกทำงานของเขาได้สำเร็จไปตามโครงการอยู่ทุกวันๆ การร่อยหรอจนกระทั่งความพ่ายแพ้มาถึงตัวนั้น ก็เนื่องมาจากความรู้สึก

๖๘๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ขลาดกลัวที่มีอยู่ในจิตใจนั้นแหละที่กีดกันไม่ให้มีการกระทำอะไรให้เด็ดขาดลงไป ในสมัยก่อนเมื่อพวกมองโกลแสดงความโอหัง ไฮโย โทกิมุเนะก็ยืนหยัดสู้อย่างทรหด เมื่อได้ตัดศีรษะทูตมองโกลแล้ว เขาก็สั่งให้บรรดาขุนพลทั้งหลายชุมนุมทหารเพื่อทำสงคราม สมเด็จพระจักรพรรดิคะเมยามะ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐก็ได้เสด็จไปบวงสรวงที่มหาศาลเจ้าที่เมืองอเสะ และทรงถวายชีวิตของพระองค์เป็นชาติพลีเพื่อความรอดพ้นของประเทศชาติ แล้วบุคคลต่าง ๆ ที่ถูกเรียกตัวมาเพื่ออุทิศชีวิตเป็นชาติพลีก็ได้ตอบสนองโดยมิได้เกรงกลัวต่อความตายเลย ถ้าหากความตายนั้นจะทำให้ประชาชนในชาติทั้งมวลมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ ความจงรักภักดีและความกล้าหาญของเขามีมากจนถึงขนาดลมพายุและลมได้ฝุ่นได้พัดกวาดเข้าสกลงทะเลหมด ได้เกิดมีคำพังเพยขึ้นมาว่า “เมื่อทำให้คนตกอยู่ในฐานะที่จะต้องตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แล้วเขาก็จะโผล่ขึ้นมาอีกโดยไม่บาดเจ็บเลย” ทั้งคนโบราณยังได้กล่าวอีกว่า ประเทศชาติจะมีความสุขความเจริญก็ต่อเมื่อคนในชาติทั้งปวงดำรงชีวิตอยู่ดั่งมีข้าศึกมาจังก้าอยู่ที่ชายแดน ข้าพเจ้าเห็นว่าเราควรจะมาตัดสินในเรื่องนโยบายเพื่อสันติหรือเพื่อสงครามเสียก่อนเถิด ดังนั้นก็เป็นการทำให้ประเทศชาติทั้งสิ้นเข้าสู่สถานะแห่งความตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต่อเมื่อทำดังนี้เท่านั้นเราจึงจะแก้ปัญหาเรื่องการป้องกันบ้านเมืองได้โดยง่าย”

นี่คือสิ่งที่เรียกกันว่า นโยบาย “ขับไล่พวกอนารยชนออกไป” (โยอิ) แม้ว่าไอชะวะจะไม่สามารถประกาศนโยบายนี้ออกมาอย่างเปิดเผย แต่ท่านก็รู้สึกว้าชุกุนไม่มีอำนาจหน้าที่ที่จะตัดสินใจขั้นสุดท้ายว่าจะชอบนโยบายไหน การศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ของสำนักมิโตะ ก็ได้วางหลักเกณฑ์ไว้เรียบร้อยแล้ว ผู้ที่สืบสายมาจากสุริยเทพย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ปกครองดินแดนแห่งอาทิตยอุทัยโดยถูกต้อง สำหรับไอชะวะก็คล้าย ๆ กับนะริอะกินั้นแหละ คือมีความเห็นว่าการเคารพและความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ (ซอนโน) จะต้องเป็นเสียงเรียกร้องให้ประชาชนทั้งมวลนึกกำลังกันตั้งเป็นแนวที่สมัครสมานสามัคคีกันต่อต้านการคุกคามของพวกอนารยชนตะวันตกที่มีมากขึ้นทุกที ในแง่นี้บรรดาโฆงของสำนักมิโตะได้ร่วมมือร่วมใจกับพวกที่นับถือลัทธิชินโตใหม่ ไอชะวะได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญเป็นพิเศษของภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นไว้ว่า ประเทศญี่ปุ่นนั้นเทพบรรพบุรุษเป็นผู้ทรงสร้างขึ้นมาและตั้งอยู่ตรงใจกลางโลก ว่านับตั้งแต่สุริยเทพผู้เป็นบรรพชนของญี่ปุ่นมาแล้วที่ประเทศได้ถูกปกครองโดยอนชนผู้สืบสายมาจากสุริยเทพโดยตรงเพียงสายเดียวเท่านั้น ว่าในประเทศญี่ปุ่นนั้นความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ และการที่บุตรธิดามีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา ได้ก่อให้เกิดเป็นมูลฐานแห่งศีลธรรมทั้งปวง ดังนั้นประชาชนจึงดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข และตายอย่างมีความสุขเพื่อสมเด็จพระจักรพรรดิและเพื่อบิดามารดาของตน นี่เป็น

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๖๘๙

แกนกลางแห่งลัทธิชาตินิยมของญี่ปุ่น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็น “แผนปกครองแห่งชาติ” (โคกูไต)

เพราะการนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศญี่ปุ่นในสมัยแรกๆ นี้เอง ประชาชนจึงมองไม่เห็นความจริงที่เป็นมูลฐานแห่งประวัติศาสตร์ และไม่เข้มงวดกวดขันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่เป็นพื้นฐาน คือ ความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ และความกตัญญูทดแทนต่อบิดามารดา ตลอดสมัยกลางที่เดียวที่บ้านเมืองตกอยู่ในความสับสนวุ่นวายอยู่เกือบตลอดเวลา จนกระทั่งฮิโตะโยชิและอียะซะสามารถทำบ้านเมืองให้มีความสงบเรียบร้อยได้ “ตั้งนั้นดินแดนทั้งหมด และประชากรทั้งสิ้นจึงได้ตกอยู่ในความปกครองของคนคนเดียว และประชาชนทั้งปวงก็จะมี ความจงรักภักดีต่อราชสำนัก และพร้อมกันนั้นก็เชื่อฟังคำสั่งของโชกุนเหมือนกันหมด สันติสุขก็ครอบคลุมประเทศชาติทั่วไปหมด แต่เพราะบ้านเมืองมีความสงบสุขเป็นเวลานาน นิमितที่บอกถึงความอ่อนแอและความเฉื่อยชาก็ปรากฏออกมา บรรดาผู้ปกครองที่ดินที่กษัตริย์หรือขุนนางได้มอบหมายให้ (fiefs) ต่างก็เห็นแต่ความสะดวกสบายส่วนตน พวกเขาจะไม่เตรียมอะไรไว้สำหรับในเวลาที่บ้านเมืองจะเกิดความจำเป็น หรือมีความอดอยากเกิดขึ้นเลย ประชาชนพวกเขาก็จะถูกปล่อยปละละเลยไม่มีใครเอาตัวไปลงโทษ พวกอนารยชนต่างตัวก็จะมาประชิดชายทะเลของเราคอยจ้องหาโอกาสอยู่... พวกประชาชนทั้งปวง ทั้งพวกผู้ดีและคนยากจนต่างก็จะพากันกอบโกยผลประโยชน์ด้วยความเห็นแก่ตัว โดยไม่คำนึงถึงความมั่นคงของประเทศชาติเลย นี่มิใช่วิถีทางที่จะธำรงรักษาแผนปกครองแห่งชาติของเราเลย เมื่อมีบุคคลสำคัญขึ้นมาครองอำนาจเป็นผู้นำ เขาจะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับก็เพราะเกรงว่าประชาชนจะอยู่เฉยๆ เท่านั้น พวกผู้นำชั้นปานกลางซึ่งคิดถึงเฉพาะสันติสุขแบบง่าย ๆ เท่านั้นก็มักจะกลัวในเรื่องความกระวนกระวายของประชาชนเสมอ พวกเขาจะเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างก็ปรากฏว่าสงบเรียบร้อยดีอยู่แล้ว พวกเขาจะปล่อยให้พวกอนารยชนลอยช่ายอยู่โดยมิได้ตรวจตราดูแลเลย และมักจะเรียกพวกนี้ว่า “พวกพ่อค้าที่ชอบจับปลาร” พวกเขาจะสมคบคิดกันปิดบังความจริง มีแต่จะทำให้สถานการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้น เพราะการปล่อยปละละเลยแบบทำงานด้วยความไม่เต็มใจ การยืนอยู่บนที่สูงและสำรวจตรวจตราภูมิประเทศเพื่อปฏิบัติกลยุทธ์แบบถ่วงเวลาโดยอาศัยการสืบข่าวแบบโคลมลอยหรือทำท่ามีเชาวัน (intelligent air) นั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นวิถีทางที่จะนำเราไปสู่ความหายนะอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นเลย... แต่ถ้าหากโชกุนจะออกคำสั่งไปทั่วประเทศให้ต่อสู้พวกอนารยชนที่ตนได้พบเห็นให้พ่ายแพ้ยับเยินไป และปฏิบัติต่อพวกอนารยชนเหล่านั้นดุจดังว่าเป็นข้าศึกศัตรูของเราอย่างเปิดเผยละก็ หลังจากออกคำสั่งไปแล้วเพียงวันเดียว ทุกๆ คนไม่ว่าจะเป็นพวกผู้ดีหรือคนยากจนก็ตามก็จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งอย่างแน่นอน... นี่แหละจะเป็นโอกาสอันสำคัญที่ร้อยวันพันปีจึงจะมีสักหนหนึ่ง

๖๙๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เราจะต้องไม่ปล่อยให้โอกาสนี้หลุดลอยไป”

นี่เป็นเสียงแตรสัญญาณแห่งหนังสือเรื่อง *ข้อเสนอใหม่* (ชินรอน) ของไอชะวะ ซึ่งก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีประชาชนโห่ร้องต้อนรับในฐานะเป็นบทความเกี่ยวกับความจงรักภักดีทางการทหารและความรักชาติที่นับว่าเป็นอมตะหนึ่งในสองเรื่อง อีกเรื่องหนึ่งก็คือหนังสือเรื่อง *ประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาณาจักรกลาง* (จูโจ-ยิยิตสึ) ของ ยะมะงะ โซโกะ

ไอชะวะ เซอิชิไซ

คำนำหนังสือเรื่อง “ข้อเสนอใหม่” (ชินรอน)

หนังสือเรื่อง *ข้อเสนอใหม่* ของไอชะวะ เซอิชิไซซึ่งเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ นั้นนับว่าเป็นตัวแทนการประกาศลัทธิคำสอนของสำนักมิโตะเป็นครั้งแรก ในระยะเวลาก่อนที่จะประกาศใช้นั้น สำนักนี้ได้จำกัดขอบเขตของตนอยู่ที่การเขียนประวัติศาสตร์และหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกันในทางการเมือง วิฤติการณ์ซึ่งการที่เรือรบตะวันตกได้มาปรากฏตัวในน่านน้ำของญี่ปุ่นนำมาให้ และโดยเฉพาะการกักตัวลูกเรือจากเรือล่าปลาวาฬของบริติชในอาณาจักรมิโตะ (พ.ศ. ๒๓๖๗) นั้น ได้ทำให้เกิดข้อถ้อยแถลงแห่งลัทธิคำสอนนี้ ซึ่งมีแรงปะทะที่ทรงพลังในสมัยนั้นขึ้น

(จากหนังสือ *ชินรอน โควะ*, ของ ทะกะสุ, หน้า ๑-๑๐)

ดินแดนแห่งเทพเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ของเราเป็นดินแดนแห่งอาทิตย์อุทัยและเป็นดินแดนที่ให้กำเนิดพลังงานดั้งเดิม บรรดาทายาทของพระอาทิตย์ผู้ยิ่งใหญ่ได้ครอบครองราชบัลลังก์มาหลายชั่วอายุคน เท้าที่ระลึกได้ไม่เคยปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงสายราชวงศ์เลย ตำแหน่งของประเทศญี่ปุ่น ณ จุดสูงสุดของโลกทำให้ญี่ปุ่นเป็นมาตรฐานเพื่อประชาชาติต่างๆ ของโลก ความจริงญี่ปุ่นได้ส่องแสงมายังโลก และระยะที่อิทธิพลอันรุ่งโรจน์แห่งสมเด็จพระจักรพรรดิแผ่ไปถึงก็หาขอบเขตจำกัดมิได้ ปัจจุบันนี้พวกอนารยชนที่เป็นต่างด้าวของตะวันตกซึ่งเป็นตุจ้อวียะวะเบื้องต่ำคือชนชาของโลกนั้นก็กำลังวิ่งปรูดปราดอยู่ในทะเลย่ำยีประเทศต่างๆ ไว้แทบเท้า และกล้าทำลายล้างชาติที่ประเสริฐทั้งหลายด้วยดาที่ฆ่าเลื่องมอมและด้วยเท้าที่ไม่แข็งแรงอะไร มันช่างเป็นลักษณะการที่ยิ่งยโสเสียจริงๆ!

โลกที่อยู่ในท้องฟ้าปรากฏว่ากลมอย่างสมบูรณ์แบบโดยไม่มีริมหรือมุมเลย แต่ทุกๆ สิ่งก็มิอยู่ในร่างที่เป็นเทหธรรมชาติของมันนั้น และดินแดนแห่งเทพเจ้าของเราที่ตั้งอยู่บน

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๖๕๑

ยอดเขา ดังนั้นแม้ว่าในด้านเนื้อที่ญี่ปุ่นจะมีได้เป็นประเทศที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาล แต่ญี่ปุ่นก็ปกครองโลกในทุกทิศทุกทาง เพราะญี่ปุ่นไม่เคยเปลี่ยนสายราชวงศ์ หรือรูปฟอร์มแห่งอำนาจอธิปไตยของตนเลย ประเทศต่างๆ ในอดีตคงประเทศต้องทำตัวให้สอดคล้องกับเท้าและขาของร่างกาย นั่นคือเหตุผลที่เรือต่างๆ ของตะวันตกได้เดินทางจากที่ไกลเพื่อมาเยือนประเทศญี่ปุ่นละ สำหรับดินแดนกลางทะเลที่พวกอนารยชนตะวันตกเรียกว่า อเมริกา นั้น ได้ครอบครองภูมิภาคที่อยู่หลังสุดของโลก ดังนั้นประชาชนของอเมริกาจึงโง่เขลาและต่ำต้อย และไม่สามารถจะทำอะไรต่ออะไรได้ ทั้งหมดนี้นับว่าสอดคล้องต้องกันกับการจัดการของธรรมชาติ ดังนั้น จึงควรแก่เหตุผลที่ว่า เพราะกระทำความผิด และก้าวข้ามขอบเขตของตนนี้แหละ ชาวตะวันตกจึงชื่อว่า กำลังเผชิญเอาความวิบัติตลอดกาลมาให้ตนเอง แต่กระบวนการที่สำคัญยิ่งแห่งธรรมชาตินั้นมักจะขึ้นๆ ลงๆ และสวรรค์ก็อาจถูกความเข้มแข็งของมนุษย์จำนวนมากที่รวมกันเอาชนะได้เช่นกัน^๒ ถ้าหากมนุษย์จำนวนมากมิได้รวมกำลังกันช่วยเหลือสวรรค์แล้วระเบียบตามธรรมชาติทั้งปวงก็จะตกเป็นเหยื่อของพวกอนารยชนที่ชอบปล้นสะดมและทำลายล้างและเรื่องก็จะจบแหล่งแค่นั้นเอง

ถ้าหากในปัจจุบันนี้พวกเราจะอภิปรายกันถึงโครงการในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของประชาชนด้วยสายตาที่มองการณ์ไกลแล้ว มหาชนก็จะจ้องดูกันและกันด้วยความจงนสนทน่ที่ทั้งนี้เพราะประชาชนได้ถูกนิยายที่ไม่เป็นโล่เป็นพายทำให้อ่อนแอลง และทำให้คุ้นอยู่กับโมคติที่ล้าสมัย ในหนังสือเรื่อง *ศิลปะการสงคราม* (ของ ซีนจื่อ) มีข้อความว่า : “จงอย่าคิดพึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง จงพึงสิ่งที่มาถึงที่เตรียมพร้อมแล้วเท่านั้น จงอย่าได้พึงพาอาศัยสิ่งที่ยังมิได้บุกรุกเข้ามาในดินแดนของท่าน แต่ทว่าจงพึงพาอาศัยการป้องกันของตนเองเพื่อชิงไหวชิงพริบกับการบุกรุกของเขาเหล่านั้น”

ดังนั้น จึงขอให้การปกครองของเราจงได้แผ่ไปทุกทิศทางของประเทศเกิด และขอให้ประชาชนของเรารักษากิริยามารยาทและขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ให้ดีเกิด ขอให้ทุกคนชั้นสูงและคนชั้นต่ำต้อยจงมีความเที่ยงธรรม (หน้าที่) เกิด ขอให้ประชาชนจงมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์เกิด และขอให้กำลังป้องกันประเทศทางด้านการทหารจงเพียงพอเกิด ถ้าหากเราปฏิบัติได้ตามนี้โดยไม่ผิดพลาดแล้ว แม้ว่าข้าศึกที่มารุกรานจะมีกำลังมากสักเพียงใดก็ตาม ก็คงทำอะไรเราไม่ได้ แต่ถ้าหากเหตุการณ์มิได้เป็นเช่นนั้น กลับกลายเป็นตรงข้ามไป คือเรามิวปล่อยเวลาให้หมดไปโดยเปล่าประโยชน์และเอาแต่สนุกสนานเฮฮาละก็ เราก็ชื่อว่ากำลังวาง

^๒ ตามทฤษฎีในลัทธิขงจื๊อมืออยู่ว่า ฟ้า ดิน และมนุษย์รวมกันเป็นไตรภาคี แต่คุณภาพของไตรภาคีนี้อาจจะเสียไปเป็นครั้งคราวเพราะการกระทำชั่วของมนุษย์

๖๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความเชื่อถือของเราไว้ ณ ที่ที่เชื่อถืออะไรก็ได้เลย

บางคนกล่าวว่า ชาวตะวันตกเป็นเพียงอนารยชนต่างดาวเท่านั้น เรื่องของพวกเขา ก็เป็นเพียงเรื่องสินค้าหรือเรื่องจับปลาเท่านั้น และว่าพวกเขามีได้เป็นประชาชนที่จะก่อให้เกิด ภัยอันตรายอย่างใหญ่หลวงอะไรก็ได้เลย ประชาชนเช่นนั้นกำลังวางใจเข้าศึกที่ยังมิได้ยกมา รุกรานดินแดนของตน พวกเขาคอยแต่จะฟังผู้อื่น มิได้คิดพึ่งตัวเองเลย ถ้าหากข้าพเจ้าถาม บุคคลประเภทนั้นถึงเรื่องการเตรียมพร้อม ถึงเรื่องความสามารถที่จะชิงไหวชิงพริบต่อการ รุกรานแล้ว พวกเขาก็จะต้องดูข้าพเจ้าตาค่างที่เดียว และไม่รู้จักกล่าวอะไร เราจะหวังให้พวก เขาช่วยทำให้ระบียบธรรมชาตินั้นจากการทำลายล้างโดยน้ำมือของพวกอนารยชนตะวันตกได้ อย่างไรเล่า?

ข้าพเจ้าอดชื่นเคืองและเสียใจต่อภารกิจนี้เสียมิได้ ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ก่อสร้างสิ่งที่ ประเทศควรยึดถือขึ้น ตอนแรก เกี่ยวกับนโยบายแห่งชาติของเรา ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอให้สนใจ ต่อการสร้างชาติของเราโดยอาศัยความจงรักภักดี และความกตัญญูต่องานที่ต่อเทพบรรพบุรุษ ของเรา แล้วข้าพเจ้าก็นำถึงเรื่องความสำคัญของความเข้มแข็งทางด้านการทหารและ สวัสดิภาพของประชาชน ตอนที่สอง เกี่ยวกับสถานการณ์โดยทั่วไป ในตอนนี้ข้าพเจ้าได้ อภิปรายถึงเรื่องแนวโน้มในธุรกิจระหว่างชาติ ตอนที่สาม เกี่ยวกับเรื่องความตั้งใจของพวก อนารยชน ตอนนี้ข้าพเจ้าได้อภิปรายถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พวกอนารยชนได้วางแผนที่จะ ปฏิบัติต่อเรา ตอนที่สี่ เป็นเรื่องการป้องกัน ในตอนนี้ข้าพเจ้าได้อภิปรายถึงสาระสำคัญของ ชาติที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ และมีความเข้มแข็งในด้านการทหาร ตอนที่ห้า เสนอโครงการระยะ ยาว โดยวางวิธีการเกี่ยวกับการศึกษาของประชาชนและยกฐานะแห่งขนบธรรมเนียมของ ประชาชนให้สูงขึ้น ข้าพเจ้าได้เขียนบทความทั้งห้าเรื่องนี้ขึ้นพร้อมกับการสวดอ้อนวอนอย่าง จริงจังว่า ขอให้สวรรค์ชนะมนุษย์ในที่สุด บทความเหล่านี้เป็นตัวแทนหลักการทั่วๆ ไปที่ ข้าพเจ้าได้อุทิศชีวิตเพื่อรับใช้ (สวรรค์) และดิน (โลก)

นโยบายแห่งชาติ

ตอนเริ่มต้นแห่งหนังสือของไอชะวะได้เสนอการสร้างมโนภาพกลางแห่งนโยบาย แห่งชาติ (โคคุไต) ของท่าน ซึ่งบางทีจะเป็นมโนภาพที่มีเหตุผลมากที่สุดในลัทธิชาตินิยม สมัยใหม่ของญี่ปุ่น ทั้งนี้ ก็เพราะว่านโยบายนี้ได้นำเอาเทพนิยายของชินโดกับจริยศาสตร์ เกี่ยวกับ “บูชิโด” ของซงจื้อ มารวมเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ ขอให้สังเกตตั้งแต่นั้นจน

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๖๙๓

อวสานเกิด จะเห็นวิธีที่ไอชะวะทำสุริยเทพให้เป็นเอกลักษณ์กับสวรรค์ (ฟ้า) ซึ่งเป็นใหญ่เหนือระเบียบทางด้านศีลธรรมแห่งเอกภพของลัทธิขงจื๊อ วิธีที่ไอชะวะประกาศกฎทางด้านศีลธรรมและระเบียบทางด้านการเมืองของสุริยเทพในหมู่ประชาชน และทำให้คุณธรรมว่าด้วยความจงรักภักดีและความกตัญญูทวนเวียนต่อบิดามารดาของลัทธิขงจื๊อเสมอด้วยการบูชาและการขอบคุณเทพเจ้าในศาสนาซินโต ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง โคกูไค จึงมีน้ำเสียงทั้งทางด้านศาสนา ศีลธรรม และการเมืองไปพร้อมๆ กัน โคกูไค ได้รวมเอา “โครงสร้างแห่งชาติ” โดยเฉพาะสถาบันสมเด็จพระจักรพรรดิ “มูลฐานแห่งชาติ” ที่มีอยู่ในกำเนิดแห่งประเทศชาติและราชวงศ์ที่สืบมาจากเทพเจ้า และ “ลักษณะแห่งชาติ” ที่มีอยู่ในคุณธรรมทางด้านศีลธรรมซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อเอกภาพและระเบียบทางสังคมเข้าไว้หมด

(จากหนังสือ ชินรอน โควะ, ของ ทะกะสุ, หน้า ๑๓-๒๐)

วิธีที่กษัตริย์จะใช้คุ้มครองจักรวรรดิของพระองค์ ที่จะธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติสุขและความมีระเบียบ และรักษาประเทศชาติให้พ้นจากความไม่สงบเรียบร้อย ก็คือจะต้องไม่ยึดโลกไว้เสียจนแน่น หรือปราบประชาชนเสียจนกลัวห่อ กษัตริย์จะต้องมีความแน่วพระทัยว่าประชาชนมีความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มันพระทัยว่าประชาชนจะช่วยกันทำนุบำรุงกษัตริย์ของตน และเชื่อว่าพวกเขาจะไม่สามารถแยกตนออกจากพระองค์ได้ โดยเหตุที่สวรรค์ (ฟ้า) และโลก (ดิน) ถูกแบ่งแยกออกจากกันและได้มีมนุษย์ชาติเกิดขึ้นมาเป็นครั้งแรก สายแห่งราชวงศ์ที่แผ่ไปทั่วทะเลทั้งสี่มาหลายชั่วอายุคนนั้นก็อยู่ในราชวงศ์เดียวกัน ไม่มีใครบังอาจที่จะคิดช่วงชิงราชบัลลังก์เลย ข้อที่เรื่องนี้ได้เป็นเช่นนั้นเรื่อยมาจนถึงสมัยเรานั้น ยากที่จะกล่าวว่าเป็นโดยบังเอิญได้

หน้าที่ที่พสกนิกรจะพึงปฏิบัติต่อกษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองนับว่าเป็นหน้าที่ที่สูงสุด^๗ ในสวรรค์และโลก ความรักระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดานับว่าเป็นปัจจัยสำคัญ (แก่น) ของความเมตตากรุณา (ออน) ในแผ่นดิน หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติก่อนเพื่อนและปัจจัยสำคัญ (แก่น) ของความเมตตากรุณาได้ท่วมทับทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ระหว่างฟ้ากับดิน แทรกซึมเข้าไปในหัวใจของคนทั้งหลาย และจะเป็นอยู่อย่างนั้นตลอดไปโดยไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง เหล่านี้คือสิ่งที่กษัตริย์จะต้องพึงพาอาศัยมากที่สุดในอันที่จะทำให้สวรรค์และโลกเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ และทำให้ประชาชนมีระเบียบอยู่ต่อไป

ในสมัยอดีต เทพบรรพสตรี (อะมะเตระสุ) ได้ทรงตั้งรัฐขึ้นบนพื้นฐานที่กว้างพอๆ

^๗ หรือหลักการเกี่ยวกับความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม

๖๙๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กับสวรรค์ ตำแหน่งของรัฐนั้นก็คือตำแหน่งสวรรค์ และคุณธรรมของโลกก็คือคุณธรรมสวรรค์ และโดยอาศัยคุณธรรมเหล่านี้แหละ เทพอะมะเตระสุก็ทรงทำให้ภารกิจของฟ้าในอันที่จะนำระเบียบมาสู่โลกให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี พระองค์ทรงทำสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ให้สอดคล้องต้องกันกับสวรรค์ คุณธรรมของพระองค์เปรียบเสมือนคุณสมบัติของเพชร ความผ่องใสของพระองค์เปรียบเสมือนความใสของกระจกเงา และอำนาจอันน่าสะพรึงกลัวของพระองค์เปรียบเสมือนอำนาจของดาบ^๔ อะมะเตระสุผู้ทรงมีความดีงามของฟ้า ผู้ทรงสะท้อนให้เห็นความโชติช่วงของฟ้า และผู้ทรงแสดงให้เห็นอำนาจอันน่าสะพรึงกลัวของฟ้าได้ทรงส่องแสงสว่างอันศักดิ์สิทธิ์ไปทั่วราชอาณาจักร เมื่อพระองค์ทรงยกแผ่นดินให้เป็นมรดกแก่พระนัดดา และประทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๓ อย่างให้แก่แล้ว จึงถือกันว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แห่งตำแหน่งสวรรค์ที่ให้อุปลักษณะแก่คุณธรรมสวรรค์ และทรงประกอบหน้าที่แทนสวรรค์ ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงได้รับถ่ายทอดกันสืบมาหลายชั่วอายุคนโดยไม่ขาดสายเลย เพราะความศักดิ์สิทธิ์แห่งสายราชวงศ์มีดังกล่าวนี้อย่างนี้แหละ จึงไม่มีใครที่จะกล้าล่วงละเมิด ฐานะของกษัตริย์และประชาชนก็ได้ถูกกำหนดไว้อย่างแจ่มแจ้ง และดังนั้นจึงเชื่อว่าได้ทำหน้าที่อันสูงสุด (เกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อราชสำนัก) ให้ปรากฏประจักษ์ชัดออกมา

เมื่อได้ประทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ให้แก่แล้ว เทพอะมะเตระสุก็ทรงนำเอากระจกวิเศษนั้นมาให้พละทางประทานพรว่า “ดูกระจกนี้ก็เช่นเดียวกับดูเราเหมือนกัน” อนุชนที่สืบมาจนนับไม่ถ้วนต่างก็สำนึกในข้อนี้จึงได้ให้ความเคารพแก่กระจกเงาในฐานะเป็นดุจรางวัลทิพย์ของเทพบรรพชน เทพโอรสและเทพนัดดาของเทพอะมะเตระสุได้ทรงมองดูกระจกวิเศษและทรงเห็นเงาของตนสะท้อนออกมา สิ่งที่เทพโอรสและเทพนัดดาเห็นก็คือร่างที่เทพบรรพชนได้ประทานให้แก่ตน และการดูภาพเงาที่กระจกนั้นก็เท่ากับดูเทพอะมะเตระสุนั่นเอง ดังนั้นอนุชนเหล่านั้นในขณะที่บูชาเทพอะมะเตระสุด้วยความเคารพ ก็อดที่จะรู้สึกได้ว่า ได้มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างเทพเจ้าและมนุษย์เสียมิได้ ดังนั้นผู้ที่เป็อนุชนของเทพทั้งหลายจะไม่เคารพบรรพบุรุษบรรพสตรีของตน ไม่แสดงความรู้สึกกตัญญูตเวทีออกมา ไม่มีความเคารพบุคคลต่าง ๆ ของตนเอง (คล้ายบางสิ่งบางอย่าง) ที่ตนเชื่อถือ และจะไม่ปลุกฝังคุณธรรมของตนได้อย่างไร? ความรักระหว่างบิดามารดากับบุตรย่อมลึกซึ้งฉันทใด ปัจจัยสำคัญ (แก่น) แห่งความเมตตากรุณาก็ได้สำแดงออกมาให้ปรากฏอย่างเต็มที่ฉันทนั้น

แต่ถ้าเราจะรักษาคำสอนที่ยอดเยี่ยมเหล่านี้ไว้โดยไม่เผยแพร่ออกมาเป็นคำพูดได้

^๔ หมายถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๓ อย่าง

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๖๔๕

อย่างไรเล่า และประชาชนจะประพฤติปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้นเป็นประจำจนโดยมิได้ระลึกถึงคำสอนเหล่านั้นได้อย่างไรกัน?^๕ โดยเหตุที่เทพบรรพบุรุษบรรพสตรีสถิตอยู่ในสรวงสวรรค์และทรงส่องแสงอันศักดิ์สิทธิ์มายังโลกเบื้องล่างฉันใด อนุชนของสวรรค์ในเบื้องล่างย่อมสำแดงความจริงใจและความเคารพนบของตน เพื่อตอบแทนบุญคุณต่อเทพบรรพบุรุษบรรพสตรีอย่างที่สุดฉันนั้น ศาสนาและรัฐบาลก็เป็นอย่างเดียวกัน^๖ หน้าที่ของสวรรค์ทั้งปวงที่กษัตริย์จะต้องนำพาและงานทั้งปวงที่พระองค์จะต้องทรงปฏิบัติในฐานะเป็นตัวแทนของสวรรค์นั้นนับว่าเป็นวิถีทางที่จะรับใช้เทพบรรพบุรุษบรรพสตรีนั่นเอง กษัตริย์ผู้ทรงบูชาบรรพบุรุษบรรพสตรีและทรงปกครองประชาชนนั้น ย่อมกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสวรรค์ เพราะฉะนั้น การที่สายราชวงศ์ของตนจะอยู่ยั่งยืนตลอดไปเป็นนิรันดร์ตจวบจนสวรรค์นั้น จึงนับว่าเป็นผลที่เกิดจากระเบียบของสิ่งทั้งหลายเป็นธรรมดาฉันเอง และดังนั้นในการที่จะแสดงความกตัญญูตวกว่อันสูงสุดของตนออกมา กษัตริย์ทั้งหลายที่สืบสายกันเรื่อยมาจะต้องรักษาช่วงชัยของราชบรรพบุรุษบรรพสตรีไว้ และประกอบพิธีบูชาบรรพบุรุษบรรพสตรีของตน กษัตริย์เหล่านั้นได้ทรงแสดงความจริงใจ และความเคารพของพระองค์ออกมาอย่างเต็มที่โดยทรงปฏิบัติตามระบบพิธีกรรมทั้งปวงอย่างครบถ้วน และทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์เกี่ยวกับการใช้หนี้ราชบรรพบุรุษบรรพสตรีและการแสดงความเคารพต่อราชบรรพบุรุษบรรพสตรีโดยการประกอบพระราชพิธีขอบคุณที่ยิ่งใหญ่ พระราชพิธีนี้เกิดจากการลืมนสชาว์ที่ออกรวงเป็นครั้งแรกและถวายแก่เทพในสรวงสวรรค์ (แบบเดียวกับการทำข้าวยาคุของเรา... ผู้แปล)

อันตรายจากตะวันตก

ข้อความต่อไปนี้ที่คัดมาจากหนังสือเรื่องข้อเสนอใหม่นั้น ได้เกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีการอภิปรายกันในเรื่องหลักการ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในหัวข้อว่า “การระลึกถึงบรรพบุรุษและการตอบแทนบุญคุณท่าน” (ฮันฮิ โฮฮอน) ซึ่งได้ยืนยันถึงว่าราชวงศ์นั้นทรงสืบสายมาจากเทพบรรพชน และความกตัญญูของประชาชนชาวญี่ปุ่นที่มีต่อพรต่าง ๆ ที่เทพเจ้าทั้งหลายได้ประทานให้มา โอชะวะเห็นว่ หลักการนี้ คำสอนในศาสนาชินโตเดิมเป็นผู้รื้อให้เกิดขึ้น และ

^๕ ปัญหาบ่งถึงว่าสังฆธรรมเหล่านี้มีอำนาจมหัศจรรย์ ดังนั้นจึงควรทำให้สังฆธรรมนั้นมียู่ในชีวิตและประสบการณ์ของประชาชนตลอดไป ทั้งๆ ที่สังฆธรรมเหล่านั้นจะยังมีได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม ข้อความต่อไปนี้ได้อธิบายถึงวิธีที่อำนาจมหัศจรรย์นี้ปฏิบัติกรอย่างไร

^๖ คำภาษาญี่ปุ่นสมัยแรกที่ใช้แทนคำว่ารัฐบาล (มัตสึริ-โกะโตะ) เป็นคำผสมโดยถือเอาคำที่ใช้แทนศาสนพิธี (มัตสึริ) เป็นหลัก อันเป็นการบ่งถึงว่หน้าที่ทางการเมืองและการศาสนานันมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาก

๖๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ลัทธิขงจื๊อจากประเทศจีนได้เสริมพลังให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น แต่ว่าต่อมา คำสอนนี้ได้เสื่อมไปบ้าง ทั้งนี้ก็เนื่องจากการเผยแพร่ความเชื่อถือเกี่ยวกับโชคลางที่ถือว่าเป็นพวกเดียวกับลัทธิชามาน (Shamanism) และการเผยแพร่ของพระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื๊อที่มีใช้ดั้งเดิมและคริสต์ศาสนา

(จากหนังสือ ชินรอน ไควะ, ของ ทะกะสุ, หน้า ๔๐-๔๕)

ดังนั้นคำสอนแห่งบรรพบุรุษบรรพสตรีของเราจึงได้ถูกพวกชามานทำให้ยุ่งเหยิง ได้ถูกพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงแก้ไขใหม่ และได้ถูกคริสต์ศาสนาที่ปลอมทำให้มืดมนไป และบัณฑิตชั้นสองก็ได้ใช้เหตุผลชนิดที่ทำให้ผู้ฟังพลอยเห็นจริงตามไปด้วยดบตาทำให้จิตใจของคนทั้งหลายต้องว้าวุ่นไปหมด อนึ่ง หน้าที่ของกษัตริย์และเสนาบดี ของบิดามารดาและบุตรธิดาก็ได้ถูกปล่อยปละละเลยและทอดทิ้งไม่อยู่ในกรอบแห่งคำสอน จึงมิได้พบมหามรรคาแห่งสวรรค์และมนุษย์ว่ามีอยู่ในพวกเขาทั้งหลายเหล่านั้นเลย

ในอดีต พวกที่ทำให้ประชาชนสนอกสนใจ และทำให้ความคิดของประชาชนไปปะปนกับคำสอนที่ไม่เหมาะสมของพวกเขาก็มีเฉพาะประชาชนแห่งอาณาจักรของเราเองเท่านั้นแหละ แต่บัดนี้เราจะต้องรับมือกับพวกต่างด้าวจากตะวันตก ซึ่งในประเทศต่างๆ ในตะวันตกทุกประเทศต่างก็ยึดมั่นอยู่ในลัทธิคำสอนของพระเยซู และพยายามที่จะปราบปรามประเทศอื่นๆ ไว้ในอำนาจ ทุกหนทุกแห่งที่พวกเขาไปถึง พวกเขาจะเอาไฟเผาศาลเจ้าและวัดวาอารามต่างๆ จะหลอกลวงและดบตาประชาชน แล้วก็ย้ายและยึดประเทศนั้นไว้ในอำนาจ ไม่มีใครทราบวัตถุประสงค์ของพวกเขาก็อย่างถ่องแท้ จนกว่าพวกเขาจะทำให้กษัตริย์ต้องกลายเป็นบุคคลที่ตกอยู่ในบังคับของเขา และทำให้ประชาชนของประเทศกลายเป็นดุจทาสผู้ที่ต้องคอยรับใช้ตัวเขาไป โดยเหตุที่พวกเขาได้รับกำลังเพิ่มเติมอยู่เสมอ พวกเขาจึงได้พยายามที่จะหลอกลวงตนเองในดินแดนแห่งเทพเจ้าของเรา ดุจดังที่พวกเขาได้เคยทำในเกาะลูซอนและชวามาแล้ว ผลแห่งมิจฉาทิฐิของพวกเขาก็เป็นไปในทางทำลายล้างก็ไปไกลเกินกว่าสิ่งใดๆ ที่พวกที่โง่ดีจกภายในดินแดนของเราเองได้เคยปฏิบัติต่อเราเสียอีก นับว่าโชคดีอยู่ที่กษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองของเราเป็นคนฉลาด และบรรดาเสนาบดีก็เตรียมพร้อมอยู่เสมอ และดังนั้นจึงสามารถเข้าใจเล่ห์เพทุบายอันชั่วร้ายของพวกมิจฉาทิฐิเหล่านั้นได้ พวกอนารยชนได้ถูกฆ่าและถูกทำลายล้างลงอย่างสิ้นเชิง จึงไม่มีการคุกคามเช่นนี้เกิดขึ้นมาอีกเลย ดังนั้นเราจึงสามารถป้องกันไม่ให้พวกที่มีเล่ห์เหลี่ยม และหัวดี้อั้วร้นหว่านพิษของตนลงในที่ดินของเราได้ การที่ประชาชนของเราเป็นผู้พ้นจากคำสอนที่เป็นไปในทางยุยงส่งเสริมของพวกอนารยชนได้นั้นก็เนื่องมาจากคุณธรรมที่สำคัญแห่งรัฐบาลของเรานั้นเอง...

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๖๙๗

เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ได้มีสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นมา อันเป็นที่รู้จักกันดีว่า “การศึกษาแบบดัตช์” ซึ่งได้ถือกำเนิดขึ้นมาในหมู่ผู้ที่เป็นล้าสมัยเป็นทางราชการของเรา (ในเมืองนางาซากิ) วิชานี้เป็นเบื้องต้นก็เกี่ยวกับการอ่านและการเขียนภาษาดัตช์ และไม่มีอะไรที่จะทำให้เกิดอันตรายจากการศึกษาวิชานี้เลย แต่นักศึกษาเหล่านี้ผู้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการบอกเล่าสิ่งที่ตนได้ยินได้ฟังต่อไป ก็มักจะยอมรับนับถือทฤษฎีที่โอ้อวดของพวกต่างดาวตะวันตกเหล่านั้นไว้อย่างเต็มที่ พวกนักศึกษาเหล่านั้นพากันยกย่องสรรเสริญทฤษฎีเหล่านั้นอย่างเต็มที่ บางคนก็ไปไกลถึงขนาดตีพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีเหล่านั้น ทั้งนี้ ก็โดยหวังจะเปลี่ยนรูปวิถีชีวิตที่ศรีวิไลของพวกเราให้เป็นวิถีชีวิตของผู้ที่ป่าเถื่อน และความอ่อนแอของบางคนที่เกิดเนื่องมาจากเครื่องมืออันเป็นส่วนประกอบที่กระจุกกระจิกใหม่ๆ แปลกๆ และหยุกยาที่หายากซึ่งทำให้ตาเขาลูกโพล่ง และทำให้เขามีจิตคลั่งไคล้โหลหลงนี้แหละที่ทำให้มีคนเป็นจำนวนมากหันไปชื่นชมยินดีกับวิถีทางของพวกต่างดาว ถ้าหากวันใดวันหนึ่งชาวต่างดาวที่ทรยศฉวยเอาสถานการณ์นี้เป็นประโยชน์และเอาเหยื่อล่อประชาชนที่โง่ๆ ให้หันไปสู่วิถีทางของเขาละก็ประชาชนของเราก็คงจะเลียนแบบการประพฤติปฏิบัติของพวกเขาคง เช่น จะกินเนื้อสุนัข และเนื้อแกะ และสวมใส่เสื้อผ้าขนสัตว์บ้างเป็นแน่ และคงจะไม่มีใครสามารถหยุดยั้งพวกเขาได้ เราจะต้องไม่ยอมให้หน้าค่างแข็งกลายเป็นน้ำแข็ง เราจะต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงผลลัพธ์ที่จะเป็นอันตรายและจะทำให้เราอ่อนแอลง และจะต้องพยายามพินิจพิจารณาให้ดี บัดนี้ชาวต่างดาวตะวันตกที่มีความปรารถนาจะสร้างความพินาศฉิบหายให้แก่เรา กำลังแล่นเรือล่องเข้ามาในเขตน่านน้ำของเราเพื่อสืบดูความเป็นไปของเราอยู่ทุกวัน และคำสอนที่ชั่วร้ายก็รุ่งเรืองอยู่ในอาณาจักรของเราเองในวิถีทางที่ละเอียดอ่อน นับตั้งร้อยทางทีเดียว ซึ่งก็คล้ายๆ กับเป็นการอบรมพวกอนารยชนในประเทศของเราเอง ถ้าหากบ้านเมืองของเราเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวาย และมีความชั่วช้าและการประจบสอพลออยู่ในหมู่ประชาชนของเราแล้วเรายังจะเรียกดินแดนของเรานี้เป็นอาณาจักรกลางอยู่อีกหรือ? มันก็คงไม่มีอะไรดีไปกว่าจีน อินเดียหรือประเทศบุรพทิศอื่นๆ ใช่มั้ย? แล้วอะไรเล่าที่เป็น “มูลฐาน”^๗ แห่งชาติของเรา?

บ่อเกิดแห่งเอกภาพและความเข้มแข็งของตะวันตก

(จากหนังสือ ชินรอน โควะ, ของ ทะกะสุ, หน้า ๑๙๘, ๒๑๔)

^๗ พาดพิงไปถึง “นโยบายแห่งชาติ” (โคกูไต) โดยเฉพาะที่มีอยู่ในกำเนิดแห่งประเทศ และราชวงศ์ที่สืบมาจากสวรรค์ และดังที่มีอยู่ในคุณธรรมทางด้านศีลธรรมที่ถือว่า เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับเอกภาพและระเบียบทางสังคม

๖๔๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พวกอนารยชนตะวันตกมีรัฐที่เป็นอิสระและต่อสู้แข่งขันกันและกัน แต่พวกเขาก็นับถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกัน เมื่อมีอะไรบางอย่างที่เขาจะได้รับ พวกเขา ก็จะถือเอาร่วมกัน ทั้งนี้ ก็เพื่อให้บรรลุผลสมความมุ่งหมายและแบ่งผลประโยชน์กัน เมื่อเกิดความยุ่งยากขึ้นมา แต่ละรัฐก็จะหดหัวอยู่ภายในอาณาเขตของตน ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันตนเอง ดังนั้น ในสมัยที่เกิดความยุ่งยากลำบากขึ้นในตะวันตกนั้น โดยทั่วๆ ไปทางตะวันออกมักจะมีความสะดวกสบาย แต่เมื่อความยุ่งยากต่างๆ ได้สงบลงแล้ว พวกเขาก็จะไปปล้น และทำลายดินแดนอื่นๆ ในทุกทิศทุกทาง แล้วโลกฝ่ายตะวันออกก็จะได้รับความทุกข์หนักยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น รัสเซีย เมื่อพิชิตที่ราบทางตะวันตกได้แล้ว ก็หันมาทางตะวันออกเพื่อยึดครองไซบีเรีย และแทรกซึมเข้าไปในภูมิภาคแถบลุ่มแม่น้ำอะมูร์ (Amur) แต่โดยเหตุที่พวกแมนจูยังคงเข้มแข็งอยู่ในเมืองจีน พวกรัสเซียจึงไม่สามารถทำงานได้สำเร็จสมดังความมุ่งหมาย และจึงต้องหันเลี้ยวเพทุบายทางด้านรุกรานของตนไปหาดินแดนของพวกไอนุ (หน้า ๒๑๕)

.....

สำหรับพวกอนารยชนตะวันตกผู้มีอำนาจเหนือท้องทะเลมาเกือบ ๓๐๐ ปีนั้น พวกเขามีสติปัญญาและความกล้าเหนือพวกอื่นแล้วหรือ? ความเมตตากรุณาของเขามีทั่วทุกหนเขตแดนของตนแล้วหรือ? สถาบันทางสังคม และการใช้ความยุติธรรมของพวกเขาสงบบูรณ์ในทุกแห่งทุกมุมแล้วหรือ? หรือว่าพวกเขามีอำนาจอภิสิทธิ์ใดๆ ที่จะสามารถทำให้พวกเขาประสบความสำเร็จในสิ่งที่คนอื่นๆ ไม่สามารถจะประสบได้กระนั้นหรือ? หาได้เป็นเช่นนั้นไม่เลย สิ่งทั้งหมดที่พวกเขามีก็คือใช้คริสต์ศาสนาเพื่อดำเนินการตามโครงการของพวกเขา... เมื่อพวกอนารยชนเหล่านั้นวางแผนการที่จะปราบประเทศหนึ่งที่มีประชากรของตนเองไว้ในอำนาจ พวกเขาก็จะเริ่มเปิดสัมพันธภาพทางการค้า และคอยเฝ้าดูนิมิตหมายที่จะแสดงให้เห็นความอ่อนแอของชาตินั้นๆ ถ้าได้โอกาสพวกเขาก็จะเทศนาสอนศาสนาต่างด้าวเพื่อจะได้ยึดหัวใจของประชาชนไว้ให้ได้ เมื่อพวกเขาสามารถเปลี่ยนความเชื่อศรัทธาของประชาชน (ไปเป็นของพวกเขา) ได้แล้ว พวกเขาก็จะหลอกลวงประชาชนสืบไป โดยไม่มีใครจะไปยับยั้งเขาได้ ประชาชนก็จะเต็มใจตายเพื่อพระผู้เป็นเจ้าของพวกเขาต่างด้าวได้ พวกเขาก็จะกล้าที่จะทำสงคราม พวกเขาจะให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนมีอยู่เพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้าและจะอุทิศทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดที่ตนมีอยู่ให้ ถ้าจะเป็นเหตุทำให้ประชาชนลุกฮือขึ้นเป็นกบฏ พวกเขาก็ได้สอนว่า ที่ต้องทำลายล้างประชาชน และโค่นอำนาจของรัฐก็เพื่อให้สอดคล้องต้องกันกับเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น

^๔ หมายถึงการที่พวกคริสต์ศาสนิกชนที่ซิมะบะระ โกลเมืองนางซากิลุกฮือขึ้น

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๖๙๙

โดยอาศัยนามแห่งความรักทุกสิ่งทุกอย่างนี้เองพวกเขาจึงสามารถปราบปรามประเทศนั้นไว้ในอำนาจได้สำเร็จ แม้ว่าความโลภจะเป็นความรู้สึกที่แท้จริง เขาก็สร้างทำเป็นว่าได้มีการลุกฮือขึ้นก่อการจลาจลอย่างชอบธรรม ในการกลืนประเทศและการพิชิตเขตแดนของประเทศนั้นพวกเขาปฏิบัติกันแบบนี้แหละ (หน้า ๑๙๘)

การเปิดประเทศญี่ปุ่นจากภายใน

ในบรรยากาศแห่งวิกฤติการณ์ที่ใกล้จะมาถึงซึ่งแผ่ไปทั่วประเทศญี่ปุ่นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นั้น คำขวัญของสำนักมิโตะที่ว่า “จงเคารพสมเด็จพระจักรพรรดิ จงขับไล่พวกป่าเถื่อนออกไป” นั้นย่อมเป็นการแสดงให้เห็นการเรียกร้องให้เกิดลัทธิชาตินิยมรอบๆ ศูนย์กลาง คือ ราชสำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิอย่างได้ผลทีเดียว การเรียกร้องแบบง่ายๆ และแก่คนทั่วๆ ไปนั้นย่อมก่อให้เกิดมีการตีความที่ขัดแย้งกันได้ง่ายและได้ทั้งปัญหาที่ไม่อาจตอบได้ไว้มากมาย ซึ่งเพราะเหตุที่เหตุการณ์ต่างๆ ได้นำเข้าไปใกล้ต่อวิกฤติการณ์ขั้นสุดท้ายในด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศนี้แหละจึงสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวเหล่านั้นได้ในลักษณะการอย่างที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อน ดังนั้นสำหรับพวกผู้นำในสำนักมิโตะบางคนซึ่งตัวเองเป็นสมาชิกที่มีชื่อเสียงของตระกูลโตกุวาระ และมีความปรารถนาที่จะทำฐานะของตนให้เข้มแข็งมากกว่าที่จะทอดทิ้งฐานะนั้นแล้ว ข้อความที่ว่า “จงเคารพสมเด็จพระจักรพรรดิ” จึงนับว่าได้เป็นตัวแทนการเรียกร้องให้เกิดความสามัคคีในชาติ ไม่ใช่สิ่งที่ต่อมาได้กลายเป็นถ้อยแถลงเกี่ยวกับเรื่องการฟื้นฟูฐานะสมเด็จพระจักรพรรดิให้กลับเหมือนเดิม อันได้แก่การเรียกร้องให้โชกุนมอบอำนาจหน้าที่ที่ตนได้เอาไปทำเสียเองเป็นเวลานานนั้นถวายเป็นแต่สมเด็จพระจักรพรรดิ ในทำนองเดียวกันการร้องตะโกนว่า “จงขับพวกป่าเถื่อนออกไป” ซึ่งในตอนแรกให้ช่องต่อการที่จะปฏิเสธความสัมพันธ์กับตะวันตกเพราะเกรงกลัวชาวต่างประเทศนั้น ในช่วงระยะเวลาสองสามปีก็นับว่าเพียงพอที่จะเพลาลูกความกลัวลงยอมให้ “เปิดประเทศ” โดยถือว่านั่นเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะทำให้สามารถสร้างญี่ปุ่นให้แข็งแกร่งเพื่อต่อสู้กับตะวันตกได้ในการวิวัฒนาการความคิดของญี่ปุ่นเกี่ยวกับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็ว นั้นนับว่า ซากุมาะ โยชุน (พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๔๐๗) และ โยชิตะ โยอิน (พ.ศ. ๒๓๗๓-๒๔๐๒) ซึ่งเป็นศิษย์ของท่าน ได้ดำรงอยู่ในฐานะตัวเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างระเบียบเก่ากับระเบียบใหม่

ซากุระ โซซัน : จริยศาสตร์ตะวันออกกับวิทยาศาสตร์ตะวันตก

ซากุระ โซซัน (หรือโซซัน) ซึ่งเป็นชาวยุโรปจากจังหวัดชิโนะ ซึ่งเดิมไปด้วยภูเขา ได้จบการศึกษาจินตกริณณ์แบบฉบับของซงจื้อที่เมืองเอโดะ โดยศึกษาอยู่กับซาโด อิซซุ ซึ่งเป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงมากและเป็นนักเขียนวรรณกรรมที่มีสำนวนโวหารสละสลวยคนหนึ่ง ท่านสอนอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของสำนักชะซาชิ ออร์ทอดอกซ์ แต่ทว่าได้รับอิทธิพลจากปรัชญาเชิงสหัชญาณของหวางยางมิ่งมาก ข้อเขียนของซากุระเอง และข้อเขียนของโอฮิเดะ ผู้เป็นศิษย์ได้ไขความลับเกี่ยวกับอิทธิพลอย่างเดียวกันนี้ให้เราทราบโดยการเน้นถึงเรื่องการที่ไม่สามารถจะแยกความรู้กับการกระทำออกจากกันได้ อย่างไรก็ดี ซากุระก็รู้สึกท้อว่าอาจารย์ของตนได้ดำเนินไปในทิศทางแห่งลัทธิจิตวิสัย (Subjectivism) ไกลมากจนกระทั่งละเลยต่อ “การวิจัยสิ่งทั้งหลาย” ที่เป็นแบบวัตถุนิยมของจูสีโดยสิ้นเชิง แต่การที่ท่านหันมาสนใจในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของตะวันตกนั้นมิได้เป็นการพัฒนาจากภารกิจเบื้องต้นเพื่อ “วิจัยสิ่งทั้งหลาย” ของจูสีอย่างมีเหตุผลที่บริสุทธิ์เลย ท่านได้อุทิศชีวิตส่วนใหญ่ให้แก่การสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับจินตกริณณ์แบบฉบับจนกระทั่งแทบจะทะลุเข้าไปในเหตุการณ์ที่ต้องการความรู้เชิงปฏิบัติมากกว่าที่ท่านมีอยู่อย่างมากอย่างฉับพลันทันควันทีเดียว ใน พ.ศ. ๒๓๘๔ สະนะตะ ยุกิตสึระ เจ้านายของท่านซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในหมู่พวกโชกุนทั้งโดยเหตุผลในด้านความเกี่ยวข้องกันในทางครอบครัว และความปรารถนาส่วนตัวของท่านก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาที่ปรึกษาสูงสุดและต้องทำหน้าที่ในการป้องกันชายฝั่งทะเลของญี่ปุ่นด้วย ในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาที่เจ้านายไว้น้ำใจเชื่อใจมาก ซากุระก็พบว่าตนต้องเผชิญกับปัญหาที่ยากที่สุดและสำคัญที่สุดในสมัยนั้น คือ ปัญหาที่ว่าเราจะปฏิบัติต่อการที่อำนาจทางเรือของตะวันตกเข้ามาคุกคามน่านน้ำของญี่ปุ่นได้อย่างไร

แม้ว่าซากุระจะเป็นผู้มีความเชื่อถ้อยในเรื่อง “การเคารพสมเด็จพระจักรพรรดิและการขับไล่พวกป่าเถื่อนออกไป” แต่ท่านก็ไม่ปล่อยให้ลัทธิแอนตี้ต่างด้าวนี้มาทำให้ท่านต้องดาบอด ทั้งนี้เพราะท่านเข้าใจสถานการณ์ดี แต่ท่านได้หันไปศึกษาวิชาปืนใหญ่ตั้งที่ชาวญี่ปุ่นผู้บุกเบิกในวิชาสาขานี้สองคน คือ ทากะชิมะ ชูซัน กับ โองะวะ ทันอัน ได้เคยสอนมาก่อน โครงการที่มีอยู่ ๘ ข้อที่ท่านได้นำเสนอเจ้านายชื่อสะนะตะในฐานะเป็นมูลฐานแห่งนโยบายของระบบโชกุนนั้นย่อมเปิดเผยให้เห็นว่าท่านมีความยึดมั่นในนโยบายถือสันโดษ และสนับสนุนพัฒนาการทางด้านเทคนิคที่ได้มาจากตะวันตก โครงการนั้นมีอยู่ว่า

๑. จะต้องสร้างป้อมคูประตูหอรบตามจุดยุทธศาสตร์ทุกแห่งที่อยู่ตามชายทะเล และจะต้องมีอาวุธปืนใหญ่อย่างพอเพียง

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๐๑

๒. จะต้องระงับการส่งทองแดงเป็นสินค้าออกโดยผ่านพวกตัดซ์เสีย และจะต้องเอาโลหะมาหล่อปืนให้ได้หลาย ๆ พันกระบอกเพื่อแจกจ่ายไปยังจุดต่าง ๆ

๓. จะต้องสร้างเรือสินค้าขนาดใหญ่ขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้อังกฤษเสียข้าว เพราะเรือที่แล่นเลียบชายฝั่งขนาดเล็กมากต้องอับปางลง ซึ่งทั้งหมดนั้นต้องได้รับพระบรมราชานุญาตเสียก่อนจึงจะทำได้

๔. จะต้องมีเจ้าหน้าที่ผู้สามารถเป็นผู้ควบคุมดูแลการค้าทางทะเล

๕. จะต้องสร้างเรือรบตามแบบของต่างประเทศ และจะต้องผลิตนายทหารเรือที่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีขึ้นให้มาก

๖. จะต้องตั้งโรงเรียนขึ้นให้ทั่วประเทศ และจะต้องให้การศึกษามัธยมใหม่เพื่อที่ “แม่ชายหญิงที่โง่เขลาที่สุดก็อาจเข้าใจในเรื่องความจงรักภักดี ความกตัญญูกตเวที และความบริสุทธิ์ได้”

๗. การให้รางวัล และการลงโทษจะต้องทำอย่างเปิดเผย และจะต้องปกครองบ้านเมืองด้วยความเมตตากรุณา แต่ก็ต้องเด็ดขาด ทั้งนี้ ก็เพื่อให้จิตใจของประชาชนเข้มแข็ง

๘. จะต้องตั้งระบบการคัดเลือกและใช้คนที่มีความสามารถเข้ารับรรจุในตำแหน่งราชการ

พวกเราในขณะที่สังเกตดูการที่ชาวกูมะประกาศสนับสนุนวิธีการทางทหารของตะวันตกอย่างห้าวหาญนั้นจะต้องไม่ถือว่าการที่ชาวกูมะอ้างถึงคุณธรรมในลัทธิขงจื้อและคิลว่าเป็นเพียงการพูดพล่อยๆ อย่างติดปากตามธรรมเนียมเท่านั้น ชาวกูมะถือว่าคุณธรรมและคิลเหล่านั้นเป็นตัวแทนมูลฐานที่จำเป็นสำหรับโครงการปฏิรูปไม่ว่าจะเป็นในแบบใดทั้งสิ้น เพราะเราจะรับประกันว่าการที่จะมีการสนับสนุนภารกิจของชาติที่ใหญ่โตมโหฬารได้ก็โดยการทำให้ประชาชนมีศีลธรรมมากขึ้นและปรับปรุงคุณภาพของรัฐบาลให้ดีขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เป็นเครื่องรับประกันว่าจะได้รับความสนับสนุนจากประชาชน

แต่ข้อเสนอของชาวกูมะก็ถูกคัดค้านอย่างรุนแรง และเมื่อเจ้านายของท่านถูกบีบบังคับให้ต้องสละตำแหน่งหน้าที่อันสูงส่งในสภาโชกุนในที่สุดนั้น ชาวกูมะก็เห็นว่าตนมีเสรีภาพที่จะอุทิศพลังความสามารถของตนเพื่อศึกษาความรู้ของตะวันตกได้อย่างเต็มที่ เรื่องนี้ก็เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาษาตัดซ์ ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้รับความรู้จากแหล่งความรู้โดยตรงซึ่งจะเป็นไป

๗๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ได้ก็โดยอาศัยพวกทูตการค้าชาวต่างชาติที่เมืองเดซีมาเท่านั้น เช่น ซากุมะได้ทดลองทำแก้วและกลั่นเครื่องเคมีภัณฑ์บางอย่างตามที่ได้มีอธิบายอยู่ในหนังสือสารานุกรมฉบับที่แปลเป็นภาษาดัชต์ ถึง พ.ศ. ๒๓๙๑ ท่านก็มีความชำนาญที่จะหล่อปืนใหญ่ และอาวุธขนาดเล็กได้ กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ และการที่ท่านดำเนินการเป็นขั้นๆ เพื่อปรับปรุงด้านการเลี้ยงสัตว์ในภูมิภาคที่เป็นภูมิลำเนาเดิมของท่านให้ดีขึ้นก็ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าสะนะตะทั้งนี้ก็เพื่อพัฒนาและทำให้เขตปกครองของตนที่มัตสึชิโรเข้มแข็งขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้ซากุมะเป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในฐานะเป็นผู้นำในการเอาวิธีการของตะวันตกมาใช้

พร้อมกันนั้น โดยอาศัยเจ้านายของตนและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อื่นๆ ในคณะรัฐบาลเมืองเอโด ซากุมะก็ดำเนินการต่อไปเพื่อให้มีการสร้างป้อมค่ายทางบกและกองทัพเรือตามแบบตะวันตกขึ้น แม้ท่านจะไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้ ท่านก็ยังคงมีความพอใจที่ได้เห็นว่าความหวังของท่านที่จะให้มีกองทัพเรือที่ทันสมัยนั้นได้มีลูกศิษย์ของท่านผู้หนึ่งชื่อ คัตสึ อะวะ (หรือโคชู “เรือทะเล”) เป็นผู้ดำเนินการต่อไป คัตสึ อะวะนี้ต่อมาได้ศึกษาศาสตร์เกี่ยวกับการนาวี (นาวิกศาสตร์) และการก่อสร้างในสหรัฐอเมริกาและในฐานะที่เป็นเสนาบดีกระทรวงทหารเรือคนแรกในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ท่านจึงเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาแห่งกองทัพเรือญี่ปุ่น”

ศิษย์อีกผู้หนึ่งของซากุมะในระหว่างเวลาเหล่านี้ ก็คือ โยชิตะ โขอิน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ท่านผู้นี้ได้ประสบชะตากรรมที่แตกต่างออกไปในการที่ท่านได้พยายามที่จะโดยสารเรือไปศึกษาในต่างประเทศในตอนแรกๆ โยชิตะซึ่งได้รับการสนับสนุนในด้านกำลังใจจากครู ได้พยายามซ่อนตัวไปในเรือลำหนึ่งของนายพลเรือเปอร์รีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗ แต่ก็ถูกจับส่งตัวคืนเจ้าหน้าที่ของโชกุน และถูกจำคุกฐานฝ่าฝืนกฎหมายว่าด้วยการอยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยว (Seclusion Law) ตัวซากุมะเองก็คงจะถูกลงโทษรุนแรงยิ่งไปกว่าโยชิตะเสียอีกในฐานะที่มีส่วนร่วมใน “อาชญากรรม” ถ้าหากไม่ได้บุคคลผู้มีอิทธิพลยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อป้องกันทั้งตัวท่านและศิษย์ของท่านให้พ้นจากการถูกลงโทษถึงประหารชีวิต หลังจากที่ดีดคุกอยู่ไม่ถึงปี ทั้งอาจารย์และศิษย์ก็ได้รับการปลดปล่อยตัวให้ออกมาอยู่ในความดูแลของตระกูลโดยถูกจำกัดบริเวณให้อยู่เฉพาะในเขตภูมิลำเนาเดิมของตนเท่านั้น

ซากุมะซึ่งไม่มีใครจะขัดขวางและต้านทานได้ก็ยังคงมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการต่อกรเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองและการทหาร อนุทินในคุกของท่านได้จบลงด้วยข้อความที่กล่าวซ้ำวาทะที่ลือชื่อของขงจื้อที่ว่า

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๐๓

เมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ข้าพเจ้าก็ตระหนักดีว่า ข้าพเจ้าได้มีส่วนแสดงในชีวิตแห่งรัฐของข้าพเจ้า

เมื่ออายุได้ ๓๐ ปี ข้าพเจ้าก็สำเหนียกว่า ข้าพเจ้าได้มีส่วนแสดงในชีวิตแห่งประเทศชาติทั้งหมด

เมื่ออายุได้ ๔๐ ปี ข้าพเจ้าก็เข้าใจโดยถ่องแท้ว่า ข้าพเจ้าได้มีส่วนแสดงในชีวิตแห่งโลกทั้งปวง

ก่อนสมัยนี้ การที่ชาวกูมะประกาศสนับสนุนวิธีการของตะวันตกนั้นยังไม่มีใครเอาวิธีการนี้มาใช้เพื่อที่ว่าญี่ปุ่นควรจะเปิดประตูต้อนรับตะวันตก แต่ใน พ.ศ. ๒๔๐๑ การเซ็นสัญญาการค้ากับสหรัฐอเมริกา ก็เป็นการทำให้นโยบายอยู่อย่างสันโดษของระบบโชกุนถึงซึ่งกาลอวสาน ชาวกูมะซึ่งยอมรับภารกิจในเรื่องนี้ในที่สุดก็เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นผู้ที่ออกความเห็นเกี่ยวกับนโยบาย “เปิดประเทศ” (ไคโกกุ-รอน) ใหม่กันอย่างแข็งขัน ซึ่งบัดนี้ได้ถูกจะต้องเข้าไปผูกพันด้วยอย่างที่จะหลีกเลี่ยงมิได้ พร้อมกันนี้เองการคัดค้านระบบโชกุนและการคัดค้านการมีสัมพันธกับตะวันตกที่มีศูนย์กลางอยู่รอบๆ องค์สมเด็จพระจักรพรรดิที่เกียวโตก็ทวีมากขึ้น และชาวกูมะซึ่งกลัวผลที่จะเกิดจากความบาดหมางในเรื่องวิสัยความสามารถของญี่ปุ่นที่จะต่อต้านการรุกรานของตะวันตก ได้อุทิศความพยายามทั้งหมดในอันที่จะสร้างสะพานข้ามอ่าวระหว่างราชสำนักกับสำนักโชกุนขึ้น ในตอนต้นทศวรรษแรกแห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ปรากฏว่าได้มีการจัดงานเลี้ยงเพื่อประนีประนอมกันขึ้นทั้งในเมืองเอโดะ และเมืองเกียวโตโดยขอให้สำนักโชกุนและราชสำนักร่วมมือกัน โดยมีคำขวัญว่า “สามัคคีระหว่าง (รัฐบาล) พลเรือน กับ (รัฐบาล) ทหาร” (โคบุกัตไต) จุดมุ่งหมายของขบวนการนี้ ประการหนึ่งก็เพื่อสนับสนุนนโยบาย “เปิดประเทศ” และอีกประการหนึ่งก็เพื่อให้ราชสำนักและผู้สนับสนุนราชสำนักในหมู่พวกที่เรียกว่า ไตเมียวนอก มีเสียงในการปกครองมากขึ้น ชาวกูมะซึ่งสนใจที่จะให้มีการประนีประนอมกันได้ทำหน้าที่เป็นทูตจากสำนักโชกุนไปยังราชสำนักที่เกียวโต โดยมีความมั่นใจว่าตนจะสามารถพุดจูงพระทัยสมเด็จพระจักรพรรดิให้มองเห็นความจำเป็นในการที่จะ “เปิดประเทศ” รับต่างชาติ ในระหว่างที่ทำหน้าที่ทูตเดินทางไปยังเกียวโตนี้เอง ชาวกูมะก็ถึงแก่กรรมโดยกะทันหัน ด้วยน้ำมือของฆาตกรจากเมืองหนึ่งซึ่งอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของโจชูซึ่งฆาตกรผู้นี้ได้คัดค้านสำนักโตกูงาวะและความเคลื่อนไหวใดๆ ที่จะก่อให้เกิดการปรองดองกันอย่างดุเดือด

นอกจากการทำตัวให้เข้ากันเป็นปีเป็นขลุ่ยกับนโยบาย “เปิดประเทศ” ต้อนรับ

๗๐๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ตะวันตก และขบวนการเพื่อ “ความสามัคคีระหว่างรัฐบาลพลเรือนกับรัฐบาลทหาร” แล้วคนทั้งหลายก็ยังระลึกถึงนามของซากุมะได้โดยเฉพาะในเรื่องคำขวัญที่ท่านได้ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไปคือ “จริยศาสตร์ตะวันออกกับวิทยาศาสตร์ตะวันตก” (โตโย โนะ โตโตะกุ, เซอิโง โนะ กะกุเออิ) ในถ้อยคำเพียงสองสามคำเหล่านี้ ซากุมะได้สรุปความเชื่อถือของท่านในการทำมรดกทางจริยศาสตร์ของตะวันออก (ส่วนใหญ่ได้แก่จริยศาสตร์ในลัทธิขงจื้อ) ให้เข้ากับความรู้ทางด้านเทคนิคแบบใหม่ of ตะวันตกได้อย่างเหมาะสม ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในการประกาศคุณธรรมที่น่านับถือของตะวันออกและตะวันตกนั้น ซากุมะมิได้รู้สึกไว้ในระหว่างตะวันออกกับตะวันตกนี้มีความขัดแย้งกันแฝงอยู่ในภายในเลย อันนับว่าเป็นความแตกต่างในด้านความคิดเห็นที่อาจลุกลามไปสู่การโต้แย้งหรือการทะเลาะวิวาทได้ และเป็นความยากลำบากในอันที่จะรักษาขอบเขตแห่งอิทธิพลที่ท่านได้มอบหมายให้ อย่างไรก็ตาม สดุดีง่ายๆ ของท่านนั้นเป็นยิ่งกว่าอุบายที่ประดิษฐ์ขึ้นอย่างรีบด่วนของคนที่จะจงดรอกโดยหวังที่จะอาศัยความสูงส่งของตะวันตกที่มีอยู่ท่วมท้นเพื่อเกาะไบบางอย่างให้พ้นจากการทำลายอารยธรรมของตนเอง อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เงื่อนโซ่ชั้นมูลฐานเพื่อความอยู่รอดของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่ ๒ ข้อ ประสพผลเป็นที่น่าพึงพอใจยิ่ง นั่นคือ ความต้องการเพื่อพัฒนาอำนาจทางการเมืองให้เพียงพอที่จะสู้กับตะวันตกได้ และพร้อมกันนั้นก็พิทักษ์รักษาเอกภาพแห่งวัตถุประสงค์และการกระทำแห่งชาติซึ่งในสถานการณ์เช่นนั้น อาจจะเกิดขึ้นมาได้ก็จากปรีชาประเพณีที่เป็นธรรมดาสามัญและที่ตั้งไว้ดีแล้วเท่านั้น ดังนั้นสูตรนั้นจึงได้พิสูจน์ว่าใช้ได้ดีพอที่จะรับใช้พวกผู้นำในการฟื้นฟูสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้ตลอดชั่วอายุทีเดียว และเพื่อให้ได้มาซึ่งมูลฐานเพื่อทำโครงการที่สำคัญที่ไม่มีอะไรเสมอเหมือนในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ให้ทันสมัย สิ่งที่ควรสังเกตในเรื่องนี้มิใช่ข้อที่ว่า การติดตามวัตถุประสงค์ทั้งสองนี้ที่จะทำให้เกิดมีความขัดแย้งกันตลอดไป แต่ทว่าได้แก่ข้อที่ว่า พวกผู้นำและประชาชนของญี่ปุ่นซึ่งยึดมั่นอยู่กับคุณค่าตามปรีชาประเพณีมาก กับที่ว่าพวกเขามีทัศนภาพแห่งชาติที่ทันสมัยเป็นผู้แนะนำนั้น ควรจะจัดการทำให้ความขัดแย้งกันและความเป็นปฏิกิริยากันอยู่ภายในขอบเขตจำกัด ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ไม่ทำให้วิสาหกิจทั้งมวลต้องแตกแยกกัน

เราควรจะพูดถึงไว้ ณ ที่นี้ว่า ซากุมะมิใช่เป็นบุคคลเพียงคนเดียวในประวัติศาสตร์โลกยุคนี้ที่ได้พบคำตอบเช่นนั้นต่อสถานะของฝ่ายบูรพทิศที่เผชิญหน้ากับอำนาจและพลังงานที่กำลังขยายตัวออกไปของอัสตงคตประเทศ ในประเทศจีนสมัย ๕๐ ปีแรกแห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ การแก้ปัญหาอย่างเดียวกันนั้นได้ก้าวหน้าไปภายใต้คำขวัญที่ว่า “การศึกษาแบบจีนทำให้ได้มูลฐาน (ทางด้านศีลธรรม) การศึกษาแบบตะวันตกทำให้ได้วิธีการ (ทางด้าน

การโต้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๐๕

เทคนิค)" (จุ่งเสอะ หุย ที, ลีเสอะ หุย ยุง)^๙ นี่มีโชที่ที่จะเข้าไปสู่การเปรียบเทียบทั่วๆ ไป ในระหว่างขบวนการทั้งสองนี้ที่แสวงหาทางที่จะเราใจให้เอาเทคนิควิทยาของตะวันตกมาใช้ (โดยเฉพาะการสร้างอาวุธที่ทันสมัย) แต่พร้อมกันนั้น ก็ยืนยันให้ยึดมั่นในคำสอนทางด้าน ศีลธรรมที่ได้ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นปรมปราประเพณี เรายังคงสังเกตเห็นว่า ความพยายามที่ ทำกันอยู่ในประเทศจีนนั้นได้ประสบผลสำเร็จในด้านการส่งเสริมให้สร้างประเทศให้ทันสมัย ได้รวดเร็วไม่น้อยกว่าในประเทศญี่ปุ่นมาก ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใดก็ตามก็นับว่ามีความ สำคัญอยู่ว่าไม่มีในกรณีใดเลยที่เราจะพบข้ออ้างแห่งปรมปราประเพณีที่เข้ากันไม่ได้กับสิ่งที่จำ ปรารถนาในการทำให้ประเทศให้ทันสมัยซึ่งจะทำให้ผู้หนึ่งก้าวหน้าไปโดยการที่จะต้องทำให้ผู้อื่น ต้องเสียหายโดยตรง ในประเทศจีน แม้ว่าจะเป็นความจริงที่นำหลักแห่งขนบธรรมเนียมและ ประเพณีบางอย่างจะขัดขวางการปฏิรูป แต่ก็ไม่มีประจักษ์พยานใดๆ ที่ว่า ความล้าหลังอย่าง เห็นได้ชัด ในการทำให้ประเทศให้ทันสมัยเกี่ยวโยงไปถึงการยืนยันให้ยึดมั่นในปรมปราประเพณี ดังเดิมทั้งในด้านความคิดและความประพฤติตรงข้าม ลัทธิขงจื้อเองก็ดูเหมือนจะมีพลังชีวิต และอิทธิพลอ่อนลงในแนวโน้มทั่วๆ ไปที่มีต่อการทำให้สังคมจีนต้องแตกแยก ส่วนในประเทศ ญี่ปุ่นในฐานะเป็นชาติที่ได้ใช้ความพยายามอย่างมากในอันที่จะทำให้ประเทศให้เป็นแบบตะวันตก นับว่าทางไกลต่อการที่จะทอดทิ้งอุดมคติที่ตนได้ทะนุถนอมยึดมั่นมากที่สุด ดูเหมือนจะได้รับ ความเข้มแข็งจากอุดมคติเหล่านั้นมากขึ้นไปตามกาลเวลา อย่างน้อยที่สุดนี้ก็เป็นเรื่องของ มนุษย์ที่จะต้องนำประเทศญี่ปุ่นไปสู่จุดหมายปลายทางใน ๕๐ ปีแรกแห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ บุคคลเหล่านั้นที่มีความเชื่อมั่นในมรดกแห่งชาติของตนย่อมสามารถไม่เพียงทำให้มรดกนั้น ยืนยงอยู่ตลอดไปเท่านั้น แต่ยังได้ขยายมรดกนั้นไปให้ประชาชนไม่ในวิถีทางใดก็วิถีทางหนึ่ง โดยเอาเทคนิคเกี่ยวกับการศึกษาของมวลชนสมัยใหม่และวิธีการคมนาคมแบบตะวันตกซึ่ง ปรับปรุงดีขึ้นมาใช้เพื่อให้บรรลุสมดังวัตถุประสงค์ที่มุ่งหมายไว้ สำหรับพวกผู้นำเช่นนี้ผู้สร้าง สถานะที่แห่งหนึ่งในโลกสมัยใหม่ให้แก่ดินแดนแห่งอาทิตย์อุทัยนั้น บางทีจะไม่มีใครแม้แต่คนเดียว ในประวัติศาสตร์สมัยใหม่เข้าไปไม่นานมานี้ที่จะทำตัวให้เป็นตัวอย่างแห่งคุณธรรมตามปรมปรา ประเพณีที่จรรโลงใจได้มากกว่าที่ โยชิเดะ โซอิน ศิษย์ของซางคุมะได้ให้มาแล้ว

^๙ ดูหนังสือ China's Response to the West, ของ Teng and Fairbank, บทที่ ๕ และบทที่ ๑๗ บางทีหุย ย้วน (พ.ศ. ๒๓๓๗-๒๓๙๔) จะเป็นคนแรกที่ยกย่องคนจีนในเมืองจีน แม้ว่าทัศนะนี้จะยังมิได้ถูกสร้างให้เป็นสูตรขึ้นมาเป็นข้อความดังกล่าว แล้วจนกระทั่งหลังจากนั้นต่อมาอีกนานทีเดียว ในหนังสือเรื่อง เซอิเก็น โรกะกุ ของท่านซางคุมะ โซฮันได้กล่าวว่าท่านได้อ่านหนังสือ ของหุยเยว่เกี่ยวกับนโยบายการป้องกันประเทศของจีนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๓-๒๓๙๔ และได้ยืนยันว่า นโยบายแต่ละข้อได้มาถึงบทสรุปโดย ทั่วๆ ไปอย่างเดียวกับแบบอย่าง ก็นับว่ามีความทรงจำของซางคุมะในเรื่องการป้องกันชายฝั่งทะเลของญี่ปุ่นได้เขียนขึ้นเมื่อฤดูหนาว พ.ศ. ๒๓๘๕-๒๓๘๖ ส่วนหุยเยว่ได้เขียนหนังสือ เมือง-หวู จิจบเมื่อฤดูร้อน พ.ศ. ๒๓๘๕

๗๐๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ชากมะ โซชัน

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นความบกพร่องของข้าพเจ้า (เซอิเกน-โรกุ)

หนังสือนี้ได้เขียนขึ้นเพื่อให้เป็นบันทึกสิ่งที่ชากมะสะท้อนเป็นภาพออกมาในตอนที่ท่านอยู่ในที่คุมขัง แม้ว่าหนังสือที่ท่านจะเขียนขึ้นหลังจากที่ออกมาจากที่คุมขังแล้วก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นการตรวจสอบตัวเองขึ้นหนึ่งอย่างเห็นได้ชัดนั้น ความจริงเป็นการป้องกันตนเองอย่างกล้าหาญ เป็นการเกี่ยวข้องกับความเชื่อถือในลัทธิขงจื้อที่เป็นพื้นฐานของท่าน เป็นความต้องการที่จะติดตามการศึกษาแบบตะวันตก และเป็นการแสดงหลักฐานกิจกรรมทางการเมืองของท่าน เพราะการที่ท่านวิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นแบบขวานผ่าซากนี้เอง หนังสือนี้จึงมิได้มีใครตีพิมพ์จนกระทั่งหลังจากผู้ประพันธ์ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว และระบบโซกุนได้ถึงซึ่งอวสานแล้ว จึงได้มีผู้ตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ออกมา

(จากหนังสือเรื่อง ชากมะ โซชัน กับ เซอิเกน-โรกุ, ของ เทอร์รี่, หน้า ๕๔-๕๖)

ในฤดูร้อน คักราชคะเออิ ปีที่ ๗, เดือน ๔ (พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๗) เพราะเกิดมีอุบัติเหตุขึ้น ข้าพเจ้าไทเซอิจึงต้องติดคุก ในระหว่างที่ข้าพเจ้าติดคุกอยู่เป็นเวลา ๗ เดือนนั้น ข้าพเจ้าก็ได้ใคร่ครวญดูความผิดของข้าพเจ้าอย่างถี่ถ้วน และก็มีผลออกมาว่า มีอยู่หลายสิ่งที่ข้าพเจ้าอยากจะทำเกี่ยวกับความผิดเหล่านั้นแต่ในยุคนั้นเขาห้ามคนที่ติดคุกมีพู่กันและหมึกไว้ในครอบครองดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่สามารถจะเขียนต้นฉบับได้ในระยะเวลาอันยาวนานนั้น ทำให้ข้าพเจ้าลืมสิ่งที่คิดใคร่ครวญได้ไปเสียมากต่อมาก บัดนี้ข้าพเจ้าได้ออกมาจากคุกแล้ว ข้าพเจ้าจะบันทึกสิ่งที่ข้าพเจ้าพอจะจำได้ แล้วจะเก็บบันทึกนั้นไว้ในหีบผ้า และจะยกให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานของข้าพเจ้า สำหรับการเผยแพร่โฆษณาสิ่งที่ข้าพเจ้าต้องพูดนั้น ข้าพเจ้าไม่กล้าทำเช่นนั้น

.....

๒. ตัวอย่าง เช่น ชายผู้หนึ่งที่เศร้าโศกเสียใจเพราะเหตุที่เจ้านายหรือบิดาของตนเจ็บไข้ได้ป่วย และผู้ซึ่งกำลังเที่ยวแสวงหายาเพื่อเอามารักษาโรคนั้น ถ้าหากเขามีโชคดีพอที่จะหายาได้ และเขาแน่ใจว่ายานั้นจะบำบัดโรคได้อย่างชะงัด เขาจะไม่ถามถึงราคาหรือคุณภาพแห่งชื่อของมันเลย เขาจะต้องขอร้องให้เจ้านายหรือบิดาของเขากินยานั้นทันที ถ้าหากเจ้านายหรือบิดาเขาไม่ยอมกินโดยอ้างว่า เขาไม่ชอบชื่อยา ชายหนุ่มผู้นั้นก็จะต้องหาอุบายต่างๆ ที่จะให้เจ้านายหรือบิดากินยานั้นโดยไม่รู้ตัว หรือมิฉะนั้นเขาก็จะต้องนั่งอยู่ข้างๆ และรออยู่จนกระทั่งเจ้านายหรือบิดาตายลง? เรื่องนี้ย่อมไม่มีปัญหาอะไรละ ความรู้สึกมีความจริงใจอย่างแท้จริงและความเศร้าโศกสุดซึ้งหัวใจ ในส่วนแห่งบุคคลที่อยู่ในปกครองหรือบุตรยอมทำให้

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๐๗

เป็นไปไม่ได้ที่เขาจะนั่งเป็นเบาะอยู่ และเผ่าดูนายของเขาต้องทนทุกข์ ดังนั้นแม้เขาจะทราบดีว่าเจ้านายจะต้องโกรธเขา เขาก็จะต้องหาทางให้เจ้านายได้กินยานั้นโดยไม่ให้รู้ตัวให้จงได้

.....

๑๖. แม้ว่าสาขาระกูลของข้าพเจ้าจะยากจน ข้าพเจ้าก็เจริญเติบโตขึ้นมาพร้อมกับอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ และมีเสื้อผ้าสวมใส่อย่างพอเพียง ข้าพเจ้าไม่เคยต้องทนทุกข์เพราะความหนาวเหน็บและความยากลำบากเลย ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงกลัวอยู่เสมอว่าในยามที่ประเทศชาติตกอยู่ในภาวะฉุกเฉิน ข้าพเจ้าคงจะต้องประสบความยากลำบากอย่างเหลือสิ้นในการครองชีวิตประจำวันเป็นแน่เช่นจะต้องขาดแคลนอาหารและเครื่องดื่ม อย่างไรก็ตามในฤดูร้อนที่แล้วมา เมื่อเรือรบอเมริกันได้เข้ามาในน่านน้ำญี่ปุ่นอย่างฉับพลันทันที และทางญี่ปุ่นก็ได้รับการเมืองเอโดะอย่างเข้มงวดกวดขันอยู่นั้น ข้าพเจ้าได้ทำธุรกิจเกี่ยวกับการทหารอยู่ในคฤหาสน์ซึ่งเป็นของ “ฮัน” ของข้าพเจ้าอยู่ และแม้ว่าข้าพเจ้าจะไม่ได้นอนเลยเป็นเวลาถึง ๗ วัน ๗ คืน เจตนารมณ์ของข้าพเจ้ากลับมีสูงขึ้นเรื่อย ๆ ปีนี้ข้าพเจ้าได้ถูกประณาม และถูกสั่งเข้าคุก ข้าพเจ้าต้องรับประทานอาหารเลว ต้องเสียเกลือ และได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับบุคคลที่ต้องถูกลงโทษหนักแต่ข้าพเจ้าก็สงบจิตสงบใจได้ และพยายามทำความเข้าใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ยิ่งกว่านั้นเจตนารมณ์ของข้าพเจ้ายังคงกระปรี้กระเปร่าอยู่ และร่างกายของข้าพเจ้าก็ยังมีสุขภาพดีอยู่ การพยายามปฏิบัติตนในสองจุดนี้นับว่ามีผลประโยชน์เป็นกำไรไม่น้อยเลย ดังนั้นจึงอาจเรียกการทดลองอย่างรุนแรงของข้าพเจ้าว่าเป็นการที่สวรรค์ประทานพรให้ก็ยังได้

.....

๒๐. ผู้ดีย่อมมีความสุขสำราญ ๕ อย่าง แต่มิได้รวมเอาความมั่งคั่งและยศถาบรรดาศักดิ์เข้าไว้ด้วย การที่บ้านของเขาเข้าใจเรื่องมรยาตอันดีงามและความเที่ยงธรรม และมีความสุขแตกต่างกันในครอบครัวนั้นนับว่าเป็นความสุขประการที่ ๑ การมีความสุขระมัดระวังในการให้อะไรแก่ใครและในการรับอะไรจากใคร มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ภายในบ้านก็ไม่มีอะไรที่จะทำให้ต้องอับอายภรรยาและบุตรธิดา ภายนอกบ้านก็ไม่มีอะไรจะต้องขายหน้าประชาชนนั้นนับว่าเป็นความสุขประการที่ ๒ การที่เขาอธิบายและทำให้คำสอนของนักปราชญ์รุ่งโรจน์ ตระหนักในวิถีทางที่สำคัญอยู่แก่ใจและมีความพอใจในหน้าที่ของตนในทุก ๆ สถานการณ์ทั้งในเวลาที่ดีตกทุกข์ได้ยาก และในเวลาที่ดีสุดสมบูรณ์นี้จัดว่าเป็นความสุขประการที่ ๓ การที่เขาเกิดหลังจากที่ชาวตะวันตกได้เปิดเผยให้เห็นทัศนียภาพของวิทยาศาสตร์แล้ว และดังนั้นจึงสามารถเข้าใจหลักการต่าง ๆ ที่นักปราชญ์และบัณฑิตในสมัยโบราณไม่เคยทราบมาก่อนเลยนี้

๗๐๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ถือว่าเป็นความสุขประการที่สี่ ๔ การที่เขาใช้จริยศาสตร์ของตะวันตกผสมกับเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ของตะวันตก โดยมีได้ละเลยเพิกเฉยต่อโฉมหน้าของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทางด้านจิตใจหรือด้านวัตถุเสียคือรวมชีวิตทั้งทางด้านจิตวิสัยและวัตถุวิสัยเข้าด้วยกัน และดังนั้นก็ถือว่ากำลังนำเอาประโยชน์สุขมาให้แก่ประชาชนและรับใช้ชาตินี้ นับว่าเป็นความสุขประการที่ ๕

.....

๒๗. การศึกษาเล่าเรียนทั้งปวงนับว่าเป็นการพอกพูนความรู้ มันมิได้เป็นสิ่งที่เราจะรู้แจ้งได้ในชั่วระยะเวลาอันสั้นเลย การป้องกันทางด้านทะเลให้ได้ผลก็นับว่าเป็นการศึกษาที่สำคัญวิชาหนึ่งอยู่ในตัวเองแล้ว โดยเหตุที่ยังไม่มีใครได้ศึกษาพื้นฐานของมันให้ทะลุปรุโปร่ง จึงไม่เป็นการง่ายเลย ที่จะศึกษาจุดประสงค์ที่เป็นสาระสำคัญๆ ของมันได้อย่างรวดเร็ว บางทีข้อเท็จจริงนี้จะอธิบายถึงเหตุผลที่ว่าทำไมแม้ท่านจะจับหูเขาไว้ให้มันแล้วอธิบายจุดประสงค์ที่เป็นสาระสำคัญเหล่านี้กรอกหูเขา เขาก็ยังหาเข้าใจไม่

๒๘. สิ่งที่น่าประหลาดหลักๆ แห่งการป้องกันชาติ ก็คือการที่จะป้องกันไม่ให้พวกอนารยชนต่างด้าวมาตบถเหยียดหยามเรา สิ่งที่เราสร้างขึ้นเพื่อป้องกันชายฝั่งทะเล ทั้งหมดนั้นล้วนขาดวิธีการที่ดี ป็นใหญ่ต่างๆ ที่ตั้งเรียงรายไว้ก็ยังไม่เหมาะสม และข้าราชการที่ไปเจรจาไกล่เกลี่ยกับพวกต่างด้าวก็เป็นคนธรรมดาสามัญที่ไม่มีความรู้ในเรื่องการสงครามเลย เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้แม้เราจะไม่อยากให้พวกอนารยชนมาด่าว่าเหยียดหยามเรา แต่ความจริงแล้วเราจะทำเช่นนั้นได้อย่างไร?

.....

๓๐. ในบรรดาบุคคลต่างๆ ที่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพ ผู้ที่มีได้เป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่หรือเจ้านาย หรือเป็นพวกผู้ดีก็ล้วนเป็นสมาชิกของครอบครัวที่มั่งคั่งทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นพวกเขาก็หาความสุขไปวันหนึ่งๆ ด้วยการดื่มสุราและร้องรำทำเพลง พวกเขาไม่มีความรู้เกี่ยวกับจุดยุทธศาสตร์และระเบียบวินัยทางทหารเลย ถ้าหากประเทศชาติตกอยู่ในภาวะฉุกเฉิน ก็จะไม่มีความสามารถทำให้ทหารเคารพและยำเกรงและหยุดยั้งการโจมตีของข้าศึกได้ นี่แหละคือความเศร้าใจอย่างหนักในสมัยเราละ ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง ข้าพเจ้าจึงปรารถนาจะเจริญรอยตามหลักการว่าด้วยการเสริมสร้างอาวุธของตะวันตก และโดยการรวมคนเก่าๆ ที่มีความจงรักภักดี ที่กล้าหาญ และแข็งแรงเข้าด้วยกันเป็นกลุ่มก้อนขึ้นได้ก็จะชื่อว่าได้ตั้งครอบครัวต่างๆ ที่มีใช้ในชนชั้นทหาร นั่นคือ คนที่มีค่าเท่ากับคนธรรมดาสิบคนขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อตั้งเป็นกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้จะมีจุดมุ่งหมายอยู่เพียงอย่างเดียว คือ รักษาชาติ

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเด่นเกี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๐๙

และคุ้มครองประชาชน ใครก็ตามที่ปรารถนาจะเข้าร่วมในสังคมนี้ จะต้องผ่านการทดสอบ และตรวจสอบคุณสมบัติเสียขั้นหนึ่งก่อน ถ้าหากเขาไม่หลีกเลี่ยงความยากลำบาก เขาก็จะได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในกลุ่มอาสาสมัครได้ บุคคลที่มีความปรารถนาในด้านยุทธวิธี การวางแผน และการบริหาร ก็จะก้าวหน้าไปสู่ตำแหน่งผู้นำ และถ้าหากถึงเวลาที่เราจะต้องป้องกันประเทศ บุคคลกลุ่มนี้ก็จะรวมตัวเข้าด้วยกัน และจัดตั้งเป็นกองทัพพร้อมคำสั่งของทางราชการ เราก็หวังได้ว่าพวกเขาจะขับไล่พวกข้าศึกออกไปและคงจะบำเพ็ญหิตประโยชน์ได้มากกว่าที่บุคคลผู้เป็นชนชั้นทหารในบัดนี้จะได้เสียอีก

.....

๓๕. วิชาคำนวณนับว่าเป็นพื้นฐานแห่งการศึกษาทั้งปวงในฝ่ายอัสตงคตประเทศ หลังจากที่ได้ค้นพบวิชานี้แล้ว กลยุทธ์ในด้านการทหารก็ได้รุดหน้าไปไกลมาก นับว่าห่างไกลจากกลยุทธ์ในสมัยก่อนมากทีเดียว พัฒนาการนี้นับว่าสอดคล้องต้องกันกับข้อความที่ว่า “เขาก้าวจากการศึกษาขั้นมูลฐานไปสู่การศึกษาขั้นสูง” ในหนังสือ *ศิลปะการสงคราม* ของซุนจื๊อ ข้อความเกี่ยวกับ “การประมาณการพิจารณาตัดสินปริมาณ การคิดคำนวณ การวินิจฉัยตัดสิน และชัยชนะ” ล้วนพาดพิงถึงวิชาคำนวณทั้งนั้น อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่สมัยซุนจื๊อมา ไม่ว่าพวกเราหรือคนจีนไม่เคยมีใครหยุดยั้งการอ่าน เรียน และท่องจำคำสอนของซุนจื๊อเลย และศิลปะการสงครามของเราก็คงเหมือนกับในสมัยของซุนจื๊อนั่นเอง ดังนั้นเราจึงไม่อาจเอาศิลปะการสงครามนั้นไปเปรียบกับศิลปะการสงครามของตะวันตกได้ สำหรับข้อนี้ไม่มีเหตุผลใดๆ ยิ่งไปกว่าเหตุผลที่ว่าเราได้อุทิศตัวเราให้แก่การศึกษาขั้นมูลฐานเลย ในสมัยปัจจุบันนี้ ถ้าเราปรารถนาจะทำให้การเตรียมพร้อมทางด้านการทหารของเราสมบูรณ์แบบจริงๆ ละก็ เราจะต้องพัฒนาการศึกษาสาขาต่อไป

.....

๔๐. ตามความเป็นจริงแล้ว พวกที่ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตในสมัยทุกวันนี้ มัวไปทำอะไรอยู่เล่า? พวกเขาเข้าใจวิถีทางที่เทพเจ้าและนักปราชญ์ได้กำหนดไว้ในประเทศชาตินี้ หรือวิถีทางที่เอี้ยว ซุน และบรรดาจักรพรรดิแห่งสามราชวงศ์ทรงใช้ปกครองบ้านเมืองอย่างแจ่มแจ้ง ทะลุปรุโปร่งแล้วหรือ? หลังจากที่ได้ศึกษาเรื่องพิธีรีตองและการดนตรี เรื่องการลงโทษและการบริหารเรื่องหนังสือจีนตกวินิพนธ์แบบฉบับและระบบการปกครองแล้วพวกเขาได้อภิปรายและศึกษาธาตุมูลแห่งศิลปะการสงคราม แห่งระเบียบวินัยทหาร และแห่งหลักการต่างๆ แห่งเครื่องจักรกลบ้างหรือเปล่า? พวกเขาได้ศึกษาถึงภาระต่างๆ ในต่างประเทศอย่างหมดเปลือก

๗๑๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หรือเปล่า? ได้ศึกษาในเรื่องวิธีการป้องกันประเทศให้ได้ผลหรือเปล่า? ได้ศึกษาในเรื่องยุทธวิธีเกี่ยวกับการสร้างที่มั่น เครื่องกีดขวาง และการเสริมกำลังหรือเปล่า? ได้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องการคำนวณ ความถ่วงจำเพาะ วิชาคณิต และเลขคณิตหรือเปล่า? ถ้าหากเขาปฏิบัติเช่นนั้นจริง ทำไมข้าพเจ้าจึงไม่ทราบบ้างเลยเล่า! ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงขอถามว่า ผู้ที่เขาเรียกกันว่าบัณฑิตในทุกวันนี้จะความจริงเขาทำอะไรกันบ้าง

.....

๔๒. การเล่าเรียนชนิดที่เมื่อเรียนแล้วก็ช่วยอะไรไม่ได้และไม่เรียนก็ไม่ต้องเดือดร้อนอะไรนั้น นับว่าเป็นการเรียนที่ไร้ประโยชน์ ส่วนการเรียนที่มีประโยชน์ก็คือการเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของมนุษย์ซึ่งนับว่าจำเป็นเช่นเดียวกับการผลิตเครื่องแต่งกายที่ชาวต่างประเทศบาง ๆ สำหรับใช้ในฤดูร้อนและเสื้อผ้าชั้นนอกที่หนัก ๆ สำหรับใช้ในฤดูหนาวฉะนั้น

.....

๔๔. เรากล่าวว่าประเทศชาติแห่งนี้มีทองคำ ข้าวและข้าวฟ่างอยู่มากมายล้นเหลือ แต่ดินแดนของเราไม่กว้างใหญ่พอ และเมื่อภายในประเทศเกิดมีความต้องการสิ่งเหล่านี้มากขึ้น ก็ยากที่จะมีวัตถุดิบที่ผลิตได้ในประเทศนี้ เช่น สิ่งต่างๆ ที่จำเป็นจะต้องใช้ในการป้องกันฝั่งทะเล ก็ล้วนแต่ได้มาจากภายนอกประเทศทั้งสิ้น การสร้างเครื่องกีดขวางให้หลาย ๆ ร้อยแห่ง การสร้างเรือรบขนาดใหญ่หลาย ๆ ร้อยลำ และการหล่อปืนใหญ่ขึ้นหลาย ๆ พัน กระบอกล้วนจะต้องสิ้นเปลืองเงินทองมากทั้งนั้น อนึ่ง สิ่งทั้งปวงนี้ก็เชื่อว่าจริงยั่งยืนตลอดไป ก็หาไม่ จะต้องมีการซ่อมแซม สร้างใหม่หรือปรับปรุงให้ดีขึ้นทุกๆ ๑๐ ปีหรือทุกๆ ๒๐ ปีเสมอไป เมื่อพูดในด้านภายนอกแล้ว ก็จำเป็นจะต้องมีทุนที่จะใช้ในการดำเนินสัมพันธภาพกับต่างประเทศ และในด้านภายใน ก็คือจะต้องใช้จ่ายเพื่อจัดหาอาหารที่จำเป็นสำหรับบ้านเมืองของเรา เราจะได้เงินเพื่อสิ่งต่างๆ เหล่านี้จากที่ใดเล่า? ถ้าหากครอบครัวที่มีความซุกซลักในด้านการเงินต้องรับแขกที่ละมาก ๆ และต้องเตรียมอาหารไว้เลี้ยงแขกบ่อย ๆ เงินทองที่มีอยู่ก็ต้องถูกใช้ให้ร่อยหรอไปทุกที่จนกระทั่งถึงจุดที่จะไม่มีเหลือพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ สืบไปตำแหน่งแห่งชาติในปัจจุบันนี้จะแตกต่างจากสภาพของครอบครัวที่ยากจนได้อย่างไร? เราจะใช้กลวิธีอย่างไรจึงจะเอาชนะสถานการณ์เช่นนั้นได้เล่า? ผู้ที่ปรารถนาจะดำเนินธุรกิจของรัฐให้เป็นไปด้วยดีด้วยน้ำใสใจจริงนั้นจะต้องวางโครงการไว้ล่วงหน้าด้วยความรอบคอบอย่างที่สุดทีเดียว

.....

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๑๑

๔๖. ในสมัยที่เจ้านายคนก่อนของข้าพเจ้ายังดำรงตำแหน่งอยู่ในวงการรัฐบาล และต่อมาเมื่อท่านได้ทำหน้าที่ในด้านการรักษาป้องกันชายฝั่งทะเล พวกอนารยชนอังกฤษกำลังรุกรานจักรวรรดิชิง (Ch'ing) และข่าวการสงครามกำลังครึกโครมนำตื่นตื่น ข้าพเจ้าซึ่งรู้สึกสลดใจต่อเหตุการณ์ในเวลานั้นได้เสนอโครงการไว้ในบันทึกความทรงจำของข้าพเจ้า ความจริงตอนนั้นก็ตกอยู่ในศักราชเหมโปปีที่ ๑๓ เดือน ๑๑ (ธันวาคม ๒๓๘๕-มกราคม ๒๓๘๖) ต่อมาข้าพเจ้าได้เห็นหนังสือ เฉิง-หวู จี ของนักเขียนชาวจีนชื่อหฺวยฺยฺว่าน^{๑๐} (Wei Yuan) หฺวยฺยฺได้เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพราะความเศร้าเนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ คำนำหนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นในเดือน ๗ ของปีเดียวกันนั้นเอง (สิงหาคม-กันยายน ๒๓๘๕) และหฺวยฺยฺได้เขียนหนังสือนั้นก่อนที่ข้าพเจ้าจะเสนอหนังสือความทรงจำของข้าพเจ้าเพียง ๔ เดือนเท่านั้น เราทั้งสองทั้งๆ ที่ไม่เคยปรึกษาหารือกันมาก่อนเลย แต่ก็มักมีความเห็นสอดคล้องต้องกันเสมอ อ้อ! หฺวยฺยฺและข้าพเจ้าเกิด ณ สถานที่ต่างกันและไม่เคยรู้จักนามของกันและกันเลย มันมิได้เป็นเพราะความมีใจตรงกันดอกหรือที่เราทั้งสองได้เขียนหนังสือแสดงความเศร้าสลดใจในระยะเวลาเดียวกัน และทัศนะของเราตรงกันโดยที่เรามิได้พบปะกันมาก่อนเลย? เราจะต้องเรียกกันและกันว่าสหายจากต่างแดน แต่หฺวยฺยฺกล่าวว่าประเทศจีนนับตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ไม่เคยมีการป้องกันทางด้านชายฝั่งทะเลเลย แต่ก็ไม่เคยมีการสงครามที่เรียกว่ายุทธนาวีเลย เพราะฉะนั้นในฐานะเป็นวิธีการป้องกันการโจมตีจากทางทะเล จีนจึงควรปรับปรุงเมืองต่างๆ ที่มีค่ายคูประตูหอรบให้เข้มแข็ง และทำห้องทุ่งให้หมดจด ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้สามารถตีโต้พวกที่บุกรุกโดยการยกพลขึ้นบกให้ถอยร่นกลับไป ส่วนข้าพเจ้าปรารถนาจะส่งเสริมการสอนเทคนิคในการใช้เรือหุ้มเกราะให้เต็มที และวางโครงการโจมตีเพื่อขัดขวาง และทำลายล้างข้าศึกให้หมดไป ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้ลงโทษถึงขั้นสังหารผลาญชีวิตพวกนักปล้นสะดมก่อนที่พวกเขาจะขึ้นถึงชายฝั่งประเทศของเรา นั่นคือจุดที่แตกต่างกันระหว่างหฺวยฺยฺกับข้าพเจ้า

๔๗. เพื่อที่จะเอาชนะพวกอนารยชน ก็ไม่มีอะไรจะมีประสิทธิภาพเท่ากับการสืบดูให้รู้ภาวะเบื้องต้นในหมู่อนารยชนเหล่านั้นให้แน่นอนเสียก่อน การที่จะทำได้เช่นนี้ก็ไม่มี การดำเนินการขั้นแรกใดๆ ที่จะดียิ่งไปกว่าจะต้องคุ้นกับภาษาของพวกอนารยชนเหล่านั้น ดังนั้นการเรียนภาษาของพวกอนารยชนจึงมิใช่เป็นเพียงขั้นหนึ่งแห่งการมุ่งไปสู่การรู้จักพวกอนารยชนเท่านั้น แต่ยังเป็นงานพื้นฐานที่จะเอาชนะพวกอนารยชนด้วยเมื่อ

^{๑๐} บัณฑิตและเพื่อนของข้าหลวงใหญ่หลิน เซลัว ผู้ที่พยายามปราบปรามการค้าฝิ่นที่เมืองกวางตุ้งจนกระทั่งทำให้ต้องทำสงครามกับบริติช หนังสือ “เฉิง-หวู จี” (บันทึกเรื่องการแสวงหาประโยชน์ทางด้านการทหารของราชวงศ์แมนจู) ของหฺวยฺยฺได้เขียนจบลงหลังจากที่ได้มีการเซ็นสัญญาที่กรุงนานกิงซึ่งเป็นการสิ้นสุดสงครามฝิ่นไม่นานนัก

ชาติต่างๆ เริ่มส่งเรือมายังน่านน้ำรอบๆ เกาะซามิและเกาะอะวะบะบะด้วยเลศต่างๆ ข้าพเจ้าก็คิดว่าเป็นการยากจริงๆ ที่จะหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรือเหล่านี้ได้ ผลก็คือว่าข้าพเจ้าปรารถนาจะรวบรวมปทานุกรมให้หลายๆ เล่ม แปลภาษาต่างๆ เป็นภาษาญี่ปุ่น ทั้งนี้ก็เพื่อสอนภาษาของประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรปนั่นเอง อนึ่งโดยเหตุที่เรามีสัมพันธทางการค้ากับฮอลแลนด์มาเป็นเวลานานแล้ว และโดยเหตุที่พวกเราเป็นจำนวนมากรู้วิธีที่จะอ่านหนังสือที่ใช้ในประเทศนั้น ข้าพเจ้าจึงปรารถนาจะตีพิมพ์ปทานุกรมตอนที่เกี่ยวกับภาษาดัตช์ก่อน ก่อนหน้านี้ได้เคยมีคำสั่งจากรัฐบาลซึ่งมีผลบังคับว่า หนังสือที่จะตีพิมพ์จะต้องได้รับการพิจารณาอนุญาตจากราชการเสียก่อน ดังนั้นในฤดูหนาวแห่งศักราชอะเอะอิปีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๙๒-๒๓๙๓) ข้าพเจ้าจึงได้ไปยังเมืองเอโดะ ได้เสนอต้นฉบับของข้าพเจ้า และขออนุญาตจัดตีพิมพ์เรื่องนี้ได้ดำเนินไปอย่างช้าๆ เป็นเวลาถึงหนึ่งปี ในที่สุดข้าพเจ้าก็ไม่ได้รับอนุญาตให้จัดตีพิมพ์ ในระหว่างเวลาที่ข้าพเจ้าอยู่ในเมืองหลวงนั้น ข้าพเจ้าได้หนังสือของหุยกุมาเป็นครั้งแรก แล้วก็เอามาอ่าน หุยกุเองก็ปรารถนาจะตั้งโรงเรียนขึ้นในบ้านเมืองของตนในเบื้องต้นก็เพื่อแปลเอกสารต่างประเทศและส่งเสริมความเข้าใจภาวะต่างๆ ในหมู่ชาติต่างๆ ที่เป็นข้าศึกให้ดี ทั้งนี้ ก็เพื่อจะได้เป็นเหตุเอาชนะข้าศึกเหล่านั้น ในเรื่องนี้ความเห็นของหุยกุก็ตรงกับความเห็นของข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ประเทศของหุยกุได้ทำให้คำพูดนี้กลายเป็นความจริงขึ้นมาได้หรือไม่

๔๘. สิ่งที่ว่าปรารถนาอันสำคัญสำหรับการป้องกันทางด้านทะเลก็คือปืนและเรือรบ แต่สิ่งที่สำคัญมากกว่า ก็คือปืน หุยกุได้รวมบทความเรื่องปืนไว้ในหนังสือ “ไทโกว คูซัง”^{๑๑} ด้วย ข้อความส่วนมากไม่ถูกต้องและไม่มีมูลความจริงอะไร ทำคล้ายๆ ของเด็กเล่น ไม่มีใครที่จะสามารถเรียนถึงสาระสำคัญ (แก่นแท้) ของวิชาโดยมิได้ศึกษาวิชานั้นด้วยตนเองเลย การที่บุคคลที่ปราดเปรื่องอย่างหุยกุไม่เข้าใจข้อนี้ก็นับว่าโชคร้ายอยู่ ข้าพเจ้าสงสัยว่าหุยกุเหลือเกินที่ในโลกปัจจุบันนี้ หุยกุซึ่งไม่มีความรู้ในเรื่องปืนใหญ่ได้ทำให้ข้อบกพร่องและความผิดพลาดเหล่านี้ตกไปถึงอนุชนรุ่นหลัง ๆ ตลอดไปอย่างไม่ฉลาดเสียเลย

๔๙. ในฤดูร้อนที่ผ่านมา พวกอนารยชนอเมริกันได้มาถึงอ่าวอุระงะพร้อมกับเรือรบ ๔ ลำ และได้นำสารของประธานาธิบดีของตนมาด้วย ความประพุดติและกิริยาท่าทางที่แสดงออกมาของพวกเขาช่างเย่อหยิ่งจองหองเสียเหลือเกิน นับว่าเป็นการดูถูกดูหมิ่นศักดิ์ศรีแห่งชาติของเราไม่น้อยเลย ผู้ที่ได้ยิน อุดที่จะกีดกรามกรอดเสียมิได้ บุคคลผู้หนึ่งที่รักษาอ่าวอุระงะ ก็ถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม แต่ก็จำต้องนิ่งเอาไว้ และเมื่อไม่สามารถทำอะไรเขาได้ พอ

^{๑๑} ชื่อที่ถูกต้องคือ ไทโกว กุจ็อง (อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ประเทศซายะเตะเล มีภาพประกอบ) ซึ่งหลินเซลิ้ว กับหุยกุว่านเป็นผู้รวบรวมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๑๓

พวกอนารยชนเหล่านั้นกลับไปแล้วก็ชักมีดอกและแทงภาพผู้นำของพวกอนารยชนซึ่งพวกเขาให้ไว้เป็นที่ระลึกเสียขาดกระจุยไปหมด จึงค่อยบรรเทาโทสะลงได้บ้าง ในสมัยก่อน เจาหฺยฺ (Ts'ao Wei) แห่งราชวงศ์ซ่ง เมื่อถูกลดตำแหน่งแล้วก็ยังรับราชการอยู่ที่แคว้นเซินสี และเมื่อได้ทราบถึงคุณลักษณะของเจา ยฺว่นเฮา เขาก็ขอให้บุคคลที่ชำนาญในการวาดภาพวาดรูปเจาให้ เมื่อเจาหฺยฺมองดูภาพนี้ก็ทราบจากรูปร่างลักษณะที่สมกับเป็นลูกผู้ชายของภาพนั้นว่าเขาคงจะก่อความเดือดร้อนขึ้นตามชายแดนในภายภาคหน้าโดยไม่ต้องสงสัย ดังนั้น หฺยฺจึงปรารถนาจะดำเนินการเป็นขั้นๆ เพื่อเตรียมชายแดนไว้ล่วงหน้าและเพื่อรวบรวมและตรวจสอบบุคคลที่มีความสามารถ ต่อมาในภายหลัง ก็ปรากฏว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามที่หฺยฺได้พยากรณ์ไว้ ดังนั้นโดยการดูรูปภาพของข้าศึก เขาก็สามารถมองเห็นความสามารถของข้าศึกและทำให้ช่วยตัวเองตระเตรียมทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตัวเองได้ นับว่าเป็นที่น่าเสียใจก็ตรงที่ว่าพวกทหารยามของญี่ปุ่นมิได้คิดถึงเรื่องนี้ แทนที่จะใช้ภาพนั้นให้เป็นประโยชน์ เขากลับแทงมันเสียขาดกระจุยไปหมด ในสองกรณีนั้น ก็มีอนารยชนอยู่คนหนึ่งเหมือนกัน ในสองกรณีนั้น ก็มีภาพอยู่ภาพหนึ่งเช่นกัน แต่คนหนึ่งไม่มีภาพจึงหาทางที่จะให้ได้ภาพนั้นมา ส่วนอีกคนหนึ่งมีภาพอยู่แล้ว กลับทำลายมันทิ้งเสีย ความรู้ที่ลึกซึ้งและการเห็นการณ์ไกลในการวางแผนของคนทั้งสองนั้นนับว่าแตกต่างกันอย่างลิบลับทีเดียว

.....

๕๒. เดิมทีเดียว ข้าพเจ้าพร้อมด้วยเพื่อนคนหนึ่งหรือสองคนได้เดินทางไปยังเมืองคามะคุระ ในที่สุดเราก็เล่นเรือข้ามทะเลผ่านเกาะอะระสะกิไปยังเกาะโยะชิมิ เราพักอยู่ที่มิสะกิ แล้วก็เดินทางต่อไปผ่านมัดสึวะแล้วไปหยุดที่มิยะตะ หลังจากที่พักอยู่ที่อุระงะชะวะระยะเวลานานหนึ่งแล้ว เราก็เดินทางขึ้นไปยังสะรุงะชิมิ เทียวชมคะนะซะวะ แล้วก็ไปยังฮอมโมกุ แล้วก็กลับไปยังเมืองเอโดะ ในการเดินทางคราวนี้ ข้าพเจ้าได้หยุดพัก ณ สถานที่ต่างๆ ราว ๑๐ แห่ง ซึ่งเขาได้สร้างเครื่องกีดขวางขึ้นเตรียมต่อต้านการรุกรานจากทางทะเล แต่การจัดเครื่องกีดขวางเหล่านั้นขึ้นมา ดูไม่มีความหมายอะไรเสียเลย และไม่มีแห่งใดเลยที่จะใช้ฟิงพาอาศัยเป็นจุดป้อมค่ายสำหรับป้องกันบ้านเมืองได้ เมื่อได้พบเห็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าก็หงงมองดูฟ้าโดยไม่ได้ตั้งใจ แล้วก็ถอนหายใจยาว ข้าพเจ้าเอามือทูปอกและร้องให้อยู่เป็นเวลานาน เมืองเอโดะเป็นประตูดอกหอยของชาติทีเดียว และส่วนฟูตะโซ-โนะ-สุ ซึ่งเป็นเสมือนริมฝีปากของชาตินั้นอาจเรียกว่าเป็นปราการเครื่องกีดขวางตามธรรมชาติ ปากที่เปิดลงสู่ทะเลนั้นยังอ้ากว้างอยู่ นับตั้งแต่ต้นมาแล้ว ที่ถ้าหากไม่มีเรือรบและกองทัพรือแล้วก็ยากที่จะหยุดยั้งการล่องละเมิดดินแดนหรือการโจมตีของข้าศึกได้ ที่นี้เมื่อปราศจากความพยายามอย่างแท้จริงแล้ว กำแพงที่ทำขึ้นอย่าง

๗๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โง่ๆ และรั้วที่น่าหัวเราะเยาะเหล่านี้ได้เคยถูกโยนขึ้นไปเหนือผิวน้ำทะเลเพียงเพื่อไม่ให้ต่างชาติเห็นการขาดการวางแผนของเราเท่านั้นเอง ถ้าในระหว่างนี้เกิดชาติต่างๆ ทั้งทางตะวันออกและตะวันตกส่งเรือรบมาเยือนเราเล่า เขามีเล่นงานเราแย่ไปหรือ? ไม่มีจุดใดเลยที่เราจะวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นคนมีสติปานกลางของพวกข้าราชการชั้นผู้น้อยได้ เราจะทำอย่างไร ถ้าหากผู้ที่นั่งบนยานทองคำพร้อมกับมีผ้าที่ปูรองอาสน์ที่หรูหรา ผู้ใส่เครื่องประดับประดาและบริโภคนิสัตว์ และผู้ที่เรียกตนเองว่าชนชั้นสูง มิได้ยอมรับโครงการที่สำคัญเพื่อชาติ แทนที่จะทำเช่นนั้น เขากลับเอาความมั่งคั่งของชาติไปใช้ในงานก่อสร้างที่ไร้ประโยชน์นี้ ถ้าเรือของพวกอนารยชนยกกำลังทหารมาถึง เราจะต่อต้านพวกเขาหรือทำให้พวกเขาพ่ายแพ้ไปได้อย่างไร? หลังจากการเดินทางครั้งนี้แล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะต้องรีบเร่งเขียนอ้อนวอนให้มีการอภิปรายในสิ่งต่างๆ ที่ควรทำและไม่ควรทำเกี่ยวกับการป้องกันด้านชายทะเล ทั้งนี้ ก็โดยหวังว่าข้าพเจ้าอาจช่วยเหลือในยามฉุกเฉินนี้ได้บ้าง ข้าพเจ้าได้เขียนต้นฉบับจบ และขออนุญาตเจ้านายคนก่อนเพื่อนำเรื่องนี้เสนอผู้ใหญ่ แต่ท่านปฏิเสธ ข้าพเจ้าจึงเลิกแผนการ เรื่องนี้เกิดขึ้นในตอนต้นฤดูร้อน แห่งศักราชเคเออิปีที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๙๓) อีก ๔ ปีต่อมา ก็จริงดังที่ข้าพเจ้าได้พยากรณ์ไว้ คือเรื่องเกี่ยวกับอนารยชนอเมริกันก็เกิดขึ้น ในเวลาที่เจ้านายคนก่อนของข้าพเจ้าย้ายบ้านที่ความทรงจำของข้าพเจ้าไว้นั้น อาจเป็นเพราะท่านเกรงว่าข้าพเจ้าอาจถูกลงโทษ เพราะความทะลึ่งอวดดีก็ได้ คุณความดีของท่านที่ช่วยปกป้องข้าพเจ้าไว้นั้นนับว่าใหญ่หลวงมาก ถ้าหากท่านจะมีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ และได้ทราบว่าคุณข้าพเจ้าต้องติดคุกแล้ว ท่านคงจะต้องเสียใจอย่างลึกซึ้งทีเดียว!

โยชิตะ โชอิน กับ คุณค่าของความตาย

โทระยิโร

โทระยิโร -

นิยุ-อิกโก โมชิ

ผู้ท้าทายความตายถึง ๒๑ ครั้ง!

โยชิตะ โทระยิโร (รู้จักกันในนามปากกาว่า โชอิน มากกว่า) ซึ่งวีรกรรมของท่านได้รับการสดุดีจากพวกเด็กหนุ่มชาวญี่ปุ่นในยุคฟื้นฟูสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ และได้รับการยกย่องในต่างแดนเพราะข้อเขียนต่างๆ ของ โรเบิร์ต หลุยส์ สตีเวนสัน นั้น เกิดในเขตปกครอง (fief) ของโจชูซึ่งอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ และได้ถูกรับไว้เป็นบุตรบุญธรรมในครอบครัวชามูโรที่ค่อนข้างจะมีฐานะต่ำต้อยครอบครัวหนึ่ง บิดาของท่านซึ่งเป็นครูสอนทหารเห็นว่า เป็นความจำเป็นที่จะต้องแบ่งเวลาระหว่างการสอนกับการคราดไถที่ดินเพื่อที่จะได้ดำรง

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๑๕

ชีวิตอยู่ได้อย่างกระเหิมกระแห่ม และโยชิตะซึ่งต้องทำงานด้านโรงเรียนสืบต่อจากบิดาตั้งแต่อายุยังน้อยๆ อยู่那儿ยังคงมีจิตใจเป็นชาวไร่ชาวนาอยู่เต็มตัว คือเป็นคนเอาจริงเอาจังบริสุทธิ์ และดำรงชีวิตอยู่ด้วยแรงงานที่ใช้ให้หมดไปกับแผ่นดินนั้นเองมรดกที่ท่านได้รับจากบิดาอีกอย่าง ก็คือการอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่คำสั่งสอนของยามางะ โซโก ผู้สอนเรื่องจรรยาบรรณของนักรบ (ต่อมาเรียกว่า บูชิโด) ซึ่งจรรยาบรรณของนักรบนี้ได้สอนถ่ายทอดกันสืบมาในโรงเรียนของตระกูล ทั้งท่านยังมีความคุ้นเคยกับหลักการต่างๆ แห่งวิชายุทธศาสตร์ ดังที่มีอยู่ในหนังสือจินดกวีนิพนธ์แบบฉบับของจีน นั่นคือหนังสือ *ศิลปะการสงคราม* ของซุนจื๊อ บางทีหนังสือที่มีอิทธิพลต่อโยชิตะลึกยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ *คัมภีร์เม้งจื๊อ* ซึ่งลัทธิเมโนคตินิยมอันสูงส่ง การยืนยันอย่างแข็งขันถึงคุณค่าที่แฝงอยู่ของปัจเจกชน และการคัดค้านการใช้อำนาจหน้าที่ตามอำเภอใจของคัมภีร์นี้ ได้ทำให้ความรู้สึกที่มีชีวิตชีวาเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของท่านเองในโลกและความอดทนต่อข้อจำกัดต่างๆ ในภายนอกทั้งปวงไม่ได้เกิดขึ้นในตัวโยชิตะ

โยชิตะผู้ละโมภในการศึกษาเล่าเรียนอย่างเหลือเกิน และได้รับความประทับใจในเรื่องความสำคัญแห่งการสืบความลับทางด้านการทหารจากหนังสือ *ศิลปะการสงคราม* ของซุนจื๊อผู้นี้ ได้เดินทางไปหาชาวคราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับตะวันตกในเมืองนางาซากิ และจากพวกครูที่มีหัวก้าวหน้า เช่น โยโกอิ โซนัน และ ซากุมะ โซซัน ในการเดินทางไปทางภาคเหนือของญี่ปุ่น ท่านได้ไปเยี่ยมโรงเรียนที่มีโตะซึ่งกำลังประกาศว่าคณะทูตสวรรค์ของญี่ปุ่นจะหันกลับไปหาตะวันตก และสร้างจักรวรรดิโลกภายใต้ราชวงศ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย หลังจากที่มีความพยายามของโยชิตะที่จะซ่อนตัวไปในเรือรบของนายพลเรือเออร์รี่ต้องล้มเหลว เพราะวางแผนไม่ดีซึ่งสิ้นสุดลงด้วยการที่ท่านถูกจำกัดเขตให้อยู่เฉพาะในเขตปกครองที่เป็นภูมิลำเนาเดิมแล้ว โยชิตะก็ได้รับอนุญาตจากเจ้าขุนมูลนาย ผู้ชอบตามอกตามใจท่านให้กลับไปสอนหนังสือได้อย่างเดิม โยชิตะซึ่งมีคัมภีร์เม้งจื๊อเป็นตำราหลักได้เน้นถึงเหตุผลที่เม้งจื๊อทำการปฏิวัติต่อผู้ปกครองบ้านเมืองที่ไม่มีคุณค่าและไม่มีความสามารถโดยปริยาย และชี้ให้เห็นการที่โชกุนต้องประสบความล้มเหลวในอันที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามที่นามบรรดาศักดิ์ที่ว่า “จอมทัพผู้ปราบอนารยชน” (เฮอิ-อิจิ โซกุน) ระบุไว้ให้ได้ผลสมบูรณ์ อย่างเราก็ดี โยชิตะได้พบความสามารถในอันที่จะรับผิดชอบต่อภาวะผู้นำในยามที่ญี่ปุ่นต้องประสบกับวิกฤติการณ์อยู่ในบรรดาขุนนางทั้งหลายทุกชั้นทุกตำแหน่งทีเดียว โยชิตะตระหนักใจเป็นอย่างดีว่า จะพบบุคคลที่ไม่เห็นแก่ตัวและไม่มีความเกรงกลัวมากพอที่จะโค่นระบอบการปกครองลงได้ก็เฉพาะในหมู่บุคคลผู้ใกล้ชิดต่อดินและไม่แปรเปลี่ยนกับการทุจริตในเรื่องทรัพย์สินและในตำแหน่งหน้าที่ชั้นสูงในวงราชการเท่านั้นเพื่อที่จะเร้าใจบุคคลที่กล้าหาญและเชื่อถือได้ เหล่านี้ให้หันตัว

๗๑๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ก็จำเป็นจะต้องได้ผู้นำที่ยอมอุทิศชีวิตจิตใจให้แก่บ้านเมืองและทำตัวเป็นตัวอย่างอันจรรโลงใจแก่ันกรบที่แท้เท่านั้น

การที่โยชิซึเดะเรียกร้องให้ทำการปฏิวัตินั้นได้มีส่วนผสมที่เป็นสาระสำคัญแห่งการปฏิวัติสมัยใหม่อยู่ในตัวแล้ว นั่นคือ โคนอำนาจพวกขุนนางระบบเจ้าขุนมูลนายที่สืบทอดกันมาตามสายโลหิตลงเสีย และทำให้สามัญชนชาวญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญต่อชีวิตนี้คือ เชื้อแห่งความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคที่การฟื้นฟูได้นำมา นั่นคือการเลิกระบบเจ้าขุนมูลนาย การเลิกทาสและการรับพวกชาวไร่ชาวนาเข้าไว้ในกองทัพที่มีอาวุธสมัยใหม่ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดมาจากพวกผู้นำหนุ่มๆ และผู้ที่เคยเป็นศิษย์ของโยชิซึเดะมาก่อน เช่น คิโดะ โคอิน ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่งในการล้มล้างระบบเจ้าขุนมูลนาย อิโด ฮิโรบุมิ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญเมจิ และ ยามะงาตะ อะริโตะโมะ บิดาแห่งกองทัพบกญี่ปุ่นสมัยใหม่ แต่การปฏิวัติของบุคคลเหล่านี้เป็นการปฏิวัติที่ตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะทำให้ภาวะผู้นำแห่งชาติกลับฟื้นคืนชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่มากกว่าที่จะแก้ไขความอยุติธรรมทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงระเบียบทางสังคม ถ้าหากการที่โยชิซึเดะไม่พอใจต่อฐานะเดิมได้รับการจรรโลงใจจากความรู้สึกในด้านชนชั้นละก็ มันก็มิได้เกี่ยวข้องกับสิทธิของกลุ่มเศรษฐกิจใดๆ หากแต่จะต้องเกี่ยวข้องกับความรักผดชอบอย่างมากมายและจุดหมายปลายทางอันสูงส่งของชามูไรที่แท้

เพราะฉะนั้นเมื่อว่าตามแบบแล้ว โยชิซึเดะมิได้คิดวางแผนและจัดการเพื่อการกระทำทางการเมืองเลย แต่หากคิดจะให้มีการกระทำที่กล้าหาญบางอย่างที่คงจะสร้างความต้องการภาวะผู้นำที่ไม่เห็นแก่ตัวกลายเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นขึ้นมา ดังนั้นท่านจึงเป็นต้นความคิดที่จะลอบฆ่าทูตของโชกุน ที่จะไปยังราชสำนักซึ่งทูตของโชกุนขณะนี้มิจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมเด็จพระจักรพรรดิทรงอนุญาติให้ทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกาได้ เมื่อคำนึงถึงความใจร้อนและความล้มเหลวครั้งก่อนๆ เกี่ยวกับโครงการต่างๆ ที่พิจารณาอย่างไม่รอบคอบแล้ว ก็ไม่น่าประหลาดใจอะไรที่แผนการที่บ้าบิ่นนี้ควรจะถูกจับได้และถูกกวาดล้างให้หมดไป โยชิซึเดะซึ่งถูกส่งตัวไปยังเมืองเอโดะ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของโชกุน ในฐานะเป็นนักโทษจึงได้ถูกประหารชีวิตโดยการตัดศีรษะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ เมื่อท่านเพิ่งมีอายุได้ ๓๐ ปี เท่านั้นเอง แต่ทว่าในความตายนั้นเอง ความฝันของท่านก็สัมฤทธิ์ผล คือท่านได้กลายเป็นวีรบุรุษมาทุกชั่วอายุคน และการพลีชีวิตของท่านได้ทำให้จิตใจของพวกผู้นำการปฏิวัติรุ่นใหม่ๆ ของญี่ปุ่นเป็นประกายลุกโผลงขึ้นมา พวกสานุศิษย์ผู้กล้าหาญของท่านรวมทั้งอิโด และคิโดะด้วย ได้สร้างบ้านบรรจพของท่านไว้ด้วยความเคารพหนุ่มญี่ปุ่นแห่งศักราชใหม่ ได้ท่องเที่ยวโคลงสองบทซึ่งเป็นปัจฉิมพจน์ของท่านตอนที่อยู่ในคุกด้วยอารมณ์ที่ล้าลึกว่า

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๑๗

โอะยะะ โวะ โอะโมะ	ความหวังใยของบุตรที่มีต่อมารดา
โอะโอะโระ นิ มะสะรุ	ของตนนั่นน้อยกว่า
โอะยะโงะโอะโระ	ความหวังใยของมารดาที่มีต่อบุตรของตน
เคียว โนะ โอะโตะชิระ	เมื่อมารดาได้ทราบว่าจะไรเกิดกับข้าพเจ้าในวันนี้
อิกะ นิ คิคุริน	มารดาจะรู้สึกอย่างไร?
คะกุ สุระยะ	การกระทำเช่นนั้น
คะกุ นะรุ โมะโนะ โตะ	คงจะมีผลลัพธ์เช่นนั้น
ชิริ นะงะระ	ข้าพเจ้าทราบดีพอ
ยะมุ นิ ยะมาเรนะ	อย่างไรก็ตามสิ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าต้องทำลงไป
ยะมะโตะ ตะมะชิอิ	ก็คือ เจตนารมณ์ของยะมะโตะนั่นเอง

โยชิตะ โชนิน

เรื่องภาวะผู้นำ

(จาก เซนซุ, เล่ม ๒, หน้า ๒๕-๒๖, เล่ม ๓, หน้า ๑๔๕, เล่ม ๕, หน้า ๒๓๙, ๓๓๙, และเล่ม ๘, หน้า ๑๔๖)

สิ่งที่นับว่าสำคัญในตัวผู้นำก็คือเจตจำนงอันแน่วแน่และการพิจารณาตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยว คนเราอาจเป็นผู้ที่สามารถทำอะไรได้หลาย ๆ อย่างและเป็นผู้คงแก่เรียน แต่ถ้าหากเขาขาดความเด็ดขาดและการตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวเสียแล้ว เขาก็จะมีประโยชน์อะไรเล่า? (เล่ม ๘, หน้า ๑๔๖)

.....

ในทันทีที่ได้ตัดสินใจ ก็จะทำให้เจตนารมณ์ของเขาแน่วแน่นิ่งขึ้น แม้ว่าเจตจำนงของพวกเขาวุ่นวายยากที่จะปฏิเสธ แต่ชาмуไรผู้มีเจตจำนงแน่วแน่นิ่งย่อมสามารถโน้มน้าวจิตใจคนตั้งหมื่นคนได้ (เล่ม ๕, หน้า ๒๓๙)

.....

ผู้ที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นบุคคลสำคัญควรอ่านและศึกษาโดยการ

๗๑๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ดำเนินตามวิถีทางที่แท้ด้วยการตัดสินใจที่แน่วแน่ ซึ่งจะทำให้เขาเป็นบุคคลที่มีนิสัยตรงไปตรงมาและเปิดเผยจริงๆ อยู่เหนือลักษณะการที่เป็นแต่เพียงผิวเผินหรือตื้นๆ แห่งพฤติกรรมที่เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี และไม่ยอมที่จะพอกพอกใจกับสิ่งที่ไม่สลักสำคัญและที่ธรรมดาๆ (เล่ม ๒, หน้า ๒๖)

.....

ในทันทีที่เขาได้ตั้งเจตจำนงขึ้นมาแล้ว เขาก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น ๆ หรือหวังสิ่งใด ๆ จากโลกอีกต่อไปแล้ว ทศณภาพของเขาล้อมรอบทั้งฟ้าและดิน ทั้งอดีตและปัจจุบันและความแน่วแน่งบ่งแห่งหัวใจของเขาก็ไม่มีวันที่ใครจะทำให้พังขึ้นมาได้ (เล่ม ๓, หน้า ๑๔๕)

.....

ชีวิตและความตาย ความสามัคคีและความแตกแยก ย่อมติดตามกันไปอยู่เสมอ ไม่มีอะไรจะมั่นคง นอกจากเจตจำนงเท่านั้น ไม่มีอะไรจะจีรังยั่งยืนตลอดไป นอกจากความสัมฤทธิ์ผลของเขาเท่านั้น สิ่งเหล่านี้เท่านั้นที่นับว่ามีค่าในชีวิต (เล่ม ๕, หน้า ๓๓๔)

.....

การพิจารณาตัวเองว่าแตกต่างไปจากสามัญชนทั่วๆ ไปนั้นนับว่าผิดมาก แต่ทว่าเป็นการถูกต้องที่จะหวังว่าเขาจะไม่คงเป็นอย่างสามัญชนอยู่ตลอดไป (เล่ม ๒, หน้า ๒๕)

เรื่องความตรง

(จาก เซนซุ, เล่ม ๓, ข้อ ๒๓๔)

ในการสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ นั้น คนเราควรจะแสดงความซื่อสัตย์และความโกรธออกมาอย่างเปิดเผยและอย่างตรงไปตรงมา ถ้าหากเขาไม่สามารถแสดงมันออกมาอย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมาได้แล้ว มีอยู่อย่างเดียวเท่านั้นที่เขาควรจะทำก็คือลืมนั่นเสีย การที่จะเก็บความเศร้าโศกไว้ในหัวใจโดยรอคอยโอกาสที่จะระบายมันออกมาในภายหลังนั้น นับว่าเป็นการกระทำที่คล้ายๆ คนที่อ่อนแอและมีใจคอคับแคบ ซึ่งความจริงแล้วน่าจะเรียกว่าเป็นคนซื่อสัตย์มากกว่า จิตของบุคคลที่สูงส่งย่อมคล้ายสวรรค์ คือเมื่อเกิดขุ่นเคืองหรือโกรธแค้นขึ้นมา มันก็จะแสดงความโกรธเกรี้ยวออกมาดุจฟ้าผ่าทีเดียว แต่เมื่ออารมณ์โกรธนั้นหมดไปแล้ว ก็จะเป็นคล้ายๆ วันที่มีแดดเปรี้ยงและท้องฟ้าแจ่มใสฉะนั้น ภายในหัวใจจะไม่มีร่องรอยแห่งเมฆหมอกเหลืออยู่เลย นั่นแหละคือความงามแห่งความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงละ

การโต้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๑๔

อาวุธกับการศึกษาเล่าเรียน

ข้อความที่คัดมานี้เป็นเครื่องหมายบอกชั้นที่สำคัญๆ ๒ ชั้น ในพัฒนาการทางด้านพุทธิปัญญาของโยชิตะ คือ ชั้นแรก เมื่อคราวที่ท่านถูกการศึกษาในวิชาพุทธศาสตร์ชักนำไปให้แสวงหาความรู้ในด้านปรัชญาที่เก่าแก่ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และ ชั้นที่สอง เมื่อท่านได้ตระหนักใจอย่างถ่องแท้ถึงความสำคัญอย่างยิ่งยวดแห่งความรู้ของตะวันตกจากต้นตอโดยตรง นับว่าท่านมีคุณลักษณะที่เห็นว่าควรแสดงความรู้แจ้งนี้ออกมาในรูปแห่งถ้อยคำที่ใช้กันอยู่ในลัทธิขงจื้อ

(จาก เซนซุ, เล่ม ๒, หน้า ๑๔๕; เล่ม ๔, หน้า ๑๑๕)

ผู้ที่ศึกษาสารัตถะเกี่ยวกับการสงครามจะต้องไม่พลาดโอกาสที่จะศึกษาหนังสือจินตควินิพนธ์แบบฉบับ (ขงลัทธิขงจื้อ) เหตุผลก็คือว่าอาวุธนั้นเป็นเครื่องมือที่เต็มไปด้วยอันตรายและไม่จำเป็นจะต้องเป็นพลังเพื่อความดีเลย เราจะมอบความไว้วางใจให้แก่คนอื่นนอกจากผู้ที่ได้ศึกษาในคำสั่งสอนที่มีอยู่ในหนังสือจินตควินิพนธ์แบบฉบับ และสามารถเอาอาวุธเหล่านี้มาใช้เพื่อให้คนได้สำนึกถึงมนุษยธรรมและความชอบธรรมโดยถ่องแท้ได้อย่างไรเล่า? การทำให้ความรุนแรงและความไม่มีระเบียบสงบลงได้ การปราบปรามพวกอนารยชนและพวกโจรผู้ร้าย การช่วยให้ดวงวิญญาณไม่ต้องปวดร้าวและทนทุกข์ทรมาน การช่วยชาติให้พ้นจากความหายนะที่ใกล้จะเกิดขึ้นอยู่รอบมรณะแล้ว เหล่านี้คือจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของมนุษยธรรมและความชอบธรรม ตรงกันข้าม ถ้าหากเราสร้างอาวุธขึ้นมาเพื่อต่อสู้กันอย่างเห็นแก่ตัวโดยหวังจะพิชิตดินแดน สินค้า ประชาชน และยุทธปัจจัยละก็ เราจะไม่มีที่มั่นเป็นสิ่งที่เลวร้ายเหนือความเลวร้ายทั้งปวง เป็นความผิดที่ชั่วร้ายที่สุดเหนือความชั่วร้ายทั้งปวงดอกหรือ? ถ้าหากการศึกษาเรื่องการทำสงครามทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ การศึกษาวิถีทางที่จะนำไปสู่ชัยชนะในการต่อสู้ทั้งปวงมิได้ตั้งอยู่บนมูลฐานแห่งหลักการเหล่านั้นที่ควรจะครอบงำการใช้อาวุธเหล่านั้นละก็ ใครเล่าจะกล่าวได้ว่าการเสี่ยงเช่นนั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลเป็นความโชคร้าย? เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่าผู้ที่ศึกษาสารัตถะว่าด้วยการสงครามจะต้องไม่พลาดโอกาสที่จะศึกษาหนังสือจินตควินิพนธ์แบบฉบับด้วย (เล่ม ๒, ข้อ ๑๔๕)

สิ่งที่ข้าพเจ้าหมายถึงเมื่อพูดว่า “ติดตามศึกษา” นั้น มิใช่ความสามารถในการอ่านตำราคลาสสิก และการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณเท่านั้น แต่จะต้องมีความคุ้นกับภาวะต่างๆ ทั่วโลก และจะต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในต่างประเทศและรอบๆ ตัวเราด้วย บัดนี้ จากสิ่งที่ข้าพเจ้าสามารถมองเห็นได้ก็คือ แนวโน้มของโลกและเงื่อนไขต่างๆ ยังตกลงกันไม่ได้ และตราบเท่าที่ยังตกลงกันไม่ได้ ก็ยังคงมีโอกาที่จะทำอะไรบางสิ่งบางอย่าง

๗๒๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ได้อยู่ เพราะฉะนั้น ประการแรก เราจะต้องทำภาวะต่างๆ ในอาณาจักรของเราเองให้ดีเสียก่อน แล้วจึงค่อยทำภาวะต่างๆ ในอาณาจักรอื่นๆ ให้ดีต่อไป ถ้าหากทำได้อย่างนี้ เราก็จะสามารถทำภาวะต่างๆ ในราชสำนักให้ดีได้ และในที่สุดเราก็จะสามารถทำภาวะต่างๆ ทั่วโลกให้ดีได้ เบื้องแรกเราจะต้องทำตัวเราเองให้เป็นตัวอย่างเสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายไปยังบุคคลอื่นๆ ตามลำดับ นี่คือน้ำที่ข้าพเจ้าหมายถึงเมื่อพูดว่า “ติดตามการศึกษา” (เล่ม ๔, หน้า ๑๑๕)

การเผชิญหน้ากับความตาย

(จาก เซนซุ, เล่ม ๑, หน้า ๑๐๑; เล่ม ๔, หน้า ๒๓๘, เล่ม ๘, หน้า ๒๔๔)

นับตั้งแต่ต้นปีจนถึงปลายปี ตั้งแต่กลางวันจนถึงกลางคืน ตั้งแต่เช้าจดค่ำ ทั้งในเวลาทำงานและเวลาพักผ่อน ทั้งในเวลาพูดและเวลานิ่งเฉย นักรบจะต้องนึกว่ามีความตายอยู่ตรงหน้าเขาตลอดเวลา และจะต้องระลึกว่าความตาย (ที่เขาจะต้องให้) นั้นไม่ควรจะทำให้ใครได้รับทุกข์ทรมานโดยไร้ประโยชน์ อีกประการหนึ่ง (เขาจะต้องควบคุมความตายของตนเองได้อย่างสมบูรณ์) ดูกดงว่าเขากำลังดึงม้าที่ไต่บึงเหียนแน่นเกินสมควร ฉะนั้น เฉพาะผู้ที่นึกถึงความตายอยู่ในวิถีทางนี้อย่างแท้จริงเท่านั้นจึงจะสามารถเข้าใจสิ่งที่ (คำขวัญของยามาเตะ โซโก เร็ว) การเตรียมพร้อม หมายถึง (เล่ม ๔, หน้า ๒๓๘)

.....

ถ้าหากร่างกายแตกดับไป (ตาย) มันก็หาเป็นอันตรายต่อจิตใจไม่ แต่ถ้าหากจิตใจแตกดับ (ตาย) เขาก็จะไม่สามารถทำอะไรอย่างมนุษย์อีกต่อไป ทั้ง ๆ ที่ร่างกายยังดำรงอยู่ก็ตาม (เล่ม ๘, หน้า ๒๔๔)

.....

ถ้าหากแม่ทัพและคนในบังคับบัญชาของเขากลัวความตายและคิดว่าจะแพ้เขาอยู่รำไปแล้ว แล้วพวกเขาจะต้องพ่ายแพ้และตายอย่างเลื่องไม่พ้น แต่ถ้าหากตั้งแต่แม่ทัพมาจนกระทั่งถึงทหารเดินเท้าคนสุดท้าย ตัดสินใจว่าจะไม่คิดถึงการมีชีวิตอยู่ นอกจากการยืนอยู่ในที่หนึ่ง และเผชิญหน้ากับความตายร่วมกันแล้ว แม้พวกเขาจะไม่มีความคิดอื่นใดนอกจากการที่จะต้องพบกับความตายแล้ว แทนที่พวกเขาจะตาย พวกเขาจะกลับมีชีวิตอยู่และได้รับชัยชนะ (เล่ม ๑, หน้า ๑๐๑)

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๒๑

ความเห็นแก่ตัวกับวีรกรรม

โดยอาศัยข้อความต่อไปนี้ ย่อมมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกคนมั่งมีที่เกียจคร้านอย่างรุนแรง ความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ซึ่งเปรียบเสมือนคลื่นใต้น้ำนี้ เกิดสืบเนื่องมาจากความรังเกียจความพอใจในความปรารถนาของตนที่มีอยู่ในลัทธิขงจื๊อและในพระพุทธศาสนา ณ ที่นี้โยชิตะดำรงอยู่ในฐานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างอุดมคติเกี่ยวกับลักษณะการที่ตระหนี่ถี่ถ้วน และการอุทิศตัวเองเพื่อบำเพ็ญหิตประโยชน์ของพวกชาмуไรเก่าๆ กับคุณธรรมอย่างเดียวกันนี้ ดังที่พวกชาวไร่ชาวนาที่เป็นทหารได้แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญตนให้เป็นหิตประโยชน์แก่ลัทธิชาตินิยมของญี่ปุ่นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ แล้ว

ข้อความตอนแรกเป็นการอธิบายย่อกรงของกวีจีนชื่อหลี่โป (ลิโป?) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่สวยงามที่สุดในโลก คือ ความงามของธรรมชาตินั้น หาได้เป็นสมบัติส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่งไม่ และคนทุกคนอาจชื่นชมยินดีกับความงามของธรรมชาตินั้นได้โดยไม่ต้องเสียเงินทองอะไรเลย

(จาก เซนซุ, เล่ม ๔, หน้า ๑๗๕; เล่ม ๕, หน้า ๓๑๕; เล่ม ๖, หน้า ๑๖๕; เล่ม ๙, หน้า ๒๓๔, ๒๔๖, ๒๔๗)

ทุกวันนี้ทุกคนมีชีวิตอยู่อย่างเห็นแก่ตัวและหาเวลาว่างเพื่อจะได้ใช้เวลาว่างนั้นให้หมดไปด้วยการปล่อยตัวปล่อยใจให้เป็นไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา พวกเขามองดูความงามของธรรมชาติทุกอย่าง คือ ของแม่น้ำและภูเขา ของลมโซ่และดวงจันทร์ด้วยความชื่นชมดุจดั่งว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นของเขาเอง โดยลืมสิ่งที่มหาศาลเจ้าแห่งสุริยเทพีสนับสนุนสืบ (คือทุกสิ่งทุกอย่างได้รับมอบหมายมาจากสวรรค์) สามัญชนย่อมคิดถึงชีวิตของเขาจริงๆ ว่าเป็นของเขาเองและไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ใดๆ เพื่อเจ้านายของตน ชาмуไรถือว่าครอบครัวของตนเป็นดุจทรัพย์สมบัติส่วนตัวของตนเอง และไม่ยอมอุทิศชีวิตให้แก่บ้านเมือง พวกเจ้าขุนมูลนายก็ถือว่าอาณาจักรของตนเป็นดุจของตนเอง จึงไม่ยอมรับใช้สมเด็จพระจักรพรรดิและบ้านเมือง พวกเขาซึ่งไม่ปรารถนาจะรับใช้สมเด็จพระจักรพรรดิและบ้านเมือง เมื่ออยู่บ้านก็ทะนุถนอมเฉพาะสิ่งที่ตนปรารถนาเท่านั้น และในด้านต่างประเทศก็ตั้งใจยอมแพ้พวกอนารยชนต่างด้าวโดยเชื่อเชิญความพ่ายแพ้ และการทำลายล้างมาสู่บ้านเมือง ดังนั้นความงามแห่งภูมิภาพที่พวกเขาชื่นชมก็จะไม่คงอยู่ในความครอบครองของเขาได้นานนักดอก (เล่ม ๔, หน้า ๑๗๕)

.....

พวกเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายพอใจที่จะมองดูสิ่งทั้งหลายดังที่มันเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ส่วนพวกโชกุนถือเอาสิ่งเหล่านั้นไปในลักษณะการที่กล้าหาญ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าขุนมูลนายหรือ

๗๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โซกุนก็ตาม ไม่มีใครดอกที่เราจะพึ่งพาอาศัย (เพื่อช่วยประเทศชาติให้ปลอดภัย) ได้ และ
ดังนั้นความหวังของเราจึงอยู่ที่พวกวีรชนที่เป็นตุรคาหญ้าเท่านั้นแหละ (เล่ม ๕, หน้า ๓๑๕)

.....

เมื่อข้าพเจ้าพิจารณาถึงสถานะของสิ่งทั้งหลายในเขตปกครอง (fief) ของเราแล้ว
ข้าพเจ้าก็พบว่า พวกที่ดำรงตำแหน่งเป็นข้าราชการและได้รับค่าจ้างเงินเดือนนั้นเป็นผู้ขาดวิสัย
สามารถในด้านความจงรักภักดีและการรับใช้บ้านเมืองอย่างวีรชนอย่างที่สุด ความจงรักภักดี
แบบปรกติธรรมดา ซึ่งถ้าหากเป็นความจงรักภักดีและการบำเพ็ญทศประโยชน์ที่ท่านแสวงหา
จริงๆ แล้วละก็ ท่านก็จะต้องละทิ้งเขตปกครองนี้และวางแผนให้ (วีรชนที่เป็นตุรคา) ทรูคาหญ้า
ลุกฮือขึ้นมา (เล่ม ๙, หน้า ๒๓๙)

.....

ดูเหมือนว่าจะหมดหวัง หมดหวังเสียแล้ว ผู้ที่รับประทานเนื้อ (โดยประชาชนเป็นผู้
ออกค่าใช้จ่าย) ย่อมเป็นคนที่เห็นแก่ตัวอย่างชั่วช้ามาก แล้วก็จะเป็นผู้ทำให้ประเทศถึงซึ่ง
ความหายนะ ความหวังของเราจึงอยู่ที่พวกทรูคาหญ้าผู้รับประทานอาหารตามปริมปราประเพณี
(คือ ข้าว) เท่านั้น (เล่ม ๖, หน้า ๑๖๔)

.....

ถ้าหากสวรรค์ไม่ทอดทิ้งดินแดนแห่งเทพเจ้าทั้งหลายนี้เสียอย่างสิ้นเชิงแล้ว พวก
วีรชนทรูคาหญ้าก็ต้องลุกฮือขึ้นอย่างแน่นอน (เล่ม ๙, หน้า ๒๕๗)

.....

ถ้าหากเราจะดำเนินการ (ขัดขวางคณะทูตของโซกุนที่ไปยังราชสำนักเกียวโต) แล้ว
จะทำได้ก็โดยอาศัยคนพวกทรูคาหญ้าเหล่านี้แหละ การสวมใส่เครื่องประดับที่ทำด้วยไหม การ
รับประทานอาหารที่เอร็ดอร่อย การได้กอดผู้หญิงสวยๆ และการได้ลูกคำเด็กๆ ที่น่ารักด้วย
ความเอ็นดู ล้วนเป็นสิ่งต่างๆ ที่ข้าราชการที่เป็นสืบๆ กันมาตามสายโลหิตกังวลถึงกันมาก
การเคารพสมเด็จพระจักรพรรดิและการขับไล่พวกอนารยชนออกไปจากบ้านเมืองนั้น พวกเขา
หาได้ถือเป็นภาระธุระของตนไม่ ถ้าหากข้าพเจ้าจะต้องโชคร้ายตายเสียก่อนในตอนนี้ละก็
อย่างน้อยที่สุดก็ขอให้ความตายของข้าพเจ้าได้จรรโลงใจให้ใครสักคนหรือสองคนที่มีจิตใจ
มั่นคงลุกฮือขึ้นสนับสนุนหลักการนี้หลังจากที่ข้าพเจ้าได้ตายไปแล้วเถิด (เล่ม ๙, หน้า ๒๘๖)

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๒๓

ฟูกุซาวะ ยูกิจิ : ผู้นำการทำประเทศให้เป็นแบบตะวันตก

คำจารึกที่อนุสาวรีย์ฟูกุซาวะมีข้อความว่า “ผู้ที่นอนอยู่ ณ ที่นี้ คือ บุคคลผู้มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและเป็นผู้ที่เคารพตนเองพร้อมกับมีทัศนภาพที่แผ่ไปทั่วโลก” และบางทีจะเป็นการปลอตภัยถ้าจะพูดว่า ไม่มีชาวญี่ปุ่นอื่นใดในสมัยก่อนที่จะมีการฟื้นฟูประเทศซึ่งเป็นสมัยที่เต็มไปด้วยความโกลาหลอลหม่านที่จะมีทัศนภาพกว้างขวาง เช่น ฟูกุซาวะ ยูกิจิ (พ.ศ. ๒๓๗๗-๒๔๔๔) เลย ทั้งในสมัยที่มีการสร้างประเทศใหม่ซึ่งเป็นยุคที่ติดตามยุคฟื้นฟูประเทศมานั้น ก็ไม่มีชาวญี่ปุ่นคนใดที่มีชื่อเสียงและความสามารถอย่างท่านจะดำรงชีวิตอยู่อย่างสามัญชนที่เป็นไทแก่ตัวพร้อมด้วยความภูมิฐานแบบชาวพื้นบ้านพื้นเมืองเช่นนั้นเลย

ฟูกุซาวะซึ่งเกิดในจังหวัดบุงโอะ ในเกาะกิวซิวซึ่งเป็นแหล่งที่ให้กำเนิดนักคิดที่มีหัวก้าวหน้า เช่น มิอุระ ไบเอน และ โสอะชิ บันริ ได้มาจากพวกผู้ดีในระบบเจ้าขุนมูลนายชั้นผู้น้อย ฟูกุซาวะซึ่งมีความตื่นตัวอยู่เสมอ และเป็นคนที่มีความขยันขันแข็งนั้นได้เริ่มศึกษาภาษาตติยตั้งแต่สมัยที่ตนยังเด็กมาก แล้วก็กลายเป็นนักเรียนชั้นแนวหน้าในด้านภาษาอังกฤษตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๐๓ ท่านได้ถือโอกาสไปเยือนสหรัฐอเมริกาพร้อมด้วยคณะทูตของโชกุน และกลับมายังประเทศญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ในระหว่างเวลาเหล่านั้นท่านได้เดินทางไปที่ทุกประเทศในยุโรป โดยเฉพาะที่ประเทศอังกฤษ ในที่สุดเมื่อท่านเริ่มเขียนหนังสือและบรรยายเกี่ยวกับอารยธรรมตะวันตก และความสัมฤทธิ์ผลของอารยธรรมตะวันตกนั้นก็เพราะอาศัยมูลฐานแห่งความรู้เกี่ยวกับตะวันตกซึ่งได้มาจากตนเองอย่างกว้างขวางมาก อย่างที่ไม่มีชาวญี่ปุ่นคนอื่นใดในสมัยนั้นจะสามารถคุยโวได้ บุคลิกภาพที่แข็งแรง สง่างาม และมีลักษณะมองโลกในแง่ดีของท่านที่แผ่ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจอย่างแท้จริงไปยังทุกคนนี้เองที่ทำให้ท่านสามารถเอาความคิดของท่านไปให้บุคคลอื่นๆ ได้ รอบๆ ตัวท่านในโรงเรียนเล็กๆ ของท่านที่เคอิโอะนั้นท่านได้ดึงดูดใจเด็กหนุ่มๆ ชาวญี่ปุ่นที่มีความทะเยอทะยานมาเป็นสมัครพรรคพวกได้เป็นจำนวนมากขึ้นทุกที บุคคลเหล่านั้นแหละต่อมาได้กลายเป็นผู้นำญี่ปุ่นใหม่ในงานสร้างชาติใหม่ทั้งในด้านการเมือง การเศรษฐกิจและทางสังคม ในฐานะที่เป็นนักเขียน บางที่ท่านจะล้าเลิศเหนือนักเขียนคนอื่นๆ ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันในด้านมีความรู้กว้างขวางทุกแง่ทุกมุม และในด้านสามารถจูงใจผู้อื่นให้คล้อยตามได้ ในหมู่ผู้ที่นับถือลัทธิขงจื้อ โซโร นับว่าเป็นนักเขียนที่สามารถและทรงอำนาจที่สุด ในหมู่ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา เรนเนียว นับว่าเป็นผู้ที่มิไวยาจารจับจิบใจที่สุด แต่ ฟูกุซาวะ ได้รวมเอาทั้งโซโร และเรนเนียวไว้ในตัวท่านหมด ซึ่งท่านอ้างว่าข้อเขียนแบบของท่านจัดว่าเป็นพระวรสารแห่งอารยธรรมใหม่ หนังสือของท่าน

๗๒๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ขายได้เป็นจำนวนล้านๆ เล่ม ซึ่งทำให้ท่านเป็นคนมีโชคและมีอิสระในด้านการเงิน อันเป็นเหตุทำให้ท่านสามารถดำรงชีวิตแบบสามัญชนได้โดยไม่ต้องรับตำแหน่งหน้าที่ในวงการรัฐบาลเลย และทำให้ท่านมีวิธีที่จะออกหนังสือพิมพ์เพื่อจะใช้เป็นกระบอกเสียงแสดงความคิดเห็นของท่านในปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในขณะนั้นอย่างเสรีเต็มที่

อิทธิพลของฟูกุซาวะนับว่ายิ่งใหญ่มากกว่าคนอื่น ๆ ทั้งนี้ก็เพราะลักษณะแห่งข้อเขียนของท่าน ซึ่งมีผู้นิยมยกย่องกันอย่างแพร่หลายและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้ ท่านมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้พวกผู้ที่เป็่นนักปราชญ์หันมาถือปรัชญาใหม่ น้อยกว่าที่จะนำความเห็นอกเห็นใจมาสู่ชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากเพื่อให้พวกเขามีชีวิตเจริญก้าวหน้าไปตามแบบตะวันตก อย่างไรก็ตามที่อาณานิคมเหล่านั้นมิใช่จะต้องเป็นในด้านวัตถุล้วนๆ การที่ฟูกุซาวะชอบบอกชอบใจอารยธรรมตะวันตกนั้นนับว่าเป็นไปอย่างกว้างขวางน่าทึ่งมากทีเดียว และเมื่อท่านขาดความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังและปริมปราประเพณีแห่งอารยธรรมนั้นอย่างล้าลึก ท่านก็รู้สึกว่าคุณจะต้องพบความหมายของตะวันตกอยู่ในนิยายทางด้านศีลธรรมที่ผู้ใหญ่ชอบเล่าให้พวกเด็ก ๆ ฟังหรือในวิธีการเพื่อทำให้การประชุมดำเนินไปมากพอๆ กับในเรื่องราวต่างๆ ในธรรมชาติ-ศาสตร์หรือในรัฐศาสตร์ ถ้าหากจะมีอิทธิพลสักอย่างหนึ่งจากตะวันตกซึ่งฟูกุซาวะได้ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างและสนับสนุนอย่างเห็นได้ชัดที่สุดละก็ นั่นก็คือลัทธิอรรถประโยชน์นิยมและเสรีนิยมของบริติช ซึ่งนับว่าเป็นแนวโน้มที่เข้มแข็งโดยเฉพาะในทศวรรษแรกๆ แห่งการฟื้นฟูประเทศ ที่นับว่าเกี่ยวข้องกับลัทธินี้อย่างใกล้ชิดที่สุด ก็คือความเชื่อถือในเรื่องความก้าวหน้าของมนุษย์ที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปด้วยวิธีการนำเอาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้อย่างกว้างขวาง แต่ในบั้นปลายแห่งชีวิตของท่าน ฟูกุซาวะยังแสดงความเชื่อถือว่า การปรับปรุงด้านศีลธรรมและศาสนาของชาวญี่ปุ่นให้ดียิ่งขึ้นนั้นนับว่าจำเป็นต่อความเจริญก้าวหน้าในอนาคตของชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างยิ่งมากขึ้นทุกที

ฟูกุซาวะไม่เคยนับถือลัทธิขงจื้อเลย เพราะลัทธิเจ้าระเบียบแบบแผนและลักษณะที่กวัดจั้นและตายตัวอย่างจุกจิกเกินไปของลัทธิขงจื้อใหม่ได้ขับไล่ไสส่งท่านออกไปทั้งๆ ที่ตัวท่านเองก็ชอบความมีระเบียบและดุลยภาพของลัทธิขงจื้อจริงๆ ทั้งๆ ที่ท่านชอบความเป็นคนง่าย ๆ ความตรงไปตรงมา และความรักชาติที่มีพรำสอนอยู่ในศาสนาชินโต แต่ท่านก็ไม่ยอมรับนับถือศาสนาชินโตว่าเป็นศาสนาที่แท้หรือเป็นศรัทธาส่วนบุคคลเลย ส่วนพระพุทธศาสนา นั้น ฟูกุซาวะได้กลัมาทางนิกายเซนในการที่ท่านยืนยันในเรื่องเกียรติของมนุษย์และในเรื่องการเผชิญกับความแท้จริงของชีวิตที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก แต่ท่านก็ชอบชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุขมากกว่าความยากจนและความตระหนี่ถี่เหนียวของนิกายเซน การที่นิกายของ

การโต้ว่าทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๒๕

ชินแรนเน้นในเรื่องความหลุดพ้นสากลมากกว่าการตรัสรู้เพื่อคนเพียงสองสามคนนั้น นั่นนับว่าถูกใจท่านมาก ส่วนลัทธิเรื่องการเชื่อว่ามีโลกหน้าของนิกายโจโดนั้น ท่านไม่มีรสนิยมเห็นด้วยเลย ในคริสต์ศาสนา สิ่งที่ทำให้ท่านเห็นพ้องด้วยอย่างสุดหัวใจก็คือ การที่คริสต์ศาสนายกย่องสตรีและการที่คริสต์ศาสนาเคารพรักษามาตรฐานอันสูงส่งแห่งศีลธรรมส่วนบุคคลไว้ได้อีกประการหนึ่งท่านยังมีโอกาสประณามความหยิ่งโส และความไม่อดทนของพวกมิชชันนารีเป็นจำนวนมาก ผู้ที่เกือบจะไม่รู้วัฒนธรรมทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติต่างๆ ที่ตนหาวิธีที่จะทำให้เขาหันไปนับถือคริสต์ศาสนาเลย

ในบรรดาการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ที่ท่านได้รับความลำบากอย่างมากเป็นพิเศษในอันที่จะส่งเสริมให้มีในโรงเรียนที่เคอิโอะของท่านนั้น วิชาฟิสิกส์นี้อยู่เป็นอันดับแรก เพราะท่านคิดว่าวิชาฟิสิกส์เป็นมูลฐานแห่งการสอบถามทางด้านวิทยาศาสตร์ทั้งปวง ท่านมีความสนใจในวิชาฟิสิกส์อย่างลึกลับและจริงจังมาก ถึงกับท่านได้ส่งบุตรชายคนโตของท่านไปยังสหรัฐอเมริกา ซึ่งนับว่าเป็นการก้าวไปขั้นหนึ่งเพื่อการที่จะส่งเสริมการสอบถามในสายนี้ ถัดจากวิชาฟิสิกส์ก็มาถึงวิชาเศรษฐศาสตร์ ความจริงมหาวิทยาลัยเคอิโอะได้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการค้นคว้าทางเศรษฐศาสตร์ของญี่ปุ่นแม้ในสมัยที่ฟูกุซาวะยังมีชีวิตอยู่แล้ว ต่อมาฟูกุซาวะได้สนับสนุนการค้นคว้าทางการแพทย์ของ คิตะซาโตะ ชิบะสะบุโร ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ชั้นนำของญี่ปุ่นในวิชาแบคทีเรียวิทยาในสมัยนั้น ทุกวันนี้แผนกแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยพร้อมกับโรงพยาบาลที่ได้รับความอุปถัมภ์จากมูลนิธิรอกกีเฟลเลอร์ ตั้งอยู่ใกล้ๆ มหาศาลเจ้าเมจิในกรุงโตเกียวในฐานะเป็นโรงเรียนแพทย์ที่ดีที่สุดในประเทศญี่ปุ่น โดยวิธีนี้ผู้นำของญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่สร้างตัวขึ้นมาเองโดยมิได้มีตำแหน่งในวงราชการหรือได้รับความสนับสนุนจากองค์การทางการเมืองเลยก็ได้ช่วยสร้างประเทศขึ้นมาใหม่และสร้างสถาบันต่างๆ ขึ้น ซึ่งโดยอาศัยสถาบันต่างๆ เหล่านี้และบุคคลอื่นๆ ก็สามารถที่จะบรรลุถึงซึ่ง “อิสรภาพและการเคารพตนเอง” ได้

ฟูกุซาวะ ยุกิจิ

ข้อความที่คัดมาจากหนังสือ “อัตชีวประวัติ” ของท่าน

หนังสือเล่มนี้ฟูกุซาวะเป็นคนบอกให้คนเขียนตามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ก่อนที่ท่านจะถึงแก่กรรมไม่นานนัก และต่อมาหลานของท่านชื่อ คิโยโอกะ โออิกิจิ ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษโดยใช้ชื่อเรื่องว่า *อัตชีวประวัติของฟูกุซาวะ ยุกิจิ* (โตเกียว, พ.ศ. ๒๔๗๗/ค.ศ. ๑๙๓๔) ข้อความที่คัดมาเหล่านี้เกี่ยวกับการที่ท่านได้ไปเยือนสหรัฐอเมริกาและยุโรปในครั้งแรกๆ และ

เกี่ยวกับการที่ท่านตั้งโรงเรียนราษฎรเพื่อให้นักศึกษาวิชาการแบบตะวันตก และการออกหนังสือพิมพ์ส่วนตัวขึ้น

(จากหนังสือ *อัตชีวประวัติของฟูกุซาวะ ยูกิจิ*, หน้า ๑๑๘-๑๔๔, ๒๒๒-๒๓๑, ๓๒๖-๓๖๐)

ข้าพเจ้ามีความตั้งใจที่จะยอมรับว่าข้าพเจ้ามีความภาคภูมิใจในการที่ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จนี้ ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่า : จนกระทั่งถึงปีที่ ๖ แห่งศักราชอะเออิ (พ.ศ. ๒๓๙๖) นี้เองเราจึงได้เห็นเรือกลไฟเป็นครั้งแรก ต่อในปีที่ ๒ แห่งศักราช อันเซอิ (พ.ศ. ๒๓๙๘) เราจึงได้ศึกษาเรื่องการเดินเรือจากพวกดัตช์ในเมืองนางาซากิ พ.ศ. ๒๔๐๓ เราจึงเข้าใจวิทยาศาสตร์พอที่จะทำให้เราแล่นเรือข้ามมหาสมุทรแปซิฟิกได้ ข้อนี้หมายความว่าหลังจากที่ได้เห็นเรือกลไฟแล้วเป็นเวลาถึง ๗ ปี หลังจากที่เราได้ปฏิบัติการแล้วถึง ๕ ปีประชาชนชาวญี่ปุ่นจึงสามารถเดินทางข้ามมหาสมุทรแปซิฟิกได้โดยไม่ต้องมีผู้เชี่ยวชาญต่างตัวคอยช่วยเหลือเลย ข้าพเจ้าคิดว่าเราสามารถคุยอวดโลกถึงความกล้าหาญและความชำนาญในเรื่องนี้ได้โดยไม่ต้องมีความหยิ่งยโสจนเกินสมควรเลย ดังที่ข้าพเจ้าได้แสดงให้เห็นแล้วว่า นายทหารญี่ปุ่นจะต้องไม่รับความช่วยเหลือจากกัปตันบุรุษในการเดินทางทางเรืออยู่ตลอดไป แม้ในการสังเกตการณ์นายทหารของเราและชาวอเมริกันก็มีวิธีการที่ไม่เหมือนกันบางทีพวกเขาภิเษกสลัฟท์ที่พวกเขาได้รับนั้นแหละมาเปรียบเทียบกัน แต่พวกเราไม่เคยคิดที่จะพึ่งพาอาศัยพวกอเมริกันแม้แต่น้อยเลย

เท่าที่ข้าพเจ้าสังเกตดูประชาชนอื่นๆ แห่งบูรพทิศทั้งปวง ดังที่พวกเขาเป็นอยู่ในทุกวันนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าไม่มีชาติอื่นใดเลยที่มีความสามารถหรือมีความกล้าหาญที่จะเดินเรือกลไฟข้ามมหาสมุทรแปซิฟิก หลังจากที่มีประสบการณ์ในการเดินเรือและการเป็นช่างเครื่องมาเพียง ๕ ปีเท่านั้น ไม่เฉพาะในฝ่ายบูรพทิศเท่านั้น ที่ความกล้านี้มีอยู่ทั่วไปในฐานะที่การกระทำเช่นนี้ต้องอาศัยความชำนาญและความกล้าที่ไม่มีแบบอย่างมาแต่ก่อน แม้พระเจ้าปีเตอร์มหาราชแห่งรัสเซียผู้เสด็จไปศึกษาเรื่องการเดินเรือที่ฮอลล์แลนด์พร้อมทั้งทรงเข้าใจวิทยาศาสตร์เป็นอย่างดี ก็ยังไม่สามารถเอามาเปรียบกับการกระทำของชาวญี่ปุ่นนี้ได้ไม่ต้องสงสัยเลยว่า จักรพรรดิผู้มีพระนามโด่งดังของรัสเซียพระองค์นี้ทรงเป็นบุคคลที่มีสติปัญญาปราดเปรื่องอย่างหาตัวจับไม่ได้เลย แต่ประชาชนของพระองค์มิได้ตอบสนองภาวะผู้นำของพระองค์ในด้านการเอาวิทยาศาสตร์มาใช้ดังที่ชาวญี่ปุ่นเรากระทำในการผจญภัยอันสำคัญยิ่งนี้เลย (หน้า ๑๑๘-๑๑๙)

ในส่วนของเราที่มีอยู่หลายครั้งหลายหนที่ทำให้ต้องวุ่นวายใจและต้องอึดอัดอยู่มาก ทั้งนี้ก็เพราะเราไม่ทราบจารีตประเพณีและนิสัยของชีวิตชาวอเมริกันนั่นเอง...สิ่งทั้งหลายทั้ง

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗/๒๗

ทางด้านสังคม การเมือง และการเศรษฐกิจ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้
อย่างที่สุด วันหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ถามสุภาพบุรุษผู้หนึ่งว่ามีผู้สืบสกุลของ ยอร์ช วอชิงตัน อยู่ ณ
ที่ใดบ้างไหม เขาได้ตอบว่า “ข้าพเจ้าคิดว่ามีผู้หญิงคนหนึ่งสืบสายมาจากวอชิงตันโดยตรง
ข้าพเจ้าไม่ทราบว่ายี่สิบเธออยู่ที่ไหน แต่ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าได้ทราบว่าเขาแต่งงานแล้ว”
คำตอบของเขาดูไม่มีหลักเกณฑ์อะไรเสียเลย จนทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกงงไปทีเดียว

แต่ละข้าพเจ้าทราบว่ายี่สิบอเมริกาเป็นสาธารณรัฐโดยจะมีประธานาธิบดีใหม่ทุกๆ สี่ปี
แต่ข้าพเจ้าก็อดรู้สึกไม่ได้ว่าเราควรจะถือว่าตระกูลของวอชิงตันเป็นต่างหากไปจากครอบครัว
อื่นๆ การให้เหตุผลของข้าพเจ้าถือการเคารพที่คนในญี่ปุ่นมีต่อผู้เป็นต้นตระกูลของผู้ปกครอง
บ้านเมืองที่สำคัญๆ เป็นหลัก เช่น สายอียิปต์แห่งตระกูลโซกุนโดกูงาวะ ซึ่งประชาชนทั่วไป
รู้สึกเคารพเป็นเทพเจ้าทีเดียว ดังนั้นข้าพเจ้าจึงรู้สึกถึงความประหลาดใจเป็นอย่างยิ่งที่ข้าพเจ้า
รู้สึกในเวลาที่ได้รับคำตอบที่ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับตระกูลของวอชิงตันนี้ สำหรับการประดิษฐ์ทาง
วิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกลทางอุตสาหกรรมแล้ว ข้าพเจ้าไม่รู้สึกว่าอะไรใหม่ในหมู่พวกเขา
เหล่านั้นเลย ในเรื่องชีวิตและสัจนิยมแห่งจารีตประเพณีทางสังคมและวิถีแห่งการคิดในอเมริกา
ต่างหากที่ข้าพเจ้าพบว่าตนเองต้องงงงวย (หน้า ๑๒๑-๑๒๕)

.....

ในตอนที่เราอยู่ที่กรุงลอนดอน ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้หนึ่งได้ส่งร่าง
พระราชบัญญัติฉบับหนึ่งมาให้พวกเรา เขาบอกว่าเขาได้เสนอร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้เข้าสู่
สภาในนาม ของพรรคที่เขาสังกัดอยู่ ร่างพระราชบัญญัติฉบับนั้นได้ประท้วงการที่ทูตของบริติช
ได้มีหน้าที่ที่ยิ่งยโสต่อญี่ปุ่น ทูตผู้นั้นชื่ออัลคอค (Alcock) ซึ่งในเวลานั้นได้ปฏิบัติตนดูจัดว่า
ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ถูกพิชิตโดยกำลังทหารแล้ว ตัวอย่างหนึ่งที่มีอ้างอยู่ในร่างพระราชบัญญัติ
ฉบับนั้นก็ว่าทูตอัลคอคได้ขี่ม้าเข้าไปในบริเวณวัดที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งชิบะซึ่งนับว่าเป็นการดูหมิ่น
ชาวญี่ปุ่นอย่างที่จะอภัยให้ไม่ได้เลย

เมื่อได้อ่านร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่ “โล่งอก” เหมือนมีใครมายก
ของหนักๆ ออกจากอกฉะนั้น ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือไม่ใช่ว่าชาวต่างประเทศจะ “เลวระยำ”
ไปเสียทั้งหมด ข้าพเจ้ารู้สึกว่าญี่ปุ่นได้ถูกพวกทูตต่างประเทศดูถูกดูหมิ่นอยู่ตลอดเวลา เพราะ
พวกทูตเหล่านั้นไม่เข้าใจในเรื่องการปกครองของเรานั้นเอง แต่บัดนี้ข้าพเจ้าได้มาถึงดินแดนที่
เป็นบ้านเกิดเมืองนอนของทูตนั้นจริงๆ แล้ว ข้าพเจ้าก็พบว่า ในหมู่พวกเขาก็มีมนุษย์บางคนที่ไม่
มีอคติและมีใจเปิดอ้อมอารีเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอยู่บ้างเหมือนกัน หลังจากนั้นข้าพเจ้าก็มีความ

๗๒๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

แนใจยิ่งขึ้นว่าข้าพเจ้าจะต้องสอนให้ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กับโลกนี้เหลืออย่างเสรียิ่งขึ้น (หน้า ๑๓๘-๑๓๙)

ในระหว่างที่ทำหน้าที่ในคณะทูตอยู่ในยุโรปนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามศึกษาเล่าเรียนรายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมของต่างชาติที่ธรรมดาสามัญที่สุดไว้ ข้าพเจ้าไม่สนใจต่อการศึกษาวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์หรือทางด้านเทคนิคในขณะที่เดินทางอยู่เลย ทั้งนี้ ก็เพราะว่าวิชาเหล่านั้นข้าพเจ้าอาจศึกษาจากหนังสือได้เป็นอย่างดีหลังจากที่กลับถึงมาตุภูมิแล้ว แต่ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่ ข้าพเจ้าจะต้องเรียนเรื่องราวที่ธรรมดาสามัญแห่งชีวิตประจำวันจากประชาชนโดยตรงให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะชาวยุโรปคงจะได้พรรณนาไว้ในหนังสืออย่างละเอียดลออแจ่มแจ้งนี้ ทั้งพวกเรายังรู้สึกว่า เรื่องที่ธรรมดาสามัญเหล่านั้นแหละเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากที่สุด

ตัวอย่างเช่น เมื่อข้าพเจ้าเห็นโรงพยาบาล ข้าพเจ้าก็อยากทราบว่าเขาดำเนินงานกันอย่างไร คือใครเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้ เมื่อข้าพเจ้าไปเยี่ยมธนาคาร ข้าพเจ้าก็ปรารถนาจะเรียนถึงวิธีฝากเงินและถอนเงิน โดยการสอบถามจากต้นตอในทำนองเดียวกันนั้นแหละ ข้าพเจ้าก็ได้ศึกษาบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับระบบการไปรษณีย์และการเกณฑ์ทหารซึ่งขณะนั้นมีบังคับใช้อยู่ในฝรั่งเศสแล้ว แต่ในอังกฤษยังมีบังคับใช้ สถาบันที่ทำให้งวยงสถาบันหนึ่งก็คือการปกครองในระบอบที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

เมื่อข้าพเจ้าถามสุภาพบุรุษผู้หนึ่ง ถึง “กฎหมายเลือกตั้ง” และว่าสถาบันสภาผู้แทนนั้นความจริงเป็นอะไรกันแน่ เขาก็ตอบด้วยการอัม ซึ่งข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าเขาคงหมายถึงว่าเขาไม่คาดคิดเลยว่าจะมีบุคคลที่มีสติปัญญาคนใดถามปัญหาเช่นนั้น แต่เหล่านี้แหละคือสิ่งที่เข้าใจยากที่สุดสำหรับข้าพเจ้า ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่า得有พรรคการเมืองที่แตกต่างกันหลายพรรค คือพรรคเสรีนิยมกับพรรคอนุรักษนิยมที่มักจะ ต่อสู้ กันเพื่อที่จะเป็นรัฐบาล

มีอยู่พักหนึ่งที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่าพวกเขา ต่อสู้ กันเพื่ออะไรและการ “ต่อสู้” กันในยามสงบนั้นหมายความว่าอะไร พวกเขาบอกเราว่า “คนนี้กับคนนั้นเป็น ‘ศัตรู’ กันในสภา” แต่เราก็เห็น “ศัตรู” เหล่านี้นั่งรับประทานอาหารและดื่มสุราอยู่ที่โต๊ะเดียวกัน ข้าพเจ้ารู้สึกว่าข้าพเจ้าทำอย่างนั้นไม่ได้แน่ ข้าพเจ้าต้องเสียเวลาคิดจนปวดสมองอยู่เป็นเวลานานกว่าจะเอาข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อน เหล่านี้มาประติดประต่อเป็นเรื่องเป็นราวได้ ในเรื่องที่สลับซับซ้อนยิ่งกว่านี้ บางทีกว่าข้าพเจ้าจะเข้าใจได้ก็หลังจากที่เขาได้อธิบายให้ข้าพเจ้าฟังมาตั้ง ๕ วันหรือ

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๒๙

๑๐ วันแล้ว แต่เมื่อสรุปแล้วก็ถือว่าข้าพเจ้าได้รับความรู้จากการเดินทางท่องเที่ยวในยุโรป ครั้งแรกนี้มากทีเดียว (หน้า ๑๔๒-๑๔๔)

ความเจริญรุ่งเรืองของโรงเรียนราษฎร

ในระหว่างปีที่ ๔ แห่งศักราชเคอิโอะ (พ.ศ. ๒๔๑๑) นี้แหละที่ข้าพเจ้าได้ย้ายโรงเรียนของข้าพเจ้าจากเทโปสุไปยังชินเซนสะในตำบลชิมะ ในตอนนี้แหละที่โรงเรียนนี้ได้อยู่ในฐานะเป็นโรงเรียนประจำที่เป็นไปตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์ ข้าพเจ้าตั้งชื่อโรงเรียนนี้ว่าเคอิโอะ-กิกุกุตามชื่อของศักราช พวกนักเรียนที่อยู่กระจัดกระจายกันในสมัยที่บ้านเมืองมีความยุ่งยากนั้นบัดนี้ก็กลับมารวมกันทำให้โรงเรียนคึกคักขึ้นมาอีก... ในตอนนั้นโรงเรียนทุกแห่งที่รัฐบาลโชกุนได้เคยให้ความอุปถัมภ์มาก่อนก็ถูกปิดหมดและพวกครูก็แตกฉานชานเซ็นกันไป การปกครองระบอบใหม่ยังไม่มีเวลาที่จะเข้ามายุ่งกับการศึกษา และดังนั้น ทั้งประเทศจึงมีโรงเรียนที่ยังทำการสอนอยู่อย่างแท้จริงก็เพียงโรงเรียนเดียวเท่านั้นคือโรงเรียนเคอิโอะ-กิกุกุ... ความจริงข้าพเจ้าคิดว่าโรงเรียนเคอิโอะคงเป็นโรงเรียนแห่งเดียวเท่านั้นที่มีความชำนาญในด้านการศึกษาระบบยุโรปเป็นพิเศษอยู่ตลอดมาจนกระทั่งได้มีการยกเลิกระบบตระกูล และมีการจัดตั้งการปกครองแบบที่มีอำเภขึ้น...

วัตถุประสงค์ประการสุดท้ายแห่งการทำงานของข้าพเจ้าก็คือการสร้างประเทศญี่ปุ่นให้เป็นอารยชาติที่เพียบพร้อมไปด้วยทั้งศิลปะ การสงครามและสันติภาพเช่นเดียวกับโลกตะวันตก ข้าพเจ้าได้ทำตัวดุจดังว่าเป็นตัวแทนเพียงคนเดียวในการที่จะทำหน้าที่นำวัฒนธรรมตะวันตกมาสู่ประเทศญี่ปุ่นอย่างนั้นแหละจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ชาวญี่ปุ่นหัวเก่าๆจะไม่ชอบหน้าข้าพเจ้าและเพ่งเล็งว่าข้าพเจ้าทำงานเพื่อผลประโยชน์ของต่างประเทศ

ในด้านการตีความเรื่องการศึกษาของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าพยายามใช้กฎแห่งธรรมชาติในตัวมนุษย์และจักรวาลเป็นหลัก และข้าพเจ้าพยายามที่จะเอาการกระทำทางร่างกายของมนุษย์มารวมกันโดยอาศัยกฎที่ง่ายมากเกี่ยวกับ “จำนวนและเหตุผล”^{๑๒} ในด้านการฝึกฝนทางจิตใจหรือทางศีลธรรม ข้าพเจ้าถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดและจะต้องรับผิดชอบเหนือสัตว์อื่น ๆ ทุกอันดับ เพราะฉะนั้นในด้านเหตุผลจึงไม่สามารถที่จะทำอะไรที่เลวๆ ได้ ดังนั้น ในด้านการเคารพตัวเอง มนุษย์ย่อมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความรู้สึกในด้านมนุษยธรรม

^{๑๒} ดูเหมือนผู้เขียนจะหมายถึงคณิตศาสตร์และการสอบถามทางด้านเหตุผลที่เอามาใช้กับงานด้านต่างๆ เช่น การบัญชี เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ ฯลฯ... บก.

ด้านยุติธรรม ด้านความจงรักภักดี หรือสิ่งอื่นใดที่เป็นของมนุษยชาติ แม้ในเวลาที่ถูกเหตุการณ์บังคับให้ต้องทำเช่นนั้นได้ เมื่อกล่าวโดยสรุปก็ว่า ข้าพเจ้ามีลัทธิคำสอนว่า มนุษย์ควรมีศรัทธาในการที่จะเป็นอิสระชนและในการเคารพตนเอง

จากการที่ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นในอารยธรรมของตะวันตกและตะวันออก ข้าพเจ้าก็พบว่า แต่ละอารยธรรมต่างก็มีจุดแข็งและจุดอ่อนอยู่ในคำสอนด้านศีลธรรมและทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ของตนด้วยกันทั้งคู่ แต่เมื่อข้าพเจ้าได้ตรวจสอบดูว่าอารยธรรมใดประเสริฐกว่ากัน เช่น ในด้านความมั่งคั่ง ในด้านอาวุธและในด้านการกินดีอยู่ดีทั่วๆ ไปแล้ว ข้าพเจ้าก็เห็นว่า ตะวันออกด้อยกว่าตะวันตก เมื่อถือว่าจุดหมายปลายทางของชาติขึ้นอยู่กับการศึกษาของประชาชนแล้ว ก็จำเป็นต้องมีความแตกต่างที่เป็นพื้นฐานบางอย่างอยู่ในการศึกษาของประชาชนชาวตะวันตกและชาวตะวันออกเป็นแน่

ในเรื่องการศึกษาของตะวันออกซึ่งมักจะโขกชুমไปด้วยคำสอนของขงจื๊อนั้น ข้าพเจ้าพบว่า มีจุดที่สำคัญขาดไป ๒ จุดด้วยกันคือ ขาดการศึกษา เรื่อง “จำนวนและเหตุผล” ในวัฒนธรรมด้านวัตถุธรรม (material culture) อย่างหนึ่ง กับขาดมโนคติเกี่ยวกับอิสรภาพในวัฒนธรรมด้านคติธรรม (spiritual culture) แต่ในตะวันตก ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าเห็นเหตุผลที่ทำให้รัฐบุรุษของพวกเขาสอบความสำเร็จในการดำเนินภารกิจของชาติ และทำให้นักธุรกิจประสบความสำเร็จในธุรกิจของตน และประชาชนทั่วๆ ไปมีความรักชาติอย่างรุนแรง และมีความกระตือรือร้นอยู่เฉพาะในครอบครัวหรือวงศาคณาญาติของตน

ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจที่ข้าพเจ้าจะต้องยอมรับว่าในประเทศของเรา ประชาชนยังมิได้มีหลักการทั้งสองนี้เลย แม้ข้าพเจ้าจะเชื่อว่าไม่มีใครจะสามารถหนีกฎแห่ง “จำนวนและเหตุผล” หรือ ไม่มีใครจะสามารถพึ่งพาอาศัยสิ่งใดๆ นอกจากคำสอนเรื่องอิสรภาพอยู่นานเท่าๆ กับที่ชาติจะต้องมีอยู่และมนุษยชาติจะต้องเจริญรุ่งเรืองต่อไปก็ตาม ญี่ปุ่นไม่สามารถจะยืนหยัดอยู่ในท่ามกลางชาติใหญ่ๆ ของโลกโดยมิได้มีการรับรองและปฏิบัติหลักการที่สำคัญทั้งสองข้อนี้อย่างเต็มที่ใด และดังนั้นข้าพเจ้าจึงให้เหตุผลว่า ปรัชญาจีนในฐานะเป็นรากเหง้าของการศึกษาจะต้องรับผิดชอบต่อข้อบกพร่องที่เห็นได้อย่างชัดแจ้งของเรา...

ข้าพเจ้า มิใช่เพียงจะนับถือคำสอนของจีนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าได้พยายามอยู่ตลอดมาในอันที่จะขับไล่อิทธิพลที่เลวร้ายแห่งคำสอนของจีนนั้นออกไปจากประเทศของเราอีกด้วย มิใช่เป็นเรื่องผิดปรกติธรรมดาอะไรเลยที่พวกบัณฑิตในด้านการศึกษแบบตะวันตก และผู้ที่แปลความหมายของภาษาต่างๆ จะทำการประณามในข้อนี้ แต่ก็บ่อย

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเด่นเกี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๓๑

เหมือนกันที่พวกเขาขาดความรู้เกี่ยวกับจีนซึ่งทำให้การโจมตีของเรามีประสิทธิภาพจริง ๆ แต่ข้าพเจ้าทราบเรื่องจีน ๆ มาก และได้ใช้ความพยายามอย่างแท้จริงที่จะศึกษาเรื่องจีน ๆ จากครูที่เข้มงวดกวัดขันมากคนหนึ่ง และข้าพเจ้าก็ชินกับข้ออ้างอิงส่วนมากที่เอามาจากประวัติศาสตร์ จริยศาสตร์และปรัชญากรอง แม้แต่ปรัชญาอันละเอียดอ่อนของเล่าจื้อและจวงจื้อ ข้าพเจ้าก็ได้ศึกษาหลังจากที่ได้ฟังคำบรรยายของอาจารย์ ประสบการณ์ทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้าเป็นหนี้นักปราชญ์คนสำคัญแห่งนักษัตรสี่ ชื่อ ชิโรชิ ดังนั้นจึงปรากฏว่าบ่อยทีเดียวที่ข้าพเจ้าสร้างทำเป็นว่าไม่รู้อะไรมากนัก ข้าพเจ้ามักจะใช้จุดที่ละเอียดอ่อนมากโจมตีทั้งในข้อเขียนและในการพูด ข้าพเจ้ารู้สึกตระหนกใจเป็นอย่างดีว่า ข้าพเจ้าเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพวกนักปราชญ์จีนซึ่งเป็น “หนอนที่อยู่ในร่างกายของสิงโต” อย่างที่จะตกลงกันไม่ได้เลย

เหตุผลที่แท้จริงแห่งการที่ข้าพเจ้าคัดค้านวัฒนธรรมจีนอย่างแข็งขัน ก็คือ ข้าพเจ้าเชื่อว่าทราบเท่าที่ลัทธิคำสอนแบบถอยหลังเข้าคลองอันเก่าแก่ของโรงเรียนจีน ยังมีอยู่ในจิตใจของพวกคนหนุ่ม ๆ ของเราอยู่ต่อไปแล้ว ประเทศเราก็คงเข้าสู่ตำแหน่งอารยชาติของโลกไม่ได้ อย่างแน่นอน ในการที่ข้าพเจ้าตัดสินใจที่จะรักษามนุษชนรุ่นต่อไป ไปของเราให้พ้นจากอิทธิพลที่เป็นอันตรายนั้น ข้าพเจ้าได้เตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับนักปราชญ์จีนในประเทศเราทุกคนโดยลำพังตัวคนเดียว (หน้า ๒๒๒-๒๓๑)

ชีวิตส่วนตัวของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าไม่คิดว่าข้าพเจ้าได้รับการสรรเสริญเยินยอโดยเฉพาะว่าข้าพเจ้ามีบ้านที่ทุกคนในบ้านมีความกลมเกลียวกันเป็นอย่างดีและว่าข้าพเจ้ามีความซื่อสัตย์ต่อภรรยา ทั้งนี้ก็เพราะว่ามิได้มีเฉพาะครอบครัวเราครอบครัวเดียวที่มีความสุขเช่นนั้น ข้าพเจ้าไม่เฝ้าวางที่จะมีความภาคภูมิใจในการมีชีวิตที่สะอาดหมดจดดุจดั่งว่านั่นเป็นวัตถุประสงค์เพียงข้อเดียว และเป็นข้อสุดท้ายแห่งอาชีพของมนุษย์ แต่ข้อที่น่าประหลาดก็คือปฏิกิริยาของสังคม ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ข้าพเจ้าปฏิบัติในฐานะเป็นพฤติกรรมที่ธรรมดาสามัญอย่างง่าย ๆ นั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นว่ามีอิทธิพลที่ถือเอาเป็นแบบอย่างได้สำหรับในสมัยนั้น และในสถานที่ต่าง ๆ อย่างที่ไม่เคยคาดฝันมาก่อนเลย

ในตอนเริ่มต้น ชื่อเสียงของข้าพเจ้าในครอบครัวของเจ้านายข้าพเจ้านั้นแย่มากเพราะข้าพเจ้าเป็นเพียงชาмуไรที่ซื้อห่อซึ่งได้ศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ของต่างดาวบางศาสตร์ ได้เดินทางไปยังดินแดนที่แปลก ๆ และบัดนี้กำลังเขียนหนังสือสนับสนุนโมคติที่ผิดธรรมเนียมประเพณี

๗๓๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เท่านั้น นอกจากนั้น ข้าพเจ้ากำลังคอยจับผิดวัฒนธรรมจีนที่เขายกย่องกันมาก (แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า) เป็นมิจฉาทิฐิที่มีอันตรายมาก ข้าพเจ้าสามารถสร้างจินตภาพถึงชนิดของรายงานเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าที่พวกเขาทำเสนอเจ้านายข้าพเจ้า

แต่เมื่อหลายปีได้ผ่านไป และกาลเวลาก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ประเทศชาติก็กำลังหันเข้าหาวัฒนธรรมใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตระกูลของข้าพเจ้าก็ได้พบว่าฟูกุซาวะนี่มิได้เป็นบุคคลที่มีเจตนาร้ายดังที่คิดกันเลย และพบว่าเขาอาจพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นคนมีประโยชน์ไม่ในทางใดก็ทางหนึ่งได้จริง ๆ อัครมหาเสนาบดี (Chancellor) คนหนึ่ง ชื่อ ชิมะสึ ยูทะโระ เป็นบุคคลแรกที่เห็นเหตุการณ์นี้ และพูดถึงข้าพเจ้าในครอบครัวของเจ้าขุนมูลนายในแง่ดี

ในตอนนั้นมีสุภาพสตรี ผู้มีอายุซึ่งมีเกียรติยศสูงผู้หนึ่งในครอบครัวนั้นซึ่งประชาชนเรียกว่า โฮเรน-อิน ชะมะ เธอเป็นผู้ตีแปดสาหร่ายที่มาจากบ้านใหญ่แห่งฮิโตะสึ-บะชิ และบัดนี้เมื่อมีอายุมากขึ้นก็ได้รับความเคารพจากคนทั้งครอบครัว

ในการสนทนากับสุภาพสตรีผู้นี้ ชิมะสึได้พรรณนาถึงเรื่องยาและการเดินเรือและศาสตร์อื่นๆ ของประเทศในตะวันตกมากตลอดจนจารีตประเพณีต่างๆ ที่ผิดแผกไปจากของเราเอง จารีตประเพณีของตะวันตกที่นับว่าประหลาดที่สุดที่เขาได้เล่าให้สุภาพสตรีผู้นั้นฟังก็คือความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ในประเทศเหล่านั้นผู้หญิงผู้ชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน และประชาชนทุกชนชั้นจะต้องถือกฎหมายเดียวเมียเดียวอย่างเคร่งครัด อย่างน้อยที่สุด ข้อนี้ก็นับว่าเป็นคุณความดีของจารีตประเพณีของตะวันตกอย่างหนึ่ง

ท่านสุภาพสตรีผู้สูงอายุผู้นี้อดที่จะตื่นเต้นไปกับคำสนทนานี้มิได้ ทั้งนี้เพราะในสมัยแรกๆ แห่งชีวิตท่านก็ไม่ค่อยจะมีความสุขสบายนัก คล้ายกับว่านัยน์ตาของท่านได้ถูกเปิดขึ้นให้ดูของใหม่ในทันทีทันใด ท่านจึงแสดงความปรารถนาที่จะทำความรู้จักมักคุ้นกับฟูกุซาวะเมื่อข้าพเจ้าได้รับเชิญให้ไปพบ ท่านก็พบว่าข้าพเจ้าก็เป็นบุคคลธรรมดาสามัญคนหนึ่ง แม้จะถูกเรียกว่าเป็นมิจฉาทิฐิ แต่ข้าพเจ้าก็ได้มีเขาบนศีรษะหรือมีหางได้ผ่านๆ เลย ดังนั้นท่านสุภาพสตรีผู้สูงอายุผู้นั้นจึงได้เริ่มมีความเชื่อถือในตัวข้าพเจ้าขึ้นมา หลายปีต่อมา ชิมะสึได้เล่าเรื่องนี้ทั้งหมดให้ข้าพเจ้าฟัง และข้าพเจ้าจึงได้ทราบถึงวิธีที่เขาได้รับข้าพเจ้าไว้เป็นคนในภายในครอบครัวของเจ้านาย

เพราะเหตุบังเอิญนี้เอง ข้าพเจ้าจึงมีใจโน้มไปในทางที่จะคิดว่าคำสอนเรื่องผัวเดียวเมียเดียวนับว่ามีอำนาจในสังคมมากทีเดียว แม้ว่าเรื่องนี้ตามปรกติจะผ่านไปโดยไม่มีใครสังเกตก็ตาม มีประชาชนที่มีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าขบขันถ้าหากจะมีประกาศให้ยกเลิก

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๓๓

ประเพณีการมีเมียมากในยุคนี้ แต่นั่นเป็นข้อแก้ตัวที่น่าสงสารของบุคคลที่ตกอยู่ในความวุ่นวาย คำสอนเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียวมิได้เป็นคำสอนที่สู้รู้เลย ข้าพเจ้าแน่ใจว่าประชาชนส่วนใหญ่ในญี่ปุ่นทุกวันนี้มีความเห็นพ้องกับคำสอนนี้ โดยเฉพาะบรรดาสุภาพสตรีในสังคมผู้ดีจะเข้าข้างข้าพเจ้าทั้งหมด ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงตั้งใจจะทำงานให้นานที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าจะมีชีวิตอยู่เพื่อเลิกล้างประเพณีอันทำให้ต้องเสียสุขภาพนี้เสีย ข้าพเจ้าไม่คำนึงถึงว่าข้าพเจ้าจะต้องเผชิญหน้ากับใครบ้าง ข้าพเจ้าจะพยายามทำให้สังคมเราเป็นสังคมที่น่าคบหายิ่งขึ้น แม้จะเพียงผิวๆ ก็ตาม (หน้า ๓๒๖-๓๒๘)

ข้าพเจ้าพัฒนาหนังสือพิมพ์

เมื่อพูดอย่างตรงไปตรงมาแล้ว เหตุผลประการแรก ที่ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงตำแหน่งในวงราชการนั้นก็เพราะข้าพเจ้าไม่ชอบความหยิ่งโสของพวกข้าราชการทั้งหมดนั้นแหละ อาจมีผู้โต้แย้งว่าพวกข้าราชการทั้งหลายต้องการสร้างสำนักงานของตนให้มีเกียรติมีความภาคภูมิใจนั่นเอง แต่ตามความเป็นจริงแล้วพวกเขาเป็นคนที่ชอบข่มขู่ผู้อื่น

ตำแหน่งบรรดาศักดิ์ต่างๆ ควรจะยกเลิกไปพร้อมกับระบบเจ้าขุนมูลนายให้หมดสิ้น แต่พวกที่อยู่ประจำสำนักงานควรจะต้องรักษาพหุยศบรรดาศักดิ์ไว้ต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อให้ข้าราชการแตกต่างไปจากสามัญชน ดุจดังว่าพวกข้าราชการเป็นประชาชนพวกผู้ดีมากกว่าที่จะเป็นสามัญชนธรรมดา ผู้ที่เข้าเป็นพวกผู้ดีนี้ก็ต้องทำตัวเป็นเจ้านายเหนือสามัญชน ข้อนี้ นับว่าเป็นผลที่จะเกิดติดตามมาเป็นปรกติธรรมดาไม่ว่าเขาจะเห็นว่ามันผิดหรือถูกก็ตาม เมื่อเขาข่มขู่พวกที่อยู่ได้อ่านใจ ตัวเขาเองก็จะถูกผู้ที่เหนือกว่าข่มขู่ด้วยเหมือนกัน นี่นับว่าเป็นเกมที่ไม่ฉลาดมาก

ตราบเท่าที่ข้าพเจ้ามีชีวิตอยู่อย่างบุคคลธรรมดา ข้าพเจ้าย่อมสามารถเฝ้าดูและหัวเราะได้ ถ้าข้าพเจ้าเข้าร่วมรับราชการก็คงจะทำให้ข้าพเจ้าต้องแสรังทำอะไร ที่น่าหัวเราะเยาะเหล่านั้นด้วย ซึ่งข้าพเจ้าทำไม่ได้

เหตุผลประการที่ ๒ ที่ข้าพเจ้าไม่ชอบเป็นข้าราชการก็คือว่า มาตรฐานทางด้านศีลธรรมของข้าราชการทั้งหลายเมื่อว่าโดยเฉลี่ยแล้วนับว่าต่ำมาก พวกเขาอยู่ในบ้านหลังใหญ่ แต่งกายสวยงามและมักจะเป็นคนใจกว้าง พวกเขาอาจแสดงถึงน้ำใจอันดีงามในกิจกรรมทางด้านการเมืองที่สะอาดและมีความกระตือรือร้น แต่ในด้านชีวิตส่วนตัวแล้วพวกเขามีนิสัยที่เศร้าใจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจาก “วีรบุรุษ” ของจีนซึ่งไม่แยแสต่อเรื่องความอดกลั้นซึ่งเป็น

๗๓๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ส่วนหนึ่งแห่งหน้าที่ทางด้านศีลธรรมของมนุษย์ พวกเขาจะต้องมีนางบำเรออยู่ในบ้าน ก่ออาชญากรรมในเรื่องการมีเสียมาก แต่ดูเหมือนพวกเขาจะไม่รู้สึกละอายใจอะไรเลย ทั้งยังไม่พยายามที่จะปิดบังเรื่องนี้อีกด้วย ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวว่าบุคคลเหล่านี้กำลังส่งเสริมอารยธรรมใหม่ในด้านหนึ่ง และปฏิบัติตามประเพณีที่ชั่วช้าแบบเก่าๆ ในอีกด้านหนึ่ง ดังนั้นข้าพเจ้าจึงอดรู้สึกไม่ได้ว่าในแง่ที่พวกเขาอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานและการปฏิบัติของข้าพเจ้ามาก

ตราบเท่าที่ข้าพเจ้าไม่ยอมให้บุคคลเหล่านี้เข้าใกล้ พวกเขาก็คงไม่เป็นบุคคลที่น่ารังเกียจอะไร ข้าพเจ้าไม่รังเกียจที่จะพบพวกเขาด้วยธุรกิจและความเกี่ยวข้องกันทางสังคมเป็นบางครั้งบางคราว แต่การทำงานร่วมกันภายใต้หลังคาเดียวกันและเป็นพวกเดียวกันนั้นนับว่าเป็นอีกประเด็นหนึ่ง ข้าพเจ้าอาจเป็นคนจุกจิกและคับแคบแต่ก็นั่นแหละ มันเป็นธรรมชาติของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าก็จะต้องเป็นอย่างที่ข้าพเจ้าเป็นอยู่นี้แหละ

ยังมี เหตุผลประการที่ ๓ ที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่ยอมเข้ารับราชการก็คือความจำที่เศร้าๆ ที่ข้าพเจ้านึกถึงบุคคลเหล่านี้ในสมัยฟื้นฟูประเทศ เมื่อเกิดมีวิกฤตการณ์ขึ้นมา และโชกุนต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้กลับไปยังเอโดะ พวกบิรารและสาวกของเขาได้ส่งเสียงอึกทิกครึกโครม มีคนหลายร้อยคนได้ส่งคำแนะนำและแผนการต่างๆ ไปให้โชกุน เช่นว่า : “เราจะต้องไม่ทอดทิ้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ที่บรรพบุรุษผู้ศักดิ์สิทธิ์แห่งตระกูลโดกูวาระได้เริ่มตั้งมา ตั้ง ๓๐๐ ปีแล้วเสียในวันเดียว” “ในฐานะเป็นสาวกผู้รักภักดีต่อตระกูลโดกูวาระ เราจะต้องไม่ลืมสามร้อยปีแห่งความเมตตากรุณาที่พวกเราได้รับ” “ใครเล่าคือคนจากซัดสึมะและโจชิวที่พยายามโจมตีเราในขณะนี้? ก็คือพวกลูกหลานของบุคคลที่บรรพบุรุษของเราได้เคยพิชิตมาในสงครามที่เซกิงะ-ฮะระนั่นเอง เราจะคุกเข่าหมอบอยู่เบื้องหน้าพวกเขาและนำความอภัยขอโทษมาให้แก่บรรพบุรุษของเรากระนั้นหรือ?”

เจตนารมณ์ได้แล่นไปสูงมาก บางคนพยายามที่จะทำลายแนวป้องกันที่ทางหลวงโทไกโดะ บางคนก็เข้าไปในเรือรบเพื่อเลิกล้มแผนการที่จะดีได้ บางคนก็เข้าหาโชกุนเพื่ออ้อนวอนให้ต่อต้านกำลังทัพที่กำลังเคลื่อนประชิดเข้ามา ในการยับยั้งครั้งสุดท้ายมีคนเป็นจำนวนมากที่มีอารมณ์รุนแรงได้มาส่งเสียงอื้ออึงและร้องห่มร้องไห้ ความจริงนั้นก็เป็นอย่าง การแสดงของบุคคลผู้รักชาติและผู้ที่จะเสียสละให้แก่ประเทศชาตินั่นเอง

แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือความพยายามอย่างแรงกล้าของพวกเขามิได้ก่อให้เกิดผลใดๆ เลย โชกุนได้ตัดสินใจยอมแพ้และล่าถอยไปเมื่อรัฐบาลของโชกุนได้ถูกยุบไปในที่สุดแล้ว พวกที่มีหัวรุนแรงและยังไม่ย่อท้อก็ได้หนีขึ้นเหนือไปยังฮะโกดะเตะ บางคนก็นำกองทหารไปต่อสู้อยู่

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๓๕

ในมณฑลต่างๆ ทางภาคเหนือ ส่วนบางพวกก็ยังซ่อนความอับยศอดสูไว้ในใจแล้วก็หลบหนีไป ยังชีลีโอเกะพร้อมกับโซกุน

พวกที่ยังจงรักภักดีต่อโซกุนที่มีหัวรุนแรงที่สุดได้เริ่มเรียกโตเกียวว่าเป็น “ดินแดนของพวกทรยศ” พวกเขาจะไม่รับประทานแม้แต่ขนมสักชิ้นหนึ่ง ถ้าหากขนมนั้นมาจากโตเกียว เวลาเข้านอนในเวลากลางคืน พวกเขาก็จะไม่นอนหันศีรษะไปทางเมืองหลวง พวกเขาจะไม่พูดคำว่า โตเกียว หรือฟังใครพูดคำว่า โตเกียว เลย เพราะมันจะทำให้ปากและหูเขาเป็นเสนียดจัญไร การกระทำของพวกเขาล้าการกระทำของพวกพี่น้องที่ซื่อสัตย์ต่อกันในประวัติศาสตร์จีน คือ ป้ออ๊กกับซุจี^{๑๓} และดูเหมือนชีลีโอเกะจะได้กลายเป็นภูเขาโชวหยางแห่งศักราชใหม่

แต่เมื่อปีหนึ่งผ่านไป แล้วสองปีก็ผ่านไป บุคคลประเภทป้ออ๊ก และ ซุจี ก็รู้สึกว่าจะหาต้น “เฟิร์น” (bracken) “บนภูเขาโชวหยาง” ได้ยากขึ้น ตอนแรกพวกเขาก็ลงมายังเชิง “ภูเขา” แล้วก็เข้าไปสู่ “ดินแดนของพวกทรยศ” แต่ต่อมาอีกไม่นานนักก็ปรากฏว่าพวกนี้ได้ไปปรากฏตัว ณ ที่ตั้งรัฐบาลใหม่แล้วก็แสวงหาดำแหน่งในสำนักงาน

พวกที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นพวก “ป้ออ๊ก” และ “ซุจี” อย่างแน่วแน่นและพวกที่เคยทำการปฏิวัติซ้อนที่เต็มไปด้วยความอาฆาตพยาบาทรวมทั้งเกือบทุกคนในจักรวรรดิได้เสนอตัวเข้าไปในสำนักงานใหญ่ของรัฐบาลเพื่อของานทำโดยมิได้มีความรู้สึกอดสูใจเลย ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจว่าพวกเขาต้อนรับขับสู้ข้าราชการที่ครั้งหนึ่งเขาเรียกว่าเป็นผู้ทรยศได้อย่างไร เป็นการยากที่พวกเขาจะสามารถพูดขยอกกันว่า “นับเป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้เห็นหน้าตาที่มีเกียรติของท่าน” ได้อย่างปกติ ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อสองสามปีที่ผ่านมาพวกเขาทั้งสองฝ่ายได้ทะเลาะวิวาทกันอยู่เสมอ บางทีพวกเขาก็จะทำตัวให้สงบเสงี่ยมและกล่าวว่า “เราเป็นพลเมืองที่ต่ำต้อย (สุภาพ) ของญี่ปุ่นซึ่งเราคิดว่าท่านก็คงทราบดีแล้ว”

อย่างไรก็ตาม ก็ดูเหมือนว่า พวกเขาจะได้รับการต้อนรับด้วยน้ำใสใจจริงตามสมควร ทั้งนี้ก็เพราะมีคำสอนเก่าๆ อยู่ว่า “ผู้มีใจสูงย่อมไม่พูดถึงโชคร้ายในอดีต” บุคคลจากสำนักโซกุนเก่าที่ได้รับการปรับปรุงใหม่เหล่านี้ก็ได้รับบรรจุในรัฐบาลใหม่ทั้งหมด ขอให้ลิ้มความขมขื่นในอดีตให้หมด บัดนี้ จึงดูเหมือนว่าเป็นสถานะที่สิ่งทั้งหลายควรจะได้แสดงความชื่นชมยินดีกันบ้าง คงจะไม่มีใครหวังว่าข้าพเจ้าจะคอยจับผิดในเรื่องนี้เป็นแน่ แต่ข้าพเจ้าก็มีอะไรบางอย่างที่จะพูดถึงเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน

^{๑๓} ทั้งสองคนนี้ยังคงมีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ของตนที่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และยอมอดตายในภูเขา ยิ่งกว่าที่จะอยู่เพื่อรอรับความโปรดปรานจากกษัตริย์องค์ใหม่

๗๓๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประการแรก มูลฐานที่เป็นสาระสำคัญแห่งการแบ่งบุคคลเหล่านั้น สมมุติว่ามีความจริงอยู่ว่า พวกโชกุนมีนโยบายที่จะสร้างสัมพันธภาพกับต่างประเทศอย่างเสรี และสมมุติว่าฝ่ายสมเด็จพระจักรพรรดิได้คัดค้านนโยบายนี้ แล้วเมื่อฝ่ายสมเด็จพระจักรพรรดิเป็นฝ่ายมีชัยในเรื่องที่ขัดแย้งกันนี้ แล้วก็เกิดเห็นว่าพวกตนเป็นฝ่ายผิด จึงได้หันกลับไปใช้นโยบายที่จะมีสัมพันธกับต่างประเทศอย่างเปิดเผย ที่ครั้งหนึ่งฝ่ายตรงข้ามกับตนได้นำมาใช้ และพวกโชกุนเมื่อเห็นว่ารัฐบาลใหม่นำเอาระบบของตนเองมาใช้ จึงได้ตัดสินใจเอากำลังทหารมารวมด้วย สมมุติว่าถ้าการสมมุตินี้ถูก ข้าพเจ้าก็ไม่มื่ออะไรที่จะจับผิด

แต่ความจริงมีอยู่ว่า ในสมัยนั้น ไม่มีใครที่ได้เถียงกันในแง่เลย การประพฤติดิปฏิบัติของพรรคโชกุนก็เอามาจากคำสอนเก่าๆ เกี่ยวกับหน้าที่ที่ปาวจะพึงปฏิบัติต่อนายและจากระบอบการปกครองของโตกูงาวะที่มีมาตั้ง ๓๐๐ ปีแล้วอันเป็นมรดกตกทอดมาถึงตนเองมาใช้ และเมื่อการปกครองระบอบเก่าสิ้นสุดลงแล้วก็ปรากฏว่าพวกบิรารยังรู้สึกว่าคุณได้สูญเสียมูลฐานสำหรับยึดเสียแล้ว พวกเขาก็ต้องเที่ยวตระเวนขอเข้าทำงานกับรัฐบาลใหม่ซึ่งครั้งหนึ่งได้เคยเป็นศัตรูของพวกเขานั้นเอง โดยมีได้รู้สึกกระตือรือร้นน้อยเลย

ในกรณีที่มีการพิพาทกันนั้น ฝ่ายฝ่ายแพ้ก็ไม่เห็นจะมีอะไรน่าอัปยศเลย ข้าพเจ้าไม่มีความคิดที่จะกล่าวโทษบุคคลที่ครั้งหนึ่งได้เคยตัดสินใจผิดมาแล้ว แต่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเมื่อเขาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการพิพาทนั้นเขาก็ควรยอมรับการพ่ายแพ้และหลบหน้าไปเสียจากสังคม แต่สำหรับบุคคลเหล่านั้นทำได้เป็นเช่นนั้นไม่ พวกเขาได้แสวงหาตำแหน่งสูงๆ ในรัฐบาลที่เป็นฝ่ายตรงข้ามและก็ได้รับตำแหน่งนั้นเสียด้วย แล้วพวกเขาก็รู้สึกภาคภูมิใจ ที่สำคัญที่สุดก็คือพวกที่มีความจงรักภักดีต้องกลายเป็นผู้ที่ไว้น้ำใจเชื่อใจไม่ได้ คำสอนเรื่องความจงรักภักดีเป็นมโนคติที่ไม่แน่นอนอะไร ถ้าข้าพเจ้ายังคงเป็นอิสรชนอยู่ จะมีความสุขมากกว่าที่จะต้องเอาตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลที่เชื่อถือไม่ได้ชนิดนี้

มิใช่เพราะข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นในการวิพากษ์วิจารณ์อาชีพของบุคคลอื่น แต่เพราะทราบเหตุการณ์ต่างๆ เป็นอย่างดี ข้าพเจ้าจึงอดเสียใจต่อบุคคลกลุ่มที่ซื่อสัตย์ที่เชื่อถืออะไรไม่ได้ ซึ่งครั้งหนึ่งพวกเขาเคยเรียกตัวเองว่าบิรารที่มีความจงรักภักดีต่อโชกุนเสียมิได้นี้ก็เช่นกัน อาจเป็นลักษณะการอันจุฬีพิณของข้าพเจ้าก็ได้ แต่มันก็เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงไม่มีความทะเยอทะยานทางการเมืองเสียเลย

ที่นี้ก็มาถึง เหตุผลประการที่ ๔ ซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องสัมพันธภาพและลัทธิคำสอนทางการเมืองเลย คือข้าพเจ้าไม่ชอบการต่อสู้เพื่อแย่งตำแหน่งหน้าที่กันอย่างริบแรงและไม่มี

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗/๓๗

ระเบียบ ซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศนับตั้งแต่เริ่มต้นมีรัฐบาลใหม่มาแล้ว ไม่เพียงพวกชาโมไร ที่แต่ละคนต้องการเป็นข้าราชการอยู่แล้วเท่านั้น แม้แต่พวกลูกๆ ของพ่อค้าและชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็นบุคคลที่มีการศึกษาอีกแบบหนึ่งก็มาออกันเป็นกลุ่มๆ คล้ายแมลงที่ตอมอาหารซึ่งมีกลิ่นหอม ฉะนั้น บางคนที่มีได้รับบรรจุเข้าดำรงตำแหน่งในราชการก็จะแสวงหาวิธีอื่นๆ ที่จะทำให้ตนได้ผลประโยชน์เป็นกำไร ดูคล้ายกับว่าผู้ที่อยู่นอกวงการรัฐบาลจะไม่มีโอกาสหารายได้ในโลก กระนั้นแหละ ดูเหมือนจะไม่มีใครตระหนักว่า ในอิสรภาพของมนุษย์ก็มีคุณธรรมอยู่บ้างเหมือนกัน

บ่อยทีเดียวที่คนหนุ่มซึ่งเดินทางกลับจากการไปศึกษาในต่างประเทศแล้วได้มาหาข้าพเจ้าและบอกถึงความเชื่อถือในเรื่องอาชีพอิสระของเขา โดยบอกว่าเขาคงจะไม่พึงพาอาศัยตำแหน่งหน้าที่ในวงการรัฐบาลแน่ ตามปกติข้าพเจ้าก็ฟังคำพูดประกาศอย่างภาคภูมิใจของเขาแบบเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่งและเป็นที่แน่นอนพอผู้ที่ต่อมาไม่นานนักข้าพเจ้าก็ทราบว่ายายหนุ่มผู้นั้นแหละได้รับแต่งตั้งเป็นเสมียนพนักงานไมในกรมใดก็กรมหนึ่ง และบางทีก็โชคดีพอที่จะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่สูงกว่านั้นด้วยซ้ำไป

แน่นอนที่ข้าพเจ้าไม่มีหน้าที่ที่จะไปวิพากษ์วิจารณ์การเลือกอาชีพของใคร แต่ข้าพเจ้าก็มีความรู้สึกว่า ความคิดเห็นที่ผิดหลักเกณฑ์ของประชาชนชาวญี่ปุ่นนั้นนับว่าเป็นประจักษ์พยานแสดงว่าคำสอนของจีนยังมีอิทธิพลหลงเหลืออยู่ การที่จะชี้ให้ประชาชนของเราทราบเรื่องความคิดเห็นที่ผิดหลักเกณฑ์และนำเขาไปสู่วิถีทางแห่งอารยธรรมสมัยใหม่ที่ถูกต้องนั้นจะต้องมีใครสักคนหนึ่งทำตัวเป็นแบบอย่าง อิสรภาพของชาติเกิดจากการที่พลเมืองแห่งชาติมีเจตนารมณ์ที่เป็นอิสระนั่นเอง ชาติของเราจะไม่สามารถคงความเป็นชาติอยู่ได้ ถ้าหากเจตนารมณ์แบบทาสเก่าๆ ยังสำแดงตัวอยู่ในหมู่ประชาชน ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะต้องทำตัวเองนี้แหละให้เป็นแบบอย่างไม่ว่าความพยายามของข้าพเจ้าจะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่แคไหนเพียงใดก็ตาม ถ้าหากข้าพเจ้าจะต้องจนลงเพราะเหตุนี้ละก็ ข้าพเจ้าก็ควรมีชีวิตให้จนยิ่งไปกว่านี้ ถ้าหากข้าพเจ้ามีโอกาสหาเงินหาทองได้มากละก็ข้าพเจ้าก็ควรใช้มันไปตามใจปรารถนา อย่างน้อยที่สุด ข้าพเจ้าก็คงจะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยรัฐบาลหรือข้าราชการเป็นแน่ (หน้า ๓๓๑-๓๓๗)

.....

๑๔ หมายถึงศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยเคโอโอะซึ่งท่านได้เป็นผู้ให้กำเนิด ... บก.

ในปีที่ ๑๕ แห่งศักราชเมจิ (พ.ศ. ๒๔๒๕) ข้าพเจ้าเริ่มออกหนังสือพิมพ์ซึ่งข้าพเจ้าตั้งชื่อว่า ยียิ-ชิมโป ปีนั้นเป็นปีที่ถัดจากปีที่ได้มีความวุ่นวายทางการเมืองซึ่งทำให้ประเทศชาติต้องวุ่นวาย และ พวกศิษย์เก่าของข้าพเจ้า^{๑๕} ได้เร่งเร้าให้ข้าพเจ้าออกหนังสือพิมพ์

ข้าพเจ้าอาจเห็นว่าสังคมของเรากำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การชิงดีชิงเด่นกันซึ่งกำลังทวียิ่งขึ้นทุกวันนี้กำลังนำไปสู่ความเป็นปฏิปักษ์กันและความขัดแย้งกันที่เข้มข้นยิ่งขึ้นทุกที เมื่อเร็วๆ นี้รัฐบาลก็ได้เคยทะเลาะกันเองในภายในอย่างรุนแรงมาแล้ว^{๑๖} นับว่ามีเหตุผลอยู่ที่จะคาดว่าอาจเกิดปฏิกิริยาในทำนองเดียวกันนั้นในเพราะความขัดแย้งกันทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมต่อมาก็ได้ ความต้องการที่รีบด่วนที่สุดในระยะนี้ ก็คือ ความต้องการเครื่องมือเครื่องมือของบุคคลที่ไม่มีฝีมือฝ่ายมีความเห็นที่ไม่ลำเอียงแต่ก็เป็นาง่ายที่จะสร้างทฤษฎีที่น่าพอใจเกี่ยวกับความเห็นที่ไม่เข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ก็ไม่เป็นาง่ายเลยที่จะนำเอาทฤษฎีนั้นมาใช้ในภาคปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะบุคคลซึ่งตามปรกติมักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวนั้นย่อมอดจะมีอคติมิได้ เมื่อข้าพเจ้าพิจารณาดูจนทั่วประเทศแล้ว ข้าพเจ้าก็ตัดสินด้วยตนเองว่า บุคคลที่มีการดำรงชีวิตอย่างเป็นอิสระ และมีมโนคติที่มีค่าอยู่ในสมอง ทั้งยังเป็นผู้ไม่มีความทะเยอทะยานในด้านการเมืองและด้านธุรกิจต่างๆ อย่างข้าพเจ้านั้นคงมีไม่มากนัก

ด้วยเหตุผลข้อนี้แหละ ข้าพเจ้าจึงเริ่มภารกิจด้วยการออกหนังสือพิมพ์ซึ่งใช้ชื่อว่า ยียิ-ชิมโป หลังจากที่ข้าพเจ้าได้ตัดสินใจทำตามโครงการนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่สนใจต่อเพื่อนฝูงบางคนที่มาปรากฏตัวเตือนข้าพเจ้าถึงเรื่องความยากลำบากในการดำเนินงานหนังสือพิมพ์นั้น ข้าพเจ้าตัดสินใจว่ามันควรจะเป็นงานของข้าพเจ้าเองอย่างสิ้นเชิง ไม่มีการช่วยเหลือจากภายนอกไม่ว่าหนังสือพิมพ์นั้นจะออกมากหรือน้อยก็ตาม ข้าพเจ้าสร้างมันขึ้นมาได้ฉันใด ข้าพเจ้าก็อาจทำลายมันได้ฉันนั้น แม้ว่าหากข้าพเจ้าอาจต้องประสบความล้มเหลว ข้าพเจ้าก็จะไม่รู้เสียอกเสียใจหรือมีความละอายอย่างผิดๆ เลย ทั้งครอบครัวของข้าพเจ้าก็คงจะไม่เดือดร้อนแม้แต่น้อย ดังนั้นข้าพเจ้าซึ่งได้รับคำตักเตือนล่วงหน้าและเตรียมสั้อยู่พร้อมแล้ว จึงได้เริ่มงานหนังสือพิมพ์โดยไม่คำนึงถึงการวิพากษ์วิจารณ์จากภายนอกเลย การหนังสือพิมพ์ก็คงประสบผลสำเร็จด้วยดีสืบมาจนกระทั่งถึงวันนี้

ในการเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์นั้น ข้าพเจ้าได้ให้กำลังใจพวกผู้สื่อข่าวทั้งหลายด้วยการบอกให้พวกเขาเขียนข่าวอย่างกล้าหาญและอย่างเสรี ข้าพเจ้าไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์อะไรอย่างรุนแรงหรือเขียนข้อความอะไรให้เอียงไปในทางใดทางหนึ่งมากนัก

^{๑๕} การต่อสู้กันระหว่างอิโดกับโอคุมะ จบลงโดยโอคุมะลาออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔... บก.

การได้วาทะเรื่องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศ

๗๓๙

แต่ข้าพเจ้าก็เตือนว่าพวกเขาจะต้องจำกัดขอบเขตข้อเขียนของเขาแต่สิ่งที่พวกเขาปรารถนาจะพูดกับเหยื่อของเขาซึ่งๆ หน้าเท่านั้น มิฉะนั้นแล้วพวกเขาก็จะเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่า *คะเงะ-เบนเกอิ* (ผู้สู้กับเงา) ที่ชอบลอบกัด นับว่าเป็นของง่ายที่พวก *คะเงะ-เบนเกอิ* จะเที่ยวกล่าวร้ายป้ายและดิดีดยนใครต่อใครอย่างรุนแรงโดยไม่มีความรับผิดชอบ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่น่าละอายเป็นนิรันดร์สำหรับอาชีพนักเขียนทีเดียว (หน้า ๓๔๔-๔๔๖)

ปัจฉิมวาทะในเรื่องชีวิตที่ดั่งาม

ที่สำคัญที่สุดก็คือ ปัจจุบันเป็นผลของอดีต ภาวะที่รุ่งโรจน์แห่งประเทศของเราที่ย่อมจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากมรดกอันดั่งามที่เราได้รับมาจากบรรพบุรุษของเราอย่างไม่มีปัญหา นับว่าเป็นผู้ที่โชคดีที่ได้มีชีวิตขึ้นชมอยู่กับมรดกอันมหัศจรรย์นี้ ทั้งข้าพเจ้ายังรู้สึกดุดังว่าข้าพเจ้าได้ประสบผลสำเร็จสมดังความปรารถนาประการที่สอง ซึ่งเป็นความปรารถนาที่ยิ่งใหญ่กว่าความปรารถนาข้อแรก ทั้งนี้ เพราะทุกสิ่งที่ข้าพเจ้าหวังและอ้อนวอนขอ นั้น ข้าพเจ้าก็ได้สมหวังด้วยความเมตตากรุณาของสวรรค์และเพราะคุณงามความดีของบรรพบุรุษแล้ว ข้าพเจ้าไม่มีอะไรจะร้องเรียนเมื่อย้อนไปดูเบื้องหลัง มีแต่ความพอกพอใจและความดีอกดีใจอย่างเต็มเปี่ยมเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนว่าความพอใจของมนุษย์นั้นไม่มีที่สิ้นสุดดอก ข้าพเจ้ายังสามารถชี้ให้เห็นอะไรบางอย่างที่ข้าพเจ้ายังปรารถนาจะได้อยู่ ไม่ใช่มนโคติในด้านการทูตกับต่างประเทศหรือการพัฒนาในด้านการปกครองแบบที่มีรัฐธรรมนูญเลย ทั้งหมดนี้ข้าพเจ้าทั้งให้เป็นเรื่องของรัฐบุรุษ แต่ข้าพเจ้าควรพยายามต่อไปเพื่อยกมาตรฐานทางด้านศีลธรรมของชายหญิงในประเทศของเราเพื่อทำให้เขาเป็นบุคคลที่มีค่า ควรแก่ชาติที่ศรีวิไลที่แท้จริงแล้ว ข้าพเจ้าก็ปรารถนาจะปลุกใจศาสนาไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนาหรือคริสต์ศาสนาให้ตามให้ช่วยทำจิตใจของประชาชนส่วนใหญ่ของเราให้สงบ และประการที่สาม ข้าพเจ้าปรารถนาจะมีพื้นฐานขนาดใหญ่ที่ดั่งขึ้นมาเพื่อการศึกษาทั้งทางด้านฟิสิกส์และด้านอภิปรัชญา

สามสิ่งเหล่านี้แหละที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้เห็นความสัมฤทธิ์ผลในระหว่างเวลาที่ข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่นี้ แม้คนเราจะแก่ลงเขาก็ควรหมักหมมอยู่ต่อไปให้นานเท่าที่สุขภาพทางกายและทางจิตของเขายังอำนวยให้อยู่ และดังนั้นข้าพเจ้าจึงตั้งใจจะทำทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในอำนาจของข้าพเจ้าให้นานเท่าที่โอกาสจะอำนวย (หน้า ๓๔๔-๓๖๐).

บทที่ ๒๕

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

เพราะการฟื้นฟูการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิขึ้นมาใหม่ภายใต้การปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิหนุ่มเมจิ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ นั้น ญี่ปุ่นได้ทำให้โครงการทำประเทศให้ทันสมัยตามที่มีการปกครองระบอบโชกุนได้เริ่มต้นไว้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างมากหลายชั้นด้วยกัน ในช่วงระยะเวลาไม่กี่สิบปี ในฐานะที่เป็นประเทศในเอเชียประเทศแรกที่สร้างประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมกับตะวันตก ญี่ปุ่นก็ดำรงตำแหน่งผู้นำและมีอิทธิพลมาก ซึ่งนับว่าเป็นของใหม่สำหรับญี่ปุ่นมากทีเดียว ทั้งนี้ก็เพราะญี่ปุ่นดำรงอยู่ภายใต้ร่มเงาของจีนมาหลายร้อยปีแล้ว และเกือบจะเรียกว่าถูกตัดขาดจากโลกภายนอกมากกว่าสองร้อยปี บัดนี้ชาวญี่ปุ่นได้พบว่าพวกตนเป็นศูนย์กลางแห่งความสนใจของโลก ที่บรรดาประเทศที่ล่าหลังทั้งหลายซึ่งแสวงหาผลประโยชน์จากการถือเอาญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างพากันกลัว พอใจ และเลียนแบบ

นอกจากนั้นเพื่อเป็นการตอบโต้การทำลายของตะวันตกอย่างห้าวหาญ ชาวญี่ปุ่นยังได้ดำเนินวิถีชีวิตของพวกตนด้วยการทดสอบอย่างเข้มงวดกวดขัน ในตอนเริ่มต้น ไม่มีใครเลยที่จะสามารถพยากรณ์ผลขั้นสุดท้ายที่จะเกิดแก่ญี่ปุ่นในการที่ญี่ปุ่นได้นำเอาอิทธิพลแบบพลวัตแห่งความคิดและสถาบันต่างๆ ของตะวันตกมาแสดงอย่างเต็มที่และในฉบับพลันทันใด ทั้งนี้โดยการเปิดประตูต้อนรับชาวต่างประเทศและการส่งบุตรที่สามารถที่สุดของตนไปศึกษาในต่างประเทศ ในไม่ช้าญี่ปุ่นก็ตีฝ่าเข้าไปในโลกแห่งความคิดและการกระทำใหม่ๆ คือในโลกทางการเมืองของรัสเซียและการปฏิวัติของฝรั่งเศส ของลัทธิเสรีนิยมบริติช และลัทธิที่ว่ารัฐเป็นใหญ่ (statism) ของปรัสเซีย ในโลกทางการเศรษฐกิจของ มัลธัส, สมิธ, มิลล์ และ ลิสต์ ในโลกแห่งพุทธิปัญญาของ คานต์, เฮเกิล, ดาร์วิน, ฮักซเลย์ และ สเปนเซอร์ นับว่าเป็นเวลาไม่สั้นนักกว่าที่กระแสดความคิดของตะวันตกใหม่ๆ แต่ละกระแสจะมีโฆษกของตนที่เป็นชาวพื้นเมืองในญี่ปุ่น หนังสือที่สำคัญเกี่ยวกับกระแสดความคิดต่างๆ เหล่านั้นก็ได้ถูกแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นหมด พร้อมกันนั้นในวงการรัฐบาลก็มีชาวต่างประเทศเป็นที่ปรึกษา มีบัณฑิตชาวตะวันตกสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยใหม่ๆ และมีญี่ปุ่นหนุ่มๆ สาวๆ เป็นจำนวนมากศึกษาอยู่ในต่างประเทศ ดังนั้นในจิตใจของอนุชนรุ่นต่อๆ มา วาทะของปรัชญาเมธีและนักสังคมวิทยาของตะวันตกคงจะมีน้ำหนักมากกว่าตำราคลาสสิกของตะวันออกทั้งปวงเป็นแน่

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๔๑

ไม่ว่าอิทธิพลของตะวันตกจะมีผลสลับซับซ้อนมากแค่ไหนเพียงไรก็ตาม แต่ก็ไม่มีผลลึกซึ้งหรือโดยตรงถึงกับจะแทนที่มโนภาพที่ถือกันมาตามปรัมปราประเพณีที่ได้มีบทบาทอันสำคัญในการฟื้นฟูประเทศได้รวดเร็วทันตอก ข้อนี้มิใช่จะเป็นความจริงเฉพาะมวลชนที่มีความเห็นอย่างคนที่ได้รับการศึกษาและอย่างไม่แจ่มชัดเท่านั้น แต่นับว่าเป็นความจริงเป็นพิเศษสำหรับบุคคลเพียงหยิบมือเดียวที่ทัศนคติและอุดมคติของเขาได้แนะแนววิถีทางของญี่ปุ่นสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิด้วย ถ้าหากจะถือว่าคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นตัวแทนแห่งชาติทั้งมวลในยุคนี้ละก็ บุคคลกลุ่มนั้นก็ต้องไม่ใช่พวกบัณฑิตหรือนักประพันธ์ผู้แสวงหาทางที่จะยึดเอาโลกใหม่ทั้งหมดมาไว้ในอ้อมกอด แต่ทว่าได้แก่กลุ่มผู้นำที่มีใช่เป็นกลุ่มที่ธรรมดาสามัญมากทีเดียว ซึ่งก็ได้พิสูจน์ตัวเองในด้านการกระทำเพื่อจะสังเคราะห์สิ่งใหม่และสิ่งที่เก่าคือ ตะวันออกกับตะวันตกให้เข้ากันอย่างได้ผล มิใช่นับตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ซึ่งเป็นสมัยที่กลุ่มบุคคลผู้นิยมจีน ที่อยู่รอบๆ ราชบัลลังก์ได้พยายามทำญี่ปุ่นให้เป็นแบบจีนเสียที่ได้ทำให้โฉมหน้าแห่งชีวิตของญี่ปุ่นทุกแบบไม่ว่าจะเป็นทางการเมืองหรือความคิดแบบญี่ปุ่นต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพื่อให้มุ่งตรงไปตามทางที่นักวางแผนผู้ชำนาญสองสามคนได้วางไว้ ไม่ว่าจะดำเนินไปในวิถีทางใดก็ตาม ก็ย่อมเป็นที่แจ่มแจ้งประจักษ์เป็นอย่างดีว่า การปกครองก็จะต้องเป็นแบบคณาธิปไตยเสมอไป แต่ที่ว่าโครงการเกี่ยวกับการกระทำของรัฐ ซึ่งนับว่าเป็นโครงการที่กล้าหาญของพวกเขาทำให้พวกเขาเป็นผู้นำ ทั้งในด้านการเศรษฐกิจ การศึกษา การหนังสือพิมพ์ และแม้ในการปฏิรูปสังคมและทางการเมืองโดยหลีกเลี่ยงไม่พ้นนั้น ย่อมเป็นที่เห็นได้อย่างแจ่มแจ้งมาตั้งแต่ต้นแล้ว และแน่นอนจากบทบาทที่หนักง ของรัฐในการริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างกว้างขวางแล้ว นอกวงการปกครอง บุคคลต่างๆ ที่ถือปรัมปราประเพณีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามแบบชาโมโรอย่างเดียวกันกับพวกที่มีอำนาจนั้นก็ได้อวดบทบาทที่สำคัญด้วยเหมือนกัน เหตุการณ์หรือความเชื่อถือต่างๆ ของพวกเขา ทำให้พวกเขาไม่ยอมเข้ารับราชการ แต่ก็มิได้ทำให้พวกเขาเว้นจากการบุกเบิกในด้านความพยายามส่วนบุคคลด้านใหม่ ๆ เลย

ผู้นำแห่งการฟื้นฟูและปฏิสังขรณ์

จุดมุ่งหมายรวบยอดของบรรดาผู้นำในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ และของประเทศทั้งหมดได้มีอยู่ในคำขวัญที่ว่า “จงทำชาติให้มั่งคั่ง และสร้างกำลังให้เข้มแข็ง” การสร้างกำลังทหารของญี่ปุ่นและทำญี่ปุ่นให้มีอำนาจเสมอด้วยตะวันตกนั้น นับว่าเป็นความปรารถนาที่ริบด่วนที่สุดของพวกผู้นำชาโมโรทั้งหลายโดยมิพักต้องสงสัยเลย ทั้งยังนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ

๗๔๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่ว่าในฐานะที่เป็นของคู่กันที่จำเป็นและแนบยังเป็นสิ่งที่จำต้องปรารภก่อนในเรื่องนี้อีกด้วย พวกเขาจำจะต้องเข้าใจถึงความสำคัญแห่ง “การทำชาติให้มั่งคั่ง” แห่งการทำให้การเศรษฐกิจของชาติมั่นคง แห่งการพัฒนาอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมแห่งชาติ แห่งการนำเอาทรัพยากรมนุษย์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ให้มากยิ่งขึ้น และแห่งการทำให้สถาบันทางสังคมและทางการเมืองดีขึ้น ความก้าวหน้าในบางโฉมหน้าแห่งการปฏิรูปเหล่านี้อาจล่าหลัง บางโฉมหน้าในด้านการยatraเข้าสู่การทำประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ แต่อย่างน้อยที่สุดก็ต้องเป็นที่ยอมรับว่าญี่ปุ่นยังมีปัญหาที่จะต้องแก้อยู่อีกมากมาย เมื่อว่าในด้านหลักการแล้ว ญี่ปุ่นก็ไม่มีโฉมหน้าแห่งชีวิต ไม่มีส่วนแห่งสังคมใดๆ ที่จะต้องสังเวยให้แก่พระจักรกฤษณ์ คืออำนาจทหาร ดังนั้น การฟื้นฟูในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิจึงได้มีสัญญาว่าไม่เพียงจะเยียวรักษาคความอ่อนแอทางด้านอาวุธสมัยใดๆวาระเท่านั้น แต่ทว่าจะเยียวรักษาคความอ่อนแอทางด้านเศรษฐกิจแห่งระบบโซกุนที่นักประพันธ์ญี่ปุ่นสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ พากันให้ความสนใจมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ในการที่จะทำให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางสมดังที่ได้มุ่งมาดปรารภมาไว้นี้ พวกผู้นำในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้แสดงลักษณะที่น่าทึ่ง ๒ ประการออกมา คือ ความพร้อมที่จะทดลองวิธีการแบบใหม่ๆ และปฏิบัติไปตามวิธีการนั้นๆ อย่างกล้าหาญ พร้อมกันนั้นก็ยึดมั่นอยู่ในอุดมคติและคุณธรรมที่ยึดถือกันมาเป็นปรมิปราประเพณีอย่างเหนียวแน่น ถ้าหากพวกเรายึดทัศนคติทั้งสองนี้ไว้ให้มั่นอยู่เสมอแล้ว พวกเราก็จะสามารถชื่นชมยินดีว่าเราได้ก้าวหน้าไปจริงๆ มากน้อยเพียงใด และชาติใหม่จะยังสามารถมีผลิตผลแห่งอดีตของตนเองมากกว่าผลิตผลแห่งการที่ได้ติดต่อกับตะวันตกเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้แค่นั้นเพียงใด ขบวนการฟื้นฟูประเทศได้เรียกร้องให้มนคติที่จะทำคุณของแห่งการปกครองโดยสมเด็จพระจักรพรรดิที่เคยมีมาก่อนระบบเจ้าขุนมูลนายและการปกครองโดยทหารให้กลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ตั้งแต่ต้นทีเดียว อุดมคตินี้เป็นผลิตผลแห่งการประดิษฐ์เมื่อเร็วๆ นี้ มากพอๆ กับปรมิปราประเพณีในสมัยก่อนๆ แต่คำขวัญซึ่งพวกที่มีหัวนิยมการฟื้นฟูใช้อยู่ที่ว่า “จงฟื้นฟูระเบียบเก่าๆ” (ฟุกโกะวสึโนอิฮานคัททึโนลัทธิงจื่อใหม่) ที่พวกเขาได้มาจากเมืองจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง) ทำให้ตึงตังถึงสมัยโบราณที่อำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิได้ขึ้นถึงขั้นสูงสุด เพราะการนำเอาสถาบันและอุดมคติต่างๆ ของจีนมาใช้อย่างสิ้นเชิง สถาบันแบบเดียวกันนี้บางสถาบันและเจตนารมณ์ส่วนใหญ่ก็ได้รับการพิทักษ์รักษาไว้ในกรปกครองระบอบใหม่ด้วย

^๒ Juggernaut พระจักรกฤษณ์ หรือพระกฤษณะ ซึ่งเป็นอวตารปางที่แปดของพระนารายณ์หรือพระวิษณุ กล่าวกันว่าในการแห่พระจักรกฤษณ์นี้ จะมีพวกฮินดูโยนตัวไปใต้ล้อรถให้รถทับ ถือว่าได้บุญมาก

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๔)

๗๔๓

ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งแห่งภาวะผู้นำในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิที่สามารถนำเอาแนวโน้มทางอนุรักษนิยมและทางปฏิรูปที่แตกต่างกันมารวมเข้าด้วยกันก็คือ การทำประเทศให้ทันสมัย ความจริงข้อนี้มิได้แสดงตัวออกมาในรูปการไม่ชอบให้มีการกระทำอะไรที่รุนแรง หรือในรูปความปรารถนาที่จะทำให้พวกที่มีหัวรุนแรงที่เป็นปฏิปักษ์กันประนีประนอมกันเลย เราจะเห็นได้ก็โดยการดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางเชิงบวกบางอย่างที่เป็นแบบอนุรักษนิยม และที่ตั้งใจไว้อย่างแน่วแน่ ซึ่งจากจุดหมายปลายทางนี้ พวกผู้นำเหล่านี้ไม่ยอมกลับไปหาเพียงเพราะคำขวัญของผู้ที่ยึดมั่นอยู่ในลัทธิหรือเพราะหลักอื่นๆ โดยที่ตนไม่ได้พิจารณาความจริงอื่นๆ หรือเพราะเสียงอื้ออึงที่สืบเนื่องมาจากความลำเอียงเท่านั้นเอง ดังนั้นคุณภาพแห่งการทำประเทศให้ทันสมัยนี้จึงได้สะท้อนออกมาเป็นการยอมรับคุณค่าอันดีมาบางอย่าง เช่น ความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิและต่อประเทศชาติในส่วนของคุณคนต่างๆ ซึ่งอาจมีวิธีการรับใช้สมเด็จพระจักรพรรดิและชาติที่ตนคิดว่าดีที่สุดต่างๆ กัน และนับว่าเป็นหนึ่งต่อความรู้สึกที่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือความรักหมู่รักคณะ (esprit de corps) ในหมู่พวกผู้ตีขามุไรซึ่งมีการกระทำที่มีระเบียบวินัยและพร้อมเพรียงกันเป็นอันดีมาเป็นเวลานานแล้ว ญี่ปุ่นในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิมิใช่ว่าจะไม่มีปัจเจกบุคคลที่เกะกะและบุคคลที่มีเจตนารมณ์ที่จะก่อการขบถแม้กระทั่งในหมู่พวกชนชั้นซามูไรเสียเลย ญี่ปุ่นมิได้ขาดบุคคลที่มีหัวซ้ายจัดและขวาจัด หรือมิใช่ว่าจะไม่มีบุคคลที่ดำรงอยู่ ณ ที่ที่พวกหัวเอียงซ้ายจัดและเอียงขวาจัดจะมารวมกันได้ แม้แต่ปริมปราประเพณีเกี่ยวกับการปฏิบัติทางการเมืองอย่างรุนแรงของพวกซามูไรก็คงมีอยู่อย่างห้าวหาญตลอดมา เท่าที่บันทึกเรื่องการฆาตกรรมทางการเมืองและการก่อการจลาจลุ่นวายเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้แสดงให้เห็น ทั้งๆ ที่ตกอยู่ในท่ามกลางความวุ่นวายต่างๆ นี้นะ ญี่ปุ่นก็ยังคงยึดมั่นอยู่ในวิถีที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางแห่ง “การทำชาติให้มั่งคั่งและการสร้างกำลังให้เข้มแข็ง” อยู่อย่างเหนียวแน่น เพราะเหตุผลข้อนี้และเพราะความก้าวหน้าไปตามแนวทางต่างๆ พร้อมๆ กันหลายๆ แนวนี้แหละ เราจึงต้องมอบคุณความดีนี้ให้เป็นเกียรติแก่กลุ่มบุคคลที่ได้รับความเชื่อถืออย่างมั่นคงและความทะเยอทะยานเข้ากับความรู้สึกชนิดเดินสายกลาง ความเชื่อมั่นและความจงรักภักดีต่อชาติอย่างรุนแรงพอๆ กัน

ฉะนั้นถ้าหากเราหันมาพิจารณาเรื่องการสร้างชาติญี่ปุ่นใหม่อย่างแท้จริงแล้ว ความสนใจของเราจะต้องย้ายจากบุคคลที่ได้วางพื้นฐานทางด้านพุทธิปัญญาสำหรับอนาคต ดังที่พวกพระและพวกบัณฑิตในอดีตที่เราได้ตรวจสอบแล้วได้ทำให้แก่สมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ แทนที่จะเป็นเช่นนั้น กลับตั้งจุดสนใจอยู่ที่บุคลิกลักษณะที่เด่นๆ และการตัดสินใจที่สำคัญยิ่งที่

๗๔๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จะทำให้ปัจจุบันเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาทันที ประการแรก เรายึดสัญลักษณ์ที่สำคัญแห่งการทำให้ญี่ปุ่นให้ทันสมัย คือสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ และผู้นำสามคนซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่า “การปกครองโดยคนสามคนในสมัยฟื้นฟู” ต่อจากนั้นเราถึงจะพูดถึงขบวนการอย่างกว้างๆ ๓ ขบวนการที่ทำให้ญี่ปุ่นโผล่ขึ้นมาในฐานะเป็นรัฐสมัยใหม่ นั่นคือ การพัฒนาการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ๑ การพัฒนาการเมืองระบบพรรค ๑ และการพัฒนากองทัพบกในฐานะเป็นพลังอำนาจในชีวิตแห่งชาติของญี่ปุ่น ๑

การปกครองที่ทันสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ

เราทราบเกี่ยวกับสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นน้อยมาก ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากรัศมีแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่มักจะห้อมล้อมพระองค์และการกระทำของพระองค์เสียหมดนั่นเอง ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพระองค์ทรงเติบโตขึ้นมาในราชสำนักที่กรุงเกียวโตซึ่งได้แยกตัวออกไปอยู่ต่างหากอย่างโดดเดี่ยว ซึ่งได้คงรักษาพิธีรีตองต่างๆ อันไม่เหมือนกับความแท้จริงแห่งชีวิตของประชาชนชาวญี่ปุ่นให้คงอยู่เรื่อยมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว แม้ภายหลังจากที่พระองค์ทรงย้ายไปอยู่ที่เมืองหลวงเดิมของโชกุน ซึ่งในตอนนั้นเรียกว่าโตเกียว ซึ่งแปลว่า “เมืองหลวงตะวันออก” แล้ว สมเด็จพระจักรพรรดิหนุ่มก็คงยังทรงแยกตัวออกจากโลกอยู่นั่นเอง การที่พระองค์ได้ทรงมีบทบาทที่แท้จริง ซึ่งแม้จะทำให้พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งความสนใจของชาติมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยากที่จะทำให้พระองค์ได้ทรงใกล้ชิดพสกนิกรของพระองค์ ทศนะเกี่ยวกับราชบัลลังก์ที่ถือกันมาเป็นปรัมปราว่าเป็นตัวแทนอำนาจของฟ้าและอำนาจอันลึกลับ ซึ่งนับว่าประเสริฐสุดเหลือที่สามัญชนจะเข้าถึงได้ ไม่ใช่เพียงบทบาทที่กษัตริย์พระองค์นี้ซึ่งได้ทรงแสดงบทบาทในการปกครองบ้านเมืองได้ธำรงรักษาและทำให้สูงส่งขึ้นอย่างมากมายเท่านั้น นับว่าเป็นบทบาทอย่างหนึ่งที่มีส่วนในการสร้างบุคลิกลักษณะและอารมณ์ของพระองค์ได้มาก ตราบเท่าที่เรายังต้องเกี่ยวข้องกับมันอยู่ สมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งทรงสงบเสถียรและทรงไว้พระองค์ แต่ก็ทรงมีความสนพระทัยในอันที่จะทรงฟังเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับบ้านเมืองได้ทรงทำงานอย่างเงียบๆ และไม่มีแรงกระตุ้นใดๆ มามีอำนาจครอบงำพระองค์ได้เลย พระองค์ต้องทรงฟังพาดูอาศัยที่ปรึกษาเป็นอย่างมาก ดังที่การสร้างมโนภาพเกี่ยวกับกษัตริย์ผู้มีปรีชาตามแบบของซังโจเรียกกร้องให้พระองค์ทรงปฏิบัติ และทรงพร้อมที่จะรับฟังทัศนะต่างๆ อยู่เสมอ เมื่อพระองค์จำเป็นจะต้องตัดสินพระทัยในเรื่องที่สำคัญๆ การตัดสินพระทัยของพระองค์เองจะต้องอยู่เหนือความเคารพนับถือที่พระองค์ทรงมีต่อบรรดาที่ปรึกษาทั้งหลายซึ่งอาจมีความเห็น

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๔๕

แตกแยกกันเองอย่างมากมาได้ ความจริงก็ไม่มีเหตุผลใดๆ ถึงความพอใจที่แท้จริงที่มีต่อ สมเด็จพระจักรพรรดิที่บรรดารัฐบุรุษผู้รับใช้พระองค์อย่างใกล้ชิดที่สุดได้แสดงออกมาเลย ใน สถานการณ์ที่ได้มอบอำนาจและอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงให้แก่บุคคลคนเดียวนั้น บุคคลที่มีความ เข้าใจน้อยและมีการบังคับตนเองน้อย อาจทำให้พวกผู้นำในวงการบริหารเกิดความคับแค้น เคือง และอาจเข้าใจให้ผู้นำเหล่านั้นพยายามจำกัดพระราชอำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิ ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญก็ได้ โดยเหตุที่พวกผู้นำเหล่านี้แหละที่รู้สึกว่าการรับใช้กษัตริย์ที่ทรงมี ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและมีพระขันติคุณนั้นปลอดภัยกว่าการรับใช้สาธารณชนที่มีจิตใจโลเล ไม่แน่นอนโดยมิต้องสงสัย ดังนั้นพวกเขาก็ร่วมมือกับบุคคลที่มีความจริงใจยิ่งกว่าพวกตนใน อันที่จะยกราชบัลลังก์ขึ้นสู่ฐานะที่มีเอกสิทธิ์อย่างสิ้นเหลือและที่ใครจะล่วงละเมิดมิได้

เมื่อตกอยู่ในฐานะเช่นนั้น สมเด็จพระจักรพรรดิเมย์จึงทรงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่ง ชาตอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดพลังที่ทรงอำนาจที่สุดสองประการ ในอันที่จะก่อให้เกิด เอกภาพทางสังคมในญี่ปุ่นสมัยใหม่ พลังที่ทรงอำนาจประการหนึ่งก็คือ ลัทธิชาตินิยม ซึ่งเป็น ความรู้สึกที่ได้รับการประคบประหงมเป็นอย่างดีในสมัยโดกูงาวะและต้องการเครื่องเร้าจาก ตะวันตกเพียงเล็กน้อย แต่ทว่าได้เจริญเติบโตเป็นศาสนาและลัทธิที่แผ่คลุมไปทั่ว ในโลก สมัยใหม่ มีบ่อยทีเดียวที่ลัทธิชาตินิยมเช่นนั้นได้เป็นไปในลักษณะที่เป็นศาสนา ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากลัทธิชินโตใหม่และปรมิปราประเพณีเกี่ยวกับลัทธิสมบูรณนิยมของ สมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากจีน ลัทธิชาตินิยมที่ถือสมเด็จพระ จักรพรรดิผู้เป็นเทพเจ้า (God-Emperor) เป็นศูนย์กลางจึงได้กลายเป็นความเชื่อถือซึ่งเป็นที่ ยอมรับนับถือกันอย่างกว้างขวางที่สุดในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่น ในฐานะเป็นผลลัพธ์แห่งการ เปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งซึ่งบรรดาผู้นำในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ได้นำมาใช้ ชีวิตและ กิจกรรมต่างๆ ของชาวญี่ปุ่นจึงได้ถูกสร้างให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมารอบๆ ราชสำนัก และมุ่งอยู่ ที่การทำคณะทูตสวรรค์ของราชสำนักให้สัมฤทธิ์ผลอย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นทุกที แต่มนตรกรรม แห่งชาติและการบูชาสมเด็จพระจักรพรรดิ คงจะไม่มีอำนาจอะไรที่จะทำให้ประชาชนทั้งหลาย ล้าคนของญี่ปุ่นต้องหวั่นไหว โดยมิได้รับการสนับสนุนที่เข้มแข็งจากจริยศาสตร์ของขงจื้อที่ ทำให้เกิดมีระเบียบวินัยซึ่งเทววิทยาของชินโตไม่มี เกี่ยวกับพลังทางศีลธรรมที่สำคัญยิ่งนี้ สมเด็จพระจักรพรรดิย่อมทรงเป็นอะไรบางอย่างที่มีความหมายยิ่งกว่าสัญลักษณ์ที่อยู่เฉยๆ พระอาจารย์และมุขมนตรีของพระองค์ก็เป็นบัณฑิตในลัทธิขงจื้อสำนักโบราณในพระบรมราช- วินิจฉัยที่พระองค์ทรงประกาศให้สภานิกของพระองค์ทรงทราบถึงความคิดและความปรารถนา ของพระองค์นั้น สมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ก็ทรงมีพระราชดำรัสคล้ายประมุขของรัฐสมัยใหม่

๗๔๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

น้อยกว่าที่จะคล้ายกษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์ในสมัยโบราณ ทั้งนี้โดยพระองค์ได้ประทานการแนะแนวทางด้านศีลธรรมให้แก่พสกนิกรที่เป็นเสมือนลูกๆ ของพระองค์ และทรงชักชวนให้เด็ก ๆ ทั้งหลายประกอบคุณงามความดีตามที่บรรพบุรุษได้เคยทำมาแล้วด้วยความอดทน ทุกวันนี้จะเห็นว่า พระบรมราชวินิจฉัยนั้นอาจเป็นอะไรบางอย่างที่มีได้มีอะไรยิ่งไปกว่าวิถีทางที่สะดวกและเป็นที่ยอมรับนับถือกันว่าจะทำให้ประชาชนตั้งอยู่ในระเบียบวินัยที่ดีได้ แต่ก็ยังคงมีข้อเท็จจริงอยู่ว่า บรรดาผู้นำของระบอบการปกครองนั้น ซึ่งก็ไม่น้อยไปกว่าพสกนิกรที่ต่ำต้อยที่สุดของสมเด็จพระจักรพรรดิคือได้ทุลเกล้าฯ เสนอสิ่งที่จำปรารถนาเกี่ยวกับประมวลกฎหมายที่ละเอียดลออนี้ และตามทัศนะของพวกเขานั้น นับว่าได้รับอิทธิพลจากปรัชญาของขงจื้ออย่างลึกซึ้งมากกว่าจากสำนักปรัชญาของตะวันตก

แต่ในการยอมรับบทบาทที่สำคัญแห่งปริมปราประเพณีนั้น เราจะต้องไม่ละเลยต่อข้อเท็จจริงอันเป็นแกนกลางแห่งการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ที่ได้นำญี่ปุ่นออกจากอดีตแห่งระบบเจ้าขุนมูลนายมาสู่โลกสมัยใหม่ ความจริงรัชสมัยอันยาวนาน คือนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น นับว่าเป็นสมัยที่เรารู้จักกันดีที่สุดว่ามีลักษณะก้าวหน้าและทันสมัย คำว่า เมจิ ซึ่งหมายความว่า “การปกครองที่ทันสมัยหรือที่เด่นมาก” นั้น เดิมเป็นพระบรมนามาภิไธยที่ตั้งถวายเฉพาะกษัตริย์ที่สวรรคตแล้วเท่านั้น ทั้งยังไม่มีใครที่ถามถึงว่าชื่อนี้จะเหมาะสมแก่กษัตริย์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักปฏิรูปในประเทศจีนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งตะวันออกสมัยใหม่หรือไม่ ถ้าหากสถาบันสมเด็จพระจักรพรรดิสามารถอดทนต่อความกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ และยังคงเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนได้ต่อไปแล้ว ส่วนใหญ่ก็คงเนื่องมาจากเอกลักษณ์ในอันที่จะสาธิตแสดงให้เห็นว่า ราชบัลลังก์ก็ควรจะเป็นพลังเชิงสร้างสรรค์และมั่นคงในสมัยใหม่ที่สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิทรงได้รับนั่นเอง

คำปฏิญาณในรัฐธรรมนูญ

ในบรรดาประกาศต่างๆ ที่ออกมาในพระนามของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจินั้น คำปฏิญาณในรัฐธรรมนูญ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๑๑ นับว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งส่วนที่ก้าวหน้าแห่งรัชสมัยของพระองค์ได้ดีที่สุด คำปฏิญาณนี้ ที่ปรึกษาหนุ่มๆ สองสามคนเป็นผู้ร่างขึ้น ที่ปรึกษาเหล่านี้ล้วนเป็นผู้แทนพวกชาบูไรชั้นผู้น้อยที่อำนาจให้ซึ่งภาวะผู้นำที่แท้จริงของตระกูลฝ่ายตะวันตกที่ตรงข้ามกับพวกโดกูงาวะ แต่พวกที่ปรึกษาเหล่านี้โดยทั่วๆ ไปแล้วเป็นปฏิปักษ์

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๔๗

ต่อระบบขุนนางเก่าๆ และมีความกระตือรือร้นที่จะให้พวกผู้นำใหม่ๆ มีโอกาสเป็นใหญ่เป็นโตขึ้นมาบ้าง แต่พวกนี้ได้จำกัดขอบเขตตัวเองอยู่แค่การแถลงหลักการทั่วไป ซึ่งอาจเป็นที่ชอบอกชอบใจของพวกที่สนับสนุนการฟื้นฟูได้มากที่สุด ทั้งนี้โดยให้คำรับประกันแก่ทุกคนว่าพวกเขาจะได้มีส่วนร่วมในการปกครองระบอบใหม่นี้ ทั้งไม่คุกคามว่าจะลดอำนาจของใครลงด้วย ความคลุมเครือแห่งประกาศนี้ซึ่งทำให้ต้องนึกถึงรัฐธรรมนูญของเจ้าชายโซโดกุ นั้นก็มิได้ถือว่าเป็นข้อบกพร่องเสียทั้งหมดทีเดียว แต่ก็เปิดช่องไว้ให้ปรับปรุงแก้ไขได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นสภาที่ปรึกษาที่ระบุถึงในมาตราแรกในร่างคำปฏิญญานั้นจึงเป็นสภาของพวกตระกูลเจ้าขุนมูลนาย แต่ในรูปสุดท้ายแล้ว ก็นับว่าเป็นสากลพอที่จะเอามาใช้ได้ แม้หลังจากที่ได้เลิกระบบเจ้าขุนมูลนายแล้ว ซึ่งในสมัยนี้ผู้สนับสนุนการปกครองระบอบรัฐสภามักจะเรียกร่องอำนาจหน้าที่

(จาก เมจิ โบชิน, หน้า ๘๑-๘๒)

โดยอาศัยคำปฏิญานนี้ เราได้วางจุดมุ่งหมายของเราเพื่อที่จะสร้างความเจริญผาสุกบนมูลฐานที่กว้างขวาง และเพื่อที่จะวางกรอบรัฐธรรมนูญและกฎหมายขึ้น

๑. สภาที่ปรึกษาต่างๆ จะต้องตั้งขึ้นมาอย่างกว้างขวางและเรื่องราวต่างๆ ทั้งหมดจะต้องใช้การอภิปรายของสาธารณชนเป็นเครื่องตัดสิน

๒. ขนทุกชั้นทั้งชั้นสูงและชั้นต่ำจะต้องสมัครสมานสามัคคีกัน เพื่อช่วยกันดำเนินการบริหารกิจการต่างๆ ของรัฐ

๓. สามัญชนแต่ละคนก็จะได้รับอนุญาตให้ติดตามสิ่งที่ตนเรียกร้องได้ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ไม่เกิดมีความไม่พอใจใดๆ ขึ้นมา

๔. ประเพณีเลวๆ ที่มีมาแต่อดีตจะต้องเลิกล้มและทุกสิ่งทุกอย่างจะถือกฎที่ยุติธรรมแห่งธรรมชาติเป็นหลัก

๕. จะแสวงหาความรู้ให้ทั่วโลก ทั้งนี้เพื่อทำให้พื้นฐานแห่งการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิมั่นคง

รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๑๑

รัฐธรรมนูญฉบับเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๑ ซึ่งได้ร่างขึ้นอย่างรีบด่วน เพื่อ

เป็นการสนับสนุนคำปฏิญาณในรัฐธรรมนูญนั้นได้ช่วยอธิบายถึงเจตจำนงเดิมแห่งภาวะผู้นำในสมัยฟื้นฟู มาตรา ๒, ๓, ๕ และ ๙ ทำให้เป็นที่ปรากฏอย่างแจ่มแจ้งว่า ผู้วางโครงสร้างรัฐธรรมนูญนั้น ได้รับอิทธิพลจากมโนภาพเกี่ยวกับการปกครองแบบมีผู้แทนราษฎร และการแบ่งแยกอำนาจตามแบบตะวันตก แม้ว่าข้อแม้ต่างๆ ต่อมาจะปรากฏผลว่าใช้การอะไรไม่ได้ก็ตาม ความสำคัญแห่งมาตราอื่นๆ อยู่ที่ความพยายามที่จะยืนยันว่ารัฐบาลของสมเด็จพระจักรพรรดิมีอำนาจทั่วประเทศและสงวนไว้ซึ่งอำนาจบางอย่างโดยที่จะไม่เป็นการโจมตีอำนาจของพวกเจ้าขุนมูลนายโดยตรงในวิถีทางเดียวกัน เมื่อยืนยันถึงหลักการเกี่ยวกับตำแหน่งของพวกผู้ดี เจตนาที่อยู่ที่การเพิ่มพูนฐานะของพวกราชสำนักให้สูงขึ้นและจำกัดอิทธิพลของพวกขุนนางในระบบเจ้าขุนมูลนายให้เหลือน้อยลง ภาคผนวกในเอกสารนี้ ซึ่งมีได้นำมาแสดง ณ ที่นี้ ได้เริ่มด้วยองค์การรัฐบาลซึ่งส่วนใหญ่ถือเอาแบบรัฐที่รวมอำนาจไว้ที่เมืองหลวง ซึ่งได้มาจากจีนในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นหลัก ความจริงภาคผนวกนี้เหมาะแก่รัฐบาลชนิดที่เข้มแข็ง ซึ่งมีคณะบุคคลผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นผู้บริหารมากกว่าสถาบันประชาธิปไตยของตะวันตกที่ญี่ปุ่นยังไม่ค้นหรือมีประสบการณ์ที่แท้จริงเลย

(จาก เมย์ โบชิน, หน้า ๘๗-๘๙, เรื่อง เอกสารของรัฐบาลญี่ปุ่น ของ McLaren, หน้า ๘-๑๐)

มาตรา ๑ ซึ่งมีได้นำมาพิมพ์ไว้ ณ ที่นี้ ได้กล่าวถึงคำปฏิญาณในรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่งในฐานะเป็นพระราชปรารภ

มาตรา ๒ สภาแห่งรัฐมีอำนาจและหน้าที่ทั้งปวงในจักรวรรดิและดังนั้นเหตุขัดข้องต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองที่แบ่งอำนาจกันก็จะหมดไป สภาแห่งรัฐมีอำนาจและหน้าที่ ๓ ประการด้วยกันคือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และ อำนาจตุลาการ ดังนั้นย่อมไม่มีความไม่สมดุลแห่งอำนาจหน้าที่ในระหว่างการปกครองสาขาต่างๆ

มาตรา ๓ ฝ่ายนิติบัญญัติจะทำหน้าที่บริหารไม่ได้ หรือฝ่ายบริหารก็จะทำหน้าที่นิติบัญญัติไม่ได้ แต่ในโอกาสพิเศษ ฝ่ายนิติบัญญัติอาจทำหน้าที่ เช่น ตรวจตราดูแลบ้านเมืองและดำเนินการเกี่ยวกับการต่างประเทศได้

มาตรา ๔ บุคคลที่จะดำรงตำแหน่งสำคัญๆ ชั้นหนึ่งในวงราชการจะจำกัดให้เฉพาะผู้ที่เป็นเจ้าชายโดยสายเลือด พวกผู้ดีในราชสำนัก และพวกเจ้านายตามหัวบ้านหัวเมืองต่างๆ เท่านั้น โดย (สมเด็จพระจักรพรรดิ) จะทรงมอบหมายให้เสนาบดีผู้ใหญ่ของประเทศเป็นผู้พิจารณา จะต้องนำเอากฎหมายที่มีอำนาจควบคุมเสนาบดี ซึ่งรวบรวมมาจากแคว้นต่างๆ (โจชิ) มาใช้ ข้าราชการที่สืบมาตามสายตระกูลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตามอาจดำรง

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๔๙

ตำแหน่งสำคัญๆ ขึ้นที่สองได้ ทั้งนี้โดยถือคุณงามความดี และสติปัญญาความสามารถพิเศษเป็นหลัก

มาตรา ๕ แต่ละนคร แต่ละตระกูล และแต่ละจังหวัด จะต้องหาบุคคลที่มีคุณสมบัติมาเป็นสมาชิกรัฐสภา ควรจะตั้งองค์การที่ปรึกษาขึ้นเพื่อที่ประชาชนจะได้มีโอกาสมาแสดงความคิดเห็นกันได้อย่างเปิดเผย

มาตรา ๖ จะต้องตั้งระบบเกี่ยวกับสถาบรรดาศักดิ์ของข้าราชการขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ (ข้าราชการ) แต่ละคนได้ทราบถึงความสำคัญแห่งตำแหน่ง และจะได้ไม่กล้าดูหมิ่นเหยียดหยามตำแหน่งนั้นๆ

มาตรา ๗ บรรดาเจ้าชายโดยสายเลือด ผู้ดีในราชสำนักและเจ้านายตามหัวบ้านหัวเมืองต่างๆ จะมีผู้ถือดาบสองมือติดตามได้ (ไม่เกิน) ๖ คน และมีสามัญชนติดตามได้ (ไม่เกิน) ๓ คน ผู้ที่มียศต่ำกว่านั้น จะมีผู้ถือดาบสองมือติดตามได้ (ไม่เกิน) ๓ คน และมีสามัญชนติดตามได้เพียงคนเดียว ดังนั้นก็ย่อมจะไม่มีความทู่ทอเอิกเกริกจนเกินไป และก็จะไม่มีความชั่วที่สืบเนื่องมาจากเครื่องกีดขวาง คือ การแบ่งชั้นวรรณะเกิดขึ้น

มาตรา ๘ ข้าราชการจะต้องไม่เอาเรื่องราชการไปอภิปรายถกเถียงกับบุคคลที่มีได้เป็นข้าราชการในบ้านของตน ถ้าหากใครต้องการสัมภาษณ์ข้าราชการ โดยประสงค์จะแสดงความคิดเห็นของตน ควรจะส่งเขาผู้นั้นไปยังกรมกองที่เหมาะสม (แก่เรื่องที่จะสัมภาษณ์ - ผู้แปล) แล้วก็จะได้อภิปรายเรื่องนั้นกันอย่างเปิดเผย

มาตรา ๙ ข้าราชการทุกคนเมื่อรับราชการครบ ๕ ปีแล้วจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงประชาชนจะเป็นผู้ออกเสียงลงคะแนนเลือกข้าราชการ (เข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ-ผู้แปล) แต่เมื่อดำรงตำแหน่งครบกำหนดในสมัยแรกแล้ว ข้าราชการกึ่งหนึ่งจะต้องอยู่ในตำแหน่งต่อไปอีก ๒ ปี เมื่อครบ ๒ ปีแล้ว จึงจะหมดอายุ ดังนั้นก็จะทำให้ (การปกครอง) ดำเนินต่อไปโดยไม่ต้องหยุดชะงัก ข้าราชการที่ถ้าหากถูกออกจากตำแหน่งแล้วจะก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจ เพราะเป็นบุคคลที่ประชาชนรักมาก ก็อาจให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งต่อไปอีกสมัยหนึ่งได้

มาตรา ๑๐ จะต้องสร้างระบบเพื่อเก็บภาษีอากรพวกเจ้านายตามหัวบ้านหัวเมืองต่างๆ พวกชาวไร่ชาวนา พวกช่างฝีมือ และพวกพ่อค้า เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่รัฐบาล เพื่อให้ที่ตั้งทางด้านการทหารเข้มแข็งขึ้น และเพื่อธำรงรักษาสวัสดิภาพของประชาชน เพราะวัตถุประสงค์ข้อนี้แหละ แม้บุคคลที่มีสถาบรรดาศักดิ์และตำแหน่งหน้าที่ในวงราชการ ก็จะต้องเสียภาษี ๑ ใน ๓๐ ของรายได้หรือเงินเดือน

๗๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มาตรา ๑๑ แต่ละนคร แต่ละตระกูล และแต่ละจังหวัด จะต้องออกระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ และจะต้องให้สอดคล้องกับคำปฏิญาณในรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่ออกใช้เป็นพิเศษ เฉพาะตำบลหนึ่งจะเอาไปใช้ทั่วไปในตำบลอื่นไม่ได้ เอกชนจะแต่งตั้งยศอาบรรดาศักดิ์ให้ใครไม่ได้ จะสร้างเหรียญกระษาปณ์ขึ้นมาใช้ไม่ได้ จะจ้างชาวต่างประเทศมาใช้ไม่ได้ และจะทำสัญญาสัมพันธไมตรีกับตระกูลเพื่อนบ้านหรือกับต่างประเทศไม่ได้ ถ้าหากเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยไปทำงานก้าวก่ายในหน้าที่ของผู้ใหญ่ก็จะเป็นเหตุทำให้การปกครองต้องยุ่งยากสับสน

พระบรมราชวินิจฉัยในเรื่องการศึกษา

ถ้าหากว่าเอกสารต่าง ๆ ก่อนหน้านี้จะแสดงถึงด้านที่ก้าวรุดหน้าออกไปอีกแห่งการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิเมยิสะก็ เอกสารต่อไปนี้จะเป็นตัวแทนธาตุมูลทางปรัมปราประเพณีที่เข้มแข็งซึ่งพระองค์ได้ทรงสร้างให้เป็นสัญลักษณ์ไว้ด้วยสำเนาพระบรมราชวินิจฉัยเหล่านี้ได้แจกจ่ายไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ในญี่ปุ่น และแขวนไว้ข้างๆ พระบรมฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิ และทุกคนก็มีความเคารพเชื่อถือในพระบรมราชวินิจฉัยนั้นๆ ในโอกาสที่พวกเขาตกอยู่ในสถานะที่น่าสะพรึงกลัวเช่นนั้น ครูบาอาจารย์และผู้จัดการโรงเรียนทั้งหลายก็ได้เสี่ยงชีวิตเข้าช่วยพวกเขาออกมาจากอาคารที่ไฟกำลังไหม้อยู่ คำสอนทางด้านศีลธรรมที่พลเมืองดีควรจะต้องปฏิบัติตามทั้งปวงภายหลัง พ.ศ. ๒๔๓๓ นั้น ถือเอาหลักการต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ลัทธิขงจื้อเป็นหลัก การมีพระบรมราชวินิจฉัยออกมาในสมัยนั้นย่อมสะท้อนให้เห็นปฏิกิริยาที่ทรงพลังอันมีต่อแนวโน้มที่จะทำประเทศให้เป็นแบบตะวันตกของยุคสมเด็จพระจักรพรรดิเมยิตอนแรกๆ ทั้งยังไม่อาจมีข้อเคลือบแคลงสงสัยใดๆ ว่าการคิดแบบนี้ได้มีแพร่หลายอยู่ทั่วไปแล้ว ตอนนี้อย่างไรก็ได้รับแรงสนับสนุนด้วยวิธีการล้างสมองโรงเรียนรัฐบาลใหม่ๆ อย่างมีระบบเท่านั้นเอง

พระบรมราชวินิจฉัยนี้เป็นผลงานของคนหลายคน เช่นเดียวกับพระบรมราชโองการส่วนใหญ่ของสมเด็จพระจักรพรรดิเมยินั่นเอง แต่ทว่าส่วนใหญ่เป็นผลงานของอิโนอุเอะ โควชิ ซึ่งเป็นชาโมโรคุมาโมะโตะคนหนึ่ง ที่มีชื่อเสียงในด้านภาษาจีน และต่อมาได้เป็นเสนาบดีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

(จาก การศึกษาของญี่ปุ่น ของ คิจุจิ, หน้า ๒-๓)

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗/๕๑

ขอประกาศให้พสกนิกรของเราทั้งหลายทราบโดยทั่วกันว่า :

ราชบรรพบุรุษของเราได้ทรงสร้างจักรวรรดิของเรามาบนรากฐานที่กว้างใหญ่ไพศาลและจรัสยิ่งยง และได้ทรงหวามคุณธรรมความดีไว้อย่างลึกซึ้งและมั่นคง พสกนิกรของเราซึ่งเคยยึดมั่นอยู่ในความจงรักภักดีและมีความกตัญญูต่องานอย่างมั่นคงมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นภาพความงามแห่งคุณธรรมเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี ข้อนี้ นับว่าเป็นความรุ่งโรจน์แห่งลักษณะภาพที่เป็นพื้นฐานแห่งจักรวรรดิของเรา และการศึกษาของเราก็มีแหล่งกำเนิดอยู่ในลักษณะภาพนี้เอง ขอพสกนิกรทั้งหลายจงมีความกตัญญูต่องานต่อบิดามารดา จงมีความรักพี่รักน้อง ขอให้สามัคคีปรองดองมีความสมัคสมานน้ำใจกัน ขอให้มิตรสหายจงซื่อสัตย์ต่อกัน ขอให้พวกท่านทั้งหลายจงมีความสงบเสงี่ยม และรู้จักความพอดี จงแผ่ความรักไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จงพยายามศึกษาเล่าเรียนและแสวงหาศิลปวิทยาต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้พวกท่านมีความสามารถในด้านสติปัญญาและมีพลังทางด้านศีลธรรมที่สมบูรณ์ อนึ่ง จงพยายามทำให้ความดีงามของมหาชนทวีมากยิ่งขึ้นและจงส่งเสริมผลประโยชน์ร่วมกันของสังคมให้มากขึ้น จงเคารพรัฐธรรมนูญ และประพฤติปฏิบัติตามด้วยบทกฎหมายอย่างเคร่งครัด ถ้าหากบ้านเมืองเกิดภาวะฉุกเฉินขึ้นมา ก็จงอุทิศชีวิตให้แก่บ้านเมืองด้วยความกล้าหาญเถิด และดังนั้น ก็เชื่อว่าพวกท่านได้คุ้มครอง และธำรงรักษาไว้ซึ่งความรุ่งเรืองแห่งราชบัลลังก์ของเราให้ดำรงอยู่ตลอดไปชั่วฟ้าดินสลาย ถ้าหากพวกท่านทำได้เช่นนั้น ท่านมิเป็นเพียงพสกนิกรที่ดีและมีความซื่อสัตย์สุจริตของเราเท่านั้น แต่จะเท่ากับว่าพวกท่านได้แสดงให้เห็นภาพปรีชาปราบประเพณีที่ดีที่สุดแห่งบรรพบุรุษของเราอีกด้วย

วิถีทางที่กล่าวไว้ ณ ที่นี้ ความจริงก็เป็นคำสอนที่ราชบรรพบุรุษของเราได้ยกให้เป็นมรดกแก่พวกเรา ที่ทั้งทายาทของราชบรรพบุรุษเหล่านั้นและพสกนิกรทั้งหลาย จะต้องประพฤติปฏิบัติตามเช่นเดียวกัน นับว่าเป็นวิถีทางที่ไม่ผิดและเป็นวิถีทางที่แท้ ไม่ว่าจะในกาลใดหรือในเทศใด ๆ ทั้งสิ้น เราปรารถนาจะให้ทั้งตัวเราและพวกท่านซึ่งเป็นพสกนิกรของเรารำลึกถึงวิถีทางนี้ด้วยความเคารพอย่างที่สุด ซึ่งจะเป็นเหตุให้พวกเราทั้งปวงบรรลุถึงคุณงามความดีอย่างเดียวกัน

คิโตะ โคอิน กับ การปกครองระบอบใหม่

ภาวะผู้นำที่แท้จริงแห่งการปกครองระบอบใหม่มิได้มาจากบุคคลในพวกเจ้าขุนมูลนายของแคว้นต่างๆ ที่เป็นกบฏเลย แต่ทว่ามาจากพวกชามุไรหนุ่มชั้นผู้น้อยผู้มีความกระตือรือร้นและความพยายามมากเป็นพิเศษ ซึ่งทำให้การฟื้นฟูประเทศประสบความสำเร็จ พวกชามุไรหนุ่มเหล่านี้ซึ่งตอบข้อความที่โยชิตะ โซอิน ได้พรรณนาถึง “วีรบุรุษรากหญ้า” ผู้ที่จะลุกฮือขึ้นโค่นอำนาจพวกขุนนางที่ไร้สมรรถภาพได้อย่างใกล้ชิดมากนั้น นับว่ามีความรู้สึกเกี่ยวกับภาวะผู้นำและระเบียบการปกครองแบบชามุไรอยู่มาก แต่พวกนี้ก็ไม่ชอบระบบเจ้าขุนมูลนายที่ถือว่าสิทธิทางสายเลือดอยู่เหนือคุณงามความดีของปัจเจกบุคคลมากทีเดียว อย่างไรก็ตาม พวกชามุไรหนุ่มๆ เหล่านี้ได้นำเอาเจตนารมณ์ที่รุนแรงเกี่ยวกับการถือพรรคถือพวก (clannishness) เข้ามาสู่การปกครองระบอบใหม่ซึ่งทำให้อำนาจตกอยู่ในมือของคณะบุคคลที่ปกครองประเทศซึ่งมีซัดสึมะและโจชูเป็นผู้ครองอำนาจเหนืออยู่

ชามุไรโจชูและศิษย์ของโยชิตะ โซอิน ชื่อ คิโตะ โคอิน (พ.ศ. ๒๓๗๖ - ๒๔๒๐) ได้ตระหนักใจเป็นอย่างดีมาตั้งแต่ต้นถึงควมไร้ประโยชน์ในการที่เพื่อนร่วมเผ่าพันธุ์ได้แสดงการแอนตี้ชาวต่างประเทศอย่างรุนแรง ทั้งๆ ที่ยังมีกำลังทหารอ่อนแออยู่ แม้ว่าคิโตะ โคอินจะมีร่างกายอ่อนแอ และเป็นคนช่างคิด แต่ท่านก็ได้แสดงให้เห็นพลังและความปรารถนาอย่างแน่วแน่ต่อการสร้างกองทหารของโจชูให้ทันสมัยและนำกำลังทหารกองนั้นเข้าต่อสู้กับพวกโชกุน ยิ่งกว่านั้น ท่านยังเป็นนักไกลเกลี่ยที่สามารถมาก เพราะท่านสามารถจัดการให้กำลังทหารทั้งหลายรวมกันได้ซึ่งเป็นเหตุให้สามารถโค่นอำนาจตระกูลโตกูงาวะได้ในที่สุด และเมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิทรงกลับได้อำนาจซึ่งโชกุนได้เคยเอาไปครองมาก่อนในฐานะที่โชกุนเป็นตุลาการเหนือหัวทางด้านการทหารของญี่ปุ่นในสมัยที่ปกครองแบบระบบเจ้าขุนมูลนายอีกครั้งหนึ่งนั้น ก็คิโตะนี่แหละที่มองเห็นความจำเป็นในอันที่จะต้องเลิกระบบเจ้าขุนมูลนายเสียให้หมด ถ้าหากรัฐบาลใหม่ของสมเด็จพระจักรพรรดิมีอำนาจที่เหมาะสมแก่บ้านเมืองสมัยใหม่

คิโตะ โคอิน

แทนที่จะใช้สงครามกลางเมืองยุติเรื่องนี้ คิโตะได้ใช้ความปรารถนาของตนพูดชักจูงให้โตเมียวตระหนักถึงการรวมกำลังทหารเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยพวกเขาควรจะมีมอบถวายดินแดนของตนคืนแด่สมเด็จพระจักรพรรดิในฐานะเป็นการแสดงท่าทีในด้านความรักชาติ ซึ่งก็นับว่ายากที่พวกเจ้าขุนมูลนายอื่นๆ จะไม่ยอมปฏิบัติตาม ดังนั้นเรื่องการเมืองดินแดน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๕๓

อย่างยอมจำนน ได้บังถึงความสำคัญในจิตใจของคิโตะเกี่ยวกับเรื่องการรวมอำนาจไว้ที่เมืองหลวงแต่แห่งเดียว

(จากหนังสือ เมจิ บุนกะ เซนซุ เล่ม ๒, เรื่อง เอกสารของรัฐบาลญี่ปุ่น ของ McLaren, หน้า ๒๔-๓๒)

บรรดาทาสของพระองค์ได้เสี่ยงที่จะกราบบังคมทูลให้พระองค์ทรงทราบด้วยความเคารพอย่างที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอกราบบังคมทูลเสนอแนะว่ามีอยู่สองสิ่งที่น่าจะเป็นต่อการบริหารบ้านเมืองของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมาก นั่นคือ เราจะต้องมีนโยบายแห่งชาติประการหนึ่ง และจะต้องมีอำนาจอธิปไตยอีกประการหนึ่ง โดยเหตุที่ราชบรรพบุรุษบรรพสตรีทั้งหลายได้ทรงตั้งประเทศและสถาปนามูลฐานแห่งการปกครองขึ้นมา จึงได้มีสายราชวงศ์เพียงสายเดียวที่สืบกันมาหลายชั่วอายุคนสุดที่จะประมาณได้ โดยมีได้มีการเปลี่ยนราชวงศ์เลย ซึ่งทำให้ขอบเขตแห่งฟ้าและดินที่ไกลที่สุดเป็นอาณาจักรและมนุษยชาติทั้งปวงเป็นพสกนิกร นี่คือนโยบายที่คำว่า “นโยบายแห่งชาติ” หมายถึง และอำนาจที่จะประทานให้และที่จะเอาคืนซึ่งยศถาบรรดาศักดิ์และที่ดินทั้งปวง ซึ่งจะทำให้สามารถรักษากษัตริย์ไว้ได้นั้น ย่อมทำให้ไม่อาจที่ใครจะเอาที่ดินแม้เพียงผืนเดียวไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ส่วนตัว หรือเป็นไปไม่ได้ที่พสกนิกรคนใดจะถูกปล้นสะดมอย่างป่าเถื่อน นี่คือนโยบายที่คำว่า อำนาจอธิปไตยหมายถึง...

ณ ที่นี้ บันทึกความทรงจำได้พรรณนาถึงการที่พวกโชกุนได้ยึดอำนาจสมเด็จพระจักรพรรดิ และการตั้งอาณาจักรอิสระภายใต้การปกครองของครอบครัวเจ้าขุนมูลนายคนสำคัญๆ

(สมาชิกของตระกูลเหล่านี้) ได้พูดอย่างธรรมดาๆ ว่า : “ทรัพย์สินสมบัติของเรานี้ เราได้มาด้วยอำนาจทางทหารแห่งบรรพบุรุษของเรา” แต่ในคำพูดนี้มีอะไรแตกต่างไปจากการทำลายการลงโทษถึงขั้นประหารชีวิตที่ไปปล้นคลังพัสดุของหลวงและขโมยทรัพย์สินไปจากคลังพัสดุนั้นบ้างไหม? ถ้าหากเขาบุกกรุกเข้าไปในท้องพระคลัง คนอื่นๆ ก็จะทำว่าเขาเป็นขโมย แต่ก็ยังไม่มีใครเห็นว่าเป็นเรื่องแปลกประหลาดที่ตระกูลเหล่านี้ปล้นสะดมที่ดินและขโมยประชาชน นี่มิได้เป็นการทำให้หลักการต้องสับสนไปเป็นอย่างมากดอกหรือ?

ที่นี่เราก็จะต้องสร้างการปกครองรูปแบบอย่างสิ้นเชิงขึ้นมา นั่นคือ จะต้องไม่ยอมให้ผู้หนึ่งเป็นผู้วางนโยบายแห่งชาติ และใช้อำนาจอธิปไตยแม้แต่น้อย ที่ที่ทาสของพระองค์อยู่อาศัยก็คือที่ดินของสมเด็จพระจักรพรรดิ และพวกที่เขาปกครองก็คือประชาชนของสมเด็จพระจักรพรรดิ แล้วเราจะทำให้ที่ดินและประชาชนเหล่านี้เป็นสมบัติของพสกนิกรได้อย่างไร? ดังนั้นทาสของพระองค์จึงขอลดทอนที่ดินคืนแด่พระองค์ ทาสของพระองค์ทูลขอให้ราชสำนัก

๗๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ได้ปฏิบัติตามมูลฐานแห่งสิ่งที่ถูก ให้สิ่งที่ควรให้ และถือเอาสิ่งที่ควรถือเอา และขอให้พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการจัดสรรที่ดินแห่งตระกูลของพวกข้าพระพุทธเจ้าที่พวกเจ้าขุนมูลนายถวายคืนเสียใหม่ อนึ่ง ทาสของพระองค์ทูลขอให้ราชสำนักได้วางระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับสิ่งทั้งปวง นับตั้งแต่การจัดระเบียบการทหารมาจนกระทั่งถึงเครื่องแบบและอาวุธยุทธภัณฑ์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทุกคนในจักรวรรดิทั้งคนใหญ่คนโตและผู้น้อยต้องมอบตัวให้อยู่ใน (อำนาจหน้าที่ของสมเด็จพระจักรพรรดิ) เพียงพระองค์เดียว ดังนั้นในอนาคต ทั้งในนามและตามข้อเท็จจริงแล้ว บ้านเมืองของเราจะเริ่มเกิดขึ้นในท่ามกลางแห่งประชาชาติทั้งหลายของโลกก็ได้

โดยเหตุที่ข้อนี้เป็นภารกิจที่จะต้องทำอย่างรีบด่วนที่สุดในเวลานี้ ทาสของพระองค์จึงขอประทานกราบทูลเพื่อขอมีส่วนรับผิดชอบในอันที่จะจัดการกับเรื่องนี้ ดังนั้นทาสของพระองค์แม้จะขาดพินิจจัย แต่ก็กล้ากราบบังคมทูลเสนอความเห็นอันนี้ไว้ นี้เพื่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะได้ทรงพิจารณา

ข้อสังเกตตอนที่กลับมาจากตะวันตก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖

คิโตะในฐานะที่เป็นผู้ร่างคำปฏิญาณในรัฐธรรมนูญด้วยผู้หนึ่ง ได้มีผู้กล่าวว่าท่านได้ยืนยันกรณตามมาตรา ๔ ที่ว่า “จารีตประเพณีที่ไม่ดีในอดีตจะต้องล้มเลิกให้หมด และทุกสิ่งจะต้องตั้งอยู่บนมูลฐานแห่งกฎที่ยุติธรรมของธรรมชาติ” ในคราวที่ท่านไปเยือนยุโรป ซึ่งท่านทำตัวเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งแห่งคณะทูตอิมเพอเรียล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ นั้น คิโตะยังมีความรู้สึกฝังใจในการที่ประชาชนของตนเมื่อเทียบกับของตะวันตกแล้วยังนับว่าล้าหลังอยู่มาก การที่จะทำให้การปฏิรูปสำเร็จลุล่วงไปได้โดยตลอดนั้นจำเป็นจะต้องใช้ความมานะพยายามด้วยความอดทนและจะต้องไม่ให้ทหารเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นเวลาหลายปีทีเดียว ทั้งๆ ที่ไม่จำเป็นจะต้องละทิ้งสิ่งที่ทรงโลงใจอันดีมาแต่ไหน เพื่อที่จะขยายอำนาจของญี่ปุ่นออกไปนั้น แต่คิโตะก็ได้คัดค้านการทำสงครามในเกาหลีหรือในฟอร์โมซา ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งทำการปฏิรูปในภายในแต่ฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตามก็ดี ความรวดเร็วและความปราศจากความเมตตาปราณีที่รัฐบาลใช้ผลักดันความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บางอย่างออกไป และโดยเฉพาะการลดเบี้ยบำนาญของพวกชาмуไรลงซึ่งนับว่าขัดกับความรู้สึกในเรื่องความยุติธรรมของท่าน ทำให้ท่านต้องถอนตัวออกจากวงการรัฐบาล นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงเวลาที่ท่านใกล้จะถึงแก่กรรมเมื่อมีอายุได้ ๔๓ ปีนั้น ท่านยังคงเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลอย่างเงียบๆ แต่ก็บอกปิดการที่จะเป็นกบฏอย่างเปิดเผยต่อระบอบการปกครองซึ่งในขณะนั้นโอกูมะมีอำนาจเป็นเด่นอยู่

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๕๕

ถ้อยแถลงของคิโตะซึ่งจะได้นำมาแสดงต่อไปนั้น ย่อมแสดงให้เห็นวิวัฒนาการแห่งความคิดของท่านนับตั้งแต่ภารกิจในเบื้องต้นเกี่ยวกับการรวมอำนาจไว้ในส่วนกลางมาจนกระทั่งถึงภารกิจเกี่ยวกับการใช้อำนาจนั้นตามตัวบทกฎหมาย ในแง่ที่ท่านยังคงมีความคิดแน่วแน่อยู่กับการกระตุ้นให้ทำการฟื้นฟูประเทศให้ก้าวหน้าต่อไป และเป็นเสมือนผู้นำชาวการเคลื่อนไหวตามระบอบรัฐธรรมนูญในหลายทศวรรษต่อมา สิ่งที่สะดุดใจคิโตะมากที่สุดในวันตกก็คือกรรมวิธีเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งจำกัดอำนาจของผู้มีอำนาจและก่อให้เกิดมูลฐานที่ตึงามเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างมีระเบียบ ความจริงในอารัมภบทอันยืดยาวแห่งข้อความที่คัดมาไว้ ณ ที่นี้ คิโตะได้ยืนยันว่าความเจริญและความเสื่อมของชาติที่ความจงรักภักดีต่อระเบียบตามรัฐธรรมนูญเป็นผู้ตัดสินนั้น เป็นกฎสากลแห่งประวัติศาสตร์

(จาก ไซจิก คิโตะ-โก เดน, เล่ม ๒, หน้า ๑๕๖๓-๑๕๖๘, เอกสารของรัฐบาลญี่ปุ่น, ของ McLaren, หน้า ๔๗๑-๔๗๕)

คิดกันว่าเป็นการเหมาะสมแล้วที่จะเรียกพวกข้าราชการและพวกผู้ดีทั่วทั้งจักรวรรดิมาประชุมกันในพระบรมมหาราชวังเสียตั้งแต่ต้นฤดูวสันต์ พ.ศ. ๒๔๑๑ ในตอนที่ยังไม่สามารถปราบปรามแคว้นต่างๆ ทางภาคเหนือให้สงบราบคาบได้ แล้วสมเด็จพระจักรพรรดิก็ทรงสวดอ้อนวอนต่อเทพยดาฟ้าดิน และทรงเปล่งพระราชปฏิญาณซึ่งมีอยู่ ๕ เรื่องด้วยกัน ซึ่งต่อมาได้พิมพ์แจกจ่ายไปทั่วทั้งจักรวรรดิ ระบุถึงจุดมุ่งหมายที่รัฐธรรมนูญควรมุ่งถึง และแนบแนมโนคติของประชาชนให้อยู่ในทิศทางที่กำหนดไว้ตายตัว หัวเรื่องของพระราชปฏิญาณนี้บอกว่า “โดยคำปฏิญาณนี้ เราได้ตั้งจุดหมายปลายทางของเราในอันที่จะสร้างความผาสุกแก่ชาติไว้บนมูลฐานที่กว้าง ๆ และในอันที่จะวางเค้าโครงรัฐธรรมนูญและกฎหมาย” ในที่สุดพระราชปฏิญาณนี้ก็นำไปสู่การอ้อนวอนให้คืนที่ดินต่างๆ ที่สมเด็จพระจักรพรรดิและพวกขุนนางได้ยกให้ให้นักรบสมเด็จจักรพรรดิ และก็ฉวยโอกาสนั้นยกเลิกสถาบันบรรดาศักดิ์ตามระบบเจ้าขุนมูลนาย และทำให้อำนาจหน้าที่แห่งชาติที่แบ่งแยกกระจายออกไปนั้นให้กลับรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งหมดนี้มิได้สอดคล้องต้องกันกับทัศนะที่แพร่หลายอยู่ในประเทศมหาอำนาจทั้งหลายในมหาทวีปทั้งห้าในขณะนั้นดอกหรือ? และถ้าหากว่าเป็นเช่นนั้นจริงแล้ว เราก็จะต้องพิจารณาเห็นว่า พระราชปฏิญาณทั้งห้าข้อนั้นเป็นพื้นฐานแห่งรัฐธรรมนูญของเรา บัดนี้รัฐธรรมนูญก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความผาสุกของชาติตั้งอยู่บนมูลฐานที่มั่นคง ซึ่งจะเป็นการป้องกันมิให้ข้าราชการใช้อำนาจที่ตนไม่มีตัดสินอะไรเอาเองตามใจชอบ และโดยการให้การกิจการเกี่ยวกับการบริหารทั้งปวงอยู่ภายในอำนาจปกครองแห่งเดียวนั้นทำให้จำเป็นจะต้องมีมาตรการทุกอย่างที่จะยืนยันอำนาจนั้น ในปัจจุบันนี้จะมีพลนิกรคนใดของจักรวรรดิบ้างไหมที่ไม่ยอมรับนโยบายที่ลึกซึ้งและอย่างเห็นการณ์ไกล และไม่ชื่นชมยินดีใน

๗๕๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความล้าเลิศแห่งความคิดเห็นของสมเด็จพระจักรพรรดิด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์?

อย่างไรก็ตาม ในประเทศที่ทันสมัยทั้งหลาย แม้ว่าอาจมีกษัตริย์ แต่กษัตริย์นั้นก็คงมิได้ทรงใช้พระราชอำนาจตามพลการ ประชาชนทั่วทั้งประเทศได้แสดงออกซึ่งความหวังที่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและทำให้ภารกิจของบ้านเมืองดำเนินไปด้วยดี แผนก (แบบเดียวกับรัฐบาล) ย่อมมีหน้าที่บริหารงานไปตามการตัดสินใจของประชาชน และข้าราชการก็จะต้องแต่งตั้งให้ดำเนินธุรกิจนั้นๆ ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง คนทั้งปวงที่ดำรงตำแหน่งหน้าที่ในราชการจึงต้องเคารพความต้องการของประชาชนชาติทั้งหมด และรับใช้ประเทศชาติด้วยความรู้สึกผิดชอบอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น แม้ในวิกฤตการณ์ที่ผิดปรกติธรรมดา เขาก็จะไม่ทำอะไรตามอำเภอใจให้เป็นการขัดกับเจตจำนงของประชาชนเลย ความเข้มงวดกวดขัน (แห่งรัฐธรรมนูญ) ของรัฐบาลเหล่านี้ก็เป็นจุดดั่งที่ข้าพเจ้าได้พรรณานมาแล้วนั้นแหละ แต่ในด้านการตรวจตราเรื่องการกระทำที่ผิดด้วยกฎหมายนั้น ประชาชนจะต้องมีผู้แทนตามระบอบรัฐสภาซึ่งมีหน้าที่ตรวจตราทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้าราชการได้ปฏิบัติไปแล้ว และตรวจสอบการปฏิบัติการต่างๆ ที่ทำไปตามอำเภอใจของข้าราชการทั้งหลาย ในข้อนี้นับว่ารัฐบาลเหล่านี้มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดอยู่ แต่ถ้าหากประชาชนยังไม่เข้าใจดีพอ ก็จำเป็นอย่างน้อยที่สุดก็ชั่วระยะหนึ่งที่กษัตริย์ควรจะทรงใช้ความสุเมตคัมภีรภาพของพระองค์ซึ่งมีเหนือสามัญชนคนอื่น ๆ เข้าแทรกแซง ในกรณีที่คนเหล่านั้นมีความปรารถนาไม่สอดคล้องต้องกัน ทรงจัดธุรกิจของรัฐและทรงมอบหมายให้ข้าราชการบริหารงานตามความประสงค์ของปวงชนแทนประชาชนเหล่านั้น โดยวิธีนี้ พระองค์ก็จะค่อยๆ นำประชาชนไปสู่วิถีทางแห่งความรุ่งโรจน์ ข้อนี้จึงจะนับว่าสอดคล้องต้องกันกับหลักการธรรมชาติ และข้าพเจ้าก็มีแนวโน้มที่จะเชื่อว่าพระราชดำริของสมเด็จพระจักรพรรดิในคราวที่พระองค์ทรงประกาศนโยบายที่เอาจริงเอาจังด้วยพระราชปฏิญาณข้อหนึ่งนั้น ก็ทรงถือมนโศคนี่แหละเป็นหลัก ข้าพเจ้าเชื่อว่า แม้ญี่ปุ่นจะยังไม่พร้อมที่จะตรวจตราภารกิจของรัฐตามระบอบรัฐสภา แต่ในด้านความสำคัญของกฎหมายและภารกิจที่มีอยู่มากมายกายกองแล้ว ก็มิได้แตกต่างไปจากประเทศทั้งหลายในยุโรปและอเมริกาที่รัฐบาลจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเจตจำนงของประชาชนเลย นับว่าเป็นความสำคัญที่ว่าข้าราชการของเราไม่ควรลืมความรับผิดชอบของตน และควรรีกรัฐธรรมนูญ ๕ เรื่องนั้นเป็นแบบฉบับ...

วัตถุประสงค์ในชีวิตของพลเมืองแต่ละคน ก็คือการพิทักษ์รักษาเสรีภาพตามธรรมชาติของตนโดยการใช้สิทธิของตนมีอยู่ และช่วยเหลือรัฐบาลดำเนินการกิจต่อไปด้วยการมีส่วนร่วมในพันธกรณีของรัฐบาล เพราะฉะนั้น (สิทธิและพันธกรณีเหล่านี้) จึงต้องเขียนไว้

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗/๕๗

เป็นลายลักษณ์อักษรให้ชัดเจน และคนทั้งหลายจะต้องผูกมัดตัวเองไว้โดยการให้สัญญาว่าจะไม่ยอมให้ใครละเมิดสิทธิและพันธกรณีเหล่านั้นอย่างเด็ดขาด และจะต้องช่วยกันตรวจสอบกันและกันเพื่อธำรงรักษาสหสิทธิและพันธกรณีเหล่านั้น ลายลักษณ์อักษรเหล่านี้แหละคือสิ่งที่เราเรียกว่ากฎหมายละกฎหมายย่อมเกิดจากรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นรากเหง้า(แม่บท)ของการปกครองทุก ๆ ส่วน และมีได้มีอะไรที่มีได้เป็นกึ่งก้านสาขาที่แตกออกไปจากรัฐธรรมนูญเลย ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง ทุก ๆ ประเทศเมื่อถึงเวลาที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญ จึงต้องใช้ความระมัดระวังอย่างที่สุด และจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบที่สุด และจะต้องสืบสวนดูให้รู้แน่ชัดจริงๆ ว่าเป็นความปรารถนาของประชาชนโดยทั่วๆ ไปหรือเปล่า ไม่ควรจะนำเอามาตรการใดๆ มาบังคับใช้นอกจากจะมีเหตุการณ์ต่างๆ บังคับให้ต้องนำมาใช้เท่านั้น ทั้งจะต้องไม่นำเอามาตรการใดๆ มาใช้อย่างไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบหรืออย่างรีบร้อน ในประเทศที่กษัตริย์ทรงตัดสินพระทัยที่จะปฏิบัติตามความปรารถนาของประชาชนด้วยน้ำพระทัยที่กว้างขวางนั้นจะต้องมีความระมัดระวังให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อสืบสวนให้ทราบแน่ชัดว่าเป็นความต้องการของประชาชนจริงๆ หรือเปล่า จะต้องศึกษาภาวะการณ์ภายในของประเทศอย่างพิถีพิถันระหว่า จะต้องนำเอาสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นมามีการศึกษาดู และที่นับว่าสำคัญสุดก็คือ จะต้องวางนโยบายให้เหมาะสมแก่อารยธรรมของประชาชนด้วย

อีกประการหนึ่งในการที่จะทำการกิจของชาติให้มีระเบียบนั้น ก็จะต้องคำนึงถึงความเข้มแข็งแห่งชาติด้วย ถ้าหากไม่คำนึงถึงความเข้มแข็งแห่งชาติก่อนแล้ว ก็จะทำให้ความดีอย่างเดียวกลายเป็นความชั่วร้ายอย่างก็ได้ ลูกของคนที่พยายามทำตัวเป็นศัตรูต่อลูกของคนมั่งมีย่อมชื่อว่าทำลายทรัพย์สมบัติและบ้านเรือนของตนเอง และในที่สุดก็แสดงได้ไม่เท่าศัตรูของตน พวกที่ทำให้การกิจของชาติเป็นระเบียบนั้นก่อนที่จะลงมือทำควรจะต้องคำนึงถึงผลแห่งมาตรการต่างๆ ที่จะติดตามมาและควรดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นเป็นขั้นๆ ไป เพราะไม่มีชาติใดดอกที่จะบรรลุถึงสถานะที่สมบูรณ์แห่งอารยธรรมในช่วงเวลาเดียว...

เมื่อข้าพเจ้าคำนึงถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดเนื่องมาจากมาตรการเมื่อสองสามปีที่ผ่านมาด้วยการอ้างถึงภาวะการณ์ในปัจจุบันแห่งประเทศของเราแล้ว ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่ แนวโน้มแห่งกาลเวลายังคงไม่มีทิศทางอยู่ จิตใจของประชาชนได้ถูกทำให้หันเหไปในทิศทางที่ไม่ดี และแทนที่จะใช้สิทธิที่ดินมีอยู่ พวกเขาเป็นจำนวนมากได้ล่อเลียนศิลปะแห่งอารยธรรมต่างๆ อย่างโง่ๆ แทนที่พวกเขาจะยกความรับผิดชอบของตนให้แก่รัฐ พวกเขากลับมอบความรับผิดชอบนั้นให้แก่พวกที่เสแสร้งทำเป็นว่าตนเป็นคนทันสมัยแต่ไม่มีวิจรรย์ญาณที่ดีพอ ผลก็คือว่าแม้ว่าพวกเขาจะค่อยๆ มีลักษณะภายนอกละเมียดละไมยิ่งขึ้น และความหยาบๆ แบบบ้านนอก

๗๕๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่ในหัวใจของเขานั้น เขาหาได้มีความรู้แจ้งอะไรขึ้นมาในทันทีทันใดไม่

ความต้องการข่าวคราวเกี่ยวกับตะวันตก

เพื่อที่จะยกระดับด้านวัฒนธรรมทั่วไปของประชาชนให้สูงขึ้น คิโตะเชื่อว่าพวกเขาควรจะได้ทราบถึงภาวะและพัฒนาการในตะวันตกมากกว่าเท่าที่ทราบอยู่ในขณะนั้น ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๔ คิโตะได้เขียนจดหมายถึงชินางาวะ ยะยิโร ผู้ที่รัฐบาลได้ส่งไปสังเกตการณ์การสงครามระหว่างฝรั่งเศสกับปรัสเซีย เพื่อขอความร่วมมือจากชินางาวะ ในโครงการกระจายข่าวคราวเกี่ยวกับตะวันตกให้ทราบกันแพร่หลายในประเทศญี่ปุ่น นับว่ามีความสำคัญอยู่ที่คิโตะ แม้จะเป็นสมาชิกของระบอบคณาธิปไตยที่ปกครองบ้านเมืองอยู่ในเวลานั้น แต่ก็ได้ยอมรับว่า เขาอาจประสบความสำเร็จโดยอาศัยองค์การเอกชนที่เป็นอิสระมากกว่าโดยอาศัยตัวแทนทางด้านโฆษณาของทางราชการเสียอีก

(จาก โฮงกุ คิโตะ-โค เดน, เล่ม ๒, หน้า ๑๓๔๔-๑๔๐๒)

ข้าพเจ้ามีโครงการที่จะเปิดสำนักข่าวที่จะตีพิมพ์ข่าวคราวทุกชนิดออกเผยแพร่...ทั้งข่าวภายในประเทศและข่าวต่างประเทศ ทั้งนี้ก็เพื่ออบรมปณิสัยประชาชนของเราในทุกจังหวัดและทุกแคว้นแคว้นนั้นเอง ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการแพร่ข่าวจะทำให้ประชาชนมีหูตาสว่างไสวทันเหตุการณ์ของโลกยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอให้ท่านเขียนจดหมายถึงข้าพเจ้าทุกโอกาสไม่ว่าจะในเรื่องอะไรก็ได้ที่จะเป็นการอบรมสั่งสอนประชาชนของเรา เริ่มตั้งแต่เรื่องราวเกี่ยวกับมหาสงครามระหว่างประเทศทั้งสอง (คือฝรั่งเศสกับปรัสเซีย...ผู้แปล) ที่เดียว โดยเฉพาะที่มาตรฐานทางด้านวัฒนธรรมแห่งประเทศของเราต่ำกว่ามาตรฐานด้านวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ในยุโรปมาก ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านคงจะเขียนบทความต่างๆ เหล่านั้นให้ง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ก็เพื่อประชาชนของเราจะได้อ่านรู้เรื่อง ดังที่ท่านก็ทราบดีอยู่แล้วว่า ประชาชนของเราเป็นคนหัวดีหัวรั้นเสียประมาณ ๘ หรือ ๙ ใน ๑๐ ที่เดียว ดังนั้นถ้าหากปล่อยให้รัฐบาลเป็นผู้เปิดสำนักงานหนังสือพิมพ์ พวกเขา ก็จะสงสัยว่าสำนักงานหนังสือพิมพ์นั้นรัฐบาลเป็นผู้จัดตั้งขึ้น แล้วพวกเขาก็จะให้ความสนใจเพียงเล็กน้อย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงอยากให้เปิดสำนักงานหนังสือพิมพ์ขึ้นมา ดูกดว่ารัฐบาลมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเลย ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเราควรยอมให้มีการอภิปรายเรื่องภารกิจของรัฐบาลบ้าง และแม้บางทีที่จะต้องยอมให้มีการวิพากษ์วิจารณ์บ้าง ถ้าหากจะมีอะไรที่พวกเขาเห็นว่าปราศจากเหตุผลที่สมควร แน่ละที่ข้าพเจ้าพูดถึงเรื่องนี้ในเวลาที่มีเหตุฉุกเฉินเช่นนั้น

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๕๙

วันหนึ่ง จดหมายของท่านฉบับหนึ่งจากนิวยอร์กได้มาถึงมือข้าพเจ้า ข้าพเจ้าบางเรื่องได้มีปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศเรียบร้อยแล้ว แต่โดยเหตุที่มีข่าวที่พวกเรายังไม่ทราบ ข้าพเจ้าจึงได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระจักรพรรดิทรงทอดพระเนตร จดหมายฉบับนั้นนับว่ามีข้อความเชิงสอนอยู่มาก และดังนั้น ข้าพเจ้าจึงปรารถนาจะให้ท่านทราบถึงโครงการของข้าพเจ้าที่จะตั้งสำนักข่าวขึ้นมา และที่จะอภิปรายเรื่องนี้กับเสเมียมะ และถ้าเป็นไปได้ ข้าพเจ้าก็อยากให้เสเมียมะเขียนเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ของประเทศทั้งหลายในยุโรปที่จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนของเราให้สม่ำเสมอ แล้วข้าพเจ้าจะส่งเรื่องราวนั้นไปให้สำนักข่าวพิมพ์โฆษณาเผยแพร่ต่อไป ช่วยกรุณาบอกให้โมริ คินโนะโย ซึ่งได้ถูกส่งตัวไปยังอเมริกาโดยด่วน และนะวะ คันผู้ติดตามโมริทราบเกี่ยวกับโครงการตั้งสำนักงานหนังสือพิมพ์ของข้าพเจ้าด้วย ถ้าหากเขาทั้งสองจะเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับอเมริกา และเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนของเรา และส่งมาถึงข้าพเจ้าตามตำบลที่อยู่ของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าก็จะได้ส่งไปตีพิมพ์โฆษณาในหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนั้น ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะช่วยเหลือจัดการให้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะนะวะ

[ข้อความที่คัดมาจกจดหมายของชินางาวะที่ตอบคิโตะ]

เพราะคำแนะนำของฯพณฯ ในโอกาสที่ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้เดินทางไปต่างประเทศ ข้าพเจ้าจึงไม่รับรองความคิดว่าจะกลับบ้านหลังจากที่ได้มีโอกาสเห็นยุโรปเพียงผิวเผินเท่านั้น ข้าพเจ้ามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะทำอะไรสักอย่างเพื่อประเทศชาติของข้าพเจ้า ในตอนที่เกิดความคิดจะเริ่มงานทำหนังสือพิมพ์ ในทันทีที่ข้าพเจ้าไปถึงอเมริกา ยามาโมโด ยินสุเกะ กับข้าพเจ้าก็ตรงไปเยี่ยมสำนักงานหนังสือพิมพ์ทันที เขาก็พาข้าพเจ้าทั้งสองไปดูโรงพิมพ์ และเล่าถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ในชีวิตประจำวันของประชาชน เมื่อข้าพเจ้าไปเยือนอังกฤษ เยอรมนี และฝรั่งเศส ข้าพเจ้าก็ยิ่งแน่ใจว่าหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตในขณะนั้นมาก การที่ข้าพเจ้ามีความเห็นพ้องด้วยในเรื่องนี้แหละที่ทำให้ไอยามะ และคนอื่นๆ เรียกข้าพเจ้าว่า “นายหนังสือพิมพ์” เมื่อข้าพเจ้านึกถึงวันที่ข้าพเจ้าจะกลับบ้านเกิดเมืองนอนและออกหนังสือพิมพ์ของตนเอง การที่เราทั้งสองมีโครงการตรงกันตามที่ข้าพเจ้าได้ทราบจากจดหมายของ ฯพณฯ นั้น ทำให้ข้าพเจ้ามีความปิติยินดีอย่างล้นพ้น ข้าพเจ้าขอสดทวาทนาจากโลกซึกนี ให้งานเลี้ยงออกหนังสือพิมพ์ของ ฯพณฯ ได้ประสบความสำเร็จเถิด เมื่อหนังสือพิมพ์ของยุโรปได้ถูกแปลถ่ายทอดไปพิมพ์ภายใต้ความอำนวยการของ ฯพณฯ แล้ว ข้าพเจ้าก็อยากจะพูดว่า ผลประโยชน์ที่ประเทศชาติได้รับคงจะมีมากกว่าการตั้งเสนาบดีเพิ่มขึ้นมาในคณะเสนาบดีของชาติอีกสองสามคนทีเดียว

๗๖๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ไซโง ทะกะโมริ กับ เจตนารมณ์ของชามุไร

บุคคลที่อายุมากที่สุด ใน “คณะบุคคลผู้ปกครองสามคน” แห่งสมัยฟื้นฟูและฟื้นฟูเป็นบุคคลที่ประชาชนรู้จักและยกย่องมากที่สุดก็คือ ไซโง ทะกะโมริ (พ.ศ. ๒๓๗๐-๒๔๒๐) ท่านเป็นผู้นำทางทหารของกองทัพซัตสึมะ ซึ่งได้ร่วมกับกองทัพของคิโตะและโจชูเพื่อโค่นอำนาจของพวกโดกุกาวะลง นับว่าเป็นดุจยักษ์ใหญ่สำหรับชาวญี่ปุ่น เพราะสูงเกือบ ๖ ฟุต และหนักถึง ๒๐๐ ปอนด์ ท่านเป็นคนที่มีไหล่กว้างใหญ่มาก มีคอสั้นอ้วนโตเหมือนคอวัว แถบคอเสื้อยาวถึง ๑๙ นิ้วครึ่ง และมีดาโตแหลมอยู่ใต้คิ้วที่มีขนหนาทึบ ท่านมีลักษณะเป็นผู้บังคับบัญชาที่น่าเกรงขาม จนกระทั่งกล่าวกันว่าเกือบทุกคนที่ถูกนำมาแนะนำให้ท่านรู้จัก “จะก้มเพียงศีรษะลงอย่างเสียไม่ได้” (คือ ไม่ก้มตัวลงด้วย-ผู้แปล) แต่คนทั้งหลายได้รู้จักท่านในฐานะที่ท่านมีรูปร่างน่ากลัวน้อยกว่าในฐานะที่ท่านมีใจเมตตากรุณา จึงทำให้พวกหนุ่มๆ สาวๆ เป็นจำนวนมากชอบบอกชอบใจท่าน และเพราะความมีใจกว้างและความอดทนของท่านนี้เองในคราวที่ท่านเป็นเสนาธิการกองทัพสมเด็จพระจักรพรรดิที่เมืองเอโดะ จึงทำให้ท่านทำให้เมืองหลวงของโชกุนพ้นจากการถูกทำลายล้างครั้งสุดท้ายแห่งสงครามไปได้

ภายหลังสมัยฟื้นฟู ไซโงก็กลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาก และมีศรัทธาด้วยจอมพล แต่ในสภาต่างๆ ของรัฐบาล ปรากฏว่าท่านมีอิทธิพลน้อยกว่าพวกที่เร่งเร้าให้ทำการเปลี่ยนแปลงในสังคมญี่ปุ่นอย่างรวดเร็ว ซึ่งไซโงไม่เห็นด้วย ไซโงซึ่งรู้สึกเดือดร้อนโดยเฉพาะจากการปฏิบัติตนของชนชั้นนักรบเก่าๆ และจากกระบวนการที่จะทำประเทศให้เป็นแบบตะวันตกซึ่งท่านรู้สึกว่าจะเป็นการทำให้คุณค่าที่ถือกันมาตามปรีชาประเพณีดั้งด้อยลง จึงปรารถนาจะทำให้ฐานะและเจตนารมณ์ของพวกชามุไรเข้มแข็งขึ้นโดยการใช้พวกชามุไรทำให้สถานะทางด้านการทหารของญี่ปุ่นดีขึ้น ท่านได้อธิบายให้ตระหนักไว้ว่า ญี่ปุ่นจะไม่สามารถต่อต้านตะวันตกได้ นอกเสียจากว่าจะมีเกาหลีและจีนเป็นพวกด้วยเท่านั้น ไซโงซึ่งเกรงกลัวรัสเซียโดยเฉพาะนั้นรู้สึกว่าคุณจะต้องเอาชนะเกาหลีให้ได้อย่างรวดเร็ว ถ้าหากจำเป็นก็จะต้องใช้กำลังกันละ แต่เมื่อพบกับการตั้งตัวเป็นศัตรูอย่างจริงจังจากรัฐบาลเกาหลีเข้า ไซโงจึงได้ส่งอัครราชทูตคนหนึ่งไป ซึ่งถ้าหากถูกชาวเกาหลีซึ่งแสดงอาการเหยียดหยามจับมาละก็จะได้ถือเป็นเหตุอ้างเพื่อทำสงครามได้ ถ้าทูตผู้นั้นจะต้องพบกับความตายเช่นนั้นท่านก็จะมอบชีวิตของท่านเองให้

เมื่อแผนการของท่านถูกปฏิเสธเพราะส่วนมากเห็นพ้องกับนโยบายเพื่อสันติและการปฏิรูปภายในของโอคุโบะ ไซโงจึงได้ถอนตัวออกจากวงการรัฐบาลพร้อมกับพวกผู้นำในการฟื้นฟูประเทศที่มีชื่อเสียงอื่นๆ อีกหลายคน ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ เมื่อต้องถูกเนรเทศบ่อยๆ ใน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๖๑

สมัยแรกเพราะความเชื่อถือและการกระทำด้วยความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิของท่าน ท่านจึงเตรียมปลีกล้วยไปอยู่ที่ซัดลีมะและรอโอกาสอยู่อย่างสงบ อย่างไรก็ตามเมื่อพวกบริวารที่เล็ดร่อนของท่านได้ทำการต่อต้านกองทหารของรัฐบาลอย่างเปิดเผย ความรู้สึกจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์และความเป็นเพื่อนแท้ได้บังคับให้ท่านต้องโดดเข้าร่วมมือด้วย จากการปะทะกับพวกขบถเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐ นั้นเองชีวิตที่ไซโงหวังจะให้ป็นชาติพลีนั้น ท่านก็ต้องสละให้เป็นมิตรพลีไป แต่การตายของท่านก็ทำให้ท่านกลายเป็นวีรบุรุษของอนุชนชาวญี่ปุ่นผู้รักชาติในอนาคตมากพอๆ กับการตายของโยชิเดะ โยอินทีเดียว พวกทหารที่ได้สละชีวิตในสมรภูมิของเอเชีย และนักบินหน่วย *คะมิคะเซ* แห่งสงครามโลกครั้งที่สองที่ได้สังหารตัวเอง (ด้วยการดำดิ่งทิ้งระเบิด-ผู้แปล) นับว่าเป็นผู้สืบทอดสายทางวิญญาณของไซโง ทะกะโมริ ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตที่ทำหายความตายโดยแท้

ไซโง ทะกะโมริ

จดหมายถึงอิทะงากิเรื่องปัญหาเกี่ยวกับเกาหลี

ในฤดูร้อน พ.ศ. ๒๔๑๖ ไซโงได้เขียนจดหมายถึงเพื่อนชื่อ อิทะงากิ ในเรื่องปัญหาเกี่ยวกับเกาหลีรวม ๘ ฉบับ สามฉบับที่จะนำมาแสดงให้เห็นนี้ได้สะท้อนให้เห็นไม่เฉพาะการเย้ยหยันอันตรายเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นคำพูดและรสนิยมแบบง่ายๆ และความกระตือรือร้นที่จะอดสูอดทน แม้ว่าในที่สุดไซโงจะแตกกับรัฐบาลในเรื่องนี้และตายในฐานะเป็นศัตรูของประเทศ แต่ก็เพราะคุณสมบัติเหล่านี้แหละที่ทำให้ท่านได้รับพระราชทานอภัยโทษจากสมเด็จพระจักรพรรดิ และอนุชนรุ่นหลังๆ ถือว่าท่านเป็นวีรบุรุษผู้เสียสละชีวิตเป็นชาติพลี ชีวิตของท่านถือว่าเป็นแบบอย่างเจตนารมณ์ของชามูไรทีเดียว

(จาก ได ไซโง เซนชู, ของ โอกะวะ, เล่ม ๒, หน้า ๗๓๖-๗๔๖)

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม (พ.ศ. ๒๔๑๖)

ขอขอบคุณท่านมากที่อุตส่าห์เดินทางมาเยี่ยมข้าพเจ้าเมื่อวันก่อน

ได้มีการตัดสินใจในเรื่องเกาหลีแล้วหรือ? โซเอะยิมะ^๒ กลับมาแล้วหรือ? ถ้าหากยังมีได้พบปะกันละก็ ข้าพเจ้าก็ปรารถนาจะร่วมสนทนาด้วย แม้ข้าพเจ้าจะไม่สบายก็ตาม ถ้าหาก

^๒โซเอะยิมะ ทะเตะโอมิ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเดินทางกลับจากประเทศจีน เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม (พ.ศ. ๒๔๑๖)

๗๖๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ท่านจะให้ข้าพเจ้าไปร่วมประชุมด้วยได้เมื่อไรละก็กรุณาบอกให้ข้าพเจ้าทราบด้วย

เมื่อได้มีการตัดสินใจในที่สุดแล้ว จะมีอะไรเกิดขึ้นหรือถ้าหากเราจะส่งกองทัพไปก่อน? พวกเกาหลีคงจะต้องสั่งให้เราถอยทัพกลับอย่างแน่นอน และถ้าหากเราปฏิเสธ สงครามก็จะต้องเกิดขึ้น แล้วเราก็จะหาทางทำให้เกิดสงครามให้ได้ในลักษณะการที่แตกต่างจากที่ท่านเคยคิดไว้ อย่างนี้ไม่ดีกว่าที่จะส่งทูตไปก่อนหรือ? เป็นที่แจ่มแจ้งแล้วว่า ถ้าหากเราทำเช่นนั้น เกาหลีก็คงจะใช้วิธีการที่รุนแรง และอาจกล่าวหาว่าเราโจมตีพวกเขาก็ได้

ในเหตุการณ์ที่ตัดสินใจส่งกองทัพไปก่อน ก็อาจเกิดความยากลำบากขึ้น (ในที่ใดที่หนึ่ง) ในอนาคตได้ รัสเซียได้ไปตั้งป้อมปราการอยู่ที่หมู่เกาะซาคาลิน (Saghalien) และหมู่เกาะอื่นๆ และได้มีเหตุการณ์ที่รุนแรงเกิดขึ้นบ่อยๆ ข้าพเจ้าตระหนักใจเป็นอย่างยิ่งว่า เราควรจะส่งกองทัพไปป้องกันสถานที่ต่างๆ เหล่านี้ ก่อนที่เราจะส่งกองทัพไปเกาหลี

ถ้าหากมีการตัดสินใจจะส่งทูตไปอย่างเป็นทางการละก็ ข้าพเจ้าก็รู้สึกแน่ใจว่า ทูตผู้นั้นจะต้องถูกฆาตกรรมแน่ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงอ่อนวอนขอให้ท่านส่งข้าพเจ้าไปเป็นทูต ข้าพเจ้ามิได้อวดอ้างว่าจะทำหน้าที่เป็นทูตได้ดีเท่าไรอะเอะยิมะ แต่ถ้าหากจะต้องมีการตายเกิดขึ้น ข้าพเจ้าขอให้ความมั่นใจแก่ท่านว่าข้าพเจ้าพร้อมที่จะตายเสมอ (หน้า ๗๓๖-๗๓๘)

วันที่ ๑๔ สิงหาคม (พ.ศ. ๒๔๑๖)

ถ้าหากท่านจะมีความสนใจใดๆ ในการที่จะส่งข้าพเจ้าไปเป็นทูตละก็ นั่นก็หมายความว่าท่านจะต้องมีความล่าช้าต่อไปอยู่เรื่อยๆ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอร้องให้ท่านตัดการปรึกษาหารือให้สั้นลงและพูดสนับสนุนการที่จะส่งข้าพเจ้าไป ถ้าหากเราพลาดโอกาสที่จะนำตัวเราเข้าสู่สงครามในตอนนี้นะก็ คงจะหาโอกาสอื่นได้ยาก โดยอาศัยการลงข่าวเกาหลีด้วยการปรากฏตัวอย่างสุภาพเรียบร้อยนี้ เราก็จะทำให้พวกเขาเปิดโอกาสให้เราทำสงคราม แต่แผนการนี้จะไม่เป็นผลเลย ถ้าหากท่านจะรู้สึกว่าจะเป็นภาระร้ายที่ข้าพเจ้าจะต้องตายเสียก่อนที่จะเกิดสงคราม หรือถ้าหากท่านจะมีความคิดใดๆ เกี่ยวกับการที่จะพูดจาหลีกเลี่ยงหรือหน่วงเหนี่ยวในการตัดสินใจ ความแตกต่างที่แท้จริง (ความตายของข้าพเจ้าจะมาถึง) ก็คือก่อนหรือหลังเหตุการณ์เท่านั้นเอง ข้าพเจ้าจึงรู้สึกในพระคุณของท่านเป็นอย่างยิ่ง แม้หลังจากที่ต้องตายไปแล้ว ทั้งนี้ถ้าหากท่านจะพยายามทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อช่วยเหลือข้าพเจ้าด้วยมิตรภาพอันอบอุ่นดังที่ท่านเคยแสดงต่อข้าพเจ้าเสมอมาแล้ว (หน้า ๗๕๑-๗๕๒)

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๖๓

วันที่ ๑๗ สิงหาคม (พ.ศ. ๒๔๑๖)

ในตอนเย็นวันสุดท้ายที่ข้าพเจ้าไปยังที่อยู่ของอัครมหาเสนาบดี และได้อภิปรายถึงแผนการของข้าพเจ้าอยู่กับท่านเป็นเวลานานทีเดียว... อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็อดที่จะรู้สึกว่าเป็นเรื่องไม่ง่ายเลยไม่ได้ ในเมื่อท่านได้พูดกับข้าพเจ้าว่า ท่านจะต้องรองจนกว่าคณะทูต (อิวะคุระ) จะกลับมาเสียก่อน ข้าพเจ้าไม่เคยหมายที่จะแนะนำให้ทำการสู้รบกันในทันทีทันใดเลย สงครามเป็นก้าวที่สอง แม้ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ เราอาจพบพื้นฐานที่จะเริ่มก่อให้เกิดความบาดหมางกันจากการตรวจสอบกฎหมายระหว่างประเทศได้ แต่สถานการณ์เหล่านั้นคงเป็นเพียงข้ออ้างเท่านั้น และประชาชนของชาติก็คงจะไม่มีใครยอมรับแน่ อีกประการหนึ่ง ถ้าหากเราส่งคณะทูตไปบอกพวกเขาเสียว่า เราไม่เคยมีความมุ่งร้ายต่อพวกเขาเลยแม้จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ และต่าหนีพวกเขาที่ทำให้สัมพันธภาพระหว่างประเทศของเราทั้งสองต้องลดหย่อนลงพร้อมกันนั้นก็ขอร้องให้พวกเขาแก้ไขความหึงหวงในอดีตของพวกเขาเสียบ้าง และพยายามทำให้สัมพันธภาพในอนาคตดีขึ้น ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าทัศนคติที่ขอบูหมีนเหยียดหยามผู้อื่นของพวกเขาเกลียดชังจะเปิดเผยตัวมันเองออกมาอย่างแน่นอน อนึ่ง เป็นที่แน่ใจได้ว่าพวกเขาจะต้องฆ่าทูตอย่างแน่ๆ ข้อนี้ก็จะทำให้ประชาชนในชาติทั้งสิ้นเห็นว่าจำเป็นจะต้องปฏิบัติต่ออาชญากรรมที่พวกเขาได้ก่อให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นการลงโทษ นี่เป็นสถานการณ์ที่เราจะต้องทำให้เกิดขึ้น ถ้าเราต้องการให้แผนการของเราสัมฤทธิ์ผล ไม่จำเป็นอะไรที่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวว่าพร้อมกันนั้นโครงการที่จะแผ่อำนาจไปให้ไกล ซึ่งจะทำให้หันเหความสนใจของพวกที่ปรารถนาจะให้การต่อสู้ของฝ่ายพลเรือน (civil strife) ห่างต่อการที่จะเกิดขึ้น ทั้งยังจะก่อให้เกิดเป็นผลประโยชน์แก่ประเทศชาติอีกด้วย (พวกที่เป็นลูกน้องของ) รัฐบาลก่อนก็จะมีโอกาส และการต้องงดเว้นจากการที่จะก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในภายในบ้านเมืองนั้นจะทำให้ต้องสูญเสียประเทศชาติในทันทีและตลอดไป (หน้า ๗๕๔-๗๕๖)

บทร้อยกรองต่อไปนี้ซึ่งมิได้เป็นส่วนหนึ่งแห่งจดหมายข้างต้นนั้น เชื่อกันว่าไซโงได้แต่งขึ้นในคราวที่ท่านได้ถูกเนรเทศไปอยู่ที่เกาะเกาะหนึ่งนอกฝั่งทะเลเซโงชิม่าไม่คราวใดก็คราวหนึ่งอย่างแน่นอน

(จาก ไต ไซโง เซนซุ, เล่ม ๓, หน้า ๑๒๑๐)

ชิกิซิมะ โนะ

ข้าพเจ้าเป็นเรือ

มิจิ นิ

ที่ได้มอบให้แก่ประเทศของข้าพเจ้า

วะระะ มิ โอะะ สึเตะ

ถ้าหากลมพัด ก็ปล่อยให้มันพัดเถะ !

โอะบุเนะ

๗๖๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คะเซะ ฟุกุบะ ฟุเกะ

ถ้าคลื่นหนุนตัวขึ้นมา ก็ข้างมันเถอะ!

นะมิ ทะทะบะ ทะเตะะ

โอคุโบะ โตชิมิจิ กับ ปัญหาเรื่องเกาหลี

โอคุโบะ (พ.ศ. ๒๓๗๓-๒๔๒๑) ซึ่งเป็นเพื่อนของไซโงมาตั้งแต่เด็ก แต่มีชีวิตนำ ตื่นเต้นน้อยกว่า ผู้นี้ได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การเมืองอย่างไม่เห็นแก่ตัวเช่นเดียวกับที่ไซโงอุทิศ ชีวิตจิตใจให้แก่การสงครามฉะนั้น ความแตกต่างกันในด้านทัศนะ และความสามารถพิเศษใน การการเมืองของท่านทั้งสองนี้เองซึ่งในที่สุดได้ก่อให้เกิดความหมางใจในเรื่องเกาหลีขึ้นใน ระหว่างบุคคลที่เป็นพวกเดียวกันซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของกันและกันในขบวนการฟื้นฟูประเทศ กิเลสที่เผาผลาญจิตใจของโอคุโบะอยู่นั้นเป็นระเบียบภายในและเป็นความก้าวหน້อย่างมี ระบบซึ่งเข้ากันกับแบบแผนการที่จะให้ญี่ปุ่นแผ่อำนาจไปยังต่างประเทศมิได้เลย ถ้าจะทำ คุณธรรมเหล่านั้นซึ่งเป็นเหตุทำให้พวกข้าราชการของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิแตกต่างกันให้ เป็นบุคคลาธิฐานแล้ว โอคุโบะก็นับว่ามีทัศนภาพในระยะไกล มีลักษณะการอันยึดหรือเกาะ กันแน่นอย่างที่จะอะไรจะมาทำให้สั่นคลอนมิได้เลย และมีพรสวรรค์ที่น่าทึ่งในการจำเด็กหนุ่มๆ ที่มีความคิดปราดเปรื่องที่จะสามารถช่วยทำให้แผนการของท่านสัมฤทธิ์ผลได้อย่างแม่นยำ ที่นับว่าน่าสังเกตมากเป็นพิเศษก็คือการที่ท่านสามารถทำให้คนในตระกูลมีความจงรักภักดี ต่อท่าน และสามารถทำให้บุคคลที่มีความสามารถจากเมืองอื่นๆ มาเป็นพวกของท่านได้ เช่น อิโตแห่งโจชู และโอกูมะแห่งฮิเซน เป็นต้น โอคุโบะได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อน และนายท้ายที่ สำคัญแห่งการทำญี่ปุ่นให้ทันสมัยในคราวที่การพ่ายแพ้ครั้งสุดท้ายของพวกกบฏซัตซิมะได้ ก่อให้เกิดเงื่อนไขเพื่อทำให้โครงการใหญ่เกี่ยวกับการพัฒนาภายในประเทศสัมฤทธิ์ผล แต่ ภารกิจนี้ได้ตกแก่บรรดาผู้ที่อยู่ในความคุ้มครองของท่านอย่างไม่มีใครคาดฝัน ในเมื่อท่าน ได้ถูกฆาตกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ วีรบุรุษสามคนแห่งการฟื้นฟูประเทศ คือ คิโตะ ไชโง และ โอคุโบะ ล้วนตายตั้งแต่ในวัยต้นๆ ภายในปีหนึ่งหลังจากที่คนแรกได้ตายแล้วทั้งนั้น แต่ก็ เป็น เดชะบุญที่โอคุโบะเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล บุคคลต่างๆ ที่จะต้องรับหน้าที่เป็นผู้นำประเทศใน รัชสมัยอันยาวนานของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิส่วนมากเป็นบุคคลที่โอคุโบะได้เตรียมไว้เพื่อ ให้ปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ อยู่แล้ว

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๔)

๗๖๕

โอกุโบะ โตชิมิจิ

เหตุผลที่คัดค้านการปฏิบัติต่อเกาหลีอย่างผลิผลาม

นับว่าเป็นเหตุผลที่น้อยๆ อย่างหนึ่งที่โอกุโบะได้เสนอในเอกสารต่อไปนี้ ซึ่งประสบชัยชนะในสภาต่างๆ ของรัฐเหนือการเรียกร้องอย่างโจ่งร้อนและอย่างกระหึ้นหั่นของไซงิที่จะให้ทำสงครามกับเกาหลี วันเดือนปีที่เขียนเอกสารนี้ไม่ปรากฏ แต่ก็เชื่อว่าคงเขียนเตรียมไว้ให้เจ้าชายชันโจในคราวที่ทำหน้าที่เป็นประธานการประชุมสภาเมื่อตอนต้นฤดูสารท พ.ศ. ๒๔๑๖

(จากหนังสือ โอกุโบะ โตชิมิจิ, ของ คิโยฮาระ, หน้า ๒๔-๓๑)

การพิจารณาอย่างระมัดระวังที่สุด และการคิดถึงอนาคตให้มากนับว่าเป็นสาระสำคัญในอันที่จะปกครองประเทศชาติและคุ้มครองดินแดนและประชาชนการกระทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นแบบก้าวหน้าหรือแบบอนุรักษนิยมก็ตาม ควรจะทำให้เหมาะแก่โอกาส และถ้าหากการกระทำนั้นได้พัฒนาออกไปอย่างไม่เป็นที่น่าพึงพอใจละก็ ควรจะเลิกทำเสีย ชื่อนี้ อาจนำความอับอายขายหน้ามาสู่เราได้ แต่เราก็จะต้องทนเอา เราจะต้องมีความยุติธรรม แต่เราไม่จำเป็นจะต้องเลือกเอาความยุติธรรมนั้นก็ได้ เราจะต้องทำตามที่ต้องการที่สำคัญที่สุดของเราบางการให้ทำ โดยจะต้องพิจารณาถึงความสำคัญไม่ว่าจะแห่งปัญหาใดๆ ก็ตาม และตรวจสอบสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างฉุกฉะทุก ณ ที่นี้เรามีปัญหาที่จะส่งหุดไปเกาหลีโดยด่วน เหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงไม่กระตือรือร้นที่จะลงนามเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอก็เนื่องมาจากการที่ข้าพเจ้าจะต้องคำนึงถึงปัญหานี้อย่างระมัดระวังและอย่างจริงจังมาก เนื้อหาแห่งการให้เหตุผลของข้าพเจ้ามีดังต่อไปนี้ :

๑. เพราะพระคุณธรรมอันสูงสุดของสมเด็จพระจักรพรรดินี้เอง จึงได้มีการฟื้นฟูพระราชอำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิขึ้นมาใหม่ และได้ก่อให้เกิดเป็นความสัมฤทธิ์ผลที่ผิดปรกติธรรมดาที่นับว่าเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่นำความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์มาให้อย่างในทุกวันนี้ อย่างไรก็ตามก็ดีรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิยังเพิ่งเริ่มต้นและพื้นฐานแห่งรัชกาลของพระองค์ก็ยังไม่มั่นคงพอ การยกเลิกที่ดินที่เคยประทานให้แก่พวกเจ้าขุนมูลนายอย่างฉับพลันทันที และการตั้งจังหวัดต่างๆ ขึ้นมานับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงซึ่งไม่ค่อยจะปรากฏว่ามีอยู่ในประวัติศาสตร์บ่อยนัก เมื่อมองดูสถานการณ์ในเมืองหลวงแล้ว ดูเหมือนจะระบุว่าความเปลี่ยนแปลงนั้นได้สัมฤทธิ์ผลแล้ว แต่ในส่วนที่อยู่ห่างไกลของประเทศ ก็มีได้มีเพียงสองสามคนเท่านั้นเลยที่ต้องพลัดถิ่นาคาที่อยู่แล้วสูญเสียทรัพย์สินสมบัติของตน ทั้งต้องได้รับความขมขื่นและความกระวนกระวายใจอย่างที่สุด... ในระยะเวลาสองปีที่ผ่านมาได้เกิดมีการปะทะกัน

๗๖๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อย่างนองเลือดอย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้วก็แห้งแล้ง? เพราะการที่พวกเขาเข้าใจความมุ่งหมายแห่งการป่าวประกาศในที่สาธารณะผิดไปหรือเพราะความรู้สึกสงสัยในเรื่องภาษีที่เพิ่มขึ้นประชาชนที่ไม่ได้รับการศึกษา ที่โง่เขลาเบาปัญญา ที่อยู่ห่างไกลออกไป จึงได้ตกเป็นเหยื่อแห่งการก่อให้เกิดความไม่สงบสุขและแล้วก็ก่อการกบฏได้ง่าย การพิจารณาข้อเท็จจริงเหล่านี้ อย่างพินิจพิจารณาถี่ถ้วนก่อให้เกิดเป็นเหตุผลประการแรกที่คัดค้านการปฏิบัติต่อเกาหลีอย่างผลิผลลาม

๒. รายจ่ายของรัฐบาลทุกวันนี้ นับว่ามากมายอยู่แล้ว และก็เป็นการยากที่จะเก็บภาษีอากรประจำปีให้ได้พอกับรายจ่ายประจำปี การเริ่มทำสงครามและสงครามหลาย ๆ หนั้นไปต่างประเทศ คงจะทำให้ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายแต่ละวันขึ้นอย่างมหาศาลทีเดียว และถ้าหากสงครามจะต้องยืดเยื้อออกไป ค่าใช้จ่ายก็จะถีบตัวสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจำเป็นจะต้องเก็บภาษีเพิ่มให้หนักยิ่งขึ้น หรือมีฉันทักต้องกู้เงินจากต่างประเทศโดยที่ไม่ทราบว่าจะเมื่อใดจึงจะใช้คืนได้หมด หรือมีฉันทักต้องพิมพ์ธนบัตรออกมาให้มาก ซึ่งก็ไม่หวังว่าจะแก้ปัญหาได้... ปัจจุบันนี้เงินที่เรากู้มาจากต่างประเทศก็กว่า ๕ ล้านแล้ว แต่เราก็กังไม่มีแผนการที่จะใช้คืนได้เลย หากเราคิดจะทำให้แผนการที่แน่นอนวิวัฒนาการออกไปอีก การเสี่ยงทำสงครามในเกาหลีคงทำให้เราต้องหันเหไปจากแผนการของเราในทุกด้านของการครองชีวิตทีเดียว มันจะจนำความวิบัติมาสู่อย่างแน่นอน เพราะเท่ากับเป็นการตัดโอกาสที่จะทำให้ประเทศชาติพบทางรอดทีเดียว นี่นับว่าเป็นเหตุผลประการที่ ๒ ที่ข้าพเจ้าไม่รับรองที่จะปฏิบัติการใด ๆ ต่อเกาหลี

๓. การกิจในปัจจุบันของรัฐบาล ซึ่งรวมไปจนกระทั่งถึงการทำให้ประเทศให้มั่นคงและให้เข้มแข็งนั้นจะต้องกินเวลาหลายปีทีเดียวกว่าที่จะสัมฤทธิ์ผล โครงการเหล่านี้ คือในด้านกองทัพบก กองทัพเรือ การศึกษา การยุติธรรม การอุตสาหกรรม และการสร้างอาณานิคม ส่วนแต่เป็นสิ่งที่เราไม่อาจคาดว่าจะได้ผล ในระยะเวลาเพียงข้ามคืนเลย การทำสงครามอย่างไร้ความหมายในบัดนี้และการใช้ความพยายามและความตั้งใจของรัฐบาลให้หมดไปโดยไม่จำเป็น ย่อมจะทำให้จำนวนเงินที่จะต้องใช้จ่ายไปถีบตัวสูงขึ้นสูงมาก จะต้องเสียชีวิตของทหารและประชาชนไปอีกนับไม่ถ้วนและจะทำให้ประชาชนได้รับทุกข์หนักยิ่งขึ้น จนไม่มีเวลาที่จะเอาไปใช้ในเรื่องอื่นได้ อันจะเป็นเหตุนำไปสู่การทอดทิ้งภารกิจของรัฐบาลก่อนที่จะทำงานเสร็จ เพื่อที่จะดำเนินภารกิจเหล่านี้สืบไป เราควรจะต้องเริ่มภารกิจกันใหม่... นี่เป็นเหตุผลข้อที่ ๓ ที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่รับรองในเรื่องที่จะทำสงครามกับเกาหลี

๔. เมื่อพิจารณาถึงจำนวนสินค้าเข้าสินค้าออกของประเทศทั้งหมดแล้ว ก็ปรากฏว่า

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗/๖๗

สินค้าออกน้อยกว่าสินค้าเข้า (คิดเป็นมูลค่า) ประมาณปีละ ๑ ล้าน จำนวนรายได้ที่น้อยกว่า รายจ่ายนี้เราจะต้องใช้ทองคำชดเชย ถ้าหากทองคำที่มีปริมาณขนาดนั้นจะต้องออกจาก ประเทศไป ทองคำของประเทศที่เก็บสำรองไว้ก็จะลดจำนวนลงตามลำดับ ในปัจจุบันนี้ จำนวน เงินที่หมุนเวียนอยู่ในประเทศประกอบด้วยทองคำกับธนบัตร ถ้าหากจำนวนทองคำลดน้อยลง ก็จะทำให้รัฐบาลต้องเสียเครดิตไป ค่าของธนบัตรก็จะลดลง และจะก่อให้เกิดความยากลำบาก แก่ประชาชน อาจจะทำให้เกิดสถานการณ์ที่ไม่อาจแก้ไขได้ในโอกาสต่อไปก็ได้... ที่นี้ ถ้าหาก เราไม่ได้ตรวจสอบดูความมั่งคั่งและความยากจนของประเทศชาติของเรา หรือมิได้อธิบายให้ ทราบถึงความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอแห่งกองทัพของเราให้แจ่มแจ้งเสียก่อน แล้วรีบทำ สงคราม เด็กหนุ่มที่ฉกรรจ์ทั้งหลายก็จะต้องได้รับความลำบากลำบากมากทั้งในประเทศและ นอกประเทศ และบิดามารดาของพวกเขาที่ต้องมีความกระวนกระวายใจและความยากลำบาก ก็จะต้องกังวลใจที่จะเป็นคนมียศสิทธิ์หรือที่จะต้องทำงานหนัก... อันอาจจะทำให้ประเทศชาติ ต้องล่มจมลงอย่างที่จะหลีกเลี่ยงมิได้เลย ภารกิจเช่นนั้นคงจะเป็นภาระที่หนักอึ้งทีเดียว นี่นับว่า เป็นเหตุผลประการที่ ๔ ที่ข้าพเจ้าได้คัดค้านการเสี่ยงทำสงครามกับเกาหลีอย่างโจ่งร้อน

๕. เมื่อหันมาพิจารณาเรื่องสัมพันธภาพกับต่างประเทศสำหรับประเทศของเราแล้ว เราเห็นว่ารัสเซียกับอังกฤษได้ครอบครองตำแหน่งที่สำคัญที่สุดและยิ่งใหญ่ที่สุดอยู่ รัสเซียซึ่ง อยู่ทางเหนือ (ของประเทศญี่ปุ่น) อาจส่งกองทหารมาทางใต้ คือ มายังหมู่เกาะซะคะลิน และจะสามารถโจมตีมาทางใต้ได้อย่างง่ายดาย ดังนั้นถ้าหากเราทำสงครามกับเกาหลีก็จะเป็น เสมือนนกทะเลสองตัวต่อสู้แย่งชิงปลาตัวเดียว รัสเซียก็จะเป็นเสมือนชาวประมงที่ยืนคอย ตะครุบปลาอยู่ นี่เป็นลักษณะการที่ทำให้ข้าพเจ้าต้องมีความระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา และได้ ก่อให้เกิดเป็นเหตุผลประการที่ ๕ ที่ข้าพเจ้าคัดค้านการริบร้อนเรื่องทำสงครามกับเกาหลี

๖. อิทธิพลของอังกฤษโดยเฉพาะในเอเชียถือว่าเข้มแข็งมาก อังกฤษได้ครอบครอง ดินแดนทั่วทุกหนทุกแห่ง และได้อพยพประชาชนไปตั้งหลักแหล่งเป็นอาณานิคม และเอา กองทหารไปตั้งในอาณานิคมเหล่านั้น เรือรบของอังกฤษเตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติการในกรณี จุกเฉิบอยู่เสมอ แล่นอยู่เจียบๆ ฝ้าดูอยู่ด้วยความระวังระไวตลอดเวลา และพร้อมที่จะทะยาน เข้าใส่ทุกเมื่อ ถ้าหากได้รับสัญญาณ แต่ประเทศของเราก็ต้องพึงพาวาศัยอังกฤษเกี่ยวกับเงินกู้ เป็นส่วนใหญ่ ถ้าหากประเทศของเราต้องประสบกับเคราะห์กรรมโดยมิได้คาดฝัน อันจะเป็น เหตุทำให้ทรัพย์สินที่เราเก็บไว้ต้องหมดไป และทำให้ประชาชนของเรายากจนยิ่งขึ้นแล้ว การที่ เราไม่สามารถจะชำระหนี้สินที่เราติดอังกฤษได้นั้นจะทำให้อังกฤษได้ข้ออ้างที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยว กับเรื่องภายในบ้านเมืองของเรา ซึ่งคงจะก่อให้เกิดผลที่เป็นพิษเป็นภัยสุดที่จะพรรณนา... นี่เป็น

๗๖๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เหตุผลประการที่ ๖ ที่ทำให้ข้าพเจ้าคัดค้านการปฏิบัติต่อเกาหลีอย่างใจร้อน

๗. สนธิสัญญาต่างๆ ที่ประเทศของเราทำกับประเทศต่างๆ ในยุโรปและอเมริกานั้นสรุปได้ว่าไม่เสมอภาคกันเลย มีอยู่หลายคำในสนธิสัญญานั้นที่ทำให้ศักดิ์ศรีของชาติเอกราชชาติหนึ่งต้องเสียไป การควบคุมต่างๆ ที่พวกเขาได้ตั้งขึ้นนั้นอาจนำผลประโยชน์บางอย่างมาให้บ้าง แต่ในอีกแง่หนึ่งสนธิสัญญาเหล่านี้ก็อาจมีโฉมหน้าที่เป็นภัยอยู่ด้วยเหมือนกัน เช่น อังกฤษและฝรั่งเศสอ้างว่าการบริหารบ้านเมืองภายในประเทศของเรายังไม่เป็นระเบียบและการปกครองของเรานั้นยังไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่คนในบังคับของเขาได้ จึงได้สร้างโรงทหารขึ้นแล้วก็เอากองทหารเข้ามาตั้งอยู่ในดินแดนของเราดุจดั่งว่าแผ่นดินของเราเป็นเขตแดนของพวกเขาทีเดียว เมื่อพิจารณาในด้านภายนอกประเทศจากทัศนะเกี่ยวกับสัมพันธภาพกับต่างประเทศแล้ว มันมิได้เป็นความเสื่อมเกียรติมาก ดุจในด้านภายในประเทศที่มองจากทัศนะแห่งอำนาจอธิปไตยของเราดอกหรือ? เวลาที่จะแก้ไขสนธิสัญญาเสียใหม่ก็ใกล้มือเข้ามาแล้ว บรรดาเสนาบดีในคณะรัฐบาลนี้จะต้องเอาใจจดใจจ่อที่จะหาทางทำให้ประเทศชาติพ้นจากพันธะ และทำให้ประเทศชาติของเรามีศักดิ์ศรีสมกับเป็นประเทศเอกราชอย่างจริงๆ จังๆ ข้อนี้นับว่าเป็นเรื่องรีบด่วนสำหรับเวลานั้น ซึ่งก็นับว่าเป็นเหตุผลประการที่ ๗ ที่ข้าพเจ้าเห็นว่ายังไม่ควรรีบร้อนเรื่องทำสงครามในเกาหลี

ในตอนก่อนๆ ข้าพเจ้าได้ให้เหตุผลไว้ว่า ไม่ควรจะรีบร้อนทำสงครามกับเกาหลี... ก่อนที่จะส่งทูตไป ก็ควรที่จะได้ยุติปัญหาที่ว่าเราควรจะทำสงครามหรือไม่เสียก่อน ถ้าหากตัดสินใจว่าจะทำสงครามละก็ ควรจะระดมทหารเพิ่มอีกสักแสนคนเพื่อส่งไปทำสงครามนอกประเทศและเพื่อป้องกันรักษาประเทศ นอกจากนั้นก็ควรเรียกกระดมทหารอีกหลายๆ หมื่นเพื่อทำหน้าที่คุ้มครองราชทูต แม้ว่าจะเป็นการยากที่จะประเมินล่วงหน้าถึงจำนวนเงินมหาศาลที่จะต้องเข้าไปในการซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ การขนส่งและค่าใช้จ่ายอื่นๆ วันหนึ่งๆ ก็คงจะต้องใช้เงินหลายหมื่นทีเดียว แม้ว่าการรณรงค์จะได้ผลเป็นที่พึงพอใจในตอนเริ่มต้น แต่ผลที่ได้อาจไม่คุ้มกับที่ต้องเสียไปก็ได้ ถ้าหากการสงครามจะต้องยืดเยื้อไปเป็นแรมเดือนแรมปีแล้วอะไรจะเกิดขึ้นเล่า? สมมุติว่าเราได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาด เรายึดครองเกาหลีได้ทั้งประเทศ และพวกเกาหลีก็ขอยอมสงบศึก และยอมชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เรา แต่ก็คงอีกหลายปีทีเดียวที่เราจะต้องมีกองทหารไปประจำอยู่ที่นั่นเพื่อป้องกันเนื้อที่ที่สำคัญๆ และเพื่อป้องกันไม่ให้พวกเขาทำผิดสัญญา เมื่อเรายึดครองได้ทั้งประเทศแล้ว ก็แน่ใจได้ว่าจะต้องมีประชาชนที่ไม่พึงพอใจเป็นจำนวนมาก ซึ่งพวกนี้แหละที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ทำให้เราแทบจะไม่สามารถยึดครองประเทศนั้นอยู่ได้ เมื่อพิจารณาถึงเงินทองที่จะต้องใช้ในการทำสงครามใน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๖๙

การยึดครองและป้องกันประเทศเกาหลีแล้ว จะเห็นว่าไม่คุ้มกับผลิตผลที่ผลิตได้ทั่วทั้งประเทศเกาหลีเลย แล้วก็ยังมีรัสเซียและจีนอยู่อีก แม้ว่าจะมีการถกเถียงกันโดยถือเอาคำสนทนาระหว่างข้าราชการด้วยกันครั้งหนึ่งหรือสองครั้งเป็นหลัก หรือเกี่ยวกับความเข้าใจแต่ไม่ได้พูดออกมาของพวกข้าราชการที่ว่า รัสเซียและจีนจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องของเกาหลี แต่ก็ไม่มีเอกสารที่แท้จริงใดๆ ที่จะยืนยันในเรื่องนี้ได้ ถึงแม้จะมีเอกสารเช่นนั้น ใครเล่าที่จะสามารถพูดได้ว่า รัฐบาลของประเทศทั้งสองนี้จะไม่วางแผนและถือโอกาสนั้นนำความหายนะอย่างไม่มีใครคาดฝันมาให้เราอย่างฉับพลันทันที ย่อมไม่เป็นเรื่องที่ยากเย็นอะไรที่จะหาข้อกล่าวโทษเพื่อทำลายสัญญาที่ให้ไว้ก่อนหน้านี้ ถ้าหากเรายอมให้สถาบันต้องทำการเสี่ยงอย่างโง่ๆ และโดยมิได้พิจารณาเรื่องราวเช่นนั้นให้รอบคอบแล้ว บางทีอาจทำให้ตัวเราเองต้องเสียโอกาสเสียใจอย่างมากในอนาคตก็ได้...

บางคนให้เหตุผลว่า การที่เกาหลีถูกดุหมื่นประเทศของเรานั้นเป็นเรื่องสุดที่จะทนทานได้ แต่เท่าที่ข้าพเจ้ามองเห็น เหตุผลในการที่จะส่งราชทูตพิเศษไปนั้นดูเหมือนจะเป็นการหาเรื่องทำสงครามโดยจะให้เขาได้รับการปฏิบัติอย่างถูกเหยียดหยามและอย่างหยาบคาย แล้วเราก็จะได้ส่งกองทหารไปลงโทษ ถ้าหากเป็นอย่างนี้ละก็ นับว่าเป็นที่แจ่มแจ้งที่ว่าเราจะต้องเสี่ยงทำอย่างนี้ มิใช่เป็นเพราะเหตุการณ์บังคับทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้หรือเพราะไม่มีทางอื่นใด แต่เป็นเพราะเขามาดุหมื่นเกียรติแห่งประเทศของเราและเหยียดหยามสมเด็จพระจักรพรรดิของเราต่างหาก ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นว่าความเสี่ยงเช่นนั้นอยู่พันวิสัยที่จะเข้าใจได้อย่างสิ้นเชิง คล้ายกับว่าเราได้คำนึงถึงความปลอดภัยแห่งประเทศชาติของเราและผลประโยชน์ของประชาชนเลย มันก็จะเป็นอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากการเอาแต่ใจตัวของปัจเจกชนโดยมิได้ประเมินค่าแห่งเหตุการณ์หรือการเกี่ยวข้องต่างๆ อย่างจริงจังเลย เหล่านี้แหละคือเหตุผลที่ข้าพเจ้าไม่อาจจะยอมรับการให้เหตุผลเพื่อเสี่ยงทำสงครามนี้ได้

อิตากับรัฐธรรมนูญ

จุดมุ่งหมายที่เป็นพื้นฐานแห่งการทำการปฏิรูปในประเทศญี่ปุ่นในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจินั้นก็เพื่อจะให้ชาติต่างๆ ในตะวันตกเคารพนับถือและทำให้ชาวญี่ปุ่นพ้นจากการถูกเหยียดหยามด้วยการถูกใช้กำลังบังคับให้เปิดประเทศ ภายใต้การนำของ อิตอ ฮิโรบุมิ (๒๓๘๔-๒๔๕๒) นี่เองที่ญี่ปุ่นได้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่วางไว้ ประการแรก ก็โดยการสถาปนาการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ที่รวบรวมกฎหมายให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ประการ

๗๗๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่สอง โดยการแสดงความเข้มแข็งทางด้านการทหารแบบใหม่ให้เห็นในสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ และหลังจากนั้นไม่นานนัก ก็โดยการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งประเทศต่างๆ ทำไว้กับญี่ปุ่นเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีมาแล้วเสียใหม่ ในบรรดาความสัมฤทธิ์ผลต่างๆ เหล่านี้ การนำเอารัฐธรรมนูญมาใช้ นับว่ามีความสำคัญที่แผ่ไพศาลที่สุด ทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นลักษณะที่ญี่ปุ่นในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิที่โอดิโด้ทำให้เข้ารูปเข้ารอย ได้มองดูตะวันตกด้วยตาข้างหนึ่ง และอีกข้างหนึ่งดูที่ปัจเจกภาพแห่งชาติของตนเอง ปัจเจกภาพที่โอดิและพวกๆ ของท่านอ้างถึงว่าเป็น “นโยบายแห่งชาติ” (โคคุไต) ซึ่งเป็นคำที่รวมทั้งโครงสร้างทางการเมือง และคุณค่าทางศีลธรรมที่แตกต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัดเข้าด้วยกัน ดังที่เราได้เห็นมาแล้วนี่ถือกันว่าเป็นพื้นฐานแห่งนโยบาย ชีวิตของโอดิเองก็ผูกพันอยู่กับโครงสร้างทางการเมืองและคุณค่าทางศีลธรรมทั้งสองนี้อย่างสนิทสนมด้วยเหมือนกัน

ข้อเท็จจริงที่ว่าครั้งหนึ่งโอดิได้เคยเป็น “เด็กที่เดินเท้าเปล่า” (“barefoot boy”) ที่รุ่งโรจน์ผ่านทางสังคมผู้ดีมาสู่อำนาจที่สูงส่งนั้น นับว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษในกรณีของท่าน มิใช่ข้อที่ว่าท่านมาจากสังคมชั้นต่ำซึ่งในสังคมนั้นพวกซามูไรที่ต่ำต้อยที่สุดแทบจะไม่มีอะไรแตกต่างไปจากพวกชาวไร่ชาวนาเลย แต่ทว่าในฐานะที่ท่านมีส่วนในการนำอาจารย์ที่ไต่ยืนยันให้ท่านไปเท้าเปล่าเข้าสู่รกรายบรรณของนักรบ อันเป็นการเตรียมให้พร้อมที่จะคงรักษาทหารเดินเท้าไว้ให้มีอยู่ตลอดไปไม่ว่าจะต้องประสบกับความยากลำบากเพียงใดก็ตาม (กล่าวกันว่า บังเอิญที่การปฏิบัติเช่นนี้เป็นเหตุทำให้โอดิมีเท้าใหญ่ผิดปกติ) จากอาจารย์คนนี้แหละ และต่อมาก็จากเพื่อนที่ไว้ใจได้ของท่าน คือ โยชิตะ โซอิน ซึ่งทั้งสองท่านนี้ได้ถึงแก่กรรมด้วยการถูกตัดสินลงโทษถึงตายนั้นทำให้ท่านพร้อมที่จะตายอยู่ทุกขณะ โอดิก็คล้ายๆ พวกผู้นำในการฟื้นฟูประเทศคนอื่นๆ ที่ได้ประสบกับวาระสุดท้ายแห่งชีวิตอย่างร้ายแรง นั่นคือ ในที่สุดท่านก็ถูกลอบฆ่าตายเช่นกัน

ดังนั้นโอดิซึ่งเปี่ยมไปด้วยอุดมคติเกี่ยวกับความจงรักภักดีและการทำตนให้เคร่งครัดในระเบียบวินัยตามแบบของขงจื้อในการที่จะรับใช้สมเด็จพระจักรพรรดินั้น ได้ถูกศาสนาชินโต ทำให้ต้องตระหนักถึงความต้องการที่จะได้ความรู้เกี่ยวกับตะวันตกจากต้นตอของมันทีเดียวไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งข้อนี้ท่านก็ได้บรรลุผลสมดังที่มุ่งหมายไว้โดยการหาทางไปยุโรปด้วยการเป็นกลาสีประจำตาดฟ้าในเรือของอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ ซึ่งนับว่าเป็นการละเมิดกฎหมายว่าด้วยการอยู่อย่างสันโดษของระบบโชกุน โดกูวาระ เมื่อกลับมาแล้วท่านก็เป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญในการที่จะให้มีการศึกษาวิธีที่จะอยู่ร่วมกับตะวันตกขึ้นที่โจชู และภายหลังการฟื้นฟูประเทศท่านก็เป็นสมาชิกวงในของกลุ่มพวกผู้นำในวงการรัฐบาลในอันที่จะแสวงหาวิธีที่จะปฏิรูป

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๗๑

ญี่ปุ่นตามแบบตะวันตกให้มีประสิทธิภาพ การไปเยือนตะวันตกเป็นครั้งที่สอง ในฐานะหัวหน้าคณะทูตอิมเพอเรียลที่แท้จริงทำให้ท่านได้มีโอกาสศึกษาเกี่ยวกับองค์การทางเศรษฐกิจและการเมืองของชาติตะวันตกที่ก้าวหน้าไปมากแล้ว และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับโอกุโบะ ผู้กำลังมีอิทธิพลเหนือสภาต่าง ๆ ของรัฐบาลในปีเหล่านั้นทวีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นทุกที

อย่างไรก็ดีหลังจากที่โอกุโบะได้ถูกลอบปลงชีวิตแล้ว เมื่อโอกุมะเพื่อนร่วมสำนักของอิโต ได้รับเราให้เปลี่ยนการปกครองแบบคณาธิปไตยมาเป็นการปกครองแบบมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น อิโตได้เป็นผู้นำกลุ่มข้าราชการที่คัดค้านการดำเนินไปในทิศทางนี้แบบฉับพลันทันที และแทนที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ท่านได้เสนอให้ขยายการศึกษาเรื่องระบบรัฐธรรมนูญที่เห็นว่าจะเหมาะสมแก่ความต้องการของญี่ปุ่นออกไปอีก อิโตซึ่งได้รับความมอบหมายจากสมเด็จพระจักรพรรดิให้ทำการศึกษาเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ หลังจากที่โอกุมะได้กระเด็นออกไปจากวงการรัฐบาลแล้ว ก็ได้จัดส่งคณะทูตสันถวไมตรีผู้จะทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญเดินทางไปท่องเที่ยวตะวันตกอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างนี้แหละ ก็ปรากฏชัดว่าท่านชอบเยอรมนีใหม่ในความนำของบิสมาร์คและท่านเห็นพ้องกับทฤษฎีการปกครองที่ให้โอนวิสาหกิจของกลุ่มบุคคลหรือของปัจเจกชนไปเป็นของรัฐ (statism) ของปรัสเซียมาก แม้กระนั้นประเทศปรัสเซียก็ได้ทำตัวให้เป็นแบบอย่างสำหรับที่จะร่างรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น ซึ่งในที่สุดก็ได้มีพระบรมราชโองการประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ น้อยกว่าที่จะใช้เป็นวิธีที่จะทำให้ได้วิธีจัดแจงซึ่งมีอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของอิโต มีผู้เตือนให้ท่านตระหนักถึงเรื่องนี้มาตั้งแต่ต้นแล้วว่า สมเด็จพระจักรพรรดิควรทรงเป็นแกนกลางแห่งระเบียบตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยเหตุที่ขบวนการฟื้นฟูประเทศทั้งหมดนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่ราชบัลลังก์ และราชบัลลังก์เพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่เป็นสถาบันทางการเมืองดั้งเดิมในยุคปัจจุบันในฐานะเป็นป้อมกำแพงและสัญลักษณ์แห่งโครงสร้างทางการเมืองตามแบบปริมปราประเพณี (โคกูโต) ของญี่ปุ่น อิโตได้พิจารณาตัดสินว่ารัฐสภาใหม่ไม่ควรจะมีอำนาจมากจนเกินไปถึงกับจะทำให้ภาวะผู้นำที่เข้มแข็งที่ระบอบคณาธิปไตยอำนวยให้ในอดีตต้องแตกแยกกัน นั่นคือ กลุ่มพวกผู้เคยเป็นซามูไรมาก่อนที่แวดล้อมท่านอยู่ ซึ่งปริมปราประเพณีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ระเบียบวินัยที่เคร่งครัดกล้าหาญอดทนและความรักหมู่รักคณะทำให้พวกเขาพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับการท้าทายของโลกสมัยใหม่ ดังนั้นเมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิทรงประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฐธรรมนูญนั้นก็ยืนยันการปกครองของราชวงศ์ว่าเป็น “นิรันดร์” สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็น “ผู้ศักดิ์สิทธิ์” และ “ใครจะล่วงละเมิดมิได้” และรัฐธรรมนูญในฐานะเป็น “กฎหมายพื้นฐานที่ใครจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้” นั้นสมเด็จพระจักรพรรดิได้ประทานให้แก่ประชาชนก็เพราะอาศัย “เอกสิทธิ์ที่

๗๗๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สูงสุดที่ทรงได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษของเรา” อนึ่ง พวกเสนาบดีของประเทศก็ถูกปล่อยให้เป็นผู้รับผิดชอบต่อสมเด็จพระจักรพรรดิเพียงพระองค์เดียว ไม่ใช้รับผิดชอบต่อรัฐสภา กองทัพบกและกองทัพเรือจะต้องคงอยู่ภายใต้พระราชอำนาจบังคับบัญชาของสมเด็จพระจักรพรรดิโดยตรง แทนที่จะรับผิดชอบต่อการบริหารฝ่ายพลเรือน

แต่ถ้าหากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เจริญรอยตามแบบที่มีอยู่ในญี่ปุ่นเรียบร้อยแล้วมากกว่าที่จะเจริญรอยตามระบบตะวันตกใดๆ แล้ว การที่โอโตฮังปรัสเซียเป็นตัวอย่างและอ้างทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของเยอรมันบ่อยๆ นั้นก็ย่อมไม่สลักสำคัญอะไร นับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับโอโตที่ว่า การปกครองระบอบใหม่ นอกจากจะเกิดจากปรีมปราประเพณีของญี่ปุ่นที่โอโตถือว่ามีความสำคัญที่สุดแล้วยังนับว่า “สมัยใหม่” อีกด้วย นับเป็นเวลาหลายปีทีเดียวที่ท่านได้ฟังผู้ที่ให้ทรรศนะเกี่ยวกับลัทธิเสรีนิยมของตะวันตกถือว่าตัวเองเป็นเอกลักษณ์กับความก้าวหน้าและถือว่ากษัตริย์ที่มีผู้เคารพนับถือมากเป็นมูลฐานแห่งสังคมที่ก้าวหน้าที่สุด ที่นี้เมื่อได้กลับมาจากตะวันตก ซึ่งพวกที่มีหัวก้าวหน้าเหล่านี้อ้างว่าจะพูดถึง แล้วโอโตก็ได้พบบุคคลเหล่านี้ถึงถิ่นฐานของพวกเขาเอง โอโตระบุว่าพวกที่ตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อท่านนั้นแหละที่เป็นพวกล้าสมัยและทัศนคติของท่านนี้แหละที่ได้รับความเห็นชอบจากนักรัฐศาสตร์และเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของเยอรมนี ซึ่งเป็นดาวรุ่งทางขอบฟ้าทิศตะวันตก

แล้วนี่ท่านนั้นที่เป็นคุณค่าที่ตะวันตกให้แก่โอโตหรือ? พวกนักปฏิรูปหนุ่มๆ แห่งยุคการฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้กลายเป็นเพียงผู้ป้องกันสถานะเดิมที่เฉลิยฉลาดที่ใช้ความรู้เกี่ยวกับตะวันตกของตนเอาชนะฝ่ายตรงข้ามด้วยยุทธวิธีหรือเล่ห์เหลี่ยมและป้องกันการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะเป็นการคุกคามต่ออำนาจของตนอย่างหนักกระนั้นหรือ? มิได้เป็นเช่นนั้นเลย โอโตคิดถึงตัวเองในฐานะเป็นคนเดินสายกลาง (middle-of-the-roader) เสมอ แม้ว่าท่านจะต่อต้านการบีบคั้นของพวกหัวก้าวหน้าที่ไม่มีความอดทนในปัญหาเรื่องรัฐธรรมนูญ แต่ท่านก็แสดงให้เห็นว่าท่านมีความสามารถที่จะยืนหยัดสู้พวกที่มีหัวถอยหลังเข้าคลองในวงการรัฐบาลได้ ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือว่า โดยอาศัยความช่วยเหลือของท่านนั่นเอง ที่รัฐสภาแห่งแรกซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของคลองสุเอซได้บังเกิดขึ้นมา และท่านก็มีความเชื่ออย่างมั่นคงว่ารัฐสภาจะต้องมีความเป็นประโยชน์ต่อชาติแผ่อยู่อย่างแน่นอน นับว่าเป็นความจริงที่ว่า ท่านได้เห็นหน้าที่ของรัฐสภา (ไคเอต) ในฐานะที่เป็นผู้รับใช้สมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งจะมีส่วนร่วมในการกิจที่ครอบคลุมกับรัฐจะต้องทำร่วมกันตามแบบของขงจื้อด้วยความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน แต่ท่านก็ยอมรับว่าระบอบพรรคการเมืองแบบใหม่จะมีอิทธิพลต่อดุลยภาพแห่งอำนาจมากทีเดียว และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ พวกข้าราชการที่มีจิตใจเป็นทหารที่มีหัวถอยหลัง

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๗๓

เข้าคลองได้หาวิธีที่จะตัดอิทธิพลนั้นให้เหลือน้อยลง อิโตก็มีได้รื้อที่จะสละอำนาจในฐานะเป็น
 อัครมหาเสนาบดีของตน และเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ หลังจากนั้นท่านก็ได้
 เน้นถึงความสำคัญแห่งการที่ประชาชนไปใช้สิทธิทางการเมืองของตนที่มีทวีมากขึ้น ในฐานะที่
 เป็นหน้าที่มากกว่าที่จะเป็นอำนาจที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาทั้งยังเป็นธาตุมูลที่จะขาดเสีย
 มิได้ในชีวิตแห่งชาติของญี่ปุ่น สำหรับพวกที่ยึดถือปรัมปราประเพณีตามลัทธิขงจื้อนั้น การ
 เน้นถึงความสำคัญของประชาชนมิใช่ว่าจะไม่มีแบบอย่างมาก่อน แต่การที่จะเอาคุณค่าที่สูงส่ง
 เช่นนั้นไปผูกพันไว้กับการที่ประชาชนจะเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองอย่างจริงจังนั้นนับว่า
 ไม่มีแบบอย่างมาก่อนเลย อิโตเคยได้รับความรู้สึกประทับใจจากการที่ตะวันตกได้พัฒนา
 อำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ของประชาชนอย่างเต็มที่ และท่านก็เห็นว่าการที่ประชาชนของท่านเองมี
 บทบาทที่จริงจังที่สุดนั้นย่อมเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ต่อประเทศชาติมาก มิได้เป็นอันตราย
 ต่อประเทศเลย

บางทีทัศนคตินี้จะสะท้อนให้เห็นภาพความรู้สึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ส่วนตัวของ
 ท่านเองในการที่ได้เต้าจากบทบาทที่ต่ำต้อยของทหารเลวขึ้นไปสู่ตำแหน่งที่สูงสุดของประเทศ
 อยู่บ้าง อย่างไรก็ตามเมื่ออัครมหาเสนาบดีสมัยนี้ได้เป็นอุปราชประจำเกาหลีในช่วงเวลา
 สุดท้ายในชีวิตของท่าน ซึ่งนับว่าฮิเดโยชิ ทหารเลวคนก่อนอีกคนหนึ่งไม่ได้บรรลุความสำเร็จ
 สมที่ตั้งใจไว้ ท่านก็มีได้ระงับความต้ออกดีใจแบบเด็กๆ ในคราวที่ได้รับอนุญาตให้สวมใส่เครื่อง
 แบบจอมพลอันโอ้อ่าเป็นครั้งแรก

อิโต ฮิโรbumi

บันทึกความทรงจำในเรื่องทัศนะเกี่ยวกับการปกครองตามรัฐธรรมนูญของ โอคุโบะ

หลักการแนะแนวแห่งการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นนั้น โอคุโบะได้แนะนำ
 ไว้เรียบร้อยแล้วในการอภิปรายเป็นชุดภายในวงรัฐบาลในสมัยแรกๆ ที่ทำการฟื้นฟูประเทศ
 โอคุโบะเชื่อว่ารัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญสำหรับญี่ปุ่นนั้นเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและจะหลีกเลี่ยง
 ไม่ได้ แต่ท่านปรารถนาจะดำเนินไปตามทางสายกลางๆ ระหว่างลัทธิการปกครองที่ผู้
 ปกครองมีอำนาจเด็ดขาด (despotism) กับระบอบประชาธิปไตย โดยที่พระมหากษัตริย์ทรงมี
 พระราชอำนาจจำกัดโดยถืออุดมคติตามลัทธิขงจื้อที่ถือกันมาเป็นปรัมปราประเพณีเป็นหลัก...
 นี่เป็นวิถีทางที่อิโตเองพยายามดำเนินตาม บันทึกความทรงจำย่อๆ ซึ่งเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖

๗๗๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่พบอยู่ในห้องหนังสือส่วนตัวของท่านและเขียนด้วยลายมือของท่านเองนี้ ได้บันทึกทัศนะของ โอคุโบะในเรื่องนี้ไว้ด้วย

(จากหนังสือ โอคุโบะ โคไต เซนเซอิ, ของ โทกุโดมิ, หน้า ๒๔๓)

นับตั้งแต่สมัยฟื้นฟูประเทศเป็นต้นมา รัฐบาลของเรามีจุดมุ่งหมายที่จะทำประเทศ ญี่ปุ่นให้เหนือกว่าประชาชาติต่างๆ ของโลกทั้งปวง ทั้งการบริหารที่เจริญรอยตามจารีต ประเพณีที่ตั้งขึ้นและปฏิบัติกันมานานแล้ว ย่อมอ้างรักษาการปกครองระบอบที่กษัตริย์ทรงมี อำนาจอย่างเด็ดขาด การปกครองแบบนี้อาจเอามาใช้ในระยะเวลาปัจจุบันนี้ได้เป็นอย่างดี... แต่เราจะต้องไม่ยืนยันว่าจะใช้ได้ดีสำหรับในอนาคตหรือไม่ ถ้าหากข้อนี้เป็นเช่นนั้นจริงใช่ การปกครองของเราก็จะต้องเป็นแบบประชาธิปไตยหรือ? ข้าพเจ้าขอปฏิเสธ... เราจะต้องไม่ นำเอาระบอบประชาธิปไตยมาใช้ ทั้งจะต้องไม่คงการปกครองแบบกษัตริย์มีพระราชอำนาจ เด็ดขาดไว้อีกด้วย ในการวางโครงสร้างรัฐธรรมนูญ เราควรจะใช้อุดมคติเกี่ยวกับรัฐบาลที่ สอดคล้องต้องกันกับภูมิศาสตร์ จารีตประเพณีและความรู้สึกของประชาชนและเจตนารมณ์ ในสมัยนั้นเป็นเครื่องตัดสิน

เมื่อบรรพบุรุษของเราได้ตั้งประเทศขึ้น การปกครองของท่านก็คือการระลึกถึง ประชาชนอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกนั่นเอง นับว่าเป็นการปกครองที่อุทิศตนเพื่อความสุขของ ประชาชน ในทำนองเดียวกันประชาชนก็อ้างรักษารัฐบาลไว้เพื่ออำนาจอธิปไตยของตน เพราะฉะนั้นการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งนับว่ามีความยุติธรรมและเที่ยงธรรมมาก และทั้งมิได้เป็นอาณาจักรส่วนตัวของกษัตริย์หรือของประชาชนเลย ควรจะเป็นความพยายาม ร่วมกันทั้งของกษัตริย์และประชาชน โดยกำหนดสิทธิของกษัตริย์ไว้เหนือประชาชน และจำกัด สิทธิของประชาชนให้ต่ำกว่ากษัตริย์

จากสุนทรพจน์เรื่องรัฐธรรมนูญที่แสดง ณ ที่ประชุมประธานสภาจังหวัด

เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๒

(จากหนังสือ อิโต ฮิโรbumi เดน, เล่ม ๒, หน้า ๖๔๑ - ๖๔๗)

ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวต่อว่า รัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้เมื่อเร็ว ๆ นี้ ย่อมเป็น รัฐธรรมนูญที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงพระราชทานให้พวกเรา ดังที่ท่านก็ทราบอยู่แล้วว่า คำว่า “สมเด็จพระจักรพรรดิทรงพระราชทาน” นั้น หมายความว่า สมเด็จพระจักรพรรดิทรง ริเริ่มด้วยพระองค์เอง และพระองค์ก็ทรงยินยอมเห็นชอบด้วย แล้วก็ทรงพระราชทานแก่

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๗๕

พสกนิกรของพระองค์ ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะจดจำข้อเท็จจริงนี้ไว้เสมอไป และสำนึกอยู่เสมอว่า รัฐธรรมนูญนี้เป็นของขวัญที่สมเด็จพระจักรพรรดิผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐและมีพระมหากรุณาธิคุณได้พระราชทานแก่พสกนิกรแห่งประเทศของพระองค์

รัฐธรรมนูญของเรามี ๗ หมวดและมี ๗๖ มาตรา และดังที่ท่านคงจะได้อ่านแล้ว อ่านอีกอย่างพิถีพิถันแล้ว บัดนี้จึงไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่จะต้องมาอภิปรายกันไปทีละมาตรา เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอถือโอกาสนี้เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญของเรากับของประเทศอื่นๆ ความแตกต่างระหว่างรัฐธรรมนูญของเราของประเทศต่างๆ นับว่ามีอยู่มากมาย เช่น หมวดที่ ๑ ซึ่งประกาศว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีอภิสิทธิ์ในรัฐธรรมนูญของประเทศอื่นๆ ไม่มีที่ไหนเสมอเหมือนเลย เหตุผลที่ทำให้แตกต่างกันนี้อาจเข้าใจได้ ถ้าหากจะสะท้อนภาพดูสักแวบหนึ่ง ประเทศของเรานั้นสมเด็จพระจักรพรรดิทรงตั้งขึ้นมาและทรงปกครองมาตั้งแต่เริ่มต้นประวัติศาสตร์ของเราแล้ว ดังนั้น การพูดถึงข้อเท็จจริงนี้ ในมาตราแรกแห่งรัฐธรรมนูญจึงนับว่าสอดคล้องกับนโยบายแห่งชาติของเรา และข้อเท็จจริงนี้แหละที่ทำให้รัฐธรรมนูญของเรามีโครงสร้างและรูปร่างผิดแผกไปจากรัฐธรรมนูญของประเทศอื่นๆ

หมวดที่ ๒ ได้พูดถึงสิทธิและหน้าที่ของพสกนิกร สิทธิที่เนื่องกับพสกนิกรภายในขอบเขตแห่งกฎหมายที่ได้รับไว้ในกฎหมายโดยทั่วๆ ไปไม่มีการยกเว้น หมวดที่ ๓ กล่าวถึงระบบการประชุมรัฐสภาหรือพิจารณาปัญหาต่างๆ ซึ่งจะได้กำหนดขึ้นต่อไป ซึ่งจะทำให้สมเด็จพระจักรพรรดิ ในฐานะทรงเป็นผู้ใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญอาจทรงปรึกษาหารือกับพวกผู้แทนของประชากรราษฎร และขอความร่วมมือและความเห็นชอบจากพวกผู้แทนเหล่านั้นเป็นการล่วงหน้าก็ได้ สำหรับหมวดและมาตราอื่นๆ ไม่มีอะไรที่ข้าพเจ้าจะท้วงติงเป็นพิเศษเลย...

อาจมีผู้ถามว่า จำเป็นด้วยหรือที่จะต้องตั้งรัฐสภา (diet) เพื่อปรึกษาหารือทั้งกับฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านรัฐบาล? ประการแรก ก็คือการที่จะตรากฎหมายออกมาสักฉบับหนึ่งนั้น ก็จำเป็นจะต้องปรึกษากับบรรดาพวกผู้แทนของประชากรราษฎรเสียก่อน ประการที่ ๒ การกำหนดงบประมาณแห่งชาติ คือรายได้กับรายจ่ายประจำปีนั้นจะต้องอภิปรายกับบุคคลอีกเป็นจำนวนมาก ภาษีอากรที่เก็บได้เป็นประจำทุกปีนั้น ประกอบด้วยภาษีที่เก็บจากประชาชนและโดยเหตุที่ภาษีอากรประจำปีที่เกิดขึ้นจะต้องให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่นับว่าจำเป็นต่อการที่คงความเป็นอยู่แห่งรัฐไว้ เพื่อเป็นการยุติธรรมจึงควรจะได้ปรึกษาและขอให้รัฐสภา (ไดเอต) เป็นผู้ตัดสิน เมื่อกล่าวโดยย่อก็คือว่าเหตุผลที่นับว่าสมเหตุสมผลที่สุดแห่งการตั้งรัฐสภา (ไดเอต) ขึ้นมานี้ก็เพื่อจะได้ปรึกษาทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านรัฐบาลอย่างรอบคอบนั่นเอง

๗๗๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เราอาจเห็นว่าในรัฐธรรมนูญของเราได้ให้ธาตุมูลทั้งสองนี้อย่างมีระบบ

ในการอธิบายถึงลักษณะแห่งการปกครองของเรา เราก็จะต้องพูดว่า...การควบคุมและการใช้รัฐธรรมนูญนั้นขึ้นอยู่กับอำนาจอธิปไตย ซึ่งในประเทศของเราได้รวมอยู่ในบุคคลผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐคือสมเด็จพระจักรพรรดิ... ในยุโรปสมัยหนึ่ง เมื่อเกิดมีความเห็นขัดแย้งกันในเรื่องอำนาจอธิปไตยในสมัยกลาง มองเตสกีเออ (Montesquieu) ได้ทำให้ทฤษฎีว่าด้วยการแบ่งอำนาจก้าวหน้าออกไป ดังที่ท่านก็ทราบแล้วว่า การแบ่งอำนาจก็คือการแบ่งอำนาจทั้งสาม ได้แก่ อำนาจอธิปไตย อำนาจตุลาการ และอำนาจบริหาร เป็นองค์กรที่เป็นอิสระต่อกัน ๓ องค์กร แต่ตามทฤษฎีที่ถือการศึกษาอย่างพิถีพิถันและประสบการณ์ที่แท้จริงเป็นหลัก และนักปราชญ์รุ่นใหม่ ได้ทำให้ก้าวหน้าออกไปอีกนั้น^๗ อำนาจอธิปไตยเป็นหนึ่งในและใครจะแบ่งแยกมิได้ ซึ่งก็คล้ายๆ ร่างกายมนุษย์ที่มีแขนขาและกระดูก แต่ว่าแหล่งกำเนิดชีวิตทางด้านนามธรรมก็คือจิตใจ ดังนั้นพวกบัณฑิตสมัยทุกวันนี้ซึ่งได้อภิปรายในเรื่องอำนาจอธิปไตยโดยทั่วๆ ไปต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า อำนาจอธิปไตยเป็นหนึ่งในและจะแบ่งแยกมิได้ ที่ว่าทฤษฎีนี้สอดคล้องต้องกันกับการแปลความหมายแห่งคำว่าอำนาจอธิปไตยของเราที่ถือนโยบายแห่งชาติ (โคกูไต) เป็นหลักนั้นนับว่าสำคัญอยู่

เรื่องรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๓๖

ข้อความที่คัดมาจากสุนทรพจน์ของอิตโธหลังจากที่ได้นำเอารัฐธรรมนูญมาใช้ไม่นานนักเหล่านี้ได้เน้นถึงเหตุการณ์แปลกๆ ที่ล้อมรอบพัฒนาการในญี่ปุ่นนี้ในเมื่อเอาไปเปรียบกับประสบการณ์ของตะวันตก นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ว่าเขาควรพยายามที่จะสถาปนาหลักการที่ทันสมัยสำหรับการปกครองในระบอบที่มีผู้แทนราษฎรอย่างในเยอรมนีมากกว่าในอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อยืนยันถึงความสูงส่งแห่งระบบซึ่งมีเจตนารมณ์ใกล้ชิดกับของท่านเองอย่างที่สุด

(จาก เอกสารการปกครองของญี่ปุ่น, ของ McLaren, หน้า ๖๑๗-๖๒๒)

ถ้าหากเราจะสะท้อนภาพประวัติศาสตร์อารยธรรมของประเทศนี้ดูแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าเราจะต้องเข้าใจว่า เมื่ออิทธิพลต่างๆ มากมายกำลังปฏิบัติงานอยู่ การนำเอาระบบศาสนาต่างดาว เช่น ลัทธิขงจื้อและพระพุทธศาสนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือในการยกระดับฐานะของประชาชนและเป็นการพัฒนางานเช่นนั้นซึ่งย่อมจะนำสวัสดิภาพมาสู่ประชาชนนั้นมาใช้

^๗ไม่ต้องสงสัยเลยว่า อิตโธ นึกถึงผู้มีอำนาจหน้าที่คือ ฟอน กไนส์ (von Gneist) ชาวเยอรมัน และ ฟอน สไตน์ (von Stein) ชาวออสเตรีย

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗/๗๗

ก็เนื่องมาจากการแนะนำและการสนับสนุนให้กำลังใจด้วยความเมตตากรุณาของสมเด็จพระจักรพรรดินั่นเอง ดังนั้นเราจึงอาจยอมรับความจริงว่าอารยธรรมซึ่งเรามีอยู่ในบัดนี้เป็นของขวัญที่ได้รับมาจากราชบัลลังก์...

บัดนี้ข้าพเจ้าจะได้ดำเนินการอภิปรายถึงเรื่องการที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศบ้าง โดยอาศัยความคุ้มครองของกฎหมายเท่านั้นแหละที่เราจะส่งเสริมความสุขของประชาชาติได้ และจะทำให้บุคคลและทรัพย์สินมีความปลอดภัยและเพื่อที่จะได้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางเหล่านี้ ประชาชนอาจจะต้องเลือกผู้แทนของตนขึ้นมาและมอบอำนาจให้เขาพิจารณากฎหมายด้วย ทักษะที่จะเป็นการเสริมสร้างความสุขของพวกเขาและรักษาสีทิวทัศน์ของพวกเขาไว้ให้มั่นคง ท่านสุภาพชนทั้งหลาย, ข้อนี้ได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว และข้าพเจ้าคิดว่าพวกท่านจะเห็นพ้องด้วยที่ว่ารัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิที่มีค่าที่สุดแก่ปวงชนภายใต้ระบบการปกครองที่เด็ดขาดนี้ เจตจำนงของกษัตริย์ก็คือคำสั่งของพระองค์ และคำสั่งของพระองค์ก็จะกลายเป็นกฎหมายไปในทันที แต่ในประเทศที่มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญนั้นจะต้องได้รับความยินยอมเห็นชอบจากรัฐสภาซึ่งเป็นผู้แทนปวงชนก่อน แต่ก็ย่อมจะเป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่า โดยเหตุที่อำนาจสูงสุดเป็นหนึ่งในและจะแบ่งแยกมิได้ อำนาจอธิปไตยจึงยังคงอยู่ในพระหัตถ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิ และพระองค์ยังมีพระราชทานให้แก่ประชาชน เมื่ออำนาจสูงสุดขยายไปยังทุกสิ่งทุกอย่าง และการใช้สิทธินั้นเป็นไปอย่างกว้างขวาง หน้าที่ทางด้านนิติบัญญัติและด้านบริหารก็ย่อมจะเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดโดยมิต้องสงสัย หน้าที่เหล่านี้ล้วนอยู่ในอำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิทั้งสิ้น สมเด็จพระจักรพรรดิและพระราชาราชบุตรไม่อาจใช้สิทธิที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่นิติบัญญัติและหน้าที่บริหารร่วมกันได้ แต่พระองค์ทรงอนุญาตให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในด้านนิติบัญญัติตามที่มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญได้ ในประเทศที่อยู่ภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ความเห็นของกษัตริย์นั้นแหละถือว่าเป็นกฎหมายทีเดียว ในประเทศที่ปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ไม่มีอะไรที่จะถือเป็นกฎหมายได้เลย ถ้าหากไม่ได้เอาทัศนะของกษัตริย์และประชาชนมารวมกันเสียก่อน ประชาชนจะเลือกผู้แทนเข้ามาประชุม ณ สถานที่ที่จะกำหนดขึ้นแล้วก็ดำเนินตามทัศนะของกษัตริย์ อธิปไตยในประเทศที่มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญนั้นย่อมเป็นผลลัพธ์ที่เกิดมาจากการทำโน่นคิดนี้ของกษัตริย์และของประชาชนให้สอดคล้องต้องกัน และไม่อาจมีกฎหมายใดๆ เกิดขึ้นถ้าหากกษัตริย์และประชาชนมีความเห็นขัดแย้งกัน...

ถ้าหากเราจะสาวไปหากำเนิดเดิมซึ่งเป็นหลักการเกี่ยวกับเรื่องผู้แทนราษฎรแล้ว

เราก็จะพบว่าครั้งแรกมันได้สำแดงตนให้ปรากฏอยู่ในหมู่ประชาชนชาวเยอรมันสมัยโบราณ ได้เคยมีการยืนยันกันมาแล้วและบัดนี้ก็ยังคงยืนยันกันอยู่ว่า มันเป็นการเจริญเติบโตของประชาชนชาวอังกฤษ แต่ความจริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในกฎหมายเก่าๆ ของเยอรมันที่ว่า ในการเก็บภาษีอากรควรจะได้ปรึกษาผู้ที่จะต้องเสียภาษีเสียก่อนนั้น เราได้พบเชื้อแห่งหลักการที่มีผู้แทนปวงชนอยู่แล้ว ระบบที่แพร่หลายอยู่ในอังกฤษจะต้องแตกแขนงมาจากหน่อที่ปรากฏอยู่ในประเทศเยอรมนีนั่นเอง และจากหน่ออันนี้แหละที่ต่อมาหลักการนั้นได้พัฒนาออกไปอย่างกว้างขวางทางภาคตะวันตกของยุโรป แม้ว่าทางภาคกลางและภาคตะวันออกจะยังตั้งหลักมันไม่ได้ก็ตาม จนกระทั่งประมาณเมื่อร้อยปีล่วงมานี้ จึงได้ยึดถือกันว่าองค์การที่มีผู้แทนควรจะมีการผูกขาดสิทธิทางด้านนิติบัญญัติ และก็พบว่าทฤษฎีเกี่ยวกับการแบ่งอำนาจสูงสุดเช่นนั้นเป็นที่พอกพองใจมาก แต่พวกนักปราชญ์สมัยใหม่ถือว่าบทสรุปนี้ไม่สมเหตุผล พวกเขากล่าวว่ารัฐก็คล้ายๆ กับร่างกายของมนุษย์นี้เอง สมองซึ่งมีหนึ่งย่อมควบคุมการกระทำต่างๆ ของแขนขาและส่วนอื่นๆ ของร่างกายฉันใด อำนาจสูงสุดซึ่งมีหนึ่งก็ควรจะมีความควบคุมสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมดของประเทศชาติ แม้ว่าสมาชิกทั้งหลายนั้นอาจแสดงบทบาทต่างๆ กันในประเทศชาติทั้งปวงก็ตามฉันนั้น บางทีทัศนะนี้ออกจะพ้นสมัยไปสักหน่อยก็ตาม แต่ก็เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นความน่าชื่นแห่งทฤษฎีไตรภาคี (tripartite theory) ที่ยืนยันว่าผู้แทนราษฎรควรจะผูกขาดสิทธิทางด้านนิติบัญญัติ ถ้าหากเราระลึกได้ว่าสิทธิทางด้านนิติบัญญัติเป็นส่วนหนึ่งแห่งอภิสิทธิ์ที่สูงที่สุด และอภิสิทธิ์สูงสุดนั้นเป็นของสมเด็จพระจักรพรรดิเพียงพระองค์เดียวแล้ว ก็จะปรากฏว่า การผูกขาดเช่นนั้นย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่สมเด็จพระจักรพรรดิอาจทรงอนุญาตให้ผู้แทนราษฎรมีส่วนในกรรมวิธีภาคปฏิบัติ ที่จะใช้สิทธิทางด้านนิติบัญญัติก็ได้ โดยเหตุที่ทฤษฎีไตรภาคีไม่ได้รับความสนับสนุน จึงได้เป็นที่ยอมรับกันว่า จะต้องให้อำนาจสูงสุดแก่คนคนหนึ่งและอำนาจสูงสุดนั้นจะแบ่งแยกมิได้...

ถ้าเราย้อนหลังไปดูประวัติศาสตร์ของโลก จนกระทั่งถึงบ่อเกิดแห่งการมีผู้แทนราษฎรแล้ว เราก็จะพบว่าหลักการนั้นได้พัฒนาไปอย่างมากมายผิดปรกติธรรมดาทีเดียว ในสมัยฟื้นฟูประเทศ สถาบันที่เจริญเป็นอย่างดีอยู่ในยุโรปแล้วนั้นก็ขึ้นโดยการขยายขอบข่ายนโยบายแห่งชาติของเราที่เราเอามาใช้ในญี่ปุ่นให้กว้างขวางออกไป บัดนี้โดยอาศัยการปรับเอาหลักการนั้นมาใช้ให้เหมาะสมแก่ลักษณะแห่งชาติ กิริยาทำทางและจารีตประเพณีของเรา และโดยการคงรักษาส่วนที่ดีๆ ไว้ และโดยการขจัดส่วนที่ผิดๆ เลวๆ ออกไป เราก็กำลังจะเอาระบบการเมืองแบบมีรัฐธรรมนูญ ซึ่งไม่มีคู่ปรับในบุพทิศมาใช้ และข้อนี้จะนำเราไปสู่ไม่เพียงการอธิบายถึงรัฐธรรมนูญอังกฤษ ที่ทุกมุมโลกคิดว่ามีค่าควรแก่การที่จะเลียนแบบเพียงอย่าง

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๗๙

อย่างผิดปรกติธรรมดาเท่านั้น แต่ข้าพเจ้าจะพูดถึงเฉพาะความแตกต่างในด้านประวัติศาสตร์ และวิวัฒนาการของรัฐธรรมนูญสองฉบับอย่างเดียวกัน และจะไม่พยายามจะอธิบายถึงความดีงามของรัฐธรรมนูญทั้งสองนั้นอย่างละเอียด ในประเทศอังกฤษมิได้มีรัฐธรรมนูญเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และท่านก็คงจะต้องคิดว่าอังกฤษได้รับกฎบัตรที่ยิ่งใหญ่ (Great Charter) นั้นมาได้ อย่างไร พวกผู้ดีอังกฤษดังที่ท่านเข้าใจโดยไม่มีอะไรจะต้องสงสัยนั้นมิได้มาจากส่วนใหญ่ของประชากรเท่านั้น แต่พวกเขาเคยเป็นผู้มีอำนาจมาแล้ว และบัดนี้ก็ยังเป็นผู้มีอำนาจอยู่ กษัตริย์ในสมัยนั้น ซึ่งเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการรบราฆ่าฟันกับต่างประเทศโดยไม่จำเป็น ได้เพิ่มภาระอันหนักให้แก่ประชาชน ซึ่งนโยบายเช่นนั้นทำให้ประชาชนไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง แต่คำร้องทุกข์มิได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะแค่มวลชนเท่านั้น พวกผู้ดีก็มีความโกรธแค้นเพราะการกระทำของกษัตริย์นั้น และไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่งของพระองค์ ในที่สุดพวกเขาก็รวมหัวกันขอร้องให้กษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญ (Magna Carta ซึ่งพระเจ้าจอห์นได้พระราชทานให้แก่ประชาชนเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๑๗๕๔ / ค.ศ. ๑๒๑๕...ผู้แปล) ในตอนแรกพระองค์ไม่ทรงยอมลงพระนาม แต่ในที่สุดก็ทรงถูกบังคับให้ลงพระนามจนได้ แล้วท่านก็จะเห็นว่า นับว่าเป็นความจริงที่เดียวที่กษัตริย์ได้ทรงกดขี่ประชาชน นับว่าเป็นความจริงที่ว่าพวกผู้ดีได้ใช้ดาบชูเอารัฐธรรมนูญจากกษัตริย์ ส่วนในกรณีของญี่ปุ่นนั้นนับว่าแตกต่างกันอย่างมากมาย ในสมัยที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ นั้น สัมพันธภาพระหว่างราชบัลลังก์กับประชาชนก็เป็นไปด้วยน้ำใสใจจริงอย่างที่สุด เราไม่อาจเอาตำแหน่งแห่งราชสำนักของเราไปเปรียบกับตำแหน่งแห่งราชสำนักอังกฤษเมื่อคราวพระราชทานรัฐธรรมนูญได้ เพราะเราทราบว่าการราชวงศ์ของเราจะมีจุดมุ่งหมายเพียงอย่างเดียว นั่นคือสวัสดิภาพและความผาสุกของประชาชาติในประเทศนี้ไม่เพียงจะไม่มีพวกขุนนางที่ไม่พึงพอใจสมเด็จพระจักรพรรดิเท่านั้น แต่หากพวกเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายทั้งปวงยังร่วมกันขอร้องให้สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเอาสิทธิทางทหารและการเมืองที่พวกเขายึดครองอยู่เป็นเวลาหลายร้อยปีกลับคืนไปเสียอีกด้วย อาจจะมีสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกันอย่างมากมายยิ่งไปกว่าบ่อเกิดแห่งรัฐธรรมนูญของอังกฤษและของญี่ปุ่นอยู่อีกหรือไม่? ถ้าหากประชาชนชาวอังกฤษแสดงความชื่นชมยินดีที่ตนได้ใช้สิทธิพลส่งเสริมและพัฒนาสวัสดิภาพและผลประโยชน์แห่งชาติตามรัฐธรรมนูญที่พวกเขาได้มาภายใต้เหตุการณ์ดังกล่าวแล้วละก็ เราก็คงจะชื่นชมยินดีต่อตัวเองที่เราได้รับรัฐธรรมนูญของจักรวรรดิญี่ปุ่นมาจากสมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งเป็นที่เคารพรักของเราภายใต้ลางอันดีและเต็มไปด้วยความสงบสุขเพียงใด...

เรื่องที่กำลังอยู่เบื้องหน้าจักรวรรดิญี่ปุ่นในขณะนี้ นับว่าเป็นเรื่องพื้นๆ ทั้งผู้ปกครอง

และผู้ถูกปกครองควรจะใช้ความพยายามของตนธำรงรักษาความสงบสุขไว้ให้เป็นไปด้วยความราบรื่นและกลมเกลียวกันเพื่อยกฐานะของประชาชน เพื่อรักษาลัทธิและส่งเสริมสวัสดิภาพของปัจเจกชน และประการสุดท้ายก็เพื่อแม่คักคิศรีและอำนาจของญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักกันในต่างประเทศ เพื่อธำรงรักษาอิสรภาพของตนไว้ให้ปลอดภัยโดยที่ใครจะแบ่งแยกประเทศของเราออกไปมิได้

การหวนระลึกถึงการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ข้อสังเกตเหล่านี้เพิ่งปรากฏในภาษาญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ และในปีต่อมาก็ได้แปลสู่ภาคภาษาอังกฤษ ข้อสังเกตเหล่านี้ซึ่งเขียนขึ้นก่อนที่โอดะถึงแก่กรรมไม่นานนัก ได้เสนอโครงร่างรัฐธรรมนูญในรูปที่ได้ส่วนลัดแบบใหม่ซึ่งสะท้อนให้เห็นพัฒนาการแห่งฐานะตำแหน่งของโอดะเอง ในแง่แห่งฉากทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ บทบาทในตอนแรกๆ ของท่านนั้นเห็นว่าเป็นบทบาทของคนกลางระหว่างพวกที่มีหัวรุนแรงที่ไม่ค่อยมีความยับยั้งชั่งใจกับพวกหัวถอยหลังเข้าคลองที่ดีอรรัน ท่านเป็นบุคคลที่สนับสนุนสิ่งที่มีค่าในปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นและแสวงหาวิธีที่จะเยียวยารักษาความชั่วร้ายทั้งหลายด้วยความอดทน ท่านได้กล่าวสดุดีสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิซึ่งทรงทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อเห็นแก่ลัทธิเสรีนิยมและความก้าวหน้าของประเทศชาติ

ข้อความต่อไปตอนแรกนี้ได้ถอดมาจากข้อสังเกตในตอนแรกๆ ของท่านที่ท่านเขียนขึ้นเพื่อยกย่องความกล้าหาญ

(จาก หัวสืบบีแห่งญี่ปุ่นใหม่, ของ โอคุมะ, เล่ม ๑, หน้า ๑๒๒-๑๓๑)

การมาเยือนญี่ปุ่นของนายพลเรือเปอร์รี ซึ่งมีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดสืบเนื่องกันเรื่อยๆ มาอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีดังที่จะนำมากล่าว ณ ที่นี้อีกหนหนึ่งนั้น อย่างดีๆ ชั่วๆ ก็ปลุกให้เราตื่นขึ้นมายอมรับรู้ถึงพลังอันเกรียงไกรที่ทำงานเพื่อเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของโลกในภายนอก เรายังเตรียมตัวไม่พร้อมที่จะรับความรุนแรงของกำลังเหล่านี้แต่ก็ทำให้เราตื่นขึ้นมาเห็นความจำเป็นของกำลังเหล่านี้ในทันที ซึ่งก็คงยังไม่สายเกินไปที่จะต่อสู้กับกำลังเหล่านี้ ดังนั้น ในเบื้องต้น เราจะต้องถอนรากถอนโคนและทำลายสายใยแห่งระบบเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งเครื่องพันธนาการอันพันสมัยและพิธีรีตองต่างๆ ของระบบนี้ทำให้เราต้องล่าหลังในเรื่องพัฒนาการอย่างเสรีทุกแขนง การทำลายล้างแรงเหวี่ยงออกจากศูนย์กลาง (centrifugal) ซึ่งมาในรูปจังหวัดต่างๆ ที่มีการปกครองแบบเจ้าขุนมูลนายที่ถือตนเองเป็นใหญ่ให้สิ้นซากนั้นนับว่า

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๘๑

เป็นขั้นที่จำเป็นขั้นหนึ่งในอันที่จะรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลกลางที่เข้มแข็ง ซึ่งถ้าปราศจากรัฐบาลกลางที่เข้มแข็งเสียแล้ว เราก็คงไม่สามารถจะให้แนวร่วมแก่กำลังภายนอกหรือยื่นหยัดรวมคนทั้งชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อทำให้ประเทศชาติดำรงอยู่ต่อไปจริง ๆ

บ่อเกิดอารยธรรมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น

อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าจะต้องบอกความจริงแก่ท่านผู้อ่านทั้งหลายที่มักจะมี ความเข้าใจผิดว่าในสมัยที่มีการปกครองระบบเจ้าขุนมูลนายนั้นไม่มีการศึกษา และไม่มีเจตนารมณ์ของปวงชนอยู่เลย ความประทับใจอย่างผิดๆ นี้แหละที่ชวนให้ผู้สังเกตการณ์ที่มีสติปัญญาไม่ลึกซึ้งอะไรเชื่อว่าเราเพิ่งจะมีอารยธรรมกันเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้เอง จนทำให้การสืบต่อแห่งอารยธรรมนั้นเป็นเรื่องที่น่าสงสัย เมื่อกล่าวโดยย่อๆ ก็คือว่า อารยธรรมของเราไม่มีอะไรเลย นอกจากแผ่นไม้ที่มีลายสำหรับใช้คาดโต๊ะเก้าอี้ (veneer) อย่างผิวเผินที่ใส่ไว้อย่างลวกๆ ตรงกันข้าม ข้าพเจ้ามิได้พูดขยี้เชื่องเกินความจริงเลยในเมื่อข้าพเจ้ากล่าวว่า เราได้มีการศึกษาทางด้านศีลธรรมแบบที่สูงส่งมาหลายชั่วอายุคนและเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว อุดมคติที่สำคัญที่ปรัชญาและตัวอย่างทางประวัติศาสตร์ในสมัยยุคทองของจีนและอินเดียให้แก่เรานั้น ได้ทำให้เราเป็นญี่ปุ่น ในรูปแห่ง “เปลือกที่หุ้มห่อจาริตประเพณี” ที่ได้พัฒนาและได้รับความเห็นชอบให้ใช้ติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ภายใต้ชื่อที่เข้าใจกันเป็นอย่างดีแล้วว่า บูชิโด ซึ่งได้ให้มาตรฐานทางด้านศีลธรรมที่เลอเลิศแก่เราและได้มีผลบังคับใช้ในชีวิตประจำวันของชนชั้นที่ได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง ผลลัพธ์ดังที่ทุกๆ คนที่คุ้นกับญี่ปุ่นโบราณทราบดี ก็คือว่า การศึกษาที่จรรโลงใจให้บรรลุถึงลัทธิบูชาวีรบุรุษตามแบบสโตอิก ความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ อย่างคนบ้านนอกและเจตนารมณ์ที่จะอุทิศชีวิตร่างกายที่ไม่มีใครเกินในนครสปาร์ตา และวัฒนธรรมทางสุนทรียศาสตร์ และความละเอียดอ่อนทางด้านพุทธิปัญญาของเอเธนส์ ศิลปะความมีอารมณีนุ่มนวลละเมียดละไม อุดมคติอันสูงส่งเกี่ยวกับศีลธรรมและปรัชญา และความกล้าหาญและความสุภาพแบบที่สูงส่ง... ทั้งหมดนี้เราได้พยายามที่จะเอามารวมไว้ในคนคนเดียวเท่าที่เขาควรจะเป็นได้ เราได้เน้นในเรื่องการเอาความสัมฤทธิ์ผลซึ่งเป็นที่ทราบกันดีของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วมารวมเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน และนับตั้งแต่ได้นำเอาศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับเทคนิคสมัยใหม่มาใช้ นี่แหละที่ทำให้เรามีพันธกรณีที่จะต้องให้ความสนใจต่อความบรรลุผลสำเร็จทางด้านเทคนิคเป็นพิเศษยิ่งกว่าที่จะให้ความสนใจแก่พัฒนาการของสิ่งทั้งมวลอย่างที่มีความกลมกลืนกันเป็นอย่างดี ก่อนที่จะผ่านไปสู่เรื่องอื่น ข้าพเจ้าขอตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

ความพยายามอย่างคนใจบุญซึ่งนับว่ามีประจักษ์พยานอยู่มากมายในสงครามเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ และซึ่งทำให้ประชาชาติต่างๆ ในตะวันตกประหลาดใจไปตามๆ กันนั้น หาได้เป็นผลผลิตแห่งอารยธรรมใหม่ดังที่คิดกันไม่ หากเป็นความกล้าหาญตามแบบเจ้าขุนมูลนายในสมัยโบราณของเราที่ยังเหลือรอดมาอยู่ ถ้าหากต้องการตัวอย่างต่อไปอีก เราก็อาจพุ่งความสนใจตรงไปยังจำนวนนักรบและรัฐบุรุษผู้มีชื่อเสียงของเรา ซึ่งได้ทิ้งผลงานที่ท่านได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่การกระทำทางด้านศาสนาและศีลธรรม การพิจารณาไตร่ตรองทางด้านปรัชญา และตัวอย่างที่เลอเลิศทางด้านการเขียนลายมืองาม การวาดภาพและการเขียนบทร้อยกรองไว้เบื้องหลังอย่างที่บ้านที่ในระบบเจ้าขุนมูลนายของชาติอื่นๆ จะไม่มีของชาติใดเสมอเหมือน

ดังนั้นเราก็จะเห็นได้ว่าสิ่งที่คนในประเทศของเราในสมัยที่มีการปกครองระบอบเจ้าขุนมูลนายยังขาดอยู่นั้นหาใช่สายใยทางด้านจิตใจหรือทางด้านศีลธรรมไม่ แต่เป็นอารยธรรมสมัยใหม่ทางด้านเทคนิคและทางด้านวัตถุต่างหาก ภาวะในปัจจุบันของเรามีได้เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการเอาอารยธรรมที่แตกต่างจากของเราอย่างสิ้นเชิงมาปะเข้าไว้ ดังที่นักสังเกตการณ์ชาวต่างประเทศบางคนมักเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น แต่ทว่าเป็นการฝึกฝนและการบำรุงเลี้ยงลักษณะที่สำคัญยิ่งซึ่งมีอยู่แล้วในแบบที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง

การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ สมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าร่างรัฐธรรมนูญเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายให้พระองค์ทรงพิจารณาเห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าไม่ยอมให้เสียเวลาเลย ดังนั้นในวันที่ ๑๕ มีนาคมนั่นเอง ข้าพเจ้าก็เริ่มขยายการเดินทางของข้าพเจ้าไปยังประเทศต่างๆ ที่มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ เพื่อการศึกษาถึงผลงานที่แท้จริงของรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญระบบต่างๆ เกี่ยวกับเงื่อนไขต่างๆ และเกี่ยวกับทฤษฎีและความเห็นที่บุคคลผู้มีอิทธิพลได้รับไว้พิจารณาจริงๆ ในชั้นแห่งชีวิตที่อยู่ในระบอบการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญที่แท้จริงให้ละเอียดถี่ถ้วนที่สุดเท่าที่จะทำได้ ข้าพเจ้าได้เอาคนหนุ่มไปด้วยหลายคน คนหนุ่มๆ เหล่านี้เป็นพวกผู้ดียุคที่กำลังรุ่งเรืองขึ้นมาและเหล่านี้ก็เพื่อให้พวกเขาช่วยเหลือและร่วมมือกับข้าพเจ้าในด้านการศึกษาเรื่องนี้ ข้าพเจ้าเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในยุโรปเป็นเวลาประมาณปีครึ่ง ได้รวบรวมปัจจัยที่จำเป็นต่างๆ ไว้มากมายเท่าที่ระยะเวลาอันสั้นจะอำนวยให้ได้ แล้วข้าพเจ้าก็เดินทางกลับมาตุภูมิเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๒๖ พอกลับมาถึงข้าพเจ้าก็เริ่มงานร่างรัฐธรรมนูญทันที ในการทำงานครั้งนี้ ข้าพเจ้ามี

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๘๓

เลขานุการหลายคนคอยช่วยเหลืออยู่ คนที่สำคัญก็คือ อินโนเวยะ (Viscount K. Inouye) ผู้ล่วงลับไปแล้ว และ อิโตะ (Baron M. Itō) และ คะเนโกะ (Baron K. Kaneko) และมีที่ปรึกษาชาวต่างประเทศที่คอยช่วยเหลือ ก็คือ ศาสตราจารย์โรสเลอร์ (Roesler) มร. พิกกอตต์ (Piggott) และคนอื่นๆ อีกหลายคน

ลักษณะที่สำคัญเป็นพิเศษของชีวิตแห่งชาติ

นับว่าเป็นประจักษ์พยานมาตั้งแต่เริ่มต้นแล้วว่า เพียงการเลียนแบบต่างประเทศอย่างเดียวนั้นยังไม่เพียงพอ เพราะว่าในประเทศของเรามีสิ่งแปลกๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ที่ควรนำมาพิจารณาอยู่หลายเรื่องด้วยกัน ตัวอย่างเช่น สมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งพวกเราเห็นว่าเป็นสถาบันหนึ่งที่หยั่งรากลงในความรู้สึกแห่งชาติและในประวัติศาสตร์ของเรามากกว่าในประเทศอื่นๆ ความจริงนับว่าเป็นสาร์ตละสำคัญแห่งประเทศที่ครั้งหนึ่งมีการปกครองแบบเทวธิปไตย (theocratic) มาก ดังนั้น ในการที่จะกำหนดกฎเกณฑ์จำกัดอภิสิทธิ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เราจะต้องมีความระมัดระวังในอันที่จะป้องกันความสมจริงในอนาคตหรือความสำคัญยิ่งแห่งอภิสิทธิ์เหล่านี้ และจะต้องไม่ปล่อยให้สถาบันต้องเสื่อมลงจนกลายเป็นเพียงเครื่องประดับมงกุฎชิ้นหนึ่งที่สร้างขึ้นในจิตใจเท่านั้น พร้อมกันนั้นก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญจะเป็นในรูปใดก็ตามย่อมจะมีไม่ได้ ถ้าหากไม่มีการให้ความคุ้มครองแก่เกียรติ เสรีภาพ ทรัพย์สินสมบัติ และความปลอดภัยส่วนบุคคลของพลเมืองที่ขยายออกไปอย่างเต็มที่อันเป็นเหตุทำให้จำเป็นต้องจำกัดพระราชอำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิไว้ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง

ธาตุมูลทางอารมณในชีวิตทางด้านสังคมของประชาชน

อีกประการหนึ่ง ในเงื่อนไขต่างๆ ทางด้านสังคมของเรา มีสิ่งที่แปลกอยู่อย่างหนึ่งซึ่งในประเทศที่เจริญแล้วไม่มีประเทศใดจะเสมอเหมือน นั่นคือตราบเท่าที่เราไม่ยุ่งกับโลกภายนอก เราย่อมมีภาวะที่เป็นเอกพันธ์ในด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และความรู้สึก กับปริมปราประเพณีและความเชื่อแห่งระบบเจ้าขุนมูลนายที่มีมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว ซึ่งในระบบนี้ความผูกพันในครอบครัวและที่เสมือนเป็นครอบครัวที่ซึ่มซาบไปทั่วและก่อให้เกิดเป็นสาระสำคัญแห่งองค์การทางสังคมทุกองค์การ และยิ่งกว่านั้นก็คือความสัมพันธ์กับคำสอนทางด้านศีลธรรมและบัญญัติทางศาสนาที่ได้เน้นในเรื่องหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือกันฉันพี่น้อง และการ

ช่วยเหลือกันและกัน ในระหว่างที่เราวางตัวสันโดษไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกนั้น เราได้กลายเป็นประชาคมชนบทที่มโหฬารไปโดยไม่รู้ตัว ซึ่งในประชาคมนี้อารมณ์ที่ร้อนระอุในพวกผู้ชายด้วยกันมักจะเป็นอุปสรรคขัดขวางและบดบังที่เดียวที่คอยกีดกันไม่ให้เราสามารถใช้พุทธิปัญญาและการคำนวณเหตุการณ์ต่างๆ ของชุมชนอย่างสุขุม ผู้ที่เฝ้าสังเกตดูแลแห่งวิกฤติการณ์ทางการค้าแห่งประเทศของเรานั้นคือผลแห่งเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งในเหตุการณ์เหล่านี้ การคำนวณอย่างรอบคอบควรจะมีลำดับแห่งองค์ประกอบอื่นๆ ทุกอย่างอย่างใกล้ชิดแล้วนำมาเปรียบเทียบกับผลแห่งการคำนวณของประเทศอื่นๆ นั้นจะทำให้สังเกตเห็นความแตกต่างกันอย่างน่าทึ่งในระหว่างผลเหล่านั้น ในประเทศอื่นๆ บางทีพวกเขาักำเพียรหัดประโยชน์ในฐานะเป็นผู้กวาดความโสมมแห่งโลกการค้าให้หมดไป อันนับว่าเป็นภาระที่หนักอึ้งที่ทำให้ต้องได้รับความกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงอยู่ต่อมา ส่วนวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นอย่างเสี่ยงโชคนั้นก็เชื่อได้ว่าต่อไปจะต้องล้มเหลวกลายเป็นอากาศธาตุไปอย่างแน่นอน แต่เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว เรื่องนี้มีใช้กรณีในประเทศของเรา องค์ประกอบที่สำคัญทางด้านศีลธรรมและอารมณ์ได้เข้ามามีบทบาทอันสำคัญในเรื่องนี้ ภาระอันหนักอึ้งได้ถูกขจัดให้หายไปจนหมดสิ้นและภาระที่ทำให้ไปอย่างเสี่ยงโชคก็ได้รับความช่วยเหลือให้พ้นจากความวิบัติ อันนับว่าเป็นการทำให้มาตรฐานทั่วๆ ไปเกี่ยวกับความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ลดลงชั่วขณะหนึ่ง แต่สายใยทางการค้าก็พ้นจากความกระทบกระเทือนที่รุนแรงได้ ในด้านการอุตสาหกรรม ทั้งๆ ที่เมื่อเร็วๆ นี้ได้มีการพัฒนาโรงงานหัตถกรรมในประเทศของเราอย่างมากมาย แต่พวกกรรมกรก็ยังมิได้เสื่อมลงถึงขั้นเป็นเครื่องจักรกลที่ไร้ชีวิตจิตใจและเป็นสัตว์ป่าที่ต้องทำงานหนักเลย ในระหว่างพวกกรรมกรกับนายจ้างซึ่งเป็นนายทุนก็ยังมีพันธะระหว่างผู้ให้ความอุปถัมภ์กับผู้อยู่ในความอุปถัมภ์อยู่ในอนาคต องค์ประกอบที่สำคัญทางศีลธรรมและทางอารมณ์นี้แหละจะก่อให้เกิดเป็นเครื่องกีดขวางความเจริญก้าวหน้าแห่งมนคติทางสังคมนิยมที่กำลังคุกคามอยู่ได้เป็นอย่างดี แน่แน่นอนที่เราจะต้องยอมรับว่าสิ่งประหลาดทางสังคมนี้มีใช้ว่าจะปราศจากอิทธิพลที่มีประโยชน์เสียทีเดียว มันช่วยบรรเทาความขัดแย้งกันให้เหลือน้อยลง มันทำหน้าที่รับใช้จุดจุ่มน้ำมันหล่อลื่นแห่งองค์การต่างๆ ทางสังคมและโดยทั่วๆ ไปก็มีแนวโน้มที่จะทำหน้าที่เป็นคานงัดที่มีอำนาจที่จะเอามาใช้ในภาคปฏิบัติเกี่ยวกับหลักการทางด้านศีลธรรมเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันและกันในระหว่างพลเมืองด้วยกัน แต่ถ้าหากไม่กันๆ หรือควบคุมไว้บ้างแล้ว มันก็อาจนำเอาอิทธิพลที่เป็นพิษเป็นภัยมาใช้แก่สังคมได้ เพราะในประชาคมตามหมู่บ้านซึ่งใช้ความรู้สึกและอารมณ์มากกว่าพุทธิปัญญานั้น มักจะไม่ค่อยมีการอภิปรายกันอย่างเสรีนัก การมีอำนาจหรือการถ่ายทอดอำนาจมักกลายเป็นปัญหาครอบครัวแห่งการปกครองแบบคณาธิปไตยที่ทรงอำนาจ และการ

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๘๕

ที่จะทำให้การปกครองระบอบที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายเป็นจริงขึ้นมาก็กลายเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าในการปกครองระบอบที่มีผู้แทนนั้น การอภิปรายอย่างเสรีเป็นเรื่องที่จำเป็นขั้นต้นทีเดียว ทั้งนี้ก็เพราะว่าเราจะต้องระงับอารมณ์และกิเลสเพื่อจะได้คำนวณถึงเรื่องสวัสดิภาพแห่งชาติอย่างอารมณ์เย็น และบางทีก็ต้องยอมเสียเพื่อนที่ดีที่สุดถ้าหากว่าความสามารถที่ดีที่สุดและพหุปัญญาที่สูงสุดเป็นผู้บงการให้ทำเช่นนั้น อนึ่ง ความผิดพลาดของมองโวก็นะหว่างฟ้า หนึ่ง และในวงญาติที่ได้ถูกทำให้หมดสิ้นไปโดยถือเสมือนว่าสิ้นกับพื้นนี้ บางทีก็กระทบกันได้ ทั้งนี้เพื่อให้พวกเขาได้แสดงความเห็นหรือความไม่พอใจของพวกเขาเองออกมาอย่างเสรีและอย่างจริงใจนั้นย่อมเหมาะที่จะทำให้เกิดความผิดพลาดของมองโวก็นั้นลดลงเป็นการทะเลาะวิวาทด้วยอำนาจกิเลสตัณหาธรรมดา และก้าวข้ามขอบเขตแห่งความแตกต่างกันอย่างธรรมดาสามัญของความเห็นไป เราจะคงด้านดีแห่งสิ่งประหลาดทางสังคมนี้ไว้ให้มากที่สุดที่จะทำได้ พร้อมกันนั้นเราก็ต้องระมัดระวังอิทธิพลที่เป็นพิษเป็นภัยอย่างร้ายแรงให้ด้วย สิ่งแปลกๆ เหล่านี้และสิ่งแปลกๆ อื่นๆ อีกมากมายนั้น เราจะต้องนำมาพิจารณาด้วย ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มีรัฐธรรมนูญที่จะปรับใช้กับภาวะที่แท้จริงของประเทศได้

ความขัดแย้งกันระหว่างความคิดเก่ากับความคิดใหม่

มีความยากลำบากอีกประการหนึ่งที่น่าเศร้าใจพอๆ กันควรที่เราจะนำมาพิจารณาตอนนี้เรากำลังตกอยู่ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ความเห็นที่แพร่อยู่ทั่วประเทศนั้นประกอบขึ้นด้วยลักษณะต่างๆ กัน และบ่อยทีเดียวที่มักจะแตกต่างกันอย่างตรงกันข้ามแบบพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เรามีบุคคลเหลือรอดมาจากคนในยุคก่อนๆ ซึ่งยังเต็มไปด้วยมโนคติแบบเทวธิปไตย และซึ่งเชื่อว่าความพยายามใดๆ ที่จะจำกัดอิทธิพลของสมเด็จพระจักรพรรดิก็เท่ากับเป็นอะไรบางอย่างที่คล้ายๆ เป็นการทรยศเป็นกบฏอย่างร้ายแรงทีเดียว อีกประการหนึ่งก็มีพวกคนหนุ่มๆ รุ่นใหม่ที่มีอำนาจเป็นจำนวนมากซึ่งได้รับการศึกษาในสมัยที่ทฤษฎีแมนเชสเตอร์กำลังอยู่ในสมัยนิยม และดังนั้นจึงมีมโนคติเกี่ยวกับเสรีภาพที่รุนแรงมาก พวกข้าราชการเป็นผู้มีใจโน้มเอียงไปในทางที่จะสดับรับฟังพวกที่ยึดมั่นในคำสอนของพวกเขาโดยไม่พิจารณาถึงความจริงอื่นๆ ในยุคดอยหลังเข้าคลองเลย พร้อมกันนั้นในอีกด้านหนึ่งพวกนักการเมืองที่ได้รับการศึกษาแล้วในหมู่ประชาชน ผู้ยังมีได้ลิ้มรสความสำคัญอันเข้มข้นแห่งความรับผิดชอบทางด้านการบริหารบ้านเมืองก็ได้รับอิทธิพลจากคำพูดที่หาให้วอยงและทฤษฎีที่เข้าใจง่ายของมองเตสกีเออ (Montesquieu) รัสโซ และนักประพันธ์ชาวฝรั่งเศสอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน หนังสือชื่อ ประวัติอารยธรรม ของบัคเคิล (Buckle) ซึ่งประณามการปกครองทุกแบบว่า

๗๘๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เป็นความชั่วที่ไม่จำเป็นได้กลายเป็นหนังสือที่พวกนักเรียนโรงเรียนไฮสกูล รวมทั้งมหาวิทยาลัย อิมพีเรียลด้วยติดอกติดใจกันมาก อีกประการหนึ่งนักศึกษาพวกเดียวกันนี้ ไม่กล้าที่จะอธิบาย ทฤษฎีต่างๆ ของบักเคิลต่อหน้าบิดาที่เป็นพวกอนุรักษนิยมของตนเอง ในสมัยนั้น เรายังมาไม่ถึงขั้นที่จะทำให้เห็นความขัดแย้งทางการเมืองในด้านหนึ่งกับความทรยศต่อระเบียบของสิ่งต่างๆ ที่ตั้งมั่นแล้วอีกด้านหนึ่งอย่างแจ่มแจ้งได้ คุณความดีที่จำเป็นต่อการร่างรัฐธรรมนูญ อย่างประณีต เช่น ความรักเสรีภาพในการพูด ความรักการที่จะนำเอาการปฏิบัติต่างๆ มาโฆษณาเผยแพร่ นำใจที่อดทนต่อความเห็นที่ตรงข้ามกับความเห็นของตนเอง ฯลฯ นั้น จะต้องใช้เวลานานทีเดียวกว่าจะศึกษาจนมีประสบการณ์จริง ๆ

ร่างรัฐธรรมนูญเสรีจบบริบูรณ์

ในท่ามกลางเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้แหละที่เราได้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกขึ้น หูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระจักรพรรดิ ต่อมาพระองค์ก็ได้ประทานให้คณะองคมนตรีได้ช่วยกัน พิจารณาอย่างรอบคอบอีกครั้งหนึ่ง สมเด็จพระจักรพรรดิเองทรงเป็นประธานการพิจารณาเหล่านี้ และพระองค์ทรงมีโอกาสดำเนินการรับฟังความคิดเห็น และได้ประทานความคิดเห็นในข้อที่มีความเห็นไม่ตรงกัน ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่มีประจักษ์พยานใดๆ ที่จะแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถ แห่งสมเด็จพระจักรพรรดิของเรา ยิ่งไปกว่าข้อเท็จจริงที่ว่าทั้งๆ ที่มีกระแสคลื่นใต้น้ำของพวกที่มีความเห็นเป็นแบบอนุรักษนิยมอย่างรุนแรงอยู่ในสภาและในประเทศทั้งหมด แต่ถึง กระนั้นสิ่งต่างๆ ที่พระองค์ทรงวินิจฉัยตัดสินนั้นก็มีแนวโน้มไปในทางโมโนคิแบบก้าวหน้าและ อย่างเสรีแทบทั้งสิ้น ดังนั้นในที่สุดเราก็สามารถได้รับรัฐธรรมนูญดังที่ยังสถิตสถาพรเรื่อยมา จนตราบเท่าทุกวันนี้

สุนทรพจน์ในการฟื้นฟูประเทศและการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ

สุนทรพจน์ซึ่งแสดงในท่ามกลางบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรที่สนิทสนมกันในงาน เลี้ยงฉลองที่โอโตได้เดินทางกลับมาสู่มาตุภูมินี้ ท่านได้พูดที่เมืองฮาจิซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของท่านเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๒ สุนทรพจน์นี้นับว่าเป็นความพยายามที่จะใช้ภาษา ชาวบ้านอธิบายถึงหลักการชั้นนำเกี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศและเรื่องรัฐธรรมนูญ ท่านได้เน้น ว่า ในการที่ญี่ปุ่นจะเป็นประเทศที่เทียมบาเทียมไหล่กับประเทศอื่นๆ ในสังคมโลกนั้น จำเป็นที่จะต้องยกระดับฐานะต่างๆ ไปของประชาชนชาวญี่ปุ่นให้เสมอภาคเสมอไหล่กับประชาชนใน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๘๗

ประเทศที่เจริญอื่นๆ ซึ่งจะเป็นได้ก็โดยอาศัยการนำเอาสถาบันต่างๆ และเสรีภาพแบบตะวันตก บางอย่างมาใช้เท่านั้น โดยเหตุที่สมเด็จพระจักรพรรดิได้ประทานสิทธิต่างๆ เหล่านี้ให้แก่ประชาชน ในลักษณะการที่สอดคล้องต้องกันกับ “นโยบายแห่งชาติ” ตามที่ถือมาเป็นปริมปราประเพณี (โคกูไค) ท่านได้เน้นถึงหน้าที่หรือพันธกรณีที่เกี่ยวข้องกับลัทธิเหล่านี้ อย่างหนักแน่นยิ่งกว่าเรื่องการที่บุคคลจะชื่นชมยินดีกับเสรีภาพ อย่างไรก็ตามฮิโตะยิฮันว่าอนาคตของการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญในญี่ปุ่นนั้นขึ้นอยู่กับการณ์ที่ประชาชนจะได้ใช้สิทธิของตนให้ถูกต้อง ดังนั้นก่อนที่จะก้าวเข้าสู่การเมืองในระบบพรรค ท่านได้แสดงให้เห็นว่าท่านได้มองเห็นความสำคัญของการที่ประชาชนได้ทริการให้ความสนับสนุนการปกครองมากขึ้นทุกที

(จาก ฮิโตะ-คุ เซนซุ, เล่ม ๒, ภาค ๒, หน้า ๑๔๒-๑๔๙)

เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถของเราได้ทรงตัดสินพระทัยยอมรับหลักการว่าด้วยการเปิดประตูประเทศต้อนรับตะวันตกว่า เป็นพระบรมราโชบายแล้ว... ก็กลายเป็นเรื่องจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องพัฒนาความสามารถทางด้านพุทธิปัญญาแห่งประชาชนของเราเพื่อจะได้เพิ่มกิจกรรมทางด้านธุรกิจของพวกเขาให้มีมากยิ่งขึ้น ข้อนี้จะนำไปสู่การเลิกล้มระบอบเจ้าขุนมูลนายและทำให้ประชาชนชาวญี่ปุ่นสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางการเมืองใหม่ๆ และมีเสรีภาพต่างๆ ได้... ในบรรดาเสรีภาพทั้งหลาย เสรีภาพประการแรก คือ เสรีภาพในการอพยพเคลื่อนไหวไปไหนมาไหนก็ได้ ต่อมาก็เสรีภาพในการดำเนินอาชีพตามใจสมัคร นอกจากนั้นยังได้ให้เสรีภาพแก่ทุกคนที่จะศึกษา ณ ที่ใดก็ได้แล้วแต่จะเลือก ทั้งยังอนุญาตให้มีเสรีภาพในการพูดเกี่ยวกับเรื่องทางการเมืองอีกด้วย ดังนั้นชาวญี่ปุ่นทุกวันนี้จึงมีเสรีภาพในอันที่จะทำอะไรก็ได้ตามใจปรารถนาภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย สิทธิเหล่านี้เป็นของประชาชนผู้ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้การปกครองตามแบบอารยประเทศ ถ้าหากเราไม่ให้สิทธิเหล่านี้แก่ประชาชนและไม่ยอมให้เขามีความชื่นชมยินดีกับสิทธิเหล่านั้น ประชาชนก็ไมอาจที่จะพัฒนาได้ และถ้าหากประชาชนไม่สามารถจะพัฒนาได้ ความมั่งคั่งและความเข้มแข็งของชาติก็ไมอาจที่จะพัฒนาได้... แต่ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่า เพราะนโยบายเปิดประตูรับต่างประเทศของสมเด็จพระจักรพรรดินี้เอง เราจึงได้ตั้งรัฐบาลที่เจริญแล้วขึ้น และโดยเหตุที่เราได้ก้าวหน้าไปถึงตำแหน่งนั้นแล้ว ก็ย่อมกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องนิยามความหมายของกฎหมายที่เป็นพื้นฐานทั้งหลายให้แน่นอนลงไป เมื่อกล่าวโดยย่อๆ ก็ว่านี่เป็นเหตุผลในการที่จะตั้งรัฐบาลที่ปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญขึ้น

การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญย่อมชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างอาณาจักรของผู้ปกครองกับอาณาจักรของผู้ที่ถูกปกครองแล้วก็ใช้นิยามสิ่งที่ประชาชนและสมเด็จพระจักรพรรดิควรทำ นั่นคือ สิทธิที่สมเด็จพระจักรพรรดิควรใช้ และสิทธิที่ประชาชนควรมี ต่อมาก็คือการดำเนินการจัดการปกครองให้ดี เมื่อว่าตามรัฐธรรมนูญแล้ว ประชาชนย่อมมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในการปกครองและสิทธินี้เป็นทั้งพันธกรณีที่สำคัญและสิทธิไปพร้อมๆ กัน การปกครองเป็นอภิสิทธิ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิ ดังที่ท่านกำลังจะเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองซึ่งเป็นอภิสิทธิ์ของสมเด็จพระจักรพรรดินั้น ท่านจะต้องถือว่าสิทธินี้เป็นความรับผิดชอบของประชาชน เป็นเกียรติของประชาชน และเป็นความภาคภูมิใจของประชาชน ดังนั้นจึงนับว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ที่สุด

ในข้อที่เกี่ยวกับสิ่งที่ประชาชนชาวญี่ปุ่นทั้งปวงจะต้องคำนึงถึงก็คือนโยบายแห่งชาติ (โคกุไต) ของญี่ปุ่น นับว่าเป็นประวัติศาสตร์ที่ได้กำหนดนโยบายการปกครองแห่งชาติขึ้น ดังนั้นประชาชนชาวญี่ปุ่นจึงมีหน้าที่ที่จะต้องทราบประวัติศาสตร์ของตน... นโยบายการปกครองแห่งชาติของประเทศต่างๆ ย่อมแตกต่างกันออกไป แต่นับว่าเป็นหลักฐานแห่งประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นมาจนถึงทุกวันนี้ที่ว่าเราจะประสบผลสำเร็จในการรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นได้ก็ต้องวนเวียนอยู่แถวๆ ราชสำนักนี้แหละ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่าการเข้าใจนโยบายการปกครองแห่งชาติของญี่ปุ่นจึงนับว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญประการแรกแห่งประชาชนของเรา

ในอันดับต่อไป เราจะต้องทราบวัตถุประสงค์และนโยบายแห่งประเทศของเรา พรรคการเมืองทั้งหลายจะต้องมีเหตุผลของตน และบุคคลอื่นอาจมีทัศนะของตนที่เกี่ยวกับการปกครอง แต่จะต้องอยู่ในภายในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์และนโยบายของรัฐบาล แล้วยังจะมีวัตถุประสงค์อะไรที่เกี่ยวกับประเทศชาติอยู่อีกหรือ? นั่นก็คือ วัตถุประสงค์ที่สมเด็จพระจักรพรรดิได้ทรงตัดสินพระทัยในสมัยการฟื้นฟูกฎข้อบังคับของสมเด็จพระจักรพรรดิขึ้นมาใหม่... วัตถุประสงค์แห่งประเทศของเรานับแต่ตั้งแต่นั้นมาแล้วก็คือเพื่อจะได้มีฐานะเสมอด้วยอารยประเทศทั้งหลายในหมู่ประชาชาติต่างๆ ของโลก และจะได้เป็นมิตรประเทศของชาติต่างๆ ในยุโรป และอเมริกาซึ่งครองตำแหน่งอารยประเทศอยู่ การร่วมเป็นมิตรประเทศนี้หมายถึงการเป็นอารยประเทศประเทศหนึ่งนั่นเอง แต่ในเรื่องนี้ เราจะต้องพิจารณาถึงสิทธิและหน้าที่ในการที่จะเข้าเป็นสมาชิกด้วย ในหมู่ประชาชนชาวอารยประเทศทั้งหลายนั้น มีอยู่สิ่งหนึ่งที่เรียกว่าความยุติธรรมที่นับว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญร่วมกัน การที่จะเป็นสมาชิกแห่งมิตรประเทศนี้ ก็จำเป็นจะต้องเคารพความยุติธรรมที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันนี้ด้วย เมื่อก้าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว ประเทศในฝ่ายบูรพาทิศทั้งปวงรวมทั้งจีนและญี่ปุ่นด้วยมักจะมี

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๘๙

นิสัยชอบดูถูกดูหมิ่นต่างประเทศและยกย่องนับถือประเทศของตนสูงมาก แต่ในการดำเนินสัมพันธภาพตามมาตรฐานแห่งความยุติธรรมที่เป็นสามัญร่วมกันตามแบบอารยประเทศนั้น เราจะต้องดำเนินการตามวิธีการว่าด้วยความเสมอภาคกันโดยมิได้มีการดูถูกเหยียดหยามผู้อื่นและยกย่องตัวเอง หรือยกย่องผู้อื่นและเหยียดหยามตัวเองเลย...

จากทัศนะเกี่ยวกับพระราชอำนาจขององค์พระประมุขแห่งชาติ นั่นคือจากทัศนะที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีพระราชอำนาจอันเป็นอธิปไตยที่จะปกครองประเทศแล้ว ประชาชนย่อมเป็นหนึ่งในและเท่าเทียมกันภายใต้การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ประชาชนทั้งปวงเป็นพลกรักรโดยตรงของสมเด็จพระจักรพรรดิ ผู้ที่เรียกว่า “พลกรักรโดยอ้อม” ย่อมไม่มีอยู่ต่อไปอีกแล้ว ข้อนี้ย่อมหมายความว่าประชาชนชาวญี่ปุ่นได้เป็นผู้สามารถยกฐานะของตนให้สูงขึ้นและได้รับเกียรติอันสูงส่ง บัดนี้พวกเขามีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในสิทธิทางด้านนิติบัญญัติ ซึ่งได้มาจากอำนาจอธิปไตยของสมเด็จพระจักรพรรดิและมีสิทธิที่จะเลือกตั้งและส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม การมีสิทธิที่จะส่งผู้แทนเข้าร่วมในสิทธิทางด้านนิติบัญญัตินั้น ก็หมายความว่าประชาชนมีสิทธิที่จะออกเสียงแสดงความคิดเห็นเป็นการแนะนำและชี้ให้เห็นข้อบกพร่องในการบริหารประเทศ ดังนั้นสมาชิกแห่งชาติทุก ๆ คน ไม่ว่าจะเป็นชาวไร่ชาวนา ช่างฝีมือหรือพ่อค้าก็ตามจะต้องคุ้นกับความดีและความไม่ดีแห่งปัญหาเกี่ยวกับการปกครองไว้ล่วงหน้า ไม่เฉพาะปัญหาเกี่ยวกับการปกครองเท่านั้น แต่ทั่วแม้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับอาชีพของตน พลเมืองก็จะต้องให้ความคิดที่เหมาะสมและจะต้องเป็นผู้ที่อุดมสมบูรณ์ด้วย เมื่อทุก ๆ คนเป็นผู้มีอุดมสมบูรณ์ ตำบล อำเภอ และจังหวัดก็จะพลอยมีอุดมสมบูรณ์ไปด้วย และความมั่งคั่งทั้งหมดที่พอกพูนขึ้นมาเรื่อยๆ นี้ก็ย่อมเป็นความมั่งคั่งของประเทศญี่ปุ่นในส่วนรวม การขยายกำลังทหารให้มีความเกรียงไกรยิ่งขึ้น และการส่งเสริมศักดิ์ศรีแห่งชาติให้สูงขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับอำนาจแห่งปัจเจกสมาชิกแห่งชาติ เพราะฉะนั้นเพื่อที่จะส่งเสริมพัฒนาการแห่งความเข้มแข็งทางด้านการทหารและเกียรติภูมิแห่งชาติให้ได้ผลสมบูรณ์ ก็จำเป็นต้องกระจายการศึกษาออกไปอันจะเป็นเหตุทำให้ประชาชนเข้าใจถึงเรื่องความเปลี่ยนแปลงและการปรับปรุงในด้านปกครองและสังคมให้ดีขึ้น ในการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ โอกาสที่จะเก็บอะไรต่ออะไรเป็นความลับนั้นมีน้อยมาก นอกจากกฎหมายที่ยังมิได้ประกาศใช้เท่านั้น ซึ่งนับว่าตรงกันข้ามกับการปกครองที่ใช้อำนาจเด็ดขาด หลักการเกี่ยวกับการทำให้ประชาชนไม่รู้เรื่องรูราอะไรเลยเพื่อทำให้พวกเขาต้องเชื่อฟังอยู่ตลอดเวลา นั้น ไม่ได้อยู่ในการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญเลย การบอกให้พวกเขาทราบอะไรต่ออะไรเป็นอย่างไรเป็นอย่างไรเพื่อที่พวกเขาจะได้รับใช้บ้านเมืองเป็นอย่างดีนั้นนับว่าเป็นวิถีทางแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย...

๗๙๐

ข้อเกิดสิทธิประเพณีญี่ปุ่น

โดยเหตุที่รัฐบาลย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารทั่วทั้งประเทศเป็นส่วนรวม จึงมิได้มีผลว่าการกระทำต่างๆ ของรัฐบาลจะเป็นที่ถูกออกถูกใจปัจเจกชนทุกคนไป ภารกิจของชาติตามธรรมดาแล้วมิใช่เป็นเรื่องส่วนบุคคลและมิได้เกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคล รัฐบาลจะต้องปฏิบัติภารกิจต่างๆ ไปตามวัตถุประสงค์ของชาติ ไปตามศักดิ์ศรีของชาติ และไปตามเกียรติภูมิของชาติ ด้วยเหตุผลอันนี้แหละที่ประชาชนมีพันธกรณีที่จะต้องเข้าใจวัตถุประสงค์แห่งชาติ พวกเขาจะต้องถือว่าประเทศชาติเป็นของพวกเขาเอง จะต้องมีพันธกรณีทางด้านการทหารที่จะป้องกันประเทศชาติและจ่ายเงินเป็นค่าป้องกันประเทศชาติ และอะไรจะเกิดขึ้นในเมื่อได้จ่ายเงินค่าป้องกันประเทศไปแล้ว? ในอดีตประชาชนได้จ่ายเงินให้แก่เจ้าพนักงานที่มีอำนาจเหนือกว่าตน แต่ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับเจ้าพนักงานที่มีอำนาจสูงกว่านั้นขึ้นไปอีก ทุกวันนี้หาได้เป็นอย่างนั้นไม่ ทุกวันนี้ได้มีการปกครองที่ประชาชนอาจรู้เกี่ยวกับการใช้เงินอย่างละเอียด และอาจรู้ถึงความสัมพันธ์ของการจ่ายเงินนั้นมีต่อสถานะของประเทศชาติ ถ้าเขาเชื่อว่าการใช้จ่ายนั้นไม่เหมาะสม เขาอาจแสดงตัวให้เห็นว่ามีเสรีภาพที่จะพูดตามสิทธิที่เขาเป็นในฐานะพลเมืองคนหนึ่ง และออกเสียงคัดค้านได้ การที่จะแก้สถานการณ์ที่ประชาชนมีความเห็นแตกต่างออกไปจนดูเหมือนจะไม่สามารถตัดสินได้นั้น เราก็ได้ตั้งรัฐสภาขึ้นเพื่อทำการตัดสิน โดยถือเสียงข้างมากเป็นหลัก ถ้าหากท่านไม่ส่งผู้แทนราษฎรที่มีความรู้เกี่ยวกับการปกครองเป็นอย่างดีเข้าไปแล้ว สิทธิที่ท่านได้มาโดยอาศัยความพยายามอย่างใหญ่หลวงก็จะพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่มีผลในด้านการปฏิบัติเลย

โอกูมะกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยทางการเมือง

สิ่งที่นับว่าสำคัญยิ่งสิ่งหนึ่งที่มีส่วนช่วยทำให้เกิดรัฐธรรมนูญของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ที่ผู้ช่วยที่ใกล้ชิดของอโตะได้ยอมรับนั้นก็คือรัฐธรรมนูญที่บุคคลผู้หนึ่งซึ่งไม่มีเวลาที่จะเตรียมตัวเลย คือ โอกูมะ ชิเงโนบุ เป็นผู้มีส่วนอยู่มาก ในบันทึกความทรงจำของโอกูมะ ชิเงโนบุ ซึ่งเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ที่เรียกร้องให้ตั้งรัฐบาลระบอบที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้นนั้น ได้มีผลทำให้โอกูมะถูกปลดออกจากราชการอย่างกะทันหัน หลังจากที่ได้รับใช้ชาติเป็นอย่างดีมาแล้วเป็นเวลาหลายปี แต่ก็ได้รับคำมั่นสัญญาจากสมเด็จพระจักรพรรดิว่า คงจะมีการปกครองในระบบรัฐสภาภายในระยะเวลา ๑๐ ปี หลังจากนั้น แม้โอกูมะจะทราบตัวว่าตนเป็นผู้นำฝ่ายค้านอยู่ตลอดเวลา ข้อเท็จจริงที่ว่า แม้ในบทบาทนี้โอกูมะก็มีส่วนช่วยอยู่มาก ในการสร้างระบอบประชาธิปไตยทางการเมืองขึ้นในญี่ปุ่นนั้นย่อมทำให้เรารู้จักคนผู้นั้นและอายุของเขาได้มากทีเดียว ถ้าหากเราจะถืออโตะเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญแห่งเอกภาพ เสถียรภาพ

และความสับสนในเรื่องในญี่ปุ่นสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิแล้ว โอคุมะก็เป็นตัวแทนฝ่ายค้านเชิงสร้างสรรค์ (คือพวกดีเพื่อก่อ) เป็นตัวแทนการค่อยๆ ปฏิรูปที่ทำงานอย่างแข็งขัน และเป็นตัวแทนการยอมรับตะวันตกแบบสุญนิยม คือ เป็นผู้มองโลกในแง่ดี แต่ที่นับว่าสำคัญยิ่งกว่านี้ก็คือ โอคุมะเป็นตัวแทนคุณลักษณะนั้นของญี่ปุ่นในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิซึ่งบางทีจะให้เหตุผลที่ดีที่สุดในการที่ญี่ปุ่นได้เจริญก้าวหน้าไปตามวิถีทางของตะวันตกอย่างรวดเร็ว นั่นคือการที่ญี่ปุ่นมีวิสัยสมารถที่จะทำให้พลังที่รุนแรงมีดุลยภาพเชิงพลวัตอยู่เสมอ และทำให้งิจกรรมต่าง ๆ ใหม่ ๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างสวัสดิภาพแห่งชาติเจริญขึ้น เมื่อกล่าวอย่างย่อๆ ก็คือ การที่ญี่ปุ่นมีความแตกต่างกันในเอกภาพที่สำคัญยิ่ง

เราควรจะรำลึกไว้ว่า การฟื้นฟูประเทศเป็นงานที่แสดงให้เห็นการร่วมมือกันมากกว่าที่จะเป็นงานที่แสดงให้เห็นอำนาจอันเด่นของคนคนเดียว นับตั้งแต่ต้นมาทีเดียว ที่งานฟื้นฟูประเทศได้นำเอาผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในสาเหตุที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันมารวมเข้าด้วยกัน รัฐหนึ่งในบรรดารัฐที่เล็กที่สุด ที่ได้รวมเขตปกครองต่างๆ (fiefs) ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้เข้าด้วยกัน ก็คือรัฐของตระกูลนาเบชิมะในเมืองฮิเซน ซึ่งบุคคลชั้นหัวหน้าที่ใหญ่ของขบวนการนี้ก็คือโอคุมะ (พ.ศ. ๒๓๘๑-๒๔๖๕) โอคุมะเกิดในตระกูลซามูไรใกล้เมืองนางาซากิ ซึ่งเป็นเมืองท่าเพียงแห่งเดียวที่ยังคงเปิดรับตะวันตกในสมัยโตกูงาวะผู้นี้ ได้ดูดกลืนเอาเจตนารมณ์แบบที่เกี่ยวกับทุกชาติในโลกและแบบการค้าเข้าไว้มาก ความรู้ด้านภาษาดัตช์และภาษาอังกฤษของโอคุมะซึ่งท่านได้รับมาในตอนแรกๆ แห่งชีวิต ประกอบกับอำนาจการปราศรัยบุคลิกลักษณะที่ทรงพลังและรูปร่างสมส่วนของท่าน ทั้งหมดนี้ทำให้ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สร้างสัมพันธภาพกับชาวต่างประเทศในเมืองนางาซากิในการปกครองระบอบใหม่นี้เป็นคนแรก ดังนั้นท่านจึงกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญชั้นนำของรัฐบาลทั้งในด้านการคลังและการต่างประเทศ ถ้าหากว่าเขตปกครอง (fief) ของท่านเองเข้มแข็งขึ้นและท่านอาศัยความสนับสนุนจากผู้นำเผ่าอื่นๆ เช่น คิโตะจากโจชูแล้วก็โอคุโตะจากซัตสึมะให้น้อยลงแล้ว ท่านอาจกลายเป็นบุคคลที่เป็นเด่นในระบอบคณาธิปไตยที่ปกครองประเทศหลังจากที่โอคุโตะถูกฆาตกรรมแล้วก็ได้ อย่างไรก็ตามนับว่าเป็นโชคดีแห่งระบอบประชาธิปไตยของญี่ปุ่น ในเมื่อพวกข้าราชการแห่งซัตสึมะและโจชูได้ร่วมกันบีบบังคับให้ท่านต้องออกจากราชการเพราะเรื่องรัฐธรรมนูญ ความปรารถนาเป็นอย่างที่สุดและเกียรติภูมิส่วนตัวของท่านนี้เองที่ทำให้ท่านต้องกลับเข้ามารับใช้ขบวนการเกี่ยวกับพรรคการเมืองอย่างที่ไม่มีความคาดฝันเลย

อย่างไรก็ตามโอคุมะมิได้เป็นผู้สนับสนุนขบวนการนี้ในประเทศญี่ปุ่นสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นคนแรกเลย ผู้บุกเบิกในเรื่องนี้ที่แท้จริงได้แก่ อิทางากิ ไทสุเกะ (พ.ศ.

๗๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

๒๓๘๐-๒๔๖๒) ซึ่งเป็นชาวมุโรโดสะผู้หนึ่ง ซึ่งได้ออกจากราชการไปตามไซโงเพราะเรื่องเกี่ยวกับเกาหลีเมื่อ ๗ ปีก่อนหน้านั้น ประการแรก อิทางากิ ไทสุเกะได้ก่อตั้งสมาคมผู้รักชาติขึ้นหลายสมาคม โดยได้รวมเอาลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรงและภารกิจเพื่อสวัสดิภาพของอดีตชาวมุโรเข้ากับคำขวัญของพวกที่ทำการต่อสู้เพื่อสิทธิเสมอภาค และลัทธิปฏิรูปอย่างรุนแรงแห่งการปฏิวัติฝรั่งเศส แล้วอิทางากิก็ได้ตั้งสมาคมทางการเมืองแห่งแรกของญี่ปุ่นบนมูลฐานแห่งชาติขึ้น นั่นคือพรรคเสรีนิยม อย่างไรก็ตามพรรคเสรีนิยม ซึ่งพยายามที่จะดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างเปิดเผยในส่วนหนึ่งของโลก ซึ่งเป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่าใกล้กับคตินการถือพรรคถือพวก (factionalism) ในราชสำนัก หรือการคบคิดกันกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่ผิดกฎหมายอย่างลับๆ อย่างที่สุดนั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นความไม่สำเร็จในการที่จะรวมปริมปราประเพณีทางการเมืองต่างๆ เข้าด้วยกัน พวกบิรารของอิทางากินับว่าเป็นผู้ที่มีหัวรุนแรงมากจนทำให้ประชาชนชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะไว้วางใจ แต่พวกเขาก็ยังคงชুমอยู่กับอดีตแห่งระบบเจ้าขุนมูลนายซึ่งทำให้พวกเขาเห็นวาระบอบประชาธิปไตยก็คือการแบ่งอำนาจทางการเมืองในหมู่ทายาทของพวกผู้ดีในระบบเจ้าขุนมูลนายอย่างกว้างขวางนั่นเอง การคัดค้านของพวกเสรีนิยมเองซึ่งมีแต่จะก่อให้เกิดความแตกแยกทำให้พวกเขามีความเห็นวาระบอบของพวกเขาเป็นกลุ่มกตตันที่ทำให้ความทะเยอทะยานส่วนตัวของ “พรรคการเมืองที่ไม่ได้เป็นรัฐบาล” มีมากขึ้น อันนับว่าเป็นเครื่องหมายแห่งการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อตำแหน่งและอำนาจตามระบบเจ้าขุนมูลนายที่เก่าแก่

อย่างไรก็ดี โโอกูมะซึ่งถือว่าพวกเสรีนิยมเป็นพวกที่ชอบค่านโดยไม่มีความรับผิดชอบใดๆ และเป็นผู้ที่มีความเห็นคล้อยไปทางลัทธิที่ถือการค่อยเป็นค่อยไปเป็นหลักและความก้าวหน้าอย่างมีระเบียบของพวกบริติชมากกว่าลัทธิรุนแรงที่ชอบปฏิวัติตามแบบการปฏิวัติฝรั่งเศสนั้นได้เลือกเอาในทางที่จะจัดตั้งองค์การของตนเองอันได้แก่พรรคก้าวหน้าขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อทำงานเพื่อความเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบในทิศทางแห่งระบอบประชาธิปไตยตามระบอบบริติช ประมาณทศวรรษที่ ๓ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พรรคของท่านก้าวหน้าไปได้ดีกว่าพรรคเสรีนิยมบ้างเล็กน้อย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากกฎรัฐบาลปราบปราม และความอ่อนแอในภายในแบบเดียวกันบางประการได้มีผลทำให้ฝ่ายตรงข้ามต้องได้รับความเดือดร้อน แต่ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า โโอกูมะได้พุดแทนความเห็นของประชาชนชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่มากกว่าอิทางากิ และพรรคนี้ก็เลยเจริญเติบโตขึ้นมากตามกาลเวลาที่ผ่านไป หลังจากที่ได้มีพระราชพิธีเปิดรัฐสภาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ แล้ว โโอกูมะนี้แหละที่เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อทำให้มีการปกครองชนิดที่มีผู้แทนของพรรคและรับผิดชอบต่อพรรคในรัฐสภา (ไดเอต) ขึ้น ปลายๆ รัชสมัยของ

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๙๓

สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ เกียรติภูมิและอิทธิพลของโอกูมะ ในฐานะเป็นผู้สนับสนุนการปกครองแบบมีผู้แทนราษฎรนับว่าสูงส่งมาก จนกระทั่งถึงจุดสุดยอดด้วยการที่ท่านได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เป็นอัครมหาเสนาบดีในสมัยสงครามโลกครั้งแรก ในสมัยที่บ้านเมืองเต็มไปด้วยพรรคการเมือง ในสมัยกลางทศวรรษที่ ๖ และที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นั้น บรรดารัฐบุรุษที่เป็นฝ่ายเสรีนิยม ซึ่งเด่นอยู่ในเวทีการเมืองแห่งชาติเป็นส่วนใหญ่ นั้น มักจะเป็นผู้ที่อยู่ในความคุ้มครองของโอกูมะ และการสืบทอดภาวะผู้นำแห่งพรรคแม้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็ยังคงสวายนหลังไปหาภาพบุคคลที่มีรูปร่างสูงใหญ่ผู้นี้ได้

อย่างไรก็ดี มาตรการแห่งลัทธิเสรีนิยมของโอกูมะนั้น ไม่ปรากฏว่ามีอยู่ในบันทึกเกี่ยวกับการกระทำหรือนโยบายการเมืองของท่านแต่ลำพังเลย ความจริงการที่ท่านยังคงเคารพสถาบันสมเด็จพระจักรพรรดิอยู่เรื่อยมา การที่ท่านพร้อมที่จะยอมรับรัฐธรรมนูญของอิตาลีเป็นมูลฐานที่ดี เพื่อความเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคตและลัทธิชาตินิยมอย่างแรงของท่านทำให้ออกูมะไม่ได้ดำเนินไปตามวิถีทางแห่งการคัดค้านการปกครองตามระบบข้าราชการที่กำลังปกครองประเทศอยู่อย่างชนิดหัวชนฝาและทำให้ท่านเข้าไปเกี่ยวข้องกับการประนีประนอมซึ่งยากที่จะสอดคล้องต้องกันกับลัทธิเสรีนิยมที่ยึดหลักโดยไม่พิจารณาความจริงอื่นๆ เลย อย่างไรก็ดีเมื่อว่าอย่างรวมๆ แล้ว ก็นับว่าสอดคล้องต้องกันกับทัศนะส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นใหม่ของท่าน และความต้องการสังคมประชาธิปไตยที่โอกูมะได้หันเหพลังงานอันมหาศาลของท่านบางส่วนจากการเมืองระบบพรรคไปหาชีวิตแห่งชาติในด้านอื่นๆ เกือบจะพร้อมๆ กับที่ท่านได้ตั้งพรรคก้าวหน้าขึ้นมานั้น โอกูมะก็ได้ตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ขึ้นมาแห่งหนึ่ง ชื่อมหาวิทยาลัยวะเซดะ ทั้งนี้ก็โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาพลเมืองแบบใหม่ ซึ่งความคิดที่จะรับใช้ประเทศชาติของคนซึ่งคงจะไม่เป็นแบบการเมืองหรือแบบข้าราชการที่แคบๆ ข้อนี้ย่อมเป็นเสมือนตัวแทนที่เป็นพื้นฐานแห่งการตีตัวออกหากจากอุดมคติเกี่ยวกับบุคคลผู้คงแก่เรียนตามแบบขงจื้อที่ถือกันมาเป็นปรัมปราประเพณี ซึ่งความสำเร็จในชีวิตของพวกนี้ส่วนใหญ่ก็ในเรื่องการรับราชการ ในขณะที่มหาวิทยาลัยอิมพีเรียลที่โตเกียวสะท้อนให้เห็นปรัชญาของอิตาและทำหน้าที่เป็นเสมือนพื้นฐานสำหรับฝึกข้าราชการนั้น มหาวิทยาลัยวะเซดะสอนเฉพาะในเรื่องความเชื่อถือในลัทธิพหุนิยมทางการศึกษาในเรื่องคุณค่าแห่งสถาบันเอกชน โดยไม่ต้องอยู่ในความควบคุมของรัฐบาลหรือไม่ต้องสอดคล้องต้องกันกับแบบใดแบบหนึ่ง โดยเฉพาะ นอกจากนั้นเราจะต้องให้เกียรติโอกูมะโดยเฉพาะในข้อที่ว่า ท่านได้ให้สนับสนุนแก่สถาบันเอกชนอื่นๆ นอกเหนือไปจากสถาบันของท่านเอง ทั้งนี้รวมทั้งวิทยาลัยสตรีของญี่ปุ่น และมหาวิทยาลัยโคชิชะ มหาวิทยาลัยโคชิชะนี้ โจเซฟ เนอะชิมะผู้หันไป

๗๙๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

นับถือคริสต์ศาสนาที่นับว่ามีชื่อเสียงเป็นเด่นผู้หนึ่งเป็นผู้ตั้งขึ้น

ลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการของมหาวิทยาลัยวะเซดะ ย่อมสะท้อนให้เห็นพิสัยแห่งความสนใจและสมาคมต่างๆ ของโอคุมะ ลักษณะที่สำคัญประการแรก ก็คือว่า ในขณะที่ผู้ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอิมพีเรียลในโตเกียวได้ผูกขาดการเข้ารับตำแหน่งในวงการรัฐบาลหมดนั้น ผู้ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยวะเซดะได้กลายเป็นพวกผู้นำในวงการหนังสือพิมพ์ ในแง่นี้ โอคุมะได้มีส่วนช่วยเหลือในด้านความพยายามเป็นอย่างมาก ซึ่งในด้านความพยายามนี้ เพื่อนและผู้ที่มีความสัมพันธ์กับท่านอย่างใกล้ชิด คือ ฟูกุซาวะ ยุกิจิ ได้บุกเบิกทางไว้เรียบร้อยแล้ว ต่อมาพวกหนังสือพิมพ์ในญี่ปุ่นก็ได้ให้ความสนใจสนับสนุนการเมืองระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ โดยเป็นผู้แจ้งข่าวคราวและถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชนออกมา ลักษณะที่สำคัญประการที่ ๒ ก็คือว่า มหาวิทยาลัยวะเซดะ ในฐานะที่เป็นสถาบันเอกชน จึงต้องได้รับความสนับสนุนทางการเงินจากโลกธุรกิจมาก ผู้ที่ให้ความอุปการะที่สำคัญคนหนึ่งก็คือ ซุนางะซึกิ อิวะซากิ (Baron Iwasaki) หัวหน้าฝ่ายจัดผลประโยชน์ของมิตซูบิชิ แต่กิจการของญี่ปุ่นอีกเหมือนกัน ที่ได้รับการเข้าใจจากนโยบายที่โอคุมะดำเนินอยู่ในตอนต้นรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ อันได้กลายเป็นเอกลักษณ์กับพรรคการเมืองในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มากทีเดียว ลักษณะที่สำคัญประการที่ ๓ ก็คือ เป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่ามหาวิทยาลัยวะเซดะเก่งในทักษะระหว่างประเทศ ดังเช่นโอคุมะปฏิบัติอยู่ตลอดชั่วชีวิตของท่าน โดยเฉพาะในปีหลังๆ ท่านซึ่งต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อการแก้ไขสนธิสัญญาต่างๆ ที่ไม่เท่าเทียมกัน (คือที่เสียเปรียบ) ได้พบว่าท่านมีความสนใจในเรื่องการต่างประเทศและความสัมพันธ์ระหว่างชาติมาก ลัทธิชาตินิยมอย่างแรงกล้าของท่านซึ่งมิได้ยับยั้งท่านจากการที่จะยอมรับนับถือตะวันตกอย่างจริงจัง หรือมิได้เรียกร้องให้ท่านทำให้วัฒนธรรมอื่นๆ นอกจากวัฒนธรรมของตนเองต้องเสื่อมเสียเลย ท่านเชื่อว่า ญี่ปุ่นใหม่ได้ความเข้มแข็งมาทั้งจากปรีมาประเพณีที่ดีที่สุดของตนเองและจากอารยธรรมตะวันตกที่มีส่วนช่วยเหลืออย่างมากมาย เพราะฉะนั้นในระยะเวลา ๖ ปีหลังแห่งอายุของท่าน ท่านได้พบกับกลุ่มศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยวะเซดะเป็นประจำ ทั้งนี้ก็เพื่อทำงานในด้านการศึกษาให้กว้างขวางออกไป คือหนังสือเรื่อง การทำให้อารยธรรมตะวันออกกับตะวันตกลงรอยกัน โดยอาศัยกิจกรรมแบบต่างๆ และที่มองไปข้างหน้าเช่นนี้แหละ ผสมผสานกับขบวนการต่างๆ ที่ใหม่ที่สุดและสำคัญที่สุดในสมัยของท่านนี้เอง นับว่าโอคุมะได้ชื่อว่าเป็นช่วยทำให้ระบอบประชาธิปไตยหยั่งรากลงในสังคมญี่ปุ่นได้อย่างมั่นคง

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๔๕)

๗๙๕

อิทางากิ ไทสุเกะ

บันทึกความทรงจำเรื่องการก่อตั้งสภาผู้แทนราษฎร

ฎีกาที่อิทางากิและเพื่อนอีก ๘ คนทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗ นี้ ได้มีขึ้นหลังจากที่อิทางากิลาออกจากราชการเพราะป่วยไข้ในเรื่องเกาหลีสแล้วไม่นานนัก ในฎีกาฉบับนี้ได้กล่าวถึงการได้วาทะอันยาวเหยียดและการที่ประชาชนพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบมีผู้แทนราษฎร ซึ่งมีอยู่ตลอดทศวรรษที่ ๒ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕

(จากเรื่อง ยี่ฮุ-โท-ชิ, ของ อิทางากิ, เล่ม ๑, หน้า ๘๖-๘๙; เรื่อง "เอกสารของรัฐบาลญี่ปุ่น" ของ McLaren, หน้า ๔๒๖-๔๓๒)

เมื่อเราสะท้อนให้เห็นภาพสำนักที่ทรงไว้ซึ่งอำนาจปกครอง เราก็พบว่าที่นั่นหาใช่พระราชวังของสมเด็จพระจักรพรรดิในเบื้องบนหรือของประชาชนในเบื้องล่างไม่ แต่ทว่าได้แก่พวกข้าราชการพวกเดียวเท่านั้น เราได้ปฏิเสธในข้อที่ว่าข้าราชการมีความเคารพนบต่อราชสำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิ หรือในข้อที่ว่าพวกเขาให้ความคุ้มครองแก่ประชาชน ทั้งการปกครองอีกหลายชั้นที่ในตอนเช้าเป็นอย่างหนึ่ง แต่พอตกตอนเย็นก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง การบริหารบ้านเมืองก็ได้รับอิทธิพลจากการพิจารณาของเอกชนอยู่ การให้รางวัลและการลงโทษยังขึ้นอยู่กับความพอใจหรือความไม่พอใจส่วนบุคคลอยู่ ช่องทางที่ประชาชนควรใช้ติดต่อกับรัฐบาลได้ก็ถูกสกัดกั้นเสียแล้ว และประชาชนไม่อาจพูดถึงความเศร้าโศกเสียใจของตนได้ เราหวังว่าจะมีการปกครองบ้านเมืองในลักษณะการนี้ แม้แต่เด็กทารกก็ยังทราบที่เราไม่อาจทำเช่นนี้ได้ เพราะฉะนั้นเราจึงกลัวว่า ถ้าหากการปฏิรูปไม่ได้ผล บ้านเมืองก็จะย่ำแย่ พวกเราซึ่งไม่สามารถจะต่อต้านการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรักชาติของเราได้ จึงได้คิดหาทางที่จะช่วยให้การปฏิรูปนี้แคล้วคลาดจากอันตราย เราพบว่าข้อนี้เกิดจากการพัฒนาให้มหาชนได้ถกเถียงอภิปรายกันในจักรวรรดิได้อย่างกว้างขวาง วิธีทางที่จะพัฒนาการอภิปรายถกเถียงกันของประชาชนให้มีมากยิ่งขึ้นก็คือการสร้างห้องประชุมสภา (council chamber) ซึ่งประชาชนเป็นผู้เลือกตัวแทนเข้ามาร่วมประชุมขึ้น แล้วเราก็จะต้องกำหนดขอบเขตแห่งอำนาจของบรรดาข้าราชการ ทั้งคนที่สูงศักดิ์และคนที่ต่ำต้อยต่างก็จะได้รับความสงบสุขและความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกัน เราจะขอทั้งพวกนี้ไว้ก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ตั้งข้อสังเกตบางอย่างในหัวข้อนี้ต่อไป

ประชาชนซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐบาลย่อมมีสิทธิที่จะมีส่วนในกิจการ

๗/๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ต่างๆ ของรัฐบาล และมีสิทธิที่จะเห็นชอบด้วย หรือที่จะประณามการกระทำของรัฐบาลได้ โดยเหตุที่ข้อนี้เป็นหลักการที่ยอมรับนับถือกันโดยทั่วไปแล้ว จึงไม่จำเป็นที่จะต้องเสียเวลามาอภิปรายเรื่องนี้อีก...

เราจะทำรัฐบาลให้เข้มแข็งได้อย่างไร? ก็โดยการที่ประชาชนจะต้องมีจิตใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เราจะไม้อ้างเหตุการณ์ในอดีตที่ล่วงเลยมานานแล้วเพื่อมาพิสูจน์ข้อนี้ดอก แต่จะนำเอาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเดือนตุลาคมที่แล้วมานี้มาแสดงเพิ่มให้มองเห็นภาพ มันช่างเป็นภัยอันตรายที่ใหญ่หลวงอะไรเช่นนั้น! ทำไมรัฐบาลของเราจึงตั้งตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวเล่า? มีประชาชนในจักรวรรดินี้ก็มากน้อยที่ชื่นชมยินดีหรือเศร้าโศกเสียใจในเพราะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเดือนตุลาคมที่แล้วมานี้? ในเรื่องนี้ไม่ใช่ว่าจะไม่มีความเศร้าโศกเสียใจหรือความชื่นชมยินดีเสียเลย แต่ที่ว่า ๘ หรือ ๙ ใน ๑๐ คนของจักรวรรดิไม่รู้ดอกว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พวกเขาก็ได้แต่แปลกใจที่ทำไมจึงได้มีการปลดทหารประจำการเท่านั้นเอง การสร้างห้องประชุมสภาที่ประชาชนเลือกผู้แทนเข้ามาร่วมประชุมนั้นจะทำให้รัฐบาลกับประชาชนมีความเห็นร่วมกันขึ้นมา และพวกเขาจะรวมกันเป็นองค์การหนึ่ง แล้วเมื่อนั้นแหละประเทศชาติก็จะเข้มแข็งเกรียงไกร...

เราได้ทราบมาว่าพวกข้าราชการในปัจจุบันนี้... โดยทั่วไปไม่ชอบความก้าวหน้า และเรียกพวกที่สนับสนุนการปฏิรูปว่า “พวกหัวก้าวหน้าที่รีบร้อน” ถ้าหาก “ความก้าวหน้าที่รีบร้อน” หมายถึง มาตรการที่เริ่มขึ้นมาอย่างประมาทละก็ สภาที่ประชาชนเลือกขึ้นมาก็จะเยียวหาความประมาทนี้ได้ ข้อนี้มิได้หมายความว่าต้องการให้การปกครองสาขาต่างๆ กลมกลืนกัน และในเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ก็ต้องการให้เลื่อนเรื่องที่รีบด่วนออกไปเพื่อเห็นแก่เรื่องที่รีบด่วนน้อยกว่า ดังนั้นมาตรการต่างๆ ที่นำมาใช้ก็คือความต้องการในเรื่องเอกภาพแห่งโครงการดอกหรือ? แล้วสาเหตุแห่งเรื่องนี้ก็คือความต้องการกฎหมายที่กำหนดลงไปให้แน่นอนในประเทศ และข้อเท็จจริงที่ว่า ข้าราชการได้ปฏิบัติให้สอดคล้องต้องกันกับความโน้มเอียงของตนเอง ข้อเท็จจริงทั้งสองนี้ย่อมเพียงพอที่จะชี้ให้เห็นเหตุผลที่ว่าทำไมจึงจำเป็นจะต้องตั้งสภาที่ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้แทนเข้ามาด้วย ความก้าวหน้าเป็นสิ่งที่งามที่สุดในโลก และเป็นกฎของทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งทางด้านศีลธรรมและทางด้านกายภาพ มนุษย์ที่ถูกหลักการกระตุ้นให้กระตือรือร้นประณามคำว่า ความก้าวหน้า นี้ ดังนั้นพวกเขาจึงตั้งใจใช้คำว่ารีบร้อน มาประกอบเป็นการประณาม แต่คำว่า “รีบร้อน” ก็มีได้มีการนำมาใช้กับสภาที่ประชาชนเป็นผู้เลือกเข้ามาเลย...

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๙๗

การให้เหตุผลอีกประการหนึ่งของพวกข้าราชการก็คือว่าสภาพที่มีอยู่ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาทุกวันนี้มิใช่สร้างให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ในวันเดียว แต่กว่าจะเป็นอย่างทุกวันนี้ได้ก็โดยอาศัยการค่อยๆ ก้าวหน้ามาตามลำดับ ดังนั้น เราจึงไม่สามารถจะลอกแบบเขามาใช้ในปัจจุบันนี้ได้อย่างฉับพลันทันที แต่ทว่าข้อนี้เป็นความจริงสำหรับเรื่องสภาพเท่านั้น หรือ? ในความรู้ทุกๆ สาขา วิทยาศาสตร์ และศิลปจักรกลทั้งหลายก็เหมือนๆ กันนั้นแหละ เหตุผลที่ว่าทำไม (ชาวต่างประเทศ) จึงได้พัฒนาความรู้ต่างๆ เหล่านั้นขึ้นมาโดยต้องใช้เวลาดังหลายร้อยปีนั้น ก็เพราะว่าก่อนหน้านั้นมิได้มีตัวอย่างอะไร ไร้ให้เลย และพวกเขาจำเป็นต้องทำการค้นคว้าโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเองจริงๆ ถ้าหากเราเลือกเอาจากบรรดาตัวอย่างต่างๆ ของพวกเขาแล้ว ทำไมเราจะไม่สามารถนำมันมาใช้ให้ได้ผลเล่า? ถ้าหากเราจะต้องเลื่อนเวลาที่จะใช้เครื่องจักรไอน้ำออกไป จนกว่าเราจะค้นพบหลักการว่าด้วยไอน้ำด้วยตัวของเราเอง หรือเลื่อนเวลาการวางสายโทรเลขออกไปจนกว่าเราจะค้นพบหลักการเกี่ยวกับไฟฟ้าเสียก่อนแล้ว รัฐบาลคงจะเริ่มลงมือทำงานอะไรไม่ได้เลย

สุนทรพจน์เรื่องเสรีภาพ

อิทาทากิเป็นบุคคลที่รู้จักกันดีในฐานะเป็นผู้เผยแพร่เสรีภาพก่อนเพื่อนในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ เป็นบุคคลแบบแพทริก เฮนรี (Patrick Henry) ของญี่ปุ่นผู้ซึ่งชาวญี่ปุ่นจำได้ดีโดยเฉพาะในเรื่องคำประกาศที่น่าทึ่งของท่าน หลังจากที่ท่านถูกฆาตกรคนหนึ่งแทงเอาไม่นานนักกว่า “อิทาทากิอาจตาย แต่เสรีภาพจะไม่ตายเป็นอันขาด” เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นที่น่าสังเกตที่ว่า ในสุนทรพจน์ที่ท่านกล่าวต่อบรรดาสมาชิกของพรรคเสรีนิยมของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ นั้น อิทาทากิควรจะเน้นถึงเรื่องเสรีภาพว่าเป็นวิถีทางที่จะทำให้บรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแห่งชาติที่ยิ่งใหญ่ อันจำเป็นต้องมีความรู้สึกร่วมกันเกี่ยวกับความรับผิดชอบส่วนบุคคลและระเบียบวินัยในการส่งเสริมผลประโยชน์ของประชาชน การเน้นในเรื่องความรับผิดชอบทางสังคมมากกว่าเสรีภาพส่วนบุคคลนี้บางทีจะสะท้อนให้เห็นไม่เฉพาะกำเนิดชาบูโรของท่านเองเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นความยากลำบากต่างๆ ที่ท่านได้มีประสบการณ์ในการทำงานจนประสบความสำเร็จในเรื่องระเบียบวินัยของพรรคบางอย่างมากแล้ว

(จาก ยิยู-โท-ซี, ของ อิทาทากิ, เล่ม ๒, หน้า ๔๔๒-๔๔๘; เรื่อง เอกสารของรัฐบาลญี่ปุ่น, ของ McLaren,

หน้า ๖๐๕-๖๐๖)

๗๙๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เมื่อประเทศตกอยู่ภายใต้การปกครองของระบอบเจ้าขุนมูลนาย ประชาชนต้องหมอบกราบคานวักให้แก่อำนาจทางด้านการทหารของเจ้านายตน และไม่มีปากเสียงในการปกครองของตนเอง ผู้ปกครองบ้านเมืองก็ได้ปกครองด้วยความยินยอมเห็นชอบของประชาชน และประชาชนก็ได้มีส่วนในภารกิจของชาติ นอกจากนั้นประชาชนก็คล้ายๆ กับเป็นทาส ดังนั้นพวกเขาจึงรู้สึกว่ายู่ห่างไกลจากประเทศชาติมาก และไม่มีความรู้สึในด้านความเป็นปราชญ์ในหมู่พวกเขาเลยแม้แต่น้อย แม้ว่าพวกเขาจะมีความชื่นชมยินดีต่อฐานะแห่งความเป็นพลเมือง แต่ก็ยังเข้าใจว่าตนมีหน้าที่เพียงอย่างเดียว คือเชื่อฟังคำสั่งของเจ้านายเท่านั้น และไม่ต้องคำนึงถึงพันธกรณีอื่นใดทั้งสิ้น แต่ละคนจะมีเจตนารมณ์แห่งความเป็นปัจเจกชนด้วยกันทุกคน ไม่มีใครที่จะมีความรู้สึกในด้านความเป็นปราชญ์อยู่เลย พวกเขาคำนึงถึงแต่เสรีภาพส่วนตัวของพวกเขาเองไม่รู้เรื่องเสรีภาพของมหาชนเลย สังคมภายในประเทศดำรงอยู่ได้ก็โดยอาศัยพันธะระหว่างเจ้านายกับลูกน้องเท่านั้น ดังนั้นถ้าหากข้อผูกพันนี้ขาดสะบั้นลง การขาดความกลมเกลียวในหมู่ประชาชนย่อมไม่อาจที่จะทำให้กลับคืนคงเหมือนเดิมได้ เสรีภาพดูเหมือนจะเสื่อมลงจนกลายเป็นการเอาเสรีภาพไปใช้ในทางที่ผิดจนเกินพอดี และ (ไม่มีใคร) ทราบวิธีที่จะอ่อนข้อในเรื่องเสรีภาพส่วนตัวเพื่อที่จะได้ขยายเสรีภาพนั้นไปเป็นเสรีภาพของปวงชนเลย...

บุคคลที่มีความสามารถก็กระทำการอะไรต่ออะไรไปตามอำเภอใจ พวกเขาปรารถนาจะควบคุมผู้อื่น ดังนั้นจึงไม่ยอมให้ผู้อื่นปกครองตนเอง อนึ่ง ผู้ที่ไม่มีอำนาจและถูกผู้อื่นปกครองก็ต้องยอมรับนับถือการปกครองระบอบทรราชโดยคิดเสียว่าเป็นโชคชะตาของตน พวกเขาถอนมโนเจตนารมณ์ที่จะเป็นข้าคนต่อไปเข้าไว้และไม่คิดที่จะมีเสรีภาพอะไรเลย พวกเขาซึ่งไม่มีการปกครองตนเองและการคุ้มครองตนเองนั้นก็ยังคงปรารถนาจะพึ่งพาอาศัยคนอื่น ๆ อยู่อีก พวกเขาเริ่มกำลังเข้ากับคนอื่น ๆ แต่ทว่าไม่รู้ประสีประสาอะไรเลย การประณามระบอบทรราชในประเทศของเราเกือบจะไม่สามารถทำลายให้หมดสิ้นไปได้เลย...

ในสมัยกลาง ระบบการปกครองได้แบ่งประชาชนเป็น ๒ ชั้น คือชนชั้นชาмуไรกับประชาชนทั่วไป พวกเขาชาмуไรดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ส่วนประชาชนเป็นพวกที่ถูกปกครอง ปริมปราประเพณีที่ถือกันมาตามสายเลือดได้ก่อให้เกิดเป็นจารีตประเพณีที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกัน ผู้ปกครองบ้านเมืองเท่านั้นที่จะใช้อำนาจได้ และพวกเขาชาмуไรได้ทำอำนาจนั้นให้เป็นธุรกิจของพวกตนในอันที่จะเข้าร่วมในภารกิจของรัฐ ดังนั้นพวกเขาจึงเป็นพวกที่เชี่ยวชาญในนโยบายทางการเมือง ส่วนประชาชนก็ยอมรับการที่ตนถูกปกครองว่าเป็นชะตากรรมของตน และไม่มีอะไรที่จะต้องทำเกี่ยวกับภารกิจของรัฐเลย ดังนั้นพวกเขาจึงไม่มี

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๗๙๙

ความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีการเมืองเลยโดยเหตุที่การปกครองระบบนี้ได้ดำเนินมาเป็นเวลานานปีแล้ว มวลชนที่โง่เขลาทั้งหลายจึงมีความรู้ในเรื่องทฤษฎีการเมืองน้อยลงทุกที จนในที่สุดไม่มีเลย แม้จะมีผู้กล่าวกันว่าประชาชนในประเทศเราไม่เคยพัฒนาความคิดในทางการเมืองเลย ข้อนี้ก็จริงเฉพาะมวลชนที่โง่เขลาแต่ดูเท่านั้น ความคิดทางการเมืองของชนชั้นที่ได้รับการศึกษาแล้วได้พัฒนาขึ้นสู่ระดับที่สูงมาก ความแตกต่างเกี่ยวกับเรื่องความจรรโลงใจเกี่ยวกับการเมืองระหว่างชนชั้นที่มีความรู้กับชนชั้นที่โง่เขลาของเรานั้นห่างกันมาก ดูกด้างฟ้ากับดินทีเดียว การที่จะธำรงรักษาตุลยภาพและความกลมกลืนระหว่างชนทั้งสองชั้นนี้นับว่าลำบากอย่างที่สุด ทั้งนี้เพราะคนฉลาดก็มีปัญญาเพิ่มมากขึ้น ส่วนคนโง่ก็มีความโง่มากยิ่งขึ้นเช่นกัน...

การศึกษาแห่งชาติของเรามีอยู่ ๓ ชนิด คือ ชินโต ขงจื้อ และพระพุทธศาสนา ศาสนาชินโตเป็นเสมือนของที่ระลึกแห่งการปกครองระบอบเทวราชิปโตโดยอันเก่าแก่และเป็นผู้ช่วยเหลือที่ทรงคุณค่าในด้านการบริหารบ้านเมืองของสมเด็จพระจักรพรรดิมาแต่โบราณกาลอันยาวนาน พระพุทธศาสนาเป็นลัทธิคำสอนที่สั่งมาจากต่างประเทศและเกือบจะกลายเป็นศาสนาประจำชาติอยู่แล้ว แต่ก็มักจะทำหน้าที่รับใช้การเมืองเสมอ ทั้งนี้โดยถือวาระัฐบาลกับศาสนามีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ลัทธิขงจื้อก็เอากการเมืองกับจริยศาสตร์มาปนกัน ลัทธิขงจื้อวางวิถีทางไว้ทางเดียวทั้งเพื่อทำตนให้เป็นคนมีระเบียบวินัยและเพื่อปกครองประเทศ และได้เริ่มลัทธิคำสอนที่ว่า รัฐบาลก็คล้าย ๆ ครูบาอาจารย์หรือบิดา และควรจะอบรมสั่งสอนประชาชน (ซึ่งเป็นเสมือนศิษย์หรือบุตรธิดา) ดังนั้นรัฐบาลและศาสนาจึงได้แย่งชิงอาณาจักรของกันและกันและเข้าไปแทรกแซงในชีวิตส่วนตัวของประชาชนในแง่หนึ่ง และเข้าไปแทรกแซงการบริหารธุรกิจของปวงชนในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งเท่ากับก่อให้เกิดอันตรายแก่ทั้งประชาชนและธุรกิจของปวงชน...

เพื่อที่พรรคของเราจะจัดตั้งรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญและทำเสรีภาพของปวงชนให้สมบูรณ์ ปึงเจกชนแต่ละคนจะต้องทำลายความเห็นแก่ตัวให้หมดไป และสร้างเจตนารมณ์เกี่ยวกับประชาคมขึ้นมา ประชาชนจะต้องคุ้นเคยกับการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนโดยการต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ชาติและรัฐบาลจะต้องมีอยู่เพื่อที่ประชาชนจะได้เสริมสร้างความเข้มแข็งของตนให้มีมากยิ่งขึ้นและรักษาสีทธิของตนไว้ ดังนั้นถ้าหากคนเราปรารถนาจะได้รับเสรีภาพโดยอาศัยการคุ้มครองรัฐบาลของเขาแล้ว เขาก็จะต้องพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพแห่งชาติ ถ้าหากปึงเจกชนดำรงชีวิตตามความพอใจด้วยการอยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยวโดยมีค่านึงถึงความผาสุกและความเจริญรุ่งเรืองที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันแล้ว

๘๐๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เขาก็อาจเป็นคนเห็นแก่ตัว และฟุ้งเฟ้อมากเท่าที่เขาพอใจ โดยมิยอมเสียสละเสรีภาพส่วนตัว แต่ประการใดเลย อย่างไรก็ตาม ประชาชนอาจชื่นชมยินดีกับชีวิตโดยการคบค้าสมาคมกับพวกเพื่อน ๆ และพึงพาอาศัยประชาคม และดังนั้นพวกเขาควรมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ได้มาซึ่งเสรีภาพของพลเมืองโดยการยอมเสียสละร่วมกัน การขยายเสรีภาพแห่งชาติออกไปย่อมเป็นวิธีทางที่จะทำให้เสรีภาพส่วนบุคคลสมบูรณ์และเป็นมูลฐานแห่งองค์การทางสังคม ประชาชนในประเทศของเรายังขาดเจตนารมณ์ทางด้านประชาคมอยู่ แต่ละคนยังยึดมั่นในปัจเจกภาพของตนเองอยู่อย่างเหนียวแน่น การที่พวกเขาไม่รู้ข้อเท็จจริงที่ว่า เราจะเอาเสรีภาพของปัจเจกชนมาประนีประนอมกันเพื่อเห็นแก่เสรีภาพของปวงชนนั้นได้ก่อให้เกิดลัทธิการปกครองที่ผู้ปกครองจะมีอำนาจเด็ดขาด (despotism) ตลอดกาล เพราะฉะนั้นวิธีทางที่จะแก้ความเข้าใจผิดนี้ก็มีอยู่เพียงวิธีเดียวเท่านั้น คือให้ประชาชนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในการปกครองบ้านเมืองให้รู้หน้าไปเพื่อให้เกิดเอกภาพแห่งชาติ และสร้างความเข้าใจที่ว่าไม่มีความแตกต่างกันใดระหว่างผลประโยชน์แห่งปวงชนกับผลประโยชน์ของเอกชนเลย...

พรรคของเรามีวัตถุประสงค์ที่จะทำงานเพื่อให้ตัวเราเองมีระเบียบวินัย มิใช่เพื่อควบคุมผู้อื่น การปกครองผู้อื่นนั้นง่ายมาก แต่การควบคุมตนเองนั้นยากเหลือเกิน ทุกคนชอบสบายมากกว่าที่จะชอบลำบาก แต่พวกที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำสังคมควรปล่อยทางง่าย ๆ ให้ผู้อื่น และควรถือเอาทางลำบากด้วยตนเอง...

ถ้าพรรคของเราปรารถนาจะทำชาติของเราให้มั่นคง และกำจัดศัตรูให้สูญสิ้นไป สมาชิกแต่ละคนควรจะข่มเจตนารมณ์ที่จะทำอะไรเอาแต่ใจตนเองเสียและสร้างศรัทธาในกันและกันให้มั่นคงขึ้น โดยวิธีนี้เราก็จะดำเนินงานต่อไปได้โดยมิได้ก่อให้เกิดความแตกร้างขึ้นในหมู่ปัจเจกชนทั้งหลายเลย เสรีภาพที่เราปรารถนาอย่างแรงกล้านั้นก็คือหลักการที่แผ่ไปทั่วฟ้าและดิน และมีเพียงลักษณะที่เห็นแก่ตัวเท่านั้น พรรคที่ถือปัจเจกชนคนใดคนหนึ่งเป็นหลักย่อมไม่มีอะไรนอกจากการแบ่งพรรคแบ่งพวก ส่วนพรรคที่รวมกันด้วยความไว้วางใจกันและร่วมมือกันตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้นั้น เราอาจเรียกว่า พรรคของปวงชนได้... ถ้าสมาชิกของพรรคแต่ละคนยึดมั่นในหลักการของตนเอง พรรคก็ย่อมรวมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวยืนหยัดอยู่เบื้องหลังจุดมุ่งหมายมากกว่าที่จะอยู่เบื้องหลังปัจเจกบุคคล โดยวิธีนี้แม้หากปัจเจกบุคคลตายลง จุดมุ่งหมายก็ยังคงสถิตสถาพรอยู่ต่อไป

สิ่งที่พรรคของเราต้องการอย่างรีบด่วน ประการหนึ่งก็คือความต้องการให้มวลชนมีความเข้มแข็ง เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว พวกที่มีสติปัญญาสูงย่อมเป็นพวกเสรีนิยมมาก ส่วน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๐๑

พวกที่มีเงินทองจะมีแนวโน้มไปในทางอนุรักษ์นิยม และผู้ที่มีประสบการณ์มากมักจะตีค่าความเห็นของตนเองไว้สูงมาก ดังนั้นในหมู่ประชาชนเราก็พบความเห็นหลายระดับ แต่ตราบเท่าที่วัตถุประสงค์ของพวกเขาเป็นเช่นเดียวกับของเรา เราก็ควรจะดึงพวกเขามาเป็นพรรคพวกของเราให้ได้มากที่สุด โดยไม่ต้องคำนึงถึงความเห็นที่แตกต่างกันเพียงนิดๆ หน่อยๆ เลย ตัวอย่างเช่น แม้ในหมู่ผู้ที่เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปการปกครองใหม่ และควรยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองนั้นเอง (ก็ยังมีความเห็นแตกต่างกัน) ว่า สภานิติบัญญัติควรมีสภาเดียวหรือสองสภา หรือคะแนนเสียงในการเลือกตั้งควรจะให้ทุกคนมีสิทธิเท่ากันหมดหรือควรจำกัดโดยถือคุณสมบัติทางด้านทรัพย์สินสมบัติเป็นเกณฑ์ เราควรจะเลื่อนการตัดสินใจปัญหาเช่นนั้นออกไปจนกว่าจะได้มีการสร้างรูปการปกครองขึ้นมาใหม่... ในประเทศต่างๆ ทางตะวันตก พรรคการเมืองทั้งหลายจะต่อสู้กัน และแต่ละพรรคจะทดสอบหลักการของตนโดยตลอด บ่อยทีเดียวที่การต่อสู้กันของพรรคการเมืองต่างๆ ที่มีอยู่มากมายนั้นได้นำไปสู่สวัสดิภาพของพรรค แต่ข้อนี้ก็เพราะพรรคการเมืองเหล่านี้ได้ตั้งไว้ดีแล้ว และสมบูรณ์แบบแล้ว โดยเหตุที่พรรคของเราเพิ่งตั้งขึ้นมาใหม่ และยังไม่สมบูรณ์แบบ เราจะต้องไม่เอาอย่างเขา จะเป็นความผิดพลาดอย่างมากทีเดียว ถ้าหากพรรคการเมืองที่ตั้งใหม่ และยังไม่สมบูรณ์แบบของเราจะชำระสะสางหลักการต่างๆ ของพรรคอย่างถี่ถ้วน ซึ่งจริงแต่จะก่อให้เกิดมีขัดแย้งกันในเรื่องหลายๆ อย่าง... ง่าย ๆ อย่างเดียว...

วัตถุประสงค์แห่งความสามัคคีของเราคือเพื่อจะสร้างการปกครองในรูปที่ประชาชนจะมีสิทธิมีเสียงในธุรกิจของปวงชน ประชาคมตินับว่าเป็นแกนกลางของนโยบายการปกครองประเทศ ความรุ่งโรจน์และความเสื่อมแห่งการปกครองก็ขึ้นอยู่กับความรุ่งโรจน์และความเสื่อมแห่งประชาคมนั้นเอง ในการที่จะส่งเสริมประชาชาติและประกาศนโยบายที่เป็นคุณประโยชน์ไปพร้อมๆ กันนั้น เราจะต้องให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชน วิธีทางที่จะทำให้เราแน่ใจว่าจะได้รับรัฐบาลที่ดีและทำให้ประชาชนมีความสุขนั้น ก็คือการทำให้ชนชั้นที่ถูกปกครองมีโอกาสเข้าควบคุมบรรดาผู้ที่ปกครองตนโดยอาศัยพลังแห่งประชาชาติ และกันไม่ให้ผู้ปกครองได้ใช้อำนาจตามอำเภอใจ ถ้าหากผู้ที่ถูกปกครองไม่มีความรู้ทางการเมือง และไม่รู้อะไรเรื่องเทคนิคที่จะใช้ประชาชาติควบคุมบุคคลที่ปกครองตนแล้วละก็ แม้การปกครองที่ดีและกฎหมายที่ยุติธรรมก็อาจเสื่อมไป กลายเป็นการปกครองที่ผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาดและการกดขี่ข่มเหง และประชาชนก็จะถูกกดขี่กันจากผลประโยชน์ที่ขอบธรรมของตนได้

การปกครองที่ดีขึ้นอยู่กับประชาชนที่ดี เพราะฉะนั้นเพื่อที่จะปฏิรูปการปกครอง และทำให้แน่ใจว่าจะได้รับผลประโยชน์ที่คงทนถาวรจากการปฏิรูปนั้น เราควรปฏิรูป

๘๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ลักษณะแห่งชาติและสนับสนุนส่งเสริมพลเมืองที่ดี เราไม่อาจหวังว่าจะทำการปฏิรูปลักษณะแห่งชาติได้สำเร็จ ถ้าหากชนชั้นที่มีการศึกษากับชนชั้นที่โง่เง่าเบาปัญญายังมีความเข้าใจเรื่องการเมืองต่างกันอยู่ และไม่มีความรู้สึกที่จะทำตนให้เข้ากับคนอื่นได้ เพราะฉะนั้นพรรคของเราควรช่วยชนชั้นที่มีความรู้ นำชนชั้นที่โง่เขลา และช่วยให้ชนชั้นที่โง่เขลาตามชนชั้นที่มีความรู้ไปได้ และดังนั้นก็ชื่อว่า ทำให้ความเข้าใจทางการเมืองแพร่หลายออกไปและสร้างสวัสดิภาพของประชาชนขึ้นมาบนพื้นฐานที่ดี...

ตะวันตกได้ประสบความสำเร็จในระบบการปกครองที่ทันสมัยในปัจจุบันและมีรัฐธรรมนูญขึ้นมาได้ก็โดยอาศัยการค่อยๆ ทำให้สมบูรณแบบทีละน้อยๆ และให้สอดคล้องต้องกันกับกฎธรรมชาติ ถ้าหากประเทศของเราซึ่งมีอายุมากแล้วต้องการจะไล่ตามตะวันตกให้ทันละก็ จะต้องอาศัยวิธีเรียนลัด พวกที่นับถือลัทธิขงจื้อที่มีแต่หนังหุ้มกระดูกเหมือนอยากจะพูดว่า : “คนคนเดียวจะปกครองประเทศ โดยไม่ทำตนให้มีระเบียบวินัยก่อน และทำบ้านของตนให้มีระเบียบก่อนได้อย่างไรกัน?” หรือว่า : “การที่ตะวันตกเป็นประเทศที่ทันสมัยนั้น นับว่าสอดคล้องต้องกันกับกฎธรรมชาติ ประเทศของเราจะถึงความเป็นอารยะโดยวิธีเรียนลัดได้อย่างไร?” นี่นับว่าเป็นวิถีทางแห่งการมองสิ่งทั้งหลายแบบดื้อตันทुरัง ธุรกิจของมนุษย์ก็คือสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย และไม่ควรปฏิบัติต่อสิ่งที่มีชีวิตดุจตั้งว่ามันตายแล้วเลย ถ้าหากพรรคของเราจะต้องทำงานเพื่อทำให้ชาติเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วละก็ พรรคของเราจะต้องไม่เอาสิ่งที่ล้าสมัยและความเห็นแบบโง่ๆ มาใช้ แล้วเราก็จะตามตะวันตกทัน...

พรรคของเราปรารถนาการปกครองแบบเสรีนิยม ไม่ใช่การปกครองแบบที่เข้าไปแทรกแซงในธุรกิจของผู้อื่น การที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงในธุรกิจส่วนตัวของประชาชนนั้นก็เนื่องมาจากรัฐบาลไม่รู้ในเรื่องความแตกต่างระหว่างการเมืองกับศาสนา หรือระหว่างเรื่องของส่วนรวมกับเรื่องส่วนตัว การที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงย่อมหมายถึงการสูญเสียอิสรภาพ พรรคของเราควรแยกการเมืองกับศาสนาออกจากกัน และคัดค้านการที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงในธุรกิจส่วนตัวของประชาชน การที่พรรคของเราประกาศโฆษณาหลักการแบบเสรีนิยมนั้น นับว่าเป็นงานที่เสี่ยงภัยของส่วนรวม ไม่ใช่ของเอกชน พวกที่เห็นพ้องกับเราในเรื่องของมหาชนย่อมเป็นมิตรที่ดีของเสรีภาพ และแม้ว่าพวกเขาจะไม่เห็นพ้องต้องกันกับเราในเรื่องธุรกิจส่วนตัว แต่เรายังสามารถจะเข้ากับพวกเขาในเรื่องอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี อีกประการหนึ่ง พวกที่คัดค้านเรื่องเสรีภาพไม่ว่าในด้านส่วนตัว เขาอาจเป็นมิตรที่สนิทของเราเพียงใดก็ตาม ก็ย่อมไม่สามารถเดินร่วมทางกับเราได้

โอซากิ ยุกิโอะ

พรรคย่อยและพรรคใหญ่

ความสำคัญแห่งสุนทรพจน์ข้างบนนี้ ซึ่งอิทางากิได้แสดงต่อพรรคเสรีนิยมอาจเป็นที่ถูกอกถูกใจยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยอาศัยการตั้งข้อสังเกตในเรื่องการเมืองระบบพรรคของญี่ปุ่นที่ผู้นำที่มีหัวก้าวหน้าซึ่งข้าชองชื่อ โอซากิ ยุกิโอะ ได้ให้ไว้ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑

(จาก เสียงแห่งประชาธิปไตยญี่ปุ่น, ของ โอซากิ, หน้า ๙๓-๙๔)

ในฝ่ายบูรพทิศนี้ เราได้มีมโนภาพเกี่ยวกับพรรคย่อย แต่ไม่มีมโนภาพเกี่ยวกับพรรคใหญ่ๆ ที่เป็นของมหาชนเลย พรรคการเมืองเป็นสมาคมของประชาชนที่มีวัตถุประสงค์ที่จะอภิปรายเรื่องธุรกิจส่วนรวมของรัฐและนำเอาทัศนะของตนในเรื่องนั้นมาบังคับใช้ให้ได้ แต่เมื่อพรรคการเมืองได้ถูกนำมาใช้ในตะวันออกบ้าง พรรคการเมืองก็มีลักษณะเป็นพรรคย่อยๆ แทนที่ ทั้งนี้เพราะเอาแต่รักษาสถาปัตยกรรมส่วนตัวและของเอกชนมากกว่าที่จะรักษาสถาปัตยกรรมของรัฐ ดังจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่พวกเขาได้ร่วมมือกันกับบุคคลในตระกูลต่างๆ และใช้การสร้างทางรถไฟ ทำเรือ โรงเรียน ฯลฯ เป็นเครื่องมือในการขยายอิทธิพลของพรรคออกไป อนึ่งจารีตประเพณีและขนบธรรมเนียมต่างๆ ในสมัยเจ้าขุนมูลนายนั้น ได้ประทับอยู่ในจิตใจของคนทั้งหลาย ณ ที่นี่ยังลึกซึ้งมาก จนกระทั่งแม้แต่แนวคิดเกี่ยวกับพรรคการเมืองพอเข้าสู่สมองของประชาชนในประเทศเราก็ได้รับการพัฒนาให้เืองงามไปตามมโนภาพระบบเจ้าขุนมูลนาย เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้ว่าพรรคการเมืองที่ควรจะมีหลักการและทัศนะทางการเมืองเป็นหลักและควรจะมีจุดให้หมดไปตามหลักการและทัศนะทางการเมืองนั้น ความจริงก็เป็นภารกิจเกี่ยวกับความเชื่อมโยงและความรู้สึกส่วนบุคคล คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกของพรรค ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับพวกที่มีชีวิตอยู่ในระหว่างเจ้าขุนมูลนายกับเจ้านายของตนหรือคล้ายกับพวกที่อยู่ในระหว่าง “หัวหน้า” ของนักแสดงการพนันกับลูกน้องในประเทศนี้ นักการเมืองที่มีความลึกลับใจที่จะเข้าร่วมพรรคหรือที่จะทอดทิ้งพรรคไปเพื่อหลักการจะถูกประณามว่าเป็นผู้ทรยศทางการเมืองหรือเป็นผู้เปลี่ยนพรรค การที่จะรักษาศรัทธาทางการเมืองไว้ไม่ให้ตรงข้ามกับหัวหน้าหรือเจ้าหน้าที่ของพรรค แต่ให้ตรงข้ามกับหลักการและทัศนะของพรรคนั้นไม่มีใครเข้าใจได้ พวกเขาคิดเอาอย่างโง่ ว่าภาษิตที่ว่า “คนรับใช้ที่ดีจะต้องไม่เป็นแบบข้าสองเจ้าปาวสองนาย ภรรยาที่ดีจะต้องไม่ใช่หญิงสองผัว” นั้น นับว่าเอามาใช้กับสมาชิกพรรคการเมืองได้พอๆ กันในความเห็นที่ผิดๆ ของพวกเขา พวกเขาเห็นว่า นับว่าเป็นการแสดงให้เห็นความจงรักภักดีที่สมาชิกของพรรคได้เปลี่ยนหลักการและทัศนะของตน

๘๐๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ได้สอดคล้องกันกับระเบียบต่างๆ จากสำนักงานใหญ่ ส่วนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในสำนักงานใหญ่นั้น นับว่าเป็นการไม่เชื่อสัตย์ที่จะทอดทิ้งสำนักงานใหญ่ไป

โอคุมะ ชิงโนบุ

ข้อเสนอแนะต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ

ข้อเสนอข้างล่างนี้ แม้ในทุกวันนี้จะดูเหมือนว่าเป็นแบบกลางๆ ไม่ใช่แบบรุกราน แต่ก็นับว่าเป็นเครื่องหมายแห่งหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญในประวัติศาสตร์แห่งการปกครองในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ทั้งนี้เพราะข้อเสนอเหล่านั้นได้ก่อให้เกิดการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญขึ้นภายในระบอบการปกครอง แม้ว่าโอคุมะจะถูกบีบบังคับให้ต้องลาออกจากราชการเพราะเรื่องที่ท่านนำเสนอ แต่ท่านก็ได้รับความมั่นใจที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงรับรองว่าการที่จะดำเนินการปกครองระบอบที่มีผู้แทนราษฎรนั้นจะต้องดำเนินการเป็นขั้นๆ ไป

(จากหนังสือ โอคุมะ ชิงโนบุ, ของ วาดานาเบะ, หน้า ๖๑)

๑. จะต้องประกาศวันที่จะเปิดสภาที่ปรึกษา
๒. จะต้องคำนึงถึงความต้องการของประชาชนในการที่รัฐบาลจะแต่งตั้งเสนาบดีที่มีชื่อเสียงเป็นต้น
๓. จะต้องมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างสำนักงานเพื่อคนของพรรค กับสำนักงานเพื่อคนที่ประกอบอาชีพ
๔. จะต้องร่างรัฐธรรมนูญขึ้นตามที่สมเด็จพระจักรพรรดิจะทรงสั่ง
๕. จะต้องเลือกผู้แทนราษฎรในดอนสิ้นปีที่สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิทรงครองราชย์มาครบ ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๔๒๕) และจะต้องเปิดสภาที่ปรึกษาแห่งชาติขึ้นในต้นปีที่ ๑๖ แห่งรัชสมัยของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๒๖)
๖. จะต้องตัดสินใจว่าจะใช้นโยบายอะไรในการบริหารบ้านเมือง

เรื่องการตั้งพรรคก้าวหน้า

การสัมภาษณ์นี้ พุยตะ อิจิโร ผู้รายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ โตเกียว นิชิ นิชิ เป็นผู้ดำเนินการ และตีพิมพ์ออกมาเมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ โอคุมะได้รับราชการมา

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๐๕

จนถึงเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. ๒๔๒๔

(จากหนังสือ โอคุมะ ชิงโนบุ, ของ วาดานาเบะ, หน้า ๘๗-๘๘)

ถาม : ในวันที่ ๑๔ ตุลาคมปีที่แล้ว ๗๗ ขวบ ได้บอกข้าพเจ้าว่า ๗๗ ขวบ ตั้งใจจะทำตัวให้เป็นแบบอย่างของพวกที่ลาออกจากราชการของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิตามพระบรมราชโองการ ๗๗ ขวบ ได้แสดงความเห็นว่าไม่มีใครตกที่ได้ทั้งสำนักงานไปอย่างเด็ดขาด และ ๗๗ ขวบ ได้สัญญาว่าจะทำให้เป็นแบบอย่าง ข้าพเจ้าได้บันทึกคำพูดของ ๗๗ ขวบ ไว้ และไม่เคยลืมคำพูดนั้นเลย นับตั้งแต่นั้นมาข้าพเจ้าก็ได้เห็นเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของ ๗๗ ขวบ ในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นครั้งคราวโดยกล่าวไปต่างๆ นานาว่า ๗๗ ขวบ ตั้งใจจะไปยังซีโมสะและเริ่มโครงการเรียกร้องเอาที่ดินคืน หรือมีฉนั้น ๗๗ ขวบ ก็จะเดินทางไปยังต่างประเทศ แต่ละครั้งที่ข้าพเจ้าได้อ่านบทความทำนองนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกตอกตใจมากเพราะย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่า ๗๗ ขวบ ยังยึดมั่นอยู่กับความเห็นที่ ๗๗ ขวบ เคยบอกข้าพเจ้า อย่างไรก็ดี บัดนี้ข้าพเจ้ารู้สึกวุ่นวายใจมากที่ได้อ่านพบว่า ๗๗ ขวบ มีโครงการที่จะตั้งพรรคการเมืองขึ้น ความจริงนั้นข้อนี้ถูกต้องแล้วหรือ? ถ้าหากเป็นการถูกต้อง ก็ดูเหมือนจะมีการวิพากษ์วิจารณ์ ๗๗ ขวบ อยู่ ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามิมีพันธะที่จะต้องพูดถึงเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน

ตอบ : นับว่าเป็นการถูกต้องทีเดียว ที่ข้าพเจ้าตั้งใจจะก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา ความจริงเมื่อปีกลายนี้ ข้าพเจ้าก็ได้บอกท่านแล้วว่า ข้าพเจ้าวางโครงการที่จะทำตนให้เป็นตัวอย่างของบุคคลที่ลาออกจากราชการในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิตามพระบรมราชโองการ ข้าพเจ้าจะลืมเรื่องนี้ได้อย่างไร? คำว่า “ทำให้เป็นตัวอย่าง” ข้าพเจ้าหมายถึงวิถีทางที่เหมาะสมแห่งการลาออกจากราชการ เมื่อข้าพเจ้าไปปรากฏตัวที่สภการบริหารแห่งรัฐปีที่แล้วเพื่อกล่าวกับสมาชิกทั้งหลายว่า ข้าพเจ้ากำลังออกจากราชการ ข้าพเจ้าขอรับรองให้พวกเขาจดจำไว้ว่า ไม่ว่าข้าพเจ้าจะยังคงรับราชการอยู่หรือไม่ก็ตาม หลักการของข้าพเจ้าจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอันขาด ข้อเท็จจริงนี้ได้เป็นที่รู้กันทั่วราชอาณาจักร ข้าพเจ้าไม่ควรฝันว่าได้ประพาศิติน เช่น อิทางากิ ไทสุเกะ ซึ่งได้ลาออกจากสภาในเพราะเรื่องเกี่ยวกับเกาหลีเพียง ๒-๓ ปี ก็ได้ทูลเกล้าฯ ถวายบันทึกความทรงจำต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ เพื่อพระองค์จะได้ทรงตั้งรัฐสภา^๔

^๔ ณ ที่นี้โอคุมะบ่งถึงว่า อิทางากิเป็นนักฉวยโอกาส นั่นคือ อิทางากิได้ทำอะไรเพื่อช่วยสร้างรัฐสภาสำหรับปรึกษาหารือเลย ทั้ง ๆ ที่เขาอยู่ในวงราชการและมีตำแหน่งฐานะที่จะต้องทำเช่นนั้น ทั้งโอคุมะยังได้เสนอแนะถึงเรื่องการกระทำที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกต้อง เพราะอิทางากิเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการศึกษาและความรอบคอบที่จะนำมาใช้ในการบริหารในเรื่องนี้ (และ) เกี่ยวกับการใช้ความรู้และความสุขนี้สร้างเมืองหลวงทางการเมือง โดยอาศัยบันทึกความทรงจำที่ประชาชนทั่วๆ ไปรู้กันอย่างกว้างขวางแล้ว

๘๐๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่มีสมาชิกที่ประชาชนเป็นผู้เลือกเข้ามา ข้าพเจ้าทั้งการปกครองไว้เหนือหลักการ และข้าพเจ้าจะร้องเรียนต่อประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับหลักการเหล่านั้น ไม่มีอะไรเลยที่เหมาะสมกับเรื่องเช่นนั้น การสังเกตอย่างใกล้ชิดของข้าพเจ้าเกี่ยวกับเงื่อนไขต่าง ๆ ในญี่ปุ่นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ทำให้ข้าพเจ้าตระหนักว่าการตั้งพรรคการเมืองและการอภิปรายเรื่องการเมืองนั้นจะต้องไม่หยุดชะงักในทันที แต่จะต้องขยายให้มีมากขึ้นทุก ๆ วัน

อนึ่ง พฤติกรรมแห่งสมาชิกของพรรคการเมืองทั้งหลายมักจะนำเอาเรื่องยุ่งยากต่าง ๆ มาให้เราทั้งสองเสมอ พวกเขาโจมตีทุก ๆ คนที่เป็นฝ่ายรัฐบาล จนถึงพวกข้าราชการตามหัวบ้านหัวเมือง หรือมิฉะนั้นก็ตำรวจ โดยมีได้ตรวจสอบความดีความชอบของแต่ละคนให้เสียก่อน พวกเขาเชื่อว่าปวงชนจะมีสิทธิโดยการคัดค้านรัฐบาล พวกที่ก้าวร้าวที่สุดที่เสียแล้ว เช่นนั้นก็อยู่ในพรรคเสรีนิยมนี้แหละ ถ้าเราปล่อยปละละเลยทำเป็นเอาหูไปนาตาไปไรเสียแล้ว ในที่สุดพวกเขาก็จะเป็นผู้ทำลายสังคม แม้ข้าพเจ้าจะเป็นคนที่ไม่มีความอะไร แต่ข้าพเจ้าก็รับที่จะเอาเป็นภาระธุระของตนเสียเองในฐานะที่เป็นพลเมืองคนหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อแก้ไขสถานการณ์นี้ให้ดีขึ้น และโดยการธำรงรักษาความปลอดภัยแห่งชาติไว้ ข้าพเจ้าจึงต้องขอขอบพระทัยสมเด็จพระจักรพรรดิด้วย เขาจะสนับสนุนได้อย่างไรว่าข้าพเจ้าได้ทำตนเป็นเพียงคนที่ก่อให้เกิดความเสียหายแต่ฝ่ายเดียว?

แต่สมาชิกพรรคก้าวหน้า

โอกูมะได้แสดงสุนทรพจน์ต่อไปนี้ในคราวที่ได้ตั้งพรรคก้าวหน้าขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ทั้งนี้ก็เพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ของพรรค สิ่งทีโอกูมะถนัดจริง ๆ ก็คือการพูดในชุมนุมชน ไม่ใช่เรื่องของการเขียนหนังสือ และถ้อยคำที่จับอกจับใจเกี่ยวกับหลักการแห่งความก้าวหน้าที่จะยึดถือเป็นหลักของท่านนี้ นับว่าเป็นคุณลักษณะแห่งวาทศาสตร์ในแบบที่ท่านมีชื่อมาก

(จากหนังสือ โอกูมะ ชิงโนบุ, ของ วาดานาเบะ, หน้า ๙๒-๙๕)

การฟื้นฟูประเทศที่ได้ประสบความสำเร็จอย่างนามัศจรรย์ก็เนื่องมาจากการฟื้นฟูนั้นมีวัตถุประสงค์ที่จะทำลายล้างการผูกขาดอำนาจทางการเมืองโดยคนสองสามตระกูลลงเป็นสำคัญ มันมิใช่เป็นหน้าที่ที่รัฐบาลของเราจะดำเนินตามมโนภาพเดิมนั้นจนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางจริง ๆ โดยการอ้างว่าเพื่อเกียรติภูมิและความรุ่งโรจน์ของราชสำนัก และความสุขของประชาชนทั้งสิ้นดอกหรือ? ไม่ใช่, มิใช่ผู้ที่รับหน้าที่เป็นรัฐบาลของสมเด็จพระ-

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๐๗

จักรพรรดิเมจิจะปลุกใจคนทั้งประเทศให้ทำงานตุงเป็นคนเดียวกันเพื่อจุดมุ่งหมายเหล่านี้
ดอกหรือ? แต่ความจริงเสนาบดีต่างๆ มีคุณสมบัติทางด้านศีลธรรมพอที่จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมาย
นี้หรือไม่? พวกเขาได้ปฏิบัติหน้าที่ของเขาอย่างที่เราควรจะปฏิบัติหรือไม่? ประชาชนแห่งชาติที่
สามารถมองเห็นหรือเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ดีนั้นรู้ภารกิจต่างๆ ที่แท้จริงหรือเปล่า?

ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่ได้เสียแรงงานไปเพื่อสนับสนุนงานที่น่าภาคภูมิใจ คือการ
ฟื้นฟูประเทศ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้ทำลายล้างการที่คนสองสามตระกูลขาดอำนาจทางการเมือง
เมืองไว้ให้หมดไป และข้าพเจ้ามิได้สร้างจินตภาพเอาไว้ว่า การที่ข้าพเจ้ายึดมั่นอยู่ในหลักการ
เหล่านี้จะมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ไม่ใช่, ข้าพเจ้าหวังอยู่เสมอที่จะทำงานด้วยความตั้งใจ
ที่มั่นคงยิ่งขึ้นเพื่อให้งานที่น่าภาคภูมิใจคือการฟื้นฟูประเทศสัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้ก็เพื่อว่าการวาง
พื้นฐานเพื่อจักรวรรดิของเราซึ่งจะดำรงอยู่ต่อไปตลอดกาลเป็นนิรันดร์ และเพื่อเป็นการธำรง
รักษาซึ่งศักดิ์ศรี และความรุ่งโรจน์แห่งพระบรมราชวงศ์และความสุขของประชาชนให้ดำรงอยู่
เป็นจริยธรรม

มีบางคนที่ไม่จะแสดงตัวเองว่าเป็นพรรค “ที่เคารพสมเด็จพระจักรพรรดิ” และสวม
ใส่เครื่องประดับอันแสดงถึงความเคารพนั้น แต่ความจริงแล้วส่วนใหญ่ก็เพื่อแสวงหาวิธีที่จะ
สถาปนาคนสองสามตระกูลให้เป็นจุดป้อมปราการของพระบรมราชวงศ์หรือเพื่อใช้กองทหาร
คุ้มครองพระบรมวงศานุวงศ์ พวกที่มีหัวรุนแรงที่สุดของกลุ่มนี้คงจะผลักดันสมเด็จพระ-
จักรพรรดิขึ้นไปให้เป็นจุดจากบังหน้าและตั้งตัวเป็นผู้ควบคุมจุดสำคัญๆ ของการบริหารบ้าน
เมืองไว้โดยตรง โดยอาศัยการได้รับความสนับสนุนจากพระบรมวงศานุวงศ์ พวกเขาก็คงจะ
ทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ตกอยู่ในฐานะที่เต็มไปด้วยภัยอันตราย

จะเป็นไปได้จริงๆ หรือที่จะส่งเสริมเกียรติฐานะและความรุ่งโรจน์ของพระบรมวงศา-
นุวงศ์ได้โดยวิธีนี้? ไม่ได้แน่ๆ เป็นไปไม่ได้ที่จะส่งเสริมเกียรติฐานะและความรุ่งโรจน์ของ
พระบรมวงศานุวงศ์โดยวิธีเช่นนั้น แม้หากจะเป็นไปได้ ความรุ่งโรจน์นั้นก็คงเป็นอนิจจังคือ
ไม่จริงยั่งยืนอะไร และความรุ่งโรจน์เช่นนั้นคงไม่สามารถทำให้ข้าพเจ้าพอใจได้แน่ ข้าพเจ้าไม่
อยากจะพูดว่ามีวิธีทางอยู่ทางหนึ่งที่จะธำรงรักษาเกียรติฐานะและความรุ่งโรจน์แห่งพระบรม-
วงศานุวงศ์ไว้ได้ และว่ามีกฎเกณฑ์ที่จะทำให้แน่ใจได้ว่าประชาชนทั้งปวงจะชื่นชมยินดีกับ
ความสุขอยู่ ถ้าเราค้นไม่พบวิธีทางนี้และกฎเกณฑ์เหล่านี้ เราก็คอาจปรารถนาเพื่อให้ได้
ผลลัพธ์อย่างหนึ่ง และหวังว่าจะได้รับผลลัพธ์อย่างอื่น แต่เราจะไม่ได้อะไรเลย ท่านสุภาพบุรุษ
ทั้งหลาย ถ้าหากในหมู่พวกท่านไม่มีใครปรารถนาที่จะให้พรรคของเราปฏิรูปการปกครองและ

๘๐๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

นำการปกครองให้หลุดหน้าไป ซึ่งจะเป็นการดำรงรักษาเกียรติฐานะและความรุ่งโรจน์แห่งพระบรมวงศานุวงศ์ให้ดำรงอยู่เป็นจิรัฏฐิติกาล และแสวงหาทางที่จะทำให้ประชาชนได้รับความสุขเป็นนิรันดร์แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่ปรารถนาที่จะเดินทางร่วมไปกับท่านต่อไปอีกเป็นแน่ โช้ที่สามเราไว้ภายในประเทศได้ถูกตัดขาดออกแล้ว และมันจะไม่สามารถมาผูกมัดเราได้อีกต่อไป กระแสธารแห่งความก้าวหน้าจากต่างประเทศได้หลั่งไหลมาถึงเราโดยไม่มีอุปสรรคอะไรมาขัดขวางเลย และความเข้มแข็งของกระแสนั้นก็มีมากเหลือหลาย ทุกวันนี้เมื่อประจักษ์โดยทั่วๆ ไป มีแนวโน้มไปหาความเจริญก้าวหน้า ความพยายามใดๆ ที่จะขัดขวางแนวโน้มนี้ก็จะถูกทำลายให้หมดไปอย่างสิ้นเชิงพร้อมกับการดูหมิ่น ความจริง การตรวจสอบหลักการตามธรรมชาติย่อมแสดงให้เห็นว่า การปฏิรูปและความก้าวหน้าเป็นกฎแห่งการสร้างสรรคทั้งปวงอย่างไม่เปลี่ยนแปลง จึงพิจารณาวัตถุประสงค์ต่างๆ ให้ดี ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์ปลีกย่อยอะไรก็ตาม ท่านจะเห็นว่าไม่มีอะไรดอกที่จะก้าวจากหยาบไปหาละเอียดและจากหยาบไปหาบริสุทธิ์ แต่ละอย่างจะต้องดีขึ้นเรื่อยๆ ทุกวันและก้าวหน้าไปทุกๆ เดือน การที่จะต่อต้านพลังเหล่านี้ อย่างตันทุรังหรือความพยายามที่จะคัดค้านโครงการสำคัญแห่งชาตินับว่าเป็นความผิดอย่างแน่นอน...

นับตั้งแต่สมัยแรกๆ แห่งรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมาทีเดียว ที่ข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็นการปฏิรูปทางการเมืองเป็นความรับผิดชอบส่วนตัวของข้าพเจ้าข้าพเจ้าได้เข้าร่วมในการบริหารของรัฐบาลชุดฟื้นฟูประเทศ และข้าพเจ้าได้ทำงานเพื่อการปฏิรูป และเพื่อความก้าวหน้าอยู่ตราบเท่าที่กำลังอันอ่อนแอของข้าพเจ้าจะอำนวยให้ ความเศร้าใจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของข้าพเจ้าก็คือว่าข้าพเจ้าไม่เคยสมหวังเลย และก็บ่อยทีเดียวที่ข้าพเจ้าไม่สามารถทำให้พวกท่านผู้เป็นสภาพบุรุษทั้งหลายสมหวังได้ อย่างไรก็ตามวิถีทางแห่งชาติของเราในที่สุดก็ได้พุ่งไปสู่ทิศทางแห่งความก้าวหน้า... การปฏิรูปและความก้าวหน้าทางการเมืองนับว่าเป็นความปรารถนาที่เป็นเอกฉันท์แห่งพรรคของเรา และได้เป็นวัตถุประสงค์ที่ข้าพเจ้าไม่ยอมเปลี่ยนแปลงตลอดมา แต่เราจะบรรลุความสำเร็จสมดังวัตถุประสงค์นั้นได้ก็โดยต้องอาศัยวิธีที่ดีและเหมาะสมเท่านั้น... ผู้ที่สืบสายทางด้านจิตใจของรุสโซ^๕ บางคนคงแสวงหาทางที่จะทำให้วัตถุประสงค์อันดีมีของตนสัมฤทธิ์ผลด้วยการกระทำโดยตรง แต่ความพยายามเช่นนั้นคงทำให้ระเบียบทางสังคมต้องเสียหายและจบลงด้วยการขัดขวางการปฏิรูปทางการเมืองอย่างแท้จริง พรรคของเราไม่รับพิจารณาความปรารถนาเช่นนั้น เราแสวงหาการปฏิรูปและความก้าวหน้าทางการเมืองด้วยวิธีการที่ดีและเหมาะสม และหวังว่าจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์เป็น

^๕ อีทงากิและสำนักศิษย์ของท่าน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๐๙

ขึ้นๆ ไป เพราะเหตุที่เราปรารถนาการปฏิรูปและความก้าวหน้าโดยวิธีนั้น ถ้าหากในพวกท่านจะมีใครสักคนเจริญรอยตามรุสโซ และนำเอาละครที่รุนแรงของจาโคแบง (Jacobins) มาแสดงใหม่ โดยหวังที่จะได้รับความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วละก็ ข้าพเจ้าไม่ขอรับความสนับสนุนของพวกท่าน และไม่ปรารถนาที่จะท่องเที่ยวไปไหนมาไหนกับพวกท่านต่อไปอีกแล้ว และในขณะที่ข้าพเจ้าเน้นไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงอย่างใจร้อนนั้น ข้าพเจ้าก็รู้สึกว่ามันเป็นความสำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่าพรรคของเราแตกต่างไปจากพรรคที่สวมหน้ากากแห่งลัทธิอนุรักษนิยมที่แท้จริงของตนไว้ โดยสร้างทำเป็นว่ายินยอมเพื่อความสะดวกๆ เจริญก้าวหน้า

พรรคของเราเป็นพรรคที่ยินยอมเพื่อความก้าวหน้าในทางการเมือง เราหวังจะให้เกิดผลเป็นการปฏิรูปและความก้าวหน้าในทางการเมืองที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และโดยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม เราแตกต่างจากพรรคต่างๆ ตรงที่พรรคเหล่านั้นไม่ทำในเมื่อถึงโอกาสที่จะต้องทำอย่างเด็ดขาด และตรงที่พรรคเหล่านั้นแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยมีเจตนาที่จะหน่วงเหนี่ยวการทำงานให้ล่าช้าลง แต่สร้างทำเสมือนว่าทำงานอย่างจริงจังและให้ค่อยๆ ก้าวหน้าไปเป็นขั้นๆ

การเมืองระบบพรรคและประชามติ

ข้อความต่อไปนี้ นับว่ามีผลประโยชน์ทั้งในด้านประวัติศาสตร์และด้านการเมือง นับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้มีการบันทึกสุนทรพจน์ของผู้นำของญี่ปุ่นสมัยใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้มหาชนได้รับรู้กันให้กว้างขวางออกไป เมื่อพวกที่สนับสนุนท่านเสนอให้คำแนะนำแก่ท่านตอนแรกท่านก็ตั้งปัญหาถามถึงความสุจริตยุติธรรมแห่งการที่จะเอาวิธีการนั้นๆ มาใช้เพื่อให้ไปเข้าหูผู้ฟังส่วนใหญ่โดยตั้งข้อสังเกตว่า “มันก็คล้ายๆ กับเป็นการแสดงละครนั่นเอง แต่ว่าต่อมาท่านก็ยินยอม และได้ทำบันทึกเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ในสมัยที่โอกูมะเป็นอัครมหาเสนาบดี”

การที่โอกูมะได้เตือนให้ระวังภัยอันตรายที่รออยู่ข้างหน้า ถ้าหากไม่ใช้ประชามติเพื่อทำให้การเมืองระบบพรรคมีความสะอาดหมดจด ก็เกือบจะเป็นการพยากรณ์ชะตาของการปกครองระบอบพรรคในทศวรรษที่ ๗ และที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ที่เดียว

(จาก โอกูมะ โค อะจิโยเนน-ชิ, เล่ม ๓, หน้า ๒๓๔-๒๓๖)

สิทธิและหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญได้ให้แก่ประชาชนนั้นนับว่ามีความสำคัญมาก รัฐธรรมนูญเองนับว่าเป็นพื้นฐานที่เราใช้สร้างชาติของเราขึ้นมา และสิทธิของประชาชนใน

๘๘๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ฐานะเป็นประชากรชาวนั้น คือหน้าที่ของประชาชนที่รัฐธรรมนูญมอบให้ นั่นว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเสมอด้วยชีวิต ในบรรดาลัทธิและหน้าที่เหล่านั้น ลัทธิและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ลัทธิและหน้าที่ที่จะเข้ามีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ข้อเดิตร้อนที่เราได้รับฟังอยู่ทั่วทั้งประเทศ ในทุกวันนี้เกี่ยวกับเรื่องการเก็บภาษีอากรสูงมาก และการบริหารงานที่ผิดพลาดของรัฐบาล นั้นก็คล้ายๆ ความเดือดร้อนของประชาชนที่ตกอยู่ในลักษณะคล้ายทาสหรือข้าในสมัยที่มีการปกครองแบบอิตาเลียโดยนัอง ตามรัฐธรรมนูญนั้นรัฐบาลจะทำอะไรโดยมิได้รับความยินยอมเห็นชอบจากรัฐสภา (ไดเอต) มิได้ ทั้งนี้รวมถึงการเก็บภาษีและการเอาเงินภาษีมาใช้จ่าย การบอกเรื่องสิทธิและหน้าที่ของประชาชนและการออกกฎหมายทั้งปวงด้วย... โปรดระลึกไว้ว่า สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้ประทานบุญแดงดอกที่สำคัญยิ่งแก่ประชาชน จะเป็นความโง่เขลาสักเพียงใด ถ้าหากเราจะยอมให้คนที่เลวทรามต่ำช้าเจ้าเล่ห์เพทุบายซึ่งมีแต่จะนำเคราะห์กรรมมาสู่ประชาชนและก่อให้เกิดความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุดขโมยบุญแดงที่หาค่ามิได้ที่ควบคุมบ้านเมืองและมีอิทธิพลต่อการออกกฎหมายนี้ไปเสีย ทั้งเคราะห์กรรมเหล่านี้ยังเป็นผลกระทบที่ตามสนองความบกพร่องของประชาชนเอง เพราะประชาชนขาดการเคารพตนเอง ทำไมพวกเขาจึงไม่ตีค่าสิทธิของตนให้สูงกว่านั้นเล่า?...

บัดนี้มหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตร คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซียกำลังยุ่งอยู่กับการทำสงครามกับประเทศมหาอำนาจคือเยอรมนี จักรวรรดิของเราอยู่ในกระบวนการที่จะต้องเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ในสถานการณ์ของโลกปัจจุบันนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจักรวรรดิของเรากำลังก้าวหน้าไปสู่สถานะที่จะเสมอป่าเสมอไหลกับชาติต่างๆ ที่เจริญที่สุดในโลก จะเป็นการโง่เขลาเบาปัญญาสักปานใดที่ในโอกาสเช่นนี้เรายังมัวมาทะเลาะเบาะแว้งกันด้วยเรื่องหยุมๆ หยิมๆ โดยถือเอาการแตกความคิดความเห็นในทางการเมืองในเรื่องความสัมพันธ์ในภายในของเรา และในเรื่องการคลั่งในเรื่องปัญหาเกี่ยวกับการป้องกันประเทศและในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองเป็นหลัก มีความต้องการอยู่อย่างหนึ่งที่จะระดมอำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งมติมหาชนเพื่อต่อต้านการปฏิบัติเช่นนั้นและเพื่อขัดขืนการปฏิบัติเช่นนั้นให้ย่อยยับไปเป็นผุยผง ข้อเท็จจริงที่ไม่มีปัญหาอะไรเกี่ยวกับความชั่วร้ายแห่งพรรคการเมืองทั้งหลายของเราทั้งปวงได้มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง แม้จนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งๆ ที่พรรคการเมืองเหล่านั้นจะไม่ยอมรับว่าสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้นอยู่ก็ตาม ในวันเลือกตั้ง ข้อนี้ก็จะเป็นเหตุผลที่ทำให้ประชาชนเกิดมีความรู้สึกที่จะแก้ปัญหานี้อย่างแน่วแน่ ข้าพเจ้าหวังว่าอำนาจประชามติจะทำให้คนมองเห็นอิทธิพลของมัน ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่าถ้าหากประชาชนปลุกใจตัวเองและตัดสินใจที่จะใช้พันธกรณีอันศักดิ์สิทธิ์ที่ตนมีต่อรัฐแล้ว ก็จะมีพลังให้เห็นว่า การเลือกตั้งมี

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๑๑

ประสิทธิผล บัดนี้ญี่ปุ่นกำลังตกอยู่ในระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อ ถ้าหากญี่ปุ่นก้าวพลาด มีความบกพร่องในเรื่องสำคัญๆ ในฐานะที่เป็นจุดหมายปลายทางแห่งชาติแล้ว ก็จะมีผลกระทบกระเทือนมาถึงเกียรติและชื่อเสียงแห่งชาติด้วย ข้าพเจ้าเชื่อว่าข้อนี้เป็นเรื่องที่ประชาชนของเราจะต้องใช้ความคิดอย่างหนักหน่วงในเรื่องนี้ ข้าพเจ้ายอมรับว่าประชามติมีอำนาจอันยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่าอำนาจประชามติจะครอบครองจุดหมายปลายทางแห่งประเทศของเรา

การศึกษา-ทักษะของผู้ที่ทำงานหลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน

โอกูมะนั้นว่ามีความคิดเห็นตรงข้ามกับโอโตซึ่งถือว่ามีความเป็นเอกลักษณ์อย่างใกล้ชิดกับมหาวิทยาลัยอิมพีเรียลที่กรุงโตเกียว ซึ่งรัฐเป็นผู้ให้ความสนับสนุนและทำให้พวกที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ผูกขาดตำแหน่งในวงราชการไว้หมด โอกูมะเป็นผู้ให้บรรดาอธิบายเกี่ยวกับสถาบันการศึกษาอิสระทั้งหลายที่กล้าหาญคนหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ หลังจากที่ท่านออกจากราชการแล้ว ท่านก็ช่วยก่อตั้งมหาวิทยาลัยวะเซดะ และต่อมาก็ได้กล่าวสุนทรพจน์นี้ในขณะที่ทำการรณรงค์หาทุนเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๔๔

(จาก โอกูมะ โค สะงิโยเนน-ชิ, เล่ม ๒, หน้า ๔๔๗)

แม้รัฐจะเพิ่มความพยายามเพื่อขยายการศึกษาที่ธรรมดาสามัญออกไปอย่างมากมาย แต่ก็ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่มากทีเดียวว่าจะมีคุณประโยชน์หรือไม่ ถ้าหากจะดำเนินการศึกษาระดับสูงในสถาบันต่างๆ ที่เป็นของรัฐต่อไป รัฐมีอำนาจที่จะทำเช่นนั้น แต่ก็มีย่อยครั้งที่เดียวที่จุดมุ่งหมายของรัฐเป็นจุดมุ่งหมายของรัฐบาลที่ครองอำนาจจริงๆ และจุดมุ่งหมายเหล่านั้นมิได้เป็นตัวแทนจุดมุ่งหมายของประชาชนอย่างแท้จริงเลย อาจมีบ่อยครั้งที่เดียวที่จุดมุ่งหมายของรัฐก็มีอะไรขาดตกบกพร่องอยู่เหมือนกัน

ถ้าหากว่ารัฐได้แก่การสร้างสรรค์แห่งองค์ภาพของประชาชน ก็นับว่าเป็นการยากที่จะยืนยันกันว่ารัฐจะไม่มีอะไรขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ดังนั้นข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่าโรงเรียนทุกชนิดล้วนจำเป็นทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนรัฐบาล หรือโรงเรียนราษฎร์ก็ตาม และโดยเหตุที่โรงเรียนเหล่านั้นแข่งขันกันหาความจริง พวกเขาก็จะช่วยกันทำให้ลัทธิธรรมรุ่งโรจน์ขึ้นมาและในที่สุดก็จะก่อให้เกิดลัทธิคำสอนใหม่ขึ้น ข้าพเจ้าเชื่อว่ามหาวิทยาลัยวะเซดะจะพัฒนาลักษณะของตนในการเปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยอิมพีเรียลและสถาบันอื่นๆ ได้ดีกว่าหรือมีจะนั้นก็เร็วกว่า และในการแข่งขันในด้านการศึกษาและค้นคว้าก็จะเอาอิทธิพลทั้งหมดมาใช้ในการศึกษาโดยทั่วๆ ไป

๘๑๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความเป็นพลเมืองในโลกใหม่

ในวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่งเป็นวันครบรอบ ๓๐ ปีแห่งการก่อตั้งมหาวิทยาลัยยะเซดะ โอคุมะได้เริ่มสร้างมโนภาพใหม่เกี่ยวกับบุคคลที่คงแก่เรียนโดยรวมอิสรภาพทางพุทธิปัญญาและความรู้ทางภาคปฏิบัติของตะวันตกเข้ากับคุณธรรมทางสังคมของลัทธิขงจื้อ

(จาก โอคุมะ โค สะจิวโกเนน-ชิ, เล่ม ๓, หน้า ๔๒๖-๔๒๙)

จุดมุ่งหมายที่แท้จริงแห่งการศึกษาของมหาวิทยาลัยยะเซดะก็คือการรู้จักอิสรภาพในการศึกษา การนำเอาการศึกษามาใช้ในภาคปฏิบัติและการปลูกฝังพลเมืองที่เป็นแบบฉบับของชาติ โดยเหตุที่มหาวิทยาลัยยะเซดะพิจารณาเห็นว่าอิสรภาพในการศึกษาเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของตน จึงได้เน้นในเรื่องเสรีภาพในการวิจัยและการริเริ่มทำการศึกษาค้นคว้าด้วยหวังว่าจะช่วยสนับสนุนให้เกิดนักปราชญ์แห่งโลก โดยเหตุที่การนำเอาการศึกษาใช้ในภาคปฏิบัติก็เป็นจุดมุ่งหมายประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยยะเซดะด้วยเหมือนกัน มหาวิทยาลัยนี้จึงได้สอนวิถีทางที่จะนำเอาทฤษฎีมาใช้ในทางภาคปฏิบัติไปพร้อมๆ กับการศึกษาทฤษฎีบทนั้นแหละ โดยวิธีนี้มหาวิทยาลัยยะเซดะก็หวังว่าจะช่วยสนับสนุนให้เกิดมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นมา โดยเหตุที่การปลูกฝังพลเมืองที่เป็นแบบฉบับของชาติก็เป็นจุดมุ่งหมายประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยยะเซดะด้วยเหมือนกัน มหาวิทยาลัยจึงคาดหวังว่าจะปลูกฝังพลเมืองดีที่มีความจงรักภักดีแห่งจักรวรรดิในระบอบรัฐธรรมนูญซึ่งจะเป็นผู้ที่เคารพตนเองว่าจะสนับสนุนส่งเสริมสวัสดิภาพแห่งครอบครัวของตนเองว่าจะพิสูจน์ให้เห็นว่าตนเป็นผู้ที่มีประโยชน์ต่อประเทศชาติและสังคม และเป็นผู้ที่จะมีส่วนร่วมในการกิจของโลกอย่างกว้างขวาง

ข้อนี้จำเป็นต้องมีการอธิบายกันสักหน่อย อารยธรรมของโลกไม่เคยอยู่นิ่งๆ เลย มันจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นๆ ทุกวัน มโนคติและเจตสิกธรรมทั้งปวง และเงื่อนไขทางสังคมของโลกทั้งปวงก็เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน การที่จะสร้างชาติและสร้างสังคมให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาในสมัยเช่นนั้น หรือการจัดการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยเพื่อทำให้ประเทศชาติและสังคมดีขึ้นนี้ จำเป็นจะต้องมีอุดมคติที่ยิ่งใหญ่ ญี่ปุ่นทุกวันนี้ดำรงอยู่ ณ จุดที่อารยธรรมตะวันออกกับอารยธรรมตะวันตกจะมากกระทบกัน อุดมคติอันยิ่งใหญ่ของเราอยู่ที่การทำอารยธรรมทั้งสองนี้ให้กลมกลืนกันให้ได้ และอยู่ที่การยกฐานะอารยธรรมตะวันออกให้ขึ้นสู่ระดับสูงเท่ากับอารยธรรมตะวันตก ทั้งนี้ก็เพื่อให้อารยธรรมทั้งสองนั้นอยู่ร่วมกันได้ด้วยความกลมกลืนกัน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๔)

๘๑๓

เราจะต้องพยายามให้บรรลุถึงความสำเร็จสมดังอุดมคตินี้ เพื่อที่จะได้บรรลุถึงความสำเร็จสมดังอุดมคตินั้น ประการแรก เราจะต้องทำให้เกิดมีอิสรภาพในการศึกษา และเอาการศึกษา นั้นมาใช้ในภาคปฏิบัติให้เป็นจุดมุ่งหมายหลักของเราเสียก่อน เราจะต้องพยายามดำเนินการ ค้นคว้าวิจัยให้ถึงรากถึงโคนของมันแล้วก็นำเอาผลการศึกษาเช่นนั้นมาใช้ในภาคปฏิบัติ ผู้ที่ เกี่ยวข้องอยู่กับการดำเนินการเช่นนั้นจะต้องเคารพปัจเจกภาพของตนเองจะต้องพยายามต่อสู้ เพื่อสวัสดิภาพแห่งครอบครัวของตน จะต้องทำงานเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาติและสังคม และจะต้องเข้าร่วมในการกิจของโลก ผลที่จะได้ก็คือพลเมืองที่เป็นแบบฉบับ

เมื่อก้าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว ก็มีนักศึกษาที่ไปเข้าเรียนในวิทยาลัยอยู่ไม่มากนัก พวกนี้ กลายเป็นคนกลุ่มน้อย นักศึกษาที่เป็นคนกลุ่มน้อยนี้แหละที่ทำให้เป็นแบบอย่างแห่งชาติได้ ในที่สุดพวกเขาได้เป็นพื้นฐานเพื่อความก้าวหน้าอย่างมั่นคงแห่งชาติ พวกเขากลายเป็นกอง ระวังหน้าแห่งวิสาหกิจต่างๆ ที่กำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่ ในการที่จะเป็นพลเมืองที่ดีว่าเป็นแบบ ฉบับนั้น เพียงมีความรู้อย่างเดียวเท่านั้นหาเพียงพอไม่ การสร้างบุคลิกภาพทางด้านศีลธรรม นับว่าจำเป็นมาก และเขาจะต้องมีความจริงใจที่จะมีส่วนช่วยสนับสนุนไม่ใช่เพียงเฉพาะ ตัวเขาเอง ครอบครัวของเขา และชาติของเขาเท่านั้น แต่จะต้องมีความจริงใจที่จะมีส่วน ช่วยสนับสนุนโลกด้วย ถ้าหากข้าพเจ้าจะอาศัยวาทะของจีนโบราณอธิบายความข้อนี้ ก็จะต้องว่า “การปลูกฝังบุคลิกภาพ การทำครอบครัวให้เรียบร้อย การทำประเทศชาติให้มีระเบียบ การบรรลุถึงสันติสุขในโลก”^๕ การวางโครงการที่จะให้เกิดสันติภาพของโลก ในเบื้องต้นเรา จะต้องทำประเทศชาติของเราให้มีเสถียรภาพเสียก่อน คำว่า “ชาติ” เท่าที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน นี้มีอยู่ ๒ ความหมาย ความหมายหนึ่งได้แก่ประเทศชาติ และอีกความหมายหนึ่งได้แก่สังคม ถ้าหากสังคมไม่พัฒนาไปตามวิถีทางอย่างมีระเบียบ ประเทศชาติก็จะมีเสถียรภาพไม่ได้ และ ในกันบึงแห่งความสัมพันธ์นี้ก็คือ ครอบครัว ครอบครัวเป็นมูลฐานของประเทศชาติ ศีลธรรม และจริยศาสตร์ก็เกิดในชีวิตครอบครัวนี้แหละ จารีตประเพณีที่เกี่ยวกับความประพฤติก็เกิด จากครอบครัวเช่นกัน ดังนั้นหลักการที่เป็นพื้นฐานแห่งการศึกษาจึงได้แก่การปลูกฝังอัตลักษณ์ ถ้าหากมนุษย์เราพยายามต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เชี่ยวชาญเป็นพิเศษ และไม่คำนึงถึงสิ่งที่ ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วข้างต้น เขาก็จะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวไป อนึ่ง การที่ประชาชนมี เจตนาารมณ์ที่จะอุทิศตนเพื่อประเทศชาติและเพื่อโลกก็จะค่อยๆ เสื่อมลงทุกที ข้อนี้นับว่าเป็น สิ่งที่น่าเสียดายมาก นับว่าจะเป็นสิ่งที่ร้ายกาจต่ออารยธรรมมากทีเดียว การที่จะหลีกเลี่ยงสิ่ง ที่ร้ายกาจนี้และการที่จะให้ได้ประโยชน์จากอารยธรรมนั้นนับว่าเป็นความรับผิดชอบของพลเมือง

^๕ จากหนังสือจินตทัศน์พันธแบบฉบับ ในลัทธิขงจื๊อ ชื่อ “การศึกษาที่ยิ่งใหญ่”

๘๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่เป็นแบบฉบับ นี่เป็นสาระสำคัญแห่งหลักการชั้นมูลฐานแห่งการศึกษาของมหาวิทยาลัย
วะเซดะ

บทสรุปหนังสือ “ห้าสิบปีแห่งญี่ปุ่นใหม่ ๒๔๕๐-๒๔๕๑”

(จากหนังสือ ห้าสิบปีแห่งญี่ปุ่นใหม่, ของ โอคุมะ, เล่ม ๒, หน้า ๕๕๔-๕๕๕, ๕๗๑-๕๗๒)

ถ้าเอาญี่ปุ่นเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้วมาเปรียบกับญี่ปุ่นสมัยทุกวันนี้แล้ว เราก็จะเห็นว่า
ญี่ปุ่นได้ขยายอาณาเขตออกไปได้มากมายและมีพลเมืองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งบัดนี้มีจำนวนเกือบ
๕๐ ล้านคนแล้ว การปกครองก็เป็นแบบมีรัฐธรรมนูญที่มีใช้ในนามเท่านั้น แต่มีรัฐธรรมนูญที่
เอามาใช้กันจริงๆ ด้วย การศึกษาแห่งชาติก็ก้าวขึ้นสู่ระดับที่วิเศษมาก ในด้านการค้าและการ
อุตสาหกรรมอันเป็นเครื่องหมายแห่งสันติภาพนั้น ญี่ปุ่นก็ก้าวหน้าไปไกลมากเช่นกัน จน
กระทั่งสินค้าเข้าและสินค้าออกใน พ.ศ. ๒๔๕๐ รวมกันแล้วมีมูลค่าถึง ๕๒๖ ล้านเยน
(๔๔,๘๗๗,๐๐๐ ปอนด์) เพิ่มมากกว่าปีที่แล้วถึง ๘๔ ล้านเยน (๘,๖๐๖,๐๐๐ ปอนด์) ความ
เจริญก้าวหน้าโดยทั่วๆ ไปในช่วงระยะเวลา ๕๐ ปีนั้นได้เป็นไปอย่างฉับพลันและรวดเร็วมากซึ่ง
นับว่าไม่ค่อยจะมีปรากฏในประวัติศาสตร์โลกบ่อยนัก การที่ญี่ปุ่นได้ก้าวกระโดดไปข้างหน้า
นับว่าเป็นผลลัพธ์ที่เนื่องมาจากเครื่องเร้าที่ญี่ปุ่นได้รับในตอนที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอารยธรรม
ของยุโรปและอเมริกา เมื่อกล่าวอย่างกว้างๆ แล้ว เราก็ถือว่าเป็นคุณประโยชน์ที่เราได้รับ
เพราะการสัมพันธ์กับต่างประเทศนั่นเอง การได้ติดต่อคบหากับต่างประเทศได้ทำให้
ประชาชนของเราเกิดมีความรู้สึกรักชาติขึ้น ซึ่งในสมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองระบบเจ้าขุน
มูลนายนั้น ประชาชนเหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่แบบบ้านนอกและไม่ค่อยจะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
และการติดต่อคบหากับต่างประเทศนี้แหละที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถยืนหยัดในฐานะเป็นประเทศ
มหาอำนาจประเทศหนึ่งของโลกได้ ทุกวันนี้เรามีกองทัพบกและกองทัพเรือที่เกรียงไกร แต่
การเจริญรอยตามแบบตะวันตกนี้แหละที่เราได้วางพื้นฐานแห่งตัวแบบเหล่านั้นโดยการตั้ง
ระบบการเกณฑ์ทหารโดยการดำเนินตามหลักการที่ว่า “บุตรของเราทั้งหมดย่อมเป็นทหาร”
โดยการส่งเสริมการศึกษาวิชาการทหาร และโดยการเร้าให้ผลิตอาวุธและศึกษาศิลปะการ
ต่อสู้ขึ้นนี้ เราก็ได้จัดระบบการบริหารส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นขึ้นมาใหม่และได้ก่อให้เกิด
เป็นการปฏิรูปในระบบการศึกษาของจักรวรรดิขึ้นมา ทั้งหมดนี้ก็ไม่มีอะไรนอกจากผลลัพธ์ที่
เกิดจากการเอาลักษณะที่สำคัญอันสูงส่งของสถาบันตะวันตกมาใช้นั่นเอง การที่เราทำให้
ญี่ปุ่นต้องทำเช่นนั้นได้นับว่าเป็นคุณประโยชน์ที่เราได้รับมาจากการที่ได้ติดต่อคบหากับต่าง

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๑๕

ประเทศนั้นเอง และเราอาจกล่าวได้ว่าประเทศชาติได้ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงรูปอันยิ่งใหญ่นี้โดยอาศัยคำบอกบทและอิทธิพลแห่งอารยธรรมต่างด้าวนั้นเอง...

ในหน้าก่อนๆ ที่แล้วมามากจะอ้างถึงการที่ญี่ปุ่นมีความรู้สึกไวต่ออิทธิพลแห่งอารยธรรมต่างประเทศมาก ถ้าหากญี่ปุ่นได้รับความสามารถที่จับใจเป็นพิเศษนี้มาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มเดิมทีแล้ว ญี่ปุ่นก็ชื่อว่าได้รับทายสมบัติให้มีอำนาจในการจำได้แม่นยำและเก็บรักษาไว้ได้นาน ซึ่งจะทำให้ญี่ปุ่นสามารถธำรงรักษาสิ่งที่ตั้งงามในตัวเองและที่เกี่ยวกับตัวเองไว้ได้หมด ญี่ปุ่นได้มีมาอยู่กับการอารยธรรมของเกาหลี จีน และอินเดียมาเป็นเวลาถึงสองพันปีแล้ว จึงมักทำให้อิทธิพลที่แตกต่างกันอย่างมากมาประทับอยู่ในจิตใจของชาวญี่ปุ่นติดต่อกันเรื่อยมาโดยไม่ขาดสาย ทุกวันนี้ในด้านการเมืองเรายังคงอยู่ภายใต้ราชวงศ์และสมเด็จพระจักรพรรดิอยู่ โดยมีเปลี่ยนแปลง ซึ่งสมเด็จพระจักรพรรดิของญี่ปุ่นนี้ทรงสืบสายกันเรื่อยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานโดยมิได้ขาดสายเลย จึงนับว่าไม่มีราชวงศ์ใดในโลกจะเสมอเหมือน ข้อเท็จจริงนี้อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการพิสูจน์ที่ไม่มีใครโต้แย้งได้ว่าชาวญี่ปุ่นมิได้เป็นเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ที่ไม่แน่นอนและที่เปลี่ยนไปตามอารมณ์ที่ชอบสิ่งใหม่ๆ และแปลกประหลาดทุกอย่าง และมักจะวิ่งตามสมัยนิยมที่ผ่านมาเสมอ พวกเขาต้อนรับอารยธรรมตะวันตกและพร้อมกันนั้นก็รักษาอารยธรรมตะวันออกของตนด้วย พวกเขามีความยึดมั่นใน “บูชิโด” เป็นอย่างมาก และพร้อมกันนั้นก็เกิดทุนเจตนาธรรมเกี่ยวกับการบริจาทานและมนุษยธรรมไว้มาก พวกเขามักเลือกเดินทางสายกลางในทุกสิ่งทุกอย่างและมีจุดมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดดุลยภาพที่ดีอยู่เสมอ การที่จะให้ใครดำเนินอยู่ในทิศทางใดทิศทางหนึ่งโดยเฉพาะ หรือการที่จะเป็นคนมีหัวเอียงจัด หรือการที่จะดูไปข้างหน้าโดยไม่เหลียวกลับไปดูข้างหลังเลย หรือการที่จะจดจำด้านหนึ่งของสิ่งหนึ่งโดยลืมอีกด้านหนึ่งเสียค้นหาใช้คุณลักษณะแห่งประชาชนของเราไม่ เราเป็นพวกอนุรักษ์นิยมไปพร้อมๆ กับที่เป็นพวกที่มีหัวก้าวหน้า เราเป็นพวกอำมาตยาธิปไตย พร้อมกันนั้นก็เป็นผู้ประชาธิปไตยด้วย เราเป็นผู้ปัจเจกนิยม แต่พร้อมกันนั้นก็เป็นผู้สังคมนิยมด้วย ในแง่ต่างๆ เหล่านี้ เราพูดว่าเราเป็นอะไรบางอย่างที่ละม้ายคล้ายคลึงกับเผ่าแองโกล-แซกซอน

ยามะงาตะ กับ กองทัพบก

ในบรรดาบุคคลสำคัญที่เรียกว่า สามพีแอมแห่งรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจินั้น โดยทั่วๆ ไปประชาชนถือกันว่าไอโดเป็นเอกลักษณ์กับรัฐธรรมนูญ โอคุมะเป็นเอกลักษณ์กับประชาธิปไตย และ ยามะงาตะ อะริโตะโมะ (พ.ศ. ๒๓๘๑-๒๔๖๕) เป็นเอกลักษณ์กับกองทัพบก

๘๑๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในสามปีเต็มนี้ ยามะงาตะนับว่าเป็นบุคคลที่เป็นตัวแทนพลังแห่งลัทธิจารีตนิยมที่เด่นที่สุด โอคุมะผู้มีหัวก้าวหน้าได้โต้เถียงกับอดีตเกือบสิ้นเชิงฉันใด ยามะงาตะซึ่งเป็นชาмуไรที่เข้มงวด กวดขันและกล้าหาญก็ฉันนั้น คือได้เหยียบเท้าข้างหนึ่งลงบนโลกสมัยใหม่อย่างมั่นคง ยามะงาตะผู้เป็นทหารก็คล้ายๆ กับพวกเพื่อนๆ ที่มีอำนาจ นั่นคือมีส่วนร่วมในคุณธรรมทางด้านการเมืองเกี่ยวกับการเดินสายกลางและการผูกมิตร ถ้าหากขาดคุณธรรมเหล่านี้เสียแล้ว ความร่วมมือกันของบุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันในรัฐบาลของสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ก็คงพังทลายลงในฉับพลันเป็นแน่แท้ จึงพอจะเข้าใจได้ว่าทั้งๆ ที่ยามะงาตะเป็นผู้มีชื่อเสียงในฐานะเป็นพวกที่มีหัวถอยหลังเข้าคลองอย่างมีเล่ห์เหลี่ยมและเป็นคนมีหัวรุนแรง แต่พวกหัวชาตินิยมและพวกชอบขยายดินแดนที่มีเลือดร้อนที่สุดในรุ่นต่อมาก็ได้เขียนไว้ว่ายามะงาตะเป็นเพียงข้าราชการที่ชอบประนีประนอมและดีหน้าแก่อีกคนหนึ่งเท่านั้นเอง แต่ก็นับว่าเป็นโชคชะตาที่ดูเหมือนจะประชดประชันของบุคคลที่ในสมัยที่เป็นหนุ่มคนมักจะเรียกกันว่า *คนเถื่อน* (The Wild One) และต่อมาก็เพราะใช้นามปากกาว่า *บ้าแท้ๆ* (Pure Madness)

ยามะงาตะซึ่งเป็นชาวโจชูก็คล้ายๆ คิโตะและอิโต คือได้ศึกษาอยู่กับโยชิเดะ โซอิน คล้ายกับว่าการที่โซอินได้อุทิศชีวิตจิตใจให้แก่ประเทศชาตินั้นมิได้เป็นการจรรโลงใจที่เพียงพอ ยามะงาตะยังได้เอาตัวอย่างแห่งการอุทิศชีวิตจิตใจของยามาไซด้วย คือ หลังจากที่ยาม่าทานเอาเด็กกำพร้ามาเลี้ยงตั้งแต่อายุ ๕ ขวบแล้ว ท่านก็ทำอัตวินิบาตกรรม เพราะมิฉะนั้นแล้วเด็กผู้นั้นจะมีวามักวลงกับสวัสดิภาพของนางมากกว่าที่จะทำหน้าที่อันแสดงถึงความรักชาติ ยามะงาตะหลังจากที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในศิลปะการทหารตามปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นแล้ว ท่านก็ได้ช่วยก่อตั้ง “*วีรบุรุษรากหญ้า*” ที่โซอินได้พูดถึงให้เป็นกำลังหนุน ซึ่ง “*วีรบุรุษรากหญ้า*” นี้ได้มาจากชนทุกชั้น ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยป้องกันเขตปกครอง (fief) ของท่านให้พ้นจากการถูกตะวันตกโจมตีตามที่คาดหมายไว้ ต่อมาในการต่อสู้กับกองทัพเรือของมหาอำนาจตะวันตกนี้ ชิโมโนะซึกิ ในลักษณะที่ต้องประสพความพ่ายแพ้อย่างหนักนั้น ยามะงาตะได้ค้นพบสิ่งที่สำคัญยิ่ง ๒ อย่าง *ประการแรก* ก็คือว่าพวกเด็กหนุ่มชาวไร่ชาวนาอย่างน้อยที่สุดในเวลาทำการบาก็มีฝีมือทัดเทียมกับพวกชาмуไรเหมือนกัน และ *ประการที่สอง* น้ำใจในการต่อสู้นั้นจะเอามาใช้แทนอาวุธสมัยใหม่ไม่ได้เลย เหล่านี้คือบทเรียนที่ท่านไม่ลืมเลย ในเมื่อต่อมาโดยการที่ท่านเองให้มีชื่อเสียงขึ้นมาด้วยการต่อต้านกองทัพของพวกโชกุน ท่านก็ก้าวขึ้นมาสู่ตำแหน่งที่สูงส่งในสภาต่างๆ ในระบอบการฟื้นฟูประเทศสมัยแรกๆ ยามะงาตะได้ออกเดินทางรอบโลกเพื่อศึกษาเรื่องเกี่ยวกับองค์การทางทหารของประเทศมหาอำนาจที่ก้าวหน้าที่สุด และเมื่อกลับมาแล้ว ท่านก็เป็นบุคคลที่มีส่วนนำในการตั้งระบบการเกณฑ์ทหารใหม่ คุณค่าแห่งกองทัพ

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๑๗

เกณฑ์นี้ได้สาธิตแสดงให้เห็นอย่างเต็มที่ในการที่ได้ประสพชัยชนะเหนือพวกซบถซามูไรของไซโง ทะกะโมริ แห่งซัดสึมะ ทั้งนี้ ภายใต้การบัญชาการของยามะงาตะ หลังจากนั้นนักรบผู้ทำการรบมีชัยก็ประสบความสำเร็จไม่เพียงเกียรติทางด้านทหารอย่างสูงสุด คือท่านได้เป็นเสนาบดีว่าการกระทรวงกองทัพบก ประธานเสนาธิการทหาร (และ) จอมพลเท่านั้น แต่ทว่ายังมีอำนาจสูงสุดทางด้านการเมืองอีกด้วย ยามะงาตะซึ่งเคยเป็นเสนาบดีว่าการกระทรวงมหาดไทย ๒ ครั้ง เป็นอัครมหาเสนาบดี ๒ ครั้ง เป็นประธานสภาองคมนตรี ๓ ครั้ง และในที่สุดเป็นเจ้าชายแห่งอำมาตยาธิปไตยโดยตำแหน่งใหม่ (Prince of the new titular aristocracy) ผู้นี้หลังจากที่มิโดถูกฆาตกรรมแล้วก็ได้เป็นเซกจูบุรุซาวาโซ (senior elder statesman) และเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระจักรพรรดิ ท่านก็มีอะไรที่คล้ายๆ โอคุมะด้วยเหมือนกัน คือ ท่านมีบุคคลภายใต้ปกครองที่มีความสามารถอยู่หลายคน ซึ่งเป็นเหตุทำให้อิทธิพลของท่านมีอยู่ตลอดมา แม้ว่าท่านจะถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้วก็ตาม

สำหรับพวกนักอ่านสมัยใหม่ อาจจะเป็นการยากที่จะเข้าใจคุณค่าว่า การที่ยามะงาตะนำเอาการเกณฑ์ทหารมาใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ นั้นได้ทำให้ท่านกลายเป็นคนที่ชอบการเปลี่ยนแปลงเพียงไร สิ่งที่เราทักท้วงว่าเป็นส่วนแห่งการป้องกันแห่งชาติที่เกือบจะหลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับญี่ปุ่นในสมัยนั้นมิได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงที่น่าทึ่งในการสถาปนาทางด้านการทหารเท่านั้น หากยังเป็นการปฏิวัติสังคมอย่างแท้จริงอีกด้วย พวกซามูไรซึ่งมีความภาคภูมิใจที่มีสิทธิถืออาวุธมาเป็นเวลาหลายร้อยปี เห็นว่าการที่ตนต้องร่วมเอกลักษณ์กับชนชั้นต่ำ นับว่ากระเทยกระเทือนต่อศักดิ์ศรีและขวัญของพวกตนมาก เพราะการที่ตนต้องขาดรายได้ที่ได้เป็นเบี้ยบำนาญมาเป็นปริมปราประเพณีนั้นส่งผลกระเทือนถึงการครองชีวิตของตนด้วย แต่ยามะงาตะเห็นว่าเป็นการได้กำไรมากกว่าที่จะเป็นการขาดทุนแม้ในฝ่ายของพวกซามูไรเองก็ตาม ท่านเห็นว่ามันมิใช่ปัญหาเรื่องการที่อำมาตยาธิปไตยเดิมถูกลดฐานะลงมาเป็นพวกชาวไร่ชาวนา หากแต่เป็นเรื่องการยกพวกชาวไร่ชาวนาขึ้นให้มีศักดิ์ศรีเสมอด้วยซามูไรต่างหาก นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาก็หวังกันว่าพลเมืองทุกคนคงจะได้พบมาตรฐานที่เข้มงวดกวัดขึ้น และทำให้อุดมคติอันสูงส่งของชนชั้นนักรบโบราณเต็มเปี่ยม

แล้วเราก็อาจเข้าใจดียิ่งขึ้นว่ายามะงาตะสนใจในนโยบายของสมเด็จพระจักรพรรดิในด้านอื่นๆ มากกว่าในด้านการทหารที่มีแต่เครื่องเครา พวกซามูไรเคยมีชื่อเสียงทั้งทางด้านหน้ากับการทหารและทางด้านความก้าวหน้า ในฐานะที่ท่านเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของพวกผู้ดีที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง แล้วความยุติธรรมก็ต้องการให้พลเมืองที่ถูกเกณฑ์มาเป็นทหารตามระบบแบบใหม่ ควรจะได้มีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมืองเพื่อเป็นการตอบแทนที่พวกเขา

๘๑๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ได้เข้ามารับราชการทหาร มโนคติเกี่ยวกับ “สัญญาประชาคม” ในยุโรปสมัยใหม่ได้ทำให้สัญญาของพวกเจ้าขุนมูลนายในสมัยกลางก็ก่อกองฉันทไ ในจิตของยามะงาตะก็ได้เกิดความคิดว่าการปล่อยให้ตามหัวบ้านหัวเมืองปกครองตนเอง แม้จะในขอบเขตที่จำกัดก็คงจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมแก่การที่จะได้มีส่วนร่วมในอำนาจอันเป็นผลตอบแทนต่อการที่ได้รับใช้ราชสำนัก ดังนั้นยามะงาตะจึงมีส่วนอันสำคัญในการวางโครงการและทำพิธีเปิดใช้ระบบการปกครองตนเองตามหัวบ้านหัวเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑

สิ่งที่สืบเนื่องมาจากมโนภาพเกี่ยวกับพลเมืองกับชาмуไรของยามะงาตะ ก็คือการทำานมีความสนใจในด้านการศึกษายิ่งขึ้น เรื่องนี้ส่วนหนึ่งท่านได้แสดงออกมาด้วยการออกประกาศพระบรมราชโองการที่มีต่อทหารบกและทหารเรือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ อันนับว่าเป็นการเริ่มใช้กฎเกณฑ์ทางด้านจริยธรรมตามปรมิปราประเพณีซึ่งมีลักษณะเป็นแบบขงจื้อ ซึ่งได้เคยควบคุมความประพฤติของพวกชาмуไร และบัดนี้ก็ควรใช้แนะนำบุคคลสมัยใหม่ที่สืบสายมาจากพวกชาмуไรเหล่านั้น มโนคตินี้ได้เอามาใช้ในพระบรมราชโองการเกี่ยวกับการศึกษากว้างขวางยิ่งขึ้น (ได้จำลองมาแสดงในตอนต้นๆ แล้ว) ซึ่งได้ประกาศใช้ในสมัยที่ยามะงาตะเป็นอัครมหาเสนาบดี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ และทำหน้าที่เพื่อจัดตั้งการฝึกฝนทางด้านศีลธรรมให้เป็นมูลฐานแห่งการศึกษาของโรงเรียนรัฐบาล

ยามะงาตะเป็นผู้มีความเชื่อถือในการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญมากแต่ก็ตามแบบที่ท่านเข้าใจ ท่านมีความเห็นว่ารัฐธรรมนูญหมายถึงการปกครองตามตัวบทกฎหมายที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด นั่นคือการบริหารที่ยึดมั่นอยู่ในหลักการของตนและมีระเบียบเป็นอย่างดี ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับการปกครองที่ถือตามอำเภอใจและเปลี่ยนไปตามอารมณ์ที่ท่านเคยประสบพบเห็นมา ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถาบันรัฐสภาของท่านนับว่าต่ำมากและการเมืองระบบพรรคที่ต่อสู้กันในภายในพรรคและที่เกี่ยวกับการทุจริตนั้นท่านเห็นว่าเป็นการค้านกับการปกครองที่ไม่มีอคติและมีเสถียรภาพมากที่สุด [ในระหว่างที่ท่านเป็นเสนาบดีครั้งแรกดูเหมือนยามะงาตะจะรู้สึกอึดอัดใจในอันที่จะเห็นพ้องด้วยการที่ผู้ช่วยของท่านจะซื้อเสียงในรัฐสภา (ไดเอต) แต่หลังจากที่ต้องกลืนไม่เข้าคายไม่ออก (aftertaste) ในเพราะเรื่องนี้แล้วก็เท่ากับเป็นการยืนยันว่าท่านเกลียดการเมืองระบบพรรค] ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือยามะงาตะแน่ใจว่าผลแห่งระบบพรรคที่แสลงใจนี้ไม่ควรจะขยายเข้าไปยังสถาบันทางทหาร ในการวางโครงร่างรัฐธรรมนูญ และการประกาศพระราชกฤษฎีกาที่จะมีปรากฏต่อไปนั้น ยามะงาตะได้ใช้อิทธิพลของท่านทำให้กองทัพต้องอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระจักรพรรดิโดยตรงและส่วนใหญ่เป็นอิสระจากการบริหารฝ่ายพลเรือน ประการสุดท้าย

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๑๙

ยามะงาตะซึ่งยอมรับว่า หลังจากอย่างขึ้นสู่ศตวรรษใหม่แล้วพรรคต่างๆ ได้ก้าวขึ้นมาสู่อำนาจอย่างรวดเร็วและมั่นคงก็ได้ให้การสนับสนุนพรรคที่สามซึ่งท่านหวังว่าคงจะอยู่เหนือการเมืองและใช้อิทธิพลที่มีอยู่อย่างสม่ำเสมอและจำกัดเหนือรัฐสภา (ไดเอต)

ดังนั้นเมื่อกาลเวลาผ่านไปเป็นปีๆ ความอดกลั้นและการหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่พิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน ก็ได้กลายเป็นหลักการแนะนำของยามะงาตะมากยิ่งขึ้นทุกที ความจริงความรู้สึกเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมและความระมัดระวังนี้แหละที่ทำให้ท่านแตกต่างไปจากนักการทหารอีกหลายสิบปีต่อมา ซึ่งไม่เคยล้มเหลวแห่งการพ่ายแพ้อย่างย่อยยับที่ซีโมนเซกิ เหมือนกับที่ท่านได้ประสบมาแล้วในวัยหนุ่มอย่างมากมายทีเดียว ในด้านนโยบายต่างประเทศภารกิจที่ท่านต้องทำอย่างเห็นเด่นชัดก็คือ ทำให้ญี่ปุ่นสามารถดำรงความเป็นเอกราชของตนอยู่ได้ และยังมีได้ถูกบีบบังคับให้ต่อสู้กับโลกแต่ตามลำพังเลย สัมพันธภาพระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น ท่านก็เป็นผู้ให้ความสนับสนุนอย่างแข็งขัน ยามะงาตะซึ่งในระยะเวลาต่อมา มาเกรงว่าจะมีการต่อสู้ทางด้านเชื้อชาติระหว่างตะวันออกกับตะวันตกที่ตั้งเค้าใกล้เข้ามาทุกทีแล้วนั้น ยังได้เร้าใจให้สร้างสัมพันธไมตรีกับสหรัฐอเมริกาและรัสเซียด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้อำนาจตะวันตกรวมหัวกันเป็นปึกแผ่นต่อสู้กับญี่ปุ่นที่ต้องอยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยว ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันนี้แหละ มิตรภาพและการสนับสนุนของจีน ท่านก็เห็นว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เมื่อกล่าวอย่างเหินห่างไปแล้ว เมื่อรัฐบาลระบบพรรคภายใต้การนำของโอกูมะได้เสนอข้อเรียกร้อง ๒๑ ประการต่อจีน ก็ยามะงาตะผู้นี้แหละที่ทำให้เหตุผลว่า การใช้กำลังทหารคงจะไม่ได้ผล และควรที่รัฐบาลจะใช้นโยบายผูกมิตรกันให้มากขึ้น

ความเห็นแจ้งที่เกิดจากประสบการณ์และการบังคับตนเองของพวกซามูไรนั้นได้สำแดงตนให้ปรากฏในอีกด้านหนึ่งแห่งชีวิตและอัตลักษณ์ของยามะงาตะ บางทีจะโดยที่ไม่มีใครคาดฝันมาก่อน นั่นคือการทำท่านมีความรักในงานร้อยกรอง นับตั้งแต่สมัยที่ท่านเดินทางท่องเที่ยวไปทั่วยุโรปในสมัยแรกๆ จนกระทั่งปีท้ายๆ แห่งชีวิตของท่านในฐานะที่เป็นเขมรรัฐบุรุษระเบียบวินัยที่เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ได้เปิดเผยให้เห็นว่าท่านมีความรู้สึกและความอ่อนไหวต่ออารมณ์อย่างลึกลับ ซึ่งข้อนี้ย่อมถือว่าเป็นเกียรติแก่อุดมคติตามปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในส่วนที่เกี่ยวกับนักรบ ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มีวัฒนธรรมนั่นเอง ในรูปบทร้อยกรอง ๓๑ พยางค์แบบคลาสสิก ซึ่งต้องการความพิถีพิถันและการควบคุมการแสดงอารมณ์ออกมาอย่างที่สุดนั้น ท่านได้บันทึกประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิตของท่านไว้ บทร้อยกรองประเภทนั้นบทหนึ่งทำให้เราระลึกถึงอวสานที่น่าเศร้าของไซโง ทะกะโมริ ผู้มีอารมณ์รุนแรง และอารมณ์ที่ทรงอำนาจที่คนหนุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ของท่านจะต้องขยายในเมื่อมองเห็นความสูงส่งที่วีรบุรุษแห่งการฟื้นฟู

๘๒๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประเทศได้มอบกายถวายชีวิตให้แก่ชาติที่ว่า :

คิโตะเมะยะมะ ชิระมุ โทริเดะ โนะ	ที่ราบสูงคิโตะเมะดูชาวโพลน
สุตะกะงะริ เคมู โตะ มิเรปะ	ดูจตั้งว่าคว้นจากกองไฟประจำค่าย
ซากุระ นะริเกริ	แต่เมื่อข้าพเจ้าดู มันก็คือดอกซากุระ ^๖ นั่นเอง

ยามะงาตะ อะริโตะโมะ

พระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหาร

แม้ว่าจะมีผู้ที่มีความเห็นเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารทั่วไปอยู่มากมายหลายคนด้วยกัน ซึ่งในหมู่บุคคลเหล่านั้นก็มี โอมุระ มะสุยิโร รวมอยู่ด้วยนั้น ยามะงาตะผู้นี้แหละที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้เกิดมีพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ ข้อความต่อไปนี้เป็นข้อสังเกตหรือคำตักเตือนทางราชการที่ออกมาพร้อมกับพระราชกฤษฎีกาที่ประกาศระบการเกณฑ์ทหารเมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๕ แม้ว่าพระราชกฤษฎีกานี้จะออกมาในนามของสภาแห่งรัฐ แต่ก็เชื่อกันว่าส่วนใหญ่ได้เต็มไปด้วยทัศนะของยามะงาตะทั้งสิ้น

(จากหนังสือ โคชะกุ ยามะงาตะ อะริโตะโมะ เดน, ของ โทกุโตมิ, เล่ม ๒, หน้า ๑๙๔-๑๙๖)

ในระบบที่มีผลบังคับในประเทศของเราในสมัยโบราณนั้น ทุกๆ คนล้วนเป็นทหารทั้งสิ้น ในยามที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะฉุกเฉิน สมเด็จพระจักรพรรดิก็จะทรงเป็นจอมทัพ ทรงเกณฑ์ชายฉกรรจ์มารับราชการเป็นทหารแล้วก็เอาไว้ใช้ปราบปรามพวกบฏ เมื่อสงครามยุติลงแล้ว คนเหล่านั้นก็จะกลับบ้านกลับช่องและกลับไปประกอบอาชีพเดิมของตน ไม่ว่าเขาจะเป็นชาวไร่ชาวนา ช่างฝีมือ หรือพ่อค้าก็ตาม คนเหล่านี้แตกต่างไปจากพวกทหารในสมัยต่อมา ที่ต้องถือดาบสองเล่มและเรียกตนเองว่านักรบ ดำรงชีวิตอยู่อย่างหยิ่งผยองโดยไม่ต้องทำมาหากินอะไร และในตัวอย่างที่รุนแรงที่สุดก็คือ มาประชาชนได้อย่างเลือดเย็นโดยที่ทางข้าราชการจะเป็นมองไม่เห็น

หลังจากที่สมเด็จพระจักรพรรดิอิมมูทรงแต่งตั้งอุสึโกะเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคัตสึระงิแล้ว ก็ได้มีการจัดตั้งกองทหารดูจตั้งว่าเป็นระบบกองทหารราชองครักษ์ และกองทหารรักษาฝั่งทะเลฉะนั้น ในระหว่างศักราชฮินกิ (พ.ศ. ๑๒๖๗-๑๒๗๑) และศักราชเทมเปียว

^๖ สัญลักษณ์แห่งการที่ชีวิตล่องลอยอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับฤดูวสันต์ (ฤดูใบไม้ผลิ) เหมือนกัน

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๒๑

(พ.ศ. ๑๒๗๒-๑๒๙๒) ก็ได้ตั้งระบบสำนักงานใหญ่ ๖ แห่ง และกองทหารรักษาค่ายที่อยู่ไกลออกไป ๒ แห่งเป็นครั้งแรก ถัดจากศักราชโฮเงน (พ.ศ. ๑๖๙๙-๑๗๐๑) และศักราชเฮอิชิ (พ.ศ. ๑๗๐๒-๑๗๐๓) มา ราชสำนักก็ตกอยู่ในความประมาท และอำนาจควบคุมการทหารก็ตกไปอยู่ในมือของชนชั้นนักรบ เจื่อนไซต่างๆ ตามระบบเจ้าขุนมูลนายก็แพร่ไปทั่วประเทศ และในหมู่ประชาชนก็เกิดมีความแตกต่างกันระหว่างพวกชาวไร่ชาวนากับพวกทหารขึ้นมา ต่อมาความแตกต่างกันระหว่างผู้ปกครองบ้านเมืองกับประชาชนที่ถูกปกครองก็พังทลายลง ซึ่งทำให้เกิดความชั่วร้ายจนสุดที่จะพรรณนาได้ แล้วก็เกิดมีการแก้ไขปรับปรุงการปกครองกันขนานใหญ่ บรรดาพวกเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายก็ได้ถวายเขตปกครองของตนคืนแด่สมเด็จพระจักรพรรดิ และใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ก็ได้มีการฟื้นฟูระบบจังหวัดอำเภออย่างเก่ามาใช้กันใหม่อีกหนึ่ง พวกนักรบซึ่งดำรงชีวิตอยู่โดยไม่ต้องทำการงานมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้วก็ถูกปลดเงินบำนาญลง และถูกยึดดาบคืนหมด อีกประการหนึ่ง ประชาชนทั้งสี่ชั้นก็ได้รับสิทธิเสรีภาพ นี่เป็นวิธีทางที่จะแก้ไขปรับปรุงให้เกิดดุลยภาพระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นต่ำ และทำให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน เมื่อกล่าวโดยย่อๆ ก็ว่า ข้อนี้นับว่าเป็นมูลฐานในการทำให้ชาวไร่ชาวนากับทหารรวมเป็นหน้าหนึ่งใจเดียวกัน ดังนั้นทหารก็มีได้เป็นทหารดุจในสมัยก่อนๆ แล้ว ประชาชนก็มีได้เป็นประชาชนดังในสมัยก่อนๆ อีกต่อไป บัดนี้เขาเหล่านั้นเป็นประชาชนที่เสมอภาคกันของจักรวรรดิ และไม่มีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดในระหว่างพวกเขาในข้อที่พวกเขามีพันธกรณีที่จะพึงปฏิบัติต่อรัฐเลย

ไม่มีใครในโลกที่จะได้รับการยกเว้นจากการที่จะต้องเสียภาษีอากรที่รัฐจะนำไปใช้จ่ายเพื่อบำรุงประเทศต่อไป โดยวิธีนี้ทุกๆ คนก็ควรพยายามตอบแทนบุญคุณของประเทศชาติของตนเองบ้าง พวกตะวันตกเรียกพันธกรณีทางด้านการเป็นทหารว่า *ภาษีเลือด* ทั้งนี้เพราะเขาต้องจ่ายเลือดเนื้อคือชีวิตให้แก่ประเทศชาติ เมื่อรัฐต้องตกอยู่ในยามวิบัติ ประชาชนก็ไม่อาจที่จะหลบหนีผลที่เกิดจากความวิบัตินั้นได้ ดังนั้นประชาชนจึงสามารถจะป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ตนโดยการพยายามป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดแก่รัฐ และเมื่อมีรัฐ ก็ย่อมจะมีการป้องกันทางด้านการทหาร และถ้ามีการป้องกันทางด้านการทหาร ก็จะต้องมีการเข้ารับราชการทหาร เพราะฉะนั้นก็จะมีผลต่อมาว่า กฎหมายที่จะทำให้ได้ทหารเข้ามารับใช้ราชการจึงเป็นกฎหมายตามธรรมชาติ มิใช่เป็นกฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมาโดยบังเอิญเลย สำหรับตัวระบบเอง ก็ควรจะสร้างขึ้นมาต่อเมื่อได้ทำการสำรวจวิจัยอดีตและปัจจุบันอย่างถี่ถ้วนแล้ว และควรนำมาปรับใช้ให้เหมาะแก่กาลเวลาและสถานการณ์ ประเทศต่างๆ ทางตะวันตกได้ตั้งระบบการทหารของตนขึ้นหลังจากที่ได้ศึกษาและมีประสบการณ์มาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว ดังนั้น

๘๒๒

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เขาจึงมีระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่แน่นอนและละเอียดลออมาก อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างกันทางด้านภูมิศาสตร์ ก็ถือว่าเป็นบรรทัดฐานที่จะนำเอาระเบียบข้อบังคับเหล่านั้น มาใช้ในที่นี้ทั้งหมดไม่ได้ บัดนี้เราควรเลือกเอาเฉพาะส่วนที่ดี และนำมาใช้สนับสนุนระบบการทหารตามปรีชาประเพณีของเรา สร้างกองทัพบกและกองทัพเรือขึ้น ต้องการผู้ชายทุกคน ที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นชนชั้นใด ให้มาลงทะเบียนทหารและทำให้พวกเขาเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับเหตุฉุกเฉินทั้งหลายอยู่เสมอ พวกหัวหน้าประชาคมและหัวหน้าหมู่บ้านทั้งหลายควรนึกถึงจุดมุ่งหมายนี้อยู่เสมอ และควรสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจหลักการอันเป็นพื้นฐานแห่งการป้องกันประเทศด้วย

พระบรมราโชวาทที่ประทานแก่ทหารบกและทหารเรือ พ.ศ. ๒๔๖๕

พระบรมราโชวาทซึ่งยามะงาตะจะเป็นผู้รับมาจากสมเด็จพระจักรพรรดิในนามของกองทัพบกอย่างเป็นทางการนี้ ย่อมแสดงให้เห็นทัศนะของยามะงาตะเกี่ยวกับเรื่องข้อแนะนำทางด้านศีลธรรม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายการระดมพลทหารที่มีอาวุธสมัยใหม่ ขอให้สังเกตน้ำเสียงที่เตือนให้มีความระมัดระวังเป็นพิเศษ น้ำเสียงนั้นมีได้เป็นน้ำเสียงที่แสดงความกล้าหาญที่บ้าบิ่นมากพอๆ กับความสุขุม การควบคุมตัวเองและความจงรักภักดีที่เต็มไปด้วยระเบียบวินัยที่ก่อให้เกิดคุณธรรมที่เกี่ยวกับการสงครามเลย

หลังจากที่บอกให้ระลึกถึงราชบรรพบุรุษของสมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งเคยมีพระราชอำนาจสูงสุดในการทำให้ทหารมีความสมัครสมานสามัคคีกันแล้ว และมีผลทำให้ยึดอำนาจในยุคที่มีการปกครองตามระบอบเจ้าขุนมูลนายได้ พระบรมราโชวาทนั้นดังนี้ :

(จาก พระบรมราโชวาท, หน้า ๓-๑๔)

เราได้ขึ้นครองราชสมบัติตั้งแต่เมื่อเรายังเป็นเด็ก โชกุนได้มอบอำนาจบริหารคืนให้เรา และพวกเจ้าขุนมูลนายทั้งหมดก็คืนเขตปกครองของตนๆ ให้เรา ดังนั้นในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปี อาณาจักรของเราทั้งหมดก็รวมกันได้เป็นปึกแผ่นและก็ได้นำเอาระบบการปกครองแบบโบราณมาใช้อีก ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการประกอบคุณงามความดีของพวกข้าราชการที่จงรักภักดีและที่ปรึกษาที่เฉลียวฉลาดทั้งฝ่ายพลเรือนและทหารของเรา และเนื่องมาจากอิทธิพลแห่งคุณธรรมแห่งราชบรรพบุรุษและบรรพสตรีของเราที่ทรงมีเมตตากรุณาต่อปวงชน ทั้งยังต้องถือว่าเนื่องมาจากความรู้สึกรักภักดีแห่งพสกนิกรของเรา และการที่พวกเขาตระหนักถึงความสำคัญแห่ง “ความชอบธรรมที่ยิ่งใหญ่”...

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๒๓

บรรดาทหารบกและทหารเรือทั้งหลาย เราเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของพวกเจ้า ความสัมพันธ์ที่เรามีต่อพวกเจ้าจะมีความเป็นกันเองให้มากที่สุด ในเมื่อเราต้องพึ่งพาอาศัยพวกเจ้าดุจดังเป็นมือและเท้าของเรา และพวกเจ้าก็จะมองดูเราดุจเราเป็นศีรษะของพวกเจ้า ไม่ว่าเราจะสามารถรักษาจักรวรรดิของเรา ซึ่งก็จะเท่ากับเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าเราเป็นผู้มีค่าควรแก่พรของสวรรค์และทดแทนคุณความดีแห่งราชบุรุษของเราได้หรือไม่ก็ตามนั้นขึ้นอยู่กับว่าพวกเจ้าได้ทำหน้าที่เป็นทหารบกทหารเรือด้วยความซื่อสัตย์สุจริตหรือเปล่า ถ้าความสูงศักดิ์และอำนาจแห่งจักรวรรดิของเราต้องถูกทำให้เสียไปแล้ว พวกเจ้าก็จะต้องมีส่วนเสียใจร่วมกับเรา ถ้าความรุ่งโรจน์แห่งกองทัพของเราฉายแสงให้เห็นอย่างเจิดจ้า เราก็จะมีส่วนร่วมในเกียรติกับพวกเจ้าด้วย ถ้าหากพวกเจ้าปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าจริง และมีเจตนารมณ์ตรงกันกับเราโดยการทำหน้าที่คุ้มครองบ้านเมืองให้ดีที่สุดแล้ว ประชาชนของเราก็จะมีความชื่นชมยินดีในสันติสุขเป็นเวลาอันยาวนาน ศักดิ์ศรีและเกียรติฐานะของจักรวรรดิก็จะส่องแสงเจิดจ้าไปทั่วโลก โดยเหตุที่เราหวังว่าพวกเจ้าคงจะเป็นเช่นนั้น เราจึงขอให้โอวาทแก่พวกเจ้าผู้เป็นทหารบกและทหารเรือทั้งหลายดังนี้ :

๑. ทหารบกและทหารเรือจะต้องเห็นว่าความจงรักภักดีเป็นหน้าที่ที่สำคัญยิ่งของตน ใครเล่าที่เกิดในแผ่นดินนี้ที่จะไม่มีเจตนารมณ์ที่จะรับใช้แผ่นดินด้วยความกตัญญูต่อบุพการี? โดยเฉพาะย่อมไม่มีทหารบกหรือทหารเรือคนใดที่เราจะพิจารณาเห็นว่าเป็นคนที่มีความสามารถ นอกจากว่าเขาจะมีเจตนารมณ์อยู่ในจิตใจเท่านั้น แต่ทหารบกหรือทหารเรือที่มีเจตนารมณ์ไม่แรงกล้า แต่มีความซำหิซำนานในศิลปะหรือมีความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์ก็เป็นเพียงหุ่นกระดาษเท่านั้นเอง และร่างกายของทหารบกหรือทหารเรือที่ขาดความจงรักภักดี ไม่ว่าเขาจะมีระเบียบวินัยดีแค่ไหนเพียงใดก็ตาม ถ้าหากเกิดภาวะฉุกเฉินขึ้นมา เขาก็คงไม่ดีไปกว่าคนธรรมดาสามัญอะไรเลย จึงกำหนดจดจำไว้ว่า โดยเหตุที่การคุ้มครองบ้านเมืองและการธำรงรักษาอำนาจของบ้านเมืองไว้ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของอาวุธ ความเจริญเติบโตและความเสื่อมแห่งความเข้มแข็งนี้จะต้องมีผลดีหรือร้ายต่อจุดหมายปลายทางแห่งชาติด้วย ดังนั้นจงอย่าให้ความเห็นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันหรือการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการบ้านการเมืองทำให้ต้องออกนอกกลุ่มออกไป แต่จงบำเพ็ญหน้าที่ที่สำคัญของเจ้าให้บริบูรณ์ด้วยจิตใจที่แน่วแน่ และคำนึงอยู่เสมอว่า หน้าที่หนักกว่าภูเข ส่วนความตายนั้นเบากว่าขนนก ขอบกพร่องในหลักการทางด้านศีลธรรมไม่เคยทำให้เจ้าต้องอับอายขายหน้าและไม่เคยนำความอับยศอดสูมาสู่ชื่อเสียงของเจ้าเลย

๘๒๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พระบรมราชาบาททั้งสองเกี่ยวกับการที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจะต้องเคารพผู้บังคับบัญชา และผู้บังคับบัญชาจะต้องพิจารณาความดีความชอบของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

๓. ทหารบกและทหารเรือควรยกย่องความกล้าหาญให้มาก... การถูกยุให้ทำอะไรที่รุนแรงโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อนนั้นไม่อาจเรียกว่า “ความกล้าหาญ” ได้ ทหารบกและทหารเรือควรมีความพึงพิเคราะห์ว่าอะไรดีอะไรชั่วให้ดี ควรรู้จักควบคุมสติตัวเอง และรู้จักวางแผนอย่างรอบคอบ จะต้องไม่ดูหมิ่นศัตรูที่ด้อยกว่า หรือกลัวศัตรูที่เหนือกว่า แต่จะทำหน้าที่อย่างชายชาติทหาร... นี่คือการกล้าหาญที่แท้จริง ดังนั้นผู้ที่ชอบความกล้าหาญที่แท้จริงนั้นในเวลาที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นประจำวันก็ควรจะมีสภาพอ่อนโยนเป็นประการแรก และตั้งเป้าหมายที่จะทำให้คนอื่นรักและนับถือตนเป็นประการต่อมา ถ้าหากพวกเจ้าชอบความกล้าหาญ และชอบทำอะไรอย่างรุนแรงแล้ว ในที่สุดชาวโลกก็จะเกลียดชังพวกเจ้า และเห็นพวกเจ้าเป็นสัตว์ป่าที่ดุร้ายไป พวกเจ้าจะต้องคำนึงถึงข้อนี้ให้มาก

๔. ทั้งทหารบกและทหารเรือควรตีราคาความซื่อสัตย์และความเที่ยงธรรมให้สูง... ความซื่อสัตย์ยังถึงการรักษาคำพูดคำมั่นสัญญา และความเที่ยงธรรมหมายถึงการปฏิบัติหน้าที่ให้ครบถ้วน ถ้าพวกเจ้าปรารถนาจะเป็นคนซื่อสัตย์และเที่ยงธรรมไม่ว่าจะในสิ่งใดๆ ก็ตาม พวกเจ้าจะต้องพิจารณาให้รอบคอบเสียตั้งแต่ต้นว่าจะสามารถปฏิบัติได้ครบถ้วนหรือไม่ ถ้าพวกเจ้าตกลงว่าจะทำอะไรที่มีลักษณะคลุมเครือ และเอาตัวไปผูกมัดไว้กับพันธกรณีที่ไม่ฉลาดเสียเลย โดยมีได้คิดให้ดีเสียก่อน แล้วพยายามพิสูจน์ว่าตัวเองเป็นผู้ซื่อสัตย์และเที่ยงธรรมละก็ พวกเจ้าอาจพบว่าตัวเองตกอยู่ในสถานะที่จนตรอกอย่างแน่นอน... นับตั้งแต่โบราณกาลมาแล้วที่ได้เคยมีตัวอย่างบุคคลสำคัญๆ และวีรบุรุษซึ่งต้องได้รับเคราะห์กรรมอย่างหนักจนต้องสูญเสียชีวิตไป และทิ้งชื่อที่มีวามอม่งไว้เบื้องหลัง ทั้งนี้ ก็เพียงเพราะพวกเขาพยายามจะเป็นคนซื่อสัตย์ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ โดยมองไม่เห็นว่ามีผิดหรือถูกในเมื่อเอาไปเทียบกับหลักการที่เป็นพื้นฐาน หรือเพราะไม่รู้จักวิถีทางที่ถูกต้องแห่งการที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อมหาชน พวกเขามีศรัทธาในความสัมพันธ์ส่วนตัว พวกเจ้าควรนำเอาตัวอย่างเหล่านี้มาเป็นเครื่องเตือนใจตัวให้มาก

๕. ทั้งทหารบกและทหารเรือควรระวังจุดประสงค์ของตนไว้อย่างง่าย ๆ ถ้าหากพวกเจ้าไม่วางจุดประสงค์ไว้อย่างง่าย ๆ แล้ว พวกเจ้าก็จะกลายเป็นผู้ที่อ่อนแอและผู้หวั่น และเป็นคนที่ไม่ทำอะไรจริงจัง (จับจด) และจะชอบแต่ทางสุรุ่ยสุร่ายและความฟุ่มเฟือย ในที่สุดพวกเจ้าก็จะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัวและชั่วช้าเลวทรามและจะดิ่งลงสู่ก้นบึ้งแห่งความชั่วช้า ดังนั้นทั้งความจงรักภักดีและความกล้าก็จะช่วยให้พวกเจ้าพ้นจากการถูกชาวโลกดูถูกดูหมิ่นไม่ได้

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๒๕

โอวาททั้ง ๕ ข้อนี้ไม่ควรที่ทหารบกและทหารเรือจะเพิกเฉยแม้ชั่วขณะหนึ่งในการที่จะนำเอาโอวาทเหล่านี้ไปประพฤติปฏิบัติ สิ่งที่น่าจะสำคัญยิ่งกว่าอะไรทั้งหมดก็คือความจริงใจ โอวาททั้ง ๕ ข้อนี้นับว่าเป็นดวงวิญญาณของทั้งทหารบกและทหารเรือทั้งหลาย และความจริงใจเป็นดวงวิญญาณของสิ่งเหล่านี้ ถ้าหากหัวใจไม่มีความจริงใจ ไม่ว่าคำพูดและการกระทำจะดีเพียงใดก็ตาม ก็ย่อมเป็นตุ๊กตารอยหน้าและไม่ได้ให้อะไรเลย ถ้าหากหัวใจมีความจริงใจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ก็อาจทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างประสบความสำเร็จได้หมด อนึ่ง โอวาททั้ง ๕ ข้อนี้เป็น “วิถีทางที่สำคัญ” ของฟ้าและดิน และเป็นกฎทั่วไปแห่งมนุษยธรรม ง่ายต่อการที่จะรักษาและปฏิบัติตาม ถ้าหากพวกเจ้าผู้เป็นทหารบกและทหารเรือทั้งหลายเชื่อฟังตามคำสั่งสอนของเรา ก็คงจะรักษาและปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้และบำเพ็ญหน้าที่ที่ตนจะต้องรับใช้ประเทศชาติด้วยความกตัญญูอดเวทอย่างแนบแน่น ซึ่งนับว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความปิติสุขไม่เฉพาะแก่ตัวเราเท่านั้น แต่ยังต่อประชาชนทุกคนในประเทศญี่ปุ่นด้วย

การปกครองตนเองตามชนบท

ยามะงาตะที่พวกเราระลึกถึงส่วนใหญ่ในฐานะที่ท่านได้ทำให้การทหารของญี่ปุ่นพัฒนาไปไกล และยังเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการริเริ่มทำให้เกิดมีการปกครองตนเองตามชนบทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ อีกด้วย ท่านเห็นว่าไม่เป็นการยากลำบากอะไรเลยที่จะทำให้องค์การทางทหารที่เข้มแข็งซึ่งเดิมได้ตั้งขึ้นก็เพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองนี้ลงรอยกันกับระบบการปกครองตนเองตามชนบท การปกครองตนเองตามชนบทนี้รัฐบาลได้เป็นหนี้ประชาชนที่ตนได้เกณฑ์มารับราชการทหาร เพราะประชาชนเองก็เป็นหนี้รัฐด้วย ยามะงาตะเห็นว่านี่เป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะฝึกฝนประชาชนให้รู้จักรับผิดชอบทางด้านการเมืองแห่งใหม่ และเป็นวิธีที่จะบำรุงรักษาชั้นบันไดแห่งการบริหารในชนบทให้พ้นจากผลที่จะก่อให้เกิดเป็นความแตกแยกกันเพราะการเมืองระบบพรรคในระดับชาติ มิฉะนั้นการเมืองก็จะคุกคามที่จะกลายเป็นการปกครองระบบทรราชชนิดหนึ่งทีถือว่าสิ่งที่สำคัญอื่นๆ ทุกอย่างในชีวิตต่ำต้อยกว่าการดำเนินงานเพื่อให้เกิดมีความเจริญก้าวหน้าตามระบบพรรค ข้อความต่อไปนี้คัดมาจากสุนทรพจน์ในที่ประชุมข้าราชการหัวเมืองเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๓ ซึ่งในตอนนั้นยามะงาตะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

(จากหนังสือ โคเซกุ ยามะงาตะ เคนซุ ของ โทกุโดมิ, เล่ม ๒, หน้า ๑๐๔๗-๑๑๐๓)

ประการแรก ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะมีความชั่วร้ายอยู่มากมายในการบริหารบ้านเมืองระบบ

มีรัฐบาลนคร รัฐบาลเมือง และรัฐบาลอำเภอ ในโครงการแห่งชาติที่จะจัดการบริหารให้เป็นรูปองค์การนั้น นคร เมือง และอำเภอ ย่อมก่อให้เกิดเป็นองค์การที่ต่ำสุด แต่ในฐานะที่เป็นพื้นฐานแห่งโครงการบริหารแล้ว นคร เมือง และอำเภอย่อมก่อให้เกิดเป็นพื้นฐานที่แท้จริงของรัฐ ระบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ใช้อยู่ในนคร เมือง และอำเภอ นั้น ก็โดยตั้งใจจะให้องค์การเหล่านี้บริหารงานของตนเอง ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้นถ้าหากได้ตั้งองค์การที่ปกครองตัวเองที่ดีขึ้นมา ก็จะทำให้เจตนารมณ์ที่จะปกครองตัวเองพัฒนายิ่งขึ้น และประชาชนในนคร เมือง และอำเภอ ที่มีประสบการณ์ในการบริหารงานส่วนรวม ก็จะค่อยๆ ทำให้เกิดมีวิสัยสมารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อรัฐได้ดีขึ้นตามลำดับ และก็เชื่อว่าได้วางรากฐานการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ และจะทำให้พื้นฐานแห่งชาติให้มั่นคงยิ่งขึ้น ระบบการบริหารนคร เมือง และอำเภอที่ดี ซึ่งเป็นระบบการบริหารที่เดินสายกลาง และก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีนี้ ก็จะไม่ได้รับผลกระทบกระเทือน เพราะความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างขนานใหญ่ของรัฐบาลกลางเลย มันก็จะคงดำเนินอยู่ในสายกลางในท่ามกลางการต่อสู้ระหว่างพรรคและจะหลีกเลี่ยงความชั่วร้ายแห่งการปฏิบัติในด้านการบริหารได้ ดังนั้นประเทศชาติก็อาจหวังจะกลับไปหาภารกิจที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ยิ่งกว่าเดิมได้

ตรงกันข้าม ถ้าหากจะมีข้อผิดพลาดใดๆ ในการบริหารงานของรัฐบาลท้องถิ่นแล้วใช้ระบบการปกครองตนเองก็ย่อมจะกลายเป็นเครื่องมือสำหรับพรรคตรงข้าม และก็จะทำให้ประชาชนแห่งนคร เมือง และอำเภอดกอยู่ในความสับสนวุ่นวายใจได้ ความจริงถ้าหากว่าสถานการณ์ตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น ก็คงเป็นไปไม่ได้ที่จะส่งเสริมความอยู่ดีกินดีของรัฐ และที่จะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ซึ่งเกิดจากการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้ โดยวิธีนี้ผลลัพธ์ที่เกิดจากการบริหารงานระบบมีรัฐบาลนคร รัฐบาลเมือง และรัฐบาลอำเภอที่แท้จริงจึงมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์และโชคอันคงทนถาวรของชาติอย่างใกล้ชิด ในเรื่องนี้เราจะต้องมีความสุจริตใจด้วย ตามที่ข้าพเจ้าได้สดับมา ความบาดหมางระหว่างพรรคการเมืองต่างๆ ได้ค่อยๆ ขยายออกไปยังทุกโฉมหน้าแห่งชีวิตประชาคม บุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางการเมือง ธุรกิจ และการเศรษฐกิจ และบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่กับการศึกษาที่จะไม่ได้รับความกระทบกระทั่งจากสถานการณ์นี้มีอยู่เพียงไม่กี่คนเลย... มีประชาชนบางคนทีปลอยปลละเลยสิ่งที่เขาควรกระทำ และใช้ทั้งเวลาและความพยายามให้หมดไปด้วยการถกเถียงเกี่ยวกับการเมืองที่ไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์อะไรขึ้นมาเลย และบางคนที่ไม่มั่งคั่งมุ่งหมายอะไรก็ต้องปะทะกันกับกฎหมาย ความชั่วร้ายเหล่านี้กำลังขยายอิทธิพลของมันทั้งทางด้านศีลธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองออกไปทั่วประเทศ มันคงจะทำให้ความสุขของประชาชนต้องปราศจากการไป และก่อ

ให้เกิดผลที่น่าสะพรึงกลัวต่อความมั่งคั่งของชาติ เมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้ว ในการที่จะจัดให้มีการปกครองอย่างใหม่ขึ้นมา แต่แล้วก็มิใช่ว่าการปกครองแบบใหม่นั้นมาใช้ผิดๆ ด้วยเหตุผลที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวนั้นก็คงก่อให้เกิดผลที่น่าสะพรึงกลัวอย่างที่สุด คงจะมีผลกระทบกระเทือนถึงความเข้มแข็งและความสามัคคีของประชาชนทั้งสิ้น และจะกลายเป็นสาเหตุแห่งความเสื่อมของชาติ ประวัติศาสตร์แห่งประเทศของเราและของประเทศอื่นๆ ได้อ่านด้วยอย่างทุกยุคทุกสมัยให้แก่เราอย่างมากมาย ถ้าประชาชนปรารถนาจะป้องกันไม่ให้สิทธิพลที่ชั่วร้ายนั้นเจริญเติบโตขึ้นมาก็จำต้องถือความพยายามที่จะทำให้คนทั้งปวงมีความกลมเกลียวกันเป็นจุดมุ่งหมายที่สูงสุดตลอดไป และความรับผิดชอบของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งมีตำแหน่งที่จะต้องคอยแนะนำประชาชน ก็จะต้องทำตัวเองให้เป็นผู้บริหารการปกครองตามอุดมคตินี้ด้วย

สมเด็จพระจักรพรรดิได้ทรงพระราชทานระบบรัฐธรรมนูญแก่บรรดาเสนาบดีและพลนิกรของพระองค์โดยทรงหวังจะยกระดับศีลธรรมของประชาชนให้สูงขึ้น และส่งเสริมความผาสุกของประชาชนให้มากขึ้น โดยอาศัยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ทำให้บรรดาเสนาบดีและพลนิกรทั้งหลายสามารถที่จะได้รับเสรีภาพมากขึ้นและที่จะทำให้ชะตาชีวิตของพวกเขาดีขึ้น ซึ่งจะทำให้พวกเขาอยู่ในฐานะที่เสมอภาคเสมอไหล่กับประชาชนของอารยประเทศทั้งหลาย แต่ถ้าหากเกิดเคราะห์ร้าย คือเราทำงานบกพร่อง แม้จะเป็นส่วนน้อยก็ตามในการนำเอาระบบรัฐธรรมนูญมาใช้ พวกเราประชาชนก็ต้องสูญเสียตำแหน่งอันมีเกียรติของเราไป และดังนั้นทุกวันนี้หน้าที่ของพลนิกรที่มีความจงรักภักดีก็คือการปลุกฝังเสรีธรรมตามรัฐธรรมนูญที่แท้จริงขึ้นและขึ้นชมยินดีกับผลประโยชน์ที่เกิดจากเสรีธรรมนั้นอย่างสงบ

ถ้าหากคนเราขาดความเคารพตัวเองและการบังคับตนเองแล้ว ย่อมจะไม่สามารถทำให้เกิดมีเสรีภาพในความหมายที่แท้จริงขึ้นได้เลย ผู้ที่เคารพตัวเองจำเป็นจะต้องเคารพผู้อื่นด้วย ผู้ที่ปรารถนาจะให้คนอื่นเคารพความเห็นของตนเองจะต้องเคารพความเห็นของผู้อื่นด้วย ในการที่จะถือว่าเฉพาะความเห็นของตนเองเท่านั้นถูก ย่อมไม่มีเหตุผลตามหลักตรรกศาสตร์ใดๆ เลย ไม่ว่าในที่ไหนทั้งสิ้น ความเห็นที่แตกต่างกันย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเมื่อผลประโยชน์ของประชาชนไม่เหมือนกัน ดังนั้นเราจะต้องใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะต้องทนรับฟังความเห็นของผู้อื่น และช่วยกันแก้ความเห็นที่แตกต่างกันนั้นให้หมดไป ถ้าหากไม่ทำอย่างนี้ การโต้แย้งกันก็จะมีวันยุติ ระบบรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ปรับความเห็นที่แตกต่างกันนั้นให้ลงเอยกันให้ได้ การใช้กำลังและความรุนแรงจะไม่เพียงไม่สามารถทำให้ทัศนะที่ขัดแย้งกันหมดไปเท่านั้น แต่กลับจะทำให้เกิดมีความขัดแย้งกันรุนแรงมากยิ่งขึ้นไปอีก

ปัญหาทางการเมืองย่อมไม่มีอยู่รอบ ๆ ผลประโยชน์ของมนุษย์เสียอย่างสิ้นเชิงตอกประชาชนผู้อาจมีทัศนะทางการเมืองแตกต่างกัน ก็ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ว่า มีทัศนะทางด้านศาสนาและเรื่องศีลธรรม และในเรื่องสัมพันธภาพส่วนตัวและทางสังคมตรงกัน มันมิใช่วิถิแห่งคนที่มีความจงรักภักดีไว้นื้อเชื่อใจได้จะปล่อยปละละเลยในเรื่องสัมพันธภาพทางศาสนา ศีลธรรม ส่วนตัวและทางสังคมเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ทางการเมืองฝ่ายเดียว ดังนั้นการส่งเสริมความเป็นปึกปักษ์ทางการเมืองในระบบพรรคอย่างรุนแรงเกินไปย่อมนับว่าเป็นโชคร้ายของมนุษย์ ไม่ใช่, การใช้ความรุนแรงและใช้วิธีการขัดขวางฝ่ายตรงข้าม เพื่อส่งเสริมฐานะทางการเมืองของตนนั้นเท่ากับเป็นการทำตัวให้ตกเป็นทาสของกิเลส นับว่าเป็นการขัดต่อหลักการว่าด้วยการปฏิบัติตามกฎหมาย นับว่าเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์แห่งระบบรัฐธรรมนูญ

นับว่าเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาโดยเฉพาะ ที่เขาจะละทิ้งการดำเนินอาชีพของตน เพราะสาเหตุทางการเมือง นับว่าเป็นการขัดต่อผลประโยชน์ของตนเองและของสังคมทั้งหมด ความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของประเทศส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับแรงผลิต ดังนั้นจึงมิใช่วิถิทางของพลเมืองที่จะปล่อยตัวปล่อยใจให้เป็นไปตามการให้เหตุผลที่ไม่จำเป็นถึงกับปล่อยปละละเลยอาชีพของตน ไม่เพียงเขาจะไม่เพิ่มพูนความมั่งคั่งให้แก่ชาติแม้แต่น้อยเท่านั้น แต่เขายังพลาดโอกาสที่จะแนะนำผู้อื่นให้พัฒนานิสัยที่จะพึ่งตัวเองอย่างขยันขันแข็งอีกด้วย

เรื่องความสามัคคีของคณะเสนาบตี

ความรู้สึกที่รุนแรงเกี่ยวกับเรื่องความสามัคคี ความรับผิดชอบร่วมกันและความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ได้สามารถทำให้การปกครองระบบคณาธิปไตยในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิตอนแรก ๆ อำนาจให้ซึ่งภาวะผู้นำที่เข้มแข็งในการที่จะทำประเทศชาติให้ทันสมัย การที่โอกูเมะถูกปลดจากราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ นั้น ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับความประพฤติของสมาชิกในคณะเสนาบตี ซึ่งมีได้เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเคร่งครัดนั่นเอง แต่เมื่อได้ทำพิธีเปิดให้มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญขึ้น ความสามัคคีของคณะเสนาบตีเมื่อว่ากันจริง ๆ แล้วก็เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการเมืองระบอบพรรคนั่นเอง อย่างในคณะเสนาบตีในสมัยคุโรดะเมื่อพ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๒ เป็นต้น สถานการณ์ได้เร้าใจยามะงาตะให้ทูลถวายบันทึกลงความทรงจำต่อไปนี้ต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ

(จากหนังสือ โคเซกุ ยามะงาตะ อะริโตะโมะ เดน, ของ โทกุโดมิ, เล่ม ๒, หน้า ๑๐๙๓-๑๐๙๔)

การที่ทุกคนมีความรู้สึกรับผิดชอบนั้นนับว่าเป็นพันธกรณีตามรัฐธรรมนูญของบรรดา

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๒๙

สมาชิกแห่งคณะเสนาบดีทุกคน เมื่อว่าตามรัฐธรรมนูญแล้ว ความเห็นของเสนาบดีคนหนึ่ง อาจเป็นที่ยอมรับนับถือก็ได้ แต่ก็ยังเป็นพันธกรณีที่เขามีต่อราชบัลลังก์ในอันที่จะไม่โฆษณา ความเห็นส่วนตัวของเขาต่อรัฐสภา (ไดเอต) หรือต่อประชาชนโดยมิได้รับพระบรมราชานุมัติ เสียก่อน ในทันทีที่เสนาบดีไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ข้อนี้ก็ชื่อว่า เขาได้เสียสิทธิในฐานะที่เป็น ข้าราชการ ทั้งในแง่กฎหมายและในแง่ศีลธรรมแล้ว ในการจัดตั้งคณะเสนาบดินั้นจะต้องมี ความสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นพื้นฐาน สมาชิกแต่ละคนของคณะเสนาบดีไม่ต้องใช้ความ พยายามใดๆ ในอันที่จะทำให้มีความสมัคสมานสามัคคีกันในอันที่จะประกาศต่อสาธารณชน และในการที่จะออกกฎหมายของรัฐบาลโดยไม่ต้องคำนึงถึงความเห็นที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในหมู่พวกเขาเอง เพื่อที่จะคงรักษาความสมัคสมานสามัคคีในคณะเสนาบดีไว้ ก็จำเป็น จะต้องรักษาความลับเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของคณะเสนาบดีไว้อย่างเคร่งครัดด้วย แม้ว่าการ ปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญควรจะเปิดเผยและประกาศให้ทราบทั่วกัน และกิจกรรมต่างๆ ของรัฐสภาควรจะเปิดเผยและประกาศให้ประชาชนทราบ แต่การปรึกษาหารือกันของคณะ เสนาบดีจะต้องถือเป็นความลับ ทั้งนี้ก็เพื่อที่ความเห็นส่วนตัวของเสนาบดีแต่ละคนจะไม่ รั่วไหลไปสู่ประชาชนอันอาจก่อให้เกิดมีการอภิปรายโต้แย้งกันในที่สาธารณะ เสนาบดีอาจ กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งได้ ถ้าหากสมเด็จพระจักรพรรดิไม่ทรงเห็นชอบกับความ เห็นของเขา หรือเพราะความเห็นของเขาไม่ได้รับความสนับสนุนจากคณะเสนาบดีส่วนใหญ่ แม้เช่นนั้น ก็นับว่าเป็นพันธกรณีที่นักการเมืองจะต้องรู้จักหุบปากเงียบบ้างเป็นครั้งคราวใน เรื่องและเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นที่ทราบกันในระหว่างสมัยที่เขาดำรงตำแหน่งอยู่ นับับว่าเป็น ความรับผิดชอบทางด้านศีลธรรมของคณะเสนาบดี จะต้องปลูกฝังการปฏิบัติตามจริยศาสตร์ แห่งรัฐธรรมนูญเสียตั้งแต่ต้นทีเดียว ถ้าหากไม่ทำเช่นนั้นก็คงจะต้องใช้เวลาอันน้อยปึกว่าที่จะ ขจัดความชั่วทั้งหลายให้หมดไปได้ ถ้าหากเราไม่สร้างคณะเสนาบดีให้เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติ ตามศีลธรรม ซึ่งนับว่าเป็นสาระสำคัญแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญให้มันคงเสีย แต่บัดนี้แล้ว มันก็จะก่อให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อรัฐสภาและมหาชน และรัฐบาลก็จะกลายเป็น ฉากแห่งการฉวยโอกาสทางการเมืองและการระดมใช้กลยุทธ์เพื่ออำนาจและอาณาประโยชน์ มีผลเป็นความเดือดร้อนที่เกิดจากโรคร้ายที่รักษาไม่ได้ในอนาคต เสนาบดีทั้งหลายของพระองค์ ซึ่งคำนึงถึงข้อเท็จจริงนี้ และรู้สึกว่ามีภารกิจอย่างล้าลึกต่ออนาคตแต่ละคนจึงได้บัญญัติว่า จะ มีมโนธรรมที่จะทำงานร่วมกันเพื่อความปรองดองของคณะเสนาบดี

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ ฯ

ศรัทธาทางการเมืองของยามะงาตะ

คำตอบที่ยามะงาตะมีต่อผลแห่งการเมืองระบบสองพรรค ก็คือการสร้าง “พลังที่สาม” ฝ่ายขวาขึ้น ท่านมิได้ตั้งใจจะให้พรรคนี้ทำหน้าที่ดูเครื่องจักรที่หาคะแนนเสียง แต่ในฐานะเป็นคนหนุ่มน้อยซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่ามีความสมัครสมานสามัคคีกันอย่างดีเลิศและมีความกล้าหาญอย่างไม่มีปัญหาอะไร ซึ่งจะทำหน้าที่รับใช้ในฐานะเป็นมโนธรรมของรัฐบาล และเป็นจุดนำหนักถ่วงเพื่อให้เกิดความสมดุลต่อพรรคที่ตรงข้ามกัน ผลก็คือ โดยวิธีนี้ ยามะงาตะหวังจะให้ภาวะผู้นำที่มีความเสียสละแม้แต่ชีวิตตนเองที่มีเจตนาที่จะช่วยบ้านเมืองอย่างแรงกล้าที่ได้ทำให้มีการฟื้นฟูประเทศประสบผลสำเร็จมาแล้วดำรงอยู่ต่อไปเป็นนิกาล ทัศนะของท่านได้มีอยู่ในบทความลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งพบอยู่ในเอกสารต่างๆ ของอดีตเลขาธิการสภาองคมนตรี ในตอนต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ท่านได้เสนอให้ตั้งพรรคที่มีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ (Loyalist Party) ขึ้น ก็เพื่อวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนี้

(จากหนังสือ ชัน-โค อิเรตสึ, ของ ทากะฮะชิ, หน้า ๑๓๔-๑๔๑)

เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ความชั่วช้าที่เกิดจากการต่อสู้กันในระหว่างพรรคได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น แม้แต่สงครามโลกที่ยิ่งใหญ่ที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อน เมื่อเปรียบเทียบกับ การต่อสู้เพื่ออาณาประโยชน์ทางการเมืองนี้แล้วก็คล้ายไฟในอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำที่ห่างไกลออกไป ไม่ค่อยจะมีความคิดเกี่ยวกับปัญหาเรื่องโชคชะตาแห่งประเทศจีนซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของเรา ซึ่งเต็มไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ เท่าที่ตะวันออกไกลเกี่ยวข้องกับนัก พรรคต่างๆ ดูเหมือนจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับอันตรายที่มีต่อประเทศของเราที่ต้องยืนอยู่ตามลำพังอย่างโดดเดี่ยว และไม่ได้รับความสนับสนุนจากมหาอำนาจต่างๆ ของโลกในอนาคต ความชั่วร้ายแห่งการเมืองระบบพรรคนั้นความจริงแล้วเป็นที่น่าเสียใจมาก ถ้าหากเรายอมให้แนวโน้มนี้พัฒนาเรื่อยไปโดยไม่เอาใจใส่ให้ดีละก็ ข้าพเจ้าเกรงว่าเจตนารมณ์แห่งการฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมื่อยี่สิบเจ็ดปีมานี้จะถึงซึ่งวสานเสียเป็นแน่แท้ และความสัมฤทธิ์ผลที่รุ่งโรจน์ของอดีตสมเด็จพระจักรพรรดิก็จะกลายเป็นอากาศธาตุไปในไม่ช้าเป็นแน่นอน สถานการณ์ที่แท้จริงในเมื่อคำนึงถึงพรรคการเมืองต่างๆ ในประเทศเราทุกวันนี้ ย่อมบ่งถึงว่าเมื่อพรรคหนึ่งมีเสียงข้างมากอย่างท่วมท้นในรัฐสภา พรรคนั้นก็มักจะทำอะไรโดยไม่ค่อยจะระมัดระวัง และชอบทำอะไรตามอำเภอใจ ถ้าสองพรรคมีคะแนนเสียงพอๆ กัน การต่อสู้ระหว่างพรรคก็จะรุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้น เพื่อให้การกระทำอะไรอย่างรุนแรงและการต่อสู้ทางการเมืองอย่างรุนแรงหมดไป ก็น่าที่จะได้แบ่งความเข้มแข็งของพรรคเหล่านั้น และทำให้พรรคทั้งสองนั้นคอยคุมเชิงกันและกันอยู่ ข้าพเจ้ามีศรัทธาในแผนการที่จะสร้างระบบสามพรรคขึ้นในรัฐสภา ซึ่งคงจะช่วยทำให้ความ

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๓๑

เกินพอดีหมดไปและช่วยให้มีการดำเนินตามทางสายกลางมากขึ้น ถ้าพรรคที่สามได้ตั้งขึ้นมาโดยคณะบุคคลที่ไม่มีอคติและเดินสายกลาง ทั้งมีสติปัญญาและความจริงใจที่จะสร้างความอยู่ดีกินดีให้เกิดแก่ประเทศแล้ว ข้าพเจ้าก็เชื่อว่า คงจะมีส่วนช่วยสนับสนุนให้รัฐดำเนินไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลในเรื่องการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ และก็จะเป็นอย่างยิ่งย่องให้คนอื่นได้ประพุดติดตาม ปัจจุบันนี้มีอยู่ ๒ พรรค คือ พรรคเซน เซอิ-โค กับ พรรคเซียว-โค ที่มีคะแนนเสียงพอๆ กัน เราจะต้องตั้งอีกกลุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความยุติธรรมและมีสติปัญญาที่จะดำรงอยู่ในระหว่างพรรคสองพรรคที่มีอยู่แล้วและจะต้องไม่ลำเอียงเข้ากับพรรคใดพรรคหนึ่ง ทั้งจะสามารถตรวจตราความเกินพอดีและความไม่มีระเบียบของพรรคได้ ซึ่งจะสามารถยับยั้งความทะเยอทะยานของพวกที่แสวงหาทางที่จะทำตนให้สมปรารถนาตามความละโมภหรือความปรารถนาอำนาจทางการเมืองโดยอาศัยพรรคเป็นเครื่องมือ ซึ่งจะสามารถอยู่เหนือการแข่งขันกันของพวกนักการเมืองที่ถือเอาการเมืองเป็นอาชีพ และผู้ที่สามารถจะรุดหน้าต่อไปอย่างแน่วแน่และมั่นคง โดยมีความคิดอยู่อย่างเดียว คือจะรับใช้ประเทศชาติเท่านั้น โดยอาศัยการประพุดติดตามแกนกลางของบุคคลเช่นนั้นซึ่งคงจะไม่ถูกความคิดเพื่อที่จะได้ผลประโยชน์หรือชื่อเสียงส่วนตัวทำให้ต้องบกพร่อง และโดยการมีบุคคลที่คงจะไม่รีรอในการที่จะอุทิศตนให้แก่ส่วนรวมเป็นนิเวศลียอยู่ในรัฐสภาเท่านั้นที่จะทำให้เราสามารถบรรลุถึงความลับแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญที่แท้จริงได้

ยิ่งเรารวบรวมจำนวนผู้แทนราษฎรแบบนั้นได้มากเท่าใดก็ยิ่งดีเท่านั้น แต่บุคคลทั้งที่มีการเศรษฐกิจดีและมีความรักชาติเช่นนั้น ไม่จำเป็นจะต้องมีจำนวนมากมายนัก เท่าที่จำเป็นก็คือ มีจำนวนมากพอจะดำรงอยู่ระหว่างพรรคใหญ่ๆ สองพรรค และสามารถจะตรวจตราการกระทำอะไรที่มากเกินไปเท่านั้นก็พอ ความต้องการที่รีบด่วนก็คือแสวงหาบุคคลที่จะรับภาระหาประชาชนที่มีความคิดเห็นเช่นนั้นมาร่วมประชุมกันให้มาก トラบเท่าที่เขายังเป็นบุคคลที่มีการเสียสละเพื่อประเทศชาติอย่างแท้จริง ปัญหาที่ไม่ใช่ว่าเขาเป็นชาวไร่ชาวนาเป็นช่างฝีมือหรือเป็นพ่อค้า ในหมู่ประชากรของเราซึ่งมีถึง ๗๐ ล้านคนนั้น คงจะต้องมีอยู่หลายล้านคนที่มีทรัพย์สินสมบัติที่แน่นอนและความมั่นคงทางด้านการเศรษฐกิจดี และดังนั้นก็ย่อมจะไม่ทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง ถ้าหากบุคคลเช่นนั้นมาร่วมกันสร้างนิเวศลียที่แข็งแกร่งขึ้นในรัฐสภาแล้ว จักรวรรดิก็จะอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงและปลอดภัย และย่อมจะไม่มีความกระวนกระวายใจอยู่ในบ้านเมืองอีกต่อไป ภาระในการสร้างยุคใหม่โดยการสร้างอำนาจอธิปไตยและประเทศของเราขึ้นมานั้นจะประสบผลสำเร็จก็ต่ออาศัยผู้รักชาติหลายๆ พันคนที่ยอมอุทิศชีวิตร่างกายเพื่อชาติทั้งในสมัยก่อนที่จะมีการฟื้นฟูประเทศ และภายหลังการฟื้นฟู

๘๓๒

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประเทศแล้วนั่นเอง ทุกวันนี้ซึ่งนับเป็นเวลาถึง ๕๐ ปี หลังจากที่ได้ทำการฟื้นฟูประเทศแล้ว เมื่อชาติของเรามีโชคชะตาดีขึ้นเรื่อยๆ จะไม่มีผู้รักชาติคนใดที่จะก้าวออกมาเพื่อช่วยให้ประเทศของเราพ้นจากอันตรายซึ่งใกล้จะเกิดขึ้นอยู่รอบร่อแล้วบ้างหรือ? ข้าพเจ้ามีความหวังอย่างแรงกล้าว่าบุคคลเช่นนั้นจะต้องรวมกำลังกันและปลุกใจกันให้ทำงาน

การปะทะกันในเรื่องผิวและนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น

ในระยหลังๆ ยามะงาตะมองเห็นความขัดแย้งกันของโลกว่าโดยทั่วๆ ไปเนื่องมาจากการถือผิว และท่านเศร้าใจต่อข้อเท็จจริงที่ว่าจีนไม่เข้มแข็งพอที่จะยืนเคียงข้างญี่ปุ่นต่อต้านการโจมตีอย่างรุนแรงของพวกผิวขาว ซึ่งท่านพยากรณ์ว่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ จะทวีมากยิ่งขึ้น แต่เพื่อเผชิญกับอันตรายนี้ ยามะงาตะมิได้เร้าใจให้เกิดความรู้สึกถือผิวในหมู่ชาวตะวันตกหรือมิได้สนับสนุนกำหนดหาญเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับผืนแผ่นดินใหญ่ให้หนักมือแต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย ท่านหาทางที่จะทำให้จีนสนับสนุนให้ความร่วมมือช่วยกันป้องกันต่อต้านพวกผิวขาว และชิงตัดหน้าการที่มหาอำนาจตะวันตกจะรวมกันต่อต้านพวกผิวเหลือง โดยหาวิธีสร้างสัมพันธภาพกับทั้งรัสเซียและสหรัฐอเมริกามากกว่า

ต่อไปนี้เป็นข้อความที่คัดมาจากจดหมายถึงอัครมหาเสนาบดีโอกูมะ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

(จากหนังสือ โคชะกุ ยามะงาตะ อะริโตะโมะ เคน, ของ โทกุโดมิ, เล่ม ๓, หน้า ๔๒๐-๔๒๔)

ในประเทศของเรามีประชาชนเป็นจำนวนมากที่ไว้วางใจในความกล้าหาญของพวกทหารแห่งจักรวรรดิของเรา และที่เชื่อว่าการใช้กำลังทหารเพียงอย่างเดียวต่อต้านจีนก็เพียงพอที่จะทำให้เราประสบความสำเร็จสมตามความมุ่งหมายได้ แต่ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตมิใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ ที่จะใช้เพียงกำลังทหารอย่างเดียวก็แก้ได้เลย วัตถุประสงค์หลักแห่งแผนการของเราทุกวันนี้ควรจะได้แก่การทำสัมพันธภาพระหว่างจีนกับญี่ปุ่นให้ดีขึ้น และทำให้จีนมีความรู้สึกไว้นือเชื่อใจเราอยู่...

สถานการณ์ระหว่างชาติที่เกิดขึ้นเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ได้ชี้ให้เห็นว่ามีความเป็นปฏิปักษ์กันในด้านเชื้อชาติหรือผิวมากขึ้นทุกปี นับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่น่าทึ่งที่ว่า สงครามตุรกีกับสงครามบัลข่านที่เกิดขึ้นเมื่อสองสามปีมานี้ และสงครามระหว่างออสเตรเลียกับเซอร์เบียและระหว่าง รัสเซียกับเยอรมนีในปัจจุบันนี้ ล้วนแต่เกิดจากความเป็นปฏิปักษ์ในด้านเชื้อชาติและความเกลียดชังทั้งสิ้น ขบวนการแอนตี้ญี่ปุ่นในมลรัฐแคลิฟอร์เนียในสหรัฐอเมริกา และการ

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๓๓

เหยียดหยามพวกอินดูในแอฟริกาของบริติชก็สาแดงให้เห็นปัญหาเกี่ยวกับเชื้อชาติหรือผิว เช่นเดียวกัน ดังนั้น ความอาจเป็นไปได้ที่จะเกิดมีความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างพวกผิวขาวกับพวกผิวสีที่ทวีมากขึ้นทุกทีและในที่สุดก็นำไปสู่การปะทะกันด้วยกำลังนั้นไม่อาจทำให้หมดไปอย่างสิ้นเชิงได้ เมื่อความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในยุโรปปัจจุบันยุติลงแล้ว และเมื่อระเบียบทางการเมืองและทางเศรษฐกิจกลับเป็นปกติเหมือนเดิมแล้ว ประเทศต่างๆ ก็จะพึงความสนใจมายังตะวันออกไกลและมายังผลประโยชน์และสิทธิต่างๆ ที่พวกเขาอาจได้มาจากภูมิภาคแถบนี้ เมื่อวันนั้นมาถึง ความเป็นศัตรูกันระหว่างพวกผิวขาวกับพวกที่มีสีผิวขาว ก็จะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นแล้วใครเล่าจะสามารถพูดได้ว่า พวกผิวขาวจะไม่รวมกันต่อต้านประชาชนที่มีผิวสี?

บัดนี้ในหมู่ประชาชนที่มีผิวสีของตะวันออก ญี่ปุ่นกับจีนสองประเทศเท่านั้นที่มีความเป็นรัฐอิสระเช่นเดียวกัน ความจริงอินเดียซึ่งมีเขตแดนกว้างใหญ่ไพศาลและมีพลเมืองมากพอๆ กับจีน แต่ก็ได้เสียเอกราชไปนานแล้ว และทุกวันนี้ดูไม่มีเหตุผลอะไรที่จะเชื่อว่าอินเดียจะกลับมีเอกราชอีก ดังนั้นถ้าหากว่าพวกผิวสีของตะวันออกหวังจะแข่งขันกับพวกผิวขาวที่กล่าวกันว่ามีความก้าวหน้าทางด้านวัฒนธรรมและคงความสัมพันธ์อันมิตรกับพวกผิวขาวไว้ และพร้อมกันนั้นก็อ้างรักษาเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมและอิสรภาพไว้ด้วย จีนกับญี่ปุ่นซึ่งมีวัฒนธรรมและเชื้อชาติคล้ายๆ กันจะต้องเป็นมิตรกัน และส่งเสริมผลประโยชน์ของกันและกัน จีนในอดีตได้ถูกชาติอื่นๆ รุกรานและบางทีก็ถูกชาติเหล่านั้นปราบปราม ดังนั้น จึงไม่เป็นการยากลำบากอะไรที่จะเข้าใจว่าทำไมจีนซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับพวกผิวขาวจึงไม่มีความรู้สึกไว้ในเรื่องนี้เหมือนญี่ปุ่น แต่ชาวจีนอาจทราบ่ว่าประเทศจีนในประวัติศาสตร์ ๔,๐๐๐ ปีที่ผ่านมาไม่เคยอยู่ใต้แอกของพวกผิวขาวเลย และดังนั้น ถ้าหากเราเข้าถึงจีนด้วยเหตุผล ก็ไม่ใช่จะหมดหวังเสียทีเดียวที่จะทำให้จีนเปลี่ยนท่าทีและมีความรู้สึกไว้วางใจและเป็นมิตรกับจักรวรรดิของเรา

ในการวางกำหนดกฎเกณฑ์และการบริหารนโยบายเกี่ยวกับจีนของเรานั้น สิ่งที่เราจะต้องพิจารณาอย่างที่จะขาดเสียมิได้ก็คือนโยบายเกี่ยวกับสหรัฐอเมริกาของเรา อเมริกาเป็นประเทศที่มั่งคั่งและเมื่อสองสามปีมานี้ อเมริกามีความสนใจในด้านการพาณิชย์ การอุตสาหกรรมและการค้าขายกับจีนมาก อนึ่ง สงครามในยุโรปครั้งสำคัญๆ ก็ได้เป็นอุปสรรคต่ออเมริกาแม้แต่น้อย ตรงข้าม เพราะสงครามนี้เอง อเมริกาจึงได้รับอาณาประโยชน์อย่างเต็มที่โดยการดำเนินการตามแบบชาวประมงในสุภาพิต (คือในขณะที่นกทั้งหลายทะเลาะกันด้วยแย่งปลา ชาวประมงก็ฉวยเอาปลาไปกินเสีย) (หรืออย่างเรื่องนายพรานกับนกกระจาบ เมื่อนายพรานเอายาไปดักนกกระจาบแล้วนกก็เกียจกันทะเลาะกันไม่ช่วยกันพาช่วยขึ้นไปในอากาศ จึงถูกนายพรานจับได้หมด-ผู้แปล) และรัฐบาลของจีนซึ่งมีความระแวงว่าจักรวรรดิของเราจะ

๘๓๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ไม่มีความสุจริตใจ และในฐานะเป็นวิธีการอ่านหนึ่งที่จะจำกัดกิจกรรมของเราในประเทศจีน ก็ได้หันไปหาอเมริกา ถ้าหากเราไม่สามารถทำให้จีนหมดความระแวงในตัวเราได้ จีนก็จะหันหน้ามาเป็นปฏิปักษ์กับเราได้อย่างรวดเร็วแล้วก็จะหันไปหาอเมริกามากยิ่งขึ้นทุกทีอเมริกาเองก็จะได้อาณาประโยชน์จากสถานการณ์เช่นนั้นและจะขยายอิทธิพลของตนเหนือจีนมากยิ่งขึ้น

ปัญหาเรื่องการอพยพเข้าอเมริกาในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ก็ทำให้เกิดสถานการณ์ที่ไม่น่ายินดีขึ้นในสัมพันธภาพระหว่างจักรวรรดิของเรากับสหรัฐอเมริกา เป็นที่น่าเสียใจที่ปัญหานี้ยังคงถกกันไม่ได้ แต่จักรวรรดิของเราก็ไม่เคยถือว่าอเมริกาเป็นศัตรูของเราเลย เพราะฉะนั้นเพื่อที่จะได้ตระหนักถึงนโยบายของเราที่มีต่อประเทศจีน จึงเห็นว่าไม่ควรทำให้ความรู้สึกของอเมริกาที่มีต่อเราเลวลงไปอีก หรือจะต้องไม่ทำให้อเมริกาเกิดมีความระแวงแคลงใจในการกระทำของเรามากยิ่งขึ้นเพื่อธำรงรักษาสันติภาพในตะวันออกในอนาคตกาล และเพื่อส่งเสริมอิสรภาพของจีน ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดที่เราจะต้องเจรจากับอเมริกาในลักษณะการที่เปิดเผยมตรงไปตรงมาและด้วยความจริงใจ

ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วถึงแนวโน้มเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเชื้อชาติและผิวที่มีอยู่ทั่วไปและความสังหรณ์ใจว่าจะมีการปะทะกันอย่างดุเดือดระหว่างประชาชนพวกผิวขาวกับพวกผิวสีอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นว่าจะจะเป็นความฉลาดรอบคอบยิ่งขึ้น ที่ตราบเท่าที่ยังเกี่ยวข้องกับจีนอยู่ เราจะไม่ยกเอาเรื่องสันนิบาตประชาชนชาติผิวสีขึ้นมาพิจารณา บัดนี้จักรวรรดิของเราเป็นพันธมิตรกับอังกฤษแล้ว เราได้ทำความตกลงกับรัสเซียและฝรั่งเศสแล้ว และเรากำลังต่อสู้ร่วมกันเพื่อส่งเสริมทั้งสันติภาพของตะวันออกและเอกราชของจีน แต่เราก็ต้องตระหนักใจถึงความต้องการที่จะเจรจากับอเมริกาด้วยเหมือนกัน เราจะต้องดักเตือนนักการเมืองของเราไม่ให้ยกเอาเรื่องการถือผิวขึ้นมาอภิปรายเพราะจะทำให้กระทบกระเทือนความรู้สึกของประเทศอื่นๆ และจะทำให้มิตรภาพระหว่างประเทศเหล่านั้นกับเราต้องเสียหาย ปัญหายุ่ยากก็คือว่า เราจะต้องเอาชนะจีนด้วยการบอกใบ้และการแนะนำ และก็ต้องค่อยเป็นค่อยไป ก่อนที่เราจะเข้าใจโดยถ่องแท้ถึงโครงการในอนาคตของเรา

จีนกับข้อเสนอ ๒๑ ข้อ

ยามะงาตะเชื่อว่าการที่ญี่ปุ่นมีอำนาจเหนือแมนจูเรียนับว่าเป็นสิ่งสำคัญไม่เฉพาะต่อความเจริญและความปลอดภัยของญี่ปุ่นเองเท่านั้น แต่ทว่าต่อการคุ้มครองจีนที่อ่อนแอให้พ้นจากรัสเซียอีกด้วย ยามะงาตะคิดว่าการทูตที่เต็มไปด้วยไหวพริบและชั้นเชิง อาจทำให้

รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕)

๘๓๕

รัฐบาลจีนภายใต้การนำของยานซีโซยอมรับเรื่องนี้ ส่วนการข่มขู่ด้วยการตั้งข้อเสนอนั้น ๒๑ ข้อ นั้นอาจทำให้คนจีนต้องหวั่นออกไปหรือหมางใจได้ ในกรณีนี้ทัศนคติทางการเมืองของ ยามะงาตะชวนให้ท่านรู้สึกจะทำญาติกับยานซีโซซึ่งเป็นพวกอนุรักษนิยม ส่วนรัฐบาลเสรีนิยม ของโอคุมะซึ่งเห็นอกเห็นใจขุนยัดเซนมากกว่าก็ไม่มีข้อเสนอมิให้ยานซีโซให้สัมปทาน อย่างเดียวกันกับที่ขุนยัดเซนได้ให้ไว้ ถ้าหากคนได้มีอำนาจขึ้นมา ข้อความต่อไปนี้ได้มาจาก บันทึกการสนทนาส่วนตัวที่บ้านของยามะงาตะ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

(จากหนังสือ ชัน-โค ฮีเรดส์, ของ ทากะฮะชิ, หน้า ๕๕-๑๐๐)

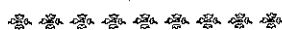
ปกปลายนี้ เมื่อได้ยื่นคำขาดไปยังเยอรมนี (เรียกร้องให้มอบผลประโยชน์ของตนใน ประเทศจีนให้) นั้น ข้าพเจ้าได้ให้คำแนะนำมากมายเกี่ยวกับสิ่งที่อาจเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีการ เคลื่อนไหวนั้นแล้ว อนึ่ง ในปีนี้ข้าพเจ้าได้เปิดเผยความคิดที่แท้จริงของข้าพเจ้าต่อ (เสนาบดี ว่าการกระทรวงต่างประเทศ) คะโด ข้าพเจ้าได้เรียนให้ท่านทราบว่า ถ้าหากจำเป็นต้องใช้อาวุธเพื่อแก้ปัญหาแมนจูเรียที่มีอยู่ในขณะนี้ ข้าพเจ้าก็จะให้ความสนับสนุนทันที สำหรับ ญี่ปุ่นแล้วเห็นว่าแมนจูเรียเป็นภูมิภาคที่เราควรจะขยายอำนาจเข้าไป แมนจูเรียเป็นสายชูชีพ ของญี่ปุ่น ดังนั้นเราจะต้องให้คำรับประกันแก่ประชาชนว่าพวกเขาสามารถไปตั้งรกรากที่ แมนจูเรียและประกอบอาชีพที่นั่นได้อย่างสบาย ถ้าหากเราไม่สามารถจะแก้ปัญหาโดยวิธี การทางการทูตได้ เราก็ไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องใช้อาวุธ อย่างไรก็ดี ถ้าหากประเทศชาติ จะต้องใช้อาวุธในเมื่อมันเกี่ยวข้องกับอันตรายแห่งชาติแล้วละก็ คงทำให้ญี่ปุ่นซึ่งดำรงอยู่ใน หมู่ประเทศต่างๆ ของโลกในหลักการเกี่ยวกับการเล่นที่เป็นธรรมและความยุติธรรมต้อง เสื่อมเกียรติเช่นกัน ถ้าหากญี่ปุ่นจะใช้กำลังปฏิบัติการในประเทศจีน เพื่อขจัดเรื่องยุ่งๆ หยุ่มๆ เช่น การยอมรับที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่น การซื้ออาวุธของญี่ปุ่น และการปล่อยให้นักเผยแพร่ ศาสนาชาวญี่ปุ่นทำงานได้อย่างเสรี ดังที่ระบุอยู่ในมาตรา ๕ แห่งการเจรจาไกล่เกลี่ยกัน ใน ขณะนั้นให้หมดไป ดังนั้นก็ด้วยเหตุนี้แหละที่ข้าพเจ้ากำลังทำความพยายามทุกวิถีทางที่ทำให้ การเจรจาไกล่เกลี่ยกันในปัจจุบันนี้ยุติลงให้ได้ เหมือนกับโซคซวย ในตอนที่เขียนคำขาด (ไปยังประเทศจีน) ก็ได้รับบันทึกจากเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของบริติชชื่อเกรย์ (Grey) กล่าวอย่างเด็ดขาดมาว่า การตั้งข้อเรียกร้องต่อจีนเช่นการจ้างชาวญี่ปุ่นมาเป็นที่ปรึกษา และการซื้ออาวุธจากญี่ปุ่น ซึ่งจะทำให้ญี่ปุ่นมีสิทธิเหนือจีนนั้น นับว่าตรงข้ามกับเจตนารมณ์ แห่งสัญญาพันธมิตรระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น และว่าเขา (คือ เกรย์) ไม่สามารถจะอธิบาย การกระทำของญี่ปุ่นได้ ถ้าหากเขาจะถูกซักถามในรัฐสภาบริติช เมื่อได้รับบันทึกฉบับนี้ ก็ทำให้เกิดความยุ่งยากสับสนกันใหญ่ แต่แม้ว่าเกรย์จะไม่คัดค้าน ข้าพเจ้าก็ไม่อาจจะเห็นพ้อง

๘๓๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กับข้อเสนอผิดๆ ที่ให้รีบยื่นคำขาดไปพร้อมกับคุกคามว่าจะใช้อาวุธในปัญหาที่เกี่ยวข้องได้ ดังนั้นจึงได้ตัดข้อ ๕ แห่งคำขาดออกไป แต่ข้าพเจ้าก็เห็นว่าเป็นการโง่เขลามากที่จะปล่อยเรื่องการทูตกับจีนให้อยู่ในมือของเสนาบดีฮ็อกในตอนนี้ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศควรจะไปเมืองจีนในเมื่อโอกาสอำนวย และเราก็มีโอกาสนี้กับอิตาลีเป็นตัวอย่างมาแล้ว เราควรจะจับมือกับยวนซีไฮและเปิดเผยให้ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของญี่ปุ่นโดยตรงไปตรงมา และอธิบายฐานะของญี่ปุ่นให้ทราบ トラบเท่าที่ยวนซีไฮมิใช่ชูงหรือก่อนหินหรือคนที่ไม่มีเหตุผลแล้ว ข้าพเจ้าก็มั่นใจว่า นี่คงจะเป็นขั้นหนึ่งแห่งการที่จะนำไปสู่การขจัดความรู้สึกที่ไม่เป็นมิตรต่อกันระหว่างประเทศทั้งสองนี้ให้หมดไปได้

ในด้านสาระสำคัญแล้ว สัมพันธภาพระหว่างจีนกับญี่ปุ่นก็นับว่าธรรมดาๆ และแจ่มแจ้งมากทีเดียว สิ่งที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะอธิบายต่อยวนซีไฮก็คือว่า เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว สาเหตุแห่งสงครามในส่วนต่างๆ ของโลกทุกวันนี้ก็มักจะมีลักษณะไปในเรื่องการถือผิดถือเชื่อชาตินั่นเอง ตัวอย่างที่เกิดเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ก็คือการปะทะกันระหว่างตุรกีกับอิตาลี สงครามในยุโรปที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นปัญหาเรื่องผิดหรือเชื่อชาติเป็นสำคัญ ปัญหาในเรื่องเชื่อชาติก็คล้ายๆ กับบุญแ่งที่จะไขไปสู่การแก้ปัญหาในเอเชีย บัดนี้ญี่ปุ่นและจีนมิใช่รัฐที่แท้จริงเพียงสองประเทศในเอเชียดอกหรือ? ไม่เป็นความจริงหรือที่ว่า นอกจากสองประเทศนี้แล้ว ไม่มีประเทศอื่นใดที่จะครองเอเชียทั้งหมดได้ดอก? เมื่อกล่าวโดยย่อแล้วก็ว่า เราจะต้องพยายามแก้ปัญหาหรือแปดของเราโดยถือคติว่า “เอเชียเพื่อชาวเอเชีย” แต่ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เป็นเกาะ ญี่ปุ่นเป็นประเทศเล็ก ประเทศซึ่งได้แก่เกาะแคบๆ ซึ่งไม่สามารถที่จะหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนภายในเกาะของตนนั้น จำต้องจำกัดการเพิ่มพลเมืองต่อไป ดังนั้นจึงไม่มีทางเลือกนอกจากจะต้องขยายดินแดนเข้าไปในแมนจูเรีย หรือในที่อื่นๆ นั่นคือในฐานะที่เป็นชาวเอเชีย ชาวญี่ปุ่นก็จำเป็นจะต้องอยู่ในเอเชีย จีนอาจคัดค้านการที่ญี่ปุ่นจะเหยียบเท้าลงในแมนจูเรีย แต่ถ้าหากญี่ปุ่นไม่ต่อสู้และขับไล่รัสเซียออกไปจากแมนจูเรียแล้ว ปักกิ่งก็อาจไม่ได้เป็นดินแดนของจีนอย่างในทุกวันนี้ก็ได้ ดังนั้น การที่ญี่ปุ่นขยายดินแดนเข้าไปในแมนจูเรียอาจเป็นการเคลื่อนไหวหรือทำให้ตนมีฐานะดีขึ้น และทำให้ฐานะของประชาชนกระเดื่องขึ้น ทั้งคงจะเป็นการเคลื่อนไหวที่จำเป็นต่อการคุ้มครองตนของชาวเอเชีย และเพื่อการอยู่ร่วมกันและความอุดมสมบูรณ์ร่วมกันของจีนและญี่ปุ่นด้วยโดยแท้.



บทที่ ๒๖

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลก ที่กำลังไหลทะลักขึ้นมา

ขบวนการเสรีนิยมของญี่ปุ่นสมัยก่อนสงครามโลก ได้ขึ้นถึงจุดสูงสุดในทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ในเมื่อตอนนั้นขบวนการเสรีนิยมนี้ได้ปรากฏอยู่พักหนึ่งว่าหลักการต่างๆ ที่ขบวนการเสรีนิยมยึดถืออยู่นั้นได้กลายเป็นจุดแสงนำวิถีแห่งชีวิตทางการเมืองของชาวญี่ปุ่น หลักการเหล่านี้อาจกล่าวได้อย่างคร่าวๆ ดังนี้ :

๑. การปกครองบ้านเมืองที่มีคณะเสนาบดีระบบพรรคเป็นผู้บริหารนั้นจะต้องรับผิดชอบต่อเสียงส่วนใหญ่ของรัฐสภา (สภาไดเอต)

๒. สภาล่างจะต้องได้รับเลือกจากประชาชนที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

๓. รัฐบาลจะต้องรับประกันว่า ประชาชนจะสามารถใช้เสรีภาพของพลเมืองได้อย่างเต็มที่

๔. ญี่ปุ่นจะต้องเลิกล้มนโยบายใช้กำลังรุกรานประเทศจีนและจะไม่ทำอะไรเกินไปกว่าการดำรงรักษาสิทธิที่ตนมีอยู่ในแมนจูเรียไว้

๕. ญี่ปุ่นจะดำเนินตามนโยบายให้ความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องการลดกำลังรบ

ขบวนการนี้ส่วนใหญ่ได้รับความสนับสนุนจากบุคคล ๕ กลุ่มด้วยกัน คือ พวกนักการเมืองในระบบพรรค ๑ พวกนักธุรกิจ ๑ พวกนักหนังสือพิมพ์ ๑ พวกนักการศึกษา ๑ และนักการทูตบางคน ๑ แต่ละที่ไม่ใช่ว่าหลักการทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้จะได้รับความสนับสนุนจากบุคคลทุกกลุ่มเท่าเทียมกัน พวกนักการเมืองระบบพรรคยืนกรานในหลักการว่าด้วยคณะเสนาบดีระบบพรรคอย่างแข็งขันมาก แต่ไม่ค่อยจะเห็นพ้องกับหลักการอื่นๆ อีก ๔ ข้อนั้นมากนัก ความจริงเมื่อสภาองคมนตรีและสภาขุนนางคัดค้านเรื่องการให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่ผู้ชายทั้งหมดโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องภาษีได้ละลายหายไปเป็นอากาศธาตุหมดแล้ว พวกนักการเมืองระบบพรรคก็แสดงความอิหสิท้อใจอย่างน่าประหลาดในการที่จะทำมาตรการนั้นให้เป็นกฎหมายออกมา พวกเขามีความเห็นว่าการให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่ผู้ชายทั้งหมดโดยไม่มีข้อจำกัด

ในเรื่องภาษานั้นหมายถึงการทำให้การเลือกตั้งให้เป็นเรื่องยุ่งยากขึ้นมาเท่านั้นเอง นับว่าเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งที่เรื่องนี้จะไม่พ่ายแพ้ในเมื่อไปถึงสภาขุนนางซึ่งดูเหมือนจะให้เหตุผลไปตามแนวที่ดิสเรลลี (Disraeli)^๑ ได้เจริญรอยตามในคราวที่เขาได้ขยายคะแนนเสียงไปยังกรรมกรอังกฤษ

นักธุรกิจที่มีความคิดเห็นแบบเสรีนิยมเดิมก็เกี่ยวข้องอยู่เฉพาะกับหลักการข้อแรกข้อ ๔ และข้อ ๕ เท่านั้น พวกเขาชอบให้มีคณะเสนาบดีระบบพรรคด้วยเหตุผลง่ายๆ ว่า คณะเสนาบดีระบบพรรคดูเหมือนจะทำให้พวกเขามีโอกาสดีที่สุดในที่มีอิทธิพลเหนือนโยบายการเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลได้ อนึ่ง พวกนักธุรกิจที่ค้าขายกับประเทศจีนหรือผลิตสินค้าเพื่อขายให้กับประเทศจีนรู้สึกว่ พวกเขาต้องขาดทุนอย่างย่อยยับที่ได้ถูกจีนคว่ำบาตร อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายรุกรานของญี่ปุ่นนั่นเอง ดังนั้นพวกเขาจึงมีความกระตือรือร้นที่จะเห็นรัฐบาลญี่ปุ่นใช้นโยบายผูกมิตรกับจีน นักการคลังของญี่ปุ่นก็พลอยเชื่อว่าญี่ปุ่นจะต้องร่วมมือกับมหาอำนาจตะวันตก ถ้าหากญี่ปุ่นปรารถนาที่จะกู้เงินระหว่างประเทศในระยะสั้นและกู้มาลงทุน ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง พวกเขาจึงปรารถนาที่จะเห็นญี่ปุ่นมีความตั้งใจใฝ่สันติ ด้วยการเข้าร่วมในการตกลงลดอาวุธ

โลกธุรกิจโดยทั่วๆ ไปและพวกที่มีส่วนได้ส่วนเสียทางด้านเกษตรกรรมก็สนับสนุนข้อตกลงเหล่านี้ โดยหวังว่าจะทำให้ลดงบประมาณทางด้านทหารลงได้บ้าง และดังนั้นก็เท่ากับเป็นการลดภาระที่ตนจะต้องเสียภาษีลงด้วย ในการที่พวกเขาสนับสนุนนโยบายระหว่างประเทศเหล่านี้ พวกเขาได้รับความร่วมมือจากพวกนักการทูต เช่น ท่านชิเดฮาระ คิยูโร (Baron Shidehara Kijuro) ซึ่งการที่ท่านเหล่านี้ได้ศึกษาสถานการณ์ระหว่างประเทศโดยทั่วๆ ไปและสถานการณ์เกี่ยวกับประเทศจีนโดยเฉพาะได้ทำให้ท่านเหล่านี้สรุปเอาว่า ข้อตกลงเหล่านี้เป็นเพียงนโยบายที่ญี่ปุ่นพอจะทำได้ ควรจะสังเกตไว้ด้วยว่า แม้ชิเดฮาระจะเป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะที่ท่านมีความคิดแบบเสรีนิยมในเรื่องระหว่างประเทศ แต่ท่านก็ไม่เคยแสดงทัศนะเชิงเสรีนิยมออกมาอย่างเปิดเผยในที่สาธารณะเลย ทั้งนี้ก็เพราะท่านคำนึงถึงการเมืองภายในประเทศนั่นเองเป็นสำคัญ

พวกที่เราอาจพูดได้ว่าได้ให้ความสนับสนุนที่ไม่มีเงื่อนไขแก่ลัทธิคำสอนเชิงเสรีนิยมทั้งหมด ก็คือพวกนักหนังสือพิมพ์และนักการศึกษาฝ่ายเสรีนิยม พวกนักหนังสือพิมพ์เป็นกองจู่โจมของขบวนการและในขณะที่เกิดวิกฤติการณ์หลายครั้งหลายหนในประวัติศาสตร์ที่พวกนี้ได้

^๑ นักการเมืองที่มีชื่อเสียงของอังกฤษ (พ.ศ. ๒๓๙๗-๒๔๖๔) ภายหลังได้รับแต่งตั้งเป็นลอร์ดเบคอนฟิลด์ (Lord Beaconsfield)

ช่วยให้เป็นฝ่ายมีชัยโดยทำข่าวคราวให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน และเขียนบทบรรณาธิการลงในหนังสือพิมพ์ก่อให้เกิดประชามติขึ้นมา พวกนักการศึกษา โดยเฉพาะพวกศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัย เช่น โยชิโนะ ซากุโซ และมิโนเบะ ทัตสึกิ ได้ให้พื้นฐานทางด้านพุทธิปัญญาแก่ลัทธิเสรีนิยมของญี่ปุ่น และในข้อเขียนต่างๆ ท่านเหล่านั้นก็ได้แสดงถึงวิธีที่จะนำเอาอุดมคติแบบประชาธิปไตยมาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่ความรู้สึกของชาวญี่ปุ่น ทั้งยังได้ทวนมโนคติแบบเสรีนิยมลงในจิตใจของพวกนักศึกษาที่ได้เคยเข้าฟังการบรรยายของท่านเหล่านั้นในห้องโถงมาแล้ว บ่อยทีเดียวที่นักศึกษาเหล่านั้นได้รับความคิดริเริ่มในอันที่จะจัดตั้งกลุ่มนักศึกษาที่อุทิศตนให้แก่การเผยแผ่และส่งเสริมมโนคติเหล่านั้น ในระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ สมาชิกของนักศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นพวกเด็กหนุ่มที่เป็นบุตรของพวกราชาที่ดินที่มั่งคั่ง หรือครอบครัวชนชั้นนักธุรกิจได้โดดเข้ามาสู่วงการเมือง และได้ใช้ความพยายามอย่างหนักในอันที่จะสถาปนาการปกครองระบอบรัฐสภาที่มีความรับผิดชอบขึ้น พวกเขาได้ก่อให้เกิดเป็นกลุ่มนักการเมืองที่ยุ่งเกี่ยวเฉพาะในเรื่องสิทธิของพลเมืองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าพวกกรรมกรที่ก่อตั้งขึ้นมิได้รวมอยู่ในกลุ่มบุคคลที่ให้ความสนับสนุนอย่างสำคัญแก่ขบวนการเสรีนิยมเลย พวกกรรมกรได้ยอมรับหลักการเกี่ยวกับลัทธิเสรีนิยมของญี่ปุ่นหลายข้อด้วยกัน และมีความตั้งใจที่จะให้ความร่วมมือแก่พวกเสรีนิยมทั้งหลายในอันที่จะทำให้อุตสาหกรรมที่ธรรมดาสามัญร่วมกันประสบผลสำเร็จ นั่นคือ ในขบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่ผู้ชายทั้งหมดโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องภาษี แต่ลัทธิเสรีนิยมของญี่ปุ่นมิได้สำแดงให้เห็นความห่วงใยในเรื่องการปฏิรูปทางสังคมและทางเศรษฐกิจมากนัก เรื่องที่น่าสนใจที่สุดก็คือความเคลื่อนไหวของพวกกรรมกร ความจริงในอาณาบริเวณเหล่านี้ ความคิดของพวกเสรีนิยมที่สุดมีแนวโน้มไปในทางการปกครองแบบบิดาปกครองบุตรชนิดหนึ่งซึ่งแตกต่างไปจากพวกอนุรักษนิยมและพวกที่มีหัวดอยหลังเข้าคลองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้นพวกกรรมกรที่ได้ก่อตั้งกันขึ้นมาจึงได้อุทิศพลังทางการเมืองส่วนใหญ่ของตนให้แก่ขบวนการทางการเมืองที่มีหัวเอียงซ้าย โดยเฉพาะหลังจากที่ประสบความสำเร็จในด้านการให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่ผู้ชายทั้งหมดโดยไม่มีข้อจำกัดทางด้านภาษีแล้ว ทั้งควรจะกล่าวเสริมอีกว่า เพราะโครงการทางด้านสังคมของพวกกรรมกรนั่นเอง พวกที่มีหัวชาตินิยมแรงกล้า จึงเป็นที่ถูกอกถูกใจของพวกชนชั้นต่ำมากกว่าลัทธิเสรีนิยมเสียอีก การที่ลัทธิเสรีนิยมไม่ได้รับความสนับสนุนจากพวกกรรมกรนั้นนับว่าเป็นความอ่อนแออย่างมากของขบวนการเสรีนิยม ซึ่งต้องการความสนับสนุนทุกอย่่างที่จะทำให้สามารถปรับปรุงชีวิตทางการเมืองให้เป็นรูปใหม่ได้

มีเหตุการณ์ที่ไม่น่าพึงพอใจอยู่มากมายที่ลัทธิเสรีนิยมของญี่ปุ่นได้ต่อสู้ด้านทานอยู่ เหตุผลประการหนึ่งก็คือ พวกที่นิยมรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นได้วางฐานะของรัฐสภา (ไดเอต) ไว้ใน

๔๔๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ตำแหน่งที่อ่อนแอมาก คือ รัฐสภา (ไดเอต) มิได้มีวิถีทางที่ชอบด้วยกฎหมายที่จะทำให้คณะเสนาบดีจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเลย ทั้งมิได้มีอำนาจควบคุมด้านการเงินเหนือคณะเสนาบดีอย่างมีประสิทธิภาพเลย อำนาจที่น้อยที่รัฐสภามีเหนือสภาล่างที่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามานั้น ก็มีสภาขุนนางที่ประชาชนมิได้เลือกตั้งเข้ามามีส่วนร่วมในอำนาจนั้นด้วยพอ ๆ กัน สมาชิกสภาที่ประชาชนเลือกเข้ามาต้องเผชิญกับศูนย์กลางแห่งอำนาจที่ตั้งมั่นดีแล้วหลายอย่าง นั่นคือระบบข้าราชการ สภาคณะมนตรี การรับราชการทหาร สภารัฐบุรุษอาวุโสที่ไม่เป็นทางการ (เกนโร) และพวกข้าราชการสำนัก โดยเหตุที่ศูนย์กลางแห่งอำนาจอื่นๆ เหล่านี้มีลัทธิตามกฎหมายที่จะยับยั้งความพยายามใดๆ ที่จะเป็นไปเพื่อตัดทอนอภิสิทธิ์ของตนไม่ว่าจะโดยวิธีการออกกฎหมายหรือโดยการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ตาม พวกเสรีนิยมจะต้องทำงานเพื่อสร้างจารีตประเพณีที่อยู่นอกอำนาจกฎหมาย (extralegal) ไว้ภายในโครงสร้างที่มีอยู่ ซึ่งคงจะทำให้ญี่ปุ่นได้สิ่งที่เป็นขึ้นเป็นอันขึ้นมา ถ้าหากมิใช่รูปลักษณะแห่งระบอบประชาธิปไตยแบบมีรัฐสภา ข้อนี้จะทำได้สำเร็จก็ต่อเมื่อมีมวลชนชาวญี่ปุ่นสนับสนุนอยู่เบื้องหลังเท่านั้น ทั้งการแพร่อุดมคติแบบเสรีนิยมในหมู่ประชาชนก็ได้ถูกขัดขวางโดยระบบประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีเจตนาออกแบบขึ้นมาเพื่อสร้างเจตนาธรรมที่ตรงข้ามกับคุณค่าซึ่งตามปรกติสัมพันธ์กับสังคมประชาธิปไตย อนึ่ง งานที่กลุ่มสังคมญี่ปุ่นได้ทำลงไปก็ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเกี่ยวกับลัทธิปัจเจกนิยม ความรับผิดชอบส่วนบุคคลและการเชื่อมั่นในตัวเอง ซึ่งนับว่าเป็นสาระสำคัญแห่งการปฏิบัติหน้าที่เพื่อทำให้การปกครองระบอบที่มีผู้แทนราษฎรสมบูรณ์ได้

ความอ่อนแอต่างๆ เท่าที่ได้เคยถกเถียงกันนั้นอาจถือว่า สืบเนื่องมาจากองค์ประกอบภายนอกหรือองค์ประกอบที่เป็นสิ่งแวดล้อมก็ได้ แต่ขบวนการเสรีนิยมก็ถูกรบกวนเพราะความผิดพลาดในภายในที่มีอยู่มากเหมือนกัน ในบรรดาข้อบกพร่องต่างๆ เหล่านี้ ข้อบกพร่องที่นับว่าสำคัญยิ่งก็คือพวกที่ทำให้ความเข้มแข็งแห่งพรรคการเมืองต่างๆ ต้องเสียไป ทั้งนี้ก็เพราะว่าพวกนี้แหละที่มีความรับผิดชอบต่อการที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าการปกครองในระบบรัฐสภานั้นมีคุณค่าและมีชีวิตชีวา

ข้อบกพร่องที่น่าเศร้าใจที่สุดของนักการเมืองระบบพรรค ก็คือการที่นักการเมืองเหล่านั้นเป็นพวกที่ชอบฉวยโอกาส พวกเขาไม่ค่อยพร้อมที่จะระบับความคิดเห็นที่แตกต่างกันไว้ และร่วมมือร่วมใจกันป้องกันหลักการที่เกี่ยวกับรัฐสภาไว้เลย ถ้าหากว่าคณะเสนาบดีระบบพรรคเข้าไปเกี่ยวข้องกับข้อพิพาทที่เกี่ยวกับความยุติธรรมหรือนโยบายกับศูนย์กลางอื่นๆ แห่งใดแห่งหนึ่งละก็ พรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายตรงข้ามก็จะมีคามกระตือรือร้นที่จะเข้ากับฝ่ายหลังโดยหวังจะถือโอกาสนั้นขับฝ่ายตรงข้ามออกจากอำนาจ ดูเหมือนพวกเขาจะไม่เคยคำนึงถึงว่า

ผลขั้นสุดท้ายแห่งเพทุบายแบบใจแคบเหล่านี้อาจทำให้ขบวนการอ่อนแอทั่วไปหมด ความจริงมีอยู่เพียงสองตัวอย่างเท่านั้นที่แสดงให้เห็นว่าได้มีการก่อตั้งแนวร่วมเพื่อป้องกันหลักการเกี่ยวกับการปกครองระบบพรรค (คือคณะเสนาบดีชุด คัตสึระ ซึ่งเป็นคณะที่ ๓ กับคณะเสนาบดีชุด คิโยอูระ) และทั้งสองครั้งนั้น คนในพรรคจำนวนมากพอได้เป็นมิตรไมตรีกับกำลังที่แอนตี้ระบบให้มีรัฐสภา ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การกิจของสำนักงานที่ออกจะละเอียดลออมากเกินไปนี้แหละ ซึ่งชวนให้นึกการเมืองระบบพรรคเชื่อเชิญ อิโต ฮิโรbumi, คัตสึระ ทะโร, คะโต ทากาอะกิ, ทะนะกะ กิอิจิ และบุคคลที่เป็นผลิตผลของข้าราชการพลเรือนและข้าราชการทหารอื่นๆ อีกมากมายเข้าดำรงตำแหน่งชั้นหัวหน้าในพรรค บุคคลเหล่านี้เป็นผู้สามารถที่จะดำรงตำแหน่งเป็นประธานของพรรค ซึ่งในช่วงเวลานั้นย่อมมีอำนาจบงการอะไรต่ออะไรได้ ทั้งนี้เพราะพรรคทั้งหลายซึ่งตระหนักใจเป็นอย่างดีว่า เก็นโร ควรจะมอบความไว้วางใจในการทำงานให้แก่ผู้ที่เป็นหัวหน้าเช่นนั้น เชื่อว่าวิธีนี้จะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้บรรลุถึงอำนาจทางการเมืองแม้จะเพียงเล็กน้อยก็ตาม

ภาวะผู้นำแบบนี้ นับว่ามีผลที่นับว่าโชคร้ายที่สุดต่ออัตลักษณ์แห่งพรรคการเมืองของญี่ปุ่น การบริหารพรรคก็ทำกันดุจดั่งว่าเป็นราชการไปหมด และนโยบายก็ต้องรับมาจากเบื้องบนโดยถือคติว่า “จะทำ หรือ จะออก” (take-it-or-get-out basis) เป็นหลักแต่ละพรรคที่รวมกันได้ก็เพราะมีความกระหายที่จะได้ตำแหน่งอะไรบ้าง ซึ่งแม้จะเป็นตำแหน่งชั่วคราวหรืออะไรก็ตามมากกว่าเพราะมีพื้นฐานแห่งหลักการที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันที่มั่นคง ผลก็คือว่า พวกเขามีสิ่งที่จะให้แก่มหาชนส่วนใหญ่เพียงเล็กน้อย และดังนั้นก็ไม่เคยปรากฏว่าเป็นพรรคของมวลชนเลย มักจะคงเป็นองคตพหุเบืองต้นของพวกผู้แทนราษฎร และพวกที่หนุนหลังพวกผู้แทนราษฎรอยู่เสมอ แม้หากว่าจะมีหลักการต่างๆ อยู่ แต่ก็เป็นที่น่าสงสัยว่าพรรคต่างๆ จะสามารถพัฒนาจนได้รับความสนับสนุนจากมวลชนหรือไม่ ทั้งนี้ก็เพราะพวกผู้นำทั้งหลายเป็นคนสงบเสถียรไม่ค่อยช่างพูดและมักจะไม่ค่อยมาปรากฏตัวต่อหน้าผู้ฟังที่มีจำนวนมากๆ หนึ่ง ถ้าพวกเขาพูดก็ดูเหมือนว่าพวกเขาจะไม่สามารถแสดงมโนคติแบบเสรีนิยมออกมาได้เลย และในบรรดาสุนทรพจน์อันจิตซัดของพวกเขานั้น ไม่มีใครจะพบคำพูดที่แสดงถึงหลักความเชื่อถือที่น่าตื่นเต้นเร้าใจเลย โอกาสที่นับว่าสำคัญๆ ที่สุด เช่น คราวที่ออกกฎหมายให้สิทธิออกเสียงแก่ผู้ใหญ่ที่เป็นชายทั่วไปซึ่งนับว่าเป็นโอกาสที่อัศจรรย์ต่อการที่จะประกาศหลักการเกี่ยวกับรัฐสภาให้รู้กันทั่วไปกลับก่อให้เกิดผลต่างๆ ที่กล่าวออกมาอย่างเสียไม่ได้หรือพอเป็นพิธีหรือที่จิตซัด บรรดาผู้นำพรรคของญี่ปุ่นจะต้องรับภาระต่อการที่ญี่ปุ่นได้ละเลยเพิกเฉยที่จะให้การศึกษากับมวลชนชาวญี่ปุ่นตามหลักการเกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐสภา นับว่าเป็นเรื่องเล็ก ถ้าหากความผิดพลาดเกิดจากการไม่ชอบให้มีความเคลื่อนไหวของมวลชนหรือจากความรู้สึกว่า วิธีทาง

๘๔๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่ดีที่สุดที่จะทำให้ความมุ่งหมายทางเสรีนิยมก้าวหน้า ก็คือจะต้องดำเนินธุรกิจอย่างเจียมๆ และ ดังนั้นก็จะหลีกเลี่ยงพ้นจากการที่จะถูกพวกอนุรักษนิยมและพวกหัวถอยหลังเข้าคลองคัดค้าน อย่างดุเดือดได้ ผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายก็จะเป็นอย่างเดียวกันนั่นแหละ คือเมื่อเกิดมีวิกฤตการณ์ ขึ้นมา นักการเมืองระบบพรรคทั้งหลายก็จะเป็นจุดแม่ทัพที่ปราศจากกองทัพ

มหาชนก็จะมองดูนักการเมืองไม่เพียงในฐานะเป็นบุคคลที่ปราศจากหลักการเท่านั้น แต่ทว่าในฐานะบุคคลที่ปราศจากศีลธรรมอีกด้วย จะมีผู้สมัครเข้าแข่งขันเป็นผู้แทนราษฎรเพียงไม่กี่คนดอกที่จะรู้สึกว่าจะตนจะสามารถชนะการเลือกตั้งได้ด้วยความดีความสามารถของตนเอง และไม่ต้องเสียเงินหลาย ๆ พันเยนซื้อคะแนนเสียงโดยผ่านทาง หัวคะแนน อาชีพการปฏิบัติเช่นนั้นนับว่าเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย จะมีก็เฉพาะพวกที่ไปลงคะแนนเสียงที่โง่เง่าต่ำต้อยอย่างที่สุด เท่านั้นจึงจะไม่ทราบเรื่องนี้ เมื่อเผชิญกับความต้องการที่จะต้องใช้เงินจำนวนมหาศาลเพื่อการรณรงค์หาเสียง สมาชิกรัฐสภา (ไดเอต) จึงมีเจตจำนงอย่างแรงกล้าที่จะขายอิทธิพลทุกอย่างที่ตนมีอยู่ด้วยราคาที่แพงที่สุดเท่าที่ตนจะสามารถเรียกร้องเอาได้ พวกที่ไม่สามารถหาคะแนนเสียงได้เพียงพอด้วยความพยายามของตนตามลำพังก็ต้องไปปรบกวบขอเงินทองจากสำนักงานใหญ่ของพรรค สำนักงานใหญ่ของพรรคก็ได้รับเงินบริจาคจากนักธุรกิจต่างๆ ที่หวังว่าจะได้สิ่งตอบแทนเป็นที่พอใจถ้าหากพรรคที่ตนช่วยเหลือประสพชัยชนะจนสามารถตั้งคณะรัฐบาลขึ้นมาได้อีกทอดหนึ่ง เรื่องอื้อฉาวเกี่ยวกับการกินสินบนครั้งละมากๆ ก็ค่อยๆ ปรากฏโฉมหน้าออกมาเรื่อยๆ และก็เป็นที่เครื่องพิจารณาตัดสินว่ามหาชนจะให้ความไว้วางใจแก่พรรคการเมืองใด แม้ว่าจะเป็นความยุติธรรมที่จะตั้งข้อสังเกตว่ามีเรื่องฉาวโฉ่มากมายที่เกี่ยวกับข้าราชการพลเรือน และข้าราชการทหารก็ตาม ความจริงข่าวเรื่องพวกสมาชิกรัฐสภา (ไดเอต) คอร์รัปชันที่ปรากฏแพร่หลายออกไปเป็นครั้งแรกนั้น ได้เกิดขึ้นเมื่อพวกผู้ช่วยทางด้านการเมืองของยามะงาตะพบว่าพวกเขาไม่สามารถควบคุมรัฐสภา (ไดเอต) โดยอาศัยการปฏิบัติที่รุนแรงหรือการยุบสภาได้ จึงได้หันไปใช้ระบบการให้สินบนอย่างมีระบบ พวกนักธุรกิจซึ่งเป็นผู้ตัดสินสินบนตามปรกติแล้วเป็นนักธุรกิจชั้นผู้น้อยที่ไม่มีอำนาจพอที่จะสั่งให้รัฐบาลปฏิบัติให้เป็นที่ถูกใจตนได้ อีกประการหนึ่ง แหล่งบริจาคเงินทางการเมืองที่สำคัญที่สุดซึ่งแตกต่างไปจากการตัดสินสินบนนั้น ประชาชนทั่วไป เข้าใจว่าเป็น “ไซบัตสึ” มิตซุย (มิตซุย) สนับสนุน “เซอียูกะ” และมิตซุยชิ สนับสนุน “มินเซอิโต” ข้อผูกพันต่างๆ เหล่านี้ไม่เคยมีเอกสารยืนยันจริงๆ เลย แต่อย่างน้อยก็ไม่ใช่สิ่งที่ไม่สำคัญอะไร สิ่งที่น่าจะสำคัญก็คือว่า คงจะเป็นเรื่องยากลำบากมากทีเดียวที่จะหาชาวญี่ปุ่นสักคนหนึ่งที่ไม่เชื่อว่ามีแหล่งที่ให้เงินสนับสนุนทางการเมืองอยู่ และว่าดังนั้นการปกครองโดยคณะเสนาบดีระบบพรรคจึงหมายถึงการปกครองเพื่อผลประโยชน์ของ “ไซบัตสึ” ไม่แห่งใดก็แห่งหนึ่ง

ยังมีอีกแห่งหนึ่งที่คณะเสนาบดีระบบพรรค ซึ่งเมื่อมีอำนาจขึ้นมาได้พิสูจน์ให้เห็นว่า ไม่ชอบพวกเสรีนิยมญี่ปุ่นมากทีเดียว ในเรื่องที่ว่าพวกเขาไม่คำนึงถึงเสรีภาพของพลเมืองนั้น ไม่เคยมีคณะเสนาบดีที่เป็นข้าราชการคณะใดในอดีตเสมอเหมือนเลย ภายใต้การปกครองของคณะเสนาบดีระบบพรรคนี้ได้มีการเซ็นเซอร์หนังสือและสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ อย่างเข้มงวดกวัดขัน สืบต่อมาเรื่อยๆ คณะเสนาบดีชุด ธาระ และชุด ฮามะงุจิ ถูกพวกมีอาชีพทางหนังสือพิมพ์ตั้งข้อหาว่า ห้ามพูดถึงหัวข้อข่าวในหนังสือพิมพ์มากยิ่งขึ้นกว่าที่คณะเสนาบดีชุดก่อนๆ ได้ทำมาแล้ว คณะเสนาบดีได้ใช้เจ้าหน้าที่ตำรวจพิเศษชั้นผู้ใหญ่สอดส่องดูกิจกรรมต่างๆ ของพวกนักการเมือง ฝ่ายตรงข้ามอยู่เป็นปรกติ เสนาบดีว่าการกระทรวงมหาดไทยของคณะเสนาบดีระบบพรรคสองชุด ถูกบีบบังคับให้ลาออก อันเป็นผลเนื่องมาจากที่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั่วไป (พ.ศ. ๒๔๕๘, พ.ศ. ๒๔๗๑) อย่างออกหน้าออกตา การจับพวกนักปราชญ์ที่มีได้นับถือคริสต์ศาสนาครั้งใหญ่ ในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นก็ล้วนทำในสมัยที่คณะเสนาบดี “มินเซอิโต” และ “เซอิยูโก” ครองอำนาจทั้งนั้น พวกเขาได้เริ่มขบวนการถอนรากถอนโคน “ความคิดที่เป็นอันตราย” ออกจากระบบโรงเรียนของชาติ และแน่ละ ภายใต้การปกครองของคณะเสนาบดีแบบรวมพรรคนี้เอง ที่ได้มีการประกาศใช้กฎหมายธำรงรักษาสันติภาพ พ.ศ. ๒๔๕๘ ขึ้น กฎหมายนี้ถือว่า การสนับสนุนให้มีความเปลี่ยนแปลงในนโยบายแห่งชาติ หรือระบบทุนนิยม นับว่าเป็นอาชญากรรมอย่างหนึ่ง ข้อนี้ทางราชการตีความหมายว่า มหาชนไม่ควรจะอภิปรายถกเถียงกันในเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ

บางทีทัศนคติที่มีต่อสิทธิของประชาชนพลเมืองก็หวังกันว่าคงจักได้รับจากคณะเสนาบดีระบบพรรคเป็นแน่ ทั้งนี้ก็เพราะตั้งแต่เริ่มขบวนการการเมืองมาแล้วที่ได้มีลัทธิชาตินิยมอย่างแรงกล้าบรรจุอยู่ ไม่ว่าจะเป็นจากการตัดสินใจหรือจากความฉลาดมีไหวพริบกก็ตาม พวกที่ก่อตั้งสังคมทางการเมืองในตอนแรกแห่งรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (ไอโกกุโต และ ริชชิสะ) ได้ถกเถียงกันว่ารัฐสภาควรจะทำให้ประเทศชาติมั่นคงขึ้นเพราะมีภารกิจที่จะต้องป้องกันประเทศชาติและขยายดินแดนไปยังต่างประเทศ พวกเขาได้ยกย่องเชิดชูอำนาจอธิปไตยของสมเด็จพระจักรพรรดิเสียเลิกลอย และยืนยันว่ารัฐสภา (ไดเอต) คงจะรวมประเทศชาติให้เป็นปึกแผ่น และคงทำให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปด้วยดีสมดังพระราชประสงค์ของสมเด็จพระจักรพรรดิเป็นแน่ ในทศวรรษที่ ๔ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พวกนักการเมืองระบบพรรคได้ตำว่าคณะเสนาบดีระบบราชการอยู่เรื่อยในฐานะที่ไม่เป็นฝ่ายก้าวร้าวรุกรานในด้านนโยบายการต่างประเทศพอ และเสี่ยงที่แหลมที่สุดเสี่ยงหนึ่ง ก็คือ เสี่ยงของ โอซากิ ยูกิโอะ ซึ่งเป็นพวกเสรีนิยม ทั้งไม่ควรลืมว่า คะโด ทากาอะกิ ที่มีหัวเสรีนิยม ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๘๔๔

ปฏิกิริยาประเพณีญี่ปุ่น

ในคณะเสนาบดีชุดของโอกูมะนี่แหละที่ได้เสนอข้อเรียกร้องที่ไม่มีชื่อเสียงนัก ๒๑ ข้อต่อประเทศจีนทั้งหลาย ที่ยามะงาตะซึ่งเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมจะได้คัดค้านก็ตาม ทั้งหมดนี้เราจะต้องเพิ่มบทบาทที่เด่นซึ่งนักการเมืองของทุกๆ พรรคได้แสดงในองค์การชาตินิยมที่รุนแรงต่างๆ เช่น “โคกุซุไก” “โคกุฮอนซา” “เซอิเนนดัน” ฯลฯ เมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงเหล่านี้ ก็ไม่น่าประหลาดอะไรที่ว่าในทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ บรรดาพรรคการเมืองต่างๆ ได้ต่อต้านพวกนิยมทหาร ซึ่งก็ไม่ได้ผลอะไรนัก

แล้วก็เป็นที่แจ่มชัดแล้วว่า ขบวนการเสรีนิยมของญี่ปุ่นต้องตกอยู่ในความยากลำบากต่างๆ นานา ทั้งความล้มเหลวของขบวนการเสรีนิยมนี้ก็ย่อมไม่เป็นสิ่งที่ได้ลงความเห็นไว้ก่อนแล้ว ในทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้เกิดมีนักการเมืองหนุ่มกลุ่มใหม่ขึ้นมากลุ่มหนึ่งซึ่งเจริญเต็มที่ในระหว่างที่ลัทธิเสรีนิยมเจริญขึ้นมากจนเป็นลักษณะของสมัยสงครามและสมัยหลังสงครามไป คนหนุ่มๆ เหล่านี้ได้ยอมรับหลักการเสรีนิยมอย่างสุดหัวใจและได้อุทิศตนเพื่อสร้างสรรค์การปกครองระบอบรัฐสภาอย่างแท้จริงขึ้นในญี่ปุ่น พวกเขามีได้ถอยหลังไปยืนยันว่าสภาล่างมีอำนาจกว่าสภาโตเอตและโจมตีความคร่ำครึของสภาขุนนาง สภาองคมนตรี และอิสรภาพแห่งการรับราชการทหารเลย เมื่อได้มีผู้เสนอกฎหมายร่างสันติภาพเข้าสู่สภาโตเอต ก็พวกที่ป้องกันเสรีธรรมของพลเมืองเหล่านี้แหละที่พูดคัดค้านข้อเสนอของคณะเสนาบดีของพวกตนเอง ถ้าหากว่าโลกที่ได้เผชิญกับพวกมโนคตินิยมเมื่อสมัย พ.ศ. ๒๔๖๒ กลับมีชีวิตชีวาขึ้นมา และบรรลุถึงขั้นที่มั่นคงถาวรแล้ว พวกเสรีนิยมหนุ่มๆ ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้อาจจะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับความคิดเห็นของพวกเขาก็ได้ เพราะญี่ปุ่นเป็นประชาชนที่ใฝ่ในการค้นคว้าวิจัยและปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งที่พวกเขาเข้าใจว่าเป็นแนวโน้มที่จะช่วยในการพัฒนาโลกได้ ในทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ข้อความในประกาศดูเหมือนจะอ่านได้ว่า “ประชาธิปไตย-ระบอบนายทุน-สันติภาพ” และข้อนี้ก็เห็นว่ามีส่วนช่วยขบวนการเสรีนิยมอย่างที่จะประมาณค่ามิได้ทีเดียว แต่ก็เห็นว่าโชคร้ายอยู่ ก็ที่ตอนต้นทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เหตุการณ์ทางการเมืองและการเศรษฐกิจของโลกได้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่เป็นที่น่าพึงพอใจต่อความก้าวหน้าของลัทธิเสรีนิยมญี่ปุ่นทั้งในด้านวัตถุประสงค์และด้านจิตวิทยาเลย

ประชาธิปไตยที่บ้าน

โยชิโนะ ซากุโซ

เรื่องความหมายแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญและวิธีที่จะทำให้การปกครองนั้นสมบูรณ์แบบ

โยชิโนะ ซากุโซ (พ.ศ. ๒๔๒๑-๒๔๙๖) ได้เป็นศาสตราจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์การเมืองและทฤษฎีการเมืองอยู่ที่มหาวิทยาลัยฮัมบูร์กเป็นเวลาหลายปี หลังจากที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์ไม่นานนัก ท่านก็ไปศึกษาอยู่ที่เยอรมนี อังกฤษ และสหรัฐอเมริกาเป็นเวลา ๓ ปี เมื่อกลับมายังประเทศญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ท่านก็เริ่มเขียนบทความวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย บทความเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์รายคาบชื่อ จูโอ โครอน ซึ่งเป็นนิตยสารที่เกี่ยวกับความคิดความเห็นอยู่เป็นเวลาหลายปีที่เดียว บทความเรื่อง ความหมายแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นบทความที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งได้ตีพิมพ์เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘ นับว่าเป็นบทความที่มีอำนาจมาก อันแสดงถึงการยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่ามีความมั่นใจว่าประชาธิปไตยจะต้องเป็นฝ่ายมีชัยชนะอย่างที่จะหลีกเลี่ยงมิได้ทั้งยังเป็นตัวแทนปฏิกิริยาที่มีต่อความเชื่อถือที่มีอยู่ในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่นในขณะนั้นที่ว่าความสำเร็จของเยอรมนีได้พิสูจน์ให้เห็นว่าแบบปรัสเซียมีอำนาจเหนือกว่า โยชิโนะได้เริ่มต้นสิ่งที่ท่านเข้าใจว่าเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตย ท่านได้สาธิตด้วยความรอบคอบว่า ประชาธิปไตยนับว่าสอดคล้องกับมโนภาพเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของสมเด็จพระจักรพรรดิอย่างที่สุด ซึ่งนับว่าเป็นหลักการหนึ่งที่กลายเป็นหลักการที่จะต้องเคารพสักการะใครจะทำลายหรือเปลี่ยนแปลงมิได้ ท่านได้พิจารณาปัญหาพิเศษต่างๆ ที่กำลังเผชิญหน้าระบอบประชาธิปไตยในญี่ปุ่นในขณะนั้นอย่างละเอียดลออ และได้เสนอเทคนิคต่างๆ ที่อาจขจัดปัญหาต่างๆ เหล่านั้นให้หมดไปได้ ปัญหาทั้งปวงนี้ที่ท่านต้องเข้ามาจะต้องลบล้างนั้นนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างที่สุดในสมัยที่ท่านเขียนหนังสืออยู่ในขณะนั้น เช่น เรื่องความทุจริตทางการเมือง เรื่องคณะเสนาบดีแบบไม่มีพรรคการเมือง เรื่องความรุ่งโรจน์แห่งการปกครองโดยคนมีเงิน เรื่องการให้สิทธิออกเสียงแก่ผู้ใหญ่ที่เป็นหญิงชายทั่วไป เรื่องความต้องการให้ประชาชนได้รับการศึกษาในวิถีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย ฯลฯ

(จากหนังสือชื่อ มิมบอน ตูริ รอน, ของ โยชิโนะ, หน้า ๑-๑๓๐)

๘๔๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คำนำ

การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญจะดำเนินไปด้วยดีหรือไม่นั้น ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างและวิธีการแห่งการปกครองนั่นเอง แต่ก็ยังเป็นปัญหาเกี่ยวกับระดับความรู้และคุณธรรมของประชาชนโดยทั่วๆ ไปด้วยเหมือนกัน ต่อเมื่อมีระดับความรู้และคุณธรรมดีพอเท่านั้นจึงจะดำเนินการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้... อย่างไรก็ตาม โดยเหตุที่แนวโน้มที่มีต่อการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเป็นแนวโน้มที่มีอยู่ทั่วโลก และไม่อาจที่ใครจะไปต้านทานได้อีกต่อไปแล้ว นักคิดที่มีหัวก้าวหน้าจึงจำต้องพยายามสถาปนาการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญขึ้นมาให้มั่นคงให้ได้ พวกเขาควรเสียสละเข้ารับผิดชอบต่อการสั่งสอนประชาชนเพื่อช่วยฝึกฝนพวกเขาให้ทำงานเพื่อการนี้โดยไม่ชักช้า ถ้าหากพวกเขาไม่ปฏิบัติเช่นนั้น การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญไม่ว่าจะมีรูปลักษณะที่สมบูรณ์อย่างไรก็ตามย่อมจะทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ไม่ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานที่จำเป็นก่อนเพื่อให้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะในชาติที่ล้าหลังทางการเมืองสมบูรณ์แบบนั้น ก็คือการปลูกฝังความรู้และคุณธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วๆ ไป ข้อนี้มิใช่เป็นภารกิจที่จะทำให้สำเร็จลุส่งไปได้ในวันเดียวเลย จงคิดถึงเหตุการณ์ในประเทศของเรา เราได้ตั้งสถาบันการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญขึ้นมาก่อนที่ประชาชนจะได้เตรียมตัวให้พร้อม ผลก็ปรากฏว่า ได้มีข้อผิดพลาดมากมาย นับว่าเป็นข้อผิดพลาดที่ทำให้พวกที่มีความจริงใจสูงเพื่อให้มีการปกครองระบอบนั้นรู้สึกได้ว่า เราได้ประสบความสำเร็จน้อยมาก ทั้งยังนับว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่จะหันกลับไปหาการปกครองระบอบสมบูรณนิยมอย่างเก่าอีก ดังนั้นเราจึงไม่มีอะไรทำนอกจากจะดำเนินไปตามวิถีทางแห่งการปฏิรูปและความก้าวหน้าอย่างเต็มอกเต็มใจเท่านั้น ดังนั้นจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างที่สุดที่จะต้องไม่พึ่งเฉพาะนักการเมืองแต่พวกเดียว แต่จะต้องพยายามขอความร่วมมือจากพวกนักการศึกษา พวกผู้นำทางศาสนา และนักปราชญ์ในทุกด้านของสังคมด้วย

สหรัฐอเมริกาและเม็กซิโกย่อมจะแสดงให้เห็นภาพที่ว่า ทำไมประเทศทั้งสองนี้ซึ่งมีแบบการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญที่พัฒนาไปดีแล้วพอๆ กัน จึงอยู่ ณ ที่สุดโด่งคนละด้านของมาตราส่วนในด้านความร่วมมือกัน อันนับว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากระดับความรู้และคุณธรรมที่ประชาชนของประเทศทั้งสองนั้นได้รับแตกต่างกันนั่นเอง

๑. การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญคืออะไร?

คำว่า “รัฐธรรมนูญ” หมายถึง กฎหมายที่เป็นแม่บทของชาติเสมอไป อย่างไรก็ตาม เมื่อเอามาใช้เป็นศัพท์ทางการเมืองสมัยใหม่ ก็ย่อมมีความหมายอื่นๆ บางอย่างเพิ่มขึ้นอีก...

ประการแรก โดยทั่วไปเราย่อมถือว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญสำคัญกว่ากฎหมายธรรมดาสามัญทั่วไป... โดยเหตุที่กฎหมายแม่บทแห่งชาติมีความสำคัญมาก จึงได้มีมติมาตั้งแต่โบราณกาลว่า ควรจะมีความแตกต่างระหว่างกฎหมายแม่บทกับกฎหมายที่ธรรมดาสามัญทั่วไป แต่ก็มีเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ว่า ทำไมชาติต่างๆ สมัยใหม่จึงได้ให้น้ำหนักแก่กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นพิเศษเช่นนั้น พร้อมกันนั้นก็มีเจตนาที่จะป้องกันไม่ให้มีการละเมิดสิทธิที่ได้ระบุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญนั้นอย่างรอบคอบด้วยความหุนหันพลันแล่นในด้านภายนอก ไม่ว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญนั้นจะเป็นอะไรก็ตาม ความจริงกฎหมายรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ก็ได้ปรากฏโฉมออกมาในฐานะเป็นผลที่เกิดจากการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสิทธิของปวงชนที่ขัดต่ออำนาจที่ในอดีตได้ผูกขาดอำนาจทางการเมืองไว้หมด ได้แก่พวกที่เรียกกันว่า พวกอภิสิทธิชน (หน้า ๑๓-๑๕)

ประการที่สอง กฎหมายรัฐธรรมนูญจะต้องรวมข้อแม้ ๓ อย่างต่อไปนี้ไว้ในฐานะเป็นส่วนสำคัญของเนื้อหา คือ (๑) จะต้องรับรองในเสรีภาพของปวงชน (๒) หลักการว่าด้วยการแยกการปกครองออกเป็น ๓ สาขา และ (๓) จะต้องมีสภานิติบัญญัติซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามา...

๑. มาตราต่างๆ รวม ๑๕ มาตราที่รวมกันเป็นหมวดที่ ๒ ของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นนั้นเกี่ยวกับ “สิทธิและหน้าที่ของประชาชนที่จะพึงมีต่อรัฐ” ดังที่ชื่อหมวดระบุอยู่แล้ว บางมาตราจึงได้กล่าวถึงหน้าที่โดยละเอียด และส่วนใหญ่ได้จาระไนถึงสิทธิและเสรีภาพที่จำเป็นต่อความสุขและความเจริญก้าวหน้าของประชาชนทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจ... กฎหมายรัฐธรรมนูญนั้นได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่ารัฐบาลจะมากำกัดสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เอาตามอำเภอใจไม่ได้ จะจำกัดได้ก็โดยกฎหมายเท่านั้น และในการที่จะออกกฎหมายใดๆ มา รัฐสภา (ไดเอต) จะต้องมีส่วนร่วมด้วยเสมอไป (หน้า ๑๖-๑๗)

๒. ถ้าหากจะมีการนิยามความหมายตามหลักทฤษฎีแล้ว หลักการแบ่งแยกอำนาจต่างๆ ก็จะเป็นปัญหาที่จะก่อให้เกิดความยุ่งยากมากปัญหาหนึ่ง เมื่อกล่าวโดยทั่วไปก็หมายความว่า อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และอำนาจนิติบัญญัติ นั้นจะต้องมีองค์กรของรัฐบาลแยกๆ กันบริหาร... นับว่าเป็นความจริงทั่วไปในทุกประเทศโดยไม่มีข้อยกเว้นที่ว่าความหมายของหลักการนั้น... ได้มีแสดงไว้เป็นอย่างดีที่สุดในข้อที่ว่าฝ่ายตุลาการมีอำนาจที่จะดำเนินการได้อย่างเป็นอิสระ อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันการนำเอาอำนาจตุลาการมาใช้ให้เป็นตัวสัมพันธ์ระหว่างสาขาบริหารกับสาขานิติบัญญัตินั้น เมื่อว่าโดยเนื้อหาแล้วในแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกันออกไป แนนอนที่เดียวที่ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติอาจเป็นอิสระต่อกัน แต่หากไม่มีข้อแม้ใดๆ เพื่อจะให้มีการไกล่เกลี่ยประนีประนอมกันระหว่างฝ่ายบริหารกับ

๘๘๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ฝ่ายนิติบัญญัติแล้ว เราก็ไม่อาจหวังได้ว่าการปกครองตามรัฐธรรมนูญจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยได้ (หน้า ๑๘-๑๙)

๓. ประชาชนถือว่า (บทบัญญัติเกี่ยวกับสถานะนิติบัญญัติที่ประกอบด้วยสมาชิกที่ประชาชนเลือกตั้งเข้ามา)... สำคัญกว่าองค์ประกอบที่สำคัญๆ อื่นๆ ในฐานะที่เป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดของรัฐธรรมนูญ ความจริงมีบุคคลจำนวนมากที่คิดว่าเฉพาะสถานะนิติบัญญัติเท่านั้นที่เป็นลักษณะที่เป็นแก่นแท้ของรัฐธรรมนูญ... ทำไมบทบัญญัตินี้จึงมีความสำคัญมากถึงขนาดนั้นเล่า? ทั้งนี้ก็เพราะสถานะนิติบัญญัติที่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามานั้นเป็นการปกครองสาขาเดียวเท่านั้นที่ประกอบด้วยสิ่งที่ประชาชนมีส่วนมีเสียงโดยตรง บุคลากรแห่งการปกครองอีกสองสาขาล้วนเป็นผู้เชี่ยวชาญที่รัฐบาลเป็นผู้แต่งตั้งขึ้นมาทั้งนั้น ประชาชนเกือบจะไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการเสนอชื่อบุคลากรเหล่านี้เลย ส่วนสถานะนิติบัญญัตินับว่าเป็นเรื่องที่ตรงกันข้าม สมาชิกสถานะนิติบัญญัติล้วนเป็นบุคคลที่ประชาชนได้เลือกตั้งเข้ามาโดยตรง ตามธรรมดาแล้วประชาชนอาจใช้อิทธิพลต่อสถานะนิติบัญญัติโดยตรงและดังนั้นก็จะสามารถทำให้สถานะนิติบัญญัติได้แสดงเจตนารมณ์ของประชาชนออกมาได้อย่างเต็มที่...

เหล่านี้ คือ ธาตุมูลที่จำเป็น (๓ ประการ) ของรัฐธรรมนูญสมัยใหม่... ถ้าหากมีธาตุมูลทั้งสามนี้ละก็ ชื่อว่ามีรัฐธรรมนูญ เมื่อรัฐธรรมนูญเช่นนั้นมียุอยู่ และถือว่าเป็นหลักการนำวิถีชีวิตทางการเมืองแล้ว ก็ชื่อว่ามีระบอบการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ (หน้า ๒๑-๒๒)

๒. การทำให้การปกครองตามรัฐธรรมนูญสมบูรณ์หมายความว่าอะไร?

การที่เราจะดำรงชีวิตอยู่ภายใต้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญนั้นเราจะต้องทำงานให้หนักยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญนั้นสมบูรณ์แบบ แต่เราก็จะต้องไม่หวั่นไหวหวั่นหวาดทำ ภารกิจนี้จำต้องปรารถนาความพยายามอย่างยิ่งยวด โดยถือลัทธิ... อย่างเดียวกันที่เดิมได้ก่อให้เกิดเป็นรัฐธรรมนูญขึ้นมา และตามเจตนารมณ์ที่เป็นพื้นฐานซึ่งซ่อนอยู่ในความล้าลึกชั้นในสุด...

แล้วอะไรเล่าเป็นเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ? ไม่อาจมีการวางกำหนดกฎเกณฑ์ใดๆ ให้แน่นอนลงไปได้เลย เพราะในแต่ละประเทศต่างก็มีเจตนารมณ์ไปต่างๆ กัน ... ในบางประเทศชนชั้นอภิสิทธิ์ยังมีเหลือรอดอยู่ตายเป็นของที่ระลึกแห่งยุคอดีตและก็ยังคงสำแดงอิทธิฤทธิ์อยู่ ณ ที่ที่เป็นอย่างนี้ แม้ว่าความกดดันแห่งแนวโน้มของโลกจะบีบบังคับให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แต่ก็มีคนเป็นจำนวนมากที่พยายามส่งเสริมให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อลัทธิการเมืองเก่าๆ ของตนเลย ประชาชนเหล่านี้ได้เน้นถึงหลักการอย่างห้าวๆ ว่า

รัฐธรรมนูญแห่งชาติของพวกเขาไม่มีอะไรที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันกับรัฐธรรมนูญของชาติอื่นๆ เลย แต่ทว่ามีลักษณะของตนเองโดยเฉพาะ บ่อยทีเดียวที่เรามักพบลักษณะเช่นนั้นในประเทศของเราที่มีแนวโน้มในทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ก็เพื่อยืนยันศีลธรรมแห่งชาติที่เป็นแบบเฉพาะของเราเองว่าเป็นมูลฐานแห่งเค้าโครงการทางการเมือง โดยวิธีนี้ก็ถือว่าเป็นการพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการแปลความหมายรัฐธรรมนูญให้สอดคล้องกับมโนคติเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของตะวันตก... แนวที่รัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศมักถูกระบายสีไปด้วยลักษณะเฉพาะแห่งประเทศนั้นๆ คงจะเป็นการยากที่จะสรุปคุณสมบัติที่เป็นพิเศษเฉพาะแห่งรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ แต่จากประวัติศาสตร์แห่งอารยธรรมโลกสมัยใหม่ ก็เป็นไปได้ที่จะอ้างถึงมูลฐานทางด้านจิตใจที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันแห่งรัฐธรรมนูญของประเทศทั้งปวง... มูลฐานทางด้านจิตใจที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันที่ข้าพเจ้าได้ค้นพบในรัฐธรรมนูญทั้งปวงก็คือประชาธิปไตยนั่นเอง (หน้า ๒๖-๒๘)

๓. มูลฐานทางด้านจิตใจแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ : ประชาธิปไตย

คำภาษาญี่ปุ่นว่า มิมบอน ซุจิ (ซึ่งแปลว่า ประชาธิปไตย) นั้นเพิ่งจะมีใช้กันเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง เดิมคำว่า มินซุ ซุจิ ดูจะมีคนชอบใช้กันทั่วไปมาก ทั้งๆ ที่คำว่า มินซุ ซุจิ และ เฮอิมิน ซุจิ จะได้มีใช้กันอยู่แล้วก็ตาม แต่ดูเหมือนจะเข้าใจกันว่า คำว่า มินซุ ซุจิ จะอ้างถึงทฤษฎีที่พวกพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยยึดถือว่า “อำนาจอธิปไตยของชาติอยู่ที่ประชาชน” คำว่า เฮอิมิน ซุจิ บ่งถึงความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างสามัญชน (เฮอิมิน) กับพวกผู้ดี และก็ยังมีการเสียงอยู่บ้างถ้าหากมีผู้เข้าใจผิดว่าหมายถึงว่า ผู้ดีเป็นศัตรูและสามัญชนเป็นพลังที่เป็นมิตร คำว่า มินซุ ซุจิ ตามลำพังตัวมันเองแล้วไม่ต้องรับผิดต่อการตีความหมายผิดๆ เช่นนั้น แต่คำเหล่านี้ได้เน้นหนักไปที่มวลชน (มินซุ) โดยเหตุที่... มูลฐานแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วๆ ไปว่าเป็นหลักการที่ในทางการเมืองได้เน้นถึงประชาชนในที่สุด แต่ทว่ามิได้ทำให้พวกผู้ดีแตกต่างไปจากสามัญชน หรือมิได้ทำให้นโยบายแห่งชาติแบบมีกษัตริย์ปกครองแตกต่างไปจากแบบสาธารณรัฐเลย ข้าพเจ้าสงสัยว่าเมื่อเอาคำต่างๆ มาเปรียบเทียบกับกันแล้ว คำใหม่ที่ว่า มิมบอน ดูจะเป็นคำที่เหมาะสมที่สุด (หน้า ๒๘-๒๙)

ข้าพเจ้าคิดว่า (คำในภาษาตะวันตกที่ว่า) ประชาธิปไตย ที่ใช้กันอยู่ในกฎหมายและวิชารัฐศาสตร์นั้นอย่างน้อยที่สุดก็มีความหมายที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดอยู่ ๒ ความหมาย ในแง่หนึ่งหมายความว่า “ในด้านกฎหมาย อำนาจอธิปไตยของชาติอยู่ที่ประชาชน” ในอีกความหมายหนึ่งใช้หมายถึงว่า “ในด้านการเมืองจุดมุ่งหมายที่เป็นพื้นฐานแห่งการใช้อำนาจอธิปไตย

๘๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ของชาตินั้นควรจะเป็นประชาชน"... ข้าพเจ้าอยากใช้คำว่า *มินชู ชูจิ* และ *มิมปอน ชูจิ* ว่าเป็นคำที่แปลความหมายของคำว่า *ประชาธิปไตย* ในสองความหมายนี้ตามลำดับ (หน้า ๓๐-๓๑)

ในประเทศของเรา ประชาชนเป็นจำนวนมากได้ถูกกีดกันไม่ให้เข้าใจคำว่าประชาธิปไตยให้ถูกต้องก็เพราะโฉมหน้า "อำนาจอธิปไตยของปวงชน" แห่ง *มินชู ชูจิ* นั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงนับว่าได้มีอุปาทานอย่างที่จะหลีกเลี่ยงมิได้อย่างหนึ่ง ซึ่งนับว่าคอยถ่วงความเจริญของประชาธิปไตยมากพอควร ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่าเพื่อที่จะทำให้ประชาชนพยายามต่อสู้เพื่อความก้าวหน้าแห่งการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ด้วยการเข้าใจประชาธิปไตยอย่างถูกต้องนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างที่สุดที่จะต้องทำให้เห็นความแตกต่างกันแห่งความหมายทั้งสองของคำนี้อย่างแจ่มแจ้ง^๒ เสียก่อน (หน้า ๓๑-๓๒)

๔. ความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างอำนาจอธิปไตยของปวงชนกับประชาธิปไตย

ถ้าหากเราจะตรวจสอบคำว่า "อำนาจอธิปไตยของปวงชน" ให้ดีแล้ว จะเห็นว่ามิอยู่ ๒ ชนิดด้วยกัน...

ชนิดแรก เกิดขึ้นในรูปลักษณะดังต่อไปนี้ : องค์การที่ประกอบด้วยหลายๆ หน่วย ซึ่งรู้จักกันในนามว่า *ชาติ* อันเป็นศูนย์รวมดั้งเดิมและตามธรรมชาติแห่งอำนาจอธิปไตยนั้น จะต้องได้แก่ประชาชนทั้งหมด อำนาจอธิปไตยชนิดนี้ข้าพเจ้าเรียกว่า "อำนาจอธิปไตยของปวงชนที่สมบูรณ์หรือตามแบบปรัชญา"...

ชนิดที่สอง เกิดในรูปลักษณะดังต่อไปนี้ : ในบางประเทศได้มีการตัดสินใจด้วยการตีความรัฐธรรมนูญว่าอำนาจอธิปไตยอยู่ที่ปวงชน อำนาจอธิปไตยแบบนี้ ข้าพเจ้าเรียกว่า "อำนาจอธิปไตยของปวงชนที่เกิดโดยการยินยอมร่วมกันหรือโดยการตีความ"... อย่างไรก็ตาม อำนาจอธิปไตยของปวงชนทั้งสองแบบนี้ เกี่ยวข้องกับที่ตั้งแห่งอำนาจอธิปไตยของชาติที่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นจึงไม่อาจมีความสงสัยแม้เพียงหนึ่งว่า คำว่า "อำนาจอธิปไตยของปวงชน" เป็นคำที่ไม่เหมาะสมแก่ประเทศเช่นเราซึ่งเป็นการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์อย่างไม่มีอะไรที่น่าสงสัยมาตั้งแต่ต้นแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า นับว่าเป็นเรื่องที่แจ่มแจ้งมากแล้วที่ว่า เมื่อว่าโดยพยัญชนะ คือตามตัวหนังสือแล้วคำว่า *อำนาจอธิปไตยของปวงชน* กับคำว่า *ประชาธิปไตย* ก็มีความหมายคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อว่าโดยอรรถหรือโดยเนื้อหาแล้วก็มีความหมายแตกต่างกันมากเพราะคำว่า *ประชาธิปไตย* มิได้ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องลัทธิการปกครองระบอบสาธารณรัฐ

^๒ ต่อจากนี้ไป จะใช้คำว่า "*มินชู ชูจิ*" หมายถึง "อำนาจอธิปไตยของปวงชน" เพื่อให้แตกต่างจากคำ "*มิมปอน ชูจิ*" ที่โยชิโนะชอบใช้แทนความหมายของคำว่า "*ประชาธิปไตย*"

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลก

๘๕๑

หรือลัทธิการปกครองระบอบมีพระมหากษัตริย์เลย ทั้งยังก่อให้เกิดเจตนาธรรมณ์ที่เป็นพื้นฐานที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันกับรัฐธรรมนูญแห่งประเทศสมัยใหม่ทั้งปวงด้วย (หน้า ๓๒-๓๘)

๕. การตีความประชาธิปไตยผิด

ประชาธิปไตยมิได้เป็นสิ่งที่อาจเป็นไปได้แต่ก็ไม่แน่นอนที่ทฤษฎีทางกฎหมายจะใช้เป็นที่ตั้งของอำนาจอธิปไตยเลย ประชาธิปไตยเพียงแต่บ่งถึงว่าในการใช้อำนาจอธิปไตยนี้ กษัตริย์ควรถือเป็นนโยบายของพระองค์ที่จะถือว่าความอยู่ดีกินดีและความเห็นของประชาชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ... ไม่มีความสงสัยใดๆ ที่ว่าแม้ในการปกครองระบอบที่มีพระมหากษัตริย์ ก็มีการให้เกียรติแก่หลักการนี้โดยไม่มีการฝ่าฝืนระบบที่ตั้งมั่นดีแล้วแม้แต่น้อยหนึ่งเลย... อย่างไรก็ตาม มีบุคคลเป็นจำนวนมากที่คิดว่าประชาธิปไตยกับระบบการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์นั้นไปด้วยกันไม่ได้ อย่างสิ้นเชิง ข้อนี้นับว่าเป็นการเข้าใจผิดอย่างร้ายแรงทีเดียว (หน้า ๓๘-๓๙)

การสร้างมโนภาพเกี่ยวกับประชาธิปไตยๆ ส่วนมากเกิดจากการได้เสียดกันโดยถือเอาแต่อารมณ์อันไม่มีมูลฐานทางทฤษฎีใดๆ เลยเป็นเกณฑ์ ข้อนี้นับว่าถูกต้องเป็นพิเศษเฉพาะชนกลุ่มน้อยที่มีเอกลักษณ์พิเศษและผูกขาดอำนาจทางการเมืองเรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้... ในอดีตระบบการปกครองได้ทำให้พวกเขากลายเป็นผู้ปกครองสามัญชน ในยุคใหม่พวกเขาจะต้องยอมรับความเป็นเด่นเหนือประชาชนตามแบบฟอร์มนี้ และพอใจกับสาระแห่งภาวะผู้นำทางด้านศีลธรรม... ครอบงำที่พวกเขายังไม่เปลี่ยนท่าทีหรือทัศนคติ หรือยังไม่เปลี่ยนความประสงค์ให้สอดคล้องต้องกันกับความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกาลเวลาอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เราก็ไม่อาจหวังว่าจะประสบความสำเร็จก้าวหน้าที่แท้จริงในด้านการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญเลย ประชาชนชอบกล่าวว่า การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญไม่เจริญเท่าที่เราได้หวังไว้ ทั้งนี้ก็เพราะความคิดของประชาชนมิได้พัฒนาไปนั่นเอง ไม่ว่าความคิดของประชาชนจะพัฒนาหรือไม่ นั่นความจริงอยู่ที่นักปราชญ์ที่มีหัวก้าวหน้าได้แนะนำการปกครองนั้นได้ถูกต้องหรือไม่ต่างหากจะเป็นผู้พิจารณาตัดสิน เมื่อพวกเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยยึดมั่นในความเห็นอย่างใจแคบ ก็เป็นไปได้ที่จะหวนพิศคือมโนคติเกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญที่ตลึงในจิตใจของสามัญชน โดยไม่คำนึงถึงว่ามีการเทศนาสอนถึงเรื่องความจำเป็นเกี่ยวกับการเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญมากน้อยเพียงใด ในแง่นี้ข้าพเจ้าจะต้องหันมาหาชนชั้นปัญญาชนที่เปรี๊ยะปราดซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยแต่เป็นชนชั้นสูงของสังคม และแสดงความหวังว่าพวกเขาได้ประสบความสำเร็จที่เข้าใจมโนคติเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และมีความสำนึกถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องเป็นผู้นำทางของสามัญชน (หน้า ๓๙-๔๑)

นอกจากจะมีการตีความหมายผิดๆ เพราะถือการโต้เถียงกันด้วยอารมณ์เป็นหลักแล้ว ก็ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยที่มีพื้นฐานทางด้านทฤษฎีหรือสิ่งที่ดูภายนอกแล้วปรากฏว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกันเช่นนั้น **ประการแรก** มีบุคคลจำนวนมากที่เอาคำว่า ประชาธิปไตยมาใช้สับสนกับคำว่าอำนาจอธิปไตยของปวงชน และมองไม่เห็นความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างคำทั้งสองนี้เลย เพราะฉะนั้นพวกเขาจึงคิดว่าเมื่อว่าในด้านทฤษฎีแล้วประชาธิปไตยก็ขัดแย้งกับหลักการว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของสมเด็จพระจักรพรรดิ... **ประการที่ ๒** มีบุคคลบางคนที่มีมองดูประวัติศาสตร์แห่งพัฒนาการของประชาธิปไตยเห็นว่าประชาธิปไตยยังคงเดินเกี่ยวก้อยไปกับอำนาจอธิปไตยของปวงชนอย่างไม่เปลี่ยนแปลง และจากข้อนี้ก็สรุปได้ว่า ประชาธิปไตยไปด้วยกันกับระบบการปกครองแบบมิกซ์ตรีบีไม่ได้... พอมาถึงจุดนี้ ทฤษฎีนี้ก็เห็นว่าถูกต้อง ความจริงถ้าหากเรามองดูประวัติศาสตร์แห่งพัฒนาการของการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว เราก็จะเห็นว่า ส่วนใหญ่การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้ผ่านขั้นปฏิบัติไปขั้นหนึ่ง... แต่ก็เป็นความผิดพลาดที่พอจะสรุปได้ว่า เพราะในแหล่งกำเนิดนั้นการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญมาจากความคิดแบบประชาธิปไตยที่นิยมให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกแผ่นดิน จึงจะต้องเป็นการปกครองที่มีอันตรายเสมอไป ข้อนี้เห็นว่าไม่มีเหตุผลถูกต้องที่จะถกเถียงว่าเพราะมนุษย์เราสืบเชื้อสายมาจากลิง เราจึงมักมีลักษณะที่ต่ำ ๆ ของลิงเสมอ...

ถ้าหากเรามัวลังเลอยู่เพราะเกรงว่าอาจเกิดผลที่เลวร้ายขึ้นมาก็ เราจะไม่มีความได้เริ่มต้นความก้าวหน้าและพัฒนาการกันละ ถ้าหากมีอะไรที่จำเป็นเพื่อความก้าวหน้าแห่งชาติและสังคมละก็ เราจะต้องรับแสงสว่างวิธีที่จะให้ได้บรรลุถึงซึ่งความก้าวหน้านั้นโดยด่วน และเราจะต้องใช้ความพยายามอย่างหนักเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดคำตำหนิตีเดียขึ้นที่เราเกรงว่าอาจเกิดขึ้นได้ เราไม่ควรมัวง้ออยู่โดยผูกมัดตัวไว้กับวิธีทางเก่าๆ ของเรา ความก้าวหน้าต้องการความพยายามอย่างหนัก ในฐานะประชาชนที่มีรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญ เราจะต้องตั้งใจเปิดประตูของเราต้อนรับแนวโน้มของโลกและแสวงหาความก้าวหน้าและพัฒนาการที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ก็เพื่อประเทศชาติและสังคมของเรานั้นเอง พร้อมกันนั้น เรายังจะต้องตั้งใจที่จะหยุดยั้งและต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากลำบากใดๆ ก็ตามที่จะเกิดขึ้น ข้อนี้เห็นว่ามีความรับผิดชอบที่น่าสรรเสริญจริงๆ ที่พวกนักปราชญ์ที่มีหัวก้าวหน้าได้ก่อให้เกิดขึ้นในประเทศที่มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ トラบเท่าที่พวกเขายังมิได้ตัดสินใจที่จะหลีกเลี่ยง ข้าพเจ้าก็เชื่อว่า เราไม่จำเป็นจะต้องกลัวว่าอะไรจะเกิดแก่อนาคตของชาติภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอีกต่อไปแล้ว (หน้า ๔๑-๔๔)

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกฯ

๘๕๓

๖. สาระแห่งประชาธิปไตย : วัตถุประสงค์ทางการเมือง

ในตอนต้นๆ ข้าพเจ้าได้นิยามความหมายของ “ประชาธิปไตย” ว่าเป็นนโยบายในการใช้อำนาจทางการเมือง เพื่อตีค่าผลประโยชน์ความสุขและความเห็นของประชาชน ในแง่นี้การนิยามความหมายนี้ย่อมเปิดเผยให้เห็นโฉมหน้าแห่งประชาธิปไตยสองโฉมหน้าด้วยกัน โฉมหน้าแรก ก็คือวัตถุประสงค์แห่งการใช้อำนาจทางการเมือง...นั้นจะต้องได้แก่สวัสดิภาพของประชาชน โฉมหน้าที่สอง ก็คือนโยบายที่พิจารณาตัดสินวิธีที่จะใช้อำนาจทางการเมือง...จะต้องให้สอดคล้องกับความเห็นของประชาชน...

แล้วสิ่งแรกที่ประชาธิปไตยจำปรารถนาก็คือว่าวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายแห่งการใช้อำนาจทางการเมือง ก็คือความกินดีอยู่ดีของประชาชน... ในสมัยโบราณ วัตถุประสงค์ของการปกครองก็คือความอยู่รอดและความมั่งคั่งของบุคคลผู้มีอำนาจซึ่งมีจำนวนน้อยหรือเพื่อดำรงรักษาอำนาจของผู้มีอิทธิพลเหล่านั้น หาใช่เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยส่วนรวมไม่... ในด้านพวกเจ้าขุนมูลนายแล้วเห็นว่า ที่ดินและประชาชนของประเทศก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวของพวกราชตระกูลเลย แต่ในยุคเจ้าขุนมูลนายก็ได้เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ที่ดินและประชาชนได้กลายเป็นพื้นฐานที่รองรับพวกราชตระกูล ดังนั้นประชาชนก็ค่อยๆ มีค่าขึ้นบ้าง... เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว การแข่งขันกันระหว่างชาติได้ทำให้ความรู้สึกของชนชั้นปกครองที่ว่าต้องพึงพาอาศัยประชาชนจนตึงลงไปอีก... ดังนั้นรัฐเจ้าขุนมูลนายจึงต้องปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความระมัดระวังมาก... พวกเราในปัจจุบันนี้มีความเห็นว่าการวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย ประชาชนก็คล้ายๆ คนรับใช้ที่มีความสุขอยู่กับเจ้านายที่มีจิตใจเมตตากรุณา แต่ในด้านลัทธิ พวกเขายังมิได้รับอนุญาตให้พิจารณาอะไรเพื่อตนเองเลย... ประชาธิปไตยของเราตรงข้ามกับการที่จะให้ประชาชนอยู่ในฐานะเช่นนั้น ประชาธิปไตยของเราเรียกร้องว่า จุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายแห่งการปกครองของเราจะต้องเปลี่ยนแปลง และกลายเป็นสวัสดิภาพของประชาชน ทั้งยังเรียกร้องต่อไปอีกว่า... (สวัสดิภาพของประชาชน) ไม่เคยมีใครเอามาใช้เป็นวิธีทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายอื่นๆ แต่อย่างใดเลย ในการเมืองสมัยใหม่นี้ยอมไม่ได้ที่จะยอมเสียสวัสดิภาพทั่วๆ ไปเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์ของชนหมู่น้อย (หน้า ๔๔-๔๕)

แต่ก็คงยังมีบางคนที่ประณามประชาธิปไตยว่าเป็นการฝ่าฝืนมโนคติเกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งนับว่าเป็นความรู้สึกที่ติดมาตั้งแต่คราวเริ่มตั้งประเทศของเราแล้ว... อาจมีพวกที่ถามว่าประชาธิปไตยจะคัดค้านการกันเอาสวัสดิภาพของประชาชนไปไว้เสียข้างหนึ่ง ถ้าหากการกระทำนั้นเป็นไปเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์แห่งราชตระกูลหรือไม่? ในคำตอบที่ข้าพเจ้าตอบการวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ ข้าพเจ้าจะชี้ให้เห็นจุดสำคัญ ๒ จุดด้วยกันคือ

๘๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประการแรก ในทุกวันนี้ไม่มีความขัดแย้งกันอย่างเด็ดขาดในระหว่าง “ผลประโยชน์ของราชตระกูล” กับผลประโยชน์ของชาติ (อันเป็นผลประโยชน์) ที่เนื่องด้วยความมั่งคั่งของประชาชนเป็นสำคัญอย่างเด็ดขาดเลย... โดยเหตุที่ราชตระกูลเป็นดุจหัวหน้าครอบครุ คือ ชาติแต่เพียงผู้เดียว จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรที่ใครจะคิดว่า “ผลประโยชน์แห่งราชตระกูล” ควรจะเป็นสิ่งที่จำเป็น จนกระทั่งไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนเสียเลย ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเชื่อว่าผลประโยชน์ของราชตระกูลกับผลประโยชน์ของประชาชนไม่อาจขัดแย้งกันได้เลย **ประการที่ ๒** ขอให้เรายอมรับจุดประสงค์และสมมุติว่าได้เกิดมีการกระทบกระทั่งกันเช่นนั้นขึ้นในระหว่างผลประโยชน์ทั้งสองแล้ว โดยเหตุที่ประชาธิปไตยเกี่ยวโยงไปถึงวิถีทางที่สมเด็จพระจักรพรรดิจะทรงใช้อำนาจ จึงไม่มีอะไรที่จะกีดกันพระองค์ไม่ให้ตั้งหลักการขึ้นมูลฐานที่พระองค์จะไม่ปล่อยปลະละเลยสวัสดิภาพของประชาชนตามอำเภอพระทัย... นับว่าเป็นการตัดสินใจของประชาชนชาวญี่ปุ่นในอันที่จะตั้งอกตั้งใจอมลุน้ำฟ้าไฟต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อเห็นแก่สมเด็จพระจักรพรรดิอย่างไรก็ตาม ถ้าหากรัฐใช้การอุทิศตนนี้อย่างมีระบบเพื่อทำให้ประชาชนยอมรับการกระทำต่างๆ ที่ไม่คำนึงถึงสวัสดิภาพของประชาชน ความมีใจหตุไม่แจ่มใสรำเรงก็จะไม่กลายเป็นลักษณะแห่งเจตนารมณ์ที่เกี่ยวกับความจงรักภักดีของประชาชนไปหรือ? เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงอยากจะทำให้กลายเป็นหลักการขึ้นมาว่า เมื่อใดก็ตามที่รัฐต้องการให้ประชาชนอุทิศตนจนเกินระดับการเลือกบางระดับว่าประชาชนจะยินยอมหรือไม่นั้นจะต้องปล่อยให้เป็นการพิณิจัยทางด้านศีลธรรมของพวกเขาย่างสิ้นเชิง... ประชาชนที่มีความจงรักภักดีของเราไม่เคยลังเลใจที่จะต่อสู้เพื่อสมเด็จพระจักรพรรดิและประเทศชาติเพราะกลัวว่าตนจะไม่ปลอดภัยเลย ความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดินับว่าเป็นเจตนารมณ์อย่างหนึ่งที่มีมาตั้งแต่สมัยเริ่มตั้งประเทศของเราแล้ว ความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิเป็นแก่นแท้แห่งแผนการปกครองแห่งชาติของเรา ข้าพเจ้าเชื่อว่าการเสริมกำลังความจงรักภักดีนั้นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นด้วยการนำความจงรักภักดีนั้นให้เป็นระบบขึ้นมานั้น นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความก้าวหน้าใดๆ ขึ้นมาแล้ว ก็อาจก่อให้เกิดเป็นความชั่วร้ายมากมายหลายประการทีเดียวขึ้นมาก็ได้ (หน้า ๔๘-๕๐)

ประชาธิปไตยจะไม่ยอมปล่อยให้สวัสดิภาพของประชาชนต้องถูกสังเวย ไม่ว่าจะเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม แต่ถ้าหากเราถามว่าในปัจจุบันนี้ในทุกๆ ประเทศได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนี้อย่างสมบูรณ์หรือยังละก็ (ขอตอบว่า) ส่วนมากยังมิได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนั้นอย่างสมบูรณ์เลย...

ในประเทศของเราเองก็นับว่ายังไม่เป็นที่น่าพอใจเลย ทั้งนี้เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจปัญหานี้ และยังมีได้กำหนดไปสู่จุดมุ่งหมายที่จะยึดมั่นอยู่ใน (หลักการนั้น) อีกประการหนึ่งแม้ว่าโดยทั่วๆ ไปชนชั้นอภิสิทธิ์ชนจะค่อยเข้าใจความต้องการของประชาชนมากขึ้น และดังนั้น

ก็ถือว่าเข้าใจวิถีทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จสมดังความมุ่งหมายนั้น แต่ก็ยังมีบุคคลที่ใจแคบอยู่ในชนชั้นนี้ที่ตีค่าตัวเองเสียสูงลิ่ว และดูถูกดูหมิ่นประชาชนว่าต่ำต้อย... เพื่อที่จะได้ยุติฐานะของชนชั้นเหล่านี้ในระบอบประชาธิปไตยอย่างสันติและเพื่อสร้างสรรค์แนวโน้มที่มีต่อการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่ดี ก็จำเป็นที่เราจะต้องทำงานเพื่อพัฒนาความรู้ของประชาชนในด้านหนึ่ง และปลูกใจชนชั้นสูงให้แสวงหาหัวใจของพวกเขอย่างจริงจังในอีกด้านหนึ่ง (หน้า ๕๑-๕๓)

เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ได้เคยมีแนวโน้มอย่างหนึ่งในประเทศของเราและในประเทศอื่นๆ ต่อการที่จะเกิดมีชนชั้นอภิสิทธิ์ชนใหม่บางพวกเพิ่มจากพวกอภิสิทธิ์ชนตามที่มีปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ แนวโน้มที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการปกครองโดยคนมีเงิน (plutocracy)... นับว่าเป็นการขัดแย้งกับวัตถุประสงค์แห่งประชาธิปไตยเพราะจะทำให้เกิดชนชั้นสูงกับชนชั้นต่ำทางด้านเศรษฐกิจเจริญออกไปอีก และดังนั้นก็ทำให้ผลประโยชน์กลายเป็นการผูกขาดของชนชั้นเดียวไป เพราะฉะนั้น ถ้าหากไม่แต่ต้องปัญหาที่เป็นพื้นฐานที่ว่าควรจะมีการบูรณปฏิสังขรณ์องค์การแห่งสังคมชั้นมูลฐานขึ้นมาใหม่ หรือไม่ละก็นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็น ในด้านการปกครองที่จะพิจารณาหาทางเลือกสรรที่จะเอามาตรการที่มุ่งต่อต้านชนชั้นที่ได้รับอภิสิทธิ์ทางด้านการเศรษฐกิจให้เพลามือลงเป็นการชั่วคราว... เพื่อที่จะพิจารณาสถานการณ์ในบ้านเมืองของเราเองในบัดนี้ เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ พวกนายทุนได้เข้มแข็งขึ้น และด้วยการมีอิทธิพลทางการเงินมาก ในที่สุดก็ถึงจุดที่เหยียบย่ำผลประโยชน์ของปวงชนอย่างผิดๆ นับว่าเป็นความจริงที่ว่า (ในญี่ปุ่น) แนวโน้มนี้มีได้เข้มแข็งมากเหมือนในอเมริกาและยุโรป แต่เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ อิทธิพลของพวกนายทุนได้ทวีมากขึ้นอย่างผิดสังเกตทีเดียว หลังจากสงครามจีนกับญี่ปุ่น และสงครามรัสเซียกับญี่ปุ่นผ่านพ้นไปแล้ว อำนาจของพวกนายทุนก็ทวีมากขึ้นเป็นพิเศษ ความมั่งคั่งไม่เคยทำให้ขาดอำนาจไปแม้แต่น้อยเลย แต่ทว่าความจริงนั้น ก่อนที่จะเกิดสงครามจีนกับญี่ปุ่น อำนาจเงินได้ตกอยู่ภายใต้ความควบคุมของอำนาจการเมืองอย่างสิ้นเชิง ในต้นๆ รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ความมั่งคั่งต้องก้มหัวให้แก่อำนาจทางการเมือง และโดยอาศัยอำนาจทางการเมืองเป็นโล่บังหน้านี้เอง การเงินจึงได้มีอำนาจทวีมากยิ่งขึ้น... สงครามจีนกับญี่ปุ่นได้บีบบังคับให้อำนาจทางการเมืองต้องอ่อนวอนขอความช่วยเหลือจากพวกที่มั่งคั่งเป็นครั้งแรก โดยวิถีทางนี้ความมั่งคั่งก็บรรลุถึงตำแหน่งที่เสมอภาคกับอำนาจทางการเมืองเป็นครั้งแรก พร้อมกับการเกิดสงครามรัสเซียกับญี่ปุ่นขึ้น รัฐบาลของเจ้าชายคัตสึระก็ต้องหมอบกราบให้แก่พวกนายทุนในทุกกรณี และแสวงหาความช่วยเหลือด้านการเงินจากพวกนายทุนเหล่านั้น และด้วยการกระโดดเพียงครั้งเดียว ความมั่งคั่งก็บรรลุถึงความเข้มแข็งที่เพียงพอต่อการที่จะควบคุมอำนาจทางการเมืองได้ การที่พวกขุนนางต้องก้มหัวให้แก่คนที่มั่งมีก็เริ่มตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นไป... โดยวิถีทางนี้พวกมั่งมีก็บีบบังคับอำนาจทางการเมือง และเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์ของพวกตนก็สั่งให้พวก

๘๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

การเมืองต้องออกกฎหมายที่ไม่ยุติธรรมออกมาหลายฉบับด้วยกัน ผลลัพธ์ก็คือว่า ได้มีกฎหมายเกี่ยวกับการเงินหลายฉบับที่บังคับใช้อยู่ในทุกวันนี้ซึ่งล้วนแต่ไม่เป็นอาณัติประโยชน์ต่อประชาชนโดยทั่วไป และรับใช้เฉพาะเพื่อผลประโยชน์ของพวกชนชั้นนายทุนแต่ฝ่ายเดียว ดังนั้นเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ในประเทศของเราจึงได้เกิดชนชั้นอภิสิทธิ์ชนพวกใหม่ขึ้นมา ซึ่งผลประโยชน์ของพวกเขาก็ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยไม่ชอบธรรมเลย ในอนาคตชนชั้นอภิสิทธิ์ชนชนิดนี้จะต้องเกิดขัดแย้งกับความต้องการของประชาธิปไตยอย่างแน่นอน วิธีที่จะทำให้คนสองพวกนี้กลมเกลียวกันได้นั้นเป็นเรื่องที่เราสนใจอยาก رؤ้อยากเห็นอย่างที่สุด โดยเหตุที่ชนชั้นมั่งมีเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายจากทัศนะทางด้านวัตถุ พวกเขาจึงไม่พร้อมที่จะรับฟังเสียงของสามัญชนคนธรรมดาเลย ดังนั้นถ้าหากจะเกิดมีความยากลำบากอย่างใหญ่หลวงในการที่จะแก้ปัญหาในเรื่อง (การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ) แล้ว ในด้านการปกครองชีวิตทั้งปวง ความยุ่งยากเหล่านี้จะไม่เกิดจากปัญหาเกี่ยวกับอภิสิทธิ์ชนในด้านการเงินนี้ดอกหรือ? ถ้าหากบังเอิญการปกครองโดยพวกที่มั่งมีมีจุดมุ่งหมายร่วมกันกับชนชั้นที่มีอภิสิทธิ์ตามปริมปราประเพณีในอันที่จะเผชิญหน้ากับประชาธิปไตยแล้ว ก็คงไม่มีอะไรร้ายที่สาคัญใดๆ ตกแก่ประเทศชาติเป็นแน่ ในแง่ที่ว่าข้าพเจ้าจะต้องเฝ้าความสนใจของพวกปัญญาชนโดยไม่หยุดยั้ง และอ่อนวอนพวกผู้ดีและพวกคนมั่งมีซึ่งกำลังเยาะเย้ยความรักชาติให้หันถึงความหลังบ้าง (หน้า ๕๓-๕๕)

๗. สารแห่งประชาธิปไตย : การพิจารณาตัดสินนโยบาย

ประชาธิปไตยไม่เพียงบ่งว่าจุดมุ่งหมายของการปกครอง คือ สวัสดิภาพของประชาชนเท่านั้น แต่ทว่ายังเรียกร้องว่าในการพิจารณาตัดสินนโยบายขั้นสุดท้ายจะต้องถือความเห็นของประชาชนว่ามีค่าสูงยิ่งอีกด้วย ข้อนี้มีได้หมายความว่า ในปัญหาที่เป็นปัจเจกแต่ละปัญหาจะต้องฟังความเห็นของปัจเจกบุคคลแต่ละคนๆ เสมอไป นับว่าเป็นหลักการที่รวมหลักการต่างๆ ไว้ทั้งหมดอย่างหนึ่งที่จะต้องไม่ทำอะไรให้ขัดกับความเห็นของประชาชน และจะต้องไม่ปฏิบัติการทางการเมืองใดๆ โดยมีได้รับความยินยอมเห็นชอบจากประชาชนเสียก่อน ไม่ว่าจะโดยการแสดงออกมาหรือโดยนัยก็ตาม (หน้า ๕๖)

อย่างไรก็ดี เราก็จะต้องเผชิญกับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงเกี่ยวกับเรื่องสาระสำคัญอย่างที่สองแห่งระบอบประชาธิปไตยนี้ ถ้าหากเราตรวจสอบการวิพากษ์วิจารณ์อย่างใกล้ชิดแล้ว ข้าพเจ้าก็คิดว่าเราจะพบว่ามีการวิพากษ์วิจารณ์อยู่ ๓ ชนิดด้วยกัน

ชนิดแรกก็คือ มโนคติที่ว่า เมื่อว่าตามรัฐธรรมนูญแล้ว ประชาธิปไตยก็ขัดแย้งกับหลักการว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของสมเด็จพระจักรพรรดิ... นอกจากนั้นประชาธิปไตยยังเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการเมือง หาใช่ทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายไม่ ถ้าหากมองจากทัศนะทางด้าน

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลก

๘๕๗

กฎหมายแล้ว อำนาจอธิปไตยย่อมมีอยู่ในองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ ประชาธิปไตยเข้ามามีบทบาทก็ในเมื่อเราถามว่า หลักการอะไรที่สมเด็จพระจักรพรรดิควรจะยึดเป็นแนวทางในการที่จะทรงใช้อำนาจอธิปไตยของพระองค์ ไม่มีทางที่ประชาธิปไตยจะขัดกับการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิเลย แน่หนอนที่ข้าพเจ้าเห็นพ้องด้วยที่ว่า เพื่อเป็นการคุ้มครองสถาบันสมเด็จพระจักรพรรดิ เราควรจะปฏิเสธทฤษฎีที่เต็มไปด้วยอันตรายเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของปวงชนเสีย แต่การเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญก้าวหน้าของประชาธิปไตยในเรื่องนี้ ซึ่งก็คล้ายคลึงกับอำนาจอธิปไตยของปวงชนเฉพาะชื่อเท่านั้น ส่วนในด้านสาระแล้วแตกต่างกันมากนั้นนับว่าเป็นปัญหาหนังกอกเพราะเกี่ยวกับอนาคตของการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ (หน้า ๕๗-๕๘)

การวิพากษ์วิจารณ์ อีกประการหนึ่ง ก็คือข้อคิดเห็นที่ว่าแม้จะยอมรับว่าประชาธิปไตยเป็นมโนภาพทางการเมือง ถ้าหากว่าในการใช้อำนาจ เมื่อว่าตามจารีตประเพณีแล้ว สมเด็จพระจักรพรรดิจะต้องทรงพิจารณาถึงเจตจำนงทั่วๆ ไปของประชาชนเสมอ อำนาจอธิปไตยของพระองค์จึงอยู่ในวงจำกัดและพระองค์จะทรงใช้อำนาจหน้าที่อย่างเสรีไม่ได้ แต่พวกที่เชื่อในข้อนี้มักไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่าในประเทศที่มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น อำนาจอธิปไตยของกษัตริย์มักจะอยู่ในขอบเขตจำกัด เพราะเหตุที่เอาคำว่า การจำกัดขอบเขต มาใช้จึงได้เกิดความรู้สึกขังตันนั้น ถ้าหากนำเอาคำว่า วิธีทาง มาใช้แทนในที่นั้น จะเป็นอย่างไรเล่า? ก็พอสันนิษฐานได้ว่า การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญเป็นระบบที่สมเด็จพระจักรพรรดิหรือพระมหากษัตริย์จะปกครองตามอำเภอพระทัยไม่ได้ แต่ทว่าจะต้องปกครองให้สอดคล้องกับ วิธีทาง คำว่า วิธีทาง นี่เป็นการจำกัดการใช้อำนาจอย่างเสรีของสมเด็จพระจักรพรรดิหรือพระมหากษัตริย์ใช่ไหม? คำว่า วิธีทาง ย่อมสำแดงตนให้ปรากฏทั้งในด้านกฎหมายและการเมือง อีกประการหนึ่ง ประเทศที่มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยได้วางกฎเกณฑ์จำกัดอำนาจของกษัตริย์ทั้งในด้านทฤษฎีทางกฎหมายและในภาคปฏิบัติทางการเมือง... เมื่อกล่าวในด้านภาคปฏิบัติแล้ว ก็ไม่มีประเทศใดในโลกทุกวันนี้ที่กษัตริย์จะทรงเป็นผู้ตัดสินนโยบายของประเทศตามลำพังแต่เพียงพระองค์เดียว... (ดังนั้น) ปัญหาที่แท้จริงก็คือว่า : ควรจะมีการจำกัดอำนาจของกษัตริย์ “ชนิดใด” ดีเล่า? ควรจะจำกัดอำนาจของกษัตริย์โดยถือเอาเจตจำนงของประชาชนโดยทั่วๆ ไปเป็นเกณฑ์หรือโดยอาศัยความเห็นของคนสนิทของพระองค์สองหรือสามคนเป็นหลัก? การถือเอาเจตจำนงของประชาชนเป็นหลักอาจเป็นการจำกัดพระราชอำนาจของกษัตริย์หรือไม่ก็ได้ แต่ข้าพเจ้าพบว่ามันเป็นการให้เหตุผลข้างเดียวที่จะไม่ยอมรับว่ามีการจำกัดอำนาจอย่างอื่น ๆ อยู่ แม้ในเมื่อมิได้มีฐานะเช่นนั้นใด ๆ อยู่เลย ตัวอย่างเช่น ขอให้เราสันนิษฐานว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะเสนาบดีขึ้น และว่าจารีตประเพณีเรียกร้องว่าความรับผิดชอบในการจัดตั้งคณะเสนาบดีสืบต่อไปนั้น

ปล่อยให้เป็นที่ของผู้นำพรรคการเมืองที่มีเสียงส่วนใหญ่ในสภา ข้อนี้ได้ถูกคัดค้านว่าการปฏิบัติเช่นนี้เป็นการจำกัดอำนาจของพระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิ... เสรีภาพในการกระทำอย่างสมบูรณ์ของกษัตริย์ถ้าหากนำมาใช้ในโอกาสเช่นนั้นคงจะบ่งถึงว่ากษัตริย์จะต้องทรงตัดสินพระทัยเอาเองโดยมิได้ทรงปรึกษาหารือกับผู้หนึ่งเสวยว่า ใครควรจะให้เป็นอัครมหาเสนาบดี... ไม่ว่าวิธีการเช่นนั้นจะใช้การได้อย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม แต่ความจริงแล้วเวลาปฏิบัติตามปกติ กษัตริย์ก็จะทรงปรึกษากับเสนาบดีในราชสำนักที่มีประสบการณ์มาสองหรือสามคนก่อนเสมอ... ตามที่ข้าพเจ้าได้รู้เห็นมา การแต่งตั้งเสนาบดีโดยถือพรรคที่มีคะแนนเสียงส่วนใหญ่ในสภาเป็นหลักและการแต่งตั้งตามคำแนะนำของรัฐบาลหรือสภาทั้งหลายล้วนเป็นเสมือนการจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิทั้งสิ้นไป... ปัญหาที่เกิดขึ้น ณ ที่นี้ก็คือ การจำกัดพระราชอำนาจชนิดใดเล่าที่พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิควรจะยอมรับ? พระองค์ควรจะทรงปรึกษากับประชาชนจำนวนน้อย หรือว่าควรจะทรงปรึกษากับประชาชนจำนวนมากเสียก่อน? ดังนั้นจึงนับว่าเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมเลยที่จะปฏิเสธประชาธิปไตย โดยอ้างเหตุผลว่าประชาธิปไตยจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงถือว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายถ้าหากเราปรารถนาจะปฏิเสธประชาธิปไตยให้สมเหตุผลผลลัพท์ เราควรจะก้าวไปอีกขั้นหนึ่งและสาธิตแสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า ประชาธิปไตยนั้นเลวเสมอถ้าหากว่าจะต้องปรึกษากับคนเป็นจำนวนมากเสียก่อน และดีเสมอถ้าหากจะปรึกษากับคนเพียงสองสามคน นอกจากนั้น ในญี่ปุ่นนับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา นับว่าเป็นนโยบายพื้นฐานแห่งชาติที่จะปรึกษากับประชาชนเป็นจำนวนมากเสียก่อน สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้ทรงมีพระบรมราชโองการในตอนเริ่มต้นการฟื้นฟูประเทศว่าควรจะได้ตั้งรัฐบาลที่มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างรอบคอบขึ้น และเรื่องต่างๆ ทุกประเด็นควรจะได้ตัดสินกันโดยปล่อยให้ประชาชนได้อภิปรายกันอย่างเต็มที่เสียก่อน ดังนั้นเจตนารมณ์แห่งประชาธิปไตยที่เกิดจากการดำเนินการปกครองอย่างยุติธรรม และเป็นธรรม โดยการปรึกษาหารือกับประชาชนส่วนใหญ่เสียก่อนนั้นได้เป็นนโยบายแห่งชาติของเรามาตั้งแต่ต้นรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิแล้ว ผู้ที่ในปัจจุบันนี้ได้ปฏิเสธเรื่องนี้และประกาศสนับสนุนหลักการเกี่ยวกับการปรึกษาคณะ หมุ่ย่อยนั้นกำลังปฏิบัติตนขัดขวางแนวโน้มทั่วๆ ไปเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางการเมืองอยู่ (หน้า ๕๔-๖๑)

มีผู้กล่าวกันว่าพวกที่มีสมองเปรื่องปราดนั้นมักจะเป็นชนกลุ่มน้อยเสมอ ดังนั้นการปกครองที่ดีที่สุดก็ต้องเป็นการปกครองโดยชนกลุ่มน้อย และกล่าวว่าส่วนการปกครองโดยคนหมู่มากนั้นก็จะต้องเสื่อมลงเป็นการปกครองโดยผู้ชนไป ข้อนี้... นับว่ามีส่วนถูกอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามเราจะต้องไม่ลืมว่า การปกครองโดยชนหมู่น้อยนั้น มักจะเป็นการปกครองในห้องมืดเสมอ

ไม่ว่าอัตลักษณ์ของบุคคลคนหนึ่งจะพิเศษเพียงใดก็ตาม เมื่อคนอื่น ๆ ไม่ได้สังเกตเห็น เขาอาจทำอะไรออกจะมาก ๆ หรือเกิน ๆ ไปก็ได้... บางคนก็เข้าไปถึงเรื่องการคอร์รัปชันของรัฐสภา (ไคเอต) และสมาชิกแห่งรัฐสภานั้น และกล่าวว่า การที่คนส่วนใหญ่ปกครองนั้นอาจก่อให้เกิดมีความชั่วร้ายต่าง ๆ ขึ้นมาได้... ทั้งในกรณีทั่ว ๆ ไป โดยเหตุที่การปกครองโดยคนกลุ่มน้อยเป็นการปกครองแบบลับ ๆ ความชั่วร้ายมากมายของการปกครองแบบนี้ จึงไม่เคยเป็นที่สนใจของประชาชนในชาติเลย ส่วนการปกครองโดยชนหมู่มากเป็นการปกครองแบบเปิดเผย จึงได้มีแนวโน้มที่จะขยายขอบกพร่องแม้ที่น้อยที่สุดให้ใหญ่โตออกไปเท่าที่เขาเลากาได้ (หน้า ๖๕-๖๖)

อาจมีผู้เข้าใจผิดว่า ในการปกครองโดยชนหมู่มากนั้น จะไม่ได้เอาชนหมู่น้อยที่มีสมองปราดเปรื่องมาใช้ให้เป็นประโยชน์เสียเลย แต่ความจริงข้อนี้หาได้เป็นเช่นนั้นไม่... (ชนหมู่น้อยนี้) สามารถทำหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์ได้ดีที่สุดสมกับที่เป็นประชาชนที่มีสมองเปรื่องปราดจริงๆ ในเมื่อพวกเขารู้ว่าพวกเขาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชนส่วนใหญ่ โดยปฏิบัติตามเจตจำนงของชนส่วนใหญ่อย่างเห็นได้ชัด และในฐานะเป็นผู้นำด้านจิตใจของชนส่วนใหญ่ที่ทำงานเพื่อความผาสุกของประชาชนอย่างเจียว ๆ ในทุก ๆ อย่างที่เป็นแบบฉบับ ชนหมู่มากจะก่อให้เกิดเป็นมูลฐานเพื่อที่จะใช้อำนาจการปกครองและพวกเขาก็มักจะเป็นพวกผู้มีอำนาจการปกครองทางการเมือง แต่ความจริงแล้วภายในตำแหน่งของเขานั้น พวกเขาก็ยังต้องการผู้นำทางด้านจิตใจอยู่... ถ้าหากว่าชนหมู่น้อยที่ปราดเปรื่องจะรับใช้สังคมแห่งชาติจริงๆ แล้ว พวกเขาก็จะต้องตัดสินใจที่จะใช้ปรีชาญาณของพวกเขานำทางมวลชนในด้านจิตใจ พร้อมกันนั้นพวกเขาก็จะต้องตัดสินใจเอาตัวเองเข้าบัญชีรับใช้มวลชน และโดยการใช้อิทธิพลของพวกเขานั้นเอง งานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มวลชนก็จะปรากฏแพร่หลายไปทั่ว... ต่อเมื่อชนสองกลุ่มนี้ทำงานร่วมกันเท่านั้น จึงอาจมีการพัฒนาการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญที่สมบูรณ์ได้ เมื่ออยู่ในด้านการเมืองแล้ว ความร่วมมือกันนี้ก็หมายความว่าประเทศปกครองตามเจตจำนงของชนหมู่มาก แต่เมื่ออยู่ในด้านจิตใจแล้ว ความร่วมมือกันนี้หมายถึงประเทศมีชนหมู่น้อยที่มีสมองเปรื่องปราดเป็นผู้นำ... นับว่าเป็นการปกครองโดยประชาชน แต่ในแง่หนึ่งอาจเรียกว่าเป็นการปกครองโดยคนที่ดีที่สุดด้วย ดังนั้นเราอาจอ้างว่าการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยจะถึงความสมบูรณ์แบบที่สดใสที่สุดก็ต่อเมื่อประชาธิปไตยทางการเมืองมีความปรองดองบรรสานกันทางด้านจิตใจกับการปกครองโดยชนชั้นสูง (พวกขุนนาง) เท่านั้น... ในแง่นี้ ข้าพเจ้ารู้สึกสะอิดสะเอียนต่อทัศนคติของบรรดารัฐบุรุษอาวุโสและรัฐบุรุษที่เป็นข้าราชการอื่นๆ ของญี่ปุ่นอยู่มากทีเดียว แม้ว่าพวกเขาจะเป็นที่โปรดปรานของราชสำนัก และได้รับความเคารพจากประชาชนเป็นพิเศษ แต่บางทีพวกเขาก็ใช้ตำแหน่งอันสูงส่งของพวกเขาเข้าไปก้าวก่ายในธุรกิจทางการเมืองโดยไม่ต้องรับผิดชอบอะไรทั้งสิ้น พวกเขาจะไม่ลดตัวจากตำแหน่งอันสูงเด่นของเขาไปคบหาติดต่อกับมวลชนเลย แต่มกกลับมีทัศนคติ

๔๖๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่เกลียดชังอิทธิพลของประชาธิปไตยเสียอีก จึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจอย่างที่สุดที่พวกเขาไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของชีวิตทางการเมืองสมัยใหม่ แต่เราก็ต้องกล่าวว่านับว่าเป็นโชคร้ายหรือเคราะห์กรรมของชาติที่รัฐบาลเหล่านั้นได้ละเลยเพิกเฉยหน้าที่ทางสังคมของชนหมู่น้อยที่เปรี๊ยะปราด โดยการไม่ยอมให้พวกเขาเป็นผู้รับผิดชอบในด้านภาวะผู้นำของปวงชน ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือ สามัญชนกลับมีความเคารพนับถือในเกียรติและตำแหน่งกันเสียจริง ๆ อย่างน่าพิศวงอย่างที่สุด ในเมื่อพวกเขาเป็นผู้ได้อำนาจทางด้านประวัติศาสตร์และทางด้านสังคมเป็นมรดกนั้นเป็นผู้มีวิสัยสามารถสูงมากจริง ๆ และพร้อมที่จะร่วมรับตำแหน่งผู้นำของประชาชน ประชาชนก็ยินดีที่จะมอบตำแหน่งผู้นำให้แก่พวกเขา เพื่อเห็นแก่พัฒนาการแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญมากกว่าที่จะเห็นแก่ความสำเร็จแห่งสังคมและประเทศชาติของเราในอนาคต ข้าพเจ้าจึงขอวิงวอนให้ชนหมู่น้อยผู้มีสติปัญญาปราดเปรื่องได้พิจารณาดูเรื่องนี้ให้ถ่องแท้ด้วย เราจะต้องหวังว่า พวกขุนนางและพวกผู้ดีมีเงินจะต้องรับผิดชอบต่อการปฏิบัติที่ต้งามที่พวกเขาได้รับมาจากประเทศชาติโดยไม่เพียงให้ความคิดว่าพวกเขาควรปฏิบัติตนอย่างไรเท่านั้น แต่หากโดยการให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาของพวกเด็ก ๆ และพวกน้อง ๆ อย่างจริงจังอีกด้วย (หน้า ๖๗-๗๐)

๘. การปกครองแบบมีผู้แทนราษฎร

ในตอนนี โยชิโนะได้ให้เหตุผลเรื่องความต้งามแห่งการปกครองแบบมีผู้แทนราษฎร คัดค้านพวกที่อ้างว่า มันไปไม่ได้ไกลพอที่จะสนองความต้องการของประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ดอก โยชิโนะกล่าวว่าลัทธิสังคมนิยมแบบที่พวกสหภาพการค้าเข้าเป็นเจ้าของและดำเนินกิจการอุตสาหกรรมที่ตนได้ทำอยู่ (Syndicalism) และประชามตินับว่าเป็นวิธีการ ๒ วิธีที่อำนวยความสะดวกประโยชน์ที่ธรรมดาสมาณที่สุด เพื่อที่จะได้บรรลุถึงการปกครองโดยปวงชนที่ตรงกว่า แต่โยชิโนะก็รู้สึกว่ทั้งสองวิธีนั้นไม่มีใครปฏิบัติตามได้ทั้งยังไม่จำเป็นอีกด้วย

๙. ความสัมพันธ์ที่ประชาชนมีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

จุดที่สำคัญที่สุดเมื่อเพ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพวกผู้แทนราษฎร ก็คือว่าประชาชนจะต้องมีตำแหน่งเป็นใหญ่เหนือสภาเสมอไป ส่วนพวกผู้แทนราษฎรก็มีความจำเป็นจะต้องเป็นเสมือนแขกที่มาพักเพียงชั่วครู่ชั่วยาม การดำรงรักษาสัมพันธ์ภาพนี้ไว้ให้เหมาะสมย่อมนับว่าเป็นสารถะสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลตามระบอบรัฐธรรมนูญอย่างที่สุด การเอาระบบการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญมาใช้อย่างผิด ๆ โดยทั่ว ๆ ไปดูเหมือนจะเกิดจากการปฏิบัติที่ตรงข้ามจากสัมพันธ์ภาพนี้ และก็มีได้เป็นเพียงปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับผู้แทนราษฎรเท่านั้น ความจริงอย่างเดียวกันนี้ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนราษฎรกับรัฐบาลก็มีอยู่เช่นเดียวกัน เมื่อใดก็ตามที่ผู้แทนราษฎรซึ่งควรจะควบคุมดูแล

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกฯ

๘๖๑

รัฐบาลกลายเป็นเสมือนหุ้นของรัฐบาลเท่านั้น ก็ย่อมเกิดความชั่วร้ายขึ้นมามากมาย ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากประชาชนซึ่งควรจะควบคุมดูแลรัฐบาลกลับถูกรัฐบาลหลอกเอา แล้วการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญก็คงจะเต็มไปด้วยคอร์รัปชันที่น่าอดสูอย่างมากมาจนสุดคณานับ ถ้าหากรัฐบาลเกลี้ยกล่อมพวกผู้แทนราษฎรด้วยการให้ของขวัญรางวัลหรืออำิสสินจ้างแล้ว พวกผู้แทนราษฎรเหล่านี้ก็จะนำประชาชนออกนอกกลุ่มนอกทางเพราะอำิสสินจ้างนั้น และความสัมพันธ์ที่ถูกต้องก็จะเปลี่ยนเป็นไปในทางตรงกันข้าม และเค้าโครงแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญก็จะต้องเต็มไปด้วยการเอารัฐธรรมนูญมาใช้อย่างผิดๆ นอกกลุ่มนอกทางเสมอ ถ้าเราปรารถนาจะทำให้ชีวิตทางการเมืองสะอาดหมดจด และเห็นการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญวิวัฒนาการไปตามปกติละก็ สิ่งแรกที่เราจะต้องทำก็คือให้ความสนใจที่จะแก้ไขสัมพันธภาพระหว่างประชาชนกับผู้แทนราษฎรให้ถูกต้องยิ่งขึ้น อย่างน้อยที่สุดก็มีมาตรการ ๓ ประการที่ควรจะนำเอามาใช้อย่างที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อให้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญสมบูรณ์แบบ (หน้า ๘๗)

๑. การพำร่สอนศีลธรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้ง... ข้าพเจ้ามิได้คิดว่าเมื่อกล่าวอย่างกว้าง ๆ แล้ว ศีลธรรมของประชาชนชาวญี่ปุ่นนั้นต่ำเป็นพิเศษ โดยเหตุที่การเลือกตั้งยังเป็นประสบการณ์อย่างใหม่ของชาวญี่ปุ่น พวกเขาจึงมิได้คำนึงถึงศีลธรรมในการเลือกตั้งอย่างน่าเศร้าใจทีเดียว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการจำเป็นที่เราจะต้องพำร่สอนให้ประชาชนแห่งชาติเข้าใจหลักการเกี่ยวกับศีลธรรมในการเลือกตั้ง

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราควรจะทำให้ประชาชนเข้าใจจุดที่สำคัญๆ อะไรพิเศษบ้าง? จุดสำคัญประการที่หนึ่ง ก็คือว่า แม้คะแนนเสียงเดียวจะดูเหมือนว่ามีความสำคัญน้อยมาก แต่ตามความเป็นจริงแล้ว มีผลอย่างใหญ่หลวงต่อชะตากรรมของชาติมากทีเดียว นับว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายมากที่สุดทีเดียวที่ผู้แทนราษฎรจะยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐบาล เพราะเห็นแก่สินจ้างรางวัลหรือเพราะถูกข่มขู่ จุดสำคัญประการที่สอง ก็คือว่า เราไปลงคะแนนเสียงเพื่อผลประโยชน์ของชาติ มิใช่เพื่อผลประโยชน์ของสถานที่ตำบลใดตำบลหนึ่งโดยเฉพาะเลย การลงคะแนนเสียงเพียงเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ของสถานที่ถ้ายัดเยียดน้อยทีเดียวจะเห็นว่าการก่อให้เกิดผลลัพธ์เป็นการทำลายผลประโยชน์ของประเทศชาติโดยส่วนรวมเสียมากต่อมากแล้ว จุดสำคัญประการที่สาม ก็คือว่า การลงคะแนนเสียงเป็นอภิสิทธิ์ของเราเอง ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เราจะต้องทำไปตามคำชักชวนของผู้ที่สมัครเข้ารับเลือกตั้งเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวเราที่จะแนะนำผู้สมัครให้แก่ชาติต่างหาก ในปัจจุบันนี้การที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจซึ่งถึงจุดสำคัญทั้งสามประการนี้นับว่าเป็นเรื่องสำคัญมากทีเดียว (หน้า ๘๘-๘๙)

๘๖๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

๒. ความจำเป็นที่จะต้องนำเอาระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่เข้มงวด กวดขันมาบังคับใช้ เมื่อผู้แทนราษฎรหลอมลงตัวยำประชาชน การทุจริตคอร์รัปชัน และการปกครองที่เลวร้ายก็ย่อมจะรุ่งเรืองขึ้นมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ต่อเมื่อประชาชนควบคุมพวก ร่างกฎหมายได้เท่านั้น การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญจึงจะดำเนินไปด้วยดี เพราะฉะนั้น จึงนับว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษที่จะต้องมีบทลงโทษอย่างรุนแรงแก่ผู้ที่ทำการทุจริตที่อาจมีขึ้น ในระหว่างผู้ร่างกฎหมายกับประชาชน... ในแง่นี้ควรจะนำกฎหมายเลือกตั้งที่เข้มงวดกวดขันมา ใช้ในญี่ปุ่น สิ่งที่น่าเศร้าใจก็มีเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่ว่า ยังไม่มีการนำเอากฎหมายเลือกตั้งมา บังคับใช้อย่างจริงจังเลย และว่าการปกครองมีแนวโน้มไปในทางที่จะปล่อยปละละเลยในกรณีนี้ เกี่ยวกับการกระทำแห่งพรรคของตนเอง (หน้า ๙๑-๙๒)

๓. ความจำเป็นที่จะต้องขยายสิทธิออกเสียงออกไปให้กว้างที่สุดที่จะกว้างได้ ถ้าหาก จำกัดสิทธิออกเสียง การทุจริตก็คงจะมีอยู่ต่อไปอย่างเต็มที่และนับวันจะเปิดเผยยิ่งขึ้น เมื่อได้ ขยายสิทธิออกเสียงออกไปจนถึงเขตจำกัด ก็คงจะไม่มี การติดสินบนและการกระทำที่คล้ายคลึง กันนั้นต่อไปอีกอย่างเด็ดขาด... ต่อเมื่อผู้สมัครเข้าแข่งขันไม่อาจต่อสู้กันด้วยเงินและอำสสิ่ง ของต่าง ๆ ที่มีค่าไม่ได้เท่านั้น พวกเขาจึงจะแข่งขันกันด้วยการเสนอทัศนะและคุณสมบัติส่วนตัว ของตนแก่ประชาชนอย่างจริงใจและเปิดเผย ดังนั้นประชาชนก็จะมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาทาง ด้านการเมือง โดยวิธีนี้ ถ้าหากจำกัดสิทธิออกเสียงดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ละก็ ย่อมมีโอกาส ที่จะเอาชนะการเลือกตั้งได้โดยที่ไม่ต้องเสนอทัศนะและคุณสมบัติของตนเองเลย เพราะฉะนั้นพรรค การเมืองจึงไม่ค่อยเอาใจใส่สนใจต่อการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองของประชาชนมากนัก... ไม่ต้อง สงสัยเลยว่า เมื่อว่าในด้านการเมืองแล้ว สมาชิกวุฒิสภา (ไดเอต) ย่อมเป็นผู้แทนของประชาชน ทั้งประเทศจริง ๆ เพราะฉะนั้น พวกเขาจึงไม่ควรเป็นผู้แทนของคนชั้นใดชั้นหนึ่งโดยเฉพาะ นับว่า มีเหตุผลอยู่ที่ว่า ขอบข่ายของราษฎรผู้เลือกตั้งนั้น ควรจะให้กว้างที่สุดที่จะกว้างได้... ทุกวันนี้ก็ เช่นเดียวกับในอดีต คือข้อที่ควรคำนึงถึงเกี่ยวกับการเมืองที่นับว่าเป็นมูลฐานก็คือจะต้องมีการ เลือกตั้งที่จำเป็นจะต้องมีผลลัพธ์เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของมวลประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ในด้านนี้ เราคิดว่าเป็นการเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะขยายสิทธิการออกเสียงออกไปให้กว้างที่สุดที่จะกว้าง ได้ ตามปรกติข้อนี้มีได้หมายความว่าไม่ควรจะจำกัดขอบเขตสิทธิออกเสียงเสียเลย เราจะต้องยอมรับว่า เมื่อมองในแง่ของความจำเป็นและความสะดวกเป็นที่ตั้งแล้ว ก็ควรจะมีการจำกัดขอบเขตหลาย ๆ อย่างขึ้น ถ้าหากเราต้องการจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ในการเลือกตั้งเริ่มต้นก็ด้วยการที่เราจะต้อง ตัดสิทธิพวกเด็กทารก พวกมีสติไม่สมบูรณ์ พวกอาชญากร คนอนาถา พวกบุคคลล้มละลาย ฯลฯ ออกไป... ส่วนการที่จะตัดสิทธิผู้หญิงออกไปหรือไม่นั้นในการวิเคราะห์ครั้งสุดท้ายให้ถือว่าเป็น

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลก

๘๖๓

ปัญหาสำหรับอนาคต ทุกวันนี้สิทธิออกเสียงมีเฉพาะพวกผู้ชายเท่านั้น แนนอนที่ในบางประเทศได้ขยายสิทธิทางการเมืองไปถึงผู้หญิงด้วย (หน้า ๙๓-๙๕)

ทุกวันนี้เราได้นำเอาวิถีทาง ๒ ทางด้วยกันมาใช้เพื่อจัดสิ่งที่ไม่เหมาะสมเหล่านั้น (เพื่อใช้สิทธิในการออกเสียงลงคะแนน) อย่างจริงๆ นั่นคือคุณสมบัติในการศึกษา กับคุณสมบัติในด้านทรัพย์สิน... อย่างไรก็ตาม ในทุกวันนี้ การศึกษาตามแบบเพียงอย่างเดียวมิใช่สิ่งที่จะทำให้มองเห็นความแตกต่างกันในระหว่างพวกที่ได้รับการฝึกฝนกับพวกที่ไม่ได้รับการฝึกฝนที่เหมาะสมแก่การปลูกฝังทางด้านมนุษยธรรม (ศีลธรรม) เลย ในเวลาเช่นทุกวันนี้ ในเมื่อการศึกษาตามแบบทางราชการได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางแล้ว ข้าพเจ้าก็สงสัยว่ามาตรฐานนี้ จะมีคุณค่าทางภาคปฏิบัติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น การทำให้สิ่งที่จำปรารถนาทางด้านการศึกษาเป็นคุณสมบัติที่สมบูรณ์ประการหนึ่งนั้นอยู่เบื้องหลังกาลเวลา... อื่นๆ... การจำกัดขอบเขต (โดยถือการเสียภาษีและทรัพย์สินสมบัติเป็นหลัก) ได้กลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมายในยุคปัจจุบันไปแล้ว เมื่อว่าโดยภาคปฏิบัติแล้ว ก็เป็นไปได้ที่จะใช้ทรัพย์สินที่จำกัดจำนวนตายตัวลงไปเป็นบรรทัดฐานในการที่จะทำให้เห็นความแตกต่างกันในด้านกลไกระหว่างพวกที่มีอัตลักษณ์มั่นคงกับพวกที่ไม่มีอัตลักษณ์ที่มั่นคง...

ประเทศที่เจริญแล้วของโลกส่วนใหญ่เห็นว่าควรจะนำเอาสิทธิออกเสียง (เฉพาะผู้ชาย) ทั้งหมดมาใช้ เฉพาะประเทศที่เจริญแล้วเท่านั้น... ที่จำกัดขอบเขตการใช้สิทธิออกเสียงมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ก็คือ รัสเซียกับญี่ปุ่น ในประเทศที่เจริญแล้วอื่นๆ ทั้งหมด การให้สิทธิออกเสียงแก่ประชาชนทั่วไปนับว่าเป็นเรื่องที่ยุดกันได้หมดแล้ว และก็จะไม่เป็นปัญหาที่วงการเมืองจะต้องนำมาถกเถียงกันต่อไปอีกแล้ว ในประเทศญี่ปุ่น ความพยายามที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอันที่จะขยายสิทธิออกเสียงลงคะแนนออกไปได้ทวีมากขึ้น เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ แต่ก็คงจะกินเวลาอีกนานกว่าที่ความคิดนี้จะเป็นที่ยอมรับนับถือกันโดยทั่วๆ ไปเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ เมื่อคณะเสนาบดีชุดของโอโงมุระได้นำพระราชบัญญัติเฉพาะกาลที่จะลดคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิออกเสียงจากพวกที่ต้องเสียภาษี ๑๐ เยนอย่างในปัจจุบัน ลงมาเหลือเพียง ๕ เยน คือผู้เสียภาษีเพียง ๕ เยนก็มีสิทธิออกเสียงได้ (คือถือด้านการเศรษฐกิจเป็นหลัก-ผู้แปล) นั้น ได้มีการคัดค้านอย่างรุนแรงในสำนักการเมืองบางแห่ง ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงอดที่จะรู้สึกไม่ได้ว่าการที่จะให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนนั้นยังอยู่ห่างไกลอีกมากนัก ในหมู่ปัญญาชนชาวญี่ปุ่นที่มีอยู่มากมายนั้น ก็มีความเข้าใจผิดและความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาต่อการที่จะให้ประชาชนทุกคนรวมทั้งผู้หญิงด้วยมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนอย่างรุนแรงมากจนแทบไม่น่าเชื่อทีเดียว แนนอนที่ในตอนแรกๆ ส่วนใหญ่ก็เป็นพวกสังคมนิยมที่ประกาศสนับสนุนระบบนั้น ข้อนี้ในที่สุดก็

๘๖๔

บ่อเกิดสิทธิประเพณีญี่ปุ่น

กลายเป็นเหตุผลที่อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้ไม่เป็นเรื่องที่น่าแปลกประหลาดอะไรที่ชนชั้นสูงไม่พอใจต่อระบบนี้ แต่ก็นับว่าเป็นปรากฏการณ์แปลกประหลาดเป็นพิเศษประการหนึ่งที่สามัญชนไม่ต้อนรับเรื่องนี้ด้วยความเต็มอกเต็มใจเลย พระราชบัญญัติที่ยอมให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรในการประชุมรัฐสภา (ไดเอต) ครั้งที่ ๒๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ แต่ในตอนนั้น กล่าวกันว่า พระราชบัญญัติฉบับที่ผ่านสภามาได้ด้วยความเชื่อมั่นว่า สภาขุนนางจะไม่ยอมอนุมัติให้ผ่านได้เลย และก็จริงดังคาด สภาขุนนางไม่ยอมรับพระราชบัญญัติฉบับนี้ด้วยคะแนนเสียงส่วนมากอย่างท่วมท้น ถ้าหากเราไม่ขจัดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการยอมให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิออกเสียงให้หมดไปได้ และทำให้ประชาชนมีความตระหนักรู้อย่างซบซึ้งว่าการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญจะพัฒนาอย่างสมบูรณ์ไม่ได้ นอกจากจะยอมให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน ถ้ามีเช่นนั้นแล้วรู้ทางที่จะให้มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญก็ย่อมจะมีดมัวอย่างแน่นอน เพราะผลที่สืบเนื่องมาจากการที่เราจำกัดขอบเขตสิทธิการออกเสียงดังในปัจจุบันนี้เองจึงมีประชาชนชาวญี่ปุ่นไม่ถึง ๓ เปอร์เซ็นต์มีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนมีนาคมปีที่แล้ว (พ.ศ. ๒๔๕๘) มีผู้มีสิทธิออกเสียงเพียง ๑,๕๔๔,๗๒๕ คนเท่านั้น (หน้า ๑๐๒-๑๐๓)

ดังนั้น การขยายสิทธิออกเสียงและการนำเอากฎหมายเลือกตั้งมาบังคับใช้อย่างเข้มงวดกวดขันนั้นจึงนับว่าเป็นเรื่องริบด่วนเรื่องหนึ่งที่กำลังเผชิญหน้าญี่ปุ่นอยู่ ประวัติศาสตร์ของประเทศอื่นๆ แสดงให้เห็นว่าการกระทำสองอย่างนี้มักจะมีผลทำให้ชีวิตทางการเมืองสะอาดหมดจดขึ้น ถ้าหากละเลยเพิกเฉยต่อการกระทำทั้งสองอย่างนี้แล้ว เราก็จะไม่บรรลุผลสมดังอุดมคติเกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ไม่ว่าเราจะเทศนาสอนเรื่องศีลธรรมในการเลือกตั้งและร่ำมนโธรมของประชากรมากเพียงใดก็ตาม เหตุผลในการที่จะให้ขยายสิทธิออกเสียงออกไปนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาให้จริงจังที่สุดและจะต้องประกาศสนับสนุนให้บ่อยที่สุดตราบเท่าที่ประชาชนยังเข้าใจผิดอยู่ เราจะต้องร้องเรียนให้พวกปัญญาชนได้พิจารณาเรื่องนี้เสียใหม่ในแง่หนึ่ง และอีกแง่หนึ่งก็ขจัดความสับสนแห่งโลกการเมืองให้หมดไป เราจะต้องทำงานด้วยความขยันขันแข็งเพื่อสิ่งทั้งสองนี้เพื่อที่ว่าในอนาคตอันใกล้ การที่ประชาชนทั่วๆ ไปจะได้มีสิทธิในการออกเสียงลงคะแนนจะได้กลายเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา (หน้า ๑๐๔)

๑๐. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนราษฎรกับรัฐบาล

ก็รัฐบาลนี้แหละที่มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติภารกิจของประเทศชาติโดยตรง ต่อเมื่อมีรัฐสภาคอยสอดส่องและควบคุมดูแลรัฐบาลเท่านั้นรัฐบาลจึงจะสามารถมีการบริหารบ้านเมืองให้เป็นไปโดยยุติธรรมและเที่ยงธรรมได้ แต่โดยเหตุที่รัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจที่แท้จริง รัฐบาล

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกฯ

๘๖๕

จึงมักใช้ตำแหน่งฐานะของตนควบคุมและดัดยาพวกผู้แทนราษฎรทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงเรื่องราวจากหน้ามือเป็นหลังมือ และสั่งให้บุคคลที่เมื่อกล่าวให้ถูกต้องแล้วควรจะเป็นผู้ควบคุมดูแลรัฐบาลนั้นทำตามใจชอบของตนได้ ความชั่วร้ายมากมายที่ซ่อนเร้นปิดบังอยู่ก็เกิดจากตำแหน่งหน้าที่การงานหรือสถานการณ์เช่นนั้นแหละ... เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นสาระสำคัญมากทีเดียวที่รัฐบาลจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามระบอบรัฐธรรมนูญ คือจะต้องทำให้รัฐบาลอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐสภาอย่างจริงจัง (หน้า ๑๐๗-๑๐๘)

ดังนั้นเราจึงพิจารณาเห็นว่าเป็นสาระสำคัญที่จะต้องลบล้มโนธรรมทางด้านศีลธรรมของพวกข้าราชการให้คมกริบที่สุดเท่าที่จะทำได้... ความซื่อสัตย์ต่อมโนธรรม และการเคารพในลักษณะการอันรวมกันซึ่งจะแบ่งแยกมิได้นั้น นับว่าเป็นชีวิตจิตใจของนักการเมืองจริง ๆ สำหรับนักการเมืองแล้ว ไม่มีอาชญากรรมใดๆ จะสำคัญยิ่งไปกว่าการเปลี่ยนความเห็นเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้างที่ได้มาโดยไม่สุจริต นับว่าเป็นเรื่องแปลกที่ภารกิจเช่นนั้นควรจะเป็นปัญหาเฉพาะในประเทศที่มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ที่นับว่ายิ่งไปกว่าการที่จะเป็นเรื่องประหลาด ก็คือเป็นเรื่องที่น่าอัปยศขายหน้าด้วย ภายใต้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ปัจจุบันบุคคลที่ไม่มีค่าก็ไม่ควรเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นประการแรก เมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้วการปกครองนับว่าเป็นอาชีพที่ประเสริฐมากอาชีพหนึ่ง นั่นคือการปกครองจะเป็นไปด้วยดีได้นั้นก็ต่อเมื่อได้บุคคลที่มีการอบรมบ่มนิสัยมาดีแล้วเท่านั้นมาบริหาร เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการดูถูกดูหมิ่นนักการเมืองดอกหรือที่จะไปวิจยอัตลักษณ์ของเขา? นับว่าเป็นการถือปฏิบัติกันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทางตะวันตกว่าบุคคลที่มีอัตลักษณ์เป็นที่น่าสงสัยเขาจะไม่รับเป็นนักการเมืองเป็นประการแรก... การบังเกิดขึ้นแห่งพฤติกรรมที่ส่อไปในทางทุจริตที่มีอยู่บ่อยๆ ในหมู่ผู้แทนราษฎรนั้น บางทีก็เป็นเรื่องที่แปลกประหลาดเรื่องหนึ่งของญี่ปุ่น ด้วยภารกิจเช่นนั้นแหละจึงเป็นไปไม่ได้ อย่างเด็ดขาดที่การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญจะก้าวหน้าต่อไปในญี่ปุ่น เพื่อเป็นการป้องกัน (ไม่ให้มีการทุจริต) ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาครั้งแล้วครั้งเล่า ก็จำเป็นที่จะต้องป้องกันประชาชนไม่ให้พวกเขาทำความผิดในตอนเริ่มต้นการแข่งขันเลือกตั้ง นอกจากนั้น ก็นับว่าจำเป็นอย่างที่สุดที่ประชาชนจะต้องลงโทษผู้แทนราษฎรที่ปฏิบัติหน้าที่มัวหมองให้หนักที่สุด เราจะต้องไม่ใช่วิธีการทางกฎหมายลงโทษผู้แทนราษฎรไม่ว่าจะเป็นคนใดที่ปฏิบัติหน้าที่มัวหมองอย่างเหี้ยมโหด แต่เราจะแก้แค้นด้วยการใช้อำนาจประชามติฝังเขาเสียด้วยการทำให้เขาเลื่อนหายไปจากความทรงจำในทางการเมือง

ในแง่นี้ จุดหนึ่งที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะเน้นให้หนักแน่นที่สุดก็คือว่า ความผิดของผู้ที่ติดสินบน (ข้าราชการ) ให้ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องนั้นร้ายกาจยิ่งกว่าความผิดของผู้ที่รับสินบนให้ทำความผิดเสียอีก (หน้า ๑๐๙-๑๑๐)

๘๖๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

การทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นอิสระจากรัฐบาลอย่างแท้จริงนั้น นับว่าเป็นเพียงขั้นแรกเท่านั้นเอง ถ้าหากเราจะทำให้พวกผู้แทนราษฎรทำหน้าที่รับผิดชอบควบคุมดูแลรัฐบาลอย่างเต็มที่และสอบสวนในกรณีที่เกิดมีการล่วงละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎหมายโดยตลอดละก็นับว่าเป็นสาระสำคัญที่จะทำให้รัฐบาลจะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบทางด้านการเมืองต่อรัฐสภาให้สมบูรณ์... ถ้าหากยังมีได้วางหลักการเกี่ยวกับคณะเสนาบดี ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในสถาบันหรือชนบทรรมนิยมทางการเมืองให้รัดกุมแล้ว ก็ย่อมไม่อาจที่จะบรรลุถึงสัมพันธภาพที่เหมาะสมระหว่างรัฐบาลกับรัฐสภาได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็ไม่สามารถจะบรรลุถึงสิ่งที่จำปรารถนาเพื่อระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มที่

ที่นับว่าตรงข้ามกับระบบเสนาบดีที่จะต้องรับผิดชอบต่อการบริหารบ้านเมืองก็มีหลักการเกี่ยวกับคณะเสนาบดีที่ไม่มีพรรคการเมืองอยู่ด้วย ตามมโนคตินี้ คณะเสนาบดีควรจะอยู่เหนือความปรารถนาของรัฐสภาและดำรงตำแหน่งฐานะที่เป็นอิสระอย่างเต็มที่ ตามระบบนี้ไม่ว่ารัฐบาลจะถูกรัฐสภาคัดค้านเพียงใดก็ไม่มีปัญหาอะไร แม้หากจะมีการลงมติไม่ไว้วางใจ (ในรัฐสภา) ก็ไม่มีความหมายอะไร รัฐบาลก็คงบริหารงานต่อไปอย่างทอ้งไม่รู้ร้อน การนำเอาทฤษฎีมาใช้ อย่างน้อยที่สุด ก็ทำให้รัฐบาลมีข้ออ้างเพื่อที่ตนจะสามารถกระทำการปกครองผิดๆ ตามอำเภอใจได้อย่างเสรี ดังนั้น จึงเข้ากันไม่ได้กับหลักการที่ว่า การตัดสินใจขั้นสุดท้ายควรขึ้นอยู่กับความเห็นของประชาชนโดยทั่วๆ ไป เพราะฉะนั้นระบบคณะเสนาบดีที่ไม่มีพรรคการเมืองจึงมิได้เป็นกฎเกณฑ์ตามปกติในการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญอย่างไม่มีปัญหาอะไร แน่หนอนที่เดียวเมื่อว่าทางทฤษฎีแล้ว ตามรัฐธรรมนูญของเรา ธรรมนูญเสนาบดีของชาติจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่ออำนาจอธิปไตยแต่พวกเดียว ดังนั้นจึงไม่จำเป็นเลยที่พวกเขาจะต้องลาออกจากตำแหน่งทันทีเมื่อถูกรัฐสภา (ไต่เตด) คัดค้าน นั่นก็คือว่า เราไม่อาจเรียกว่ารัฐบาลปฏิบัติผิดรัฐธรรมนูญได้ อย่างไรก็ดี จากที่กล่าวมาข้างบนนี้ก็นับว่าเป็นที่ปรากฏแจ่มแจ้งแล้วว่า เป็นการตรงข้ามกับเจตนารมณ์แห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ (หน้า ๑๑๒)

วิธีการตามปกติที่ทุกวันนี้ใช้นำเอาความรับผิดชอบ (ของรัฐบาล) มาพิจารณาได้ก็คือระบบเสนาบดีที่มีรัฐสภาในประเทศต่างๆ ส่วนมากได้ถือเป็นหลักปฏิบัติกัน ก็คือหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากในรัฐสภาจะเป็นผู้จัดตั้งคณะรัฐบาล ในแง่นี้รัฐบาลส่วนใหญ่จึงได้แก่คณะเสนาบดีในระบบพรรค... ในประเทศต่างๆ ที่มีพรรคใหญ่ๆ อยู่สองพรรค ระบบนี้ใช้ได้ดีมาก แต่ในประเทศที่มีพรรคเล็กพรรคน้อยมากมาย ระบบนี้ใช้ได้ไม่ดีเลย... เพื่อที่จะได้สาธิตให้เห็นปรัชญาแห่งระบบคณะเสนาบดีตามระบอบพรรค จึงนับว่าจำเป็นอย่างที่สุดที่จะเราใจให้ตั้งพรรคใหญ่ๆ ขึ้นสองพรรค อย่างไรก็ตามการที่จะเกิดมีพรรคใหญ่สองพรรคนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องให้เหตุการณ์ต่างๆ เป็นผู้ตัดสิน และไม่อาจเอาทฤษฎีแห่งรัฐธรรมนูญ

มาปกครองได้ดีนัก ผลลัพธ์ก็คือว่า ความที่ระบบคณะเสนาบดีระบอบพรรคจะสามารถทำงานได้นั้นในแต่ละประเทศมักจะแตกต่างกันเสมอ ดังนั้น ปัญหาจึงเกิดขึ้นมาว่า รัฐบาลระบอบพรรคในประเทศญี่ปุ่นจะทำงานได้เรียบร้อยหรือ... โดยเหตุที่ข้าพเจ้ามีความสนใจในความก้าวหน้าแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญในญี่ปุ่นมาก ข้าพเจ้าจึงปรารถนาจะเสนอเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงควรสนับสนุนให้มีแนวโน้มตามธรรมชาติต่อระบบมีพรรคการเมืองสองพรรคและควรจัดองค์ประกอบที่สำคัญๆ ต่างๆ ที่ขวางทางอยู่ออกไปให้หมดด้วยความกล้าหาญอย่างที่สุดด้วย นับว่าโชคไม่ดีเลยที่มีนักการเมืองเป็นจำนวนมากตกอยู่ในอำนาจแห่งความรู้สึกที่หงุดหงิดและได้สร้างความแตกแยกกันขึ้นอย่างจริงจัง บุคคลเหล่านี้เป็นคนใจแคบจึงไม่ยอมทั้งเรื่องที่แตกต่างกันเล็กน้อย และก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นโดยถือเอาผลประโยชน์ที่สำคัญร่วมกันเป็นหลัก พวกเขาเป็นพวกที่ไม่พอใจต่อการเมืองแบบหน้าเนื้อใจเสือที่ชอบเสกสรรถ้อยคำ เช่น พูดว่า “ยังคงมีความจงรักภักดีอยู่ทั้งๆ ที่ต้องทนทุกข์ทรมานมาตั้งสิบปีแล้ว” ที่นับว่าเคราะห์ร้ายอย่างที่สุดของญี่ปุ่นทุกวันนี้ ก็คือความใจแคบของพวกนักการเมืองนี่เอง...

ข้าพเจ้าได้อธิบายถึงเหตุผลที่ว่าทำไมจึงจะต้องนำเอาระบบคณะเสนาบดีที่มีความรับผิดชอบต่อสภาอย่างเต็มที่มาใช้ ถ้าหากเราต้องการให้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญบรรลุถึงการพัฒนาที่สมบูรณ์ที่สุด อย่างไรก็ดี ในตะวันตก เรื่องนี้เขายุติกันได้มาตั้งนานแล้ว และไม่เป็นปัญหาอะไรต่อไปอีกแล้ว ถ้าหากจะมีสถานที่สักแห่งหนึ่งที่เรื่องนี้จะกลายเป็นประเด็นขึ้นมาละก็ ที่นั่นก็คงกำลังแสดงต่อมันเองว่าเป็นวิถีทางที่อยู่เบื้องหลังกาลเวลาในขณะที่กำลังพัฒนาการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญอย่างไม่เคียดแค้นมาก่อนทีเดียว (หน้า ๑๑๓-๑๒๐)

เท่าที่ข้าพเจ้ารู้สึกได้ว่าโดยทั่วๆ ไปแล้ว ในแง่นี้นับว่าญี่ปุ่นอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องแล้ว แม้ว่าจะยังไม่บรรลุถึงระบบคณะเสนาบดีที่จะต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาอย่างเต็มที่ แต่ทุกวันนี้ก็ดูเหมือนว่าทุกคนจะมีความเชื่อมั่นว่าคะแนนเสียงแสดงความไม่ไว้วางใจในรัฐสภา (ไต่เตด) ควรจะมีผลให้คณะเสนาบดีลาออกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นจึงได้กลายเป็นเรื่องที่ถือปฏิบัติกันสืบมาว่ารัฐบาลจะต้องยุบสภาเสมอไปในทันทีที่เห็นว่ารัฐสภาจะต้องลงมติไม่ไว้วางใจอย่างแน่นอน นับแต่เดือนธันวาคม ๒๔๒๗ เป็นต้นมา เมื่ออิตो (Count Ito)... ได้ตั้งระบบคณะเสนาบดีอย่างในปัจจุบันขึ้นเป็นครั้งแรกนั้นก็ได้มีการเปลี่ยนคณะเสนาบดีมาแล้วรวมถึง ๒๐ ชุด คะแนนเสียงส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการไม่ลงรอยกับรัฐสภา แม้ในตอนเริ่มต้นเมื่อมีการยืนยันให้ มีหลักการว่าด้วยคณะเสนาบดีที่ไม่มีพรรค ไม่มีคณะเสนาบดีใดจะสามารถรักษาตำแหน่งฐานะของตนไว้ได้ในเมื่อถูกรัฐสภาขัดขวางเลย... ในตอนนั้น คณะเสนาบดีที่ไม่มีพรรคดูเหมือนจะหมายถึงคณะเสนาบดีที่ทำตัวเหินห่างจากพรรคการเมืองในรัฐสภา ดูเหมือนจะมีได้หมายถึงคณะเสนาบดีที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากการตัดสินใจของรัฐสภาเลย ในช่วงระยะเวลา ๓๐ ปีที่นับว่า

๔๖๘

ป่อเกิดสิทธิประเพณีญี่ปุ่น

เป็นกึ่งทางนี้ คัดลึกระและไซออนนิได้เริ่มใช้ประเพณีการผลัดเปลี่ยนกันเข้าดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีนับตั้งแต่นั้นมา แม้ว่าจะยังไม่มี การสนับสนุนหลักการว่าด้วยคณะเสนาบดีระบบพรรคอย่างเต็มที่ แต่ก็เป็นไปได้ที่ใครๆ จะเข้าร่วมคณะเสนาบดีโดยมิได้ทำตัวให้เป็นมิตรกับกำลังส่วนใหญ่ในรัฐสภาไมโดยวิธีใดก็วิธีหนึ่งเสียก่อนเลย เราควรพยายามส่งเสริมแนวโน้มนี้และบรรลุถึงการที่จะเอาการปกครองระบบพรรคมาบังคับใช้ให้ตลอดยิ่งขึ้น จากทัศนะนี้ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าแม้ว่าจะได้รับผลดีเป็นการชั่วคราวด้วยการได้คณะเสนาบดีที่เป็นเอกภาพแห่งชาติดังที่ได้มีประกาศสนับสนุนกันเป็นครั้งคราว หรือด้วยการได้คณะเสนาบดี ที่มีความสามารถเป็นพิเศษ ที่ผู้วางแผนการบางคนเคยฝันหวานไว้ว่าจะได้เป็นครั้งคราว แต่เราก็ต้องปฏิเสธคณะเสนาบดีนี้ อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ก็เพื่อเห็นแก่ความก้าวหน้าแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ เราจะต้องต่อสู้ดิ้นรนและขับเคี่ยวกันต่อไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ถ้าหากเรามีรัฐสภา (ไดเอต) ที่ควบคุมดูแลรัฐบาลได้อย่างเพียงพอและทำให้รัฐสภา (ไดเอต) เป็นศูนย์กลางอำนาจในการปกครองอย่างแท้จริงแล้ว ข้าพเจ้าก็เชื่อว่านับเป็นสาระต่งสำคัญอย่างที่สุดที่เราควรจัดทัศนะที่เดิมไปด้วยอคติ (ที่มีอยู่ทั่วไปเกี่ยวกับคณะเสนาบดีในระบบพรรคการเมือง) ให้หมดไป

นับว่าเป็นสาระสำคัญต่อการดำเนินการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญที่สภาผู้แทนราษฎรควรจะเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจในการปกครอง นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงได้เทศนาสอนหลักการเกี่ยวกับคณะเสนาบดีที่จะต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาด้วย นอกจากนั้นยังได้พัฒนาการล้ำหน้าไปอีกขั้นหนึ่งด้วย นั่นคือในหนึ่งหรือสองประเทศ ไม่มีรัฐบาลที่เป็นการขัดขวางต่อการสร้างรัฐสภาทรงอำนาจต่อไปอีกแล้ว โดยเฉพาะสภาผู้แทนที่ประชาชนเลือกตั้งเข้ามา ซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง ทุกวันนี้ถ้าหากจะมีอะไรสักอย่างหนึ่งที่ยังเป็นเครื่องกีดขวางความมีอำนาจยิ่งใหญ่ทางการเมืองของสภาผู้แทนราษฎรแล้ว นั่นก็คือสภาสูง ดังนั้นเราควรจะได้ประกาศสนับสนุนให้หาทางทำสภาล่างให้มีอำนาจเหนือสภาสูง... เดิมสภาสูง (ได้ตั้งขึ้นเป็นองค์การที่มี) หน้าที่พิจารณาสิ่งที่สภาล่างได้ตัดสินแล้วอีกขั้นหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะรู้สึกกันว่าประชาชนซึ่งมีสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวแทนนั้นยังไม่มีความรู้รอบรู้พอ ทั้งยังมีอะไรบางอย่างในหมู่มวลชนทุกวันนี้ที่นับว่าเจริญก้าวหน้าไปไกลมาก ดังนั้นจากทัศนะทางภาคปฏิบัติ ก็คงไม่มีอันตรายที่ใหญ่หลวงใดๆ เกิดขึ้นถ้าหากจะจัดอำนาจยับยั้งของสภาสูงให้หมดไป และยอมรับว่าสภาล่างมีอำนาจสูงสุด (หน้า ๑๒๒-๑๒๔)

ประเทศที่เจริญก้าวหน้าแล้วของตะวันตกเชื่อว่าสภาที่ประกอบด้วยสมาชิกที่ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามามีความสำคัญต่อการทำหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญอย่างที่สุด พวกเขาเชื่อมั่นข้อนี้ก็เพราะสิ่งที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือ ถือว่าสาระสำคัญแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญนั้นได้แก่ประชาธิปไตย และการที่จะได้มีประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์

กระแสทฤษฎีเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกฯ

๘๖๙

ซึ่งแสดงว่าได้มีการปฏิรูปมาหลายครั้งหลายหนตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้นขึ้นอยู่กับการทำงานให้เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจทางการเมือง ดังนั้นพวกปัญญาชนในทุกประเทศจึงมีความกระตือรือร้นที่จะให้สภาล่างมีอำนาจเหนือสภาสูงและรัฐบาลทั้งในด้านรูปแบบและในด้านข้อเท็จจริง ในประเทศญี่ปุ่น ความหมายของคณะเสนาบดีที่มีความรับผิดชอบต่อสภาเพิ่งจะมาแจ่มแจ้งขึ้นก็ในตอนนี้เอง แม้ว่านี่จะเป็นเหตุทำให้มีความชื่นชมยินดี แต่พร้อมกันนั้น เราก็เศร้าสลดใจเป็นอย่างมากที่อำนาจหน้าที่ของสภาล่างซึ่งเป็นตัวแทนอำนาจของประชาชนโดยตรงนั้นไม่มีความสำคัญอะไรมากนัก ข้อนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะพวกผู้แทนราษฎรที่ก่อให้เกิดเป็นสภาล่างนั้นยังไม่มีความรู้และศักดิ์ศรีเพียงพอตนเอง ไม่ว่าสภาล่างควรจะมีคามสำคัญในระบบการปกครองอย่างไรหรือไม่ก็ตาม ข้อนี้ไม่ถือเป็นสำคัญ เราไม่ควรมอบอำนาจแห่งชาติให้แก่สภาล่าง ถ้าหากว่าพวกที่เป็นสมาชิกสภาล่างประกอบด้วยคนระดับปานกลาง คนโง่ ๆ ที่ไม่มีหลักการอะไร เพราะคนที่มีความสามารถไม่สนใจใยดีต่อสภาล่าง สภาล่างจึงขาดอำนาจที่จะจัดการกับสภาสูงได้ และเมื่อได้ตั้งคณะเสนาบดีขึ้น ความจริงที่ไม่เหมาะสมก็คือว่า อย่างน้อยที่สุดก็ควรจะต้องหาบุคคลที่จะมาเป็นอัครมหาเสนาบดีจากวงการภายนอกสภาล่าง และตราบเท่าที่สภาล่างยังขาดบุคคลผู้สามารถอยู่ ก็ย่อมจะขาดอำนาจไปด้วย ตราบใดที่สภาล่างยังขาดอำนาจอยู่ คนที่มีความหวังความก้าวหน้าในชีวิตก็จะไปแสวงหาอาชีพในที่อื่นหมด ในวัฏจักรที่ชั่วร้ายนี้ เราจะไม่สามารถสาธิตแสดงปรัชญาอันแห่งระบบเสนาบดีที่มีความรับผิดชอบต่อสภาได้อย่างเต็มที่เลย ในสถานการณ์ดังในปัจจุบันนี้ ก็ดูไม่มีประโยชน์อะไรที่สภาล่างจะดำรงตำแหน่งด้วยอาการดูว่ามีความสำคัญ การร้องเอะอะโวยวายว่าควรจะทำอย่างไรจะแก้ปัญหานี้จะไม่ทำให้สภาล่างมีอำนาจจริง ๆ ไต ๆ ขึ้นมาได้เลย ในเรื่องนี้ ในด้านหนึ่งเราจะต้องแสวงหาทางที่จะทำให้มีความนับถือตนเองอย่างจริงจังและความพยายามอย่างหนักหน่วงจากพวกผู้แทนราษฎร ในอีกด้านหนึ่งเราจะต้องมีความหวังอย่างแรงกล้าว่าในการเลือกตั้ง ประชาชนจะต้องไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางและว่าพวกเขาจะต้องไม่ปล่อยปละละเลยที่จะกระดุนเดือนผู้แทนราษฎรที่ตนเลือกเข้ามาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เมื่อคำนึงถึงบรรดารัฐบุรุษอาวุโสและนักการเมืองที่เป็นชนชั้นสูงอื่นๆ แล้ว เราก็จะต้องมีความหวังอย่างแรงกล้าว่าพวกเขาจะไม่มีทำที่ที่ที่ยังยโสหลงตัวว่าตนวิเศษกว่าผู้อื่น จะไม่มีทำที่ว่าดูหมิ่นสภาล่างอย่างไม่ได้ประโยชน์อะไร และจะไม่ดูหมิ่นอำนาจของพวกเขาผู้แทนของปวงชน เราจะต้องมีความหวังอย่างแรงกล้าว่า ในฐานะที่เป็นชาวญี่ปุ่นพวกเขาจะร่วมมือกันเช่นเดียวกับเรา เพื่อเห็นแก่ประเทศชาติในการกิจที่จะทำให้สภาล่างเข้มแข็งยิ่งขึ้น (หน้า ๑๒๘-๑๓๐)

๘๗๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

มิโนเบะ ทตสึกิจิ

การป้องกันทฤษฎี เรื่อง “องคาพยพ”

(“การทำให้การแปลความหมายทฤษฎีรัฐธรรมนูญผิด ๆ แจ่มแจ้งขึ้น”)

มิโนเบะ ทตสึกิจิ (พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๔๙๒) เป็นศาสตราจารย์สอนวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญอยู่ที่มหาวิทยาลัยยิมพีเรียลที่โตเกียวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๗๗ ในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ท่านได้อธิบายทฤษฎีที่ลือชื่อของท่านว่า สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นองคาพยพส่วนหนึ่งของรัฐ ในตอนนั้นพวกนักปราชญ์ที่มีหัวอนุรักษนิยมได้โจมตีทฤษฎีของท่านอย่างรุนแรง แต่ผลที่เกิดจากการที่มิโนเบะได้ต่อสู้ป้องกันทฤษฎีของท่านอย่างกล้าหาญและมีประสิทธิภาพ ทำให้ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับนับถือกันโดยทั่วไปในหมู่นักปราชญ์ทางกฎหมาย แต่เพราะลัทธิชาตินิยมที่รุนแรงได้เจริญยิ่งขึ้นในทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จึงได้กลับมีการโจมตีมิโนเบะขึ้นมาใหม่อีก ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ นายพลคิกุจิ ทาเกโอะ ได้ประกาศทฤษฎีของมิโนเบะในสภาขุนนาง ข้อความที่จะคัดมาแสดงต่อไปนี้ เป็นข้อพิสูจน์ของมิโนเบะที่ได้ตีพิมพ์ใน *ข่าวมหาวิทยาลัยยิมพีเรียล* ในอีกสองสามวันต่อมา คำตอบนี้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งถึงสิ่งที่มิโนเบะหมายถึงเมื่อท่านกล่าวว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของรัฐทั้งยังแสดงให้เห็นภาพหลักการเกี่ยวกับการตีความรัฐธรรมนูญที่ท่านใช้ในความพยายามตลอดชีวิตของท่านที่จะให้เนื้อหาแบบเสรีนิยมแก่รูปการปกครองที่บรรดาพวกที่มีอำนาจในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นไว้ นอกจากนี้ ณ ที่นี้เรายังได้สาธิตแสดงวิถีทางที่ชาญฉลาดที่มิโนเบะสามารถนำสัญลักษณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งอดีตมาสนับสนุนการให้เหตุผลของท่านได้ อนึ่งเราจะเห็นมิโนเบะสามารถห้อยเข้าคอกไว้บนระเบิดที่ใช้ระเบิดประกวักแห่งของ ท่านเองด้วยตรรกศาสตร์ที่มีอำนาจทำลายล้างชนิดใด

นับว่าโชคไม่ดีที่ตรรกศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่นสมัยทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นั้นยังไม่ดีพอ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ ท่านคิกุจิก็ได้เริ่มโจมตีมิโนเบะในสภาขุนนางในเดือนต่อมาทั้งสภาล่างและสภาสูงของรัฐสภา (*ไดเอต*) ก็ได้ลงมติให้รัฐบาล **ชี้แจงนโยบายแห่งชาติให้แจ่มแจ้ง** ในเดือนเมษายน เสนาบดีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศห้ามข้อเขียนของมิโนเบะทั้งหมดที่มีอ้างถึงในทฤษฎีว่าด้วยองคาพยพ รวมทั้งข้อความที่คัดมาแสดง ณ ที่นี้ด้วย มิโนเบะได้ลาออกจากตำแหน่งในสภาขุนนางและหนีพ้นข้อหาในความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพไปได้อย่างหวุดหวิด (เราอาจเพิ่มเติมว่ามิโนเบะเกือบเอาชีวิตไม่รอดเหมือนกัน เพราะในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ พวกที่มีหัวรุนแรงได้โจมตีและทำร้ายร่างกาย

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลก

๘๗๑

ท่าน) ในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะเสนาบดีได้ประกาศว่าได้ตัดสินใจที่จะจัดทฤษฎีว่าด้วยองค์การให้หมดไปและเริ่มใช้มาตรการที่ลงเอยในการตีพิมพ์ “หลักการพื้นฐานแห่งนโยบายแห่งชาติของเรา” (โคกูไท โนะ ฮองจิ) ขึ้น

(จากหนังสือ กิโค เซอิชิ โนะ เคนโค, ของ มิโนเบะ, หน้า ๓๓๗-๓๔๗)

ในสุนทรพจน์... ที่แสดงเมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ในที่ประชุมสภาขุนนาง คิคุจิ ทาเกโอะ ได้พูดถึงทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่สอนอยู่ ณ มหาวิทยาลัยอิมพีเรียล เขามีได้ออกชื่อข้าพเจ้า แต่เขาได้อ้างถึงหนังสือเรื่องหนึ่งของข้าพเจ้า และคัดข้อความตอนหนึ่งจากหนังสือนั้นที่เขาได้อามาแสดงให้เห็นว่าตรงข้ามกับนโยบายแห่งชาติของเรา เขาได้แผดเสียงว่า ถ้าหากไม่กำจัดทฤษฎีเหล่านั้นให้หมดไปแล้ว อนาคตของชาติก็จะเต็มไปด้วยอันตราย สำหรับบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่น้อยที่สุด การโจมตีย่อมไม่ต้องการการพิสูจน์ว่าจริงหรือไม่จริงอะไรเลย อย่างไรก็ตามหนังสือของข้าพเจ้าได้ถูกอ้างในที่ชุมนุมชนในการประชุมสภาขุนนางและมหาวิทยาลัยอิมพีเรียลทั้งมวลก็ได้ถูกสับประมาทด้วยวาจา ถ้าหากมิใช่เพราะเหตุผลอื่นใดแล้ว ข้าพเจ้าก็คิดว่าจำเป็นที่จะต้องพูดสักคำหนึ่งเกี่ยวกับถ้อยคำที่พูดออกมาโดยไม่มีการรับผิดชอบเหล่านั้น

ดังที่คัดมาจากบันทึกย่อของสภาขุนนาง คำพูดที่แท้จริงแห่งวาตะของท่านคิคุจิ ทาเกโอะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหนังสือของข้าพเจ้านั้น มีดังนี้ :

“อย่างไรก็ดีในทุกวันนี้มีหนังสืออยู่หลายเล่มที่ประกาศสนับสนุนเรื่องนี้ ในบรรดาหนังสือเหล่านั้นมีอยู่เล่มหนึ่งมีชื่อคล้ายๆ อะไรบางอย่าง เช่น เคมโป ชัตสึโย ซึ่งใช้อยู่ที่มหาวิทยาลัยอิมพีเรียล... เมื่อท่านอ่านหนังสือเล่มนี้ ท่านก็จะเห็นว่าหนังสือเล่มนี้ได้ตีพิมพ์มาหลายครั้งหลายหนแล้ว โดยที่มีได้ตัดทฤษฎีที่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นองค์การส่วนหนึ่งของรัฐและลัทธิคำสอนอื่นๆ ที่ขัดแย้งกับนโยบายแห่งชาติของเราออกไปเลย เพียงการคิดถึงสมเด็จพระจักรพรรดิของเราว่าเป็นอย่างเดียวกับฮ่องเต้ของจีนหรือ... กษัตริย์ตะวันตกองค์ใดๆก็ตาม ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าเป็นโทษฐานทำผิดต่อเจตนารมณ์แห่งชาติของเราแล้ว ถ้าหากเราจัดความคิดของพวกนักศึกษาและนักการเมืองผู้คิดในแง่ นั้นออกไปไม่ได้ อนาคตแห่งชาติก็จะต้องถูกคุกคามอย่างแน่นอน

“ตำราเล่มนี้ได้เน้นถึงอิทธิพลแห่งเหตุการณ์ต่างๆ ที่แท้จริงและอธิบายตรรกศาสตร์และกฎแห่งเหตุผลอย่างท้าวหาญ ตำราเล่มนี้นักกล่าวว่าถ้อยคำต่างๆ ในรัฐธรรมนูญก็เป็นอย่างเดียวกัน การตีความหมายถ้อยคำเหล่านั้นต่างหากที่ค่อยๆ เปลี่ยนออกไปทุกที... ถ้าหาก

๘๗๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เป็นไปได้ ก็ควรจะเปลี่ยนแปลงปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับการสอบคัดเลือกข้าราชการพลเรือนชั้นสูงมากกว่า ประธานหรือสมาชิกอื่นใดแห่งคณะกรรมการสอบไล่ข้าราชการพลเรือนชั้นสูง ผู้ที่เชื่อในมโนคติชนิดนี้ก็ควรจะได้ปลดออกไปเสียให้หมด นั่นคือสิ่งที่ข้าพเจ้าคิด”

เหล่านี้คือข้อท้วงติงที่เขาได้ตั้งทฤษฎีรัฐธรรมนูญของข้าพเจ้า เขาได้อ้างจุดสำคัญ ๓ จุดที่เขาอ้างว่ามุ่งทำลายล้างวิธีการปกครองแห่งชาติ นั่นคือ

๑. ทฤษฎีที่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นองคอาพพส่วนหนึ่งของรัฐ

๒. ทฤษฎีที่ว่ากฎหมายแห่งชาติย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลแห่งเหตุการณ์ต่างๆ ที่แท้จริง

๓. ทฤษฎีที่ว่าแม้ถ้อยคำต่างๆ ในกฎหมายแห่งชาติจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่ในการตีความกฎหมายแห่งชาตินั้นอย่างเป็นทางการก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้

ข้าพเจ้าไม่เป็นที่สองรองจากใครในเรื่องความตระหนักแน่ที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจที่ว่า วิธีการปกครองแห่งชาติที่เป็นหนึ่งหาที่ใดเสมอเหมือนมิได้นั้น นับว่าเป็นความรุ่งโรจน์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งประชาชนของเรา และว่าความเข้มแข็งแห่งชาติส่วนหนึ่งก็อยู่ที่ความรุ่งโรจน์นั้น หน้าที่ที่สำคัญที่สุดของประชาชน ก็คือการทำโนภพเกี่ยวกับวิธีการปกครองแห่งชาติของเราให้แข็งแกร่งและสนับสนุนคำขวัญวิธีการปกครองนั้น

อย่างไรก็ดีข้าพเจ้ามิได้คิดว่าวิธีการปกครองแห่งชาติจะได้รับการสนับสนุนคำจูนไว้ในเมื่อบุคคลผู้ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นบัณฑิตจะปฏิเสธทฤษฎีของผู้อื่นตามอารมณ์อย่างขัดแย้งเลย เขาจะคงความเห็นแบบใจแคบไว้โดยที่จะไม่ก่อให้เกิดมรรคผลอะไรขึ้นมาเลย และเขาจะใช้นามแห่ง “วิธีการปกครองแห่งชาติ” บังหน้าคอยพยายามขัดขวางพัฒนาการแห่งการศึกษาที่เขาจริงใจจะเสนอไป ตรงข้าม เรากลับหวนเกรงว่าพฤติกรรมเช่นนั้นจะมีก่อให้เกิดผลที่ไม่น่าพึงพอใจต่อวิธีการปกครองแห่งชาติ

สำหรับเรื่องจุดสำคัญสามจุดซึ่งเขาได้อ้างไปจากหนังสือของข้าพเจ้า ในวิถีทางที่ไม่ประติดประต่อกันนั้น ก็เนื่องจากว่าเขาไม่เข้าใจทฤษฎีของข้าพเจ้านั่นเอง จึงทำให้เขาคิดว่ามันตรงข้ามกับวิธีการปกครองแห่งชาติของเราไป

ความสมเหตุสมผลอย่างเต็มที่เต็มไปด้วยความรอบรู้แห่งทฤษฎีที่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นองคอาพพส่วนหนึ่งของรัฐนับว่าเป็นตุลภูมิกาลัดเก่าๆ ที่ได้เคยถกเถียงกันมาเป็นเวลาหลายปีติดต่อกันแล้ว โดยเหตุที่ความเห็นเกี่ยวกับโลกด้านวิชาการที่ได้ยุติลงแล้วได้มาถึงบทสรุป

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกฯ

๘๗๓

ดังที่ได้กะไว้ล่วงหน้า จึงดูเหมือนว่าไม่จำเป็นจะต้องนำมาถกเถียงกันต่อไปอีกเลย มโนคติที่ว่า ทฤษฎีนี้ขัดแย้งกับวิธีการปกครองแห่งชาติหรือไม่จึงเป็น *ปฏจนวาทิ (fallacy)* ที่ในการแรก เกิดจากการเข้าใจคำว่า “เครื่องมือ” ดังที่ใช้อยู่ในพระธรรมศาสตร์นั้นผิดไป

การพูดว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นองค์นายพลแห่งชาติเป็นเพียงการแสดงออกซึ่ง มโนคติที่ว่า สมเด็จพระจักรพรรดิทรงปกครองมิใช่เพื่อจุดมุ่งหมายส่วนพระองค์เท่านั้น แต่ทว่า เพื่อจุดมุ่งหมายแห่งชาติทั้งมวลด้วย มาตรา ๔ แห่งรัฐธรรมนูญก็กล่าวไว้อย่าง ชัดเจนว่า สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็น **“ประมุขของรัฐ”** ข้อนี้หมายความว่า ถ้าหากประเทศชาติเป็นตุจรวงกาย มนุษย์แล้วสมเด็จพระจักรพรรดิก็ทรงเป็นศีรษะแห่งรัฐ เจ้าชายฮิโตะกล่าวไว้ในหนังสือเรื่องหนังสือ *อรรถาธิบายรัฐธรรมนูญ* ของพระองค์ในเรื่องนี้ไว้ว่า : **“...สมองในร่างกายมนุษย์เป็นแหล่ง ตั้งเดิมแห่งกิจกรรมทางจิตทั้งปวงที่สำแดงออกมาทางมือเท้าทั้งสี่ข้าง และทางส่วนต่างๆ ของร่างกาย”** ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่า สมองเป็นเพียงอวัยวะส่วนหนึ่งของมนุษย์เท่านั้น แต่ทว่าเป็นอวัยวะที่เป็นแกนหมุนและที่สำคัญอย่างยิ่งยวด อนึ่ง ทฤษฎีที่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นองค์นายพลก็มีความหมายเป็นเอกลักษณ์กับข้อความแห่งรัฐธรรมนูญที่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นประมุขแห่งรัฐ ไม่มีความหมายอื่นใดยิ่งไปกว่านี้

ถ้าหากมีผู้ปฏิเสธในข้อที่ว่า กษัตริย์ทรงเป็นองค์นายพลของชาติละก็ เราจะแปลความหมายสัมพันธ์ภาพระหว่างกษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองกับชาติอย่างไรเล่า? อาจมีการตีความหมายได้ ๒ ประการด้วยกันคือ จะต้องถือว่าผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นเอกลักษณ์กับชาติและ ดังนั้นก็เป็นชาติ หรือชาติเป็นวัตถุเชิงลบแห่งการปกครองของผู้ปกครองบ้านเมืองแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง

นับว่าเป็นเรื่องพื้นๆ ที่ว่าเราไม่อาจยอมรับมโนคติที่ว่าผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นชาติ ในด้านตัวอักษรได้ โดยเหตุที่พื้นฐานแห่งรัฐของญี่ปุ่น ได้มีประเทศญี่ปุ่นเพียงประเทศเดียว เท่านั้น ชาติหนึ่งและชาติเดียวกันนี้ได้อยู่ติดต่อกันเรื่อยมา นับแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิ ยิมมูเรื่อยมาจนถึงสมเด็จพระจักรพรรดิองค์ปัจจุบัน ได้มีสมเด็จพระจักรพรรดิปกครองติดต่อกัน มารวม ๑๒๔ พระองค์ แล้วเราจะกล่าวได้อย่างไรว่า สมเด็จพระจักรพรรดิกับชาติเป็นเอกลักษณ์ กัน? ชาติเป็นประชาคมของสมเด็จพระจักรพรรดิและประชาชน องค์สมเด็จพระจักรพรรดิ และประชาชนรวมกันเป็นธาตุมูลที่สำคัญที่ก่อให้เกิดเป็นชาติขึ้นมา ถ้าหากเรากำจัด ประชาชนให้หมดไปแล้ว ลำพังสมเด็จพระจักรพรรดิพระองค์เดียวจะก่อให้เกิดเป็นชาติขึ้นมาได้อย่างไรกัน? ที่นี้ก็มาถึงมโนคติที่ว่าชาติเป็นวัตถุเชิงลบแห่งการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิ ข้อนี้ย่อมทำชาติให้เป็นอะไรบางอย่างที่ไม่มีชีวิตชีวาและปราศจากพลังงาน และ ดังนั้นก็ย่อมตรงข้ามกับเจตนารมณ์อันดีงามที่สมบูรณ์แบบแห่งชาติไป แล้วจะเร้าใจให้คนเกิดมี

๘๘๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความรักชาติได้อย่างไรถ้าหากคนทั้งหลายถือว่าชาติเป็นวัตถุที่ตายแล้วไม่มีพลังงานใดๆ เลย? พระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิในคราวที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญมีข้อความว่า “เราพิจารณาเห็นถึงความมั่งคั่งแห่งชาติและสวัสดิภาพแห่งพสกนิกรของเราว่าเราจะมีความนำขึ้นขมยินดีและความรุ่งโรจน์อย่างที่สุด”

ในอารัมภกถาแห่งรัฐธรรมนูญ มีข้อความว่า : “...หวังที่จะธำรงรักษาความก้าวหน้าแห่งชาติอย่างร่วมกันกับพสกนิกรของเรา...”

จะเป็นไปได้อย่างไรที่พสกนิกรที่ไม่มีชีวิตชีวาจะมั่งคั่งและจะธำรงรักษาความก้าวหน้าไว้ได้? มโนคติเกี่ยวกับการทำชาติให้อุดมสมบูรณ์และก้าวหน้านั้นถือว่าเป็นข้อเสนอที่เป็นมูลฐานที่ว่าชาติเป็นภาวะพลวัตที่มีความสำคัญเสมอด้วยชีวิตที่พอเทียบได้กับร่างกายที่มีชีวิตจิตใจ สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นศรัทธาและทรงดำรงตำแหน่งองคคหบดีที่วิเศษสุดของร่างกาย

ท่านคิกุจิ (Baron Kikuchi) กล่าวว่าพวกที่สนับสนุนทฤษฎีที่ว่า สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นองคคหบดีแห่งรัฐนั้นเท่ากับถือว่าสมเด็จพระจักรพรรดิของเรามีฐานะเทียบเท่ากับกษัตริย์ของต่างประเทศเท่านั้นเอง เขาช่างให้เหตุผลอย่างไม่รู้ประสีประสาอะไรเช่นนั้นหนอ! ดูเหมือนเขาจะไม่มีวิสัยสามารถที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการยืนยันว่า สิ่งทั้งสองเป็นเรื่องของประเภท (categories) ที่เป็นเชิงมโนภาพอย่างเดียวกันกับการยืนยันว่า เราถือว่าสิ่งทั้งสองนั้นเป็นเอกลักษณ์กัน ลักษณะการคิดแบบนี้คงจะทำให้คนเชื่อว่าเพราะญี่ปุ่นเป็นชาติหนึ่งและรัสเซียก็เป็นชาติหนึ่ง ญี่ปุ่นกับรัสเซียจึงเป็นเอกลักษณ์กัน (คือเป็นประเทศเดียวกัน) หรือว่าเพราะแดงก็เป็นสีชนิดหนึ่ง และขาวก็เป็นสีชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้นระหว่างสีแดงกับสีขาวจึงไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย บุคคลที่ไม่ยอมรับการคิดโดยวิธีนี้จะไม่สามารถเห็นพ้องกับการให้เหตุผลของท่านคิกุจิได้เลย

สำหรับจุดสำคัญประการที่สอง เราไม่ต้องไปไกลถึงขนาดต้องศึกษาประเทศต่างๆ เพื่อที่ว่ากฎหมายแห่งชาติได้ถูกเปลี่ยนรูปและถูกเปลี่ยนแปลงเพราะเหตุการณ์ที่แท้จริงดอก เพียงการเหลือบดูประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสักสองสามหน้าก็พอจะเห็นข้อเท็จจริงที่ไม่มีใครจะได้เถียงได้แล้ว

ถ้าจะยกตัวอย่างให้ดูสักตัวอย่างหนึ่ง ก็ควรจะพิจารณาว่าทำไมประมวลกฎหมายไโดโฮ ซึ่งเป็นกฎหมายชุดที่สมบูรณ์ที่สุดในยุคกลางของเรายังกลายเป็นสิ่งที่ไม่สมเหตุสมผลไป จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ก็ยังมิได้เลิกล้มไปอย่างเป็นทางการเลย ประมวลกฎหมายเหล่านั้นได้ค่อยๆ หมดความเป็นกฎหมายที่บังคับใช้ไปทุกทีและในที่สุดก็ตายไปเองอย่างสิ้นเชิง ในฐานะเป็นผลลัพธ์ที่เกิดเนื่องมาจากความผันผวนของเหตุการณ์ อีกประการหนึ่ง กำลังแห่งเหตุการณ์ต่างๆ ที่แท้จริง

ได้มีผลให้เกิดเป็นกฎหมายที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแห่งชาติของเราที่ทำให้ตัวเราเองต้องย่อยยับไป

ถ้าต้องการตัวอย่างที่สอง การตั้งกระทู้ถามที่คิกูจิได้พิสูจน์ให้เห็นด้วยตนเองนั้นก็เป็จุดสำคัญด้วย บางที่ท่านจะคำนึงถึงเหตุผลเพื่อการนี้ก็ได้ หมวด ๔๘ แห่งกฎหมายเกี่ยวกับรัฐสภา กล่าวไว้ว่า การที่จะถามปัญหาต่อรัฐบาลนั้น สมาชิกรัฐสภา (ไดเอต) จะต้องได้รับเสียงสนับสนุนจากผู้แทนราษฎร ๓๐ คนหรือมากกว่านั้นเสียก่อน แล้วจึงเสนอข้อความที่บรรจุสาระแห่งปัญหานี้ แล้วผู้ที่สนับสนุนจะต้องลงนามรับรองแล้วจึงค่อยเสนอเอกสารนี้ต่อประธานสภา อย่างไรก็ตาม ท่านคิกูจิได้ตั้งกระทู้ถามเสนาบดีว่าการกระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรมเป็นส่วนบุคคลและด้วยปากเปล่า เขาเป็นบุคคลที่ไม่เป็นรองใครเลย และเขาก็มิได้เตรียมเอกสารใดๆ ที่บรรจุสาระแห่งการถามของเขาเลย ข้อนี้ย่อมเป็นการฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับของสภา ท่านคิกูจิอาจพูดว่า คำพูดของท่านมิได้เป็นการถามในความหมายแห่งระเบียบข้อบังคับของสภา แต่เป็นปัญหาที่พุ่งตรงไปยังถ้อยคำของเสนาบดีมากกว่า อย่างไรก็ตาม คำถามของท่านคิกูจิก็มิได้เกิดจากเรื่องใดๆ ที่ปรากฏอยู่ในคำพูดใดๆ ของเสนาบดีคนใดเลย และโดยเฉพาะไม่ใช่ของเสนาบดีว่าการกระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรมผู้ที่ได้กล่าวอะไรเลย มันเป็นปัญหาแต่เพียงในนามที่ท่านพุ่งตรงไปยังคำพูดของเสนาบดี แต่ในเนื้อหาแล้วก็เป็น การถามรัฐบาลโดยตรงนั่นเอง และก็ยังไม่พบสิ่งที่พึงปรารถนาเพื่อการถามตามที่กำหนดไว้ในระเบียบข้อบังคับของสภา ดังนั้นจากทัศนะแห่งการแสดงข้อแม้ไว้ในระเบียบข้อบังคับของสภานั้น คำพูดของท่านคิกูจิจึงนับว่าไม่ถูกต้องอย่างเห็นได้ชัดทีเดียว โดยอาศัยอะไรเป็นหลักเล่า ที่ทำให้ท่านคิกูจิคิดว่าคำพูดเช่นนั้นพอยอมอนุญาตให้ได้? ทั้งนี้ก็เพียงเพราะว่าในบรรดาเรื่องที่สมาชิกรัฐสภาแต่ก่อนนั้น ก็ได้เคยมีการวางระเบียบแบบแผนไว้ว่า สมาชิกรัฐสภา (ไดเอต) อาจใช้ปัญหาที่มุ่งตรงต่อคำพูดของเสนาบดีนั้นเป็นหน้าฉากบังหน้าถามปัญหาเกี่ยวกับโฉมหน้าต่างๆ ของการบริหารประเทศ แม้แต่ปัญหาที่ไม่เกี่ยวกับตัวเสนาบดีก็ตามได้ อีกประการหนึ่ง ภายใต้อิทธิพลแห่งสิ่งที่เคยมีมาในรัฐสภานั้นคือ เหตุการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่จริง ๆ ย่อมทำให้ข้อแม้ต่างๆ แห่งระเบียบข้อบังคับของสภาต้องเปลี่ยนแปลงไปบ้างเป็นธรรมดา ถ้าหากไม่เป็นที่ยอมรับกันว่า กฎหมายแห่งชาติย่อมเปลี่ยนแปลงได้ภายใต้อิทธิพลแห่งเหตุการณ์ที่มีจริง ๆ แล้ว ท่านคิกูจิก็คงไม่ได้รับอนุญาตให้ตั้งกระทู้ถามเช่นนั้นได้เป็นแน่ ในแง่นี้ ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจว่าเขาจะกล้าปฏิเสธว่ากฎหมายแห่งชาติย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลแห่งเหตุการณ์ที่แท้จริงหรือ?

ท่านคิกูจิยังได้พูดไว้ด้วยว่า “ได้มีเน้นถึงอิทธิพลแห่งเหตุการณ์ที่แท้จริงอย่างที่สุด” แต่ถ้าท่านคิกูจิอ้างถึงหนังสือของข้าพเจ้าละก็ ข้อนี้ นับว่าเป็นความผิดพลาดที่ปราศจากพื้นฐาน

๘๗๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อย่างสิ้นเชิง ข้าพเจ้าเพียงยกขึ้นพิจารณาว่าในฐานะเป็นปรากฏการณ์ทางกฎหมายที่เป็นเชิงวัตถุวิสัย ก็ย่อมมีข้อเท็จจริงอยู่ว่า กฎหมายแห่งชาติย่อมเปลี่ยนแปลงไปภายใต้อิทธิพลแห่งเหตุการณ์ที่แท้จริง ย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคนที่อ่านหนังสือของข้าพเจ้าเป็นอย่างดีว่าข้าพเจ้ามิใช่บุคคลที่เน้นถึงเหตุการณ์ที่แท้จริง “อย่างที่สุด” เลย

ตรงข้าม จงพิจารณาด้วยคำต่อไปนี้ ที่ท่านคึกจิระบายไว้ในถ้อยคำของท่าน : “โดยเหตุที่พวกเขาเป็นทหาร พวกเขาอาจทำอะไรบางอย่างอย่างบ้าระห่ำปราศจากความยั้งคิดลงไปได้ เพราะพวกที่เชื่อว่าพวกเขากำลังแสดงความรักชาติอยู่อาจทำอะไรบางอย่างลงไปได้” เราไม่ควรจะถือว่าทำให้ข้อสังเกตเช่นนั้นเป็นการปลุกปั่นให้ใช้กำลังเพื่อทำลายกฎหมายแห่งชาติหรือ?

เมื่อมาถึงจุดสำคัญประการที่ ๓ ของท่านคึกจิ ก็มีตัวอย่างอยู่มากมายที่แสดงให้เห็นว่า แม้อาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในการใช้ถ้อยคำ กฎหมายแห่งชาติก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้เพราะการตีความหมายของทางราชการได้เปลี่ยนแปลงไปนั่นเอง เพราะพวกที่มีความรู้เกี่ยวกับพระธรรมศาสตร์ และได้วิจัยสิ่งที่เคยเกิดมีมาทางด้านตุลาการบ้างแล้ว ข้อนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นได้จริงโดยไม่ต้องพิสูจน์และไม่ต้องการให้มีการอธิบายใดๆ เลย

ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างที่เราคุ้นๆ ดีให้เห็นสัก ๒-๓ ตัวอย่าง คือ (๑) ยกตัวอย่างในกรณีที่ได้เกิดมีการเสนอกฎฉุกเฉินขึ้นตามมาตรา ๘ แห่งรัฐธรรมนูญต่อรัฐสภา (ไดเอต) แต่เมื่อรัฐสภา (ไดเอต) ได้สิ้นสุดลง กฎนั้นจึงยังมิได้มีการอนุมัติหรือการไม่อนุมัติแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง เดิมรัฐบาลก็ตีความว่า กฎฉุกเฉินย่อมมีผลเต็มที่ตลอดไป อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่คณะเสนาบดีชุดโอคุมะเป็นต้นมา การตีความอย่างเป็นทางการได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปและในเหตุการณ์ (เช่นนั้น) ... คณะเสนาบดีก็มีพันธกรณีที่จะประกาศได้ในทันทีทันใดว่า เพื่อเห็นแก่อนาคต กฎนั้นได้สิ้นสุดการเป็นกฎที่ถูกต้องตามกฎหมายอีกต่อไปแล้ว (ตัวอย่างที่ ๒ หายไป) (๓) ในระหว่างที่คณะเสนาบดีชุดซัตสึมะและโจชูครองอำนาจนั้นได้มีการตีความวัตถุประสงค์ให้ยุบรัฐสภา (ไดเอต) ว่าเป็นการเปลี่ยนในส่วนประกอบของสภาผู้แทนราษฎรซึ่งยังทำหน้าที่ไม่ได้ผลสมบูรณ์เต็มที่ ก็นับว่าละม้ายคล้ายคลึงกับการลงโทษอย่างหนักชนิดหนึ่งนั่นเอง ดังนั้นจึงมีผู้คิดกันว่าย่อมไม่มีอุปสรรคขัดขวางใดๆ ที่คณะเสนาบดีชุดเดียวกันนั้นจะยุบรัฐสภาเสียหลายครั้งหลายหนเท่าที่ตนปรารถนา อย่างไรก็ดีนับตั้งแต่คณะเสนาบดีชุดโอคุมะเป็นต้นมา การตีความหมายของทางราชการได้เปลี่ยนแปลงไปมาก และบัดนี้ก็ถือกันว่า การยุบรัฐสภาจะมีผลก็เพียงเพื่อขอให้ประชาชนลงคะแนนเสียงเพื่อความไว้วางใจเท่านั้น (๔) ...นี่เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับตำรารัฐธรรมนูญฉบับเดียวกันนี้ได้มีความเปลี่ยนแปลงในการตีความอย่างไรบ้าง

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกฯ

๘๗๗

เราอาจหาตัวอย่างแบบเดียวกันนี้ได้อีกมากมายทีเดียว ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือคำพูดเป็นวิธีทางที่ไม่สมบูรณ์ต่อการที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเลย บ่อยทีเดียวที่ดาราที่กำหนดให้อาจเปิดช่องให้ตีความหมายไปต่างๆ นานาได้ง่าย นับว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่เดียวที่ควรที่จะอาศัยการเปลี่ยนแปลงในการตีความหมายนี้ เปลี่ยนแปลงด้วยทกกฎหมายแห่งชาติ แม้ว่าตัวดารายังคงเหมือนเดิมก็ตาม

ท่านคิกูจิได้ประณามข้อเท็จจริงที่ข้าพเจ้าได้อธิบายกฎหมายแห่งเหตุผลไว้ ข้อนี้ย่อมเป็นการสาธิตแสดงให้เห็นความผิดพลาดของเขาคือจะสะท้อนให้เห็นเรื่องนั้นอย่างเพียงพอ ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่าหลังจากที่ได้พูดถึงเรื่องนี้แล้ว เขาก็ได้สนทนากับพวกเพื่อนๆ ถึงความอาจเป็นไปได้ที่จะเสนอให้มีการลงมติตำหนิเสนานี้ว่าการกระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรม แต่โดยที่เสนานี้ว่าการกระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรมได้ลาออกเสียก่อน เรื่องนั้นก็เป็นการยุติลงโดยไม่มีการลงมติใดๆ อย่างไรก็ตาม หลายปีมาแล้วที่สภาขุนนางได้ลงมติให้ดำเนินการกระทำของอัครมหาเสนานี้ในขณะนั้น คือท่านทะนะกะ เป็นผู้ไม่มีความคิดและไม่รอบคอบ ข้าพเจ้าประหลาดใจว่าสิ่งที่ท่านคิกูจิคิดนั้นจะเป็นพื้นฐานที่ถูกต้องตามกฎหมายที่จะยอมให้มีการลงมติดำหนิและหรือไม่มีที่ใดในระเบียบข้อบังคับของสภาหรือในกฎหมายรัฐธรรมนูญที่จะมีข้อแม้ที่ให้สิทธิเช่นนั้นแก่สภาขุนนางเลย เราอาจอธิบายได้เพียงว่า ก็โดยอาศัยกฎหมายแห่งเหตุผลเท่านั้นเอง ถ้าหากท่านคิกูจิไม่ยอมรับกฎหมายแห่งเหตุผล ท่านจะป้องกันตนเองให้พ้นจากการถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ารัฐธรรมนูญมิได้ยอมให้มีการลงมติเช่นนั้นได้อย่างไร?

เมื่อกล่าวสรุปก็คือว่า ท่านคิกูจิได้กล่าวอ้างหนังสือของข้าพเจ้าในที่ชุมนุมชน ได้วิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีของข้าพเจ้าและทั้งได้ทำให้มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้าและคณะกรรมการสอบคัดเลือกข้าราชการพลเรือนชั้นสูงต้องเสื่อมเสียชื่อเสียง ข้าพเจ้าคิดว่า เราสามารถที่จะสรุปได้ว่ามันเป็นคำพูดที่ปราศจากความคิดซึ่งไม่มีพื้นฐานใดๆ อยู่ในข้อเท็จจริงเลย นับว่าเป็นสิทธิที่จะแสดงถึงความสง่างามแห่งวิธีการปกครองแห่งชาติของเรา การประกาศสนับสนุนเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นก็ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม จะเป็นการก่ออันตรายอย่างใหญ่หลวงให้แก่ประเทศชาติและสังคมของเรา ถ้าหากบุคคลที่มีความคิดเห็นลำเอียงโดยถือเอาความรู้ว่า ปลาง ที่ตนมีอยู่เป็นหลัก คิดว่าตนเองเพียงผู้เดียวเท่านั้นที่เป็นผู้ป้องกันวิธีการปกครองแห่งชาติและเป็นผู้สนับสนุนเจตนารมณ์ของญี่ปุ่น ประณามผู้ที่มีความเห็นแตกต่างไปจากตนว่าเป็นกบฏผู้คิดคดทรยศที่มุ่งทำลายล้างวิธีการปกครองแห่งชาติและไม่มีความเคารพในเจตนารมณ์ของญี่ปุ่น แล้วก็อาศัย วิธีการปกครองแห่งชาติ เป็นเครื่องบังหน้าทำลายเสรีภาพในการพูดของคนเหล่านั้นเสีย ความตึงามที่ยิ่งใหญ่ที่สุดประการหนึ่งแห่งเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นก็คือ คุณธรรม

ในเรื่องความอดกลั้น เราได้ย้อนกลับไปหาประวัติศาสตร์อันยาวนาน เพื่อหาตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องความเมตตากรุณาของสมเด็จพระจักรพรรดิที่มีอยู่อย่างล้นเหลือซึ่งในทันทีที่บ้านเมืองกลับมีความสงบสุขขึ้นมาแล้วก็จะพระราชทานนิรโทษกรรมให้แก่ผู้ที่ใช้อาวุธทำลายล้างราชบัลลังก์และตั้งนั้นจึงถูกประณามว่าเป็นกบฏ ในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ เราได้พบตัวอย่างที่เป็นนิมิตหมายบอกเรื่องนี้อยู่มาก ความจริงการกระทำของสมเด็จพระจักรพรรดิ ในการที่ไม่ทรงเกลียดชังพวกที่เป็นกบฏต่อราชบัลลังก์นั้นจะต้องถือว่าเป็นสาระสำคัญแห่งเจตนารมณ์ของญี่ปุ่น แม้ว่าพวกเขาจะถือว่าพวกเขาเองเป็นผู้เชื่อถือในหลักการของญี่ปุ่น คนหมิ่นที่มีความทงตัวใจมืดและปล่อยให้ผู้อื่นต้องมาติดกับด้วยความไม่บริสุทธิ์ใจนั้นนับว่าแตกต่างไปจากเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นที่แท้จริงมากทีเดียว

การร่วมมือกันโดยสันติในต่างประเทศ

ท่านชิเดฮาระ คิยูโร (Baron Shidehara Kijūrō : พ.ศ. ๒๔๑๕-๒๔๙๔) นับว่าเป็นเอกลักษณ์กับนโยบายให้ความร่วมมือกันอย่างสันติที่ประเทศญี่ปุ่นในสมัยทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เจริญรอยตามอย่างใกล้ชิดมาก ในข้อที่ว่าพวกเขาถือว่าตัวเองเป็น “ทูตของชิเดฮาระ” นับแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านชิเดฮาระ คิยูโร ได้เป็นผู้ช่วยเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๖๕ ท่านได้เป็นหัวหน้าคณะทูตไปร่วมประชุมที่กรุงวอชิงตัน ซึ่งผลแห่งการประชุมกันครั้งนั้นได้ชี้ให้เห็นแบบความเป็นนักการทูตของท่าน เพราะได้ก่อให้เกิดการลดกำลังรบทางทะเล ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยในมหาสมุทรแปซิฟิก โดยอาศัยการตกลงระหว่างชาติ และเพื่อเป็นการผูกมิตรกับจีน โดยการยุติปัญหาเรื่องแหลมซานตง ใน พ.ศ. ๒๔๖๗-๒๔๗๐ และอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๔ ท่านได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในคณะเสนาบดีชุด “เคนเซอิโกะ” และ “เมนเซอิโด” ส่วนใหญ่ที่เป็นผลลัพธ์เนื่องมาจากการที่ท่านได้รับความยกย่องเป็นอย่างสูง ในด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการต่างประเทศนี้เอง ชิเดฮาระจึงได้มามีบทบาทอันเด่นอยู่ในชีวิตทางการเมืองของญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยได้รับใช้ประเทศในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๘๙

ชิเดฮาระ คิยูโร

การกลับเป็นมิตรกับจีนอีก

ต่อไปนี้เป็นข้อความที่คัดมาจากแถลงการณ์เรื่องนโยบายที่ชิเดฮาระได้เสนอต่อรัฐสภา (ไดเอต) เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒ นับว่าเป็นการแสดงให้เห็นภาพการที่ท่าน

มีทัศนคติไปในทางที่จะปรองดองกับจีนและการที่ท่านเห็นอกเห็นใจในปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจาก การปฏิบัติของคณะชาติเป็นอย่างดี

(จากหนังสือ เอกสารเรื่องงานระหว่างประเทศ, พ.ศ. ๒๔๗๓, หน้า ๑๘๐-๑๘๒)

ในประเทศจีนจากแห่งความยุ่งเหยิงและการต่อสู้กันที่ไม่รู้จักสิ้นสุดซึ่งมีมาแต่อดีต ปีแล้วปีเล่าในในปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ต่อไปอีก การต่อสู้กันเองนี้มีเพียงก่อให้เกิดความทุกข์และความยากลำบากอย่างมากมายจนบอกไม่ถูกแก่ประชาชนชาวจีนเองเท่านั้น หากยังก่อให้เกิดเป็น อิทธิพลที่น่ากลัวอันตรายเป็นที่สุดต่อความสัมพันธ์ของเราที่มีต่อจีน ทั้งในด้านการเมืองและการเศรษฐกิจอีกด้วย ไม่มีอะไรที่จะทำให้เราพอใจยิ่งไปกว่าการได้เห็นมาตรการแห่งความสำเร็จ ที่รัฐบาลคณะชาติซึ่งได้ใช้ความพยายามอย่างหนักจนสามารถบรรลุถึงวิสาหกิจที่ยิ่งใหญ่ที่มีผล ทำให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่นได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ แต่เมื่อพิจารณาถึงภูมิหลังของจีนทั้งทางด้าน ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์และเงื่อนไขอื่น ๆ ที่แวดล้อมจีนอยู่แล้ว ก็ไม่ใช่ที่เราจะแลไม่เห็น ความยากลำบากที่มีอยู่มากมายที่ความพยายามใด ๆ ในอันที่จะสถาปนาสันติภาพและเอกภาพใน ทุกส่วนของประเทศที่กว้างใหญ่ไพศาลนั้นจำเป็นต้องต่อสู้ด้วย ความจริง สถานการณ์ทาง การเมืองในประเทศจีนได้เริ่มแสดงให้เห็นนิมิตแห่งความไม่สงบอีกครั้งหนึ่งเมื่อฤดูวสันตปีที่แล้ว มานี้เอง เครื่องหมายต่าง ๆ เมื่อเร็ว ๆ นี้ทำให้เราแน่ใจยิ่งขึ้น แต่อนาคนตเหล่านั้นที่จะสามารถบอก ได้ว่าวิกฤตการณ์ได้ถูกขจัดปัดเป่าไปได้อีกครั้งหนึ่งและตลอดไป

ในประเทศญี่ปุ่น เราเพียงแต่มองดูด้วยความเห็นอกเห็นใจและอดทนต่อการที่จะได้ เห็นพวกที่ได้อุทิศความสนใจและพลังงานของตนที่จะระงับความยากลำบากที่มีอยู่ของประเทศ ได้ประสบความสำเร็จในภารกิจของตน แต่เราก็ไม่สามารถจะขจัดความเข้าใจผิดที่เกิดเพราะ ด้วยอย่างต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์สอนเราให้หมดไปได้ ที่ว่า ไม่ว่าจะในประเทศใดก็ตามที่เผชิญกับ ความยากลำบากเช่นนี้ อารมณ์ชั่ววูบอาจเกิดขึ้นมาอย่างรุนแรงแก่บุคคลที่มีอำนาจในอันที่จะอาศัย นโยบายต่างประเทศแบบเสียง ๆ ด้วยทัศนคติที่จะหันเหจิตใจของประชาชนจากเรื่องภายใน ประเทศไปหาเรื่องภายนอกประเทศ ดูจะไม่จำเป็นอะไรที่จะชี้ให้เห็นว่า ในโลกสมัยใหม่ของเรา นั้น นโยบายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความรู้สึกเกี่ยวกับเหตุผลและการเดินสายกลางทั้งปวงมักไม่ สามารถทำให้ศักดิ์ศรีของชาติสูงเด่นขึ้นมาได้เลย หรือมักไม่สามารถปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ตามที่มุ่งหมายไว้ได้เลย ข้าพเจ้ามีความเชื่ออย่างจริงใจว่ารัฐบาลผู้รับผิดชอบของจีนคงจะหลีกเลี่ยง สิ่งที่ย่ำแย่จนใจเช่นนั้นให้หมดและคงจะดำเนินงานต่อไปเพื่อจุดหมายปลายทางแห่งประเทศของ ตนเป็นขั้น ๆ ไปด้วยความระมัดระวังและอย่างมีมาตรการ

ในประเทศนี้มีผู้มองต่อนาคตแห่งความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นไว้อย่างต่าง ๆ กัน มีพวกทุนนิยมซึ่งมองโลกในแง่ร้ายที่คงยืนยันความเห็นอยู่ว่า ไม่ว่าญี่ปุ่นจะมีจุดมุ่งหมายที่ยุติธรรมและอย่างไรก็เพียงใดก็ตาม จีนก็ไม่เคยยอมโอนอ่อนผ่อนให้เลย มีแต่จะรวนเรเพราะมัวกังวลอยู่กับการเมืองภายในบ้าน และมีท่าทีต่อเราอย่างไม่บริสุทธิ์ใจยิ่งกว่าที่แลแล้ว มา ซึ่งจริงแต่จะทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีก แต่บางพวกก็มีทัศนะเป็นสุนิยม คือมองโลกในแง่ดีมากกว่า พวกเขาเห็นว่า ความระแวงและความไม่เชื่อใจกันทั้งปวงที่ประชาชนชาวจีนมีต่อประเทศญี่ปุ่นตลอดมานั้น อยู่บนพื้นฐานที่หาสาระอะไรไม่ได้เลย และว่าด้วยการที่เราเข้าใจความรู้สึกของจีนดีนี้เอง ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศจึงจำเป็นจะต้องดียิ่งกว่าเดิม พวกเขายังได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าอีกว่า การที่จะทำให้สถานะทางการเมืองภายในประเทศของจีนมีเสถียรภาพนั้น จะทำให้นโยบายต่างประเทศของจีนหันมาทางสายกลางและที่เป็นปรกติธรรมดายิ่งขึ้น

ณ ที่นี้ข้าพเจ้ามิได้ผ่านการพิณิจัยทัศนะที่ขัดแย้งกันเหล่านี้ไม่ว่าจะในวิถีทางใดๆ เลย อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าเราจะได้รับการตอบสนองจากจีนในรูปใดก็ตาม เราก็ได้ตัดสินใจแล้วว่า จะใช้ความพยายามให้มากที่สุดที่จะทำให้ความสัมพันธ์กับจีนกลับเป็นปรกติโดยอาศัยมูลฐานที่เราเชื่อว่ายุติธรรมและเป็นธรรม ความสัมพันธ์กับจีนอย่างใกล้ชิดผิดปรกติธรรมดา และที่พิเศษยิ่งไปกว่านั้นก็คือภาวะซับซ้อน และความเป็นต่าง ๆ กันแห่งการแตกกิ่งก้านสาขาของสัมพันธ์ภาพเหล่านั้น ตามปรกติมักจะก่อให้เกิดปัญหาที่ทำให้เกิดมีการคุกคามทางการเมืองเป็นครั้งคราว และมีแนวโน้มที่จะเร้าความรู้สึกทั้งของประชาชนชาวญี่ปุ่นและชาวจีน

อย่างไรก็ดี ถ้าหากเราคำนึงถึงความอยู่ดีกินดีในอนาคตของทั้งจีนและญี่ปุ่นด้วยทัศนะที่กว้างแล้ว เราก็จะรู้สึกพอใจที่ว่ามีวิถีทางอื่นใดที่เปิดให้แก่ประเทศทั้งสองนี้เท่ากับการดำเนินไปตามทางแห่งการตกลงร่วมกันและร่วมมือกันในสัมพันธ์ภาพทั้งปวงทั้งทางด้านการเมืองและการเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ที่แท้จริงและยืนยงตลอดไปของทั้งจีนและญี่ปุ่นซึ่งไม่มีทางที่จะขัดแย้งกัน มีแต่จะเป็นเรื่องธรรมดาสามัญร่วมกันนั้น ควรจะถือว่าเป็นการรับประกันอย่างเพียงพอว่า “การกลับมีมิตรต่อกัน” ของทั้งจีนและญี่ปุ่นจะต้องทวีมากยิ่งขึ้น ถ้าหากประชาชนชาวจีนเข้าใจในข้อเท็จจริงเหล่านี้และแสดงตนว่าจะตอบสนองนโยบายดังที่วาดเค้าโครงไว้แล้วก็ไม่มีอะไรที่จะดำเนินเพื่อก่อให้เกิดสวัสดิภาพร่วมกันระหว่างชาติทั้งสองนี้อีก ตรงกันข้าม ถ้าหากประชาชนชาวจีนไม่เข้าใจเรา และคอยหาเรื่องเราอยู่ อย่างน้อยที่สุด เราก็อาจมั่นใจได้ว่า เรามีฐานะมั่นคงในมิติสาธารณะของโลก

ความร่วมมือระหว่างชาติและการลดอาวุธ

ข้อความซึ่งคัดมาจากคำแถลงนโยบาย ๑๐ ประการของคณะเสนาบดีชุดของ “มินเซอิโต” เมื่อคราวที่เข้ารับตำแหน่งในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ นี้ ได้ดัดนโยบายต่างประเทศของ ชิเดฮะระออก และพร้อมกันนั้นก็แสดงให้เห็นว่าความคิดของชิเดฮะระได้มีอิทธิพลต่อความคิดของ คณะเสนาบดีตามระบอบพรรคการเมืองที่ท่านได้เกี่ยวข้องอยู่ด้วยอย่างไรบ้าง

(จากหนังสือเรื่อง เฮย์มึน ไฮโซ ชะงะมุจิ ยูโก, ของอะมะโกะ, หน้า ๑๓-๑๔; หนังสือ โตเกียว อาซาฮี ซิมบุน, ฉบับวันที่ ๑๐

กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒, หน้า ๖)

การกระชับสัมพันธไมตรีกับจีนให้ดียิ่งขึ้น

ความต้องการที่รีบด่วนที่สุดประการหนึ่งในทุกวันนี้ ก็คือการทำให้สัมพันธภาพ ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นดีขึ้น และทำให้มิตรภาพฉันเพื่อนบ้านระหว่างประเทศทั้งสองนี้กระชับแน่นแฟ้น ยิ่งขึ้น ในส่วนที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงใน สนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกัน นั้น เราก็ได้แสดงให้เห็นนโยบายเกี่ยวกับความร่วมมือกันฉันเพื่อนกับประเทศจีนในด้านการปฏิบัติเรียบร้อยแล้ว โดยการจัดให้มีการประชุมเกี่ยวกับภาเงาการพิเศษ และการประชุมเกี่ยวกับเรื่องนอกดินแดนขึ้น เมื่อกล่าวถึงพัฒนาการในประเทศจีนในปัจจุบันแล้ว รัฐบาลชุดนี้ก็รับรองเรื่องความจำเป็นที่จะต้องทวิการดำเนินการตามนโยบายยิ่งขึ้นในด้านสัมพันธภาพ แต่ละประเทศก็จะต้องเข้าใจและพิจารณาด้วยความเห็นอกเห็นใจกันเป็นพิเศษ และก็จะทำให้สามารถแสวงหาจุดแห่งสมดุลที่ ยุติธรรมและปราศจากความลำเอียงได้ การเห็นแก่ผลประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ โดยไม่มีจุดมุ่งหมาย นั้นมิใช่วิถีทางที่จะธำรงรักษาสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ การเคลื่อนย้ายกองทหารอย่างผลึผลามมิใช่วิถีทางที่จะเชิดชูเกียรติศักดิ์แห่งชาติเลย สิ่งทีคณะบริหารชุดนี้ปรารถนาคือการอยู่ร่วมกันและความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ร่วมกัน โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสองนั้นจะต้องมีพัฒนาการที่เสรีและไม่มีอะไรมาขัดขวาง ประเทศของเราได้ตัดสินใจที่จะไม่เพียงปฏิเสธนโยบายรุกรานดินแดนส่วนใดๆ ของจีนเท่านั้น แต่จะให้ความร่วมมือฉันมิตรด้วยความเต็มใจเพื่อที่จะได้บรรลุถึงความจริงใจแห่งประชาชนชาวจีนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ต้องสงสัยอะไรดอกว่า เป็นหน้าที่ของรัฐบาลนี้ที่จะธำรงรักษาสถาปัตยกรรมกฎหมายและที่นับว่าสำคัญ เหล่านั้น ซึ่งความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์และความมีอยู่แห่งชาติของเราจะขาดเสียมิได้ เราเชื่อว่าประชาชนชาวจีนก็คงจะเข้าใจเรื่องนี้ได้อย่างเต็มที่ คณะบริหารชุดนี้จะเน้นในเรื่องสัมพันธภาพระหว่างจักรวรรดิของเรากับมหาอำนาจอื่นๆ ให้มากยิ่งขึ้น และจะเน้นในเรื่องการเข้าใจให้ ประกอบการค้าและวิสาหกิจร่วมกันให้มากยิ่งขึ้น เราจะต้องระมัดระวังไม่ให้มีอคติความลำเอียง

๘๘๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ต่อทัศนะทางการเมือง และที่จะไม่พิจารณาสัมพันธ์ภาพทางเศรษฐกิจให้ดี การที่จะทำให้ฐานะทางการคลังระหว่างชาติของเราดีขึ้นนั้นในเบื้องต้นก็ขึ้นอยู่กับการพัฒนาการค้าและวิสาหกิจโพ้นทะเลอย่างสันติ ในเรื่องตำแหน่งของเราในหมู่ประเทศมหาอำนาจทั้งหลายนั้น ก็นับว่าเป็นจุดหมายปลายทางอันสูงส่งของเราที่จะอำนวยความสะดวกให้ได้มาซึ่งสันติภาพของชาวโลก และความสุขของมนุษยชาติด้วยการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของสันนิบาตชาติ คณะบริหารชุดนี้จะยึดมั่นอยู่กับความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของสันนิบาตชาติ และจะทำความพยายามในทุกวิถีทางเพื่อช่วยให้ประสบความสำเร็จสมตามวัตถุประสงค์แห่งสันนิบาตชาตินั้น

การส่งเสริมเรื่องการจำกัดอาวุธ

ในตอนนี เพื่อที่จะให้ความร่วมมือแก่มหาประเทศอื่นๆ เราจะต้องตั้งอกตั้งใจส่งเสริมให้มีการตกลงกันระหว่างชาติ วัตถุประสงค์แห่งข้อตกลงนี้ไม่ควรจะจำกัดอยู่เพียงเรื่องการจำกัดอาวุธเท่านั้น แต่ควรจะรวมไปถึงการลดกำลังรบลงด้วย ทัศนคติที่จริงจังของจักรวรรดิ (ญี่ปุ่น) ในเรื่องนี้ก็ได้มีการสาธิตให้เห็นมาเรียบร้อยแล้ว แม้ว่าครั้งแล้วครั้งเล่าที่แผนการที่จะทำให้เกิดตกลงกันได้ จะเคยประสบกับความซุกซนล้มเหลวในอดีต แต่ความต้องการของประชาชนก็มีมากมาย และแรงกล้ากว่า และเวลาที่สุกงอมเหมาะที่จะจะทำให้ความปรารถนาที่ยึดมั่นอยู่นี้สำเร็จลุล่วงไปได้ เชื่อกันว่าการรับภาระอันยิ่งใหญ่ของโลกนี้จะไม่ยากลำบากอะไรเลย ถ้าหากมหาอำนาจแต่ละประเทศจะเข้าถึงเรื่องนี้ด้วยเจตนารมณ์ที่จะยุติดีกันและการนำเอาสถานการณ์พิเศษของแต่ละประเทศขึ้นมาพิจารณานั้นย่อมก่อให้เกิดมีความมั่นคงปลอดภัยแก่คนทั้งปวงเท่าเทียมกัน

ยามะมุโระ โชบุน

เรียกร้องให้มีญี่ปุ่นที่เต็มไปด้วยความสงบสุข

ข้อความต่อไปนี้คัดมาจากสุนทรพจน์เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ของ ยามะมุโระ โชบุน (พ.ศ. ๒๔๒๓-๒๔๙๓) ซึ่งเป็นผู้บริหารที่สำคัญคนหนึ่งของบริษัทมิตซูบิชิ ซึ่งตอนนี้เป็นประธานบริษัทมิตซูบิชิทรัสต์กัปานี สุนทรพจน์นั้นได้บ่งถึงแหล่งสนับสนุนนโยบายของชิเดสวะระที่สำคัญแห่งหนึ่ง และเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการสนับสนุนนั้น ชิเดสวะระแต่งงานกับสมาชิกในตระกูลที่เป็นเจ้าของวิสาหกิจมิตซูบิชิ และเราคงจะระลึกได้ว่า “มินเซอิโด” นั้นคนทั่วๆ ไปเชื่อว่าได้รับเงินทุนส่วนใหญ่มาจากวิสาหกิจมิตซูบิชินี้เอง

(จากหนังสือ วะกะ คูนิ เคอิโซ โอะโยะบิ คินยู, ของ ยามะมุโระ, หน้า ๒๔๒-๒๔๓)

กระแสลัทธิเสรีนิยมสมัยก่อนสงครามโลกฯ

๘๘๓

เมื่อเราพิจารณาถึง (สถานะ) ทางเศรษฐกิจแห่งชาติของญี่ปุ่น เมื่อเราคำนึงถึงว่าเราไม่ค่อยจะมีทรัพยากรธรรมชาติอะไรมากนัก เมื่อเราสะท้อนภาพสถานการณ์ระหว่างชาติในปัจจุบันแล้ว (การแก้ปัญหาของเราดูเหมือนจะอยู่ที่) การแสวงหาเมืองขึ้นตามนโยบายรุกรานหรืออยู่ที่ตั้งลัทธิมอนโร^๓ ขึ้นมา อย่างไรก็ตาม ในอนาคต ญี่ปุ่นจะไม่มี (นโยบายเหล่านี้) หลงเหลืออยู่เลย ญี่ปุ่นอาจดำรงตนอยู่โดยการให้ความร่วมมือระหว่างประเทศแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ภายใต้นโยบายให้ความร่วมมือระหว่างประเทศนี้ เราก็จะดำรงอยู่ได้ด้วยดีโดยการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง โดยกำหนดราคาให้ต่ำที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งจะทำให้สามารถขยายตลาดการค้าของเราในต่างประเทศออกไปได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ประเทศที่ขาดทรัพยากรธรรมชาติอย่างญี่ปุ่นจะต้องซื้อวัตถุดิบมาจากต่างประเทศในราคาถูกๆ และเอา (วัตถุดิบเหล่านี้) มาเข้ากรรมวิธีในราคาต่ำ แต่ละเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นปกติธรรมดาสำหรับญี่ปุ่นได้ทำให้พัฒนาการของเรา (ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปมาก) ตัวอย่างเช่น โหม่นนับว่าเป็นรายการที่สำคัญรายการหนึ่ง อย่างไรก็ตาม นอกจากจะเร้าใจให้ขยายการอุตสาหกรรมนี้ออกไปแล้ว เราจะต้องพยายามใช้นโยบายให้ความร่วมมือระหว่างประเทศของเราสร้างประเทศให้เป็นผู้ผลิตด้านอุตสาหกรรมระหว่างชาติที่ทำหน้าที่ผลิตสินค้าระหว่างชาติขึ้นให้ได้ เพื่อที่จะให้บรรลุความสำเร็จสมดังจุดมุ่งหมายนั้น เราจะต้องทำให้ดีที่สุดที่จะสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรขึ้นในสัมพันธภาพระหว่างประเทศ ถ้าหากเรามีชื่อว่าเป็นพวกฝั่สงครามหรือเป็นพวกทหารแล้ว (นโยบายเกี่ยวกับ) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็จะเป็นไปไม่ได้ เราจะต้องปฏิบัติตามนโยบายเพื่อสันติอย่างจริงจัง นับว่าเป็นสาระสำคัญที่จะต้องทำให้ชาวต่างประเทศทุกคนรู้สึกที่ชาวญี่ปุ่นได้หันหลังให้ศาสนาเก่าของตนมาเป็นผู้สนับสนุนสันติภาพแล้ว เพราะเหตุผลข้อนั้นแหละ เราจะต้องขจัดเครื่องกีดขวางระหว่างชาติออกไปให้ไกลที่สุดที่จะไกลได้ ในแง่หนึ่งบางทีสัญญาการค้ากับจีนก็เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะเพื่อวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนี้เองก็จำเป็นจะต้องยกเลิกกีดกันที่ดั่งเดิมที่ไม่จำเป็นเสียบ้าง ข้าพเจ้าจะรู้สึกประหลาดใจ ถ้าหากวิธีที่ดีที่สุดที่จะจัดการกับโลกการคลังหลังจากที่ญี่ปุ่นได้หันกลับไปหามาตรฐานทองคำ^๔ แล้วไม่ใช่ว่าการจัดเครื่องกีดขวางต่างๆ แห่งชาติให้หมดไป ไม่ใช่การเอาทัศนคติที่ล้าสมัยคลึงกับทัศนคติของชาวต่างประเทศมากที่สุดมาใช้ และไม่ใช่ว่าการรักษาความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างชาติไว้ให้ดี.

^๓ มอนโรเป็นชื่อประธานาธิบดีคนที่ ๕ ของสหรัฐอเมริกา เป็นผู้วางหลักการชื่อ Monroe Doctrine ซึ่งไม่ยอมให้ชาวยุโรปเข้าไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจของอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ - ผู้แปล

^๔ นั่นคือ หลังจากญี่ปุ่นได้หันกลับไปหามาตรฐานทองคำเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๗๓ แล้ว

บทที่ ๒๗

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

ยุคสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นยุคที่ลัทธิชาตินิยมของญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาอย่างรวดเร็ว ประมาณทศวรรษที่ ๒ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ นอกจากพวกซามูไรที่เป็นพวกรู้หนังสือเท่านั้น ล้วนยังไม่เข้าใจและไม่สนใจใฝ่ดีในเรื่องธุรกิจเอาเสียเลย แต่ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ญี่ปุ่นก็ได้แสดงให้เห็นเอกภาพแห่งชาติที่น่าตื่นใจและการพิจารณาตัดสินเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับชาติและระหว่างชาติ

ความรู้สำนึกว่าตนเป็นของและมีส่วนร่วมในส่วนแห่งประชาชนชาวญี่ปุ่นนั้น นับว่าเป็นผลผลิตที่เกิดจากสิ่งต่างๆ หลากๆ สิ่งด้วยกัน การศึกษาของมวลชน ซึ่งทำให้ประเทศญี่ปุ่นเป็นชาติแรกในเอเชียที่มีประชาชนอ่านออกเขียนได้ทั่วทั้งประเทศนี้ ทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมแห่งชาติโดยทางหนังสือพิมพ์ การเกณฑ์ทหารได้ขยายขอบฟ้าของพวกเด็กหนุ่มชาวไร่ชาวนาที่ทำงานรับใช้อยู่ในส่วนต่างๆ ของประเทศให้กว้างขวางออกไป ถ้ามิเช่นนั้นแล้ว พวกเขาก็คงไม่ได้เห็นอะไรต่ออะไรมากนัก พัฒนาการทางด้านอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้ประเทศชาติรวมเป็นปึกแผ่นเพราะมีการคมนาคมสะดวกขึ้นนั้นได้นำเอาสินค้าและมโนคติต่างๆ ของต่างชาติมาสู่ศูนย์กลางประชาชนตามชายทะเลทั่วไปหมด นโยบายรวบรวมอำนาจมาไว้ที่ศูนย์กลางของรัฐบาลในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้ทำให้การบริหารบ้านเมืองเป็นมาตรฐานทั่วทั้งประเทศและทำให้พลังแห่งจารีตประเพณีและภาษาพูดที่มีปฏิบัติและพูดกันเฉพาะแห่งอ่อนลง ขอบข่ายแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญที่กำลังเจริญเติบโตขึ้นมานั้นได้ทำให้ความรับผิดชอบและผลประโยชน์ของบรรดาผู้นำประชาคมมีทวีมากขึ้น และสงครามที่ญี่ปุ่นประสบชัยชนะเป็นทั้งผลผลิตและสาเหตุแห่งการระเบิดออกมาซึ่งความเชื่อมั่นตัวเองแห่งชาติ การที่ญี่ปุ่นชนะจีนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ และติดตามมาด้วยการที่เยอรมนี ฝรั่งเศส และรัสเซียไม่ยอมให้ญี่ปุ่นยึดครองแหลมกวันตุง (Kwantung) ในแมนจูเรีย และการที่ญี่ปุ่นชนะรัสเซียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ และต่อมาก็ผนวกเกาหลีเข้ากับญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เท่ากับได้พิสูจน์ให้เห็นความสำเร็จของญี่ปุ่นด้วยประจักษ์พยานเกี่ยวกับปัญหา และความรับผิดชอบที่ยังคงต้องการการพิจารณาตัดสินใจและความพยายามแห่งชาติให้หนักยิ่งขึ้น

พร้อมๆ กับการเกิดลัทธิชาตินิยมญี่ปุ่น ซึ่งการเกิดนี้ไม่เหมือนกับพัฒนาการแห่งลัทธิชาตินิยมในตะวันตกสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นั้น ก็ได้เกิดมีลัทธิชาตินิยมที่มีหัวรุนแรงจัดขึ้นมา

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๘๘๕

พวกที่มีหัวชาตินิยมรุนแรงเกรงว่าญี่ปุ่นจะเป็น ตะวันตก เกินไป และพวกเขา ก็เรียกร้องให้พวก ที่ยึดถือในปรีมปราประเพณีโบราณและตามระบบเจ้าขุนมูลนายต่อสู้เพื่อป้องกันตัว พวกหัวชาตินิยม รุนแรงก็คงบีบบังคับรัฐบาลและเพื่อนร่วมชาติของตนให้ขยายดินแดนเข้าไปในต่างประเทศ และ คงยึดมั่นในปรีมปราประเพณีโบราณในบ้านเมืองของตนต่อไป

ที่พวกหัวชาตินิยมรุนแรงแค้นเคืองก็เพราะความอยู่ดีธรรมทั้งที่แท้จริงและที่นึกคิดเอา เองที่ตะวันตกได้ก่อทุกข์ให้แก่ญี่ปุ่น ในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ พวกเขาสามารถร้อง อุทธรณ์เกี่ยวกับสนธิสัญญาต่างๆ ที่ไม่เสมอภาคกันได้ ในที่สุด มา การที่ตะวันตกวิพากษ์ วิจารณ์การจรรโลงใจในราชสำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิ และการที่ตะวันตกจำกัดการที่ชาว ญี่ปุ่นจะอพยพเข้าไปอยู่ในตะวันตก และการถูกจำกัดด้านการค้า ทำให้พวกหัวชาตินิยมรู้สึก ตระหนักถึงการที่ตะวันตกยังคงบีบบังคับและเข้ามามีอำนาจต่อญี่ปุ่นต่อไป พวกที่มีหัวชาตินิยม รุนแรงรู้สึกขุ่นเคืองสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าโมคติและสถาบันต่างๆ ของตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามา สู่ญี่ปุ่นสมัยใหม่นี้มากเกินไป พวกเขาเป็นพวกที่ชอบวิพากษ์วิจารณ์การที่ชาวญี่ปุ่นไปหลงไหลอยู่ กับวิธีการทำสิ่งต่างๆ ตามแบบตะวันตกอย่างรุนแรงและพวกเขายืนยันให้ยึดถือเอาของเก่าๆ ของญี่ปุ่นมาเป็นมโนคติและเป็นสถาบันของญี่ปุ่นต่อไป นั่นคือ มโนคติและสถาบันที่ได้ถึงจุดสูง สุดในตัวบุคคลและสัญลักษณ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิและโดยเหตุที่มโนคติและสถาบันของญี่ปุ่น สูงส่งเหนือมโนคติและสถาบันของตะวันตก และโดยเหตุที่ตะวันตกยังคงคุกคามที่จะทำให้อาณานิคม และเอเชียที่เหลืตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจและความคิดเห็นของตนต่อไป พวกที่มี หัวชาตินิยมรุนแรงทั้งหลายจึงรู้สึกตระหนักว่าญี่ปุ่นมีภาระหน้าที่ที่จะต้องเป็นผู้นำและคุ้มครอง เอเชีย พวกเขาได้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของตนในเมื่อเห็นว่ารัฐบาลไม่ฉวยโอกาสที่จะเป็นผู้นำ เอเชีย และจะให้ความร่วมมือกับรัฐบาลถ้าหากรัฐบาลพิสูจน์ให้เห็นว่าได้ปฏิบัติหน้าที่นั้น อย่างเข้มแข็งอยู่ ดังนั้นกระแสธารที่สำคัญแห่งขบวนการชาตินิยมรุนแรงจึงเป็นแบบกลัวชาว ต่างประเทศ เคารพบูชาสมเด็จพระจักรพรรดิ และรู้สึกว่าตนเป็นพวกเอเชียอย่างจริงจัง

ทั้งคงจะเป็นการทำให้ยุ่งเกินไป แต่ทว่ามีอันตรายมากในอันที่จะสร้างมโนภาพ กระแสธารที่สำคัญนี้ว่าเป็นกลุ่มที่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง และเป็นกลุ่มที่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา มีอาณาบริเวณแห่งการที่จะตกลงกันได้อย่างกว้างขวางในระหว่างพวกหัวชาตินิยมรุนแรงกับ บุคคลอื่นๆ ที่มีความตั้งใจที่จะใช้มาตรการที่รุนแรงน้อยลง และเมื่อว่าในด้านภายในแล้ว ขบวนการ ชาตินิยมที่รุนแรงก็เป็นตัวแทนภาพที่ยุ่งเหยิงแห่งหมู่คณะที่เป็นส่วนบุคคลและเฉพาะถิ่นๆ ซึ่ง มาตรฐานและวัตถุประสงค์ของเขามักจะยากยิ่งจะถ่ายทอดให้สอดคล้องกับคำบงการแห่งลัทธิฉวยโอกาส อยู่เรื่อยๆ

ในด้านความคิดทางสังคมและอิทธิพลทางการเมืองในบ้านเมืองแล้ว พวกหัวชาตินิยมรุนแรงชาวญี่ปุ่นได้บรรลุถึงความสำคัญที่แท้จริงก็เฉพาะในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เท่านั้น จนกระทั่งถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ ความพยายามที่สำคัญๆ ของพวกเขาได้ถูกใช้ไปในนามของนโยบายต่างประเทศที่แข็งแกร่ง แต่แม้ว่าข้อไขว้ไขว้และความและการเน้นถึงเรื่องความพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงจะชักย่ำถ่วงอยู่เรื่อยๆ แต่การสร้างกลุ่มผู้นำขององค์การที่มีหัวรุนแรงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้เกี่ยวข้องกับการสร้างกลุ่มผู้นำของสังคมผู้รักชาติที่ตั้งขึ้นมาในต้นรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิมากที่สุด

ญี่ปุ่นกับเอเชีย

ใน พ.ศ. ๒๔๒๔ กลุ่มอดีตชาโมโรแห่งฟูโกะซึ่งมีความไม่พึงพอใจได้ก่อตัวเป็น *เกนโยชะ* ขึ้น พวกเขาได้ซื้อน้ำจาก *เกนโกะนะตะ* ซึ่งได้แก่ห้วงน้ำที่อยู่ระหว่างเกาะฟูโกะกับผืนแผ่นดินใหญ่ของทวีปเอเชีย และในการกระทำเช่นนั้นย่อมบ่งชี้ว่าพวกเขามีความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อนโยบายขยายดินแดนเข้าไปในทวีปเอเชียอย่างจริงจัง *โทยะมะ มิตสึรุ* (พ.ศ. ๒๔๔๘-๒๔๘๗) และพวกผู้นำคนอื่นขององค์การนี้ต่างตื่นตระหนกเพราะความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความคิดที่เกิดขึ้นตามการโค่นอำนาจของระบบเจ้าขุนมูลนายลง และพวกเขามีความแค้นเคืองต่อการปฏิบัติที่ชนชั้นนักรับได้รับ พวกเขาเห็นว่าพวกเขาเป็นนักมโนคตินิยมที่มีจิตใจสูงส่งเหมือนกับพวกชาโมโรในสมัยฟื้นฟูประเทศ และพวกเขาก็สามารถทำตัวให้เป็นที่พอกพอใจของพวกคนหนุ่มที่เอาใจจริงอย่างแท้จริงโดยการสร้างวีรกรรมและความรุนแรงที่เป็นปัจเจก ความเป็นผู้มีความจริงใจในการต่อต้านนโยบาย “แบบตะวันตก” ของรัฐบาลในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ สมาชิกคนหนึ่งขององค์การนี้ซึ่งเกือบประสบความสำเร็จในการฆาตกรรมเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศโอกูมะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ภายหลังได้รับเกียรติด้วยการประกอบพิธีอุทิศส่วนกุศลไปให้เป็นประจำทุกปี การกระทำใหม่ๆ ที่กล้าหาญอย่างเมื่อคราวที่ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศถูกฆาตกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ก่อให้เกิดการหาสมาชิกใหม่เพื่อสร้าง “ลัทธินิยมญี่ปุ่น” (Japanism)

พวกสมาชิก *เกนโยชะ* ในตอนแรกๆ ก็ให้ความร่วมมือกับพวกสมาชิกรัฐสภาฝ่ายเสรีนิยมอยู่ แต่ต่อมาไม่นานก็เห็นว่าผลประโยชน์ของกลุ่มนิยมขยายอำนาจทั้งในโลกการทหารและการธุรกิจใกล้กับผลประโยชน์ของตนมาก พวกเขาได้ให้ความโอบอ้อมและช่วยเหลือพวกปฏิวัติและนักปฏิวัติจากเกาหลีและจีนที่ลี้ภัยเข้ามาอยู่ในญี่ปุ่น และพวกเขาก็ได้รับความเข้าใจจากพวกเพื่อนให้ไปค้าขายและทำกิจกรรมที่ผืนแผ่นดินใหญ่ พวกเขาได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดที่จะให้ญี่ปุ่น

ทำสงครามกับจีนโดยเร็ว ซึ่งสงครามก็ได้เกิดขึ้นจริงๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ต่อจากนั้นพวกเขาก็หันมาสู่ปัญหาที่เกี่ยวกับรัสเซียต่อไป

ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ พวกผู้นำองค์การ เกนโยชะ ได้ก่อตั้งสมาคมามูรี^๑ (โคกูรูกไก ตามตัวอักษรแปลว่า มังกรดำ) ขึ้น โทยะมะกับพรรคพวกได้คุกคามพวกผู้นำในวงการบริหารที่หาทางปรองดองกับรัสเซีย พวกเขาให้การอุปถัมภ์ในการเดินทางไปยังไซบีเรียและเกาหลี และการศึกษาเกี่ยวกับรัสเซีย และได้ช่วยสร้างความสัมพันธ์กับพวกกลุ่มกองโจรแมนจูเรียเพื่อการสงครามที่จะมาถึงข้างหน้า

ทั้งๆ ที่พวกนี้เป็นพวกถือลัทธิมนุษยนิยม ทั้งๆ ที่ประณามรัฐบาล และคัดค้านการที่อำนาจเงินและธุรกิจใหญ่มีอิทธิพลเหนือศีลธรรมแห่งชาติ แต่พวกผู้นำสมาคมผู้รักชาติก็ไม่อดเอื้อนที่จะยอมรับการช่วยเหลือทางการเงินจากปัจเจกบุคคลที่น่าสนใจในโลกอุตสาหกรรมที่เป็นแบบตะวันตก ซึ่งพวกเขาก็พยายามหาทางที่จะจำกัดขอบเขตอิทธิพลของพวกนี้อยู่ พวกเขาได้รับความสนับสนุนจากโลกธุรกิจบางส่วน จากเงินลับของกองทัพบก และบางทีก็จากตัวแทนอื่นๆ ของรัฐบาล นอกจากนั้นพวกเขาก็เข้าไปเกี่ยวข้องกับการซื้อขายที่มีพฤติกรรมเป็นที่น่าสงสัยมากมายซึ่งก้ำกึ่งระหว่างธุรกิจที่ชอบด้วยกฎหมายกับการข่มขู่บังคับเกณฑ์แรงงาน พวกเขามีใช้ “สมาคมลับ” ทั้งนี้เพราะพวกเขาได้พยายามในทุกวิถีทางที่จะทำการประชาสัมพันธ์อย่างเต็มที่ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้วาดอ้างอิทธิพลของตน ทั้งพวกเขาก็มิใช่สังคมมวลชน พวกเขาชอบที่จะเป็นกลุ่มผู้ตีขนาดเล็กที่รวมกันเป็นกลุ่มๆ คอยห้อมล้อมประจบประแจงพวกผู้นำที่มีความสามารถพิเศษมากกว่า

หลังจากที่รัสเซียได้เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการสงครามไปแล้ว ความจริงโง่งมโง้งโง้งของญี่ปุ่นดูเหมือนจะเป็นที่น่าพิงพอใจมาก แต่พวกที่มีหัวชาตินิยมรุนแรงก็ยังไม่หมดเรื่องที่จะต้องโกรธแค้นและขุ่นเคืองใจ ตอนนี้เรื่องภายในบ้านเมืองก็กลายเป็นเรื่องขึ้นหน้าขึ้นตาไป ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ พวกกรรมกรและสามัญชนที่มีความกระวนกระวายใจมากกว่าก็มีความคลางแคลงใจพวกนี้เป็นบางคน และในพวกชาวไร่ชาวนาตามหัวบ้านหัวเมืองก็ต้องเขานาเขาทำจึงมีความระทมขมขึ้นใจ เพราะไม่สามารถคงมาตรฐานแห่งการครองชีพดังที่พวกเขาเคยได้รับ ในระหว่างสงครามพวกเขาก็กลายเป็นพวกขบถไป แบบปฏิบัติตามพันธกรณีทางครอบครัวและความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิดูเหมือนจะได้รับผลกระทบกระเทือนจนน่าจะเป็น

^๑ อามูร์ (Amur) ชื่อแม่น้ำในเอเชียตะวันออก ยาว ๒,๘๒๗ กม. ไหลลงสู่อ่าวแซคาลิน (Sakhalin) และเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างแมนจูเรียกับสหภาพสาธารณรัฐโซเวียตไซบีเรีย

อันตรายเพราะลัทธิการปฏิรูปสังคม ลัทธิระหว่างประเทศ ลัทธิประชาธิปไตย และลัทธิคอมมิวนิสต์มากที่สุดทีเดียว นอกจากนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นหลังรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิที่อยู่ได้อำนาจธุรกิจใหญ่ๆ ก็แสดงให้เห็นว่ามีความกระตือรือร้นที่จะเข้าสู่การตกลงระหว่างชาติเกี่ยวกับการจำกัดกำลังทางกองทัพเรือ และแสวงหาทางที่จะทำให้พวกชาตินิยมจีนเกลียดชังญี่ปุ่นน้อยลงด้วย การดำเนินนโยบายบนผืนแผ่นดินใหญ่อ่อนลง พร้อมกันนั้นก็จำกัดเรื่องการค้าของญี่ปุ่นและการอพยพเข้าประเทศให้มากขึ้น ต้นทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ การเศรษฐกิจของโลกตกต่ำและความมอดอยากที่เกิดในญี่ปุ่นทำให้พวกที่มีหัวชาตินิยมรุนแรงได้โอกาสพุดจูงใจให้ประชาชนเป็นปฏิปักษ์ต่อพวกผู้นำทางธุรกิจและการที่พวกผู้นำทางธุรกิจเหล่านี้เดินสายกลางในนโยบายต่างประเทศ

ดังนั้นสมาคมผู้รักชาติจึงได้หันไปต่อสู้กับการทำลายล้างในบ้านเมืองต่อไป พร้อมกันนั้นพวกเขาก็ดำเนินการนำเอาเรื่องอดีตมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไปทั้งนี้ก็เพื่อจะได้สร้างความรู้สึกเกี่ยวกับความสำคัญและชะตากรรมซึ่งพวกเขาเคยมีในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ

ถ้อยแถลงครบรอบปีของสมาคมอามุริ

ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ สมาคมอามุริ (โคกูริวกิ) ได้เตรียมออกหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์ลับเรื่องการผนวกเกาหลี ซึ่งเป็นหนังสือสองเล่มชุดที่เน้นถึงส่วนเด่นที่สมาคมได้มีบทบาทจนทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในเรื่องนี้เพื่อเป็นที่ระลึกครบรอบ ๓๐ ปีของสมาคม ในหนังสือประวัติศาสตร์เล่มนี้ได้เพิ่มกิจกรรมในอดีตของสมาคมและความตั้งใจในอนาคตของสมาคมไว้ด้วย เอกสารนี้จบลงด้วยถ้อยแถลงที่ขอรุณให้แก่นาคะ แม้ ณ ที่นี้สมาคมจะได้เปลี่ยนการเน้นอย่างมากมาย แต่เราก็จะเห็นได้ว่าโครงการหลักของสมาคมแตกต่างจากโครงการที่เป็นลักษณะที่สำคัญแห่งกิจกรรมของกลุ่มหัวชาตินิยมรุนแรงในเกาะฟูโกะตอนแรกๆ เพียงนิดหน่อยเท่านั้นเอง

(จาก นิกกั้น กับไป ฮิชิ, เล่ม ๑, ภาคผนวก, หน้า ๑-๔)

ทุกวันนี้จักรวรรดิของเราได้ย่างเข้ามาสู่ยุควิฤติซึ่งในขณะนี้เราต้องการให้ประเทศชาติของเราทั้งหมดมีความกระตือรือร้นให้มากขึ้นนับตั้งแต่แรกมาแล้วที่พวกเราซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมอามุริได้ทำงานสอดคล้องกับคณะทูตของสมเด็จพระจักรพรรดิ ในอันที่จะขยายเขตแดนโพ้นทะเลเพื่อแก้ปัญหาประชาชนล้นประเทศ พร้อมกันนั้น เราก็หาทางที่จะให้การสนับสนุนและเร้าใจประชาชนของเอเชียตะวันออกให้มีความกระตือรือร้นยิ่งขึ้น ดังนั้นเราจึงได้แสวงหาทางที่จะทำให้มนุษยธรรมและความชอบธรรมแพร่หลายไปทั่วโลก ทั้งนี้ก็เพื่อให้พระราชประสงค์ของสมเด็จพระจักรพรรดิขยายไปยังประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงทั้งหลายนั่นเอง

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๘๘๙

ในตอนแรกๆ เพื่อที่จะให้บรรลุผลตามหลักการเหล่านี้ เราจึงได้ก่อตั้งคณะวีรชนผู้ที่สวর্তศรัทธาโปรดขึ้นในเกาหลีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ และได้ช่วยเหลือพวกขบถตองฮัก (Tong Hak) ที่เกาหลีเพื่อทำให้การพิพาทระหว่างญี่ปุ่นกับจีนยุติเร็วเข้า ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ เราได้ช่วยเหลืออะกินัลโด (Aquinaldo) ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ฟิลิปปินส์ได้รับเอกราช ใน พ.ศ. ๒๔๔๓ เราได้ทำงานร่วมกับบรรดาสหายอื่นๆ เพื่อช่วยขุนยัตเซนเริ่มก่อการปฏิวัติในจีนได้ พ.ศ. ๒๔๔๔ เราได้ตั้งสมาคมขึ้นและได้กลายเป็นผู้อธิบายถึงวิธีการที่จะลงโทษรัสเซีย และหลังจากนั้น เราได้อุทิศเพื่อการที่จะผนวกเกาหลีเข้ามาไว้ในราชอาณาจักร และพร้อมกันนั้นก็ยังคงให้ความสนับสนุนแก่ขบวนการปฏิวัติในประเทศจีนอยู่ เราได้ตั้งความพยายามของเราแน่วแน่อยู่ที่การแก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา และเรามีได้ทะเลาะเบาะแว้งกันอย่างรุนแรงในเรื่องความมุ่งหมายนี้เลย

ในยุคนี้เราได้เห็นการทำให้อำนาจแห่งชาติของเราเต็มเปี่ยมไปด้วยชัยชนะอย่างเด็ดขาดในสงครามใหญ่ๆ ๒ ครั้ง คือ สงครามกับจีนครั้งหนึ่งและกับรัสเซียครั้งหนึ่ง ในการผนวกเกาหลีเข้ากับญี่ปุ่น การได้เกาะฟอร์โมซาและแซคาลิน และการขับเยอรมนีออกไปจากแหลมชานตง ฐานะของญี่ปุ่นในหมู่ประเทศมหาอำนาจของโลกได้สูงขึ้น จนทุกวันนี้ได้มีตำแหน่งเป็นหนึ่งในสามมหาอำนาจและจากความเด่นนี้เองญี่ปุ่นก็สามารถให้ความสนับสนุนประเทศอื่นๆ ในเอเชียได้ แม้ว่าความสัมพันธ์นี้ เราอาจถือว่าเป็นเพราะพระคุณอันประเสริฐของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิผู้ยิ่งใหญ่ แต่เราก็คอดเชื่อไม่ได้ว่า ความพยายามของเราแม้จะเพียงเล็กน้อยก็ก่อให้เกิดผลดีได้เช่นกัน

อย่างไรก็ดี ในการพิจารณาเหตุการณ์ระหว่างประเทศเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ก็ดูเหมือนว่าพื้นฐานที่สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิผู้เกรียงไกรทรงสร้างไว้กำลังเสื่อมทรุดลงอย่างรวดเร็ว การควบคุมผลประโยชน์ที่ได้มาจากการสงครามกับเยอรมนีได้ปล่อยให้อยู่ในมือของมหาอำนาจต่างดาว และรัฐบาลซึ่งไม่คำนึงถึงความต้องการการป้องกันประเทศชาติได้ยอมรับความต้องการที่จะให้จำกัดอำนาจทางทะเลของเราอย่างไม่ยุติธรรม ยิ่งกว่านั้น การที่เราดำเนินนโยบายเกี่ยวกับจีนผิดพลาดทำให้จีนเหี้ยมหยามเรายิ่งขึ้นทุกที มากจนกระทั่งจีนต้องการให้เรามอบแนวป้องกันที่สำคัญของเราในแมนจูเรียและมองโกเลียให้แก่จีน อนึ่ง ในประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกาและออสเตรเลีย ชาวญี่ปุ่นที่อพยพเข้าไปก็ได้ถูกกีดกันสิทธิ ซึ่งสิทธินั้นกว่าจะได้มาก็ต้องใช้เวลาต่อสู้อยู่หลายปีทีเดียว และบัดนี้เราได้เผชิญกับขบวนการขับไล่ซึ่งแอนตี้ญี่ปุ่นที่หัวหาญอันไม่มีขอบเขตจำกัด พวกที่มีวัตถุประสงค์และมีมนุษยธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเทศของตนจะยอมให้สถานการณ์นั้นทำให้กลับตาลปัตรไม่ได้

๘๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เมื่อเราหันมาสนใจในธุรกิจภายในบ้านเมืองบ้าง เราก็รู้สึกว่าเป็นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับมากขึ้น ระเบียบวินัยได้เสื่อมทรามลงมาก หัวใจของคนทั้งหลายก็บกพร่อง จงดูตัวท่านเองซี! มาตรการและสถานประกอบการต่าง ๆ ของรัฐบาลมิได้เป็นกองความชั่ว และการคดโกงทุกชนิดดอกหรือ? กฎหมายต่าง ๆ กำลังสับสนและความชั่วต่าง ๆ ก็เจริญงอกงามขึ้นมาอย่างรวดเร็ว ประชาชนต้องแบกภาษีอันหนักอึ้ง ความสับสนวุ่นวายในโลกธุรกิจ ทำให้การครองชีวิตของประชาชนต้องยุ่งยาก ความเจริญรุ่งเรืองแห่งความคิดที่เป็นอันตราย กำลังคุกคามระเบียบของสังคมอยู่ และนโยบายแห่งชาติของเราซึ่งยืนยงมาตั้ง ๓,๐๐๐ ปีนั้น ก็กำลังตกอยู่ในระหว่างอันตราย นี่นับว่าเป็นเวลาวิกฤติแห่งชะตากรรมแห่งชาติของเรา เคยมีสมัยวิกฤติยิ่งไปกว่านี้บ้างไหม? เราจะเรียกสมัยนี้ว่าอะไร ถ้าหากเราไม่เรียกว่าเป็นสมัยที่ต้องการความเด็ดขาด?

ไม่เพียงเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เป็นเช่นนี้ รัฐบาลของเราแทนที่จะดำเนินนโยบายแบบมองเห็นการณ์ไกล กลับพยายามมองหามาตรการชั่วคราว พรรคฝ่ายค้านก็ต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออำนาจทางการเมือง โดยมีได้มีความคิดที่จะช่วยประเทศชาติของเราให้พ้นจากภาวะวิกฤตินี้เสีย และแม้แต่หนังสือพิมพ์ซึ่งควรอุทิศตนทำหน้าที่แนะนำและนำสังคมก็กลับเป็นอยู่อย่างเดียวกันกับพวกพรรคฝ่ายค้านนั้นแหละ ส่วนใหญ่ก็แหวกว่ายไปตามกระแสธาร น้อมหัวรับความเห็นที่ชั่ว ๆ และส่วนใหญ่ก็มุ่งที่จะกอบโกยเงินทองเข้ากระเป๋า น่านาถเหลือเกิน! จักรวรรดิของเราเคลื่อนเข้าไปใกล้หินโสโครกที่ขวางหน้าเราเข้าไปทุกทีแล้ว แต่กัปตันและลูกเรือทั้งหลายก็ยังคงเป็นบุคคลประเภทนี้อยู่! ไม่มีขณะที่เราจะต้องตื่นตัวกันดอกหรือ?

การที่เราตัดสินใจจะลุกขึ้นเพื่อรักษากันเมืองในทุกวันนี้ นับว่าเป็นผลแห่งภารกิจนี้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เดิมเรามีหน้าที่เฉพาะในด้านการต่างประเทศเท่านั้น แต่เมื่อภารกิจภายในบ้านเมืองของเราไม่มีระเบียบแล้ว เราจะประสบความสำเร็จในภารกิจนอกประเทศได้อย่างไร? เพราะฉะนั้น พวกเราผู้เป็นสมาชิกสมาคมอเมริกันได้ตัดสินใจขยายขอบข่ายแห่งกิจกรรมของเรา ให้กว้างขวางออกไป นับแต่บัดนี้ไป นอกจากจะสนใจในด้านการต่างประเทศแล้ว เราก็จะวิพากษ์วิจารณ์การเมืองภายในประเทศ และปัญหาสังคมอย่างไม่เห็นแก่ตัว และเราจะหาทางนำความเห็นของประชาชนให้เข้าสู่ครุลงที่ถูกต้อง แล้วเราก็จะอาศัยการกระทำเชิงบวกสืบต่อ ปรีมปราประเพณีแห่งอดีตของเราต่อไป เราจะสร้างมูลฐานที่มั่นคงเพื่อนโยบายแห่งองค์การของเรา และโดยอาศัยการร่วมมือกับกลุ่มอื่นๆ ที่อุทิศตนให้แก่อุดมคติทางการเมือง สังคม และอุดมการณ์ เราได้ตัดสินใจปฏิรูปความไม่บริสุทธิ์ทางด้านศีลธรรมของประชาชนให้ดีขึ้น จะฟื้นฟูระเบียบวินัยทางสังคมให้กลับคืนคงเหมือนเดิม และจะทำให้การครองชีวิตของประชาชนมีความไม่ปลอดภัย

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๘๕๑

น้อยลง โดยการบรรเทาวิกฤติการณ์ในโลก การคลัง พื้นฟูความเชื่อต่อแห่งชาติขึ้นมาใหม่ และ
เพิ่มพูนความเข้มแข็งแห่งชาติให้มากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อดำเนินหน้าที่ที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงมอบ
หมายให้ไปปลูกประชาชาติต่างๆ ในเอเชียต่อไป เพื่อที่จะทำให้หลักการเหล่านี้แจ่มกระจ่าง ณ
ที่นี้เราขอเริ่มแถลงนโยบายของเราให้เพื่อนผู้รักชาติของเราทั้งปวงทราบดังต่อไปนี้ :

หลักการ

เราสนับสนุนภาวะเทวราช (Divine Rulership : เทนโน ซูงิ) พวกเราที่ยึดมั่นอยู่ใน
คำสอนที่เป็นมูลฐานแห่งพื้นฐานของจักรวรรดิได้หาวิธีที่จะขยายอิทธิพลของสมเด็จพระจักรพรรดิ
ไปยังประชาชนทั้งปวงและสถานที่ทุกแห่ง และหาวิธีที่จะทำให้ความรุ่งโรจน์แห่งนโยบายแห่งชาติ
ของเราสมบูรณ์แบบ

นโยบาย

๑. พวกเรา ซึ่งกำลังพัฒนาโครงการใหญ่ของบรรดาผู้ก่อตั้งประเทศจะทำให้วิถีทาง
(เต้า) ที่ยิ่งใหญ่ของวัฒนธรรมตะวันออกขยายออกไปให้กว้างขวาง จะทำให้วัฒนธรรมตะวันออก
กับตะวันตกกลมกลืนกัน และจะเป็นผู้นำในหมู่ประชาชนชาวเอเชีย

๒. เราจะขจัดความชั่วร้ายทั้งหลายที่มีอยู่มากมาย เช่น ลัทธินิติธรรมนิยมที่เคร่งครัด
ให้หมดไป ลัทธินิติธรรมนิยมที่เคร่งครัดได้จำกัดเสรีภาพของประชาชนมากเกินไป ขัดขวางการ
แก้ปัญหาแบบสามัญสำนึก กีดกันไม่ให้เกิดประสิทธิภาพในธุรกิจทั้งส่วนรวมและส่วนตัว และ
ทำลายความหมายที่แท้จริงแห่งการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ โดยวิธีนี้เราก็จะแสดง
ให้เห็นสาระสำคัญแห่งหลักการของสมเด็จพระจักรพรรดิต่อไปอีก

๓. เราจะสร้างระบบการบริหารบ้านเมืองในปัจจุบันขึ้นมาใหม่ เราจะพัฒนาการ
ขยายอำนาจไพฑูริ์ออกไป โดยอาศัยการปฏิบัติหน้าที่ทางการทูต จะทำให้ประชาชนอุดมสมบูรณ์
ยิ่งขึ้นด้วยการปฏิรูปการปกครองภายใน และแก้ปัญหาแรงงานและการจัดการโดยการสร้าง
นโยบายทางสังคมใหม่ขึ้น โดยวิธีนี้เราก็จะทำให้พื้นฐานแห่งจักรวรรดิของเรานั้นคงยิ่งขึ้น

๔. เราจะดำเนินตามเจตนารมณ์แห่งพระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิ
ที่ประทานแก่ทหารบกและทหารเรือ และเร่งเร้าให้เกิดเจตนารมณ์ที่ฮึกเหิม โดยการทำงานเพื่อ
ให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายแห่งชาติในด้านการทหาร โดยวิธีนี้เราก็จะมองเห็นความสมบูรณ์แห่งการ
ป้องกันชาติ

๘๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

๕. เราวางแผนที่จะปฏิรูประบบการศึกษาในปัจจุบันที่ลอกแบบมาจากการศึกษาของยุโรปและอเมริกาเสียใหม่ไปจนถึงขั้นพื้นฐานทีเดียว เราจะตั้งการศึกษามูลฐานแห่งการศึกษาของชาติที่มีอยู่ในนโยบายแห่งชาติของเราขึ้น โดยวิธีนี้เราก็จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาและทำให้ปรีชาสามารถและคุณธรรมของเผ่ายามาโดสูงส่งยิ่งขึ้น

ความขุ่นแค้นเพราะการลอบปลงชีวิต

ความไม่พึงพอใจต่อโลกธุรกิจที่เอกสารของสมาคมอาเมอร์แสดงให้เห็นข้างต้นนั้น ขบวนการชาตินิยมที่รุนแรงของญี่ปุ่นทุกกลุ่มก็มีส่วนร่วมด้วย นับว่ามีเหตุผลอยู่ที่ว่าพวกผู้นำของโลกธุรกิจควรจะได้เป็นเป้าหมายแรกๆ ที่พวกที่มีหัวรุนแรงจะเล่นงานความมั่งคั่งอย่างน่าอัศจรรย์ของพวกเขา ผู้นำโลกธุรกิจนั้นนับว่าตรงข้ามกับความยากจนของมวลชนอย่างน่าตกใจทีเดียว และก็ได้อ้างอิงให้เห็นความสำเร็จในจุดมุ่งหมายส่วนตัว (“เห็นแก่ตัว”) ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับความไม่เห็นแก่ตัวของพวก “มโนคตินิยม” ที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียที่คอยติดตามพวกนั้นไป พวกผู้นำฝ่ายธุรกิจนับว่าเป็นเอเยนต์ที่สำคัญของ **ลัทธิความไม่มีชาติไม่มีภาษา** (Cosmopolitanism) ที่พวกมีหัวชาตินิยมรุนแรงกลัวนักกลัวหนา พร้อมกับที่จำนวนของเกนโร ลดน้อยลง และกองทัพบกเสื่อมเกียรติลงมาทุกปีๆ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่แล้ว พวกนักธุรกิจก็ได้ก้าวเข้ามาสู่ศูนย์กลางแห่งเวทีการเมือง การที่นักธุรกิจควบคุมและให้เงินช่วยเหลือพรรคการเมืองต่างๆ ที่จัดตั้งคณะเสนาบดีในยุคโตโชนั้นได้มีผลลัพธ์เป็นการเปิดเผยเรื่องที่ทำให้เกิดความอับอายสอเสียดและความทุจริตเป็นระยะๆ โดยเหตุที่พวกที่มีหัวรุนแรงรู้สึกว่าการกฎหมายที่มีอยู่นั้นได้สร้างขึ้นมากเพื่อคุ้มครองพวกกระทำความผิด พวกเขาจึงต้องอาศัยความรุนแรงที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของพวกเขา

ลักษณะการแห่งความรุนแรงนี้ได้ก่อให้เกิดลักษณะที่สำคัญบางประการที่ทำให้ขบวนการชาตินิยมรุนแรงของญี่ปุ่นผิดแผกไปจากขบวนการฟาสซิสต์ของเยอรมนีและอิตาลี ในขณะที่ฮิตเลอร์และมุสโสลินีพยายามต่อสู้เพื่อให้เกิดองค์การในวงกว้างและมีมวลชนเดินตามนั้น พวกหัวชาตินิยมที่คลั่งไคล้ชาวญี่ปุ่นเพ่งอยู่ที่วีรกรรม ส่วนปัจเจก พวกเขารู้สึกว่า การคัดค้านอย่างนำดี้นั้นสักสองสามครั้งของพวกมโนคตินิยมที่มีเจตนาจะอุทิศชีวิตของตนนั้นคงจะเพียงพอที่จะทำให้เกิดพลังผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ ในวงการเมืองและวงสังคมได้ เพราะความเชื่อถือนั้นแหละพวกเขาจึงได้เจริญรอยตามปรีชาประเพณีที่มีเกียรติของญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะพวกที่รักษาชาติที่มีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิในสมัยฟื้นฟูประเทศ ได้ใช้ความอาจเป็นไปได้แห่งการอุทิศตนและฆาตกรรมทางการเมืองและทางอุตสาหกรรมให้เป็นประโยชน์ แต่พวกคลั่งชาติชาวญี่ปุ่นส่วนมากยังมิได้เตรียมตัวให้พร้อมเพื่อดำเนินการตามแผนการที่ครั้งหนึ่ง

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๘๔๓

พวกเขาได้ประสบความสำเร็จในการเลิกล้างระเบียนเก่าๆ ในฐานะเป็นฆาตกรคนหนึ่งในการวางแผนฆ่าอัครมหาเสนาบดีอินโกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เขาได้อธิบายว่า “เราคิดถึงเรื่องการทำลายล้างก่อนเพื่อน เราไม่เคยคำนึงถึงหน้าที่ในด้านการสร้างสรรค์เลย อย่างไรก็ตาม เรามองเห็นล่วงหน้าว่า เมื่อการทำลายล้างสำเร็จสมบูรณ์แล้ว คงจะมีบางคนที่จะทำหน้าที่ก่อสร้างต่อไป” ดังนั้นชั้นแรกจึงประกอบด้วยกรกระทำที่รุนแรงต่อบุคคลที่เป็นตัวแทนของสังคม ซึ่งการกระทำนั้นเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลโดยไม่มีการประสานงานกันเลย

อาซาฮิ เฮอิโง

การเรียกร้องให้มี “การฟื้นฟู” ใหม่

ฆาตกรรมที่นับว่าสำคัญารแรกในการณรงค์ต่อต้านพวกผู้นำฝ่ายนายทุนได้มาครบรอบ ๑๐ ปี ก่อนที่ลัทธิการปกครองแบบที่ทำให้เกิดความตกใจกลัวด้วยวิธีขู่หรือฆ่าของพวกหัวชาตินิยมรุนแรงสมัยทศวรรษที่ ๗-๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ในวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔ อาซาฮิ เฮอิโง หัวหน้าของพวก ชินชู กิดัน หรือหน่วยเรียกร้องความเป็นธรรมแห่งเทวเทศ (Righteousness Corps of the Divine Land) ได้สังหารชีวิต ยะสุตะ เซนอิโร หัวหน้าสำนักยะสุตะ “ไซบัตสึ” ที่บ้านของยะสุตะเอง อาซาฮิได้ออกแถลงการณ์อธิบายถึงเหตุผลของตนที่แสดงให้เห็นภาพการที่ท่านเหยียดหยันพวกผู้นำทางการเมืองและทางสังคมที่ได้ตั้งหลักมั่นแล้วตลอดมา อาซาฮิก็คล้ายๆ กับนายทหารหนุ่มๆ สมัยทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ที่ได้ทำงานเพื่อการฟื้นฟูโชวะ คือท่านได้เรียกร้องให้มี การฟื้นฟูโตโช (โตโช เป็นนามรัชกาลสมเด็จพระจักรพรรดิที่ปกครองประเทศตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ และ โชวะ เป็นนามของรัชทายาทของพระองค์ที่ชาวตะวันตกรู้จักกันในพระนามว่า อิโรฮิโต)

(จากหนังสือ โตโช เซอิชิ ชิ, ของ ชิโนบุ เซอิชะบุโร, เล่ม ๓, หน้า ๗๔๔-๗๕๑)

พวก เกนโร ได้สร้างตัวแบบขึ้นมาแล้ว และทุกวันนี้ธุรกิจทางการเมืองของเราก็ดำเนินการโดยบรรดาคนที่ชั่วช้าเลวทรามทั้งหลาย พุจิตะ เตนสะบุโร ได้กลายเป็นขุนนางผู้ใหญ่ (บารอน) เพราะออกธนบัตรปลอมตามบัญชาของ อิโต ฮิโรbumi โอคุระ (หัวหน้าสำนัก ไซบัตสึ อีกคนหนึ่ง) ได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ (บารอน) โดยการมอบเงินส่วนหนึ่งจากเงินที่เขาได้มาจากการค้าขายที่ไม่สุจริต คือ ขายสินค้ากระป๋องบรรจุก้อนกรวด ยามาโมโต กอมเบอิ (นายกรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีของท่านได้ถูกคว่ำไปเพราะเกิดค้นพบว่ามีการทุจริตในการทำสัญญาซื้อเรือรบ) ได้สร้างโชคันหมมหาศาลขึ้นมาด้วยการก่อเรื่องที่อื้อฉาวเกี่ยวกับการซื้อเรือรบจากบริษัทซีเมนส์

๘๙๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(Siemens) โอคุมะ ยามะงาตะ และคนอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงอื่นๆ ที่ตอนนี้เป็นผู้มั่งคั่งขึ้นมาเพราะการคอร์รัปชันขณะที่ดำรงตำแหน่งอยู่นั่นเอง พรรค *เคนเซอิไก* ได้รับการหนุนหลังจาก *อิวะซากิ* (หัวหน้าฝ่ายจัดหาผลประโยชน์ของบริษัท *มิตซูบิชิ*) และพรรค *เซมิยูไก* (พรรครัฐบาล) ได้หาเงินสำหรับการณรงค์หาเสียงจากการรถไฟแมนจูเรียใต้และจากฝิ่น รัฐบาลและผู้มีเกียรติอื่นๆ ล้วนเป็นผู้ชำนาญในการทำมาค้าขาย และพวกเขาล้วนทำการค้ามาถึงผลประโยชน์ส่วนตัวแต่ฝ่ายเดียว ในขณะที่มิตซูบิชิ, อิวะซากิ, โอคุระ, อาซาโนะ, คอนโด, ยะสุดะ, ฟุรุกาวะ และสุสูกิต่างได้รับโชคมหาศาลไปตามๆ กันนั้น พวกที่มีอำนาจขึ้นมาด้วยความมั่งมีอื่นๆ ไม่มีอะไรดีขึ้นเลย...

น่าอนาถ, เวลานั้นนับว่าเป็นเวลาที่เต็มไปด้วยอันตรายมาก ความคิดของต่างตัวที่นับว่าตรงข้ามกับนโยบายแห่งชาติของเราได้เคลื่อนเข้ามาดุจกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวกราก ความไม่พึงพอใจของมวลชนที่ยากจนที่ได้รับการปฏิบัติจากชนชั้นอภิสิทธิ์โดยไม่ชอบธรรมมาเป็นเวลานานปี แต่ได้ซ่อนความรู้สึกที่ขมขื่นของตนไว้นั้น บัดนี้ได้ถูกปลุกให้ตื่นตัวขึ้นมาแล้ว การยึดอย่างซาเห็นและสายดาที่ดำหนิของพวกคนจนย่อมแสดงให้เห็นว่าพวกเขาใกล้ความเป็นผู้ป่าเถื่อนเข้าไปแล้ว ดูคล้ายว่าความหมดหวังของประชาชนจะทำให้พวกเขาไม่คำนึงถึงชาติหรือสมเด็จพระจักรพรรดิใดๆ ทั้งสิ้น

เพื่อนร่วมชาติของเราบางคนกำลังได้รับความเดือดร้อนจากวัณโรค ทั้งนี้เพราะการทำงานตรากตรำเกินไป เพราะความสกปรกและการขาดอาหาร บางคนสูญเสียสามีต้องกลายเป็นหญิงโสเภณีเพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูกๆ ที่เป็นสุดที่รักของตน และพวกที่สมัยหนึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นวีรชนชาตินั้นบัดนี้ได้กลายเป็นขอทานไปเพียงเพราะว่าพวกเขาไม่สามารถจะไปรบได้อีกต่อไปแล้ว... นอกจากนั้นเพื่อนร่วมชาติของเราบางคนต้องได้รับทุกข์ทรมานอยู่ในคุกเพราะทำความผิดเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะถูกความอดอยากแทบล้มประดาตายยังบังคับให้ต้องทำ ส่วนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ก่ออาชญากรรมหนักๆ ก็พ้นจากการถูกลงโทษไปได้เพียงเพราะว่าพวกเขาสามารถเปลี่ยนแปลงกฎหมายได้

พวกอดีตเจ้าขุนมูลนายทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ต้องรับผิดชอบต่อความตายแห่งบรรพบุรุษของเราเพราะได้นำเอาบรรพบุรุษของเราเข้ามาแล้วยิงเป้านั้น บัดนี้ได้กลายเป็นพวกผู้ดีและแสวงหาความสุขด้วยการดำรงชีวิตแบบเกียจคร้านและหาความสำเร็จสำราญแบบเสพสุรายาเมา เคล้านารีไปตามเรื่องตามราว พวกที่ได้กลายเป็นนายพลขึ้นมาด้วยการเอาชีวิตญาติพี่น้องของเราไปสังเวยในสงคราม ก็กำลังเทศนาสอนเรื่องความจงรักภักดีและความกล้าหาญในลักษณะการอันหยิ่งยโส ดูดั่งว่าที่พวกเขาประสพชัยชนะมานั้นก็ด้วยความสามารถตามลำพังของพวกเขาเอง อย่างนั้นแหละ

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๘๙๕

จงพิจารณาเรื่องนี้ให้จริงจังสักหน่อยเถิด! พวกผู้ดีใหม่ ๆ เหล่านี้เป็นศัตรูของพวกเรา เพราะพวกเขาทำให้เลือดของเราต้องหลั่งเป็นสายธาร และพวกอดีตเจ้าขุนมูลนายและผู้ดีทั้งหลายก็เป็นข้าศึกของเราด้วย เพราะพวกเขาได้คร่ำชีวิตบรรพบุรุษของเราไปเสียมากต่อมาก

ท่านผู้เป็นเพื่อนร่วมอุดมคติหนุ่ม ๆ สาว ๆ ของเราทั้งหลาย! งานของพวกท่านก็คือ ต้องทำการฟื้นฟูแบบใดโซขึ้นมา ท่านจะต้องดำเนินการเป็นขั้น ๆ ดังนี้ :

๑. ฝังพวกเศรษฐีผู้ทรยศทั้งหลายเสียให้หมด
๒. ทำลายพรรคการเมืองในปัจจุบันเสียให้สิ้น
๓. ฝังข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และพวกผู้ดีเสีย
๔. นำระบบการให้สิทธิออกเสียงแก่ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปมาใช้
๕. เลิกข้อแม้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการรับมรดกในด้านตำแหน่งและความมั่งคั่งเสีย
๖. เว้นคืนที่ดินมาเป็นของรัฐและบรรเทาทุกข์ของพวกชาวไร่ชาวนาที่ต้องเช่าที่ดินเขาทำ
๗. รัฐบาลพึงมีงบประมาณมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ เยน
๘. โอนธุรกิจใหญ่ ๆ มาเป็นของชาติ
๙. ลดอัตราการเข้ารับราชการทหารลงเหลือเพียงปีเดียว

ขั้นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียงขั้นเริ่มต้นเท่านั้น แต่การลงโทษพวกเศรษฐีที่ทรยศต่อชาตินั้นเป็นขั้นที่จะต้องทำอย่างริบดวงที่สุดและไม่มียุติทางใดๆ ที่จะทำให้ขั้นนี้สำเร็จไปได้ นอกจากจะต้องสังหารบุคคลเหล่านี้เสียให้หมดสิ้น

ประการสุดท้าย ข้าพเจ้าต้องการจะพูดกับเพื่อนร่วมงานกับข้าพเจ้าสักคำหนึ่ง ข้าพเจ้าหวังว่า ท่านคงจะเห็นด้วยกับหลักการของข้าพเจ้า อย่าพูด อย่าดกอกตกใจ และอย่าทำเป็นเด่น ท่านจะต้องเจียบ เพียงชุ่มแหวง ดี ฟัน และยัง เท่านั้นก็พอ ไม่มีความต้องการอะไรที่จะต้องมาประชุมหรือจัดตั้งองค์การอะไรขึ้นมาเพียงแต่ท่านจะยอมเสียสละชีวิตเท่านั้นก็พอ และทำงานนี้ตามความถนัดของท่าน โดยวิธีนี้ท่านก็จะได้ชื่อว่าเตรียมวิถีทางเพื่อแก้ปัญหาแล้ว เปลวไฟจะเริ่มต้นที่นั่นบ้างที่นั่นบ้าง และเพื่อนร่วมอุดมคติเดียวกันกับเราก็คือรวมตัวกันทันที จงลืมผลประโยชน์ส่วนตัวเสีย และอย่าคิดถึงนามหรือชื่อเสียงของตัวเองเพียงตาย เพียงหลับไปเท่านั้น อย่าแสวงหาปริญญา แต่จงดำเนินไปตามวิถีทางแห่งความโง่เขลาแล้วก็ทราบถึงความสูงส่งแห่งความโง่ที่ยิ่งใหญ่เอง

๘๙๖

ปอเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สภาพของเพื่อนร่วมชาติ

นับว่าตรงข้ามกับจารีตของรัฐที่รวบอำนาจไว้หมด ซึ่งทำให้เห็นขบวนการชาตินิยมรุนแรงในยุโรปอย่างเด่นชัด ลัทธิชาตินิยมรุนแรงของญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากจะสังเกตได้จากการหวงคิดถึงคุณค่าของสังคมกสิกรรมดั้งเดิมของพวกเขา นักทฤษฎีเป็นจำนวนมากได้ตีจากความชั่วแห่งสังคมของตนแล้วหันไปหาความคิดคำนึงถึงสังคมที่มีการปกครองน้อยลง มีการปกครองตนเองในชนบทมากขึ้น และมีความสัมพันธ์กันในครอบครัวใกล้ชิดยิ่งขึ้น พันธะเหล่านี้ได้ถึงจุดยอดสุดในองค์สมเด็จพระจักรพรรดิในฐานะที่ทรงเป็นพระบิดาแห่งชาติ แต่เค้าโครงทั้งสิ้นที่พวกเขาคำนึงถึงคงจำเป็นจะต้องแตกต่างไปจากสังคมอุตสาหกรรมและที่รวมอำนาจไว้ที่เมืองหลวงดังที่ญี่ปุ่นกำลังพัฒนาอยู่ในขณะนี้มากทีเดียว

บุคคลที่มีอิทธิพลที่สุดที่ให้อรรถาธิบายถึงตำแหน่งฐานะนี้ก็คือ ทะจิบะนะ โคสะบุโร (ยังมีชีวิตอยู่) กับ งอนโด เซอิเกอิ (พ.ศ. ๒๔๐๙-๒๔๘๐) ทั้งสองท่านนี้เป็นหนี้อุดมคติเกี่ยวกับองค์การทางสังคมแบบยูโทเปียผสมเด้าที่ถือกันมาตามปรัมปราประเพณีมากทีเดียว ทะจิบะนะได้เขียนไว้ว่า รัฐควรจะมีอยู่ตลอดไป ภายใต้ลัทธิประชาคมนิยมของพวกเขาชาวไร่ชาวนา และท่านได้เตือนไว้ว่า “ญี่ปุ่นจะเป็นตัวของตัวเองไม่ได้ ถ้าหากญี่ปุ่นแยกตัวเองออกจากโลก” ส่วนงอนโดรู้สึกว่าคุณูปการได้ถูกสร้างขึ้นมาบนหลักการแห่งการดำรงชีวิตด้วยการพึ่งตัวเอง ซึ่งในหลักการนี้ “สมเด็จพระจักรพรรดิจะไม่ทำอะไรให้เกินกว่าการทำพระองค์ให้เป็นแบบอย่าง ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีมาตรฐานที่ดงามเลย” งอนโดรู้สึกว่าการรวมกลุ่มของสังคมในวงแคบๆ ในสมัยดึกดำบรรพ์ เป็นเพียงการรวมกลุ่มตามธรรมชาติและน่าปรารถนาเท่านั้น และข้อเขียนของท่านก็แสดงให้เห็นความไม่เชื่อถือไม่ไว้วางใจรัฐบาลใหญ่และกองทัพใหญ่อย่างลึกซึ้งทีเดียว

พร้อมๆ กับการยกย่องสังคมดึกดำบรรพ์นี้ก็มีการคร่ำครวญถึงความทุกข์ยากของชาวชนบทในญี่ปุ่นสมัยใหม่ ชาวชนบทที่ตกเป็นเหยื่อของรัฐบาลใหญ่ ธุรกิจใหญ่ ๆ และการะเกี่ยวกับการทหารที่ต้องเสียเงินทองไปมากนั้นได้ถูกทำให้หมดโอกาสที่จะปกครองตนเองและจากการครองชีวิต สังคมญี่ปุ่นแทนที่จะแสดงให้เห็นความเสมอภาคแห่งลัทธิประชาคมนิยมดั้งเดิม กลับแสดงให้เห็นการแบ่งแยกประชาชนออกเป็นชั้นๆ ซึ่งไม่เป็นการดีเลย ทะจิบะนะเห็นว่าข้อนี้เป็นความชั่วเกี่ยวกับการทำบ้านเมืองให้เป็นนครหมด ทะจิบะนะได้เขียนไว้ว่า “ตามการแสดงความคิดเห็นแบบสามัญชนแล้ว โดเกียวก็น่าเป็นศูนย์กลางของโลก แต่ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจที่จะกล่าวว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าโดเกียวก็น่าไม่มีอะไรเลย นอกจากร้านค้าสาขาของกรุงลอนดอนเท่านั้นเอง” งอนโดก็คร่ำครวญถึงความเสื่อมโทรมของชีวิตชาวไร่ชาวนาซึ่งเป็น “พื้นฐานแห่งประเทศและแหล่งกำเนิดนิสัยและชนบทรูขี้เฒ่า” ในขณะที่ “โดเกียวและเมืองอื่นๆ ได้ขยายไปยัง

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๘๙๗

หมู่บ้านของชาวไร่ชาวนาทุกอัตราส่วนและได้สร้างตึกรามบ้านช่องที่สูงๆ ขึ้นมาเต็มไปหมด” ความไม่เสมอภาคแบบนี้เป็นลางบอกเหตุถึงความวิบัติของสิ่งที่ท่านเรียกว่า “การบริหารงานแบบข้าราชการที่ทำตามแบบลัทธิชาตินิยมของปรัสเซีย”

ดังนั้น พวกฝ่ายชาวลัทธิชาตินิยมที่เห็นว่าตนเป็นพวกชาวไร่ชาวนาได้พบพื้นฐานที่เป็นปรีมปราประเพณีที่ใช้โจมตีสังคมของตนอย่างรุนแรง พวกเขามีได้สละการทำประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมและเครื่องจักรเครื่องกลอย่างสิ้นเชิง เพราะมันก็มีบทบาทที่จำเป็นในการครองชีวิตและการป้องกันชาติ แต่โครงสร้างสังคมที่ไม่มีความยุติธรรมที่รองรับสังคมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นนั้นพวกเขาคิดว่าก็คล้ายๆ กับว่าทำให้แผนการเพื่อป้องกันบ้านเมืองและการปฏิรูปดำเนินไปผิดทาง

ข้อเขียนแบบนี้เป็นที่สนอกสนใจของนายทหารหนุ่มๆ ในกองทัพมาก ในสมัยโวะระพวกนายทหารของญี่ปุ่นมิได้อาศัยอำนาจของชนชั้นชาวยุโรปอีกต่อไปแล้ว แต่ก็นับว่าเห็นห่างจากชนบทและพวกชาวไร่ชาวนาออกไปทุกที พวกนายทหารหนุ่มๆ ที่ไม่พอใจต่อสิ่งที่พวกเขาได้เห็นในชีวิตในเมืองของญี่ปุ่น ผู้ไม่เข้าใจว่าทำไมผู้บังคับบัญชาชั้นผู้ใหญ่ของตน จึงไปร่วมงานกับพวกนักการเมืองและนักธุรกิจ จึงได้เตรียมยอมรับคำอธิบายของกอนโดที่ว่าพวกทหารเป็นเพียงปีกข้างหนึ่งของชนชั้นปกครองที่เป็นข้าราชการเท่านั้นเอง

กอนโด เซอิเกอิ

ช่องโหว่ระหว่างชนชั้นอภิสิทธิ์กับสามัญชน

หนังสือของกอนโด ชื่อ หลักการแห่งประชาชนที่ปกครองตนเอง (ยิจิมิมบัน) กับบทความเรื่อง การทำตนให้หลุดพ้นของหมู่บ้านชาวนา (โนซอน ยิกิว รอน) ที่เขียนขึ้นในปีที่มีความเดือดร้อนอย่างมากภายในเมื่อหมู่บ้านต่างๆ ได้รับความทุกข์ยากอย่างรุนแรงที่สุด ข้อเขียนของท่านทำหน้าที่เป็นจุดจุดมการณ์ของพวกนายทหารหนุ่มๆ ที่โค่นอำนาจนายกรัฐมนตรีอินุโกลงเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่กอนโดเองมีความเกี่ยวข้องกับพวกที่มีหัวรุนแรงที่ข้อเขียนของท่านทำให้มีความเคลื่อนไหวเพียงเล็กน้อยหรือมิได้เกี่ยวข้องกับอะไรกันเลย

(จาก ยิจิมิมบัน ของ กอนโด, หน้า ๑๘๕-๑๘๘)

ในระหว่างยุคนี้แหละ (คือ ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕) ที่ได้มีการรวบรวมกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาขึ้น ได้นำเอาระเบียบว่าด้วยนคร เมือง และหมู่บ้านมาใช้ และได้ให้

ความคุ้มครองทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวจริงๆ ตามหลักการว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สิน ข้อนี้ทำให้พวกที่
ได้ผลกำไรโดยที่มีได้ทำงานและพวกสมาชิกชนชั้นอภิสิทธิ์เป็นคนโปรดที่ได้รับการเอาอกเอาใจ
ของรัฐ ข้าราชการ “ไซมัตสึ” และทหาร ได้กลายเป็นสามเสาที่สนับสนุนรัฐ พรรคการเมือง
ก็ต้องพึ่งพาอาศัยพวกสามเส้านี้แหละ และพวกบัณฑิตทั้งหลายก็ต้องประจบประแจงบุคคลทั้งสาม
พวกนี้ บุคคลทั้งสามกลุ่มนี้ได้ผูกสัมพันธ์ไมตรีกันโดยการแต่งงาน แล้วก็เลยรวมกันเป็นคน
กลุ่มเดียว ในประเทศที่มีการปกครองเป็นระเบียบเรียบร้อยเช่นนั้น ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า
ไม่ว่าในอนาคตภายภาคหน้าจะเป็นอย่างไรก็ตาม การทหารของชาติจะได้รับการสนับสนุนจาก
พวกชนชั้นทหารที่เป็นอภิสิทธิ์ชนเพียงพวกเดียวไม่ได้ ข้าพเจ้ามิได้พูดสนับสนุนให้มีการปลดอาวุธ
หรือมิใช่ข้าพเจ้าเป็นคนรักสันติแต่อย่างใดเลย ข้าพเจ้ามีความปรารถนาอย่างจริงใจที่จะให้มีการ
ป้องกันชาติให้เพียงพอ เพราะนั่นคือเหตุผลที่ข้าพเจ้ามีความรู้สึกสงสัยเกี่ยวกับระบบการ
เตรียมการทางทหารในปัจจุบัน ข้าพเจ้าขอพักการที่จะอภิปรายเรื่องนี้อย่างละเอียดไว้ชั่วคราว
ก่อน ณ ที่นี้ข้าพเจ้าจะพูดถึงว่าแม้ข้าพเจ้าจะฝึกฝนทหารเป็นล้านๆ คน ทหารที่เข้าแถวอยู่ก็จะ
ไม่ผิดอะไรกับหุ่น นอกเสียจากว่าเราจะสามารถผลิตอาวุธและยุทธปัจจัยที่จำเป็นได้มากมาย
เท่านั้น เป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่า สมาชิกที่เราได้สำรองไว้ชุดที่หนึ่งและชุดที่สอง และวิสัย
สามรถที่เราจะฝึกฝนกองทหารและหาวัสดุมาใช้สอยนั้นถือว่าเป็นความลับทางทหาร และไม่มี
ประโยชน์ใดๆ ที่จะพยายามพูดถึงบุคคลเหล่านี้ให้เฉพาะเจาะจงลงไป แต่ความจริงแล้วนับว่าเป็น
ภารกิจที่น่าเสียดายอย่างหนึ่ง สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคหลังสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น
ในเมื่อพวกหนึ่งได้เพิ่มให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยการจัดสรรของกองทัพบก
เพื่อเพิ่มศักดิ์ศรีให้แก่พวกทหาร

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ของประชาชนในชาติทั้งปวง ภายหลังสงครามโลก
ครั้งที่ ๑ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลเนื่องมาจากทฤษฎีทางการเมืองนั้นได้มีผลสะท้อนเป็นความ
เปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในประเทศนี้ด้วย อนึ่ง พร้อมกับการเกิดการปฏิวัติในรัสเซีย ความวุ่นวาย
บนผืนแผ่นดินใหญ่ของจีน กระแสขึ้นลงของความคิดทั้งเก่าและใหม่ทั้งของตะวันออกและตะวันตก
ส่วนหนึ่งก็เพื่อตอบสนองความกดดันทางเศรษฐกิจ และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นการตอบสนอง
ความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์ มโนคติแห่งลัทธิชาตินิยมทางทหารของปรัสเซียได้เสื่อมลง
สถานะแห่งความเสื่อมที่รวดเร็วซึ่งแม้แต่สุนัขก็ไม่กิน ถ้าหากญี่ปุ่นเพียงทำความเพียรพยายามให้
สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกาลสมัยเท่านั้น ญี่ปุ่นจะไม่สามารถดำรงตำแหน่งได้การพนันของ
โลกเชียวนะหรือ? แต่ก็ดูเหมือนจะมีอะไรบางอย่างที่ทำให้การบริหารแบบทหารบางชนิดต้องออกสัน
ขวัญแขวนไปบ้างไม่มากนักน้อย ขอให้ข้าพเจ้าอธิบายต่อไป ทำที่แบบที่ไร้สาระแห่งความเข้มแข็ง
ที่กำลังลดลงโดย ๔ แผนกนี้ ก็ยังคงดำเนินการต่อไป ทั้งๆ ที่การจัดสรรทางด้านทหารนี้
มิได้ถูกลดลงแม้แต่หน่อยเลย ไม่มีอะไรที่จะรับประกันเกี่ยวกับการจัดธุรกิจอย่างไม่รอบคอบเช่น

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๘๕๙

นั้นในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉูดฉาดทุกที่เต็มไปด้วยอันตราย และในสมัยที่เกิดมีแผ่นดินไหว และไฟไหม้ (เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖) นี้เลย

ในรัฐต่างๆ ที่ทหารปกครอง ไม่ว่าจะเป็นในสมัยแรกๆ หรือในสมัยเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ก็ตาม พวกคนมั่งมีมักจะดำรงตำแหน่งสูงๆ อยู่ในวงการปกครองเสมอ เมื่อพวกมั่งมีสมคบกันกับพวกที่มีอำนาจในทางการเมือง แล่งทรัพยากรของประชาชนก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของบุคคลเหล่านั้นก่อนที่จะใครจะมีโอกาสทราบว่าจะไรกำลังจะเกิดขึ้น เมื่อเกิดเรื่องอย่างนี้ขึ้นมาสามัญชนทั้งหลายก็ตกอยู่ในยุคเข็ญเสียแล้ว พวกเขายังต้องประสบกับความหนาวเย็นและความหิวโหยอีก และถ้าหากพวกเขาไม่ทำงานด้วยน้ำตาอาบหน้าในฐานะที่เป็นเครื่องมือของพวกมั่งมีและพวกที่มีอำนาจในทางการเมืองแล้ว พวกเขาก็จะเอาชีวิตไม่รอด เมื่อประชาชนถูกความหิวโหยเข้าครอบงำ และต้องทำงานเพียงให้พอประทังชีวิตไปวันหนึ่งๆ ด้วยน้ำตาอาบหน้าเช่นนี้แล้วท่านคิดว่ายังมีสิทธิมนุษยชนอะไรเหลืออยู่อีกหรือ? แล่งทรัพยากรที่เป็นมูลฐานแห่งประเทศ คือ ที่ดิน วัตถุดิบ เครื่องจักรกลเกี่ยวกับการขนส่งและการคลัง เหมืองแร่ แหล่งการประมง เป็นต้น ส่วนใหญ่กลายเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของพวกนายทุนผู้มีอำนาจกลุ่มเล็กๆ ในข้อนี้ย่อมก่อให้เกิดกรณีพิพาทในเรื่องแรงงานและปัญหาเกี่ยวกับพวกชาวไร่ชาวนาขึ้น แต่โดยเหตุที่ฐานะของพวกนี้มันคงขึ้นกว่าเดิม และโดยเหตุที่คนพวกนี้ได้มีความสัมพันธ์กับส่วนต่างๆ แห่งสังคมยุโรปใกล้ชิดยิ่งขึ้น พวกเขาก็คงเป็นพวกที่เมื่อได้มีการเน้นในด้านการปฏิบัติทางแรงงานในยุโรปก็ได้ตั้งสถาบันต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้มีการปรับตัวให้เหมาะสมอย่างละมุนละม่อมขึ้น แล้วพวกเหล่านี้ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งแห่งนโยบายทางสังคมทั่วไป และรัฐบาลก็ได้เริ่มต้นตั้งองค์การที่คล้ายคลึงกันขึ้นบ้างเป็นชั้นๆ พวกเขาได้พูดถึงเรื่องการปฏิรูป องค์การทางสังคมใหม่ๆ ของรัฐบาล และการจัดให้มีข้าราชการที่ทำงานเกี่ยวกับการเช่าที่ดินล้วนแต่เป็นรายการที่มีค่าทั้งนั้น การทำให้พวกนายทุนกับกรรมกรปรองดองกันโดยวิธีเช่นนี้ในตอนนี้ก็มีลักษณะคล้ายกับการปิ่นต้นไม้ไปหาปลามากทีเดียว ในสมัยที่บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ นโยบายทางสังคมของบิสมาร์กอาจเอามาใช้ได้บ้างในตอนที่เยอรมนีมีความสงบสุขชั่วระยะหนึ่ง แต่บัดนี้ ไม่เพียงพวกกรรมกรและพวกเช่าที่ดินเองจะช่วยเหลือพวกนายทุนและนักการเมืองเท่านั้น แต่ความรู้อย่างมากมาที่การศึกษาคุณค่าของพวกนักปราชญ์และการศึกษาแบบปฏิบัตินิยมสร้างขึ้นมาจากซึ่งมีแนวโน้มไปในทางให้ความสนับสนุนพวกกรรมกรและพวกเช่าที่ดินนั้น ความจริงมีมากเกินไปความรู้ของพวกนักปราชญ์ที่เป็นลูกมือของพวกนายทุนหรือที่ประกอบเป็นสิ่งที่ไร้ค่าในวงราชการ ถ้าหากเพียงพวกเขาสามารถทำงานโดยมีกฎหมายหนุนหลังเท่านั้น เขาย่อมสามารถนำเอามาตรการที่โอ้อวดว่างเปล่าบางอย่างของพวกที่มีอำนาจมาใช้ได้ แต่ความจริงแล้วการที่จะหวังให้เกิดมีการร่วมมือกันหรือการปฏิรูปนั้นจะเป็นจริงขึ้นมาไม่ได้เลย

โดยเหตุที่เงื่อนไขต่าง ๆ ตามที่ประชาชนเชื่อถือปฏิบัติอยู่นั้นความจริงก็ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วนั่นเอง พื้นฐานแห่งระบอบการปกครองโดยทหารจึงไม่อาจที่จะปลอดภัยได้ จงแน่ใจได้ว่า พวกนายทหารซึ่งเป็นผู้ดำรงตำแหน่งอยู่ตลอดชั่วชีวิตได้รับการรับรองว่าจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเพียงพอตลอดไป และพวกเขาก็มีความจงรักภักดีกล้าหาญ และประเสริฐอย่างเห็นได้ชัดจริง ๆ และพวกเขาก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ แต่พวกทหารที่ต้องหลั่งเลือดตามหน้าที่นั้นล้วนเป็นบุตรและพี่น้องของสามัญชนทั้งหลาย ทหารเหล่านี้ส่วนใหญ่จึงเกิดมาเป็นคนยากจนและทุกข์ยากมาก พวกเขาได้เข้ามาสู่กรมกองทหาร แล้วก็ต้องเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชาในฐานะที่เป็นบุตรและพี่น้องของสามัญชนทั้งหลาย ไม่ว่าจะตกอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ พวกเขาจะไม่ลืมว่าพวกเขาเองก็เป็นสามัญชนเหมือนกัน ถ้าหากเราจะอนุมานเอาว่าเขาคิดอย่างไร และนำเอาปัญหาเกี่ยวกับสภาพของสามัญชนและชนชั้นอภิสิทธิ์มาเป็นอัตราส่วน แล้วคิดถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในหัวใจของคนทั้งหลาย นึกย้อนหลังไปหาปัญหาเกี่ยวกับพวกกรรมกรและพวกที่ต้องเช่าที่ดิน จากความเดือดร้อนก็มาถึงการต่อสู้ดิ้นรน แล้วจากการต่อสู้ดิ้นรนแล้ว อะไรจะเกิดขึ้นต่อไปเล่า? เราขอยอมรับว่ากองทัพบกมีหน้าที่อ้างไว้ซึ่งสันติสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ทหารที่ดีและอยู่ในโอวาทซึ่งดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ที่ท่านเป็นผู้นำเขาอยู่นั้นส่วนใหญ่เป็นบุตรและพี่น้องของสามัญชนที่ยากจน พวกเขามีใช้ประชาชนที่จะมารับใช้ทำหน้าที่สังหารสามัญชนด้วยกัน ไม่ใช่ พวกเขาคือบุคคลที่ได้อุทิศชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อศีลธรรมอันดีงามของประชาชนโดยส่วนรวม

คิตะ อิกกิ และการปฏิรูปของลัทธิชาตินิยมที่รุนแรง

กลุ่มคณะปฏิวัติซึ่งมี คิตะ อิกกิ เป็นหัวหน้ามีความเห็นตรงข้ามกับพวกผืนถึงเกาะยูโทเปียดึกดำบรรพ์ เช่น กอนโด เซอิเกอิ บุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่ได้ศึกษารรณคดีที่แสดงความคิดเห็นรุนแรงของตะวันตกมามาก และพวกเขาเป็นหนี้มากซำกว่าที่จะเป็นหนี้เล้าจ้อการยกย่องความเป็นท้าวและความสมบูรณ์แบบของสมเด็จพระจักรพรรดิของพวกเขา นั้น ได้ถูกนำมาผสมกับการวิพากษ์วิจารณ์พระบรมวงศานุวงศ์ และงานของราชสำนักอย่างรุนแรง พวกเขาได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงในสังคมและสถาบันต่าง ๆ ของญี่ปุ่น และสัญญาว่าญี่ปุ่นที่ทำการปฏิวัติแล้วคงจะสามารถเป็นผู้นำในการที่จะก่อให้เกิดเป็นสหภาพแห่งประชาชนชาวเอเชียที่จะกลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ได้

คิตะ อิกกิ (พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๘๐) นับว่าเป็นโฆษกที่สำคัญที่สุดของกลุ่มนี้ ท่านเป็นบุตรของคนที่ยากจนเหลือสาเก (ชาวเกะ) บนเกาะซาโต ท่านมีความสนใจในลัทธิสังคมนิยมมาตั้งแต่อายุน้อยแล้ว ความปรารถนาจะส่งเสริมให้มีการปฏิวัติเอเซียของท่านนี้แหละที่ทำให้ท่านไปเข้ากลุ่มนักผจญภัย และสมาชิกสมาคมอามุริที่ให้ความร่วมมือในการปฏิวัติของคณะชาติของซุนยัตเซนในเมืองจีน

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๐๑

คิดะอยู่ในเมืองจีนในระหว่างเวลาที่เกิดปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ และความผิดหวังของท่านอันเนื่องมาจากความล้มเหลวแห่งการปฏิวัติที่จะทำประเทศจีนให้เป็นประชาธิปไตยนั้นได้มีผลอย่างลึกซึ้งต่อความคิดของท่านในสมัยต่อมา มา หนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์การปฏิวัติของจีนฉบับไม่เป็นทางการ (ชินะ คะกุเมอิ ไกชิ) ของท่านได้วิพากษ์วิจารณ์ชาวญี่ปุ่นผู้สนับสนุนให้มีการกระทำที่รุนแรงในประเทศจีนที่ไปเป็นมิตรกับซุนยัตเซน ซึ่งในตอนนั้นคิดะเห็นว่าเป็นผู้ใช้คำขวัญของตะวันตกอย่างผิวเผิน แทนที่จะทำงานเพื่อทำให้ดุลยภาพแห่งอุดมการณ์ของตะวันตกกับตะวันออกดีขึ้น ลัทธิสังคมนิยมในตอนแรกๆ ของคิดะ บัดนี้ได้กลายเป็นแบบ “ตะวันออก” มากขึ้น ดังนั้นท่านจึงได้เรียกร้องให้มีการผสมผสานกันระหว่างความคิดแบบปฏิวัติของตะวันตกกับปรัชญาของตะวันออกซึ่งท่านเรียกว่า ลัทธินิยมญี่ปุ่น (Japanism) ทั้งคิดะยังได้วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นที่อยู่ในเมืองจีนอีกด้วยโดยเฉพาะท่านไม่พอใจอย่างมากต่ออุบายต่างๆ ของสำนัก ไช่บัตสึ ซึ่งท่านเห็นว่าการที่สำนักเหล่านี้ได้ให้เงินกู้ยืมได้มีผลผลักดันให้พวกปฏิวัติจีนประนีประนอมกับยวนซีไอซึ่งเป็นพวกหัวอนุรักษนิยม ทั้งนี้ก็เพื่อหลีกเลี่ยงการแสวงหาประโยชน์ของญี่ปุ่น ดังนั้นคิดะซึ่งตระหนักถึงการปฏิวัติเอเชียซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ บัดนี้ได้มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในสังคมญี่ปุ่น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำในเอเชียใหม่ ไช่บัตสึ ที่เห็นแก่ตัวจะต้องถูกเหี่ยวร้างไว้บ้าง พวกนักการเมืองที่ทุจริตจะต้องถูกขับออกไป และราชสำนักก็จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งนี้ก็เพื่อให้ราชสำนักพ้นจากอิทธิพลของพวกข้าราชการโกงๆ ที่ไปคอยเสนอหน้ารับใช้พวกสมาชิกพรรคการเมือง ไช่บัตสึ ซึ่งเป็นผู้ทำให้ประเทศชาติต้องอ่อนแอลง

ลัทธิชาตินิยมรุนแรงอย่างแท้จริงแห่งทัศนะของคิดะไม่มีทางที่จะสำคัญผิดไปได้เลย ท่านสนับสนุนให้ทำการเปลี่ยนแปลงแบบกวาดล้างทุกๆ ส่วนของสังคมญี่ปุ่น คือยึดและโอนอุตสาหกรรมหนัก และทรัพย์สินสมบัติทั้งหลายมาเป็นของชาติ การทำงานวันละ ๘ ชั่วโมง และโครงการปฏิรูปที่ดิน ไม่มีอะไรที่น่าสงสัยว่าเขาจะโอนเอียงไปหาลัทธิรุนแรงเลย คำนำหนังสือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ของท่านได้สดุดีอาซาฮิ เฮอิโง ผู้สังหารยะสุตะ เซนิโร ว่าเป็นผู้มีอุดมการณ์ยึดมั่นอยู่ในเจตนารมณ์แห่งข้อเขียนของตนเอง คิดะเองได้มีความสัมพันธ์กับบรรดานายทหารหนุ่มๆ อย่างแน่นแฟ้น การที่พวกนายทหารหนุ่มเข้ามายุ่งเกี่ยวกับนโยบายเกี่ยวกับเมืองจีนของญี่ปุ่นนั้นได้มีบทบาทอันสำคัญในการกบฏ (putsches) ของพวกทหารในทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มาก ท่านได้เกี่ยวข้องกับ โคโต ฮะ (ฝ่ายจักรพรรดิวิถิ) ซึ่งเป็นพวกมีหัวรุนแรง ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบต่อความกระด้างกระเดื่องที่เริ่มต้นด้วยคลื่นแห่งความพยายามลอบสังหารและจบลงด้วยการยึดศูนย์กลางกรุงโตเกียวเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ คิดะซึ่งถูกจับได้ในตอนนั้นได้ถูกประหารชีวิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ หนังสือของท่านซึ่งถูกห้ามพิมพ์เผยแพร่อยู่จนถึง

๙๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สมัยที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลงนั้นได้ถูกตีพิมพ์ขึ้นมาใหม่โดยบุคคลที่เห็นว่า การที่คิดะแสดงว่ามีความต้องการที่จะให้มีการปฏิรูปสังคมญี่ปุ่นโดยตลอดในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะเป็นผู้นำการปฏิวัติเอเชียนั้น ได้เกิดขึ้นเพราะเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดตามมาหลังจากที่ทำงานถึงแก่กรรมไปแล้ว

คิดะ อิกกิ

แผนการเพื่อจัดประเทศญี่ปุ่นขึ้นมาใหม่

หนังสือ *เค้าโครงแผนการจัดประเทศญี่ปุ่นใหม่* (นิฮอน ไคโซ โฮอัน ไทโก) ได้บรรจุคำแนะนำของคิดะเกี่ยวกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นในสังคมญี่ปุ่น หนังสือเล่มนี้ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ในขณะที่คิดะยังอยู่ในเมืองเซี่ยงไฮ้ นั้นได้ถูกตีพิมพ์ออกมาอย่างลับๆ และบรรดาเพื่อนๆ ร่วมงานของคิดะได้ส่งต่อๆ ให้แก่กันจากมือหนึ่งไปยังอีกมือหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ ตำรวจได้สั่งห้ามแจกจ่ายหนังสือเล่มนี้ พ.ศ. ๒๔๖๖ หลังจากได้ตัดทอนข้อความออกอย่างมากมายแล้ว หนังสือเล่มนี้ก็ได้ออกตีพิมพ์ออกมาอีก แต่หลังจากนั้นไม่นานนักก็ถูกห้ามอีกเช่นกัน ได้มีการตีพิมพ์ออกมาอีกเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ แต่ต่อมาก็ถูกห้ามอีกเช่นเดียวกัน

หนังสือ *เค้าโครงแผนการจัดประเทศญี่ปุ่นใหม่* ซึ่งได้นำเอาตอนเริ่มเรื่องมาตีพิมพ์ต่อไปนี้ประกอบด้วยคำประกาศที่อยากที่จะเข้าใจซึ่งจะต้องดำเนินการเป็นขั้นๆ หลายขั้นด้วยกัน หนังสือโดยอาศัยบันทึกสั้นๆ ที่แสดงหลักฐานชั้นต่างๆ และคาดล่วงหน้าว่าอาจมีการคัดค้านได้

(จากหนังสือ *นิฮอน ไคโซ โฮอัน*, หน้า ๖-๑๔)

ในปัจจุบันนี้จักรวรรดิญี่ปุ่นได้เผชิญกับวิกฤติการณ์แห่งชาติที่ในประวัติศาสตร์ไม่มีสมัยใดเปรียบปานได้เลย ญี่ปุ่นได้ประสบกับปัญหาที่ยากเสมือนตกอยู่ในระหว่างเขาควยทั้งในบ้านเมืองและในต่างประเทศ ประชาชนส่วนใหญ่รู้สึกว่าคุณไม่มีความปลอดภัยในด้าน การครองชีวิต และกำลังอยู่ ณ จุดที่จะต้องรับบทเรียนมาจากความหายนะของสังคมยุโรป ส่วนพวกที่ถูกชาติอำนาจทางการเมือง การทหาร และการเศรษฐกิจเพียงแต่ซ่อนตัวเองและพยายามดำรงรักษาตำแหน่งฐานะอันไม่ยุติธรรมของตนไว้อย่างตัวสั่นจั่นงเพราะความหวาดกลัว ในต่างประเทศ อังกฤษ อเมริกา เยอรมนี และ รัสเซีย ไม่มีใครที่รักษาคำพูดเลย และแม้แต่จีนซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านของเราที่ได้รับประโยชน์จากความคุ้มครองที่เราอำนวยความสะดวกให้เพราะสงคราม รัสเซียกับญี่ปุ่นนั้น นอกจากจะไม่ตอบแทนบุญคุณเราแล้ว แถมยังชิงชัยเราอีกด้วย เราเป็นเกาะเล็กๆ ที่อยู่โดดเดี่ยวในทะเลตะวันออกจริงๆ ถ้าก้าวไปผิดเพียงก้าวเดียว ชาติของเราก็จะตกลง

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๐๓

ไปสู่สถานะอันวิกฤตอย่างร้ายแรง นั่นคือปัญหายุ้งยากเสมือนตกอยู่ในระหว่างเขาคว้างทั้งในบ้านเมืองของเราเองและในต่างประเทศ ซึ่งนับเป็นเครื่องหมายบอกยุคก่อนและหลังสมัยการฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ

มีอยู่สิ่งเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ภาพสดใสขึ้น นั่นก็คือเพื่อนร่วมชาติ ๖๐ ล้านคนที่เราพร้อมสุขร่วมทุกข์กันมา ประชาชนชาวญี่ปุ่นจะต้องพัฒนาสติปัญญาอันลึกซึ้งที่จะใช้พิจารณาเหตุผลถึงสาเหตุที่สำคัญแห่งความดำรงอยู่แห่งชาติและสิทธิเสมอภาคของประชาชน และพวกเขาต้องการความยึดมั่นความสับสนแห่งความคิดทั้งในบ้านเมืองและของต่างชาติที่สามารถทำให้รู้ถึงความแตกต่าง และที่ถูกต้องไม่มีอะไรบกพร่อง มหาสงครามในยุโรปซึ่งก็คล้าย ๆ กับน้ำท่วมโลกสมัยโนอาห์ นั่นคือการที่สวรรค์ลงโทษเขาเหล่านั้นที่ดำเนินตามวิถีทางที่ผิด ๆ และที่เป็นขบถ แน่ละนี่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่เราไม่สามารถมองดูชาวยุโรปผู้มีจิตใจเลื่อนลอยไม่อยู่กับเนื้อกับตัว เพราะต้องประสบกับการทำลายล้างครั้งใหญ่ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อรายละเอียดอย่างสมบูรณ์ของแผนการต่าง ๆ แต่ที่นับว่าแตกต่างจากญี่ปุ่นก็ตรงที่ในระยะเวลา ๕ ปีที่ประเทศเหล่านั้นตกอยู่ในความพินาศ ญี่ปุ่นกลับเป็น ๕ ปีแห่งความสำเร็จผลสมดังที่มุ่งหมายไว้ ยุโรปต้องการพูดถึงเรื่องการสร้างบ้านเมืองขึ้นมาใหม่ แต่ญี่ปุ่นจะต้องเคลื่อนไหวต่อไปเพื่อจัดประเทศใหม่ ประชาชนชาวญี่ปุ่นทั้งมวลซึ่งคิดคำนึงจากความหวังนี้อนันเป็นผลลัพธ์ที่เนื่องมาจากสวรรค์ประทานรางวัลและทรงลงโทษนั้นในเวลาที่ว่าโครงการหาวิธีที่จะจัดจักรวรรดิญี่ปุ่นที่ยิ่งใหญ่ขึ้นมาใหม่ ควรจะอ่อนวอนเพื่อให้มีการสำแดงเอกลักษณ์ขององค์สมเด็จพระจักรพรรดิที่จะทรงสถาปนา “ความเห็นแห่งชาติที่จะไม่ให้ได้ยินเสียงคัดค้าน โดยการจัดตั้งมหาสมาคมแห่งประชาชนชาวญี่ปุ่นขึ้น” ดังนั้นโดยอาศัยการเคารพนบนอบต่อองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ เราก็คอาจตั้งมูลฐานแห่งการรวบรวมหรือการปรับปรุงชาติขึ้นมาใหม่ได้

ความจริงพี่น้องของเราในประเทศจีนและอินเดียราว ๗๐๐ ล้านคนไม่มีวิถีทางที่เป็นอิสระใดๆ ยิ่งไปกว่าวิถีทางที่การนำทางและการคุ้มครองของเราจะมอบให้เลย และสำหรับประเทศญี่ปุ่นของเราซึ่งในระยะเวลาที่ผ่านมาชั่ว ๕๐ ปีนี้ได้มีพลเมืองเพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่า ซึ่งมีผืนแผ่นดินใหญ่ที่เพียงพอที่จะเลี้ยงดูประชาชนอย่างน้อย ๒๔๐ หรือ ๒๕๐ ล้านคนก็จะนับว่าจำเป็นจริงๆ สำหรับระยะเวลาดังแต่บัดนี้ไป ๑๐๐ ปี หนึ่งร้อยปีสำหรับประเทศชาตินั้นก็คล้ายๆ กับร้อยวันของปัจเจกบุคคลนั่นเอง พวกที่มีความกระตือรือร้นเกี่ยวกับพัฒนาการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เหล่านี้หรือพวกที่เศร้าสลดใจต่อภาวะที่ทำให้หมดหวังของประเทศบ้านใกล้เรือนเคียงนั้นจะสามารถหาเครื่องบรรเทาทุกข์ในลัทธิไฝ่สันติที่อ่อนน้อมเปี่ยมของลัทธิสังคมนิยมตามตำราได้อย่างไร? ไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะตัดความก้าวหน้าทางสังคมออกไปโดยวิธีการต่อสู้แบบชนชั้นเลย แต่ว่า

๙๐๔

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ศาสตร์ชนิดใดเล่าที่จะปิดหูปิดตาไม่สนอกสนใจต่อการแข่งขันระหว่างประชาชนและประชาชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั่วไปตลอดประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติทั้งสิ้น? ในเวลาที่พวกเจ้าพนักงานในลัทธิปฏิบัติของยุโรปและอเมริกาได้พบว่าเป็นไปไม่ได้อย่างสิ้นเชิงในอันที่จะเข้าใจ “พระวรสารแห่งดาบ” เพราะปรัชญาที่ตื้น ๆ ของตน ประเทศกรีซที่ประเสริฐแห่งวัฒนธรรมเอเชีย (หมายถึง ญี่ปุ่น - ญี่ปุ่น) จะต้องทำให้การรวบรวมหรือปรับปรุงชาติของตนใหม่ให้สมบูรณ์แบบ โดยถือนโยบายแห่งชาติของตนเป็นหลัก พร้อมกันนั้น ก็ปล่อยให้เธอยกป้ายแห่งคุณธรรมของกลุ่มเอเชียขึ้น และเป็นผู้นำในสมพันธ์โลกที่จะเกิดขึ้น ในการทำเช่นนั้นก็ต้องยอมให้เธอประกาศวิถีทางแห่งสวรรค์ ซึ่งทุกคนในสวรรค์นั้นล้วนเป็นลูกของพระพุทธรเจ้าทั้งสิ้นให้ปรากฏแก่ชาวโลก และปล่อยให้เธอทำตัวให้เป็นแบบอย่างในโลกจะต้องเจริญรอยตาม ดังนั้นมโนคติของประชาชนอย่างพวกที่คัดค้านการสร้างกำลังรบนั้นจึงดูคล้าย ๆ เด็ก ๆ ไป

ตอนที่ ๑ : จักรพรรดิของปวงชน

การดใช้รัฐธรรมนูญ เพื่อที่สมเด็จพระจักรพรรดิและประชาชนชาวญี่ปุ่นทั้งสิ้นจะได้สถาปนามูลฐานที่มั่นคงเพื่อการปรับปรุงชาติขึ้นมาใหม่ ด้วยการใช้อิทธิพลของพระองค์ สมเด็จพระจักรพรรดิก็จะทรงดใช้รัฐธรรมนูญเป็นเวลา ๓ ปี จะทรงยุบรัฐสภาคือทั้งสภาล่างและสภานาง และจะประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วประเทศ

[หมายเหตุที่ ๑ : ในสมัยที่ออกจะผิดปรกติธรรมดานี้ เจ้าหน้าที่บ้านเมืองควรจะเพิกเฉยต่อความคิดเห็นที่รุนแรงและเรื่องคะแนนเสียง การถือว่ารัฐธรรมนูญหรือรัฐสภาใดๆ เป็นอำนาจสูงสุดเป็นการเลียนแบบ ประชาธิปไตย กึ่งคักตีสลัทธิของอังกฤษและอเมริกาโดยตรง ผู้ที่ทำเช่นนั้นถือว่าเป็นพวกหัวอนุรักษ์นิยมที่ตื้อดิ่งที่ซ่อนความหมายที่แท้จริงของ ประชาธิปไตย ไว้ พวกเขาเป็นพวกที่น่าขันเหมือนพวกที่พยายามให้เหตุผลเกี่ยวกับแผนปกครองหรือนโยบายแห่งชาติโดยถือเอาที่ราบสูงแห่งสวรรค์ (ตามเทพนิยายของชินโต) เป็นหลัก เราไม่อาจถือว่า ในการอภิปรายกันถึงเรื่องแผนการขยายกองทัพเรื่อนั้นคะแนนเสียงของนายพลเรือโตโงคะแนนเดียวไม่มีค่ามากไปกว่า ๓ คะแนนเสียงที่สมาชิกรัฐสภาที่น่าสังเวชลงเลย หรือว่าในการลงคะแนนเสียงเรื่องโครงการทางสังคมคะแนนเสียงเดียวของคาร์ล มากซ์มีค่าน้อยกว่า ๗ คะแนนเสียงของโอคุระ คิซะจิโร เลย ผลแห่งการปกครองโดยอาศัยคะแนนเสียงที่นิยมใช้กันทั่วไปจนกระทั่งถึงบัดนี้นั้น ความจริงก็ไม่มียะไรยิ่งไปกว่าการอ้างรักษาระเบียบที่ถือกันมาเป็นปรัมปราเลย การปกครองโดยอาศัยคะแนนเสียงย่อมเน้นในเรื่องจำนวนอย่างเด็ดขาดและไม่คำนึงถึงพวกที่ตั้งราคาคุณภาพไว้เสียสูงส่งเลย]

(หมายเหตุที่ ๒ : พวกที่มองเห็นการทำรัฐประหารเป็นการใช้อำนาจอย่างผิดๆ ในนามของอิตาเลียโดยแบบอนุรักษนิยม ที่ไม่คำนึงถึงประวัติศาสตร์ใดๆ ทั้งสิ้น การที่นำไปเลียนทำตามรัฐประหารโดยการไม่ยอมให้ความร่วมมือแก่พวกที่มีหัวถอยหลังเข้าคลองได้ก่อให้เกิดเป็นการปฏิวัติในสมัยที่รัฐสภาและหนังสือพิมพ์เข้ากันกับพวกนิยมกษัตริย์ และแม้ว่าในการปฏิวัติรัสเซียเราก็จะเห็นเหตุการณ์ที่เลนินใช้ปืนกลยุบรัฐสภา ซึ่งเต็มไปด้วยพวกบ่อนทำลายนั้น มหาชนก็ยังคงมีทัศนะอยู่ว่า รัฐประหารเป็นการกระทำแบบถอยหลังเข้าคลอง)

(หมายเหตุที่ ๓ : ควรจะถือว่าการทำรัฐประหารเป็นการสำแดงออกซึ่งอำนาจหน้าที่ของประชาชาติ นั่นคือ ของเจตจำนงแห่งสังคมโดยตรง พวกผู้นำหัวก้าวหน้าล้วนแต่เกิดมาจากกลุ่มประชาชนนั่นเอง พวกเขาเกิดขึ้นมาเพราะเอาอย่างพวกผู้นำทางการเมือง เช่น นโปเลียนและเลนิน ในการจัดประเทศญี่ปุ่นใหม่นั้น จะต้องมีการสำแดงอำนาจที่แฝงอยู่ในการรวมประชาชนกับกษัตริย์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิเข้าด้วยกัน)

(หมายเหตุที่ ๔ : เหตุผลที่ว่าทำไมจึงต้องยุบรัฐสภาด้วยก็มีอยู่ว่า พวกผู้ดีและพวกมั่งมีที่รัฐสภาต้องพึ่งพาอาศัยนั้น ไม่มีวิสัยทัศน์ที่จะยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับสมเด็จพระจักรพรรดิและประชาชนในเรื่องการจัดประเทศใหม่ได้ ความจำเป็นที่จะต้องดื้อรั้นรัฐธรรมนูญเป็นการชั่วคราวก็คือว่าประชาชนแสวงหาความคุ้มครองในประมวลกฎหมายที่ประกาศใช้ภายใต้อำนาจรัฐธรรมนูญนั้น เหตุผลที่ประกาศใช้กฎอัยการศึก ก็คือว่า มันเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับเสรีภาพแห่งชาติที่จะต้องไม่มีการรบกวนในการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามที่อาจมาจากกลุ่มเบี่ยงเบน)

อย่างไรก็ดี นับว่าจำเป็นที่จะต้องปราบปรามพวกที่โฆษณาการแปลลัทธิทำการปฏิวัติภายนอกประเทศที่ไม่มีความหมายและที่ตนเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้างว่าเป็นตัวแทนการปรับปรุงประเทศใหม่ด้วยเช่นกัน

ความสำคัญที่แท้จริงของสมเด็จพระจักรพรรดิ ลัทธิคำสอนที่เป็นพื้นฐานที่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นตัวแทนของประชาชน และทรงเป็นจุดเสาคือแกนแห่งชาตินั้นจะต้องมีการประกาศเปิดเผยให้แจ่มแจ้ง

เพื่อที่จะทำเรื่องนี้ให้แจ่มแจ้ง ก็จำเป็นจะต้องดำเนินการปฏิรูปราชสำนักอย่างสิ้นเชิงตามพระราชนิยมของสมเด็จพระจักรพรรดิยิมมูในการทรงสร้างรัฐ และตามพระราชนิยมของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ จะต้องรุดคณะองคมนตรีชุดปัจจุบันและข้าราชการอื่นๆ ออกจากตำแหน่งให้หมด และจะต้องแสวงหาบุคคลที่เปี่ยมพรตมีวิสัยทัศน์ที่จะช่วยเหลือสมเด็จพระจักรพรรดิได้ทั่วทั้งอาณาจักรมาดำรงตำแหน่งแทน

๙๐๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จะต้องตั้งสภาที่ปรึกษา (โคโมะนิน) ขึ้นช่วยเหลือสมเด็จพระจักรพรรดิ สมเด็จพระจักรพรรดิจะทรงแต่งตั้งสมาชิกสภาที่ปรึกษารวม ๕๐ คนด้วยกัน

สมาชิกสภาที่ปรึกษาจะต้องถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งทันที ถ้าหากคณะเสนาบดีมีความเห็นขัดแย้งกับตน หรือเมื่อรัฐสภาพ่านกฎหมายแสดงความไม่ไว้วางใจ อย่างไรก็ตาม สมาชิกสภาที่ปรึกษาไม่ต้องรับผิดชอบต่อคณะเสนาบดีหรือต่อรัฐสภาแต่อย่างใดเลย

(หมายเหตุที่ ๑ : แผนปกครองแห่งชาติได้วิวัฒนาการเป็นขั้นๆ รวม ๓ ขั้นด้วยกัน และความหมายของคำว่า จักรพรรดิ ก็ได้วิวัฒนาการเป็นขั้นๆ รวม ๓ ขั้นเช่นกัน ขั้นแรก จากสมัยฟูจิวาระมาถึงสมัยไทระ นับว่าเป็นขั้นที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในขั้นนี้ตามทฤษฎีแล้วสมเด็จพระจักรพรรดิทรงมีแผ่นดินและประชาชนเป็นสมบัติส่วนพระองค์ทั้งหมด และพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจเหนือชีวิตและความตายของประชาชนทั้งปวง ขั้นที่ ๒ จากสมัยมินาโมโตะ มาถึงสมัยโตกุวะ นับว่าเป็นขั้นที่มีการปกครองแบบอำมาตยาธิปไตย ในยุคนี้พวกผู้นำทางทหารและพวกผู้ดีจะเอาที่ดินและประชาชนในถิ่นของตนมาไว้ในครอบครองเป็นเหมือนสมบัติส่วนตัว พวกเขาจะทำการสู้รบในสงครามและทำสัญญาเป็นพันธมิตรกันในกลุ่มพวกเขาเอง ในฐานะที่เป็นกษัตริย์ประเทศเล็กๆ ดังนั้นความสำคัญของสมเด็จพระจักรพรรดิจึงแตกต่างไปจากสมัยก่อนๆ บัดนี้พระองค์ก็ทรงคล้ายๆ ไปของพวกโรมัน คือ จะประทานเกียรติยศให้แก่ มะกุฟุ คือหัวหน้าของพวกเจ้าชายย่อยๆ ที่ไม่สำคัญอะไรและแสดงพระองค์เป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาของชาติตามปริมปราประเพณี เราอาจเอาพัฒนาการเช่นนั้นมาเปรียบเทียบกับบทบาทของไปของพวกโรมันในการสวมมงกุฎให้แก่จักรพรรดิแห่งอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นผู้นำของพวกเจ้าขุนมูลนายต่างๆ ในยุโรปสมัยกลาง ขั้นที่ ๓ เป็นยุคที่บ้านเมืองปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เริ่มด้วยการปฏิวัติในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิที่ได้ทรงปลดปล่อยพวกซามูไรและสามัญชนทั้งหลายให้เป็นอิสระ ปลุกให้พวกเขาตื่นขึ้นมาใหม่ให้พ้นจากฐานะที่เป็นเพียงสมบัติส่วนตัวของพวกโชกุนและเจ้าขุนมูลนาย นับตั้งแต่นั้นมาสมเด็จพระจักรพรรดิก็ทรงมีความสำคัญอย่างใหม่ในฐานะทรงเป็นศูนย์กลางที่แท้จริงของการปกครองและการเมือง นับแต่นั้นมา สมเด็จพระจักรพรรดิในฐานะที่ทรงเป็นผู้บัญชาการในขบวนการแห่งชาติ และเป็นตัวแทนที่สมบูรณ์แบบแห่งประเทศประชาธิปไตยสมัยใหม่ พระองค์ก็ทรงกลายเป็นผู้แทนแห่งชาติไป อีกประการหนึ่งนับตั้งแต่การปฏิวัติในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้กลายเป็นรัฐประชาธิปไตยสมัยใหม่โดยมีสมเด็จพระจักรพรรดิทรงเป็นแกนกลางทางการเมือง ยังจะมีความต้องการอะไรที่เราจะต้องสั่ง “ประชาธิปไตย” ฉบับแปลโดยตรงของชาติอื่นมา ดูดั่งว่าเราขาดอะไรบางอย่างอยู่อีกหรือไม่? การต่อสู้ระหว่างพวกที่พูดถึงแผนการปกครองแห่งชาติ

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๐๗

อย่างดื้อตันทຽงกับพวกที่หลงเหลืออยู่กับยุโรปและอเมริกา ซึ่งทั้งสองพวกนี้มิได้ยึดถือภูมิหลังของปัจจุบันเลยนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่อาจก่อให้เกิดการระเบิดขึ้นมาในระหว่างสมเด็จพระจักรพรรดิกับประชาชนได้ ทั้งสองฝ่ายจะต้องได้รับคำตักเตือนไม่ให้โง่ไปตาม)

(หมายเหตุที่ ๒ : ไม่มีมูลฐานทางวิชาการใดๆ ที่จะทำให้เชื่อว่าการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นรัฐที่มีการปกครองโดยผู้แทนราษฎรที่ประชาชนเลือกตั้งเข้ามานั้นจะวิเศษกว่ารัฐที่มีระบอบการปกครองโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ทุกๆ ชาติย่อมมีเจตนารมณ์และประวัติศาสตร์แห่งชาติของตนเอง เราไม่อาจยืนยันอย่างผู้ที่ประกาศสนับสนุนทฤษฎีนี้ยืนยันไว้ว่าในระหว่างแปดปีแรกแห่งการปกครองตามระบอบสาธารณรัฐ จีนเป็นพวกนิยมเหตุผลมากกว่าเบลเยียม ซึ่งยังคงปกครองโดยบุคคลคนเดียวอยู่ การปกครอง ระบอบประชาธิปไตย ของอเมริกาก็มาจากทฤษฎีที่บริสุทธิ์มากของสมัยที่ถือว่าสังคมเกิดมาจากสัญญาที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจซึ่งถือเจตจำนงเสรีของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ประชาชนเหล่านี้ที่อพยพมาจากประเทศต่างๆ ในยุโรปเป็นส่วนบุคคล ได้สร้างประชาคมต่างๆ ขึ้น และได้สร้างชาติขึ้นมาชาติหนึ่ง แต่ทฤษฎีของพวกเขาก็เกี่ยวกับทฤษฎีของผู้ออกเสียงลงคะแนนนั้นเป็นปรัชญาที่รู้ครึ่งไม่รู้ครึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นมาคัดค้านทฤษฎีทฤษฎีของกษัตริย์ในสมัยนั้น บัดนี้ญี่ปุ่นมิได้ถูกสร้างขึ้นมาจากวิธีทางนี้ และก็ไม่มียุคใดสมัยใดที่ปรัชญาแบบรู้ครึ่งไม่รู้ครึ่งจะครอบงำญี่ปุ่นได้ นับว่าเป็นการเพียงพอที่จะกล่าวว่ระบบที่ประมุขแห่งรัฐจะต้องใช้ต่อสู้เพื่อการเลือกตั้งโดยการโฆษณาตัวเองที่วุ่นวายนาน และโดยการแสดงตัวเองให้เห็นเป็นที่น่าขนคล้านักแสดงชั้นด่ำที่ดูเหมือนจะเป็นประเพณีที่แปลกมากสำหรับประชาชนชาวญี่ปุ่นที่เจริญเติบโตขึ้นมาในท่ามกลางความเชื่อถือว่า นิ่งเสียด่าสิ่งทอง และที่ว่า ความสงบเสงี่ยมเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่ง)

(หมายเหตุที่ ๓ : ราชสำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิทุกวันนี้ได้ฟื้นฟูจารีตประเพณีที่ผิดๆ ของสมัยกลางขึ้นมาใหม่ และยังได้เพิ่มจารีตประเพณีอื่นๆ ที่ยังมีหลงเหลืออยู่ในราชสำนักยุโรปเข้ามาอีก จึงนับว่าห่างเหินจากเจตนารมณ์ของผู้สถาปนาประเทศชาติขึ้นมา คือผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของประชาชนที่เท่าเทียมกัน การปฏิบัติภายใต้การนำของสมเด็จพระจักรพรรดิเมื่อยี่สิบใหญ่ได้ทรงฟื้นฟูและทำเจตนารมณ์นี้ให้ทันสมัย ดังนั้นในสมัยนั้นจึงได้ทรงดำเนินการเพื่อทำให้ราชสำนักมีความสะอาดหมดจด ความจำเป็นที่จะต้องทำอย่างนี้เป็นครั้งที่สอง ก็คือว่าเมื่อโครงสร้างแห่งชาติทั้งสิ้น ได้ถูกปรับปรุงพื้นฐานใหม่ เราก็ไม่อาจทอดทิ้งโครงสร้างแห่งราชสำนักไว้ในฐานะที่จะต้องซ่อมแซมใหม่ได้)

(หมายเหตุที่ ๔ : เจื่อนไซที่คณะเสนาบดีและรัฐสภาจะเซนเซอร์สมาชิกสภาที่ปรึกษานั้นนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นปรารถนาในทัศนะเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันที่คนจำนวนมากทำตามที่ใจตน

๔๐๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ปรารถนาจะทำ โดยกล่าวแก้ตัวว่า พวกเขามีหน้าที่ผูกพันอยู่ในอันที่จะช่วยเหลือสมเด็จพระจักรพรรดิ ความดื้อรั้นและความหยิ่งโสของสมาชิกสภาองคมนตรี มิได้แตกต่างไปจากความดื้อรั้นและความหยิ่งโสของพวกราชสำนักในรัสเซียก่อนที่จะมีการปฏิวัติมากนักเลย พวกที่ทำให้สมเด็จพระจักรพรรดิทรงเดือดร้อนก็คือ บุคคลประเภทนี้แหละ)

การยกเลิกระบบขุนนาง ระบบขุนนางจะต้องถูกยกเลิกและจะต้องประกาศเจตนารมณ์แห่งการฟื้นฟูในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิให้แจ่มแจ้งโดยการขจัดเครื่องกีดกันซึ่งมีอยู่ในระหว่างสมเด็จพระจักรพรรดิกับประชาชนนี้ให้หมดไป

จะต้องยกเลิกสภาขุนนาง แล้วตั้งสภาที่ปรึกษา (ชินจิอิน) ขึ้นแทน ซึ่งสภานี้จะพิจารณาการกระทำของสภาผู้แทนราษฎร

สภาที่ปรึกษาจะมีอำนาจที่จะไม่ยอมรับการตัดสินใจของสภาผู้แทนราษฎรได้เพียงครั้งเดียว สมาชิกของสภาที่ปรึกษาจะประกอบด้วยบุคคลที่มีชื่อเสียงในกิจการมหลาย ๆ ฝ่ายด้วยกัน ซึ่งแต่ละคนจะเลือกกันเองขึ้นมา แล้วสมเด็จพระจักรพรรดิจะทรงเป็นผู้แต่งตั้ง

(หมายเหตุที่ ๑ : การปฏิวัติเพื่อฟื้นฟูประเทศ ซึ่งทำลายการปกครองระบอบอำมาตยาธิปไตยลงได้ดำเนินไปอย่างแน่วแน่เพราะในการปฏิวัตินี้ได้ยึดทรัพย์สินสมบัติของพวกขุนนางทั้งหลายด้วยการปฏิวัตินี้ได้ไปไกลเกินกว่าที่ประเทศต่างๆ ในยุโรปได้ทำกันเสียอีก ทั้งนี้เพราะยกเว้นฝรั่งเศสเพียงประเทศเดียว นอกนั้นล้วนไม่สามารถกำจัดทรัพย์สินสมบัติสมัยกลางของยุคก่อนๆ ให้หมดไปได้ แต่ด้วยการตายของบุคคลต่างๆ เช่น โซโง ผู้ยิ่งใหญ่ผู้ที่ได้สร้างเจตนารมณ์แห่งการปฏิวัติให้เกิดมีขึ้น บุคคลต่างๆ เช่น อิโต อิโรบุมิ ซึ่งไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าของเราเลย และบุคคลต่างๆ นี้เพียงปฏิบัติตงตั้งว่าได้เป็นผู้เข้าร่วมในการปฏิวัติ ได้เลียนแบบและได้ยกย่ายเอกลัทธิสมัยกลางของพวกขุนนางที่เป็นแบบที่ล้าหลังซึ่งยังมีหลงเหลืออยู่ในประเทศต่างๆ ทางตะวันตกมาใช้ การยกเลิกระบบขุนนาง ก็คือการยกเลิกระบบที่แปลงมาจากยุโรปโดยตรงและหันกลับไปหาการปฏิวัติในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจินั่นเอง จงอย่ากระโดดเข้าไปหาบทสรุปที่ว่า นี่เป็นการเดินทางลัดที่เราหาทางที่จะแก้ไขให้ถูกต้อง เราได้ก้าวหน้าไปไกลกว่าประเทศอื่นๆ ในฐานะเป็นประเทศประชาธิปไตยประเทศหนึ่ง)

(หมายเหตุที่ ๒ : เหตุผลที่ระบบสองสภามีความผิดพลาดน้อยกว่าสภาเดียวก็คือว่า ในหลายกรณีด้วยกันที่มติมหาชนขึ้นอยู่กับอารมณ์ ขาดการติชม และเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเหตุผลข้อนี้เอง จึงจำต้องมีสภาสูง ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่มีชื่อเสียงในกิจการสาขาต่างๆ หลายสาขาด้วยกันขึ้นมาแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์สมัยกลางคือ สภาขุนนาง)

สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ผู้ชายทุกคนที่มีอายุครบ ๒๕ ปี โดยอาศัยสิทธิที่เป็นประชาชนของประเทศญี่ปุ่นที่เกรียงไกรยอมจะมีสิทธิอย่างเสรีและเท่าเทียมกันในอันที่จะสมัครเข้ารับเลือกตั้งและที่จะลงคะแนนเสียงเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและจะต้องมีการเลือกตั้งสภาปกครองตนเองในส่วนภูมิภาคเช่นเดียวกันด้วย

พวกผู้หญิงไม่มีสิทธิที่จะเข้าร่วมในการเมือง

(หมายเหตุที่ ๑ : แม้ว่าคุณสมบัติเกี่ยวกับเรื่องการเสียภาษีจะได้ใช้เป็นหลักตัดสินสิทธิในการออกเสียงลงคะแนนในประเทศอื่นๆ และระบบนี้ได้เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษนั้น เดิมที่ได้ตั้งสภาผู้แทนราษฎรขึ้นมาเพื่อควบคุมดูแลเงินภาษีอากรที่กษัตริย์ได้ทรงเก็บไป (แต่) ในประเทศญี่ปุ่นเราจะต้องตั้งระบบนี้ขึ้นมาให้เป็นหลักการพื้นฐานที่สิทธิการออกเสียงลงคะแนนเป็นสิทธิที่ประชาชนมีมาแต่กำเนิด จะต้องไม่ตีความสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเป็นการทำให้คุณสมบัติเกี่ยวกับการเสียภาษีอากรต่ำลง โดยให้เหตุผลว่าอย่างน้อยที่สุดคนทั้งปวงจะต้องเสียภาษีโดยอ้อม สิทธิออกเสียงลงคะแนนเป็น “หน้าที่ของประชาชน” ในทำนองเดียวกับที่ การเข้ารับราชการทหารเป็น “หน้าที่ของประชาชน” เช่นกัน)

(หมายเหตุที่ ๒ : หน้าที่ของประชาชนที่จะป้องกันประเทศไม่อาจแยกออกจากหน้าที่ของเขาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองได้ นี่เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชนชาวญี่ปุ่น ไม่มีเหตุผลใดๆ ที่ว่าทำไมญี่ปุ่นจึงควรเป็นเสมือนทาสในจักรวรรดิโรมันหรือเหมือนอย่างซีซาร์ที่ถูกขับออกไปจากประตูประราชวังในสมัยราชาธิปไตย... คือ สมัยที่ปกครองโดยถือหลักว่ามีชีวิตและตายอยู่ภายใต้ระเบียบที่ออกมาจากชนชั้นปกครองเลย ไม่มีสิ่งใดที่จะละเมิดสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับสิทธิในการออกเสียงลงคะแนนได้ ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ใดๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นข้าราชการพลเรือนและทหารที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างแข็งขัน แม้ว่าจะอยู่โพ้นทะเล ก็ควรจะได้ใช้สิทธิเลือกตั้งและได้รับเลือกตั้งโดยไม่มีอะไรมาจำกัดสิทธิทั้งสิ้น)

(หมายเหตุที่ ๓ : เหตุผลสำหรับข้อความที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งว่า **สตรีไม่ควร** มีสิทธิเข้าร่วมในการเมืองนั้น ก็คือว่า สตรีญี่ปุ่นทุกวันนี้ยังไม่ตื่นตัว ในขณะที่ประมวลจรรยาบรรณของอัศวินในสมัยกลางได้เรียกร้องให้ให้เกียรติสตรี และได้รับความชื่นชมยินดีจากสตรีนั้น ในญี่ปุ่นสมัยกลาง พวกซามูไรได้ยกย่องและเห็นคุณค่าของสตรีพอๆ กับที่พวกเขาให้เกียรติตัวเอง แต่กลายเป็นว่าที่ได้ออมรับนับถือประมวลกฎหมายเกี่ยวกับสตรีนั้นก็เพื่อให้เกียรติผู้ชายและได้รับความชื่นชมยินดีจากผู้ชาย ความแตกต่างตรงกันข้ามในพัฒนาการอย่างสมบูรณ์แบบนี้ได้แทรกซึมเข้าไปในสังคมและการครองชีวิตทั้งปวง และยังคงมีอยู่เรื่อยมาในประวัติศาสตร์ปัจจุบัน คือ ในต่างประเทศพวกผู้หญิงมีความแค้นเคืองในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิออกเสียงลงคะแนน

๑๔๑๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ส่วนในประเทศของเราที่พวกผู้หญิงยังอุทิศตนรับภาระเป็นภรรยาที่ดีและเป็นมารดาที่เฉลียวฉลาด การเมืองเป็นกิจกรรมส่วนน้อยของมนุษย์ ปัญหาเกี่ยวกับฐานะของสตรีในญี่ปุ่น จะได้รับการแก้ไขให้เป็นที่น่าพึงพอใจได้ถ้าหากเรามีการปรับปรุงแก้ไขใหม่ตามระบอบประชาธิปไตยที่รับประกันว่าจะให้ความคุ้มครองสิทธิของสตรีที่จะเป็น “มารดาของชาติและภรรยาของชาติ” การทำให้สตรีคุ้นกับสวัสดิภาพแต่เพียงคำพูดก็คือการละเมิดความเหมาะสมตามธรรมชาติของพวกเธอ นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวยิ่งกว่าการใช้สตรีให้ไปทำหน้าที่ในแนวรบเสียอีก ใครๆ ก็ตามที่สังเกตดูการช่างพูดอย่างโจ่ง ของพวกสตรีในตะวันตกหรือการทะเลาะวิวาทกันอย่างถึงพริกถึงขิงของหญิงจีนแล้วก็ต้องขอบคุณที่สตรีญี่ปุ่นยังคงดำเนินตามวิถีทางที่ถูกตั้งอยู่ พวกที่ได้พัฒนาแนวโน้มที่ดีก็ควรเปิดโอกาสให้คนอื่น ๆ ที่ได้พัฒนาแนวโน้มที่เลวได้ศึกษาจากตนบ้าง เพราะเหตุผลข้อนี้แหละ เราจึงพูดถึงสมัยนิยมของอารยธรรมตะวันตกและตะวันตกในทุกวันนี้ แต่ความน่าเกลียดที่เนื่องมาจากการยึดมาโดยตรงและไม่พินิจพิเคราะห์ให้ดีเสียก่อน เราจะเห็นได้ดีก็ในเรื่องที่สตรีควรจะมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนนี้แหละ)

การทำให้ประชาชนกลับมามีเสรีภาพอย่างเดิม กฎหมายต่างๆ ที่จำกัดเสรีภาพของประชาชน และทำลายเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในอดีต นั่นคือพระบรมราชโองการเกี่ยวกับการแต่งตั้งข้าราชการพลเรือน กฎหมายตำรวจเกี่ยวกับการพิทักษ์สันติราษฎร์ กฎหมายเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ กฎหมายเกี่ยวกับการตีพิมพ์ และมาตรการต่างๆ ในทำนองเดียวกัน ควรยกเลิกให้หมด

(หมายเหตุ : นี่นับว่าเป็นสิทธิที่เห็นได้อย่างประจักษ์แจ้ง กฎหมายเหล่านี้ทำหน้าที่เพื่อธำรงรักษาหมู่คณะต่างๆ นั้นเอง)

คณะเสนาบดีชุดปรับปรุงใหม่แห่งชาติ คณะเสนาบดีชุดปรับปรุงใหม่ที่จะจัดตั้งขึ้นในขณะที่ยังมีการประกาศใช้กฎอัยการศึกอยู่ นอกจากกระทรวงต่างๆ ในปัจจุบันแล้ว ก็จะมีกระทรวงอุตสาหกรรม และเสนาบดีส่วยอีกหลายตำแหน่ง สมาชิกแห่งคณะเสนาบดีชุดปรับปรุงใหม่แห่งชาติจะไม่เลือกจากพวกทหาร พวกข้าราชการ พวกนักการคลัง และพวกพรรคต่างๆ ในปัจจุบันภาระนี้จะมอบให้แก่ปัจเจกบุคคลที่ดีเด่นที่คัดเลือกมาจากทั่วทั้งประเทศ

บรรดาผู้ว่าราชการจังหวัดต่าง ๆ ในปัจจุบัน จะต้องปลดออกจากตำแหน่งให้หมด และจะต้องแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดชุดปรับปรุงใหม่แห่งชาติโดยวิธีเดียวกับการคัดเลือกที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

(หมายเหตุ : ข้อนี้ นับว่าจำเป็น ก็ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันที่ว่า การฟื้นฟูในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมียนั้นไม่ควรที่โชกุนโตกูงาวะและบริวารทั้งหลายจะรับมาดำเนินการต่อไป

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๑๑

แต่ก็ไม่จำเป็นที่จะตีค่าการปฏิวัติไปตามการหลังเล็ดชะโลมดิน ทั้งเป็นไปไม่ได้ที่จะพูดถึงการดำเนินการแบบผ่าตัดครั้งหนึ่งว่า ยังไม่สมบูรณ์ถูกต้องเพราะมีการหลังเล็ดน้อยมาก ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับความชำนาญของศัลยแพทย์และลักษณะร่างกายของคนไข้ที่จะถูกผ่าตัดด้วย ญีปุ่นทุกวันนี้ก็เหมือนชายรุ่นหนุ่มที่มีสุขภาพดี ประเทศต่างๆ เช่น รัสเซียและจีน ก็คล้ายๆ คนไข้ผู้สูงอายุ ซึ่งมีร่างกายชำรุดทรุดโทรมมากแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าหากจะมีนายช่างเทคนิคสักคนหนึ่ง ที่มองเห็นการณีกุศลเกี่ยวกับเรื่องอดีตและปัจจุบันและพิจารณาตะวันออกและตะวันตกอย่างยุติธรรมแล้ว เราก็อาจปรับปรุงประเทศญีปุ่นเสียใหม่ได้อย่างสมบูรณ์ในระหว่างที่พูดคุยกันอย่างสนุกสนานได้)

รัฐสภาชุดปรับปรุงใหม่แห่งชาติ : รัฐสภาชุดปรับปรุงใหม่แห่งชาติซึ่งได้เลือกตั้งขึ้นมาในการเลือกตั้งทั่วไป และได้ประชุมกันในระหว่างสมัยที่มีประกาศใช้กฎอัยการศึกนั้นจะได้พิจารณาเสียงมาตรการต่างๆ ในอันที่จะเอามาใช้ปรับปรุงประเทศอย่างรอบคอบ

รัฐสภาชุดปรับปรุงแห่งชาติไม่มีสิทธิที่จะพิจารณานโยบายขั้นมูลฐานเกี่ยวกับการปรับปรุงแห่งชาติที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงประกาศใช้แล้ว

(หมายเหตุที่ ๑ : โดยเหตุที่ว่าตามวิธีทางนี้ ประชาชนก็จะกลายเป็นกำลังรบที่ยิ่งใหญ่ และสมเด็จพระจักรพรรดิก็จะทรงเป็นผู้บังคับบัญชา การรัฐประหารนั้นก็จะเป็นการเอาอำนาจมาใช้อย่างผิดๆ แต่หากจะเป็นการตัดสินใจแห่งชาติโดยสมเด็จพระจักรพรรดิและประชาชน)

(หมายเหตุที่ ๒ : ข้อนี้มีได้เป็นปัญหาเกี่ยวกับปรัชญาทางกฎหมาย หากเป็นปัญหาเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยม มิได้เป็นการให้เหตุผลตามแบบวิชาการที่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิแห่งรัสเซียและเยอรมนีทรงมีพระราชอำนาจเช่นนั้นหรือไม่ แต่หากเป็นศรัทธาที่ประชาชนมีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิแห่งญีปุ่นเท่านั้นเอง)

(หมายเหตุที่ ๓ : ถ้าหากจะมีการเลือกตั้งทั่วไปในสังคมเมืองหลวงที่มีอำนาจทุกอย่าง และแห่งระบบข้าราชการที่มีอำนาจสมบูรณ์แบบในปัจจุบันนี้ละก็ ผู้ชายส่วนใหญ่ที่รับเลือกเข้าสู่รัฐสภาก็คงจะเป็นผู้คัดค้านการปรับปรุงบ้านเมืองใหม่หรือมิเช่นนั้นก็คงรับเงินที่ใช้จ่ายไปในการเลือกตั้งจากบุคคลที่คัดค้านการปรับปรุงบ้านเมืองเป็นแน่ แต่โดยเหตุที่จะมีการเลือกตั้งทั่วไป และรัฐสภาก็ได้ประชุมกันภายใต้กฎอัยการศึก ก็เป็นที่แน่นอนว่าอาจมีการจำกัดสิทธิของผู้สมัครเข้าแข่งขันและพวกผู้แทนตัวฉกาจๆ เสีย)

(หมายเหตุที่ ๔ : เพียงเพราะว่ามีสมเด็จพระจักรพรรดิเช่นนั้นแหละ ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า การปฏิวัติเพื่อปรับปรุงประเทศได้ดำเนินไปโดยถูกต้องยิ่งกว่าการปฏิวัติฝรั่งเศส แต่ก็

ไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อนและความยุ่งเหยิงปราศจากระเบียบเลย นี่ก็จำเป็นต้องขอพระเดชพระคุณที่เรามีสมเด็จพระจักรพรรดิผู้ทรงเป็นดุจเทพเจ้า การปรับปรุงแก้ไขใหม่แห่งชาติของญี่ปุ่นจะประสบความสำเร็จเป็นครั้งที่ ๒ ในลักษณะการที่มีระเบียบ ซึ่งหลีกเลี่ยงทั้งการสังหารหมู่และความโหดร้ายทารุณอย่างการปฏิวัติรัสเซีย และการก้าวหน้าแบบหอยทาก (คือเชื่องช้า) ของเยอรมนี)

การสละพระราชทรัพย์^๑ : สมเด็จพระจักรพรรดิจะทรงแสดงให้เห็นวิถีทางเป็นการส่วนพระองค์โดยการพระราชทานที่ดิน ป่า ส่วนแบ่ง และทรัพย์สินสมบัติในทำนองเดียวกันที่ราชสำนักมีอยู่ให้แก่ประชาชน

เงินค่าใช้จ่ายของราชสำนักจะต้องถูกจำกัดลงเหลือเพียงประมาณปีละ ๓๐ ล้านเยน เงินก้อนนี้คลังแห่งชาติจะเป็นผู้จัดสรรให้

อย่างไรก็ดี จำนวนเงินค่าใช้จ่ายของราชสำนักนี้อาจเพิ่มขึ้นอีกได้ ถ้าหากสถานการณ์บังคับให้ต้องทำเช่นนั้น แต่ทั้งนี้จะต้องโดยความยินยอมของรัฐสภา

(หมายเหตุ : พระราชทรัพย์ของสมเด็จพระจักรพรรดิในปัจจุบันนี้เริ่มต้นด้วยทรัพย์สินสมบัติที่ยึดมาจากตระกูลโตกูงาวะ และความหมายที่แท้จริงของสมเด็จพระจักรพรรดิอาจส่องแสงจ้าออกมา ข้อนี้บ่งชี้ว่าขัดกับการดำเนินการเกี่ยวกับการคลังในสมัยกลาง นับว่าเป็นสิ่งที่ประจักษ์แจ้งอยู่ในตัวเป็นอย่างดีแล้วว่า ค่าใช้จ่ายทุกสิ่งทุกอย่างของสมเด็จพระจักรพรรดิของปวงชนนั้นประเทศชาติควรเป็นผู้จัดถวาย)

การกลับยืนยันทบอนุรักษนิยม

ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ขบวนการชาตินิยมที่รุนแรงสาขาหนึ่งหันมาหาข้อเสนอแนะเพื่อให้ทำการปฏิรูปสังคมอย่างรุนแรงและทำการประณามสังคมญี่ปุ่นที่เป็นอยู่ในขณะนั้นอย่างกว้างขวางนั้น ก็ได้มีบุคคลเป็นจำนวนมากที่ยังมิได้เตรียมตัวที่จะดำเนินไปตามวิถีทางที่ไร้ความคิดและรื้อถอนเช่นนั้น ในสมัยทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ก็บังเกิดความแตกแยกบาดหมางใจกันอย่างรุนแรงระหว่างพวกที่มีหัวทางด้านสังคมนิยมรุนแรงกับพวกอนุรักษนิยมที่ยึดดำรงจนเกินไปขึ้น

พวกอนุรักษนิยมได้ประสบปัญหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความไม่สงบโดยการกลับยืนยันทบคุณค่าที่หาอะไรเสมอเหมือนมิได้ของ “ลัทธินิยมญี่ปุ่น” (Japanism)

^๑ ข้อความตอนนีในหนังสือฉบับก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ถูกเซ็นเซอร์ทั้งหมด

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๕๑๓

โดยเหตุที่พวกเขาได้ให้การเปลี่ยนแปลงที่ปลอดภัยแก่ลัทธินิยมความรุนแรงของพวกที่มีหัวรุนแรง พวกที่มีหัวชาตินิยมรุนแรงแบบอนุรักษนิยมจึงสามารถได้รับความสนับสนุนในด้านการคลังจาก วงการธุรกิจที่เชื่อถือได้ และจากโลกทางการเมือง พ.ศ. ๒๔๖๒ ก็ได้ตั้งสมาคมบริสุทธิ์แห่งชาติ (*โคกูสุอิไก*) ขึ้นเพื่อป้องกันลัทธิต่างดาว เพื่อกลับยืนยันคุณค่าแห่งความเป็นลูกผู้ชายและความ กล้าหาญที่นิยมกันมาตามปรัมปราประเพณี และเพื่อปลุกใจให้มีความจงรักภักดีต่อราชสำนัก สมาคมนี้ได้มีความสัมพันธ์กับพรรคการเมืองชั้นนำคือ พรรค *เซียวไก* อย่างใกล้ชิด ในประเด็น ที่เกี่ยวกับสังคม อย่างเช่นข้อพิพาทในเรื่องแรงงาน สมาคมนี้ก็เข้าใจให้มีการประนีประนอมกัน หรือจัดกำลังทหารให้มีระเบียบเรียบร้อย เท่าที่เห็นว่าเหมาะสม ตามปกติก็เพื่อให้เป็นอาณา ประโยชน์ต่อการจัดการนั่นเอง พวกที่ป้องกันการทำประเทศให้เป็นบอลเชวิค (*เชกเกะ โบชิตัน*) ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ทั้งนี้ก็เพื่อต่อสู้กับลัทธิสังคมนิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์ และได้ต่อ ด้านขบวนการแรงงาน และขบวนการที่นิยมความรุนแรงทุกชนิด โดยไม่มีการสงวนท่าทีไว้เลย และสมาคมพื้นฐานแห่งชาติ (*โคกูฮอนชะ*) ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ เพื่อแนะแนวความคิดเห็น ของประชาชนเพื่อทำพื้นฐานแห่งชาติให้มั่นคง เพื่อทำให้ปรีชาญาณและคุณธรรมก้าวหน้า ออกไป และเพื่อทำให้เนื้อหาแห่งแผนปกครองแห่งชาติแจ่มแจ้งขึ้น สมาคมนี้ได้รับความอุปถัมภ์ จากขุนนางผู้ใหญ่ ชื่อ *อิรานูมะ คิอิจิโร* และได้รับความต้อนรับด้วยความชื่นชมยินดีอย่างสูง ในหมู่ข้าราชการ ทหาร และโลกทางด้านธุรกิจ

บรรดาสมาคมและโฆษณาทั้งหลายของฝ่ายอนุรักษนิยม ซึ่งมีโอกะวะ ชูเมอิรวมอยู่ด้วย เป็นที่ชื่นชอบของพวกที่มีหลักฐานมั่นคงและผู้มีหน้ามามากกว่าที่จะเป็นที่ชื่นชมยินดีของคน หนุ่มๆ ที่ไม่มีความพึงพอใจ พวกที่หนุ่มหลังสมาคมเหล่านี้รู้สึกตระหนักรู้เป็นอย่างดีถึงความ ไม่เสมอภาคในระหว่างประเทศที่ญี่ปุ่นได้รับ อย่างเช่นท่านคิตะเป็นต้น แต่พวกเขาก็เพียงแต่หา วิธีแก้โดยอาศัยมาตรการทางการทูตและการทหารมากกว่าที่จะแก้โดยทางการปฏิรูปสังคม

การกระทำที่รุนแรงในตอนต้นทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งส่วนมาก ดำเนินการโดยพวกสาวกหนุ่มๆ ของพวกถือลัทธิรุนแรงได้ขึ้นที่จุดสุดยอดในรูปการกบฏที่ นำขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ หลังจากนั้นก็เป็นที่กระเจ้างเจ้งต่อพวกอนุรักษนิยม ทั้งปวงว่า มาตรการที่รุนแรงนั้นจำเป็นต่อการที่จะธำรงรักษาระเบียบของสังคมและวินัยของ ทหาร ดูเหมือนจะเป็นการประนีประนอมกันที่ฉลาดอย่างหนึ่งที่จะให้พวกผู้นำทางทหารทำงาน บนผืนแผ่นดินใหญ่อย่างเสรียิ่งขึ้น เป็นการแลกเปลี่ยนกับการที่พวกเขาจะควบคุมพวกคนหนุ่ม ที่มีหัวรุนแรงไว้ให้อยู่ในระเบียบวินัย คิตะ อิกิกะ และบรรดาผู้นำแห่งปฏิบัติการเดือนกุมภาพันธ์ ได้ถูกประหารชีวิตหลังจากที่ได้มีการพิจารณาได้ส่วนกันอย่างเป็นทางการเป็นความลับในช่วงระยะเวลา

๙๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อันสิ้นในประเทศจีน กองทัพบกก็ได้เตรียมตัวเพื่อใช้มาตรการขั้นต่อไป ส่วนที่บ้านเมืองก็ทำการควบคุมการผลิต การศึกษาและการเมืองให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น

สิ่งที่เป็พื้นฐานแห่งแผนปกครองแห่งชาติ

ขบวนการเพื่อการประกาศกำหนด “แผนปกครองแห่งชาติ” อันเป็นโครงสร้างแห่งรัฐและสังคม ซึ่งหาที่เสมอเหมือนมิได้ของญี่ปุ่น ซึ่งถือสมเด็จพระจักรพรรดิเป็นหลักได้ถึงจุดแห่งที่สุด (apogee) ของตนด้วยการที่กระทรวงศึกษาธิการได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง พื้นฐานแห่งวิธีการปกครองแห่งชาติของเรา (โคกูไต โนะ ฮองจิ) ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ หนังสือเล่มเล็ก ๆ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรก ๓๐๐,๐๐๐ เล่ม และในที่สุดก็ขายได้ถึง ๒,๐๐๐,๐๐๐ เล่ม หรือมากกว่านั้นนี้ได้ถูกออกแบบขึ้นมากเพื่อกำหนดวิถีทางทางด้านลัทธิให้แก่ประชาชนชาวญี่ปุ่นนั่นเอง ทั้งได้มีการจัดตั้งกลุ่มการศึกษาขึ้นมาหลายกลุ่มเพื่อจะได้ช่วยกันอภิปรายเกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือเล่มนั้น พวกครูโรงเรียนก็ได้รับหนังสืออธิบายเป็นพิเศษ และได้ทำความเข้าใจด้วยการตัดสินใจที่แนบแน่นเพื่อให้เกิดภาวะเอกรูปในด้านลัทธิด้วยการป้องกันไม่ให้มีการหันเหเปลี่ยนไปจากหลักการนั้น

บทนำได้เริ่มต้นด้วยการวางพื้นฐานปัญหาเกี่ยวกับความผิดของญี่ปุ่นในสมัยนั้น ซึ่งต้องการให้มีการแก้ไข นั่นคือปัญหาที่ว่าเราจะดูตกสินเอาอิทธิพลของตะวันตก โดยที่เราไม่ยอมให้พวกเขามาทำลายปริมปราประเพณีแห่งชาติของญี่ปุ่นได้อย่างไร และญี่ปุ่นจะสะสางความยุ่งยากที่เป็นเสมือนเขาวายคู้ที่เกิดขึ้นในตะวันตกเองด้วยการทำให้ขัดแย้งกับลัทธิปัจเจกนิยมที่มีอยู่ในภายในได้อย่างไร

เรื่องที่ไมรู้จักจบสิ้นที่มีอยู่ตลอดเล่มของหนังสือเล่มนี้ก็คือ ความสำคัญที่สูงส่งของชาติและรัฐดังที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ ส่วนหนึ่งอาจสะท้อนให้เห็นการยอมรับด้วยความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อปรัชญาเยอรมัน และโดยเฉพาะปรัชญาของเฮเกลในหมู่นักปรัชญาอาซีฟของญี่ปุ่นในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ

(ดัดแปลงแก้ไขจากเรื่อง โคคัตสึ โนะ ฮองจิ, ของ Hall และ Cauntlett, หน้า ๕๒-๑๘๓)

บทนำ

ความชั่วร้ายของลัทธิและทางสังคมต่าง ๆ ของญี่ปุ่นในสมัยปัจจุบัน ก็คือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากการไม่รู้เรื่องสิ่งที่เป็พื้นฐานและการวิ่งตามสิ่งที่ไม่สลักสำคัญอะไร ผลลัพธ์ที่เกิดจากการขาดพินิจจยและการไม่ยอ่ยสิ่งทั้งหลายให้ตลอดเสียก่อน และข้อนี้ก็นื่องมาจากข้อเท็จจริง

ที่ว่า นับตั้งแต่สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา ได้มีการนำโฉมหน้าต่างๆ ของวัฒนธรรมระบบ และการศึกษาแบบยุโรปและอเมริกาเข้ามามากมาย และอย่างรวดเร็วเกินไป ความจริงลัทธิต่างๆ ที่เรานำเข้ามาสู่ประเทศของเรานั้นส่วนใหญ่เป็นลัทธิที่ก่อให้เกิดความรุ่งโรจน์ทางด้านพุทธิปัญญา ซึ่งเริ่มตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เป็นต้นมา หรือมิฉะนั้นก็เป็นการขยายลัธินั้นให้กว้างออกไป ทศนะเกี่ยวกับโลกและเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งก่อให้เกิดเป็นมูลฐานแห่งลัทธิเหล่านี้ก็คือลัทธิเหตุผลนิยมและลัทธิปฏิฐานนิยมหรือลัทธิตระหนักแน่ (Positivism) ซึ่งขาดในด้านทัศนะทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในด้านหนึ่งก็วางคุณค่าที่สูงสุดไว้ที่ปัจเจกบุคคล และยืนยันในเรื่องเสรีธรรม และความเสมอภาคของปัจเจกบุคคล และในอีกด้านหนึ่งก็วางคุณค่าไว้ที่โลกโดยอาศัยนามธรรมตามธรรมชาติที่สูงส่งเหนือชาติและเผ่าพันธุ์ ดังนั้น ความสำคัญจึงอยู่ที่มนุษย์ และการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้อยู่โดดเดี่ยวจากลักษณะการอันเป็นทั้งหมดทางด้านประวัติศาสตร์ อันเป็นนามธรรมและเป็นอิสระต่อกัน เป็นทฤษฎีทางการเมือง ทางสังคม ทางศีลธรรม และทางวิชาครู ที่ถือทัศนะเกี่ยวกับโลกและชีวิตเช่นนั้นเป็นหลัก ซึ่งในด้านหนึ่งก็ก่อให้เกิดเป็นการปฏิรูปแบบต่างๆ ดังที่เห็นอยู่ในประเทศของเรา และในอีกด้านหนึ่งได้มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางต่อลัทธิและวัฒนธรรมชั้นปฐมภูมิแห่งชาติของเรา...

มโนภาพที่รุนแรงและขัดแย้งกันอยู่ในตัว เช่น ลัทธิสังคมนิยม ลัทธิอนาธิปไตย และลัทธิคอมมิวนิสต์ ล้วนถือการวิเคราะห์ลัทธิปัจเจกนิยมขั้นสุดท้ายเป็นหลักทั้งนั้น ลัทธิปัจเจกนิยมเป็นรากเหง้าของลัทธิต่างๆ ทางตะวันตกสมัยใหม่และเป็นรากเหง้าของสิ่งที่มีได้เป็นอะไรมาเกินไปกว่าสิ่งที่สำแดงตนให้ปรากฏเป็นอย่างต่างๆ แม้ในตะวันตกซึ่งลัทธิปัจเจกนิยมได้ก่อให้เกิดเป็นมูลฐานแห่งมโนคติทั้งหลายของตน ในเมื่อมาถึงลัทธิคอมมิวนิสต์ พวกเขา ก็พบว่า เป็นลัทธิที่ไม่อาจรับได้ ดังนั้นบัดนี้พวกเขาจึงได้ตัดตัวออกจากลัทธิปัจเจกนิยมตามปริมปราประเพณีของตน และข้อนี้ก็ได้นำไปสู่การเกิด **ลัทธิเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism)** และลัทธิชาตินิยมและทำให้เกิดลัทธิฟาสซิสต์และลัทธินาซีขึ้นมา นั่นคือเราอาจกล่าวได้ว่า ทั้งในตะวันตกและในประเทศของเรา การย่นกันของลัทธิปัจเจกนิยมดูเหมือนจะนำไปสู่ฤดูกาลที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายและวิกฤตการณ์ทางด้านลัทธิและสังคม... ข้อนี้หมายความว่า ความขัดแย้งกันในปัจจุบันดังที่เห็นอยู่ในมโนคติแห่งประชาชนของเรา ความไม่สงบแห่งวิถีทางชีวิตของเขา ความสับสนแห่งอารยธรรมของเขานั้นจะทำให้หมดไปได้ ก็โดยการที่พวกเราซึ่งมีธรรมชาติแห่งลัทธิต่างๆ ของตะวันตกอยู่ในตัวจะช่วยกันวิจัยโดยตลอด และโดยการยึดความหมายที่แท้จริงแห่งวิธีการปกครองแห่งชาติของเรา แล้วข้อนี้ควรจะกระทำไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ชาติ แต่ทว่าเพื่อเห็นแก่มนุษยชาติทั้งปวงที่กำลังต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาทางออกจากความย่นกัน ที่ลัทธิปัจเจกนิยมกำลังเผชิญอยู่ (หน้า ๕๒, ๕๔-๕๕)

หนังสือเล่มนี้ได้ย่อเรื่องปรัมปราประเพณีของญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับการให้กำเนิดประเทศและราชวงศ์ คุณธรรมแห่งการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิ และเกี่ยวกับพสกนิกรที่มีความจงรักภักดี สิ่งที่สำคัญแสดงให้เห็นเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์ ลักษณะที่สำคัญตามธรรมชาติของญี่ปุ่นและลักษณะที่แฝงอยู่ในจิตใจของประชาชน และสิ่งที่สำคัญให้เห็นลักษณะเหล่านี้ในชีวิตทางด้านสังคมและวัฒนธรรมแห่งชาติ ข้อความที่คัดเลือกมาต่อไปนี้เพ่งอยู่ที่ทัศนคติแห่งความคิดของจิตที่เป็นตัวแทนสิ่งที่ดีที่สุดในปรัมปราประเพณีของญี่ปุ่น และการที่ทัศนคติเหล่านั้นสูงส่งกว่าทัศนะของตะวันตกที่มีแพร่หลายอยู่ในขณะนั้น

ความจงรักภักดีและความรักชาติ

ประเทศของเราตั้งขึ้นมามีสมเด็จพะจักรพรรดิผู้ซึ่งทรงสืบเชื้อสายมาจากเทพอะมะเตระสุ โอไมกะมิเป็นศูนย์กลางและบรรพบุรุษของเราและตัวเราเองก็ยึดถือกันสืบๆ มาว่าสมเด็จพะจักรพรรดิทรงเป็นแหล่งชีวิตและกิจกรรมต่างๆ แห่งประเทศชาติ ด้วยเหตุผลข้อนี้เอง การรับใช้สมเด็จพะจักรพรรดิและการสนองเจตนารมณ์อันประเสริฐของสมเด็จพะจักรพรรดิจึงเป็นเจตนารมณ์ของตนเอง จึงนับว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผลในอันที่จะทำ “ชีวิต” ทางด้านประวัติศาสตร์ของเราให้มีชีวิตชีวาอยู่ในปัจจุบันและศีลธรรมของประชาชนก็จะยึดถือเอาข้อนี้แหละเป็นหลัก

คำว่า ความจงรักภักดี หมายถึงการเคารพนบถนอบต่อสมเด็จพะจักรพรรดิในฐานะทรงเป็นแกนหมุด (ของเรา) และหมายถึงการปฏิบัติตามพระองค์อย่างซัดแจ้ง คำว่า การเชื่อฟังอย่างซัดแจ้ง หมายถึง การไม่ยอมรับใช้ตัวเราเองและหันไปรับใช้สมเด็จพะจักรพรรดิด้วยความตั้งอกตั้งใจ การดำเนินไปตามวิถีทางแห่งความจงรักภักดีนี้ ก็คือวิถีทางทั้งหมดที่พวกเราบรรดาพสกนิกรทั้งหลายอาจ “ดำรงชีวิต” ตาม และเป็นแหล่งแห่งพลังงานทั้งปวง ดังนั้น การอุทิศชีวิตของเราเพื่อสมเด็จพะจักรพรรดิจึงมิได้หมายถึงการพลีชีวิตตนเองอย่างที่ไหนๆ กันอยู่ แต่หากหมายถึงการไม่ยอมรับใช้ตัวเราเองซึ่งเมื่อเปรียบกับสมเด็จพะจักรพรรดิแล้วก็เพียงซึ่ปะตัวแล้วดำรงชีวิตอยู่ภายใต้พระมหากรุณาของพระองค์ และหมายถึงการเทิดทูนชีวิตที่แท้จริงของประชาชนแห่งประเทศให้มีค่าสูงขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพะจักรพรรดิกับพสกนิกรมิได้เป็นความสัมพันธ์ที่มีได้เกิดจากน้ำใสใจจริง (ซึ่งหมายถึง) การก้มหัวให้แก่อำนาจหน้าที่ทั้งจะไม่เห็นความสัมพันธ์เช่นนั้นดังเช่นที่ (มีอยู่) ในระหว่างนายกับบ่าวซึ่งมีอยู่ในศีลธรรมระบบเจ้าขุนมูลนายเลย... ลัทธิคำสอนที่ดีความหมายความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพะจักรพรรดิกับพสกนิกรของพระองค์ว่าเป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันดังเช่นที่ (เกี่ยวข้องกับ)

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๔๑๗

การเชื่อฟังตามอำนาจหน้าที่หรือสิทธิและหน้าที่นั้นขึ้นอยู่กับลัทธิคำสอนตามแบบปัจเจกนิยม และนับว่าเป็นวิถีทางการคิดแบบเหตุผลนิยม ซึ่งมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างว่ามีอยู่ในความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่เท่าเทียมกัน ปัจเจกบุคคลเป็นความมีอยู่ที่เป็นของรัฐ และประวัติศาสตร์ของรัฐที่ก่อให้เกิดเป็นมูลฐานแห่งต้นกำเนิดของเขา และเมื่อว่าในด้านพื้นฐานแล้วก็เป็นร่างหนึ่งพร้อมกับมูลฐานนั้น...

จากทัศนะว่าด้วยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่เป็นปัจเจก (บางที) เราอาจเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิกับพสกนิกรในประเทศของเราเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีไขุคลิกภาพ (non-personalities) อย่างไรก็ดี ข้อนี้ก็ไม่มีอะไรนอกจากความบกพร่องที่เกิดจากการปฏิบัติต่อปัจเจกบุคคลในฐานะเป็นสมเด็จพระจักรพรรดิ จากข้อคิดเห็นที่มีความคิดที่เป็นปัจเจกแกนกลาง (nucleus) และจากวิญญาณที่เป็นนามธรรมส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิกับพสกนิกรไม่มีทางที่จะเดินขึ้นได้เลย ความสัมพันธ์ทางแนวนอนเช่นนั้นย่อมบ่งถึงสหสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองบ้านเมืองกับพลเมือง แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากมูลฐานที่อยู่เหนือสหสัมพันธ์นี้ และเป็นความสัมพันธ์ของ “การสิ้นสุดตัวตน และกลับไปหาสิ่งที่เป็นหนึ่ง” ซึ่งในสิ่งที่เป็นหนึ่งนี้ มูลฐานนี้ไม่เคยสูญหายไปเลย นี่เป็นสิ่งที่อาจไม่เคยมีใครเข้าใจได้โดยวิถีทางความคิดที่เป็นปัจเจกเลยในประเทศของเรา วิถีทางอันยิ่งใหญ่นี้ได้มองเห็นพัฒนาการตามธรรมชาตินับตั้งแต่การวางพื้นฐานแห่งชาติแล้วและสิ่งที่เป็นมูลฐานที่สุดซึ่งได้สำแดงตนให้ปรากฏในเมื่อคำนึงถึงพสกนิกรนั้น เมื่อกล่าวอย่างย่อๆ ก็ได้แก่วิถีทางแห่งความจงรักภักดีนี้เอง (หน้า ๔๐-๔๒)

ความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา

ในประเทศของเราคุณธรรมว่าด้วยความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดานับว่าเป็นวิถีทางที่มีความสำคัญอย่างสูงสุด ความกตัญญูตเวทีเริ่มต้นที่ครอบครัวก่อนและในวงที่กว้างออกไปก็มีชาติเป็นพื้นฐาน ความกตัญญูตเวทีนั้นถือบิดามารดาเป็นจุดสำคัญโดยตรง แต่ในด้านความสัมพันธ์ต่อองค์สมเด็จพระจักรพรรดิ ความกตัญญูตเวทีก็มีอยู่ในความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดินั่นเอง

มูลฐานการครองชีวิตแห่งชาติก็เช่นเดียวกับในตะวันตก คือ มิใช่ปัจเจกบุคคลหรือมิใช่สมาชิกกับภรรยาแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง มูลฐานแห่งการครองชีวิตก็คือบ้านนั่นเอง... ครอบครัวมิใช่ส่วนสำคัญของประชาชนที่ตั้งขึ้นมาเพื่อหาทำไร ทั้งมิใช่สิ่งใด ๆ ที่ตั้งอยู่บนสิ่งเช่นปัจเจกบุคคลหรือความรักที่เป็นสหสัมพันธ์ ครอบครัวจะต้องตั้งอยู่บนความสัมพันธ์

๔๑๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ตามธรรมชาติของผู้ให้กำเนิดกับผู้ถือกำเนิดขึ้นมา ครอบครัวจะต้องมีความเคารพและความรักเป็นส่วนสำคัญ และเป็นสถานที่ที่ทุก ๆ ร่างกายจะได้รับมอบหมายจุดหมายปลายทางมาตั้งแต่เกิดทีเดียว

ชีวิตครอบครัวในประเทศเรา มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่ชีวิตปัจจุบันของครอบครัวที่ประกอบด้วยบิดามารดาและบุตรธิดาเท่านั้น แต่ทว่าเริ่มต้นด้วยบรรพบุรุษที่ห่างไกล และมีอนุชนสืบสายต่อไปเป็นนิรันดร์ ชีวิตครอบครัวในปัจจุบันนี้นับว่าเป็นห่วงที่เชื่อมระหว่างอดีตกับอนาคตเข้าด้วยกัน และในขณะที่เป็นไปและพัฒนาวัตถุประสงค์ของบรรพบุรุษอยู่นั้น ครอบครัวก็ได้ถ่ายทอดวัตถุประสงค์เหล่านั้นให้แก่อนุชนรุ่นต่อไปด้วย...

สิ่งต่างๆ เช่น (การสืบทอดปรัมปราประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว) ย่อมแสดงให้เห็นว่า มูลฐานแห่งชีวิตของชาติก็อยู่ในครอบครัวและว่าครอบครัวเป็นสนามฝึกระเบียบวินัยทางด้านศีลธรรมที่มีความเห็นอกเห็นใจกันตามธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้นชีวิตแห่งครอบครัวจึงมิใช่เป็นสิ่งที่จำกัดอยู่แค่ปัจจุบันเท่านั้น หากเป็นสายโซ่ที่ผ่านจากบรรพบุรุษมายังอนุชนรุ่นต่อๆ มา ซึ่งใครจะทำให้ขาดไม่ได้...

ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา นับว่าเป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ และในความสัมพันธ์นั้น ก็จะมีความรักระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาขึ้นมา บิดามารดากับบุตรธิดา นับว่าเป็นการสืบเนื่องแห่งสายโซ่ชีวิต และโดยเหตุที่บิดามารดาเป็นแหล่งที่ให้กำเนิดบุตรธิดา จึงได้เกิดมีความรู้สึกรักเอ็นดูในอันที่จะเลี้ยงดูบุตรธิดาให้เจริญเติบโตขึ้นมา โดยเหตุที่บุตรธิดาเป็นการขยายตัวออกไปของบิดามารดา บุตรธิดาจึงได้เกิดมีความรู้สึกเคารพ รัก และรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณบิดามารดาขึ้น (หน้า ๘๗-๘๙)

ความจงรักภักดีกับความกตัญญูตเวทีเป็นอย่างเดียวกัน

ความกตัญญูตเวทีในประเทศเรามีลักษณะที่แท้จริงของตนในข้อที่มีความสอดคล้องต้องกันกับวิธีการปกครองแห่งชาติของเราอย่างสมบูรณ์โดยการยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมกับธรรมชาติสูงขึ้นเรื่อยๆ ประเทศเราเป็นประเทศที่ถือว่าเป็นครอบครัวใหญ่และพระบรมวงศานุวงศ์เป็นครอบครัวประธานของพสกนิกรและเป็นแกนกลางแห่งชีวิตของชาติ...

ในประเทศจีนก็เช่นกัน ความสำคัญอยู่ที่หน้าที่ที่บุตรธิดาจะต้องมีความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดา และคนจีนกล่าวกันว่านั่นแหละเป็นบ่อเกิดแห่งการกระทำร้ายแปร ในประเทศอินเดียก็เช่นเดียวกัน คือได้สอนให้บุตรธิดามีความรู้สึกกตัญญูต่อบิดามารดา แต่การที่บุตรธิดา

มีความรู้สึกกตัญญูต่องานที่ต่อบิดามารดา มิได้เป็นความกตัญญูชนิดที่มีความสัมพันธ์กับชาติหรือที่ถือเอาชาติเป็นหลักเลย การที่บุตรธิดามีความกตัญญูต่องานที่ต่อบิดามารดานับว่าเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของศีลธรรมตะวันออก และเมื่อมาพบกับความจงรักภักดีก็ทำให้เราได้พบลักษณะที่สำคัญแห่งศีลธรรมแห่งชาติของเรา และนี่นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ไม่มีใครเสมอเหมือนในโลก (หน้า ๘๙-๙๑)

ความบรรสานหรือความกลมเกลียวกัน

เมื่อเราสาวหาเครื่องหมายแห่งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตั้งประเทศของเราและความก้าวหน้าแห่งประวัติศาสตร์ของเรา สิ่งที่เรามักจะพบเสมอก็คือเจตนารมณ์ที่จะให้มีความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความบรรสานหรือความกลมเกลียวกันนี้เป็นผลผลิตแห่งความสัมฤทธิ์ผลอันยิ่งใหญ่แห่งการสร้างชาติ และเป็นอำนาจที่อยู่เบื้องหลังความเจริญเติบโตทางด้านประวัติศาสตร์ของเรา ทั้งยังเป็นวิถีทางของผู้ที่ถือว่ามนุษย์ควรช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เราจะแยกออกจากชีวิตประจำวันของเราไม่ได้เลย เจตนารมณ์เกี่ยวกับความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนี้ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากความปรารถนาของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เมื่อประชาชนแน่ใจว่าตนเองเป็นนายและยืนยันตัวของตัวเอง ก็จะไม่มียะไรนอกจากความขัดแย้งกันและการตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์กัน แล้วความกลมเกลียวกันก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ในลัทธิปัจเจกนิยม การที่จะให้ความร่วมมือกัน การประนีประนอมกัน การเสียสละ ฯลฯ นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าความร่วมมือกันเป็นต้นนั้น มันจะทำให้ความขัดแย้งกันและการตั้งตนเป็นปฏิปักษ์กันเป็นไปอย่างมีระเบียบและเบาบางลง แต่ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือ จะไม่มีความกลมเกลียวที่แท้จริงใดๆ เลย นั่นคือ สังคมแห่งลัทธิปัจเจกนิยมเป็นสังคมที่มีการปะทะกันระหว่าง (มวล) ประชาชนเสมอ... และเราก็จะมองประวัติศาสตร์ว่าเป็นสงครามระหว่างชนชั้นอย่างหนึ่ง โครงสร้างทางสังคมและระบบการเมืองในสังคมเช่นนั้น และทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับวิชาสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ ความเป็นรัฐบุรุษ ฯลฯ ซึ่งเป็นการลำแตงตนให้ปรากฏตามแง่เหตุผลของวิชาต่างๆ เหล่านั้น เมื่อว่าโดยสาระสำคัญแล้วก็เห็นว่าแตกต่างจากทฤษฎีต่างๆ แห่งชาติของเรา ซึ่งถือเอาความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเป็นวิถีทางขั้นพื้นฐานของตน...

ความกลมเกลียวอย่างในชาติของเรานั้นนับว่าเป็นความกลมเกลียวที่ยิ่งใหญ่ของปัจเจกบุคคลซึ่งโดยอาศัยการแสดงให้เห็นความแตกต่างของปัจเจกบุคคล และโดยอาศัยความยากลำบากนี้ก็จะทำให้การงานที่หนักกับแรงงานมารวมกันเป็นหนึ่งได้ ทั้งนี้เพราะความแตกต่างและความยากลำบากที่เป็นปัจเจกนี้เอง ความกลมเกลียวนี้จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งทั้งปวง

๙๒๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

และสาระของมันที่มีมากมาย อื่น ในวิถีทางนี้ ภาวะปัจเจกก็จะได้รับการพัฒนา รอยพิเศษต่างๆ ก็จะสวยงามดงามขึ้น และพร้อมกันนั้นปัจเจกบุคคลทั้งหลายก็จะทำให้พัฒนาการและการกินดีอยู่ดีของประชาชนส่วนรวมทั้งสันติขึ้น (หน้า ๙๓-๙๔)

เจตนารมณ์ที่เหมาะสมแก่การสงคราม

แล้วเราก็จะมองเห็นเจตนารมณ์นี้อย่างแจ่มแจ้งในเจตนารมณ์ที่เหมาะสมแก่การสงครามแห่งชาติของเรา ชาติของเราเป็นชาติหนึ่งที่ยกย่องลัทธิ “บูชิโด” ไว้เสียสูงส่ง และก็มีศาลเจ้ามากมายหลายแห่งที่ยกย่องเจตนาของผู้กระหายสงครามให้เป็นเทวดา... แต่เจตนารมณ์ที่เหมาะสมแก่การสงครามนี้ มิใช่เป็น (สิ่งที่มีอยู่) เพื่อตัวเอง แต่ทว่าเพื่อสันติสุข (ของส่วนรวม) และเป็นสิ่งที่เราอาจเรียกว่า เจตนารมณ์ที่เหมาะสมแก่การสงครามอันศักดิ์สิทธิ์ เจตนารมณ์ที่เหมาะสมแก่การสงครามของเรามีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะฆ่าคนทั้งหลายเลย หากเพื่อให้ชีวิตแก่คนทั้งหลายต่างหาก เจตนารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสงครามนี้ก็คือเจตนารมณ์ที่พยายามจะให้ชีวิตแก่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง มิใช่เป็นสิ่งที่จะทำลายสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเลย นั่นก็คือว่า เจตนารมณ์ที่เหมาะสมแก่การสงคราม เป็นความพยายามที่มีสันติภาพเป็นมูลฐานพร้อมกับสัญญาว่าจะยกย่องและพัฒนาสิ่งทั้งหลายทั้งปวง และได้ให้ชีวิตแก่สิ่งทั้งหลายโดยทางการต่อสู้ ณ ที่นี้ก็มีเจตนารมณ์ที่เหมาะสมแก่การสงครามแห่งชาติของเรา ในแง่นี้ไม่ว่าจะโดยวิถีทางใด ก็ตาม สงครามจึงมิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะทำลายเพื่อจะใช้อำนาจให้เกินขอบเขต หรือเพื่อปราบปรามชาติอื่นๆ มาไว้ในอำนาจเลย สงครามควรจะเป็นสิ่งที่จะนำเอาความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน นั่นคือ น้ำสันติภาพอันได้แก่การทำงานเพื่อสร้างสรรค์โดยการดำเนินตามวิถีทางนั้นมาให้ (หน้า ๙๔-๙๕)

การซ่อนหน้าตัวเองและการรับเข้าสู่จิตใจ

หัวใจที่บริสุทธิ์ปราศจากมลทินนับว่าเป็นหัวใจที่ดับ อัดตาของตนเองและจุดมุ่งหมายของตนเองที่พบชีวิตอยู่ในสิ่งที่เป็นพื้นฐาน และในวิถีทางที่แท้จริง นั้นย่อมหมาความว่าเป็นหัวใจที่อาศัยอยู่ในวิถีทางแห่งเอกภาพระหว่างสมเด็จพระจักรพรรดิกับสภานิกายของพระองค์ อันนับว่าเป็นวิถีทางที่ตกทอดมาถึงเรานับตั้งแต่การตั้งจักรวรรดิเป็นต้นมาทีเดียว ในวิถีทางนี้แหละที่ได้เกิดมีการอบแห่งจิตที่ไม่มีไผ่มีราศีและที่ถูกต้องที่ละทิ้งผลประโยชน์ส่วนตัวซึ่งไม่เป็นผลดีต่อส่วนรวม เจตนารมณ์ที่จะอุทิศตนและแสวงหาชีวิต ณ แผลงกำเนิดของสิ่งทั้งหลายนั้นในที่สุดก็สำแดงตัวออกมาเป็นความรักชาติและเป็นหัวใจที่ผลึกตัวตนออกไปไว้เสียข้างหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้รับใช้ชาติ...

ในลักษณะภาพที่แฝงอยู่ในภายในแห่งประชาชนของเรานั้นมีเจตนารมณ์แห่งความเป็นผู้มีใจกว้างและการรับเข้าสู่จิตใจสำแดงตัวให้ปรากฏอย่างรุนแรงเคียงคู่ไปกับเจตนารมณ์เกี่ยวกับการซ่อนหน้าตัวเองและความไม่สนใจตัวเอง ในการสังวัฒนธรรมจากผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียเข้าไปก็ดี ในกระบวนการ “ไม่ยินดียินร้ายต่อตัวเอง” และการรับเอาเครื่องหมายภาพแสดงความหมายที่ใช้อยู่ในหนังสือจินตกรวีนิพนธ์แบบฉบับของจีนไปใช้นั้น เจตนารมณ์แห่งวัฒนธรรมของเรานี้ ได้ร่วมกันและรับเอาเครื่องหมายภาพแสดงความหมายอย่างเดียวกันนี้เข้ามาสู่จิตใจ การที่จะให้กำเนิดวัฒนธรรมอย่างไม่มีที่ไหนเสมอเหมือนของเราขึ้นมา ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าได้นำเอาวัฒนธรรมที่มีสารัตถะสำคัญแตกต่างกันเข้ามานั้นขึ้นอยู่กับอิทธิพลที่ทรงอำนาจที่มีสารัตถะสำคัญแตกต่างกัน ข้อนี้นับว่าเป็นเรื่องที่เราจะต้องนำมาพิจารณาอย่างถี่ถ้วนก่อนที่จะนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกสมัยใหม่มาใช้

เจตนารมณ์เกี่ยวกับการซ่อนหน้าตัวเองมีเป็นเพียงการปฏิเสธตัวเองเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการทำให้ตัวตนที่ยิ่งใหญ่ที่แท้จริงดำรงอยู่โดยการปฏิเสธตัวตนที่เล็กลง อีกด้วย (หน้า ๑๓๒-๑๓๔)

บูชิโด

เราอาจอ้างว่า “บูชิโด” เป็นการแสดงให้เห็นลักษณะที่เด่นแห่งศีลธรรมแห่งชาติของเรา ในโลกของนักรบ เราจะเห็นว่ามิเคะโครงที่รวมอำนาจไว้ในมือบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียว และเจตนารมณ์แห่งเผ่าชนโบราณที่มีเป็นพิเศษสำหรับชาติเราแฝงอยู่ ดังนั้นแม้ว่าคำสอนแห่งลัทธิขงจื้อและพระพุทธศาสนาจะมีผู้ประพฤติปฏิบัติตาม แต่ลัทธิบูชิโดก็อยู่เหนือลัทธิคำสอนเหล่านี้ นั่นก็คือว่าแม้ความรู้สึกในเรื่องพันธกรณีจะผูกมัดนายกับบ่าวไว้ พันธกรณีนี้ก็พัฒนาไปเป็นเจตนารมณ์เกี่ยวกับการซ่อนหน้าตัวเองออกและเป็นเจตนารมณ์เกี่ยวกับการพบความตายด้วยอาการสงบอย่างสมบูรณ์ ในข้อนี้ก็มิใช่ว่า เราทำให้ความตายเป็นดูจแสงสว่างที่ทำให้คนอยากตาย และในความหมายที่แท้จริงก็เพื่อทำให้เราคำนึงถึงความตายด้วยความเคารพ ผลก็คือว่า คนเราพยายามทำชีวิตที่แท้จริงให้เต็มเปี่ยมโดยอาศัยวิถีทางแห่งความตาย...

ในสมัยปรกติธรรมดา จุดมุ่งหมายของนักรบนั้นควรจะเป็นการถนอมเลี้ยงดูเจตนารมณ์เกี่ยวกับความเคารพบนอบเทวดาและบรรพบุรุษของตน ตามปริมปราประเพณีที่ตระกูลของตนได้ถือปฏิบัติกันสืบๆ มา ควรจะเป็นการฝึกฝนตนเองให้พร้อมที่จะรับมือกับภาวะฉุกเฉินทุกกาลสมัย ควรจะทำตนให้มีสติปัญญา มีความเมตตากรุณา และความกล้าหาญ ควรจะได้เข้าใจความหมายของความเมตตากรุณา และควรพยายามเป็นผู้ที่อ่อนไหวต่อความอ่อนแอของธรรมชาติ ยะมางะ โฮโก (พ.ศ. ๒๑๖๔-๒๒๒๘) มัตสึมิยะ คันซัน (พ.ศ. ๒๒๒๔-๒๓๒๓) และ

๙๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โยชิโตะ โซอิน (พ.ศ. ๒๓๗๓-๒๔๐๒) ล้วนเป็นบุคคลที่มีลักษณะภาพที่ชัดชัดอย่างที่สุด ได้ใช้อิทธิพลของตนมากที่เดิยวว่าจะทำให้ลัทธิ “บูชิโด” สมบูรณ์แบบได้ ลัทธิ “บูชิโด” อย่างเดียวก็นั้นแหละที่ได้ถูกศกยถวายเป็นชีวิตตอสูกับลัทธิเจ้าขุนมูลนายที่ล้าสมัยในสมัยฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิซึ่งนับว่าได้เพิ่มความใหญ่ยิ่งให้มากขึ้น จนกลายเป็นวิถีทางแห่งความจงรักภักดีและความรักชาติ และได้พัฒนาเป็นเจตนารมณ์แห่งกองทัพของสมเด็จพระจักรพรรดิก่อนสมัยเรา (หน้า ๑๔๔-๑๔๖)

บทสรุป

บทสรุปของหนังสือเล่มนี้ได้ให้ข้อวิพากษ์วิจารณ์ทั่วๆ ไปเกี่ยวกับปรัชญาทางสังคมของตะวันตกที่มีอยู่ในสมัยนั้น และชี้ให้เห็นวิธีที่ปรัมปราประเพณีญี่ปุ่นได้ให้มูลฐานเพื่อการสังเคราะห์ความคิดของตะวันออกกับตะวันตกอย่างใหม่ การเน้นถึงคณะทูตทางประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ในฐานะเป็นพลังสร้างสรรค์ในการทำให้แนวโน้มที่เป็นเชิงค้ำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และในการทำให้ยู่เหนือแนวโน้มเชิงค้ำนั้น ย่อมชื่อว่าเป็นการเสนอแนะลักษณะภาพทางด้านการขยายอำนาจมากกว่าที่จะเป็นเพียงการป้องกันประเทศล้วนๆ แห่งลัทธิปรัมปราของญี่ปุ่นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒

ลัทธิต่างด้าวทุกแบบที่ได้นำเข้ามาสู่ประเทศของเรานั้นอาจถือว่าเป็นธรรมดาสามัญเหลือเกินในประเทศจีน อินเดีย ยุโรป หรืออเมริกา ในข้อที่ว่าลัทธินั้นเกิดมาจากลักษณะทางชาติพันธุ์หรือทางประวัติศาสตร์ของตน แต่ในประเทศเราซึ่งมีวิธีการปกครองแห่งชาติเป็นหนึ่งไม่มีใครเสมอเหมือน นับว่าเป็นความจำเป็นในฐานะเป็นขั้นปฐมภูมิ ที่จะนำเอาลัทธิต่างด้าวแบบต่าง ๆ เหล่านี้มาสู่การพินิจจยและการพินิจพิเคราะห์อย่างจริงจัง ทั้งนี้ก็เพื่อเราจะได้เห็นว่ามันเหมาะสมแก่ลักษณะแห่งชาติของเรา...

เมื่อกล่าวโดยย่อแล้วก็ว่า ในขณะที่จุดที่เข้มแข็งแห่งการเล่าเรียน และมโนภาพแบบตะวันตกมีอยู่ในคุณสมบัติที่เป็นเชิงวิเคราะห์ และเชิงพุทธิปัญญานั้น ลักษณะภาพแห่งการเรียนรู้และมโนภาพแบบตะวันออกอยู่ที่คุณสมบัติเชิงสหัชญาณ และแบบสุนทรีย์ะ เหล่านี้คือแนวโน้มตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาทางความแตกต่างกันทางด้านชาติพันธุ์และทางประวัติศาสตร์ และเมื่อเราเปรียบเทียบแนวโน้มเหล่านี้กับเจตนารมณ์ มโนภาพ และแบบการครองชีวิตแห่งชาติของเราแล้ว ก็ช่วยไม่ได้ที่เราจะต้องยอมรับความแตกต่างที่เป็นพื้นฐานและที่สำคัญๆ ต่อไปอีก ในอดีตชาติของเราได้นำเข้ามา ได้รับเข้าสู่จิตใจและได้ทำให้ลัทธิศาสนาของจีนและอินเดียสูงส่งขึ้นมา และแล้วก็เอามาใช้สนับสนุนวิถีทางของสมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งทำให้อาจสถาปนาวัฒนธรรมเดิมที่ถือนโยบายแห่งชาติของเราเป็นหลักขึ้นมาได้...

บัดนี้เมื่อเราพิจารณาถึงวิธีที่ลัทธิคำสอนแบบตะวันตกสมัยใหม่ได้ให้กำเนิดระบอบประชาธิปไตย ลัทธิสังคมนิยม ลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธิอนาธิปไตย ฯลฯ แล้วเราก็ได้สังเกตเห็นดังที่ได้กล่าวมาแล้วถึงความมีอยู่แห่งภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่ก่อให้เกิดเป็นฐานแห่งมโนภาพเหล่านี้ทั้งหมด และนอกจากนั้นก็ความมีอยู่แห่งทัศนะแบบปัจเจกนิยมเกี่ยวกับชีวิตที่มีอยู่ ณ รากเหง้าของมโนภาพเหล่านั้น ลักษณะภาพที่เป็นมูลฐานแห่งวัฒนธรรมตะวันตกสมัยใหม่อยู่ในข้อเท็จจริงที่ว่า เขาเห็นว่าปัจเจกบุคคลเป็นความมีอยู่แห่งภาวะที่เป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ นั่นคือวัฒนธรรมทั้งปวงที่ก่อให้เกิดเป็นความสมบูรณ์แบบแห่งภาวะปัจเจกนี้ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์และเป็นผู้พิจารณาตัดสินคุณค่าทั้งปวงอีกทอดหนึ่ง ดังนั้น คุณค่าจึงอยู่ที่ความคิดเกี่ยวกับปัจเจกบุคคลที่เป็นเชิงจิตวิสัย มโนภาพเกี่ยวกับรัฐ การวางแผนผังระบบทั้งปวง และการสร้างทฤษฎีต่างๆ ที่ถือมนโคติเท่าที่เข้าใจอยู่ในจิตของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ส่วนใหญ่แห่งทฤษฎีตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับรัฐและมโนภาพทางการเมืองที่วิวัฒนาการอยู่นั้นมิได้เห็นว่ารัฐเป็นความมีอยู่ที่เป็นแกนกลางซึ่งให้กำเนิดแก่ปัจเจกบุคคลที่มันเหนือกว่า แต่ในฐานะเป็นสิ่งที่เหมาะสมแก่คุณประโยชน์ การคุ้มครอง และการเชิดชูสวัสดิภาพของปัจเจกบุคคลให้สูงขึ้น ดังนั้นทฤษฎีเหล่านี้จึงได้กลายเป็นการแสดงออกซึ่งหลักการเกี่ยวกับการเลี้ยงชีพซึ่งมีปัจเจกบุคคลที่เป็นเสรี ที่เสมอภาคกัน และที่เป็นอิสระเป็นศูนย์กลาง ผลลัพธ์ก็คือว่าได้เกิดมีลัทธิเสรีนิยมและประชาธิปไตยที่ผิดๆ แบบต่างๆ ที่ได้แสวงหาเสรีภาพที่ไม่มีอุปสรรคอะไรมากีดขวางและเสรีภาพทางด้านศีลธรรมที่ลึ้มกันหมดแล้ว นั่นคือหิตประโยชน์ ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่ลัทธิปัจเจกนิยมนี้ และมโนภาพทางนามธรรมที่ติดตามลัทธินี้มาพัฒนาอยู่ ชีวิตแห่งชาติที่เป็นรูปธรรมและเป็นแบบประวัติศาสตร์ก็จะหายไปไปในเงาของทฤษฎีนามธรรม เราก็จะมองเห็นรัฐต่างๆ และประชาชนทั้งหมดเหมือนชาติต่างๆ ทั่วๆ ไป และเหมือนปัจเจกชนทั่วๆ ไป สิ่งต่างๆ ทำนองนั้นในฐานะเป็นประชาคมระหว่างชาติที่ประกอบโลกทั้งหมด และทฤษฎีที่เป็นสากลทั้งหลายที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันกับโลกทั้งสิ้นเข้าด้วยกันก็จะถือว่ามีความสำคัญยิ่งกว่าประชาชาติต่างๆ ทางรูปธรรมและคุณสมบัติต่างๆ ที่เป็นลักษณะแห่งประชาชาติทางรูปธรรมนั้น ดังนั้นในที่สุดก็จะเกิดมีมโนคติผิดๆ ว่ากฎหมายระหว่างประเทศก่อให้เกิดธรรมได้สูงส่งกว่าที่กฎหมายแห่งชาติได้ก่อให้เกิดขึ้น ว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีคุณค่าสูงกว่าและว่ากฎหมายแห่งชาติถ้าหากจะเป็นอะไรสักอย่างก็คือจะต่ำต้อยกว่ากฎหมายระหว่างประเทศนั้น

เราจะเห็นการเริ่มต้นแห่งเศรษฐกิจเสรีของตะวันตกสมัยใหม่ในความหวังที่ว่า จะนำความอุดมสมบูรณ์แห่งชาติมาให้ในฐานะเป็นกิจกรรมที่รุ่มรวยที่เป็นปัจเจกและเป็นเสรีในกรณีที่ได้มีการนำเอาองค์การทางด้านอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ได้พัฒนาอยู่ในตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศของเรา トラบเท่าที่เจตนารมณ์ที่จะต่อสู้เพื่อผลประโยชน์แห่งชาติและสวัสดิภาพของ

๔๒๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประชาชนยังฝังอยู่ในจิตใจประชาชนแล้ว กิจกรรมที่เป็นปัจเจกที่เสรีและมีชีวิตชีวาที่ยอมมุ่งไปในทางที่จะอำนวยความสะดวกแห่งชาติได้ไกลทีเดียว แต่ต่อมาด้วยการเผยแพร่แนวคิดที่เป็นปัจเจกและเป็นเสรีนี้ออกไป ก็จะมีแนวโน้มที่จะแสดงให้เห็นว่าความเห็นแก่ตัวหรือความเชื่อมั่นในตัวนั้นถูกต้องทั้งในการจัดการและในการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจ แนวโน้มนี้ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความแตกต่างในด้านความรู้สึกซึ่งเปรียบเสมือนหุบเหวระหว่างคนจนกับคนมั่งมีขึ้น และในที่สุดก็กลายเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดเป็นมโนคติเกี่ยวกับสงครามระหว่างชนชั้นขึ้นมา แต่ต่อมาการนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาก็ได้ก่อให้เกิดมโนคติที่บกพร่องซึ่งมองเห็นการเศรษฐกิจว่าเป็นมูลฐานแห่งการเมือง ศิลธรรม และวัฒนธรรมอื่นๆ ทั้งปวง และซึ่งพิจารณาเห็นว่าโดยวิธีการทำสงครามชนชั้นเพียงอย่างเดียวเท่านั้นเราก็จะสามารถบรรลุถึงสังคมในอุดมคติได้ ข้อเท็จจริงที่ว่าความเห็นแก่ตัวและสงครามชนชั้นเป็นปฏิปักษ์ต่อวิธีการปกครองแห่งชาติของเรานั้นไม่จำเป็นต้องอธิบายอะไรกันอีก เฉพาะ ณ ที่ที่ประชาชนคนหนึ่งและทุกคนรวมชีวิตจิตใจเข้าด้วยกันในอาชีพที่น่าเคารพของตน และมีความเชื่อมั่นกันหรือมีระเบียบในกิจกรรมแต่ละอย่างของพวกเขา พร้อมกับมีจิตคิดจะพิทักษ์รักษาและธำรงรักษาความรุ่งโรจน์แห่งราชบัลลังก์ของสมเด็จพระจักรพรรดิ เราก็จะมองเห็นพัฒนาการที่ต้งามในชีวิตทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนได้

สิ่งทำนองเดียวกันนี้ก็เห็นว่าถูกต้องในกรณีเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา ชาติของเราได้นำเอาธาตุมูลที่ดี ๆ เกี่ยวกับการศึกษาแบบก้าวหน้าที่มีมองเห็นอยู่ในชาติต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกามาปรับใช้ และได้พยายามที่จะสร้างระบบการศึกษาและวัสดุที่ใช้เป็นอุปกรณ์การสอนขึ้น ชาติได้รับเอาวิธีการสร้างบัณฑิตของตะวันตกมาใช้ในวงกว้าง มิใช่เฉพาะในด้านวิทยาศาสตร์ตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ทว่าในด้านวิทยาศาสตร์ทางจิตใจอีกด้วย และดังนั้นก็ได้พยายามต่อสู้เพื่อจะได้เห็นความก้าวหน้าในด้านการติดตามการศึกษาแบบสกอลาสติกของเรา และเพื่อทำให้การศึกษาเป็นที่นิยมของประชาชนยิ่งขึ้น... อย่างไรก็ตามนั้น โดยอาศัยการแทรกซึมแห่งมโนภาพที่เป็นปัจเจกนิยมทั้งการติดตามและการศึกษาแบบสกอลาสติกได้มีแนวโน้มที่จะคบค้าสมาคมกับโลกที่เฉพาะพวกปัญญาชนเท่านั้น เกี่ยวข้องอยู่และซึ่งอยู่โดดเดี่ยวจากชีวิตที่แท้จริงและตามประวัติศาสตร์ ดังนั้นวัฒนธรรมทั้งเชิงพุทธิปัญญาและทางศีลธรรมจึงได้ย้ายเข้าไปสู่แนวโน้มที่มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่เสรีภาพของมนุษย์ ซึ่งได้กลายเป็นภาวะทางนามธรรม และเป็นการทำปัจเจกบุคคลให้สมบูรณ์แบบพร้อมกันนั้น การติดตามและการศึกษาแบบสกอลาสติกเหล่านี้ก็กลายเป็นส่วนที่แยก ๆ กัน ดังนั้นจึงค่อย ๆ สูญเสียความเชื่อมั่นกันและลักษณะการอันมีตัวตนแบบสังเคราะห์ไปทุกที เพื่อที่จะแก้ไขแนวโน้มนี้ให้ถูกต้อง วิธีทางเดียวเท่านั้นที่เปิดให้เรา ก็คือการทำธรรมชาติที่แท้จริงแห่ง

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๒๕

วิธีการปกครองแห่งชาติของเราให้แจ่มแจ้งซึ่งนับว่าเป็นแหล่งการศึกษาของเราจริง ๆ และการต่อสู้เพื่อทำให้มันโน้มน้าวใจเป็นปัจเจกนิยมและเป็นนามธรรมนี้เป็นที่แจ่มกระจ่าง...

ในฝ่ายอัสตงคตประเทศก็มีอยู่หลายขบวนการที่ยู่อยู่กับการที่จะปรับปรุงแก้ไขลัทธิปัจเจกนิยมเสียใหม่ ลัทธิสังคมนิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นลัทธิปัจเจกนิยมแบบชนชั้นแบบต่างๆ และเป็นฝ่ายตรงข้ามกับลัทธิที่เรียกกันว่าปัจเจกนิยมซึ่งมีลักษณะหรือแนวคิดเป็นแบบชนชั้นกลาง ก็นับว่าเป็นพวกขบวนการเหล่านี้ ส่วนขบวนการทางด้านลัทธิที่เกิดขึ้นเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ อย่างเช่นลัทธิฟาสซิสต์ ซึ่งเป็นแบบลัทธิชาตินิยมและความรู้สึกรุนแรงในด้านชาติพันธุ์ก็จัดอยู่ในประเภทนี้ด้วยเหมือนกัน แต่ถ้าหากเราแสวงหาวิธีที่จะแก้ไขสิ่งที่ชั่วร้ายทั้งหลายที่ลัทธิปัจเจกนิยมนำเข้ามามีผลต่อประเทศของเรา และหาวิธีที่จะออกไปให้พ้นจากการย่นกัน (deadlock) ที่ลัทธิปัจเจกนิยมก่อให้เกิดขึ้นละก็ ก็ไม่ควรที่จะนำเอาแนวคิดอย่างเช่นลัทธิสังคมนิยมของตะวันตก และลัทธิรวมอำนาจไว้ที่คนคนเดียวหรือคณะเดียวที่เป็นนามธรรมแห่งมนต์ใดเหล่านั้นทั่วๆ ไปมาใช้ทั้งดุ้น หรือคงจะไม่ลอกแบบมโนภาพและแผนการต่างๆ ของพวกนั้น หรือ (อีกประการหนึ่ง) ที่จะขัดวัฒนธรรมของตะวันตกให้หมดไปแบบใช้เครื่องจักรกล

หน้าที่ที่เราได้รับมอบหมาย

หน้าที่ที่เราได้รับมอบหมายในปัจจุบันในฐานะที่เป็นประชาชน ก็คือการสร้างวัฒนธรรมญี่ปุ่นขึ้นมาใหม่โดยการเอาอย่างวัฒนธรรมตะวันตกและทำให้วัฒนธรรมตะวันตกเข้ากันได้กับวิธีการปกครองแห่งชาติของเรา ในฐานะที่เป็นพื้นฐาน และพร้อมกันนั้นก็จะอำนวยให้ซึ่งความก้าวหน้าแห่งวัฒนธรรมโลก ในตอนแรกๆ ชาติของเราได้แนะนำเอาวัฒนธรรมของจีนและอินเดียเท่านั้นเข้ามาแล้วก็ประสบความสำเร็จในการวิวัฒนาการสร้างสรรค์และพัฒนาการเดิมๆ ข้อนี้จะเป็นไปได้ก็เพราะอาศัยลักษณะที่ลึกซึ้งและไม่มีขอบเขตแห่งวิธีการปกครองแห่งชาติของเรา ดังนั้นหน้าที่ที่ประชาชนได้รับมอบหมายให้เป็นมรดกตกทอดกันมาจึงนับว่ายิ่งใหญ่จริงๆ ในความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (หน้า ๑๗๕, ๑๗๘, ๑๘๐-๑๘๓)

เหตุผลเพื่อการทำสงคราม

แม้ว่าความไม่ลงรอยกันในเรื่องนโยบายในบ้านเมืองภายในขบวนการชาตินิยมที่รุนแรงจะมีกว้างเพียงใดก็ตาม แต่ก็ยังมีลักษณะการอันเป็นเอกลักษณ์ในเมื่อพูดถึงการที่ตะวันตกวิพากษ์วิจารณ์นโยบายแบบจักรวรรดินิยมของญี่ปุ่น ข้อความที่คัดเลือกมาแสดง ๒ เรื่องต่อไปนี้ จะแสดงให้เห็นภาพแนวการให้เหตุผลตามแบบ โอกะวะ ชูเมอิ ได้ร้องเรียนต่อคณะทูตทาง

๙๒๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นในฐานะเป็นโฆงกแทนเอเชียและเป็นแซมเปียนของเอเชีย ส่วน ฮะชิโมโตะ คินโงะโร ซึ่งเป็นผู้นำกองทัพที่มีชื่อเสียงของกลุ่มที่มีหัวรุนแรงได้ให้เหตุผลถึงความจำเป็นที่จะต้องขยายดินแดน

โอกะวะ ชูเมอิ

วิถีทางของประเทศญี่ปุ่นและชาวญี่ปุ่น

(IMTFE, International Prosecution Section, Document 633 A, Exhibit 2180 A)

ความพยายามอย่างดื้อดันทุรังของเอเชียในอันที่จะคงยึดตรงจรรงักตื้อต่อคุณค่าทางจิตใจและความคิดที่เป็นเชิงตริตรองหรือนึกถึงเอาอย่างเข้มงวดและสัจยี่ห้อ ล้วนมีค่าควรแก่การชื่นชมยินดีและต่างก็ทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมหัศจรรย์ ทั้งทุกวันนี้ก็ยังเป็นไปไม่ได้อีกต่อไปแล้วที่ทั้งสองอย่างนี้จะอยู่แยกจากกัน วิถีทางของเอเชียและวิถีทางของยุโรปต่างก็ได้ท่องเที่ยวไปจนถึงที่สุดด้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว ประวัติศาสตร์โลกแสดงให้เห็นว่า การทำให้เกิดมีเอกภาพขึ้นมานี้จะประสบความสำเร็จได้ก็โดยการทำสงครามเท่านั้น นบี มุฮัมมัด (พระมะหะหมัด) ได้ทรงรับสั่งไว้ว่า “สวรรค์อยู่ที่เงาของดาบ” และข้าพเจ้าเกรงว่า การต่อสู้ดิ้นรนระหว่างมหาอำนาจต่างๆ ของตะวันออกและตะวันตกซึ่งจะตัดสินความมีอยู่ของตนนั้น ในปัจจุบันนี้ก็เป็ดังเช่นในอดีต คือจะหลีกเลี่ยงมิได้อย่างเด็ดขาด ถ้าหากโลกใหม่จะอุบัติขึ้นมา อย่างไรก็ดี คำว่า “การต่อสู้ดิ้นรนระหว่างตะวันออกกับตะวันตก” ก็กล่าวถึงมโนภาพหนึ่งอย่างง่าย ๆ และก็ได้เกิดจากข้อนี้ว่าสหภาพเอเชียจะต้องไม่ต่อสู้กับสหภาพยุโรป ความจริงจะมีประเทศหนึ่งทำหน้าที่เป็นแซมเปียนของเอเชีย และประเทศหนึ่งทำหน้าที่เป็นแซมเปียนของยุโรป และก็แซมเปียนทั้งสองนั้นแหละที่จะต้องต่อสู้เพื่อให้โลกใหม่กลายเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา ข้าพเจ้าเชื่อว่า “สวรรค์ได้ทรงตัดสินเลือกญี่ปุ่นเป็นแซมเปียนแห่งตะวันออก นี่มิได้เป็นความประสงค์ที่เราได้เตรียมมาเป็นเวลาตั้ง ๓,๐๐๐ ปีดอกหรือ เราจะต้องพูดว่านี่เป็นคณะทูตที่ยิ่งใหญ่และวิเศษจริงๆ เราจะต้องพัฒนาเจตนารมณ์เกี่ยวกับศีลธรรมให้เข้มแข็ง ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายนี้อย่างเคร่งครัด และจะต้องรู้แจ้งซึ่งเจตนารมณ์ในชีวิตของปัจเจกชนและของชาตินั้น

อะซีโมเตะ คินโงะโร

ความต้องการให้มีการอพยพ และการขยายดินแดน

(จาก สุนทรพจน์ต่อคนหนุ่ม, ของ อะซีโมเตะ, IMTFE, International Prosecution Section, Document 487 B, Exhibit 1290)

เราได้กล่าวมาแล้วว่ามีอยู่เพียง ๓ ทางเท่านั้นที่ทิ้งไว้ให้ญี่ปุ่นเพื่อหนีให้พ้นจากความกดดันเกี่ยวกับการมีพลเมืองล้นประเทศ พวกเราก็คล้ายๆ ประชาชนกลุ่มใหญ่ที่แออัดยัดเยียดอยู่ในห้องเล็กๆ และแคบๆ และมีประตูอยู่เพียง ๓ ประตูเท่านั้นที่เราอาจหนีออกไปได้ นั่นคือ การอพยพ การก้าวเข้าไปสู่ตลาดโลก และ การขยายดินแดน *ประตูแรก* คือ การอพยพนั้นพวกเราได้ถูกสกัดกั้นเสียแล้ว เพราะนโยบายแอนตี้การอพยพของชาวญี่ปุ่น ในประเทศต่างๆ *ประตูที่ ๒* คือ การก้าวเข้าไปสู่ตลาดโลกก็กำลังจะระงับลงเพราะเครื่องกีดขวางคือการตั้งพิกัดอัตราภาษี และการยกเลิกสนธิสัญญาทางการค้า ญี่ปุ่นจะอย่างไรในเมื่อประตู ๒ ใน ๓ ได้ถูกปิดเสียแล้ว? นับว่าเป็นธรรมดาที่ญี่ปุ่นควรจะรีบวิ่งไปหาประตูสุดท้ายที่ยังเหลืออยู่

อาจจะเป็นอันตรายอยู่มากทีเดียวถ้าหากเราจะพูดถึงการขยายอาณาเขตออกไป แต่การขยายอาณาเขตที่เราพูดถึงมีว่าจะในแง่ไหน มิได้เกี่ยวข้องกับการยึดครองทรัพย์สินของประเทศอื่นๆ มิได้เกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบไปปักในประเทศเหล่านั้น และการประกาศผนวกประเทศเหล่านั้นเข้ากับประเทศญี่ปุ่นเลย เพียงเพราะว่าชาติมหาอำนาจทั้งหลายได้บีบคั้นการส่งวัสดุต่างๆ และสินค้าของญี่ปุ่นไปขายในต่างประเทศ เราจึงต้องแสวงหาสถานที่โพ้นทะเลบางแห่งที่ทุนทรัพย์ของญี่ปุ่น ความชำนาญของญี่ปุ่น และแรงงานของญี่ปุ่นจะสามารถแสดงบทบาทได้อย่างเสรี คือพ้นจากการถูกพวกผิวขาวบีบคั้น

เราคงจะไม่พอใจกับเรื่องนี้มากนัก ประเทศมหาอำนาจของโลกซึ่งได้ปิดประตูเราเสียสองประตู คือ ประตูการอพยพกับประตูการก้าวเข้าสู่ตลาดโลก จะมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะวิพากษ์วิจารณ์ความพยายามของญี่ปุ่นที่จะรุดหน้าไปหาประตูที่สามซึ่งเป็นประตูสุดท้ายหรือไม่?

ถ้าหากประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นไม่เห็นชอบกับการกระทำนี้ พวกเขาก็ควรเปิดประตูที่พวกเขาปิดเพื่อต่อต้านเรา และยอมให้ชาวญี่ปุ่นและสินค้าญี่ปุ่นเคลื่อนไหวอยู่ในดินแดนโพ้นทะเลอย่างเสรี...

ในสมัยที่เกิดอุบัติเหตุที่แมนจูเรีย ทั้งโลกได้พากันวิพากษ์วิจารณ์ญี่ปุ่น พวกเขาพูดว่าญี่ปุ่นเป็นชาติที่ไม่น่าไว้วางใจ พวกเขาพูดว่าญี่ปุ่นได้นำเอาปืนใหญ่และปืนกลเข้าไปในแมนจูเรีย

๔๒๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ซึ่งเป็นดินแดนของอีกประเทศหนึ่ง เอาเครื่องบินไปบินเหนือแมนจูเรียและในที่สุดก็ยึดครองแมนจูเรียเสียอย่างบ้ำระห่ำ แต่การปฏิบัติการทางทหารที่ญี่ปุ่นได้ทำลงไปนั้น มิได้เป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัวแม้แต่น้อยเลย อย่างนี้ เรานึกไม่ออกเลยว่าเราได้ยึดครองดินแดนของประเทศจีนแม้แต่หัวเดียว ผลลัพธ์ที่เกิดจากปฏิบัติการครั้งนี้ก็คือการสถาปนาชาติแห่งแมนจูเรียที่รุ่งโรจน์ขึ้นมาใหม่ ประเทศมหาอำนาจทั้งหลายก็ยังคงอภิปรายกันอยู่ว่าพวกเขาจะรับรองชาติใหม่นี้หรือไม่ แต่โดยไม่คำนึงถึงว่าชาติอื่นๆ จะรับรองหรือไม่ จักรวรรดิแมนจูเรียก็ได้ตั้งขึ้นมาแล้ว และบัดนี้หลังจากที่ได้สร้างจักรวรรดิมา ๗ ปีแล้ว จักรวรรดิก็ยังคงทำพื้นฐานของตนให้มั่นคงต่อไปอยู่เรื่อยๆ ทั้งนี้ด้วยความช่วยเหลือของมิตรคือญี่ปุ่น

และถ้าหากยังมีผู้คัดค้านว่าการกระทำของเราในแมนจูเรียเป็นการกระทำที่รุนแรงเกินไปละก็ เราก็ปรารถนาจะถามพวกมิชชาว่าประเทศไหนเล่าที่ส่งเรือรบและกองทหารเข้าไปในอินเดีย แอฟริกาใต้ และออสเตรเลีย และได้ประหารชีวิตชาวพื้นเมืองที่ไม่รู้อิโหนอิเหน่เสียมากต่อมาก เอาโซมาลาล่มมือล่ำมเท้าของชาวพื้นเมือง เอาสั้เหล็กโบทหลังประกาศถือเอาดินแดนเหล่านั้นเป็นของตน และยังคงยึดครองดินแดนเหล่านั้นมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้?

พวกเขาก็จะตอบโดยไม่แตกต่างกันเลยว่า ดินแดนเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของพวกคนป่าที่ไม่เชื่อ ประชานชนเหล่านี้ไม่ทราบวิธีที่จะพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่มากมายในดินแดนของตนให้เป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติ เพราะฉะนั้นจึงเป็นความปรารถนาของพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสร้างฟ้าและดินเพื่อมนุษยชาติ ที่จะพัฒนาดินแดนที่ด้อยพัฒนาเหล่านี้แก่เรา และเสริมสร้างความสุขให้แก่มนุษยชาติแทนพวกคนป่าเหล่านั้น พระผู้เป็นเจ้าทรงมีพระประสงค์เช่นนั้น

นั่นว่าเป็นการให้เหตุผลที่สะดวกตายของพวกเขາ ขอให้เราคำนึงถึงราคาที่กำหนดเถิด แล้วก็มีอีกปัญหาหนึ่งที่เรจะต้องถามพวกเขา

สมมุติว่าในโลกนี้ยังมีดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่พวกมิชชาวยังมิได้พัฒนาเลย และจะไม่เป็นเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าดอกหรือที่ญี่ปุ่นจะไปผนวกรวม และพัฒนาแหล่งทรัพยากรเหล่านั้น เพื่อहितประโยชน์ของมนุษยชาติบ้าง?

และดินแดนเช่นนั้น ก็ยังคงมีอยู่ในโลกอีกมากมาย

การประกาศสงคราม

พระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิที่ทรงประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่ นับว่าเป็นการสรุปความเศร้าใจของญี่ปุ่นที่มีต่อประชาธิปไตยของตะวันตก และอธิบายว่าญี่ปุ่นไม่มีทางเลือกที่แท้จริงจึงต้องกระโจนเข้าสู่สงคราม

หลังจากที่ได้มีประกาศพระบรมราชโองการไม่นานนัก โทกูโตมิ อิจิโร นักเขียนอาวุโสแห่งชาติก็ได้เขียนหนังสืออธิบายขยายความพระบรมราชโองการนั้น โทกูโตมิซึ่งในตอนแรกแห่งชีวิตมีความกระตือรือร้นสนใจในคริสต์ศาสนา และลัทธิเสรีนิยมมาก ก็ได้ค่อยๆ กลายเป็นผู้ปกป้องอารยธรรมและรัฐบาลที่ต่อต้านตะวันตก ในหนังสืออัตชีวประวัติของท่าน ท่านได้เขียนไว้ว่าในระหว่างสงครามจีนกับญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ครั้งแรกท่านได้คิดถึงบรรดาผู้นำของรัฐบาลในฐานะเป็นพวกเดียวกับท่าน ไม่ใช่ในฐานะเป็นกลุ่มบุคคลที่ท่านคัดค้าน นับตั้งแต่นั้นมา ข้อเขียนและงานของท่านก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพวกชาตินิยมมากขึ้น และในทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ท่านก็เป็นโฆษกชั้นแนวหน้าผู้หนึ่งที่เป็นกระบอกเสียงให้แก่ทัศนะทางด้านชาตินิยม

โทกูโตมิ อิจิโร

คำอธิบายพระบรมราชโองการเกี่ยวกับการประกาศสงคราม

อธิบายของโทกูโตมิ ได้วิเคราะห์พระบรมราชโองการไปที่ละจุดๆ ได้กล่าวถึงความเสียอกเสียใจของญี่ปุ่น และในเจตนารมณ์แห่งการตักเตือนในสมัยสงคราม ได้อภิปรายถึงชั้นต่างๆ ที่จำเป็นที่ญี่ปุ่นจะต้องเป็นผู้นำและเป็นประทีปแห่งทวีปเอเชีย

(จาก พระบรมราชโองการประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและจักรวรรดิบริติช, ของ โทกูโตมิ อิจิโร, หน้า ๙-๑๑, ๒๐-๒๒, ๑๒๓-๑๒๔)

บทที่ ๔ : มูลฐานแห่งวิถีทางของสมเด็จพระจักรพรรดิ

คุณธรรมแห่งความจริงใจ มีกระเจกเงาเป็นตัวแทน คุณธรรมแห่งความรักมีเพชรเป็นตัวแทน และคุณธรรมแห่งพุทธิปัญญามีดาบเป็นตัวแทน... การตีความหมายของ คิตาบาดาเกะ จิกะฟูสะ^๒ นั้นความจริงได้ยึดความหมายที่แท้จริงไว้ แล้วก็ไม่เป็นการผิดอะไรที่ได้ทำให้ทรัพย์สินสมบัติที่ศักดิ์สิทธิ์สามอย่างนี้เป็นเสมือนคุณธรรมสามประการ คือ พุทธิปัญญา ความรัก และความกล้า โดยกล่าวว่า กระเจกเงาเป็นตัวแทนพุทธิปัญญาที่สะท้อนให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่าง เพชรเป็นตัวแทนความรักที่โอบรัดทุกสิ่งทุกอย่างเข้าไว้ และดาบเป็นตัวแทนความกล้า ที่พิจารณาตัดสินระหว่างความยุติธรรมกับความอยุติธรรม ระหว่างความซื่อสัตย์กับความไม่ซื่อสัตย์

^๒ การตีความหมายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๓ อย่าง คือ กระเจกเงา เพชร และดาบ ดู บทที่ ๑๓

อย่างไรก็ดี มูลฐานแห่งวิถีทางของสมเด็จพระจักรพรรดิมีอยู่ในสัจธรรมความจริงใจ และในความยุติธรรม พิสัยของ ราชวิถี นั้นนับว่ากว้างขวางมากและไม่มีอะไรที่ ราชวิถี นั้นจะ โอบไปไม่ถึง ราชวิถี ได้ขับไล่ความชั่วร้ายออกไป ปราบความอยุติธรรมไว้ในอำนาจได้ อารังรักษา คำสั่งสอนเกี่ยวกับความยุติธรรมไว้ให้มั่นคงและตัวเองก็มีตำแหน่งฐานะที่ใครจะละเมิดมิได้ คุณธรรมอันประเสริฐแห่งสายราชวงศ์สมเด็จพระจักรพรรดิที่สืบสายมาจากสวรรค์ไม่มีสัก ตัวอย่างหนึ่งที่มีได้เกิดมาจากคุณธรรมทั้งสามนี้ อีกประการหนึ่ง เมื่อรวมคุณธรรมทั้งสามอย่าง นั้นเข้าด้วยกันแล้ว เราก็เรียกว่าราชวิถีของสมเด็จพระจักรพรรดิ

วลีที่ว่า “คุณธรรมทั้งสาม คือ พุทธิปัญญา ความรัก และความกล้า” อาจมีเสียงคล้าย คำสอนทางด้านจริยศาสตร์ที่เป็นธรรมดาสามัญมาก แต่เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว มันก็จะให้ เหตุผลแก่เราว่าทำไมประเทศของเราไม่ว่าจะตกอยู่ภายใต้เหตุการณ์ใดๆ ก็ตามจึงไม่เคยใช้อาวุธ เพื่อประโยชน์แก่อาวุธตามลำพังเลย...

บทที่ ๘ : ลักษณะสำคัญที่เป็นเอกแห่งชาตินิปปอน

สิ่งที่เราควรตั้งข้อสังเกตเป็นประการแรกก็คือว่า นิปปอนมิได้เป็นประเทศที่สร้างขึ้น มาบนสิ่งที่ลัทธิปัจเจกนิยมของตะวันตกที่เอาอย่างในการยืนยันเรื่องสิทธิ หรือมิใช่ประเทศที่สร้างขึ้น มาโดยมีครอบครัวเป็นมูลฐานเหมือนในประเทศจีน... นิปปอน ของเรามีประเทศแห่งลัทธิ ปัจเจกนิยม หรือมิใช่ประเทศแห่งระบบครอบครัวแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ใน นิปปอน ครอบครัว ได้รับการยกย่องว่ามีค่า และสายตระกูลที่ดีย่อมได้รับการยกย่องนับถืออย่างเดียวกับในประเทศ จีนเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ใน นิปปอน ก็มีสิ่งที่ไปไกลกว่านั้นและสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าสิ่งเหล่านี้ (นั่น คือ) มีครอบครัวของสมเด็จพระจักรพรรดิ ในประเทศจีน มีครอบครัว แต่ไม่มีครอบครัวของสมเด็จพระ จักรพรรดิ ใน นิปปอน มีครอบครัว แต่ที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือยังมีครอบครัวของสมเด็จพระ จักรพรรดิอยู่ด้วย ในประเทศจีนครอบครัวรวมกันเป็นชาติ แต่ใน นิปปอน ครอบครัวสมเด็จพระ จักรพรรดิทรงเป็นผู้ออกแบบที่จะปกครองแผ่นดิน และบนแผ่นดินนั้น ครอบครัวทั้งหลาย ซึ่งมีสมาชิกสังกัดอยู่กับครอบครัวของสมเด็จพระจักรพรรดิก็ได้เจริญรุ่งเรือง

นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมในประเทศจีน เขาจึงพูดถึงครอบครัวก่อน และต่อไปจึงพูดถึง ชาติ แต่ใน นิปปอน ชาติมาก่อนแล้วต่อมาจึงถึงครอบครัว ในประเทศจีน ถ้าหากถูกถามว่า ชาติ กับครอบครัวนั้น อย่างไหนมีค่ามากกว่ากัน ก็จะต้องได้รับคำตอบว่าไม่ว่าจะในสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม เขาจะต้องยกคุณค่าของครอบครัวก่อนแล้วต่อมาจึงถึงชาติ ในตะวันตก ปัจเจกชนจะได้รับการยกย่องก่อน แล้วต่อมาจึงถึงครอบครัว และท้ายสุดจึงถึงประเทศชาติ ใน นิปปอน ชาติจะได้

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๓๑

รับการยกย่องไว้มาก่อนเพื่อน ต่อมาก็ถึงครอบครัว และท้ายสุดจึงถึงปัจเจกชน ระเบียบของตะวันตก จึงนับว่าตรงข้ามกับของนิปอนแบบพลิกหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว...

บทที่ ๔๘ : คุณสมบัติ ๓ ประการของผู้นำมหาเอเชียบูรพา

บัดนี้ เรามีความเจริญก้าวหน้าในด้านอาวุธ เราจะต้องทำให้วัตถุประสงค์ของเรา สัมฤทธิ์ผลจนถึงที่สุด ในที่นี้ก็มีแกนกลางแห่งทฤษฎีของเราอยู่ ใน นิปอน ก็มีจุดหมายปลายทาง ที่จะกลายเป็นประทีปแห่งมหาเอเชียบูรพา และในที่สุดก็จะกลายเป็นประทีปของโลก อย่างไรก็ตาม ใ้ใด เพื่อที่จะได้เป็นประทีปแห่งมหาเอเชียบูรพา เราจะต้องมีคุณสมบัติ ๓ ประการ คุณสมบัติประการ แรก ก็ดังที่ได้เคยกล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า ได้แก่ ความเข้มแข็ง หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เราจะต้องใช้ความเข้มแข็งของเราขับอิทธิพลแองโกล-แซกซอนออกไปจากเอเชียบูรพา

เมื่อพูดถึงความจริงแล้ว ชนชาติต่างๆ ของเอเชียบูรพามองเห็นว่าบริติชกับอเมริกันสูงส่ง กว่าเผ่าพันธุ์นิปอน เพราะฉะนั้น เราจึงต้องแสดงความเข้มแข็งที่แท้จริงของเราให้ประจักษ์ แก่เพื่อนร่วมผิวของเราในเอเชียบูรพาทั้งหมดเสียก่อน เราจะต้องสอนให้เขารู้บทเรียนที่เป็นวัตถุ ไม่ใช่ว่าบทเรียนที่เพียงสักว่าคำพูดจะต้องเป็นบทเรียนที่จะต้องเจอจริงๆ

อนึ่ง ก่อนที่เราจะขับไล่พวกแองโกล-แซกซอนออกไป และทำให้พวกเขาย้ายร่อยรอย ของเขาออกไปจากเอเชียบูรพา เราจะต้องกำจัดพวกเขาให้หมดไป โดยวิธีทางนี้เท่านั้นที่เพื่อน ร่วมผิวต่างๆ ของมหาเอเชียบูรพาจะมองเห็นเราเป็นผู้นำของพวกเขา ข้าพเจ้าเชื่อว่าบทเรียนที่ เราจะต้องแสดงต่อเพื่อนร่วมผิวในมหาเอเชียบูรพาของเราเป็นบทแรกก็คือ บทเรียนว่าด้วยความ แท้จริงจริงๆ (cold reality) นี้

คุณสมบัติประการที่ ๒ ก็คือ ความเมตตากรุณา นิปอน จะต้องพัฒนาแหล่ง ทรัพยากรต่างๆ ของเอเชียบูรพาและแจกจ่ายให้แก่เพื่อนร่วมผิวทั้งปวงในวงไพบูลย์แห่ง มหาเอเชียบูรพาให้ทั่วถึงและโดยความเป็นธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้เพื่อนร่วมผิวเหล่านั้นได้รับ อาณาประโยชน์บ้าง อีกประการหนึ่ง นิปอน ไม่ควรผูกขาดอาณาประโยชน์เสียทั้งหมด ควร แจกจ่ายอาณาประโยชน์ให้แก่เพื่อนร่วมผิวเพื่อความมั่งคั่งร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพาบ้าง

เราจะต้องแสดงให้เห็นชัดชัดแก่ชนชาติต่างๆ แห่งเอเชียบูรพาเห็นว่า ระเบียบ ความสงบ สันติภาพ ความสุข และความสันโดษของเอเชียบูรพาจะมีได้ก็โดยการขจัดความชั่วร้ายที่มีอยู่ก่อนๆ ซึ่งเกิด จากความรุกรานและการข่มขู่ของพวกแองโกล-แซกซอนในเอเชียบูรพาให้หมดไป โดยการทำให้ เราได้รับผลสมตามจุดหมายที่แท้จริงแห่งความอุดมสมบูรณ์ร่วมกันของเอเชียบูรพาและโดย การทำให้ นิปอน เป็นผู้นำของเอเชียบูรพา

๔๓๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คุณสมบัติประการที่ ๓ ก็คือ คุณธรรม เอเชียบูรพามีชนเชื้อชาติต่างๆ อยู่มากมาย ศาสนาก็แตกต่างกัน อันหนึ่ง โดยเฉพาะไม่มีโอกาสใดๆ ในเมื่อคุณสมบัติเหล่านี้ได้ร่วมกันทำงาน เพื่อจุดมุ่งหมายที่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว พวกแองโกล-แซกซอน มีนโยบายในอันที่จะทำให้ ชนเชื้อชาติต่างๆ แห่งเอเชียบูรพาแข่งขันและต่อสู้กัน และทำให้กลายเป็นประเทศเล็ก ๆ และ ไม่มีอำนาจอะไร ดังนั้น เราจะต้องปลอบโยนพวกเขาสร้างมิตรภาพขึ้นในหมู่พวกเขา และทำให้ พวกเขาทั้งปวงอยู่กันอย่างสงบด้วยการยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมอันหาขอบเขตมิได้

เมื่อกล่าวโดยย่อ ประการแรก ก็คือ พระมหากษัตริย์ของดาวิเศษ ประการที่สอง ก็คือ พระมหากษัตริย์แห่งกระจกวิเศษ และ ประการที่สาม ก็คือ พระมหากษัตริย์ของเพชรวิเศษ หรือ จะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ว่า เราจะต้องมี ความกล้า ความรู้ และความเมตตากรุณา ถ้าหาก นิปปอน ขาดคุณธรรมแม้อย่างหนึ่งในสามประการนี้ นิปปอนก็จะไม่สามารถเป็นประทีปแห่งเอเชียได้

จุดหมายปลายทางของสงคราม

ผู้วางแผนทำสงครามของญี่ปุ่นได้คิดคำนึงถึงการต่อสู้ดิ้นรนอันยาวนานเป็นชั้นต่างๆ หลายชั้นกว่าจะบรรลุถึงเอเชียใหม่ เอเชียใหม่จะต้องเป็นที่ทราบกันว่าเป็นวงศ์ไพบูลย์แห่ง มหาเอเชียบูรพา ภูมิภาคทางใต้จะจัดหาวัตถุดิบและอาหารส่วนเกินให้ ส่วนแมนจูเรียและจีน เหนือจะให้วัตถุดิบและมูลฐานเพื่อการอุตสาหกรรมต่างๆ ขนาดใหญ่ เอเชียที่เหลือก็จะกลายเป็น ตลาดใหญ่ โดยมีการวางแผนเครื่องมือ ความชำนาญ และอาวุธของญี่ปุ่นคอยป้องกันและทำให้ รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

แผนการขั้นมูลฐานเพื่อสถาปนาวงศ์ไพบูลย์

มหาเอเชียบูรพาฉบับร่าง

(จากหนังสือเรื่อง แผนการขั้นมูลฐานฉบับร่าง, IMTFC, International Prosecution Section, Document 2402 B. Exhibit 1336)

ภาค ๑ : เค้าโครงการก่อสร้าง

เอกสารสถาบันการค้นคว้าสงครามเบ็ดเสร็จซึ่งเป็นองค์การที่รับผิดชอบต่อกองทัพบก และคณะรัฐมนตรีได้สร้างขึ้นมาเป็นกระดาษวางแผนผังลับเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ฉบับนี้ ได้เปิดเผยลักษณะการวางแผนระยะยาว ในระหว่างเวลาที่ทำสงครามปีแรกๆ ก่อนที่ความพ่ายแพ้จะเริ่มเก็บภาษีแห่งการเล็งผลเลิศและความเชื่อมั่นตัวเอง

ความรุ่งเรืองของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๓๓

แผนการ จักรวรรดิญี่ปุ่น เป็นการสำแดงออกซึ่งศีลธรรมและลักษณะพิเศษของตน นั่นคือการประกาศวิถีทางของสมเด็จพระจักรพรรดิ ญี่ปุ่นได้ต่อสู้เพื่อความสัมฤทธิ์ผลแห่ง ฮักโกอิจิอุ คือ เจตนารมณ์แห่งการวางพื้นฐานของญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียว... นับว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องทะนุถนอมอำนาจของจักรวรรดิที่เพิ่มอยู่เรื่อยๆ ไว้ จำเป็นจะต้องทำให้เอเชียบูรพาหันไปหาอิสรภาพและการร่วมวงศ์ไพบูลย์แบบดั้งเดิม โดยการทำให้แอกของยุโรปและอเมริกาต้องสั่นสะเทือน และเพื่อที่จะทำให้ประเทศและประชาชนของตนได้พัฒนาความสามารถของตนด้วยการร่วมมือกันอย่างสันติ และด้วยการครองชีวิตที่ปลอดภัย

แบบแห่งอิสรภาพและการร่วมวงศ์ไพบูลย์เอเชียบูรพา รัฐบาลฯ พลเมืองของรัฐ และแหล่งทรัพยากรทั้งหลายที่เกิดในอาณานิคมเหล่านั้นในแถบมหาสมุทรแปซิฟิก เอเชียกลาง และมหาสมุทรอินเดียได้ก่อให้เกิดเป็นสหภาพทั่วๆ ไปสหภาพหนึ่งที่จะต้องสถาปนาขึ้นเป็นแดนแห่งการครองชีวิตอย่างสันติ และความไพบูลย์ที่ธรรมดาสามัญร่วมกันโดยอัตโนมัติในนามของประชาชนแห่งประชาชาติทั้งหลายแห่งเอเชียบูรพา อาณานิคมที่รวมญี่ปุ่น แมนจูเรีย จีนเหนือ ลุ่มน้ำแยงซีตอนล่าง และมณฑลชายฝั่งทะเลของรัสเซียนี้จะก่อให้เกิดเป็นแกนกลางของสหภาพเอเชียบูรพา จักรวรรดิญี่ปุ่นมีหน้าที่เป็นผู้นำสหภาพเอเชียบูรพา

วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ หวังไว้ล่วงหน้าจะทำให้ ไชบีเรียตะวันออก จีน อินเดียจีน หมู่เกาะทะเลใต้ ออสเตรเลีย และอินเดีย ได้รับอิสรภาพอย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย

การแบ่งพื้นที่ในสหภาพเอเชียตะวันออก และวงป้องกันแห่งชาติสำหรับจักรวรรดิญี่ปุ่น ในสหภาพเอเชียบูรพา จักรวรรดิญี่ปุ่นก็จะเป็นอำนาจที่มีเสถียรภาพและเป็นอิทธิพลชั้นนำในทันที เพื่อที่จะทำจักรวรรดิให้เป็นอิทธิพลศูนย์กลางในเอเชียบูรพาจริงๆ สิ่งที่เป็นประการแรกก็คือการทำเข็มขัดชั้นในของเอเชียบูรพาให้มั่นคงและเพื่อวัตถุประสงค์นี้ก็ต้องแบ่งวงเอเชียบูรพาออกไปดังต่อไปนี้

วงในอันเป็นวงที่มีความสำคัญต่อจักรวรรดิประดุจชีวิตนั้น ย่อมรวมถึงญี่ปุ่น แมนจูเรีย จีนเหนือ ลุ่มน้ำแยงซีตอนล่าง และอาณานิคมชายฝั่งทะเลของรัสเซีย

วงไพบูลย์เล็ก ได้แก่วงเอเชียบูรพาน้อยที่จัดหาเลี้ยงตัวเองได้ หมายรวมถึงวงในบวกกับไชบีเรียตะวันออก จีน อินเดียจีน และหมู่เกาะทะเลใต้

วงไพบูลย์ใหญ่ ได้แก่วงเอเชียบูรพาที่จัดหาเลี้ยงตัวเองได้ รวมถึงวงไพบูลย์เล็กบวกออสเตรเลีย อินเดีย และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

๙๓๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สำหรับในปัจจุบันนี้ วงไพลย์เล็กจะเป็นแถบที่มีการสร้างเอเชียบูรพาและการทำให้การป้องกันแห่งชาติมีเสถียรภาพเป็นจุดหมายปลายทาง หลังจากที่ทำให้วัตถุประสงค์นี้สมบูรณ์แบบแล้ว ก็จะค่อยๆ มีการขยายวงออกไปหาการสร้างวงไพลย์ใหญ่

เค้าโครงการบริหารเอเชียบูรพา เราตั้งใจไว้ว่า เราจะประสบว่าการรวมญี่ปุ่น แมนจูเรีย และจีนเข้าด้วยกันในฐานะมิตรภาพบ้านใกล้เรือนเคียงจะกลายเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้ก็โดยยุติปัญหาระหว่างจีนกับญี่ปุ่นด้วยการบดขยี้อิทธิพลที่ดูร้ายในภายในของจีน และโดยการสร้างจีนใหม่ให้สอดคล้องกับการก่อสร้างวงในที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว อิทธิพลของอเมริกันและอังกฤษที่เป็นไปในทางก้าวร้าวในเอเชียบูรพานั้นจะต้องถูกจัดออกไปให้พ้นจากอินโดจีนและหมู่เกาะทะเลใต้ และจะต้องทำอาณาบริเวณเหล่านี้ให้เป็นวงป้องกันของเรา เพื่อวัตถุประสงค์นั้นเราจะต้องทำสงครามกับบริเตน (ใหญ่) และ (สหรัฐ) อเมริกา

อิทธิพลเชิงก้าวร้าวของรัสเซียในเอเชียบูรพาก็จะต้องถูกจัดให้หมดไปด้วย เราจะต้องตัดโซ่ปี้เรียตะวันตกออกจากอาณาจักรโซเวียต และรวมเข้าไว้ในวงป้องกันของเรา เพื่อวัตถุประสงค์ข้อนี้เราก็หวังว่าคงจะต้องทำสงครามกับรัสเซียแน่ เราพิจารณาเห็นว่าเป็นไปได้ที่เราจะทำลายปัญหานี้ลงได้ก่อนที่จะมีการตกลงทั่วๆ ไปเกี่ยวกับปัญหาระหว่างจีนกับญี่ปุ่น และปัญหาทางใดในปัจจุบัน ถ้าหากสถานการณ์ทำให้เรื่องนี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ต่อไปก็จะค่อยๆ ทำให้ออสเตรเลีย อินเดีย ฯลฯ ได้รับเอกราช เพื่อบรรลุสมดังความมุ่งหมายนี้ ก็หวังว่าคงจะต้องทำสงครามกับบริเตน (ใหญ่) และสัมพันธมิตรของบริเตนอีก การสร้างรัฐมองโกเลียใหญ่ก็หวังว่าจะมีขึ้นในระหว่างโฉมหน้าดังกล่าวนั้น เราหวังว่าการสร้างวงไพลย์เล็กจะต้องใช้เวลานับตั้งแต่บัดนี้ไปอย่างน้อยที่สุดก็ ๒๐ ปี

การสร้างความเข้มแข็งแห่งชาติ โดยเหตุที่จักรวรรดิญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางและศูนย์กลางการปฏิสังขรณ์ทางด้านศีลธรรมและวัฒนธรรมของตะวันออก ชำราชากรและประชาชนของประเทศนี้จะต้องหันไปหาเจตนารมณ์ของตะวันออก และจะได้มาก็โดยอาศัยความเข้าใจเจตนารมณ์แห่งลักษณะทางศีลธรรมแห่งธรรมชาติ

ในการสร้างประเทศทางด้านเศรษฐกิจ เราจะต้องทำอำนาจแห่งชาติของญี่ปุ่นและแมนจูเรียให้มั่นคงเสียก่อน เราจึงจะก่อให้เกิดเป็นการรวมญี่ปุ่น แมนจูเรียและจีนเข้าด้วยกันได้ ... ดังนั้น เราจะต้องสร้างอุตสาหกรรมกลางขึ้นในเอเชียบูรพาและจำเป็นจะต้องสถาปนาความสัมพันธ์กับหมู่เกาะทะเลใต้

เพื่อที่จะเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจมีผลสะท้อนต่อการบริหารเอเชียบูรพาและวงป้องกันแห่งชาติเป็นขั้นๆ ไป เราจะต้องสร้างมาตรฐานเพื่อการสร้างอำนาจแห่งชาติ และ

ความรู้เรื่องของลัทธิชาตินิยมแบบนิยมความรุนแรง

๙๓๕

กำลังทางทหารให้มีวิสัยสามารถพอที่จะขับอิทธิพลที่คอยต่อต้านเราของบริติช อเมริกา โซเวียต หรือ จีนให้หมดไปในอนาคต...

บทที่ ๓ : การเสริมสร้างทางการเมือง

แผนการขั้นมูลฐาน การที่จะทำให้อุดมคติอันยิ่งใหญ่เกี่ยวกับการสร้างวงไพลุย มหาเอเชียบูรพาเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา ย่อมต้องการไม่เพียงการดำเนินการทำหายุทธสงคราม วงไพลุยเอเชียบูรพาตั้งที่เป็นอยู่ให้สมบูรณ์แบบเท่านั้น แต่ยังต้องสันนิษฐานว่าจะต้องมี สงครามใหญ่ต่อไปในอนาคตอีกด้วย เพราะฉะนั้นจะต้องทำจุดสองจุดต่อไปนี้เป็นจุดเริ่มแรก เพื่อการเสริมสร้างทางการเมืองของเอเชียบูรพาในระหว่างระยะเวลา ๒๐ ปีข้างหน้า นั่นคือ (๑) เตรียมทำสงครามกับวงอื่นๆ ของโลก และ (๒) เสริมสร้างและทำวงไพลุยมหา เอเชียบูรพาให้เป็นปึกแผ่น

ต่อไปนี้เป็นหลักการขั้นมูลฐานเพื่อการเสริมสร้างทางการเมืองของเอเชียบูรพา ใน เมื่อคำนึงถึงจุดสองจุดนี้ :

ก. เราจะต้องค่อยๆ ขจัดอิทธิพลทางการเมืองที่เด่นชัดของประเทศต่างๆ ใน ยุโรปและอเมริกาที่มีอยู่ในวงไพลุยน้อยออกไปให้หมด และจะต้องปลดปล่อยอาณาบริเวณ นี้ให้พ้นจากพันธนาการที่ผูกมัดตนมาจนกระทั่งบัดนี้

ข. ความปรารถนาของประชาชนในวงนี้เพื่อที่จะได้รับความเคารพในอิสรภาพของตน และควรจะต้องทำความพยายามเพื่อให้สัมฤทธิ์ผลสมดังความปรารถนานั้น แต่จะต้องดัดสันแบบ การปกครองที่ถูกต้องและเหมาะสมให้แก่ประชาชนเหล่านั้น โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่จักปรารถนา ทางด้านการทหารและการเศรษฐกิจ และธาตุมูลทางประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรม เฉพาะแต่ละท้องถิ่นที่เราจะต้องสังเกตว่าอิสรภาพของประชาชนต่างๆ แห่งเอเชียบูรพาควรยึด มโนคติเกี่ยวกับการเสริมสร้างเอเชียบูรพาให้เป็น “ประเทศเอกราชที่มีอยู่ภายในระเบียบใหม่ ของเอเชียบูรพา” เป็นหลัก และวามโนภาพนี้ย่อมแตกต่างไปจากอิสรภาพที่ยึดมโนคติเกี่ยวกับ เสรีธรรมและการพิจารณาตัดสินด้วยตนเองแห่งชาติเป็นหลัก

ค. ในระหว่างที่ทำการเสริมสร้างเอเชียบูรพาอยู่นี้ จะต้องถือว่าความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันทางด้านทหารนั้นนับว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษโดยเฉพาะ และเขตทหารและจุดสำคัญๆ ที่จำเป็นแก่การป้องกันควรจะอยู่ภายใต้การควบคุมแห่งประเทศของเราไม่โดยตรงก็โดยอ้อม

ง. ประชาชนของวงนี้จะได้รับตำแหน่งฐานะที่เหมาะสม จะต้องก่อให้เกิดผลเป็นเอกภาพ แห่งจิตของประชาชน และจะบรรลุถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแห่งวงนี้โดยมีจักรวรรดิของ เราเป็นศูนย์กลาง...

บทที่ ๔ : ความคิดและการเสริมสร้างทางวัฒนธรรม

จุดมุ่งหมายทั่วๆ ไปในความคิด : จุดมุ่งหมายอันดีมีในด้านการคิดที่จะเสริมสร้างเอเซียบูรพา ก็คือ การทำให้ประชาชนในเอเซียบูรพาเคารพนับถือพระราชอำนาจของสมเด็จพระจักรพรรดิ โดยการประกาศเผยแพร่วิถีทางของสมเด็จพระจักรพรรดิ โดยถือเจตนารมณ์แห่งการเสริมสร้างเป็นหลัก และเพื่อสถาปนาความเชื่อถือที่ว่า การรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้ภายใต้อิทธิพลนี้ นับว่าเป็นวิถีทางหนึ่งและวิถีทางเดียวเท่านั้นที่จะนำไปสู่ความเจริญงอกงามและพัฒนาการเป็นนิรันดร์ของเอเซียบูรพา

และในระหว่าง ๒๐ ปีถัดมา (ระยะเวลาที่ได้บรรลุถึงอุดมคติดังกล่าวมาแล้ว) ก็จำเป็นต้องทำให้ประชาชนต่างชาติต่างๆ และประชาชนของเอเซียบูรพาได้รู้ประจักษ์แจ้งถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของการสถาปนาระเบียบใหม่ในเอเซียบูรพา และในความรู้สึกที่เป็นธรรมตาสามัญเกี่ยวกับเอกภาพของเอเซียบูรพาเพื่อปลดปล่อยเอเซียบูรพาให้พ้นจากชนัของยุโรปและอเมริกา และเพื่อสร้างความตระหนักแก่ที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันแห่งการสร้างระเบียบใหม่โดยถือศีลธรรมของเอเซียบูรพาเป็นหลัก

เราจะต้องปฏิเสธลัทธิปัจเจกนิยม และลัทธิวัตถุนิยมของตะวันตก และควรสถาปนาทัศนคติของโลกทางด้านศีลธรรม ซึ่งหลักการมูลฐานแห่งศีลธรรมของทัศนคติโลกนั้นจะต้องได้แก่วิถีทางของสมเด็จพระจักรพรรดิ วัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายที่เราควรจะทำบรรลุจะต้องไม่ใช่การทำลายกัน หากแต่เป็นการร่วมมือกันและการช่วยเหลือกันและกัน ไม่ใช่การต่อสู้แข่งขันชิงไหวชิงพริบกัน หากจะต้องเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและสันติสุขที่อบอุ่นใจจะต้องไม่ใช่ทัศนคติเกี่ยวกับความเสมอภาคตามตัวหนังสือ แต่จะต้องเป็นทัศนคติเกี่ยวกับระเบียบที่เกี่ยวกับการจัดจำแนกที่ขอบธรรมเป็นหลัก ต้องไม่ใช่มนโคติเกี่ยวกับลัทธิ แต่หากเป็นมนโคติเกี่ยวกับहितประโยชน์ และไม่ใช่มนโคติโลกที่มีอยู่มากมาย แต่หากเป็นมนโคติโลกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

จุดมุ่งหมายทั่วๆ ไปในด้านวัฒนธรรม สารัตถะสำคัญแห่งวัฒนธรรมตามปริมปราประเพณีของตะวันออกควรที่จะได้รับการพัฒนาและสำแดงให้ปรากฏ ควรจะสร้างสรรค์วัฒนธรรมและศีลธรรมตะวันออกบนมาตรฐานที่ใหญ่โตและมีความละเอียดละไมยิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อขจัดลักษณะภาพทางวัฒนธรรมเชิงลบและที่เป็นแบบอนุรักษนิยมของผืนแผ่นดินใหญ่ (คือ อินเดียและจีน) ออกไปในด้านหนึ่ง และนำเอาจุดดีของวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ในอีกด้านหนึ่งนั่นเอง.

บทที่ ๒๘

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

คำว่า *ขบวนการสังคม* เป็นคำที่โดยทั่วๆ ไปใช้บ่งถึงความพยายามในประเทศญี่ปุ่นสมัยใหม่ ในอันที่จะปฏิรูปสังคมและช่วยเหลือพวกกรรมกร แต่โดยเฉพาะแล้วบ่งถึงแนวโน้มที่มีต่อลัทธิสังคมนิยม นับตั้งแต่มีการฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา ขบวนการนี้ได้รับการเร่งเร้าจากองค์ประกอบที่สำคัญๆ หลายอย่างด้วยกัน รวมทั้งภารกิจเกี่ยวกับความทุกข์ยากและความไม่เสมอภาคทางสังคม ความไม่พึงพอใจและความยุ่งยากใจของพวกปัญญาชนที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และปรีมปราประเพณีเกี่ยวกับการกระทำที่ต้องใช้พลกำลังโดยตรงซึ่งได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากสมัยโตกูวะ และขบวนการฟื้นฟูประเทศเอง แต่อิทธิพลอย่างมากมาของความคิดเห็นทางด้านสังคมของตะวันตกก็ปรากฏชัดทั้งในป้อมเกิดทางด้านพุทธิปัญญาแห่งขบวนการเช่นนั้น และในข้อเท็จจริงที่ว่า พวกที่มีหัวรุนแรงชาวญี่ปุ่นซึ่งพยายามที่จะประเมินผลแห่งการทำให้ประเทศญี่ปุ่นให้ทันสมัยอย่างรวดเร็วนั้นได้หันเข้ามาหาลัทธิคำสอนของตะวันตกเกี่ยวกับแบบการวิเคราะห์และการแก้ปัญหาที่มีอยู่ในสมัยนั้นหนักยิ่งขึ้น ดังนั้น เมื่อว่าโดยส่วนใหญ่ๆ แล้ว ความคิดเห็นที่รุนแรงของชาวญี่ปุ่นจึงมีลักษณะเป็นการเลียนแบบและการดัดแปลงมาใช้ให้เหมาะสม โดยมีการอวดอ้างเพียงเล็กน้อยแม้แต่เรื่องต้นกำเนิดตั้งที่ขบวนการแบบถือสาขกลางและแบบดั้งเดิมที่มีรากลึกมากกว่าได้แสดงให้เห็น สันนิษฐานกันว่า “แนวโน้ม” ในตะวันตกสมัยใหม่นั้น ก็คือการหันไปทางซ้าย และชาวญี่ปุ่นที่มีหัวก้าวหน้าก็ต้องการที่จะนำเอาความคิดทางสังคมที่ก้าวหน้าที่สุดของยุโรปและอเมริกามาใช้ถ่ายเดียว การรู้เท่าทันเหตุการณ์ตามกาลเวลาก็คือ การที่จะต้องดูกลืนเอาทฤษฎีล่าสุดและการเอาศัพทต่างๆ จากต่างประเทศมาใช้โดยไม่จำเป็นจะต้องศึกษาข้อเท็จจริงที่แท้จริงแห่งประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยเมื่อไม่กี่วันมานี้ด้วยทัศนะที่จะตรวจสอบมโนภาพที่เก่าแก่อีกครั้งหนึ่งก่อน อย่างไรก็ตามวิธีนี้ย่อมเป็นไปได้ที่จะมองเห็นทัศนคติบางอย่างของญี่ปุ่นที่มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งในขณะนั้น

สิ่งที่ชาวญี่ปุ่นที่มีหัวรุนแรงเกลียดชังมาตั้งแต่แรกก็คือ “ลัทธินายทุน” อันเป็นแบบองค์การทางเศรษฐกิจของตะวันตกที่มีอย่างต่างๆ และสลับซับซ้อนกันอย่างที่สุด ซึ่งได้ถูกตีความแบบสุกเอาเผากินโดยอาศัยสิ่งที่สำแดงตนให้ปรากฏในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และแน่ละโดยอาศัยลัทธิจักรวรรดินิยมของตะวันตกด้วยเป็นหลักในช่วงระยะ ๑๐ ปี หรือราวๆ นั้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เมื่อการทำประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมและลัทธินายทุนแบบผูกขาด

ได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การนึกคิดแบบนี้ก็กำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นมาแห่งลัทธิชาตินิยมทางทหาร พวกหัวเอียงซ้ายก็พบว่าพวกเขาได้รับความยากลำบากจากการที่ต้องระงับลัทธิเงินทุนและการปราบปรามระบอบประชาธิปไตยของพวกชนชั้นกลาง อึ้ง ดลลิตระยะเวลาเหล่านี้ และในระยะเวลาหลังสงคราม ได้มีความบาดหมางกันอยู่เกือบตลอดเวลาภายในขบวนการทางสังคมในระหว่างพวกที่มองหาทางที่จะปฏิรูปโดยอาศัยกรรมวิธีทางด้านประชาธิปไตยและลัทธิสหภาพแรงงานหรือลัทธิที่สนับสนุนการตั้งสหภาพแรงงาน (Trade-Unionism) กับพวกที่ตั้งความหวังอย่างมากมายไว้กับการที่จะปฏิวัติโลก

ปรัชญาของ “ลัทธิที่สนับสนุนการตั้งสหภาพแรงงานที่บริสุทธิ์และง่าย ๆ” นั้นได้หยั่งรากลงในประวัติศาสตร์แรงงานของญี่ปุ่นอย่างลึกลับ การแสดงออกอย่างมีระบบเป็นครั้งแรกของลัทธินี้อาจสังเกตเห็นได้ในปีต่อ ๆ มาหลังจากที่สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่นได้ยุติลงในเดือนพฤษภาคมกรรมากรชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากที่ไปทำมาหากินอยู่ในสหรัฐอเมริกาเป็นเวลาหลายปี ได้พยายามนำเอาบทเรียนที่ตนได้รับไปประยุกต์ใช้ในลัทธิที่สนับสนุนการตั้งสหภาพแรงงานแบบอเมริกัน หนังสือเล่มเล็ก ๆ ของพวกเขาชื่อ *หมายเหตุกรรมกร* ได้ถูกตีพิมพ์ออกแจกจ่ายกันอย่างกว้างขวางในกรุงโตเกียวเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ และเสนอแนะให้ชาวญี่ปุ่นได้อ่านเรื่องทัศนะของกรรมกรแห่งสหพันธ์กรรมกรอเมริกัน เอกสารฉบับนี้เป็นที่น่าสนใจไม่เฉพาะตรงที่ได้วางพื้นฐานให้แก่ทัศนะเกี่ยวกับสมาคมกรรมกรแบบเดินสายกลางในญี่ปุ่นและปฏิเสธกลยุทธ์แบบถอนรากถอนโคนเท่านั้น แต่ยังเพราะมันได้เปิดเผยน้ำเสียงที่กระเดียดไปทางลัทธิชาตินิยมด้วย ปัญหาเกี่ยวกับการร้องเรียนต่อมวลชนทั้งในฐานะเป็น “ญี่ปุ่น” และเป็น “กรรมกร” นั้นย่อมทำให้พวกผู้นำที่มีหัวรุนแรงเป็นจำนวนมากต้องประสบความยุ่งยากอย่างมากมายในปีต่อ ๆ มา

หมายเหตุกรรมกร

ขอให้สังเกตวิธีที่หมายเหตุนี้ ร้องเรียนต่อพวกกรรมกรในฐานะเป็นสมาชิกของพรรคกรรมกรที่คิดตั้งแต่เรื่องชนชั้นที่มีภาระหน้าที่ที่จะต้องทำการปฏิวัติน้อยกว่าที่ได้ร้องเรียนต่อทัศนคติแบบญี่ปุ่นที่ถือกันมาตามปรัมปราประเพณีในหมู่พวกเขา นั่นคือความกลัวว่าชาวต่างประเทศจะมีอำนาจเป็นเด่นเหนือตนและจะแสวงหาประโยชน์จากตน ความปรารถนาที่จะปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นและพิทักษ์ชีวิตครอบครัว ลักษณะที่โดยทั่วๆ ไปยึดมั่นในกฎหมายและประการสุดท้าย ก็คือร้องเรียนต่อความรู้สึกที่จะให้เกิดมีความเชื่อมั่นและความรับผิดชอบทางสังคม

ชบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๓๙

ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ จะเห็นว่าญี่ปุ่นได้เปิดประตูต้อนรับการมีสัมพันธ์กับต่างประเทศจริงๆ ปีนั้นจะเป็นเวลาที่พวกนายทุนต่างตัวเข้ามาสู่ประเทศของเรา และพยายามรวบรวมผลกำไรเป็นล้านๆ เยนโดยแสวงหาประโยชน์จากแรงงานที่ถูกรูด และคนงานที่ฉลาดๆ ของเรา ในสถานการณ์เช่นนั้น พวกนายทุนต่างตัวเหล่านี้ซึ่งมีเพียงจะแตกต่างจากเราในด้านรูปร่างลักษณะ กิริยาอาการ และจารีตประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในทางปฏิบัติต่อพวกคนงานด้วยความทารุณโหดร้ายอีกด้วยนั้น ก็พยายามที่จะตั้งตัวเป็นนายของพวกท่านให้ได้ภายในเวลาสามปีข้างหน้าแน่แหละโดยอาศัยสถานการณ์นี้ พวกท่านซึ่งเป็นกรรมกรทั้งหลายจะต้องเริ่มเตรียมตัวให้พร้อมในไม่ช้า มิฉะนั้นท่านจะหนีความทุกข์ยากเนื่องจากความทารุณโหดร้ายอย่างเดียวกันกับที่คนงานของยุโรปและอเมริกาได้รับมาแล้วไม่พ้น อีกประการหนึ่ง เมื่อคำนึงถึงพัฒนาการเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างแห่งประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยไปทุกวันเช่นเดียวกับในยุโรปและอเมริกาพร้อมๆ กับที่โรงงานต่างๆ ได้ทวีจำนวนขึ้นมากมายเป็นดอกเห็ดทีเดียว

การพิจารณาถึงเรื่องผลกำไรเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่จะมีแพร่หลายอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เจตจำนงที่เข้มแข็งจะเป็นฝ่ายมีชัย และเจตจำนงที่อ่อนแอจะถูกทำลายลง โดยเหตุที่ผู้มีอำนาจมุ่งไปสู่ยุคแห่งความรุ่งโรจน์ และผู้ไม่มีอำนาจกำลังดิ้นไปสู่สมัยแห่งความวิบัติ จึงมิได้เป็นภาระที่ง่ายด้ายอะไรเลยที่จะพิชิตและรื้อเรื่องขึ้นมาในวันเวลาที่รออยู่ข้างหน้า อนึ่ง เมื่อพวกชาวต่างประเทศเข้ามาสู่ประเทศเราจริง ก็จำเป็นที่ท่านจะต้องแก้ปัญหาเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า และต้องใช้วิธีการสายกลางเพื่อคุ้มครองตำแหน่งฐานะของท่านในเวลาที่ทำการต่อสู้ดิ้นรน โดยไม่ปล่อยตัวเข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องยุ่งๆ ที่จะทำให้ตัวเองต้องเดือดร้อน

ท่านผู้เป็นคนงานทั้งหลายก็คล้ายๆ คนอื่นๆ ที่อยู่ต่อหน้าท่านนั่นแหละ คือเป็นประชาชนที่ปราศจากเงินทุนซึ่งดำรงชีวิตอยู่เพื่อผู้อื่นมากกว่าเพื่อตัวเอง นั่นคือแขนข้างหนึ่งและขาข้างหนึ่งของท่านได้อุทิศเพื่อสนับสนุนสังคม เมื่อท่านประสบเคราะห์ร้ายบางอย่างและกลายเป็นผู้ไม่สามารถทำอะไรได้ หรือเมื่อท่านกลายเป็นคนที่มีสุขภาพพลานามัยและไม่สามารถทำงานได้อีกต่อไปแล้ว ท่านก็จะถูกกีดกันให้พ้นจากวิถีทางแห่งการที่จะยังอดสภาพให้เป็นไปและต้องหันกลับไปเดินเตะฝุ่นต่อไป ถ้าหากท่านต้องตายลง ภรรยาและบุตรธิดาของท่านก็จะมีชีวิตอยู่ต่อไปด้วยความยากลำบาก ในการกิจเช่นนี้ ท่านย่อมหมดที่พึ่งจริงๆ ย่อมเป็นเสมือนเทียนไขที่ถูกลมพัดฉะนั้น ถ้าหากพวกท่านผู้เป็นคนงานไม่ค่อยเอาใจใส่ในเรื่องศีลของคณโบราณและเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในขณะที่ท่านยังมีความสามารถอยู่ และไม่ฝึกฝนตนเองเพื่อหาทางที่จะเผชิญกับความยากลำบากที่จะเกิดขึ้นมาในอนาคตในขณะที่ท่านยังมีร่างกายแข็งแรงเป็นปกติดีอยู่แล้ว ก็ออกจะเป็นการยากอยู่ที่ท่านจะหลีกเลี่ยงการล่องละเมิดพันธณณ

๙๔๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ที่เป็นพื้นฐานแห่งความเป็นมนุษย์ การเป็นสามี หรือเป็นบิดามารดาได้ เรื่องนี้จะต้องพิจารณาให้รอบคอบสักหน่อย

ในวันนี้และในยุคนี้ประเทศของเรายังไม่เจริญรุ่งเรือง ในสมัยโบราณเมื่อยังไม่มีเครื่องจักรกล ภรรยาและบุตรธิดาของพวกท่านอยู่ที่บ้าน และทำงานช่วยเหลือท่านเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ต่อไป แต่พร้อมๆ กับการเกิดมีโรงงานและโรงสีขึ้นมามากมายนี้เอง ภรรยาของท่านซึ่งควรจะเป็นผู้คอยดูแลบ้านเรือน กลับต้องออกไปทำงานตามโรงงานต่างๆ และแม้แต่พวกเด็กๆ ที่ยังไม่เคยสักก็ต้องทำงานอยู่กับเครื่องจักรเครื่องกล ชีวิตในบ้านจึงตกอยู่ในภาวะสับสน บ่อยครั้งที่เด็กที่ชีวิตของพวกเด็กๆ ต้องได้รับอันตราย ทั้งนี้ก็เพราะเครื่องจักรกลซึ่งควรจะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์กลับทำผิดหน้าที่ และทำให้มนุษย์ต้องได้รับอันตรายอย่างมากมาย ในโรงงานบางแห่งพวกเด็กๆ ที่มีร่างกายอ่อนแอต้องทำงานวันละหลายๆ ชั่วโมง ซึ่งออกจะนานเกินไป แม้สำหรับผู้ใหญ่เองด้วยซ้ำ ชีวิตและเลือดเนื้อของพวกเด็กๆ เหล่านั้นซึ่งโดกว่าทารกเพียงเล็กน้อยได้ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจแห่งอคติความลำเอียงต่างๆ และสำหรับบิดามารดาของพวกเขาล้วนแล้วเรื่องนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่เหลืออดเหลือทนจริงๆ ควรจะเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ท่านจะต้องทำการอย่างกล้าหาญก่อนเป็นอันดับแรก และคิดหาทางที่จะเผชิญกับสถานการณ์เช่นนั้นต่อไป ท่านจะต้องทำบ้านท่านให้มีระเบียบ และคุ้มครองชีวิตของผู้หญิงและลูกๆ ของท่าน ท่านผู้เป็นคณงานทั้งหลาย, ท่านจงอย่าได้ลืมว่า ผู้ที่คร่ำเอาชีวิตของมนุษย์ไปนั้นมิได้ทำเช่นนั้นด้วยเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความตายของฆาตกรและอาชญากรเพียงอย่างเดียวเท่านั้นนะ

ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า เมื่อภรรยาที่ควรจะได้ใส่ใจดูแลบ้านเรือนและเด็กๆ ซึ่งควรจะไปเรียนหนังสือ กลับต้องมาทำงานอยู่ที่โรงงาน ก็ย่อมเกิดมีภารกิจที่ผิดปรกติวิสัยอย่างที่สุดขึ้น ถ้าหากเราจะแสวงหาเหตุผลเพื่อการนี้ละก็ เราก็จะพบว่าเพราะค่าแรงงานต่ำนี้เอง มนุษย์เราซึ่งมีมือเพียงสองข้างเท่านั้นจึงไม่อาจให้ความอดทนจนเจือบุตรภรรยาได้เพียงพอ ข้อนี้ นับว่าเป็นสถานการณ์ที่น่าเศร้าสลดใจอย่างที่สุด ถ้าหากท่านเป็นสามี แต่ท่านไม่สามารถที่จะทำให้ภรรยาท่านมีความสุขสบายได้ ทั้งๆ ที่ท่านก็ปรารถนาจะให้ภรรยาของท่านมีความสุข ถ้าหากท่านเป็นบิดามารดาท่านก็ต้องการให้บุตรธิดาของท่านได้รับการศึกษา แต่ท่านก็ไม่สามารถให้บุตรธิดาได้รับการศึกษาได้ แลสิ่งเหล่านี้จะต้องเป็นความรู้สึกที่ท่านมีอยู่ และถ้าหากท่านปลุกใจตัวเองสักครั้งหนึ่ง ในที่สุดท่านก็จะพบวิถีทางที่จะแก้ไขภารกิจที่ผิดปรกติธรรมดานี้ให้ถูกต้องได้ และโดยการทำเช่นนั้น ท่านก็จะรักษาเกียรติฐานะหรือศักดิ์ศรีของท่านได้

ยังมีอีกเรื่องหนึ่งที่ควรจะได้กล่าวถึงเกี่ยวกับพฤติกรรมของท่าน ถ้าหากท่านเป็นคนซื่อสัตย์ ดำรงชีพอยู่ด้วยการขายอำนาจทางแรงงานของท่าน และหากท่านมิได้ทำความผิดพลาด

ใด ๆ ในด้านการทำงานและความประพฤติของท่านเลยแล้ว ก็ไม่จำเป็นที่ท่านจะต้องกลัวอะไรภายใต้ดวงอาทิตย์นี้ แต่ถ้าหากในทันใดที่ท่านได้ทำอะไรบางอย่างที่ไม่ซื่อสัตย์หรือไม่เหมาะสมลงไปชื่อเสียงของท่านในฐานะที่เคยเป็นคนตรงไปตรงมาก็จะถูกทำลายลงและชีวิตของท่านเองก็จะถึงซึ่งความหายนะ ภาชิตที่ว่า “ความซื่อสัตย์ยอมขจรไปในที่สุด” นั้นพวกเราทุกคนทราบดีวิถีทางที่จะคุ้มครองตัวเองอยู่ที่ภาชิตบทนี้แหละ อึ้ง คนเราที่ตกที่นั่งเคราะห์ร้ายอย่างที่ท่านเป็นอยู่นี้ ย่อมพบว่าเป็นการยากที่จะได้รับผลลัพธ์ที่น่าพอใจจริง ๆ ถ้าหากว่าในความพยายามที่จะทำให้ฐานะของตนดีขึ้นนั้น พวกเขาไม่ประหยัดปากประหยัดคอในพฤติกรรมของตนแม้เพียงเล็กน้อย ดังนั้นจึงนับว่าจำเป็นที่ท่านจะต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความก้าวหน้าและขยายฐานะและผลประโยชน์ของท่านออกไป และพร้อมกันนั้นก็มีความกล้าพอที่จะดำเนินตามวิถีทางที่ถูกต้องทำไมพวกท่านผู้เป็นคณงานทั้งหลายจึงไม่พยายามทำตัวเองให้ดีขึ้น และแก้ไขวิถีทางของท่านและดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายของท่านในลักษณะที่เปิดเผยเล่า? จงทราบไว้ว่าบุคคลที่ปราศจากความเมตตากรุณาอย่างที่สุดนั้นจะไม่มีทางเอาชนะความเป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลในธรรมของท่านได้เลย

วิธีที่ท่านผู้เป็นคณงานทั้งหลายจะต้องปฏิบัติที่จำเป็นเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและการเตรียมเนื้อเตรียมตัวดังที่ได้ระบุมาก่อนแล้วนั้น จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในจิตใจของท่านอย่างแน่นอน พวกท่านบางคนก็จะกล่าวว่า : “เรื่องต่าง ๆ ในตอนนี้นั้นอยู่พ้นวิสัยที่จะพูดถึงเสียแล้ว คนรุ่มรวยก็รุ่มรวยยิ่งกว่าเดิม และคนยากจนก็ยากจนหนักลงไปอีก ความยุติธรรมและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะนำความวิบัติมาให้ซึ่งเป็นโชคชะตาของพวกคณงานนั้น ความจริงเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องระทมขมขื่นโดยอาศัยการแก้ปัญหาด้วยการแก้ไขสถานการณ์นี้เท่านั้นที่จะทำให้ความแตกต่างกันในด้านความมั่งคั่งเท่าเทียมกันได้” การให้เหตุผลนั้นนับว่าเป็นที่ถูกอกถูกใจจริง ๆ และคงจะวิเศษมาก ถ้าหากท่านสามารถทำการปฏิรูปครั้งนี้ได้สำเร็จสมบูรณ์โดยการปฏิวัตินี้ พวกที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการปฏิวัตินั้นก็ให้การสนับสนุน แต่ภารกิจของโลกมิใช่ของง่าย ๆ ดังที่คนทั้งหลายเชื่อกัน พัฒนาการต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นโดยมิได้คาดฝันมาก่อนเลยทำให้เป็นไปไม่ได้ที่จะเข้าใจอย่างประจักษ์แจ้งถึงวัตถุประสงค์ดั้งเดิมในเมื่อความยุ่งยากปราศจากระเบียบที่สำคัญ ๆ มิใช่ว่าจะไม่เกิดมีขึ้นมาบ่อย ๆ

พวกท่านผู้เป็นคณงานควรจะต้องคิดสักสองครั้งก่อนที่จะยอมรับการให้เหตุผลเหล่านี้ ความเจริญก้าวหน้าของสังคมมักจะอยู่ที่ความก้าวหน้าอย่างมีระเบียบและอย่างสบาย ๆ ไม่รีบร้อน พวกนักปฏิวัติยอมเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพวกที่สนับสนุนความมีระเบียบและเมื่อพวกปฏิวัติถือเอาความริบเร่และความไม่ระมัดระวังเป็นองค์ประกอบเบื้องต้น การกระทำของบุคคลสองกลุ่มก็ย่อมขัดแย้งกันเป็นทแยงมุมทีเดียว ดราบเท่าที่ยังเกี่ยวข้องอยู่กับการทำความเข้าใจความแตกต่างกัน

๙๔๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ทางด้านเศรษฐกิจให้เท่าเทียมกันอยู่ โดยเหตุที่มนุษย์ทั้งปวงมิได้มีความเฉลียวฉลาดเท่าเทียมกัน ความไม่เสมอภาคในด้านจำนวนทรัพย์สินสมบัติที่ปัจเจกชนมีอยู่จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ข้อเสนอเพื่อขจัดความแตกต่างกันระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจนให้หมดไปจึงเป็นเรื่องที่พูดง่ายแต่ก็ทำให้สำเร็จได้ยากมาก

ในแง่นี้ พวกท่านผู้เป็นคณงานทั้งหลายควรจะเลิกความคิดที่จะทำการปฏิวัติและเลิกการกระทำตามแบบของลัทธิที่นิยมความรุนแรงเสียอย่างเด็ดขาดและอย่างแน่วแน่ การที่จะก้าวไปข้างหน้าสักหนึ่งกิโลเมตร เขาก็จะต้องไปที่ละก้าวๆ ดังนั้นท่านจึงควรบอกปัดคำแนะนำของพวกที่จะยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจเสียให้สิ้นเชิงด้วยความรู้สึกลูกถูกเหยียดหยาม

ดังนั้น เราจึงขอแนะนำว่า พวกท่านผู้เป็นคณงานทั้งหลายควรจะได้ตั้งสหภาพแรงงาน (trade unions) บนหลักการแห่งความรู้สึกที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันของคนทั้งหลายที่เกี่ยวข้องอยู่ในการงานอย่างเดียวกันและมีความรู้สึกที่ละม้ายคล้ายคลึงกัน อนึ่ง สหภาพแรงงานเหล่านี้ควรจะได้ตั้งขึ้นมาบนมูลฐานแห่งความร่วมมือกันอยู่กว้างขวางทั่วทั้งประเทศทีเดียว ในการพิจารณาตุการกระทำต่างๆ ในอดีตของท่านอย่างพิถีพิถะระหัดก็เป็นทีที่ประจักษ์ชัดว่าท่านไม่ได้ให้ความร่วมมือกัน ท่านได้ต่อสู้กันเอง และท่านไม่บรรลุถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเลย ดังนั้นถ้าหากจะมีพวกท่านบางคนที่ได้ใช้ความพยายามในด้านแรงงานอย่างหนัก และหลังจากที่ได้เรียกร้องหลายครั้งหลายหนจนนับครั้งไม่ถ้วนแล้ว ในที่สุดก็ได้ค่าจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีคนอื่น ๆ ที่ยังคงพอใจอยู่กับค่าจ้างแรงงานที่ต่ำอย่างที่สุด มีพวกท่านบางคนต้องการที่จะดำเนินคดีเตียนพวกเพื่อนกรรมกรที่ไม่คู่ควรทั้งหลายของท่าน แต่ก็มีความต้องการจะให้ความคุ้มครองแก่เพื่อนกรรมกรเหล่านั้น ภาพของคนบางคนที่กำลังสร้างเนื้อสร้างตัว ภาพของบางคนที่กำลังถึงซึ่งความวิบัติ และภาพของประชาชนที่เป็นญาติพี่น้องที่กำลังต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดนั้น นับว่าเป็นภาพที่ก่อให้เกิดความเศร้าสลดใจจริง ๆ

การต่อสู้แบบทำลายล้างกันและกันของท่าน ซึ่งทำให้ชาวต่างประเทศถูกเหยียดหยาม พวกท่านและตำแหน่งฐานะที่ท่านดำรงอยู่ในปัจจุบัน ทั้งหมดนี้ส่วนใหญ่ต้องถือว่าเนื่องมาจากความผิดพลาดที่พวกท่านผู้เป็นคณงานทั้งหลายไม่ทำงานให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนั่นเอง

ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่าเราหวังว่าเราอาจถูกข้าศึกที่เป็นชาวต่างประเทศโจมตีเอาได้ ทุกวันนี้เมื่อมีความชั่วร้ายที่น่าเศร้าอยู่ในหมู่พวกท่าน ท่านจะต้องหยุดยั้งการต่อสู้ดิ้นรนชนิดที่จะต้องฆ่าฟันญาติพี่น้องของท่านลงเสีย และจะต้องมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการรวมความพยายามอย่างกว้างขวาง พวกท่านผู้เป็นคณงานจะต้องไม่แตกแยกกัน แต่หากควรจะรวมกันอย่างฉลาด และก้าวให้ทันความเจริญก้าวหน้าของสังคมใน

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๕๔๓

ภายในท่านก็ควรสร้างความคิดที่ตึงามให้เกิดมีขึ้นมา และในภายนอกก็ควรวางตัวให้เหมาะสมในวิถีทางที่สุขุมรอบคอบและมั่นคง ท่านไม่ควรจะแสวงหาวิธีที่จะกำจัดการปฏิบัติที่ชั่วร้ายของพวกคนงานที่ไร้ความเมตตากรุณาของท่านและของชาวต่างด้าวทั้งหลายให้หมดไปหรือ? จงจำไว้ว่า ไม่มีผู้อื่นที่จะคิดอย่างที่ท่านคิดดอกนะ

แรงงานเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ การรวมแรงงานเข้าด้วยกันเป็นความเข้มแข็ง ท่านผู้ที่ยู่เกี่ยวกับแรงงานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้แหละที่จะประสบความสำเร็จในด้านความสามัคคีซึ่งก็ได้แก่ความเข้มแข็งนั่นเอง

โคโดกุ ชูซุอิ

การสละเลิกกลยุทธ์แบบรัฐสภา

ขบวนการสหภาพแรงงานและขบวนการสังคมนิยมที่ยังมีอายุน้อยพอๆ กันซึ่งเกิดขึ้นในราวๆ กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นั้น นับว่าอายุสั้นมาก ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ รัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งเกรงว่า จะมีความไม่สงบทางสังคมเกิดขึ้นได้ออกกฎหมายว่าด้วยการพิทักษ์รักษาสันติสุขของประชาชน ซึ่งนับว่าได้เล็งงานขบวนการทางสังคมที่มีหัวรุนแรงได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นเวลาถึง ๒๐ ปี หรือมากกว่านั้น ผลหลักๆ ประการหนึ่งแห่งการออกกฎหมายฉบับนี้ออกมาก็คือการสร้างความรู้สึกที่รุนแรงขึ้นมา ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นความรู้สึกทางด้านทฤษฎี ทางพุทธจริยธรรม และทางวิวาทกรรมยิ่งขึ้นทุกที อีกประการหนึ่ง พร้อมๆ กับการค่อยๆ ทำให้การปกครองตามระบอบรัฐสภาเข้มแข็งขึ้นและการขยายสิทธิการออกเสียงลงคะแนนให้กว้างขวางออกไปนี้ พวกที่มีหัวรุนแรงเป็นจำนวนมากก็ได้รับการเร้าใจให้คิดว่า พวกตนจะประสบผลสมตามวัตถุประสงค์ก็โดยอาศัยหีบลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเท่านั้น

ในบรรยากาศเช่นนี้แหละที่ โคโดกุ เดนอิโร ซึ่งเรารู้จักกันในนามปากกาว่า ชูซุอิ (พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๕๔) มากกว่า และปรัชญาแบบอนานิธิปไตยของท่านได้ปรากฏโฉมหน้าออกมา ถ้าหากจะมีปัญญาชนในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่ควงปากกาอันคมกริบยิ่งกว่าโคโดกุ อยู่บ้างละก็ ก็คงจะมีเพียงสักสองสามคนเท่านั้นแหละ โคโดกุซึ่งชอบพูดแบบขวานผ่าซากและเป็นข้าศึกที่ไม่กลัวตายของสถาบันต่างๆ ที่ตั้งหลักมั่นคงแล้วผู้นี้ ในตอนที่ถูกประหารชีวิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เพราะวางแผนลอบปลงพระชนม์สมเด็จพระจักรพรรดินั้นนับว่ายังหนุ่มแน่นอยู่มาก ก่อนหน้านั้นเพียง ๔ ปี ณ ที่ประชุมของพรรคสังคมนิยมในกรุงโตเกียว โคโดกุได้ประกาศแยกตัวจากลัทธินิยมรัฐสภา และประกาศความเชื่อถือในการกระทำแบบตรงไปตรงมาที่ท่านได้

๙๔๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พบใหม่ เมื่อกาลเวลาผ่านไปหลายปี ชื่อเสียงของคนคนหนึ่ง มากกว่าที่จะเป็นมโนคติของเขาก็ได้ทวีมากยิ่งขึ้นตามลำดับ พวกที่มีหัวรุนแรงทั้งหลายแล้วถือว่า โคโดกุ เป็นสัญลักษณ์แห่งการคัดค้านที่มีต่อการปราบปรามทีเดียว

(จากหนังสือ *ชิเรียว นิชอน ซะไก อุโนโด ชิ*, ของ ทะนะกะ, หน้า ๑๔๔-๑๔๖)

ผู้ที่ประกาศสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน และผู้ที่ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับลัทธินิยมรัฐสภาต่างๆ ก็มีความจำเป็นต่อการปลูกและการจัดตั้งพวกกรรมกรที่ไม่มีปากมีเสียงทั้งหลาย แต่แม้ว่าการที่จะให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งจะมีผลบังคับใช้แล้ว แต่ก็คงจะมีได้ก่อให้เกิดอะไรในรัฐสภาเลยถ้าหากพวกกรรมกรยังไม่ถูกปลูกให้ตื่นและรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน อย่างไรก็ตาม ถ้าหากพวกคนงานตื่นตัวและรวมตัวกันได้จริงๆ แล้ว ยังจะมีอะไรที่พวกเขาไม่สามารถจะทำได้โดยการกระทำโดยตรงของพวกเขาอีกหรือ? บัดนี้เรื่องทั้งหลายก็ได้ผ่านไปแล้วจนไม่มีความต้องการใดๆ ที่จะเลือกผู้แทนราษฎรและอาศัยรัฐสภาต่อไปอีกแล้ว

ถ้าหากสมาชิกของรัฐสภา (*ไดเอต*) กลายเป็นคนทุจริต นั่นคือสิ่งทั้งปวงที่อาจมีได้ ถ้าหากรัฐสภาถูกยุบ นั่นคืออวสานของเรื่องราว การปฏิบัติทางสังคมนั่นคือการปฏิบัติของพวกคนงาน ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายจะต้องขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของพวกคนงานเอง แทนที่พวกเขาจะทำตนเป็นเสมือนหินที่วางไว้เพื่อให้บุคคลที่เข้าสมัครแข่งขันเพื่อรับเลือกเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นพวกที่มีความทะเยอทะยานในคราบของสุภาพบุรุษเหยียบก้าวต่อไป พวกคนงานควรจะเคลื่อนไหวรวดเร็วไปข้างหน้าโดยฉับพลันทันทีด้วยความสามารถของตัวเอง และมองหาทางที่จะทำให้การครองชีวิตของตนมีความปลอดภัย แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าพวกเขาจะพอใจต่อความต้องการทางวัตถุที่เป็นขั้นต้นของตนหรือไม่

การให้ประชาชนทั่วไปมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน การณรงค์หาเสียงและการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ทั้งหมดนี้เป็นรูปแบบของการโฆษณาโดยมีพิกัดต้องสงสัยเลย อย่างไรก็ตาม ถ้าหากจะมีการโฆษณากันละก็ ทำไมจึงไม่โฆษณาโดยตรงเล่า? ทำไมจึงต้องอ้อมค้อมด้วยเล่า? เราจะมีเชื่อมั่นในการไปออกเสียงลงคะแนนโดยไม่อุทิศตนแก่การฝึกฝนแบบองค์การที่มีประสิทธิภาพได้อย่างไรเล่า? ในประเทศญี่ปุ่นทุกวันนี้ ค่าใช้จ่ายของผู้สมัครเข้าแข่งขันในการณรงค์หาเสียงทางการเมืองนั้นจะต้องไม่ต่ำกว่า ๒ พันเยน ถ้าหากว่าลงทุนน้อยเพียงเฉพาะค่าใช้จ่ายเพื่อการโฆษณาและจัดตั้งพวกคนงานขึ้นมาทั่วๆ เท่านั้นละก็ จะได้ผลอะไรเล่า?

เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ พรรคสังคมนิยมของยุโรป ได้เปื้อนนายต่อผลลัพธ์ที่น้อยมากที่ได้รับมาทางอำนาจรัฐสภา ในภาคพื้นยุโรปได้มีแนวโน้มไปทางพรรคสังคมนิยมมากขึ้น

ชบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๔๕

และชนชั้นคนงานก็คงทะเลาะกันอยู่เรื่อย ๆ ในสภาพแรงงานของอังกฤษซึ่งได้ใช้ความพยายามอย่างสุดเหวี่ยงที่จะเลือกผู้แทนเข้าสู่สภา ได้ส่งเงินทุนไว้ และสมาชิกก็ค่อย ๆ ร่อยหรอไปทุกที เหล่านี้มีจุดที่พวกเราแห่งพรรคสังคมนิยมของญี่ปุ่นควรสังเกตไว้เป็นพิเศษดอกหรือ?

สิ่งที่ชนชั้นคนงานต้องการไม่ใช่การยึดอำนาจทางการเมือง หากเป็น การยึดชนมบั๋ง ที่เดียว พวกเขาไม่ต้องการกฎหมาย พวกเขาต้องการการครองชีวิตอยู่ต่อไป ดังนั้น ชนชั้นคนงานจึงสามารถใช้รัฐสภาให้เป็นประโยชน์ได้เพียงส่วนน้อยเท่านั้นเอง ถ้าหากเราจะต้องพอใจต่อการสวดแทรกอนุมาตราลงในกฎหมายนี้ในเวลาประชุมรัฐสภาแล้ว เราก็อาจต้องทิ้งงานของเราให้แก่พวกปฏิรูปทางสังคม และแก่พวกสังคมนิยมของรัฐ แต่ตรงกันข้าม ถ้าหากเราต้องการรับประกันและทำให้ภาวะการครองชีพของชนชั้นคนงานดีขึ้นโดยการปฏิวัติทางสังคมละก็ เราจะต้องอุทิศความพยายามของเราทั้งหมดเพื่อฝึกฝนคนงานให้มีระเบียบมากกว่าที่จะเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางสภาผู้แทนราษฎร พวกคนงานเองก็ต้องตัดสินใจเพื่อจะได้บรรลุผลสมตามวัตถุประสงค์ของตนด้วยความเข้มแข็งของตนเอง ด้วยการกระทำโดยตรงของตนเอง และโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยความเข้มแข็งหรือการกระทำโดยตรงของพวกนักการเมืองตามระบอบรัฐสภาซึ่งอยู่ในคราบของสุภาพบุรุษเลย ข้าพเจ้าขอกล่าวซ้ำว่า เราจะต้องไม่พึ่งพาอาศัยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการช่วยเหลือทางด้านวรรณกรรมเลย

แม้เช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่เคยยึดถือว่าความต้องการที่จะให้ได้มาซึ่งสิทธิในการออกเสียงลงคะแนนเป็นสิ่งที่ผิดเลย ไม่มีเหตุผลอะไรที่ข้าพเจ้าจะไม่ถูกคัดค้านในการที่ข้าพเจ้ามีการเคลื่อนไหว เพื่อปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเลือกตั้งให้ดีขึ้น ถ้าหากนำเอาสิทธิที่ประชาชนโดยทั่วไปจะได้มีโอกาสออกเสียงลงคะแนนมาใช้ละก็ ในเวลาที่รัฐสภาจะตราเป็นกฎหมายออกมาหรือจะแก้ไขกฎหมายเสียใหม่ รัฐสภาก็ควรจะต้องนำเอาความคิดเห็นของพวกคนงานมาพิจารณาไม่มากนักน้อย ผลประโยชน์เหล่านี้ต่างหากที่แน่นอน แต่ผลประโยชน์เหล่านี้ก็ได้แตกต่างไปจากสถาบันเกี่ยวกับการรับประกันของพวกคนงาน ระเบียบข้อบังคับของโรงงาน และกฎหมายเกี่ยวกับการครอบครองเลย ไม่แตกต่างไปจากการออกกฎหมายเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมหรือยกเลิกกฎหมายพิทักษ์สันติภาพ (Peace Preservation Law) และกฎข้อบังคับเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์เลย มิได้ผิดแผกไปจากงานปฏิรูปสังคมอื่นๆ ทั้งปวงและการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองคนงาน และเพื่อบรรเทาทุกข์แก่คนยากคนจนเลย มิได้เป็นความผิดเลยที่จะดำเนินการณรงค์เหล่านี้ต่อไป ข้าพเจ้าไม่มีอะไรที่จะสงสัยเลยว่าการที่จะทำเช่นนั้นเป็นการดี แต่ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าการที่จะเป็นนักสังคมนิยมนั้นมิได้หมายความว่าเราจะต้องทำเช่นนั้นเลย

๙๔๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สหายทั้งหลาย, ข้าพเจ้าไม่เคยคิดเลยว่าพวกท่านเป็นฝ่ายผิดในการที่ได้ยื่นหยัดเพื่อรัฐสภาและวุ่นอยู่กับการแข่งขันเลือกตั้ง ข้าพเจ้าไม่เคยคัดค้านการณรงค์ของพวกท่านในรัฐสภาเลย ข้าพเจ้ามีความชื่นชมยินดีที่ได้เห็นสหายทั้งหลายมีจำนวนเพิ่มขึ้นในวงการรัฐบาลและในสังคมธุรกิจ ในกองทัพบกและกองทัพเรือ ในโลกแห่งการศึกษา ในหมู่คนงานและชาวไร่ชาวนา และในสังคมทุกชั้นด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันนั้นแหละ ข้าพเจ้าคงจะดีใจมาก ถ้าบรรดาสหายทั้งหลายได้มีโอกาสเข้าเป็นสมาชิกในรัฐสภามากขึ้น ดังนั้นถ้าหากจะดำเนินการณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อไปละก็ การทำเช่นนั้นคงจะดีมากที่สุดทีเดียว แต่ข้าพเจ้าไม่อาจมองเห็นว่าการที่พรรคสังคมนิยมจะเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้โดยเฉพาะจะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเสมอด้วยชีวิตเลย

ข้าพเจ้าซึ่งเป็นนักสังคมนิยมและเป็นสมาชิกพรรคสังคมนิยมชั้นผู้น้อยเชื่อว่า เพื่อที่จะได้บรรลุผลสมดังเป้าหมายที่เราวางไว้ ซึ่งนับว่าเป็นการปฏิวัติขั้นพื้นฐานในระบบการเศรษฐกิจ นั่นคือการยกเลิกระบบค่าจ้างแรงงานนั้น การปลุกคนงานสิบคนให้ลุกขึ้นมา จะมีความสำคัญมากกว่าการได้ลายเซ็นของคนพันคนเพื่อขอร้องให้รัฐสภาให้สิทธิแก่คนทุกคนในการออกเสียงลงคะแนนแทนที่จะใช้เงิน ๒,๐๐๐ เยน ในการณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง ข้าพเจ้าเชื่อว่าการใช้เงินสัก ๑๐ เยน เพื่อจัดตั้งองค์การของพวกคนงานจะเป็นงานเร่งด่วนมากกว่า ข้าพเจ้าเชื่อว่าการได้พูดกับพวกคนงานครั้งเดียวยังจะเข้าที่กว่าไปกล่าวสุนทรพจน์ในรัฐสภาดังสิบครั้งเสียอีก

สหายทั้งหลาย, ข้าพเจ้าหวังว่า ด้วยเหตุผลดังกล่าวนั้น ขบวนการสังคมนิยมของญี่ปุ่นจะได้ยุตินโยบายส่งเสริมลัทธิหรือวิธีการปกครองตามระบอบรัฐสภาของตนเสีย และจะนำเอากฤษฎีและการกระทำสายตรงโดยพวกคนงานที่ได้จัดตั้งเป็นองค์การแล้วมาใช้เป็นเบื้องต้น

การปฏิวัติของสหพันธ์กรรมกรใหญ่ของญี่ปุ่น เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ในเรื่องแรงงานและการปฏิบัติทางการเมือง

ก่อน พ.ศ. ๒๔๖๓ ขบวนการทางการเมืองที่มีหัวรุนแรงได้รับความสนับสนุนจากพวกปัญญาชนเป็นส่วนใหญ่ แต่ได้รับความสนับสนุนจากมวลชนน้อยมาก ผลลัพธ์ที่เกิดจากการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรมระหว่างและภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ นั่นก็คือพวกชนชั้นคนงานได้ทวีจำนวนมากยิ่งขึ้น สหภาพแรงงานก็เกิดขึ้นมากมายหลายแห่ง และในระหว่างที่มีการปรับปรุงการเศรษฐกิจให้ดียิ่งขึ้นในตอนต้นทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นั้น ก็ได้มีการนัดหยุดงานอยู่บ่อยๆ พร้อมกันนั้นความรู้สึกนึกคิดในทางการเมืองของพวกคนงานก็ได้รับแรงกระตุ้น เพราะการเกิดมีพรรคการเมืองต่างๆ มากขึ้น และได้มีการขยายจำนวนราษฎรผู้มี

ขบวนการสังคมนิยมของญี่ปุ่น

๔๔๗

สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งได้ถึงจุดสูงสุดด้วยการออกกฎหมายให้ประชาชนทั่วไปมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ในสถานการณ์เช่นนั้น พวกที่มีหัวรุนแรงซึ่งได้รับการจรรโลงใจจากลัทธิสังคมนิยมของยุโรปหรือความสัมฤทธิ์ผลในการปฏิวัติของลัทธิบอลเชวิคในรัสเซีย ได้เกิดความกระตือรือร้นที่จะดำเนินขบวนการแรงงานมุ่งตรงไปเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทางการเมือง และผลประโยชน์ที่จะได้รับทางด้านการเศรษฐกิจ อิทธิพลของลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินิสต์ จะเห็นประจักษ์ชัดในการแก้ปัญหาของสหพันธ์แรงงานใหญ่ของญี่ปุ่น (นิฮอน โรโด โซโดเมอิ) ที่เรียกร้องให้มีการกระทำทางการเมืองให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งทางเสียงท้าว ไปของเอกสาร และการที่เอกสารเน้นหนักในเรื่องการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ในข้อเรียกร้องของลัทธิมาร์กซิสต์-เลนินิสต์ โดยตรงระบุว่าต้นร่างฉบับที่เป็นมูลฐานนั้นมีลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นเครื่องจรรโลงใจ อย่างไรก็ตาม พวกที่มีหัวไม่รุนแรงมักมีแนวโน้มไปในทางที่จะเน้นถึงโฉมหน้าเหล่านั้นแห่งมติดีเกี่ยวกับความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการใช้กรรมวิธีทางด้านรัฐสภา ส่วนพวกที่มีหัวรุนแรงเห็นว่า การกระทำเหล่านั้นเป็นเพียงการเตรียมการที่จะต่อสู้ดิ้นรนในระหว่างชนชั้นในที่สุดเท่านั้นเอง มติเช่นนั้นเป็นจุดสัญญาณบอกถึงการที่พวกกรรมกรกับนักการเมืองที่มีหัวรุนแรง จะร่วมมือกันก่อให้เกิดขบวนการ มวลชน แห่งทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๕ ขึ้น และเอกสารที่ยังไม่น่าไว้วางใจที่พวกเขาได้รับในร่มเงาต่างๆ แห่งความเห็นที่เป็นแบบซ้ายจัด

[จาก โรโด, ฉบับที่ ๑๕๐ (มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗), ๓]

บัดนี้ขบวนการกรรมกรในญี่ปุ่นได้ถึงจุดที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่นับว่าสำคัญที่สุดจุดหนึ่งแล้ว พวกเรามีความเชื่อมั่นว่า มติที่ประกาศไว้ ณ ที่ประชุมของเรา ณ ที่นี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ นั้น ได้มีความสำคัญโดยเฉพาะไม่เพียงเพื่อขบวนการที่อยู่ในความโอบอุ้มของสหพันธ์กรรมกรใหญ่ของญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ทว่าเพื่อประวัติศาสตร์แห่งขบวนการกรรมกรแห่งประเทศของเราที่ขยายวงกว้างออกไปกว่าเดิมอีกด้วย

ขบวนการกรรมกรและขบวนการชนชั้นกรรมาชีพได้ดำเนินการพิจารณาแก้ไขยุทธวิธีของตนอย่างฉับพลันทันด่วนที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงในพัฒนาการขั้นต่างๆ ของพวกที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตน คือพวกนายทุน ด้วยเงื่อนไขต่างๆ ที่เปิดเผยแสดงโดยขั้นต่างๆ เหล่านี้และด้วยความเข้มแข็งของตนเอง

เงามืดแห่งความไม่ปลอดภัยทางการเมืองซึ่งเกิดสืบเนื่องมาจากมหายุทธสงครามในยุโรปได้ทำให้ความขัดแย้งในภายในของสังคมนายทุนมีทวีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และได้ทำให้ใกล้ที่จะถึงวาระที่จะต้องถึงความวิบัติมากยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้น เราอาจสังเกตเห็นพัฒนาการที่เป็นไปอย่าง

๔๔๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

รวดเร็วของขบวนการกรรมกร ชนชั้นปกครองที่มีความกล้าหาญอย่างบ้าบิ่นก็กำลังใช้ความพยายามโดยทุกวิถีทางเพื่อธำรงรักษาระบบที่มีอยู่ไว้ และคิดที่จะปราบปรามพวกหัวหน้าชนชั้นกรรมกรอย่างโหดเหี้ยมไร้ความเมตตาปราณี

เมื่อเรามองดูขบวนการกรรมกรในประเทศของเรา ภายหลังมหายุทธสงครามในยุโรปแล้ว เราก็จะสังเกตเห็นว่า ขบวนการกรรมกรในญี่ปุ่นที่ได้รับแรงเร้ามาจากการที่ขบวนการกรรมกรซึ่งเรื่องอำนาจขึ้นมาทั่วโลกได้ร่วมมือกันทำการต่อสู้ระหว่างชนชั้นด้วยน้ำใจและความร่าเริงอย่างที่ไม่ถึงเลย พวกที่มีหัวรุนแรงในหมู่ชนชั้นกรรมกรแห่งประเทศของเราได้กลายเป็นพวกที่มีความสำนึกในหน้าที่และวัตถุประสงค์ที่จะปลดปล่อยชนชั้นคนงานให้เป็นไทแก่ตัว และหลังจากที่ได้ทำการทดสอบมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ในที่สุดก็สามารถวางพื้นฐานสหภาพแรงงานชนิดที่มีหัวรุนแรงได้

นับตั้งแต่ต้นมาที่เดียวที่ลัทธินายทุนในญี่ปุ่นมิได้พัฒนาไปตามแนวทางปกติธรรมดาเลย และหลังจากที่ต้องถูกลัทธินายทุนของโลกบีบคั้นอย่างหนักมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ในที่สุดก็ดำรงตำแหน่งในรูปของลัทธินายทุน ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดในพัฒนาการของลัทธินายทุน ดังนั้นลัทธินายทุนในประเทศของเราจึงไม่เคยเสื่อมสลายเสียเลย แต่ก็ได้กลายเป็นพวกนิยมความเด็ดขาดอย่างทหารในทันทีทันใดพร้อมกับมีลัทธิสัมบูรณนิยมเจืออยู่อย่างเข้มข้น ดังนั้นจึงได้เกิดมีอุปสรรคมากมายที่จำกัดเสรีภาพของขบวนการกรรมกรขึ้นมา

อนึ่ง การต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่มีอยู่ทั่วโลกซึ่งในตอนนั้นได้ขึ้นถึงจุดสูงสุดแล้ว ได้ก่อให้เกิดมีบุคคลสองสามคนขึ้นมาในหมู่ชนชั้นกรรมกรของเรา บุคคลเหล่านี้ได้ตื่นตัวขึ้นมาภายหลังมหายุทธสงครามในยุโรป ทั้งนี้ก็เพื่อยกระดับทางด้านอุดมการณ์ของตนขึ้นอย่างรวดเร็วในด้านหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ไม่ต้องการที่จะให้มีความเข้าใจอย่างเพียงพอเกี่ยวกับภาระหน้าที่ของสหภาพแรงงานในขบวนการเพื่อปลดปล่อยชนชั้นกรรมกรเสีย สถานการณ์เช่นนั้นจำเป็นที่จะต้องทำให้การทำขบวนการกรรมกรให้เป็นประชาธิปไตยยากลำบากขึ้น และมีผลลัพท์ออกมาเป็นขบวนการที่ดำเนินการโดยบุคคลกลุ่มน้อยที่มีหัวรุนแรงด้วยลัทธิมโนคตินิยมและมีใจเอนเอียงไปในทางลักษณะการอันจุ๊หรือพิถีพิถันมากเกินไป และในลักษณะการอันยังไม่เจริญเต็มที่

พวกเราเชื่อว่าเหตุผลเกี่ยวกับขบวนการกรรมกรของเราในอดีต ได้เป็นไปสอดคล้องต้องกันกับพัฒนาการอันวิปริตของลัทธินายทุนในญี่ปุ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถ้าหากเราจะธำรงรักษาทัศนคตินี้ไว้ต่อไปในอนาคตอย่างที่เรายึดถืออยู่ในอดีตละก็ ข้อนี้คงจะเป็นความบกพร่องและความผิดพลาดอย่างมหันต์แต่ถ้อยเดียวโดยแท้

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๔๙

เพราะความจำเป็นอย่างแท้จริงนี้แหละ เราจึงจำต้องคิดหานโยบายที่เป็นแบบสัจนิยมในเชิงบวกเพื่อใช้แทนนโยบายต่างๆ ในอดีต ความจำเป็นนี้ก็เป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดแก่เราที่สามารถสังเกตเห็นการทวีความเข้มแข็งของชนชั้นกรรมกรและแนวโน้มซึ่งเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ได้เปิดเผยออกมาในลัทธินายทุนแห่งประเทศไทยได้อย่างถูกต้อง ขบวนการกรรมกรในญี่ปุ่นได้เปลี่ยนจากขบวนการของชนกลุ่มน้อยมาเป็นขบวนการของมวลชนที่มีความสำคัญยิ่ง ทักษะคติที่มีต่อนโยบายปฏิรูปทางสังคม ซึ่งเดิมเป็นไปในเชิงลบนั้น ก็จะต้องเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในเชิงบวก

ดังนั้น แม้ความหวังของพวกเราที่จะได้เห็นการปลดปล่อยชนชั้นกรรมกรอันเป็นขั้นพื้นฐานในฐานะเป็นผลลัพธ์แห่งการกระทำของรัฐสภาของชนชั้นกลางจะไม่สดใสนัก แต่เราก็หวังว่าคงจะได้ขยายสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งออกไปเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ในทางการเมืองบางอย่างโดยการให้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่ประชาชนทั่วๆ ไปอย่างจริงจัง พร้อมกันนั้นเราก็วางโครงการที่จะรื้อปลุกพวกชนชั้นกรรมกรให้มีความตื่นตัวทางด้านการเมืองและเพื่อพิจารณาหาทางที่จะแถลงนโยบายของเราให้องค์การกรรมกรระหว่างชาติทราบ ทั้งหมดนี้เราวางแผนที่จะดำเนินการในนามแห่งสหภาพแรงงานแห่งชาติของเรา

เราจะต้องทำงานเพื่อให้เกิดสหภาพแรงงานที่เป็นอิสระขึ้นมาให้มากขึ้น โดยการรวมผลประโยชน์แห่งชนชั้นของตนเข้าด้วยกัน และเพื่อจัดตั้งชนชั้นกรรมกรที่ยังมิได้จัดตั้งให้เป็นระเบียบขึ้นมาและในขณะที่ทำให้เกิดมีผลประโยชน์ทางภาคปฏิบัติ (เพื่อพวกกรรมกรเอง) ขึ้นมานั้น เราจะต้องแสดงอัตลักษณ์ที่แท้จริงแห่งขบวนการสหภาพแรงงานที่กำลังก้าวไปสู่ประตูชัยขั้นสุดท้ายให้ปรากฏ พวกเราเหล่าสมาชิกสหภาพแรงงานที่มีหัวรุนแรงทุกวันนี้ซึ่งมีความสามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างแจ่มแจ้งและผู้ที่ได้ปลุกความรู้สึกนึกคิดแห่งชนชั้นของเราให้ตื่นขึ้น ได้ตัดสินใจอย่างแน่วแน่แล้วว่าจะไม่ให้ถูกชักนำออกไปนอกกลุ่มนอกทาง แม้ว่าเราจะหันไปหานโยบายปฏิรูปชนชั้นปกครองที่ได้ถูกวางตัวไว้ให้มีหน้าที่ทำให้เจตนารมณ์ในการปฏิบัติของชนชั้นปกครองต้องเบาบางลงก็ตาม

พวกเราซึ่งมีส่วนร่วมในขบวนการปลดปล่อยชนชั้นกรรมกรต่อไปในอนาคตจะต้องเปลี่ยนยุทธวิธีให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงในด้านความเข้มแข็งของเราและในภาวะของข้าศึกไม่ว่าความจำเป็นทางภาคปฏิบัติอาจทำให้เราต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือไม่นั้นไม่สำคัญ แต่พวกเราได้ปฏิญาณไว้ว่าจะยึดมั่นอยู่ในเจตนารมณ์ที่เป็นมูลฐานในอันที่จะปลดปล่อยชนชั้นกรรมกรของเราต่อไปอย่างแน่วแน่

อะเบะ อิโสะโอะ

การฟื้นฟูประเทศครั้งที่ ๒

อะเบะ อิโสะโอะ (พ.ศ. ๒๔๐๘-๒๔๙๒) ซึ่งเป็นหัวหน้าในนามแห่งพรรคมวลชนสังคมนิยม (Socialist Masses Party หรือ *เซไก ไทชู โท*) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ร่วมงานกับขบวนการสังคมนิยมประชาธิปไตยของญี่ปุ่นมาตั้งแต่ต้นทีเดียว ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ อะเบะได้เข้ามหาวิทยาลัยโตชิซะ ณ มหาวิทยาลัยแห่งนี้ อะเบะได้รับอิทธิพลจาก **ดร. โจเซฟ เอช. นิชิมะ (นิชิมะ โจ : พ.ศ. ๒๓๘๘-๒๔๓๓)** แห่งอัมเฮิสต์ ซึ่งต่อมาได้ช่วยเหลือให้อะเบะได้เข้าวิทยาลัยเทววิทยาที่ฮาร์ตฟอร์ด (Hartford Theological Seminary) ณ วิทยาลัยแห่งนั้น เมื่อท่านได้อ่านหนังสือเรื่อง *เหลียววุดซังหลัง* ของ **เอดเวิร์ด เบลลามี่ (Edward Bellamy)** แล้ว ท่านก็หันไปหาลัทธิสังคมนิยม นับเป็นเวลาถึง ๒๕ ปีที่ท่านสอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยยะเซตะ และหลังจากที่เข้าสู่การเมืองแล้ว ก็ได้รับเลือกเข้าสู่รัฐสภาถึง ๔ ครั้ง นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ อะเบะซึ่งเป็นผู้มีอารมณ์ไม่รุนแรงนักได้ใช้ความพยายามอย่างหนักหน่วงที่จะทำให้บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลายตระหนักว่า ลัทธิสังคมนิยมมิใช่ลัทธิที่มุ่งทำลายล้าง และเพื่อจูงใจชนชั้นกรรมกรไม่ให้ใช้วิธีรุนแรง ในการกล่าวปราศรัยต่อสามัญชน อะเบะได้ใช้ถ้อยคำง่ายๆ เป็นกันเอง และแม้ว่าจะเป็นแบบที่เขยๆ อยู่สักหน่อยก็ตามและได้หาวิธีที่จะทำให้ขบวนการกรรมกรเป็นเอกลักษณ์กับท้องเรื่องทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของญี่ปุ่น เช่น ท่านเปรียบพวกหัวหน้ากรรมกรสมัยท่านเหมือนกับพวก โรนิน หรือพวกนักรบที่ไม่มีเจ้านาย ซึ่งถือกันว่าเป็นวีรบุรุษแห่งการฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ในข้อความที่คัดมาแสดงต่อไปนี้ เดิมเป็นสุนทรพจน์ที่ท่านกล่าวเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๓ ท่านได้เรียกร้องให้มี **“การฟื้นฟูประเทศเป็นครั้งที่ ๒ (หรือ โฮวะ)”** โดยใช้ถ้อยคำที่ละม้ายคล้ายคลึงกับถ้อยคำของพวกชาตินิยมที่มีหัวรุนแรง แต่หากมีความแตกต่างกันอย่างมากมาในด้านการเน้นในเรื่องวิธีการแบบสันติ

(จากหนังสือชื่อ *ฮิโด โนะ คะกุเซอิ*, ของ อะเบะ, หน้า ๒๒๔-๒๔๗)

ภารกิจเบื้องต้นของมนุษย์ก็คือการดำรงชีพของตน ขอให้เราคิดถึงเรื่องนี้ในแง่ของการสร้างบ้านดูบ้าง การเศรษฐกิจนับว่าเป็นรากฐานและพื้นฐานของบ้าน การดำรงชีพของมนุษย์ก่อให้เกิดเป็นวงการเศรษฐกิจ ข้าพเจ้าเชื่อว่า เราสามารถจะมองการเมืองให้เป็นเสมือนสิ่งทีปลูกสร้างอยู่ข้างบนที่เราอาจยกขึ้นตั้งบนมณฑลนี้ได้เมื่อได้ทำเครื่องบนเสร็จเรียบร้อยแล้ว

อย่างไรก็ดี เมื่อคำนึงถึงภาวะต่างๆ ที่เป็นไปในขณะนั้นแล้ว เราก็จะเห็นว่าสิ่งที่ปลูกสร้างอยู่ข้างบนหรือเครื่องบนของการเมือง เมื่อเทียบกับสิ่งอื่นๆ แล้วก็นับว่ากำลังเข้าถึงความสำเร็จ

สมบูรณ์แล้ว บัดนี้ความปรารถนาของมนุษย์ ๘ หรือ ๙ ใน ๑๐ ส่วนจะสมหวังก็เฉพาะในวงการเมืองเท่านั้น แต่วงการเศรษฐกิจแล้วยังนับว่าล้าหลังอยู่มาก จากวงการเศรษฐกิจที่ล้าหลังนี้แหละ ที่ความไม่สงบและความไม่มีเสถียรภาพในสังคมได้มาถึงในปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ก็เพราะพื้นฐานไม่มั่นคง สิ่งปลูกสร้างอยู่ข้างบนจึงพลอยตกอยู่ในสถานะที่ไม่มีเสถียรภาพไปด้วย เพื่อที่จะอธิบายเรื่องนี้ให้แจ่มกระจ่าง จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องพูดถึงอะไรบางอย่างเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ้าง

การเมืองได้ก้าวหน้ามาถึงปัจจุบันนี้ได้อย่างไร?

เดิมทีเดียวในทุกๆ ประเทศ คนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นผู้ครอบครองสิทธิทางการเมืองอยู่ในระบอบการปกครองแบบใช้อำนาจกดขี่ได้ปกครองประชาชนส่วนใหญ่ในลักษณะการที่ข่มขู่ประชาชนที่ถูกปกครองไม่สามารถจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวในด้านการเมืองได้ ประชาชนไม่มีสิทธิที่จะเข้าร่วมในทางการเมืองอย่างเด็ดขาด นั่นคือเหตุการณ์ในอดีต บัดนี้สิ่งทั้งหลายได้ก้าวหน้าไปถึงจุดที่ประชาชนทั้งปวงในทุกประเทศของโลกได้รับสิทธิที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างสมบูรณ์แบบแล้ว

โดยเฉพาะในกรณีประเทศญี่ปุ่น นับตั้งแต่ได้มีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญเป็นต้นมา อำนาจอธิปไตยทั้งปวง การพูดตามกรอบแห่งรัฐธรรมนูญล้วนอยู่ที่สมเด็จพระจักรพรรดิทั้งสิ้น ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าสมเด็จพระจักรพรรดิทรงสามารถจะทำอะไรก็ได้ตามพระราชอัธยาศัย แต่ตามความเป็นจริงแล้ว พระองค์หาได้ทรงทำเช่นนั้นไม่ และพระองค์กลับทรงรับสั่งให้พรรคที่เข้มแข็งที่สุดจัดตั้งคณะเสนาบดีให้สอดคล้องกับการเลือกตั้งที่แสดงให้เห็นเจตจำนงของประชาชน นี่เป็นกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดวางไว้แล้ว (หน้า ๒๒๙-๒๓๑)

ตรงข้าม แล้วภาวะในวงการเศรษฐกิจเป็นอย่างไรบ้างเล่า? แม้จนกระทั่งทุกวันนี้ภาวะทางเศรษฐกิจก็คงมิได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยโชกุนโดกูงาวะเลยแม้แต่น้อย ถ้าหากเราจะยกโรงงานขึ้นมาเป็นตัวอย่าง แม้โรงงานนั้นจ้างคนงานไว้สัก ๓๐๐-๕๐๐ คน แต่พวกที่ถือหุ้นก็ยังคงมีสิทธิในการจัดการอยู่อย่างเดิม ถ้าหากโรงงานนั้นเป็นคณะละครที่เล่นประจำในโรงละคร หรือมีเจ้าของคนเดียวเป็นผู้ดำเนินงานด้านการจัดการ แม้โรงงานนั้นเป็นภารกิจที่ปัจเจกบุคคลเป็นเจ้าของ แต่พวกคนงานในโรงงานก็ไม่มีสิทธิที่จะจัดการแม้แต่น้อย ซึ่งก็นับว่าเป็นเหตุการณ์ที่เป็นแบบหลักๆ ในทุกวันนี้ที่พวกคนงานไม่มีเสียงในการดำเนินงานโรงงานใดๆ ยิ่งกว่าการเข้าร่วมในทางการเมืองที่มีอยู่ภายใต้การปกครองที่ใช้อำนาจเด็ดขาดเลยและพวกคนงานก็ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของนายจ้าง เช่นเดียวกับประชาชนอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าขุนมูลนายในครั้งกระโน้นนั่นเอง (หน้า ๒๓๒)

๙๕๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาในปัจจุบันก็มีอยู่ว่า : เราไม่สามารถจะกระทำอะไรบางอย่างเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ว่าแม้การเมืองจะดำเนินไปด้วยดี แต่ในด้านการเศรษฐกิจ เราก็คงเปลี่ยนแปลงยุคโซคุนโดกุงาวะอยู่ใช่ไหม?

นี่คือบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้เราคิดถึงการฟื้นฟูประเทศเป็นครั้งที่ ๒

การฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้ดำเนินไปด้วยกำลังชาмуไร ๔๐,๐๐๐ คน และโดเมียว (พวกขุนนางในระบบเจ้าขุนมูลนาย) ๓๐๐ คน เพราะเหตุนี้แหละเราจึงสามารถมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันนี้ นิตยสารในกรุงโตเกียวฉบับหนึ่งได้เขียนว่า มีโดเมียวแห่งโลกทางเศรษฐกิจอยู่ ๑๑๕ คน ซึ่งพอเทียบได้กับโดเมียวในสมัยฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิซึ่งแยกประเภทโดเมียวเหล่านั้นออกไปเป็นประชาชนผู้มีทรัพย์สินสมบัติของตนเอง คิดเป็นมูลค่ากว่า ๑๐ ล้านเยน ถ้าหากท่านนับผู้ที่มียุทธทรัพย์สมบัติน้อยกว่า ๑๐ ล้านเยน ลงมาถึง ๗-๘ แสนเยน ท่านก็จะได้บุคคลที่คล้ายๆ โดเมียวในอดีตถึง ๓๐๐ คน พวกเขากำลังเป็นใหญ่เหนือโลกทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นทุกวันนี้คล้ายๆ กับพวกเจ้าขุนมูลนายสมัยกระโน้นนั่นเอง...

งานอันยิ่งใหญ่เกี่ยวกับการฟื้นฟูประเทศจะสำเร็จได้โดยวิธีใดเล่า? ข้อนี้ต้องขอขอบคุณข้อเท็จจริงที่ว่า บุคคลสำคัญ เช่น ไชโย ทะกะโมริ, คิโตะ ทะกะโยชิ และ โอคุโบะ โทชิมิจิ ได้โผล่ขึ้นมาที่นี่บ้าง ที่นั่นบ้าง ในที่สุด บะกุฟุ (การปกครองระบอบโซคุน) ก็ถึงซึ่งอวสาน และ ณ ที่นี้การปฏิรูปเพื่อฟื้นฟูประเทศจึงประสบความสำเร็จโดยไม่ลำบากยากเย็นอะไรเลย ความจริงในกรณีของญี่ปุ่น ไม่จำเป็นจะต้องมีสงครามใหญ่เลย และเมื่อมองย้อนหลัง ก็ดูเหมือนว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะอุบัติขึ้นมาเหมือนความฝัน

ที่เมืองฟูกูโอกะบนเกาะคิวชูซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของข้าพเจ้า บิดาข้าพเจ้ารับใช้อยู่ในที่ดินที่สมเด็จพระจักรพรรดิประทานให้แก่คุโรตะ และได้รับค่าจ้างชีพเป็นข้าว ๓๐๐ โคะกุ^๑ แต่ในสมัยฟื้นฟูประเทศ วิธีทางที่คุโรตะคืนสิทธิของตนในฐานะเป็นชาмуไรผู้หนึ่ง ก็คือการได้รับที่ดินส่วนหนึ่งที่สมเด็จพระจักรพรรดิเคยพระราชทานให้ ซึ่งจะทำให้ได้ข้าวปีละ ๓๐๐ โคะกุ ดังนั้นเขาจึงมิได้แตกต่างไปจากราชาที่ดินในทุกวันนี้เลย บัดนี้ถ้าหากการฟื้นฟูประเทศครั้งที่ ๒ มาถึง

^๑ ๑ โคะกุ = ๕.๑๒ บุเชล (bushel)

๑ บุเชล = ๔ แกลลอน

๑ แกลลอน = ๒๒๗ $\frac{๑}{๘}$ เหลี่ยมลูกบาศก์นิ้ว (imperial gallon) หรือ ๒๓๑ เหลี่ยมลูกบาศก์นิ้ว (Winchester gallon)

เช่นเดียวกับชาวมุไรคินสิทธิของตนถวายสมเด็จพระจักรพรรดิละก็ พวกราชาที่ดินทั้งหลายก็ควรจะได้รับเงินชดเชย และทุกสิ่งทุกอย่างก็จะสำเร็จเรียบร้อยโดยไม่ต้องยุ่งยากอะไรมากนัก

ถ้าจะอธิบายเรื่องนี้ด้วยคำพูดเพียงคำเดียว ในกรณีของราชาที่ดินแล้วก็ควรให้เงินแก่เจ้าของที่ดินมีมูลค่าเท่ากับค่าเช่าที่เขาได้รับจากชาวไร่ชาวนา ๔ ปี และให้เขาคืนสิทธิในที่ดินทั้งหมดที่เขาถืออยู่ถวายสมเด็จพระจักรพรรดิ ข้อนี้ก็คงไม่ยากเย็นอะไรเช่นกัน การชดเชยเป็นเงินไม่จำเป็นจะต้องมีจำนวนเท่ากับค่าเช่าที่ดิน ๔ ปีพอดี แต่ถ้าหากเราจะทำอย่างที่บรรพบุรุษของเราได้ทำในคราวฟื้นฟูประเทศในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิละก็ คงจะไม่เป็นการยากเย็นอะไรที่จะปฏิบัติต่อพวกไคเมียวที่มี ๓๐๐ คน (ไซบัตสึ ไคเมียว) และได้เสียงสนับสนุนในวงการเศรษฐกิจเลย...

ถ้าหากเราทำเช่นนี้เราก็ไม่จำเป็นจะต้องใช้กำลังอะไรเลย ไม่จำเป็นที่จะต้องหลังเลียดชะโลมดินแม้แต่หยดเดียว การปฏิรูปเพื่อฟื้นฟูประเทศไม่เกี่ยวกับการตัดศีรษะไคเมียวที่มีอยู่ ๓๐๐ คนนั้นเลยแม้แต่คนเดียว แม้แต่ไคเมียวหมายเลข ๑ คือ โขกุนโตงวาระเองก็จะไม่ถูกทำร้ายร่างกายแม้แต่หยดเดียว แล้วอะไรเล่าที่บังเกิดแก่โขกุนโตงวาระผู้มีเกียรติที่ได้คืนสิทธิที่จะเป็นโขกุนถวายสมเด็จพระจักรพรรดิ? ท่านได้รับราชการในฐานะเป็นประธานสภาขุนนางและสะสมเพิ่มพูนเกียรติสูงยิ่งขึ้นอยู่เป็นเวลาหลายปี เมื่อเอายุคที่ท่านเป็นโขกุนมาเปรียบกับยุคปัจจุบันแล้วยุคไหนเล่าที่โดงวาระ-ซัน เห็นว่าดีกว่า? โดงวาระ-ซันเองเท่านั้นที่ทราบดี

ในทำนองเดียวกัน... ถ้าหากเราเกี่ยวข้องกับโลกทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในปัจจุบันอย่างเดียวกับในสมัยฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมยสะก็ เราจะแก้ปัญหาเรื่องความไม่สงบและความไม่มีเสถียรภาพในญี่ปุ่นที่เกิดจากความสัมพันธ์กันอันอย่างเปิดเผยเป็นผลระหว่างการเมืองกับการเศรษฐกิจได้อย่างสันติทีเดียว

อย่างไรก็ดี พวกท่านทั้งปวงก็อาจเห็นแล้วว่า ถ้าปราศจากเงินทุนเสียแล้ว บางทีก็ไม่อาจทำอะไรได้เลย และไม่ใช่ว่าเงินทุนดอกหรือที่อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา? ข้อนั้น ข้าพเจ้าคงตอบว่า ถูกแล้ว เงินทุนนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่นายทุนไม่จำเป็นเลย เราต้องการเงินทุนมาดำเนินการอุตสาหกรรม พวกเราทั้งปวงก็อาจเอาเงินคนละเล็กน้อยมาผสมผสานกันเป็นเงินทุนก้อนใหญ่ได้ และรัฐก็สามารถเก็บภาษีอากรและสร้างเงินทุนขึ้นมาได้นับว่าเป็นความผิดพลาดอย่างร้ายแรงที่จะคิดว่า การงานจะดำเนินไปไม่ได้ ถ้าหากมีไคเมียวที่มี ๓๐๐ (ไซบัตสึ) เช่น มิตซึซึและมิตซึบิชิ มีตัวอย่างที่จริง ๆ อยู่มากมายที่แสดงให้เห็นว่าเราอาจทำงานได้โดยไม่ต้องมีนายทุนเลย

๙๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในการเตรียมตัวเพื่อทำการฟื้นฟูประเทศครั้งที่ ๒ นี้ เราไม่จำเป็นจะต้องใช้ดาบแม่มดน้อย ซึ่งนับว่าตรงข้ามกับเหตุการณ์ในอดีต ถ้าหากเราเตรียมตัวเราให้พร้อมสรรพไปด้วยบัตรลงคะแนนเสียง แทนที่จะเป็นดาบแล้ว ก็จะไม่เป็นการยากเย็นอะไรที่จะทำการฟื้นฟูประเทศเป็นครั้งที่ ๒ เลย

คะวะคะมิ ฮะยิเมะ

คะวะคะมิ ฮะยิเมะ (พ.ศ. ๒๔๒๒-๒๔๘๙) ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ กวี และศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยที่มีพรสวรรค์นั้นนับว่าเป็นโฆษกที่มีสติปัญญาที่ใช้งานได้ดีที่สุดคนหนึ่งของลัทธิมาร์กซิสต์ ในระหว่างสงครามโลกทั้งสองครั้ง ชีวิตที่เต็มไปด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ของท่านจะสังเกตเห็นได้จากยอดปรารถนาที่สำคัญ ๓ เรื่อง แต่ละเรื่องได้สรุปเป็นบทร้อยกรอง เรื่องแรกเขียนขึ้นเมื่อท่านมีอายุเพียง ๒๗ ปี ในตอนที่ท่านได้รับอิทธิพลจากการอ่านพระคัมภีร์ใหม่และหนังสือเรื่อง *ศาสนาของฉัน* ของ **ดอลสโตย** ท่านได้เข้าร่วมขบวนการความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นองค์การรับใช้สังคมแบบประชาคม ซึ่งอดีตพระภิกษุรูปหนึ่งแห่งนิกายสุขาวติของพระพุทธศาสนาเป็นผู้ตั้งขึ้น ในการกระทำเช่นนั้นคะวะคะมิได้สละตำแหน่งการสอนที่มหาวิทยาลัยโตเกียว เลิกเขียนเรื่องให้หนังสือพิมพ์ ทั้งบุตรภรรยา และขายทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านมีอยู่ ยกเว้นคัมภีร์ไบเบิลฉบับหนึ่ง กับ บทร้อยกรองของ **ชิมะซากิ โทซอน** ชื่อ *ความสมบูรณ์* (Thoroughgoingness) ซึ่งต่อมาบางทีก็ถือว่าเป็นเอกลักษณ์กับนิสัยอันเป็นอัตลักษณ์ที่สุดของท่าน ในกรณีนี้ได้นำท่านไปสู่การสละทุกสิ่งทุกอย่างที่มีได้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น รวมทั้งการนอนหลับด้วย ท่านได้ตัดสินใจที่จะเตรียมตัวรอรับผลที่จะเกิดตามมาตามธรรมชาติ นั่นคือความตาย ในท่ามกลางแห่งวิกฤติการณ์ทางด้านจิตใจนี้แหละที่ท่านได้เขียนไว้ว่า

แต่ความรักที่ไม่เห็นแก่ตัวที่ข้าพเจ้าตัดสินใจจะมอบ

กายถวายชีวิตให้

และ (ความรักที่ไม่เห็นแก่ตัวนั้น) แต่ละวันก็ประทาน

ชีวิตใหม่ให้แก่ข้าพเจ้า

ภายในระยะเวลาเพียง ๒-๓ เดือน คะวะคะมิก็ได้ทอดทิ้งทั้งการทดลองนี้ และขบวนการความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว แต่ก็คงศึกษาและปฏิบัติพระพุทธศาสนานิกายเซนอย่างย่อๆ ในที่สุดท่านก็หันกลับไปทางหนังสือพิมพ์และการสอนหนังสือซึ่งก็ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ในอาชีพด้านวิชาการที่มหาวิทยาลัยเกียวโต และท่านได้กลายเป็นนักเขียนชั้นนำในปัญหาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๕๕

ในด้านการศึกษาศาสตร์เศรษฐศาสตร์ของตะวันตกนั้น ท่านได้พบลัทธิมาร์กซิสต์ ซึ่งท่านได้ตั้งตัวเองเป็นผู้ตีความลัทธินี้รุ่นแรกสุดและที่เชื่อถือได้มากที่สุด แต่หลังจากที่เกิดปฏิกิริยาโต้แย้งแล้ว คนหนุ่มๆ ที่เพิ่งกลับจากสำนักงานใหญ่แห่งลัทธิคอมมิวนิสต์ของโลกใหม่ ได้เสนอความคิดความเห็นของท่านอย่างรุนแรง ทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่าบรรดาพวกที่วิพากษ์วิจารณ์ท่านนี้ คนหนึ่งก็เคยเป็นลูกศิษย์ของท่านนั่นเอง คะวะคะมิได้ยอมรับการแก้ไขนั้นด้วยการขอร้องและตัดสินใจเริ่มศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์ใหม่ ณ จุดนี้ท่านได้เขียนไว้ว่า :

ทั้งๆ ที่ยังไม่ได้สลัด

ฝุ่นแห่งการเดินทางครั้งสุดท้ายออกไปให้หมด

ข้าพเจ้าก็เริ่มเดินไปตามทางสายใหม่อีกแล้ว

การศึกษาต่อมาทำให้ท่านยึดมั่นในลัทธิคอมมิวนิสต์แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น แต่ในตอนนั้นรัฐบาลกำลังใช้มาตรการต่อต้านพวกคอมมิวนิสต์รุนแรงยิ่งขึ้นเช่นกัน และฐานะของท่านในตำแหน่งศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยหลวงก็เริ่มจะคลอนแคลนเสียแล้ว หลังจากที่ท่านลาออกจากตำแหน่งศาสตราจารย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ท่านก็กล้าตัวเข้าไปสู่สิ่งที่เรียกว่า ขบวนการที่แท้จริง (นั่นคือ การกระทำทางการเมืองของมวลชน) มากเข้าทุกที ข้อนี้ก็คงเป็นการยากลำบากสำหรับพวกปัญญาชนที่ไม่คุ้นต่อความวุ่นวายของมวลชน แต่ที่นับว่าเลวร้ายหนักยิ่งขึ้นไปอีก ก็คือการเสี่ยงต่อการปฏิบัติการทางการเมืองอย่างเปิดเผยที่กำลังทวีมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม คะวะคะมิรู้สึกกระตือรือร้นที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า ท่านมิได้เป็น “นักวิชาการ” อีกต่อไปแล้ว คะวะคะมิจึงคล้ายๆ กับ โยชิตะ โซอิน ซึ่งมาจากแคว้นยามาจิ ซึ่งเป็นแคว้นเดียวกับท่าน และเป็นวีรบุรุษและดาวรุ่งของท่าน คือท่านได้สร้างถนนที่จะนำไปสู่ความเสียสละที่อาจเป็นไปได้โดยทั้งภรรยาที่ประหว่งท่านด้วยน้ำตานองหน้าอยู่เบื้องหลัง หลังจากที่ได้ปฏิบัติงานอย่างเปิดเผยอยู่ภายในพรรคกรรมกรและขบวนการใหม่ที่มีคอมมิวนิสต์หนุนหลังโดยตัวท่านได้เคยสมัครเข้าแข่งขันในนามของพรรคนั้นมาสมัยหนึ่งแล้ว ในที่สุดท่านก็ถูกบังคับให้ทำงานใต้ดิน หลังจากนั้นไม่นานนักในที่สุดเขาก็รับท่านเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์อย่างเป็นทางการ อันนับว่าเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ท่านกล้าลึกหนักยิ่งขึ้นไปอีก

ณ ที่นี้ ซึ่งยืนอยู่ที่จุดหมายปลายทางของข้าพเจ้าและ

เหลียวหลังมอง_____

ข้าพเจ้าได้เดินทางข้ามแม่น้ำและภูเขามาไกล

สักเพียงใดหนอ!

๙๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หลังจากที่ท่านได้ถูกจำคุกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ แล้ว ทักษะแบบมาร์กซิสต์ของคะวะคะมิกิก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเลย แต่การคาดคะเนวิสัยสามารถเพื่อการต่อสู้ดิ้นรนทางการเมืองของท่านได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ในที่สุด เมื่อท่านถูกปล่อยตัวจากที่คุมขัง ท่านก็กลายเป็นคนล้มละลาย และได้ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากที่มีชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้นและสิ้นไร้ไม้ตอกเป็นเวลาหลายปี ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านยังได้พูดแสดงว่ามีศรัทธาในอนาคตของลัทธิคอมมิวนิสต์ในลักษณะคำพูดเป็นแบบคำพูดทางศาสนาว่า “บัดนี้ ในฐานะที่ข้าพเจ้าใช้เวลาที่เหลือหลายปีอยู่ในท่ามกลางสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเฝ้าดูทุกสิ่งทุกอย่างพัฒนาอยู่ ข้าพเจ้าก็มีความเชื่ออย่างแน่วแน่และเฝ้าคอยอย่างเอาใจจดใจจ่อต่อการที่จะได้เห็นการมาถึงของสังคมคอมมิวนิสต์ ซึ่งในสังคมแบบนี้ความประพฤติในชีวิตประจำวันของทุกๆ คนจะสอดคล้องต้องกันกับ (คำสอน) ที่ว่า : ‘จงให้แก่ผู้ที่ขอท่าน และจงอย่าทอดทิ้งผู้ที่ขอยืมท่าน’ ”

จดหมายจากนักโทษ

(จากหนังสือชื่อ ฮิโยเดน, ของ คะวะคะมิกิ, เล่ม ๕, หน้า ๓๖-๓๘)

เมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ข้าพเจ้าได้เดินทางไปศึกษาที่กรุงโตเกียวหลังจากที่เรียนจบจากโรงเรียนมัธยมที่ยามาจิแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้อ่านหนังสือเรื่อง *ประมวลคำสอน* ของซังจื้อและเม้งจื้อ แต่ไม่เคยจับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหรือคัมภีร์ไบเบิลขึ้นมาอ่านเลย ข้าพเจ้าได้อ่านคัมภีร์ไบเบิลเป็นครั้งแรกหลังจากที่ไปถึงกรุงโตเกียวแล้ว แต่ในขณะที่ข้าพเจ้าอ่านมาถึงข้อความตอนที่ว่า “**ใครก็ตามที่ตบแค้นขวาชของ ท่าน ก็จงหันแค้นช้ายให้เขาตบเสียด้วย และใครก็ตามที่จะบังคับให้ท่านเดินไปไมล์หนึ่ง ก็จงไปกับเขาสองไมล์ จงให้แก่ผู้ที่ขอท่าน และจงอย่าทอดทิ้งผู้ที่ขอยืมท่าน**” (เมทธิว ๕ : ๓๙-๔๒) นับว่ามีผลต่อชีวิตของข้าพเจ้ามากที่สุด ข้อนี้นับว่าเป็นอะไรบางอย่างที่อยู่นอกเหนือการให้เหตุผลของข้าพเจ้าทั้งหมด ดวงวิญญาณของข้าพเจ้าร้องออกมาจากภายในตัวมันเองว่า “นั่นแหละถูกต้องแล้ว มันจะต้องเป็นเช่นนั้น” นั่นแหละข้าพเจ้าไม่สามารถนำเอาคำสอนนี้มาใช้ในภาคปฏิบัติได้จริงๆ แต่ทุกๆ ครั้งที่มื่อะไรบางอย่างเกิดขึ้น พระวจนะเหล่านี้ก็เข้าใจข้าพเจ้า กระตุ้นใจข้าพเจ้าและทำให้ข้าพเจ้าปฏิบัติการ “ที่ผิดปรกติธรรมดา” ดังนั้นทิศทางแห่งชีวิตของข้าพเจ้า จึงมุ่งตรงไปยังภารกิจของผู้อื่นเช่นเดียวกับของตัวเองเหมือนกัน

ก่อนที่ข้าพเจ้าจะออกจากโตเกียวไปยังเกียวโตนั้นได้มีอุบัติการณ์เกิดขึ้น ๒ ครั้ง อุบัติการณ์ครั้งแรกก็คือว่า ข้าพเจ้าได้ไปและได้ยินสุนทรพจน์บางเรื่องที่เกี่ยวข้องให้ช่วยเหลือผู้ตกเป็นเหยื่อ (ก๊าซ) ทองแดงที่เป็นพิษที่เหมืองอะชิโอะ^๒ และข้าพเจ้าได้อุทิศผ้าพันคอและเสื้อคลุมที่

^๒ ก๊าซเสียจากเหมืองทองแดงอะชิโอะมีผลต่อทุ่งไรฟุนนาที่อยู่ใกล้ๆ เหมืองนั้น และได้กลายเป็นประเด็นใหญ่ทางสังคมและการเมืองในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๕๐)

ข้าพเจ้าสวมอยู่ให้ไป อึ้ง หลังจากที่ได้ถึงบ้านแล้ว ข้าพเจ้าก็เก็บข้าวของทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากสิ่งที่ข้าพเจ้ามีติดตัวอยู่ในขณะนั้น แล้วก็เอาไปให้บุคคลที่ตกเป็นเหยื่อก๊าซพิษทองแดง เหล่านั้น เมื่อได้สดับข่าวว่าประชาชนเป็นจำนวนมากกำลังใกล้จะตายเพราะความหนาวเย็นและโรคภัยไข้เจ็บในอาณาบริเวณที่พลอยถูกกระทบกระเทือนเพราะก๊าซพิษนั้น และถูกเร้าใจให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้าพเจ้าอาจให้ได้แม้แต่ถุงเท้าเก่าๆ ข้าพเจ้ารู้สึกเห็นใจอย่างเหลือเกินและรู้สึกคล้ายกับว่าข้าพเจ้ากำลังช่วยเหลือบุคคลที่กำลังจะจมน้ำตาย ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าได้กระทำการสิ่งที่ดีงามบางอย่างอยู่ แต่ต่อมาข้าพเจ้าได้ถูกมารดาตำหนิอย่างสาหัสเสียและต้องทนทุกข์ทรมานเพราะความยุ่งยากใจอย่างที่สุด นับว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่ามารดาควรที่จะโกรธข้าพเจ้า เพราะท่านให้ความสนับสนุนบำรุงข้าพเจ้าทั้งๆ ที่ท่านเองก็ไม่มีเสื้อผ้าพอที่จะสวมใส่และข้าพเจ้าก็ได้ให้สิ่งต่างๆ ที่มารดาส่งมาให้ข้าพเจ้าด้วยความเสียสละอย่างสูงเสียด่างๆ เรื่องนี้เกิดก่อนที่ข้าพเจ้าจะเรียนจบจากวิทยาลัยไม่นานนัก

อุบัติเหตุครั้งที่ ๒ เกิดตอนที่ข้าพเจ้าร่วมมือกับขบวนการความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว นี่เป็นเวลาสองปีหลังจากที่ข้าพเจ้าเรียนจบแล้วและในขณะที่คิชิโกะ^๗ ยังอยู่ในครรภ์มารดา ความรักที่ไม่เห็นแก่ตัวเป็นขบวนการที่นำฮิโตะ โซชิน ประกาศเผยแพร่อยู่ในสมัยนั้น (ฮิโตะ โซชิน ยังคงยุ่งเกี่ยวอยู่ในขบวนการที่ใช้ชื่ออย่างเดียวกันนี้ แต่ขบวนการนี้ในอีกหลายปีต่อมาดูเหมือนจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านเนื้อหาอยู่บ้าง) ข้าพเจ้าได้เข้าร่วมขบวนการโดยยอมสละตำแหน่งสอนหนังสือและทุกสิ่งทุกอย่างหมด หลังจากที่ได้เข้าร่วมขบวนการนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็เห็นว่าขบวนการนี้แตกต่างไปจากสิ่งที่ข้าพเจ้าเคยสร้างจินตภาพถึง จากคำว่า *ความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว* เพียงเล็กน้อยเท่านั้นเอง แต่ข้าพเจ้าก็ปฏิบัติตามทฤษฎีของฮิโตะ โซชิน และยุ่งอยู่กับขบวนการที่เป็นแบบศาสนานิดหนึ่งอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ในตอนนี้แหละที่ข้าพเจ้าตัดสินใจว่าจะไม่กลับไม่นอนเลย และตั้งนั้นจึงเตรียมตัวพร้อมเพื่อความตายที่ใกล้จะเกิดขึ้นอยู่แล้ว นับว่าเป็นโอกาสเหมาะในเมื่อ “เราจะต้องเผชิญหน้ากับความตายอย่างแน่นอน” อยู่แล้ว นับตั้งแต่นั้นมาข้าพเจ้าก็ต้องขอขอบคุณต่อความยากลำบากที่ข้าพเจ้าได้ประสบ ทำให้ข้าพเจ้าเชื่อว่า ในชีวิตย่อมมีความอาจยืดยุ่นได้อย่างมากมายทีเดียว

เมื่อย้อนไปดูข้างหลัง ข้าพเจ้าก็แจ้งประจักษ์เป็นอย่างดีว่า นับตั้งแต่นั้นมา เวลาที่ล่วงไปเกือบ ๓๐ ปีแล้ว ท่านอาจกล่าวว่าการที่ข้าพเจ้าต้องมาติดคุกเมื่ออายุตั้ง ๖๐ ปีแล้วดูเหมือนจะเกิดจากข้อความตอนต่างๆ เหล่านั้นที่มีอยู่ในคัมภีร์ไบเบิลนั่นเอง ประชาชนบางคนก็

^๗ หมายถึงธิดาคนแรกของท่าน

๙๕๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โดยตะมะ ที่คุกอิจิงายะ และ ณ ที่นี้ได้ให้คัมภีร์ไบเบิลแก่ข้าพเจ้า แต่โดยเหตุผลส่วนตัวแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึก ว่า ข้าพเจ้าอาจอยู่ใกล้เจตนารมณ์ของคัมภีร์ไบเบิลยิ่งกว่าประชาชนเหล่านั้นที่ได้ให้ คัมภีร์ไบเบิลแก่ข้าพเจ้าเสียอีก

เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์

ข้อความที่คัดมาเหล่านี้ได้มาจากหนังสือเรื่อง *การเดินทางเที่ยวเล่นในคุก* ของคะวะคะมิ ซึ่งท่านได้เขียนขึ้นและแก้ไขก่อนที่จะออกจากคุกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ไม่นานนัก ข้อความนี้ซึ่งออก จะเป็นคัมภีร์ส่วนตัวมากกว่าที่จะเป็นเรื่องราวทางทฤษฎี ได้ก่อให้เกิดศรัทธาชั้นมูลฐานในลัทธิ มาร์กซิสต์ของท่านในฐานะเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเศรษฐกิจตกต่ำและสงครามโลกอย่าง ถูกต้องตามหลักวิชาการ แม้ว่า คะวะคะมิจะแสดงความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับคุณค่าของสิ่งใดๆ ที่เขียน ขึ้นภายใต้ภาวะต่างๆ เกี่ยวกับการที่ท่านถูกกักขัง บันทึกความทรงจำในคุกแบบนี้เป็นข้อเขียน ที่มีคนนิยมอ่านกันแพร่หลายในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และทำให้ประชาชนเป็นจำนวน มากที่ไม่เคยถูกผลงานหนังสือทางด้านทฤษฎีแต่ต้องมาก่อนมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจในเรื่อง ของคะวะคะมินี้มาก

(จากหนังสือ *โกกุชิ เซอิโงะ*, ของ คะวะคะมิ, หน้า ๒๖-๒๗)

ชนชั้นปกครองในประเทศนายทุนต่างๆ ในทุกวันนี้รู้สึกวลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งพยายาม ที่จะเข้าแทนที่ลัธินายทุนนับว่าเป็นภัยอันตรายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชนชั้นปกครอง และชนชั้น ปกครองก็กลัวและเกลียดวลัทธิคอมมิวนิสต์ยิ่งกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น ผลก็คือว่าในประเทศนายทุนทั้ง หลายในปัจจุบันนี้มีอยู่สิ่งหนึ่ง เช่น การศึกษาวลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเสรีนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ต้องคิดคำนึง ถึงกันละ ทั้งกลางวันกลางคืนได้มีการกระตุ้นเตือนให้ทำการโฆษณาต่อต้านคอมมิวนิสต์ทั้งโดยให้ รู้ตัวและไม่ให้รู้ตัว เมื่อสบประมาทวลัทธิคอมมิวนิสต์และลัทธิมาร์กซิสต์ พร้อมกันนั้นก็ห้ามการพิสูจน์ การให้เหตุผล และการโฆษณาจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่อาจคัดค้านตน เพราะฉะนั้นแม้กระทั่งใน ปัจจุบันนี้ ก็นับว่าเป็นการยากเย็นเหลือเกินที่สามัญชนในสังคม คือพวกที่กล่าวกันว่ามีความชื่นชม อยู่กับ “เสรีภาพ” จะได้รับหนังสือและวัสดุที่จะทำให้เข้าใจลัทธิมาร์กซิสต์อย่างเพียงพอ และยาก ที่จะหวังว่าจะทำเช่นนั้นได้โดยมิได้อาศัยวิธีการที่ผิดกฎหมาย (เช่น การรับหนังสือประเภทที่ถูกห้าม นำเข้ามาจากต่างประเทศหรือห้ามพิมพ์ โดยวิธีลับๆ)

โดยเหตุที่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีอยู่จริงในสังคมซึ่งมี “เสรีภาพ” ในสถาบันอย่างเช่นคุก ซึ่งมีอำนาจหน้าที่คอยจำกัดเสรีภาพของมนุษย์ การที่จะทราบความจริงนั้นจึงยากยิ่งกว่าการที่ จะมองเห็นอีกาในเวลากลางวันเสียอีก สามัญสำนึกบอกเราว่า คุณตะรางทุกวันนี้เพียบพร้อมไป

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๕๙

ด้วยเครื่องมือเครื่องมือนานา มากมายพอที่จะทำให้คนทั้งหลายคิดว่าลัทธิมาร์กซิสต์ (คอมมิวนิสต์) เป็นลัทธิที่ผิดซึ่งจะทำให้คนที่มีความรู้สึกสนใจในลัทธิมาร์กซิสต์ต้องดีดตัวออกจากลัทธินี้ให้ไกลที่สุดเท่าที่จะไกลได้ อย่างน้อยที่สุดก็ในกรณีของผู้ที่เพิ่งเล็งว่าเป็นอาชญากรแล้ว เครื่องอุปกรณ์ และกฎข้อบังคับทั้งปวงดูเหมือนจะตั้งอกตั้งใจประตีสู้ขึ้นมาเพื่อจะแยกคนเหล่านั้นออกจากลัทธิมาร์กซิสต์เท่านั้นเอง เราอาจคาดได้ว่าบุคคลที่ถูกคุมขังอยู่ในที่เช่นนั้นไม่มีความเข้าใจลัทธิมาร์กซิสต์อย่างแท้จริงเลย ในการวิเคราะห์ครั้งสุดท้าย ความคิดอย่างที่ ๒ เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ที่เขามีอยู่ในคุก ก็ไม่มีอะไรที่จะตรงกันกับลัทธิมาร์กซิสต์ที่แท้จริงเลย เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นธรรมดาสามัญที่ว่า แม้ข้าพเจ้าจะอยู่ในคุกเป็นเวลาถึง ๕ ปี ก็มิได้มีความเปลี่ยนแปลงในด้านความเชื่อถือทางด้านวิชาการของข้าพเจ้าเลย (หน้า ๒๖-๒๘)

ในประเทศของเรา บุคคลที่เขาคิดเอาเองว่าเป็นอาชญากรและก็มีใช้พวกผู้นำกลุ่มน้อยเท่านั้น หากหมายถึงพวกผู้นำทุกระดับก็ได้ แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในด้านความคิดของพวกเขา ในขณะที่ถูกคุมขังอยู่ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการนี้อาจกลายเป็นแนวโน้มชนิดหนึ่งก็ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าปรากฏการณ์นี้มีอยู่ ๒ ความหมายด้วยกัน

ในความหมายแรก นับว่าเป็นการพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงดังที่ข้าพเจ้าได้เคยชี้แจงมาก่อนแล้วว่า คุกของญี่ปุ่นทุกวันนี้ได้อำนวยให้ซึ่งเครื่องมือเครื่องมือนานาที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ประชาชนคิดว่าลัทธิมาร์กซิสต์เป็นลัทธิผิดๆ

ในอีกความหมายหนึ่ง นับว่าเป็นประจักษ์พยานที่ทรงอำนาจที่ว่า ในบรรดาบุคคลที่ได้อุทิศตนให้แก่ขบวนการคอมมิวนิสต์นั้นจะมีสักกี่คนที่มีได้ถลาลึกยิ่งไปกว่าโฉมหน้าตื้นๆ ของลัทธิคอมมิวนิสต์ และเป็นเพียงกล่าวซ้ำความคิดเห็นของคนอื่นๆ เท่านั้น (เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็มีอยู่ว่า :) (๑) พัฒนาการแห่งลัทธินายทุนในญี่ปุ่นนับว่าเฉื่อยช้ากว่าในประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันตก (๒) ในสมัยฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจินั้น การปฏิบัติแบบประชาธิปไตยของพวกชนชั้นกลางมิได้สมบูรณ์ และทั้งซากระบบเจ้าขุนมูลนายไว้ในระดับต่างๆ การที่ตำรวจจำกัดเสรีภาพในการอภิปรายและอย่างอื่นๆ ในทำนองนั้นนับว่ามีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง และนับว่าโหดร้ายทารุณมาก (๓) นอกจากข้อเท็จจริงที่ว่าขบวนการเพื่อจัดตั้งองค์การคอมมิวนิสต์ในญี่ปุ่นนับว่ายังเด็กอยู่มาก (ลัทธินายทุนได้เข้าสู่ยุควิกฤตการณ์ทั่วไปภายหลังสงครามโลก) แล้วความเจริญเติบโตของขบวนการนี้ก็มิได้เหี่ยวย่นไปไม่มีที่สิ้นสุดมาตั้งแต่ต้นทีเดียว การศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์ในญี่ปุ่นที่ถูกเหตุการณ์เหล่านี้ขัดขวางจึงนับว่าไม่สมบูรณ์อย่างน่าเศร้าที่สุด ผลต่อมาก็คือว่าบุคคลส่วนใหญ่ที่ได้อุทิศตนให้แก่ขบวนการ เช่น คอมมิวนิสต์ จึงมิได้ผ่านมาทางระเบียบวิธีตามอุดมการณ์ของพวกคอมมิวนิสต์เลย การฝึกฝนขั้นมูลฐานของ

๙๖๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พวกเขานับว่าดีนมาก และเมื่อพูดกันจริงๆ แล้ว พวกเขายังมิได้เป็นคอมมิวนิสต์เลย ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่า บุคคลที่เขาคิดว่าเป็นอาชญากรซึ่งบางทีก็เรียกว่า “อาชญากรเพราะไปหลงลมปากเขา” (criminals by conviction) จำเป็นจะต้องไม่ได้รับการตัดสินลงโทษในญี่ปุ่นนั้นนับว่าได้ยังรากลึกลงไปในภาวะต่างๆ แบบญี่ปุ่นที่นับว่าแปลกประหลาด แต่ความแปลกประหลาดเหล่านี้มิใช่เป็นชนิดที่พูดถึงว่าเป็น “เจตนารมณ์ของญี่ปุ่น” หรือเป็น “นโยบายแห่งชาติที่ไม่มีที่ใดในโลกเสมอเหมือน” หากเป็นความแปลกประหลาดที่เนื่องมาจากพัฒนาการแห่งลัทธิทุนของญี่ปุ่น และดังนั้นจึงนับว่าเป็นพัฒนาการแห่งขบวนการคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นด้วย (หน้า ๓๐-๓๒)

พวกคอมมิวนิสต์ได้ถูกจับและถูกตั้งข้อหาว่า “ไม่มีความจงรักภักดีต่อชาติ” ครังแล้วครังเล่า อย่างไรก็ตามที่ข้อนี้เป็นมโนภาพผิดๆ ที่ธรรมดาสามัญนั้นจะทำให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งได้ ถ้าหากเราเพียงเหลียวดูภาวะต่างๆ ที่แท้จริงในสหภาพโซเวียต... ตัวเลขเกี่ยวกับภาวะต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจอย่างละเอียดในสหภาพโซเวียตก็ได้ตีพิมพ์ออกมาทุกปี ถ้าหากเราศึกษากันอย่างรอบคอบแล้ว ก็จะบ่งให้เห็นดังนี้

- (๑) ไม่มีบุคคลที่มีได้ถูกจำคุกแม้แต่คนเดียวอยู่ในสหภาพโซเวียต
- (๒) รายได้แห่งชาติ และเงินค่าจ้างกำลังทวีมากขึ้นหลายเปอร์เซ็นต์ทุกปี
- (๓) ข้อนี้ส่วนหนึ่งมีอยู่ในการเพิ่มค่าใช้จ่ายประจำปี เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการศึกษา การสาธารณสุข และการสราญใจของมวลชน
- (๔) มีผลทำให้มาตรฐานการครองชีพของมวลชนกำลังดีขึ้นอย่างรวดเร็ว
- (๕) เพื่อที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างนี้ให้เป็นไปได้ ภาวะการผลิตของกรรมกร (จำนวนผลิตผลต่อคนงานคนหนึ่ง) ซึ่งเป็น “พลังเคลื่อนไหวที่เป็นมูลฐานของประวัติศาสตร์” กำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็วจริงๆ และ

(๖) ในแง่นี้ ญี่ปุ่นซึ่งมีการหยุดนิ่งในระดับเดียวกับฮังการี โปแลนด์ และ โรมาเนีย นับว่าอยู่ในภาวะที่ตรงข้ามอย่างแท้จริง ทั้งหมดนี้ย่อมพิสูจน์ให้เห็นโดยไม่มีอะไรต้องสงสัยว่าการคาดคะเนของข้าพเจ้าในขณะที่อยู่ในคุุณนั้นไม่มีทางที่จะผิดไปได้เลย

แล้วเมื่อพิจารณาปัญหานี้ใหม่ เราก็อาจถามว่า : ความก้าวหน้าไปอย่างมากมายในโชคชะตาของสหภาพโซเวียต กับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนที่สูงขึ้นผิดปรกตินั้นย่อมบ่งถึงว่า พวกคอมมิวนิสต์รัสเซียไม่มีความจงรักภักดีต่อชาติของตนและเป็นผู้ทรยศต่อประเทศของตนกระนั้นหรือ?

ชบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๖๑

สิ่งที่ทั้งปวงที่พวกเขาทำลายก็คือชนชั้นปกครองเก่าๆ ของรัสเซียนั่นเอง ชนชั้นนี้ดำรงชีพอยู่บนหยาดเหงื่อแรงงานของประชาชนทั้งปวง แต่ในด้านจำนวนแล้ว พวกเขา เมื่อเอามาเปรียบเทียบกับประชากรทั้งประเทศแล้ว ก็เป็นเสมือนชนชั้นหนึ่งเมื่อเอามาเทียบกับชนวิ ๙ ตัวรวมกันนั่นเอง บัดนี้มหาประเทศฝ่ายสังคมนิยม นอกจากกำลังทำลายสังคมชนชั้นปกครองเก่าๆ แล้ว ยังได้ร่วมมือกับประชาชนตั้งร้อยล้านรวมกันเป็น “สังคมที่ปราศจากชนชั้น” สังคมเดียวที่มีความเห็นชอบกับวัตถุประสงค์แห่งสังคมคอมมิวนิสต์และดำเนินการที่สำคัญจากประเทศที่เต็มไปด้วยการบีบบังคับไปเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยเสรีภาพ รัสเซียเก่าซึ่งมีอยู่เพื่อคนสองสามคนได้ล่มจมไปแล้ว และรัสเซียใหม่ซึ่งมีอยู่เพื่อประโยชน์ของมวลชนได้รุ่งเรืองขึ้นมาแทนที่ นั่นเป็นงานของพวกคอมมิวนิสต์ในรัสเซียกล่าวกันว่าชนชั้นปกครองในญี่ปุ่นกำลังสร้างสวรรค์อยู่ในแมนจูเรีย อย่างไรก็ดี ขอให้เราพักเรื่องแมนจูเรียไว้สักครู่หนึ่งเถิด ไม่ต้องสงสัยเลยว่าญี่ปุ่นเองโดยเฉพาะหมู่บ้านชาวไร่ชาวนาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมิได้เข้ามาใกล้แม้เพียงภายในชั่วระยะหมื่นไมล์จากสวรรค์นั้นเลย

นับตั้งแต่ออกจากคุกมา ทุกๆ ครั้งที่ข้าพเจ้าได้ยินเรื่องเกี่ยวกับภาวะต่างๆ ทางการเมืองในประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะเมื่อข้าพเจ้าได้ยินเรื่องการเกิดอุบัติเหตุเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ (พ.ศ. ๒๔๗๙) ข้าพเจ้าก็เข้าใจโดยถ่องแท้ว่าความขัดแย้งกันที่มีอยู่ในลัทธิทุนของญี่ปุ่นกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกทีแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างได้เกิดขึ้นสมดังที่เราได้พยากรณ์ไว้ตามหลักวิชาไม่มีอะไรทั้งที่เป็นเรื่องภายในบ้านเมืองหรือเรื่องต่างประเทศจะเป็นไปตรงข้ามกับที่เราคาดคะเนไว้เลย เราจะพูดได้อย่างไว้วางใจความคิดของเราผิด? (หน้า ๔๗, ๕๓-๕๔)

สิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าว ก็คือว่า อันตรายที่เนื่องมาจากสงครามโลกกำลังทวียิ่งขึ้นทุกวัน สิ่งที่น่าหน้าสงครามโลกได้เริ่มต้นเรียบร้อยแล้ว กลืนดินปืนได้พุ่งไปทั่วทั้งตะวันออกและตะวันตกแล้ว และไฟก็กำลังรอโอกาสที่จะลุกโพล่งขึ้นมาในทันทีและลุกลามไปทั่วโลก แม้แต่บุคคลที่โง่เง่าเตาตุ่นที่สุดก็ต้องเข้าใจเรื่องทั้งหมดนี้ [ฤดูร้อน-ฤดูที่หกนับตั้งแต่เกิดอุบัติเหตุในแมนจูเรียเป็นต้นมาได้มีพิธีพิเศษที่ศาลเจ้ายะสุกุนิ ในโอกาสนั้นข้าพเจ้าได้ยินมาว่า นับตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม ปีที่แล้ว (คือ พ.ศ. ๒๔๗๙) จำนวนคนตายที่นำมาประกอบพิธีที่ศาลเจ้ายะสุกุนิได้เพิ่มขึ้นถึงหนึ่งพันกับอีกหลายร้อยรายทีเดียว เราจะต้องเข้าใจโดยถ่องแท้ว่าไม่เฉพาะในสเปนเท่านั้น ที่กำลังมีสงครามอยู่]

ใครเล่าที่พิสูจน์ตามหลักวิชาว่าสงครามโลกเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้? ใครเล่าที่ยึดมั่นสาเหตุที่เป็นมูลฐานแห่งสงครามโลกนั้นอย่างถูกต้องตามหลักวิชา? ใครเล่าที่มีความเชื่อถือถูกต้องตามหลักวิชาว่าจะสามารถขจัดสาเหตุเหล่านั้นให้หมดไปได้?

๙๖๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ไม่มีใครนอกจากพวกมาร์กซิสต์ ซึ่งก็คือพวกคอมมิวนิสต์นั่นเอง นี่เป็นความเชื่อถือที่ไม่เปลี่ยนแปลงของข้าพเจ้า ด้วยเหตุผลข้อนี้แหละ ในระหว่างที่ข้าพเจ้าถูกคุมขังอยู่ในคุก เมื่อใดก็ตามที่เจตนากรรมณ์ของข้าพเจ้ารุ่งโรจน์ไป ข้าพเจ้ากระด้นเดียนเจตนากรรมณ์ของข้าพเจ้าโดยทำให้ตัวเองรำลึกถึงสงครามโลกครั้งที่ผ่านามาเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้เสมอ

มีชาติต่างๆ ถึง ๓๔ ชาติเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งนั้น มีคนถึง ๖๗ ล้านคนที่สมัครเข้าเป็นทหารหรือถูกเกณฑ์มาเป็นทหาร ต้องใช้จ่ายในการสงครามเป็นเงินถึง ๗๐,๐๐๐ ล้านเยน มีคนตายถึง ๗ ล้านคน มีคนบาดเจ็บ (นอกประเทศฝรั่งเศส โรมานี และ รัสเซีย) ถึง ๑๐,๖๗๐,๐๐๐ คน ความทุกข์ยากและเศร้าโศกเสียใจที่ติดตามมานั้นสุดที่จะพรรณนาได้ โดยเหตุที่ญี่ปุ่นอยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางการต่อสู้มากเหลือเกิน จึงได้รับความเสียหายน้อยมาก ดังนั้น พลเมืองส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นจึงมิได้มีมโนคติที่แจ่มแจ้งเกี่ยวกับที่ว่าสงครามสมัยใหม่เป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวเพียงไร ถ้าหากจะมีอะไรเกิดขึ้น พวกเขาก็มีความรู้สึกชอบทะเลาะวิวาทอยู่บ้าง และมีแนวโน้มไปในทางจะใช้สงครามเป็นเครื่องยุติปัญหาต่างๆ อย่างไรก็ดี ถ้าหากเรานึกถึงภาพความก้าวหน้าในด้านอาวุธที่เป็นไปอย่างผิดปรกติธรรมดา นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่แล้ว โดยเฉพาะกำลังทางอากาศแล้ว สงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่จะตามมาพร้อมกับความเดือดร้อนที่สงครามโลกจะนำมาให้มนุษยชาตินั้นจึงนับว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้หน้าตลกตกใจจริงๆ เฉพาะในเรื่องคนที่จะต้องตายในสงครามเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น บางทีจะมีมากกว่าเมื่อคราวสงครามโลกครั้งแรกหลายล้านทีเดียว ทุกครั้งที่ข้าพเจ้าคิดถึงเรื่องนี้ ในขณะที่มันสลักจารึกความกาฬวุ่นวายของโลกในหัวใจข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าก็รู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อนว่าความรับผิดชอบที่ลัทธิมาร์กซิสต์สอนให้พวกเรารับนั้นช่างหนักอึ้งเสียจริงๆ

ทำไมจึงเป็นเช่นนี้เล่า?

ทั้งนี้ก็เพราะว่า เฉพาะพวกมาร์กซิสต์เท่านั้นที่ทราบเหตุผลที่แท้จริงว่า สงครามโลกเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เฉพาะพวกมาร์กซิสต์เท่านั้นที่มีวิธีการที่แท้จริงที่โลกมอบให้เราเพื่อขจัดมันให้หมดไป และเมื่อเห็นหน้าที่ของตนโดยวิธีนี้แล้ว พวกเราก็ย่อมจะต้องสู้เพื่อลัทธิมาร์กซิสต์

พวกที่ได้ทำนายไว้ตั้งแต่ต้นโดยถือวิทยาศาสตร์เป็นหลักว่าสงครามระหว่างชาติซึ่งได้อุบัติขึ้นนับตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ คงจะขยายไปทั่วโลกนั้น ความจริงก็ไม่มีใครนอกเหนือไปจากพวกมาร์กซิสต์เลย พวกที่ได้เตือนแล้วเตือนเล่าว่าตราบใดที่ลัทธินายทุนยังคงมีอยู่ สงครามเป็นระยะๆ เช่นนั้นพร้อมๆ กับความวุ่นวายทางด้านการเศรษฐกิจทั่วโลกก็ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้อยู่ตราบนั้น ความจริงก็ไม่มีใครนอกเหนือไปจากพวกมาร์กซิสต์เลย

เมื่อใดก็ตามที่ข้าพเจ้าคิดถึงเรื่องนี้ แม้ว่าจะจำกัดเขตอยู่เพียงในห้องศึกษาของข้าพเจ้า ในฐานะที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ เลือดของข้าพเจ้าก็ร้อนระอุขึ้นมาทีเดียว แม้เมื่อข้าพเจ้าถูกคุมขังอยู่ในคุก ข้าพเจ้าก็มองไม่เห็นเหตุผลใดที่จะตีหมาพิษ ซึ่งอาจทำให้หัวใจข้าพเจ้าเย็นชืดได้ โชคดีที่เลือดของข้าพเจ้ายังอุ่นอยู่

เรามีศรัทธาอยู่ว่าแม้เราจะถูกขังอยู่ในคุกเป็นเวลาหลาย ๆ ปีก็ตาม ก็คงจะเป็นไปได้ที่จะหันเหความสนใจของบุคคลที่อุทิศตนแล้วบางคน คือพวกที่พร้อมจะรับความทุกข์ยากอย่างเดียวกันนั้นไปหาความจริงของลัทธิมาร์กซิสต์ได้ใหม่ ถ้าเราคิดถึงเรื่องนี้ เราอาจพบความหมายที่เต็มบริบูรณ์แห่งชีวิตประจำวัน และจะไม่ความยากลำบากอะไรที่แท้จริงเลย โดยเหตุที่จะเป็นการช่วยชีวิตคนหลายล้านหลายแสนคนที่จะต้องสังเวยต่อสงครามโลกที่จะอุบัติขึ้นมาในประชาชาติต่างๆ ทุก ๒๐ หรือ ๓๐ ปีให้หลังต่อไป เราจำต้องพิจารณาถึงอันตรายที่คุกคามชีวิตของเราเองอย่างหนักหน่วง (หน้า ๕๖-๖๐)

การเปลี่ยนแปลงทิศทาง?

ความพยายามที่นับว่าประสบผลสำเร็จมากที่สุด ในอันที่จะได้ผู้แทนราษฎรหัวเอียงซ้ายไปเข้ารัฐสภาที่พรรคมวลชนสังคมนิยม (เซไก ไทชูโท) ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เพื่อรวมกับกำลังของลัทธิสังคมนิยม ไม่ช้าพรรคนี้ก็มีที่นั่งมากพอที่จะเป็นกลุ่มสำคัญในการเลือกตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๐ ในเมื่อการอุบัติแห่งสงครามในประเทศจีนและลัทธิชาตินิยมซึ่งมีมากขึ้นเผชิญหน้าพรรคพร้อมกับการเลือกที่ตัดสินใจยากว่าจะสนับสนุนหรือคัดค้านความพยายามที่จะทำสงคราม ในการประชุมพรรคเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ก็ได้มีการตัดสินใจว่าในฐานะที่เป็นพรรคของ “มวลชน” เซไก ไทชูโท จะต้องทำตัวเองให้เป็นเอกลักษณ์กับประชาชนชาวญี่ปุ่น ทั้งปวงมากกว่าที่จะเป็นเอกลักษณ์กับพวกกรรมกรในฐานะเป็นชนชั้นที่แยกออกไป และหวังว่าจะทำให้มีอิทธิพลที่จะปรับปรุงญี่ปุ่นเสียใหม่ ฝ่ายตรงข้ามที่เป็นฝ่ายซ้าย คือพรรคกรรมกรญี่ปุ่น (นิฮอน มุซัน โท) ซึ่งเสนอให้มี “แนวร่วมประชาชนต่อต้านฟาสซิสต์” ก็ได้ถูกปราบปรามในปีเดียวกันนั่นเอง

ความสำคัญแห่งนโยบายของพรรคใหม่และคำแถลงนโยบายป้องกันตนในหนังสือพิมพ์ของพรรค ดังข้อความข้างล่างนี้ เราจะเห็นได้โดยอาศัยหลักการขั้นมูลฐานที่นำมาใช้ในตอนตั้งพรรคเมื่อ ๕ ปีมาแล้ว ซึ่งมีอยู่ว่า

(๑) “พรรคของเราจะต้องสู้เพื่อคุ้มครองการครองชีวิตของพวกคนงาน พวกชาวไร่ชาวนา และมวลชนที่ใช้แรงงานทั่ว ๆ ไป” และ

๙๖๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(๒) “พรรคของเรามีจุดมุ่งหมายที่จะกวาดล้างลัทธินายทุนและปลดแอกชนชั้นกรรมกร”

(จาก ชะโก ไทซู ซิมบุน, ฉบับที่ ๑๐๒ และ ๑๐๓)

หลักการขั้นมูลฐานแห่งพรรคมวลชนสังคมนิยม, ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐

๑. โดยอาศัยหลักการที่เป็นพื้นฐานแห่งวิธีการปกครองแห่งชาติของเราเป็นหลัก พรรคของเราจึงวางแผนการเพื่อความก้าวหน้าและพัฒนาการของประชาชนชาวญี่ปุ่น และโดยวิธีนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะยกฐานะวัฒนธรรมของมนุษย์ให้สูงขึ้น

๒. พรรคของเราซึ่งเป็นตัวแทนมวลชนผู้ใช้แรงงานได้วางจุดมุ่งหมายขึ้นด้วยการปฏิรูปลัทธินายทุน ทั้งนี้เพื่อวางแผนทำการอุตสาหกรรมและทำให้การครองชีวิตของประชาชนมีเสถียรภาพ

คำแถลงนโยบาย : ความหมายของนโยบายพรรคที่แก้ไขใหม่

ในคำแถลงนโยบายของพรรคในการร่วมมือกันณรงค์หาเสียง ซึ่งเป็นที่ยอมรับในการประชุมแห่งชาติครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้น พรรคของเราได้ประกาศนโยบายไว้ดังนี้ : “ขบวนการแห่งชนชั้นของเรามีได้เป็นขบวนการชนชั้นที่แคบ ๆ ขบวนการแห่งชนชั้นของเรามีได้ไปถึงผลประโยชน์แห่งชนชั้นชนิดที่เห็นแก่ตัว ซึ่งมีได้มีความคิดใดๆ ถึงเรื่องความดำรงอยู่เรื่อยๆ ไปแห่งประชาชนชาวญี่ปุ่น หรือซึ่งอาจก่อให้เกิดความแตกแยกในระหว่างชนชั้น (กรรมกร) กับชาติ (ญี่ปุ่น) เลย ขบวนการของเราปฏิเสธความเห็นที่ว่า โดยธรรมชาติแล้วประชาชนชาวญี่ปุ่นเป็นพวกอนุรักษนิยม โดยอาศัยขบวนการของเรา เราจึงยอมรับความรับผิดชอบอย่างสมบูรณ์เพื่อจุดหมายปลายทางและความมีอยู่เรื่อยไปแห่งประชาชนชาวญี่ปุ่น”

อนึ่ง ในฤดูสารท พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อกระทรวงการสงครามได้ตีพิมพ์หนังสือเล่มเล็กๆ ของกองทัพบกขึ้นชื่อ พื้นฐานแห่งข้อเสนอในเรื่องการป้องกันแห่งชาติและวิธีที่จะทำให้การป้องกันแห่งชาติเข้มแข็งขึ้น พรรคของเราได้ให้ความสนับสนุนทฤษฎีเกี่ยวกับ “การป้องกันแห่งชาติในแง่กว้างๆ” ในทันทีทันใดที่ (หนังสือเล่มเล็กๆ นั้น) ถูกแจกจ่ายเพื่อเป็นการเสนอให้พิจารณาและได้ช่วยประกาศเรื่องทำให้การป้องกันแห่งชาติ สัมพันธ์กับการครองชีวิตของประชาชน

ตราบเท่าที่พรรคของเราไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าเป็นกำลังขนาดย่อมในเมืองอยู่ แม้เราได้อ้างว่ายอมรับผิดชอบอย่างสิ้นเชิงเพื่ออนาคตของประชาชนชาวญี่ปุ่น ข้ออ้างนั้นก็ดูไม่มีความสำคัญอะไร แม้พวกสมาชิกพรรคเองก็ไม่สามารถจะยึดความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของพรรค

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๖๕

ด้วยความรู้สึกที่แท้จริงเลย อย่างไรก็ตาม บัดนี้ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของพรรคเราได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์ขึ้น โดยเฉพาะการเกิดอุบัติเหตุที่เมืองจิ้นไต้เราให้พรรคประกาศฐานะที่แท้จริงของตน ในเมื่อคำนึงถึงวิธีการปกครองแห่งชาติและประชาชนชาวญี่ปุ่นในฐานะเป็นชาติเสียให้แจ่มแจ้ง

ยังมีประชาชนบางคนที่ไม่สามารถเข้าใจว่าพรรคกรรมกรจะเป็นอะไรบางอย่างยิ่งไปกว่าเป็นกลุ่มการเมืองเพื่อการต่อสู้ระหว่างชนชั้นอย่างไร เมื่อได้แสดงให้เห็นถึงการที่พรรคมีความรับผิดชอบต่อชาติและประชาชนแล้ว พวกเขาก็รู้สึกสับสนหรือวิพากษ์วิจารณ์จากทัศนะที่เลิกลอยไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง หรือกล่าวว่าพรรคกระหายอำนาจ ประชาชนเช่นนั้นเข้าใจพรรคของเราว่าเป็นเพียงพรรคของพวกที่ชอบวิพากษ์วิจารณ์อยู่ตลอดเวลาหรือเป็นพรรคที่ชอบคัดค้านตลอดกาลคอยทำให้การปกครองในระบอบรัฐสภา “อ่อนกำลังลง” หรือพวกเขาหวังว่าพรรคกรรมกรเป็นเพียงยาถ่ายในการเมืองของพวกชนชั้นกลางเท่านั้น เมื่อพูดอย่างสั้นๆ ก็คือมีการเป็นอยู่อย่างโอซากิ ยูกิโอะ นั่นคือพวกเขาคัดค้านการที่พรรคจะใช้อำนาจทางการเมืองใดๆ ควบคุมหรือจัดการสิ่งใดๆ

เรารู้สึกเสียใจมากที่จะต้องพูดว่า พรรคของเราไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะทำให้สมกับความปรารถนาหรือความหวังของสุภาพบุรุษเหล่านี้ ความจริงพรรคกำลังก้าวหน้าไปสู่จุดหมายแห่งอำนาจทางการเมืองอย่างรวดเร็ว และทะนุถนอมความหวังที่ว่าพรรคของเราจะเป็นผู้สร้างญี่ปุ่นในอนาคตขึ้น พรรคการเมืองมิใช่เป็นกลุ่มการศึกษาที่ปล่อยการสังสรรค์ของพวกที่ชอบวิพากษ์วิจารณ์ไว้ตามลำพัง

ถ้าจะพูดอย่างรวบรัดแล้ว ในสถานการณ์ระหว่างสงครามนั้น ประชาชนเหล่านี้ก็ไม่มีอะไรนอกจากเป็นพวกรักสงบเชิงลบที่โง่ๆ ที่มีใจหดหู่ เอามือกอดเข้าเจ้าจุกคร่ำครวญว่ากาลเวลาช่างไม่เข้าข้างตนเสียเลย

ในด้านภายนอก สงครามในปัจจุบันนี้ก็ใช่อุบัติการณ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เป็นการต่อสู้ดิ้นรนระหว่างลัทธินายทุนบริติชในตะวันตกต่างหาก ดังนั้น จึงไม่เป็นการง่ายเลยที่จะทำให้การต่อสู้นั้นยุติลง ความสำเร็จหรือความผิดหวังแห่งพัฒนาการแห่งชาติของเราบางที่จะแขวนอยู่กับการต่อสู้ระหว่างชาติที่ล้าลิกนี้ก็ได้

พร้อมกันนั้น สงครามสมัยใหม่ก็มีใช้การสงครามที่ใช้ทหารสู้กันเพียงลำพังเท่านั้น แต่หากจำต้องนำเอาทรัพยากรแห่งชาติทุกชนิดมาใช้ด้วย ดังนั้นสงครามจึงมิได้หยุดความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งทั่วทั้งสังคมลงได้ในฉับพลันทันที ในขณะที่มวลชนชั้นกรรมกรรับใช้ชาติโดยการ

๔๖๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เอาตัวเองเข้าสู่รบในสมรภูมินั้น พวกเขายังใช้ความเข้มแข็งของเขาที่บ้านเพื่อเพิ่มผลผลิตอีกด้วย ถ้าหากองค์การภายในบ้านเมืองแห่งชาติที่โอบอุ้มพวกเขาทั้งปวงไว้อย่างคงเป็นแบบนายทุนดุจดั่งในอดีต โดยอุทิศตนให้แก่หลักการที่จะหาผลประโยชน์ให้แก่นายทุนเป็นหลักแล้ว ก็อาจมีเพียงสิ่งที่จะช่วยบรรเทาปัญหาที่บีบบังคับให้เราต้องให้การสนับสนุนบ้านเมือง (home front) โดยการจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ให้ ซึ่งนับว่าน้อยกว่าปัญหาเรื่องการแลกเปลี่ยนราคา และกระแสนเงิน ซึ่งนับว่าเป็นการทำลายกำลังทางเศรษฐกิจระหว่างชาติอย่างหนักทีเดียว และอาจเป็นไปได้ที่จะสร้างโครงการเพื่อชาติใดๆ ขึ้นมาอย่างมองเห็นการณ์ไกลได้

พรรคของเราซึ่งมีนโยบายใหม่ และมีเจตนารมณ์แห่งภาวะผู้นำใหม่กำลังก้าวหน้าต่อไป ไม่ใช่กำลังล่าถอย ด้วยเจตนารมณ์ที่จะทำการปรับปรุงแก้ไขใหม่ และด้วยความตระหนักดีว่า ยุคต่อมาเป็นยุคของเรา เราจึงจะต่อสู้จนสุดความสามารถของเรา เพื่อสร้างญี่ปุ่นใหม่ขึ้นมา (ฉบับที่ ๑๐๒, ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐)

แถลงการณ์เพิ่มเติม, ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ทำไมจึงแก้ไขนโยบายเสียใหม่?... ทำไมพรรคจึงได้แก้ไขปรับปรุงนโยบายเสียใหม่เล่า? ถ้าจะพูดให้สั้นก็ว่าเพราะพรรคได้ก้าวหน้าไปมากนะซี บางคนเห็นว่าการแก้ไขปรับปรุงนโยบายนับว่าเป็นตัวแทนความเปลี่ยนแปลงในด้านทิศทางของพรรค แต่มิได้เป็นการเปลี่ยนแปลงทิศทางอย่างแน่นอน เป็นเพียงการก้าวไปข้างหน้าก้าวหน้าหนึ่งเท่านั้นเอง

เจตนารมณ์แห่งนโยบายเดิม ก็คือการทำชนชั้นกรรมกรให้เข้มแข็ง และทำให้ชนชั้นกรรมกรก้าวหน้า แล้วจึงจะมาถึงการปฏิรูปลัทธินายทุน (อย่างรุนแรง) จุดหมายปลายทางของพรรค ก็คือการปฏิรูปลัทธินายทุน อย่างไรก็ดี ปัญหาที่สำคัญของขบวนการพรรคกรรมกรในขั้นแรกๆ ก็คือการทำกำลังแห่งการปฏิรูปให้เข้มแข็งนั่นคือกำลังถาวรซึ่งมีอยู่จริงที่ควรจะทำ การปฏิรูปได้ เราจะสร้างกำลังถาวรซึ่งมีอยู่จริงนี้ขึ้นมาได้อย่างไร?

ความหมายที่แท้จริงของขบวนการชนชั้น พรรคเรามีจุดหมายปลายทางเบื้องต้นในขบวนการปฏิสังขรณ์บ้านเมือง ด้วยการสร้างความรู้สึกให้เกิดแก่มวลชนที่ไม่มีความรู้สึก (ในเรื่องชนชั้น) เพื่อรวบรวมมวลชนที่ไม่เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับองค์การขึ้นเป็นองค์การและเพื่อให้วิสัยทัศน์ในอันที่จะต่อสู้แก่มวลชนที่ขาดวิสัยทัศน์ที่จะต่อสู้ ขบวนการปฏิสังขรณ์จะมีขึ้นมาไม่ได้ ถ้าหากไม่จัดตั้งกำลังถาวรที่มีอยู่จริงขึ้นมาให้ได้เสียก่อน เพื่อที่จะจัดตั้งกำลังสำคัญเหล่านี้ขึ้นมา เราจะต้องทำลักษณะต่าง ๆ แห่งกำลังทางการเมืองที่รุ่งโรจน์ขึ้นมาใหม่นี้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างชัดเจนและช่วยให้กำลังนั้นเจริญพัฒนาต่อไป

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๖๗

จนกระทั่งบัดนี้เราจะต้องเร้าความรู้สึกในเรื่องความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกรรมกรกับชนชั้นนายทุนให้เกิดมีมากยิ่งขึ้นกว่าที่จำเป็น หนึ่ง เราจะต้องกลายเป็นผู้ขัดแย้งกับพรรคที่มีฐานะมั่นคงแล้ว ในฐานะเป็นพลังทางการเมืองที่ตรงข้ามกับการปฏิรูปอย่างเด็ดขาด นั่นนับว่าเป็นขั้นที่เป็นสาระสำคัญในการจัดตั้งพลังการเมืองเพื่อการปฏิสังขรณ์บ้านเมืองที่กำลังรุ่งโรจน์ขึ้นมา ทั้งยังเป็นเรื่องธรรมดาที่ว่า นโยบายเดิมของเราระบุถึงจุดหมายปลายทางในขั้นที่จะพัฒนาชนชั้นกรรมกรที่ต้องทำงานหนักของประชาชนทั้งหมดตามที่ได้กล่าวมาแล้วอย่างแจ่มแจ้งเป็นพิเศษอย่างไรก็ดี แม้ว่าจนกระทั่งถึงบัดนี้ ขบวนการของเรายังเน้นในเรื่องผลประโยชน์ของชนชั้นและต่อสู้อย่างหนักหน่วงเพื่อผลประโยชน์นั้น ผลประโยชน์แห่งชนชั้นมิใช่ปัญหาสำคัญชนิดคอขาดบาดตายของขบวนการของเรา เป็นเพียงนโยบายเดียวในขบวนการที่เราหวังว่าจะเป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าแห่งชนชั้นกรรมกรที่ต้องทำงานหนักแห่งประชาชาติทั้งปวง...

การแบกรับภารกิจของประชาชน ในระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมาโดยอาศัยขบวนการของเรา เราได้พัฒนาจากพลังน้อยๆ ซึ่งเป็นพวกนักปฏิรูปเพียงหยิบมือหนึ่งที่มีความปรารถนาจะสถาปนาตำแหน่งฐานะอันรุ่งโรจน์ในปัจจุบันของเราขึ้นเป็นพรรคที่สามในรัฐสภา (ไคเอต) และได้ประสบความสำเร็จในการสร้างพลังถาวรที่ประกอบด้วยบุคคลทั่วประเทศกว่าหนึ่งล้านคน บัดนี้ โดยเหตุที่อุบัติเหตุการเมืองจีนในปัจจุบันกำลังถึงขั้นวิกฤติ ประชาชนชาวญี่ปุ่นกำลังเสี่ยงเพื่อความอยู่รอดแห่งเผ่าพันธุ์ของตนและกำลังก้าวหน้าไปสู่จุดศูนย์กลางแห่งความขัดแย้งระหว่างชาติที่ลึกซึ้งยิ่ง บัดนี้นับว่าเป็นเวลาที่จะทำให้ผลประโยชน์ที่เราได้รับมากกว่าสิบปีมั่นคงยิ่งขึ้น ภารกิจที่ไม่มีการณ์ผ่อนผันหรือเมตตาปราณีที่เราจะต้องแบกไว้ก็คือการจะต้องรับผิดชอบอย่างเต็มที่ต่อจุดหมายปลายทางและทำให้ประชาชนชาวญี่ปุ่นดำรงอยู่ต่อไปให้สอดคล้องกับมหาวิถีสู่การบูรณปฏิสังขรณ์ประเทศญี่ปุ่น

บทความเรื่องแรกเกี่ยวกับนโยบายของพรรคใหม่นี้ ชี้ให้เห็นว่า : “พรรคของเราซึ่งถือหลักการพื้นฐานแห่งวิธีการปกครองแห่งชาติของเราเป็นหลักได้วางโครงการเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประชาชนชาวญี่ปุ่น และโดยวิธีนี้ ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับวัฒนธรรมของมนุษย์ให้สูงขึ้น” ข้อนี้ย่อมแสดงให้เห็นวิธีที่เราจะทำให้ภารกิจเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของชนเผ่าญี่ปุ่น ที่เรารับเป็นภาระอยู่ประสบความสำเร็จ สมาชิกพรรคทุกคนจะต้องรู้สึกประทับใจอย่างลึกซึ้งต่อความสัมฤทธิ์ผลที่รุ่งเรืองแห่งการที่เราได้มาบรรลุถึงจุดที่เราต้องใช้เวลาราว ๒๐ ปีกว่าที่จะทำให้การต่อสู้ดิ้นรนหนักกำลังกันจนทำให้เราสามารถแบกรับภารกิจแห่งเผ่าพันธุ์ของเราได้

รุดหน้าไปหาการบูรณปฏิสังขรณ์ พรรคของเรจะต้องไม่คง “การทำให้การปกครองตามระบอบรัฐสภาอ่อนกำลังลง” ให้หยุดอยู่เป็นนิรันดร์ พวกที่ขอวิพากษ์วิจารณ์ที่เห็นว่าควร

๙๖๘

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ยอมแพ้บางคน อาจทะนุถนอมมโนคติเกี่ยวกับการที่จะเป็นพรรคที่ชอบวิพากษ์วิจารณ์ตลอดกาล หรือที่ชอบค้านตลอดกาลไว้ แต่ข้อนี้มิได้เคยถือว่าเป็นภารกิจแห่งพรรคของเราหรือว่าเป็นเหตุผล เพื่อความมีอยู่แห่งพรรคของเราเลย พรรคของเรามีได้มีอยู่เพื่อนักวิพากษ์วิจารณ์อาชีพเลย พรรคของเราจะต้องมีอยู่เพื่อประชาชนในประเทศทั้งปวง พวกเราซึ่งมีนโยบายใหม่ของพรรคเป็นผู้นำทางและดำเนินไปในทิศทางแห่งนโยบายการณรงค์หาเสียงใหม่ของเรา จะต้องมิชักชนะเหนือสมองของประชาชนชาวญี่ปุ่น และดังนั้นก็รุดหน้าไปตามมหาวิทยาลัยแห่งการบูรณปฏิสังขรณ์บ้านเมือง (ฉบับที่ ๑๐๓, ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐)

คะไว เออียิโร

การป้องกันลัทธิเสรีสังคมนิยม

คะไว เออียิโร (พ.ศ. ๒๔๓๔-๒๔๘๗) ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ในคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิมพีเรียลที่กรุงโตเกียว บางทีจะเป็นบุคคลที่เปรี๊ยะปราดที่สุดในบรรดานักสังคมนิยมที่มีใจพวกมาร์กซิสต์ในประเทศญี่ปุ่นก่อนสมัยสงคราม แม้ว่าท่านจะเขียนเกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองและการเศรษฐกิจของสมัยนั้น เช่น ลัทธินายทุน ลัทธิคอมมิวนิสต์ และลัทธิฟาสซิสต์ บางทีสิ่งที่ท่านอำนวยความสะดวกให้มากที่สุดจะอยู่ที่การพัฒนามูลฐานทางปรัชญาเพื่อลัทธิปัจเจกนิยมทางด้านมนุษยธรรมในกรณีเกี่ยวกับญี่ปุ่น ข้อนี้ส่วนใหญ่ท่านได้มาจากการศึกษาของ โทมัส ฮิลล์ กรีน (Thomas Hill Green : พ.ศ. ๒๓๗๙-๒๔๒๕) ซึ่งเป็นนักมโนคตินิยมชาวอังกฤษที่มีหัวรุนแรง แห่งมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่ คะไว เออียิโร ได้เข้าศึกษาคราวหนึ่งในหลายคราวที่ท่านได้เดินทางไปเยือนยุโรปและอเมริกา คะไว ผิดจากนักสังคมนิยมชาวญี่ปุ่นสมัยก่อนสงครามโลกอื่นๆ ส่วนใหญ่ซึ่งมักจะเป็นพวกหัวรุนแรงหรือไม่ก็หัวกลางๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง นั่นคือท่านไม่ยอมประนีประนอมกับตัวเองหรือ “กลับกลอก” พ.ศ. ๒๔๘๒ ท่านได้ถูกทดสอบในคราวที่ท่านถูกสอบสวนในข้อหาว่าละเมิดประมวลกฎหมายว่าด้วยการพิมพ์และถูกถอดออกจากตำแหน่งที่มหาวิทยาลัย ข้อความต่อมาได้มาจากถ้อยคำที่ท่านแถลงต่อศาลในระหว่างที่ถูกไต่สวนในปีต่อมา ซึ่งศาลได้ตัดสินว่าท่านไม่มีความผิด แต่ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ท่านก็ได้ถูกนำไปดำเนินคดีในโรงศาลอีก และถูกตัดสินว่ามีความผิดในข้อหาว่าเขียนบทความ “แอนตี้สงคราม” หลังจากนั้นท่านก็ถูกห้ามตีพิมพ์ไม่ว่าอะไรทั้งสิ้นต่อไปอีก อย่างไรก็ตามก็ตีพิมพ์ที่อาจดูเหมือนว่าเป็นลัทธิเสรีสังคมนิยมชนิดกลางๆ (โดยเฉพาะเมื่อเราตั้งข้อสังเกตว่า คะไว เออียิโร สนับสนุน “วิธีการปกครองแห่งชาติ”) นั้น ทำให้เกิดความกล้าและความตระหนักในท้องเรื่องของญี่ปุ่น

(จากหนังสือชื่อ วรรณคดี วรรณคดี-ญี่ปุ่น, ของ คะวะ, หน้า ๑๕-๑๖)

ในการพิจารณาตัดสินตำแหน่งฐานะในปัญหาด้านสังคมนิยมของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าต้องเผชิญกับข้อเท็จจริง ๓ ประการด้วยกัน ประการแรก ก็คือระบบนายทุนที่มีอยู่รอบๆ สิ่งแวดล้อมของข้าพเจ้า ประการที่สอง ก็คือลัทธิเสรีนิยมซึ่งกำลังเสื่อมลงทุกที และ ประการที่สาม ก็คือลัทธิมาร์กซิสต์ ซึ่งกำลังได้รับความนิยมจากประชาชนสูงสุด ข้าพเจ้าไม่สามารถจะยอมรับลัทธินายทุนอย่างที่เป็นอยู่ในภาวะปัจจุบันนี้ได้ ปัญหาที่อยู่ที่จะปรับปรุงลัทธินายทุนเสียใหม่ได้อย่างไร สิ่งแรกที่ข้าพเจ้าได้ทำลงไปก็คือศึกษาลัทธิเสรีนิยมเพื่อทำให้สิ่งที่ควรคงไว้และสิ่งที่อาจปล่อยให้มืออยู่ต่อไปให้เป็นระเบียบ ขั้นตอนมาข้าพเจ้าก็หันมาหาลัทธิมาร์กซิสต์และพิจารณาตัดสินว่าลัทธิมาร์กซิสต์มีจุดอ่อนอยู่ตรงไหนบ้าง ในลักษณะการเช่นนี้ข้าพเจ้าได้สร้างฐานะตำแหน่งของสิ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่า ลัทธิเสรีนิยมขั้นที่สาม หรือ สังคมประชาธิปไตยแบบมโนคตินิยมของข้าพเจ้าขึ้นมา เมื่อตกอยู่ในตำแหน่งนี้ ข้าพเจ้าก็คัดค้านลัทธิมาร์กซิสต์ และสามารถที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าโครงสร้างทางด้านทฤษฎีของลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นผิด แต่สิ่งที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้ท่านสนใจในเรื่องนี้ก็คือว่า ในขณะที่คัดค้านลัทธิมาร์กซิสต์พร้อมๆ กับนั้นให้เห็นว่าข้าพเจ้าแตกต่างจากพวกมาร์กซิสต์ ข้าพเจ้าก็ต้องยอมให้โดยไม่รู้ตัวในบางเรื่อง ข้าพเจ้าเชื่อว่าข้อนี้ใครก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ นับว่าเป็นเรื่องธรรมดาและมีผลอยู่ที่จะยอมรับสิ่งที่ถูกต้องในระบบความคิดที่ตรงกันข้าม และยอมรับว่าเพื่อที่จะทำให้ระบบความคิดที่ตรงกันข้ามทั้งหมดไม่ถูกต้อง ดังนั้นท่านจึงตรวจสอบลัทธิสังคมนิยมของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ปรารถนาให้ท่านพิจารณาภูมิหลังทางด้านอุดมคติในสมัยที่ข้าพเจ้าสร้างฐานะตำแหน่งของข้าพเจ้าขึ้นมา โดยเฉพาะการที่ลัทธิมาร์กซิสต์เป็นลัทธิที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย สิ่งที่สำคัญก็คือระยะเวลาที่ข้อเขียนของข้าพเจ้าได้ถูกตีพิมพ์ออกมาและวิหยาณิพนธ์ของข้าพเจ้าเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย (หน้า ๑๕-๑๖)

มโนภาพเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมของข้าพเจ้าได้รับอิทธิพลมาจากมโนภาพของพรรคกรรมกรบริติช แต่ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการได้รับอิทธิพลเลย ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้ามิได้ยึดมั่นในมโนภาพเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมนั้นอย่างเต็มที่เหมือนอยู่ในขณะนั้นเลย ลัทธิสังคมนิยมของข้าพเจ้าเป็นหนึ่งในไม่มีอะไรเสมอเหมือน และดังนั้นจึงจำเป็นที่เราจะต้องเลิกคิดที่จะเสวนากับลัทธิสังคมนิยมอย่างที่มีนัยเป็นอยู่ในอดีตเสีย

สิ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่า **สมาคมทางสังคม** (social society) ก็คือ สังคมหรือสมาคม อุดมคติซึ่งควรจะสืบต่อจากลัทธินายทุนที่เป็นอยู่ในสมัยนั้น ตามระบบความคิดของข้าพเจ้า นับว่าเป็นภาระของปรัชญาทางสังคมที่จะอภิปรายเกี่ยวกับอุดมคติของสังคม โดยเหตุที่ปรัชญาทางสังคมบอกเราว่า “สังคมซึ่งสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกสังคมทุก ๆ คนได้นั้นแหละคือ สังคม

๙๗๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อุดมคติ" นี่นับว่าเป็นอุดมคติทางสังคมชั้นอันติมะ พวกเราซึ่งมีอุดมคติทางสังคมนี้เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะเป็นผู้สามารถเข้าใจข้อบกพร่องต่างๆ ของลัทธินายทุนที่มีอยู่ในสมัยนั้น นับว่าเป็นภาระของสังคมศาสตร์ที่จะบอกเราว่าอะไรเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดข้อบกพร่องเหล่านี้ และเราจะแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ให้ถูกต้องได้อย่างไร พวกเราซึ่งมีอุดมคติทางสังคมนี้ และมีสังคมศาสตร์เป็นมคฺคเทศก์สามารถที่จะเข้าใจชนิดของสังคมที่ควรจะต้องสืบต่อจากลัทธินายทุนที่เป็นอยู่ในขณะนี้ อุดมคติทางสังคมซึ่งยืนยันสนับสนุนสังคมหรือสมาคมแบบสังคมนิยมเป็นอุดมคตินั้นนับว่าเป็นลัทธิสังคมนิยมแบบของข้าพเจ้า (หน้า ๑๖-๑๗)

ข้าพเจ้าได้พูดถึงลัทธิสังคมนิยมอยู่เรื่อยๆ แต่การตีตราข้าพเจ้าว่าเป็นพวกสังคมนิยมมิได้อยู่ที่ปรัชญาวัตถุนิยมใดอะเลกติกอย่างลัทธิมาร์กซิสต์เลย และดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่กล่าวว่าในการวิเคราะห์ลัทธินายทุนอย่างถูกต้องตามหลักวิชานั้น จำเป็นจะต้องแยกออกเป็นส่วนๆ หรือว่าลัทธิสังคมนิยม จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นมาแน่ๆ พวกที่ถือลัทธิมโนคตินิยมมิได้เห็นว่าสังคมกำลังก้าวหน้าไปด้วยความจำเป็นเลย แต่ทว่ากำลังก้าวหน้าไปตามเจตนารมณ์ของมนุษยชาติที่มีอุดมคติเป็นมคฺคเทศก์ ดังนั้น ถ้าหากลัทธิสังคมนิยมเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายอย่างหนึ่งละก็ เราจะต้องป้องกันตัวเราเองให้พ้นจากลัทธิสังคมนิยมนั้นอย่างเอาชีวิตเข้าแลกทีเดียว แต่ถ้าหากลัทธิสังคมนิยมดี เราก็จะต้องยึดเอาลัทธิสังคมนิยมเป็นเครื่องมือให้เราได้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางของเรา นี่คือความแตกต่างระหว่างลัทธิสังคมนิยมแบบนิยัตินิยม คือที่พิจารณาตัดสินแล้ว (deterministic) กับลัทธิสังคมนิยมแบบที่มีเหตุผล (teleological) เพราะปรัชญาของข้าพเจ้าเป็นลัทธิสังคมนิยม ข้าพเจ้าจึงมิได้อธิบายสิ่งทั้งหลายโดยถือเอา *ความจำเป็น* เป็นหลักอย่างพวกมาร์กซิสต์อธิบาย ข้าพเจ้าอธิบายจุดมุ่งหมายของข้าพเจ้าโดยยึดอุดมคติของตนเองเป็นหลักนั้นคือเหตุผลที่เมื่อข้าพเจ้าพูดถึงลัทธิสังคมนิยม ประโยคต่างๆ ที่ข้าพเจ้าพูดไปจึงเป็นการโฆษณาลัทธิสังคมนิยมอย่างมีรสชาติดีกเดียว ข้อนี้มิได้มาจาก **“ลัทธิสังคมนิยม”** ของข้าพเจ้า หากมาจาก **“ลัทธิมโนคตินิยม”** ของข้าพเจ้า ใครก็ตามที่อธิบายลัทธิสังคมนิยมโดยอาศัยลัทธิมโนคตินิยมดังที่ข้าพเจ้าทำอยู่แล้วก็จำเป็นจะต้องกลายเป็นอย่างเดียวกับข้าพเจ้า แม้ว่าข้าพเจ้าจะพูดถึงลัทธิสังคมนิยม ดังที่ข้าพเจ้าจะอธิบายต่อไป แต่ข้าพเจ้าก็คัดค้านวิธีการที่ผิดกฎหมายและสนับสนุนวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมาย รังเกียจการปฏิบัติที่ใช้วิธีการที่รุนแรง และชอบวิธีการตามระบอบรัฐสภามากกว่า ดังนั้นข้าพเจ้าจึงไม่ได้กล่าวต่อพวกคนชั้นเลวที่ต่ำช้า ข้าพเจ้าไม่เคยอภิปรายลัทธิสังคมนิยมในที่ประชุมของพวกกรรมกรเลย ข้าพเจ้าอภิปรายถึงลัทธิสังคมนิยมให้พวกผู้อ่านชั้นสูงฟัง ข้าพเจ้าเชื่อว่าเฉพาะพวกที่เป็นนักศึกษาในวิทยาลัยตั้งแต่ชั้นปีที่ ๓ ขึ้นไปเท่านั้นจึงจะสามารถอ่านข้อเขียนของข้าพเจ้าเข้าใจ (หน้า ๒๔-๒๕)

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๗๑

ข้าพเจ้าได้คัดค้านวิธีการปฏิบัติแบบรุนแรงของพวกมาร์กซิสต์ และระบอบเผด็จการของพวกกรรมกร โดยการตั้งวิธีการเกี่ยวกับเสรีภาพที่มีแบบฉบับ นั่นคือเสรีภาพในการพูดและเสรีภาพในการกระทำทางการเมืองขึ้นมาแทน ในการต่อต้านการปฏิบัติแบบรุนแรงนั้นมียุทธวิธีอยู่ ๒ อย่างด้วยกัน วิธีหนึ่ง ก็ใช้เหตุผลชี้แจงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าการปฏิบัติโดยวิธีรุนแรงนั้นเป็นการกระทำที่ผิด อีกวิธีหนึ่ง ก็คือเสนอนโยบายใหม่เข้ามาแทน ในข้อเขียนของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ชี้ให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งถึงเหตุผลที่ว่าทำไมการปฏิบัติที่ใช้วิธีการรุนแรงไม่อาจจะเป็นของพวกฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวาก็ตาม ส่วนผิดทั้งสิ้น ข้าพเจ้าได้เสนอเสรีภาพที่มีแบบฉบับเป็นนโยบายใหม่มาทดแทน แต่นโยบายใหม่ที่เสนอให้เลือกนั้นจะต้องสมเหตุสมผลอยู่ตลอดเวลา และไม่เปิดช่องให้ข้าศึกตีฝ่าการให้เหตุผลนั้นได้ เหล่านี้คือถ้อยคำต่างๆ ที่ข้าพเจ้าใช้อธิบายสิ่งที่ข้าพเจ้าหมายถึงเมื่อใช้คำว่า เสรีภาพที่มีแบบฉบับ นั่นคือ เฉพาะในด้านการพูด ไม่ใช่การกระทำแล้ว ข้าพเจ้าก็ยอมให้พวกที่นับถือลัทธิมาร์กซิสต์มีเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นได้ และอนึ่ง ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้เสรีภาพในกิจกรรมทางการเมืองแก่พรรคมาร์กซิสต์ว่าเป็นพรรคการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมาย トラบเท่าที่พรรคมาร์กซิสต์มิได้เป็นมูลฐานเพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติโดยเหตุที่จุดนี้ได้นำไปสู่การเข้าใจผิด ข้าพเจ้าจึงปรารถนาที่จะลองพยายามอธิบายเรื่องนี้ ณ ที่นี้อีกสักเล็กน้อย

จุดแรกที่จะต้องพิจารณาก็คือว่า ถ้าหากเสรีภาพที่มีแบบฉบับที่ข้าพเจ้าประกาศสนับสนุนจะมีผู้เอาไปปฏิบัติอย่างได้ผล มันจะก่อให้เกิดเป็นการทำลายล้างหรือไม่ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่า สิ่งที่ข้าพเจ้าประกาศสนับสนุนในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลไม่ถือว่าสำคัญอะไร จะไม่มีใครนำไปใช้อย่างได้ผลอย่างที่มีนัยเป็นเลย เพราะนับว่าโซครายอยู่ที่ข้าพเจ้ามิได้มีอำนาจหรืออิทธิพลเช่นนั้นมากนัก ฉะนั้น สิ่งที่ข้าพเจ้าประกาศสนับสนุนก็จะไม่มีใครนำพาจนกว่าสมาชิกรัฐสภา (ไต่เตด) ส่วนใหญ่จะเห็นพ้องกับสิ่งที่ข้าพเจ้าประกาศสนับสนุนนั้น แม้ว่าสิ่งที่ข้าพเจ้าประกาศสนับสนุนจะเป็นอาชญากรรม มันก็จะไม่มีผลอะไร จนกว่าผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ในรัฐสภา (ไต่เตด) จะเป็นผู้ที่เห็นพ้องกับความเห็นของข้าพเจ้า การประกาศสนับสนุนอะไรบางอย่างที่ต้องการให้คนส่วนใหญ่เห็นพ้องกับตนก่อนที่มันจะเกิดขึ้นมาอาจถือว่าเป็นอาชญากรรมได้กระนั้นหรือ? บางคนก็ประกาศสนับสนุนอะไรบางอย่างที่อาจก่อให้เกิดภาวะต่างๆ เช่นนั้น ในอนาคตอันห่างไกลโดยอาศัยกระบวนการแห่งเหตุผลจะต้องเป็นอาชญากรรมกระนั้นหรือ? สิ่งนี้ดูเหมือนจะไม่สามารถปรากฏแก่ข้าพเจ้าอย่างแจ่มแจ้ง ถ้าหากเขาพูดโดยอาศัยเงื่อนไขต่างๆ ที่จะทำให้อาชญากรรมเกิดขึ้น

จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้พวกเราหวังกันอยู่ว่าผลลัพธ์คงจะกลายเป็นแบบทำลายล้าง ถ้าหากสิ่งที่ข้าพเจ้าประกาศสนับสนุนมีผู้เข้าใจแจ่มแจ้งขึ้นมา แต่ผลลัพธ์จะกลายเป็นแบบทำลายล้าง

๔๗๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จริงๆ หรือ? (๑) โดยเหตุที่ข้าพเจ้าได้ประกาศสนับสนุนเสรีภาพเกี่ยวกับการพูดและเพราะข้าพเจ้าเห็นชอบกับระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการกระทำข้อนี้ยอมไม่ใช้การกระทำแบบทำลายล้างแง่ (๒) ทั้งโดยเหตุที่ข้าพเจ้าได้พูดมุ่งที่จะก่อให้เกิดการกระทำนอกเหนือขอบเขต (pale) ของเสรีภาพ เช่น การเตรียมกระทำ ณ ที่นี้ข้อนี้มีใช้การกระทำแบบทำลายล้างเช่นกัน (๓) แม้แต่ในประเภทแห่งคำพูดข้าพเจ้าก็เห็นว่าไม่ควรให้มีเสรีภาพในการพูดที่คัดค้านวิธีการปกครองแห่งชาติ (โคกูไต) ในแง่ข้อนี้ก็มีได้เป็นการกระทำแบบทำลายล้างเช่นกัน (๔) แม้หากว่าพรรคคอมมิวนิสต์ ถ้าหากไม่ทำตัวเป็นเครื่องมือดำเนินการเพื่อการปฏิวัติ (และ) จัดตั้งขึ้นมาให้เป็นพรรคที่ถูกต้องตามกฎหมายละก็คงไม่มีอันตรายใดๆ ถ้าหากพรรคคอมมิวนิสต์มิได้ทำการปฏิวัติ มันก็คงคล้ายๆ สุนัขไล่เนื้อเขี้ยวหักนั้นเอง และก็คงจะไม่แตกต่างจากพรรคอื่นๆ เลย โดยเหตุที่การพูดหรือการกระทำเป็นการเตรียมตัวเพื่อการปฏิบัติการโดยตรง ไม่พูดถึงการกระทำแบบปฏิวัติในทันทีทันใดนั้นได้มีรวมอยู่ในบทนิยามคำว่ากระทำของข้าพเจ้าแล้ว พรรคจึงคงเป็นคอมมิวนิสต์เฉพาะในนามเท่านั้น เพราะฉะนั้นการที่แปลกใจเพราะคำพูดของข้าพเจ้าที่ว่าพรรคคอมมิวนิสต์ควรเป็นพรรคที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นก็เท่ากับทำตัวให้ต้องติดคุกเพราะคำพูดนั่นเอง

ดังนั้นผลลัพธ์ที่เกิดจากการยอมให้มีเสรีภาพที่มีแบบฉบับจึงคงไม่เป็นการทำลายล้างอะไรเลย (หน้า ๓๖-๓๙)

ถ้าหากจะยังคงมีปัญหาใดๆ อยู่ ก็คงพอกกล่าวได้ว่า การประกาศสนับสนุนลัทธิคอมมิวนิสต์เช่นนั้นนับว่าเป็นอันตราย นั่นก็คือว่า แม้หากจะมีอยู่เฉพาะในคำพูด มันก็ยังคงเป็นอันตรายอยู่ดี และจะเป็นการทำลายสันติสุขและระเบียบของปวงชนด้วย ก่อนหน้านั้นข้าพเจ้าได้แถลงที่ศาลว่า “การโฆษณาลัทธิสังคมนิยมเป็นอันตรายหรือไม่?” แต่ ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าปรารถนาจะแถลงเพิ่มเติมจากอีกแง่หนึ่ง ประการแรกทีเดียว บางทีประชาชนบางคนอาจยืนยันกรานว่า ลัทธิสังคมนิยมขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่รับประกันความปลอดภัยแห่งทรัพย์สินของเอกชน และข้อนี้จะก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในจิตใจของประชาชน มาตรา ๒๗ แห่งรัฐธรรมนูญของจักรวรรดิญี่ปุ่นมีอยู่ว่า “สิทธิในทรัพย์สิน... จะต้องคงมีอยู่ต่อไป ใครจะล่วงละเมิดมิได้...” และในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญ ก็มีข้อความว่า “บัดนี้เราขอประกาศว่าจะเคารพและคุ้มครองความปลอดภัยแห่ง... ทรัพย์สิน” อย่างไรก็ตาม วรรคที่ ๒ แห่งมาตรา ๒๗ ของรัฐธรรมนูญนั้นก็กำหนดเงื่อนไขไว้ว่า อาจใช้กฎหมายกำหนดจำกัดแห่งทรัพย์สินของเอกชนได้ และเมื่อถือเอาเงื่อนไขนี้เป็นหลัก การเป็นเจ้าของทรัพย์สินส่วนใหญ่จึงถูกจำกัดด้วยกฎหมายการเวนคืนที่ดิน ระเบียบเกี่ยวกับการเกณฑ์ให้ส่งเสบียงอาหาร กฎหมายผังเมือง กฎหมายป่าไม้ กฎหมายเกี่ยวกับแม่น้ำ กฎหมายเหมืองแร่ และอื่นๆ โดยเหตุที่ลัทธิสังคมนิยมเรียกร้องให้

ขบวนการสังคมนิยมของญี่ปุ่น

๔๗๓

สามัญชนเข้าเป็นเจ้าของวิธีการผลิตต่างๆ ให้สอดคล้องต้องกันกับเงื่อนไขนี้ จึงยอมไม่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญแม้แต่น้อย... หนึ่ง ข้อแม้ต่างๆ แห่งรัฐธรรมนูญ ก็ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า จะให้ความคุ้มครองให้พ้นจากการรุกรานของระบอบเผด็จการซึ่งมิได้ถือกฎหมายเป็นหลัก และมีความคิดอยู่ว่า วรรคที่ ๒ ไม่เป็นการยากเลยที่จะคาดคะเนเอาว่าความคุ้มครองนี้คงไม่ขยายไปถึงการจำกัดขอบเขต ที่ถือข้อตกลงของประชาชนส่วนใหญ่เป็นหลัก ถ้าหากมีผู้กล่าวว่าคำพูดแบบสังคมนิยมก่อให้เกิดความรู้สึกว่าไม่มีความปลอดภัยเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนตัวก็ ควรจะระลึกไว้ว่า ในอดีตและในปัจจุบัน รัฐและเทศบาลได้เป็นเจ้าของและกำลังเป็นเจ้าของสิ่งต่างๆ เช่น ระบบไปรษณีย์ โทรเลขและโทรศัพท์ ถนน น้ำ ก๊าซ ไฟฟ้า รถไฟ รถราง และ รถประจำทาง ถ้าหากการเข้าครอบครองอะไรบางอย่างที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันได้เป็นอันตรายแล้ว เหตุผลที่ว่าการรวมความเป็นเจ้าของสิ่งทั้งปวงที่เป็นธรรมตาสามัญร่วมกันเป็นอันตรายนั้นอยู่ที่ไหนเล่า? หนึ่ง ระบบควบคุมการเศรษฐกิจในปัจจุบันได้จำกัดทุกสิ่งทุกอย่างจากการจัดการเพื่อผลกำไร และแม้ว่าความเป็นเจ้าของจะมีเพียงในนามก็ตาม แต่ก็ได้มีการจำกัดขอบเขตในการเป็นเจ้าของคล้ายๆ กับความเป็นเจ้าของนั้นมีอยู่จริง ๆ ทั้งๆ ที่ความจริงมิได้มีอยู่เลย ข้อนี้อาจเรียกว่า การสร้างขึ้นชั่วคราวเพื่อรับภาวะฉุกเฉินในสงคราม แต่โดยเหตุที่แนวโน้มทั่วไปของลัทธินายทุน ได้บรรลุถึงพัฒนาการนี้ จึงนับว่าเป็นความบังเอิญที่ว่ามันเกิดเกี่ยวกับการสงครามขึ้นมา แม้หลังจากที่สงครามได้ยุติลงแล้ว เราก็ไม่อาจคิดว่า การควบคุมทั้งหมดนี้จะหมดไปอย่างสิ้นเชิง ถ้ามีผู้กล่าวว่า ลัทธิสังคมนิยมก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นมาในจิตใจของประชาชนละก็ เราจะต้องระลึกไว้ว่า ระบบปัจจุบันซึ่งยังมิได้เป็นลัทธิสังคมนิยมนั้น กำลังก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในจิตใจของประชาชนแล้ว แต่ถ้าหากว่าเรื่องนี้ไม่สำคัญอะไรแล้ว เราก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า ลัทธิสังคมนิยมย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกยุ่งยากใจเช่นกัน (หน้า ๔๐-๔๕)

อะกะมัตสึ คัตสึมะโระ

ขบวนการสังคมนิยมของญี่ปุ่นเมื่อนึกย้อนหลัง

ในข้อความที่คัดเลือกมาแสดงในตอนที่แล้วๆ มา เราก็เห็นแล้วถึงวิธีที่คนเชื่อว่า พัฒนาการ “ที่ผิดปรกติธรรมดา” ของลัทธินายทุนญี่ปุ่นได้มีผลต่อขบวนการกรรมกรและขบวนการสังคมนิยมที่สำคัญมาก ในคำนำหนังสือประวัติขบวนการสังคมนิยมของญี่ปุ่นซึ่งนักสังคมนิยมฝ่ายขวามือของคนหนึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ นี้ ได้สรุปไว้ว่า การต่อสู้ดิ้นรนของพวกกรรมกรก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของลัทธินายทุนและระบอบ

ประชาธิปไตยทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั้น ได้ถูกความอ่อนแอของพวกชนชั้นกลางเองขัดขวางอย่างเต็มที่ ถ้อยคำเช่นนั้นบางคำนั้นแหละที่ “พวกปัญญาชน” ชาวญี่ปุ่นส่วนมากในระยะเวลาสิบปีหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ใช้อธิบายเรื่องประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นสมัยเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้

(จากหนังสือ นิชอน ซะไก อุโนะ-ชิ, ของ อะกะมัตสึ, หน้า i-iv)

เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว สิ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่าขบวนการสังคมนิยม ก็คือขบวนการเพื่อการปลดปล่อยชนชั้นกรรมกรซึ่งลุกฮือขึ้นคัดค้านการเอารัดเอาเปรียบของลัทธินายทุน ดังนั้นจึงนับว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศนายทุนทุกประเทศอย่างไม่เคยพลาดเลย แต่ก็ควรจะตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ลักษณะแห่งขบวนการทางสังคมในประเทศต่างๆ นั้นแตกต่างกันอย่างมากมาย จุดที่สำคัญที่สุดในแง่นี้ก็คือนั่นว่า แม้เราอาจเรียกประเทศต่างๆ ว่าประเทศนายทุนเหมือนกันหมด แต่ลักษณะแห่งขบวนการทางสังคมในประเทศเหล่านั้นที่ระบอบประชาธิปไตยได้รับพัฒนาการจากประเทศต่างๆ ที่ไม่มีประชาธิปไตย จึงแตกต่างกันอย่างมากมายประเทศต่างๆ ที่ประชาธิปไตยได้พัฒนาแล้วนั้นเป็นประเทศนายทุนที่ก้าวหน้าและประเทศต่างๆ ที่ยังมีร่องรอยแห่งลัทธิเจ้าขุนมูลนายอย่างมากมายนั้นเป็นประเทศนายทุนที่ล้าหลัง

บัดนี้ เมื่อถือตามประวัติศาสตร์ของประเทศนายทุนที่ก้าวหน้าแล้ว พวกที่คว่ำระบบเจ้าขุนมูลนายลงได้ก็เป็นพวกชนชั้นกลาง ข้อนี้ ถ้าหากอาศัยอำนาจของพวกชนชั้นกลางเพียงอย่างเดียวจะไม่ประสบความสำเร็จเลย แต่ว่าอำนาจทางสังคมของพวกชนชั้นกลางก็ได้ทำให้ชนชั้นกลางเป็นกำลังชั้นแนวหน้าขึ้นมา พวกเขาได้ยึดอำนาจทางการเมือง แทนที่พวกเจ้าขุนมูลนาย และได้พัฒนาลัทธินายทุนซึ่งกำลังเจริญอยู่ในสังคมเจ้าขุนมูลนายนั้นให้สูงส่งยิ่งขึ้น ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิวัติของพวกเขาก็คือประชาธิปไตย นับว่าจำเป็นสำหรับสังคมนายทุนที่จะต้องมียุคนี้เป็นแบบประชาธิปไตย ดังนั้นสังคมนายทุนจึงต้องยอมรับเรื่องเสรีภาพในการพูด ในการประชุม และในการสร้างสรรค์ ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับกันในสังคมเจ้าขุนมูลนาย แล้วขบวนการทางสังคมก็เจริญก้าวหน้าขึ้นมาโดยมีเสรีภาพเหล่านี้แหละเป็นหลัก ขบวนการทางสังคมในประเทศที่เจริญก้าวหน้าในตอนแรก ก็มีการกดขี่บางอย่างอยู่บ้าง แต่เพราะมีมูลฐานทางสังคมแห่งระบอบประชาธิปไตยอยู่ ขบวนการนี้จึงสามารถดำเนินไปตามสายพัฒนาการที่นับว่าเป็นปรกติธรรมดานี้ได้

ไม่ต้องพูดก็ได้ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศนายทุนที่ล้าหลัง การฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้ให้ข้อสังเกตครั้งสุดท้ายของยุคเจ้าขุนมูลนาย แต่ก็มีใช้พวกชนชั้นกลาง

ที่โค่นอำนาจของระบบโดกุงวะระลง หากเป็นอำนาจเจ้าขุนมูลนายที่แอนตี้พวกโดกุงวะระซึ่งมีศูนย์กลางอยู่แถวๆ ตระกูลซัตสึมะและโจชูต่างหาก รัฐบาลของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ซึ่งยึดอำนาจได้ใหม่ๆ ก็ตกอยู่ภายใต้ความบีบบังคับของกระแสลัทธินายทุนของโลก แล้วก็กลายเป็นประเทศนายทุนประเทศหนึ่งไป นโยบายที่ญี่ปุ่นนำมาใช้ก็เอาอย่างนโยบายของประเทศนายทุนที่เจริญก้าวหน้าทั้งหลาย ญี่ปุ่นได้ทำประเทศให้เป็นแบบยุโรปในนามของอารยธรรมนับตั้งแต่เรื่องการปกครอง การคลัง และการเศรษฐกิจ แล้วขยายไปถึงการทหารและการสืบราชการลับด้วย รัฐบาลของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิซึ่งพยายามต่อต้านการบีบคั้นของลัทธินายทุนของโลกและธำรงรักษาสีรภาพของประเทศไว้ได้ดำเนินการไปตามนี้โดยการนำเอานโยบายการทำประเทศให้เป็นยุโรปอย่างเร่งรีบนี้มาใช้อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ลัทธินายทุนในญี่ปุ่น ได้ค่อย ๆ ถูกสร้างขึ้นมาก แต่ก็ได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐเองที่เดียวหาใช่จากพวกชนชั้นกลางไม่ เพื่อที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายของประเทศที่จะให้เกิด “ประเทศที่มั่งคั่งและกองทัพที่เข้มแข็ง” ขึ้นมา รัฐบาลที่ดำเนินตามนโยบายของประเทศเกี่ยวกับการทำประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมได้ย้ายลัทธินายทุนจากตะวันตกแล้วก็ให้ความอุปถัมภ์บำรุงให้พัฒนาต่อมาในนโยบายด้านอุตสาหกรรมของรัฐบาลเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๒๔ นั้นมีการถอยหลังไปก้าวหนึ่ง เมื่อคราวที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากลัทธิให้ความคุ้มครองมาเป็นลัทธิเสรีนิยม จากหลักการเกี่ยวกับโรงงานที่รัฐเป็นเจ้าของอันเป็นแบบหลักนั้น ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปหาหลักการว่าด้วยการคุ้มครองและการเร้าใจให้เอกชนประกอบการวิสาหกิจ นี่เป็นเพียงการที่รัฐบาลถอยจากแนวหน้าแห่งการเศรษฐกิจอุตสาหกรรมเท่านั้น มิได้มีความเปลี่ยนแปลงไปจากนโยบายให้ความคุ้มครองดั้งเดิมแต่อย่างใดเลย ในประเทศญี่ปุ่นไม่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพวกชนชั้นกลางที่ได้ยึดครองอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งยึดมั่นในเรื่องการปล่อยไปตามยถากรรม และต่อสู้คัดค้านลัทธิการให้ความคุ้มครองของรัฐดุจดั่งในประเทศที่เจริญก้าวหน้าแล้วอื่นๆ

ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วว่า ลัทธิชาตินิยมและลัทธินายทุนในญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่ต้นทีเดียว โดยเหตุที่ลัทธินายทุนได้พัฒนาอยู่ภายใต้ปีกของลัทธิชาตินิยมประชาธิปไตยจึงไม่มีโอกาสที่จะเจริญเติบโตขึ้นมาได้เลย ดังนั้น เจื่อนไขทางสังคมเพื่อการพัฒนาชบวนการทางสังคมจึงมิได้มีอยู่เลย จนกระทั่งเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้จึงได้มีระเบียบข้อบังคับทางกฎหมายมากมายที่จำกัดขอบเขตชบวนการทางสังคม และทั้ง ๆ ที่มีความพยายามอย่างอุทิศชีวิตร่างกายของพวกบุกเบิก แต่นี่ก็เป็นเพียงเหตุผลชั้นมูลฐานข้อหนึ่งที่ว่าทำไมชบวนการทางสังคมจึงต้องต่อสู้ดิ้นรนอย่างที่ต้องเสียเปรียบอย่างมากมาด้วย

๙๗๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในที่สุดขบวนการทางสังคมในญี่ปุ่นก็ได้มวลชนมาเป็นหลักภายหลัง พ.ศ. ๒๔๖๒ ลัทธิทุนนิยมในญี่ปุ่นซึ่งถือเอาประโยชน์จากสงครามโลกครั้งแรกได้บรรลุถึงพัฒนาการที่สูงมาก และพร้อมกันนั้น ก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสประชาธิปไตยที่มีแพร่หลายอยู่ทั่วโลก ในระดับการเมืองก็ได้ให้สิทธิแก่ผู้ชายทั่วไปที่จะออกเสียงลงคะแนน ได้เกิดมีการปกครองในระบอบพรรค และได้ดำเนินการขยับขยายต่อไปเพื่อสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตย ผลก็คือว่า ขบวนการทางสังคมมิได้รับการบีบคั้นอย่างรุนแรง อย่างที่เคยมีติดต่อกันเรื่อยมานับตั้งแต่ยุคสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิแล้ว และก็กลายเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ที่ขบวนการทางสังคมนี้จะเจริญเติบโตขึ้นมาในบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย

พร้อมกับที่สงครามโลกครั้งแรกขึ้นถึงจุดสูงนั้น ลัทธิทุนนิยมในญี่ปุ่นก็ค่อยๆ กลับมาหยุดอยู่กับที่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ พัฒนาการของลัทธิทุนนิยมก็ได้ถึงจุดอ้อมตัว หนึ่งความตกต่ำภายหลังสงครามซึ่งมีอยู่ทั่วโลกก็ทำให้การเศรษฐกิจของเราต้องตกต่ำลงไปด้วย การที่จำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นมาอย่างรวดเร็ว และการที่แหล่งทรัพยากรของเราจะลดลง ซึ่งนับว่าเป็นความอ่อนแอทางเศรษฐกิจแห่งประเทศของเราเป็นพิเศษนั้นก็ก่อให้เกิดเป็นเมฆคลุมเหนือภาพเพื่อลัทธิทุนนิยม

อุบัติเหตุในแมนจูเรียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ นับว่าเป็นความพยายามที่จะทำลายการยืนกันโดยวิธีการแบบจักรวรรดินิยม ต่อมาก็เกิดอุบัติเหตุในเมืองจีน และแล้วก็สงครามภาคแปซิฟิกในวงการเมือง พรรคการเมืองทั้งหลายก็หาทางออก และพร้อมกับการที่พวกข้าราชการฝ่ายทหารเรื่องอำนาจขึ้นมา ระบบการเศรษฐกิจก็ถูกควบคุมอย่างกวัดจั้น แล้วประชาธิปไตยก็ถูกขับออกไปสู่ตำแหน่งที่นับว่าเคราะห์ร้ายทีเดียว และขบวนการทางสังคมก็ถูกทำให้อ่อนกำลังลงและแล้วก็ถูกทำลายให้พินาศไป

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ความเจริญเติบโตของลัทธิทุนนิยมที่ล้าหลัง นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมานั้นนับว่าผิดปกติ และผลก็คือว่า ประชาธิปไตยไม่เจริญอย่างเหมาะสมผลก็คือว่า ขบวนการทางสังคมในตอนที่เจริญอยู่ในญี่ปุ่นนั้นไม่สามารถจะมีลักษณะภาพที่เหมาะสมอย่างในประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลายได้

โอยะมะ อิกุโอะ

เรื่องอนาคตของญี่ปุ่น

โอยะมะ อิกุโอะ (พ.ศ. ๒๔๒๓-๒๔๙๙) ซึ่งเป็นศาสตราจารย์สอนวิชารัฐศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยวะเซดะ ในตอนแรกก็มีชื่อเสียงโด่งดังขึ้นมาในฐานะเป็น “ผู้นำที่เปรี๊ยะปราด”

ขบวนการสังคมนิยมของญี่ปุ่น

๑๙๗๗

ของพวกฝ่ายซ้าย เมื่อคราวที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคกรรมกรชาวนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ พร้อมๆ กับที่รัฐบาลได้ทำการปราบปรามขบวนการที่มีหัวรุนแรงภายหลังการยึดครองแมนจูเรีย แล้วนั้น โอยะมะก็ลี้ภัยไปอยู่ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งท่านเคยไปอยู่ศึกษามาก่อน และได้สอนอยู่ที่ นอร์ทเวสเทิร์นตลอดเวลาที่เกิดสงคราม นับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่น่าตื่นเต้นที่ว่าญี่ปุ่นมีนักการเมือง ลี้ภัยในยุคสมัยใหม่นี้เพียงสองสามคนเท่านั้น (จะมียกเว้นอย่างน่าสังเกตก็เห็นจะได้แก่ โนะซะกะ ชันโซ ที่ลี้ภัยไปอยู่ในหมู่พวกจีนคอมมิวนิสต์) ทั้งๆ ที่โอยะมะอยู่ในสถานการณ์ที่น่าพึงพอใจ แต่ ท่านก็ไม่สามารถหนีไปใช้ชีวิตอย่างคนที่ถูกเนรเทศได้ ท่านกลับมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประชาชนชาวญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น มีความรู้สึกผิดหวังและอดสูใจในความประทุพติที่ผิดๆ ของญี่ปุ่น และมีความรู้สึกรับผิดชอบที่จะช่วยให้ญี่ปุ่นพ้นจากเงาแห่งการพ่ายแพ้สงคราม ในที่สุดเมื่อท่านกลับมามีญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ในไม่ช้าท่านก็กลายเป็น “บุคคลเก่าแก่” ของพวกฝ่ายซ้าย โอยะมะซึ่งเป็นผู้ทำงานอย่างกระปรี้กระเปร่าเอาจริงเอาจริงอยู่ในขบวนการสังคมนิยม และพวกนิยมสันติภาพ แต่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับพรรคการเมืองโดยเฉพาะได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาสูง และหลังจากที่ได้ไปเยือนจีนคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตแล้วท่านก็ได้รับรางวัลสันติภาพ สตาลิน ข้อความที่คัดมาต่อไปนี้ อันเป็นการสรุปหนังสือที่ท่านเขียนขึ้นหลังจากกลับมาถึงญี่ปุ่น ไม่นานนักที่ได้แสดงออกซึ่งทัศนคติและอุดมคติที่ชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากมีส่วนร่วมด้วยในระยะ หลังสงครามโลกจะมียกเว้นเป็นพิเศษอยู่บ้างก็คือเฉพาะ “พวกหัวก้าวหน้า” เท่านั้น

(จากหนังสือชื่อ นิฮอน โนะ ชินโระ ของ โอยะมะ, หน้า ๑๕๓-๑๖๓)

นับตั้งแต่มีการฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา ชนชั้นปกครองในญี่ปุ่นได้สร้างระบบจริยธรรมแห่งชาติซึ่งเรียกว่า “สาระสำคัญแห่งวิธีการปกครอง แห่งชาติ” ขึ้น โดยถืออุดมการณ์เกี่ยวกับรัฐเป็นครอบครัวใหญ่ได้มาจากยุคเจ้าขุนมูลนายเป็นหลัก ระบบจริยธรรมแห่งชาตินี้ได้ล้างสมองประชาชนชาติด้วยความคิดแบบนี้โดยทางการเกณฑ์ทหารทั่วๆ ไปและโดยทางเอกรูปแห่งการศึกษาแห่งชาติ โดยวิธีนี้ ชนชั้นปกครองได้พยายามที่จะตรวจตราแนวโน้มที่มีต่อการปลุกปลองเจกชนให้ตื่นตัวซึ่งจะทำให้เกิดมีขึ้นมาได้ก็โดยการทำสังคมนให้ทันสมัยในแง่หนึ่ง และในอีกแง่หนึ่งก็โดยขับไล่โมโนคติแบบประชาธิปไตยและแบบสังคมนิยม ซึ่งกำลังพุ่งรึมาจากโลกภายนอกออกไปเสียให้พ้น อย่างไรก็ดี ความพยายามนี้มีได้ประสบความสำเร็จอย่างสิ้นเชิง เพราะทั้งๆ ที่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าความพยายามนี้ได้รับการสนับสนุนจากกฎหมายที่ช่วยบีบบังคับมากมายและการคุกคามอย่างป่าเถื่อนจากพวกทหารและตำรวจ ถึงกระนั้นก็ยังมิมีขบวนการต่อต้านชนิดต่างๆ ซึ่งเมื่อก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ถูกกำจัดให้หมดไปอย่างได้ผลมาแล้ว แต่นับว่าโชคร้ายที่ขบวนการต่อต้านเหล่านี้มาล่าช้าไป จึงได้

๔๗/๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กลายเป็นฝ่ายที่ต้องประสบความพ่ายแพ้อย่างยับเยินเสียก่อนที่จะหันสามารถพัฒนาให้เป็น การลุกฮือขึ้นทั่วประเทศ ทั้งนี้เพราะนโยบายปราบปรามของพวกชนชั้นปกครอง ซึ่งนับว่าเป็น นโยบายที่ยากที่จะคาดว่าจะเกิดสงครามหรือไม่ อย่างไรก็ดี ขบวนการเหล่านี้ได้พิสูจน์หักล้าง มโนคติที่ว่า เมื่อกล่าวโดยสาระสำคัญแล้ว ญี่ปุ่นเป็นประชาชนที่เลื่อมใสสนับสนุนลัทธิที่ปฏิบัติ ตามผู้เผด็จการโดยปราศจากการโต้แย้ง (authoritarian)

แต่นโยบายเกี่ยวกับลัทธิถือสันโดษที่ได้รับเป็นมรดกมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระ จักรพรรดิเมจิก็ยังคงมีอยู่ต่อมาจนถึงที่สุด มีการหยุดชะงักอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้นในระหว่างช่วง เวลา ๑๐ ปีภายหลังสงครามโลกครั้งแรก ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ลัทธิเสรีนิยมในญี่ปุ่นกำลังรุ่งโรจน์ ขึ้นมา แต่หลังจากที่เกิดอุบัติเหตุขึ้นในแมนจูเรียแล้วนโยบายถือสันโดษก็เข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกทีจน กระทั่งขึ้นถึงจุดสุดยอดในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในระหว่างสงคราม พวกทหารได้เข้าควบคุมความเห็นของมหาชนแห่งชาติไว้อย่างสิ้นเชิงอันเป็นเหตุทำให้พุทธิปัญญาและมโนธรรมของ ประชาชนเยี่ยงซาไปอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นการกระทำที่ก่อความสงบสุขของโลกโดยญี่ปุ่นซึ่งได้ ถึงจุดสุดยอดเมื่อคราวที่ญี่ปุ่นโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ จึงได้รับความสนับสนุนจากประชาชนทั้งชาติ หนึ่ง ในบ้านเมือง แม้แต่พวกอดีตผู้นำขบวนการเพื่อความหลุดพ้นจากพวกกรรมกรก็เข้าร่วมพวก กับชนชั้นปกครองและกลายเป็นผู้สนับสนุนและประกาศเผยแพร่นโยบายจักรวรรดินิยม เมื่อพูด อย่างกว้างๆ แล้วก็ถือว่า พวกทหารได้ทิ้งจุดต่างค่าที่ชั่วร้ายที่สุดในประวัติศาสตร์ของเราด้วยความทารุณโหดร้ายของตน ความจริงในยุคนั้นมาตรฐานทางพุทธิปัญญาและทางศีลธรรมของ ประชาชนชาวญี่ปุ่นนับว่าเลวที่สุด ตัวอย่างการโฆษณาที่พวกทหารนำมาใช้ก็เช่น “สงครามเป็น บิดาแห่งการสร้างสรรค์และเป็นมารดาแห่งวัฒนธรรม” แต่ที่ได้พิสูจน์ให้เห็นนั้น กลับเป็น เรื่องที่ตรงกันข้าม

ณ จุดนี้แหละ ที่ญี่ปุ่นต้องวิพากษ์วิจารณ์ตนเองโดยตลอดทุกแง่ทุกมุม พวกเขาจะต้อง ตรวจสอบดวงวิญญาณของเขาให้ทุกแง่ทุกมุมทีเดียว สิ่งที่น่าจะสำคัญที่สุดเพื่อประเทศญี่ปุ่นใหม่ ก็คือการสะท้อนภาพทางด้านศีลธรรม ถ้าไม่มีการสะท้อนภาพทางด้านศีลธรรมเสียแล้ว ก็เป็น ไปไม่ได้ที่จะมีญี่ปุ่นใหม่เกิดขึ้น และการที่ญี่ปุ่นจะกลับไปหาสังคมระหว่างชาตินั้นไม่จำเป็นต้องพูดถึงดอก

แถลงการณ์ที่พอดสตัม ไม่เพียงให้แสงแห่งความหวังเพื่อความมีอยู่แห่งชาติของญี่ปุ่น เท่านั้น หากยังเป็นการเสนอแนะทิศทางในอนาคตให้แก่ญี่ปุ่น และอำนวยให้ซึ่งพื้นฐานเพื่อการ ทำญี่ปุ่นให้เป็นประเทศประชาธิปไตยอีกด้วย แถลงการณ์ฉบับนั้นยอมให้ญี่ปุ่นมีการอุตสาหกรรม ยอมให้สิ่งวัตถุดิบเข้าประเทศ และยอมให้เข้าร่วมในการค้าระหว่างชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถ สนับสนุนการเศรษฐกิจของตนเองและเพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถ “ชดเชยอย่างยุติธรรม” ตามข้อเรียกร้อง

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๗๙

ของฝ่ายสัมพันธมิตร ประชาชนชาวญี่ปุ่นทราบดีว่าปัญหาเรื่องการขัดใช้ (คาปฏิกรรมสงคราม) นั้น นับว่ามีผลที่สำคัญที่สุดต่ออนาคตแห่งชาติ พวกเขาเข้าใจดีว่า บทสรุปแห่งสนธิสัญญาสันติภาพ นับว่าเป็นขั้นแรก ญี่ปุ่นจะหันกลับไปหาสังคมระหว่างชาติซึ่งพวกเขามองหาอยู่ได้ พวกเขาตระหนักใจเป็นอย่างดีว่า นับว่าเป็นเวลาที่เหมาะสมที่จะเริ่มเตรียมตัวเพื่อหันกลับไปหาสังคมโลกแล้ว

ผลลัพธ์ที่เกิดจากความพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้ ก็คือว่า กำแพงที่ทำให้จิตใจของชาวญี่ปุ่นที่ไม่ต้องการจะยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกได้ถูกทำลายลง ประชาชนชาวญี่ปุ่นเพิ่งสามารถมองเห็นโลกตามความเป็นจริงเป็นครั้งแรกก็ครั้งนี้เอง พวกเขาได้เห็นตึกหิมายาขององค์การสหประชาชาติซึ่งนับว่าเป็นองค์การเพียงแห่งเดียวที่มีอยู่เพื่อความร่วมมือระหว่างชาติเพื่อธำรงรักษาสันติภาพของโลกไว้ องค์การสหประชาชาติได้รวมอุดมคติต่างๆ เกี่ยวกับประชาธิปไตยระหว่างชาติและจริยศาสตร์ระหว่างชาติ ซึ่งถือมโนภาพเกี่ยวกับการมีประโยชน์ร่วมกันแห่งมนุษยชาติเป็นหลัก และซึ่งค่อยๆ พัฒนาอยู่ในหมู่มหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรนับตั้งแต่สมัยสันนิบาตชาติมาแล้ว รูปแบบปัจจุบันขององค์การสหประชาชาติอาจยังไม่สมบูรณ์แบบ แต่ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่าสิ่งเช่นนั้นที่เราได้รู้แจ้งประจักษ์ย่อมมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด

เมื่อประชาชนชาวญี่ปุ่นเริ่มรู้แจ้งแก่ใจเป็นอย่างดีว่า การทำประเทศให้เป็นประชาธิปไตย และการให้ความร่วมมือระหว่างชาติเป็นความจำเป็นทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียวสำหรับญี่ปุ่น จึงได้เกิดมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ตรงกับความเห็นของมหาชนอย่างเต็มที่ขึ้นมา เมื่อว่าตามแบบแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ก็มีแนวแห่งรัฐธรรมนูญที่สมเด็จพระจักรพรรดิได้ประทานให้อยู่บ้าง แต่เมื่อว่าถึงเนื้อหาที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้แล้ว ก็นับว่ามีหลักการอยู่มากมายที่เราได้ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพทางการเมือง เมื่อว่าโดยทั่วๆ ไปแล้ว ก็เป็นรัฐธรรมนูญตามแบบประชาธิปไตยนั่นเองรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้อาจไม่สมบูรณ์ แต่ก็เปิดทางให้มีการแก้ไขข้อขาดตกบกพร่องเสียให้ถูกต้องได้ แม้หากจะมีขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง แต่ก็นับว่ามีประโยชน์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยเหลือในการกิจปัจจุบันของเรา นั่นคือการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นมา

รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของญี่ปุ่นมีหลักการที่สำคัญ ๆ อยู่ ๒ ประการด้วยกัน นั่นคือการประกาศว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน และการประกาศประณามสงครามตามธรรมดาแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ นับว่าสอดคล้องต้องกันกับกฎบัตรสหประชาชาติในหลายแง่หลายมุมด้วยกัน ในกรณวิธีที่จะสถาปนาระเบียบสังคมประชาธิปไตยขึ้นมานั้น เราจะต้องพยายามหาประโยชน์จากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้จะได้ไม่เพียงเฉพาะกระดาษขึ้นหนึ่งเท่านั้น แต่ประการแรก เราจะต้องเริ่มต้นขจัดลัทธิค้ำสอนแบบ

๙๘๐

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ชาตินิยมตามปริมปราประเพณี ซึ่งมีลัทธิที่สอนว่ารัฐเป็นครอบครัวใหญ่เป็นหลัก ออกไปให้หมด และพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งจริยศาสตร์ทางการเมืองระหว่างชาติที่สอดคล้องต้องกันกับมโนภาพเกี่ยวกับการมีประโยชน์ร่วมกันของมนุษยชาติ

ทั้งเราจะต้องตระหนักถึงความสำคัญแห่งการประกาศประณามสงครามอย่างเต็มที่ด้วย การประกาศประณามสงครามนี้มีเพียงเป็นสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น หากยังเป็นหลักการแนะนำที่จะทำให้ชีวิตแห่งชาติในอนาคตของเรามีระเบียบอีกด้วย ด้วยอุดมคติข้อนี้แหละญี่ปุ่นจึงกำลังก้าวเข้าไปสู่เวทีระหว่างชาติในฐานะที่เป็นชาติที่ไม่มีอาวุธ นี่เป็นบทบาทใหม่สำหรับญี่ปุ่น ซึ่งจนกระทั่งถึงเมื่อวานนี้เป็นประเทศที่ติดอาวุธตั้งแต่ปลายผมงจนถึงหัวแม่เท้าในฐานะเป็นมหาอำนาจจักรวรรดินิยมประเทศหนึ่ง **ชาติที่ไร้อาวุธก็คือชาติที่ไร้อำนาจนั่นเอง** รัฐศาสตร์แห่งอดีตได้สอนว่า **ชาติประกอบด้วยแผ่นดิน ประชาชน และอำนาจ** จาก นิกโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolò Machiavelli) ผู้เขียนหนังสือชื่อ “The Prince” ในตอนต้นยุคสมัยใหม่ จนถึง เลนิน ผู้อยู่ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นบุคคลสำคัญที่สุดของการปฏิวัติรัสเซีย และเป็นผู้แต่งหนังสือเรื่อง **รัฐกับการปฏิวัติ** นั้น ไม่มีใครเลยที่เพิกเฉยต่อข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอำนาจใหม่ในภาพแห่งชาติวลีซึ่งเป็นทีโปรดปรานของ **ไตรชเก** (Treischke) ผู้มีชื่อเสียงเป็นเด่นก็คือ วลีที่ว่า “Der Staatist Macht” (**รัฐคืออำนาจ**) จากประวัติศาสตร์ทางการเมืองของเขานั้นนับว่าเป็นสาระสำคัญในมโนภาพเกี่ยวกับชาติเป็นเวลาหลายร้อยปีทีเดียว ส่วนใหญ่แล้วอำนาจหมายถึงกำลังทางทหารและตำรวจตามหมวด ๘^๙ แห่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นั้น ญี่ปุ่นมิได้มีกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ หรือกำลังทางทหารอื่นๆ (ยกเว้นกำลังตำรวจ) ผู้ที่ขอบพูดถากถางผู้อื่นมีความเห็นว่า **รัฐที่ปราศจากอำนาจไม่อาจเป็นชาติอยู่ได้** แต่สำหรับนักศึกษาที่ยอมรับมโนภาพใหม่เกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยที่มีแสดงไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติอย่างกระตือรือร้นแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าย่อมเป็นชาติชนิดใหม่ญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาติชนิดใหม่เช่นนั้นจะดำรงอยู่และพัฒนาไปตามสิ่งแวดล้อมทางการเมืองใหม่ๆ ของโลกที่ได้มาซึ่งองค์การสหประชาชาติ ถ้าหากญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการทดลองเกี่ยวกับการมีอยู่ในฐานะเป็นชาติเช่นนั้นแล้ว ญี่ปุ่นก็คงอำนวยความสะดวกให้แก่โลกอย่างใหญ่หลวงทีเดียว เพราะญี่ปุ่นจะทำตนให้เป็นตัวอย่างแห่งอุดมคติเกี่ยวกับการลดกำลังอาวุธสากลที่มนุษย์ได้ฝันมาเป็นเวลาหลายร้อยปีให้เป็นจริงเป็นจริงขึ้นมาได้

เพื่อที่จะให้ญี่ปุ่นดำรงอยู่ในฐานะเป็นประเทศที่ปราศจากอาวุธ สันติภาพของโลกที่จะมีอยู่ตลอดไปเป็นนิรันดร์จึงนับว่าเป็นข้อเสนอที่จำเป็น เพราะฉะนั้นชาวญี่ปุ่นจึงควรทุ่มเทความพยายามมุ่งที่จะสถาปนาสันติภาพเช่นนั้นขึ้นมาให้ได้ เพราะวัตถุประสงค์ข้อนี้

^๙ ความจริง หมวด ๙ (บก.)

ขบวนการสังคมของญี่ปุ่น

๙๘๑

แหละที่ญี่ปุ่นจะต้องเตรียมตัวเพื่อเข้าร่วมในองค์การสหประชาชาติให้เร็วที่สุดที่จะเร็วได้ ญี่ปุ่นไม่ควรมัวอคติความลำเอียงเข้าข้างชาติหนึ่งมากกว่าอีกชาติหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างชาติ ในทันทีที่ญี่ปุ่นได้สถาปนาชีวิตแห่งชาติตามปรกติขึ้นมาใหม่แล้ว ญี่ปุ่นก็ควรพยายามสร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรกับชาติทั้งปวงโดยทางองค์การสหประชาชาติให้มากที่สุด ข้อนี้เท่านั้นที่ควรจะเป็นหลักการขั้นมูลฐานแห่งนโยบายระหว่างชาติในอนาคตของญี่ปุ่น

ถ้าหากญี่ปุ่นยึดมั่นอยู่กับลัทธิไม่สันติอย่างสมบูรณ์แล้ว ในที่สุดญี่ปุ่นก็ต้องพึ่งพาอาศัยวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างพื้นฐานทางด้านวัตถุเพื่อความดำรงอยู่แห่งชาติของตน ในอดีตชนชั้นปกครองของญี่ปุ่น ได้พยายามแสดงให้เห็นว่านโยบายขยายดินแดนอย่างไร้ความคิดของตนถูกต้องโดยให้เหตุผลที่เรียกว่า “พลเมืองสันประเทศ” เราจะต้องทำให้การส่งเสริมการผลิตโดยการเอาวิทยาศาสตร์มาใช้ให้เป็นประโยชน์เป็นนโยบายอุตสาหกรรมกลางของเรา ทั้งนี้โดยทั้งความคิดที่จะขยายดินแดนออกไปเสียให้หมด โดยอาศัยนโยบายนี้เท่านั้นที่ญี่ปุ่นจะสามารถทำให้ “พลเมืองสันประเทศ” ของตนเป็นสิ่งที่มีความหมายหนึ่ง แทนที่จะเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ โดยเฉพาะ ถ้าหากจะเริ่มดันใช้พลังงานปรมาณูเพื่อสันติในอีกสองสามปีข้างหน้า ดังที่นักวิทยาศาสตร์ฝ่ายนิวเคลียร์ได้พยากรณ์ไว้ด้วยความมั่นใจก็ เราก็หวังว่าคงจะมีการสถาปนาพื้นฐานทางวัตถุเพื่อความดำรงอยู่ของญี่ปุ่นขึ้นมาได้ตามที่หวังไว้ ในแง่ที่ย่อมเป็นการทำให้เกิดมีความมั่นใจใหม่อีกครั้งหนึ่งที่จะได้ทราบว่า การที่วิทยาศาสตร์ของญี่ปุ่นในอดีตได้ทำให้นักวิทยาศาสตร์นิวเคลียร์เจริญก้าวหน้าขึ้น ได้รับการรับรองจากนานาชาติแล้ว และว่าชื่อของนักวิทยาศาสตร์นิวเคลียร์ของญี่ปุ่นบางคนก็มีพวกเพื่อนชาวอเมริกันเย้ยชื่อถึงเสมอจนถือเป็นเรื่องปรกติธรรมดาไปแล้ว อนึ่ง จากทัศนะนี้แหละ ที่ข้าพเจ้าได้พบความสำคัญพิเศษอย่างหนึ่งในขบวนการที่จะให้ความร่วมมือกับยูเนสโก (UNESCO)

ประการสุดท้าย เราจะต้องศึกษาและทำอะไรบางอย่างเกี่ยวกับปัญหาที่จะป้องกันมิให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๓ ซึ่งนับว่าเป็นการคุกคามประชาชนของโลกอยู่ตลอดเวลา ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นความสำคัญอย่างที่สุดที่จะเริ่มขบวนการสันติภาพที่ทรงอำนาจให้ทั่วประเทศ ทั้งนี้ก็เพื่อบอกกล่าวแก่ประชาชนพวกหัวก้าวหน้าในโลกให้ทราบข้อเท็จจริงว่าประชาชนชาวญี่ปุ่นก็มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสร้างสันติภาพของโลกขึ้นมาเช่นกัน ข้าพเจ้าจะพยายามจนสุดความสามารถในอันที่จะก่อให้เกิดขบวนการนี้ขึ้นมาให้ได้

ขอให้ข้าพเจ้ากล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เราไม่อาจแยกการสถาปนาญี่ปุ่นในระบอบประชาธิปไตยออกจากการสถาปนาญี่ปุ่นที่ไม่สันติได้ ทุกวันนี้พัฒนาการแห่งอุดมคติแบบประชาธิปไตยได้ถึงจุดสูงสุดของมันในมโนภาพเกี่ยวกับประชาธิปไตยระหว่างชาติแล้ว.

บทที่ ๒๙

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

ในการที่เราสนใจนำเอาเรื่องความคิดของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่มาพิจารณา เราเพิ่งความสนใจอยู่ที่ขบวนการทางการเมืองและทางสังคมที่มีผลต่อชีวิตของญี่ปุ่น หรือความสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นมีต่อโลกที่เหลื่ออย่างฉับพลันที่สุด เป็นไปไม่ได้ที่เราจะตรวจสอบกระแสดความคิดอื่นๆ ที่มีอยู่มากมายกายกองและที่สลับซับซ้อน คือทางด้านพุทธิปัญญา ด้านสุนทรียศาสตร์ และด้านศาสนา ซึ่งไหลลืออยู่ภายใต้ผิวแห่งเหตุการณ์และซึ่งในที่สุดยังอาจพิสูจน์ให้เห็นความสำคัญเป็นนิจันรันดรมากยิ่งขึ้นทุกที อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นสมัยหลังสงครามโลก (ครั้งที่ ๒) ได้เสนอสถานการณ์อย่างหนึ่งนับว่ายากอย่างยิ่งที่เราจะมองเห็นแนวโน้มแห่งความคิดใดๆ ที่ปรากฏแจ่มแจ้งแก่เรา แม้แต่ในวงการเมือง นับว่าเป็นความจริงที่ว่า การเมืองของญี่ปุ่นในสมัยถูกยึดครองเมื่อเทียบกับในประเทศอื่นๆ แล้วก็นับว่ามีเสถียรภาพมาก เพราะในระยะเวลาถึงสิบปีที่มีการปกครองส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของพวกที่เป็นทายาทโดยตรงของแบบลัทธิเสรีนิยม ซึ่งเป็นลัทธิที่เด่นอยู่ในสมัยทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ อย่างไรก็ตามการที่ญี่ปุ่นค่อยๆ มีอำนาจมากขึ้นในทศวรรษแรกแห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๖ นั้น ยังมิได้ถูกความท่วมท้นแห่งความคิดแบบเสรีนิยมและแบบประชาธิปไตยสมทบเข้ามาดังเช่นความคิดที่ระเบิดออกมาจากญี่ปุ่นที่มีความเชื่อมั่นตัวเองและที่เป็นฝ่ายสุนิยมในทศวรรษก่อนๆ ทุกวันนี้ดูเหมือนว่าพรรคสังคมนิยมซึ่งเป็นฝ่ายค้านตลอดกาลซึ่งมีกำลังแรงและความเข้มแข็งมากขึ้นในระหว่างที่อเมริกายึดครองก็ยังมิได้มีโฆษณาที่มีภูมิธรรมสูงและมีความคิดริเริ่มที่ท้าทายที่จะทำให้ได้รับความสนับสนุนจากพวกปัญญาชนและพวกนักศึกษานะ นับว่าเป็นยุคแห่งการปรับปรุงแก้ไขทางด้านพุทธิปัญญาใหม่ให้เหมาะสมและเป็นยุคแห่งการคลำหาทางด้านจิตใจ ดังที่ญี่ปุ่นได้พยายามที่จะหาพื้นฐานที่มั่นคงที่ดินจะสร้างชาติขึ้นมาใหม่หลังจากที่ต้องประสบความพ่ายแพ้อย่างยับเยินในสงครามโลกครั้งที่ ๒ มาแล้ว

แต่ถ้าหากเวลาที่ล่วงมาสิบปีซึ่งนับว่าเป็นระยะเวลาอันสั้นเช่นนั้น ดูเหมือนจะเป็นยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงละก็ เราก็ควรกำหนดจดจำไว้ว่ามันเป็นเพียงวัฏภาค (phase) คือระยะเวลาล่าสุด ในกระบวนการที่ยิ่งใหญ่มากกว่ามากซึ่งได้มีติดต่อกันมานับตั้งแต่ญี่ปุ่นเปิดประตูต้อนรับตะวันตกที่เดียว พวกที่ทุกวันนี้แสวงหาทิศทางที่ญี่ปุ่นควรยึดถือปฏิบัติกำลังมองดูอดีตเช่นเดียวกับดูอนาคต ดูตะวันตกเช่นเดียวกับดูตะวันออก พวกเขากำลังตรวจสอบดูความเชื่อเหล่านั้น ซึ่งดูเหมือนจะทำให้พวกเขาต้องผิดพลาดมาแล้วเสียใหม่ พวกเขากำลังเงี่ยโสตสดับความคิดเห็นของ

คนทั้งหลายซึ่งก่อนหน้านี้ไม่ค่อยจะได้ยินได้ฟังกันเลย พวกเขากำลังประหลาดใจต่อสิ่งที่ “ตะวันตก” และ “ตะวันออก” เป็นตัวแทน และสิ่งที่หมายถึงญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

ปัญหาชนิดนี้ได้มีอยู่ในจิตใจของชาวญี่ปุ่นมาตั้งแต่ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แล้ว และการทำให้ความคิดแบบตะวันตกสมัยใหม่ปรองดองกันกับปรัมปราประเพณีตะวันตก ได้เป็นปัญหาสำคัญของนักคิดชาวญี่ปุ่นนับตั้งแต่สมัยซากุมะ โซซันแล้ว สูตรของโซซันที่ว่า “จริยศาสตร์ของตะวันตก วิทยาศาสตร์ของตะวันตก” นั้น นับว่าเป็นการยอมรับว่าตะวันตกมีความเจริญทางเทคโนโลยีมากกว่าและพร้อมกันนั้นก็ยืนยันคุณค่าทางด้านจิตใจที่ถือกันมาเป็นปรัมปราประเพณีของญี่ปุ่นด้วย เป็นการแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดในโลกทั้งสองโดยมิได้มีการพิจารณาถึงปัญหาเกี่ยวกับลักษณะการที่เหมาะสมของโลกทั้งสองอย่างจริงจังนัก แต่ตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ผลที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและทางสังคมไม่ค่อยมีใครรู้สึกว่าการกระทบกระเทือนต่อวงการทางด้านศีลธรรมและด้านพุทธิปัญญามากนัก ส่วนอิทธิพลโดยตรงแห่งความคิดของตะวันตกในด้านการศึกษา และการคมนาคมติดต่อกับมวลชนได้ทำหายุต่อทัศนคติตามปรัมปราประเพณีมาก เราได้ตรวจสอบปฏิกิริยาของพวกยึดมั่นในปรัมปราประเพณีแบบหนึ่งที่มีต่อการทำหายุนี้ ดังที่มีแสดงออกมาในหนังสือของทางราชการ ชื่อ *พื้นฐานแนวการปกครองแห่งชาติของญี่ปุ่น* ในหนังสือเล่มนี้ได้ยกย่องวัฒนธรรมญี่ปุ่นในฐานะเป็นการสังเคราะห์อารยธรรมตะวันตกกับตะวันตกเข้ากันอย่างสัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้โดยถือ “เจตนารมณ์” ที่เด่นชัดของญี่ปุ่นซึ่งเป็นเสมือนกฎแห่งที่จะไขไปสู่หายุยุงยากที่แก้ไม่ตกของสังคมตะวันตกเป็นมูลฐาน แต่สิ่งที่เห็นอย่างแจ่มชัดในการสังเคราะห์อารยธรรมตะวันตกกับตะวันตกเข้าด้วยกันซึ่งพอแสดงให้เห็นได้นั่นนับว่าเป็นการโจมตีทัศนคติบางประการที่มักถือกันว่าเป็นมูลฐานแห่งอารยธรรมตะวันตกสมัยใหม่อย่างรุนแรง ที่นับว่ามีชื่อที่สุดก็คือลัทธิเหตุผลนิยมกับลัทธิปัจเจกนิยม พร้อมทั้งการยืนยันในระบบจริยศาสตร์ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยลัทธิชาตินิยมเป็นหลักในการแสดงให้เห็นว่าถูกต้อง

ในประเทศญี่ปุ่นสมัยหลังสงคราม ความล้มเหลวแห่งระบบจริยศาสตร์นี้ในรูปลักษณะที่แปลกปลอมที่รัฐเป็นผู้ประกาศโฆษณา นั้น บางทีอาจทำให้ประเทศใดก็ได้ในสมัยใหม่ต้องตรวจสอบคุณค่าชั้นมูลฐานอย่างเอาจริงเอาจังที่สุด เราได้เห็นแล้วว่าในโลกก่อนสมัยสงครามนั้นพวกที่ให้อรรถาธิบายการปกครองระบอบประชาธิปไตยและลัทธิเสรีนิยมตลอดจนปรัมปราประเพณีของญี่ปุ่นได้พิจารณาทัศนคติทางด้านศีลธรรมและด้านจิตใจเพื่อวางเป็นพื้นฐานของปัญหาทางการเมืองชั้นมูลฐาน เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ดังที่โยะมะะ อิคุโอะ ได้เน้นไว้ในหนังสือชื่อ *วิถีทางในอนาคตของญี่ปุ่น* ถึงความต้องการที่จะได้มาซึ่งทัศนคติทางศีลธรรมซึ่งมีลักษณะเป็น “แบบระหว่างชาติ” หรือ “แบบสากล” ซึ่งสถาปนาพันธะที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันระหว่าง

๙๘๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ประชาชนชาวญี่ปุ่นกับประชาชนชาติอื่นๆ ของโลกนั้นได้เป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลที่มีทัศนะทางการเมืองแตกต่างกันอย่างกว้างขวาง

วัตถุประสงค์แห่งบทสรุปนี้ ก็เพื่อเสนอความเห็นที่สำคัญๆ ต่างๆ ในเรื่องสำคัญๆ ดังที่ยกมาแสดงแล้วนั้น นั่นคือหมายถึงการที่จะทำหน้าที่บริการในฐานะเป็นการรวบรวมความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งเสนอแนะทางเลือกบางอย่างที่เผชิญหน้าญี่ปุ่นทุกวันนี้ และความแตกต่างกันแห่งความเห็นซึ่งมีอยู่ในเมื่อคำนึงถึงประเด็นที่เป็นมูลฐาน เพราะฉะนั้นข้อเขียนต่างๆ ทุกวันนี้จึงเป็นตัวแทนทัศนะต่างๆ ซึ่งยึดถือกันและฟังกันด้วยความเคารพอย่างเอาจริงเอาจัง แต่ไม่ได้หมายความว่าข้อเขียนเหล่านั้นเป็นตัวแทนแนวโน้มที่แน่นอน หรือขบวนการที่จัดแจงไว้ดีแล้วในความคิดของชาวญี่ปุ่นเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้เลย^๑ อิทธิพลของนักเขียนเหล่านี้บางคนมีมากกว่าอิทธิพลของคนอื่นๆ (ข้อนี้นับว่าเป็นความจริงเป็นพิเศษในกรณีเกี่ยวกับคนตายในเมื่อเอาไปเปรียบเทียบกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่) ระดับที่พวกเขาเข้าถึงปัญหาเหล่านี้ก็แตกต่างกันไปตามบทบาทที่ต่างๆ กันของนักเขียนในเรื่องชีวิตของชาวญี่ปุ่นคือ อุจิมุระ คันโซ ในฐานะผู้นำทางศาสนาและผู้ปฏิรูปสังคมซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากมายอยู่ในการศึกษาและวารสารศาสตร์ของญี่ปุ่นในสมัยนั้น นิชิตะ คิโตะโร ในฐานะเป็นปรัชญาเพื่ออาชีพซึ่งหนังสือของท่านนับว่ายอดเยี่ยมหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ยุติลงใหม่^๒ ควะคะคะมิ เฮะชิเมะ ในฐานะเป็นผู้สนับสนุนลัทธิมาร์กซิสต์ (ดูบทที่ ๒๗) ซึ่งมีผู้ฟังท่านพูดอย่างมากมายในหมู่นักศึกษาและพวกปัญญาชน ทะนะกะ โคโตะโร ในฐานะเป็นนักกฎหมาย และคนอื่นๆ โดยอาศัยสายตาของบุคคลเหล่านี้ผู้อ่านอาจได้รับมโนคติเกี่ยวกับพิสัย (range) และความแตกต่างกันแห่งความคิดของชาวญี่ปุ่นในสมัยเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ได้ดีกว่าที่บทก่อนๆ จะเสนอแนะได้ และจากที่มันต่างๆ ที่นักเขียนทั้งหลายเหล่านี้ได้มอบให้ ก็จะทำให้ผู้อ่านได้รับความคิดตามปริมปราประเพณีและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นดังที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้ได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

อุจิมุระ คันโซ ผู้เป็นชาวคริสต์และชาวญี่ปุ่น

อุจิมุระ คันโซ (พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๗๗) ดำรงอยู่ในฐานะเป็นตัวอย่างที่น่าทึ่งแห่งความพยายามโดยบุคคลที่ได้อุทิศตนอย่างลึกซึ้งในอันที่จะรวมศรัทธาทางคริสต์ศาสนาที่ท่านพบใหม่เข้าไปในชีวิตส่วนตัวและชีวิตมหาชนในฐานะเป็นชาวญี่ปุ่นที่แท้จริง ท่านผู้นี้ซึ่งเกิดในตระกูลอดีต

^๑ เช่น ณ ที่นี้อิทธิพลแห่งความคิดของพระพุทธศาสนานิกายเซนได้สะท้อนให้เห็นว่ามีอยู่ในปรัชญาเมธีอาชีพ (นิชิตะ) และนักทฤษฎีลัทธิมาร์กซิสต์ (ควะคะคะมิ) ถ้าหากเราเกี่ยวข้องกับขบวนการทางศาสนาเช่นนั้น ชื่อของ ดี.ที. สุลกิ ซึ่งข้อเขียนของท่านผู้นี้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในตะวันตก จะต้องได้รับยกย่องไว้ในฐานะอันสูงส่งในด้านเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานิกายเซน เช่นเดียวกับที่ท่านวิเวกานันทะได้รับในด้านลัทธิฮินดูฉะนั้น

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๙๘๕

ซาโมไร ได้ถูกชักจูงเข้าสู่คริสต์ศาสนาเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนการเกษตรของรัฐบาลซึ่งตั้งขึ้นใหม่แห่งหนึ่ง ในเกาะชุกโกโต และต่อมาได้ยึดมั่นในคริสต์ศาสนาเมื่อคราวที่ท่านไปศึกษาอยู่ที่แอมเฮิสต์ (Amherst) เมื่อกลับญี่ปุ่นท่านได้กลายเป็นศูนย์กลางพายุในทันที เมื่อในฐานะที่เป็นครูท่านไม่ยอมโค้งศีรษะถวายความเคารพพระบรมราชโองการในเรื่องการศึกษาของสมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการถวายความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระจักรพรรดิที่รัฐบาลเป็นผู้สนับสนุน แต่ทว่าขัดต่อการที่อุจิมุระจะถวายความภักดีอย่างสุดหัวใจต่อพระเยซูคริสต์เจ้า ในทำนองเดียวกัน เมื่อท่านหันไปทำงานหนังสือพิมพ์ในฐานะเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่มีอิทธิพลที่สุดฉบับหนึ่งในสมัยนั้น ท่านก็เกิดขัดแย้งกับรัฐบาล ในฐานะที่เป็นนักปฏิรูปสังคม และผู้ใฝ่สันติ ในที่สุดท่านก็เปลี่ยนจากชีวิตด้านการชิตๆ เขียนๆ และการสอน แล้วรวบรวมกลุ่มคนหนุ่มที่สามารถไว้เป็นพรรคพวกได้มาก คนหนุ่มๆ เหล่านี้ได้ตั้งตัวเป็นหัวหน้าในด้านการศึกษาและด้านการหนังสือพิมพ์ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในฐานะเป็นคริสต์ศาสนิกชน อุจิมุระมิได้พัฒนาปรัชญาหรือเทววิทยาที่มีระบบใดๆ ของตนเองขึ้นมาเลย แต่ได้ประกาศศาสนาในรูปแบบใหม่ซึ่งสะท้อนให้เห็นการที่ท่านมีความคิดความเห็น ที่เป็นอิสระและรุนแรงมาก และการที่ท่านตัดสินใจยอมรับความสนับสนุนจากต่างประเทศ ข้อนี้นับว่าเป็นขบวนการที่มีใช้เป็นแบบศาสนจักร (และ) ไม่มีนักบวชอาชีพหรือองค์การทางศาสนาใดๆ อย่างสิ้นเชิง ซึ่งอาศัยสิ่งที่ประชาชนชาวพื้นเมืองของญี่ปุ่นบริจาคให้และไม่มีข้อผูกพันใดๆ กับสมาคมทางการทูตของตะวันตกเลย แม้จะเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในฐานะเป็นนักเขียนเกี่ยวกับปัญหาสังคม แต่อุจิมุระก็เป็นนักเขียนที่ประสบผลสำเร็จมากที่สุดคนหนึ่งในเมื่อข้อเขียนของท่านเป็นข้อเขียนเกี่ยวกับตัวเองที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และความตระหนักแนวทางศาสนาของท่านเองโดยเฉพาะ

อุจิมุระ คันโซ

ข้าพเจ้าเป็นคริสต์ศาสนิกชนได้อย่างไร

หนังสือที่ลือชื่อที่สุดของอุจิมุระ คือหนังสืออัตชีวประวัติทางศาสนาของท่านนี้ ตอนแรกท่านเขียนเป็นภาษาอังกฤษ และตีพิมพ์ในญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ต่อมาได้ตีพิมพ์อีกครั้งหนึ่งเป็นภาษาญี่ปุ่น (และภาษายุโรปอีก ๔ ภาษา) และยังเป็นที่ยินยอมอ่านกันอย่างแพร่หลายมาก ข้อความที่คัดมารวมไว้ ณ ที่นี้ นับว่าเป็นตัวแทนพัฒนาการทางด้านศาสนาของท่าน ๓ ชิ้นด้วยกัน

๙๘๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

(จากหนังสือ เซนจู, ของ อุจิมุระ, เล่ม ๑๕, หน้า ๑๔-๑๕, ๕๖-๕๗, ๑๑๓-๑๑๔, ๑๒๐-๑๒๑)

ตอนเช้าวันอาทิตย์วันหนึ่ง เพื่อนร่วมโรงเรียนเดียวกับข้าพเจ้าได้ชวนข้าพเจ้าไปยัง “สถานที่แห่งหนึ่งในถิ่นซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวต่างประเทศที่เราอาจได้ยินผู้หญิงสวยๆ ร้องเพลง และผู้ชายที่มีรูปร่างสูงใหญ่เครายาวตะโกนโหวกเหวกอยู่บนยกพื้น ยกมียกไม้และสายตัวไปมา ในลักษณะการที่น่าขบขัน ซึ่งผู้เข้าไปดูไม่ต้องเสียค่าผ่านประตูใดๆ ทั้งสิ้น” นั่นคือคำอธิบายถึงปูชนียสถานของคริสต์ศาสนิกชนด้วยภาษาที่ใหม่สำหรับข้าพเจ้าในตอนนั้น ข้าพเจ้าจึงตามเพื่อนบ้านเข้าไป และข้าพเจ้าก็มิได้ไม่พอใจต่อสถานที่นั้น ข้าพเจ้าได้ไปพักอยู่ ณ สถานที่นั้น อาทิตย์แล้วก็อาทิตย์เล่า โดยมีได้ทราบถึงผลอันน่าสะพรึงกลัวที่จะติดตามมาจากการปฏิบัติเช่นนั้นเลย สภาพสตรีอังกฤษผู้สูงอายุนคนหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้ศึกษาบทเรียนภาษาอังกฤษบทแรกด้วยความพอใจในการไปโบสถ์ของข้าพเจ้าเป็นอย่างมากโดยมิได้ทราบถึงข้อเท็จจริงที่ว่า การไปทัศนจารหาไขการแสวงหาสัจธรรมไม่ เป็นความคิดเพียงอย่างเดียวที่ข้าพเจ้ามีอยู่...

คริสต์ศาสนาเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าชื่นชมยินดีอยู่ตรงเท่าที่ข้าพเจ้ายังมิได้ถูกขอร้องให้ยอมรับนับถือ ดนตรีของคริสต์ศาสนา เรื่องราวต่างๆ ของคริสต์ศาสนา ความกรุณาที่สวากของคริสต์ศาสนาแสดงต่อข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าพ้อออกพอใจมาก แต่หลังจากนั้นมา ๕ ปี เมื่อมีผู้เสนอให้ข้าพเจ้ายอมรับนับถือคริสต์ศาสนาอย่างเป็นทางการพร้อมกับกฎข้อบังคับที่เข้มงวดกวดขันบางข้อที่ข้าพเจ้าจะต้องรักษา และการเสียสละอีกมากมายที่ข้าพเจ้าจะต้องปฏิบัติแล้ว ธรรมชาติของข้าพเจ้าทั้งหมดที่มีอยู่ได้ปฏิเสธต่อต้านการที่ข้าพเจ้าจะยอมมอบกายถวายชีวิตให้แก่วิถีทางเช่นนั้น สิ่งที่ข้าพเจ้าจะต้องสละวันหนึ่งในเจ็ดวันเพื่อวัตถุประสงค์ทางศาสนาโดยเฉพาะ ซึ่งในวันนั้น ข้าพเจ้าจะต้องงดการศึกษาและหยุดหาความสนุกสนานอื่นๆ ให้หมด นับว่าเป็นการเสียสละที่ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้าทำไม่ได้ และมีโดยเฉพาะร่างกายเท่านั้นที่ปฏิเสธไม่ยอมรับศาสนาใหม่นี้ ในสมัยเมื่อเป็นเด็ก ข้าพเจ้าได้รับการอบรมให้ยกย่องชาติไว้เหนือสิ่งอื่นใดทั้งปวงและบูชาเทพแห่งชาติของข้าพเจ้า และไม่บูชาเทพอื่นใดอีก ข้าพเจ้าคิดว่าแม้ความตายก็ไม่สามารถจะบังคับให้ข้าพเจ้าปฏิญาณตนเป็นมิตรกับเทพอื่นใดนอกเหนือไปจากเทพแห่งประเทศชาติของข้าพเจ้าเลย ถ้าข้าพเจ้ายอมรับศาสนาซึ่งเกิดในต่างประเทศก็เท่ากับข้าพเจ้าเป็นผู้ทรยศต่อประเทศของข้าพเจ้าและเป็นผู้ทิ้งศาสนาแห่งชาติของข้าพเจ้าไป การทำบาทเช่นนั้นย่อมทำลายความทะเยอทะยานที่ประเสริฐทั้งปวงที่ได้ถูกสร้างไว้ในมโนภาพเกี่ยวกับหน้าที่และความรักชาติเดิมๆ ของข้าพเจ้าหมด แล้วข้าพเจ้าก็จะกลายเป็นนักศึกษาใหม่ในวิทยาลัยของรัฐบาลแห่งใหม่ ซึ่ง ณ ที่นั้นโดยอาศัยความเพียรพยายามของนักวิทยาศาสตร์ที่นับถือคริสต์ศาสนาแห่งประเทศอังกฤษใหม่คนหนึ่ง พวกนักเรียนชั้นสูงทั้งปวง (ในวิทยาลัยทั้งหมดมีอยู่เพียง ๒ ชั้นเท่านั้น) ได้หันไปนับถือคริสต์ศาสนาหมดแล้ว ทัศนคติที่หยิ่งโสของพวกนักศึกษาปีที่ ๒ ที่มีต่อ “พวกเด็กเข้าใหม่

ปีที่ ๑” ก็เป็นอย่างเดียวกันทั่วโลก และเมื่อเอาความเห็นนอกเห็นใจทางศาสนาอย่างใหม่กับเจตนาธรรมที่จะเผยแผ่ศาสนาเข้าไปบวกด้วยแล้ว เราก็พอจะวาดมโนภาพ ความประทับใจที่พวกเขาติดต่อพวก เฟรชชี (freshies) ที่น่าสงสารได้อย่างง่ายดาย พวกเขาได้พยายามที่จะเปลี่ยนศาสนาของพวกเขาเฟรชชี (นิสิตนักศึกษาปีที่ ๑) อย่างเต็มที่ทีเดียว แต่ก็มีคนหนึ่งในหมู่พวกเฟรชชีที่คิดว่าตัวเขามีวิสัยความสามารถที่จะไม่เพียงต้านทานการโจมตีแห่ง “ความต้องการอย่างริบเร่งของพวกเขา” (ในกรณีนี้ ได้แก่ความต้องการอย่างริบเร่งด้วยการใช้ศาสนา ไม่ใช่ความต้องการอย่างริบเร่งด้วยการใช้ไม้ตะพด) เท่านั้น แต่หากเขามีวิสัยความสามารถที่จะทำให้พวกเขาหันกลับไปในนิกายศาสนาเดิมได้อีกด้วย แต่น่าอนาถ! บุคคลที่ทรงอำนาจทั้งหลายที่อยู่รอบๆ ตัวข้าพเจ้ากำลังตกต่ำและยอมแพ้แก่ข้าศึกหมด ข้าพเจ้าคนเดียวเท่านั้นที่ถูกทิ้งให้เป็น “คนนอกศาสนา” เป็นผู้บุกรุกการพที่นารังเกียจมาก เป็นผู้บุกรุกไม้และหินที่แก้ไขไม่ได้แล้ว บ่ายวันหนึ่งข้าพเจ้าพักผ่อนอยู่ที่วัดนอกศาสนาวัดหนึ่งในตำบลใกล้เคียงซึ่งมีผู้กล่าวกันว่า รัฐบาลได้มอบหมายหน้าที่ให้เป็นเทพารักษ์ประจำอำเภอนั้น ณ ที่แห่งไกลจากกระเจกวิเศษซึ่งเป็นตัวแทนแห่งเทพเจ้าที่มองไม่เห็น ข้าพเจ้าได้หมอบกราบอยู่บนหญ้าแห้งที่สาบคายและได้สวดอ้อนวอนด้วยความจริงใจที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าเคยสวดอ้อนวอนต่อพระผู้เป็นเจ้าในคริสต์ศาสนาของข้าพเจ้า ตั้งแต่นั้นมา ข้าพเจ้าได้อ้อนวอนขอให้เทพารักษ์จัดความกระตือรือร้นใหม่ในวิทยาลัยของข้าพเจ้าให้หมดไปโดยเร็วและลงโทษพวกที่ไม่ยอมทิ้งเทพเจ้าแปลกๆ เสีย และช่วยให้ข้าพเจ้ามีความพยายามอย่างกล้าหาญอย่างที่มีอยู่ในขณะนั้นตลอดไป หลังจากที่ได้สวดอ้อนวอนแล้ว ข้าพเจ้าก็กลับไปยังหอพัก แล้วก็ถูกรบกวนด้วยการชักจูงให้หันไปนับถือศาสนาใหม่ที่ข้าพเจ้าไม่พึงปรารถนาอีก

หลังจากนั้นไม่นานนัก อุจิมุระก็ได้หันไปนับถือคริสต์ศาสนา อีกสองสามปีต่อมา อุจิมุระก็เดินทางไปสหรัฐอเมริกา และ ณ ที่นั่นท่านได้พยายามหาทางที่จะประสบความสำเร็จด้วยความรอดพ้นด้วยการรับใช้พวกที่มีโชคคติน้อยกว่าตัวท่านเอง

หลังจากที่ข้าพเจ้าได้ไปถึงอเมริกาไม่นานนัก นายแพทย์ชาวเพนซิลเวเนียซึ่งเป็นบุคคลที่ใจบุญสุนทานที่สุดคนหนึ่งก็ได้ “เอา” ตัวข้าพเจ้าไป หลังจากที่ได้ตรวจสภาพภายในตัวข้าพเจ้านิดหน่อยแล้ว เขาก็ตกลงรับข้าพเจ้าไว้ในความดูแล และกำหนดตัวข้าพเจ้าไว้ในหมู่ “บริวาร” ของเขาด้วยฐานะในชีวิตที่ว่าข้าพเจ้าอาจถูกทดสอบทุกวิถีทางนับตั้งแต่การบริจาคทานที่ต่ำสุดขึ้นไปทีเดียว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงได้เป็นไปอย่างฉับพลันจากการเป็นข้าราชการอยู่ในรัฐบาลของสมเด็จพระจักรพรรดิไปจนถึงเป็นบริวารอยู่ในสถานที่เลี้ยงดูพวกงูเงี้ยวเต่าตุ่นที่สุดแต่ข้าพเจ้ามิได้รู้สึกว่าเป็นเช่นนั้น คุจูบุตรช่างไม้แห่งเมืองนาซาราท (หมายถึงพระเยซู - ผู้แปล) ได้สอนทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตแบบที่ใหม่เอี่ยมในบัดนี้ให้แก่ข้าพเจ้าทีเดียว

๙๘๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ณ ที่นี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ข้าพเจ้าได้เข้าไปรับใช้อยู่ในโรงพยาบาลด้วย วัตถุประสงค์อย่างเดียวกับวัตถุประสงค์ที่ซัชมาร์ติน ลูเธอร์ เข้าไปสู่คอนแวนต์เออร์ฟวร์ต (Erfurt) ของท่านนั่นเอง ข้าพเจ้าดำเนินการขั้นนี้ ไม่ใช่เพราะข้าพเจ้าคิดว่าโลกต้องการการรับใช้ของ ข้าพเจ้าในแวนนั้น (แม้ข้าพเจ้าจะยากจน) ข้าพเจ้าก็ได้คิดจะเอาการรับใช้นั้นมาเป็นอาชีพเลย แต่เพราะข้าพเจ้าคิดว่ามันเป็นที่พึงเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่จะทำให้พ้นจาก “ความกลัวโกรธที่จะมาถึง” ณ ที่นั่นแหละที่ข้าพเจ้าได้มอบกายถวายชีวิตให้ และเพื่อทำตัวของข้าพเจ้าให้ตั้งอยู่ในระเบียบเพื่อที่จะได้บรรลุถึงขั้นแห่งความบริสุทธิ์ในภายใน และตั้งนั้นย่อมได้อาณาจักรสวรรค์ เป็นมรดก เพราะฉะนั้นเมื่อว่าในกันบึงแล้วข้าพเจ้าก็เป็นคนที่เห็นแก่ตัว และข้าพเจ้าจะต้องเรียน โดยอาศัยประสบการณ์ที่ยากลำบากมากมายจึงทราบว่าความเห็นแก่ตัวไม่ว่าจะปรากฏออกมา ในรูปใดก็ตามล้วนเป็นความชั่วร้ายและเป็นบาปทั้งสิ้น ในการที่ข้าพเจ้าพยายามทำตัวเองให้ สอดคล้องกับสิ่งที่จำปรารถนาแห่งความเป็นผู้ใจบุญสุนทานซึ่งเป็นการอุทิศตนเองอย่างสมบูรณ์ และเป็นการลืมตัวเองอย่างสิ้นเชิงนั้น ความเห็นแก่ตัวในภายในของข้าพเจ้าได้ถูกเปิดเผยให้ ข้าพเจ้าทราบว่ามีย่อมมากมาอย่างน่ากลัวทีเดียว และเอาชนะข้าพเจ้าได้ด้วยความมืดที่ข้าพเจ้า เห็นได้ในตัวเอง ข้าพเจ้าได้จมดิ่งลงและดิ้นทุรนทุรายด้วยความเจ็บปวดรวดร้าวอย่างพูดไม่ถูกทีเดียว นี่เป็นบันทึกที่ไม่สดใสเกี่ยวกับความมียู่ของข้าพเจ้าในส่วนนี้ ผู้อ่านในปัจจุบันนี้ซึ่งคุ้น กับด้านสว่างแห่งความมียู่ของมนุษย์ อาจมิได้ถูกชักชวนให้ถือเอาเป็นจริงเป็นจังมากนัก แต่ สำหรับผู้ที่ได้รับทุกข์เองแล้ว ย่อมนับว่าเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความแท้จริง (Actuality) ที่แท้จริง ซึ่งจากความแท้จริงนี้จะเกิดสันติสุขที่มนุษย์เราได้แสวงหากันมานานแล้ว และจากสันติสุขนั้น ก็จะเกิดผลที่ประเสริฐสุดทั้งปวง

ผลลัพธ์ที่เกิดจากการคิดในขณะที่ยืนจากเจ็บบ้างได้ป่วย ทำให้อุจิมุระตัดสินใจเข้า วิทยาลัยแอมเฮิสต์

ข้าพเจ้าได้ห้องอยู่ในหอพักโดยไม่ต้องเสียเงิน และโดยเหตุที่ข้าพเจ้าไม่มี โต๊ะ เก้าอี้ เติงนอน หรือแม้แต่ถังซักผ้าเลย ท่านประธานวิทยาลัยผู้มีใจเมตตาได้สั่งให้นักศึกษาปีที่ ๓ หาสิ่งที่จำเป็นต่างๆ เหล่านั้นให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้อยู่ห้องชั้นบนสุด และตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวว่าจะไม่โยกย้ายจากห้องนั้น จนกว่าพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าจะทรงสำแดงพระองค์ให้ปรากฏแก่ ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าซึ่งมีที่คนเช่นนี้มีใจมีจิตใจกระวนกระวายเพราะขาดความสุขสบายส่วนตัวเลย ผู้ที่อยู่ห้องข้าพเจ้าคนก่อนได้เอาพรมปูพื้นไป และผู้มาอยู่ใหม่ (คือ อุจิมุระ) ไม่อาจหาพรมมา ปูแทนได้ แต่ในห้องนั้นข้าพเจ้าก็ได้พบโต๊ะที่ไม่มีลิ้นชัก/ แต่โดยเหตุที่ข้าพเจ้ายังสับสนยังคง แข็งแรงดีอยู่ ข้าพเจ้าจึงเอามันมาใช้ประโยชน์ได้ดีทีเดียวและมีเก้าอี้เก่าๆ แบบเรียบๆ ตัวหนึ่ง

ปรีมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๙๘๙

มีขาหักไปข้างหนึ่ง จึงเหลือเป็นเก้าอี้สามขาไป แต่ด้วยการนั่งด้วงกันให้ดี ข้าพเจ้าก็สามารถนั่งทำงานบนเก้าอี้นั้นได้อย่างสบาย ตัวเตียงนอนมีขอบทำด้วยไม้และยังดีอยู่ แต่ (เวลานอน) มันจะลั่นเอี้ยตๆ ผ้าคลุมเตียงก็มีสัตว์พวกเลือดอาศัยอยู่ ข้าพเจ้าใช้ตะเกียงแยงก็แบบที่ทำงานที่สุด และตะเกียงนี้พร้อมกับอ่างล้างหน้าเล็กๆ อ่างหนึ่ง นับว่าเป็นเครื่องตกแต่งห้องทั้งหมดที่ข้าพเจ้ามีอยู่ ข้าพเจ้ามีปากกา น้ำหมึก และกระดาด และหัวใจที่สวดอ้อนวอนขอให้ได้มีสิ่งที่ยังขาดอยู่ทั้งหมดจนครบ...

๘ มีนาคม (พ.ศ. ๒๔๒๙) วันที่สำคัญยิ่งในชีวิตของข้าพเจ้า ไม่เคยเลยที่อำนาจขดเขยของพระเยซูคริสต์เจ้าจะปรากฏแก่ข้าพเจ้าอย่างแจ่มแจ้งเท่ากับที่ปรากฏในวันนี้เลย ที่ไมก์างเซนของพระบุตรนั้นมีการแก้ปัญหาความยุ่งยากทั้งปวงที่ปะทะจิตใจข้าพเจ้ามานานแล้ว พระเยซูซึ่งใช้หนี้ให้ข้าพเจ้าหมดแล้ว อาจนำข้าพเจ้ากลับไปหาความบริสุทธิ์และไร้เดียงสาของมนุษย์คนแรกก่อนที่จะถึงวันวิบัติ (Fall) บัดนี้ข้าพเจ้าเป็นโอรสของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว และหน้าที่ของข้าพเจ้าก็คือเชื่อพระเยซู เพื่อเห็นแก่ พระองค์ พระผู้เป็นเจ้าก็จะประทานสิ่งทั้งปวงที่ข้าพเจ้าปรารถนาให้แก่ข้าพเจ้า พระองค์จะทรงใช้ข้าพเจ้าเพื่อความรุ่งโรจน์ของพระองค์และจะทรงช่วยให้ข้าพเจ้าได้ขึ้นสวรรค์ในที่สุด...

พวกท่านผู้ซึ่งมีแนวโน้มเอียงไปในทางปรัชญานั้น อาจอ่านข้อความข้างบน ถ้าหากไม่ใช่ด้วยความดูหมิ่น ก็ด้วยความสมเพช ท่านอาจพูดว่าโดยการนำเอาศาสดาใหม่ๆ มาสู่โลกนี้ ศาสนาของลูเทอร์ ของครอมเวลล์ และของบันยัน (Bunyan) บัดนี้ได้ผ่านเข้าไปสู่การเป็น “ปรีมปราประเพณี” ไปแล้ว ท่านกล่าวว่า “ศาสนาขัดกับเหตุผล” ซึ่งศาสนาในพระเยซูผู้สิ้นพระชนม์แล้วจะให้ชีวิตแก่มนุษย์ได้ ข้าพเจ้าไม่ขอโต้เถียงกับท่าน บางทีสิ่งที่คล้าย “ดวงวิญญาณที่รบกวน” ขอบต่อพระพิภพพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงศักดิ์” ไม่เคยทำให้ท่านต้องประสบความเดือดร้อนมากนัก ความทะเยอทะยานของท่านอาจไม่ไปไกลเกินช่วงความมีเป็นที่เรียกว่า ชีวิต นี้ และการพิพากษาอันทรงอำนาจ ของท่าน อาจเป็นสิ่งที่ประหลาดที่เรียกว่า สังคม ซึ่ง “ความดีพอ” ของสังคมนั้นอาจให้สันติสุขทั้งปวงที่ท่านปรารถนาได้ ถูกแล้ว พระเยซูซึ่งถูกตรึงไม้กางเขน นับว่าจำเป็นต่อเขาหรือหล่อนที่หวังความเป็นนิรันดร์ และเจตนาแห่งจักรวาลที่จะพิพากษาดัดสันหัวใจชั้นในสุดของเขาหรือของหล่อนสำหรับกรณีเช่นนั้น ศาสนาของลูเทอร์และครอมเวลล์และบันยัน มิใช่ปรีมปราประเพณีเลย หากเป็นความจริงเหนือความจริงทั้งปวง

พร้อมกับความขึ้นๆ ลงๆ ที่ติดตามการยึดพระบุตรของพระผู้เป็นเจ้าครั้งสุดท้ายนั้น ข้าพเจ้าจะไม่ทำให้ผู้อ่านต้องลำบากเลย มีการลงอยู่บ่อยๆ แต่ก็น้อยกว่าขึ้น สิ่งหนึ่ง ได้เฝ้าดูความสนใจของข้าพเจ้า และก็ครอบครองดวงวิญญาณของข้าพเจ้าทั้งหมด ข้าพเจ้าคิดถึงสิ่งนั้น

๙๙๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ทั้งวันทั้งคืนเลย แม้ขณะที่นำเอาถังใส่ถ่านหินจากพื้นชั้นล่างขึ้นมายังชั้นบนสุดที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ ข้าพเจ้าก็ทำจิตใจเป็นสมาธิเพ่งถึงพระเยซู คัมภีร์ไบเบิล ตรีเอกานุภาพ การกลับพื้นคืนชีวิตและเรื่องปลื้มข่อยอื่นๆ คราวหนึ่งข้าพเจ้าได้วางถังใส่ถ่านหินทั้งสองถังลง (ข้าพเจ้าหิ้วสองถัง เพื่อให้มันถ่วงกัน) เมื่อตอนที่ข้าพเจ้าขึ้นไปถึงชั้นกลาง และแล้วข้าพเจ้าก็ได้สวมมนต์ขอบคุณพระเจ้าที่ได้ทรงอธิบายเรื่องตรีเอกานุภาพให้ใหม่ ซึ่งได้เปิดเผยให้ข้าพเจ้าทราบในระหว่างที่ข้าพเจ้าเดินทางจาก “เขาด่านหิน” ... เมื่อใดก็ตามที่ข้าพเจ้าได้ปล่อยให้ข้าพเจ้าอยู่ตามลำพัง ข้าพเจ้าก็สร้างภาพมาดุมุมที่น่ารักและประเสริฐอยู่โพ้นทะเล และสร้างภาพโบสถ์และวิทยาลัยคริสต์ศาสนาเป็นจุดๆ ไป ซึ่งความจริงก็มีอยู่เฉพาะในจินตนาการของข้าพเจ้าเท่านั้น ไม่เคยมีความคิดที่จริงจังใดๆ เข้ามาสู่จิตใจของข้าพเจ้าเลย และข้าพเจ้าก็จงความคิดนั้นไว้ในฐานะเป็นข่าวสารที่จะมีไปถึงเพื่อนร่วมชาติของข้าพเจ้า ความจริงจักรวรรดิและประชาชนของจักรวรรดิได้กลืนกินชั่วโมงว่างของข้าพเจ้าไปหมดแล้ว

กรณีความผิดฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

จดหมายที่อุจิมุระเขียนไปถึงเพื่อนชาวอเมริกัน สองเดือนหลังจากที่เขาไม่ยอมถวายความเคารพต่อพระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิ ย่อมแสดงให้เห็นผลที่เกิดตามมาเป็นส่วนตัวแห่งการที่ท่านได้ตัดสินใจหันไปนับถือคริสต์ศาสนาได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งทีเดียว

(จาก เซนซุ, ของ อุจิมุระ, เล่ม ๒๐, หน้า ๒๐๖-๒๐๙)

๖ มีนาคม ๒๔๓๔ (๑๘๙๑)

มร. เบล ที่รัก

นับตั้งแต่ผมได้เขียนจดหมายฉบับสุดท้ายถึงคุณแล้ว ชีวิตของผมก็ดูเต็มไปด้วยเหตุการณ์ต่างๆ มากมาย เมื่อวันที่ ๙ มกราคม ในโรงเรียนไฮมิดเดิลสกูลที่ผมสอนอยู่ได้มีพิธีแสดงความรับรู้พระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิในเรื่องการศึกษา หลังจากทีประธานได้กล่าวสุนทรพจน์และอ่านพระบรมราชโองการดังกล่าวจบลงแล้ว ศาสตราจารย์และนักศึกษาก็ได้รับคำขอร้องให้ขึ้นไปบนยกพื้นเวทีที่ละคน และ ถวายความเคารพ ต่อพระบรมนามาภิไธยที่ทรงลงไว้ในพระบรมราชโองการฉบับนั้น “ในลักษณะการอย่างที่เราเคยกันแสดงความเคารพต่ออัฐิบรรพบุรุษของเราดังที่มีบรรดาธิบายอยู่ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสนาชินโตฉะนั้น” ผมมิได้เตรียมตัวเพื่อจะต้องมาพบกับพิธีกรรมอันประหลาด

ปริัมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๙๙๑

เช่นนั้นมาก่อนเลย เพราะสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ประธานของโรงเรียนได้ประดิษฐ์คิดขึ้นมาใหม่ ในฐานะที่ผมเป็นบุคคลที่ ๓ ที่จะต้องขึ้นไปแสดงความเคารพ ผมจึงไม่มีเวลาที่จะคิดถึงเรื่องนี้เลย ดังนั้นในขณะที่กำลังรื้ออยู่ด้วยความสงสัยและลังเลใจ ผมก็หาทางที่ปลอดภัยสำหรับความสำนึกที่ว่าผมเป็นคริสต์ศาสนิกชนต่อหน้าศาสตราจารย์ ๖๐ คน [ไม่มีใครเลยนับถือคริสต์ศาสนา ศาสตราจารย์ที่เป็นคริสต์ศาสนิกชน (Xtian) คนอื่นๆ สองคนนอกจากตัวผมได้หายหน้าไป] และนักศึกษากว่าพันคนนั้น ผมยืนนิ่งอยู่และ “มิได้” ทำความเคารพด้วยการโค้งศีรษะให้! นับว่าเป็นขณะที่น่าสะพรึงกลัวสำหรับผม เพราะผมทราบถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดจากความประพฤติของผมเป็นอย่างดี อารมณ์ต่อต้านคริสต์ศาสนา ซึ่งได้เคยมีและยังมีอยู่ในโรงเรียนอย่างรุนแรง และซึ่งนับว่าเป็นภารกิจที่ประเสริฐมากที่จะช่วยปลดปล่อยโลมด้วยความสุภาพอ่อนโยนและเมตตากรุณา ในส่วนของเรานั้นได้พบสาเหตุที่ยุติธรรม (ดังที่พวกเขาหวัง) ที่จะตั้งข้อหาผมในฐานะที่ดูหมิ่นชาติและประมุขของชาติ และโดยเอาผมเป็นเหตุ ก็จะเริ่มเป็นปฏิปักษ์ต่อต้านคริสต์ศาสนาโดยส่วนรวม...

หลังจากที่พิธีนั้นผ่านพ้นไปประมาณสัปดาห์หนึ่ง ผมก็ได้ต้อนรับนักศึกษาและศาสตราจารย์หลายคนที่มาหาผม และผมได้ถามพวกเขาด้วยความสุภาพอ่อนโยนที่สุดเท่าที่จะทำได้ ว่าพวกเขาได้พบอะไรในตัวผมที่ขัดแย้งกับพระบรมราชโองการ ในโลกที่ผมประพฤติปฏิบัติตัวอยู่ในโรงเรียนเป็นประจำทุกวัน ในการที่ผมสนทนากับพวกนักศึกษาทั้งหลายและในประวัติในอดีตของผมในฐานะเป็นพสกนิกรที่จงรักภักดีของมิคาโดะบ้าง ทั้งผมได้บอกพวกเขาด้วยว่า สมเด็จพระจักรพรรดิที่ดีจะต้องประทานพระบรมราชโองการแก่พสกนิกร “ไม่ใช่” เพื่อให้กราบไหว้ แต่ทว่าเพื่อให้เชื่อฟังในชีวิตประจำวันของเขา เหตุผลและการสาธิตของผมพอที่จะทำให้พวกเขาแต่ละคนอ้าอึ้งไปได้ แต่ในฐานะที่เป็นกลุ่มชนพวกเขาไม่สามารถระงับความโกรธและความลำเอียงได้ พร้อมกันนั้นใช้หัตถ์ใหญ่ก็ได้เล่นงานผมเข้า ภายในหนึ่งสัปดาห์ มันก็กลายเป็นโรคปอดบวมที่ร้ายแรงมาก ภรรยาและมารดาผู้นำสงสารของผมได้เฝ้าอยู่ข้างๆ เพียงทั้งวันทั้งคืน ส่วนโลกที่ไร้ความเมตตาปราณีได้แสดงความเดือดดาลอยู่ในภายนอก พวกเขาได้ไปหาอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน ขอให้ท่านลุกจากเตียงคนไข้เพื่อแสดงความพออกพอใจในกรณีของผม อาจารย์ใหญ่ได้เคยเป็นมิตรที่ดีของผมมาตั้งแต่ผมมาเกี่ยวข้องกับโรงเรียนนี้เป็นครั้งแรกแล้ว ดังนั้น เขาจึงพยายามอย่างที่สุดที่จะให้ผมทำงานอยู่ในโรงเรียนต่อไปโดยมิได้บังคับให้ผมต้อง “เคารพ” พระบรมราชโองการที่จะทำให้ผมต้องได้รับความอับอายขายหน้าเลย แต่เสียงร้องตะโกนของพวกที่เป็นศัตรูของผมนั้นดุจเสียงร้องของพวกยิวต่อพิเลต (Pilate) ว่า “ถ้าท่านปล่อยชายคนนี้ไป ท่านก็ไม่ใช่เพื่อนของซีซาร์” อาจารย์ใหญ่ได้เขียนจดหมายแสดงความเมตตา

๙๙๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อย่างมากฉบับหนึ่งมาถึงผม เห็นชอบและสรรเสริญการกระทำที่มีโนธรรมของผมและเกือบจะวิงวอนให้ผม “ปฏิบัติ ตามจารีตประเพณี” แห่งชาติโดยให้คำยืนยันแก่ผมว่า “การโค้งศีรษะ” “มิได้” หมายถึง “การบูชา” แต่เป็นเพียงการเคารพสมเด็จพระจักรพรรดิเท่านั้น แล้วเขาก็พรรณนาถึงสถานที่แท้จริงของโรงเรียนว่า การทำให้นักเรียนที่ไม่เข้าใจผมสงบลงได้นั้น ก็มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น ก็คือการปฏิบัติต่อผมด้วยความเหยียดหยาม อาจารย์ใหญ่ได้มาแตะตัวผม โดยเฉพาะในตอนที่ผมมีร่างกายอ่อนแอมาก ผมได้ทักท้วงว่า “การโค้งศีรษะ” “มิได้” หมายถึง “การบูชา” อยู่เป็นเวลาหลายปี บัดนี้ในประเทศญี่ปุ่นการโค้งศีรษะก็มีความหมายไม่ต่างไปจากการเปิดหมวกในอเมริกาเสีย มิใช่เป็น “การปฏิเสธ” หากแต่เป็น “ความลังเลใจ” และ “ความตะขิดตะขวงใจที่เกิดจากความรู้สึกผิดชอบ” ต่างหากที่ทำให้ผมไม่ยอมโค้งให้ในขณะนั้น และบัดนี้อาจารย์ใหญ่ได้ “รับประกัน” กับผมว่าการโค้งศีรษะ “มิได้เป็นการบูชา” อะไรเลย ความตะขิดตะขวงใจของผมจึงหมดไป และแม้ว่าผมจะเชื่อว่าพิธีกรรมเป็นเรื่องที่ค่อนข้างโง่งง อยู่บ้าง แต่เพื่อเห็นแก่โรงเรียนและนักเรียนผมจึงเต็มใจโค้งศีรษะให้แก่พระบรมราชโองการ

ขบวนการที่ไม่มีศาสนา

(จาก เซนซุ, ของ คุจิมุระ, เล่ม ๙, หน้า ๒๑๐-๒๑๓)

มุเกียวไก มิได้มีความหมายเชิงปฏิเสธดังที่เห็นอยู่ในลัทธิอนานิชิโดหรือลัทธิสุญนิยม มุเกียวไก มิได้พยายามที่จะโค่นล้มสิ่งใด ๆ เลย การไม่มีศาสนา (non church) ก็คือศาสนาสำหรับพวกที่ไม่มีศาสนานั้นเอง มุเกียวไก เป็นหอพักสำหรับพวกที่ไม่มีบ้าน เป็นโรงเรียนเด็ก หรือบ้านเด็กกำพร้าสำหรับภูตผีปีศาจ ลักษณะภาพเชิงลบในคำว่า มุเกียวไก ควรหมายความว่า ไน แปลว่า “ปราศจาก” มากกว่าที่จะหมายความว่า มุ นิ สุรุ ซึ่งหมายความว่า “ทำลาย” หรือ มุชิ สุรุ ซึ่งหมายความว่า “เหยียบย่ำ” บุคคลที่ไม่มีเงิน ไม่มีพ่อแม่ ไม่มีที่อยู่อาศัย มิใช่บุคคลที่น่าสงสารตอกหรือ? เราเชื่อว่าคงจะมีแกะที่มีไม้คนเลี้ยงอยู่มากมาย อาจจะมีคริสต์ศาสนิกชนที่ไม่มีศาสนาอยู่ไม่น้อย ก็เพื่อพวกนี้แหละที่เรากำลังเขียนนิตยสารฉบับเล็กๆ นี้อยู่...

แบบที่แท้จริงของศาสนจักรก็คือ มุเกียวไก ในสวรรค์มิได้มีศาสนจักรที่เป็นระเบียบเลย เรื่องการดลบันดาลใจของจอห์นบอกว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นโบสถ์ (ศาสนจักร) ใดๆ มีอยู่ในนคร (สวรรค์) เลย” พวกบิชอป พวกพระ พวกนักเทศน์ และครูอาจารย์มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ในสวรรค์ไม่มีการให้ศีลจุ่ม หรือศีลมหาสนิทเลย ไม่มีอาจารย์และศิษย์เลย “แล้วข้าพเจ้าก็เห็นสวรรค์ใหม่และโลกใหม่ ทั้งนี้เพราะสวรรค์แห่งแรกและโลกโลกแรกได้ผ่านพ้นไปแล้ว และไม่มีทะเลอีกต่อไป และข้าพเจ้าได้เห็นเมืองเยรูซาเล็มใหม่ซึ่งเป็นนครศักดิ์สิทธิ์ ชะลอลงมาจาก

พระผู้เป็นเจ้าจากสรวงสวรรค์ คล้าย ๆ เจ้าสาวที่แต่งตัวเสร็จแล้วและพร้อมที่จะพบกับเจ้าบ่าว ฉะนั้น” (Rev. 21 : 1-2, ฉบับแปลของกูดสปีด) *มุเกียวไก* หวังจะนำเสนอศาสนจักรอย่างนี้แหละมาสู่โลก

แต่ตามธรรมดาแล้ว トラบไตที่เราเรียงดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ เราก็คงต้องการศาสนาอยู่ トラบไตนั้น คนบางคนก็จะเข้าร่วมศาสนาที่สร้างขึ้นมานี้ด้วยน้ำมือของมนุษย์ ณ ที่นั้นพวกเขายกย่องพระผู้เป็นเจ้า และจะฟังพระวจนะของพระองค์ โบสถ์บางแห่งก็ทำด้วยหิน บางแห่งก็ทำด้วยอิฐ และยังมีบางแห่งที่ทำด้วยไม้ แต่ไม่ว่าพวกเรารู้อย่างไรก็ตาม การโบสถ์แบบนี้ดอกนะ ที่ว่ามีคริสต์ศาสนิกชนเป็นจำนวนมากที่ได้สังกัดคริสต์ศาสนาที่จัดตั้งเป็นองค์การขึ้นมานั้นซึ่งก็คล้าย ๆ กับข้อเท็จจริงที่ว่า มีเด็กที่ไร้บ้านอยู่มากมาย แม้ว่าพวกเราซึ่งมิได้สังกัดคริสต์ศาสนาที่จัดตั้งเป็นองค์การ แต่พวกเราที่ต้องการโบสถ์บางชนิดเหมือนกันในเมื่อเราอยู่ในโลกนี้ โบสถ์ของเราอยู่ที่ไหนเล่า? และมีรูปร่างเหมือนอะไร?

โบสถ์ของเราก็คือเอกภพของพระผู้เป็นเจ้า อันได้แก่ธรรมชาตินั่นเอง เพดานของเอกภพก็คือท้องฟ้าสีครามที่ประดับประดาไปด้วยดวงดาวต่าง ๆ พื้นของเอกภพก็คือทุ่งอันเขียวขจี มีดอกไม้หลากหลายสีนานาพรรณเป็นประดุกพรมปูพื้น มีกังหันเป็นตุ๊กเครื่องดนตรี และมีนกในป่าเป็นตุ๊กคนธรรพ์ มียอดเขาเป็นตุ๊กเวท และก็มีพระผู้เป็นเจ้าทรงเป็นพระธรรมกถึกด้วยพระองค์เอง นี่แหละคือโบสถ์ของเรา ไม่มีโบสถ์ใดๆ ไม่ว่าจะในกรุงโรมหรือในกรุงลอนดอนที่จะใกล้เคียงกับโบสถ์นี้เลย ในแง่ *มุเกียวไก* จึงมีโบสถ์เฉพาะพวกที่ไม่มีโบสถ์อย่างที่เข้าใจกันตามภาษาที่เป็นสัจนิยมเท่านั้นแหละจึงจะเชื่อว่ามีโบสถ์ที่แท้จริง

คริสต์ศาสนาแบบญี่ปุ่น

(จาก เซนซุ, ของ อูจิมุระ, เล่ม ๑๔, หน้า ๕๗๘-๕๗๙)

พวกมิชชันนารีได้ดำเนินการที่ข้าพเจ้าสนับสนุนคริสต์ศาสนาแบบญี่ปุ่น พวกเขากล่าวว่าคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาสากล การให้ความสนับสนุนคริสต์ศาสนาแบบญี่ปุ่นจึงเท่ากับการทำศาสนาสากลให้เป็นศาสนาแห่งชาติไป จริงทีเดียว แต่พวกมิชชันนารีเหล่านี้มิได้ให้ความสนับสนุนแก่คริสต์ศาสนาที่แบ่งเป็นนิกายหรือที่มีชื่อต่างๆ กัน ซึ่งก็ไม่แตกต่างไปจากศาสนาแห่งชาติดอกหรือ? พวกเขามั่นใจหรือว่า นิกายเมทอดิสต์ นิกายเพรสไบทีเรียน นิกายอีปิสโคปาเลียนิสต์ นิกายคอนกรีเกชัน นิกายลูเทอแรน และนิกายทางคริสต์ศาสนาอื่นๆ อีกนับร้อยๆ นิกายซึ่งพวกเขากล่าวว่าในคริสต์จักรมีคริสต์ศาสนานิตต่าง ๆ กว่า ๖๐๐ ชนิด พวกเขานั่นใจหรือว่า คริสต์ศาสนาที่มีจำนวนนับเป็นร้อยเป็นพันชนิดเหล่านี้แต่ละชนิดเป็นศาสนาสากล? ทำไมจึงต้องตำหนิข้าพเจ้าที่สนับสนุนคริสต์ศาสนาแบบญี่ปุ่น ในเมื่อพวกเขาทุกๆ คนต่างก็

๙๙๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สนับสนุนคริสต์ศาสนาแบบของตนเองทั้งนั้น? ถ้าหากไม่ถือว่าเป็นความผิดอะไรที่จะสนับสนุนคริสต์ศาสนาแบบใดแบบหนึ่งในทั้งหมดที่มีกว่า ๖๐๐ ชนิดนี้ละก็ ทำไมข้าพเจ้าจึงจะต้องเป็นฝ่ายผิดที่ให้ความสนับสนุนคริสต์ศาสนาแบบญี่ปุ่นด้วยเล่า? กรุณาอธิบายหน่อยเถิด

แล้วพวกมิชชันนารีที่ชอบวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ แน่ใจละหรือว่าไม่มีคริสต์ศาสนาแห่งชาติอยู่ในยุโรปและอเมริกา? เมื่อว่าโดยแก่นแท้แล้ว นิกายอีปัสโคปาเลียนิสต์มิได้เป็นคริสต์ศาสนาแบบอังกฤษ นิกายเพรสไบทีเรียนมิได้เป็นคริสต์ศาสนาแบบสกอตต์ นิกายลูเทอแรน มิได้เป็นคริสต์ศาสนาแบบเยอรมัน ฯลฯ ดอกหรือ? ตัวอย่างเช่น ทำไมจึงเรียกศาสนาว่า “นิกายเพรสไบทีเรียนคัมเบอร์แลนด์” ด้วย? ถ้าหากไม่ถือว่าเป็นการผิดอะไรที่จะเอาชื่อของจังหวัดในมลรัฐเคนทักกีไปเป็นชื่อคริสต์ศาสนาแล้ว ทำไมข้าพเจ้าจึงผิดด้วยเล่าที่เอาชื่อแห่งประเทศของข้าพเจ้าไปใช้ในงานของตัวเองกัน? ข้าพเจ้าคิดว่าข้าพเจ้ามีสิทธิมากพอที่จะเรียกคริสต์ศาสนาของข้าพเจ้าว่าคริสต์ศาสนาแบบญี่ปุ่น เช่นเดียวกับคริสต์ศาสนิกชนหลายพันคนในหุบเขาคัมเบอร์แลนด์ มีสิทธิที่จะเรียกคริสต์ศาสนาของพวกเขาตามนามหุบเขาที่พวกเขาอาศัยอยู่

“เมื่อชาวญี่ปุ่นมีความเชื่อถือในพระเยซูคริสต์เจ้าอย่างเสรีและแท้จริง เขาก็ถือว่าเป็นคริสต์ศาสนิกชนแบบญี่ปุ่น และคริสต์ศาสนาของเขาก็ถือว่าเป็นคริสต์ศาสนาแบบญี่ปุ่น” นับว่าเป็นเรื่องที่ยากเหลือเกิน คริสต์ศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นมิได้หวดตีถือว่าคริสต์ศาสนาทั้งหมดเป็นของตัวเอง ทั้งเขาก็มิได้สร้างคริสต์ศาสนาขึ้นมาใหม่โดยการหันมานับถือคริสต์ศาสนาเลย เขาเป็นชาวญี่ปุ่นและเขาก็เป็นคริสต์ศาสนิกชน เพราะฉะนั้นเขาจึงเป็นคริสต์ศาสนิกชนชาวญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นที่หันมานับถือคริสต์ศาสนาหาได้สิ้นสุดความเป็นชาวญี่ปุ่นไม่ ตรงกันข้ามโดยการหันมานับถือคริสต์ศาสนา นั้น เขากลับเป็นชาวญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ชาวญี่ปุ่นที่ไปเป็นชาวอเมริกันหรือชาวอังกฤษหรือเป็นคนสากลที่ไม่มีรูปร่างอะไร (amorphous) ย่อมไม่ถือว่าเป็นชาวญี่ปุ่นที่แท้หรือคริสต์ศาสนิกชนที่แท้ พอลซึ่งเป็นสาวกผู้ใหญ่ของพระเยซูก็คงเป็นชาวฮีบรูของพวกฮีบรูจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต สะวอนาโรลา (Savonarola) ก็คงเป็นคริสต์ศาสนิกชนชาวอิตาลี ลูเทอร์ก็เป็นคริสต์ศาสนิกชนชาวเยอรมันและน็อกซ์ (Knox) ก็คงเป็นคริสต์ศาสนิกชนชาวสกอตต์ พวกเขามิได้เป็นมนุษย์สากลที่ไม่มีอัตลักษณ์ใดๆ แต่เป็นบุคคลที่มีสัญชาติต่างๆ กัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นมนุษย์ที่แท้จริง และเป็นคริสต์ศาสนิกชนที่แท้จริง...

ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นบุคคลที่น่าเศร้าใจใดๆ ยิ่งไปกว่าชาวญี่ปุ่นที่เลียนแบบครุมิชชันนารีที่เป็นชาวอเมริกันหรือชาวยุโรปของตนโดยการหันไปนับถือคริสต์ศาสนาเลย เมื่อได้ตรวจสอบอย่างใกล้ชิดแล้ว “คริสต์ศาสนิกชนสากล” ผู้กลับใจหันไปนับถือคริสต์ศาสนาเหล่านี้อาจกลับไปเป็นอะไรบางอย่างที่ไม่มากไปกว่าชาวญี่ปุ่นที่ถูกถอนสัญชาติ ซึ่งความเป็นสากลของพวกเขา

ปรัมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๙๙๕

ไม่ยิ่งไปกว่าลัทธินิยมอเมริกาหรือลัทธินิยมอังกฤษที่เขาเอามาใช้เพื่อทดแทนลัทธิชาติที่พวกเขาต้องสูญเสียไปแล้ว

สองเจ. (J)

คำว่า “สองเจ.” เป็นคำที่สร้างขึ้นมาโดยการเอาคำอังกฤษกับญี่ปุ่นมารวมกันเมื่อ ๕ ปีก่อนที่อุจิมุระจะถึงแก่กรรม จารึกที่หลุมฝังศพเขียนเป็นภาษาอังกฤษในขณะที่อุจิมุระกำลังทำงานอยู่ในบ้านเด็กปัญญาอ่อน

(จาก เซนธู, ของ, อุจิมุระ, เล่ม ๑๕, หน้า ๕๔๔-๖๐๐; เล่ม ๒๐, ภาพที่อยู่ตรงข้ามกับปกในของหนังสือพิมพ์)

ข้าพเจ้ารักสองเจ. (J) และไม่มีเจ. (J) ที่ ๓ เจ. (J) หนึ่งก็คือ Jesus (พระเยซู) และอีกเจ. (J) หนึ่งก็คือ Japan (ญี่ปุ่น)

ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าคุณเจ้ารัก เจ. (J) ไหนมากที่สุด คือ Jesus หรือ Japan

เพื่อนร่วมชาติของคุณเจ้าเกลียดข้าพเจ้าเพราะข้าพเจ้าไปเห็นแก่พระเยซูว่าเป็น ยะโส และพวกมิชชันนารีต่างชาติไม่ชอบข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าเห็นแก่ญี่ปุ่นในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นคนแห่งชาติและคับแคบ

ไม่เป็นไร ข้าพเจ้าอาจสูญเสียเพื่อนฝูงไป แต่ข้าพเจ้ามิได้สูญเสียพระเยซูและญี่ปุ่น

เพื่อเห็นแก่พระเยซู ข้าพเจ้าไม่อาจมีพระผู้เป็นเจ้าองค์อื่นนอกเหนือไปจากพระบิดา พระองค์ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าและพระบิดาของคุณเจ้า และเพื่อเห็นแก่ญี่ปุ่น ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถจะยอมรับศาสนาใดๆ ที่มาในนามของชาวต่างดาวได้ แม้จะต้องอดตายจะต้องตาย ข้าพเจ้าก็ไม่อาจทอดทิ้งพระเยซูและญี่ปุ่นได้ ข้าพเจ้าขอเน้นว่าคุณเจ้าเป็นคริสต์ศาสนิกชนชาวญี่ปุ่น แม้ข้าพเจ้าจะทราบโดยทั่วๆ ไปแล้วพวกมิชชันนารีทั้งหลายไม่ชอบชื่อนั้นเลยก็ตาม

พระเยซูและญี่ปุ่น ศาสนาของคุณเจ้ามีใจกลางที่มีจุดศูนย์กลางแห่งเดียว หากเป็นวงรีที่มีจุดศูนย์กลางสองจุด หัวใจและจิตใจได้หมุนไปรอบๆ ชื่อที่รักทั้งสอง และข้าพเจ้าก็ทราบว่าชื่อหนึ่งทำให้อีกชื่อหนึ่งเข้มแข็งขึ้น พระเยซูทำให้ความรักของคุณเจ้าที่มีต่อประเทศญี่ปุ่นเข้มแข็งขึ้นและบริสุทธิ์ขึ้น และญี่ปุ่นก็ทำให้ความรักที่ข้าพเจ้ามีต่อพระเยซูแจ่มแจ้งขึ้นและมีวัตถุประสงค์ชัดเจนขึ้น ถ้าหากมิใช่เพื่อทั้งสองอย่างนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็คงกลายเป็นเพียงผู้เพ้อฝันเป็นคนบ้า เป็นบุคคลสากลที่ไม่มีรูปร่างอะไรเท่านั้นเอง

๙๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พระเยซูทำให้ข้าพเจ้าเป็นคนของโลก เป็นเพื่อนของมนุษยชาติ ญี่ปุ่นทำให้ข้าพเจ้าเป็นคนรักประเทศ และโดยอาศัยญี่ปุ่นนั่นเองที่ได้ผูกมัดข้าพเจ้าไว้กับโลกมนุษย์นี้ ข้าพเจ้ามิได้เป็นคนใจแคบหรือใจกว้างเพราะการรักสองสิ่งในขณะเดียวกันแต่อย่างใดเลย

โอ ข้าแต่พระเยซู ขอพระองค์ทรงเป็นดวงอาทิตย์แห่งดวงวิญญาณของข้าพเจ้าด้วยเถิด ขอพระองค์ทรงเป็นผู้ช่วยเหลือที่น่ายรักเถิด ข้าพเจ้าขอถวายทุกสิ่งทุกอย่างแด่พระองค์!

โอ, ญี่ปุ่น

ดินแดนแห่งดินแดนทั้งหลาย เราขอให้หัวใจ

การสวดอ้อนวอน และบริการฟรีแก่ท่าน

เพราะท่านนี่เอง พวกลูก ๆ ของท่านจึงอยู่อย่างผาสุก

และเราจะตายเพื่อท่านในเมื่อท่านต้องการ

เจ. จี. วิตเดียร์

“ขอให้จารึกไว้ที่หลุมฝังศพข้าพเจ้าว่า”

ข้าพเจ้าเพื่อประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นเพื่อโลก

โลกเพื่อพระเยซูคริสต์เจ้า

และทั้งหมดนั้นก็เพื่อพระผู้เป็นเจ้า

นิชิตะ คิทะโร

ปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของญี่ปุ่น

หนังสือเรื่อง ปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของญี่ปุ่น (นิฮอน มุงกะ โนะ มอนไต) นี้ นิชิตะ คิทะโร (พ.ศ. ๒๔๑๓-๒๔๘๘) เป็นผู้แต่ง ข้อความที่คัดมานี้ก็ได้มาจากหนังสือเล่มนั้นซึ่งเดิมท่านได้บรรยายเป็นชุดที่มหาวิทยาลัยเกียวโต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ หนังสือเล่มนี้อาจแต่งขึ้นหลังจากที่หนังสือตำราทางราชการชื่อ สิ่งที่เป็นพื้นฐานแห่งแนวการปกครองแห่งชาติของญี่ปุ่น ออกมาไม่นานนัก หนังสือตำราของทางราชการเล่มนี้มีแนวโน้มไปในทางที่จะทำให้ลัทธิชาตินิยมทางอารมณัรุกรองขึ้นมาโดยการที่จะต้องสูญเสียลัทธิเหตุผลนิยมและลัทธิปัจเจกนิยมของ

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๙๙๗

ตะวันตกไป มหาวิทยาลัยอิมพีเรียลที่เกียวโต ซึ่งอยู่อยู่กับการสร้างแนวโน้มเช่นนั้นได้ให้ความอุปถัมภ์ในการทำให้คำบรรยายชุดนั้นเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่ประชาชน ซึ่งอาจทำให้ลัทธิแอนตี้พุทธปัญญานิยมที่กำลังรุ่งเรืองขึ้นมาในขณะนั้นสั่นคลอนได้ และทำให้ประชาชนเข้าใจญี่ปุ่นและโลกดีขึ้น นิชิตะซึ่งเป็นศาสตราจารย์วิชาปรัชญาชั้นนำในสมัยนั้นได้รับการขอร้องให้ทำคำบรรยายชุดแรกขึ้น นิชิตะซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธศาสนาิกายเซนได้อุทิศชีวิตเพื่อศึกษาและย่อยปรัชญาตะวันตก ท่านได้รับอิทธิพลจาก เจมส์, เบิร์กสัน, พิชต์, เฮเกล และในปีหลังๆ ก็จาก ไลบ์นิตซ์ และ อริสโตเติล โดยเฉพาะคำบรรยายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นพัฒนาการทางปรัชญาของนิชิตะเป็นขั้นๆ ในระยะหลังๆ ซึ่งมีลัทธินิยมประวัติศาสตร์อย่างรุนแรงซึ่งแพร่หลายอยู่ในญี่ปุ่นในยุคนี้เป็นเครื่องหมาย สิ่งที่นิชิตะเห็นว่าดีที่สุดที่สุดในปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นก็คืออะไรบางอย่างที่รวมปริมปราประเพณีนั้นเข้ากับตะวันตก มากกว่าที่จะแยกปริมปราประเพณีออกจากตะวันตก ท่านเห็นว่าเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นมิเพียงเป็นไปตามอารมณ์และไม่มีเหตุผลอย่างที่นักชาตินิยมทั้งหลายประกาศเท่านั้น แต่ยังมีอัตลักษณ์ที่เป็นมูลฐานแห่งการ “ไปหาความจริงของสิ่งทั้งหลาย” นอกเหนือภาวะเชิงจิตวิสัยอีกด้วย

ถัดมาอีกปีหนึ่ง คือ พ.ศ. ๒๔๘๒ หนังสือชื่อ *ความคิดเรื่องเหตุผล (โคริโนะ คันกุกะ)* ซึ่งเพื่อนร่วมสำนักคนหนึ่งของนิชิตะ ชื่อ อะมะโนะ เทอียุ เป็นผู้เขียน ได้ถูกพวกหัวชาตินิยมโจมตีและเร้าให้เกิดพายุแห่งการโต้วาทะกันขึ้นมา ทั้งๆ ที่มีอันตรายที่แสดงตัวให้ท่านเห็นอยู่และทั้งๆ ที่ขัดกับคำแนะนำของพวกเพื่อนๆ ร่วมสำนัก แต่นิชิตะก็ยังตัดสินใจตีพิมพ์คำบรรยายของท่านขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อว่าคนทั้งหลายจะได้เข้าใจความหมายที่แท้จริงแห่งเจตนารมณ์ของญี่ปุ่น และประชาชนชาวญี่ปุ่น ก็จะไม่ถูกชักนำไปในทางที่ผิดๆ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องตัดสินใจอย่างฉกฉวยในฉับพลันทันใดในประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่ก็อาศัยมูลฐานแห่งหนังสือนี้แหละที่ทำให้ ท่านต้องถูกโจมตี ว่าเป็นพวกโปรตะวันตกในระหว่างสงคราม และถูกพวก “หัวก้าวหน้า” ภายหลังสงครามโจมตีว่าเป็นพวกหัวถอยหลังเข้าคลอง

(จากหนังสือ นิยอน บุนกะ โนะ มอนตะ, หน้า ๑-๑๐๗)

สิ่งที่ข้าพเจ้ากำลังจะนำมาอภิปรายในวันนี้ในหัวเรื่องว่า *ปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของญี่ปุ่น* นั้น ข้าพเจ้ามิได้ตั้งใจจะเป็นการแปลความหมายเกี่ยวกับลักษณะภาพแห่งวัฒนธรรมของเราเองที่ถือการค้นคว้าวิจัยทางประวัติศาสตร์เป็นหลักเลย ข้าพเจ้าเชื่อว่ามิบุคคลอื่นๆ อีกมากที่มีวิสัยความสามารถที่จะทำเช่นนั้นได้ ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวลະว่า การศึกษาชนิดนั้นนับว่าสำคัญมาก ไม่มีใครดอกที่จะพอใจสิ่งนี้มากไปกว่าข้าพเจ้า อย่างไรก็ตาม การสอบถามอย่างบัณฑิตไม่ควรจะปิดบังข้อบกพร่องอะไรและข้อขัดข้องอะไรเลย ทั้งจุดมุ่งหมายที่จริงจังและความอ่อนแอแห่งวัฒนธรรมของเราควรจะได้มีการชี้แจงกันอย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา และผลลัพธ์ก็ควรเป็นเช่นว่าเพื่อ

๑๙๙๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สร้างความเกี่ยวข้องขั้นมูลฐานกับแกนแห่งประวัติศาสตร์โลก ดังที่คำพังเพยที่ว่า “กลิ่นแห่งดอกซากุระในยามอาทิตย์อุทัย” เสนอแนะ เจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่นที่ได้หล่อเลี้ยงเราก็มีอะไรบางอย่างที่ยุติธรรม เปิดเผย และซื่อสัตย์อยู่ และเจตนารมณ์ทางด้านวิชาการก็จะต้องมีบ่อเกิดอยู่ในทัศนคตินั้น

คำพังเพยที่ว่า “วัฒนธรรมตะวันออกมีลักษณะเป็นลัทธิศาสนา วัฒนธรรมตะวันตกมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์” นั้นดูเหมือนจะเอามาประยุกต์ใช้กับวัฒนธรรมจีน (ไม่ใช่วัฒนธรรมญี่ปุ่น) ได้เป็นอย่างดี นับว่าเป็นความจริงที่ว่า ญี่ปุ่นได้เคยถูกเรียกว่าประเทศที่ประชาชน “ดำเนินตามวิถีของเทพเจ้าทั้งหลายอย่างซัดแจ้ง”^๒ แต่ข้อนี้หมายถึงเพียงว่าการให้เหตุผลได้ถูกปล่อยให้หายไปเพื่อเห็นแก่การให้เหตุผล และมโนภาพก็มีได้ถูกต่อล้อต่อเถียงเพื่อเห็นแก่มโนภาพเอง ดังที่โมโตอริ โนรินางะ อธิบายไว้ในหนังสือ นะโอมิ โนะ มิตะมะ ว่า “วิถีทางของเทพเจ้าทั้งหลายก็ไม่มီးไร นอกจากวิถีแห่งการไปหาสิ่งทั้งหลาย” ซึ่งควรจะถือว่าเป็นการตรงไปหาข้อเท็จจริงที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย แต่การไปหาข้อเท็จจริงที่แท้จริง มิได้หมายถึงการเจริญรอยตามปรัมปราประเพณีเพียงเพราะถูกจารีตประเพณีบังคับหรือมิได้หมายถึงการตอบสนองอารมณ์เชิงจิตวิสัยเลย การไปหาข้อเท็จจริงที่แท้จริงนั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราเรียกว่าเจตนารมณ์ทางวิทยาศาสตร์ ควรจะหมายถึงการดำเนินตามข้อเท็จจริงที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายโดยจะต้องยอมเสียสละตัวเอง ควรจะเข้าใจข้อความที่ว่า ไม่เป็นการโต้เถียงกัน ว่าไม่เป็นการอวดดี แต่เพื่อเป็นการเคารพข้อเท็จจริงที่แท้จริง ก็ไม่ควรจะเป็นเพียงการสิ้นสุดการคิดหรือการเตรียมพร้อมที่จะประนีประนอมเลย การแทรกซึมเข้าหาบ่อเกิดแห่งข้อเท็จจริง ก็คือการดักเตือนตนเอง (และกลายเป็นเชิงวิวิธวิสัย) นั้นเอง

ข้าพเจ้าเชื่อว่า พื้นฐานแห่งทัศนะเกี่ยวกับโลกและมนุษยชาติตามแบบตะวันออกนั้นได้มีบางสิ่งบางอย่างซึ่งถ้าหากไม่สูงส่งกว่า ก็ต้องพอๆ กันกับการสร้างมโนภาพตามแบบตะวันตกนั้นแหละ พื้นฐานทั้งของวัฒนธรรมจีนและอินเดียย่อมมีอะไรบางอย่างที่ยิ่งใหญ่จริงๆ แต่วัฒนธรรมทั้งสองนั้นขาดเจตนารมณ์แห่งการที่จะแสวงหาข้อเท็จจริงที่แท้จริงอย่างจริงจัง และดังนั้นจึงกลายเป็นวัฒนธรรมที่แห้งแล้งจิตชิดและเป็นเสมือนซากดึกดำบรรพ์ ที่ว่าญี่ปุ่นเท่านั้นในตะวันออก แม้จะมีส่วนร่วมในอิทธิพลทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็ได้ไปไกลถึงขนาดดูถูกสิ้นเอาวัฒนธรรมตะวันตก และถือกันว่าเป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมตะวันออกขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่

^๒ การแสดงลักษณะพิเศษของชินโตตามที่เข้าใจกันเป็นธรรมดาสามัญทั่วไปว่าเป็น “การเจริญรอยตามเจตจำนงของสมเด็จพระจักรพรรดิโดยมิได้มีการยืนยันเจตจำนงของตนเองเลย” ในทฤษฎีที่ว่าการศึกษาพูดดังกว่าคำพูด ถือกันว่าความไม่ชัดเจนแห่งภาษาญี่ปุ่น (นั่นคือการไม่ได้พัฒนาองค์การเกี่ยวกับวรรณกรรมหรือลัทธิศาสนาที่เขียนขึ้นก่อนที่จะได้ติดต่อกับจีน) นับว่าเป็นคุณธรรมมากกว่าที่จะเป็นความอ่อนแอ ดูเรื่อง ศาสนาแห่งชาติของญี่ปุ่น ของฮิลตันหน้า ๑๔-๑๕, ๑๙๒-๑๙๕ - บก.

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๙๙๙

ก็เนื่องมาจากเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นอย่างเดียวกันนั้นซึ่งเป็นเสรีและมีได้ถูกล่ามโซ่ไว้เลย จึง “ตรงไปหาสิ่งทั้งหลาย” อย่างนั้นมีใช่หรือ? (หน้า ๑-๓)

เพื่อที่จะอธิบายว่าวัฒนธรรมญี่ปุ่นเหมือนอะไร เราจะต้องหันกลับไปดูประวัติวัฒนธรรมญี่ปุ่น ศึกษาสถาบันต่างๆ และอารยธรรมของญี่ปุ่น ในตอนเริ่มต้นคำบรรยาย ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า ข้าพเจ้าพอใจการศึกษาเช่นนั้นเป็นอย่างยิ่ง พร้อมกันนั้นข้าพเจ้าก็เชื่อว่า เราจะต้องตรวจสอบว่าในแง่ใดบ้างที่เราอาจพิจารณาเห็นวัฒนธรรมญี่ปุ่นทุกวันนี้ (กำลังกลายเป็น) วัฒนธรรมโลกในแง่ใด และอาจพัฒนาไปถึงขั้นนั้นได้อย่างไร ปัญหาที่เกิดขึ้นมาอีกว่า วัฒนธรรมตะวันตกจะอำนวยให้ซึ่งวัฒนธรรมโลกแก่ประวัติศาสตร์ของโลกในอนาคตได้อย่างไร? พวกเขากล่าวว่า พวกที่ไม่รู้ภาษาต่างประเทศย่อมไม่รู้อะไรเกี่ยวกับภาษาของตนเองเลย และความจริงโดยเพียงอาศัยการเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นๆ เราก็อาจเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่กำหนดให้ได้จริงๆ เราอาจรู้จักตัวเราโดยการทำให้ตัวเองให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาในกระจกแห่งภาวะเชิงวัตถุวิสัยและโดยการรู้จักตัวเราเองทางวัตถุวิสัย เราก็อาจทำได้ตามแบบวัตถุวิสัย มิฉะนั้นเราก็ไม่สามารถจะหนีการถูกกล่าวหาว่าคุยโวและอวดดีได้ไม่เป็นการเพียงพอเลยที่จะอธิบายลักษณะสำคัญ อันเด่นชัดของวัฒนธรรมญี่ปุ่น ในประเทศญี่ปุ่นทุกวันนี้ซึ่งกำลังพยายามที่จะตั้งตัวเองเป็นประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาติหนึ่งของโลก จุดนี้นับว่าควรแก่การที่จะได้รับความสนใจเป็นพิเศษ (หน้า ๓-๔)

ในประเทศญี่ปุ่นได้มีแนวโน้มไปไกลเกินกว่าที่จะทำการเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกกับตะวันตก โดยการที่จะเอาวัฒนธรรมทั้งสองมาเข้าแถวเปรียบลักษณะที่เป็นภายนอก ตัวอย่างเช่น ประชาชนอาจกล่าวว่าในตะวันตกมีทฤษฎีอย่างนั้นๆ ในตะวันออกก็มีทฤษฎีทำนองเดียวกันหรือกลับกันเป็นว่า ในตะวันออกมีทฤษฎีอย่างนั้นๆ แต่ในตะวันตกไม่มีทฤษฎีเช่นนั้นไม่จำเป็นจะต้องกล่าวละว่า มนุษย์ในฐานะเป็นสมาชิกของสัตว์จำพวก (Species) เดียวกัน คือเป็น homo sapiens ด้วยกัน ได้คิดถึงสิ่งต่างๆ อย่างเดียวกันอยู่บ่อยๆ พอดูทีเดียว อย่างไรก็ดี แม้ว่าลัทธิคำสอนเกี่ยวกับลักษณะภาพทฤษฎีล้วนๆ จะไม่เป็นอิสระต่อภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของตน เพราะฉะนั้นการอภิปรายเกี่ยวกับลัทธิเหล่านี้จะต้องเริ่มต้นด้วยมูลฐานทางประวัติศาสตร์และปฏิบัติต่อลัทธิเหล่านั้นเหมือนกับเป็นสิ่งที่มีชีวิต แต่การที่จะเปรียบเทียบโนคติเหล่านี้ในรูปของนามธรรมในฐานะเป็น “ลัทธิ” นั้นย่อมผูกพันอยู่กับการที่จะเป็นสิ่งที่ผิวเผินไม่ลึกซึ้งอะไร ตัวอย่างเช่น “การที่เหตุการณ์ต่อเหตุการณ์มีปฏิกิริยาต่อกัน” ของ ฝาสัง (Fa-tsang) กับทฤษฎีไดอะเลกติกของเฮเกล เมื่อมองดูอย่างผิวเผินแล้ว ก็นับว่าคล้ายคลึงกันมาก แต่ความจริงทฤษฎีหนึ่งเป็นแบบพระพุทธศาสนาและอีกทฤษฎีหนึ่งเป็นแบบคริสต์ศาสนา ซึ่งหมายความว่าเมื่อว่าโดยแก่นแท้แล้วแตกต่างกันในด้านเจตนารมณ์หนึ่ง แม้เราอาจพูดถึงการมีอะไรบางอย่างในความคิดแบบตะวันออกซึ่งความคิดแบบตะวันตกยังขาดอยู่ ความแตกต่างกันอาจเป็นเพียงภายนอก

๑๐๐๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คล้ายกับยิราฟที่มีคอยาวกับปลาวาฬที่มีคอสั้น (ซึ่งจะอย่างไรก็ตาม ทั้งสองต่างก็เป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมเช่นกัน) การแสดงลักษณะพิเศษเช่นนั้นอาจเป็นที่ยอมรับนับถือได้ถ้าหากเป็นเพียงเสียงของการรรรดาธิบาย แต่ในการอภิปรายถึงคุณงามความดีของวัฒนธรรมทั้งสอง เราจะต้องตรวจสอบสิ่งทั้งหลายใหม่โดยอาศัยลักษณะภายในแห่งชีวิตทางประวัติศาสตร์ของเรา นั่นคือเหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงคิดว่าเบื้องต้นเราจะต้องพิจารณาถึงลักษณะภายในแห่งชีวิตทางประวัติศาสตร์ของเราเสียก่อน

เราไม่อาจถือว่าวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งและเรียกมันว่าวัฒนธรรมนั้นได้ ถ้าหากเราขอยืมคำว่า แบบพิมพ์เดิม ซึ่งเกอเท (Goethe) ใช้ในวิชา อินทรีย์วรรณนา (morphology : วิชาว่าด้วยลักษณะร่างกายของสัตว์และพืช) เกี่ยวกับสิ่งที่มีชีวิตและพูดถึง แบบพิมพ์เดิมของวัฒนธรรมละก็ มันเป็นสิ่งชนิดใดเล่า? ชีวิตทางประวัติศาสตร์ก็คล้ายๆ ชีวิตทางชีววิทยา คืออาจกล่าวได้ว่าดำรงรูปลักษณะต่างๆ ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่... ดราบเท่าที่เป็นวัฒนธรรมของมนุษย์มันก็ต้องมีสิ่งที่เรียกว่า แบบพิมพ์เดิม ในเมื่อสัมพันธ์กับสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจและเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมต่างๆ ได้ แบบพิมพ์เดิมของวิถีทางมิได้หมายถึงสถานะทางด้านอินทรีย์วรรณนาชนิดถ่ายแบบของวัฒนธรรม หากหมายถึงบางสิ่งบางอย่างที่ก่อให้เกิดเป็นตัวมันเอง ณ อนันต์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มิรู้ลักษณะและทำไปตามหน้าที่ เราอาจใช้มูลฐานนี้แปลความหมายทิศทางที่ต่างกันแห่งการก่อรูปพัฒนาการทางวัฒนธรรมนั้นได้ จากทัศนะเช่นนั้น ก็อาจทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตก เช่น การที่วัฒนธรรมทั้งสองนั้นขัดแย้งกันและมีความสัมพันธ์กันได้

นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมข้าพเจ้าจึงยืนยันว่าทุกวันนี้เรามีความต้องการที่จะศึกษาในแง่ทฤษฎีมากที่สุด หรืออีกนัยหนึ่ง เราต้องการศึกษาวิทยาศาสตร์มากที่สุด วัฒนธรรมยุโรปซึ่งได้มาจากวัฒนธรรมกรีกซึ่งมีลักษณะเป็นเชิงพุทธิปัญญาและเชิงทฤษฎี และได้อุทิศให้แก่การสอบถามหาข้อเท็จจริงที่แท้จริงนั้นมีโครงสร้างทางทฤษฎีที่ยิ่งใหญ่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งชาวยุโรปได้อาศัยมูลฐานแห่งโครงสร้างนั้นวิพากษ์วิจารณ์วัฒนธรรมที่แตกต่างกันและตีความหมายทิศทางแห่งพัฒนาการของวัฒนธรรมเหล่านั้น ผลที่เกิดจากความขัดแย้งและความแตกต่างกันในด้านความคิดเห็นในหมู่วัฒนธรรมต่างๆ มาเป็นเวลาหลายพันปีได้ทำให้มีการพัฒนาแบบพิมพ์เดิมทางทฤษฎีบางอย่างได้ ซึ่งชาวยุโรปถือว่า เป็นแบบพิมพ์เดิมทางวัฒนธรรมเพียงแบบพิมพ์เดียวเท่านั้น โดยอาศัยมูลฐานนี้ พวกเขาจึงเข้าใจพัฒนาการทางวัฒนธรรมชั้นต่างๆ ซึ่งจะทำให้เรามองเห็นวัฒนธรรมตะวันออกซึ่งยังล้าหลังอยู่ในขั้นด้อยพัฒนาอยู่ พวกเขาเชื่อว่าวัฒนธรรมตะวันออกถ้าได้รับการพัฒนายังคงกลายเป็นเอกลักษณ์กับวัฒนธรรมตะวันตก แม้นักปราชญ์คนสำคัญๆ เช่น เฮเกล ก็มีส่วนในความคิดเห็นนี้ด้วย แต่ข้าพเจ้าคิดว่าตรงนี้แหละได้มีปัญหาหนึ่งเกิดขึ้นมา

รังเก (Ranke) ประกาศว่า วัฒนธรรมทั้งปวงก่อนสมัยกรุงโรมได้หลงไหลมาลงทะเลสาบ คือกรุงโรม และวัฒนธรรมทั้งปวงหลังสมัยกรุงโรมก็ได้ไหลออกจากทะเลสาบ คือกรุงโรม อีกนั้นแหละ นับตั้งแต่สมัยโรมันมา เราอาจกล่าวได้ว่า ประเทศต่างๆ ในยุโรปได้ก่อให้เกิดโลกขึ้นมาโลกหนึ่ง แต่ละประเทศก็มีวัฒนธรรมพิเศษของตนโดยเฉพาะ นับว่าเป็นความจริง แต่เราก็ควรพิจารณาเห็นประเทศเหล่านั้น ว่าเป็นโฉมหน้าต่างๆ กันแห่งวัฒนธรรมระบบเดียว ตรงกันข้าม วัฒนธรรมตะวันออกแม้เราจะกล่าวถึงในฐานะเป็นวัฒนธรรมเดียว แต่ก็ไม่สามารถถือว่าเป็นวัฒนธรรมเดียวในแง่ที่ประเทศต่างๆ ในยุโรปได้ก่อให้เกิดโลกหนึ่งขึ้นมา ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวก็ได้ว่า วัฒนธรรมตะวันออกมีลักษณะบางอย่างที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกัน แต่ข้าพเจ้ารู้สึกประหลาดใจว่า ความเป็นหนึ่งนั้นดูจะมีได้เป็นชนิดที่ค่อนข้างจะทั่วไปชนิดหนึ่งเลย และห่างจากความเป็นหนึ่งที่มีระบอบอยู่มาก การที่จะบรรลุถึงความเป็นหนึ่งที่แท้จริงในตะวันออกดูเหมือนจะเป็นเรื่องของอนาคตเสียมากกว่า เราจะต้องพบหลักการที่ถึงความแท้จริงที่แท้ของสิ่งทั้งหลายในที่บางแห่งที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมตะวันออก แทนที่จะเพียงพูดว่ามันได้เป็นเช่นนั้นและมันกำลังเป็นเช่นนั้น เราจะต้องสร้างหลักการที่จะทำให้เราสามารถพูดว่ามันควรจะเป็นเช่นนั้นให้ได้ เราจะต้องค้นให้พบอะไรบางอย่างที่คล้ายๆ กับแม่พิมพ์เต็มแห่งมนุษยชาติของเรา... วัฒนธรรมตะวันออกพัฒนาอย่างโดดเดี่ยวโดยมีภูเขาและทะเลเป็นผู้แยกมันออกจากกัน และไม่เคยมีประสบการณ์ถึงการปฏิเสธกันและกันที่มีอยู่มากมายดังที่พบอยู่ในวัฒนธรรมตะวันตกเลย ข้าพเจ้าคิดว่าข้อนี้ย่อมเป็นการอธิบายถึงเหตุผลที่ว่าทำไมวัฒนธรรมเหล่านั้นจึงขาดลักษณะภาพที่มีเหตุผลที่จะบังคับให้มันแทรกซึมความแท้จริงเข้าไปทางการปฏิเสธตัวเองโดยทั่วๆ ไป อย่างไรก็ดี ทุกวันนี้ชาติต่างๆ ทางตะวันออกไม่อาจพอใจอยู่กับการมีภาวะพิเศษของตนเองได้ ทั้งนี้ก็เพราะโลกกำลังจะกลายเป็นโลกเดียวที่แท้จริงอยู่ (หน้า ๕-๘)

ขอให้เราได้ถามว่า มิได้มีเหตุผลใดๆ เป็นพื้นฐานวัฒนธรรมตะวันออกซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่หล่อเลี้ยงพวกเรามาเป็นเวลายาวนานพันปีแล้วดอกหรือ? มโนภาพเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์และโลกของเรามีได้มีวิถีทางเดิมแห่งการมองดูและการคิดถึงสิ่งทั้งหลายของเรา หรือเมื่อกล่าวอย่างสั้นๆ ก็คือเหตุผลของเราเองดอกหรือ? มันมิได้เป็นเพียงสิ่งที่เป็นไปตามอารมณ์ดังที่คนทั้งหลายเขาคิดกันดอกหรือ? ข้าพเจ้ามิได้ปฏิเสธว่า วัฒนธรรมของญี่ปุ่น ก็คือวัฒนธรรมแห่งอาณาเขตนั่นเอง บางครั้งข้าพเจ้าก็ตั้งข้อสังเกตตัวเองซึ่งทำให้เกิดผลว่า วัฒนธรรมญี่ปุ่นเป็นวัฒนธรรม ที่เป็นไปตามท่วงทำนอง คือ มีลีลา อย่างไรก็ดี โดยอาศัยการบรรลุถึงความแท้จริงที่ว่า เราอาจเป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมา อาจดำรงอยู่ในสัจธรรม เพราะฉะนั้น เราจะต้องบรรลุถึงการยึดมั่นในวิถีชีวิตของเราอย่างมีเหตุผลจนกระทั่งถึงพื้นฐานทีเดียว...

๑๐๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เมื่อปล่อยพวกที่กำลังศึกษาลักษณะภาพพิเศษแห่งวัฒนธรรมตะวันตกออกไปตามลำพังจากทัศนะทางประวัติศาสตร์แล้ว พวกที่ปฏิบัติต่อวัฒนธรรมตะวันตกจากทัศนะทางปรัชญาส่วนใหญ่จะไม่เกี่ยวข้องกับมันด้วยการใช้ถ้อยคำที่เป็นแบบตะวันตกดอกหรือ? และอีกประการหนึ่ง เครื่องเตือนความทรงจำมิได้ถือเอาอะไรบางอย่างที่เฉพาะ (คือที่เป็นตะวันออกโดยเฉพาะ) เพื่อสิ่งที่เป็นสากล หรือเมื่อกล่าวอีกนัยหนึ่งคือมิได้ถือความหวังหรือความปรารถนาเชิงจิตวิสัยเป็นหลักการชั้นมูลฐานดอกหรือ? โดยทั่วๆ ไปแล้วเหตุผลมิได้เป็นอะไรที่ยิ่งไปกว่า (เหตุผลแบบตะวันตก คือ) วิธีการคิดและวิธีการดูสิ่งทั้งหลายซึ่งเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมตะวันตกทุกวันนี้ดอกหรือ? เราจะต้องสันนิษฐานเหตุผลแบบตะวันตกว่าเป็นเหตุผลเพียงอย่างเดียว และถือว่าวิธีการคิดแบบตะวันออกเป็นแบบ (วิธีการคิดอย่างเดียวกัน) ที่พัฒนาน้อยกว่ากระนั้นหรือ? เพื่อที่จะตัดสินปัญหาเหล่านี้ เบื้องแรกเราจะต้องย้อนกลับไปตามตรวจสอบบ่อเกิดที่เป็นพื้นฐานเสียใหม่ ซึ่งจากบ่อเกิดที่เป็นพื้นฐานนี้ เหตุผลก็จะเกิดขึ้นมาในโลกทางประวัติศาสตร์และเกิดส่วนที่เหตุผลได้แสดงบทบาทอยู่ในประวัติศาสตร์

การคิดในการวิเคราะห์ครั้งสุดท้ายก็ไม่มีอะไรนอกจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกระทำดูเป็นหน้าที่ที่ก่อให้เกิดรูปลักษณะของตนเองแห่งชีวิต^๖ ทางประวัติศาสตร์ของเราข้าพเจ้าซึ่งมีความตั้งใจดูดังที่ข้าพเจ้ากำลังจะยอมรับว่า เหตุผลของตะวันตกเป็นพัฒนาการที่มีระบบมากอย่างหนึ่ง และมีความตั้งใจดูดังในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังศึกษาเรื่องนี้ ในตอนแรกในฐานะเป็นเหตุผลของโลกชนิดหนึ่งนั้น มีความรู้สึกประหลาดใจว่าเหตุผลแบบตะวันตกเป็นอะไรบางอย่างที่ยิ่งไปกว่าลักษณะพิเศษแห่งชีวิตทางประวัติศาสตร์อันนับว่าเป็นโฉมหน้าแห่งการก่อรูปชีวิตทางประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง สิ่งทำนองนั้นในฐานะที่เป็นการให้เหตุผลที่เป็นนามธรรมที่มีรูปลักษณะจะคงเป็นอย่างเดียวกันไม่ว่า ณ ที่ใดก็ตาม แต่เหตุผลทางรูปธรรมในฐานะเป็นรูปลักษณะแห่งความรู้ทางรูปธรรมนั้นไม่อาจที่จะเป็นอิสระจากลักษณะที่สำคัญเป็นพิเศษแห่งชีวิตทางประวัติศาสตร์ได้ (หน้า ๑๐-๑๒)

ข้าพเจ้ามิได้กำลังจะกล่าวว่าการให้เหตุผลมีอยู่ ๒ ชนิด คือ การให้เหตุผลแบบตะวันออกกับตะวันตก การให้เหตุผลจะต้องมีแบบเดียว คือเป็นเพียงรูปลักษณะแห่งหน้าที่ที่ก่อให้เกิดรูปร่างแห่งประวัติศาสตร์โลกขึ้นมาด้วยตนเอง ซึ่งในวิถีทางแห่งการพัฒนานั้น ได้ดำเนินไปหลายทางด้วยกัน เมื่อกล่าวอย่างหยาบๆ แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า การให้เหตุผลแบบตะวันตกเป็นการให้เหตุผลที่ถือเอาสิ่งทั้งหลาย (วัตถุ) เป็นวัตถุประสงค์ ส่วนการให้เหตุผลแบบตะวันออก

^๖ มโนภาพของนิชิตะ ดังที่จะได้อภิปรายในตอนต่อไปแห่งข้อความที่คัดมา

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๐๓

เป็นการให้เหตุผลที่ถือเอาจิตเป็นวัตถุประสงค์ บางคนอาจกล่าวว่าการให้เหตุผลที่มีจิตเป็นวัตถุประสงค์นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะการให้เหตุผลจะต้องเป็นการให้เหตุผลเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นวัตถุวิสัยเสมอไป (หนึ่ง) แต่สิ่งที่เราเรียกว่าตัวตนของเรานี้ ก็เป็นข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์อย่างหนึ่งในโลกทางประวัติศาสตร์ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมเป็นอะไรบางอย่างที่พอคิดถึงได้ บางสิ่งเราก็อาจนำมาอภิปรายถกเถียงกันได้ (อีกประการหนึ่ง) สิ่งที่เราเรียกว่า สิ่งของ มีอยู่จริง ๆ ในฐานะเป็นข้อเท็จจริงในโลกทางประวัติศาสตร์ และไม่มีอะไรมีอยู่ในโลกทางประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นเพียงวัตถุที่แยกจากสิ่งเราเรียกว่า ตัวตน อย่างสิ้นเชิงเลย เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งปวง (คือ สิ่งทั้งหลายและตัวตน) จึงควรอยู่ภายใต้การให้เหตุผลแห่งข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้าคิดว่าบัดนี้ในการให้เหตุผลของพระพุทธศาสนาก็มีเชื้อแห่งการให้เหตุผลที่ถือเอาตัวตนเป็นวัตถุประสงค์ คือการให้เหตุผลเกี่ยวกับจิต แม้ว่าจะคงเป็นเพียงประสบการณ์ส่วนบุคคลชนิดหนึ่งและมีได้พัฒนาต่อไปเลยก็ตาม คือมันมิได้พัฒนาเป็นสิ่งที่เราอาจเรียกว่า การให้เหตุผลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงได้ ประการแรก เราต้องการศึกษาการให้เหตุผลแบบตะวันตกโดยละเอียด แต่พร้อมกันนั้น เราก็จะต้องมีท่าทีที่จริงจังต่อการให้เหตุผลแบบตะวันตกนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าการศึกษาตะวันตกทุกวันนี้ หมายเพียงการถือเอาตะวันตกมาเป็น วัตถุประสงค์ แห่งการศึกษาเท่านั้น ทั้งการสะท้อนภาพเกี่ยวกับวิธีการคิดแบบตะวันตกอย่างลึกซึ้ง เพื่อที่จะวิวัฒน์ความคิด วิธี ใหม่ก็ยังมีได้ลงมือดำเนินการกันเสีย (หน้า ๑๔-๑๕)

ณ จุดนี้ นิธิตะได้ให้ข้อความสั้น ๆ เกี่ยวกับตำแหน่งทางทฤษฎีที่ท่านใช้เป็นมูลฐานแห่งการประเมินค่าวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันตกที่ให้ไว้ในข้อความดังที่คัดลอกมาไว้ในตอนสรุปแล้ว (หน้า ๘๖๘-๘๗๒)

ตามปกติเราคิดถึงโลกว่าเป็นกองแห่งสิ่งทั้งหลายที่มีจำนวนสุดคณานับหรืออะไรบางอย่างที่มีรูปร่างที่แน่นอนโดยอาศัยการเอาสิ่งต่าง ๆ มารวมเข้าด้วยกัน แต่โลกที่ประจักษ์นั้นก็เป็โลกที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ด้วยเหมือนกัน เราจะต้องพิจารณาตัดสินรูปร่างของโลกที่แท้จริง ในความเฉพาะเจาะจงที่ไม่มีอะไรเสมอเหมือนของมัน โดยอาศัยการพิจารณาตัดสินร่วมกัน นั่นคือโดยอาศัยความเกี่ยวข้องกันและกันของสิ่งทั้งหลายที่มีจำนวนสุดคณานับโดยอาศัยยุคต่างๆ ในอดีตเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้ทั้งปวงปฏิบัติงานอยู่ในความแท้จริงของโลก ดังนั้นพวกเราในฐานะเป็นภาวะทางประวัติศาสตร์ จึงได้เกิดมาอยู่ ณ ที่นี้ และจะต้องตาย ณ ที่นี้ ในโลกแห่งความแท้จริงทางประวัติศาสตร์นี้แหละ

เมื่อเราพูดว่า การเกี่ยวข้องกันภายในของสิ่งทั้งหลายเป็นจำนวนมากย่อมก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างหนึ่ง คือจำเป็นจะต้องหมายถึงว่า ความมากมายได้กลายมาเป็นความเป็นหนึ่ง

๑๐๐๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เมื่อเรากล่าวว่าสิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์กันเป็นภายใน สิ่งเหล่านั้นจะต้องตรงข้ามกันอย่างสิ้นเชิง แต่ในสิ่งทั้งหลายที่เพียงมีความขัดแย้งกันนั้น ย่อมไม่มีความสัมพันธ์ใดๆ อยู่เลย แม้การกระทำก็เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ การกระทำเกี่ยวข้องกับการเข้าไปสู่ความสัมพันธ์บางอย่าง และการเข้าไปสู่ความสัมพันธ์บางอย่างจะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า จะต้องมียุทธวิธีบางอย่างที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกัน ซึ่งในกรณีนั้นสิ่งทั้งสองจะเป็นสิ่งเดียวกัน เช่น กรณีของร่างกายหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับอีกร่างกายหนึ่งในทะเล ซึ่งก็หมายความว่าทั้งสองสิ่งนั้นต่างก็เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับทะเลในธรรมชาติด้วยกัน

แต่เมื่อเรากล่าวว่า ความหลากหลายกลายเป็นความเป็นหนึ่งนั้น ย่อมหมายความว่า การปฏิเสธความหลากหลาย ซึ่งเป็นการดับสิ่งที่ตรงกันข้าม เป็นการสิ้นสุดของการกระทำร่วมกัน (ข้อนี้ก็เพราะว่า) การกระทำร่วมกันของสิ่งทั้งหลายหมายถึงการขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง และดังนั้นก็หมายถึงการปฏิเสธกันและกันที่ว่า a เปลี่ยนรูปเป็น x และ x เปลี่ยนรูปเป็น a แต่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายจะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าทั้งสองสิ่งนั้นจะต้องมียุทธวิธีบางอย่างที่มีลักษณะธรรมดาสามัญร่วมกัน ดังนั้น เมื่อเรากล่าวว่า a ปฏิเสธ x หรือเปลี่ยนรูปเป็น x ก็อาจหมายความว่าได้เพียงว่า a ทำให้ x เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันกับตัวมันเอง นั่นคือ a ได้ทำตัวเองให้เป็นสากล และโดยการทำเช่นนั้น a ก็ทำให้ x ให้เป็นตัวมันเอง ตัว a เองก็กลายเป็นโลก (ที่เข้าใจ x) ดังนั้นจึงหมายความว่าความหลากหลายได้เป็นความเป็นหนึ่งและจำเป็นจะต้องบ่งถึงว่า a ปฏิเสธตัวเอง ดังนั้นสิ่งที่เราเรียกว่าความขัดแย้ง การปฏิเสธกันและกัน การเปลี่ยนรูปกันและกันของสิ่งทั้งหลายจึงหมายถึงการปฏิเสธตัวเองของสิ่งทั้งสอง ซึ่งโดยอาศัยการปฏิเสธตัวเองของสิ่งทั้งสองนี้ สิ่งทั้งสองก็เลยกลายเป็นสิ่งหนึ่ง ในแง่นั้นเราจะต้องคิดว่าสิ่งทั้งสองเป็นการเปลี่ยนรูปของสิ่งหนึ่ง หรือเป็นการพิจารณาตัดสินตัวเองของโลกหนึ่ง ดังนั้น (ในวิชาฟิสิกส์สมัยใหม่) เราจึงถือว่า การเปลี่ยนรูปของสิ่งที่เป็สาระทั้งหลายเป็นการเปลี่ยนแปลงแก้ไขทะเล (หนึ่ง) อย่างไรก็ดี การที่สิ่งหนึ่งที่กำลังเปลี่ยนแปลงโดยตัวเองนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะเอามาหึกคิด (อจินไตย) ทั้งนี้เพราะจำเป็นที่จะต้องหมายถึงว่า ไม่ควรที่จะมีความสัมพันธ์กันใดๆ ฉะนั้น เพราะฉะนั้น ความเป็นหนึ่งจึงต้องเป็นความเป็นหนึ่งแห่งความหลากหลาย และความหลากหลายก็เป็นความหลากหลายแห่งความเป็นหนึ่ง นั่นคือเหตุผลที่ข้าพเจ้ากล่าวว่าโลกที่แท้จริงควรเป็นความคิดแห่งการทำให้สิ่งที่ตรงกันข้าม คือความหลากหลายกับความเป็นหนึ่งเป็นเอกลักษณ์กันไปในตัว

เราพิจารณาเห็นโลกนี้ว่าเป็นทะเลเช่นเดียวกับที่เห็นว่าเป็นการละเหมือนกันด้วยคำว่า เป็นทะเล นี้ เราหมายถึงความตรงกันข้ามอย่างสมบูรณ์ของสิ่งทั้งหลายที่คู่ขนานกัน และด้วยคำว่า เป็นทะเล นั้น เราหมายถึงว่าสิ่งทั้งหลายที่ตรงกันข้ามเหล่านี้กำลังจะกลายเป็นอย่างเดียวกัน

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๐๕

ทั้งนี้ เพราะเวลา (กาละ) เป็นรูปลักษณะแห่งเอกภาพของสิ่งทั้งหลายที่ตรงกันข้าม ตามปกติ เราคิดว่าเวลาเป็นเส้นตรงมีได้มีสิ่งเช่นนั้นในฐานะเป็นความตรงข้ามกันในกาละเลย ตามปกติ เราถือว่ากาละเป็นการเคลื่อนไหว “จากขณะหนึ่งไปยังอีกขณะหนึ่ง” แต่ถ้าหากกาละเพียง เคลื่อนไหวจากขณะหนึ่งไปยังอีกขณะหนึ่ง โดยมิได้มีความสัมพันธ์กับกาละก่อนและกาละหลัง เลยละก็ แม้กาละเองก็จะมีในขณะปัจจุบัน เราต้องคิดถึงอดีตว่าได้ผ่านพ้นไปเรียบร้อยแล้ว แต่ ทว่ายังมีได้ผ่านพ้นไปอย่างสิ้นเชิง และเราจะต้องคิดถึงอนาคตว่ายังไม่มาถึง แต่ (ความจริง) ก็สำแดงตัวให้ปรากฏอยู่บ้างแล้ว มิฉะนั้นกาละก็จะเป็นอนิจจังโดยไป สิ่งที่ตามปกติเราพูดกันว่า “จากขณะหนึ่งไปยังอีกขณะหนึ่ง” นั้น เราอาจเข้าใจได้ก็โดยการทำให้ปัจจุบันในรูปลักษณะที่เพิ่ง กล่าวมานั้นให้สั้นน้อยที่สุด (นั่นคือประกอบด้วยอดีตและอนาคต) ในแง่ที่ว่ากาละประกอบด้วย อดีตและอนาคต เราจะต้องถือว่ากาละเป็นเทศะ แต่เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างประกอบอยู่ในกาละ ก็ย่อม รวมกันเป็นหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เราอาจถือว่ากาละเป็นเทศะได้มากที่สุดทีเดียว ถ้าหากเราคิดว่าทุก สิ่งทุกอย่างประกอบอยู่ในกาละเดียว ความตรงกันข้ามที่แท้จริงที่สิ่งหนึ่งมีต่ออีกสิ่งหนึ่งนั้นก็ควร จะไม่มีปัญหาอะไรอีกต่อไป เพราะฉะนั้น การกระทำก็คงเป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ ดังนั้นโลกแห่ง ความเกี่ยวข้องกันในภายในของสิ่งทั้งหลาย หรือโลกทางพลวัตก็ต้องเป็นโลกซึ่งเป็นเทศะ พร้อมกับที่เป็นกาละอย่างสิ้นเชิง และจะต้องเป็นกาละ และพร้อมกันนั้นก็เป็นโลกซึ่งเป็นเทศะ อย่างสิ้นเชิงด้วย มันจะต้องเป็นโลกที่มีความเป็นเอกลักษณ์แห่งกาละและเทศะอยู่ในตัว ซึ่งนับว่า มีการขัดแย้งกันอยู่เป็นลักษณะ

โลกที่สิ่งหนึ่งสัมพันธ์กับอีกสิ่งหนึ่ง และซึ่งเคลื่อนไหวไปได้ด้วยตัวเองในฐานะเป็น เอกลักษณะที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวนั้นจะต้องเป็นโลกที่มีการพิจารณาตัดสินร่วมกันของสิ่งเฉพาะอย่าง ทั้งหลาย ข้อนี้เป็นเพราะว่าเราไม่สามารถคิดถึงโลกที่มีความมากมายอย่างธรรมดาๆ หรือ ความเป็นหนึ่งอย่างธรรมดาเป็นมูลฐานได้ หรือเราไม่อาจพิจารณาโลกเพียงว่าเป็นกาละหรือเทศะ ได้ สิ่งหนึ่ง กับ อีกสิ่งหนึ่ง สัมพันธ์กันในฐานะเป็นการปฏิเสธสิ่งทั้งหลายในลักษณะการที่ขัดแย้ง กันอย่างสิ้นเชิงนั้น จำเป็นจะต้องหมายถึงอย่างที่เราเข้าใจได้กล่าวมาก่อนแล้วว่า การที่สิ่งหนึ่งกลายเป็นโลก และว่าโดย “การที่ตัวมันเองกลายเป็นโลก” ย่อมเป็นการปฏิเสธสิ่งอื่นๆ อย่างสิ้นเชิง ข้อความที่ว่า ตัวมันเองกลายเป็นโลก หมายความว่า โดยการทำให้สิ่งทั้งหลายที่ตรงกันข้ามอย่าง สิ้นเชิงให้เป็นเอกลักษณ์กัน ตัวมันเองก็จะกลายเป็นกาละ (สิ่งที่กระทำย่อมปฏิบัติในฐานะเป็น บรรพการในกาละและย่อมทำให้หน้าที่ของกาละในโลกสมบูรณ์) สิ่งที่เหมาะสมอย่างๆ ในธรรมชาติ จะต้องเป็นกาละ อย่างไรก็ตาม ที่ว่าสิ่งหนึ่งกลายเป็นโลกจะต้องหมายถึงดังที่เราเข้าใจได้กล่าวมา ก่อนแล้วว่ามันกำลังปฏิเสธตัวมันเองอยู่ กาละนั้นในฐานะเป็นการรวมสิ่งทั้งหลายที่ตรงกันข้าม เข้าด้วยกันย่อมกำลังทำให้สิ่งทั้งหลายที่ตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงให้เป็นเอกภาพ เพราะฉะนั้น

๑๐๐๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จึงหมายความว่ากาละกำลังปฏิเสธตัวมันเองและกำลังจะสูญไป แต่พร้อมกันนั้นมันก็กลายเป็น
 เทชะด้วย เพราะฉะนั้นการพิจารณาตัดสินกันอย่างสมบูรณ์ของสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลาย นั่นคือ
 การที่สิ่งที่เป็นปัจเจกเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นปัจเจกจะต้องเป็นตัวแทนการเกิดใหม่โดยการไม่ปรากฏ
 การตายก็จำเป็นจะต้องเป็นการมีชีวิตอยู่เช่นเดียวกับการมีชีวิตอยู่ก็คือการตาย ความมากมาย
 ซึ่งเมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้ว ก็คือความมากมายของความเป็นหนึ่ง (และดังนั้นจึงเป็นการปฏิเสธ
 ตัวเอง) นั่น จึงเป็น *ความไม่มีอะไรเลย* ความเป็นหนึ่งเมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้วก็เป็นความเป็นหนึ่ง
 ของความมากมายซึ่งก็ต้องเป็น *ความไม่มีอะไรเลย* ด้วย นั่นคือเหตุผลที่ข้าพเจ้าเรียกว่าการ
 พิจารณาตัดสินที่ไม่มีการพิจารณาตัดสิน หรือการพิจารณาตัดสินด้วยตนเองของ *ความไม่มีอะไร
 เลย* อย่างสมบูรณ์ ภาวะคือความมีเป็นในขณะเดียวกันก็เป็นภาวะคือความไม่มีอะไรเลย อภาวะ
 คือความไม่มีอะไรเลยในขณะเดียวกันก็เป็นภาวะคือความมีเป็นด้วย

สิ่งที่ทั้งปวงที่มีเป็นย่อมมีเอกลักษณ์แห่งความมากมายและความเป็นหนึ่งที่ขัดแย้งกัน
 อย่างสิ้นเชิงในตัวนี้เป็นลักษณะ เมื่อพิจารณาในด้านความเป็นหนึ่ง (หรือความเป็นทั้งหมด) แล้ว
 เราก็จะพิจารณาตัดสินได้อย่างเด็ดขาดโดยอาศัยการพิจารณาตัดสินความเป็นหนึ่งอย่างสิ้นเชิง
 ด้วยตัวเอง ภาวะทั้งหลายก็ต้องเป็นภาวะอยู่ตลอดไป โลกที่ได้พิจารณาตัดสินว่าเป็นปัจเจก-
 ภาวะย่อมมีรูปลักษณะที่แน่นอนและเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพราะเราได้พิจารณาตัดสินโลกโดยอาศัย
 ความจำเป็นทางด้านสาเหตุมาตั้งแต่สมัยอดีตแล้ว ตัวของท่านเองก็ถูกสร้างขึ้นมาจากการก่อรูป
 ตัวเองของโลกเช่นนั้น (และดังนั้นจึงได้ถูกตัดสินเด็ดขาดลงไปแล้วและไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้)
 อย่างไรก็ดี โลกที่พร้อมกันนั้นก็เป็นความเป็นหนึ่งแห่งความมากมายอย่างสิ้นเชิงจะต้องเป็น
 โลกแห่งการพิจารณาตัดสินสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลายร่วมกันอย่างสิ้นเชิง นั่นคือเป็นโลกแห่งความ
 มากหลายที่ถูกทำให้เป็นปัจเจก โลกแห่งปัจเจกภาวะที่ได้กำหนดไว้แล้ว คือเป็นโลกที่กำหนด
 ให้เป็นเอกลักษณ์แห่งความมากมายและความเป็นหนึ่งที่ขัดแย้งกันในตัวนั้นจำเป็นจะต้องเป็น
 อะไรบางอย่างซึ่งเคยถูกปฏิเสธและซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างเคย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึง
 กล่าวว่า “จากสิ่งที่ได้ถูกก่อให้เกิดเป็นรูปร่างขึ้นมา ถึงสิ่งที่เป็นผู้ก่อให้เกิดเป็นรูปร่างขึ้น” และว่า
 “รูปลักษณะที่กำหนดรูปตัวเอง” โลกมิได้เป็นโลกทางกลศาสตร์ ดุจดั่งโลกแห่งความมากมาย
 ที่ถูกทำให้เป็นปัจเจก หรือโลกแห่งความเป็นหนึ่งของความมากมาย (oneness of manyness)
 หนึ่งโลกมิได้เป็นเพียงโลกที่มีวัตถุประสงค์อยู่ในธรรมชาติ (teleological)^๔ ในฐานะเป็นโลกแห่ง

^๔ teleology จักรวาลวิทยาสาขาที่พูดถึงปัจเจกเหตุผล, คำสอนทางปรัชญาและชีววิทยาเกี่ยวกับแบบ (design) ที่ถือว่า
 ปรากฏการณ์ของชีวิตที่เป็นอินทรีย์และพัฒนากาหรณ์อาจอธิบายโดยอาศัยสาเหตุที่มีความรู้สึก หรือมีความมุ่งหมายที่มุ่งตรงต่อจุดมุ่งหมาย
 ที่แน่นอน ไม่ใช่โดยสาเหตุทางจักรกล ... ผู้แปล

ความเป็นหนึ่งอย่างหมดสิ้นหรือเป็นโลกแห่งความหลากหลายของความเป็นหนึ่ง (manyness of - oneness) โลก (ทางประวัติศาสตร์) ที่ความหลากหลายจะคงปรากฏเป็นความหลากหลาย และความเป็นหนึ่งคงปรากฏเป็นความเป็นหนึ่งอยู่เสมอ และซึ่งยังกำหนดตัวเองในลักษณะการแบ่งเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวอย่างสิ้นเชิงนั้นจำเป็นต้องเป็นโลกเชิงสร้างสรรค์ที่กำลังก่อรูปตัวมันเองขึ้นมา พวกเราในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลของโลกเช่นนั้นย่อมเป็นธาตุมูลเชิงสร้างสรรค์ของโลกเชิงสร้างสรรค์หมดด้วยกันทุกคน^๕

โลกแห่งประจักษ์ภาวะทางด้านประวัติศาสตร์ที่เราอาศัยอยู่นี้มีเพียงเป็นโลกที่เราคิดเอาอย่างเครื่องจักรกลเพราะดำเนินการจากความหลากหลายมาเป็นความเป็นหนึ่ง หรือมิได้เป็นเพียงโลกที่เราคิดเอาแบบที่มีวัตถุประสงค์ (teleological) เพราะดำเนินการจากความเป็นหนึ่งไปหาความหลากหลายเลย ถ้าหากโลกนี้เป็นเพียงโลกแห่งความเป็นเหตุเป็นผลทางกลศาสตร์ละก็ แม้เรื่องชีวิตเอง เราก็จะไม่สามารถอธิบายหรือชี้แจงได้เลย อนึ่งแม้เมื่อเราคิดถึงโลกที่มีวัตถุประสงค์ในธรรมชาติว่าเป็นความหลากหลายแห่งความเป็นหนึ่งละก็ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทำงานของเราก็ไม่อาจทำให้เหมาะสมกับลักษณะการที่เป็นปัจเจกได้ (และถ้าพิจารณาจากทัศนะทางด้านวัตถุประสงค์แท้ๆ) ว่าเป็นการก่อรูปตัวเองแห่งความเป็นหนึ่งสิ้นเชิงละก็ เราจะสามารถอธิบายหรือชี้แจงได้เพียงเรื่องชีวิตทางด้านชีววิทยาเท่านั้น^๖ และจะไม่สามารถอธิบายเรื่องอื่นๆ ได้เลย ในโลกเช่นนั้นย่อมไม่มีเสรีภาพใดๆ ไม่มีภาวะทางผลิตหรือ *Poesis* ใดๆ โลกแห่งประจักษ์ภาวะทางประวัติศาสตร์นี้ จะต้องไม่เป็นเพียงโลกที่เราทำให้เกิดและจะตายต่อไปเลย

^๕ ข้อความที่กล่าวมา ตั้งแต่ “อย่างไรก็ดี โลกที่พร้อมกันนั้นก็เป็นความเป็นหนึ่งแห่งความหลากหลาย...” ได้ถูกถอดและขยายความดังต่อไปนี้เพื่อให้สอดคล้องกับคำแนะนำของ ดร. โครสกะ มัชชากิ แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต ดังนี้:

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในแง่แห่งความหลากหลาย โลกแห่งประจักษ์ภาวะย่อมเป็นโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นโลกที่ปฏิเสธตัวเอง เพราะมันเป็นโลกแห่งความหลากหลายอย่างสิ้นเชิง เป็นโลกแห่งการกำหนด และปฏิเสธสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง นั่นคือเป็นโลกแห่งความหลากหลายที่ถูกทำให้เป็นปัจเจก

ดังนั้น โลกแห่งประจักษ์ภาวะที่ถูกกำหนดขึ้นอันเป็นโลกแห่งความเป็นเอกลักษณ์ แห่งความหลากหลายกับความเป็นหนึ่งที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวนั้น ในแง่หนึ่งเป็นโลกที่ถูกกำหนดขึ้นมาอย่างสิ้นเชิง และในอีกแง่หนึ่งก็เป็นโลกที่ปฏิเสธตัวเองและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า “จากสิ่งที่ได้ถูกก่อให้เกิดเป็นรูปร่างขึ้นมาถึงสิ่งที่เป็นผู้ก่อให้เกิดเป็นรูปร่างขึ้นมา” และว่า “รูปลักษณะที่กำหนดตัวเอง” โลกไม่เพียงเป็นโลกแบบเครื่องจักรกล ดังเช่นโลกแห่งความเป็นหนึ่งที่เกิดจากความหลากหลาย (oneness-out-of-manyness) (นั่นคือโลกที่ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นปัจเจกมากมาย) อนึ่ง ไม่เพียงเป็นโลกที่มีวัตถุประสงค์อยู่ในธรรมชาติ (teleological) ดังเช่นโลกแห่งความหลากหลายที่เกิดจากความหนึ่ง (manyness-out-of-oneness) (นั่นคือโลกแห่งความสิ้นเชิงซึ่งทำให้ตัวมันเองแตกต่างกันออกไปเป็นสิ่งที่ เป็นปัจเจกทั้งหลาย) ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงสามารถนิยามโลกแห่งประจักษ์ภาวะว่าเป็นโลกแห่งความเป็นเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวอย่างสิ้นเชิง ซึ่งในโลกนี้ ความหลากหลายก็ยังคงเป็นความหลากหลาย และความเป็นหนึ่งก็ยังคงความเป็นหนึ่งอยู่ ทั้งความหลากหลายยังเป็นความเป็นหนึ่ง และความเป็นหนึ่งยังเป็นความหลากหลายอีกด้วย และผลลัพธ์แห่งกรรมวิธีทางทวิภาวะก็คือการก่อรูปและการสร้างสรรค์โลกเอง โลกแห่งประจักษ์ภาวะก็คือโลกแห่งการสร้างสรรค์ตัวเอง คือโลกเชิงสร้างสรรค์ที่ก่อรูปตัวเองขึ้นมา พวกเราทั้งปวงในฐานะที่เป็นสิ่งที่เป็นปัจเจกของโลกเช่นนั้น จึงนับว่าเป็นธาตุมูลเชิงสร้างสรรค์ของโลกเชิงสร้างสรรค์ด้วย

๑๐๐๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หากเป็นโลกที่เราสร้างสิ่งทั้งหลายและโดยอาศัยการสร้างนั้น เรา ก็จะต้องถูกสร้างต่อไปอีก แม้ข้าพเจ้าจะกล่าวว่าเราสร้างสิ่งทั้งหลาย แต่ก็มีได้หมายความว่าทำให้โลกเคลื่อนไหว หรือ เปลี่ยนแปลงโลกจากข้างนอกโลกเลย เราเกิดมาภายใต้เงื่อนไขแห่งประวัติศาสตร์และสังคม และ เราสร้างสิ่งทั้งหลายขึ้นมามีเทคนิค และโดยการสร้างสิ่งทั้งหลาย เราก็คงสร้างตัวเราเอง ต่อไปด้วยในขณะที่สิ่งที่ถูกสร้างเป็นอะไรบางอย่างที่ข้าพเจ้าสร้างขึ้นมา สิ่งนั้นซึ่งเป็นเชิง วัตถุวิสัยอย่างสมบูรณ์ย่อมเป็นอะไรบางอย่างที่อยู่ตรงข้ามกับข้าพเจ้า และซึ่งในการแสดงออก ของมันเอง มันก็จะปฏิบัติต่อข้าพเจ้าเป็นการตอบแทน และไม่เพียงต่อข้าพเจ้าเท่านั้น หากต่อ คนอื่นๆ ด้วย ในโลกทางประวัติศาสตร์นี้ แม้สิ่งทั้งหลายที่ประชาชนแห่งอินเดียและกรีซ โบราณสร้างขึ้นมาก็ย่อมสำแดงให้เราเห็นและเรารู้สึกของเราให้หวั่นไหวได้ สิ่งเหล่านั้นยังอยู่ ในปัจจุบันทางประวัติศาสตร์อยู่

ความสามารถทางสัญชาตญาณของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายอาจได้มาจากการสร้างโลกที่มี วัตถุประสงค้อย่างเช่นความเป็นหนึ่งอย่างสิ้นเชิงก็ได้แก่พฤติกรรมของมนุษย์ในฐานะเป็น *homo faber* ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจากสิ่งที่ถูกก่อให้เกิดเป็นรูปร่างขึ้นมาจนถึงสิ่งที่เป็นผู้ก่อให้เกิดเป็น รูปร่างขึ้นมา ย่อมเกิดเป็นการก่อรูปตัวเองของโลกแห่งความเป็นเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว ของความหลากหลายกับความเป็นหนึ่ง พวกเราที่เป็นมนุษย์แต่ละคนในฐานะเป็นความหลากหลาย ที่ถูกทำให้เป็นปัจเจกของโลกเช่นนั้นย่อมเป็น “สิ่งที่ถูกผลิตขึ้นมา” ซึ่งเป็นทั้งผู้ก่อรูปและผู้ถูก ก่อให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา และเมื่อเราทำให้สิ่งนี้เต็มเปี่ยมถึงที่สุดแล้ว เราก็จะเป็นเสรี พวกเรา แต่ละคนในฐานะที่เป็นความหลากหลายที่ถูกทำให้เป็นปัจเจกของโลกแห่งความเป็นเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวอย่างสิ้นเชิงนั้นย่อมมีชีวิตอยู่ด้วยเจตจำนงเสรี

โลกแห่งประจักษ์ภาวะทางประวัติศาสตร์ดังที่ข้าพเจ้าได้วิเคราะห์มานั้นจะต้องเป็น คล้ายอย่างนี้ มิเช่นนั้นเราก็ไม่สามารถจะอธิบายได้ อย่างไรก็ตาม ตามปกติประชาชนมักจะ พยายามอธิบายโลกแห่งประจักษ์ภาวะ ถ้าหากไม่ตามแบบกลศาสตร์ก็ตามแบบที่มีวัตถุประสงค์ ซึ่งจากทั้งสองทัศนะนี้ก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธประจักษ์ภาวะนั่นเอง พวกเขาอธิบายผู้ที่คิด (ประธาน หรือกัตตา) โดยอาศัยคำที่พวกเขาคิดถึง (กรรม) ข้าพเจ้ามิได้เป็นผู้ที่ปฏิเสธการอธิบายเช่นนั้น เลย ตรงข้าม ข้าพเจ้าเชื่อว่าโลกแห่งความเป็นเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันในตัวแห่งความหลากหลาย และความเป็นหนึ่งนั้น ในแง่หนึ่งจำเป็นจะต้องเป็นโลกที่เราอาจคิดถึงได้อย่างทะลุปรุโปร่งว่าเป็น จักรกลและในอีกแง่หนึ่งเป็นโลกที่เราอาจคิดถึงได้อย่างทะลุปรุโปร่งว่ามีวัตถุประสงค์อยู่ใน ธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ทัศนะเช่นนั้น (คือที่เป็นแบบจักรกลหรือแบบที่มีวัตถุประสงค์ ซึ่งพยายาม อธิบายประจักษ์ภาวะจากทัศนะซึ่งปฏิเสธประจักษ์ภาวะ) เป็นทัศนะที่ความจริงเรามักจะถือว่า อยู่นอกโลกแห่งประจักษ์ภาวะทางประวัติศาสตร์เสมอ แม้ว่าดูเหมือนจะน่าชวนอยู่บ้าง แต่จาก

โลกแห่งประจักษ์ภาวะ เราก็จะเข้าใจโลกซึ่งผ่านไปเหนือประจักษ์ภาวะ และจากโลกที่เราสัมผัสเป็นอยู่จริง ๆ เราก็รับรอง (รับพิจารณา) ความคิดเกี่ยวกับโลกที่เราสัมผัสเป็นอยู่ การพูดในแง่ที่มีใช่เป็นการคิดถึงโลกในแง่จิตวิสัยเลย โลกอย่างที่เรียกกันว่าเป็นเชิงวัตถุวิสัยซึ่งจะเข้าใจได้ก็โดยการปฏิเสธมนุษย์นั้น ความจริงเราอาจเข้าใจได้ในฐานะตรงข้ามกับมนุษย์ และตั้งนั้นตัวโลกเองจึงเป็นอะไรบางอย่างที่มีได้สลัดออกจากลัทธิจิตวิสัยเลย โลกเชิงวัตถุวิสัยที่แท้จริง จะต้องเป็นสิ่งซึ่งไปเหนือตัวเราและซึ่งรวมเอาตัวตนเหล่านี้ไว้อย่างกลับกัน ในทางตรงกันข้ามมันจะต้องเป็นโลกที่ทำให้ตัวเราให้เป็นความมากมายที่ถูกทำให้เป็นปัจเจกของมัน ในแง่นี้ ข้าพเจ้าย่อมเป็นพวกวัตถุวิสัยโดยตลอดผู้หนึ่ง (หน้า ๒๑-๒๖)

โลกแห่งประจักษ์ภาวะทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวแห่งเอกภาพทั้งหมดกับความมากมายที่ถูกทำให้เป็นปัจเจกนั้น ย่อมเป็นโลกซึ่งมีกัตตาคือผู้ทำ ซึ่งเป็นเหตุ (Subject) ที่สร้างสิ่งแวดล้อมให้มีรูปร่างต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมที่สร้างเหตุให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ นั้น กำลังเคลื่อนไหวในแบบขัดแย้งตัวเองอยู่ตลอดเวลาจากสิ่งที่ถูกก่อให้เกิดเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาไปหาสิ่งที่เป็นผู้ก่อให้เกิดเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา นั่นก็คือมันเป็นโลกที่สร้างตัวเองให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา (หน้า ๔๗)

ในการสร้างรูปนี้ กิจกรรมทางด้านศีลธรรม (ethological) หรือทางด้านที่ตึงาม (speciological) ของพวกเราที่เป็นมนุษย์นั้นเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามในกิจกรรมทางวัฒนธรรมนั้น เราอาจกล่าวต่อไปได้ว่า ในกิจกรรมแบบมนุษย์ของเรานั้นจะมีสองทิศทางที่อยู่ตรงข้ามกันเสมอ นั่นคือความตรงกันข้ามระหว่างทิศทางจากกัตตาคือผู้ทำซึ่งเป็นตัวเหตุไปหาสิ่งแวดล้อม และทิศทางจากสิ่งแวดล้อมไปหากัตตา วัฒนธรรมมักเกิดจากเอกภาพที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวของทิศทางทั้งสองนี้เสมอ ดังนั้น แม้ว่าวัฒนธรรมจะเกิดจากเอกภาพที่ขัดแย้งกันของทิศทางทั้งสอง แต่บางทีเราอาจคิดว่าวัฒนธรรมตะวันตกทั้งหมดอาจเคลื่อนจากสิ่งแวดล้อมไปหากัตตาคือผู้ทำซึ่งเป็นตัวเหตุ และตรงกันข้าม เราอาจคิดว่าวัฒนธรรมตะวันออกเคลื่อนจากกัตตาไปหาสิ่งแวดล้อม เราอาจกล่าวว่าวัฒนธรรมทั้งสองนี้มีศูนย์กลางเฉพาะของของตนเองอยู่ในวัฒนธรรมหนึ่งและวัฒนธรรมอื่นแห่งวัฒนธรรมทั้งสองที่มีทิศทางที่ตรงกันข้ามแห่งโลกที่มีเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวโดยตลอดจากสิ่งแวดล้อมไปหากัตตา คือตัวเหตุนั้นจะต้องทำสิ่งแวดล้อมให้ปฏิเสธตัวเองอย่างชนิดที่ขัดแย้งตัวเอง และกลายเป็นจิตวิสัยไป (ข้อนี้ก็เพราะว่า) ยิ่งโลกเป็นรูปธรรมมากเท่าใด โลกก็จะต้องกลายเป็นแบบวาทวิจารณ์มากเท่านั้น และโดยนัยตรงกันข้าม การเคลื่อนไหวโดยตลอดจากกัตตาคือตัวเหตุไปหาสิ่งแวดล้อมจะต้องทำให้กัตตาคือตัวเหตุปฏิเสธตัวเองอย่างขัดแย้งกันไปในตัวและกลายเป็นสิ่งแวดล้อมไป นั้น

๑๐๑๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คือกลายเป็นสิ่งทั้งหลายเสียเอง ทิศทางทั้งสองในการกลายเป็นรูปธรรมที่รวมเข้าด้วยกัน ในสิ่งต่าง ๆ ของโลกซึ่งตัวมันเองเป็นผู้กำหนดตัวเอง และกลายเป็นหนึ่งในความแท้จริงที่ประจักษ์ เมื่อกล่าวกันให้ถึงพื้นฐานแล้ว ความตรงข้ามแห่งทิศทางทั้งสองย่อมเกิดมาจากความแท้จริงนั้น และความรวมเข้าด้วยกันย่อมถึงจุดจบในความแท้จริงนั้น

เมื่อมาถึงลักษณะที่เป็นลักษณะแห่งวัฒนธรรมญี่ปุ่นแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะมีอยู่ใน ความเคลื่อนไหวในทิศทางจากกัตตา คือประธานหรือตัวเหตุไปหากรรม (คือสิ่งแวดล้อม) ซึ่ง เป็นการปฏิเสธตัวตนและกลายเป็นสิ่งนั้นเองอยู่ตลอดเวลา กลายเป็นสิ่งในตัวเองที่จะเห็น กลายเป็น สิ่งในตัวเองที่จะทำ การทำตัวตนให้ว่างเปล่าและเห็นสิ่งทั้งหลายเพื่อที่ตัวตนจะได้จมหายไป ในสิ่งทั้งหลาย **“ความเป็นผู้มีจิตว่าง”** (ในพระพุทธศาสนานิกายเซน) หรือการยอมรับพระมหากุณาของพระอมิตะ (ยิเนน โฮนิ) โดยมิต้องใช้ความพยายามใดๆ (คำสอนในนิกายสุชาวดี) เหล่านี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นสถานะต่างๆ ที่พวกเราชาวญี่ปุ่นปรารถนาอยากจะได้อย่างเหลือเกิน แม้สิ่งที่เราเรียกว่าความบรรสาน ในเมื่อคิดถึงวลีที่ว่า **“ในการสังเกตดูพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น ความบรรสานนี้แหละที่มีค่ามาก”** (คัมภีร์ลุนฮือ, I, ๑๒) เราก็ไม่อาจคิดว่ามีแทรกซึมอยู่ในสาระสำคัญ แห่งเจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่น สาระสำคัญแห่งเจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่นจะต้องเป็นการกลายเป็น หนึ่งในสิ่งทั้งหลายและในเหตุการณ์ทั้งหลาย สาระสำคัญแห่งเจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่น ก็คือ การกลายเป็นหนึ่ง ณ จุดปฐมนั้นซึ่งมิได้มีตัวตนหรือสิ่งอื่นๆ นั้นเอง (หน้า ๘๗-๘๘)

ประเทศเรา (ญี่ปุ่น) ในเมื่อมีผู้กล่าวว่า รับเอาได้เร็ว และฉลาดในการเข้าใจ และ ปรับเอาวัฒนธรรมของต่างประเทศทั้งหลายมาใช้ได้ดีนั้น วัฒนธรรมโบราณของจีนและอินเดีย และภายหลังรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ก็ได้แก่วัฒนธรรมตะวันตกนั้น ก็ยังมีผู้พูดกันว่า มิได้เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าคิดว่าในประเทศญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นมีวิถีทางแห่งการ ดูสิ่งทั้งหลาย และวิถีทางแห่งการคิดถึงตัวเองโดยเฉพาะ และแม้ขณะที่สังเกตจากวัฒนธรรมจีน และอินเดีย ชาวญี่ปุ่นก็ได้สร้างวัฒนธรรมของตนเองขึ้น อย่างไรก็ดี สำหรับการที่วัฒนธรรมญี่ปุ่น เป็นเอกลักษณ์ระหว่างกัตตาคือตัวเหตุกับโลก และเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่าโลกทางแนวยิน (หรือ ที่เป็นจิตวิสัย^๖) นั้น เราอดที่จะเสียใจไม่ได้ที่โลกทางแนวยินนั้นได้ขาดแคลนในด้านคุณภาพ เช่น

^๖ นั่นคือตรงกันข้ามกับโลก “ทางแนวนอน” ของยุโรป นิฮิตะมีความเห็นว่า ยุโรปได้พัฒนาโดยทางความเป็นปฏิกิริยกัน และความขัดแย้งกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (และ) ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ในยุโรปสมัยใหม่ มีอยู่หลายประเทศที่เป็นปฏิกิริยกัน ในฐานะเป็นเรื่องตำราแห่งประวัติศาสตร์ในโลกหนึ่งของยุโรปนี้ เราอาจเรียกว่าโลกทางแนวนอนได้ แต่ในยุโรป ประเทศต่างๆ ที่ เคียงบ่าเคียงไหล่กันกำลังค่อยๆ กลายเป็นหน่วยเดียวกัน ญี่ปุ่นซึ่งนับว่าตรงข้ามกับกรณีนี้ตั้งอยู่บนเกาะที่โดดเดี่ยวอยู่ในตะวันออกและได้ พัฒนาเป็นสังคมที่เกือบจะใกล้ชิดกันมากมาเป็นเวลาหลายพันปีแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าได้พัฒนาเป็นโลกทางแนวยิน ประชาชนชาวญี่ปุ่น เห็นว่าประเทศญี่ปุ่นเองก็เป็นโลกหนึ่ง จากทัศนะนี้เอง นิฮิตะจึงกล่าวว่า ญี่ปุ่นเป็นโลกทางแนวยิน และมีลักษณะภาพแห่งความเป็นเอกลักษณ์ ระหว่างเหตุ (คือญี่ปุ่น) กับโลกนั้นจากนี้ไป ญี่ปุ่นจะต้องพัฒนาจากโลกทางแนวยินไปหาโลกทางแนวนอน จากภาวะไปหาภาวะ เช่นเดียวกับที่ยุโรปกำลังพัฒนาจากโลกทางแนวนอนไปหาโลกทางแนวยิน (และ) จากภาวะไปหาภาวะ ... บก.

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๑๑

ในด้านความแหลมคม และความมโหฬาร ตรงกันข้าม แม้ว่าประชาชนมักจะคิดถึงเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นว่าลึกลับและไร้เหตุผล ข้าพเจ้าก็ขอคัดค้านความคิดเห็น ข้อนี้นี้เมื่อพูดให้ถูกแล้ว เหตุผลในแง่ที่เป็นพื้นฐานที่สุดนั้นจะต้องทำให้สังเคราะห์และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความต้องการของสิ่งทั้งหลายที่กำหนดไว้ในโลกหนึ่ง และจะต้องให้หรือจะต้องหาถ้อยคำเชิงวัตถุวิสัยที่พอจะแสดงออกซึ่งโลกนั้นในความเป็นหนึ่งของมัน (เช่นเดียวกับนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมชาวเยอรมันชื่อ บรูโน เตาต์ได้กล่าวถึงศาลเจ้าที่เมืองฮิเสะ^๗) นั้นนับว่าเป็นพุทธิปัญญาทางรูปธรรมที่แท้จริง ตรรกศาสตร์ตามแบบก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่ารูปลักษณะทางด้านนามธรรมแห่งพุทธิปัญญานี้เลย แม้สิ่งที่เราเรียกว่าวิทยาศาสตร์ก็ไม่อาจเกิดมีขึ้นมาได้ ถ้าหากไม่มีพุทธิปัญญาทางรูปธรรมเช่นนั้น แต่วิทยาศาสตร์ (ธรรมชาติ) นับว่าเป็นวิทยาศาสตร์ภายนอกหรือวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยตลอด ตรงกันข้าม ศิลปะเป็นเรื่องจิตวิสัย เพราะฉะนั้นเราจึงอาจกล่าวได้ว่าศิลปะและวิทยาศาสตร์อยู่ ณ ขั้วตรงข้ามแห่งการแสดงตัวเองของโลกที่มีเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว... นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงคิดว่าเจตนารมณ์ของญี่ปุ่นที่ทำให้เกิดดาหรือดัวเหตุกับโลกเป็นเอกลักษณ์กันได้นั้นเป็นศิลปะ ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามก็ดี เจตนารมณ์ที่มุ่งไปหาความจริงของสิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นหนึ่งที่มีอะไรบางอย่างที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันกับเจตนารมณ์ทางวิทยาศาสตร์ ผู้ที่มีใฝ่ยอมรับโฉมหน้าที่เป็นแบบพุทธิปัญญา^๘ (noetic) แม้ในศิลปะย่อมไม่เข้าใจ ศิลปะ ข้าพเจ้าประหลาดใจ ถ้าหากพวกเขาผู้ที่คิดว่าเจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่นที่เป็นไปตามอารมณ์ฝ่ายเดียวนั้น เป็นเจตนารมณ์ที่ไร้เหตุผลและลึกลับละก็ พวกเขาก็มีใฝ่อยู่ทางไกลต่อการที่จะเข้าใจเจตนารมณ์ที่แท้จริงของชาวญี่ปุ่นเลย (หน้า ๙๓-๙๔)

ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่า วัฒนธรรมญี่ปุ่นซึ่งเป็นเชิงจิตวิสัย เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว เป็นแบบวัฒนธรรมตะวันออก ประชาชนของเราซึ่งได้พัฒนาอยู่ในชาติที่ถือความโดดเด่นเป็นเวลหลายพันปีนั้น มิได้มีสิ่งในทำนองนั้นในเวลา (ติดต่อกับ) ประชาชน (อื่นๆ) ในสิ่งแวดล้อมของเรา ทักษะคติของประชาชนชาวญี่ปุ่นมิได้เป็นแบบปฏิเสธ หากเป็นแบบยอมรับมากกว่า ข้อนั้นบางทีอาจเป็นเพราะเมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้ว สมฟ้าอากาศแห่งประเทศของเราเองมิได้เป็นแบบทุนนิยมต่อมนุษย์ แต่เป็นแบบที่เหมาะสมต่อการที่จะทำให้มนุษย์และธรรมชาติกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ อนึ่ง ในฐานะที่ประเทศของเราตั้งอยู่โดดเดี่ยวในทะเลตะวันออก จึงไม่เคยถูกชาติอื่นใดข่มขู่มาก่อนเลย อย่างไรก็ตามก็ดี แม้เราอาจต้องรับเอาวัฒนธรรมของต่างประเทศไว้มาก แต่เราก็ไม่รู้สึกว่าจะเป็นอันตรายใดๆ ต่อความดำรงอยู่แห่งชาติของเราเลย อาจมีผู้คิดว่าบางที

^๗ เตาต์เห็นว่า ความงามในงานสถาปัตยกรรมเกิดจากการพบความต้องการอย่างบริสุทธิ์และทรงอำนาจที่สุดที่องค์ประกอบที่สำคัญทั้งหมด (คือภูมิประเทศ สมฟ้าอากาศ ฯลฯ) บังคับ ซึ่งจะก่อให้เกิดศัพท์ภาพที่ให้น่าเนืองงานศิลปะ ศาลเจ้าที่ฮิเสะพร้อมทางโครงสร้างแบบง่าย ๆ อย่างมีเหตุผลไม่มีธาตุมูลที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาตามอารมณ์ที่ก่อให้เกิดความรำคาญแก่เหตุผลของมนุษย์เลย... บก.

๑๐๑๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ข้อนี้อาจเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมจนกระทั่งเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ญี่ปุ่นจึงได้ดูดกลืนเอาวัฒนธรรมต่างด้าวไว้มาก... เราอาจกล่าวว่าโลกทางประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ระหว่างกัตตา คือตัวเหตุกับสิ่งแวดล้อม และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ได้พัฒนามาอย่างเป็นเอกลักษณ์กันไปในตัว ข้อนี้อาจเป็นเหตุผลที่ว่าญี่ปุ่นได้พัฒนาในฐานะเป็นโลกในแนวยืนที่มีเอกลักษณ์ระหว่างกัตตาเป็นตัวเหตุกับโลก

เจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่นที่จะไปหาความจริงของสิ่งทั้งหลายในฐานะเป็นเอกลักษณ์ระหว่างประจักษ์ภาวะกับความแท้จริงนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งเอกลักษณ์นี้ แม้ข้าพเจ้าจะพูดว่า ไปหาสิ่งทั้งหลาย แต่ก็มิได้หมายถึงว่า ไปหาสสาร และแม้ข้าพเจ้าจะพูดว่า ธรรมชาติ ก็มิได้หมายถึงธรรมชาติที่เป็นวัตถุวิสัยหรือที่เป็นสิ่งแวดล้อม การไปหาสิ่งทั้งหลายหมายความว่า การเริ่มต้นจากกัตตาเป็นตัวเหตุไปนอกเหนือตัวเหตุ และไปยังกันบังของตัวเหตุ สิ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่าเอกลักษณ์ระหว่างประจักษ์ภาวะกับความแท้จริงก็คือ การรู้แจ้งสิ่งที่ลึกลับนี้ ณ กันบังของตัวเราเองแทนที่จะเป็นการพิจารณาสิ่งที่ลึกลับ ว่ามีอยู่ในสิ่งภายนอกที่กำหนดแน่นอนไม่ได้ อย่างไรก็ดี นั้นมิได้หมายความว่าเห็นโลกในเชิงจิตวิสัย แต่เราเพื่อตัวเองจะได้ถูกปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงและเพื่อตัวเองจะได้กลายเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า และทั้งจะต้องหมายความว่า เรามีความเห็นสอดคล้องกับการแสดงออกของโลกที่เพียงพอแก่ตัวเองเสมอ นั่นคือสิ่งที่เจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนาหายานของอินเดีย สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมชาติในเมืองจีนนั้น แตกต่างจากสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติในตะวันตก ธรรมชาตินี้แหละที่เป็นเอกภาพแห่งฟากักบ่มมนุษย์ สิ่งที่เราเรียกว่าวิถีทางแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย (คันนะระระ โนะ มิจิ) ซึ่ง “ไปหาสิ่งทั้งหลาย” เราอาจเรียกว่าเป็นสิ่งที่แทรกซึมเข้าไปในธรรมชาติ ที่เราเข้าใจเช่นนั้น เจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่นในขณะนั้นด้านแก่นแท้แล้วเป็นตะวันออกโดยตลอดนั้นก็มีลักษณะของตัวเองอยู่ในการเคลื่อนไหวจากหลักการสากล (ริ) ไปหาเหตุการณ์เฉพาะราย (ยิ) การเปลี่ยนรูปของเกนชิน ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนานิกายเทนโด... นั้น เราอาจถือว่าเป็นตัวอย่างในเรื่องนี้^๙ ก็ได้ ทั้งเราอาจคิดว่าผลลัพธ์แห่งเรื่องนี้ก็คือว่า นิกายเซนซึ่งเป็นผลผลิตแห่งพระพุทธศาสนาในเมืองจีนในต้นสมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งทุกวันนี้ไม่มีเหลืออยู่ในเมืองจีนแล้ว ได้รักษาความมีชีวิตชีวาของตนอยู่ในประเทศของเรา เราสามารถกล่าวได้ว่า เซนมีเพียงรักษาความมีชีวิตชีวาของตนในฐานะเป็นศาสนาเท่านั้น หากยังได้แทรกซึมเข้าไปและมีอิทธิพลอย่างลึกลับต่อชีวิตทางด้านวัฒนธรรมของประเทศ

^๙ นี้ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ประจักษ์ในโลกประวัติศาสตร์มิได้เป็นเพียงการปรากฏเท่านั้น หากเป็นความแท้จริงอีกด้วย... บก.

^{๑๐} นั่นคือทิศทางแห่งความคิดของเกนชิน จากความจริงทางอภิปรัชญาของนิกายเทนโดไปหาการปฏิบัติอย่างง่าย ๆ เกี่ยวกับเรื่อง เนมบุตสุ, ดู บทที่ ๑๐... บก.

ปริัมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๑๓

เราอีกด้วย บางทีลัทธิขงจื๊อก็มีชีวิตชีวาอยู่ในประเทศเราด้วย มิใช่ในฐานะเป็นลัทธิที่แก่พิธีรีตอง หากเป็นอะไรบางอย่างที่เป็นไปในทางอารมณ์ที่มีผลกระทบต่อเรามากทีเดียวโดยตรง ในเจตนารมณ์ของชาวญี่ปุ่นที่ไปหาความจริงเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายที่ดำเนินการจากกัตตาคือตัวเหตุ และดำเนินไปนอกเหนือตัวเหตุ จนถึงกับขึงของตัวเหตุนั้น เจตนารมณ์ของตะวันออกได้ถูกทำให้มีชีวิตชีวาอยู่อย่างบริบูรณ์ที่สุด และพร้อมกันนั้นก็อาจมีอะไรบางอย่างที่อาจรวมกับเจตนารมณ์ของวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งแวดล้อมอยู่ได้โดยตรงด้วย ในแง่ที่เราอาจแสวงหาจุดสหภาพระหว่างวัฒนธรรมตะวันออกกับวัฒนธรรมตะวันตกได้ในประเทศญี่ปุ่น ต่อไปเราอาจมองเห็นอนาคตของประวัติศาสตร์ได้ล่วงหน้า ซึ่งในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ที่ขัดแย้งกันในตัวระหว่างกัตตาคือตัวเหตุกับสิ่งแวดล้อมนั้นได้เคลื่อนจากสิ่งที่ถูกก่อกำให้เป็นรูปร่างขึ้นมาไปหาสิ่งที่เป็นผู้ก่อให้เป็นรูปร่างขึ้น (หน้า ๑๐๕-๑๐๗)

คะวะคะมิ ฮะยิเมะ

ความจริงทางศาสนากับความจริงทางวิทยาศาสตร์

เพื่อนร่วมสำนักของนิชิตะคนหนึ่งที่มาวิทยาลัยเกียวโตชื่อ คะวะคะมิ ซึ่งนิยมลัทธิมาร์กซิสต์ ดังที่เราพบมาแล้วในบทที่ ๒๗ นั้น เป็นบุคคลที่มีแนวโน้มเชิงทางศาสนาอย่างรุนแรง (และ) ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานิกายเซนและนิกายสุชาวดีมาก ประสบการณ์ทางศาสนานั้น ยังคงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อคะวะคะมิอย่างใหญ่หลวง แม้หลังจากที่ท่านได้กลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปแล้วก็ตามนั้นจะเห็นได้จากการอภิปรายอันยืดเยื้อของท่านเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในหนังสือของท่านชื่อ *การทอเกี่ยวของนักโทษ* เพราะะภูมิหลังส่วนตัวที่ผิดปรกติของท่าน และเพราะการที่ท่านซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์มีความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นพิเศษ คะวะคะมิจึงรู้สึกว่าคุณสมบัติที่เหมาะสมที่จะตัดสินข้ออ้างเกี่ยวกับความจริงในลัทธิมาร์กซิสต์และทางพระพุทธศาสนาได้ การที่ท่านสรุปว่าความจริงทั้งสองนั้นไม่จำเป็นจะต้องขัดแย้งกันและว่าความจริงทางศาสนาที่เข้าใจกันอย่างถูกต้อง ย่อมมีอาณาจักรที่ขอบธรรมของตนเองนั้นย่อมเป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำสอนในลัทธิมาร์กซิสต์ให้เข้ากับญาณทัศน์ทางศาสนาของญี่ปุ่นได้อย่างน่าทึ่ง ซึ่งเรื่องนี้ชิตะเองก็ได้หาทางที่จะทำให้เข้ากับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อยู่แล้ว

(จากหนังสือ *โกกุจิ เซอิโง*, ของ คะวะคะมิ, หน้า ๗๕-๑๖๐)

ข้าพเจ้าเป็นนักวัตถุนิยม ข้าพเจ้าไม่มีอะไรที่จะสงสัยเลยว่าธรรมชาติ (ความมีเป็น สสาร สิ่งทั้งหลาย) เป็นสิ่งที่อยู่ในขั้นปฐมภูมิ และว่าเจตนารมณ์ (วิญญาณ ความคิด จิต) เป็น

๑๐๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สิ่งที่อยู่ในขั้นทุติยภูมิ เมื่อพูดในด้านวิถีทางแห่งการคิดของเราแล้ว มนุษย์ก็เป็นอินทรีย์ชนิดหนึ่งที่มีได้มีความมีเป็นมาก่อนเลย และเป็นรูปที่ไม่สามารถมีความมีเป็นมาก่อน เพิ่งจะเกิดมีเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาก็ตอนที่เกิดมีโลกขึ้นมาเอง ต่อมาภายหลังสสารที่เป็นอินทรีย์จึงได้ปรากฏขึ้นมาในโลก และหลังจากที่ได้มีวิวัฒนาการติดต่อกันเป็นเวลานาน สัตว์ชั้นสูงเช่นมนุษย์จึงได้ปรากฏขึ้นมา เพราะเหตุที่ร่างกายมนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับมีสมอง ประสาท เยื่อภายในลูกตาที่ได้พัฒนามาเป็นพิเศษ โดยอาศัยสมอง ประสาท และเยื่อตาที่พัฒนาเป็นพิเศษนั้น จึงกลายเป็นวิสัยสมารถที่จะมีเพทนาการ มีวิญญาณ และความคิด เมื่อมองดูในแง่นี้ เพทนาการ วิญญาณ และความคิดก็เป็นเพียงหน้าที่แห่งสสารที่เป็นอินทรีย์ที่เกิดขึ้นมาเพื่องานที่ละเอียดโดยเฉพาะ เราอาจกล่าวถึงความสามารถเช่นนั้น (หน้าที่ทางด้านจิตใจ) ว่าเป็นจิตได้

บัดนี้ ข้าพเจ้าปรารถนาจะชี้แจงจุดประสงค์ต่างๆ ทั้ง ๕ ประการ ให้แจ่มกระจ่างประการแรก ข้าพเจ้าจะบอกถึงข้อที่ว่าปัญหาอะไรบ้างที่ความจริงทางศาสนาต้องเกี่ยวข้องกับประการที่ ๒ ก็คือเราจะเข้าใจความจริงทางศาสนาได้อย่างไร ประการที่ ๓ ก็คือว่าประชาชนจะได้ประโยชน์อะไรจากการเข้าใจความจริงเช่นนั้น เมื่อได้อธิบายความจริงทางศาสนาในแง่นี้ได้ครบถ้วนแล้ว ประการที่ ๔ ข้าพเจ้าก็จะได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างความจริงทางศาสนากับตัวศาสนาให้แจ่มแจ้ง และ ประการที่ ๕ ก็ถึงความสัมพันธ์ระหว่างความจริงทางศาสนากับความจริงทางวิทยาศาสตร์

(ข้าพเจ้าไม่มีความรู้เรื่องศาสนาต่างๆ ทั้งมวลอย่างละเอียดลอสอเลย ข้าพเจ้าเพิ่งเกี่ยวข้องกับทัศนะต่างๆ ทางศาสนาเป็นครั้งแรกก็ตอนที่ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาวิทยาลัยนั่นเอง ในคราวนั้นข้าพเจ้าได้อ่านคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ศาสนา และรู้สึกประทับใจต่อเทศนาบนภูเขามาก แต่ข้าพเจ้าไม่มีความรู้เกี่ยวกับคริสต์ศาสนาเป็นพิเศษเลย ทั้งหมดที่ข้าพเจ้าทราบค่อนข้างดีก็คือ พระพุทธศาสนานิกายโจโด กับนิกายเซนเท่านั้น ดังนั้น ในการอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องความจริงทางศาสนาต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะเน้นถึงนิกายทั้งสองนี้ ดังนั้นการอภิปรายถ้าหากจะมีหัวข้อเรื่องของตัวเองก็ควรจะได้แก่ เรื่องความจริงทางศาสนาในพระพุทธศาสนา)

ปัญหาแรก ที่ว่า ปัญหาอะไรบ้างที่ความจริงทางศาสนาเกี่ยวข้องกับ คำตอบก็มีว่า สิ่งที่ความจริงทางศาสนาเกี่ยวข้องกับ ก็คือความรู้สึกนึกคิดของวิญญาณเองหรือจิต ที่สะท้อนภาพอยู่ในจิต ตรงนี้แหละที่มีความเป็นพิเศษที่เป็นพื้นฐานของตนเอง

ในพวกเราที่เป็นมนุษย์ ความสามารถของวิญญาณได้รับการพัฒนาไปไกลมาก นี่คือนิเวศที่เราทราบว่ามีโต๊ะหรือบ้านเป็นต้นอยู่รอบๆ ตัวเรา ทั้งเรายังรู้ว่ามิอินทรีย์ขนาดเล็กจนกระทั่งมองไม่เห็นด้วยตาเปล่าอยู่บ้างนิดหน่อย และส่วนใหญ่ก็รู้ลักษณะท้องฟ้ารวมทั้งดวงอาทิตย์

ดวงจันทร์ และดวงดาวทั้งหลาย พร้อมๆ กับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์นี้แหละที่วิญญูณเช่นนั้นได้กลายเป็นสิ่งที่แน่นอนและมากมายยิ่งขึ้น ดังนั้นเราจึงทึ่งความสามารถที่จะทำให้เกิดผลทางบวกแก่สิ่งแวดล้อมของเรา (คือโลกภายนอก) และสามารถปรับปรุงสิ่งแวดล้อมนั้นให้ดีขึ้นโดยไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้รับภาวะการครองชีพที่ดีกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม ความจริงทางศาสนา ไม่มีอะไรจะต้องปฏิบัติต่อชีวิตในโฉมหน้านี้เลย และดังนั้นก็ได้สนองวัตถุประสงค์ใดๆ ณ ที่นี้เลย เมื่อโคโบ ไดชิ (คุไก) เปิดดินแดนบนภูเขาและสร้างสะพานขึ้นนั้น นับว่าเป็นงานของคนของศาสนา แต่ก็หาใช่งานทางศาสนาไม่

ความจริงทางศาสนามีใช้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งภายนอกเช่นนั้นเลย หากเป็นความรู้เกี่ยวกับวิญญูณนั่นเอง วิญญูณของสิ่งที่มีวิญญูณเอง นั่นคือความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดแห่งวิญญูณของตนเองนับว่าเป็นทูตแห่งความจริงทางศาสนา ในกรณีนี้ วิญญูณย่อมเผชิญไม่เฉพาะกับสิ่งภายนอกเท่านั้น หากต้องเผชิญกับสิ่งภายในด้วย วิญญูณมิได้ปฏิบัติต่อสิ่งภายนอก แต่ทว่าปฏิบัติต่อวิญญูณเอง (วิถีทางที่วิญญูณเช่นนั้นทำงาน เรียกว่า “การหันแสงสว่างเข้าไปหาตัวเอง” ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวเพิ่มเติมอีกสักหน่อย)

เราอาจแสดงความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดเกี่ยวกับวิญญูณของเราเองได้ในวิถีทางต่างๆ อย่างอื่น ตัวอย่างเช่น เราอาจเรียกวิญญูณว่าความเป็นผู้รู้จักตน (อัตตัญญูตา) มโนภาพเกี่ยวกับ ตัวตน เป็นเพียงการสร้างสรรคความสามารถของวิญญูณเท่านั้นเอง โดยเหตุที่สิ่งทั้งหลายทำนองนั้น เช่น ก้อนกรวดที่ตกอยู่ข้างถนนย่อมขาดความสามารถข้อนี้ ทั้งก้อนกรวดเหล่านั้นยังขาดมโนภาพเกี่ยวกับ ตัวตน แต่โดยเหตุที่มนุษย์มีความสามารถที่พัฒนาไปสูงมาก มโนภาพเกี่ยวกับ ตัวตน ในมนุษย์จึงรุนแรงมาก แล้วอะไรเล่าที่เป็นสิ่งสำคัญของ ตัวตน? สำหรับปัญหานี้ พระพุทธศาสนาได้ตอบมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า “ตัวตนไม่มี” (อนัตตา) (ณ ที่นี้คำว่า “ไม่” มิใช่ “อภาวะ” ที่ตรงข้ามกับ “ภาวะ” แต่ปัญหานั้นมิได้เกี่ยวข้องกับเรา ณ จุดนี้จริงๆ เลย) เป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีแล้วว่า นิกายเซนถือเอาอนัตตาเป็นคำสอนหลักของตน เรื่องอนัตตานี้ได้มีพูดถึงในนิกายโจโด-ชิน ด้วย (หน้า ๗๕-๘๐)

อย่างไรก็ดี เมื่อเราพูดถึงสารัตถะสำคัญของ “ตัวตน” (อัตตา) เราก็กำลังพูดถึงสารัตถะสำคัญของ จิต ด้วย เพราะฉะนั้นเราจึงอาจสรุปความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดแห่งวิญญูณของเราเองว่าเป็น ความรู้แห่งจิต นิกายเซนซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาแบบหนึ่งที่เน้นในเรื่องความพยายามของเราเอง คือความรู้แห่งจิตเป็นปัญหาพิเศษของตน... อนึ่งโดยเหตุที่ ความรู้แห่งจิต เป็นอีกวิถีทางหนึ่งแห่งการพูดถึง “ความรู้แห่งธรรมชาติของจิต” ทั้งเราอาจเอาคำต่างๆ เช่น “การเห็นธรรมชาติของเราเอง” มาใช้ได้อีกด้วย โดยเหตุที่ การเห็น เป็นวิถีทางแห่งการพูดถึง การรู้ ที่

๑๐๑๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เข้มแข็งกว่า ข้อนี้จึงหมายถึงการตรวจสอบธรรมชาติของตนเองในสถานะที่ดำรงชีวิตอยู่ของตน ข้อความที่ว่า การเห็นธรรมชาติของตน จึงมักมีผู้นิยมใช้กันอยู่บ่อยๆ ในนิยายเซน... เราอาจคิดถึงปัญหานี้ในวิถีทางต่อไปนี้ เมื่อเราตาย วิญญาณก็ดับ เมื่อวิญญาณดับ เราก็กล่าวว่า ตาย ในที่สุดวิญญาณก็คือ ชีวิตนั่นเอง วิญญาณ (จิต เจตนา) เป็นมูลฐานของชีวิต เมื่อเห็นเช่นนี้ความรู้สึกนึกคิดแห่งวิญญาณ ซึ่งได้กลายมาเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่จึงทำหน้าที่ให้เราเข้าใจมูลฐานแห่งชีวิตของเรา หรือเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งถึงความหมายที่แท้จริงแห่งชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นจึงได้มีความเข้าใจ ชีวิตของมนุษย์ที่มีความหมายแตกต่างไปจากความรู้เกี่ยวกับโลก (หน้า ๘๒-๘๖)

ในบรรดาศาสนาต่างๆ ของโลกนั้น บางศาสนาก็เป็นศาสนาที่ด้าบรรพ์เหมือนทารก ที่เกือบไม่มีภารกิจใดๆ เกี่ยวข้องกับความจริงทางศาสนาในความหมายดังกล่าวมาแล้วเลย อย่างไรก็ตาม มิได้มีศาสนาที่พัฒนาแล้วใดๆ ที่มีได้รวมความจริงทางศาสนาชนิดนี้อยู่บ้าง ศาสนาเหล่านั้นมิได้ประกอบด้วยความจริงเช่นนั้นเพียงอย่างเดียว โดยเหตุที่ศาสนาเหล่านั้นได้กลายเป็นกระแสธารในโลก นั่นคือในสังคมที่ประกอบด้วยชนชั้น ศาสนาเหล่านั้นจึงมักจะดูตกชั้นความรู้ชนิดต่างๆ (ทั้งทางปรัชญาและอื่น ๆ) และเรื่องการถือโซ่กลางไปเพิ่มให้แก่ความจริงทางศาสนาที่แท้ ศาสนาเหล่านั้นรวมเอาคำสอนที่เป็นไปตามอำเภอใจโดยเฉพาะอีกมากมายที่ทำหน้าที่ดูจะเป็น “ยาเสพติดของมวลชน” เพื่อทำให้กำลังต่อต้านของพวกเขาที่ถูกกดขี่และที่สูญเสียผลประโยชน์สลับสไลไปและเพื่อทำให้เจตจำนงเพื่อการต่อสู้ดิ้นรนของพวกนั้นเป็นอัมพาตไป (หน้า ๘๘)

ต่อไปข้าพเจ้าก็ไปถึง ปัญหาที่ ๒ ที่ว่า : เราจะเข้าใจความจริงทางศาสนาได้อย่างไร

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่าโดยเหตุที่ความจริงทางศาสนาถือเอาเรื่องความรู้สึกนึกคิดของวิญญาณเป็นปัญหา ตามธรรมดาจึงควรที่จะเกิดจากอะไรบางอย่างนอกเหนือไปจากความสามารถตามปกติธรรมดาของวิญญาณ และนี่คือความแปลกประหลาดที่เป็นพื้นฐานของมันละ

เราไม่สามารถใช้ตาเรามองดูตาเราได้ แน่ละ เราสามารถเห็นตาของเราเองได้ ถ้าหากตานั้นสะท้อนเป็นภาพออกมาที่กระจก แต่ในกรณีนี้ สิ่งที่เราเห็นมิใช่ตาอีกต่อไปแล้ว หากเป็นตาที่สะท้อนเป็นภาพออกมาที่กระจกต่างหาก นั่นคือ ภาพสะท้อนของตานั่นเอง ดังนั้น ในเมื่อตาเป็นอวัยวะที่ใช้ดูสิ่งต่างๆ โดยทั่วๆ ไปตาก็คงไม่อาจมองเห็นตาเองได้

ตามองไม่เห็นตา และลิ้นไม่สามารถลิ้มรสลิ้นได้ ในทำนองเดียวกัน วิญญาณย่อมไม่สามารถจะเข้าใจวิญญาณเองโดยวิธีที่ปกติธรรมดา (วิธีที่จะทำให้เราเข้าใจโลกภายนอกตามปกติธรรมดา) ได้ นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมความรู้เกี่ยวกับจิตจึงแตกต่างจากความรู้เกี่ยวกับสิ่งของต่างๆ และทำไมความจริงทางศาสนาจึงแตกต่างไปจากความจริงทางวิทยาศาสตร์ (หน้า ๘๙-๙๐)

ปรัมปรำประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๑๗

ปรากฏการณ์ของโลกภายนอกที่สะท้อนภาพในวิญญาณโดยวิธีแห่งอวัยวะสัมผัสของเราอาจแสดงออกมาเป็นคำพูด (มโนภาพ) ได้ทั้งหมด เราอาจอธิบายปรากฏการณ์เหล่านี้ (และ) อาจเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านั้นได้โดยวิธีแห่งเหตุผล และปรากฏการณ์ทั้งหลายก็เป็นสิ่งที่ตั้งชื่อไม่ได้ อธิบายไม่ได้ หรือเข้าใจไม่ได้ อย่างไรก็ตาม **วิญญาณ** (จิต-เจตภูต-อัตตา) ซึ่งเข้าใจปรากฏการณ์ภายนอกเช่นนั้น เราไม่อาจสะท้อนภาพให้เห็นในดวงวิญญาณโดยวิธีการอย่างเดียวกันที่มันเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านั้นได้ ในแง่ปรากฏการณ์นั้นจึงเป็นสิ่งที่ตั้งชื่อไม่ได้ อธิบายไม่ได้ และเข้าใจไม่ได้ ปรากฏการณ์นั้นก็คือสิ่งที่พระสูตรได้อธิบายไว้ว่า : **“หยุด! หยุด! อย่าพยายามอธิบาย กว่าด้วยอัตตาเป็นสิ่งที่ลึกลับ และยากที่จะเข้าใจได้”** (หน้า ๔๕)

ดังนั้นเราจึงไม่สามารถจะเข้าใจความจริงทางศาสนาอย่างทะลุปรุโปร่งโดยอาศัยวิธีการอย่างเดียวกับความรู้ธรรมดาสามัญได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะทำฉันทิเอง?

ความจริงทางศาสนาเราจะเข้าใจได้ก็โดยวิธีที่เรียกว่าความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับวิญญาณของเราเอง ข้าพเจ้าได้กล่าวมาก่อนแล้วว่าตามองไม่เห็นตา (ของตนเอง) ลื่นไม่อาจลื่นรสลิ้น (ตนเอง) ได้ และในทำนองเดียวกัน วิญญาณก็ไม่สามารถจะเข้าใจตนเองในวิถีทางเดียวกันได้ อย่างไรก็ตาม ณ ที่นี้การอุปมาอุปไมยก็เป็นอันสิ้นสุดลง แน่ละ ไม่ว่าจะโดยวิถีทางใดก็ตาม ตาไม่สามารถจะมองเห็นตาได้ หรือลิ้นไม่สามารถจะลิ้มรสตัวเองได้ แต่โดยอาศัยวิธีการบางอย่างจิตย่อมสามารถสะท้อนภาพในตัวเองและวิญญาณก็สามารถเข้าใจตัวเองได้ แน่ละ วิธีการทางรูปธรรมที่เอามาใช้เพื่อวัตถุประสงค์นี้ (ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่เรียกว่าศาสนปฏิบัติ) ย่อมแตกต่างกันออกไปในแต่ละศาสนา แต่ตราบเท่าที่วิธีการเหล่านั้นไม่เป็นแบบที่คิดโกง จุดหมายปลายทางอันดีมะของวิธีการเหล่านั้นก็คือการใช้จิตนั้นแหละดูการสะท้อนภาพของจิตเอง...

การสะท้อนภาพโดยอาศัยการรู้สึกนึกคิดของวิญญาณเองย่อมเป็นอะไรบางอย่างที่เราอาจบรรลุถึงได้ในวิถีทางที่ต่างๆ กัน แต่ในนิยายเช่น เราจะต้องพยายามชักนำโดยวิธีหนึ่งสมาธิ (ซาเซน) (หน้า ๑๐๐-๑๐๒)

เมื่อความสามารถทางด้านวิญญาณ ก่อนที่จะบรรลุถึงสิ่งต่างๆ ภายนอกมันน้อยนิดที่สุดได้หันกลับไปหาการสะท้อนภาพโดยตรงของวิญญาณในทันทีนั้น ความรู้สึกนึกคิดแห่งวิญญาณของเราเองก็ย่อมจะสัมฤทธิ์ผลได้ และความรู้จักตนเองโดยตรงโดยอาศัยวิญญาณก็จะเกิดขึ้นมา ชื่อนี้เรียกว่า **การบรรลุถึงพุทธภาวะโดยการเห็นธรรมชาติของตนเอง หรือ การตรัสรู้ หรือ การรู้แจ้งประจักษ์ของจิต หรือ การเห็นพระผู้เป็นเจ้า หรือ การเข้าใจศาสนา** แล้ว เนื้อหาที่เติมเปี่ยมแห่งวิญญาณก็จะประกอบเป็นความจริงทางศาสนา

๑๐๑๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เราจะต้องไม่คิดว่าศาสนาไม่มีความหมายอะไรอย่างทีอธิบายกันเองง่ายๆ เลย ในศาสนาย่อมมีกรรมวิธีที่ข้าพเจ้าเรียกว่าการเข้าใจความจริงทางศาสนา ความเข้าใจความจริงทางศาสนาอย่างประจักษ์แจ้งของเราดังเช่นในกรณีแห่งความจริงทางวิทยาศาสตร์นั้น ย่อมเจริญเติบโตล้ำลึกยิ่งขึ้นและคุ้นเคยกับการฝึกฝนแต่ละชั้นๆ ของเรามากยิ่งขึ้น (หน้า ๑๐๕-๑๐๖)

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาก่อนแล้วว่า ข้าพเจ้ายอมรับว่ามีความจริงทางศาสนาที่แตกต่างจากความจริงทางวิทยาศาสตร์อย่างสิ้นเชิงอยู่ แม้จะดีอย่างไรก็ตาม แต่เมื่อผ่านมาถึงจุดนี้ ศาสนาที่จะสามารถที่จะเผชิญหน้ากับหลุมพรางต่างๆ สุดคณานับและได้เสื่อมลงไปหาการเชื่อถือโชคลาง ความย่อหย่อน และอุบายของพระที่จะหาประโยชน์ให้แก่ตนเอง และอื่นๆ

ในบรรดาผู้ที่อ่านหนังสือของข้าพเจ้าทั้งหลาย บางทีอาจมีบางคนที่จะเห็นว่า ข้าพเจ้าได้สะดุดตกลงไปในหลุมพรางแล้ว และพวกเขาอาจปรารถนาให้ถามค่าน้ำข้าพเจ้าดังต่อไปนี้ก็ได้ :

“เมื่อได้ฟังท่านพูดเช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ประหลาดใจ ถ้าหากท่านไม่มีทัศนะอย่างเดียวกันจริงๆ ดังที่ปรัชญาเมธีแห่งสำนักคานต์ผู้เชื่อในเรื่องความมีอยู่ของ ‘สิ่งในตัวเอง’ ว่าเป็น ‘สิ่งที่ไม่อาจเข้าใจได้’ ‘สิ่งที่แตกต่างกันดุจดั่งสาเหตุของปรากฏการณ์ที่ไม่มีใครทราบ (nonmena) กับตัวปรากฏการณ์ (phenomena) และที่เป็นของอาณาจักรที่ในด้านหลักการแตกต่างไปจากปรากฏการณ์’ และ ดังนั้น ‘สิ่งที่ เป็นของอาณาจักรที่เหนือจะเข้าใจ (transcendental) ซึ่งเราไม่สามารถเข้าใจได้โดยอาศัยความรู้ แต่จะเข้าใจได้โดยอาศัยศรัทธา’ ข้อนี้มิได้ระบุถึงว่าท่านได้ถลำตกไปในหลุมพรางแห่งอภิปรัชญาซึ่งตัวท่านเองในฐานะที่นับถือลัทธิมาร์กซิสต์ผู้หนึ่งก็มิยอมรับอย่างไม่คาดฝันดอกหรือ?”

ข้อนี้ข้าพเจ้าขอตอบว่า : “แน่ละข้าพเจ้าได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างความจริงทางศาสนากับความจริงทางวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามก็ดี มันก็มีได้แตกต่างกันมากไปกว่าที่ข้าพเจ้าชี้ให้เห็นความแตกต่างกันในศาสตร์ต่างๆ ระหว่างสังคมศาสตร์กับธรรมชาติศาสตร์เลย โดยเหตุที่วัตถุประสงค์แห่งการศึกษาสังคมศาสตร์แตกต่างไปจากวัตถุประสงค์แห่งการศึกษาธรรมชาติศาสตร์ วิธีการศึกษาจึงพลอยแตกต่างกันไปด้วย ในสังคมศาสตร์เราไม่สามารถใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องอย่างที่เราสามารถใช้ในธรรมชาติศาสตร์ได้ และเราไม่สามารถเอาวัสดุที่เป็นปฏิกิริยาทางเคมีมาใช้ได้เช่นกัน ในทำนองเดียวกันโดยเหตุที่วัตถุประสงค์ต่างๆ (คือโลก) ที่ความจริงทางวิทยาศาสตร์กับความจริงทางศาสนาเอามาใช้ก็แตกต่างกัน วิธีที่จะเข้าใจความจริงทั้งสองชนิดนี้ก็ย่อมจะต้องแตกต่างกันไปด้วย จุดสำคัญก็มีเพียงว่า ข้าพเจ้าไม่เชื่อในเขตแดนที่สมบูรณ์ระหว่างความจริงทั้งสองนั้นที่เราไม่สามารถล่วงล้ำได้ การเข้าใจความจริงทาง

ปริมปรารประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๑๙

วิทยาศาสตร์ (คือการเข้าใจธรรมชาติแห่งความจริงทางวิทยาศาสตร์ โดยอาศัยการสังเกตดูสิ่งต่างๆ ในภายนอก) กับการเข้าใจความจริงทางศาสนา (คือการเข้าใจจิตโดยวิธีการสะท้อนภาพตัวเอง) ต่างก็เป็นความรู้ที่เกิดโดยอาศัยความสามารถแห่งวิญญาณของมนุษย์ด้วยกันทั้งคู่ ความสามารถแห่งความรู้ เป็นเพียงหน้าที่ที่ได้รับการพัฒนาไปอย่างสูงยิ่งของสมองที่มีอยู่ในระบบอินทรีย์ของสัตว์ที่ได้พัฒนาไปเป็นอย่างสูง คือมนุษย์เท่านั้นเอง

“เพราะฉะนั้น เมื่อข้าพเจ้าพูดว่า ข้าพเจ้ารับทราบความจริงทางศาสนานั้น ข้าพเจ้าไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นจะต้องหลีกหนีไปหาโลกที่มีหมุ่เมฆหมุ้มห่อ (และ) ที่ลึกลับอื่นๆ บางโลกเลย นอกจากมนุษยชาติคือภายนอกโลกทางวัตถุที่สะท้อนภาพอยู่ในวิญญาณของมนุษย์ (วิญญาณของมนุษย์ก็เป็นหน้าที่ทางวัตถุด้วยเช่นกัน) แล้วทวยเทพและพระพุทธรเจ้าทั้งหลายมิได้มีอยู่เลย ไม่ว่าจะเป็นดีหรือชั่วก็ตาม ทวยเทพและพระพุทธรเจ้าทั้งหลายก็เป็นผลิตผลแห่งวิญญาณของมนุษย์ ทวยเทพและพระพุทธรเจ้าทั้งหลายมีคุณสมบัติของมนุษย์ และปรากฏเป็นร่างมนุษย์ออกมา ไม่ใช่เพราะทวยเทพและพระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงสร้างมนุษย์ให้เหมือนตนเลย แต่เพราะมนุษย์ได้สร้างทวยเทพและพระพุทธรเจ้าทั้งหลายขึ้นมาต่างหาก ถ้าหากเชื่อวันโรคมิตทวยเทพด้วยแล้วไซ้ร ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าทวยเทพเหล่านั้นก็จะต้องเป็นเชื่อวันโรคด้วย

“ถ้าจะกล่าวโดยสรุปแล้ว เมื่อข้าพเจ้ากล่าวว่าข้าพเจ้ายอมรับรู้เรื่องความจริงทางศาสนา ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะไม่มีพันธกรณีแม้แต่หน่อยที่จะขายตัวเองให้แก่อภิปรัชญา ข้าพเจ้าก็คงเป็นเหมือนเดิมคือเป็นนักสสารนิยมที่ถือว่าจิต (วิญญาณ-เจตภูต) เป็นผลิตผลทางวัตถุ ความจริงทางศาสนาเป็นความจริงเกี่ยวกับวิญญาณ แต่ตัววิญญาณเองก็เป็นเพียงหน้าที่ของสสารที่ก่อให้เกิดเป็นร่างมนุษย์ขึ้นมาเท่านั้นเอง”

ต่อไปข้าพเจ้าจะอุทิศถ้อยคำสักสองสามคำให้แก่ปัญหาข้อที่ ๓ ที่ว่า : ความจริงทางศาสนามีประโยชน์อย่างไร (คือประชาชนจะได้ประโยชน์อะไรจากความจริงทางศาสนา) บ้าง?

เมื่อกล่าวโดยทั่วๆ ไปแล้ว อวิชชา (การขาดความเข้าใจ ความไม่สามารถจะอนุมานถึงสิ่งทั้งหลาย การไม่คุ้นเคยกับสิ่งทั้งหลาย) ทำให้เกิดความสับสนและความกลัว อีกประการหนึ่ง โดยเหตุที่ความรู้สามารถจัดความสับสน และความกลัวออกไปได้ มันจึงนำความสงบใจและความสุขมาให้

บัดนี้ ความจริงทางศาสนาก็ได้รับหน้าที่ทำให้เนื้อสารแห่งตัวตน (คือจิต) แจ่มแจ้ง การที่เราเข้าใจเนื้อสารแห่งตัวตนย่อมทำให้เราสามารถเข้าใจธรรมชาติของเราเองได้ เพราะฉะนั้นเมื่อใดก็ตามที่เราจับเนื้อสารแห่งตัวตนได้ เมฆที่กลุ่มมรุมจนทำให้มืดครึ้มก็จะแยกออกจากกัน และแสงสว่างก็จะส่องออกมาโดยไม่จำกัดขอบเขตแล้วก็จะเกิดสันติสุขอันยิ่งใหญ่ (ที่เราเรียกว่า

๑๐๒๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความสงบใจ) และความสุข (ที่เราเรียกว่าปิตอันเกิดจากสมาธิ) ข้อนี้มักกล่าวถึงในรูป (ของลัทธิขงจื้อ) ว่า: “ถ้าหากเราได้นิเวศน์ทาง (เต๋า) ในตอนเช้า เราก็อาจตายด้วยความยินดีในตอนเย็นได้” โดยเหตุที่เราเข้าใจมูลฐานของชีวิต เราจึงไม่ต้องเดือดร้อนเพราะปัญหาต่างๆ เช่น เรื่องความมั่งมีและความหายไปแห่งร่างกายที่ยาว ๕ ศอก นี่อีกต่อไป ณ ที่นี้ย่อมมีอำนาจแห่งการที่จะเข้าใจความจริงทางศาสนาอยู่ (หน้า ๑๑๓-๑๑๔)

เมื่อคำนึงถึงปัญหาข้อที่ ๔ คือความสัมพันธ์ระหว่างความจริงทางศาสนากับตัวศาสนาแล้ว ค่ะวะคะมิได้พูดไว้ด้วยยาวด้วยการบิดเบือนความจริงทางศาสนาโดยตัวศาสนาเองที่จัดรวบรวมขึ้นเป็นองค์การในญี่ปุ่น เพื่อเอาศาสนามาใช้ทำเป็นยาเสพติดสำหรับประชาชนและเป็นเครื่องมือเพื่อทำให้ชนชั้นมีอำนาจขึ้นมา

ส่วนปัญหาข้อที่ ๕ และเป็นข้อสุดท้ายนั้น ข้าพเจ้าจะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างความจริงทางศาสนากับความจริงทางวิทยาศาสตร์

จากที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ความจริงทางศาสนาเป็นเรื่องของโลกภายใน ส่วนความจริงทางวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของโลกภายนอก ความจริงที่แตกต่างกันอย่างเด็ดขาดทั้งสองนี้ย่อมมีเนื้อหาแตกต่างกัน มีทัศนะแตกต่างกัน และมีขอบเขตแตกต่างกัน นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างความจริงทั้งสองนี้ก็มีย่อยอย่างมากมายโดยเฉพาะ เมื่อข้าพเจ้าได้ศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์ในฐานะเป็นนักวิทยาศาสตร์คนหนึ่งอยู่เป็นเวลาหลายปีก็มักคิดว่ามันเป็นเรื่องแปลกประหลาดอยู่เสมอที่ว่าบุคคลทางศาสนาได้บุกรุกขอบเขตของเรา และก่อให้เกิดความเดือดร้อนตามอำเภอใจอย่างเปิดเผยอยู่เสมอ ข้าพเจ้าคิดว่า ความสับสนที่พวกผู้นำทางศาสนามักปฏิบัติอยู่เสมอๆ นั้นได้กลายเป็นวิธีการทางสัญญาณที่ทรงอำนาจที่จะทำศาสนาให้เป็นยาเสพติดของประชาชน ดังนั้นในเมื่อคำนึงถึงปัญหาดังที่ได้พรรณนามาแล้วนั้น จึงจำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องชี้แจงถึงขอบเขตที่แน่นอนซึ่งภายในขอบเขตนี้ ควรที่จะมีความจริงทั้งสองนี้แต่ละอย่างให้แจ่มแจ้งทีเดียว

บรรดาผู้นำทางศาสนาทุกวันนี้มักจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวในปัญหาต่างๆ ทางสังคม ทั้งปัญหาทางสังคมก็ได้เป็นปัญหาของจิต หากเป็นปัญหาของสังคมโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าตรงตามตัวอักษรทีเดียว เราไม่อาจแก้ปัญหาสังคมโดยการรอแขน หันหน้าเข้าหากำแพงและจมดิ่งเข้าไปภายในจิตเลย เราจะแก้ปัญหาสังคมได้ก็โดยอาศัยอำนาจทางวิทยาศาสตร์ (สังคมศาสตร์) เท่านั้น ปัญหาเหล่านี้มิใช่ปัญหาที่จะแก้ได้โดยนักศาสนาเลย เช่นเดียวกับปัญหาเรื่องการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาเรื่องการทำกรเพาะปลูกให้ได้ผลดีขึ้น หรือปัญหาเกี่ยวกับการใช้ไฟฟ้า ล้วนเป็นปัญหาที่นักศาสนาจะแก้ไม่ได้ทั้งนั้น

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า พระพุทธศาสนา นิกายเซนซึ่งเน้นเรื่องการบรรลุถึงซึ่งการตรัสรู้โดยอาศัยความพยายามของตนเองนั้นตามปกติได้สร้างจุดสำคัญแห่งการไม่ต้องมีคัมภีร์ใดๆ ขึ้น แต่แม้ในนิกายต่างๆ ที่เชื่อในเรื่องอำนาจของ *อีกคนหนึ่ง* (คืออำนาจของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะช่วยให้รอดพ้นได้) ก็มีคำพังเพยว่า “คนทั้งหลายในนิกายสุขาวดียอมบรรลุถึงชีวิตในอนาคตด้วยการเป็นคนโง่” และชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า (จะช่วยให้พ้นทุกข์) “เราไม่จำเป็นจะต้องรู้คัมภีร์แม้แต่บรรทัดเดียว” นี่เป็นลักษณะที่เป็นพื้นฐานแห่งวิธีการที่จะเข้าใจความจริงทางศาสนา แต่ในด้านวิทยาศาสตร์แล้ว นับว่าตรงกันข้ามทีเดียว การเข้าใจความจริงของศาสตร์ทั้งหลาย ย่อมก่อให้เกิดเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นว่าเรามีแหล่งวัตถุดิบโดยละเอียด ดังนั้นก่อนที่นักวิทยาศาสตร์จะสอนถึงบทสรุปบางประการเกี่ยวกับปัญหาบางข้อ เขาจะต้องรวบรวมวัตถุดิบต่างๆ ที่สูงยิ่งกว่ายอดเขาสังก์ (Blanc) เสียอีก ที่นับว่าตรงกันข้ามกับมโนคติที่ว่า “เราไม่จำเป็นต้องรู้คัมภีร์แม้แต่บรรทัดเดียว” อย่างชนิดที่ว่าพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ ก็คือว่า คุณสมบัติที่จำเป็นของนักวิทยาศาสตร์ ก็คือความรู้ในเรื่องที่เขาศึกษาให้แจ่มแจ้งทุกแง่มุมทีเดียว ความจริงชนิดหนึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาแห่งจิตในโลกภายใน และความจริงอีกชนิดหนึ่งเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในโลกภายนอก ในที่นี้สิ่งทั้งหลายทุกชนิดกลายเป็นกลับกันไปหมด ความจริงทางศาสนาซึ่งสามารถหาได้ทางประตูที่มีเครื่องหมายว่า “ไม่ต้องการการรู้คัมภีร์แม้แต่บรรทัดเดียว” นั้นช่วยแก้ปัญหาทางสังคมไม่ได้ฉันใด ความรู้ทางโลก ก็เป็นเครื่องถ่วงและไม่มีประโยชน์อะไรในการที่จะเข้าใจศาสนาเลยฉันนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อคนของศาสนารุกเข้าไปในโลกแห่งวิทยาศาสตร์และให้ความเห็นของตนอย่างเสรีนั้น ก็คล้ายๆ กับที่คนดาบดวิจารณ์ภาพวาดหรือคนทูลทวนวิจารณ์ดนตรีนั่นเอง ไม่มีอะไรจะเลวร้ายยิ่งไปกว่าการไม่รู้หน้าที่ที่จำกัดของตนเอง ไม่เพียงเป็นการสารภาพว่าเราไม่รู้จักความจริงทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นการพิสูจน์ด้วยว่าเราขาดความเข้าใจแม้ในความจริงทางศาสนาอย่างสมบูรณ์ทีเดียว (หน้า ๑๕๒-๑๕๕)

มีบุคคลบางคนที่ไม่ทราบอะไรเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์หรือหนังสือเรื่อง *Das Kapital* ว่าเป็นหนังสือชนิดใด แต่คิดว่าตนสามารถชี้แจงเรื่องลัทธิมาร์กซิสต์ได้และพูดอวดอ้างเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ คล้ายกับว่าลัทธิมาร์กซิสต์เป็นดั่งวลีที่น่าขันฉะนั้น ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า แม้เขาจะศึกษานิกายเซนอย่างลึกซึ้ง ก็ไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะเชื่อว่าเขาเข้าใจทฤษฎีเกี่ยวกับเงินทุนย่อมไม่แตกต่างอะไรไปจากการกล่าวว่าแม้เขาปฏิบัติพระพุทธศาสนา เขาก็ไม่สามารถเข้าใจหลักการว่าด้วยเครื่องไฟฟ้า โดยมีได้ฝึกฝนในวิทยาศาสตร์สาขาฟิสิกส์เสียก่อน เขาย่อมไม่สามารถจะเข้าใจวิธีการสร้างเครื่องบิน โดยมีได้มีความรู้ทางด้านกลศาสตร์เสียก่อน และเขาย่อมไม่สามารถเข้าใจโครงสร้างแห่งร่างกายมนุษย์ โดยมีได้มีความรู้ทางการแพทย์เสียก่อน ไม่มีวิธีทางใดๆ ที่จะทราบโครงสร้างของสังคมเงินทุน นั่นคือ การเกิด การสุกงอม และการ

๑๐๒๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สลายตัวของสังคมนายทุน นอกจากจะรู้จักจากอธิบายทางด้านวิทยาศาสตร์โดยละเอียดเกี่ยวกับ
ลัทธิทุนทุนทุกระดับที่มีอธิบายไว้ในวิชาเศรษฐศาสตร์ตามแบบมาร์กซิสต์เท่านั้น

ทะนะกะ โคทะโร

เรื่องการแสวงหาสังคมและสันติภาพ

ทัศนะเกี่ยวกับสังคมทางศาสนาซึ่งตรงข้ามกับทัศนะของคณะคามิอย่างชนิดพลิก
หน้ามือเป็นหลังมือนั้นมี ทะนะกะ โคทะโร (เกิด พ.ศ. ๒๔๓๑) เป็นตัวแทน หนังสือเรื่อง
การแสวงหาสังคมและสันติภาพ ของท่าน ได้ยืนยันว่า การเมืองจะแยกจากจริยศาสตร์และ
ศาสนาซึ่งเป็นฐานรองรับหาได้ไม่ ทะนะกะซึ่งสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอิมพีเรียลที่กรุง
โตเกียว อันเป็นมหาวิทยาลัยที่ฝึกฝนรัฐบุรุษ และนักกฎหมายผู้นี้เป็นสานุศิษย์ของ อุจิมุระ คันโซ
ก่อนที่จะหันไปนับถือลัทธิคาทอลิก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา
ในญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ท่านเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในฐานะเป็นผู้ตีความ
กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และในฐานะเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ลัทธิมาร์กซิสต์แบบขวานผ่าซาก
ในสมัยที่มีนักเขียนเพียงไม่กี่คนที่กล้าคัดค้านลัทธิมาร์กซิสต์ด้วยหลักวิชา ในข้อความที่คัดเลือก
มาต่อไปนี้ ทะนะกะได้อธิบายถึงแนวโน้มแห่งความคิดที่สำคัญในประเทศญี่ปุ่นสมัยใหม่
ในฐานะที่แนวโน้มเหล่านั้นมีผลกระทบกระเทือนต่อความสำเร็จแห่งสถาบันประชาธิปไตย

(จาก ชินริ โตะ เฮอิระ โอะ โมะโตะเมะเตะ, ของ ทะนะกะ, หน้า ๓๐-๓๔)

จริยศาสตร์กับการเมือง

ในการสำรวจแนวความคิดเห็นทางการเมืองทั่วๆ ไปในโลกสมัยใหม่ และโดยเฉพาะ
ในประเทศญี่ปุ่นนั้น เราอาจสังเกตเห็นว่าลักษณะที่น่าทึ่งที่สุด ก็คือการที่ประชาชนไม่แยแสต่อ
จริยธรรมเลย ข้อนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นคำสอนเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติว่ามีอิทธิพลเหนือ
การศึกษาด้านมนุษยธรรมในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ภายหลังยุคฟื้นฟูในรัชสมัยสมเด็จพระ
จักรพรรดิเมจิ เมื่อได้มีการนำเอาวัฒนธรรมของยุโรปและอเมริกาเข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้น
เราได้แยแสต่อมูลฐานทางด้านศีลธรรมและทางศาสนาของวัฒนธรรมนั้นเลย และหาวิธีที่จะ
เอาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เทคโนโลยีทางด้านวัตถุ และสถาบันต่างๆ ในภายนอกมาใช้ทั้งด้าน
อยู่แต่เพียง แนวโน้มแห่งความคิดทางการเมืองของญี่ปุ่นต่อๆ มาได้ทำให้ความโน้มเอียงนั้นเข้ม
ขึ้นยิ่งขึ้นทุกที สิ่งที่ได้ให้ลักษณะทางศีลธรรมแก่ชีวิตทางการเมืองของเราคืออยู่อย่างเดียวนั้น
นั่นคือความรู้สึกนึกถึง “แนวการปกครองแห่งชาติ” ของเราและความรู้สึกว่าจะต้องมีความ

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๒๓

เคารพต่อสมเด็จพระจักรพรรดิ แต่ในสมัยเมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ ทศนคติเหล่านี้มีเพียงนำไปสู่การเชื่อถือโซคกลาง และการสูญเสียความพื่อดีไปเท่านั้น หากยังได้พัฒนาไปเป็นรูปลัทธิชาตินิยมรุนแรงที่ไม่รับรองว่าความเหนียวรั้งซึ่งใจทางด้านศีลธรรมอยู่เหนือความประพฤติแห่งชาติและได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับนโยบายที่ไม่คำนึงถึงศีลธรรมเกี่ยวกับการรุกรานแบบจักรวรรดินิยม

เมื่อว่าตามจารีตประเพณีแล้ว เราไม่อาจถือว่าประชาชนชาวญี่ปุ่นเป็นผู้ไม่มีศีลธรรมได้ บรรดาผู้นำที่เปรีื่องปราดในยุคแรกแห่งรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมย์เองก็มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้รับการฝึกฝนในลัทธิขงจื้อ และในระยะถัดมาเพียงชั่วอายุเดียวก็ปรากฏว่าพวกเขามีได้สนใจใยดีต่อระเบียบวินัยตามประมวลศีลธรรมของตะวันออก หรืออิทธิพลแห่งศรัทธาในคริสต์ศาสนาที่เป็นพื้นฐานแห่งวัฒนธรรมตะวันตกเลย ผลลัพธ์ก็คือว่าพวกเขาได้กลายเป็นผู้ที่ไม่แยแสต่อศีลธรรม หรือขาดความเหนียวรั้งซึ่งใจ แม้ในหมู่พวกเขาที่มีความตระหนักในความสำคัญทางด้านศีลธรรมอยู่บ้าง แต่ส่วนมากก็มีได้รับการศึกษาทางด้านการเมืองมาเลย ดังนั้นพวกเขาจึงไม่สามารถเงี้ยวขึ้นพ้นขอบเขตจำกัดแคบๆ แห่งลัทธิชาตินิยมและลัทธิที่ถือผิวได้เลย และยอมรับว่าศีลธรรมของปัจเจกบุคคลกับศีลธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่อาจผสมผสานกันได้เลยโดยไม่มีปัญหาอะไร นับตั้งแต่สมัยสงครามมา แม้ว่าลัทธิชาตินิยมกับลัทธิถือผิวจะได้ถูกพิชิตให้หมดไป แต่ความไม่ลงรอยแบบเดียวกันนั้นก็คงมีอยู่ทั่วไปในหมู่ผู้นำทางการเมืองทั้งหลาย

ความอ่อนแอที่นับว่าร้ายแรงอย่างหนึ่งในความคิดทางด้านการเมืองของเรายังมีได้รับการแก้ไขให้ถูกต้องก็คือทศนคติเกี่ยวกับลัทธิสัมพัทธ์ (relativism) ในระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พร้อมๆ กับที่ได้นำเอารัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาใช้ ก็ได้มีการประกาศโฆษณาประชาธิปไตย และลัทธิไม่สันติกันอย่างก็กก้อง แต่ประชาชนของเราในทุกวันนี้มีศรัทธาในหลักการพื้นฐานเหล่านั้นจริง ๆ หรือ? ในกันบั้งแห่งหัวใจของพวกเขา พวกเขาเข้าใจอย่างซิมซาบเป็นอย่างดีว่าในอดีตพวกเขาได้ผิดพลาดอย่างใหญ่ยิ่งเพียงใดหรือเปล่า? หรือว่าพวกเขามีทศนคติว่าเมื่อถูกตีก็ยอมไม่มีอะไรเลยที่พวกเขาจะสามารถทำได้ อย่างนั้นหรือ? พวกเขามีได้บอกรับหลักการเหล่านี้ ก็เพราะจากทัศนะทางภาคปฏิบัติ พวกเขาเห็นว่า ในขณะนั้นและในอนาคตกาลอันกำหนดไม่ได้นั้น พวกเขาไม่สามารถจะแข่งขันกับมหาอำนาจอื่นๆ ในด้านการทหารได้? ไม่มีใครสักคนหนึ่งที่ตราบเท่าที่ญี่ปุ่นเอง มิได้เกี่ยวข้องหรือถูกสงครามมหาประลัยทำให้พินาศแล้ว บางทีคงหวังว่าในอีกหลายร้อยปีข้างหน้า ญี่ปุ่นอาจต้องเข้าไปเกี่ยวข้องในสงครามที่จะทำให้ญี่ปุ่นได้รับผลประโยชน์เช่นเดียวกับชาวประมงในนิทานสกาซิดที่เฝ้าตุนกที่กำลังต่อสู้แย่งเหยือกกันอยู่แล้วก็เลยฉวยเอาเหยือกนั้นมาเป็นของตนเองกระนั้นหรือ?

๑๐๒๕

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

รูปหนึ่งของลัทธิสัมพัทธ์ (relativism) ที่ปราศจากความตระหนักแน่ที่แท้จริงใด ๆ ย่อมเป็นลัทธินิยมประวัติศาสตร์ (historicism) ที่ปราศจากมายาและไม่พิถีพิถันอะไร กว่าสิบปีมาแล้วที่ประชาชนเริ่มหมดศรัทธาในระบบพรรคการเมือง บุคคลในพรรคที่ทรงอำนาจพรรคหนึ่งได้เขียนถึงไว้ว่า “ความทุจริตของพรรคการเมืองนับว่าเป็นผลที่เกิดมีตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง ในเมื่อพรรคการเมืองได้บรรลุถึงขั้นเจริญเต็มตัวแล้ว โดยเหตุที่ประวัติศาสตร์ขุดเป็นวงขึ้นไป ความทุจริตแห่งการเมืองระบอบพรรคจึงพลอยพัฒนาเป็นดุจปรากฏการณ์ธรรมชาติไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และพัฒนาการแห่งการเมืองระบบพรรคนั้นย่อมก่อให้เกิดสุขภาพทางการเมืองในอนาคต” พวกที่มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามแง่ประวัติศาสตร์ย่อมพูดว่าประวัติศาสตร์ซ้ำรอยตัวเองหรือเคลื่อนไหวเป็นขด ๆ ไปหรือเป็นวง ๆ ไปหรือก้าวหน้าไปในแบบวาทวิจารณ์ หรือมักพูดถึง “ชีวิตที่สิ้นสุดลงด้วยความตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้” หรือพูดถึง “ความมืดหวังเป็นกฎแห่งชีวิต” และอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ประชาชนเป็นอันมากผู้ที่พูดเช่นนั้นย่อมไม่รู้แจ้งดอกว่าสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์แต่ละครั้ง ๆ จะให้เหตุผลได้เป็นราย ๆ ไป พวกเขามีได้รับรองว่าเราควรตีค่าประวัติศาสตร์ด้วยคำว่า ถูกและผิด ดีและชั่ว ข้อนี้ก็เพราะว่าลัทธินิยมประวัติศาสตร์มิได้ยอมรับความสมบูรณ์แบบแห่งสังคมนั้นเอง

ถ้าพิจารณาจากทัศนะนั้น ทั้งปัจเจกบุคคลและประชาชนในสวนรวมก็เชื่อว่าได้รับความปลดปล่อยให้พ้นจากความรับผิดชอบทางด้านศีลธรรมไม่ว่าจะอย่างไร ทั้งสิ้น การปฏิเสธความรับผิดชอบทางด้านศีลธรรมในชั้นอันติมะแล้วย่อมหมายถึงการปฏิเสธเสรีภาพนั้นซึ่งก่อให้เกิดเป็นด้านตรงข้ามแห่งความรับผิดชอบ และโดยการปฏิเสธเสรีภาพนี้เอง มนุษย์ก็เชื่อว่าถูกตัดขาดจากความภาคภูมิใจทางด้านศีลธรรมอย่างสิ้นเชิง

ข้อบกพร่องประเภทเดียวกันนั้นแหละที่มีปรากฏอยู่ในลัทธินิยมประวัติศาสตร์ก็ปรากฏอยู่ในทัศนคติเกี่ยวกับความคิดที่โยนความชั่วทั้งปวงไปให้สังคมหรือสิ่งแวดล้อมด้วยเหมือนกัน ขอให้ดูเรื่องการได้วาทะในรัฐสภาในเรื่องที่เกี่ยวกับการประณามการประพาศติผิดในทางกามารมณ์เป็นตัวอย่างเถิด พวกที่คัดค้านการประณามการประพาศติผิดในทางกามารมณ์เถียงว่า การประพาศติผิดในทางกามารมณ์นับว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนครอบครัวแบบเก่าที่บีบบังคับให้คนต้องแต่งงานโดยที่ไม่มีความรักเลย (แบบคลุมถุงชน-ผู้แปล) บางคนกล่าวว่าการลงโทษบุคคลเหล่านี้หาเป็นการถูกต้องไม่ บางคนก็ประกาศว่าในสถานการณ์เช่นนี้ นับว่ายังไม่ถึงเวลาอันควรที่จะประณามการประพาศติผิดในทางกามารมณ์นั้น เมื่อพิจารณาในแง่แห่งความเป็นเหตุเป็นผลกันแล้ว ก็ย่อมไม่มีอาชญากรรมใดๆ ที่มีได้เป็นผลที่เกิดจากข้อบกพร่องในชีวิตทางสังคมบางอย่าง ฆาตกรรม การปล้นสะดม การลักขโมย ทั้งหมดนี้ล้วนมีจริงทั้งนั้น โดยเฉพาะนับว่าเป็นความจริงเกี่ยวกับคดีอาชญากรรมของเด็กวัยรุ่นที่ถูกตัดสินถึงขั้นประหารชีวิตไปเมื่อไม่

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๒๕

ช้าไม่นานมานี้ ซึ่งความประพัตติของเขาผู้ก่ออาชญากรรมนั้นดูเหมือนจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากความยากแค้นแสนสาหัสในชีวิตภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี่เอง และเนื่องมาจากความเลื่อมไทรมทางด้านศีลธรรมและการขาดการศึกษานั้นเอง อย่างไรก็ตาม มนุษย์เราเป็นผู้ที่มีเจตจำนงเสรีและมีวิสัยความสามารถที่จะให้ความสามารถทางด้านเหตุผลของตนแยกแยะว่าอะไรถูกอะไรผิดและอะไรดีอะไรชั่วได้ การโยนความชั่วทั้งปวงไปให้แก่สิ่งแวดล้อม ก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธกฎหมายและปฏิเสธศีลธรรมนั่นเอง การถูกกล่าวหาว่าประกอบอาชญากรรมคงไม่หยุดอยู่แค่การประพัตติผิดในทางกามารมณ์และอาชญากรรมของเด็กวัยรุ่นเท่านั้น การให้เหตุผลเช่นนั้นย่อมทำให้มนุษย์เรากลายเป็นทาสแห่งธรรมชาติที่เป็นไปตามสัญชาตญาณของตนและทำให้เขากลายเป็นผู้ที่มีได้มีศักดิ์ศรีแห่งอัตลักษณ์ทางศีลธรรมเลย เพราะฉะนั้นในปัญหาเช่นนั้น จึงไม่มีช่องสำหรับการแสดงความรู้สึกจนเกินควร (sentimentalism) เลย

มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ และหล่อหลอมสิ่งแวดล้อมให้มีรูปร่างต่างๆ โดยการให้เหตุผลและเจตจำนงเสรีของตน ในข้อนี้ย่อมมีหน้าที่อันสูงส่งของมนุษยชาติอยู่ และการเมืองก็ย่อมอำนวยให้ซึ่งการตระหนักถึงหน้าที่นี้อย่างแจ่มแจ้ง โดยอาศัยการกระทำอย่างเสรีของประชาชน การเมืองก็ย่อมสร้างสรรค์และหล่อหลอมทั้งประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อมให้มีรูปร่างไปต่างๆ นานา แต่ว่าการเมืองจะมีถูกประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อมควบคุมเลย ในด้านการเมืองนั้น มนุษย์จะต้องมีความซื่อตรงต่อตนเองอย่างมั่นคงจริงๆ

ในทำนองเดียวกัน มนุษย์จะต้องควบคุมพลังที่มีตบอด พลังสัญชาตญาณ และพลังสัตว์ภายในตัวเองไว้ให้ดี และจะต้องไม่ปล่อยให้ตัวเองตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพลังเหล่านั้นที่คานต์ (Kant) กล่าวว่า *ที่ใดมีความรุดพ้นจากสัญชาตญาณ ที่นั่นก็ย่อมมีเสรีภาพ* นั้นนับว่าเป็นบ่อเกิดแห่งศักดิ์ศรี (และ) ความภาคภูมิใจ ส่วนบุคคลที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจพอใจอยู่กับการรุดพ้นจากสัญชาตญาณซึ่งเป็นเชิงลบแท้ๆ แต่เราจะต้องแสวงหาความหมายแห่งชีวิตของมนุษย์ด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้สามารถนำเอาสัญชาตญาณมาใช้ในเชิงบวกเพื่อจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายแห่งชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ที่พ้นจากการบีบคั้นของสัญชาตญาณนั้น ในเมื่อพูดถึงความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายแห่งชีวิตของมนุษย์แล้ว ยังไม่ถือว่าเป็นเสรี มนุษย์ในฐานะที่แตกต่างไปจากสัตว์ทั้งหลายย่อมชำระล้างสัญชาตญาณโดยการยกฐานะสัญชาตญาณขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้น เขาย่อมทำสัญชาตญาณนั้นให้ระเหิดหายไปได้ และความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสัญชาตญาณนี้ย่อมมีอยู่ในความสัมพันธ์ที่ปัจเจกชนมีต่อประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อมด้วย

เราอาจเห็นความสัมพันธ์อย่างเดียวกันนี้ในกรณีที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจด้วย ในด้านการประหยัด กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลทุกๆ คนที่ก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมขึ้นมานั้นนับว่าเป็นการสำแดงเจตจำนงเสรีให้ปรากฏ เช่นเดียวกับใน

๑๐๒๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กรณีที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และสิ่งแวดล้อมนั่นเอง ทั้งในความสัมพันธ์ต่อบังเอิญบุคคล เราก็อาจมองดูในแง่เชิงกฎว่าด้วยความจำเป็น อันเป็นปรากฏการณ์ที่ส่วนใหญ่เกิดจากสัญชาตญาณดั้งเดิมที่สุดของมนุษย์ นั่นคือความปรารถนาที่จะเอาตัวรอดได้ ดังนั้น ในแง่หนึ่งมนุษย์ย่อมล่องลอยอยู่ในกระแสธารแห่งการเศรษฐกิจ และในอีกแง่หนึ่ง มนุษย์ก็มีเสรีภาพที่จะทำให้กระแสธารนั้นไหลตรงไปหาจุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายแห่งชีวิตของมนุษย์ ในแง่นี้การประหยัฒมิใช่เป็นนายของมนุษย์ มนุษย์ต่างหากที่เป็นนายแห่งการประหยัฒ แต่ลัทธิสังคมนิยมตามประวัติศาสตร์ (แบบมากซ์) ได้พลิกความสัมพันธ์อย่างชนิดพลิกหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว ตามทัศนะนี้ลัทธิทั้งปวงก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าสิ่งที่สร้างไว้บนฐานของเศรษฐกิจศาสตร์ และความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเศรษฐกิจใดๆ ในขั้นฐานย่อมจะต้องก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในลัทธิที่เป็นเสมือนเครื่องบนด้วย มนุษย์ไม่อาจทำอะไรเพื่อเปลี่ยนแปลงกฎแห่งความจำเป็นนั้นได้... เมื่อกล่าวให้กระชับยิ่งขึ้น การร้องตะโกนว่า “คนงานของโลกจงรวมกัน!” จึงนับว่าเป็นการขัดแย้งกันในตัว เราจะต้องยืนยันถึงความสามัคคีว่าอยู่เหนือจุดมุ่งหมายบางอย่าง แต่ทราบเท่าที่มนุษย์ยังถูกกฎแห่งความจำเป็นปกครองอยู่ การที่มนุษย์จะนำเอาจุดมุ่งหมายบางอย่างมาใช้ และการที่มนุษย์พยายามต่อสู้เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนั้น จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ประหลาดพิลึกทีเดียว...

เพราะความโกรธแค้นที่มีต่อความชั่วร้ายทั้งหลายที่ระบอบนายทุนก่อให้เกิดขึ้นและโดยเฉพาะที่พวกนายทุนเอามาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว รวมทั้งความเห็นอกเห็นใจชนชั้นกรรมกรที่ตกอยู่ในภาวะที่น้ำสมเพศเวทนา คนทั้งหลายจึงได้หันไปรับเอาลัทธิมาร์กซิสต์ ว่าเป็นวิถีทางเดียวเท่านั้นที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์โดยมิต้องพินิจพิจารณาเลย พวกเขารู้สึกสนอกสนใจต่อลักษณะที่เป็น “แบบวิทยาศาสตร์ของลัทธิมาร์กซิสต์” และพวกเขาก็ฝันว่าจะได้พบเห็นสังคมที่สมบูรณ์พูนสุขในภายภาคหน้าโดยไม่รู้ตัว แต่พวกเขาหารู้ไม่ว่าลัทธิมาร์กซิสต์เป็นวิทยาศาสตร์เพียงบางส่วนเท่านั้น หรือพวกเขามิได้ถามว่าจะมีการเกี่ยวเนื่องกับ “ศาสตร์” อะไรบ้างจึงจะสามารถไปเกิดในเกาะยูโทเปียนี้ ซึ่งปรากฏเสมือนว่าจะชะลอกจากสรวงสวรรค์มาไว้ในโลกในตอนสุดท้ายแห่งประวัติศาสตร์นี้เอง พวกที่นับถือลัทธิมาร์กซิสต์ส่วนมากโดยเฉพาะพวกคนหนุ่มๆ สาวๆ ที่ไม่มีความรู้ขั้นพื้นฐานของลัทธิมาร์กซิสต์และไม่พอใจกับสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้นย่อมไม่หยุดยั้งที่จะพิจารณาว่าอาจจะมียุทธวิธีที่มีเหตุผลและเป็นธรรมตามสามัญมากกว่าที่จะปฏิรูปสังคมให้สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์หรือไม่ พวกเขาหลบลี้หลบลี้ตาเชื่อลัทธิมาร์กซิสต์ว่าเป็นวิถีทางเดียวเท่านั้นที่จะแก้ปัญหานี้ได้ หรือหลบลี้หลบลี้ตายอมรับปัญหาของหนังสือพิมพ์ซึ่งมัวเมาในอำนาจที่ถือเอาความอ่อนแอแห่งกิเลสของมนุษย์เป็นประโยชน์มากกว่า เมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้ว ก็ไม่มีความแตกต่างกันใดๆ ระหว่างลัทธิมาร์กซิสต์กับทัศนคติที่ยอมให้ประชาชนเป็นจำนวนมากถูกลัทธินาซีกระชากลากถูไปเลย...

ปริมปรารพระเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๒๗

เราจะต้องไม่ยอมให้ถูกชักนำไปนอกกลุ่มนอกทางเพราะภาษาของพวกสสารนิยมตามประวัติศาสตร์ที่ปฏิเสธคุณค่าทางศีลธรรมทั้งปวง เราไม่อาจเอาคำของลัทธิสสารนิยมประวัติศาสตร์มาใช้อธิบายความแค้นเคืองที่มีต่อ *การชู้ดริต* ได้เลย แต่ต่อเมื่อเขาได้ยอมรับหลักการขั้นพื้นฐานแห่งกฎธรรมชาติที่มาจากกรุงโรมที่ว่า “จงให้แก่แต่ละคนตามที่เขาต้องการ” (*Suum cuique tribuere*) นั้น ความแค้นเคืองเป็นความรู้สึกทางด้านศีลธรรมที่เกิดจากการที่พวกนายทุนยึดเอาสิ่งที่เป็นการข่มขู่โดยชอบธรรมไปเป็นของตน ซึ่งนับว่าเป็นการกระทำที่ตรงข้ามกับความยุติธรรม ถ้าหากพัฒนาการของลัทธินายทุนเกิดมาจากความจำเป็น เช่นเดียวกับความหายนะตามธรรมชาติแล้ว ทศนคติเกี่ยวกับการลาออก ก็คือสิ่งที่ปวงที่เขาอาจนำเอาใช้ได้ ไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะเกิดมีอารมณ์เช่นความเกลียดชังหรือความแค้นเคืองเช่นนั้น

ตราบเท่าที่เขาไม่ยอมรับว่า มนุษย์สัมพันธ์ขึ้นอยู่กับการควบคุมทางศีลธรรมแล้ว การพูดถึง “ความรัก” ก็เป็นเรื่องที่เหลวไหลทั้งสิ้น ดังนั้นการที่พวกสสารนิยมทางประวัติศาสตร์ร้องแครงแหกกระเซอให้มี “ความรักประชาชน” จึงมิได้มีอะไรนอกจากเป็นการเสแสร้งและหลอกลวงเลย...

การเมืองมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การรู้แจ้งความดีที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกัน (*Bonum commune*) ที่จะแยกจากหน้าที่หรือจุดหมายปลายทางของมนุษย์มิได้เลย แล้วอะไรเล่าที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์? หน้าที่ของมนุษย์มีอยู่ต่างหากจากภาวะปัจเจกของเรา อย่างเช่นในองค์การที่ประกอบด้วยปัจเจกบุคคลหรือในการรับใช้วัฒนธรรมที่มีอยู่ต่างหากจากมนุษย์กระนั้นหรือ? หรือว่าหน้าที่ของมนุษย์อยู่ที่การทำตัวตนที่เป็นปัจเจกแต่ละคนให้สมบูรณ์? ถ้าหากหน้าที่ของมนุษย์อยู่ที่การทำตัวตน (ที่เป็นปัจเจกแต่ละคน) ให้สมบูรณ์ละก็ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับร่างกายและเป็นวัตถุไขใหม่? หรือว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับจิตใจและศีลธรรม? การที่จะพิจารณาว่าอย่างไรหนานั้นย่อมจะแตกต่างกันไปตามทัศนะของโลกที่เขายึดถืออยู่โดยแท้

ลัทธิคอลเลกติวิสต์ (collectivism) เห็นว่าคุณค่าสูงสุดมีอยู่ในองค์การ ปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้แทนส่วนต่างๆ ขององค์การได้ถูกดูดกลืนเข้าไปในองค์การที่ยืนหยัดเพื่อส่วนรวมทั้งหมด และปัจเจกชนที่รับใช้องค์การก็ถือว่าเป็นเพียงวิธีที่จะทำให้องค์การมีอำนาจและเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาเท่านั้นเอง ตัวอย่างที่สุดโต่งแห่งทัศนะนี้ก็คือลัทธินาซีซึ่งความบกพร่องแห่งลัทธินี้ไม่จำเป็นจะต้องนำมาสาธยาย ณ ที่นี้เลย “ลัทธิคลั่งวัฒนธรรม” (culturism) ที่ถือว่าคุณค่าสูงสุดอยู่ที่วัฒนธรรมนั้นมีความเห็นว่วิถีชีวิตของมนุษย์จะมีอยู่ก็เฉพาะในการรับใช้วัฒนธรรมคือในการสร้างสรรค์คุณค่าทางวัฒนธรรมเท่านั้น ในการวิเคราะห์ครั้งสุดท้ายเห็นว่าคุณค่าของมนุษย์ในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลย่อมมาก่อนเพื่อน และคุณค่าแห่งองค์การหรือวัฒนธรรมไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าความสำคัญขั้นที่รองลงมาเลย

๑๐๒๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

แต่คุณค่าแห่งปัจเจกบุคคลเกิดจากอะไรเล่า? ถ้าหากเรามองเห็นความสำคัญแห่งชีวิตมนุษย์ว่าได้แก่ความเป็นทางด้านวัตถุหรือชีวิตทางด้านเศรษฐกิจของมนุษย์แล้ว ก็ยากที่มนุษย์จะแตกต่างไปจากสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย มนุษย์ประกอบด้วยเนื้อหนังและวิญญาณ ในแง่หนึ่งในฐานะที่มีร่างกายที่เป็นส่วนเนื้อหนัง มนุษย์ย่อมมีสัญชาตญาณร่วมกันกับสัตว์ทั้งปวง ในอีกแง่หนึ่ง มนุษย์ก็สามารถใช้เหตุผลแยกแยะได้ว่าจะไร้อะไรผิด อะไรดีอะไรชั่ว และดังนั้นจึงแตกต่างไปจากสัตว์อื่น ๆ ในข้อที่ว่ามนุษย์สามารถถวิลหา และบังคับสัญชาตญาณเหล่านั้นได้อย่างสมบูรณ์ ชีวิตมนุษย์มีจุดหมายปลายทางชั้นอันติมะ และการกระทำของมนุษย์ทุกอย่างก็อาจมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางอันติมานั้นและอาจถูกจุดหมายปลายทางอันติมานั้นสั่งการก็ได้ มีลักษณะต่าง ๆ อยู่มากมายที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากดิรัจฉาน แต่สิ่งที่เป็นสาระสำคัญที่สุดแห่งลักษณะเหล่านั้น ก็คือศีลธรรม ทั้งรัฐและวัฒนธรรมต่างก็ได้สูญเสียเหตุผลเพื่อความเป็นอยู่ของตนด้วยกันทั้งคู่ ในเมื่อรัฐและวัฒนธรรมไม่คำนึงถึงศีลธรรม รัฐและวัฒนธรรมจะได้ชีวิตมาก็โดยอาศัยการรับใช้ศีลธรรมเท่านั้น

ดังนั้นสำหรับความดีที่เป็นธรรมตามสามัญอันเป็นจุดหมายของการปกครองนั้น แม้ว่าชีวิตทางด้านวัตถุและด้านเศรษฐกิจจะไม่สำคัญอะไร แต่สิ่งที่เป็นสาระสำคัญที่สุด ก็คือศีลธรรม และสิ่งทั้งปวงนอกจากนั้นอย่างดีที่สุดก็มีความสำคัญชั้นรองลงมาทั้งนั้น... รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของเราซึ่งชุ่มไปด้วย “อุดมคติอันเลิศล้นที่ครอบคลุมถึงมนุษยสัมพันธ์” นั้น ถือหลักการสากลเกี่ยวกับมนุษยธรรม กฎว่าด้วยศีลธรรมทางการเมืองสากล ความเสมอภาค ศรัทธาที่ดีงาม ความยุติธรรม สันติภาพ เสรีภาพ และระเบียบเป็นหลัก ดังนั้นความเลิศล้นแห่งศีลธรรมจึงได้เป็นที่ยอมรับนับถือกันในความประพฤติทั้งที่เกี่ยวกับการบ้านและการต่างประเทศของเรา อนึ่ง พวกที่อภิปรายถกเถียงกันเรื่องการเมืองทุกวันนี้ล้วนยอมรับรู้ในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนรูปชีวิตทางการเมืองของเราในแง่ศีลธรรมโดยเกือบจะไม่ยกเว้นอะไรเลย แต่การที่จะให้บรรลุผลสมดังเจตจำนงนี้นั้นจำเป็นที่เราจะต้องมีนักวิเคราะห์ทางการเมืองซึ่งทัศนะของพวกเขาจะต้องถูกนำมารวบรวมไว้ในทิศทางนี้ใหม่อีก นั่นก็คือว่า พวกเขาไม่อาจจะยื่นกรานถึงความสำคัญของศีลธรรมอีกต่อไปในเมื่อพวกเขาปล่อยให้ตัวเองมีความเห็นขัดแย้งตรงกันข้ามที่ว่าตามความเป็นจริงแล้วอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางทหารมีมาก่อนศีลธรรม... การคิดว่าประชาธิปไตยกับเสรีภาพสามารถจะมีอยู่ต่างหากจากศีลธรรมนั้น นับว่าเป็นความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงในสมัยของเรา ในด้านการเมือง ด้านการเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และด้านวัฒนธรรม คือในทุกแห่งทุกมุมแห่งชีวิตนั้น จำเป็นจะต้องสถาปนาอำนาจหน้าที่ทางศีลธรรมให้มั่นคงก่อนกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น (หน้า ๓๐-๔๓)

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๒๙

เรื่องอำนาจหน้าที่

การปฏิสนธิโนคติเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่อย่างเด็ดขาดนั้นอาจเรียกว่าเป็นลักษณะแห่งยุคเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันของเราก็ได้ มีผู้คิดกันว่าอำนาจหน้าที่นับว่าเป็นสมบัติที่เป็นสาระสำคัญที่สุดของลัทธิขุนศึกและลัทธิชาตินิยมที่รุนแรง บัดนี้ลัทธิเหล่านั้นได้ถูกไล่ไปชนกำแพงและเผชิญกับความสูญสิ้นแล้ว จึงมีผู้คิดว่าเราจะต้องกำจัดอำนาจหน้าที่ของลัทธิเหล่านั้นออกไปให้หมดพร้อมๆ กับลัทธิเหล่านั้น

อย่างไรก็ดี อำนาจหน้าที่มิใช่สมบัติพิเศษของลัทธิขุนศึกหรือลัทธิชาตินิยมรุนแรงเลย อำนาจหน้าที่ก็คล้ายๆ กับ “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” นั้นแหละ คือเมื่อว่าโดยเนื้อหาแล้วก็มิได้ดีหรือชั่วเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งเลย หากแต่ว่าเมื่อว่าในด้านศีลธรรมแล้วก็ปานกลางๆ อำนาจหน้าที่จะทำงานเพื่อความดีหรือความชั่วนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าเราจะเอามาใช้เพื่อจุดมุ่งหมายอะไร ถ้าหากเรามอบอำนาจหน้าที่ไว้ในกำมือของพวกที่ไม่ควรมีสิทธิที่จะมี หรือให้แก่พวกที่คั่นทั้งหลาย ไม่ยอมรับผิดชอบว่ามีอำนาจหน้าที่แล้ว ก็ย่อมจะก่อให้เกิดความชั่วและความอยุติธรรมโดยแท้ อีกประการหนึ่ง อำนาจหน้าที่มีทั้งอย่างสมบูรณ์และอย่างสัมพัทธ์ อันจะก่อให้เกิดเป็นสัมพันธภาพที่มีอำนาจหน้าที่สลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ เมื่อผู้ที่มีอำนาจหน้าที่แบบสัมพัทธ์แย่งชิงเอาอำนาจหน้าที่สมบูรณ์ไป ความชั่วและความอยุติธรรมย่อมจะเกิดตามขึ้นมาเช่นเดียวกัน

ขอให้เราหันมาพิจารณาเรื่องการปกครองเสียก่อนเถิด ในรัฐธรรมนูญฉบับเก่า ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่สูงสุดในการปกครองก็คือ สมเด็จพระจักรพรรดิ แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่สูงสุดก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่า “ประชาชนทั้งมวล” นั่นเอง... รัฐธรรมนูญในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมียนั้นได้ถูกนำมาใช้ทั้งหมดตามเจตนารมณ์ของสมเด็จพระจักรพรรดิไม่ใช่อย่างหลับหูหลับตา (unilaterally) เลย จึงเรียกกันว่า “รัฐธรรมนูญที่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงพระราชทานให้” แต่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นั้นรัฐสภา (ไดเอต) ซึ่งก็คือผู้แทนของปวงชนนั่นเอง เป็นผู้นำมาใช้ สิทธิของประชาชนที่จะออกกฎหมายสูงสุดของแผ่นดินหรือรัฐธรรมนูญใช้นั้นก็เกิดมาจากการที่ประชาชนมีอำนาจอธิปไตยนั่นเอง

แม้การสันนิษฐานว่าประชาชนมีอำนาจหน้าที่สูงสุดในเรื่องการปกครองนั้น ความจริงรัฐสภาสามารถจะตัดสินใจอะไรอะไรและทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยคะแนนเสียงส่วนมากกระนั้นหรือ? มีบางสิ่งบางอย่างที่แม้แต่รัฐสภาอังกฤษเองซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันว่ามีอำนาจเด็ดขาดก็ไม่สามารถทำได้ อย่างเช่นการเปลี่ยนเพศชายเป็นเพศหญิงเป็นต้น คะแนนเสียงส่วนใหญ่ของประชาชนคล้ายๆ จะถูกกฎธรรมชาติและหลักการของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งอาจมาในรูปของกฎธรรมชาติหรือ

๑๐๓๐

ข้อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

กฎหมายด้านศีลธรรมของสังคมมนุษย์จำกัดขอบเขตไว้ก็ได้ รัฐธรรมนูญที่คะแนนเสียงส่วนใหญ่ลงมติรับเอามาใช้นั้นอาจไม่ขัดแย้งกับหลักการขั้นพื้นฐานก็ได้... ถ้าหากกฎหมายที่แท้จริงขัดแย้งกับหลักการขั้นพื้นฐานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นพระราชกฤษฎีกา พระบรมราชโองการหรือแม้แต่รัฐธรรมนูญก็ตาม ก็ย่อมถือว่าไม่สมเหตุสมผลทั้งนั้น

ถ้าหากว่าการตีความนี้ถูกต้องแล้ว เมื่อรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในเมื่อเทียบกับกฎหมายที่แท้จริงอื่นๆ แล้ว ก็ยังมีกฎหมายที่แท้จริงอยู่ในตัวฉบับหนึ่ง ซึ่งอยู่เหนือกฎหมายนั้น เบื้องหลังกฎหมายนั้น และได้กฎหมายนั้น มีกฎธรรมชาติที่เป็นตัวแทนสัจธรรมและระเบียบในจักรวาลอยู่ กฎธรรมชาตินี้ คือสิ่งที่กำหนดขอบเขตแห่งกฎหมายที่แท้จริง กฎธรรมชาตินี้ย่อมสาธิตแสดงว่าแม้เจตจำนงของประชาชนจะมีอำนาจหน้าที่สูงสุดในการที่จะเอารัฐธรรมนูญฉบับหนึ่งมาใช้ แต่ก็ไม่สามารถ หากแต่ว่าสัมพันธ์กับหลักการที่สูงกว่าและถูกหลักการที่สูงกว่าปกครองอยู่ ไม่ว่าอำนาจจะอุปถัมภ์โดยจะขึ้นอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่หรือขึ้นอยู่กับสมเด็จพระจักรพรรดิ ก็ไม่มีอะไรแตกต่างกัน ภายใต้รัฐธรรมนูญของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิไม่เคยมีปัญหาอะไรเลย แต่เราก็ควรเข้าใจว่า แม้เจตจำนงอันสูงสุดของสมเด็จพระจักรพรรดิก็ไม่สามารถจะขัดแย้งกับกฎธรรมชาติได้

มาตรา ๓ แห่งอารัมภกถา (ของรัฐธรรมนูญใหม่) กล่าวว่า “กฎแห่งศีลธรรมทางการเมืองเป็นสากล” และมาตรา ๑๑ ยืนยันว่า “สิทธิมูลฐานของมนุษย์ย่อมมีอยู่ตลอดไปเป็นนิรันดร์และใครจะล่วงละเมิดมิได้” กฎต่างๆ ทำนองนั้น เช่น กฎธรรมชาติ ก็มีได้จำกัดแค่ชาติหนึ่งหรือยุคหนึ่งโดยเฉพาะเลย กฎเช่นนั้นย่อมยืนยงอยู่ตลอดไป และที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะมันได้ถูกกำหนดขึ้นมาเหนือธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์

เพราะฉะนั้น การกล่าวว่าประชาชนมีอำนาจอธิปไตยและอำนาจสูงสุดนั้นจึงถูกต้องในด้านรูปลักษณะ แต่ความจริงแล้วประชาชนถูกจำกัดขอบเขตโดยสิ่งที่ในความหมายที่แท้แล้วได้แก่ธรรมอันสูงสุดนั้นคือกฎธรรมชาตินั่นเอง เมื่อจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือตัวสัจธรรมที่ปกครองชีวิตทางสังคมนั่นเอง ในตัวสัจธรรมเองมีอำนาจที่แท้จริงอยู่...

เมื่อคำนึงถึงรูปลักษณะทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และทางการศึกษาที่เป็นพื้นฐานซึ่งเกิดขึ้นเมื่อราวปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว เราอาจได้ยินเสียงประชาชนส่วนหนึ่งพากันบ่นอุบอิบว่า “เราถูกดีและไม่อาจทำอะไรได้” แม้ในหมู่ชนชั้นที่สันตติกรรมมากกว่าแห่งสังคมของเรา เราก็อาจพบพวกที่คิดว่ารัฐธรรมนูญใหม่ไม่สมควรแก่การที่จะศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งนี้ก็เพราะรัฐธรรมนูญใหม่จะไม่ยืนยงอยู่นานไปกว่าการที่ญี่ปุ่นถูกยึดครอง แต่จะถูกรัฐธรรมนูญของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเข้าแทนที่ในทันทีที่ฝ่ายสัมพันธมิตรได้เลิกการยึดครองแล้ว ต่อมาข้าพเจ้าได้

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๓๑

เข้าร่วมประชุมอาจารย์ใหญ่โรงเรียนในหัวเมืองเมืองหนึ่งและอาจารย์ใหญ่คนหนึ่งได้กล่าวว่า “ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่แล้ว เราได้รับการศึกษาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายแห่งชาติ ในสมัยนั้น บัดนี้เรากำลังได้รับการศึกษาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ไปตามแนวนโยบายที่แตกต่างกัน (จากนโยบายเดิม) อย่างสิ้นเชิง ใครเล่าที่จะกล่าวว่าในอนาคตนโยบายทั้งหลายจะไม่เปลี่ยนแปลงอีก? ข้าพเจ้าไม่ทราบเลยว่าอย่างไหนถูกอย่างไหนผิด...”

อนึ่ง ที่นับว่าตรงข้ามโดยตรงจากบุคคลประเภทนี้ที่มีแนวโน้มในอันที่จะยอมรับอำนาจภายนอกของโลกที่เกี่ยวกับตัวเขาอย่างไม่เคยสา ก็คืออีกแบบหนึ่งที่เป็นพวกมโนคตินิยม และเห็นแก่ตัวที่ก่อให้เกิดอนาธิปไตยทางพุทธิปัญญาในสมัยเรามากทีเดียว บุคคลพวกนี้โจมตีพวกที่มอบความไว้วางใจของตนให้แก่อำนาจภายนอกทั้งหมดอย่างรุนแรง และอย่างมีเหตุผล แต่พวกเขาเลยเถิดไปจนถึงกับยืนยันอำนาจแห่งเสรีภาพและบุคลิกภาพ พวกเขามีมโนธรรม ชอบตรึกตรอง และเป็นพวกธรรมชาตินิยม หรือจะว่าเป็นนักศาสนายูบ่างก็ได้ แต่พวกเขาก็เป็นพวกที่มักนึกว่าตนเองถูกต้อง และตื้อดิ่งในความคิดเห็นของตัวเอง (หัวรั้น) อย่างน่ากลัวทีเดียว และจะไม่ยอมรับอะไรที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์ของตนเองเลย เมื่อปฏิเสธอำนาจภายนอกทั้งหมด ตัวเองก็จะกลายเป็นอำนาจอันสูงสุด... จากทัศนะนั้น ในการที่จะตัดสินว่าอะไรถูก อะไรชอบ อะไรดี และอะไรงามนั้น ก็ย่อมไม่มีมาตรฐานภายนอกใดๆ เลย ไม่ว่าจะเป็นสังคม ปริมปราประเพณีทางประวัติศาสตร์ หรือศาสนจักรละ มีเพียงตัวเองแต่อย่างเดียวเท่านั้น...

แต่แล้วตัวตนคืออะไรเล่า? ความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ของเขาลุ่มๆ ดอนๆ มโนธรรมและความจริงใจของเขาเดี๋ยวก็ว่องไว เดี่ยวก็ท้อและเฉื่อยชาไป การอุทิศตนและศรัทธาของเขาก็สั้นพริ้วลุ่มๆ ดอนๆ อยู่ตลอดเวลา การพินิจจัยของเขาก็แกว่งไปแกว่งมาได้ง่ายๆ เพราะอำนาจการพิจารณาที่เห็นแก่ตัวและกิเลสต่างๆ มนุษย์ตามลำพังตัวเองแล้วเป็นผู้ที่ช่วยอะไรไม่ได้เลย มนุษย์อาจ “กำลังคิด” แต่เขาก็อ่อนแอเหมือน “ต้นอ้อ” แถมยังประกาศว่า ในโลกทางวิญญาณนั้น เขาขึ้นอยู่กับที่ประทับของโปปชาวโรมันเสียอีก เขาอดดีทำทำัยปริมปราประเพณีทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นชุมทรัพย์ของมนุษย์ที่ได้รับการพิทักษ์รักษาไว้เป็นเวลาหลายพันปีมาแล้ว และเป็นมรดกของศาสนจักรที่ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนามาเป็นเวลาสองพันปีแล้ว

ความเห็นแก่ตัวเช่นนั้น ย่อมไม่มีสิทธิที่จะเยาะเย้ยลัทธิที่ถือชาติพันธุ์เป็นศูนย์กลางอย่างคลั่งไคล้หรือลัทธิที่ว่า “โลกทั้งหมดภายใต้หลังคาเดียวกัน” ซึ่งพยายามจะยึดเหนี่ยวมโนคติที่ว่าประชาชนชาวญี่ปุ่นเป็นผู้ครอบครองจักรวรรดิแต่เพียงพวกเดียวให้แก่เรา

บุคคลประเภทนี้ เมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้ว อาจไม่ปฏิเสธเรื่องความมีอยู่ของพระเจ้าเป็นเจ้า หรือความจริงเชิงวัตถุวิสัย แต่พวกเขาจะไม่รู้แจ้งต่อกว่า “พระเจ้าเป็นเจ้า” ของพวกเขา “จักรวรรดิ”

๑๐๓๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ของพวกเขาเป็นเพียงกระจกของตัวเองที่มีความไม่สมบูรณ์ทุกอย่างแฝงอยู่ ดังนั้น แม้ว่าพวกเขาอาจถวายอำนาจให้แก่สัจธรรมหรือแก่พระผู้เป็นเจ้า แต่ความจริงแล้วพวกเขากำลังทำตัวเองให้เป็นอำนาจสูงสุด ก่อนที่เรารู้จักถึง “สัจธรรม” และ “พระผู้เป็นเจ้า” เราจะต้องรู้จักตัวเราเองเช่นเดียวกับที่โสกราตีสรู้จักตัวเองเสียก่อน

บัดนี้เราได้อภิปรายถึงแนวโน้มนำ ๒ อย่างที่มีส่วนสนับสนุนความสับสนที่มีอยู่ในขณะนั้นและความเสื่อมแห่งความคิดของเราแนวโน้มนำอย่างหนึ่ง คือความลงรอยกับอำนาจภายนอกที่ไม่มีความเคารพต่อความเชื่ออย่างมีขอบเขต แนวโน้มนำอีกอย่างหนึ่งก็คือความเห็นแก่ตัวที่ปฏิเสธอำนาจภายนอกทุกชนิด แนวโน้มนำอย่างแรกผลักดันเราไปหาลัทธิอัตตาธิปไตยที่เชื่อถือโชคชะตาซึ่งปฏิเสธศักดิ์ศรีแห่งชีวิต ความพยายาม เสรีภาพ และบุคลิกภาพของมนุษย์ และจมดิ่งลงไปในลัทธิสังคมนิยม และลัทธิสังคมนิยมทางประวัติศาสตร์ซึ่งปฏิเสธศีลธรรมและศาสนา แนวโน้มนำอย่างหลัง ถือว่าตัวตนเป็นผู้ตัดสินขั้นสุดท้ายว่าจะไร้อะไร ชอบอะไรดี และอะไรงาม และโดยการทำตนให้เป็นเทวะ ย่อมทำตนให้ตกเป็นเหยื่อของความบ้า ขอบกระทำการใหญ่ๆ ย่อมเอาตนเข้าแบกรับทุกความรับผิดชอบไว้มากมาย ย่อมนำไปสู่ความล้มเหลวทางด้านจิตใจ และย่อมจะดึงอนาธิปไตยในทางการเมืองและ “การไม่มีศาสนา” ในด้านศาสนาให้เป็นผลติดตามมา...

พวกปัญญาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นตัวแทนความสุภาพเรียบร้อยที่กำลังเสื่อมลงทุกที ได้สูญเสียความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของชาวไร่ชาวนา นั่นคือความรู้สึกว่าอะไรผิดอะไรถูกแบบธรรมดาๆ ของตนไปหมด พวกเขามักจะเป็น “นักสังคมวิทยา” เกินไป หรือเป็น “พวกจิตวิสัย” เกินไป ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง... พวกเขาอาจพูดถึงสัจธรรมหรืออาจไม่พูดถึงก็ได้ แต่โดยเหตุที่พวกเขามีได้รับรองสัจธรรมที่เป็นวัตถุวิสัยและเป็นสากล พวกเขาจึงไม่สามารถตอบรับหรือปฏิเสธสิ่งใดๆ อย่างชัดเจนได้

ในสัจธรรมนั้นย่อมมีอำนาจหน้าที่ที่แท้จริง และพระผู้เป็นเจ้าซึ่งทรงเป็นอำนาจที่แท้จริงเพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่จะทรงสามารถเปิดเผยสัจธรรมให้แก่มนุษย์ได้ สิ่งที่สะดุดใจผู้ชนซึ่งมีอยู่ในองค์พระเยซูนั้น ก็คือพระองค์ทรงกล่าวว่า “ไม่ใช่ในฐานะเป็นหมอกกฎหมายหรือผู้ที่ถือว่าตนเป็นผู้เคร่งครัดเลย หากในฐานะผู้ที่มีอำนาจหน้าที่” พระเยซูซึ่งทรงมีอำนาจหน้าที่ของพระผู้เป็นเจ้าได้ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องพระผู้เป็นเจ้า

สัจธรรมซึ่งมีอยู่ในอำนาจหน้าที่ของพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้พิจารณาตัดสินขอบเขต และอำนาจให้ซึ่งธรรมเพื่อการกระทำที่เสรีของมนุษย์ สัจธรรมคือสิ่งที่ให้เสรีภาพที่แท้จริงแก่มนุษย์ “สัจธรรมจะทำให้ท่านเป็นเสรี” (Veritas vos liberabit) (จอห์น ๘ : ๓๒) (หน้า ๔๘-๖๑)

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๓๓

ญี่ปุ่นในโลกกว้าง

ญี่ปุ่นซึ่งเป็นเกาะที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวหันหลังให้มหาสมุทรแปซิฟิก ตั้งอยู่ ณ ปลายทิศตะวันออกสุดของโลกที่เรารู้จักนั้นไม่เคยบรรลุถึงตำแหน่ง เมื่อพูดในแง่วัฒนธรรมแล้ว ก็คือสมาชิกร่วมประชาคมระหว่างชาติเลย นับว่าเป็นความจริงที่ว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและทางลัทธิขงจื้อได้ถูกนำเข้ามาจากเกาหลีและส่งมาจากประเทศจีนโดยตรง และว่าเมื่อสี่ร้อยปีมานี้เองที่ลัทธิคาทอลิกได้ถูกนำเข้ามาจากและได้แสดงให้เห็นนิมิตว่าจะแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วก่อนที่จะถูกบีบคั้นเพราะเหตุผลทางการเมือง แต่ญี่ปุ่นได้อะไรจากวัฒนธรรมอื่นๆ เป็นการตอบแทนบ้าง? ญี่ปุ่นได้ทำอะไรแก่ประชาชนชาติอื่นบ้าง?

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นต้นมา วัฒนธรรมและสถาบันต่าง ๆ แบบยุโรปและอเมริกาได้ถูกนำเข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่น แต่ขณะที่การทำพระพุทธรูปศาสนากับลัทธิขงจื้อให้เป็นอย่างเดียวกันได้ขยายไปจนถึงวิถีแห่งความคิดที่เป็นพื้นฐานของลัทธิศาสนาทั้งสองนั้น การนำวัฒนธรรมและสถาบันของตะวันตกเข้ามาปลูกฝังในญี่ปุ่นก็ได้ทำกันในวิถีนานี้ ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรมและสถาบันตะวันตกไม่สามารถหยั่งรากลง ณ ที่นี้ได้สักนัก เมื่อว่าในด้านวัฒนธรรมแล้ว สังคมของเราก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าอาณาจักรของยุโรปเลย... เมื่อเผชิญกับความต้องการอย่างรีบด่วนเพื่อที่จะทำรัฐที่บริหารจากศูนย์กลางให้ทันสมัย เพื่อพัฒนาความมั่งคั่งทางด้านวัตถุแห่งชาติเพื่อแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ไม่เป็นธรรมซึ่งทำให้เราต้องต่ำต้อยในระหว่างชาติเสียใหม่ ก็ช่วยไม่ได้ที่ญี่ปุ่นจำต้องเข้าหาวิธีรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาลอกเลียนแบบใช้ เมื่อกล่าวอย่างสั้น ๆ สิ่งที่เราส่งเข้ามา ก็คือลัทธิปัจเจกนิยมสมัยรุ่งโรจน์และเทคนิควิทยาทางด้านวัตถุ นั่นคือวิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติของตะวันตก แนวโน้มเช่นนั้นนับว่าเป็นลักษณะของผู้ให้บรรดาอธิบายเกี่ยวกับการทำประเทศให้เป็นแบบยุโรปในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕) ผู้ทรงเชื่อว่าวัฒนธรรมแบบนี้ได้เป็นตัวแทนอารยธรรมตะวันตกจริงๆ เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นเรื่องแปลกประหลาดอะไรเลยที่ในปฏิกิริยาที่มีต่ออารยธรรมตะวันตกนี้ ควรจะได้ปรากฏมีผู้ให้บรรดาอธิบายเกี่ยวกับ “นโยบายแห่งชาติ” ของญี่ปุ่นด้วย พวกเขาได้เข้าใจลัทธิปัจเจกนิยมและวัตถุนิยมสำหรับวัฒนธรรมตะวันตกผิดไปและได้คัดค้าน เพราะวัฒนธรรมญี่ปุ่นเน้นในลัทธิคอลเลกติวิสต์และเจตนารมณ์แห่งชาติ สิ่งที่น่าประหลาดก็คือว่าผู้ให้บรรดาอธิบายเกี่ยวกับนโยบายแห่งชาติของญี่ปุ่นที่เริ่มต้นด้วยการสนับสนุน “เจตนารมณ์” ตามปริมปราประเพณีของเรา และประณามลัทธิวัตถุนิยมแห่งวัฒนธรรมตะวันตกนั้น ในภาคปฏิบัติแล้วควรจะเป็นโฆษกให้ลัทธิขุนศึกและอำนาจแห่งรัฐมากกว่า...

๑๐๓๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ในตอนเริ่มต้นประวัติศาสตร์ ญี่ปุ่นได้เปิดประตูรับโลกอย่างเต็มที่ ทุกวันนี้ญี่ปุ่นพบว่าตัวเองได้ตกอยู่ในห้วงที่หมุนจี๋แห่งการเมืองของโลกและวัฒนธรรมโลก เพราะเหตุนี้เอง เราจึงควรรำลึกไว้ว่า เราได้นำความรับผิดชอบใหม่ๆ มาให้แก่ประชาชนของโลก และแก่ยุคสมัยของเรา การทำความรับผิดชอบเหล่านี้ให้เต็มเปี่ยมนับว่าเป็นจุดหมายปลายทางที่สูงสุดของประชาชนชาวญี่ปุ่น... ญี่ปุ่นไม่เพียงแต่จะยังหน้าที่ยังสร้างสรรคชนิตพิเศษของตนเองในหมู่ประชาชนของโลกให้เต็มเปี่ยมเท่านั้น หากจะต้องรู้ถึงหน้าที่สากลของตนอย่างถ่องแท้ด้วย ญี่ปุ่นมีความตระหนักแน่วทางศีลธรรมเป็นลักษณะและมีปรมิปราประเพณีทางสังคมที่ละเอียดอ่อนซึ่งเป็นมรดกที่ได้รับมาจากพระพุทธศาสนาและลัทธิขงจื้อ บรรดาศาสนาทั้งสองนี้ที่ญี่ปุ่นจะต้องพิทักษ์รักษาไว้ส่วนดีด้วยกันทั้งคู่ ประชาชนชาวพุทธทศรวมทั้งชาวญี่ปุ่นด้วยมักจะยอมรับกฎ (ศีลธรรม) ตามธรรมชาติเสมอ (การยอมรับ) กฎธรรมชาตินี้เป็นมูลฐานด้านจิตใจที่เป็นธรรมตามสามัญซึ่งจะรวมวัฒนธรรมตะวันออกกับของตะวันตกเข้าด้วยกัน การที่จะยกศีลธรรมตามธรรมชาตินี้ขึ้นสู่พื้นราบเหนือธรรมชาตินั้นนับว่าเป็นหน้าที่อันสูงยิ่งของลัทธิคาทอลิก ศรัทธาในคุณธรรมทางศีลธรรมแห่งชาติของตนเอง ดังที่มีสมบูรณในคริสต์ศาสนานั้นควรจะเป็นคุณธรรมทางด้านศีลธรรมสำหรับญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นใหม่ ในฐานะเป็นสมาชิกแห่งประชาคมของประชาชนแห่งโลกซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ทำให้เรารู้สึกถึงฐานะและหน้าที่ของญี่ปุ่นที่มีอยู่ในโลก และอำนวยให้ซึ่งพันธะทางด้านจิตใจระหว่างตะวันออกกับตะวันตก เช่นเดียวกับที่อำนวยให้ซึ่งมูลฐานที่มั่นคงเพื่อสันติภาพของโลกฉะนั้น (หน้า ๑๔๑-๑๔๔)

สะเสงาวะ เนียวเซกัน

ญี่ปุ่นที่สูญไปแล้วกับญี่ปุ่นใหม่

ในระหว่างทศวรรษกลางๆ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๔ สะเสงาวะ เนียวเซกัน (เกิด พ.ศ. ๒๔๑๘) นับว่าเป็นบุคคลชั้นนำคนหนึ่งในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ที่มีหัวรุนแรงที่ทำตนเป็นดุจหัวหอกของขบวนการปฏิรูปประชาธิปไตยและทางสังคม แต่ในปีต่อๆ มาระยะหลังๆ ลัทธินิยมความรุนแรงแบบที่ไม่ยอมลงหัวให้ใครได้สูญสิ้นเป็นลัทธิเสรีนิยมอย่างแท้จริง สะเสงาวะเป็นบุคคลที่รู้จักกันดีในฐานะเป็นนักเขียนนวนิยายและนักวิจารณ์

ข้อความต่อไปนี้ เป็นบทสรุปหนังสือเรื่อง ญี่ปุ่นที่สูญไปแล้ว ของท่านซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ เมื่อพิจารณาดูความเปลี่ยนแปลงที่ญี่ปุ่นมีอยู่ในสมัยที่ท่านมีชีวิตและเมื่อตรวจสอบปรมิปราประเพณีทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นทั้งหมดใหม่นั้น ท่านได้หาทางที่จะพิจารณาตัดสินว่า

ปริမ်ปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๓๕

ลักษณะสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์แบบไหนที่จะนำไปสู่สังคมแบบประชาธิปไตยและที่จำจะต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขเสียใหม่ถ้าหากว่าญี่ปุ่นต้องการจะก้าวหน้าอยู่ในโลกสมัยใหม่

(จาก อุชิโนะวะระตะ นิฮอน, ของ ฮะเซงะวะ, หน้า ๒๗๔-๒๘๐)

ทฤษฎีการที่อเมริกันออกมาโดยคำนึงถึงเสรีภาพและการทำการบริหารภายในของญี่ปุ่นให้เป็นประชาธิปไตยนั้น ได้ก่อให้เกิดเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ ๕ อย่างด้วยกัน คือ : การยอมให้สตรีญี่ปุ่นมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง ๑ การเร่งใจให้ก่อตั้งสหชนมา ๑ การอนุญาตให้โรงเรียนต่างๆ สอนได้อย่างเสรี ๑ การยกเลิกสถาบันต่างๆ ที่มีแนวโน้มที่จะทำให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ด้วยความหวาดกลัว ๑ และการทำโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้เป็นประชาธิปไตย ๑

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ ๕ ประการในการปกครองประเทศชาติซึ่งเกิดมาตามวิถีทางที่ประวัติศาสตร์แห่งการทำประเทศญี่ปุ่นและประชาชนชาวญี่ปุ่นเองให้ทันสมัยเหล่านี้ ถ้าหากปล่อยให้ไปเป็นไปตามแนวโน้มตามธรรมชาติแล้ว อาจเป็นไปในวิถีทางใดวิถีทางหนึ่งก็ได้ ความจริงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ เหล่านี้เป็นทิศทางที่พุ่งตรงไปยังสิ่งที่ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นได้ชักบอกไว้ ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในตอนต้นทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้ถูกทำให้ผิดรูปไปเพราะการออกแบบผิดๆ ของบุคคลที่มีอำนาจ แต่กระบวนการแห่งการทำประเทศญี่ปุ่นให้ทันสมัยก็ยังคงมีอยู่ต่อไปชนิดที่ว่าไม่มีทางที่จะประนีประนอมกันได้เลย เราไม่ควรลืมว่าการที่กระบวนการนั้นได้แทรกซึมเข้าไปถึงแกนกลางแห่งชาติและประชาชนชาวญี่ปุ่นยอมทำให้ระบบการเมืองที่สามารถจะรับใช้ในฐานเป็นโครงสร้างภายนอกเพื่อให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศที่ดีเข้มแข็ง เป็นเสรี และเป็นประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ จึงเลยกลายเป็นเงื่อนไขชั้นมูลฐานแห่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเชื้อชาติไป เพราะฉะนั้นเราจึงต้องตรวจสอบวัฒนธรรมแห่งประชาชนชาวญี่ปุ่นทุกวันนี้ว่ามีธรรมชาติที่มีวิสัยสามารถจะทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นชาติสมัยใหม่จริงและอย่างเต็มที่ใดหรือไม่ เราจะต้องเอาใจใส่ต่อธาตุมูลเหล่านั้น ทั้งในจุดที่เข้มแข็งและข้อบกพร่องที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลง

ในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ประเทศชาติและประชาชนได้ก้าวหน้าไปอย่างห้าวหาญ ในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการทำประเทศให้ทันสมัย ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นเลิกล้มความคิดที่จะอยู่ตามลำพัง และดำรงอยู่ในท่ามกลางประชาชาติต่างๆ ของโลก เมื่อเรามาถึงทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ญี่ปุ่นก็ได้ถูกกระแสนแห่งยุคปฏิวัติของโลกวัดพาไป และได้ก่อให้เกิดมีการทำให้สถาบันต่างๆ ตามระบบเจ้าขุนมูลนายของญี่ปุ่นกลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ ดังนั้นชาติของเราจึงได้ถูกผลักดันไปสู่ความหายนะเพราะพลังที่เป็นไปในเชิงบังคับแห่ง

๑๐๓๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

สหภาพทหารและตำรวจย่อมพิสูจน์ให้เห็นว่า ไม่มีความแตกแยกในลักษณะ “แบบเจ้าขุนมูลนาย” แห่งแบบกิจกรรมทางเชื้อชาติ ทางการเมือง และทางสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ของเราอยู่เลย องค์ประกอบที่สำคัญนั้นน่าจะได้ให้คุณสมบัติพิเศษแก่วัฒนธรรมแห่งชาติของเรา ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันมีจุดหมายปลายทางที่จะพิจารณาตัดสินลักษณะแห่งชาติและด้านเชื้อชาติของญี่ปุ่นและเพื่อนำญี่ปุ่นไปสู่ชะตากรรมที่น่าเศร้า ดังนั้นในฐานะที่เป็นเงื่อนไขขั้นมูลฐานเพื่อการปฏิสังขรณ์ประเทศญี่ปุ่นให้เป็นประเทศเสรีและเป็นประชาธิปไตย จำเป็นที่เราจะต้องวางแผนและดำเนินการเพื่อให้มีความเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางด้านวัฒนธรรมของเรา...

ปัญหาประการแรก ก็คือว่าความเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางวัฒนธรรมตามความจริงแล้วจะเป็นไปได้หรือไม่ มีลักษณะทางวัฒนธรรมหลายอย่างที่เกิดจากแนวโน้มที่ตั้งมั่นแล้วในวิชาจิตวิทยาและการกระทำต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นกระแสนแบบทั่วๆ ไปแห่งชีวิตของประชาชนชาวญี่ปุ่น เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงลักษณะทางวัฒนธรรมเหล่านี้เสียใหม่ ชาวญี่ปุ่นควรจะได้รับปณิธานให้พ้นจากธาตุมูลแห่งการทำให้อยู่ได้บังคับบัญชาอย่างมีขอบเขตในชีวิตของตน และควรจะได้รับอิสรภาพที่เป็นแบบปัจเจก ลักษณะแห่งโครงสร้างทางการเมืองและทางสังคมแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่นเป็นแบบเคลื่อนเข้าไปสู่จุดศูนย์กลาง ซึ่งในการนั้น ลักษณะแห่งโครงสร้างได้ถูกสร้างขึ้นมารอบๆ ความเชื่อถือในครอบครัวทางด้านเชื้อชาติผสมกับศาสนาพร้อมๆ กับกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือนั้น เพราะฉะนั้น ลักษณะทางวัฒนธรรมจึงมีพันธุกรรมที่จะครอบครองเอกภาพและการทำให้เป็นมาตรฐานซึ่งเกิดจากการแนะนำและการสั่งสอนเกี่ยวกับกำลัง ณ ศูนย์กลางนั่นเอง ผลลัพธ์ก็คือ ชีวิตตามปกติธรรมดาจะถูกปกครองโดยการต้องพึ่งพาอาศัยเขาแบบเดียวกันกับชีวิตทางการเมือง และแนวโน้มที่เราอาจพบว่ามีอยู่ทั่วไปในบุรพทิศเพื่อที่ชนชั้นต่ำจะได้เอาอย่างชนชั้นสูงอย่างบ้าๆ บอๆ ในการนิยมอะไรต่ออะไรนั้นก็ล้วนมีทวีมากขึ้นทั้งนั้น

ถ้าหากข้อนี้เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่เกิดมาเองของชาวญี่ปุ่น ซึ่งจากลักษณะนี้พวกเขาไม่สามารถจะช่วยตนเองให้พ้นอันตรายได้เสียก็ ญี่ปุ่นก็คงจะได้มีความปลอดภัยมาแล้ว แต่เท่าที่ข้าพเจ้าเข้าใจ ข้อนี้ไม่มีทางที่จะเป็นอย่างนั้นได้เลย ญี่ปุ่นมักจะมีลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมที่จะคัดกลืนสิ่งใดๆ ก็ได้ที่ตนเห็นว่ามีค่าเข้าไว้ ดังนั้น เมื่อเทียบกับชาติอื่นๆ แล้ว ชาวญี่ปุ่นก็นับว่ามีประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่สมดุลมาตั้งแต่ได้เริ่มก่อตั้งประเทศแล้ว และชาวญี่ปุ่นได้พัฒนาลักษณะการอันมีความรู้สึกไวทางด้านวัฒนธรรมของตนในอาการที่สมดุล นับว่าตรงข้ามกับปรากฏการณ์ที่เป็นธรรมดาสามัญ (ที่พบอยู่ทั่วโลก) เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ “ทางวัฒนธรรม” ที่พวกชนชั้นสูงของสังคมได้ทำให้สมบูรณ์แบบและทำให้เจริญจนแก่รอบ ชาวญี่ปุ่นกำลังกระจ่าย

ปริัมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๓๗

วัฒนธรรมของชนชั้นสูงไปยังมวลชนทั่วๆ ไปอย่างกว้างขวาง อันก่อให้เกิดเป็นการสร้างสรรค์ความเป็นสากลทางด้านวัฒนธรรมที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าข้อนี้เป็นความพิเศษแห่งภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรมแห่งชาติของญี่ปุ่น แต่ความพิเศษล้ำเลิศนี้ก็ได้พัฒนาไปหาความผิดพลาดมานานทีเดียว ในฐานะที่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการเลียนแบบที่มาจากการขบถ “ที่สมควรแล้ว” ก็มีแนวโน้มในส่วนแห่งสามัญชนในอันที่จะเจริญรอยตามคำบงการของชนชั้นสูงในทุกสิ่งทุกอย่าง นับตั้งแต่วรรณคดี ศิลปะ ไปจนถึงภาษา จารีตประเพณี และนิสัยทีเดียว แม้ว่าจะระดับวัฒนธรรมของประชาชนโดยทั่วๆ ไปจะสูงขึ้น และแนวโน้มที่จะกีดกันปัจเจกภาพและความเป็นอิสระแห่งความคิดก็ตาม

ในแง่แห่งข้อเท็จจริงแล้ว แบบต่างๆ แห่งวัฒนธรรมญี่ปุ่นส่วนใหญ่เกิดจากชนชั้นต่ำ แล้วต่อมาก็แทรกซึมเข้าไปยังชนชั้นสูง เพลงพื้นเมืองของญี่ปุ่นได้แหวกทางเข้าไปสู่ดนตรีในราชสำนักที่ได้รับถ่ายทอดมาจากผืนแผ่นดินใหญ่ (จีน) การละเล่นแบบพื้นเมืองในชนบทของประชาชนได้พัฒนาไปเป็นละครโน ที่ก่อให้เกิดเป็นส่วนหนึ่งแห่งวัฒนธรรมแห่งชนชั้นสูงของประเทศในสมัยที่บ้านเมืองตกอยู่ภายใต้การปกครองของพวกทหาร วัฒนธรรมของชนชั้นกลางสมัยกลางแห่งยุคโดกูวาระได้เป็นเด่นเหนือวัฒนธรรมแห่งยุคนั้นอย่างสิ้นเชิง และความเป็นสมัยใหม่แห่งวัฒนธรรมของชนชั้นกลางนั้นเท่ากับได้เตรียมตัวให้ญี่ปุ่นยอมรับวัฒนธรรมของโลกสมัยใหม่ในเมื่อได้มีผู้นำเข้ามาสู่ญี่ปุ่นในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ ตัวอย่างทำนองนั้นซึ่งมีอยู่มากมายได้พิสูจน์ให้เห็นความสำคัญแห่งวัฒนธรรมของชนชั้นต่ำของญี่ปุ่น วัฒนธรรมที่ละเมียดละไมที่ชนชั้นสูงได้ทำให้สมบูรณ์หลังจากที่พวกเขาได้รับมาจากชนชั้นต่ำแล้วก็มีระบบการทำให้อยู่ได้บังคับบัญชาไปตามแนวการเมืองและสังคมดังที่ข้าพเจ้าได้พรรณนามาแล้ว ในทันทีที่สมบูรณ์แบบแล้วตามปรกติวัฒนธรรมที่ละเมียดละไมนี้ก็จะถูกประชาชนทั้งปวงเลียนแบบ ดังนั้นแม้วัฒนธรรมของประเทศส่วนใหญ่จะมีประวัติศาสตร์แห่งการพัฒนาการที่เป็นอิสระมาแต่เดิม แต่ก็ไม่สามารถจะพ้นจากการปล่อยตัวให้เป็นไปตามการเลียนแบบไม่ว่าอะไรที่ถูกเขาเห็นว่า “สูงส่งกว่า”

นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา ทศกศัตร์นี้ได้ทำหน้าที่เป็นรูปลักษณะแห่งการประจบประแจงอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะที่พวกชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำมอบให้แก่วัฒนธรรมตะวันตกที่สูงส่งกว่าที่มาจากต่างประเทศ ข้อนี้นับว่าแตกต่างไปจากการทำประเทศให้เป็นแบบยุโรปที่ชนชั้นสูงชอบเพราะวัตถุประสงค์ทางการเมืองมากทีเดียว ในสมัยทศวรรษที่ ๓ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ได้เกิดมีการค้นคว้าหาเสรีภาพและประชาธิปไตยทั้งทางด้านลัทธิและพุทธปัญญา ซึ่งอยู่สูงส่งเหนือวิวัฒนาการตามปรกติธรรมตาของประวัติศาสตร์

๑๐๓๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นในทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ก็เกิดมีรูปลักษณะการยึดถือทฤษฎี “ประชาธิปไตย” โดยชนชั้นสูงอย่างหลับทูลัทธิเต๋าที่เดียว ทฤษฎีเหล่านี้ดราบเท่าที่ยังเกี่ยวข้องกับรากเหง้าแห่งสังคมของญี่ปุ่นอยู่ ก็ย่อมเป็นเรื่องของอนาคตและเรื่อร้างจากสังคมนั้น ในวิถีทางเดียวกันในทศวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ลักษณะสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์อย่างเดียวกันนี้ก็ได้อกลายเป็นสิ่งดึงดูดใจที่จะเอามาใช้เป็นนโยบายแบบชาตินิยมของพวกทหารและข้าราชการที่เข้าร่วมกระแสนั้นแห่งปฏิกิริยาซึ่งได้พัดเข้าสู่ภาคพื้นทวีปยุโรป ทั้งได้กลายเป็นความร่วมมือกันในระดับวัฒนธรรมที่ถือเอาความสัมพันธ์นี้เป็นหลัก ต้องขอขอบคุณลักษณะอย่างเดียวกันนี้ที่ว่า นโยบายการเมืองแบบอะโอะดิงดิงและอะวอดดี (Jingoism) ของพวกชมรมทหารและข้าราชการสามารถมีอำนาจเหนือกิจกรรมต่างๆ ของชาติได้

ดังนั้น เราจึงอาจเห็นได้ว่า การค้นพบวิธีใหม่แห่งการที่จะปลดปล่อยตัวเราให้พ้นจากทัศนคติเกี่ยวกับการทำให้อยู่ใต้บังคับบัญชา และที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์แห่งอิสราภาพทางวัฒนธรรมซึ่งประชาชนทั้งปวงสามารถมีส่วนร่วมได้นั้นนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นก่อนที่จะทำการฟื้นฟูปฏิสังขรณ์ชาติเสียใหม่

สิ่งที่ป็นสาระสำคัญที่ควรบรรลุถึงประการแรก ก็คือโครงการเกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรมที่จะทำให้เกิดมีการพัฒนาความรู้สึกและพุทธิปัญญาของประชาชนชาวญี่ปุ่นได้อย่างเสรี เราจะต้องฟื้นฟูทัศนคติทางวัฒนธรรมที่ประเทศญี่ปุ่นในสมัยโบราณเคยยึดถือขึ้นมาใหม่ด้วยความเคารพในทุกโฉมหน้าแห่งชีวิต นั่นก็คือดำรงรักษาลักษณะการแห่งการรับที่เป็นเสรีไม่มีอคติ และที่เป็นอย่างต่างๆ

สาระสำคัญประการที่ ๒ ก็คือจะต้องมีการเปลี่ยนจากลักษณะการที่ชอบเลียนแบบไปเป็นภาวะเชิงสร้างสรรค์ วัฒนธรรมญี่ปุ่นในปัจจุบันนี้ก็เป็นอย่างเดียวกับในอดีตนั่นเอง คือกล่าวกันว่ามึลักษณะเป็นการเลียนแบบ ทั้งนี้ก็เพราะว่าญี่ปุ่นในระหว่างสมัยแรกสุดจนกระทั่งถึงสมัยกลางมักจะอยู่ในฐานะที่มีพันธกรณีที่จะรับเอาโอชะทางวัฒนธรรมของจีนถ่ายเดียว ในสมัยปัจจุบันนี้ญี่ปุ่นก็อยู่ในฐานะเดียวกันนั่นเองในเมื่อคำนึงถึงตะวันตก อย่างไรก็ดีชาวญี่ปุ่นก็ได้ย่อยและดูดกลืนอิทธิพลทางวัฒนธรรมเหล่านี้ในทันทีที่พวกเขาได้ผ่านพ้นขั้นการเลียนแบบไปแล้ว และทำให้ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมญี่ปุ่นที่บริสุทธิ์อย่างใหม่ขึ้นมา ข้อเท็จจริงนี้อาจเป็นที่ยอมรับนับถือกันทั่วทุกหนทุกแห่งในเมื่อได้ตรวจสอบรูปลักษณะใหม่ๆ ที่วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้ครองอยู่ในแต่ละยุคแต่ละสมัย นับแต่ยุคเฮอันมาทีเดียว ข้อเท็จจริงที่ว่าญี่ปุ่นในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิไม่สามารถจะแสดงภาวะเชิงสร้างสรรค์เช่นนั้นให้เห็นอย่างเด่นชัดก็เพราะคล้ายๆ ญี่ปุ่นในยุคนารานั่นเอง คือยังไม่บรรลุถึงขั้นที่จะสามารถเปลี่ยนตัวเองให้พ้นจากการเลียนแบบได้อย่างเต็มที่นั่นเอง

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๓๙

อย่างไรก็ดี แม้ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ นอกจากญี่ปุ่นจะกำลังสังเอาจัณณธรรมโลกที่สูงส่งเข้ามาแล้ว ญี่ปุ่นก็ยังกำลังต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสร้างสรรค์รูปลักษณะทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมแก่ยุคประวัติศาสตร์ในปัจจุบันของเราอีกด้วย ถ้ามีฉะนั้นเราก็ต้องหยุดนิ่งอยู่ในยุคแห่งการเลียนแบบอยู่ตลอดไป คือแทนที่จะเน้นถึงเรื่องภาวะสร้างสรรค์ เราก็จะเพียงแต่ลอกแบบวัฒนธรรมของชาติอื่นๆ เท่านั้นเอง เหตุผลที่แท้จริงที่ว่า ทำไมการเมือง ปรัชญา วรรณคดี และศิลปะของญี่ปุ่นนับตั้งแต่ยุคสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิมาจนถึงปัจจุบันนี้จึงมักยุ่งอยู่กับการดำเนินไปตามแนวโน้มแบบตะวันตกอย่างบ้าคลั่ง ก็คือว่า เราไม่สามารถจะแสดงออกซึ่งภาวะสร้างสรรค์อย่างเพียงพอในการพัฒนาลักษณะทางวัฒนธรรมของเรานั้นเอง

ความผิดพลาดมิได้รับการชดใช้โดยการสร้าง “ค้นพบ” หรือ “สร้างสรรค์” สิ่งต่างๆ “ที่เป็นญี่ปุ่นแท้ๆ” ที่เกิดมาจากค่านิยมทางด้านวัฒนธรรมของพวกทหารในระหว่างสงครามเลย กิจกรรมเช่นนั้น ก็ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่า “การปลอบใจตัวเองทางด้านวัฒนธรรม” ชนิดหนึ่งเท่านั้น กิจกรรมเช่นนั้นย่อมป้องกันการแลกเปลี่ยนกันภายในแห่งวัฒนธรรมโลกในความรู้สึกที่แท้จริงและจะต้องได้รับการพิจารณาว่าเป็นผลงานแห่งนโยบายที่ชั่วร้าย ซึ่งหันเหไปจากวิถีแห่งภาวะสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมไปเป็นการคิดตามหรือแสวงหาที่ผิด สิ่งทั้งหลาย “ที่เป็นญี่ปุ่นแท้ๆ” มิใช่สิ่งที่เราจะสามารถ “ค้นพบ” หรือ “สร้างสรรค์” ขึ้นมาได้ในลักษณะการนี้เลย สิ่งเหล่านั้นจะต้องเป็นผลผลิตตามธรรมชาติที่ได้รับมาจากความสามารถและวิธีที่จะสร้างสรรค์ซึ่งมีอยู่ทั่วทั้งชาติ การศึกษาและการค้นคว้าจะต้องเป็นไปเพื่อบำรุงเลี้ยงความสามารถเช่นนั้นให้มีทั่วทั้งประเทศ และเพื่อส่งเสริมโครงสร้าง องค์การ รูปลักษณะและเนื้อหาที่จะยอมให้มีกรรมวิธีเช่นนั้นอยู่ทั่วไปทั้งประเทศ เพื่อที่เราจะสามารถทำเรื่องนี้ให้สำเร็จบริบูรณ์ได้เท่านั้น เราก็จะต้องสะท้อนภาพลงบนสิ่งที่เราเรียกว่าความขาดแคลนในลักษณะทางด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่น และอุทิศความสนใจของเราให้แก่การพัฒนาสิ่งเหล่านั้นซึ่งกล่าวกันว่าเป็นความวิเศษล้ำเลิศของเราออกไปอย่างสุภาพ

สารัตถะสำคัญประการที่ ๓ จะต้องมีการหันเหรูปลักษณะจากสิ่งที่เป็นสหัชญาณไปหาสิ่งที่เป็นพหุธิปัญญา นั่นละที่ข้อนี้มิได้บังถึงการจัดสิ่งที่เป็นสหัชญาณออกไปเลยแม้แต่น้อย แต่หากบังถึงว่าเราจะต้องใช้ความพยายามของเรามุ่งไปในทางที่จะหันเหลักษณะทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นซึ่งนับตั้งแต่ต้นมาจนถึงบัดนี้มีความเอนเอียงเพื่อสิ่งที่เป็นสหัชญาณไปในทิศทางที่ตรงข้ามมากกว่าที่จะแสดงให้เห็นว่ามีความเอนเอียงไปเพื่อสิ่งที่เป็นพหุธิปัญญา

การเมืองของญี่ปุ่นได้ถูกความรู้สึกและอารมณ์ตามปริมปราประเพณีควบคุม และมักจะถูกเหตุผลที่ไม่ถูกต้องตามหลักตรรกศาสตร์ชักจูงให้เป็นไป ความรู้สึกและอารมณ์เป็นต้นนั้นนับว่าไม่เพียงพอในแง่ของการเมือง และการถูกปล่อยไว้ให้สุดแท้แต่ความเมตตาปราณีของ

๑๐๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ความทะเยอทะยานใฝ่สูงทางการเมืองแบบมีติดบอดนั้นไม่เคยสามารถทำให้บรรลุถึงการพัฒนาที่คู่ขนานไปกับสายแห่งประวัติศาสตร์สมัยใหม่เลย สถานการณ์นี้ได้เกิดขึ้นมาก็เพราะการเมืองได้ตกอยู่ในอำนาจแห่งการกระทำเชิงพุทธิปัญญานั้นเอง การปฏิบัติของการเมืองได้ถูกความทะเยอทะยานทางการเมืองที่เกิดมาจากภาวะทางจิตที่มีติดบอดที่อยู่ภายนอกอาณาจักรแห่งสิ่งที่เป็นพุทธิปัญญาปกครองอยู่แล้ว ภาวะทางด้านจิตใจนี้ก็เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการกำจัดสิ่งที่เป็นพุทธิปัญญาซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์แบบแรงถ่วงของสิ่งที่เป็นสหัชญาณอีกทอดหนึ่ง

ปรากฏการณ์นี้ก็เกิดมาจากการที่เห็นว่า วัฒนธรรมญี่ปุ่นโดยทั่วๆ ไปตั้งอยู่ในสิ่งที่เป็นสหัชญาณนั่นเอง ข้อเท็จจริงที่ว่าขบวนการแห่งชาติมิได้ยึดถือทิศทางด้านพุทธิปัญญานั้นนับว่าเป็นการสะท้อนภาพวัฒนธรรมทางสหัชญาณ วัฒนธรรมทางศาสนาและวิทยาการของญี่ปุ่นมีแนวโน้มไปในทางที่จะถูกลัทธิลึกลับดั้งเดิมและการใช้ตรรกศาสตร์ (เหตุผล) ผิดๆ ปกครองอยู่เช่นกัน สงครามได้เกิดขึ้นมาในฐานะเป็นผลลัพธ์แห่ง “การคำนวณ” ทางด้านสหัชญาณที่อยู่เหนือคณิตศาสตร์อย่างผิดๆ เราตะลึงลานหลับหูหลับตาเชื่อว่าเราสามารถจะมีชัยชนะเหนืออาวุธและกลยุทธ์ทางวิทยาศาสตร์ได้โดยวิธีใช้เจตจำนงที่ลึกลับของเรา และว่าโดยอาศัยวิธีนี้เราก็จะประสบความสำเร็จได้ในที่สุด ข้อนี้เป็นผลที่เนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าการที่ญี่ปุ่นมีลักษณะไว้วางใจสหัชญาณนั้นได้กีดกันความรู้เกี่ยวกับโลกสมัยใหม่ทางด้านวัตถุวิสัยไว้

ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในมโนภาพเกี่ยวกับเสรีภาพและประชาธิปไตยของตะวันตกนั้นมิใช่ธาตุมูลต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งสหัชญาณที่เกิดจากประสบการณ์อันเข้มข้นแห่งชีวิตสมัยใหม่ ข้อที่ว่าสหัชญาณเหล่านั้นส่วนใหญ่แตกต่างไปจากขบวนการของประชาชนในสมัยโบราณและสมัยกลาง ก็คือว่า สหัชญาณเหล่านี้เคยสามารถทำให้ได้รับความสมเหตุสมผลทางวัตถุวิสัย ทั้งนี้โดยอาศัยความร่วมมือกับพุทธิปัญญา การฟื้นฟูประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้ประสบความสำเร็จในฐานะเป็นผลลัพธ์แห่งเครื่องเร้าที่ได้ให้แก่กระบวนการวิวัฒนาการแห่งชาติ และประชาชนโดยอาศัยความรู้สึกด้านเชื้อชาติที่เกิดขึ้นเองในภายใน อย่างไรก็ตามการฟื้นฟูประเทศครั้งนั้นมิได้มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์คือทางด้านพุทธิปัญญาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่ติดตามมาบ้างแม้แต่น้อยแล้ว สหัชญาณนี้จะคล้ายๆ สหัชญาณเกี่ยวกับ “การปลุกตัวเองของประชาชน” ที่สำนักโคะเบกุเทศนาสอน ก่อนสมัยที่จะมีการฟื้นฟูประเทศ คือคงจะทำให้ทัศนะที่เป็นหัวใจสำคัญของญี่ปุ่นเกี่ยวกับโลกเป็นเพียงภาพมายาอย่างหนึ่งเท่านั้น และอนาคตของชาติก็คงไม่พัฒนาอย่างที่ได้พัฒนามาแล้วนี้เลย

ที่ว่าญี่ปุ่นใหม่ควรจะต้องเป็นเสรีและเป็นประชาธิปไตยนั้นได้รับการรับรองจากสหัชญาณเกี่ยวกับประชาชนชาวญี่ปุ่นทั้งมวลอย่างกว้างขวางว่าเป็นความรู้สึกที่เป็นธรรมดาสามัญ

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๕๑

มาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิแล้ว อย่างไรก็ตาม สหัชชาวนั้นได้ถูกทำให้สับสนเพราะ สหัชชาวนั้นแบบคลั่งไคล้ไม่ล้นทศวรรษของพวกผู้นำรุ่นหลังๆ และประเทศชาติก็เลยต้องยอมรับ สหัชชาวนั้นที่ผิดๆ ของพวกเหล่านั้นไว้ ความขัดสนพุทธิปัญญาในลักษณะทางวัฒนธรรมของ ประชาชนชาวญี่ปุ่นในสมัยนั้นทำให้ชาวญี่ปุ่นอ่อนแอจนไม่มีอำนาจที่จะทำตามสหัชชาวนั้นของตนเองได้ ชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นพวกสังคมนิยมและไม่ค่อยจะคลั่งไคล้อะไรนักนั้นความจริงก็มีได้ขาดแคลน พุทธิปัญญาแม้ในสหัชชาวนั้นของตนเลย แต่พวกเขาก็ได้ปฏิเสธการศึกษาแบบสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิในฐานะที่เป็นการศึกษาแบบภาคปฏิบัติมากเกินไป และได้หันมาหาการศึกษาแบบที่หนักไปในทางมโนภาพ ข้อนี้ได้ทำให้พวกรัฐบาลบูรณะสมัยทศวรรษที่ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ และสมัยต่อมา ให้พยายามทำลายความสำคัญแห่งพุทธิปัญญาในวัฒนธรรมญี่ปุ่นลง

นับว่าเป็นสารัตถะสำคัญอย่างสิ้นเชิงที่ว่า ลักษณะทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นจะต้องถูก หันเหจากแบบสหัชชาวนั้นมาเป็นแบบพุทธิปัญญา เราจะต้องผลจากการศึกษาตามแบบ มโนภาพแบบที่มีอยู่ในภาคพื้นยุโรปโดยเฉพาะแบบเยอรมันซึ่งเป็นที่นิยมกันมาก นับตั้งแต่ปลาย รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา แล้วหันไปหาการศึกษาแบบอังกฤษและอเมริกันสมัย ต้นรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิแทน

สารัตถะสำคัญประการที่ ๔ คือลัทธินิยมสุขวิสัย (hedonism) ซึ่งโดยทั่วๆ ไปถือว่าเป็น วัฒนธรรมญี่ปุ่นนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง อัตลักษณ์แห่งวัฒนธรรมญี่ปุ่นนั้นมักจะนำมา ปรับใช้กับชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ และมีวิสัยที่สามารถที่จะยึดแน่นอยู่กับความแท้จริงและโฉมหน้าต่างๆ แห่งชีวิตภาคปฏิบัติ แต่ในอีกแง่หนึ่ง ก็มีแนวโน้มไปในทางที่จะทำให้วัฒนธรรมทุกแบบหย่าขาด จากโฉมหน้าต่างๆ แห่งชีวิตทางภาคปฏิบัติ และปล่อยตัวเองให้จมปลักอยู่ในห้วงแห่งความสุขสำราญ

ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายได้ชี้ให้เห็นว่าเหตุผลประการหนึ่งที่ว่าทำไมพัฒนาการแห่ง คณิตศาสตร์ในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ คือพัฒนาการที่โดยอาศัยความประจบกันสามารถ ทำให้ชาวญี่ปุ่นบรรลุถึงซึ่งการค้นพบต่างๆ ที่นิวตันกำลังทำอยู่ในเวลาเดียวกันได้อย่างอิสระนั้น ต้องหยุดชะงักไปทันทีเมื่อสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ก็คือว่า ชาวญี่ปุ่นเริ่มเล่นกับคณิตศาสตร์ ดูดงว่าคณิตศาสตร์เป็นเกมกีฬาชนิดหนึ่งจะนั้น

แนวโน้มเช่นนั้นเกิดจากสิ่งทีความจริงเป็นจุดที่สำคัญจุดหนึ่งแห่งวัฒนธรรมญี่ปุ่น คือ การยืนยันว่าโดยทั่วๆ ไปแล้วจะต้องเพิ่มวัฒนธรรมให้แก่ชีวิตประจำวัน แต่วัฒนธรรมที่ผิดชอบ ต่อการทำให้วิทยาศาสตร์ที่ญี่ปุ่นเพียงสนใจลดต่ำลงไปหาระดับเป็นเครื่องหย่อนใจ และกันไม่ให้ วิทยาศาสตร์พัฒนาต่อไปเท่านั้นเอง

๑๐๔๒

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

นิสัยทางด้านวัฒนธรรมชนิดนี้ย่อมสำแดงตนให้ปรากฏในฐานะเป็นแนวโน้มที่สม่ำเสมอในอันที่จะทำวัฒนธรรมที่มีลักษณะเอาจริงเอาจังให้เป็นเครื่องเล่นทางจิตวิสัยและทางด้านนามธรรม (หรือที่เป็นกัมมันต์) ไป และโดยเฉพาะก็เพื่อทำให้เป็นกึ่งาทางด้านสมองสำหรับปัญญาชนไป บางทีก็บังเอิญเกิดมีว่าแม้การดำเนินการเกี่ยวกับการปกครอง และการบริหารเพื่อความปลอดภัยของปวงชน ก็ได้ถูกแนวโน้มนี้ทำให้กลายเป็นเหยื่อไป เราอาจพบตัวอย่างต่างๆ ในขบวนการทางการเมืองและทางสังคมตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ ในคราวที่มีกิจกรรมทางด้านพุทธิปัญญอย่างมากภายในขบวนการต่างๆ เพื่อประชาธิปไตย ลัทธิสังคมนิยม และลัทธิคอมมิวนิสต์ แทนที่จะได้มีการยึดมั่นลักษณะแห่งประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่ใช้กันทั่วโลกในด้านวัตถวิสัยอย่างเพียงพอ พวกปัญญาชนกลับถือเอา “ภาวะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้แห่งการที่จะลดความสิ้นคิดของประชาชนลง” อย่างหุ่นหันพลันแล่นและตามสัญชาตเวศ และทำพิมพ์เขียวตามสัญชาตเวศของตนให้เป็นกึ่งาทางด้านพุทธิปัญญา นี่คือเหตุผลที่ว่าทำไมมาตรการที่ใช้บีบคั้นขบวนการเหล่านี้จึงประสบความสำเร็จ และทำไมขบวนการนี้จึงได้สลายตัวไปหมดในไม่ช้า

บัดนี้ เมื่อญี่ปุ่นกำลังเริ่มตั้งหลักใหม่ในฐานะเป็นรัฐเสรีประชาธิปไตย (ในฐานะเป็นผลลัพธ์ที่อเมริกาเป็นผู้บงการและแนะนำเรา) ก็อาจทำให้รู้สึกประหลาดใจว่า แทนที่จะทำให้การพินิจจยทางด้านพุทธิปัญญาที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งความเข้าใจความแท้จริงที่เผชิญหน้าญี่ปุ่นในเชิงวัตถวิสัยที่เคร่งครัด กลับไม่มีแนวโน้มที่จะปล่อยตัวให้ตกอยู่ในพัฒนาการทางมันสมองเชิงจิตวิสัยแห่งมโนคติที่เป็นนามธรรมเกี่ยวกับ “เสรีภาพ” และ “ประชาธิปไตย” จริงหรือไม่ ทั้งเราอาจประหลาดใจว่าผลลัพธ์ทางภาคปฏิบัติจะเป็นอย่างไร เราจะต้องยอมรับว่าปัญหานี้มีรากเหง้าอยู่ในแนวโน้มซึ่งมีอยู่ในวัฒนธรรมของเรา ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ตัวมันเองมีความพอกพองใจที่กลัไปทางเป็นเครื่องเล่น เพื่อที่จะเปลี่ยนนิสัยทางวัฒนธรรมเช่นนั้น เราจะต้องทำให้คุณสมบัตินิดที่เอาแต่เล่น (ขี้เล่น) ซึ่งมีอยู่ในชีวิตและวัฒนธรรมของเราละลายหายไปให้หมด

สารัตถะสำคัญประการที่ ๕ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่มีศิลปะไปหาสิ่งที่เป็นวิทยาศาสตร์ ธาตุมูลที่มีศิลปะในชีวิตทางด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นบ่อยทีเดียวที่ทำให้ชาวตะวันตกพูดถึงญี่ปุ่นดุจดั่งว่าญี่ปุ่นเป็น **อนาลัสมหานคร** คือดินแดนที่ไม่มีอยู่จริง ๆ เลย (never-never land) และความจริงพวกเขาก็อาจพูดว่าญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่มีความทางด้านวัฒนธรรม ถ้าหากว่าเราจะใช้อารมณ์เป็นหลักในการพิจารณา อย่างไรก็ดี แนวโน้มเช่นนั้นจะกำจัดให้หมดไปได้ ถ้าหากเราได้ดำเนินการไปพร้อมๆ กับการพัฒนาประเทศชาติและประชาชนของเราในลักษณะการที่ถูกต้องและสอดคล้องกัน

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๔๓

ข้อนี้นับว่าเป็นความจริงเป็นพิเศษในบัดนี้ ในเมื่อความมีอยู่แห่งชาติและชีวิตของประชาชนชาวญี่ปุ่นได้ตกลงไปสู่สภาพที่สิ้นหวัง เราจะต้องคิดและทำในวิถีทางที่จะทำให้เราพิชิตวิกฤตการณ์นี้ในลักษณะการที่เป็นแบบวัตถุนิยมและแบบวิทยาศาสตร์ โดยทั่วไปแล้วการที่ประชาชนมักชอบใช้วิธีขายผ้าเอาหน้ารอดหรือแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยทัศนคติและวิธีการแบบกลอนสดที่มีใช้แบบวิทยาศาสตร์นั้นย่อมชี้ให้เห็นว่า ถ้าหากมีใช้ลักษณะ “ที่มีศิลปะ” แล้วก็มีการหลีกเลี่ยงชนิดหนึ่งอยู่ดาษดื่น ซึ่งเราจะพบเห็นอยู่ในวรรณคดีและศิลปะอันจะทำให้เราสร้างจินตภาพถึงว่า เราได้พิชิตความแท้จริงที่ไม่อาจเอาชนะได้ในทางวัตถุนิยม ด้วยวิธีการทางด้านจิตวิสัยและอย่างใช้สมอง การที่จะเกี่ยวข้องกับปัญหาเกี่ยวกับอาหารที่จะมาเลี้ยงดูประชาชนในช่องแคบที่น่ากลัวและร้ายกาจตุงต้งว่าความหิวกระหายเป็นอะไรบางอย่างที่จะสามารถหลีกเลี่ยงได้ด้วยวิธีการทางด้านจิตใจมากกว่าทางด้านสรีรวิทยากระนั้นแหละ หรืออาจแก้ไขให้สอดคล้องต้องกันกับรสนิยมหรือจิตใจที่ไม่แน่นอนของปัจเจกบุคคล โดยดำเนินไปตามวิธีการเกี่ยวกับอาหารในสมัยโบราณนั้นก็คือการเล่นกีฬาชีวิตและความตายนั่นเอง และเป็นเพียงขั้นหนึ่งที่ถูกขจัดออกไปจากการที่จะหันเหปัญหาเข้าหาทางศิลปะ

สถานการณ์นี้ นับว่าเป็นธรรมดาสามัญร่วมกันกับจิตวิทยาและทัศนคติของนักรบในสมัยกลาง ที่ทำให้ความพยายามและการควานหามอง “เป็นศิลปะ” ไป การโน้มน้าวอย่างมีศิลปะ อาจถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าทางด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่น ในฐานะเป็นวิถีทางที่จะช่วยให้เราอยู่ยืนยงต่อไปและทำเงื่อนไขแห่งชีวิตที่ยากลำบากให้สลายยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดีเมื่อถึงคราวที่จะพยายามเอาชนะภาวะถูกเหินห่างชาติขึ้นมา ความโน้มน้าวเหล่านี้ดูเหมือนจะเป็นเสาประดับที่ปราศจากความสมเหตุสมผลหรือไร้ประโยชน์มากกว่า

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าไม่น่าจะเป็นไปได้อย่างไรที่ว่าทัศนคติและวิธีการในเชิงตกแต่งประดับประดาเช่นนั้น สามารถช่วยให้เสรีภาพและประชาธิปไตยซึมซาบเข้าไปในโครงสร้างแห่งชาติและชีวิตของประชาชน เราจะต้องระแวดระวังอย่างเข้มงวดกวดขันที่สุดทั้งนี้ก็เพื่อที่แน่วแน่มิว่าจะอย่างใดก็ตามจะได้พัฒนาเพื่อที่จะได้ใช้คำพูดและกิริยาท่าทางเช่นนั้นจัดการกับวิกฤตการณ์ในปัจจุบันของเรา

เพื่อที่จะยุติความเอนเอียงนี้ ชาวญี่ปุ่นทั้งมวลและโดยเฉพาะชนชั้นปัญญาชนจะต้องมีความสามารถและมีนิสัยชอบวิพากษ์วิจารณ์อารมณ์แห่งชาติโดยวิธีระมัดระวังเอาใจใส่ด้วยตัวเองโดยมีตรรกศาสตร์ (เหตุผล) และความรู้เป็นหลัก เพื่อที่จะบรรลุถึงจุดนี้ เราจะต้องชักนำประชาชนในชาติของเราให้มีความสนใจในวิทยาศาสตร์ให้มาก แล้วในที่สุดก็จะได้บรรลุถึงสถานะแห่งความสุขสำราญที่มีประสบการณ์มาจากความรู้ตามแบบวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางด้าน

๑๐๔๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

วิทยาศาสตร์ภาคปฏิบัติอย่างจริงจังซึ่งตอนแรกๆ ดูเหมือนจะไม่น่าดึงดูดใจอะไรนั้น เราจะต้องทำให้เป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อภาคปฏิบัติแห่งชีวิตให้ได้

เราจะต้องเปลี่ยนโลกชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่นให้เป็นสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตที่จะทำให้พวกเราที่ตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ได้ดำเนินชีวิตไม่เป็นแบบวิทยาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ นั่นได้รับวัตถุประสงค์และรูปลักษณะที่เป็นแบบวิทยาศาสตร์เสียที่ ดังนั้น ก็จะทำให้เรามีความสามารถที่จะหายใจในบรรยากาศที่เป็นวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับทารกที่เกิดใหม่สามารถดื่มนมมารดาของตนได้ ฉะนั้น ข้อนี้อาจดูเหมือนเป็นความฝันที่เลื่อนลอย แต่เมื่อความฝันนี้กลายเป็นความจริงขึ้นมาจะทำให้ชีวิตและวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่นได้รับลักษณะทางวิทยาศาสตร์ทั้งภายในและภายนอก นั่นคือทั้งในจิตใจและการกระทำของมนุษย์เหล่านั้น แหล่งวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ของตะวันตกก็อยู่ในโลกแห่งชีวิตประจำวันของมนุษย์เหล่านั้นนั่นเอง ชาวญี่ปุ่นจะต้องสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่มีวิสัยสมารถที่จะเป็นแหล่งวัฒนธรรมแบบวิทยาศาสตร์ที่คล้ายคลึงกันนั้นอย่าง เป็นอิสระเสรีขึ้นในประเทศและชีวิตประจำวันของตน

พร้อมๆ กับการพิจารณาข้อเสนอให้เปลี่ยนแปลงในด้านลักษณะทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นนี้ ก็มีปัญหาเกี่ยวกับว่าเจตจำนงที่จะให้ได้มาซึ่งลักษณะสมัยใหม่อย่างไรบ้างรวมอยู่ด้วย

นับว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะปฏิเสธว่าชนชั้นที่ได้รับการศึกษาดีของสังคมญี่ปุ่นไม่มีความสบายอกสบายใจต่อการกระทำอะไรต่ออะไรแบบตามืดตาบอดของพวกทหารเลย และก็ไม่ได้แสวงหาทางที่จะป้องกันไม่ให้มีการกระทำเช่นนั้นเกิดขึ้น การที่ความขัดแย้งของพวกเราไม่เพียงพอต่อการที่จะแยกภารกิจนั้น มิได้เนื่องมาจากขาดพหุทธิปัญญามากเหมือนกับที่มีความอ่อนแอในเจตจำนงเลย

เราอาจสร้างอำนาจจิตนี้ให้เข้มแข็งขึ้นได้โดยอาศัยการศึกษาด้านวัฒนธรรม หรือโดยอาศัยวิธีต่างๆ ที่อยู่นอกเหนืออาณาจักรวัฒนธรรม มีผู้อ้างว่าการฝึกฝนทางด้านทหารของชาวสปาร์ตา นับว่ามีประสิทธิผลต่อจุดมุ่งหมายนี้ยิ่งกว่าการฝึกฝนทางการทหารของชาวเอเธนส์และว่าเหตุผลที่ว่าทำไมชนชั้นที่ได้รับการศึกษาของญี่ปุ่นจึงขาดอำนาจจิตนี้ก็คือว่า การศึกษาของพวกเขาคือแบบชาวเอเธนส์ ทั้งยังมีผู้กล่าวอีกว่า ชัยชนะโดยอาศัยอำนาจจิตที่มีต่อบอดของพวกทหารที่มีต่อชนชั้นที่ได้รับการศึกษาก่อนสงคราม (โลกครั้งที่ ๒) นั้น อาจถือว่าเป็นเพราะพวกเขาได้รับการฝึกฝนแบบชาวสปาร์ตานั่นเอง

อย่างไรก็ดี เราจะต้องไม่ลืมว่าการฝึกฝนทางการทหารอย่างมีจุดมุ่งหมายของชาวสปาร์ตานั้นได้ขัดขวางพัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์และนำไปสู่อำนาจจิตที่ป่าเถื่อนหุนหันพลันแล่นไปตามสัญชาตญาณ การฝึกฝนแบบสปาร์ตานั้นทำให้ทหารญี่ปุ่นนำเอาความทารุณ

ปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๔๕

โหดร้ายที่รุนแรงมากไปใช้ในดินแดนของฝ่ายข้าศึก อำนาจจิตที่แท้จริงชนิดที่เหมาะสมแก่มนุษยชาติ นั้นไม่อาจที่จะได้รับมาโดยวิธีการเช่นนั้นเลย มันจะต้องมาจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ ถ้าหากบรรดารัฐบุรุษทั้งหลายในสมัยฟื้นฟูประเทศได้แสดงให้เห็นอำนาจจิตที่สูงส่งกว่า รัฐบุรุษสมัยทศวรรษที่ ๖ และ ๗ แห่งพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ละก็ นั่นก็เพราะว่าพวกเขาได้รับอำนาจจิตมาจากสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความยากลำบากต่างๆ ในตอนปลายสมัยการปกครองระบอบโชกุนนั่นเอง

เมื่อพิจารณาในแง่ที่เราอาจกล่าวได้ว่าในภาวะอันเต็มไปด้วยความยากลำบากที่ประชาชนชาวญี่ปุ่นได้ประสบ นับตั้งแต่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงคราม (โลกครั้งที่ ๒) นั้น ก็มีความหวังอยู่บ้างเหมือนกัน ถ้าหากเราจะคิดถึงความยากลำบากเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ อำนาจจิตของเราเข้มแข็งและเพื่อที่จะปลูกปล้ำเราให้ฟื้นขึ้นมาใหม่

สิ่งที่ข้าพเจ้าได้เล่ามาเกี่ยวกับเรื่องการที่จะสถาปนาเสรีภาพและประชาธิปไตยให้มียู่ในญี่ปุ่นอย่างถาวรนี้ อาจดูเหมือนว่าจะอยู่ห่างไกลจากปัญหาปัจจุบันนี้มาก อาจไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้นจากการที่จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในฐานะเป็นสิ่งที่นิยมเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า “ยาตาที่หยอดมาจากชั้นที่สอง” (“eye-medicine administered from the second story”) (ซึ่งหมายความว่า เป็นไปไม่ได้นั่นเอง ทั้งนี้เพราะการที่จะหยอดยาตาจากชั้นที่สองของตึกให้มาเข้าตาพอดีนั้นเป็น สิ่งที่เป็นไปไม่ได้-ผู้แปล) อย่างไรก็ตามเสรีภาพและประชาธิปไตยในญี่ปุ่นไม่ว่าจะอ้างกันอย่างเป็นทางการว่าจะไรก็ตามนั้นไม่สำคัญ ข้อสำคัญก็คือจะต้องไม่เป็นอะไรที่ยิ่งไปกว่าเครื่องแต่งกายที่ยืมเขามานอกเสียจากว่าลักษณะทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นมูลฐานจะถูกเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงเท่านั้น

คะเมอิ คัตสึอิจิโร

กลับมาหาตะวันออก

คะเมอิ คัตสึอิจิโร (เกิด พ.ศ. ๒๔๕๐) ได้เด่นขึ้นมาเป็นครั้งแรกในฐานะเป็นนักวิจารณ์ฝ่ายซ้าย ครั้งหนึ่งความเห็นที่รุนแรงของท่านทำให้ท่านต้องถูกจำคุก แต่หลังจากที่ได้คบหาสมาคมกับพวกซ้ายจัดอยู่ไม่กี่ปี ท่านก็เริ่มหันไปสนใจคุณค่าตามปริมาตรประเพณีของญี่ปุ่น โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานิกายสุขาดีและศิลปะในยุคอะสุกะ และยุคนารา หนังสือของท่านชื่อ ภาพญี่ปุ่นในอุดมคติสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๗) ได้แสดงถึงความสงสัยที่คะเมอิ มีต่อความพยายามอันยาวนานของญี่ปุ่น ที่จะทำประเทศให้ “ทันสมัย” และการที่ท่านได้ประกาศสนับสนุนให้หันกลับมาหาสิ่งที่ท่านเรียกว่า อุดมคติแบบเอเซีย โดยเฉพาะอุดมคติของ

๑๐๔๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ท่าน (มหาตมา) คานธี ดังนั้นท่านจึงหันกลับไปหาตำแหน่งฐานะที่ในตอนก่อน ๆ เป็นเอกลักษณ์กับ โอะกะกุระ คะกุโซ (พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๕๖) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายศิลปะบุรพทิศ ซึ่งอยู่ที่พิพิธภัณฑ์จิตรศิลป์ที่เมืองบอสตันเป็นเวลาหลายปี

(จาก นิยัสเซอิ นิยอน โนะ ริโซโซ, ของ คะเมอิ, หน้า ๑๔๑-๒๐๑)

ปัญหาหนึ่งในบรรดาปัญหาต่างๆ ที่ญี่ปุ่นต้องแบกรับนับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิเป็นต้นมา ก็คือความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบฐานะของญี่ปุ่นในเอเชียและตะวันตก พิเศษของเราในฐานะที่เป็นชาวเอเชีย ประเทศญี่ปุ่นอย่างที่ทุก ๆ คนรู้จักนับว่าเป็นประเทศแรกในเอเชียที่กลายเป็นประเทศที่ “ทันสมัย” แต่ก็ยังไม่เป็นที่แจ่มชัดว่าการทำให้ทันสมัยนี้มีความหมายต่อเอเชียอย่างใดบ้าง ทั้งยังเป็นปัญหาว่า ความคิดของชาวเอเชียที่มีปรีชาประเพณีที่เข้มแข็ง ทั้ง ๆ ที่ได้รับรสแห่งความพ่ายแพ้แล้วซ้ำอีก และมีความรู้สึกว่ามีความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ของตะวันตกด้อยกว่าเขานั้น ได้ถูกกำหนดชะตากรรมให้ย่อยยับไปโดยมีต่อการต่อสู้ดิ้นรนหรือเปล่า หรือความคิดแบบเอเชียมีวิสัยทัศน์ที่จะกลับมีชีวิตชีวาขึ้นมาใหม่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ และมีส่วนสนับสนุนอะไรบางอย่าง ซึ่งจะทำให้เราสามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่างๆ ไปได้หรือไม่ เราจะต้องเริ่มต้นพิจารณาปัญหาเหล่านี้ โฉมหน้าแห่งชีวิตของพวกเราซึ่งนับว่าตรงข้ามกับการที่ญี่ปุ่นได้พยายามติดตามทำประเทศให้เป็นแบบยุโรปอย่างร้อนรนมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิแล้ว นี้ได้ถูกปล่อยปละละเลยอย่างผิดปรกติธรรมดามากที่สุดทีเดียว ข้าพเจ้าเชื่อว่าการปล่อยปละละเลยหรือบางทีควรจะพูดว่าความอกตัญญูที่ชาวญี่ปุ่นมีต่อเอเชีย นั้นนับว่าเป็นโศกนาฏกรรมแห่งประเทศญี่ปุ่นสมัยใหม่ และข้าพเจ้าเชื่อว่าการศึกษาเรื่องนี้ นับตั้งแต่เราพ่ายแพ้สงคราม (โลกครั้งที่ ๒) มานั้น นับว่าเป็นความรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่ที่สุดของเราทีเดียว

แน่นอนทีเดียวที่นับว่าเป็นความจริงที่ว่าคำว่า “เอเชีย” ครอบคลุมไปถึงอาณาบริเวณที่กว้างใหญ่ไพศาล และไม่ต้องสงสัยเลยว่า “อาณาจักรทางด้านจิตใจ” อยู่มากมายที่ข้าพเจ้าไม่คุ้นเคยเลย ความจริงข้าพเจ้าไม่เคยเดินทางท่องเที่ยวไปในเอเชียเลย ข้าพเจ้ามิได้เห็นเอเชียด้วยตาของข้าพเจ้าเองเลย สิ่งที่ข้าพเจ้าจะทำได้ดีที่สุดก็คือโดยอาศัยการอ่านหนังสือ แล้วก็สร้างจินตภาพเอาว่าเอเชียคล้ายอะไร อย่างไรก็ดี การย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นได้เปิดเผยให้ข้าพเจ้าทราบว่าในทุกยุคทุกสมัยมาที่เดียวที่ชาวญี่ปุ่นได้หายใจเป็นเอเชียอยู่ตลอดเวลา พวกเราทั้งปวงคุ้นเคยอยู่กับวิธีที่วัฒนธรรมเอเชียซึ่งได้ถูกเปลี่ยนรูปหรือที่ถูกกลั่นกรองให้ดีขึ้นกว่าเดิมมาก ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือพิมพ์ และโลกทัศน์ของวัฒนธรรมญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าก็คล้าย ๆ กับคนหนุ่มสมัยเมื่อ ๖๐ หรือ ๗๐ ปีล่วงมาแล้วส่วนมากนั้นแหละ คือไม่เคยพิจารณา

เห็นว่าเอเชียจำเป็นจะต้องเป็นเรื่องแรกๆ สำหรับเราเลย การที่ข้าพเจ้าไม่รู้เรื่องและไม่สนใจไยดีต่อจีนและอินเดียมิได้ทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนเลยแม้แต่น้อยและข้าพเจ้าก็ติดเสน่ห์ของยุโรปอยู่ตลอดเวลา ข้าพเจ้าคิดว่าการเรียนเอาความรู้จากยุโรปเป็นภารกิจเบื้องต้นของเราและข้าพเจ้าได้เพิกเฉยต่อเรื่องการศึกษาหาความรู้จากปรีชาญาณของตะวันออก

ยังมีอะไรบางอย่างที่ข้าพเจ้าเห็นว่าร้ายแรงยิ่งกว่านั้นอีก การที่ข้าพเจ้าไม่รู้เรื่อง และไม่สนใจไยดีต่อจีนและอินเดีย ก็ยังอาจได้รับอภัย ถ้าหากไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้น แต่ความจริงแล้วข้าพเจ้ายังแถมมีความรู้สึกดูหมิ่นเหยียดหยามประเทศเหล่านั้นอีกด้วย นับตั้งแต่ญี่ปุ่นได้พ่ายแพ้สงคราม (โลกครั้งที่ ๒) เป็นต้นมา ข้าพเจ้าก็ได้ยอมรับข้อเท็จจริงที่ว่า นับว่าเป็นข้อบกพร่องที่ร้ายแรงมาก ที่เราปล่อยให้ความรู้สึกเช่นนั้นกลายเป็นอคติความลำเอียงแห่งชาติที่หยั่งรากลึกเสียแล้ว เราจำต้องขอขอบขอบใจต่อข้อเท็จจริงที่ว่าญี่ปุ่นเป็นชาติแรกในบรรพทิศที่กลายเป็นประเทศที่ “ทันสมัย” (หรือบางทีเพราะญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งทางด้านการศึกษาแบบสมัยใหม่) ญี่ปุ่นจึงได้เริ่มมีทัศนคติว่าตนเป็นประเทศที่สูงส่งกว่าประชาชนชาติต่างๆ ของเอเชียมาตั้งแต่สมัยสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่นแล้ว เราจะต้องระลึกไว้ว่า ความรู้สึกนี้เป็นเสมือนอีกด้านหนึ่งของเหรียญกระชาปณ์ ในเมื่อคำนึงถึงความรู้สึกว่าเราด้อยกว่าชาวยุโรป แล้วจึงมาแสดงตัวในรูปของความโหดร้ายที่มีต่อประชาชนชาวเอเชียชาติอื่นๆ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเรามีแนวโน้มไปในทางที่จะมองเห็นประชาชนชาวเอเชียอื่นๆ เป็นทาสของเรา ปัญหาที่ว่าเมื่อใดที่ชะตากรรมของญี่ปุ่นในฐานะเป็นชาวเอเชียจะออกนอกกลุ่มนอกทาง และจะออกนอกกลุ่มนอกทางอย่างไรนั้น นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดแห่งประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของเรา

“เอเชียเป็นหนึ่ง เทือกเขาหิมาลัยเป็นผู้แบ่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ๒ วัฒนธรรมออกจากกัน นั่นคือ อารยธรรมจีนพร้อมกับลัทธิคอมมิวนิสต์ของขงจื้อ กับอารยธรรมอินเดียพร้อมกับลัทธิปัจเจกนิยมแห่งคัมภีร์พระเวท แต่แม้เครื่องกีดกันที่เต็มไปด้วยหิมะ (คือเทือกเขาหิมาลัย-ผู้แปล) ก็ไม่สามารถจะขัดจังหวะการที่ความรักได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางเพื่อสิ่งที่เป็นอันติมะและเป็นสากลแม้เพียงชั่วครู่เดียว ความรักเพื่อสิ่งที่เป็นอันติมะและเป็นสากลนี้ เป็นมรดกทางความคิดที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันของเชื้อชาติเอเชียทุก ๆ เผ่า ซึ่งจะเป็นเหตุทำให้พวกเขาสามารถให้กำเนิดศาสนาที่สำคัญ ๆ ของโลกทุกศาสนาขึ้นมา และทำให้พวกเขาแตกต่างไปจากประชาชนที่อยู่ตามชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และทะเลบอลติกซึ่งชอบอยู่ตามลำพัง และชอบแสวงหาวิธีการดำรงชีวิตต่อไป มิใช่เพื่อแสวงหาจุดหมายปลายทางของชีวิต”^{๑๐}

^{๑๐} จากหนังสือเรื่อง *อุดมคติของบุรพทิศ*, ของ โอเกะกุระ, หน้า ๑

๑๐๔๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

“เมื่อญี่ปุ่นอภิรมย์อยู่ในศิลปะแห่งสันติภาพที่สุภาพอ่อนโยน (ชาวตะวันตกโดยเฉลี่ย) ก็มักจะเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศอนารยะนับตั้งแต่ญี่ปุ่นได้สังหารผลาญชีวิตผู้คนในสมรภูมิแมนจูเรียเป็นต้นมา ชาวตะวันตกก็เรียกญี่ปุ่นว่าเป็นอารยประเทศ ต่อมาได้มีผู้ตั้งจรรยาบรรณของชาмуไรไว้มากกว่า ศิลปะแห่งความตายซึ่งทำให้ทหารของเราได้รับการยกย่องสรรเสริญ ในเรื่องการอุทิศชีวิตเป็นชาติพลี แต่ไม่ค่อยมีใครจะสนใจต่อลัทธิประเพณีการปรงน้ำชา ซึ่งเป็นตัวแทนศิลปะแห่งชีวิตของเราเป็นอย่างมากเลย เราคงจะต้องพอใจที่จะเป็นคนป่าเถื่อนต่อไป ถ้าหากการอ้างถึงอารยธรรมของเราตั้งอยู่บนฐานแห่งการยกย่องสรรเสริญสงครามที่น่าสะพรึงกลัว เราคงจะต้องพอใจที่จะต้องรอคอยเวลาต่อไปว่าเมื่อไรเราจึงจะแสดงความเคารพต่อศิลปะและอุดมคติของเราได้สักที”^{๑๑}

“คำที่เอามารวมกันแบบแปลก ๆ เหล่านี้ที่ยุโรปอวดนักอวดหนา คือโรงพยาบาลและตอร์ปิโด มิชชันนารีของคริสต์ศาสนาและลัทธิจักรวรรดินิยม การสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์มากมายไว้เพื่อเป็นการประกันสันติภาพ นั้นหมายความว่าอะไร? สิ่งที่ขัดแย้งกันเช่นนั้น มิได้มีอยู่ในอารยธรรมโบราณของตะวันออกเลย สิ่งที่ขัดแย้งกันเช่นนั้นมิใช่อุดมคติแห่งการฟื้นฟูประเทศของญี่ปุ่นเลย สิ่งที่ขัดแย้งกันเช่นนั้นมิใช่จุดหมายปลายทางแห่งการปฏิรูปของญี่ปุ่นเลย แม้ว่ารাত্রีของตะวันออกซึ่งซ่อนเร้นไว้ในหีบของมันเป็นได้ถูกกำจัดไปแล้ว แต่เราก็พบว่าโลกยังคงอยู่ในฝุ่นแห่งมนุษยธรรมอยู่ ยุโรปได้สอนเรื่องการสงครามให้แก่เราเมื่อใดหนอที่ยุโรปจะได้เรียนรู้ถึงความดีงามแห่งสันติภาพเสียบ้าง?”^{๑๒}

ถ้อยคำเหล่านี้ได้ถูกประกาศออกมาในสมัยที่เกิดมีสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น ถ้อยคำเหล่านี้บอกเสียงแสดงความสั่นไหวอย่างลึกซึ้ง และแสดงการต่อต้านในฝ่ายของตะวันออกที่มีต่อโฉมหน้าที่สำคัญบางประการของอารยธรรมยุโรปสมัยใหม่ซึ่งตอนนั้นกำลังแทรกซึมเข้ามาสู่ตะวันออกแล้ว สถานการณ์เช่นนี้ได้จำกัดวงอยู่เฉพาะประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น ควรจะมีเสียงร้องโวยวายเช่นนั้นจากประชาชนในอินเดีย จีน และญี่ปุ่นในฐานะเป็นชาวตะวันออกเช่นเดียวกัน อย่างน้อยที่สุดก็ควรจะมีเสียงโวยวายที่จะเชื่อมโยงคานธีและตะกอร์ ชุนยัตเซนและหลู่ซิน กับโอกะกุระ เข้าหากันอันนับว่าเป็นเสียงร้องโวยวายเพราะความประหลาดใจและตกใจหรือเพราะความฉงนสนเท่ห์ เพราะการสาปแช่งหรือเพราะการต่อต้านการที่ยุโรปจะพิชิตเอเชีย

ควรจะเป็นเรื่องที่ตะวันออกจะต้องมีความเสียอกเสียใจอย่างที่สุดว่า เสียงร้องโวยวายเหล่านี้ ซึ่งเกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และ ๒๕ ในฐานะที่ชาวเอเชียซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกัน

^{๑๑} จาก ตำราหน้าชา, ของ โอกะกุระ, หน้า ๘-๙

^{๑๒} จาก การปลุกญี่ปุ่นให้ตื่นขึ้น, ของ โอกะกุระ, หน้า ๒๒๓

บริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๔๙

ไปตามลักษณะที่สำคัญโดยเฉพาะของประเทศต่างๆ ในเอเชียนั้น ไม่ควรจะให้ได้ประสบความสำเร็จในอันที่จะแสดงออกอย่างเต็มที่เลย แต่หากควรจะให้สลายตัวไปโดยไม่มีการเสริมกำลังเพิ่มเติมให้กันและกันมากกว่า สำหรับพวกเราชาวญี่ปุ่นแล้วเห็นว่า ข้อเท็จจริงที่นับว่าสำคัญที่สุดก็คือว่า ความรับผิดชอบที่จะทำให้เสียงเหล่านี้หมดไป ตกเป็นภาระของพวกเรา สาเหตุแห่งโศกนาฏกรรมมีอยู่ในการทำประเทศให้ทันสมัยอย่างกล้าหาญยิ่ง เราได้ใช้ความพยายามอย่างสุดความสามารถที่จะได้มีอารยธรรมอย่างยุโรปและมีการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอารยธรรมแบบยุโรปนั้น แต่เราก็ได้สูญเสียอะไรบางอย่างที่มีค่ามาก นั่นคือสิ่งที่ข้าพเจ้าอยากจะเรียกว่า “ความรัก” ที่เป็นลักษณะของเอเชีย

เราไม่สามารถจะเฉยเมยต่อข้อเท็จจริงที่ว่าความรับผิดชอบนี้เกี่ยวเนื่องกับภาวะเอกฐาน (singularity) แห่งการเปลี่ยนรูปทางเชื้อชาติของเรา ยุคระหว่างที่ “เรือลึกลับ” ของนายพลเรือเปอร์รีมาปรากฏตัวในตอนปลายสมัยการปกครองระบบโชกุน และการที่เรือรบ “ยามาโตะ” สร้างเสร็จนั้นเป็นยุคที่ญี่ปุ่นกำลังเปลี่ยนแปลงเป็น “ตะวันตกในตะวันออก” อย่างรวดเร็วผิดปกติ ธรรมดา ความจริงถ้าหากถูกถามว่าญี่ปุ่นได้ทุ่มเทความเข้มแข็งของตนอย่างมากมาเพื่ออะไรกัน และญี่ปุ่นได้อุทิศดอกไม้ที่สวยงามละเมียดละไมที่สุดแห่งความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์ของตนในปัดๆ มาหลังจากที่ได้มีการฟื้นฟูประเทศ ในรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจินั้นเพื่ออะไรแล้ว เราก็คงจะต้องตอบว่าเพื่อการสงครามนั่นเอง การเน้นในเรื่องอาวุธยุทโธปกรณ์นี้ ส่วนใหญ่มีกำเนิดอยู่ในความกระหายอย่างล้าลึกแห่งบรรพบุรุษรุ่นปู่ย่าตายายของเราที่ได้เห็นชาติต่างๆ ในเอเชียต้องกลายเป็นอาณานิคมของตะวันตกไปทีละประเทศสองประเทศนั่นเอง

ไม่ต้องสงสัยเลยว่ามันเป็นตัวแทนการระเบิดออกอย่างประหลาดของพลังงานที่แสดงออกมาเพื่อเห็นแก่อิสรภาพของชาติและการป้องกันตนเอง แต่ข้อนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับโชคชะตาด้วย วัตถุประสงค์ของผืนแผ่นดินนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับเรื่องนี้เราจึงจะมีความรู้สึกไว้ในเรื่องวัตถุประสงค์และตลาดซึ่งเป็นสิ่งที่จำปรารถนาให้ได้มานั้น ญี่ปุ่นจะต้องรับแรงและบางทีก็จะต้องเลียนแบบนโยบายเกี่ยวกับอาณานิคมของชาติต่างๆ ในยุโรปอย่างสุกเอาเผากิน พวกเรานับว่าเป็นพวกแรกในหมู่ประชาชนชาวเอเชียที่มีอาวุธที่อารยธรรมยุโรปสมัยใหม่ใช้รุกรานย่ำยีเอเชียตามนโยบายแสวงหาอาณานิคมของตน และเราได้ปิดปลายอาวุธเหล่านี้ที่พุ่งเข้าหาชาวเอเชียให้หันไปทางอื่น การทำญี่ปุ่นให้เป็นประเทศสมัยใหม่จะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าหากเราไม่เอาเงินมาเป็นเหยื่อของเราเสียก่อนและจากนั้นก็ทำตัวเราให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ญี่ปุ่นได้มีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ขัดแย้งกันน้อยน้อยที่สุดก็ในฐานะเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการแห่งความอยากรู้อยากเห็นทางด้านพุทธิปัญญาอย่างสูงของประชาชนชาวญี่ปุ่นนั้นได้มีผู้กล่าวขวัญถึง

๑๐๕๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อยู่บ่อยๆ แต่คุณธรรมข้อนี้ในผืนแผ่นดินใหญ่ของทวีปเอเชียแล้วเป็นอีกอย่างหนึ่งชนิดตรงกันข้ามอย่างพลิกหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว

มิใช่มีเพียงการขัดแย้งกันแบบนี้เท่านั้น ในช่วงระยะเวลาเดียวกันนั้น ก็มีบุคคลที่เทศนาสั่งสอนให้มีความรักชาวเอเชียแบบเดียวกับโอกะกุระ คะกุโซอยู่สองสามคน ความจริงสิ่งหนึ่งที่ทำให้เราประหลาดใจในเมื่อได้อ่านหนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในระหว่างเวลา ๕๐ ปีที่แล้วมาก็คือ พวกรัฐบาลชางเอาสีว่า เพื่อสันติสุขของเอเชีย มาใช้กันพราห์เพรื่อเหลือเกิน ความจริงการรุกรานจีนก็ได้ทำไปในนามแห่งหลักการข้อนี้แหละ ในท่ามกลางมหาสงครามเอเชียบูรพานั้นข้าพเจ้าเชื่อในคำพูดของโอกะกุระ และเห็นชอบด้วยกับการทำสงครามก็เพราะคำพูดเหล่านั้นนั่นเอง ข้อนี้อาจหมายความว่าอะไรเล่า?

สงครามทุกครั้งที่เกิดขึ้นย่อมมีคำขวัญที่ดีของตนทำหน้าที่ดูเป็นเครื่องปลุกการทางพุทธิปัญญาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในกรณีของข้าพเจ้านั้นข้อนี้หาใช่เป็นเรื่องทั้งหมดไม่ ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า ในตัวข้าพเจ้านั้นมีความรู้สึกเหยียดหยามประชาชนชาวเอเชียอื่นๆ ผ่องอยู่อย่างล้าลึกทีเดียว อันนับว่าเป็นความรู้สึกที่ถูกเหยียดหยามที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่นนับตั้งแต่ประมาณคราวที่เกิดสงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่นเป็นต้นมา อาจมีผู้กล่าวว่า เพราะข้าพเจ้ามีจิตใจฝังแน่นอยู่กับความคิดที่จะเป็นผู้พิชิต (โลก) นั้นเอง ข้าพเจ้าสามารถจะเทศนาสอนเรื่องความรักเอเชียด้วยความสงบใจ ในฐานะเป็นเจ้าเอเชียได้ และแน่วแน่ยังนับว่าเป็นความจริงที่ว่า ถ้อยคำของโอกะกุระย่อมมีความหมายอยู่ตลอดเวลา เท่าที่ญี่ปุ่นยังมิได้รุกรานประเทศใดๆ ในเอเชีย

ญี่ปุ่นได้นำเอาวิธีพิชิต (โลก) ของชาวยุโรปมาใช้ คือการเผชิญหน้ากับประเทศอื่นๆ ด้วยอาวุธในมือหนึ่ง และถือสารแห่งความรักไว้ในอีกมือหนึ่ง เรือรบกับคริสต์ศาสนาย่อมเป็นธาตุมูลที่ยุโรปใช้พิชิตเอเชียอย่างที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ญี่ปุ่นได้สังหารผลาญชีวิตประชาชนเป็นจำนวนมากไปพร้อมๆ กับที่เทศนาเรื่องความรักเอเชียและวิถีทางของพระเจ้า

แล้วผลลัพธ์เล่าเป็นอย่างไร? แต่ก่อนญี่ปุ่นได้กลายเป็นลูกเลี้ยงของตะวันตกอยู่ในตะวันออกและบัดนี้ผลลัพธ์ก็ดูเหมือนว่าญี่ปุ่นได้กลายเป็นลูกเลี้ยงของตะวันออกไปแล้ว พลังงานทางด้านพุทธิปัญญาที่ชาวญี่ปุ่นแสดงให้เห็นในคราวที่ครั้งหนึ่งชาวญี่ปุ่นได้รับศีลจุ่มของยุโรปสมัยใหม่นั้นนับว่าเป็นเรื่องประหลาดของเอเชียโดยมีพิกัดต้องสงสัยเลย แต่ก็นับว่าเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกันอย่างประหลาดในประเทศญี่ปุ่นเช่นกัน

เราอาจสร้างจินตภาพได้ว่า ผลลัพธ์ประการหนึ่งที่ได้จากข้อเท็จจริงที่ว่า ญี่ปุ่นเป็นอาณานิคมพิเศษที่แยกออกมาจากผืนแผ่นดินใหญ่ และแม้ว่าบางทีชาวเอเชียไม่ควรจะเรียกว่า

ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในโลกสมัยใหม่

๑๐๕๑

ชาวเอเชียเลยก็จริง แต่บางที่ข้าพเจ้าก็พบว่าตัวเองรู้สึกประหลาดใจไปตามแนวต่างๆ เหล่านี้ แต่ละญี่ปุ่นก็ไม่ใช่วันตกเช่นกัน ในขณะที่ญี่ปุ่นอ้างรักษาความคิดและศิลปะระบบต่างๆ ของตะวันออกไว้ในรูปลักษณะที่ย่อยๆ อย่างไม่มีใครเสมอเหมือนแล้ว ญี่ปุ่นก็มีความกระตือรือร้นทางด้านพุทธิปัญญาที่ไม่รู้จักอ้อมซึ่งจะทำให้พุทธิปัญญาของตะวันตกมาเป็นของตนให้หมด เคยมีประชาชนที่มีสิ่งที่ขัดแย้งกันอย่างเป็นบ้าเป็นหลังเช่นนั้นบ้างไหม นั่นคือความใจร้อนกับความระมัดระวัง ความสับสนวุ่นวายกับความบรรสาน การแบ่งแยกกับความสามัคคี และทุกอย่างนั้นล้วนแต่เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกเวลาในที่? บางที่ข้าพเจ้าก็รู้สึกประหลาดใจว่าญี่ปุ่นอาจไม่เป็นตัวอย่างที่ไม่มีใครเสมอเหมือนในโลกแห่ง “ประชาชาติในชั้นทดลอง” ชนิดหนึ่งก็ได้ ความรู้เกี่ยวกับชาติที่เป็นเกาะ (คือญี่ปุ่น-ผู้แปล) ซึ่งต้องตอบสนองต่อแรงกระตุ้นที่มีต่อยุโรปซึ่งไม่รู้จักสิ้นสุดนี้แหละที่ได้ทำให้ความทรยศเอาใจออกหากแบบเจ้าหลายฝ่ายของเอเชียยืนยงอยู่ตลอดไป

พร้อมกันนั้น-และเราอาจพูดถึงเรื่องนี้ในฐานะเป็นผลลัพธ์ก็คือว่า ความฟ่ายแพ้ของญี่ปุ่นได้ทำให้ชาติต่างๆ ในเอเชียได้รับอิสรภาพ การที่ชาวยุโรปปกครองเอเชียอยู่เป็นเวลานานได้พังทลายลงหรือต้องหวั่นไหวไปถึงรากถึงโคนก็ตรงช่วงนี้แหละ เรื่องนี้พร้อมกับการปฏิวัติในประเทศจีน ย่อมเป็นตัวแทนเหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดที่เกิดจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ความจริงเราอาจกล่าวได้ว่า ได้มีผลลัพธ์เป็นการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่และอย่างกะทันหันในประวัติศาสตร์โลก บางที่เราอาจกล่าวว่ามีผลลัพธ์ขั้นต่อไปก็คือผลลัพธ์ที่ประชิดประชันที่ลัทธิทุนของยุโรปหลังจากที่มีส่วนร่วมในญี่ปุ่นแล้วก็ควรประสกับชะตากรรมนี้ในประเทศอื่นๆ ของเอเชียเพราะญี่ปุ่นเป็นเหตุบัง ไม่รู้จำเป็นจะต้องกล่าวเลยว่าญี่ปุ่นได้สูญเสียเขตแดนทั้งหลายที่ตนได้รับมาจากการรุกรานนั้นไปหมด

อย่างไรก็ตามมีองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นตรงหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ บัดนี้ นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ญี่ปุ่นมีภาวะต่างๆ ที่ทำให้สามารถปฏิบัติต่อชาติต่างๆ ในเอเชียด้วยความเสมอภาค ไม่ใช่ในฐานะผู้พิชิตหรือผู้ถูกพิชิต แต่ในฐานะที่เทียมเท่าเทียมใกล้เคียงกันอย่างแท้จริง ข้าพเจ้าอยากจะเน้นถึงองค์ประกอบที่สำคัญนี้ที่ความฟ่ายแพ้ของเราจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบมูลฐานเพื่ออิสรภาพของญี่ปุ่นจะพบได้ ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าหมายความว่านับว่าเป็นมูลฐานทางด้านจริยธรรมเท่านั้นที่เรามีเพื่ออิสรภาพ

ความหมายที่แท้จริงของสิ่งที่ข้าพเจ้ากำลังพยายามอธิบายได้หัวเรื่องว่า หันกลับไปหาตะวันออก นั้น อาจกล่าวไว้ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายที่จะเป็นผลผลิตแห่งความรู้สึกว่าตนมีความผิดต่อตะวันออก คุณสมบัติต่างๆ ที่เรามีอยู่เพื่อ “หันกลับ” นั้น ก็คือความรู้สึกสำนึกผิดโดยเฉพาะต่อจีนและเกาหลี ข้อนี้มิใช่ปัญหาของผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองในประเทศเหล่านี้เลย ปัญหาที่เป็นพื้นฐานยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การยอมรับผิดที่ญี่ปุ่นได้รุกรานประชาชนของเอเชีย

๑๐๕๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คราวที่แล้ว เราจะต้องละทิ้งความรู้สึกว่าตนเป็น “ผู้นำ” ของเอเชียให้สิ้นเชิง เราควรพิจารณาหันกลับไปหาเอเชียในฐานะเป็นปัญหาทางศีลธรรมมากกว่าทางการเมือง

เราจะต้องพินิจพิเคราะห์ปริมปราประเพณีของญี่ปุ่นในฐานะที่จะเป็นมูลฐานเพื่อกลับไปหาเอเชียเสียใหม่ สิ่งทีโอกะกุระเรียกว่า “มรดกที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันของชาวเอเชียทุกเผ่า” จะถูกถ่ายทอดจากสมัยโบราณมายังสมัยปัจจุบันและจะผ่านไปยังอนาคตได้อย่างไร จะต้องทำการตรวจสอบพระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื้อ และลัทธิเต๋าเท่าที่มีอยู่ในญี่ปุ่นเสียใหม่ไปพร้อมๆ กับการตรวจสอบทั่วๆ ไปในเรื่องการศึกษาและศิลปะที่มีลักษณะเป็นแบบญี่ปุ่นที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิศาสนาต่างๆ เหล่านั้นเสียใหม่ ข้าพเจ้าอยากให้เราสนใจต่อความสำเร็จของมนุษย์ในด้านมานุษยวิทยา วรรณคดีญี่ปุ่น การศึกษาเกี่ยวกับจีน และการศึกษาพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับ ราก ของต้นไม้ที่วัฒนธรรมยุโรปถูกนำมาปะไว้ (อย่างการต่อต้านไม้) และการตรวจสอบใหม่นี้ย่อมนับว่าเป็นสารัตถะสำคัญ ถ้าหากเราค้นพบ “ภาวะปัจเจก” แห่งญี่ปุ่นสมัยใหม่ที่ให้อัตลักษณ์แบบพื้นบ้านพื้นเมืองแก่ความคิดของเราทั้งหมด

พร้อมกันนั้น ก็ไม่เคยมีความต้องการการแลกเปลี่ยนทางด้านพุทธิปัญญาในหมู่ประชาชาติต่างๆ ของเอเชียมากไปกว่าสมัยทุกวันนี้เลย เราได้เริ่มต้นมีการแลกเปลี่ยนบางอย่างกับอินเดียบ้างแล้วแม้ว่าจะไม่มากนักก็ตาม แต่ญี่ปุ่นก็ต้องแสวงหาโอกาสค้นหาสิ่งทีอาจเป็น “เจตนารมณ์ของตะวันออก” ให้ทั่วเอเชีย แม้อาจจะต้องกินระยะเวลาอันยาวนานก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าเราควรทำให้การแลกเปลี่ยนทางด้านพุทธิปัญญาอย่างลึกซึ้งนี้เป็นนโยบายชั้นมูลฐานและเราไม่อาจกล่าวหา จดมุ่งหมายเบื้องต้นควรจะเป็นการค้นพบความอาจเป็นไปได้ที่จะมีการสังสรรค์ทางด้านจิตใจที่เป็นธรรมดาสามัญร่วมกันในตะวันออก ข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่จำปรารถนา ก่อนทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้สถาปนาจินตภาพใหม่ของชาวเอเชียขึ้นมา

ในเอเชียมีพระพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม คริสต์ศาสนา (และ) ลัทธิคอมมิวนิสต์ อิทธิพลของยุโรปยังคงมีอำนาจอยู่เช่นกัน ดังนั้นระบบคิดต่าง ๆ จึงยังคงมีอยู่ แต่ระบบคิดเหล่านั้นก็มีคุณสมบัติแบบเอเชียหนุนหลังอยู่ และไม่มีปัญหาอะไรเลยที่ว่าวิถีทางแห่งการคิดอยู่วิถีทางหนึ่งที่ได้ถูกรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยอาศัยกรรมวิธีแห่ง “การทำให้เป็นแบบเอเชีย” นี่คือสิ่งที่เราจะต้องมองหา อย่างไรก็ตาม การทำเช่นนั้น เราจะต้องปลื้อมตัวเราให้พ้นจากความคิดแบบเด็ก ๆ เช่นการกะแผนการอย่างง่าย ๆ ดังที่เคยเป็นที่นิยมกันในญี่ปุ่นมาก่อน ซึ่งตามหลักันตะวันออกก็จะยืนหยัดเพื่อจิตใจและตะวันตกยืนหยัดเพื่อวัตถุ ความจริงการหันกลับมาหาตะวันออก ไม่จำต้องมื่อคติต่อตะวันตกหรือมีความกลัวชาวต่างประเทศพ่วงมาด้วยเลย ความจริง อาจมีผลลัพธ์เป็นการทำลายความรู้สึกที่ตรงกันข้ามระหว่างตะวันออกกับตะวันตกที่มีปรากฏอยู่ในมโนคติเก่า ๆ ของเราอย่างเด่นชัดมาแล้วลงเสียได้

ภาคผนวก ด

ลำดับศักราชหรือรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น

ก.

เกนกิ (Genki)	พ.ศ. ๒๑๑๓-๒๑๑๖ / ค.ศ. ๑๕๗๐-๑๕๗๓
เกนเกียว (Genkyū)	พ.ศ. ๑๗๔๗-๑๗๔๙ / ค.ศ. ๑๒๐๔-๑๒๐๖
เกนเกอิ (Genkei)	พ.ศ. ๑๕๒๐-๑๕๒๘ / ค.ศ. ๙๗๗-๙๘๕
เกนโก (Genkō)	พ.ศ. ๑๘๖๔-๑๘๖๗ / ค.ศ. ๑๓๒๑-๑๓๒๔
เกนโก (Genkō)*	พ.ศ. ๑๘๗๔-๑๘๗๗ / ค.ศ. ๑๓๓๑-๑๓๓๔
เกนจู (Genchū)	พ.ศ. ๑๙๒๗-๑๙๓๕ / ค.ศ. ๑๓๘๔-๑๓๙๒
เกนโทกุ (Gentoku)	พ.ศ. ๑๘๗๒-๑๘๗๔ / ค.ศ. ๑๓๒๙-๑๓๓๑
เกนนะ (Genna)	พ.ศ. ๒๑๕๘-๒๑๖๗ / ค.ศ. ๑๖๑๕-๑๖๒๔
เกนнин (Gennin)	พ.ศ. ๑๗๖๗-๑๗๖๘ / ค.ศ. ๑๒๒๔-๑๒๒๕
เกนจิ (Genji)	พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๘ / ค.ศ. ๑๘๖๔-๑๘๖๕
เกนเรียกุ (Genryaku)	พ.ศ. ๑๗๒๗-๑๗๒๘ / ค.ศ. ๑๑๘๔-๑๑๘๕
เกนโรกุ (Genroku)	พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๗ / ค.ศ. ๑๖๘๘-๑๗๐๔
เกนเออิ (Gen'ei)	พ.ศ. ๑๖๖๑-๑๖๖๓ / ค.ศ. ๑๑๑๘-๑๑๒๐
เกนโอ (Gen'ō)	พ.ศ. ๑๘๖๒-๑๘๖๔ / ค.ศ. ๑๓๑๙-๑๓๒๑
เกมบุน (Gembun)	พ.ศ. ๒๒๗๔-๒๒๘๔ / ค.ศ. ๑๗๓๑-๑๗๔๑

ค.

คะกิตสึ (Kakitsu)	พ.ศ. ๑๙๘๔-๑๙๘๗ / ค.ศ. ๑๔๔๑-๑๔๔๔
คะเกอิ (Kakei) (N.D.)*	พ.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๓๒ / ค.ศ. ๑๓๘๗-๑๓๘๙
คะเงน (Kagen)	พ.ศ. ๑๘๔๖-๑๘๔๙ / ค.ศ. ๑๓๐๓-๑๓๐๖
คะโช (Kashō หรือ Kajō)	พ.ศ. ๑๖๔๙-๑๖๕๑ / ค.ศ. ๑๑๐๖-๑๑๐๘
คะโช (Kashō หรือ Kajō)*	พ.ศ. ๑๓๙๑-๑๓๙๔ / ค.ศ. ๘๔๘-๘๕๑
คะเทอิ (Katei)	พ.ศ. ๑๗๗๘-๑๗๘๑ / ค.ศ. ๑๒๓๕-๑๒๓๘

* ภาษาญี่ปุ่นเขียนไม่เหมือนกัน

** N.D. หมายถึง Northern Dynasty

๑๐๕๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คะเรียคุ (Karyaku) พ.ศ. ๑๘๖๙-๑๘๗๒ / ค.ศ. ๑๓๒๖-๑๓๒๙
 คะโรคุ (Karoku) พ.ศ. ๑๗๖๘-๑๗๗๐ / ค.ศ. ๑๒๒๕-๑๒๒๗
 คะเออิ (Kaei) พ.ศ. ๒๓๙๑-๒๓๙๗ / ค.ศ. ๑๘๔๘-๑๘๕๔
 คาโอ (Kaō) พ.ศ. ๑๗๑๒-๑๗๑๔ / ค.ศ. ๑๑๖๙-๑๑๗๑
 คาโฮ (Kahō) พ.ศ. ๑๖๓๗-๑๖๓๙ / ค.ศ. ๑๐๙๔-๑๐๙๖
 คันกิ (Kanki) พ.ศ. ๑๗๗๒-๑๗๗๔ / ค.ศ. ๑๒๒๙-๑๒๓๑
 คันโก (Kankō) พ.ศ. ๑๕๔๗-๑๕๕๕ / ค.ศ. ๑๐๐๔-๑๐๑๒
 คันเงน (Kangen) พ.ศ. ๑๗๘๖-๑๗๙๐ / ค.ศ. ๑๒๔๓-๑๒๔๗
 คันโช (Kanshō) พ.ศ. ๒๐๐๓-๒๐๐๙ / ค.ศ. ๑๔๖๐-๑๔๖๖
 คันเซอิ (Kansei) พ.ศ. ๒๓๓๒-๒๓๔๔ / ค.ศ. ๑๗๘๙-๑๘๐๑
 คันโตคุ (Kantoku) พ.ศ. ๑๕๘๗-๑๕๘๙ / ค.ศ. ๑๐๔๔-๑๐๔๖
 คันนะ (Kanna) พ.ศ. ๑๕๒๘-๑๕๓๐ / ค.ศ. ๙๘๕-๙๘๗
 คันนิน (Kannin) พ.ศ. ๑๕๖๐-๑๕๖๔ / ค.ศ. ๑๐๑๗-๑๐๒๑
 คัมบุณ (Kambun) พ.ศ. ๑๒๐๔-๑๒๑๖ / ค.ศ. ๑๖๖๑-๑๖๗๓
 คัมเปียว (Kampyō) พ.ศ. ๑๔๓๒-๑๔๔๑ / ค.ศ. ๘๘๙-๘๙๘
 คัมโป (Kampō) พ.ศ. ๒๒๘๔-๒๒๘๗ / ค.ศ. ๑๗๔๑-๑๗๔๔
 คันจิ (Kanji) พ.ศ. ๑๖๓๐-๑๖๓๗ / ค.ศ. ๑๐๘๗-๑๐๙๔
 คันเอน (Kan'en) พ.ศ. ๒๒๙๑-๒๒๙๔ / ค.ศ. ๑๗๔๘-๑๗๕๑
 คันเออิ (Kan'ei) พ.ศ. ๒๒๖๗-๒๒๘๗ / ค.ศ. ๑๖๒๔-๑๖๔๔
 คันโอ (Kan'ō) (N.D.) พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๘๙๕ / ค.ศ. ๑๓๕๐-๑๓๕๒
 คิวจุ (Kyūju) พ.ศ. ๑๖๙๗-๑๖๙๙ / ค.ศ. ๑๑๕๔-๑๑๕๖
 คิวอัน (Kyūan) พ.ศ. ๑๖๘๘-๑๖๙๔ / ค.ศ. ๑๑๔๕-๑๑๕๑
 เคนกิว (Kenkyū) พ.ศ. ๑๗๓๓-๑๗๔๒ / ค.ศ. ๑๑๙๐-๑๑๙๙
 เคนเงน (Kengen) พ.ศ. ๑๘๔๕-๑๘๕๖ / ค.ศ. ๑๓๐๒-๑๓๑๓
 เคนโจ (Kenchō) พ.ศ. ๑๗๙๒-๑๗๙๙ / ค.ศ. ๑๒๔๙-๑๒๕๖
 เคนโตคุ (Kentoku) พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๑๕ / ค.ศ. ๑๓๗๐-๑๓๗๒
 เคนนิน (Kennin) พ.ศ. ๑๗๔๔-๑๗๔๗ / ค.ศ. ๑๒๐๑-๑๒๐๔
 เคนจิ (Kenji) พ.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๒๑ / ค.ศ. ๑๒๗๕-๑๒๗๘
 เคนเรียคุ (Kenryaku) พ.ศ. ๑๗๕๓-๑๗๕๖ / ค.ศ. ๑๒๑๑-๑๒๑๓

ลำดับศักราชหรือรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น

๑๐๕๕

เคนเออิ (Ken'ei)	พ.ศ. ๑๗๔๙-๑๗๕๐ / ค.ศ. ๑๒๐๖-๑๒๐๗
เคมโป (Kempō)	พ.ศ. ๑๗๕๖-๑๗๖๒ / ค.ศ. ๑๒๑๓-๑๒๑๙
เคมมู (Kemmu)	พ.ศ. ๑๘๗๗-๑๘๗๙ / ค.ศ. ๑๓๓๔-๑๓๓๖
เคนอิโจ (Keichō)	พ.ศ. ๒๑๓๙-๒๑๕๘ / ค.ศ. ๑๕๙๖-๑๖๑๕
เคอิอัน (Keian)	พ.ศ. ๒๑๙๑-๒๑๙๕ / ค.ศ. ๑๖๔๘-๑๖๕๒
เคอิอุน (Keiun)	พ.ศ. ๑๒๔๗-๑๒๕๑ / ค.ศ. ๗๐๔-๗๐๘
เคอิโ (Keiō)	พ.ศ. ๒๔๐๘-๒๔๑๑ / ค.ศ. ๑๘๖๕-๑๘๖๘
เคียวโตะกุ (Kyōtoku)	พ.ศ. ๑๙๙๕-๑๙๙๘ / ค.ศ. ๑๔๕๒-๑๔๕๕
เคียวโระกุ (Kyōroku)	พ.ศ. ๒๐๗๑-๒๐๗๕ / ค.ศ. ๑๕๒๘-๑๕๓๒
เคียววะ (Kyōwa)	พ.ศ. ๒๓๔๔-๒๓๔๗ / ค.ศ. ๑๘๐๑-๑๘๐๔
เคียวโฮ (Kyōhō)	พ.ศ. ๒๒๕๙-๒๒๗๙ / ค.ศ. ๑๗๑๖-๑๗๓๖
โคกะ (Kyōka)	พ.ศ. ๒๓๘๗-๒๓๙๑ / ค.ศ. ๑๘๔๔-๑๘๔๘
โคโกะกุ (Kōkoku)	พ.ศ. ๑๘๘๓-๑๘๘๙ / ค.ศ. ๑๓๔๐-๑๓๔๖
โคเงน (Kōgen)	พ.ศ. ๑๗๙๙-๑๘๐๐ / ค.ศ. ๑๒๕๖-๑๒๕๗
โคโจ (Kōchō)	พ.ศ. ๑๘๐๔-๑๘๐๗ / ค.ศ. ๑๒๖๑-๑๒๖๔
โคโช (Kōshō)	พ.ศ. ๑๙๙๘-๒๐๐๐ / ค.ศ. ๑๔๕๕-๑๔๕๗
โคนิน (Kōnin)	พ.ศ. ๑๓๕๓-๑๓๖๗ / ค.ศ. ๘๑๐-๘๒๔
โคจิ (Kōji)	พ.ศ. ๑๖๘๕-๑๖๘๗ / ค.ศ. ๑๑๔๒-๑๑๔๔
โคจิ (Kōji)*	พ.ศ. ๒๐๙๘-๒๑๐๑ / ค.ศ. ๑๕๕๕-๑๕๕๘
โคเรียกุ (Koryaku) (N.D.)	พ.ศ. ๑๙๒๒-๑๙๒๔ / ค.ศ. ๑๓๗๙-๑๓๘๑
โควะ (Kōwa)	พ.ศ. ๑๖๔๒-๑๖๔๗ / ค.ศ. ๑๐๙๙-๑๑๐๔
โควะ (Kōwa)*	พ.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๒๗ / ค.ศ. ๑๓๘๑-๑๓๘๔
โคอัน (Kōan)	พ.ศ. ๑๘๒๑-๑๘๓๑ / ค.ศ. ๑๒๗๘-๑๒๘๘
โคอัน (Kōan) (N.D.)	พ.ศ. ๑๙๐๔-๑๙๐๕ / ค.ศ. ๑๓๖๑-๑๓๖๒
โคเออิ (Kōei) (N.D.)	พ.ศ. ๑๘๘๕-๑๘๘๘ / ค.ศ. ๑๓๔๒-๑๓๔๕
โคโ (Kōō) (N.D.)	พ.ศ. ๑๙๓๒-๑๙๓๓ / ค.ศ. ๑๓๘๙-๑๓๙๐
โคเฮอิ (Kōhei)	พ.ศ. ๑๖๐๑-๑๖๐๘ / ค.ศ. ๑๐๕๘-๑๐๖๕
โคโฮ (Kōhō)	พ.ศ. ๑๕๐๗-๑๕๑๑ / ค.ศ. ๙๖๔-๙๖๘

* ภาษาญี่ปุ่นเขียนไม่เหมือนกัน

๑๐๕๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จ.

- โจกัน (Chōkan) พ.ศ. ๑๗๐๖-๑๗๐๘ / ค.ศ. ๑๑๖๓-๑๑๖๕
 โจคิว (Chōkyū) พ.ศ. ๑๕๘๓-๑๕๘๗ / ค.ศ. ๑๐๔๐-๑๐๔๔
 โจเกียว (Chōkyō) พ.ศ. ๒๐๓๐-๒๐๓๒ / ค.ศ. ๑๔๘๗-๑๔๘๙
 โจเงน (Chōgen) พ.ศ. ๑๕๗๑-๑๕๘๐ / ค.ศ. ๑๐๒๘-๑๐๓๗
 โจโช (Chōshō) พ.ศ. ๑๖๗๕-๑๖๗๘ / ค.ศ. ๑๑๓๒-๑๑๓๕
 โจโตะกุ (Chotoku) พ.ศ. ๑๕๓๘-๑๕๔๒ / ค.ศ. ๙๙๕-๙๙๙
 โจจิ (Chōji) พ.ศ. ๑๖๔๗-๑๖๔๙ / ค.ศ. ๑๐๐๔-๑๐๐๖
 โจเรียกุ (Chōryaku) พ.ศ. ๑๕๘๐-๑๕๘๓ / ค.ศ. ๑๐๓๗-๑๐๔๐
 โจโรกุ (Chōroku) พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๓ / ค.ศ. ๑๔๕๗-๑๔๖๐
 โจวะ (Chōwa) พ.ศ. ๑๕๕๕-๑๕๖๐ / ค.ศ. ๑๐๑๒-๑๐๑๗
 โจโฮ (Chōhō) พ.ศ. ๑๔๙๒-๑๔๙๗ / ค.ศ. ๙๔๙-๑๐๐๔

ช.

- ชิโตะกุ (Shitoku) (N.D.) พ.ศ. ๑๔๒๗-๑๔๓๐ / ค.ศ. ๑๓๘๔-๑๓๘๗
 ชุโจ (Shuchō) พ.ศ. ๑๒๒๙-๑๒๔๔ / ค.ศ. ๖๘๖-๗๐๑
 โชกะ (Shōka) พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๐๒ / ค.ศ. ๑๒๕๗-๑๒๕๙
 โชเกอิ (Shōkei) (N.D.) พ.ศ. ๑๘๗๕-๑๘๗๖ / ค.ศ. ๑๓๓๒-๑๓๓๓
 โชเงน (Shōgen) พ.ศ. ๑๘๐๒-๑๘๐๓ / ค.ศ. ๑๒๕๙-๑๒๖๐
 โชชู (Shōchū) พ.ศ. ๑๘๖๗-๑๘๖๙ / ค.ศ. ๑๓๒๔-๑๓๒๖
 โชโจ (Shōchō) พ.ศ. ๑๙๗๑-๑๙๗๒ / ค.ศ. ๑๔๒๘-๑๔๒๙
 โชโตะกุ (Shōtoku) พ.ศ. ๒๒๕๕-๒๒๕๙ / ค.ศ. ๑๗๑๑-๑๗๑๖
 โชไต (Shōtai) พ.ศ. ๑๔๔๑-๑๔๔๔ / ค.ศ. ๘๙๘-๙๐๑
 โชจิ (Shōji) พ.ศ. ๑๗๔๒-๑๗๔๔ / ค.ศ. ๑๑๙๙-๑๒๐๑
 โชเรียกุ (Shōryaku) พ.ศ. ๑๕๓๓-๑๕๓๘ / ค.ศ. ๙๙๐-๙๙๕
 โชเรียกุ (Shōryaku)* พ.ศ. ๑๖๒๐-๑๖๒๔ / ค.ศ. ๑๐๗๗-๑๐๘๑
 โชวะ (Shōwa) พ.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๖๐ / ค.ศ. ๑๓๑๒-๑๓๑๗
 โชวะ (Shōwa)* พ.ศ. ๑๓๗๗-๑๓๗๙ / ค.ศ. ๘๓๔-๘๓๖
 โชวะ (Shōwa)* พ.ศ. ๒๔๖๙- / ค.ศ. ๑๙๒๖ -

* ภาษาญี่ปุ่นเขียนไม่เหมือนกัน

ลำดับศักราชหรือรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น

๑๐๕๗

โชอัน (Shōan) พ.ศ. ๑๗๑๔-๑๗๑๘ / ค.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๕
 โชอัน (Shōan)* พ.ศ. ๑๘๔๒-๑๘๔๕ / ค.ศ. ๑๒๙๙-๑๓๐๒
 โชโฮ (Shōhō) พ.ศ. ๑๘๓๑-๑๘๓๖ / ค.ศ. ๑๒๘๘-๑๒๙๓
 โชเฮอิ (Shōhei) พ.ศ. ๑๘๗๔-๑๘๘๑ / ค.ศ. ๑๓๓๑-๑๓๓๘
 โชเฮอิ (Shōhei)* พ.ศ. ๑๘๘๙-๑๘๙๓ / ค.ศ. ๑๓๔๖-๑๓๕๐
 โชโฮ (Shōhō) พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๑๙๑ / ค.ศ. ๑๖๔๔-๑๖๔๘

ช.

ไซโก (Saikō) พ.ศ. ๑๓๙๗-๑๔๐๐ / ค.ศ. ๘๕๔-๘๕๗

ด.

ไดโด (Daidō) พ.ศ. ๑๓๔๙-๑๓๕๓ / ค.ศ. ๘๐๖-๘๑๐
 ไดจิ (Daiji) พ.ศ. ๑๖๖๙-๑๖๗๔ / ค.ศ. ๑๑๒๖-๑๑๓๑
 ไดเออิ (Daiei) พ.ศ. ๒๐๖๔-๒๐๗๑ / ค.ศ. ๑๕๒๑-๑๕๒๘

ท.

เทนจิ (Tengi) พ.ศ. ๑๕๙๖-๑๖๐๑ / ค.ศ. ๑๐๕๓-๑๐๕๘
 เทนเงน (Tengen) พ.ศ. ๑๕๒๑-๑๕๒๕ / ค.ศ. ๙๗๘-๙๘๓
 เทนเงียว (Tengyō) พ.ศ. ๑๕๘๑-๑๕๙๐ / ค.ศ. ๑๐๓๘-๑๐๔๗
 เทนโจ (Tenchō) พ.ศ. ๑๓๖๗-๑๓๗๗ / ค.ศ. ๘๒๔-๘๓๔
 เทนโช (Tenshō) พ.ศ. ๑๖๗๔-๑๖๗๕ / ค.ศ. ๑๑๓๑-๑๑๓๒
 เทนโช (Tenshō)* พ.ศ. ๒๑๑๖-๒๑๓๕ / ค.ศ. ๑๕๗๓-๑๕๙๒
 เทนโตะกุ (Tentoku) พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๐๔ / ค.ศ. ๙๕๗-๙๖๑
 เทนนะ (Tenna) พ.ศ. ๒๒๒๔-๒๒๒๗ / ค.ศ. ๑๖๘๑-๑๖๘๔
 เทนนิน (Tennin) พ.ศ. ๑๖๕๑-๑๖๕๓ / ค.ศ. ๑๑๐๘-๑๑๑๐
 เทนจิ (Tenji) พ.ศ. ๑๖๖๗-๑๖๖๙ / ค.ศ. ๑๑๒๔-๑๑๒๖
 เทนจู (Tenju) พ.ศ. ๑๙๑๘-๑๙๒๔ / ค.ศ. ๑๓๗๕-๑๓๘๑
 เทนโย (Ten'yō) พ.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ / ค.ศ. ๑๑๔๔-๑๑๔๕
 เทนริยูกุ (Tenryaku) พ.ศ. ๑๕๙๐-๑๕๙๐ / ค.ศ. ๑๐๔๗-๑๐๔๗
 เทนโรกุ (Tenroku) พ.ศ. ๑๕๑๓-๑๕๑๖ / ค.ศ. ๙๗๐-๙๗๓

* ภาษาญี่ปุ่นเขียนไม่เหมือนกัน

๑๐๕๘

บ่อยเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เทนอัน (เทนนั้น) (Ten'an) (Tennan) พ.ศ. ๑๔๐๐-๑๔๐๒ / ค.ศ. ๘๕๗-๘๕๙
 เทนเอน (Ten'en) พ.ศ. ๑๕๑๖-๑๕๑๙ / ค.ศ. ๙๗๓-๙๗๖
 เทนเออิ (Ten'ei) พ.ศ. ๑๖๕๓-๑๖๕๖ / ค.ศ. ๑๑๑๐-๑๑๑๓
 เทนโอ (Ten'ō) พ.ศ. ๑๓๒๔-๑๓๒๕ / ค.ศ. ๗๘๑-๗๘๒
 เทมบุน (เทมมอน) (Tembun) (Temmon) พ.ศ. ๒๐๗๕-๒๐๗๘ / ค.ศ. ๑๕๓๒-๑๕๕๕
 เทมปุกุ (Tempuku) พ.ศ. ๑๗๗๖-๑๗๘๗ / ค.ศ. ๑๒๓๓-๑๒๔๔
 เทมเปียว (Tempyō) พ.ศ. ๑๒๗๒-๑๒๙๒ / ค.ศ. ๗๒๙-๗๔๙
 เทมเปียว-คัมโป (Tempyō-kampō) พ.ศ. ๑๒๙๒ / ค.ศ. ๗๔๙
 เทมเปียว-โชโฮ (Tempyō-shohō) พ.ศ. ๑๒๙๒-๑๓๐๐ / ค.ศ. ๗๔๙-๗๕๗
 เทมเปียว-อิงโงะ (Tempyō-jingo) พ.ศ. ๑๓๐๘-๑๓๑๐ / ค.ศ. ๗๖๕-๗๖๗
 เทมเปียว-โฮจิ (Tempyō-hōji) พ.ศ. ๑๒๙๖-๑๓๐๘ / ค.ศ. ๖๕๓-๖๖๕
 เทมโป (Tempō) พ.ศ. ๒๓๗๓-๒๓๘๗ / ค.ศ. ๑๘๓๐-๑๘๔๔
 เทมเมอิ (Temmei) พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๓๒ / ค.ศ. ๑๗๘๑-๑๗๘๙
 โทกุจิ (Tokuji) พ.ศ. ๑๘๔๙-๑๘๕๑ / ค.ศ. ๑๓๐๖-๑๓๐๘
 ไทกะ (Taika) พ.ศ. ๑๑๘๘-๑๑๙๓ / ค.ศ. ๖๔๕-๖๕๐
 ไทโช (Taishō) พ.ศ. ๑๔๕๕-๑๔๖๙ / ค.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๒๖
 ไทโฮ (Taihō) พ.ศ. ๑๒๔๔-๑๒๔๗ / ค.ศ. ๗๐๑-๗๐๔

น.

นินนะ (Ninna) พ.ศ. ๑๔๒๘-๑๔๓๒ / ค.ศ. ๘๘๕-๘๘๙
 นินจิ (Ninji) พ.ศ. ๑๗๘๓-๑๗๘๖ / ค.ศ. ๑๒๔๐-๑๒๔๓
 นินจุ (Ninju) พ.ศ. ๑๓๙๔-๑๓๙๗ / ค.ศ. ๘๕๑-๘๕๔
 นินอัน (Nin'an) พ.ศ. ๑๗๐๙-๑๗๑๒ / ค.ศ. ๑๑๖๖-๑๑๖๙
 นิมเปอิ (Nimpei) พ.ศ. ๑๖๙๔-๑๖๙๗ / ค.ศ. ๑๑๕๑-๑๑๕๔

บ.

บุนกะ (Bunka) พ.ศ. ๒๓๔๗-๒๓๖๑ / ค.ศ. ๑๘๐๔-๑๘๑๘
 บุนกิ (Bunki) พ.ศ. ๒๐๔๔-๒๐๔๗ / ค.ศ. ๑๕๐๑-๑๕๐๔
 บุนกีว (Bunkyū) พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๐๗ / ค.ศ. ๑๘๖๑-๑๘๖๔
 บุนจู (Bunchū) พ.ศ. ๑๙๑๕-๑๙๑๘ / ค.ศ. ๑๓๗๒-๑๓๗๕
 บุนโช (Bunshō) พ.ศ. ๒๐๐๙-๒๐๑๐ / ค.ศ. ๑๔๖๖-๑๔๖๗

ลำดับศักราชหรือรัชสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น

๑๐๕๙

บุนเซอิ (Bunsei) พ.ศ. ๒๓๖๑-๒๓๗๓ / ค.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๓๐
 บุนนะ (Bunna) (N.D.) พ.ศ. ๑๘๙๕-๑๘๙๙ / ค.ศ. ๑๓๕๒-๑๓๕๖
 บุนนัน (Bunnan) พ.ศ. ๑๙๘๗-๑๙๙๒ / ค.ศ. ๑๔๔๔-๑๔๔๙
 บุนยิ (Bunji) พ.ศ. ๑๗๒๘-๑๗๓๓ / ค.ศ. ๑๑๘๕-๑๑๙๐
 บุนเรียว (Bunryaku) พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๗๘ / ค.ศ. ๑๒๓๔-๑๒๓๕
 บุนโรกุ (Bunroku) พ.ศ. ๒๑๓๕-๒๑๓๙ / ค.ศ. ๑๕๙๒-๑๕๙๖
 บุนเออิ (Bun'ei) พ.ศ. ๑๘๐๗-๑๘๑๘ / ค.ศ. ๑๒๖๔-๑๒๗๕
 บุนโอะ (Bun'ō) พ.ศ. ๑๘๐๓-๑๘๐๔ / ค.ศ. ๑๒๖๐-๑๒๖๑
 บุมโป (Bumpō) พ.ศ. ๑๘๖๐-๑๘๖๒ / ค.ศ. ๑๓๑๗-๑๓๑๙
 บุมเมอิ (Bummei) พ.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๓๐ / ค.ศ. ๑๔๖๙-๑๔๘๗

ม.

มั่นยิ (Manji) พ.ศ. ๒๒๐๑-๒๒๐๔ / ค.ศ. ๑๖๕๘-๑๖๖๑
 มั่นยู (Manju) พ.ศ. ๑๕๖๗-๑๕๗๑ / ค.ศ. ๑๐๒๔-๑๐๒๘
 มั่นเอน (Man'en) พ.ศ. ๑๔๐๓-๑๔๐๔ / ค.ศ. ๑๘๖๐-๑๘๖๑
 เมโตกุ (Meitoku) (N.D. จนถึง พ.ศ. ๑๙๓๕ / ค.ศ. ๑๓๙๒)
 พ.ศ. ๑๙๓๓-๑๙๓๗ / ค.ศ. ๑๓๙๐-๑๓๙๔

เมยิ (Meiji) พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕ / ค.ศ. ๑๘๖๘-๑๙๑๒
 เมเรกิ (Meireki) พ.ศ. ๒๑๙๘-๒๒๐๑ / ค.ศ. ๑๖๕๕-๑๖๕๘
 เมวะ (Meiwa) พ.ศ. ๒๓๐๗-๒๓๑๕ / ค.ศ. ๑๗๖๔-๑๗๗๒
 เมโอ (Meiō) พ.ศ. ๒๐๓๕-๒๐๔๔ / ค.ศ. ๑๔๙๒-๑๕๐๑

ย.

ยิโช (Jisho) พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๒๔ / ค.ศ. ๑๑๗๗-๑๑๘๑
 ยิเรียว (Jiryaku) พ.ศ. ๑๖๐๘-๑๖๑๒ / ค.ศ. ๑๐๖๕-๑๐๖๙
 ยิอัน (Jian) พ.ศ. ๑๕๖๔-๑๕๖๗ / ค.ศ. ๑๐๒๑-๑๐๒๔
 ยิงโง-เคอิอัน (Jingo-keian) พ.ศ. ๑๓๑๐-๑๓๑๓ / ค.ศ. ๗๖๗-๗๗๐
 ยินกิ (Jinki) พ.ศ. ๑๒๖๗-๑๒๗๒ / ค.ศ. ๗๒๔-๗๒๙
 ยูเออิ (Juei) พ.ศ. ๑๗๒๕-๑๗๒๗ / ค.ศ. ๑๑๘๒-๑๑๘๔
 โยเกียว (Jōkyū) พ.ศ. ๑๗๖๒-๑๗๖๕ / ค.ศ. ๑๒๑๙-๑๒๒๒
 โยเกียว (Jōkyō) พ.ศ. ๑๒๒๗-๑๒๓๑ / ค.ศ. ๑๖๘๔-๑๖๘๘

๑๐๖๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โยงัน (Jōgan) พ.ศ. ๑๔๐๒-๑๔๒๐ / ค.ศ. ๘๕๙-๘๗๗
 โยเงน (Jōgen) พ.ศ. ๑๗๕๐-๑๗๕๕ / ค.ศ. ๑๒๐๗-๑๒๑๑
 โยเงน (Jōgen) พ.ศ. ๑๕๑๙-๑๕๒๑ / ค.ศ. ๙๗๖-๙๗๘
 โยโทกุ (Jōtoku) พ.ศ. ๑๖๔๐-๑๖๔๒ / ค.ศ. ๑๐๙๗-๑๐๙๙
 โยจิ (Jōji) (N.D.) พ.ศ. ๑๙๐๕-๑๙๑๑ / ค.ศ. ๑๓๖๒-๑๓๖๘
 โยโร (Jōrō) พ.ศ. ๑๒๖๐-๑๒๖๗ / ค.ศ. ๗๑๗-๗๒๔
 โยวะ (Jōwa) พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๒๕ / ค.ศ. ๑๑๘๑-๑๑๘๒
 โยวะ (Jōwa) (N.D.) พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๘๙๓ / ค.ศ. ๑๓๔๕-๑๓๕๐
 โยเออิ (Jōei) พ.ศ. ๑๗๗๕-๑๗๗๖ / ค.ศ. ๑๒๓๒-๑๒๓๓
 โยโอ (Jōō) พ.ศ. ๒๑๙๕-๒๑๙๘ / ค.ศ. ๑๖๕๒-๑๖๕๕
 โยโอ (Jōō)* พ.ศ. ๑๗๖๕-๑๗๖๗ / ค.ศ. ๑๒๒๒-๑๒๒๔
 โยโฮ (Jōhō) พ.ศ. ๑๖๑๗-๑๖๒๐ / ค.ศ. ๑๐๗๔-๑๐๗๗

ร.

เรกิ (Reiki) พ.ศ. ๑๒๕๘-๑๒๖๐ / ค.ศ. ๗๑๕-๗๑๗
 เรียคุนิน (Ryakunin) พ.ศ. ๑๗๘๑-๑๗๘๒ / ค.ศ. ๑๒๓๘-๑๒๓๙
 เรียคุโอ (Ryakuō) (N.D.) พ.ศ. ๑๘๘๑-๑๘๘๕ / ค.ศ. ๑๓๓๘-๑๓๔๒

ว.

วะโด (Wadō) พ.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๘ / ค.ศ. ๗๐๘-๗๑๕

อ.

อันเงน (Angen) พ.ศ. ๑๗๑๘-๑๗๒๐ / ค.ศ. ๑๑๗๕-๑๑๗๗
 อันเซอิ (Ansei) พ.ศ. ๒๓๙๗-๒๔๐๓ / ค.ศ. ๑๘๕๔-๑๘๖๐
 อันเทอิ (Antei) พ.ศ. ๑๗๗๐-๑๗๗๒ / ค.ศ. ๑๒๒๗-๑๒๒๙
 อันนะ (Anna) พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๑๓ / ค.ศ. ๙๖๘-๙๗๐
 อันเออิ (An'ei) พ.ศ. ๒๓๑๕-๒๓๒๔ / ค.ศ. ๑๗๗๒-๑๗๘๑
 เองจิ (Engi) พ.ศ. ๑๔๔๔-๑๔๖๖ / ค.ศ. ๙๐๑-๙๒๓
 เองเงน (Engen) พ.ศ. ๑๘๙๗-๑๘๙๘ / ค.ศ. ๑๓๕๖-๑๓๕๗
 เอนเกียว (Enkyō) พ.ศ. ๑๖๒๑-๑๖๒๗ / ค.ศ. ๑๐๗๙-๑๐๗๙
 เอนเกียว (Enkyō) พ.ศ. ๑๘๕๑-๑๘๕๔ / ค.ศ. ๑๓๐๘-๑๓๑๑

* ภาษาญี่ปุ่นเขียนไม่เหมือนกัน

เอนเกียว (Enkyō)	พ.ศ. ๒๒๘๗-๒๒๙๑ / ค.ศ. ๑๗๔๔-๑๗๔๘
เอนโจ (Enchō)	พ.ศ. ๑๔๖๖-๑๔๗๔ / ค.ศ. ๙๒๓-๙๓๑
เอนโทกุ (Entoku)	พ.ศ. ๒๐๓๒-๒๐๓๕ / ค.ศ. ๑๔๘๙-๑๔๙๒
เอนเรียว (Enryaku)	พ.ศ. ๑๓๒๕-๑๓๔๙ / ค.ศ. ๗๘๒-๘๐๖
เอนโอ (En'ō)	พ.ศ. ๑๗๘๒-๑๗๘๓ / ค.ศ. ๑๒๓๙-๑๒๔๐
เอมบุน (Embun) (N.D.)	พ.ศ. ๑๘๙๙-๑๙๐๔ / ค.ศ. ๑๓๕๖-๑๓๖๑
เอมโป (Empo)	พ.ศ. ๒๒๑๖-๒๒๒๔ / ค.ศ. ๑๖๗๓-๑๖๘๑
เออิกัน (Eikan)	พ.ศ. ๑๕๒๖-๑๕๒๘ / ค.ศ. ๙๘๓-๙๘๕
เออิเกียว (Eikyū)	พ.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๖๑ / ค.ศ. ๑๑๑๓-๑๑๑๘
เออิเกียว (Eikyō)	พ.ศ. ๑๙๗๒-๑๙๘๔ / ค.ศ. ๑๔๒๙-๑๔๔๑
เออิโจ (Eishō)	พ.ศ. ๑๖๓๙-๑๖๔๐ / ค.ศ. ๑๐๙๖-๑๐๙๗
เออิโซ (Eishō)	พ.ศ. ๑๕๘๙-๑๕๙๖ / ค.ศ. ๑๐๔๖-๑๐๕๓
เออิโซ (Eishō)*	พ.ศ. ๒๐๔๗-๒๐๖๔ / ค.ศ. ๑๕๐๔-๑๕๒๑
เออิโซ (Eiso)	พ.ศ. ๑๕๓๒-๑๕๓๓ / ค.ศ. ๙๘๙-๙๙๐
เออิโทกุ (Eitoku) (N.D.)	พ.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๒๗ / ค.ศ. ๑๓๘๑-๑๓๘๔
เออินิน (Einin)	พ.ศ. ๑๘๓๖-๑๘๔๒ / ค.ศ. ๑๒๙๓-๑๒๙๙
เออิมัน (Eiman)	พ.ศ. ๑๗๐๘-๑๗๐๙ / ค.ศ. ๑๑๖๕-๑๑๖๖
เออิจิ (Eiji)	พ.ศ. ๑๖๘๔-๑๖๘๕ / ค.ศ. ๑๑๔๑-๑๑๔๒
เออิเรียว (Eiryaku)	พ.ศ. ๑๗๐๓-๑๗๐๔ / ค.ศ. ๑๑๖๐-๑๑๖๑
เออิโรกุ (Eiroku)	พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๑๑๓ / ค.ศ. ๑๕๕๘-๑๕๗๐
เออิวะ (Eiwa) (N.D.)	พ.ศ. ๑๙๑๘-๑๙๒๒ / ค.ศ. ๑๓๗๕-๑๓๗๙
เออิเอน (Eien)	พ.ศ. ๑๕๓๐-๑๕๓๒ / ค.ศ. ๙๘๗-๙๘๙
เออิโฮ (Eiho)	พ.ศ. ๑๖๒๔-๑๖๒๗ / ค.ศ. ๑๐๘๑-๑๐๘๔
โอโจ (Ōchō)	พ.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๕๕ / ค.ศ. ๑๓๑๑-๑๓๑๒
โอโตกุ (Ōtoku)	พ.ศ. ๑๖๒๗-๑๖๓๐ / ค.ศ. ๑๐๘๔-๑๐๘๗
โอนิน (Ōnin)	พ.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๒ / ค.ศ. ๑๔๖๗-๑๔๖๙
โอวะ (Ōwa)	พ.ศ. ๑๕๐๔-๑๕๐๗ / ค.ศ. ๙๖๑-๙๖๔
โออัน (Ōan) (N.D.)	พ.ศ. ๑๙๑๑-๑๙๑๘ / ค.ศ. ๑๓๖๘-๑๓๗๕
โอเออิ (Ōei)	พ.ศ. ๑๙๓๗-๑๙๓๗ / ค.ศ. ๑๓๙๔-๑๔๐๘
โอโฮ (Ōhō)	พ.ศ. ๑๗๐๔-๑๗๐๖ / ค.ศ. ๑๑๖๑-๑๑๖๓

๑๐๖๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ฮ.

ฮะกุจิ (Hakuchi) พ.ศ. ๑๑๙๓-๑๑๙๘ / ค.ศ. ๖๕๐-๖๕๕

เฮจิ (Heiji) พ.ศ. ๑๗๐๒-๑๗๐๓ / ค.ศ. ๑๑๕๙-๑๑๖๐

โฮกิ (Hoki) พ.ศ. ๑๓๑๓-๑๓๒๔ / ค.ศ. ๗๗๐-๗๘๑

โฮเงน (Hōgen) พ.ศ. ๑๖๙๙-๑๗๐๒ / ค.ศ. ๑๑๕๖-๑๑๕๙

โฮโทกุ (Hotogu) พ.ศ. ๑๙๙๒-๑๙๙๕ / ค.ศ. ๑๔๔๙-๑๔๕๒

โฮจิ (Hoji) พ.ศ. ๑๗๙๐-๑๗๙๒ / ค.ศ. ๑๒๔๗-๑๒๔๙

โฮเรกิ (โฮเรียว) (Hōreki หรือ Hōryaku) พ.ศ. ๒๒๙๔-๒๓๐๗ / ค.ศ. ๑๗๕๑-๑๗๖๔

โฮอัน (Hōan) พ.ศ. ๑๖๖๓-๑๖๖๗ / ค.ศ. ๑๑๒๐-๑๑๒๔

โฮเอน (Hōen) พ.ศ. ๑๖๗๘-๑๖๘๔ / ค.ศ. ๑๑๓๕-๑๑๔๑

โฮเออิ (Hōei) พ.ศ. ๒๒๔๗-๒๒๕๔ / ค.ศ. ๑๗๐๔-๑๗๑๑

ภาคผนวก ๒

ลำดับ พ.ศ. / ค.ศ. ในศักราชญี่ปุ่น

พ.ศ. ๑๑๘๘-๑๑๙๓ / ค.ศ. ๖๔๕-๖๕๐	ไทกะ (Taika)
พ.ศ. ๑๑๙๓-๑๑๙๘ / ค.ศ. ๖๕๐-๖๕๕	ฮะกุจิ (Hakuchi)
พ.ศ. ๑๒๒๙-๑๒๔๔ / ค.ศ. ๖๘๖-๗๐๑	ชูโจ (Shuchō)
พ.ศ. ๑๒๔๔-๑๒๔๗ / ค.ศ. ๗๐๑-๗๐๔	ไทโฮ (Taihō)
พ.ศ. ๑๒๔๗-๑๒๕๑ / ค.ศ. ๗๐๔-๗๐๘	เคอิอุน (Keiun)
พ.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๕ / ค.ศ. ๗๐๘-๗๑๒	วะโด (Wadō)
พ.ศ. ๑๒๕๕-๑๒๖๐ / ค.ศ. ๗๑๒-๗๑๗	เรกิ (Reiki)
พ.ศ. ๑๒๖๐-๑๒๖๗ / ค.ศ. ๗๑๗-๗๒๔	โยโร (Yōrō)
พ.ศ. ๑๒๖๗-๑๒๗๒ / ค.ศ. ๗๒๔-๗๒๙	ยีนกิ (Jinki)
พ.ศ. ๑๒๗๒-๑๒๙๒ / ค.ศ. ๗๒๙-๗๔๙	เทมเปียว (Temyō)
พ.ศ. ๑๒๙๒ / ค.ศ. ๗๔๙	เทมเปียว-คัมโป (Temyō-Kampō)
พ.ศ. ๑๒๙๒-๑๓๐๐ / ค.ศ. ๗๔๙-๗๕๗	เทมเปียว-โชโฮ (Temyō-Shohō)
พ.ศ. ๑๒๙๖-๑๓๐๘ / ค.ศ. ๗๕๓-๗๖๕	เทมเปียว-โฮจิ (Temyō-Hōji)
พ.ศ. ๑๓๐๘-๑๓๑๐ / ค.ศ. ๗๖๕-๗๖๗	เทมเปียว-อิงโงะ (Temyō-Jingo)
พ.ศ. ๑๓๑๐-๑๓๑๓ / ค.ศ. ๗๖๗-๗๗๐	อิงโงะ-เคอิอัน (Jingo-keian)
พ.ศ. ๑๓๑๓-๑๓๒๔ / ค.ศ. ๗๗๐-๗๘๑	โฮกิ (Hōki)
พ.ศ. ๑๓๒๔-๑๓๒๕ / ค.ศ. ๗๘๑-๗๘๒	เทนโอะ (Ten'ō)
พ.ศ. ๑๓๒๕-๑๓๔๔ / ค.ศ. ๗๘๒-๘๐๑	เอนริยูกุ (Enryaku)
พ.ศ. ๑๓๔๔-๑๓๕๓ / ค.ศ. ๘๐๑-๘๑๐	ไดโด (Daido)
พ.ศ. ๑๓๕๓-๑๓๖๗ / ค.ศ. ๘๑๐-๘๒๔	โคนิน (Kōnin)
พ.ศ. ๑๓๖๗-๑๓๗๗ / ค.ศ. ๘๒๔-๘๓๔	เทนโจ (Tenchō)
พ.ศ. ๑๓๗๗-๑๓๙๑ / ค.ศ. ๘๓๔-๘๔๘	โชวะ (Shōwa)
พ.ศ. ๑๓๙๑-๑๓๙๔ / ค.ศ. ๘๔๘-๘๕๑	คะโช (Kashō หรือ Kajō)*
พ.ศ. ๑๓๙๔-๑๓๙๗ / ค.ศ. ๘๕๑-๘๕๔	นินจู (Ninjū)

* ภาษาญี่ปุ่นเขียนไม่เหมือนกัน

๑๐๖๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

- พ.ศ. ๑๓๙๗-๑๔๐๐ / ค.ศ. ๘๕๔-๘๕๗ ซaikō (Saikō)
- พ.ศ. ๑๔๐๐-๑๔๐๒ / ค.ศ. ๘๕๗-๘๕๙ เทนอัน (เทนนั้น) (Ten'an) (Tennan)
- พ.ศ. ๑๔๐๒-๑๔๒๐ / ค.ศ. ๘๕๙-๘๗๗ โจงัน (Jōgun)
- พ.ศ. ๑๔๒๐-๑๔๒๘ / ค.ศ. ๘๗๗-๘๘๕ เกนเกอิ (Genkei)
- พ.ศ. ๑๔๒๘-๑๔๓๒ / ค.ศ. ๘๘๕-๘๘๙ นินนะ (Ninna)
- พ.ศ. ๑๔๓๒-๑๔๔๑ / ค.ศ. ๘๘๙-๘๙๘ คัมเปียว (Kampyō)
- พ.ศ. ๑๔๔๑-๑๔๔๔ / ค.ศ. ๘๙๘-๙๐๑ โชไต (Shōtai)
- พ.ศ. ๑๔๔๔-๑๔๖๖ / ค.ศ. ๙๐๑-๙๒๓ เอ็งจิ (Engi)
- พ.ศ. ๑๔๖๖-๑๔๗๔ / ค.ศ. ๙๒๓-๙๓๑ เอ็นโจ (Enchō)
- พ.ศ. ๑๔๗๔-๑๔๘๑ / ค.ศ. ๙๓๑-๙๓๘ โชเฮอิ (Shōhei)
- พ.ศ. ๑๔๘๑-๑๔๙๐ / ค.ศ. ๙๓๘-๙๔๗ เทนเงียว (Tengyō)
- พ.ศ. ๑๔๙๐-๑๕๐๐ / ค.ศ. ๙๔๗-๙๕๗ เทนเรียว (Tenryaku)
- พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๐๔ / ค.ศ. ๙๕๗-๙๖๑ เทนโตกุ (Tentoku)
- พ.ศ. ๑๕๐๔-๑๕๐๗ / ค.ศ. ๙๖๑-๙๖๔ โอวะ (Ōwa)
- พ.ศ. ๑๕๐๗-๑๕๑๑ / ค.ศ. ๙๖๔-๙๖๘ โคโฮ (Kōhō)
- พ.ศ. ๑๕๑๑-๑๕๑๓ / ค.ศ. ๙๖๘-๙๗๐ อันนะ (Anna)
- พ.ศ. ๑๕๑๓-๑๕๑๖ / ค.ศ. ๙๗๐-๙๗๓ เทนโรกุ (Tenroku)
- พ.ศ. ๑๕๑๖-๑๕๑๙ / ค.ศ. ๙๗๓-๙๗๖ เทนเอน (Ten'en)
- พ.ศ. ๑๕๑๙-๑๕๒๑ / ค.ศ. ๙๗๖-๙๗๘ โจเจน (Jōgen)
- พ.ศ. ๑๕๒๑-๑๕๒๖ / ค.ศ. ๙๗๘-๙๘๓ เทนเงน (Tengen)
- พ.ศ. ๑๕๒๖-๑๕๒๘ / ค.ศ. ๙๘๓-๙๘๕ เออิกัน (Eikan)
- พ.ศ. ๑๕๒๘-๑๕๓๐ / ค.ศ. ๙๘๕-๙๘๗ คันนะ (Kanna)
- พ.ศ. ๑๕๓๐-๑๕๓๒ / ค.ศ. ๙๘๗-๙๘๙ เออิเอน (Eian)
- พ.ศ. ๑๕๓๒-๑๕๓๓ / ค.ศ. ๙๘๙-๙๙๐ เออิโช (Eiso)
- พ.ศ. ๑๕๓๓-๑๕๓๘ / ค.ศ. ๙๙๐-๙๙๕ โชเรียว (Shōryaku)
- พ.ศ. ๑๕๓๘-๑๕๔๒ / ค.ศ. ๙๙๕-๙๙๙ โจโตกุ (Chōtoku)
- พ.ศ. ๑๕๔๒-๑๕๔๗ / ค.ศ. ๙๙๙-๑๐๐๔ โจโฮ (Chōhō)
- พ.ศ. ๑๕๔๗-๑๕๕๕ / ค.ศ. ๑๐๐๔-๑๐๑๒ คันโก (Kankō)
- พ.ศ. ๑๕๕๕-๑๕๖๐ / ค.ศ. ๑๐๑๒-๑๐๑๗ โจวะ (Chōwa)
- พ.ศ. ๑๕๖๐-๑๕๖๔ / ค.ศ. ๑๐๑๗-๑๐๒๑ คันนิน (Kannin)

พ.ศ. ๑๕๖๔-๑๕๖๗ / ค.ศ. ๑๐๒๑-๑๐๒๔	ยิอัน (Jian)
พ.ศ. ๑๕๖๗-๑๕๗๑ / ค.ศ. ๑๐๒๔-๑๐๒๘	มันยู (Manju)
พ.ศ. ๑๕๗๑-๑๕๘๐ / ค.ศ. ๑๐๒๘-๑๐๓๗	โจเง็น (Chōgen)
พ.ศ. ๑๕๘๐-๑๕๘๓ / ค.ศ. ๑๐๓๗-๑๐๔๐	โจเรียว (Chōryaku)
พ.ศ. ๑๕๘๓-๑๕๘๗ / ค.ศ. ๑๐๔๐-๑๐๔๔	โจเกียว (Chōkyū)
พ.ศ. ๑๕๘๗-๑๕๘๙ / ค.ศ. ๑๐๔๔-๑๐๔๖	คันโตกุ (Kantoku)
พ.ศ. ๑๕๘๙-๑๕๙๖ / ค.ศ. ๑๐๔๖-๑๐๕๓	เออิโซ (Eishō)
พ.ศ. ๑๕๙๖-๑๖๐๑ / ค.ศ. ๑๐๕๓-๑๐๕๘	เทนงิ (Tengi)
พ.ศ. ๑๖๐๑-๑๖๐๘ / ค.ศ. ๑๐๕๘-๑๐๖๕	โคเฮอิ (Kōhei)
พ.ศ. ๑๖๐๘-๑๖๑๒ / ค.ศ. ๑๐๖๕-๑๐๖๙	ยิเรียว (Jiryaku)
พ.ศ. ๑๖๑๒-๑๖๑๗ / ค.ศ. ๑๐๖๙-๑๐๗๔	เอนกียว (Eukyū)
พ.ศ. ๑๖๑๗-๑๖๒๐ / ค.ศ. ๑๐๗๔-๑๐๗๗	โยโฮ (Jōhō)
พ.ศ. ๑๖๒๐-๑๖๒๔ / ค.ศ. ๑๐๗๗-๑๐๘๑	โชเรียว (Shoryaku)
พ.ศ. ๑๖๒๔-๑๖๒๗ / ค.ศ. ๑๐๘๑-๑๐๘๔	เออิโฮ (Eihō)
พ.ศ. ๑๖๒๗-๑๖๓๐ / ค.ศ. ๑๐๘๔-๑๐๘๗	โอโตเก (Ōtoku)
พ.ศ. ๑๖๓๐-๑๖๓๗ / ค.ศ. ๑๐๘๗-๑๐๙๔	คันจิ (Kanji)
พ.ศ. ๑๖๓๗-๑๖๓๙ / ค.ศ. ๑๐๙๔-๑๐๙๖	คะโฮ (Kahō)
พ.ศ. ๑๖๓๙-๑๖๔๐ / ค.ศ. ๑๐๙๖-๑๐๙๗	เออิโจ (Eichō)
พ.ศ. ๑๖๔๐-๑๖๔๒ / ค.ศ. ๑๐๙๗-๑๐๙๙	โยโทกุ (Jōtoku)
พ.ศ. ๑๖๔๒-๑๖๔๗ / ค.ศ. ๑๐๙๙-๑๑๐๔	โควะ (Kōwa)
พ.ศ. ๑๖๔๗-๑๖๔๙ / ค.ศ. ๑๑๐๔-๑๑๐๖	โจจิ (Chōji)
พ.ศ. ๑๖๔๙-๑๖๕๑ / ค.ศ. ๑๑๐๖-๑๑๐๘	คะโฮ (Kōshō หรือ Kajō)
พ.ศ. ๑๖๕๑-๑๖๕๓ / ค.ศ. ๑๑๐๘-๑๑๑๐	เทนนิ (Tenmin)
พ.ศ. ๑๖๕๓-๑๖๕๖ / ค.ศ. ๑๑๑๐-๑๑๑๓	เทนเออิ (Ten'ei)
พ.ศ. ๑๖๕๖-๑๖๖๑ / ค.ศ. ๑๑๑๓-๑๑๑๘	เออิเกียว (Eikyū)
พ.ศ. ๑๖๖๑-๑๖๖๓ / ค.ศ. ๑๑๑๘-๑๑๒๐	เจนเออิ (Gen'ei)
พ.ศ. ๑๖๖๓-๑๖๖๗ / ค.ศ. ๑๑๒๐-๑๑๒๔	โฮอัน (Hōan)
พ.ศ. ๑๖๖๗-๑๖๖๙ / ค.ศ. ๑๑๒๔-๑๑๒๖	เทนจิ (Tenji)
พ.ศ. ๑๖๖๙-๑๖๗๔ / ค.ศ. ๑๑๒๖-๑๑๓๑	ไดจิ (Daiji)
พ.ศ. ๑๖๗๔-๑๖๗๕ / ค.ศ. ๑๑๓๑-๑๑๓๒	เทนโช (Tenshō)

๑๐๖๖

ข้อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

- พ.ศ. ๑๖๗๕-๑๖๗๘ / ค.ศ. ๑๑๓๒-๑๑๓๕ โจโซ (Chōshō)
- พ.ศ. ๑๖๗๘-๑๖๘๔ / ค.ศ. ๑๑๓๕-๑๑๔๑ โฮเอน (Hōen)
- พ.ศ. ๑๖๘๔-๑๖๘๕ / ค.ศ. ๑๑๔๑-๑๑๔๒ เออิชิ (Eiji)
- พ.ศ. ๑๖๘๕-๑๖๘๗ / ค.ศ. ๑๑๔๒-๑๑๔๔ โคจิ (Kōji)
- พ.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ / ค.ศ. ๑๑๔๔-๑๑๔๕ เทนโย (Ten'yō)
- พ.ศ. ๑๖๘๘-๑๖๙๔ / ค.ศ. ๑๑๔๕-๑๑๕๑ คีวอัน (Kyūan)
- พ.ศ. ๑๖๙๔-๑๖๙๗ / ค.ศ. ๑๑๕๑-๑๑๕๔ นิมเปอิ (Nimpei)
- พ.ศ. ๑๖๙๗-๑๖๙๙ / ค.ศ. ๑๑๕๔-๑๑๕๖ คีวจุ (Kyūju)
- พ.ศ. ๑๖๙๙-๑๗๐๒ / ค.ศ. ๑๑๕๖-๑๑๕๙ โฮเอน (Hōgen)
- พ.ศ. ๑๗๐๒-๑๗๐๓ / ค.ศ. ๑๑๕๙-๑๑๖๐ เฮอิชิ (Heiji)
- พ.ศ. ๑๗๐๓-๑๗๐๔ / ค.ศ. ๑๑๖๐-๑๑๖๑ เออิริยะกุ (Eiryaku)
- พ.ศ. ๑๗๐๔-๑๗๐๖ / ค.ศ. ๑๑๖๑-๑๑๖๓ โอโฮ (Ōhō)
- พ.ศ. ๑๗๐๖-๑๗๐๘ / ค.ศ. ๑๑๖๓-๑๑๖๕ โชกัน (Chōkan)
- พ.ศ. ๑๗๐๘-๑๗๐๙ / ค.ศ. ๑๑๖๕-๑๑๖๖ เออิมัน (Eiman)
- พ.ศ. ๑๗๐๙-๑๗๑๒ / ค.ศ. ๑๑๖๖-๑๑๖๙ นินอัน (Nin'an)
- พ.ศ. ๑๗๑๒-๑๗๑๔ / ค.ศ. ๑๑๖๙-๑๑๗๑ คาโอ (Kaō)
- พ.ศ. ๑๗๑๔-๑๗๑๘ / ค.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๕ โชอัน (Shōan)
- พ.ศ. ๑๗๑๘-๑๗๒๐ / ค.ศ. ๑๑๗๕-๑๑๗๗ อันเงน (Angen)
- พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๒๔ / ค.ศ. ๑๑๗๗-๑๑๘๑ ชิโช (Jishō)
- พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๒๕ / ค.ศ. ๑๑๘๑-๑๑๘๒ โยวะ (Yōwa)
- พ.ศ. ๑๗๒๕-๑๗๒๗ / ค.ศ. ๑๑๘๒-๑๑๘๔ จูเออิ (Juei)
- พ.ศ. ๑๗๒๗-๑๗๒๘ / ค.ศ. ๑๑๘๔-๑๑๘๕ เก็นริยูกุ (Genryaku)
- พ.ศ. ๑๗๒๘-๑๗๓๓ / ค.ศ. ๑๑๘๕-๑๑๙๐ บุนจิ (Bunji)
- พ.ศ. ๑๗๓๓-๑๗๓๕ / ค.ศ. ๑๑๙๐-๑๑๙๒ เคนกิ่ว (Kenkyū)
- พ.ศ. ๑๗๓๕-๑๗๔๔ / ค.ศ. ๑๑๙๒-๑๒๐๑ โชจิ (Shōji)
- พ.ศ. ๑๗๔๔-๑๗๔๗ / ค.ศ. ๑๒๐๑-๑๒๐๔ เคนนิน (Kennin)
- พ.ศ. ๑๗๔๗-๑๗๔๙ / ค.ศ. ๑๒๐๔-๑๒๐๖ เก็นกิ่ว (Genkyū)
- พ.ศ. ๑๗๔๙-๑๗๕๐ / ค.ศ. ๑๒๐๖-๑๒๐๗ เคนเออิ (Ken'ei)
- พ.ศ. ๑๗๕๐-๑๗๕๔ / ค.ศ. ๑๒๐๗-๑๒๑๑ โยเงน (Jōgen)
- พ.ศ. ๑๗๕๔-๑๗๕๖ / ค.ศ. ๑๒๑๑-๑๒๑๓ เคนริยูกุ (Kenryaku)

ลำดับ พ.ศ./ค.ศ. ในศักราชญี่ปุ่น

๑๐๖๗

พ.ศ. ๑๗๕๖-๑๗๖๒ / ค.ศ. ๑๒๑๓-๑๒๑๙	เคมโป (Kempō)
พ.ศ. ๑๗๖๒-๑๗๖๕ / ค.ศ. ๑๒๑๙-๑๒๒๒	โยกิ่ว (Jūkyō)
พ.ศ. ๑๗๖๕-๑๗๖๗ / ค.ศ. ๑๒๒๒-๑๒๒๔	โยโอ (Jōō)
พ.ศ. ๑๗๖๗-๑๗๖๘ / ค.ศ. ๑๒๒๔-๑๒๒๕	เก็นนิน (Gennin)
พ.ศ. ๑๗๖๘-๑๗๗๐ / ค.ศ. ๑๒๒๕-๑๒๒๗	คะโรกุ (Karoku)
พ.ศ. ๑๗๗๐-๑๗๗๒ / ค.ศ. ๑๒๒๗-๑๒๒๙	อันเทอิ (Antei)
พ.ศ. ๑๗๗๒-๑๗๗๕ / ค.ศ. ๑๒๒๙-๑๒๓๒	คังกิ (Kanki)
พ.ศ. ๑๗๗๕-๑๗๗๖ / ค.ศ. ๑๒๓๒-๑๒๓๓	โยเออิ (Jōei)
พ.ศ. ๑๗๗๖-๑๗๘๗ / ค.ศ. ๑๒๓๓-๑๒๔๔	เทมปุคุ (Tempuku)
พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๗๘ / ค.ศ. ๑๒๓๔-๑๒๓๕	บุนเรียคุ (Bunryaku)
พ.ศ. ๑๗๗๘-๑๗๘๑ / ค.ศ. ๑๒๓๕-๑๒๓๘	คะเทอิ (Katei)
พ.ศ. ๑๗๘๑-๑๗๘๒ / ค.ศ. ๑๒๓๘-๑๒๓๙	เรียคุนิน (Ryakunin)
พ.ศ. ๑๗๘๒-๑๗๘๓ / ค.ศ. ๑๒๓๙-๑๒๔๐	เอนโอ (En'ō)
พ.ศ. ๑๗๘๓-๑๗๘๖ / ค.ศ. ๑๒๔๐-๑๒๔๓	นินจิ (Ninji)
พ.ศ. ๑๗๘๖-๑๗๙๐ / ค.ศ. ๑๒๔๓-๑๒๔๗	คังเงน (Kangen)
พ.ศ. ๑๗๙๐-๑๗๙๒ / ค.ศ. ๑๒๔๗-๑๒๔๙	โฮจิ (Hōji)
พ.ศ. ๑๗๙๒-๑๗๙๔ / ค.ศ. ๑๒๔๙-๑๒๕๑	เคนโจ (Kenchō)
พ.ศ. ๑๗๙๔-๑๘๐๐ / ค.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๗	โคเงน (Kōgen)
พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๐๒ / ค.ศ. ๑๒๕๗-๑๒๕๙	โชกะ (Shōka)
พ.ศ. ๑๘๐๒-๑๘๐๓ / ค.ศ. ๑๒๕๙-๑๒๖๐	โชเงน (Shōgen)
พ.ศ. ๑๘๐๓-๑๘๐๔ / ค.ศ. ๑๒๖๐-๑๒๖๑	บุนโอ (Bun'ō)
พ.ศ. ๑๘๐๔-๑๘๐๗ / ค.ศ. ๑๒๖๑-๑๒๖๔	โคโจ (Kōchō)
พ.ศ. ๑๘๐๗-๑๘๑๘ / ค.ศ. ๑๒๖๔-๑๒๗๕	บุนเออิ (Bun'ei)
พ.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๒๑ / ค.ศ. ๑๒๗๕-๑๒๗๘	เคนจิ (Kenji)
พ.ศ. ๑๘๒๑-๑๘๓๑ / ค.ศ. ๑๒๗๘-๑๒๘๘	โคอัน (Kōan)
พ.ศ. ๑๘๓๑-๑๘๓๖ / ค.ศ. ๑๒๘๘-๑๒๙๓	โชโอ (Shōō)
พ.ศ. ๑๘๓๖-๑๘๔๒ / ค.ศ. ๑๒๙๓-๑๒๙๙	เออินิน (Einin)
พ.ศ. ๑๘๔๒-๑๘๔๕ / ค.ศ. ๑๒๙๙-๑๓๐๒	โชอัน (Shōan)
พ.ศ. ๑๘๔๕-๑๘๔๖ / ค.ศ. ๑๓๐๒-๑๓๐๓	เคนเงน (Kengen)
พ.ศ. ๑๘๔๖-๑๘๔๙ / ค.ศ. ๑๓๐๓-๑๓๐๖	คะเงน (Kagen)

๑๐๖๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

- พ.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๕๖ / ค.ศ. ๑๓๑๒-๑๓๑๓ โทกุจิ (Tokuji)
- พ.ศ. ๑๘๕๖-๑๘๕๗ / ค.ศ. ๑๓๑๓-๑๓๑๔ เอนเกียว (Enkyō)
- พ.ศ. ๑๘๕๗-๑๘๕๘ / ค.ศ. ๑๓๑๔-๑๓๑๕ โอโจ (Ōchō)
- พ.ศ. ๑๘๕๘-๑๘๖๐ / ค.ศ. ๑๓๑๕-๑๓๑๗ โชวะ (Shōwa)
- พ.ศ. ๑๘๖๐-๑๘๖๒ / ค.ศ. ๑๓๑๗-๑๓๑๙ บุมโป (Bumpō)
- พ.ศ. ๑๘๖๒-๑๘๖๔ / ค.ศ. ๑๓๑๙-๑๓๒๑ เก็นโอ (Gen'ō)
- พ.ศ. ๑๘๖๔-๑๘๖๗ / ค.ศ. ๑๓๒๑-๑๓๒๔ เก็นโก (Genkō)
- พ.ศ. ๑๘๖๗-๑๘๖๙ / ค.ศ. ๑๓๒๔-๑๓๒๖ โชชู (Shōchō)
- พ.ศ. ๑๘๖๙-๑๘๗๒ / ค.ศ. ๑๓๒๖-๑๓๒๙ คะเรียว (Karyaku)
- พ.ศ. ๑๘๗๒-๑๘๗๔ / ค.ศ. ๑๓๒๙-๑๓๓๑ เก็นโทกุ (Gentoku)
- พ.ศ. ๑๘๗๔-๑๘๗๗ / ค.ศ. ๑๓๓๑-๑๓๓๔ เก็นโก (Genkō)
- พ.ศ. ๑๘๗๗-๑๘๗๙ / ค.ศ. ๑๓๓๔-๑๓๓๖ โชเกอิ (Shōkei) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๘๗๙-๑๘๘๑ / ค.ศ. ๑๓๓๖-๑๓๓๘ เค็มมุ (Kemmu)
- พ.ศ. ๑๘๘๑-๑๘๘๓ / ค.ศ. ๑๓๓๘-๑๓๔๐ เองเง็น (Engen)
- พ.ศ. ๑๘๘๓-๑๘๘๕ / ค.ศ. ๑๓๔๐-๑๓๔๒ เรียวโก (Ryakuō) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๘๘๕-๑๘๘๗ / ค.ศ. ๑๓๔๒-๑๓๔๔ โคโกกุ (Kōkoku)
- พ.ศ. ๑๘๘๗-๑๘๘๙ / ค.ศ. ๑๓๔๔-๑๓๔๖ โคเออิ (Kōei) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๘๘๙-๑๘๙๑ / ค.ศ. ๑๓๔๖-๑๓๔๘ โจวะ (Jōwa) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๘๙๑-๑๘๙๓ / ค.ศ. ๑๓๔๘-๑๓๕๐ โชเฮอิ (Shōhei)
- พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๘๙๕ / ค.ศ. ๑๓๕๐-๑๓๕๒ คันโอ (Kan'ō) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๘๙๕-๑๘๙๗ / ค.ศ. ๑๓๕๒-๑๓๕๔ บุนนะ (Bunna) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๘๙๗-๑๘๙๙ / ค.ศ. ๑๓๕๔-๑๓๕๖ เอ็มบุน (Embun) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๙๐๑-๑๙๐๓ / ค.ศ. ๑๓๖๑-๑๓๖๓ โคอัน (Kōan) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๙๐๓-๑๙๐๕ / ค.ศ. ๑๓๖๓-๑๓๖๕ โจจิ (Jōji) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๙๐๕-๑๙๐๗ / ค.ศ. ๑๓๖๕-๑๓๖๗ โออัน (Ōan) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๙๐๗-๑๙๐๙ / ค.ศ. ๑๓๖๗-๑๓๖๙ เคนโตกุ (Kentoku)
- พ.ศ. ๑๙๐๙-๑๙๑๑ / ค.ศ. ๑๓๖๙-๑๓๗๑ บุนชู (Bunchū)
- พ.ศ. ๑๙๑๑-๑๙๑๓ / ค.ศ. ๑๓๗๑-๑๓๗๓ เออิวะ (Eiwa) (N.D.)
- พ.ศ. ๑๙๑๓-๑๙๑๕ / ค.ศ. ๑๓๗๓-๑๓๗๕ เทนจู (Tenju)
- พ.ศ. ๑๙๑๕-๑๙๑๗ / ค.ศ. ๑๓๗๕-๑๓๗๗ โคเรียว (Koryaku) (N.D.)

ลำดับ พ.ศ./ค.ศ. ในศักราชญี่ปุ่น

๑๐๖๙

พ.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๒๗ / ค.ศ. ๑๓๘๑-๑๓๘๔ โควะ (Kowa)

พ.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๒๗ / ค.ศ. ๑๓๘๑-๑๓๘๔ เออิโทกุ (Eitoku) (N.D.)

พ.ศ. ๑๙๒๗-๑๙๓๐ / ค.ศ. ๑๓๘๔-๑๓๘๗ ชิโตะกุ (Shitoku) (N.D.)

พ.ศ. ๑๙๒๗-๑๙๓๕ / ค.ศ. ๑๓๘๔-๑๓๙๒ เกมจู (Gemchū)

พ.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๓๒ / ค.ศ. ๑๓๘๗-๑๓๘๙ คะเกอิ (Kakei) (N.D.)

พ.ศ. ๑๙๓๒-๑๙๓๓ / ค.ศ. ๑๓๘๙-๑๓๙๐ โคโอะ (Kōō) (N.D.)

พ.ศ. ๑๙๓๓-๑๙๓๗ / ค.ศ. ๑๓๙๐-๑๓๙๔ เมโตะกุ (Meitoku) (N.D.)

จนถึง พ.ศ. ๑๙๓๕ / ค.ศ. ๑๓๙๒)

พ.ศ. ๑๙๓๗-๑๙๓๘ / ค.ศ. ๑๓๙๔-๑๔๐๑ โอเออิ (Ōei)

พ.ศ. ๑๙๓๘-๑๙๓๙ / ค.ศ. ๑๔๐๑-๑๔๐๒ โชโจ (Shōchō)

พ.ศ. ๑๙๓๙-๑๙๔๔ / ค.ศ. ๑๔๐๒-๑๔๐๗ เออิเกียว (Eikyō)

พ.ศ. ๑๙๔๔-๑๙๔๗ / ค.ศ. ๑๔๐๗-๑๔๑๐ คากิตสึ (Kakitsu)

พ.ศ. ๑๙๔๗-๑๙๕๒ / ค.ศ. ๑๔๑๐-๑๔๑๕ บุนนัน (Bunnan)

พ.ศ. ๑๙๕๒-๑๙๕๕ / ค.ศ. ๑๔๑๕-๑๔๑๘ โฮโตะกุ (Hōtoku)

พ.ศ. ๑๙๕๕-๑๙๕๘ / ค.ศ. ๑๔๑๘-๑๔๒๑ เคียวโตะกุ (Kyōtoku)

พ.ศ. ๑๙๕๘-๒๐๐๐ / ค.ศ. ๑๔๒๑-๑๔๖๓ โคโช (Kōshō)

พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๓ / ค.ศ. ๑๔๖๓-๑๔๖๖ โจโรกุ (Chōroku)

พ.ศ. ๒๐๐๓-๒๐๐๙ / ค.ศ. ๑๔๖๖-๑๔๖๘ คันโช (Kanshō)

พ.ศ. ๒๐๐๙-๒๐๑๐ / ค.ศ. ๑๔๖๘-๑๔๖๙ บุนโช (Bunshō)

พ.ศ. ๒๐๑๐-๒๐๑๒ / ค.ศ. ๑๔๖๙-๑๔๗๑ โอนิน (Ōnin)

พ.ศ. ๒๐๑๒-๒๐๓๐ / ค.ศ. ๑๔๗๑-๑๔๘๙ บุมเมอิ (Bummei)

พ.ศ. ๒๐๓๐-๒๐๓๒ / ค.ศ. ๑๔๘๙-๑๔๙๑ โจเกียว (Chōkyō)

พ.ศ. ๒๐๓๒-๒๐๓๕ / ค.ศ. ๑๔๙๑-๑๔๙๒ เอนโทกุ (Entoku)

พ.ศ. ๒๐๓๕-๒๐๔๔ / ค.ศ. ๑๔๙๒-๑๕๐๑ เมโอะ (Meiō)

พ.ศ. ๒๐๔๔-๒๐๔๗ / ค.ศ. ๑๕๐๑-๑๕๐๔ บุนกิ (Bunki)

พ.ศ. ๒๐๔๗-๒๐๖๔ / ค.ศ. ๑๕๐๔-๑๕๒๑ เออิโช (Eishō)

พ.ศ. ๒๐๖๔-๒๐๗๑ / ค.ศ. ๑๕๒๑-๑๕๒๘ ไดเออิ (Daiei)

พ.ศ. ๒๐๗๑-๒๐๗๕ / ค.ศ. ๑๕๒๘-๑๕๓๒ เคียวโรกุ (Kyōroku)

พ.ศ. ๒๐๗๕-๒๐๗๘ / ค.ศ. ๑๕๓๒-๑๕๕๕ เทมบุน (เทมมอน) Tembun (Temmon)

พ.ศ. ๒๐๗๘-๒๑๐๑ / ค.ศ. ๑๕๕๕-๑๕๗๘ โคจิ (Kōji)

- พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๑๑๓ / ค.ศ. ๑๕๕๘-๑๕๗๐ เออิโระกุ (Eiroku)
- พ.ศ. ๒๑๑๓-๒๑๑๖ / ค.ศ. ๑๕๗๐-๑๕๗๓ เกนกิ (Genki)
- พ.ศ. ๒๑๑๖-๒๑๓๕ / ค.ศ. ๑๕๗๓-๑๕๙๒ เทนโช (Tenshō)
- พ.ศ. ๒๑๓๕-๒๑๓๙ / ค.ศ. ๑๕๙๒-๑๕๙๖ บุนโรกุ (Bunroku)
- พ.ศ. ๒๑๓๙-๒๑๕๘ / ค.ศ. ๑๕๙๖-๑๖๑๕ เคอิโจ (Keichō)
- พ.ศ. ๒๑๕๘-๒๑๖๗ / ค.ศ. ๑๖๑๕-๑๖๒๔ เกนนะ (Genna)
- พ.ศ. ๒๑๖๗-๒๑๘๗ / ค.ศ. ๑๖๒๔-๑๖๔๔ คันเออิ (Kan'ei)
- พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๑๙๑ / ค.ศ. ๑๖๔๔-๑๖๔๘ โชโฮ (Shōhō)
- พ.ศ. ๒๑๙๑-๒๑๙๕ / ค.ศ. ๑๖๔๘-๑๖๕๒ เคอิอัน (Keian)
- พ.ศ. ๒๑๙๕-๒๑๙๘ / ค.ศ. ๑๖๕๒-๑๖๕๕ โยโฮ (Jōhō)
- พ.ศ. ๒๑๙๘-๒๒๐๑ / ค.ศ. ๑๖๕๕-๑๖๕๘ เมเรกิ (Meireki)
- พ.ศ. ๒๒๐๑-๒๒๐๔ / ค.ศ. ๑๖๕๘-๑๖๖๑ มันิชิ (Manji)
- พ.ศ. ๒๒๐๔-๒๒๑๖ / ค.ศ. ๑๖๖๑-๑๖๗๓ คัมบุน (Kambun)
- พ.ศ. ๒๒๑๖-๒๒๒๗ / ค.ศ. ๑๖๗๓-๑๖๘๔ เทนนะ (Tenna)
- พ.ศ. ๒๒๒๗-๒๒๓๑ / ค.ศ. ๑๖๘๔-๑๖๘๘ โยเกียว (Jōkyō)
- พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๗ / ค.ศ. ๑๖๘๘-๑๗๐๔ เกนโรกุ (Genroku)
- พ.ศ. ๒๒๔๗-๒๒๕๔ / ค.ศ. ๑๗๐๔-๑๗๑๑ โฮเออิ (Hoei)
- พ.ศ. ๒๒๕๔-๒๒๕๙ / ค.ศ. ๑๗๑๑-๑๗๑๖ โชโตกุ (Shōtoku)
- พ.ศ. ๒๒๕๙-๒๒๗๙ / ค.ศ. ๑๗๑๖-๑๗๓๖ เคียวโฮ (Kyōhō)
- พ.ศ. ๒๒๗๙-๒๒๘๔ / ค.ศ. ๑๗๓๖-๑๗๔๑ เกมบุน (Gemvun)
- พ.ศ. ๒๒๘๔-๒๒๘๗ / ค.ศ. ๑๗๔๑-๑๗๔๔ คัมโป (Kampō)
- พ.ศ. ๒๒๘๗-๒๒๙๑ / ค.ศ. ๑๗๔๔-๑๗๔๘ เอนกียว (Enkyō)
- พ.ศ. ๒๒๙๑-๒๒๙๔ / ค.ศ. ๑๗๔๘-๑๗๕๑ คันเอน (Kan'en)
- พ.ศ. ๒๒๙๔-๒๓๐๗ / ค.ศ. ๑๗๕๑-๑๗๖๔ โฮเรกิ (โฮเรียกุ) (Hōreki หรือ Hōryaku)
- พ.ศ. ๒๓๐๗-๒๓๑๕ / ค.ศ. ๑๗๖๔-๑๗๗๒ เมวะ (Meiwa)
- พ.ศ. ๒๓๑๕-๒๓๒๔ / ค.ศ. ๑๗๗๒-๑๗๘๑ อันเออิ (An'ei)
- พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๓๒ / ค.ศ. ๑๗๘๑-๑๗๘๙ เทมเมอิ (Temmei)
- พ.ศ. ๒๓๓๒-๒๓๔๔ / ค.ศ. ๑๗๘๙-๑๘๐๑ คันเซอิ (Kansei)
- พ.ศ. ๒๓๔๔-๒๓๔๗ / ค.ศ. ๑๘๐๑-๑๘๐๔ เคียววะ (Kyōwa)
- พ.ศ. ๒๓๔๗-๒๓๖๑ / ค.ศ. ๑๘๐๔-๑๘๑๘ บุนกะ (Bunka)

ลำดับ พ.ศ./ค.ศ. ในศักราชญี่ปุ่น

๑๐๗๑

พ.ศ. ๒๓๖๑-๒๓๗๓ / ค.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๓๐ บุนเซอิ (Bunsei)
 พ.ศ. ๒๓๗๓-๒๓๘๗ / ค.ศ. ๑๘๓๐-๑๘๔๔ เทมโป (Tempō)
 พ.ศ. ๒๓๘๗-๒๓๙๑ / ค.ศ. ๑๘๔๔-๑๘๔๘ โคกะ (Kōka)
 พ.ศ. ๒๓๙๑-๒๓๙๗ / ค.ศ. ๑๘๔๘-๑๘๕๔ คะเออิ (Kaei)
 พ.ศ. ๒๓๙๗-๒๔๐๓ / ค.ศ. ๑๘๕๔-๑๘๖๐ อันเซอิ (Ansei)
 พ.ศ. ๒๔๐๓-๒๔๐๕ / ค.ศ. ๑๘๖๐-๑๘๖๑ มั่นเอน (Man'en)
 พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๐๗ / ค.ศ. ๑๘๖๑-๑๘๖๔ บุนเกียว (Bunkyo)
 พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๘ / ค.ศ. ๑๘๖๔-๑๘๖๕ เกนจิ (Genji)
 พ.ศ. ๒๔๐๘-๒๔๑๑ / ค.ศ. ๑๘๖๕-๑๘๖๘ เคอิโอะ (Keiō)
 พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕ / ค.ศ. ๑๘๖๘-๑๙๑๒ เมจิ (Meiji)
 พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๔๖๙ / ค.ศ. ๑๙๑๒-๑๙๒๖ ไทโช (Taishō)
 พ.ศ. ๒๔๖๙ - / ค.ศ. ๑๙๒๖ - โชวะ (Shōwa)

ดรรชนี

ก			
กกุสันธะ, พระพุทธเจ้า	๓๒๐	กิวชีว, เกาะ	๔๒๙
กรรม	๑๐๐๘	กูปไล	๖๖๘
กรุณา	๑๒๔	กุมารซีพ	๑๑๒
กวนจุ	๖๖๔	กุศลกรรม	๑๒๐
กวันตุง, แหลม	๘๘๔	กุศลกรรมบถ	๑๑๙
กวัลลัค	๑๑๒, ๑๒๘	เกโกกูโย	๓๕๗
กวางหว, จักรพรรดิ	๑๒	เกงโง	๕๖๗
กวาสลุก	๑, ๖๘	เกนกี	๓๖๐
กอนเงน	๓๘๑	เกนญ	๒๕๐
กอนโต เซอเกอ	๘๙๗	เกนโก, ศักราช	๒๙๗
กัตตา	๑๐๐๘	เกนไกณะตะ	๘๘๖
กันจัน	๒	เกนจิ, เจ้าชาย	๑๓๑, ๒๐๓-๒๐๖, ๒๐๘, ๒๒๐, ๕๑๐, ๖๑๖, ๖๑๘
กันยีน	๑๒๘	เกนชิน	๑๓๑, ๒๒๕-๒๒๗, ๒๓๐
กันอะมิ	๒๑๕	เกนโย	๒๙๑
กัป	๓๑๘	เกนโยชะ	๘๘๖
กัสสป, พระพุทธเจ้า	๓๒๐	เกนโร	๘๔๐, ๘๙๒
กามาพจรสวรรค์	๓๑๙	เกนโรกุ, ยุค	๓๕๐
กาเมอ-คะ	๖๕๖	เกมเมียว, จักรพรรดินี	๑๘
กายกรรม	๒๒๙	เกรแฮม	๕๖๗
การปฏิรูปไตกะ	๒	เกรย์	๘๓๕
กาศยปะ	๒๖๖, ๒๗๑, ๒๘๑	เกอเท	๑๐๐๐
กาสะสะ, แหลม	๒๔	เกาซุง, จักรพรรดิ	๑๖
กาโย	๔๐๕	เกาหลี่	๓๗๖
กิฟู	๓๗๖	เกาหลี่, ประเทศ	๓๕, ๔๓
กิวชีว, เกาะ	๒๕๗, ๕๔๓, ๖๕๑, ๖๖๐	เกี้ยวกริน-ไซ	๓๖๐
กิวชีว, มณฑล	๕๖๖		

ดรรชนี

๑๐๗๓

เกี้ยวโต	๓, ๖๗, ๑๓๐, ๒๑๕, ๓๑๒, ๗๔๔
เกี้ยวโต, มหาวิทยาลัย	๙๙๖
เกี้ยวโต, เมือง	๑๓๓, ๑๘๔, ๒๓๗, ๒๔๑, ๒๔๕, ๒๕๗, ๒๗๓, ๒๗๖, ๒๗๙, ๓๖๙, ๓๙๓, ๓๙๖, ๓๙๘, ๕๒๖
เกี้ยวโต, ราชสำนัก	๒๘๐
โกธิ-ซื่อ	๕๔๘
โกชันโย	๑๓๑
โกไดโง	๒๗๙
โกไดโง, จักรพรรดิ	๒๑๕
โกไดโงะ, จักรพรรดิ	๒๙๖-๒๙๗
โกไดโงะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๒๙๙
โกโตบะ, จักรพรรดิ	๒๓๗, ๒๕๙
โกนาคุมะ, พระพุทธเจ้า	๓๒๐
โกเมียวโซโย	๓๑๘
โกยา	๒๒๓
โกยา, ภูเขา	๓๑๐-๓๑๑
โกเสน	๒๑๒
โกโฮ	๓๖๕

ข

ขงจื้อ	๕๗, ๖๗, ๖๙-๗๐, ๘๓, ๙๑, ๓๐๑, ๓๐๙, ๓๓๘, ๓๕๗, ๔๗๑, ๔๗๘, ๔๘๐, ๔๘๗, ๔๘๙, ๔๙๐, ๔๙๒, ๔๙๙, ๕๑๑, ๕๕๑, ๕๖๓, ๖๐๗, ๖๑๒, ๖๖๒, ๖๘๗, ๖๙๒, ๗๗๒, ๗๙๙, ๘๕๖
--------	--

ขงจื้อ, ลัทธิ	๒๙, ๔๔-๔๖, ๕๗, ๖๙, ๗๑, ๘๒, ๑๑๒- ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๕๓, ๑๕๙, ๑๖๓, ๑๗๖, ๑๗๙, ๓๐๓, ๓๑๖, ๓๒๑, ๓๔๙-๓๕๑, ๓๕๓-๓๕๔, ๓๕๒-๓๕๓, ๓๙๕, ๔๐๑, ๔๐๓, ๔๐๕, ๔๐๗, ๔๑๔, ๔๒๑, ๔๒๙, ๔๓๑, ๔๕๔-๔๕๕, ๔๕๙- ๔๖๑, ๔๖๔, ๔๖๖, ๔๗๑, ๔๗๕-๔๗๖, ๔๘๓, ๔๘๖- ๔๘๗, ๔๙๙-๕๐๓, ๕๔๔, ๕๔๖, ๕๕๐, ๕๖๑, ๕๖๘, ๕๗๗-๕๗๘, ๕๘๖-๕๘๗, ๕๙๐, ๕๙๒, ๕๙๕, ๕๙๘, ๖๑๕, ๖๑๗-๖๑๘, ๖๒๙, ๖๓๔, ๖๗๖-๖๗๗, ๖๙๓, ๖๙๖, ๗๐๕, ๗๑๙, ๗๒๑, ๗๒๓-๗๒๔, ๑๐๒๐, ๑๐๒๓, ๑๐๓๓
---------------	---

ขงจื้อ, ศาสนา	๑๖๐, ๑๗๔, ๓๑๓, ๓๒๔, ๕๖๐, ๕๖๔-๕๖๕, ๕๘๕, ๕๘๘-๕๘๙, ๖๒๗, ๖๓๔
ขงจื้อใหม่, ลัทธิ	๔๖๔, ๔๗๖, ๔๘๐, ๔๘๕, ๔๘๗, ๔๙๙, ๗๔๒
ขันตี	๑๒๔
ขันธี	๑๒๔

๑๐๗๔

ปอเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ไชยวง, ศักราช	๑๔	คะโน ทันยู	๓๘๑
ค		คะโนะ	๒๕๗
คงคา, แม่น้ำ	๒๓๕	คะมะทะริ	๘๓
กรรมคุณทล	๕๙๒	คะมิ โยชิตะ	๓๑๔
ครอมเวลล์	๙๘๙	คะมิ	๒๘-๓๑,
คริสต์ศาสนา	๒๙, ๑๔๑, ๓๙๕,		๓๑๓-๓๑๔, ๓๑๖
	๔๒๙, ๖๒๗, ๖๙๖, ๗๒๕,	คะมิ-คะเซ	๓๑๒
	๙๘๕-๙๘๖, ๙๙๐-๙๙๑,	คะมิคะเซ	๓๖๑
	๙๙๓-๙๙๔, ๑๐๑๔, ๑๐๕๒	คะมิ-มุสุบิ, เทพ	๖๐๓
คฤหัสถ์	๒๔๙	คะมุยะมะโตะ, เทพ	๗๓
คหบดีรัตนะ	๓๒๐	คะเมยามะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๖๘๘
คองโง	๓๑๘	คะเมอิ คัตสึอิจิโร	๑๐๔๕
คอนโด ฮิซะกุ	๖๖๕	คะโมะ	๑๙๘
คอมมิวนิสต์	๙๕๙	คะโมะ มะบุจิ	๕๘๗, ๕๙๕
คอมมิวนิสต์, ลัทธิ	๘๘๘, ๙๕๘,	คะโมะ มาบุจิ	๓๕๑
	๙๗๒, ๑๐๕๒	คะโมะมะ บุจิ	๕๙๐
คะกุเมอิ	๑๙๕	คะวะคะมิ ฮะยะมะ	๙๕๔, ๙๘๔, ๑๐๑๓
คะกุอิน	๑๙๕	คะวะคะมิ	๙๕๘
คะงะ, เมือง	๕๐๓	คะไว เออิอิโร	๙๖๘
คะงุ, ภูเขา	๓๖-๓๗	คะสูงะ	๑๘๕, ๑๙๘
คะเงะ-เบนเกอิ	๗๓๙	คะเออิ, ศักราช	๗๐๖, ๗๑๒
คะชิมะ, ศาลเจ้า	๓๐	คักกะ	๕๕
คะชิวะบะระ	๑๐๖	คัง, จักรพรรดิ	๕๕๓
คะตะ อะชิมะมาโระ	๕๘๖, ๕๙๐, ๕๙๕	คัตสึสึบุโร	๓๖๒
คะโต ทากาอะกิ	๘๔๑, ๘๔๓	คัตสึ	๓๐๒
คะโตริ	๓๐	คัตสึ อะวะ	๗๐๒
คะนะ	๑๖๖	คัตสึระ ทะโร	๘๔๑
คะเนโกะ	๗๘๓	คัตสึระ	๘๔๑
คะเนซามะ	๒๔๒	คันทะฮอน	๒๓๔
คะเนโตโม	๒๑๖	คันทะอิ, ศักราช	๖๕๙

ดรรชนี

๑๐๗๕

คันอะมิ	๓๔๐
คันเออิ, คักราช	๕๕๓
คัมขัดคา, เกาะ	๖๔๓
คัมกีร์ไบเบิล	๔๙๐
คัมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๓๙, ๑๖๑, ๓๖๑
คัมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๓๕
คัมมุ	๓
คาตะ อะสุมะมาโระ	๓๕๑
คาโด คิโยมาสะ	๓๗๐
คานต์	๗๔๐, ๑๐๒๕
คานธี	๑๐๔๘
คาบูกิ	๕๑๑, ๕๑๓
คามะคุระ	๒๑๔
คามะคุระ, ไชกุน	๓๒๕
คามะคุระ, เมือง	๒๕๖, ๒๕๙, ๒๖๒, ๒๗๓, ๒๗๔
คามะคุระ, ะบอบ	๒๑๗
คามะคุระ, สมัย	๒๑๔
คามากุระ	๑๙๘
ควากามิ	๔๒
คิกุจิ ทาเกโอะ, นายพล	๘๗๐
คิกุจิ	๘๗๔
คิชฌกูฏ, ภูเขา	๑๔๐, ๑๘๙, ๒๖๒, ๒๖๗ ๒๗๐, ๒๘๑, ๒๙๘, ๓๐๐
คิชชะ	๓๐๔
คิชิกิโนะมียะ	๓๙
คิโตะ โคชิน	๗๕๒

คิโตะ โคชิน	๗๑๖
คิโตะ ไชโง	๗๖๔
คิโตะ ทะกะโยชิ	๙๕๒
คิโตะ	๗๕๔-๗๕๕, ๗๕๘, ๘๖๖
คิตะ อิกกิ	๙๐๐, ๙๐๒
คิตะ อิกิกะ	๙๑๓
คิตะซาโตะ ชิเบสะบุโร	๗๒๕
คิตะบะตะเกะ	๓๑๒, ๓๑๕
คิตาบาตาเกะ	๒๑๕, ๒๑๙
คิโนซิตะ	๓๖๘
คิมเบอิ, คิโยซาตะ	๓๖๗
คิมเมอิ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๙
คิมิงะสะ เฮียวตะยู	๖๗๗
คิมุระ ไทโซ	๖๕๗
คิโยมิสึเดระ	๑๘๕
คิโยโมริ	๑๓๑
คิโยอุระ	๘๔๑
คิโยโอกะ โออิกิจิ	๗๒๕
คิโยฮาระ	๓๙๒
คิริชิโอะ	๒๐๔
คิอิ, จังหวัด	๘๗
คิตาคาธา, คัมกีร์	๔๗๔, ๔๘๕, ๕๘๔, ๕๙๒, ๕๙๔
	๖๑๙, ๖๓๑
คุไก	๑๓๐, ๑๓๔, ๑๓๙, ๑๕๙-๑๖๓, ๑๖๕-๑๖๗, ๑๗๑, ๑๗๕, ๑๘๓-๑๘๕, ๑๙๓-๑๙๔, ๒๒๐, ๕๒๙

๑๐๗๖

ป่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

คุชินะตะฮิเมะ	๓๘	เคียวไร	๕๓๐-๕๓๑, ๕๓๓,
คุนิโนะมิกโกะ	๖๑		๕๓๕, ๕๓๘-๕๔๐
คุมะโนะ, ภูเขา	๒๓๗	แคลิฟอร์เนีย, มลรัฐ	๘๓๔
คุมาซาระ บันซัน	๔๔๒, ๔๕๒	โคกินชิว	๒๑๒
คุมาซาระ	๓๔๙	โคกินชู	๑๓๐
คุมาซาระ บันซัน	๓๔๐, ๔๓๒, ๔๔๕	โคกุชิ	๒๙๙, ๓๐๕
คุยิฮองจิ	๕๔๘	โคกุซุอิโกะ	๘๔๔
คุโรตะ, สมัย	๘๒๘	โคกูโต	๖๘๙, ๖๙๒-๖๙๓,
คุโรตะ, ตระกูล	๔๒๙		๗๗๑, ๗๘๗-๗๘๘, ๗๙๒
คุโรตะ	๙๕๒	โคกูโต โนะ ฮองจิ	๙๑๔
คุยะ	๑๓๐	โคกูริวโกะ	๘๘๗-๘๘๘
คุยา	๒๒๓, ๒๒๕	โคกูสุอิโกะ	๙๑๓
คุริส, หมู่เกาะ	๖๔๘	โคกูฮอนชะ	๙๑๓
เคงอน	๑๑๓, ๓๔๐	โคกูฮอนซา	๘๔๔
เคงอน, นิกาย	๑๑๒-๑๑๓,	โคจูเรียว	๑๓, ๑๖
	๑๓๖, ๑๖๓-๑๖๔,	โคจูเรียว, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๖
	๑๗๗, ๑๘๐, ๑๘๓	โคจูเรียว, อาณาจักร	๖
เคงอนสูตร	๑๑๕-๑๑๖, ๓๑๘	โคเงียวกุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๔
เคนโก	๓๒๙	โคชิชะ, มหาวิทยาลัย	๗๙๓
เคนเงียวไดชิ	๓๖๓	โคชิ-ซึอ	๕๔๗, ๕๔๙
เคนเซอิโกะ	๘๗๘	โคโต ฮะ	๙๐๑
เคนนินนิ, วัด	๒๘๗-๒๘๘	โคโตกุ ชูซุอิ	๙๔๓
เคมโป ชัตสึโย	๘๗๑	โคโตกุ เดนนิโร	๙๔๓
เคมิ	๑๕	โคโตกุ, พระเจ้า	๑๖
เคอิกิ	๖๘๑	โคโตกุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๓๐๘
เคอิโจ, ศักราช	๕๕๕	โคโตะกุ ชูซุอิ	๖๘๓
เคอิเซอิ-เทนเรอิ	๕๔๘	โคนิชิ	๓๗๐
เคอิโอะ-กิชุกุ	๗๒๙	โคนิชิ, ศักราช	๑๐๕
เคียวโรกุ	๕๒๘	โคโนะเอะ	๒๕๗
		โคบุกัตไต	๗๐๓

ดรรชนี

๑๐๗๗

โคโบ ไตชิ	๑๐๑๕
โคเปอร์นิคัส, ทฤษฎี	๖๒๖
โคฟูกูอิ	๑๘๕
โคมะจิ	๒๑๒
โคโมะนิน	๙๐๖
โคยะ, เขา	๑๙๕
โคยะ, ภูเขา	๑๖๑
โคยะซัน, วัด	๑๓๐
โคยิกิ	๒, ๑๗-๑๘, ๒๑, ๓๒, ๗๒- ๗๓, ๑๐๒, ๑๑๔, ๑๓๐, ๕๔๘, ๕๔๗-๕๔๘, ๖๐๔, ๖๐๖, ๖๑๓, ๖๑๔, ๖๕๑
โคเรียว	๕๓, ๑๒๙
โคอัน	๒๓๗-๒๓๘, ๒๔๑, ๒๔๓, ๓๓๕
โคเออิ, ศักราช	๒๙๙
โคะโกะโระ	๓๑๔
โคะบะระ	๔๒๙, ๔๓๑
โคะบะระ เอกเกน	๓๕๑, ๔๔๙, ๕๔๓, ๕๖๘
โคฟูโซะ	๒, ๗๑
โคฟู	๑๐๘
โคฟูโซ	๑๐๕-๑๐๖
โคเอน	๖๕๗
โคโฮ เซอิเรียว	๕๗๗
โคโฮ	๒๖๗
โคโฮ เซอิเรียว	๓๕๑, ๕๔๓, ๕๗๖, ๕๗๙

ง	
งอนโต เซอิเกอิ	๘๙๖
งะกุ	๕๖๕
งะนชิน	๒๔๔, ๒๔๙
งะนิงุมิ	๓๘๔
จ	
จางจื่อ	๓๐๒, ๔๑๐, ๕๖๖, ๕๘๗, ๗๓๑
จักรวรรดิ	๓๒๐
จักรพรรดิ	๒๐
จาโคแบง	๘๐๙
จางเหวี่ยง	๓๙๒
จิเกะฟูสะ	๓๑๕
จิคาโตะโมะ	๓๙๒
จิคาฟูสะ	๒๑๕, ๒๑๙
จิคามัตสึ	๕๑๐-๕๑๑, ๕๑๕, ๕๔๒
จิง, จักรพรรดิ	๕๐๕
จิงโจ, วัด	๒๐๐
จิซู	๒๒๗
จินไซ	๔๘๐
จิเอะ ไดอิจิ	๒๓๘
จีน, ประเทศ	๕๒, ๖๘, ๗๐, ๑๒๘, ๑๓๐, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๕๕, ๑๕๘, ๑๖๗, ๑๘๓, ๑๘๕, ๑๙๔, ๒๖๘, ๒๗๐-๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๖, ๒๗๙, ๒๘๑, ๒๘๓, ๒๘๘, ๓๐๒-๓๐๔, ๓๑๐, ๓๒๑, ๓๕๓, ๓๗๕-๓๗๘, ๓๘๕, ๓๘๗, ๕๕๓, ๕๖๐, ๖๑๐-๖๑๑, ๖๒๐, ๖๒๔, ๖๖๒, ๖๖๘, ๘๓๔-๘๓๕, ๘๓๗, ๘๖๒

๑๐๗๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

จื่อเกา	๘๘๑	เจาตุ่ง	๒๗๗
จื่อซือ	๕๘๔	เจาหฺวฺย	๗๑๓
จื่อซือ	๔๙๐, ๕๖๕	เจิง	๕๘๔
จุซุนซฺย	๓๕๐, ๔๒๗	เจิง, ตระกูล	๔๑๘
จู	๕๘๔	เจิงหวาง, จักรพรรดิ	๙๒-๙๓
จูกัน	๑๗๓	เจินกวน, ศักราช	๑๖
จูโอ โครดอน	๘๔๕	เจินซุง	๙๕
เจตีย์	๑๔๖	เจินหฺง	๒๘๓, ๔๘๙
เจตภูต	๓๑๔	ไฉยั่ว	๔๘๑
เจมส์	๙๙๗	ช	
เจิ่นซีฉาน	๔๙๙	ชมพุกวี่ป	๒๓๑, ๒๖๖-๒๖๗, ๓๑๘
เจียวหวู จงยว่น, ศักราช	๑๒	ชะไก ไทซุโตะ	๙๖๓
โจเจียว	๑๙๔	ชา	๒๗๓, ๒๘๓
โจชิ	๗๔๘	ชากรอน	๑๗๓
โจชู	๗๕๒, ๗๗๐	ชาง, ราชวงศ์	๔๘๙
โจเซฟ เนอะชิมะ	๗๙๓	ชางลิ่ง	๙๕
โจโด	๒๔๐	ชานตง, แหหล่ม	๘๘๙
โจโด, นิกาย	๗๒๕	ชามาน, ลัทธิ	๖๙๖
โจว	๘๓, ๓๑๗	ชิกัน	๑๓๘, ๑๕๔
โจว, ราชวงศ์	๗๔, ๙๒-๙๓, ๔๘๙, ๖๑๒, ๖๖๒-๖๖๓	ชิกาโด-โซ	๓๔๐
โจวกง	๘๒	ชิกิบุ	๒๐๘
โจเออิ	๒๑๔	ชิกิโมกุ	๒๑๔
ฉ		ชิโกกุ, เกาะ	๖๖๐
ฉางฮาน	๗๒	ชิโกกุ, เมือง	๒๓๗
ฉางฮาน, เมือง	๑๖๑	ชิง, จักรวรรดิ	๗๑๑
ฉิง-หวู จิ	๗๑๑	ชิจิ	๕๔๗-๕๔๘
ฉิน, จักรพรรดิ	๖	ชิจิงตานี	๒๓๗
ฉิน, ราชวงศ์	๕๕๗	ชิเซอิ	๖๗๐
ฉี, แคว้น	๑๐๖	ชิเดฮะระ คิยูโร	๘๓๘, ๘๗๘
		ชิเดฮะระ	๘๘๒

ตระชนี

๑๐๗๙

ชิตนโน	๑๑๗	ชินะ	๒๒๐
ชินนแรน	๒๔๔-๒๔๕	ชินางาวะ ยะชิโร	๗๕๘
ชินงอน	๑๖๑	ชิบะดัตโตะ	๕๕
ชินงอน, นิกาย	๑๓๔, ๑๖๑-๑๖๓, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๗๑, ๑๘๐-๑๘๑, ๑๘๓, ๑๘๖, ๑๘๗-๑๘๘, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๒๖, ๒๓๘, ๒๕๕, ๒๗๔, ๓๐๙, ๓๑๑, ๓๑๓-๓๑๔	ชิบะโนะ ฮิโกะสุเกะ	๕๘๒-๕๘๓
ชินจิอิน	๙๐๘	ชิมะซากิ โทซอน	๙๕๔
ชินชู กิตัน	๘๙๓	ชิมะสึ ยุทะโระ	๗๓๒
ชินเซนสะ	๗๒๙	ชิมาบาระ	๓๔๙
ชินโต	๑๘๕, ๓๑๐, ๓๑๒, ๓๕๑, ๖๘๗, ๖๙๒, ๗๙๙, ๙๐๓	ชิมาเมะ	๕๕
ชินโต, ศาสนา	๒๔-๓๒, ๓๙, ๗๐, ๘๒, ๙๗, ๑๐๙-๑๑๐, ๑๖๔, ๑๘๑, ๑๘๕-๑๘๖, ๒๑๙, ๓๐๘-๓๑๓, ๓๑๕-๓๑๖, ๓๕๑, ๓๕๔, ๓๗๔, ๓๘๑, ๔๐๕, ๔๒๒, ๔๖๔, ๕๖๖, ๕๘๕-๕๘๖, ๕๘๘, ๕๙๒, ๖๒๖, ๖๗๓, ๖๗๗, ๙๕๐	ชิมาสึ	๓๙๒
ชินยิ	๑๐๖	ชิรากาวะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๓๑, ๑๘๕-๑๘๗, ๑๙๑
ชินรอน	๖๘๗	ชิโรชิ	๗๓๑
ชินรอน, นิกาย	๑๗๗	ชิโอกิ	๖๗๑
ชินแรน	๒๑๔, ๒๔๑-๒๔๔, ๒๕๐-๒๕๑, ๒๕๓, ๒๕๕	ชิอ	๖๖
		ชินโซ	๔๐๕
		ชินดะ, พระเจ้า	๑๓
		ชูจิ	๗๓๕
		ชูชูอิ	๙๔๓
		ชูอิ	๒๑๒
		ชูเออิ	๑๙๔
		เซตวันมหาวิหาร	๒๘๘
		เซนสึ, แคว้น	๗๑๓
		เซาเลียน	๑๒
		แฮมเบอร์เลน	๑๘, ๕๘๘
		โซ	๕๕๑
		โซกุน	๑๙๖, ๒๐๐-๒๐๑, ๒๑๔, ๒๕๗, ๒๗๔, ๒๗๙, ๒๙๗, ๓๕๑, ๓๘๔, ๓๘๙, ๖๘๕, ๗๐๐, ๗๒๒, ๗๔๔
		โซกุน โยชิมุเนะ	๕๙๐

๑๐๘๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โชกุน, ระบบ	๒๑๔-๒๑๕, ๓๐๒, ๓๕๐-๓๕๑, ๓๘๐, ๓๘๖
โชโตกุ ไตชิ	๑
โชโตกุ เทนโน	๒
โชโตกุ	๕๒
โชโตกุ, จักรพรรดินี	๑๒๖, ๓๑๔
โชโตกุ, เจ้าชาย	๔๓-๔๖, ๕๗, ๖๗-๖๘, ๗๒, ๑๐๖, ๑๑๐, ๑๑๙, ๓๑๓, ๔๖๖, ๗๔๗
โชโตกุ, สมเด็จพระจักรพรรดินี	๑๑๖-๑๑๗, ๓๐๙
โชมุ, จักรพรรดิ	๑๒๕, ๒๗๙
โชมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๑๕-๑๑๖, ๑๓๘
โชวะ	๙๕๐
โชอิน	๗๑๔
โชโฮ	๑๐๘
โชโง ทะกะโมริ	๙๕๒
ช	
ชง, ราชวงศ์	๒๗๒
ซอนโน	๖๘๘
ซัดสึมะ	๖๘๒, ๗๕๒
ชัน	๑๓๐
ชันโน	๑๘๕
ชันรอน, นิกาย	๑๑๒, ๑๓๗, ๑๘๐
ซัมโบอิน	๑๙๕
ซากุเงน	๓๖๓
ซากุมะ โดงัน	๕๔๘

ซากุมะ	๗๐๒-๗๐๓, ๗๐๕
ซากุมะ โชชิน	๖๘๑, ๖๘๖, ๖๙๙-๗๐๐, ๗๐๖, ๗๑๕
ซากุระ, ต้น	๒๐๗
ซากะ	๒๐๗
ซากะ, จักรพรรดิ	๑๐๓, ๓๑๐
ซากะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๕๑
ซาเซน	๒๗๘, ๒๙๔, ๑๐๑๗
ซาโต, เกะ	๙๐๐
ซาโต, เมือง	๓๘๙
ซาโต โนบูอิโร	๖๕๓
ซาโต	๖๕๐-๖๕๒, ๖๖๐, ๖๖๒, ๖๖๔-๖๖๕
ซาโต โนบูอิโร	๖๕๐, ๖๕๙, ๖๗๕
ซาโต โนบูอิโระ	๓๕๒
ซาโต อิซึไซ	๗๐๐
ซาบิ	๓๒๙-๓๓๑
ซามูไร	๓๕๕, ๓๘๗-๓๘๘, ๔๔๕, ๕๐๙, ๗๒๑, ๗๓๗, ๗๔๓, ๘๑๘, ๙๕๒
ซึหมิง, วัด	๑๖๗-๑๖๘
ซึกินะวะ	๒๓๘
ซึกุชิ	๑๖, ๕๑
ซึกุชิ, เมือง	๕๒
ซึกัน	๓๕๐
ซึชิ โงริ	๑๑
ซึนจ็อง	๖๙๑
ซึนโยชิ	๔๐๕

ดรรชนี

๑๐๘๑

ชีนาโยชิ	๔๑๖, ๕๔๕	เซกิงาฮะระ	๓๔๙, ๓๘๐
ชีนาเอเตะ	๔๒๘	เซกิอัน	๓๖๒
ชีโบงสะ, ยอดเขา	๓๖๑	เซตลี, แคว้น	๓๖๑
ชียามะ, เมือง	๖๕๙	เซตะ	๓๖๐
ชีรายูกิ	๒๑๒	เซิน	๒๗๐, ๒๗๒, ๔๖๖
ชีเรสุระ ภูสะ	๒๑๕	เซิน, นิกาย	๑๙๖, ๒๑๔-๒๑๕,
ชือหม่าเฉียน	๓๙๒		๒๑๘, ๒๕๔, ๒๖๙,
ชูเกะ	๘๔		๒๗๑, ๒๗๓-๒๗๔,
ชูงจื่อ	๙๒		๒๗๗-๒๘๒, ๒๘๖,
ชูงะ	๓๙		๒๙๙, ๓๐๑-๓๐๕,
ชุ่นจื่อ	๗๐๙, ๗๑๕		๓๐๗, ๓๓๗, ๓๔๑,
ชุนยัตเซน	๘๓๕, ๑๐๔๘		๓๖๕, ๓๙๕, ๓๙๗,
ชูยุน, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๑๑		๔๐๒, ๔๐๕, ๕๕๗,
ชูอินิน	๑๐๕		๗๒๔, ๙๕๔, ๑๐๑๐, ๑๐๒๑
ชู	๗๕๗, ๕๗๔	เซินจะกุ	๒๖๐
ชูซาโนะโอะ	๒๒, ๓๕, ๖๖๖	เซินจะกุซิว	๒๓๖
ชูซาโนะโอะ, เทพ	๒๒-๒๓,	เซินจะกุชู	๒๕๙
	๓๗, ๓๙-๔๐, ๓๒๓	เซินซูกิน	๖๘๐
ชูชิน	๑๑๑	เซินโต	๒๔๙, ๒๕๑-๒๕๒, ๒๕๙
ชูมะ	๒๐๔	เซโนะยามะ, ภูเขา	๘๗
ชูอิโกะ เทนโน, จักรพรรดินี	๑	เซอะมิ	๒๑๕, ๓๒๘,
ชูอิโกะ, จักรพรรดินี	๕, ๔๓-๔๔,		๓๓๑, ๓๔๑, ๓๔๘
	๔๖, ๕๒	เซอิ โซนางอน	๑๓๔
ชูอิโกะ, สมเด็จพระจักรพรรดินี	๑๑๐-๑๑๑,	เซอิเกะ	๓๔๙, ๓๙๖-๓๙๗, ๔๐๑
	๑๒๘, ๓๑๓	เซอิเกน-โรกุ	๗๐๖
ชูอิโด อิโรกุ	๖๖๒	เซอิเกียว โยโรกุ	๔๕๙
ชูอินิน, จักรพรรดิ	๔๑	เซอิไก	๒๒๗
ชูอิยะกุ	๓๑๐-๓๑๑	เซอิชิ	๒๓๔
เซกกะ โบชิตัน	๙๑๓	เซอิเซกิ ไกรอน	๖๓๓
เซกิ โกวะ	๖๔๐	เซอิเนนตัน	๘๔๔

๑๐๘๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

เซอียูกะ	๘๔๒-๘๔๓, ๘๔๓
เซอียูกะ, พรรค	๘๔๔
เซอูล, เมือง	๓๗๕
แซคาลิน	๘๘๙
แซคาลิน, เกาะ	๗๖๒
โซกู นิฮองจิ	๕๔๙
โซงะ	๘๓
โซงะ, ตระกูล	๔๖, ๑๐๙-๑๑๐
โซจิ	๕๒๓, ๕๒๗
โซชู	๑๒๙
โซโด, นิกาย	๒๑๔, ๒๗๗-๒๗๘
โซโดบะ โคมาจิ	๑๓๔
โซนโอ	๓๘๑
โซฮิ	๑๗
โซโย	๑๒๙
โซโย-ฮิ, วัด	๔๘๕
โซเรฮิ	๘๗
โซไร	๓๙๓, ๗๒๓
โซเอะฮิเมะ	๓๖๑
โซะ, ภูเขา	๑๐๖
โซกาคุ	๓๕๐, ๕๐๙
โซโง ทะกะโมริ	๗๖๐-๗๖๑, ๘๑๙
โซโง	๙๐๘
โซโจ	๓, ๑๒๘, ๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๕, ๑๖๐, ๑๘๒, ๑๙๔, ๒๕๔, ๒๘๐,
โซ-โด	๑๓๗-๑๔๐, ๑๕๐-๑๕๑, ๑๕๓, ๑๕๘
โซโจ, นิกาย	๒๗๒
โซซากุ	๕๔๒
โซบัตสึ ไดเมียว	๙๕๓

โซบัตสึ	๘๔๒
โซบิเรีย	๒๕๗
โซมัตสึ	๘๙๘
ณ	
ณาน	๑๒๔
ญ	
ญี่ปุ่น	๑๓๔, ๒๑๖, ๓๒๑, ๓๕๓
ญี่ปุ่น, ประเทศ	๑, ๓๓, ๕๖-๕๗, ๖๘-๗๐, ๗๒, ๙๓, ๑๐๔, ๑๐๙-๑๑๒, ๑๑๔, ๑๑๖, ๑๓๘-๑๓๙, ๑๔๑, ๑๕๑, ๑๖๑, ๑๘๓, ๑๘๕, ๒๑๕, ๒๔๕, ๒๕๕, ๒๖๑-๒๖๒, ๒๗๒-๒๗๓, ๒๗๖-๒๗๗, ๒๗๙, ๓๐๔, ๓๐๘, ๓๑๖, ๓๑๘, ๓๒๒, ๓๒๔, ๓๕๔, ๔๖๔, ๕๐๓, ๕๑๔, ๕๔๒, ๕๖๐, ๖๓๐, ๖๓๔-๖๓๕, ๖๔๓, ๖๔๖-๖๔๗, ๖๖๘, ๖๙๙, ๗๖๗, ๘๖๓, ๘๗๙, ๙๓๗, ๙๕๑, ๙๘๓
ด	
ดอโนแรน	๒๔๘, ๒๕๙
ดะไซ ยูน	๖๓๓
ดะไซ ชุนได	๔๘๗
ดิสเรลี	๘๓๘
ดี.ที. ชูชิกิ, ศาสตราจารย์	๒๗๗
ดีบุซซึ	๒๐๖
เดนเงียว	๒๖๒, ๒๖๖
เดนเงียวไดชิ	๓๖๑

วรรณคดี

๑๐๘๓

เดอะ, มณฑล	๖๔๐	ตะกอรี่	๑๐๔๘
เดอะระ	๘๘๑	ตะกะโอะ	๒๐๗
โดกุชิ-โยรอน	๕๔๗	ตะมะ-โยริ-ฮิเมะ	๒๖
โดเกียว	๒, ๑๑๖-๑๑๗, ๑๒๖-๑๒๗, ๑๓๕, ๑๘๗	ตะริชิโอะโกะ	๑๔
โดเงน	๒๑๔, ๒๓๘, ๒๔๕, ๒๗๓-๒๗๗, ๒๗๙, ๓๐๔	ตะริชิโอะโกะ, กษัตริย์	๑๕
โดชะกุ	๒๕๕	ตันซากากิ	๓๖
โดซากุ	๒๔๕	ตันนิโซ	๒๔๐
โดชิชะ, มหาวิทยาลัย	๙๕๐	ตากากุระ	๗๔
โดซุน	๔๐๒	ตากากุชิ	๒๑๕
โตยิมอน	๕๗๘	ตากากุชิ-โซกุ	๒๑๕
โดโจ	๑๙๕	ตากาโอะ, เมือง	๒๐๐
ไดนิจิ	๓๘๒	ตากาโอะ, วัด	๑๙๗
ไดนิจิ, เทพ	๑๘๒	ตาคิการะ	๑๙๕
ไดนิฮองชิ	๓๕๐	ตาคิการะ, สำนัก	๑๙๓, ๑๙๕
ไดเมียว	๓๘๖-๓๘๗, ๔๙๕, ๖๔๕, ๙๕๒	ต้าฟู	๑๒
ไดเอต	๑๐๒๙	ตายุการาโอะ, เทพ	๓๖
ด		ตายุการาโอะโนะคะมิ, เทพ	๓๗
ดงดา	๑๖๔, ๔๗๗	ตาริตา	๓๑๘
ดงคต	๑๑๘, ๑๔๒-๑๔๔, ๑๔๗-๑๔๘, ๑๕๐, ๒๕๘, ๒๖๖, ๓๐๑	ตุงจุงชู	๖๗, ๖๙
ดันเอลม์	๑๙๐	เต้า	๔๖๐, ๔๖๒, ๔๗๗, ๔๗๙, ๔๘๑-๔๘๒, ๕๘๔, ๕๙๐, ๑๐๒๐
ดรรกศาสตร์	๒๗๗	เต้า, ลัทธิ	๗๑, ๑๕๙, ๑๖๓, ๑๘๖, ๒๗๐, ๒๗๖, ๓๐๓, ๔๖๖, ๔๗๖, ๕๐๑, ๕๗๕
ดริยาน	๒๘๑-๒๘๒	เต้า, ศาสนา	๑๖๐, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๙, ๖๒๗
ดริเอกานูภาพ	๙๙๐	โตกุภาวะ	๒๑๗, ๓๔๙, ๓๕๔, ๓๗๒, ๓๗๙, ๓๘๓, ๓๘๖, ๔๒๗, ๕๔๓, ๕๔๖, ๖๓๙, ๗๐๓, ๗๖๐, ๙๕๑
ดองยัก	๘๘๙		
ดอลสตอย	๙๕๔		

๑๐๘๔

ปอเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โตงวาระ มิติคุณ	๖๘๖
โตงวาระ อีเอะยะสุ	๔๐๕, ๔๐๗, ๕๕๑
โตงวาระ, เจ้าชาย	๔๑๖
โตงวาระ, โชกุน	๓๔๙
โตงวาระ, ตระกูล	๔๐๕, ๕๗๖, ๖๖๐, ๖๘๖-๖๘๗, ๗๕๒, ๗๙๑, ๙๑๒
โตงวาระ, ยุค	๓๐๔, ๓๔๙, ๓๗๘, ๖๘๑
โตงวาระ, สมัย	๓๕๓, ๓๘๒, ๔๐๘, ๔๑๘, ๕๐๘, ๙๓๗
โตกุชิมะ, เมือง	๖๕๔
โตเกียว	๗๓๕, ๙๖๘
โตเกียว, มหาวิทยาลัย	๙๕๔
โตโฮ	๓๘๑, ๓๙๓
โตโฮ, เจ้า	๓๘๙
โตโฮ-กู	๓๘๑
โตโตริเบะ	๔๙
โตฟูกุชิ, วัด	๓๙๒
โตมินางะ นากาโมโต	๓๕๑
โตชิ, วัด	๑๖๑
โตโยกุนิ	๓๗๒
โตโยโตมิ	๓๖๙, ๓๗๒
โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ	๓๙๖
โตโยะ-ตามะ-ฮิเมะ	๒๖
โตโยะ-ตามะ-ฮิเมะ, เจ้าหญิง	๒๗
โตมัง	๙, ๑๑
โตมิตสึ	๑๘๓
ไตรชเก	๙๘๐

ไตรลักษณ์	๑๗๒
ไตระ, ตระกูล	๒๑๗
โตโฮ	๘๗๔
ก	
ถึง, จักรวรรดิ	๖๗
ถึง, ราชวงศ์	๖, ๑๖, ๕๕-๕๖, ๑๑๒, ๑๓๐, ๑๓๓, ๑๖๗, ๒๑๕, ๓๐๙, ๔๖๐-๔๖๑, ๔๖๘, ๔๗๕, ๕๐๒, ๕๙๒, ๖๖๓
ถึงไทซัง, จักรพรรดิ	๓๙๖, ๓๘๓
ท	
ทศพลญาณ	๑๒๔
ทะกะมิ-มุสึบิ, เทพ	๖๐๓
ทะกะฮะระ, ภูเขา	๖๕๖
ทะจิยะนะ โคสะบุโร	๘๙๖
ทะจิยานะ	๕๙๔
ทะจิยานะโนะโตโยชิ, จักรพรรดิ	๔๗
ทะนะกะ กิอิชิ	๘๔๑
ทะนะกะ โคทะโร	๙๘๔, ๑๐๒๒
ทะมะโนะยะ	๓๒๓
ทะมะยะ	๓๒๒
ทะรุมะ	๒๗๑
ทะสุนะ	๕๕
ทัมบะ	๓๗๖
ทากะชิมะ/ซุฮัน	๗๐๐
ทากาโนะ โจเออิ	๖๘๖
ทากามิ-มุสึบิ	๓๒๒
ทากาอุชิ	๒๗๙, ๒๙๖-๒๙๗, ๒๙๙
ทาเกอิ	๓๖๑
ทาดามิเนะ	๒๑๒

วรรณคดี

๑๐๘๕

ทาสะ, ภูเข	๕๗๗	เทนโน ชูจิ	๘๘๑
ทาน	๑๒๔	เทนโน	๑๖, ๗๒, ๑๓๑, ๑๘๗, ๒๑๕
ทานากะ ชิจิเฮอิ	๖๕๕	เทนโน, ลัทธิ	๗๑, ๗๓
ทานะ งาซิมะ	๓๖๔	เทนริว, วัด	๒๙๖, ๒๙๙
ทานะ	๓๖๕	เทนริวอิ, วัด	๒๗๔
ทานะงาซิมะ	๓๖๔	เทปโปมะตะ	๓๖๘
ทามะกะซึระ	๒๐๘, ๒๐๙	เทมเปียว	๑๐๘
ทามะมาโร	๑๓๖	เทมเปียว, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๒๕
ทาสุมบัตติ	๑๑๖, ๑๓๘, ๔๗๘, ๖๗๕	เทมมุ เทนโน	๒
ทาวนด์เซนด ฮาริ	๖๘๑	เทมมุ	๑๗
ทิบัต	๑๘๖	เทมมุ, จักรพรรดิ	๖๙, ๗๒
ทูกกริยา	๑๑๘, ๒๕๒	เทมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๑๗
เทตสึ	๓๙๒	เทมเมอิ, ศักราช	๖๕๖
เทนกะฟู	๓๕๗	เทระ-โคยะ	๓๐๒
เทนจิ	๑๗	เทวเทศ	๓๑๖
เทนจิ, จักรพรรดิ	๘๒-๘๓, ๙๔	เทววิทยา	๙๘๕
เทนจิ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๔, ๑๐๖, ๑๑๗	เทอิกะ, เจ้าชาย	๕๓๕
เทนชิ, จักรพรรดิ	๗๒	เทนะซึจิ	๓๘
เทนไต	๒๖๖	เทนะซึจิ, เทพี	๓๘
เทนไต, นิกาย	๑๓๐, ๑๓๔, ๑๓๖-๑๔๑, ๑๕๑, ๑๕๓-๑๕๕, ๑๕๗, ๑๖๓-๑๖๔, ๑๗๗, ๑๘๐-๑๘๕, ๑๙๔, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๒๔, ๒๓๘-๒๓๙, ๒๕๕, ๒๗๔, ๒๘๐, ๓๑๑, ๓๖๑, ๓๖๓, ๓๙๓, ๔๐๕, ๕๙๒	เทียนทง, เมือง	๒๙๓
		เทียนทง, วัด	๒๗๕, ๒๘๖
		เทียนทงซาน	๒๗๓
		เทียนไทซาน	๑๘๓
		โทกิทากะ	๓๖๖
		โทกิโอริ	๒๗๖
		โทกูโตมิ อิชิจิโร	๙๒๙
		โทไดอิ, วัด	๒
		โทบะ, จักรพรรดิ	๒๒๕
เทนไต, วัด	๑๕๘	โทมัสฮิลล์ กรีน	๙๖๘

๑๐๘๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โทมินางะ นากาโมโต	๕๔๓, ๕๕๖, ๕๕๙-๕๖๐	นะกะโตมิ, ตระกูล	๓๒๒
โทมินางะ	๕๕๗	นะโชนมิ	๑๑
โทยะมะ มิตรู	๕๕๖	นะซีโนะ	๙๔
โทริคะมิ	๓๗	นะเบะกาบุริ	๒๕๗
โทริ	๓๐	นะมุ	๒๒๒, ๒๕๕
โท, ภูเขา	๑๙๑-๑๙๒	นะวะ คิน	๗๕๙
โทกะ	๖๗, ๘๓	นากะโนะโอเอะ, เจ้าชาย	๘๒
โทกุงฮวง	๓๙๒	นากาโตมิโนะคะมิ, เทพ	๓๗
โทโก	๓๖๙	นากาบะชิ	๖๕๙
โทซุง	๑๗๑	นากาเอะ ไดยู	๓๕๐, ๔๔๐
โทซุง, จักรพรรดิ	๖๘, ๓๘๓	นาคโพอิ	๑๗๐
โทระ	๑๓๑, ๓๖๘	นาคารุฮะ	๑๑๒-๑๑๓, ๒๔๗, ๒๖๖
โทระ, ตระกูล	๑๓๑	นางาซากิ, เมือง	๓๕๔, ๕๕๓, ๕๕๕, ๖๘๕, ๗๙๑
โทระอิ	๘๗	นาโงยา, เมือง	๓๗๕
โทหัน	๑๓๙	นาซารุ, เมือง	๔๘๗
ธ		นาโนะ	๔๙
ธรรมาถา	๑๒๕	นาเบชิมะ, ตระกูล	๗๙๑
ธรรมาถา	๑๒๕	นารุ, เมือง	๒, ๗๒, ๑๐๘-๑๐๙, ๑๑๓, ๑๑๗, ๑๓๕-๑๓๘, ๑๔๐, ๑๕๑, ๑๕๙, ๑๖๑, ๑๘๕, ๒๒๑, ๒๒๔, ๒๘๐, ๓๐๘, ๓๑๒, ๓๑๘, ๓๙๓
ธรรมาถา	๑๒๗	นารุ, ยุค	๗๑, ๑๑๐, ๑๑๓, ๑๑๕, ๑๓๓, ๓๐๙, ๑๐๓๘, ๑๐๔๕
ธรรมาถา	๑๒๘	นารุ, สมัย	๑๐๒, ๑๑๕, ๑๘๗
ธรรมาถา	๑๑๒	นิกโก	๓๘๑
ธรรมาถา	๑๕๗	นิกโคโล มาคิอาเวลลี	๙๘๐
ธรรมาถา	๑๘๗	นิจิมุเน	๕๕
ธรรมาถา	๑๒๕		
ธรรมาถา	๒๗๐		
น			
นบี	๒๕๐		
นบี มุฮัมมัด	๙๒๖		

ดรรชนี

๑๐๘๗

นิจียิ	๒๕๗
นิจิเรน	๒๑๔, ๒๑๕, ๒๕๔ -๒๕๔, ๒๕๕-๒๖๗
นิจิเรน, นิกาย	๒๑๕, ๒๕๗, ๒๕๙, ๒๗๙
นิจีโอ	๒๕๗-๒๕๘
นิชิตะ คิทะโร	๔๘๔, ๔๙๖
นิชิยามะ เซสไซ	๕๘๓
นิชชิน	๒๑๕, ๒๕๗
นินกัน	๑๙๕
นินโดกุ	๗๙
นินโนมียะ	๖๗๑, ๖๗๖
นินโนมียะ ซอนโดกุ	๖๖๙, ๖๗๓, ๖๘๑
นินโนมียะ	๖๗๒
นิปปอน	๑๗, ๓๔, ๑๒๘, ๙๓๐-๙๓๑
นิพพาน	๑๔๒, ๑๔๔, ๑๖๓, ๑๗๓, ๒๔๖, ๒๔๙
นิฟูเตะ	๔๗
นิรมาณกาย	๑๒๗
นิอิซิมะ โจ	๙๕๐
นิฮองจิ	๑๗, ๑๙, ๓๒, ๔๑, ๔๗, ๖๗, ๗๒-๗๓, ๘๒, ๙๑, ๑๑๑, ๕๔๘-๕๔๙, ๕๘๗, ๖๐๔, ๖๐๖, ๖๐๘, ๖๑๓, ๖๑๕
นิฮอน มุซัน โท	๙๖๓
นุกะดาเบะ, เจ้าหญิง	๕๓
นุริเตะ	๔๔
นู, อาณาจักร	๑, ๑๒
เนมบุตสุ	๑๘๓, ๒๒๒, ๒๒๔-๒๒๕, ๒๒๗, ๒๓๐, ๒๓๔, ๒๓๖-๒๔๐, ๒๔๓, ๒๔๕, ๒๕๐-๒๕๓, ๒๖๐

โน	๓๒๘, ๓๓๒-๓๓๓, ๓๓๕-๓๓๖, ๓๓๘-๓๔๓, ๓๔๕-๓๔๘
โน, สะคร	๒๑๘, ๓๐๓, ๕๖๖
โนเซ	๓๓๕
โนบุนางะ	๒๑๖, ๓๔๙, ๓๕๗, ๓๕๙, ๓๖๐-๓๖๒, ๓๖๘, ๓๘๐
โนบุนางะ ฮิเดโยชิ	๓๕๗
โนบุโมริ	๓๖๑
โนบุฮัตสึ	๕๕๑
โนบุฮิโร	๖๕๐
โนรินางะ	๒๐๔
โนะซะกะซันโซ	๔๗๗
โนะตะะ ฟุกุชิมะ	๓๖๑
โนะริโตะ	๓๐๘
โนโต โคนัน, ศาสตราจารย์	๕๕๕

บ

ปะกุฟู	๔๑๔, ๙๕๒
ปะโซ	๔๘๕, ๕๒๕, ๕๒๗, ๕๓๐-๕๓๑, ๕๔๑-๕๔๒
บัคเคิล	๗๘๕
บันชิน	๓๕๐
บันยัน	๙๘๙
บารมี	๑๒๔
บิชอป	๙๙๒
บิตเติล	๓๕๒
บิวา, ทะเลสาบ	๒๗๔
บุเกะ ฮัตโต	๕๔๕
บุตสุ	๒๒๒
บุณกะ, ศักราช	๖๕๙
บุณเซอิ, ศักราช	๖๕๘
บุณยะบุชิ	๕๑๓

๑๐๘๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

บุษปมาลา	๑๑๒-๑๑๓
บุษปมาลาสูตร	๑๑๓, ๒๒๔
บุษิโต	๔๗, ๓๕๐, ๓๕๔, ๔๐๓, ๔๕๔, ๖๕๒, ๗๑๕, ๘๑๕, ๙๒๐-๙๒๒
เบนโต อิตโต จินไซ	๔๘๗
เบนโตโซ	๖๓๓
เบริกสัน	๙๙๗

ป

ปฏิจจสมุปบาท	๑๗๖
ปรมัตถสัง	๑๑๔
ประมวลกฎหมายไต่โฮ	๒
ปริณายกัรตนะ	๓๒๐
ป้อเควย	๕๘๐
ป้ออี	๗๓๕
ปัดเซ	๑๕, ๔๘, ๙๑, ๑๐๙, ๑๑๑, ๑๒๘
ปัดเซ, อาณาจักร	๖, ๔๓, ๑๐๖
ปัจเจกบุคคล	๑๙๘, ๒๒๒, ๒๗๗
ปัจเจกพุทธยาน	๑๗๖, ๑๗๙
ปัญญา	๑๒๔
ปามี่ร์	๓๑๘
ปารมิตาสุต	๕๕๘
เปอร์เซีย, ประเทศ	๓๑๘
เปอร์รี, นายพลเรือ	๗๘๐
แปซิฟิก, มหาสมุทร	๗, ๘๗๘, ๙๓๓, ๑๐๓๓
โป	๓๒๖
โปกะ	๑๑๑
โปจูอี	๒๑๓

โปรตุเกส	๓๔๙, ๓๕๙, ๓๗๓
โปแลนด์	๙๖๐
ฝ	
ผ้ากาสาพัสดร์	๑๑๑
ฝ	
ฝรั่งเศส	๙๖๒
ผ้าซัง	๙๙๙
ผู้เขียน, มณฑล	๑๖๐, ๑๖๗

พ

พระคัมภีร์	๓๑๒
พระตถาคต	๑๒๕, ๑๒๗, ๑๘๒, ๑๙๒, ๒๔๕-๒๔๙, ๒๖๑, ๒๖๑, ๒๖๔, ๒๖๗-๒๖๘
พระไตรปิฎก	๕๗, ๑๑๐, ๑๕๑, ๑๘๖-๑๘๗, ๑๙๐-๑๙๑, ๒๔๘
พระธรรม	๕๙, ๑๑๐, ๑๔๗, ๒๒๘, ๒๔๐, ๒๔๔
พระธรรมกาย	๒๕๔
พระนิพพาน	๒๘๙
พระนirmanกาย	๒๕๔
พระบรมสารีริกธาตุ	๑๒๗, ๑๔๕
พระพรหม	๒๖๓, ๒๖๗
พระพุทธคุณ	๑๔๖
พระพุทธเจ้า	๕๘, ๙๘, ๑๑๐, ๑๑๓-๑๑๕, ๑๑๗-๑๒๐, ๑๒๔, ๑๒๖-๑๒๗, ๑๓๗, ๑๔๐-๑๕๐, ๑๕๒, ๑๕๔, ๑๖๐, ๑๖๒, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๖๙, ๑๗๑-๑๗๓, ๑๗๖-๑๗๘, ๑๘๐, ๑๘๒-๑๘๓, ๑๘๕-๑๘๖,

ดรรชนี

๑๐๘๙

๑๘๙, ๑๙๔-๑๙๕, ๑๙๗-
๑๙๙, ๒๑๐, ๒๑๘, ๒๒๑-
๒๒๒, ๒๒๘-๒๓๐, ๒๓๓,
๒๓๕-๒๓๖, ๒๓๘-๒๔๑,
๒๔๓-๒๔๔, ๒๔๖-๒๔๘,
๒๕๑, ๒๕๓-๒๕๖, ๒๕๘,
๒๖๐-๒๖๑, ๒๖๖, ๒๖๘-
๒๗๑, ๒๗๕-๒๗๖, ๒๘๐-
๒๘๑, ๒๘๗-๒๙๐, ๒๙๓-
๒๙๖, ๒๙๘-๒๙๙, ๓๐๖-
๓๐๗, ๓๐๙, ๓๑๒, ๓๑๕,
๔๖๓, ๖๒๔, ๖๓๒, ๖๖๗, ๑๐๑๙
พระพุทธรูปเจ้าโลจนะ ๑๑๖
พระพุทธรูป ๕๕, ๑๐๙-๑๑๑,
๑๑๕-๑๑๖, ๑๒๕,
๑๒๘, ๑๔๕-๑๔๗, ๑๕๔,
๒๒๔, ๒๘๗, ๓๑๒, ๓๗๘
พระพุทธรูป ๒๖๕
พระพุทธรูปศาสนา ๑, ๑๕-๑๖, ๓๑, ๔๓-๔๖,
๕๒, ๕๕, ๕๗, ๗๐, ๗๒,
๙๑, ๑๐๗-๑๑๖, ๑๑๘,
๑๒๕-๑๒๖, ๑๒๘-๑๒๙,
๑๓๑, ๑๓๕-๑๓๘, ๑๔๐-๑๔๑,
๑๕๒-๑๕๓, ๑๕๙-๑๖๔, ๑๖๖-
๑๖๗, ๑๗๔, ๑๗๖, ๑๗๘, ๑๘๑,
๑๘๓, ๑๘๕-๑๘๗, ๑๘๙-๑๙๐,
๑๙๔, ๑๙๗-๑๙๙, ๒๑๘, ๒๒๐-
๒๒๗, ๒๓๓, ๒๓๖, ๒๔๒, ๒๔๔,
๒๕๐-๒๕๑, ๒๕๔, ๒๕๙-๒๖๑,
๒๖๕-๒๖๖, ๒๖๙-๒๗๐, ๒๗๒-

๒๗๔, ๒๗๖, ๒๗๙, ๒๘๑-
๒๘๒, ๒๘๗, ๒๙๓-๒๙๗, ๓๐๔-
๓๐๕, ๓๐๘-๓๑๔, ๓๑๖-๓๑๗,
๓๒๔, ๓๔๐, ๓๕๓-๓๕๔, ๓๕๗,
๓๕๙, ๓๗๔, ๓๘๒, ๓๘๗-๓๘๘,
๓๙๕, ๓๙๗, ๔๒๙, ๔๖๔, ๔๖๖,
๔๗๖, ๔๘๕, ๕๐๐-๕๐๑, ๕๕๗-
๕๖๒, ๕๖๔, ๕๘๕-๕๘๗, ๕๙๒,
๖๑๒, ๖๑๕, ๖๑๗-๖๑๘, ๖๒๗,
๖๒๙, ๖๓๒, ๖๓๕, ๖๗๓, ๖๗๖-
๖๗๗, ๖๘๙, ๖๙๖, ๗๒๑, ๗๙๙,
๙๕๔, ๙๕๖, ๙๙๐, ๑๐๑๔,
๑๐๒๑, ๑๐๓๓, ๑๐๕๒
พระโพธิสัตว์ ๑๒๗, ๑๓๗, ๑๔๑, ๑๔๖,
๑๔๘-๑๔๙, ๑๕๒-๑๕๔,
๑๗๒-๑๗๓, ๑๗๗, ๑๘๗,
๒๐๑, ๒๒๒, ๒๒๖, ๒๓๔-
๒๓๖, ๒๕๖, ๒๖๒-๒๖๖,
๓๐๓, ๓๐๗, ๓๐๙-๓๑๐,
๓๑๒, ๓๑๕, ๓๑๕, ๖๒๔
พระโพธิสัตว์โมกข์ ๑๔๙
พระโพธิสัตว์สถาปนาปฏิรูป ๒๖๓
พระโมกข์ ๑๓๖, ๑๙๑
พระมหากัสสป ๒๗๑, ๒๘๑
พระมัญชุสวรี ๑๕๒, ๑๙๑
พระเยซู ๙๙๐, ๑๐๓๒
พระรัตนตรัย ๕๗-๕๙, ๑๑๐, ๑๑๖,
๑๒๕, ๑๒๘, ๑๓๘, ๑๕๐-
๑๕๑, ๑๙๘, ๒๔๔, ๓๐๙, ๓๑๕
พระโลจนะพุทธรูป ๑๑๕-๑๑๖, ๑๒๖

๑๐๙๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

พระโลจนพุทธะ	๑๑๓
พระวินัย	๓๑๒
พระไวโรจนพุทธเจ้า	๑๖๓-๑๖๕, ๑๖๘, ๑๗๐, ๑๗๒, ๑๗๔
พระไวโรจนะ	๑๕๕, ๑๖๙, ๒๕๔, ๓๑๐
พระศรีอริยเมตไตรย	๓๒๑
พระศากยมุนี	๕๕, ๑๔๐-๑๔๑, ๑๖๑, ๑๙๑, ๒๒๒, ๒๓๘-๒๓๙, ๒๔๑, ๒๔๓-๒๔๔, ๒๕๑, ๒๕๔, ๒๖๑-๒๖๒, ๒๖๔, ๒๖๖-๒๖๗, ๒๗๗, ๒๘๑, ๓๒๐
พระสงฆ์	๕๙, ๑๑๐, ๒๒๘
พระสถูป	๑๔๕-๑๔๖
พระสมันตภัทร	๑๙๑
พระสัมโมคคกาย	๑๗๒, ๒๕๔-๒๕๕
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า	๑๗๕
พระสุเมรุ	๓๑๗, ๓๑๙
พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ	๑๒๕
พระอมิตะ	๒๑๘, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๒๔-๒๒๗, ๒๒๙, ๒๓๔-๒๓๖, ๒๓๘-๒๓๙, ๒๔๑-๒๔๑, ๒๕๓, ๒๕๙, ๒๖๙, ๓๘๑-๓๘๒
พระอมิตะพุทธเจ้า	๓๑๒
พระอมิตาภะ	๑๓๐, ๒๕๔
พระอรหันต์	๒๔๘, ๒๖๒
พระอวโลกิเตศวร	๓๑๒
พระอาณนท	๒๓๘, ๕๗๒
พระอินทร์	๒๖๓, ๒๖๗
พราหมณ์	๑๒๒

พราหมณ์, ศาสนา	๑๖๓, ๑๗๖, ๑๗๙
พละ	๑๒๔
พวกโฆระ	๘๒
พทุเทวนิยม	๒๒๒
พินุกุ	๓๒๑, ๖๑๐
พาหุสัจจะ	๑๒๔
พิมิโกะ	๑๐-๑๒
พิเลต	๙๙๑
พุทธเกษตร	๑๔๑, ๒๓๕, ๒๕๖
พุทธจริยา	๑๒๐
พุทธเจดีย์	๑๔๕
พุทธธรรม	๑๑๕, ๒๙๙
พุทธบุตร	๑๕๐
พุทธภาวะ	๑๓๗, ๑๔๑-๑๔๒, ๑๔๕- ๑๔๖, ๑๔๙, ๑๕๑, ๑๖๑, ๑๖๕-๑๖๖, ๒๒๐-๒๒๑, ๒๓๔, ๒๖๔-๒๖๕, ๒๙๐
พุทธวิถี	๑๔๗
พุทธศาสนา	๕๐๙
พุทธศาสนาแบบลัทธิ	๒๕๔
พุทธศาสนิกชน	๔๔
พุทธสถูป	๑๔๕
พุทธปัญญา	๒๙๕
เปรสไบที่เรียน, นิกาย	๙๙๓
แพทริก เฮนรี่	๗๘๗
โพธิ	๑๔๕, ๔๗๗
โพธิธรรม	๒๗๑, ๒๘๑
โพธิปักขิยธรรม	๑๒๔
โพธิรุจิ	๒๔๘
ไพศาล	๑๒๐

ดรรชนี

๑๐๙๑

ฟ	
ฟรานซิส ซาเวียร์, เซนต์	๒๑๖
ฟอร์โมซา	๗๕๔
ฟอร์โมซา, เกาะ	๘๘๔
ฟางชวนหลิง	๓๔๒
ฟิชต์	๔๔๗
ฟีนิกซ์, นก	๑๐๗
ฟีนิกส์	๔๓
ฟีนิกส์, นก	๔๕
ฟูกโกะ-โฮ	๖๖๒
ฟูกุซาวะ ยุกิจิ	๖๘๒, ๖๘๖
ฟูกุซาวะ	๗๒๔
ฟูกุซาวะ ยุกิจิ	๗๒๓, ๗๒๔, ๗๔๔
ฟูกุซิมิ มะสะเอะ	๖๗๘
ฟูกุโอกะ	๘๘๖
ฟุจิตะ เดนสะบุโร	๘๔๓
ฟุจิตะ โตโกะ	๖๘๕
ฟูโตะตะมะ	๓๒๒
ฟุนะ, ตระกูล	๑๐๔
ฟูไม-เคน	๖๕๔, ๖๕๖
ฟุยิตะ อิจิโร	๘๐๔
ฟูกุอิน	๕๕
ฟูจิواره	๑๐๗, ๑๑๔, ๑๓๓, ๒๔๔, ๓๔๔, ๓๖๔, ๓๙๕, ๔๐๑
ฟูจิواره เซอิกะ	๓๙๒, ๓๙๘
ฟูจิواره โนะ ซุนเซอิ	๓๒๖
ฟูจิواره โนะ เตอิกะ	๒๑๑
ฟูจิواره โนะ เทอิกะ	๕๒๑
ฟูจิواره	๕๔๔
ฟูจิواره, ตระกูล	๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๕, ๒๗๔, ๓๙๗

ฟุยิ, ภูเขา	๓๓๖
ฟุยิชิโบะ	๒๐๔
ฟุยิตะ โตโกะ	๖๘๗
ฟูยิวาระ โนะ อัตสึมิตสึ	๑๘๗
ฟุยิ, ภูเขา	๗, ๖๖๔
ฟุยุ ฟุเซะ	๒๕๗
ฟุสึ	๓๒๑-๓๒๒, ๔๘๔
เฟรซี	๔๘๗-๔๘๗

ภ

ภาษาจีน	๑๖๒
ภิกษุ	๑๑๐-๑๑๒, ๑๑๕-๑๑๖, ๑๑๙, ๑๒๘-๑๒๙, ๑๓๑, ๑๓๕, ๑๔๕, ๑๕๗, ๑๖๘, ๑๙๖, ๒๒๓-๒๒๔, ๒๔๑, ๒๖๘, ๒๗๑, ๒๘๒, ๒๙๓-๒๙๔, ๓๐๙, ๖๒๙
ภิกษุณี	๑๑๖, ๑๒๘-๑๒๙, ๒๓๗, ๒๔๑, ๒๗๑, ๓๐๙
ภิกษุสงฆ์	๑๒๘

ม

มณีร์ดนะ	๓๒๐
มนุษย์ชาติ	๒๙๘
มโนกรรม	๒๒๙
มหานิวารณสูตร	๑๕๕
มหาปรัชญาปารมิตาสูต	๑๘๘
มหาพรหม	๒๗๐
มหายาน	๑๒๐-๑๒๑, ๑๓๗, ๑๔๑- ๑๔๒, ๑๕๕, ๑๕๖-๑๕๗, ๑๖๓, ๑๗๒-๑๗๓, ๑๘๙, ๒๒๐, ๒๗๐
มหายาน, นิกาย	๒๒๐
มหาสถามปราชิต	๑๙๑
มหาสมุทร	๓๑๘
มหาสุริยเทพี	๓๒๒, ๓๒๔

๑๐๙๒

ป่อเกิดลัทธิประเพณีผู้ป่วน

มองโกล	๒๕๖, ๒๖๐-๒๖๑, ๓๑๒
มองงากู	๑๙๖-๑๙๗, ๒๐๑
มองเตสกีเออ	๗๗๖
มอนซาเอะมอน	๕๑๑
มะกะซีระ	๒๐๘
มะกุฟู	๙๐๖
มะโกะโตะ	๒๐๗
มะจิเออ	๓๐๕
มะเนียวขาว	๗๑, ๒๐๗, ๕๑๙-๕๒๐, ๕๘๗, ๕๘๙, ๕๙๔, ๖๒๐
มัคคุเทศก์	๑๕๘
มัตสึชิมะ	๕๑๓
มัตสึไดระ สะดากโนบุ	๓๕๑, ๕๖๗, ๕๘๑
มัตสึนางะ เทอิโดกุ	๕๒๔
มัตสึมิยะ คันซัน	๙๒๑
มัตสึโอะ บะโซ	๕๒๘
มันดรายาน	๑๖๑
มัลธัส	๗๔๐
มัลธัส	๖๔๒
มางาริ	๔๙
มาร์กซิสต์, ลัทธิ	๙๕๘-๙๕๙, ๙๖๙, ๙๗๑, ๑๐๒๑-๑๐๒๒, ๑๐๒๖
มาร์ติน ลูเธอร์	๙๘๘
มาโระ	๙๒
มิกาเวะ, แคว้น	๕๙๑
มิโกะโตะ	๑๖
มิ่งต๋, จักรพรรดิ	๙๑, ๙๓
มิจนาทิจิ	๑๒๑, ๑๔๗
มิจิยุกิ	๕๑๒
มิซาซากิ	๕๒, ๘๖

มิโซงิ	๓๐
มิเดรา	๒๗๔
มิดซุซึ	๘๔๒
มิดซุบิชิ	๘๔๒
มิดสึกัน	๔๑๖
มิโด	๓๕๐
มิโดะ, เมือง	๕๕๐
มิโดะ, ราชวงศ์	๕๔๙
มิโดะ, สำนัก	๔๒๗
มินซุ ชูจิ	๘๔๙-๘๕๐
มินซุ	๘๔๙
มินเซอิโด	๘๔๒-๘๔๓, ๘๘๑-๘๘๒
มินาเซะ	๓๙๒
มินาโมโตะ, ตระกูล	๒๑๗
มินาโมโตะ	๑๙๖, ๓๖๘, ๕๗๔
มินาโมโตะ, ตระกูล	๓๑๒
มิโนเบะ ทัดสึกิจิ	๘๓๙, ๘๗๐
มิยะเกะ	๘๕-๘๖
มิยะบิ	๒๐๕-๒๐๖
มิยาบิ	๓๒๕, ๓๒๘
มิโรกุ	๑๘๒
มิสะกิ	๗๑๓
มิอิเดระ	๑๓๐, ๑๘๔
มิอิเดระโค	๑๓๐
มิอิเดรา	๓๑๑
มิอุระ ไบเอน	๓๔๑, ๕๔๓, ๕๖๖, ๕๗๑, ๕๗๘, ๗๒๓
มิอุระ	๕๖๙
มุเกียวโก	๙๙๒-๙๙๓
มุกะโกยะ	๑๑๑

ดรรชนี

๑๐๙๓

มุขานี, จังหวัด	๑๙๕
มุข	๒๗๙, ๒๙๙, ๓๐๕
มุข โคกูชิ	๒๗๘, ๒๙๖
มุขะ โซเซกิ	๒๑๕, ๒๗๘
มุทรา	๑๖๑, ๑๖๕, ๑๖๙
มุทิตา	๑๒๔
มุระซุสะ	๓๖๖
มุระซากิ	๒๐๗, ๖๑๖
มุโระ กิวโซ	๔๙๘-๔๙๙
มุโระ คิวโซ	๓๕๑, ๕๔๕
เม็กซิโก	๘๕๕
เม่งจื่อ	๑๐๖, ๓๐๒, ๓๔๓-๓๔๔, ๔๘๒, ๔๘๕, ๔๙๐-๔๙๑, ๕๐๑, ๕๗๙-๕๘๐, ๕๘๓- ๕๘๔, ๖๑๒, ๗๒๕, ๙๕๖
เม่งจื่อ, คัมภีร์	๔๘๒
เมตตสูตร	๑๕๔
เมตตา	๑๒๔
เมทอติสต์, นิกาย	๙๙๓
เมนเชอโต	๘๗๘
เมยามะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๒๙๙
เมย์, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๓๑๑, ๖๘๒-๖๘๓, ๗๔๐, ๘๗๘, ๘๘๔- ๘๘๕, ๙๐๕, ๙๐๘, ๙๓๗, ๙๕๒, ๙๗๗, ๑๐๒๒, ๑๐๓๐, ๑๐๓๕, ๑๐๓๗-๑๐๔๐, ๑๐๔๖
นากาเอะ ไตยู	๔๓๗
เมย์, จักรพรรดิ	๙๔, ๔๓๖
เมย์, ศักราช	๗๓๘
เมียวโฮ	๒๕๕

แมนจูเรีย	๘๓๔, ๘๘๔, ๙๒๗, ๙๓๒, ๙๖๑
โมฆวัชระ	๑๗๐
โมตะ	๓๖๖
โมโตโอรุ โนรินางะ	๒๘, ๓๕๑
โมโตะโอรุ	๒๐๔
โมโทะโนเบะ, ตระกูล	๔๖
โมริ คินโนะโย	๗๕๙
โมริยสูตร	๑๕๕
โมโร	๕๗๔-๕๗๕
โมะโตะโอรุ โนรินางะ	๖๐๒, ๖๒๕, ๖๓๕
โมะโตะโอรุ	๕๘๙, ๖๐๒, ๖๐๖, ๖๑๐, ๖๑๒, ๖๑๖, ๖๑๙, ๖๒๖

ย

ยวนซีไซ	๘๓๕
ยว๋านเฮา	๗๑๓
ยอร์ช วอชิงตัน	๗๒๗
ยะกุชิ	๑๑๕
ยะโกะ, ตระกูล	๑๑๒
ยะชะกุ	๑๑
ยะมะงะ โซโกะ	๖๙๐
ยะมะโต, เจ้าหญิง	๓๙
ยะมะโตฮิเมะ, เจ้าหญิง	๔๒
ยะมะโตะ, เจ้าหญิง	๔๐
ยะมะมุโระ, ภูเขา	๖๓๘
ยะมางะ โซโก	๙๒๑
ยะมาซากิ	๔๑๖-๔๑๘
ยะมาซากิ อันไซ	๔๑๘
ยะสุกุนิ, ศาลเจ้า	๙๖๑
ยะสุตะ เซนอิโร	๙๐๑
ยะสุตะ เซนอิโร	๘๙๓

๑๐๙๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ยากาเบะ, เจ้าชาย	๔๗-๔๘
ยามะงาตะ อะริโตะโมะ	๗๑๖, ๘๑๕
ยามะงาตะ	๘๑๖-๘๑๙, ๘๒๒,
ยามะมุโระ โชขุน	๘๘๒
ยามางะ โชโก	๓๕๐, ๔๔๖,
	๔๔๙, ๔๗๑, ๗๑๕
ยามางุจิ, แคว้น	๙๕๕
ยามาซากิ โชกัน	๕๒๓
ยามาซากิ อันไซ	๓๕๐
ยามาซากิ	๔๔๙
ยามาโต	๘, ๓๔, ๖๗, ๑๑๖,
	๓๑๖-๓๑๗, ๑๐๔๗
ยามาโต, แคว้น	๑๖
ยามาโต, จังหวัด	๘๕
ยามาโต, เจ้าหญิง	๔๐
ยามาโต, ราชตระกูล	๘
ยามาโต, ราชสำนัก	๔๓
ยามาโมโตะ กอมเบอิ	๘๙๓
ยามาโมโตะ ริเฮอิ	๖๕๙
ยิ	๑๐๑๒
ยิงู, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๖
ยิจิมิมป็น	๘๙๗
ยีน-หยาง	๖๗, ๗๐-๗๒, ๑๐๐, ๑๙๕
ยีน	๖๘-๖๙
ยีนโน โชโตกิ	๒๑๕
ยิมมุ	๗๗
ยิมมุ, จักรพรรดิ	๗๙, ๓๑๗, ๔๑๒, ๔๕๕
ยิมมุ, พระเจ้า	๑๖
ยิมมุ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๓, ๑๐๕,
	๕๑๑, ๘๒๐, ๙๐๕

ยิชิ-ชิมโป	๗๓๘
ยิรอน	๑๗๓
ยุ่งมิง	๙๑
ยุ่งอะโอะ	๒๐๔
ยุ่นนะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๖๒
ยุอิ โซเซตสึ	๔๕๒
ยูกินางะ	๓๗๐
ยูโก	๑๙๓
ยูเงน	๓๒๖-๓๒๘,
	๓๓๐-๓๓๓, ๓๓๖, ๓๓๘
ยูชิมา, เมือง	๔๐๕
ยูเนสโก	๙๘๐
ยูเรน	๒๓๗
ยูอิซิกิ	๑๗๓
ยูอิ-อิตสึ	๕๖๔
ยูอิอิตสึ	๓๑๒
ยูอิเอมโบ	๒๕๐
เยวซาง, ตระกูล	๙๒
แยงซี	๑๖๐
โยโกอิ โซนัน	๗๑๕
โยคศาสตร์	๕๖๒
โยคะ	๑๖๘
โยชิตะ	๒๑๖, ๓๑๓, ๓๒๙, ๗๑๙
โยชิตะ โซอิน	๓๕๕, ๔๕๔, ๖๘๑,
	๖๙๙, ๗๐๒, ๗๐๕, ๗๑๗,
	๗๕๒, ๗๖๑, ๗๗๐, ๙๕๕
โยชิตะ โซอัน	๓๙๖
โยชิตะ ไทระอิโร	๗๑๔
โยชิตะ เรียวอิ	๓๙๘
โยชิโนะโอะ	๔๑๖
โยชิโนะ	๒๑๕

ดรรชนี

๑๐๙๕

โยชิโนะ ซากุโซ	๘๓๙, ๘๔๕	โรเบิร์ต หลุยส์ สตีเวนสัน	๗๑๔
โยชิมิตสึ	๒๑๕, ๓๐๒	โรมาเนีย	๙๖๐, ๙๖๒
โยชิมุเนะ	๓๕๑, ๔๘๖, ๕๔๒, ๕๔๕	โรสเลอร์, ศาสตราจารย์	๗๘๓
โยชิอะ โซอิน	๙๒๒	ส	
โยชิฮิสะ	๓๙๒	ลัทธิการตารสูตร	๒๘๑, ๕๕๘
โยโยกิ	๓๐๔	ลูนียอ	๔๑๘, ๕๐๓
โยริ	๕๖๙-๕๗๑, ๕๗๖	ลูนียอ, คัมภีร์	๔๗๑, ๔๘๐-๔๘๒, ๔๘๒, ๕๖๒, ๖๓๑, ๑๐๑๐
โยริโตะโมะ	๑๙๖, ๒๑๔	ลุมพินีวัน	๑๘๙
โยริฮิโอะ	๑๙๖	ลูเทอแรน, นิกาย	๙๙๓
โยริริ	๕๑๑-๕๑๓	เล้าจื่อ	๓๐๒, ๓๐๙, ๓๑๓, ๓๖๗, ๔๑๐, ๔๖๖, ๔๗๗, ๔๘๗, ๔๙๐, ๗๓๑, ๙๐๐
โยโรสุ	๔๖-๔๗, ๔๙-๕๐	โลกียวิสัย	๑๓๖
ร		ไลบ์นิตซ์	๙๙๗
รอน	๒๕๙	ว	
ริงงากุ	๖๒๘	วจิกรรม	๒๒๙
ราชัน	๓๔๙	วรรณบุษปวิทยา	๒๑๒
ริ	๑๐๑๒	วสุพันธ์ุ	๑๑๒, ๒๔๘
ริกาโมตะโฮริ	๑๕	วะกะ	๕๒๑, ๕๒๘
ริชิชิชะ	๘๔๓	วะกะ	๘๖, ๙๔๔
รินโซ, นิกาย	๒๑๔, ๒๗๓, ๒๗๘	วะเซตะ, มหาวิทยาลัย	๘๑๑-๘๑๒, ๘๑๔, ๙๕๐, ๙๗๖
ริวสะกุ	๓๙๒	วะโตะ, ศักราช	๑๘
รุสโซ	๗๔๐, ๗๘๕	วัชรโพธิ	๑๗๐
เรกิโอะ, ยุค	๒๙๙	วัชรมณฑล	๑๖๕, ๕๙๒
เรน	๒๕๖	วาโตะ, ศักราช	๑๙
เรนเงเกียว	๒๕๕	วิชา	๑๒๔
เรนเนียว	๒๑๕, ๒๔๔, ๗๒๓	วิญญาณ	๑๐๑๗
เรียวนิน	๑๓๑, ๒๒๔-๒๒๕	วิปัสณากรรมฐาน	๑๕๖
เรียวบุ	๓๑๐		
เรียวอิ	๓๙๖		
โรกูออน-อิน	๓๙๒		
โรนิน	๓๕๐, ๔๔๗, ๙๕๐		

๑๐๙๖

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

วิปัสสนา	๒๖๙
วิปัสสนากัมมัฏฐาน	๑๒๔
วิมลกีรติ	๑๒๐
วิมลกีรติสูตร	๑๑๙, ๓๐๙
วิมลเกียรติ	๑๒๐-๑๒๒, ๑๒๕
วิมุตติ	๑๒๔
วิมุตติญาณทัตถะ	๑๒๔
วิริยะ	๑๒๔
วุฒิ, จักรพรรดิ	๙๒
วูไทซัน	๑๘๓
เวสารัชชญาณ	๑๒๔
เวสาลี	๑๒๐
ไวโรจนสูตร	๓๐๙
ค	
ศากยมนี	๒๘๐
ศีล	๑๒๔
ศีลจุ่ม	๙๙๒
ศีลมหาสนิท	๙๙๒
ศูนยตา	๕๙๒
ส	
สชาติกปัญญา	๔๔๘
สปาร์ตา, นคร	๗๘๑
สเปนเซอร์	๗๔๐
สมถกรรมฐาน	๑๕๖
สมถกัมมัฏฐาน	๑๒๔
สมาธิ	๑๒๔, ๒๙๓, ๒๙๕
สมาธิสูตร	๒๓๙, ๒๕๑
สมุทรเทพ	๒๕-๒๖
สวนมฤคทายวัน	๑๘๙
สวนชุม, จักรพรรดิ	๑๗๐-๑๗๑

สหภาพโซเวียต	๙๖๐
สหรัฐอเมริกา	๖๘๕, ๘๔๕, ๘๘๙
สหัชญาณ	๑๐๔๐
สหัมบดีพรหม, ท้าว	๑๒๐
สนะตะ, ยุกิตลีระ	๗๐๐
สะวอนโรลา	๙๙๔
ลักกเทวราช, ท้าว	๑๒๐
สังสารวัฏ	๑๔๓
สังขารม	๑๒๕, ๑๔๑-๑๔๒,
	๑๔๔, ๑๔๘, ๑๖๒-๑๖๓,
	๑๗๒, ๒๔๘, ๒๖๑, ๒๖๕,
	๒๖๗, ๒๖๙, ๒๗๕, ๒๗๙,
	๒๘๐-๒๘๒, ๒๘๙, ๒๙๙-๓๐๐
สัญชาติเทศ	๑๐๒๕
สังฆกรรมบุนทริกสูตร	๑๓๖-๑๓๗, ๑๔๐,
	๑๔๙-๑๕๒, ๑๕๔, ๑๕๖,
	๒๑๘, ๒๒๐, ๒๒๕, ๒๕๔-
	๒๕๙, ๒๖๒-๒๖๓, ๒๖๕, ๒๖๙,
	๓๐๗, ๓๐๙, ๓๔๐, ๓๔๕, ๓๖๕
สังฆกรรมปฏิรูป	๒๑๘
สังพัญญตญาณ	๔๔๐
สัมโพธิญาณ	๑๔๙
สาเก	๒๐๗, ๕๗๔-๕๗๕
สารีบุตร	๑๔๓-๑๔๔, ๑๔๘
สาวกยาน	๑๗๖, ๑๗๙
สิน, ราชาวงศ์	๙๒
สิทธะ	๑๖, ๕๑
สิทธะ, แคว้น	๓๓๖
สิทธะ, อาณาจักร	๑, ๖, ๔๓, ๕๖
สุกุนะ-ฮิโกเนะ	๖๖๗

วรรณคดี

๑๐๙๗

สุชาวดี	๒๒๑, ๒๒๓
สุชาวดี, นิกราย	๑๓๑, ๒๑๔, ๒๒๒-๒๒๓, ๒๒๗, ๒๓๖-๒๓๗, ๒๔๑-๒๔๒, ๒๔๔-๒๔๕, ๒๖๐, ๒๗๙, ๓๖๐, ๔๒๙, ๖๗๓, ๑๐๑๐, ๑๐๒๑, ๑๐๔๕
ผู้ง, ราชวงศ์	๒๗๒, ๓๐๓, ๓๙๕, ๔๑๘, ๔๖๐-๔๖๑, ๔๖๘, ๔๗๕, ๔๙๙, ๕๙๒, ๗๑๓, ๗๔๒,
สุทวาร	๕๙๔
สุจิตะ เกมปะกุ	๖๘๖
สุนทรเทพี	๒๒
สุนทรียศาสตร์	๙๘๒
สุย, ราชวงศ์	๑๔, ๔๓, ๔๖
สุริยคัมภีร์	๑๙๕
สุริยเทพี	๑๙-๒๐, ๒๒-๒๓, ๒๙-๓๑, ๓๕, ๓๘, ๔๑, ๗๑, ๓๑๒, ๓๑๖, ๓๘๒, ๔๒๙, ๔๖๔, ๖๐๕, ๖๐๗, ๖๑๐, ๖๗๑, ๖๗๗
สุวรรณประภาสูตร	๑๑๓-๑๑๕, ๑๑๗-๑๑๘, ๑๕๔, ๑๕๖
สุวรรณประภาโสตนสูตร	๑๑๗
สุซง, จักรพรรดิ	๑๗๑
เลิงจื่อ	๕๖๕
เสี่ย, ราชวงศ์	๔๘๙
เสียนเหิง	๑๗
โสรัจจะ	๑๒๔
ห	
หมิง, ราชวงศ์	๓๐๒, ๔๖๐-๔๖๑, ๔๖๘, ๕๐๐, ๕๕๐-๕๕๑
หยงโจ, ภิกษุ	๑๑๑

หยงวี, นักบวช	๑๑๑
หยาง	๖๘-๖๙
หยิน-หยาง	๕๖๘
หยี่ โตงะ	๔๑๙
หฺรูจิง	๒๗๕
หลิงตี้, จักรพรรดิ	๑๒
หลินฮี้	๒๗๓
หลิวสูง, ราชวงศ์	๑๒
หลิวเสี่ย	๑๑
หลี่	๓๐๔
หลี่โป	๗๒๑
หลู, แคว้น	๑๐๖, ๑๐๘
หลูเซียงฉาน	๕๘๓
หลูซิ่น	๑๐๔๘
หลูเซียงฉาน	๔๐๑
หวนนานจื่อ	๓๒
หว่า	๙, ๑๔, ๑๗
หว่า, ประเทศ	๑๒
หว่า, อาณาจักร	๑๑-๑๒
หวางยางมิง	๔๐๕
หวนหลี่, ศักราช	๕๕๓
หุย	๑๑
หุย, อาณาจักร	๘-๙
หุยยว่น	๗๑๑
หวู, จักรพรรดิ	๖, ๑๙๒, ๒๗๑
หัตถิรติณะ	๓๒๐
หัน, อาณาจักร	๑๒
หิมาลัย	๓๑๘
หีนยาน	๑๑๒, ๑๓๗, ๑๔๒, ๑๕๔, ๑๖๓, ๑๗๑-๑๗๒, ๑๗๖, ๑๗๙, ๑๘๙, ๒๗๐

๑๐๙๘

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

หินยาน, นิกาย	๒๒๐
หินยาน, ลัทธิ	๑๔๑
หุยโกว	๑๖๑-๑๖๒, ๑๖๔, ๑๖๘, ๑๙๔
หุยโกะ	๒๗๑
เหยาะหฺร่อ	๔๘๑
เหลียง, ราชวงศ์	๒๔๘
เหวิน	๕๐๕
เหวิน, จักรพรรดิ	๕๙๗

อ

อภุศลกรรม	๑๒๕
อภุศลมูล	๒๒๘, ๒๔๖
อจินไตย	๑๐๐๔
อนัตตา	๑๗๖
อนันตริยกรรม	๒๔๖
อนันตะ	๒๓๙
อนิจจัง	๑๒๔, ๑๗๖
อนุตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ	๑๑๔-๑๑๕, ๑๑๘, ๒๖๗-๒๖๘, ๒๙๑
อภิญญา	๑๒๔
อภิธรรมโฆสสูตร	๑๕๔
อมิตะ	๑๘๒, ๒๒๕, ๒๔๖
อมิตะ, ลัทธิ	๒๑๔
อมิตาภะ	๑๘๒
อมิตาภะ, พระ	๖๓๕
อเมริกา	๗๖๘
อโมหวัชระ	๑๖๘-๑๗๐
อริสโตเติล	๙๙๗
อลัทธิ	๑๒๘
อวตัมสกสูตร	๓๐๖, ๓๔๐

อวโลกิตศวร	๑๘๒
อวตัมสกสูตร	๑๕๕
อวิชา	๑๒๐, ๑๗๗, ๑๐๑๙
อเวจีมหานรก	๒๖๖
ออกซ์ฟอร์ด, มหาวิทยาลัย	๒๐๖, ๙๖๘
ออร์ทอดอกซ์	๒๘๐
ออสเตรเลีย	๘๘๙
อะกะกะงะจิ	๓๘
อะกะมัดสึ คัตสึมะโระ	๙๗๓
อะกินัลโด	๘๘๙
อะชิกางะ	๒๗๙
อะชิกางะ, ยุค	๓๙๔
อะชิกุ	๑๘๒
อะชิฮะระ	๖๐๓
อะซากุระ	๓๖๑
อะซายิ	๓๓๕
อะซูกะ, จักรพรรดิ	๗๔
อะไซ	๓๖๑
อะตะโนะ-นางายะ, จังหวัด	๒๔
อะนะโตะ, จังหวัด	๙๔
อะนาชิ	๔๑๘
อะนาโฮเบะ, เจ้าชาย	๔๗
อะเนซากิ มะซาฮารุ, ดร.	๕๕๙
อะเบะ อิโสะโอะ	๙๕๐
อะฟูมิ, จักรพรรดิ	๗๔
อะฟูสะกายามะ	๘๗
อะมะเตระสุ	๖๙๓
อะมะเตระสุ, เทพ	๒๑, ๓๕-๓๗, ๓๙, ๔๒, ๖๑๒, ๖๙๔
อะมะเตระสุ, มหาเทพี	๓๑๗

อะมะเตระสุ, ศาลเจ้า	๔๑	อากาศิ, จังหวัด	๘๗
อะมะโนะ เทอียุ	๙๙๗	อาชิกางะ	๒๑๕, ๒๑๗
อะมิตะ	๒๒๒	อาชิกางะ, โชกุน	๒๙๖
อะมูร์, แม่น้ำ	๖๙๘	อาชิกางะ, ตระกูล	๓๐๒
อะเมโนะ	๓๒๒	อาชิกางะ, ระบุบ	๒๑๗
อะเมโนะ โคยะนะ	๓๒๒	อาชิกางะ, สำนัก	๓๙๒
อะเมโนะ อูซุเบะ	๓๒๒	อาชิกะงะ	๒๑๕
อะมะ	๑๔, ๑๖	อาซาตะ งิรว	๕๖๙
อะยะริ	๑๙๕	อาซาฮิ เฮอิโจ	๘๙๓, ๙๐๑
อะยิ	๓๑๓	อาดัม มิอ	๕๖๗
อะระ	๗๖	อาภัสสระ	๓๑๙
อะไร ฮากุเซกิ	๓๕๐-๓๕๑, ๕๕๕, ๕๕๘	ยามูร์, สماعيل	๘๘๗-๘๘๘, ๘๙๐, ๘๙๒
อะวะ, เมือง	๖๕๗	อาเมโนะโกยาเนะโนะมิโกะโตะ	๓๖
อะวะระ	๒๐๓-๒๐๕, ๒๐๗, ๓๒๕-๓๒๖, ๓๓๐	อายตนะ	๑๒๕
อะสุกะ, ยุค	๑๐๔๕	อารยธรรม	๑๖๕
อะโออิ	๒๐๕	อิกโก	๒๔๕, ๓๖๐
อะซะโกมิ	๑๔	อิกะรุงะ, วิหาร	๕๕
อะฮายิโนะชิมะ	๓๔	อิกะตะ	๓๖๒
อักโษภยะ	๑๘๒	อิกะตะ มิตสึมาสะ	๔๔๒
อิตัตัญญดา	๑๐๑๕	อิกะตะ, เมือง	๔๔๓
อิตสึดาเนะ	๖๓๘	อิจิกาวะ ทัตสึมาโระ	๖๐๖
อันไซ	๔๑๗-๔๑๘, ๔๒๔, ๔๔๙	อิซซะ	๕๒๗-๕๒๘
อันนัม	๓๙๗	อิซซิว	๒๑๑
อันระกุ	๒๓๗	อิชานางิ	๖๖๖
อัปนาสมาธิ	๒๓๔	อิชานางิ, เทพ	๑๙-๒๐, ๓๒-๓๔
อัปมาทธรรม	๑๒๕	อิชานามิ	๖๖๖
อัลคอค	๗๒๗	อิชานามิ, เทพ	๑๙-๒๐, ๓๒-๓๔
อัสตัน	๑๘	อิชิโกะสึโตะมะ	๓๒๒
อัสสรัตนะ	๓๒๐	อิซุโมะ, เกาะ	๓๓
		อิซุโมะ, เจ้าหญิง	๔๐

๑๑๐๐

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

อิซูโมะ, ศาลเจ้า	๓๐, ๔๐
อิซูโมะ	๓๗
อิตตังริตนะ	๓๒๐
อิตสึกุชิมะ	๓๑๒
อิตสึกุชิมะ, เทพี	๓๑๒
อิโต	๔๘๐
อิโต จินไซ	๔๗๑, ๔๙๑
อิโต โชชิน	๔๕๗
อิโต โทง	๔๑๘, ๔๗๑
อิโต ยินไซ	๓๕๐
อิโด ฮิโรบุมิ	๗๑๖
อิโด ฮิโรบุมิ โอคุระ	๘๙๓
อิโด ฮิโรบุมิ	๗๖๙, ๗๗๓, ๘๔๑, ๙๐๘
อิโด	๕๘๓, ๗๖๔, ๗๗๑-๗๗๓, ๗๗๖, ๗๘๐, ๗๘๓, ๗๘๖, ๘๑๖, ๘๖๗
อิทะงากิ	๗๖๑
อิทะงากิ ไทสุเกะ	๗๙๑-๗๙๒, ๗๘๕
อินเกียว, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๔
อินดิส, หมู่เกาะ	๓๗๓
อินเตีย, ประเทศ	๒๘๑, ๒๘๘, ๓๐๙, ๕๖๐-๕๖๑, ๖๐๐
อินทรี	๓๔๕
อินาบะ	๓๖๑
อินอุเอะ	๗๘๓
อินอุเอะ โควาชิ	๗๕๐
อิปเปิน	๒๑๔, ๒๒๕, ๒๒๗, ๒๒๙
อิมนะ	๕๑, ๑๐๔
อิมเบะ, ตระกูล	๓๒๒
อิมพีเรียล, มหาวิทยาลัย	๕๕๙, ๗๙๔, ๘๑๑, ๘๗๐-๘๗๑, ๙๖๘

อิมเบะโนะคะมิ, เทพ	๓๗
อิโยะ	๑๑
อิวะซากิ	๗๙๔, ๘๙๔
อิวาชิมิสึ	๑๘๘
อิสลาม, ศาสนา	๑๐๕๒
อิสิปตนมฤคทายวัน	๓๐๐
อิเอซิงุ	๕๔๔
อิเอโนบุ	๕๕๓
อิเอยะสุ	๒๕๘, ๓๔๙, ๓๕๗, ๓๕๙, ๓๗๒, ๓๘๐-๓๘๒, ๓๘๕, ๓๘๘, ๓๙๐-๓๙๔, ๓๙๖, ๖๘๙
อิสาระ	๕๐๙
อิสึโคปาเลียนิสต์, นิกาย	๙๙๓
อิสึยต	๓๒๖
อิสึ, จังหวัด	๑๙๕
อิสึะ	๓๐-๓๑, ๑๙๘-๑๙๙, ๒๑๒, ๓๑๑
อิสึะ, มหาศาลเจ้า	๑
อิสึะ, เมือง	๓๘๑
อิหมิง	๑๖๙, ๑๙๔
อุกิโยะ	๕๐๘-๕๑๐
อุจิมุระ คันโซ	๙๘๔, ๑๐๒๒
อุจิมุระ	๙๘๕, ๙๘๘
อุตะงะวะ เก็นชูอิ	๖๕๗
อุเนะบิ, ภูเขา	๗๙
อุเบกซา	๑๒๔
อุระงะ, อ่าว	๖๘๕
อุระเบะ, ตระกูล	๓๑๔
อุสุฮิโกะ	๘๒๐
อุตะ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๘๗

ดรรชนี

๑๑๐๑

อุยิ, เมือง	๒๗๖	เออิไซ	๒๑๔
เอกเกน	๔๓๐, ๔๓๒	เออิไซ	๒๗๓, ๒๗๕, ๒๗๗, ๒๘๐,
เอกภาวะ	๑๓๗		๒๘๒, ๒๘๕, ๓๐๒, ๓๐๔
เอกษาน	๑๓๗, ๑๔๔	เออุน	๑๙๔
เอจิโงะ	๖๖๑	เอ็ยว ชุน	๗๐๙
เอจิโงะ, จังหวัด	๒๔๒	แองโกล-แซกซอน	๘๑๕
เอโจ	๒๘๕	โอกะกุระ คะกุโซ	๑๐๔๖
เอชิน-อิน, วัด	๒๓๙	โอกะวะ ชูเมอิ	๙๑๓, ๙๒๕-๙๒๖
เอชินุ	๗๔	โอกาชิ	๒๐๕, ๒๐๗
เอเซียวาคเนย์	๖	โอกาคะ เซอิซุเกะ	๕๘๒
เอเซกิ	๑๐๔	โอกาโมโตะ	๕๕
เอโซะ, เกาะ	๖๔๙	โอกายามา	๓๕๐
เอตเวิร์ด เบลลามี่	๙๕๐	โอกุโบะ	๗๖๐, ๗๗๓
เอโด, เมือง	๓๕๙, ๓๘๓, ๔๘๕, ๕๒๖, ๕๗๗, ๖๕๙	โอกุโบะ โตะชิมิจิ	๗๖๔-๗๖๕
เอตจู, จังหวัด	๑๙๕	โอกุโบะ โทชิมิจิ	๙๕๒
เอเธนส์	๗๘๑	โอกุมะ ชิเงโนบุ	๗๙๐, ๘๐๔
เอน	๒๐๕	โอกุมะ ยามะงาตะ	๘๙๔
เอนจิ	๓๐๘	โอกุมะ	๖๘๒, ๗๕๔, ๗๗๑
เอนจิ, ยุค	๑๓๐	โอกุมะ, เสนาบดี	๘๓๒
เอนเงตสึ	๕๑๑	โอกุระ คิฮะจิโร	๙๐๓
เอนเงียว	๑๙๔	โองะวะ ทันอัน	๗๐๐
เอนจิน	๑๓๐, ๑๘๔-๑๘๕, ๑๙๔	โอจิไว โซไร	๓๕๑, ๓๙๓, ๔๘๔-๔๘๕, ๔๘๗, ๕๕๓, ๕๘๖
เอนนิน	๑๓๐, ๑๘๕, ๑๙๔	โอจิไว	๕๘๓
เอนริวกุ	๑๘๔, ๓๖๑	โอจิ	๔๐
เอนริวกุ, วัด	๓๖๐	โอจิน	๑๑๒
เอนริวกุอิ, วัด	๑๘๕	โอซากา, ภูเขา	๔๐-๔๑
เอนริวกุ-อิ, วัด	๓๔๙	โอซากา, เมือง	๓๕๙-๓๖๐, ๓๙๐,
เอ-ยิดซึ	๕๖		๕๓๒, ๕๔๓, ๕๕๖
เอระ	๓๐๙	โอซากิ ยุกิโอะ	๘๐๓, ๘๔๓

๑๑๐๒

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

โอชาซากิ, จักรพรรดิ	๑๙, ๙๓	โอชะวะ	๖๘๗-๖๘๘, ๖๙๓
โอตะ	๓๕๗	โอตะ เกอิ	๖๖๐
โอตะวาระ, เมือง	๓๖๙	โอโน	๑๓๐, ๖๕๑, ๖๘๗
โอนะโมจิ	๖๖๗	โอโน, ชาว	๑๗
โอนะโงโระชิมะ	๓๓	ฮ	
โอโบโซ-รอน	๑๑๕	ฮกไกโด, เกาะ	๙๘๕
โอมิ, จักรพรรดิ	๑๐๘	ฮวงชุย	๕๐
โอมิ, เมือง	๑๕๗	ฮวงตี้	๗๕, ๑๙๒, ๔๘๙
โอมิ, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๗	ฮวงโห, แม่น้ำ	๖
โอมุระ มะสุยโร	๘๒๐	ฮวนตี้, จักรพรรดิ	๑๒
โอโมอิ, เทพ	๓๖	ฮอกกุ	๕๒๖
โอยะมะ อิกุโอะ	๙๗๖, ๙๘๓	ฮอกเก	๓๔๐
โอยามาโด	๓๑๗	ฮอกไกโด, เกาะ	๒๕๗
โอฮิน, สมเด็จพระจักรพรรดิ	๑๐๖	ฮองโจ	๓๕๐
โอโย	๒๓๘	ฮองดา โตชิอะกิ	๓๕๒
โอโยเมอิ, ปรัชญา	๓๕๐	ฮอน	๒๒๐
โอโยเมอิ, สำนัก	๔๓๕	ฮอนดะ	๓๘๙
โอริทะกุ ชิบะโนะกิ	๕๔๗	ฮอนดา โตชิอะกิ	๖๔๐, ๖๔๓, ๖๔๙
โอริทาคุ ชิบาโนกิ	๕๕๒	ฮอนยิ	๓๑๐-๓๑๑
โอริเบะ	๓๖๕-๓๖๖	ฮอนอะมิ	๒๕๗
โอวะริ, เมือง	๖๕๙	ฮอมบุโซ	๓๑๓
โอสุมิ	๓๖๔	ฮอลแลนด์	๖๒๘
โอเอะ	๕๙๔	ฮอสโซ	๑๑๒
โอฮาริตา	๑๙	ฮอสโซ, นิกาย	๑๑๓, ๑๑๖, ๑๓๗,
โอ-ฮิรุ-เมโนะ มุจิ	๒๐		๑๗๖, ๑๘๐, ๑๘๕
โอโนะยามะ, ภูเขา	๙๑	ฮะกุเซกิ	๕๔๕
โอโกกุโด	๘๔๓	ฮะโกดะเตะ	๗๓๔
โอฮินะซิจิ	๓๘	ฮะจิมัน	๓๑๒
โอฮินะซิจิ, เทพ	๓๘	ฮะจิมัน, เทพ	๑๘๖, ๒๖๒, ๓๑๒
โอชะวะ เซอิชิไซ	๖๘๑, ๖๘๕, ๖๙๐	ฮะจิมัน, พระโพธิสัตว์	๑๙๘-๒๐๐

วรรณคดี

๑๑๐๓

พระนิพนธ์, วัด	๑๘๘	ยาดะ	๑๓๕
พระนิพนธ์	๓๖๘	ยามะจุจิ	๘๔๓
พระนิพนธ์ คินโงะโร	๙๒๗	ยิโกนาจิ, พระเจ้า	๑๖
พระยาชิ โฮโก	๕๕๐	ยิโกะ-โฮะโฮะ-เดมิ, เจ้าชาย	๒๖
พระยาชิ ๓๔๙, ๓๔๓, ๕๔๗		ยิเซน, เมือง	๗๔๑
พระยาชิ โดซุน	๓๔๒	ยิเตกะตะ	๓๔๒
พระยาชิ ราชัน ๓๔๖-๓๔๘, ๔๐๑-๔๐๓, ๔๐๗, ๔๑๔, ๔๔๙, ๕๐๙, ๕๑๑		ยิเตดสึงุ	๓๗๕
พระยาชิ โฮโก	๓๕๐	ยิเตดาดะ	๓๘๕
พระยาชิ, ดะระกุส	๔๐๒, ๔๐๕	ยิเตโยชิ ๓๒๕, ๓๔๙, ๓๖๐, ๓๖๘-๓๗๓, ๓๗๕, ๓๗๗-๓๘๐, ๓๘๓, ๖๘๙	
พระยาชิ, สำนัก	๔๔๘	ยิโดดสึ-ปะชิ	๗๓๒
พระระ	๘๔๓	ยิโดโอะ, ภูเขา	๒๔
พระระ ทากาชิ	๖๘๓	ยิโดมะมะโระ	๒๑๒
พระริมา, จังหวัด	๕๕	ยิโนดะ	๒๘๒
พระไร	๓๐	ยินามิตาชิ	๑๑๒
พระสะเงะวะ เนียวเซกัน	๑๐๓๔	ยิโนกุมะ, จักรพรรดิ	๔๘
ยักเกน-เดน	๕๑๑	ยิระตะ อัดสึดาเนะ	๖๒๘
ยังการี	๙๖๐	ยิระตะ	๖๒๗
ยัน	๑๒๘, ๓๑๗	ยิระตะ อัดสึดาเนะ ๕๙๕, ๖๒๕, ๖๔๙, ๖๕๘, ๖๖๔	
ยัน, ราชวงศ์ ๖, ๙, ๔๕, ๖๗-๖๙, ๙๑, ๙๓, ๑๐๒, ๑๑๒, ๑๑๔, ๑๑๗, ๑๙๒, ๔๖๑, ๔๖๘, ๔๗๕, ๕๐๑, ๕๔๙, ๕๕๗		ยิระตะ	๖๒๖
ยัน, ราชสำนัก	๑, ๑๒	ยิราตะ อัดสึดาเนะ	๓๕๒
ยันกัมบุ	๕๔๗	ยิราดุมะ คิชิจิโร	๙๑๓
ยันงัน	๘๔	ยิโรสะะ, จังหวัด	๔๙
ยันชิ โฮฮอน	๖๙๕	ยิโรฮิโด	๘๙๓
ยันสิน หุยเจิง	๓๙๒	ยิวะ, จังหวัด	๒๗
ฮางิ, เมือง	๗๘๖	ยิเอตะ	๗๖
		ยิเออิ	๑๓๐, ๒๒๓

๑๑๑๔

บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น

ฮิเออิจิ, ภูเขา	๓, ๗๒, ๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๕-๑๔๐, ๑๕๐, ๑๕๔, ๑๕๗, ๑๕๘- ๑๕๙, ๒๒๑, ๒๒๓, ๒๒๕, ๒๓๗, ๒๕๑, ๒๕๔, ๒๗๓-๒๗๔, ๒๘๐, ๓๑๑, ๓๔๙, ๓๕๗, ๓๖๒-๓๖๓	โฮโก	๔๐๕
ฮิเออิจิ, ยอดเขา	๑๕๑	โฮโกชิ, มหาวิหาร	๕๑
ฮิงงิ	๒๘๖	โฮโกะกุ	๓๖๙, ๓๗๒
เฮเกส	๙๙๗	โฮโจ	๒๗๔, ๒๗๙
เฮอิเกะ	๓๒๕	โฮโจ, ตระกูล	๒๑๔-๒๑๕, ๒๗๖
เฮอิโงะ โฮชิ	๕๖๗	โฮชินะ มะสะยุกิ, เจ้าชาย	๔๑๖
เฮอิมีน	๘๔๙	โฮชินะ มาซายุกิ	๔๕๕
เฮอิอัน	๗๑, ๑๓๓, ๓๐๘	โฮโซ, วัด	๑๙๐
เฮอิอัน, ยุค	๗๐, ๑๓๐, ๑๓๔, ๑๔๑-๑๔๒, ๑๔๔, ๒๑๗, ๒๒๐	โฮโซ	๒๔๖
เฮอิอัน, สัมมัย	๑๓๓, ๑๖๔, ๑๖๖, ๒๐๗, ๒๑๑	โฮโตะกุ ยะคุโซ	๖๗๘
เฮอิอัน, สัมคม	๓๒๕	โฮโตะกุชะ	๖๗๙-๖๘๐
เฮอิอันเกียว	๑๓๐	โฮเนะ	๒๑๔, ๒๓๖-๒๓๘, ๒๔๐-๒๔๔, ๒๕๐-๒๕๑, ๒๕๙-๒๖๐
เฮียะกวัน	๑๒๙	โฮมุด, จักรพรรดิ	๙๓
เฮียะจอง	๑๑๑	โฮมุดะ, พระเจ้า	๑๙
เฮียะจะ	๕๓	โฮโย	๒๕๖, ๒๙๗, ๓๖๙
		โฮโย โทกิมูเนะ	๖๘๘
		โฮเรกิ	๕๔๓
		โฮเรน-อิน ชะมะ	๗๓๒
		โฮโอ	๑๘๗
		โฮะโนะนิชิ, เทพ	๗๓
		โฮะอะชิ บันริ	๗๒๓
		โฮกุ	๓๓๐, ๕๑๙, ๕๒๗, ๕๓๐-๕๓๑, ๕๓๕, ๕๓๗-๕๓๘
		โฮไก	๕๒๓-๕๒๖, ๕๒๙

ราชบัณฑิตยสถานให้บริการ

ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปศาสตร์ และสหวิทยา ซึ่งจัดทำในรูปแบบพจนานุกรม สารานุกรม อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ อนุกรมวิธาน ศัพท์บัญญัติ หลักเกณฑ์การใช้ภาษาไทย และหนังสือตำราอื่น ๆ ทั้งนี้ เป็นการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐